

►

— ❁ —

రెయిల్వే-ఆఫీసు మా నేజర్

— ❸ —

-2-

Journal of Management Inquiry 20(4)

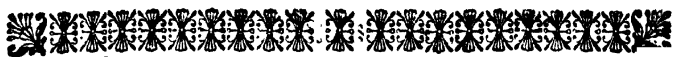
⇒ 2 3 4

六、

8
—

అందుచేతనే గాన నా వ్యయము చేసిన ప్రయోజనము
 నాకు యిచ్చి దానిని అమ్మగారికిచ్చి నావకాక
 నావకాక నా గొప్పదానిని నావకాక నావకాక
 నావకాక నావకాక నావకాక నావకాక

* * * * *

శ్రీమాఘ కావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-ప్రథమసర్గప్రారంభః.

శ్రీ గణేశాయనమః.

శ్రీ వ్యాఖ్యాన పీఠికా శ్లో

శ్లో॥ ఇందీవరదశశశ్యానుమిదిరానందకంఠిశమ్ | వలదాగుజనమందా
 రంవందేహంయదునందనమ్॥*॥ దంతాచలెనధరణీతలమున్నునుయ్యపాతా
 శకళిషుప్యతాదివరాహాలమ్ | ఉల్లాసుసోశ్శూభణాధరగీయమానక్రీడా
 పదానమిభరాజముఖంనమామి॥*॥ శారదాశారదాంభోజవననావననాం
 బుజే | సర్పదాసర్పదాస్తాకంసన్నిధింసన్నిధింక్రియాత్॥*॥ వాణీంకాణ
 భుజీమజీగణదవాసాసీచ్ఛవైయాసికిమంతస్తంత్రమరంస్తవర్షగగవీగుం
 భేషుచాజాగరిత్ | వాచామాచకలద్రహస్యమఖిలంయచ్చాక్షపాదస్సు
 రాంఘోకేభూద్యదుష్ణమేవవినుమాంసౌజన్యజన్యంయశః॥*॥ మల్లినాథసుధీ
 నోస్యంనుహూపాధ్యాయశబ్దభాక్ | విధతైమాఘకావ్యస్యవ్యాఖ్యాన
 ర్పణిమాధిపామ్॥*॥ యోజ్యైభాగపరీక్షణప్రణయినోయేవాగుణాలంక్రియా
 శీతౌకాతుకవిహానుమనసోయేచక్వనెరధస్విత్తుభ్యద్భావతరంగితే
 రససుధామిధౌమిగుంతుంతియెతేషామేషకృతేకరోతివివృణింమాఘస్యస
 ర్పణిమామ్॥*॥ నెతాస్త్రియదునందనస్సభగవావీరఃప్రధానోరసఃశృం
 గారాదిభిరంగవాపిజయతేపూణాఘుచర్యణానా | ఇంద్రప్రస్థగమా
 ద్యుపాయవిషయశ్చైవ్యావసాదఃఫలంధన్యోమాఘకవివశాయంచకృణి
 స్తస్మాక్తిసుశీలనాత్॥*॥ ఇహోర్వయముఖేనైవసర్వంవ్యాఖ్యానతేమ
 యా | నామూలంలిఖ్యతేకిందిన్నానపేక్షితమువ్యతే॥*॥ అథతత్రభవా
 మాఘకవిః॥*॥ కావ్యంయశసేభాకృతేవ్యవహారవిదేశివేతరక్షతయోసర్యః
 పరనిర్వృతయేకాంతాసన్నితతయోపదేశయుజే॥ ఇత్యాద్యాలంకారికవ
 చనప్రామాణ్యాస్తావ్యస్యానేకశ్చైయస్సాధనతాం॥*॥ కావ్యాలాపాం
 శ్చవజయేదితినిష్ఠేశాస్త్రస్యాస్తావ్యవిషయతాంవపశ్యశిశుపాల
 వధాఖ్యంకుహాకావ్యంచికిషుః-చికిషితాథానిర్విఘ్నపరిసమాప్తినం
 ప్రదాయాపిచ్ఛేదలక్షణఫలసాధనభూతస్వేష్టదేవతానమస్తాస్యశిష్టా
 చారప్రాప్తత్వాత్॥*॥ ఆశీనామస్త్రియావస్తునిదేశోవాపితన్తుఖమితి
 ఆశీరాద్యస్యతమస్యప్రబంధముఖలక్షణత్వాచ్చ-కావ్యఫలరూపశిశుపాలవ
 థవీజభూతంభగవతశ్రీకృష్ణస్యనారదదశానరూపం-వస్తాదౌ-శ్రీశ్చ

ప్రయోగపూర్వకంసిద్ధికాకథాముపక్షివతి॥

మూ, ౧ { శ్రియఃపతి శ్రీ మతిశాసితం జగజ్జగన్ని వాసోవ
 సుదేవసర్వని । వసాదదశావతరంత మంబరా
 ద్ధిగర్భ్యగ భాంకభువంమునింహరిః॥

(శ్రియశ్రీ)అత్రాదౌశ్రీశబ్దప్రయోగాత్ వర్ణనాది శుద్ధేరభ్యుచ్య
 యితిదుత్తకం॥ దేవతావాచకాశ్చబ్రూయేచభద్రాదివాచకాః - తెనర్వై
 వైవనింద్యాస్సుగ్నిసితోగణతోపవేత- శ్రియఃలత్త్వైః - పతిః - ఏతేనరుక్మిణీ
 రూపయాశ్రీయాసమేతభ్రాతృనూచితం॥ రాఘవత్వైభవస్సీతాగుక్మిణీకృష్ణ
 జన్మసీత-విష్ణుప్రరాజపచనాత్-జగన్ని వాసోజగతామాధారః-కక్షీసాజుల
 లోకాభ్యవహి-తథాపి॥ పరిత్రానాయసాఘానావినాశాయచమత్త
 రామగర్భ సంస్థాపనాధానయ సంభవామియుగేయుగే॥ ఇత్యాదివచనా
 మసారణ- జగత్ - లోకం - శాసితం దుష్టనిగ్రహశిష్టానుగ్రహభ్యాంనియం
 తుః శ్రీమహిసంపద్యుక్తే-వసుదేవసర్వని-వసుదేవరూపిణఃకశ్యపస్యవత్సని-వ
 సాకృష్ణగుపేణతీర్థ-హరివిఘ్నఃఅంబరాత్-అకాశాత్-అవతరంతనూ
 పనతం - భువ్ర సందేశకథనార్థమితిభావః-హిరణ్యగర్భో-బ్రహ్మ-బ్ర
 హ్మాండప్రభుసాంస్వార్ - తస్యాంగభవంతనూజం - ఆధవా-తస్యాంగాదవ
 యినామస్సింగాభ్యాద్భవతీతిహిరణ్యగభాంకభూః-తంమునింనారదమిత్య
 ర్భావః-ఏత్యంగాన్నారదోజజ్జేక-క్షీంగుప్తాశ్చన్యాయంభవతి॥ భాగవతవచ
 నాత్ - చురణ-కదాదితితేషాః-అగ్రాన్వీయసేవసుదేవసర్వనిసకలజగదా
 త్రియతయాంహీయసోహరేగాధేయత్వకథనాత్ - అధికప్రభేదోధా
 లంకాః-నిదుత్తకం-ఆధారాధేయయోగానుసూప్యాభావోధికోవతభ్రాత-జగ
 న్నివాసస్సుచగదేకదేశవాసిత్వమితిరోధశ్చ - తస్యనివచనీయమహిమ
 శాస్వరి-పరివారః-తథాతకారస్యసకారాదేవ - తెవలస్యసకృదావృత్త్యా
 జగద్భూమిసంకృప్త్యంజనసాదృశ్యాచచ్ఛత్త్వైసుప్రాసభదౌభ్రాతంకారా
 వహంనాన్యోన్యైరపేక్ష్యైదైకత్రసహవేశాత్-తిలతంపలవశ్చంశుష్టిః-
 అర్చకసేవకేవంతేషవృత్త-జతతువంశస్థముగిరితంజరాతిలకుణాత్॥

మూ, ౨ { గతఃసర్వేనమనూగుసారభేః ప్రసిద్ధమూర్ధన్విజ్ఞ
 లనంహవిర్భుజః । వశశ్యభోధామపాదినర్వణః
 కిమేతదివ్యా కులమీక్షితంజనైః॥

౩. శవాసంజనైఃపిష్టయాదీక్షితంప్రవృత్తమిర్యాశంక్యాహ (గతమితి)

అవిద్యమానా ఊహయస్యసోమారుః- సపారథిర్యస్య- తస్మానూరుసారథే
 సునిర్యస్య - గతంగతిః-భావై-క్షతి-తిరిశ్చేనంతిర్యన్యతం యి విభాషాంచెరది
 క్రియామితీతర్యక్చబాదంచశ్యథా త్వా తిపదికాత్స్విభావే స్తత్వ
 యః-హవీంషిభునక్తీతిహవిభావోతస్య త్గ్న రూధ్వజస్వలనండోధ్వజస్య
 రణం-ప్రసిద్ధం-ఇనంతుసర్వతఃపరితః- నిసారివిసపి- ధామ తేజః- అధఃఅధ
 స్తాత్-పతతీతిమెతదితి-సూర్యాగ్ని విలక్షణమదృష్టపూర్వమిదంధామశిమా
 త్తకంస్యానితి- ఆకులం - విన్యయాత్సం భ్రాంతింయిధాత-ధా-జ-నైరీక్షితం-
 ఈక్షణంకృతం- నకర్త కాదవ్యవివక్షి తేకర్తణిభావే క్షిణ ప్రసిద్ధైరవివక్షా
 తకర్తణోక్తికాక్రియైతి-వచనాత్ - కేచిత్కర్తణిక్షాంతంకృత్యా ఈక్షి
 తంమునిందదశేతి సూర్యైరణయోజయ - అ-ప్ర-ప-మ-య-స్య-ముని-ధా
 మ్నః-సూర్యాగ్ని భ్యాముపమానా న్యం-తదసంబంధినాఅధః ప్రసరణభక్తై
 శానిక్యనణానాన్యతరైః-తమక్తంకావ్యపకాశే-ఉపమానావ్యనన్య
 స్యవ్యతరైఃస్సవహీతి|| ||

మూ, 3 { చయస్త్వి సామిత్యవధారితంపురాతతశ్శరీరితివి
 భావిత్యామ్. పిభు-స్వభా కావయవంపుమానిః }
 క్రమాదమునారద ఇత్యబోధిసః|| ||

3. అథభగవాన్నిరదైషీదిత్యాహ(చయఇతి)పిభు స్తత్త్వాన పారణసను
 థః-సహరిః- పురాప్రథమం- త్విసాంచయఇత్యవధారితం- తెజఃపుంజనూ
 శ్రత్వేననిశ్చితం-తతఃప్రత్యాపన్నై-పిభాపితావిన్యూష్టా-ఆకృణిసంస్థానంయ
 స్వతంత్రం-అథపవపుమానిత్యవధారితం-అముమాగచ్ఛంతంవ్యక్తివిశే
 షం-నారదఇతివాస్తనాభి ప్రాసౌణపుంలింగనిర్వాహః-క్రమాదౌపోక్త
 సామాన్యవిశేషజ్ఞానక్రమేణ-లోకదృష్ట్యా-ఇకముక్తం-హరిస్తస్త్వై
 వెతిత్తత్త్వం-నారదఇత్యబోధి- నారదంబుద్ధవానిత్యకః- నారదస్యకర్తృత్వే
 పినిపాతేనఇతతబేనాభిసాతత్వాన్నన్వితీయాతజాన్యవసంఖ్యానస్యోపప
 త్తానాన్వృత్-యథాహవామసి||నిపాతేనాప్యభిహితేక్షణికగర్భవిభక్తిః-ప
 రిగణసస్యప్రాయికత్వాదితీ-బున్యతేకతకరియజ్ఞ-దీపజనబుధస్సారితాయి
 భ్యోన్యతరస్యామితీసూత్రేణవిశే-విశాలుగీతస్యబుత్-అత్రవిభావిత్యా
 తి-విభక్తావయవమిత్యాకృత-పభావనావయవవిభాగయోః-పదభావయోః-
 విశేషణకావ్య-శరీరస్వపుస్తావధారణహేతుత్వేనావన్యాసాత్ - పదా
 థా-హేతుకంకావ్యలింగమలంకారః * హేతోవాక్యపదాథాత్వేనావ్య
 లింగముదాహృతమితీతక్షణాత్. || ||

(మామకావ్య-సవ్యాఖ్యానే-ప్రథమసర్గః)

మూ, ౪ { నవానధోభృహతః పయోధరా సమూఢకః
 యూరపరాగపాండరమ్ | క్షణంతూహోత్తి పగజేం
 ద్రకృత్తివాస్సుటాపనుభూతీసే తెనశంభునామ్... }

౪. అథసప్తభిశ్లోకైనాథరగళహామునింశినష్టి(నవాః)క్రీన్యశమముం
 నవాసద్యస్సభృతసలిలాః-అతీసీలానితయాపత్-బృహతోవిపులాః-ప
 యోధరామేఘా-అధోధఃమేమానాంసనిపాధఃప్రదేశైస్థితమితీశేషః
 క్షణపర్యధ్యధస్సామీప్యకృత్తిభావః-తద్యోగాద్విసీయాక్షణసర్వతసోః
 కార్యానిగుపర్యాదిమత్రిమ-ద్విసీయామ్రేడితాంలేషుతతోన్యత్రాపిద్య
 శ్యత ఇతివచనాత్-సమూఢఃపుంజీకృతః-సమూఢఃపుంజీలేఖగ్న ఇతివిశ్వః-
 కపూరసప్తపరాగశ్చూర్ణః-తద్వత్పాండరం అత ఏవక్షణం మేఘసమీపా
 వస్థానక్షణే-అత్యంతసంయోగేద్విసీయోగిద్విసీయా-క్షణేషుతాండవోత్సవే
 ఘనిర్వాచ-రస్థితాకాలపితేషోన్నివయోఃక్షణకృత్యభయత్రాప్యమరః-
 ఉత్తీప్తాండవరిధారితా-గజేంద్రస్యకృత్తీశ్వర్తయేనతేన-అజినంచర్తకృత్తి
 స్త్రీత్యమరః-భూత్యాభస్తనా-సీతేన-భూతిభావితభస్తనీత్యమరః-శంభు
 నాస్సుటాక్షపమాసాద్యశ్యంయస్యతం-స్ఫుటశంభూవసుమిశ్యధాః-పాపే
 త్తత్సేషిగతుకత్వాగ్నీమాసః-సదీశ-పర్యాయయోరెవశుల్యోపమాశబ్ద
 యోః-అతుల్యోపమాభ్యామితీ-పదాత్ సాదృశ్యవాచిత్యేత్యతీయేత్యా
 మాః-కేచిదుచ్చోకంచయస్తేషామిన్ద్ర-పగ్నభూత్యావ్యాచక్షతే-తేషాం
 పుంస్తావధారణాత్ ప్రాకేజఃపిండవాని-శంభూపమానిత్యంచిత్యం

మూ, ౫ { దధానమంభోరుహకెసరమ్మటః పద్మకింజల్కప్రభాఃపిశం
 ద్రమరిదిరివరోచియస్య-తద్వ
 ఘోధరాధరేంద్రంప్రతలతలచమ్... }

౫. (దధానమిన్ద్రపుంసంభోరుహకెసరమ్మటః-పద్మకింజల్కప్రభాఃపిశం
 గీరిశ్యర్థః-జటాదధానం-స్వయంశుశరచ్యంద్రమరిదిరివరోచియస్య-తద్వ
 ధవళవణామిత్యర్థః-అతఏవపిపాకెనవరిణామేన-పింగాఃపింగాః-తుహి
 న్ధసల్యా-రోహణతితుహినస్థలీరుహఃక్విప్-ప్రతలతలః-లతాసమూహా-వ
 ల్లిమప్రతలత్తలైత్యమరః-దధానం-ధరాధరేంద్రోహినువా-తుహినస్థలీతి
 లింగాత్-అన్యథానారదోపమానత్వాసంభవాచ్చతమివస్థితమిశ్యుత్సేక్షా

మూ, ౬ { పిశంగమాంజీయుజహజానచ్చమివసానమే
 ణాజినమంజనచ్యుతి | సువిణాసూత్రాకలితాధ
 రాంబరాం! విడంబయంతంశితవాసస్తమమ్... }

౬. (విశంగతి)పునఃముంజస్త్వణవిశేషః-తన్మయూమెఖిలామాంజే-విశం
గ్యామాంజ్యాయుజ్యతత్కటిపిశంగమాజేయ్యో-సత్సుద్విషేత్యాది నాష్టిప
క్షస్త్రియాఃపుంవదిత్యాది నాపిశంగశబ్దస్యపుంవద్భావః-తంఅజానచ్చవింధ
వళకాంతిః-వళక్షోధవళోజానకత్యమరః- అంజనమృతి అంజనవణం-
ఎణాజనంకృష్ణమృగచర్మ-వసానమాచ్ఛాదయంతం- వస ఆచ్ఛాదన ఇతిథా
తోశ్శానచ్- సువణసూత్రైశ్శకనకమెఖిలయా- ఆకలితంబద్ధం అధరాం
బరమంతరీయంయస్యాస్త్రాం- శీతివాససోశీలాంబరస్యబలరామస్య- తనువి
డంబయంతంఅనుకుర్వాణమిత్యాథీయమువమా||.....

మూ, ౭ { విహంగరాజాంగరుహైరి వాయతై హిరణ్య
యోర్నిరుహవల్లితంతుభిః | కృతోపవీతంహిమశు }
భముచ్చక్రేఘనంఘనాం తైతటితాంగైరివ||...}

౭. (విహంగతి)పునః హంగరాజాంగరుహైరివగరుత్పల్లోమతుల్యైః ఆ
యతైర్దీఘైఃహిరణ్యస్యవికారాహిరణ్యాయా & దాండినాయనేత్యాది
నామయటియలోపనిపాతిః-తస్యేముర్వ్యాంగుహారాధాః- ఇగుపథలక్ష
ణఃకప్రత్యయః- తాసాంవల్లినాం తంతుభిఃతంతుకల్పైస్సూక్ష్మావయవైః
ఉపాదానగుణాద్ధిరణ్యయైః-కృతోపవీతంశోభాభావంకృతయజ్ఞసూత్రం-
స్వయంహిమశుభ్రం- ఆతమేఘనాం తైశరది-తటితాంగైరుపలక్షితం- ఉ
చ్చక్రైరున్నతంఘనం మేఘమివసీతం||

మూ, ౮ { నిసర్గాదిత్రోజ్జ్వలసూక్ష్మపక్షణాలసద్విసచ్చైక
సతాంగసంగినా | చ కాసతలచారుచమూరుచర్త }
ణాకుథేననాగేంద్రమింద్రవాహనమ్||

౮. (నిసర్గతి)పునఃనిసర్గాత్స్వభావాదేవ-చిత్రాణికృష్ణశారాణి-ఉ
జ్జ్వలారిభాస్వరాణిసూక్ష్మాణిలోమానియస్యతేన- లసాయోబిసచ్చైద్రా
మృణాళఖండః-తద్వత్సతేంగేవపుషి- సంగినాసత్తేన-చారుశారుచిరేణ- చ
మూరుచర్తణామృగత్వచా-కుథేనపుష్టాస్తరణేన-ప్రవేశ్యాస్తరణంవణా
పరిస్తోనుఃకుథోద్వయోరిత్యమరః-ఇంద్రవాహనంనాగేంద్రమైరావణమివ
ఇహేంద్రవాహనమితిస్వస్వామిభావమాత్రస్యః-వక్షితత్పాత్-నవాహ
నమాహితాదిననతత్పం-యథాహవామనః- నేంద్రవాహనశ్చైతన్యం- ఆ
హితత్వస్యావివక్షితత్వాది-చ కాసతందీప్యమానం-చ కాసేశ్వరి-నాభ్య
స్తాచ్చతురితమఖావః- జతుశ్యాదయష్టదిగ్భ్యస్తసజ్జా||.....

మూ, ౯ { అజస్రమాస్ఫులితవల్లకీగుణతుతోజ్వలంగుప్తన
ఖానుభిన్నయా | పురః ప్రవాలైరివపూరితార్థః }
యాః భాంతమచ్చస్ఫటికాక్షమాలయా ||

౯. (అజస్రమితి)పునఃఅజస్రం ప్రాచుర్యేణ-ఆస్ఫులితాస్తాడితాః-సౌప్తవ
జ్జకృతాక్షాంమృజ్జాంగుష్ఠేరతంత్రీతాడనంప్రసిద్ధం-తేషాంవల్లకీగుణానాం
ఽనుతంత్రీతాః-గుణస్థావన్నత్రశబ్దాదిజ్యాయంత్యాద్యక్షతంత్రీప్వితీయా
దనః-క్షతేనసమర్పణేన-ఉజ్వలైరంగుప్తనఖాంశుభిః-భిన్నయామిశ్ర
యా-తగ్రాగరిత్యైశ్యధః-అతేవపురః-పురోభాగేన-వాలైఃపిరుమైః
ముక్తాభాఃప్రమాణంసేప్రవాళంపున్నపుంసకమిత్యమరః-పూరితార్థయేవ
స్థితీయా-అచ్చస్ఫటికానామక్షమాలయా-జవమాలయ్యైశ్యధః-తథాప్రసి
ద్ధస్ఫటికీ-గ్రహణానృషేమోక్షౌః-తద్వ్యభ్యతే-స్ఫటికౌమోక్షదః
పరిమళ-మోక్షౌః-నాస్ఫటికాక్షమాలాభిధానాత్ - ఏభాంతంభాసమా
నం-భాతేశ్వత్ప్రత్యయః-అత్రనఖాంశుభిన్నయైశ్వగుణత్యాగేనాన్యగుణ
స్వీకారలక్షణః-తదుకాలంకారి-తదుకాలః-తదుకాలః-గుణత్యాగదన్యోత్కృష్ట
గుణాహృతిరితలక్షణాత్-తదుక్తాపితాభేయంప్రవాళపూరితార్థతోవేప్ర
త్యైశ్వనియోరంగంగిభావేనసంకరః ||

మూ, ౧౦ { రణద్భిరాఘట్టనయానభస్వతః పువగ్విభిన్న శ్రుతి
మండలైస్సర్వైః స్ఫటికభవగ్రామైశ్చేషమూర్ఛనా }
మవేక్షమాణంమహాతీంముఖుర్ముఖుః ||

౧౦. (రణద్భిరితి)పునఃనభస్వతః-వాయోః-ఆఘట్టనయా-అపూతేన-పృథగ
సంకీర్ణం-రణద్భిధ్వజనద్భిః-అమరణనాత్మనోత్పద్యమా-నైరిత్యధః-శ్రు
త్కార్యమమరణనంస్వరథతిలక్షణాత్-తదుక్తంసంగతరిత్నాకిరే-శ్రుత్య
వంతరభావీయః-స్నిగ్ధామరణనాత్మకః-స్వతోరంజయితీ-శ్రోతృచిత్తంసస్వ
రజ్యచ్యతథా-శ్రుతినివామస్వరారంభకావయవశబ్దేశేషః-తదుక్తం-ప్ర
భవశ్రేణికౌచ్ఛబ్జశ్చాయతే-హ్రస్వమాత్రకః-సాశ్రుః-ఽస్సంపరిజ్ఞేయాస్వ
రావయవలక్షణః-భిన్నానిప్రతీనియతసంఖ్యయావ్యవస్థితాని-శ్రుతీ-వాం
మండలానిసముహామేషాంతైః-విభిన్నశ్రుతీనండలైః-శ్రుతీసంఖ్యానియ
మంత్రైః-చతుశ్చతుశ్చతుశ్చైవపక్షమధ్యమపంచమా-ద్వైద్వనిపాద
గా-ధారాత్రిస్త్రీ-యుష్మభద్రైవతావితీ-తదుక్తం-శ్రుతిశ్చస్మిన్నస్వరా
వ్యవస్థాభగంధారిమధ్యమాః-పంచమోద్వైవతశ్చాభినిపాదకతేన-ప్రతి

తేషాంసంజ్ఞాసరిగమపథనీత్యసరామతాత్పరి - తైస్సరైః స్ఫుటీభవంత్యే
 గ్రామవిశేషాణాంపద్ధాన్య పరనామకానాన్వరసంమాత భేదానాం-త్ర
 యాణాం-మూర్ధనా-స్వరారోహణావరోహణక్రమభేదాఃస్యాంతాం
 మహతీనిజవీణా-విశ్వావసోస్తుబృహతీతుంబురోస్తుక లావతీ । మహతీనా
 రజస్యస్యాత్సరస్వత్యాస్తుక చ్ఛవీతివైజయంతీ - ముహుర్ముహురవేక్షమా
 ణం-తంప్రీయోజనాభేరనుహిమ్నా పునుషప్రయత్న మంతరైశేవవిసంవా
 దం ధ్వననీతికాశు కాదను సంధానమిత్యర్థః-అత్ర గ్రామలక్షణంయథా
 కుటుంబిరస్మైస్వేకీగూతాభవంతిహితథాస్వరాణాంసందోహాగా
 మిశ్యభిసీయతే॥షడ్వ గ్రామోభవేదాదౌచుద్యను గ్రామపవచ। గాంధా
 ర గ్రామిశ్యైత గ్రామత్రయముదాహృతమ్ ॥ సంద్యవతోక్షజీమూత
 స్సుభద్రో గ్రామకాస్త్రయః॥షడ్వమధ్యనుగాంధారాస్త్రయాణాం జన్మ
 హేతవశ్చతి॥మూర్ధనాలక్షణంచ * క్రమాన్వయరాణాంసప్తానామారోహ
 శ్వావరోహణమ్। మూర్ధనైత్యుచ్యతే గ్రామస్తాపతాస్తప్తసప్తచ॥ గ్రామ
 త్రయేసిప్రత్యేకంసప్తసప్తచమూర్ధనాశ్చిత్యైకవింశతిమూర్ధనాభవంతి-
 తన్నామానితు* నానపక్షితముచ్యతేఇతిప్రతిజ్ఞాభంగభయాన్న లిఖ్యంతఇ
 తిసర్వమవగాతం-అతఃపుంవ్యాపారమంతరేణస్వరారూపిభావౌక్యా
 కోపిలోకాతిక్రాంతోయం నిప్పసాస్త్రవాతీశయోవీణాయాః ప్రతీయతే-తే
 నసహస్వతస్సిద్ధాతిశయస్యాభేదేనాధ్యవసితత్వాత్-తన్మా లాలితశయో
 క్తీరలంకారః- సాచమహత్యాఃపుంవ్యాపారంవినా-మూర్ధనాచ్యసంబం
 దేసంబంధాభిధానాత్-అసంబంధేసంబంధరూపతయాచ- పుంవ్యాపా
 రాశ్చ కారణంవినాపిమూర్ధనాదికార్యోచ్ఛ్రీద్యోతనాత్ విభావనావ్య
 జ్యతఇత్యలంకారేణాలంకారధ్వనిరీతీసంతేషః॥.....

మూ, ౧౧ { నివర్త్యసోమవ్రజతఃకృతానతీరతీంద్రియజ్ఞాననిధి
 నభస్సకఃసమాసదత్సానితదైత్యసంపదఃపదంమ }
 హేం ద్రాలయచారుచక్రిణః॥.....

౧౧. (నివర్త్యేతి)అతీంద్రియాఃఇంద్రియమతిక్రాంతాః-దేశకాలస్వరూప
 విప్రకృష్టాభావఃఅత్యాదయఃక్రాంతాద్యభేదవివేచనీయమేసి సమాసఃద్వి
 గుస్తాప్తాపన్నాలం పూర్వగతీసమాసేషుపరవిల్లింలాప్రతిషేధోవక్త
 వ్యభావిశేష్యలింగత్వం-తేషాంజ్ఞానంతస్యవిధిః-సర్వాకర్తృప్రైత్యధికాః-
 సఃసారదఃకృతానర్థకృతప్రణామా-అనువ్రజతోనుగచ్ఛతః-నభసీసీ

(మామకాశ్వే-సవ్యాఖ్యానే-ప్రథమసర్గః)

హృతిగచ్ఛంతీనభస్పదః-సురాశ్వసత్సుద్విషేత్వాదినాక్తివ-నివర్త్యత్రుతి
యాస్య-సాదితాఃవినిశితాః-దైత్యానాంసంపదోయేనతస్య-చక్రశోహ
రేః-హహంద్రస్యాలయోభవనం-తద్వచ్చారు-పదంస్థానం-సమాసః
ప్రావర్త-సీకలెలు-జ్ఞేపుషానిత్వాదభో-అత్ర నతీవతీవహఃపదమితీవద్వ
యావ్యంజనయుగ్మయోరస్యదావృత్యాభేకానుప్రాసః-అన్యత్రవృ
త్త్యనుప్రాసఇత్యనయోస్సంస్పృష్టిః॥.....

మూ, ౧౨ { పతత్పతంగప్రతిమస్తపోనిధిఃపురోస్యయావన్నభు
మూ, ౧౨ { పివ్యలీయతః । గిరే స్త్రాత్యానివతావదుచ్చకైజః
వే నపీతాదుకతిష్ఠదమృతః॥.....

౧౨. (పతదితి)పతయఃపతంగస్సూర్యః-సప్రతిమాఉవమానం యస్యసః
పతంగౌపక్షీసూర్యోచేత్యమరః-తపోనిధిఃమునిః-తస్యహరేః-పురోభువిపురః
స్త్రాదేశే-యావన్నవ్యలీయకనాతిష్ఠత్-నీజ్గతాపితిధాతోః-దేవాదికాత్క
తఃరిలజ్-తానదమృతః-గిరేఃశైలాత్-తటితోస్యసంకీర్తితటిత్వా-మేఘ
ఇవ-యుయతిహ-శుపోమకారస్యవకారఃకృతసానుత్పత్తకఇతిభసంజ్ఞాయా
మేకసంజ్ఞానికారేణాపదత్వాన్నజత్వం-ఉచ్చకైరున్నతాత్పీతాత్-జవే
వోదతిష్ఠత్-మునిదరణస్యభూస్పృశాత్ప్రాగెవస్యముఖితవాః * ఉ
భ్వంప్రాణాహయత్ర-మంతియానఃస్థభిరలగతౌప్రత్యుత్థానాభివాదా
భ్యాంపురస్తాప్రతీపద్యతఇతిశాస్త్ర-మనుసరన్నితీభావః-ఉదోనూభ్వ
కర్తవ్యేణియమాత్-ఇహూభ్యకర్తవ్యేనాత్మసేవనం-పతత్పతంగఇత్యత్ర-
పతంగస్యపతనాసంభవానియమభూతోపమేశ్వచార్యనండిప్రభృతయో
బభూః-అతపవాతప్రసిద్ధస్తోపమానత్వాయోగాదుత్ప్రేతైత్యాధుని
కాలంకారికాస్సర్వేవణయంతి॥.....

మూ, ౧౩ { అకప్రయతోన్నమితానమత్పతైర్భృతైకథంచి
మూ, ౧౩ { త్పణినాంగశైరభః । నృధాయమాతామభిదేవకీసు
తంసుతేవధాతుశ్చరణౌభువన్తలై॥.....

౧౩. (అథే)అథామృతోత్థానానంతరం-ధామస్సుతేననారదేవ-ప్రయ
త్నేనోన్నమితాస్తథాపిమునిపాదన్యాసభారాదానమంతః-ఫణాఃయోషాం
తైఃఫణినాంగశైః-అభఃఅభఃప్రదేశే-కథంచిద్భృతేస్తాపితే-భువన్తలైభూమృ
ష్టే-అభిదేవకీసుతం-అతఃతేనాభిప్రసీదాభియక్తి-ఇత్యవ్యయీభావః-చరణౌ
నృధాయమాతానిహిత-చధాతైకర్తవ్యే-స్పృశన్-సేయుడిత్యాదినాని

జ్వడిటియగాగమః-అత్ర ఘణినాంనమనోన్న మనాసంబంధేపమునిగౌరవా
యతత్సంబంధాభిధానాదతిశయోక్తిభేదః॥.....

మూ, ౧౮ { తమఘ్నో వఘ్నోదిక యాది పూరుష స్సపర్య
యాసాఘనపర్య పూపుజత్ | గృహోను పైతుంప్రణ
యాదభీషవోభవంతినాపుణ్య కృతాంమనీషిణః॥

౧౮. (తమిత) అదిపూరుషఃపురాణపురుషఃఅన్యేసామపివృత్త్యత ఇతివాది
ఘ్నః-సకృష్ణః-అఘ్నోఽపూజాహామిత్యర్థః. దండాదిభ్యోయః - తంనార
దం-అఘ్నార్థంపూజార్థంప్రవృత్తమఘ్నోఽన్యసాదాఘ్నాభ్యాంచేతియ
త్ప్రత్యయః*మూల్యేపూజావిధావఘ్నః*షట్పత్రిక్షమఘ్నోమఘ్నార్థ
ఇత్యుభయత్రాప్యమరః-అఘ్నోమాదిర్యస్యాస్తయా-అఘ్నోదికయా॥
తేషాద్విభాషేతికప్రత్యయః - సపర్యయాపూజయా * పూజానమస్యాప
చిన్సపర్యాచాహానాస్సమాశ్రిత్యమరః-సాఘపర్యపూపుజత్ పరిపూజ
తవాశోచత్-యాక్తంచైతదితిభావాంతరంన్యస్యతి-గృహోనితి-మనసశుష
ణోమనీషిణఃసంతః-పుషోనిరాదిత్వాత్సాఘః-అపుణ్యకృతాంపుణ్యమకృత
వతాన్యసుకర్తృపాపమంత్రపుణ్యమకృతోఽతిభూతేక్విప్-గృహోప్రణయా
దుపైతుంఅభీష్మపూభ్యాప్తుమిచ్ఛవః-అహోతేస్సన్నంలాదుప్రత్యయః-అజ్ఞే
స్సృధామిదితికారః-నభవంతి-కింతుపుణ్యకృతామేవ-అతఃకృచ్చలభ్యాస్సం
తఃపూజ్యాఇత్యర్థః॥.....

మూ, ౧౯ { నయావదేతాపుదపశ్య ఉత్థితాజనస్తుమారాంజనప
ర్వతాచివ| స్వహస్తతై మునిమానసేముని
రంతనస్తావదభిన్యవీచిత॥.....

౧౯. నేతి॥ ఉత్థితావేతామనికృష్ణా-జనః శుమారాంజనయోఃపర్వతాచివ-
యావన్నోదపశ్యత్సోత్తై శ్చిశవా-తావచ్చిరంతనఃపురాణః-మునికృ
ష్ణఃపురాకిలభగవాంబదరికారణ్య-నారాయణావతారై-తపసిస్థితవానితి
పురాణవచనాత్సాయంచరమిన్యాదివాల్మీకీయస్తుడాగమశ్చ-స్వ
హస్తేనదతైతసనే-మునివారదం-అభిన్యవీచితస్వాభిముఖ్యేనోపవేశిత
వా-విశతేశోచత్॥.....

మూ, ౨౦ { మహామహానీలగిరీశుచః పురోవోషిదివా కంస
కృష స్సవిష్టరైశ్రికోదయా దైరభిసాయముచ్చ
కైరమాచురచ్ఛంక్రచసోభిరామరామ్॥.....

౧౨. హహదితి॥ మహత్యాః హహనీలశిలాయాః సింహశస్త్రపసంభవేంద్రసి
 లోపలస్య- దుగివరుగ్యస్య- తస్యైత్యుపమాలంకారః* సింహశస్త్రాకరోద్భూ
 తావహనీలాస్తుతైస్త్రతాగతిభగవానగస్త్యః - కంసకృషః శ్రీకృష్ణస్య-పు
 రోగ్ర-ఽష్టరేలసన్యేవయోసనయోఽష్టరగతిపత్వం - నిమేదివాణ్డపతి
 స్తవాణ్డభాషాయాం సదవసశ్రువగతిక్వసుః సమునిః - అభిసాయంసాయం
 తాలాభిముఖం అవ్యయాభావః- సాయం కాలస్య కాష్ట్యాత్క-ప్రస్థోపమాన
 త్వం- శ్రీః ఉదయత్యత్సద్విద్యేన-తస్యచంద్రమసః- అభి రామతాం ఉచ్చ
 వైశ్యోభాం-అచూచరత్ వోరిత వాణ్-ప్రాప్తవానిత్యథః-చురన్తయ్యేణి
 శ్రీప్ర్యాది నాచక్ష-అత్ర న్యస్యస్యసంబంధానంభ వాచ్చంద్రమసోభి రామ
 తామివాభి రామ తామిత్యోపన్యసర్యవసానాదసంభవ ద్వస్తుసంబంధసా
 పోనిదశనాభేదః సచోక్తోపమానాయాచుంగాంగిభావేనసంకీర్త్యతే॥

మూ. ౧౨ { విధాయతస్యపదితింద్ర సేమషః ప్ర కామనుప్రీయ }
 { తయజ్వనాంప్రియః । గృహీతుమా ర్యాన్వరిచర్య }
 { యాముహుమహాసుభావా హినితాత మధినః॥ }

౧౩. విధాయేతి॥ యజ్వానోవిధినేప్రవంతః* యజ్వాతువిధినేప్ర వానిత్యమరః-
 సుయదోద్వేగివ-తేషాంప్రియోహరిః - ప్ర సేమషః ప్రసన్నస్య-సదేక్వసు
 రిచ్య-తస్యమునెరపడితింపూజాం* పూజానమస్యపదితిత్యమరః-వి
 ధాయకృత్వా-ప్ర కామనుశ్యంతం- అప్రీయతప్రీతోభవత్-ప్రీతోదైవాది
 కాత్క-తేరిలుచ-మునిపూజాయాః ప్రసేమతుత్వేధాంతరింద్యస్యతి-గృ
 హీతుమితి-హహనుభావాః హహత్వా-ఆర్యాపూజ్యా-పరిచర్యయా
 పరిపస్యయా-గృహీతుంపశీకితుం-గృహాయానిదిధుంభతీధుం-ముహు
 నితాంతం-అధిసోభిరాషవంతోహి-అర్థసమధి-భిలాషః సపమానుస్తీ
 రిహత్సర్థ-యత్యనిచతుణిః- కృన్వత్తైస్తద్గతవృత్తిబలీయసీతిభాష్యేఉ
 క్తత్వాత్॥

మూ. ౧౩ { అశేషధోవహృతాః కమండలోనికాధాయపా }
 { శావృషిశాభ్యుదీరితాః । ఆఘాఘః ధన్వంసః కౌవటి }
 { యసీనా తేనమూర్ధ్నాహరిత గృహీదవః॥

౧౪. అశేషేతి॥ అశేషతీధేః శ్మశ్మపహృతాః-అహృతాతథాకమండ
 లోపాదేనిధాయ - కమండలోరుదవ-ప్రాయశ్చస్యపాశోనికాయేత్య
 థాంసమూర్ధ్నచితీత్యాదివర్క్రియాంతరాక్షిప్తక్రియాపేక్షయాకమం

జలారపాదానత్వాత్పంచమః | స్త్రీ కనుండలుఃకుండిత్యమరః-ముషితా
అబ్యుదీరితాఃక్షీప్తాః-అతఏవాఘశాఘానాంపాపసమూహానాం-విధ్వంసవిధౌ
వినాశకరణైఃపఠీయసీన్సమర్థతరాః - పటుశద్విదీయపన్వడుగితశ్చైతీజీ
ప్-అపోజలాని-హరిఃకృష్ణః-నతేనమూర్ధ్నాశీరసా - అగ్రహితస్వీకృత
వా-౧౫ హృదయః ||

స కాంచ నేయత్రము నెరనుజయాన వాంబుదశ్యాను
మూ. ౧౯ { తనున్యోవీక్షత | జిగాయజంబూజనితశ్రియశ్చి }
యంసుమేరుశృంగస్యతదాతదాసనమ్ |

౧౯. సఖిత || న వాంబుదశ్యానుతనుఃసహరిః-ము నెరనుజయా- కాంచవే
కాంచనవికారై - తైకారికోద్భూత్యయః-యత్రఅసనై - న్యవీక్షతఉపవృష్ట
వా-లుజీ నేపిశ ఇత్యాత్మ నేపవంశలక్షగుపధావనిటఃకృష్ణతదాస
నం-తదాహర్మ్యవవేశసమయో-జంబూనీలఫలౌవృక్షవిశేషః-జంబూస్ఫుర
భిపత్రాచరాజజంబూమ-హాహతేత్యభిధానిరత్నమాలాయాం-తయాజని
తాశ్రీర్యస్యతస్యతథోక్తస్య-భాషితపుంస-త్వాత్పత్నీపుంవద్భావః-అతో
నునుభావః-సుమేరుశృంగస్యశ్రియం-జిగాయతద్వత్సభాషిత్యః-సకలి
టోజైరితిసత్త్వ-ఉపమానుప్రాసయోస్సంస్పృష్టిః ||

సతప్తకాత-స్వరభాస్వరాంబరఃకతోరతారాధి
మూ. ౨౦ { పలాంఛనచ్చవిః | విదిన్యతేబాడబజాతవేదనశ్చి }
భాభిరాశ్చిష్టభవాంభసానిధిః ||

౨౦. సఖిత || తప్తంపుటాకశోధితం-కాత-స్వరంస్వరాంబరం-కాత-
స్వరంజాలబాసదమధ్దేవవో-స్త్రీయామిత్యమరః-తద్వద్భాస్వరాంబరః
పీకాంబరఇత్యర్థః | కతోరతారాధిపస్యప్రాణైః-లాంఛనస్యకళంక
స్యభవీరవచ్చవిర్యస్యసఃఉపమానపూర్వవదోబహుప్రహీ-ఉత్తరపనలోప
శ్చ-సహరిః-బాడబజాతవేదనోబడబాగ్నః-శిఖాభిజ్వాళాభిః-అగ్రహిత్య
క్తః-అంభసానిధిరవవిదిన్యతేబభాసే ||

రథాంగపాణైః పటలనరోవిషా వృషిత్విషస్సంవలి
మూ. ౨౧ { తావిరేజిరై | చలత్పలాశాంతరగోచరానరోస్తు }
షారముతైరివనక్తిమృశవః ||

౨౧. రథాంగైః || రథాంగంచక్రం-పాశౌయస్యశస్యహరైః || ప్రహరణా
భేద్యైఃపరేసిన్ధూనప్రత్యాభవతఇతిపాణైఃపరనిపాతః- రోవిషాంపటలైః-

సంవర్తితాః మి శ్రితాః-ఋషిత్విషాదుచయః-న క్తం రా త్రా-స ప్రమ్య క్షే
వ్యయాభావః-తదోఃపుత్రస్య-చలతాంపలాశానాంవ త్రా తాం-అంతరాణి
వివరాణి-గోచరాత్రయామెషాంతేతుసారః-మూర్ఖార్యస్యతస్యేందోః-
అంత్రోమాయాభావ-విరజిరేచకాశిరే-ఉ త్ప్రే యే॥.....

మూ. ౨౨ { ప్రపుల్లతాపిః శ నిభైరశీశు భిశ్శుభైశ్చ సప్తదృశ
పాంసుపాండుభిః | పరస్పరేణచ్చురితామలచ్ఛవీ }
{ తదైకవర్ణావివతౌబభూవతుః | }

౨౨ ప్రపుల్లతే॥ ప్రపుల్లవికసితం- పుల్లవికసనఇతిధాతోఃపచాద్యజంతం-
ఫలైస్తునిస్తాయామనుపసగాత్ ఫుల్లతీబక్తశోల్లాసా ఇతినియమాత్-పుల్ల
ఇత్యేనెఱిగీరస్వామీ-రాపింధస్యతమాలస్యపుష్పంతాపింధం॥నూ॥ ఫలెలుచి
తితథితలు*ద్విహీనంప్రసవేనర్వమితనపుంసకత్వం*కాలస్కంధస్తమాల
స్సౌస్త్రితాపింధోవృథాసంధుకీ ఇత్యమరః-తేనసన్మతేఃప్రపుల్లతా పింధనిభైః-
నిత్యసమాసస్వానస్పృహనవిగ్రహః-అతవప*స్యరుత్తరపదేత్వమీ॥ నిభసంకా
శనీకాశప్రతీకాశోపమానయఇత్యమరః - సప్తదృశాఃపర్ణానిపవనాయ
స్యేనసప్తదృదోవృక్షభేదః-సప్తవర్ణావివతౌబభూవతుః*వివహచ్ఛదఇత్య
మరః-సంఖ్యాశబ్దస్యవృత్తివిషయే వీఘ్నశ్శత్రవం సప్తవర్ణాదిమాక్తంభా
వ్యై-శేషంతాపింధవతో-తస్యపుష్పాణీసప్తదృశాని-తేషాంపాంసురజః-
తస్వస్వాండుభిస్సితైః-శుభైశ్చశుభ్రైః-అభీశుభిరన్యోన్యరశ్మిభిః*అశీశుః
ప్రగ్రహేరక్షావితశాశ్వతః- పరస్పరేణచ్చురితేనూషితేఅమలేఢవీలన్యో
న్యకాంతయయోస్తా-భవ్యోరభీనూనాంచావయవావయవిభావాద్భేదేనని
దేశశః-తేహరినారదౌ-తదాపకపర్ణావివభభూవతుః*ఉభయప్రభామేళ
నామభయోరపి-సర్వాంగీణోగంగాయమువాసంగకుభవస్ఫటికేంధ్రనీల
మంజుప్రభామేళనప్రా యః*శ్చిదైకవర్ణః ప్రదుర్బభూవ-తన్నిమిత్తాచె
యమనయోరైకవర్ణతోష్ఠే త్ప్రే యే॥.....

మూ. ౨౩ { యుగాంత కాలప్రతి సంహృతాశ్చనోజగంతియ
స్యాంసవి కాసమాసతతనౌమముస్తత్రినకైబభు
ద్విషస్తసోధనాభ్యాగమసంభవాముచః | }

౨౩, యుగాంతేతి॥ యుగాంతకాలేప్రళయసమయే-ప్రతిసంహృతాఃఆ
త్మస్యసంహృతాఃఆత్మా నౌజీవాఃయేనతస్య - కైబభుద్విషోహరైః-య
స్యాంతినౌ-జగంతిలోకాః-సవికాసంసవిస్రంభం-ఆసతతతిష్ఠ-ఆసఉపవేశ

నెలక-తత్ర తనాదహే-తసోధనస్య నారదస్య-అభ్యాగమనఆగమనెన-సంభవంతీతసంభవాస్సంభూతాః - పచాద్యచ్-ముదఃసంతోషాః-నమముఃఅతేరిచ్యంతేత్యథాః-చతుర్దశభువనభరణపర్యాప్తైస్సంతనామాంఘ్రికవిప్రాహ్-క్రీసిద్ధాతిశయన-స్వతస్సీద్ధస్యాభేదేనాధ్యవసితత్వాదతితయోక్తిః - సాచముదామంతస్సంబంధేపితసంబంధోక్త్యా - సంబంధేఅసంబంధరూపాతిశయోక్తిః॥

మూ. ౨౮ { నిగాఘాధామానమివాతిదీధితి ముదావికాసంముని
మభ్యుపేయుషి । విలోచనెభి భ్రదధిశ్రితశ్రీణీన }
పుండరీకాక్షశ్శుటోభవత్ ॥

౨౮. (నిగాఘేతి)నిగాఘముష్టం-ధామతేజోయస్యతంతథోక్తం * నిగాఘోగ్రీష్ఠకాలేస్యామష్టస్వేదాంబుసోరపీతివిశ్వః-అకఽన్సూర్యమివఅతిదీధినుధికకాంతిం-మునిసఖినారదమభిలత్యుభిరభాగభిలతృణైకర్మప్రవచనీయసంజ్ఞా-కర్తృప్రవచనీయయ్యైద్విప్రియా-ముదాసంతోషేణ-వికాసముపేయుషిఉపగతేవసుప్రత్యయాంతోనిపాతః - అతపవాగ్రితాప్రాప్తాగ్రీర్యాభ్యాంతేతథోక్తై ఇకూచివిభక్తావితనుమాగహః-విలోచనెనైత్రేవిభ్రత్కనాభ్యస్తాన్చుతిరిచుమభావః-సహరిః-పుండరీకాక్షైవం-స్ఫుటోభవత్-సూర్యసన్నిధానైశ్రీవికాసభాక్త్యన-పుండరీకసాధర్మ్యాత్-పుండరీకేభివాక్షీణీయస్యైశ్యవయవాధకలాభే - పుండరీకాక్షైశ్చవ్యక్తమన్వక్షాసంజ్ఞోఘాదిత్యథాః-అత్రవిభ్రత్స్ఫుటోభవదితి-పదాధకహేతుకీస్యకావ్యలింగస్య - నిగాఘాధామానమివైశ్యపమాసాపేక్షత్వాదనయోరంగాంగిభావేనసంకరః!

మూ. ౨౯ { సీతంసీతిమ్నా సుతరాంమునైర్వపుణేసారిభిస్తా
మమివాధలంభయత్ । ద్విజావళివ్యాజనిశాక }
రాంశుభిశ్చున్సిరాంచనువోచదచ్యుతః॥...

౨౯. (సీతమితి)అథోభయోరుపవేశానంతరం-అచ్యుతఃకృష్ణః-హేతుకర్తావిసారిభిరభీత్తోవిసరద్భిః-బహుశమాభీక్ష్యైర్భరిణిః - ద్విజావళిదంతపంచ్చీః-దంతవిప్రాండజాద్విజాగ్రత్యనురః-సైవవ్యాజకపటంయస్యసః - తస్మాదప్రత్యథాః-సచాసానిశాకరశ్చ-తస్యాంశుభిఃకిరణైః-సీతంస్వభావశుక్రం-మునోనారదస్య-వపుఃశరీరం-సాధంప్రాసేదమివ-సుతరామత్యంతంఃఅవ్యయిఘాదాముప్రత్యయః-సీతిమ్నాధావత్యైస-ప్రయోజ్యకర్తృః

లంభయన్ ప్రావయన్-అతిధవళయన్ని త్యథా- లభేరత్రగత్సుససజ్జన
 ప్రాప్త్యర్థత్యేనాగత్యర్థత్వాత్ & గతిబుద్ధిత్యాదినాఅణికతుర కర్త
 త్వంయథాహవామనః- లభేగత్యథాత్వాన్ని చ్చశోకతుఃకర్తత్వాక
 ణ్ లెప్పకట-ప్రాప్త్యుపసజ్జన గత్యర్థత్యేతుకమత్వమేవేతిరహస్యం
 బ్రభాత్తమిమాగమః శుచిస్తి తాంవాచం- అవోచత్ ఉక్తవాన్-స్థితపూ
 ర్వాభిభాషిత పూర్వభాషితరాఘవ ఇతిన్యాయాదితిభావః* బ్రూర్షోవ
 చోవాలుడే ఎచఉమిఉమాగమెనుణః-అత్ర సాధమివేత్యుపమాయాః- సీతి
 మ్నా లంభయన్నిశ్యసంబంధేసంబంధరూపాలిశయోక్తిః ద్విజావళివ్యాజ
 నిశక రేతః-ఫలాదిశ జైరసత్యత్వప్రతిపాదనరూపాపహ్నావస్యచ- మిథో
 సైరపేక్ష్యే శ్చంస్పష్టిః||

మూ. ౨- { హరిత్యమంసం ప్రతిహేతు రెవ్యతశ్శుభస్యపూ }
 { గ్వచరితైఃకృతంశుభైః శరీరభాజాంభవదీయత }
 { శానంవ్యనక్తికాలశ్రితయేపి యోగ్యతామ్ | ... }

౨. (హరితీ)భవదీయదశానం-శరీరంభజపీఠశరీరభాజః- తెహం-ద్ర
 వ్యూహేమితిభావః-భజోఽస్మిః-కాలశ్రితయేభూతాదికాలశ్రితయేపి-యోగ్య
 తాంపాత్రతాం-వ్యనక్తిగమయతి- కుతః-సంప్రతిదశానకాల- అఘంపా
 వం-హరితీఅపనుదతి-ఎవ్యతోభావినః-శుభస్యశ్రేయసః-హేతుఃతథా-పూ
 ర్వాచరితైః ప్రాగమస్మితైఃశుభైస్తుకృతైః కృతం-ఎవం త్రైకాత్యేపి-స్వకా
 ర్యత్యేనకాగిత్యేనచ-పుంసిస్తుకృతసమవాయమాగమయతి - తత్రైరశా
 వంకస్యనాకాస్యమితిభావః-అత్ర హరితీవ్యాదివాక్యాక్షాస్యశరీరేత్యాది
 వాక్యాక్షాహేతుత్వోక్త్యా-వాక్యాక్షాహేతుకంకావ్యలింగమలంకారః||

మూ. ౨౨ { జగత్యపర్యాప్తసహస్ర భానునానయన్నియం }
 { మనమభాషభానునా ప్రసహ్యతేజోభిరసంఖ్య }
 { నాగ్నతైరచస్తస్త్వయానుత్తమనుత్తమంతమః||... }

౨౨. (జగతీనా)జగతీనాక-అపర్యాప్తాఅపరిచ్ఛిన్నా-సహస్రంభానహం
 తేనాయస్యతేన- భానునాఅక్షణః భానప్రాకరహరాంశవ ఇశ్యుభయ
 ప్రాప్తివైజయింబీయత్రమోనియతుంబివారయమం- నసమభాషనాశంకి-
 త్వావేయ-అవిద్యమానమిత్తమంయస్తాన్నిదమిత్తమంసర్వాధికం- అచస్త
 మమోహోద్ధికిం-అసంఖ్యతాంగిత్రైతేజోభిః-ప్రసహ్యబలాత్-త్వయాను
 త్తమిన్నంతత్త్వాన్మునిశానోభవానితిభావః-నుదవిదేత్యాదినావికల్ప

త్వాన్ని స్థానత్వాభావః అత్రో పమానాద్భాసోః మునెరాధిక్యప్రతిపాదనాద్వ్యతిరేకః॥.....

మూ. ౨౦ { కృతః ప్రజాతైశ్చ కృతా ప్రజాస్థజా సుపాత్రగి
తైషనిరాకులాత్క నా సదోపయోగేపిగురు స్వ }
చుక్షయోనిధి శ్చ తీనాంధనసంపదామివ॥

౨౦. (కృతశ్చి) ప్రజానాంజనానాంఅపత్యానాంచ తైశ్చ కృతాకుశలకారితాః ప్రజాస్యాశ్చంతసౌజనశ్చత్యమరః సుపాత్రైయోగ్యపురుషే - కటాహాదివృథభాజనేచ-నిత్యేపెణనిధానైచ- నిరాకులాత్కనాస్వస్థవితైషయోగ్యభాజనయోఃపాత్రమిశ్యమరః ప్రజాస్థజాబ్రహ్మణాపుత్రిణాచ-త్వంధనసంపదామివ- శ్చ తీనాంవేదానాం-సదోపయోగే దానభోగాభ్యాంవ్యయేపి-అక్షయేవకప్రామాద్యాదన్యప్రానంత్యాచ్యైతిభావః- గుగురుపదేస్తా-సంప్రదాయప్రవర్తకత్వవియావత్- అన్యత్ర మహా-నిధీయతే త్రైతి నిధినిత్యేషః కృతః ఉపసర్గే ఘోకేరితేకీప్రత్యయః- శ్చ తిసంప్రదాయద్వారాధర్మభర్తవ్యవస్థాపకతయాజగత్ప్రతిష్ఠాహేతునాం భవాన్యశాందశ్చనంకస్యనల్లాఘ్యమితిభావః- అత్ర శబ్దమాత్రసాధర్మ్యాత్ శ్లేషోయం ప్రకృతాప్రకృతవిషయశ్చత్యాహుః॥

మూ. ౨౧ { విలోకనేనైవతవామునామునె కృతఃకృతాధోః
స్త్రినిబిర్హితాంహసా తథాపిశుశ్రూషురహంగిరీ
యసీర్గిరోధవాశ్రయసికేనతృప్యతే॥

౨౧. (విలోకనేనైతి) హేమునెనిబిర్హితాంహసాఅపహృతవచ్ఛనా- ఆతవ-అమునాతవవిలోకనేనైవ-పుతాథఃకృతోస్త్రి-తథావ్యహం- గిరీయసీఃఅథ-వత్తరాః ద్వివచనవిభజ్యోపపదేశత్యానినాయాయుషన్- ఉగితశ్చైతిజీవఃప్రియస్థిరేణ్యానినాగురోగ-రాదేశః-గిరస్తవవాచోపి-శుశ్రూషుః శ్రోతుమిచ్ఛుః-అస్త్రిశృణోతేస్సన్నంతామప్రత్యయః- నచైతద్వృథేత్యాహ-అథవేతతథాహీత్యథః-అథవేతివత్సంతరప్రసిద్ధ్యేరితిగణవ్యాఖ్యానాత్- శ్రేయసివిషయ-కేనతృప్యతే- సరేవాపీత్యథః- కృతాథ-తయాశ్చయస్తాభావాదితిభావః- భావేలబ్ధః॥

మూ. ౩౦ { గతస్త్రిహూపాప్యగమనప్రయోజనంవదేతివస్తుం
వ్యవసీయతేయయా త సౌమినస్తామునితాన్యగౌ
ర సౌగురుస్తవై చాగమపషధృష్టతామ్॥

౩౦. ఏవంప్రియముత్వా-సంప్రత్యాగమనప్రయోజనంవివయోచ్యచ్యుతి
గతస్పృహభావః॥గతస్పృహలూపిరక్తోపితత్వం- ఆగమనప్రయోజనం-వదేతి
వక్తుం-యయాధ్యస్తతయా-వ్యవసీయతేఉద్యుజ్యతే-స్యతేభావేల్-ఉచి
తముత్పన్నంఉక్తంవా-అన్యసోమమగౌరవంయనసః-గురుఃశ్లాఘ్యః-ఎష
తవఆగమవహనోస్తాకం-తాంధ్యస్తతాం-తనోతి-భగవతోనిస్సృహత్వేపి
ప్రేతౌవత్ప్రవృత్తిః-ప్రయోజనవ్యాప్త్యాసావకాశః-ప్రశ్నఇతిభావః॥...

మూ. ౩౦ { ఇతిబ్రువంతంతమువాచసప్రతీనవాచ్యమిత్యంపు
రుషోత్తమత్వయా త్వమేవసాతౌత్కరణీయ ఇ
త్యతఃకిమస్తీకార్యంగురుయోగినావపి॥ }

౩౧. (ఇతి)ఇతిబ్రువంతంతహరిం-సప్రతీమునిరువాచ-కిమితి- హేపురు
షోత్తమపురుషేషు శ్రేష్ఠ్యననిధా-రణత్వపక్షీసమాసనిషేధః- స్వయాభి
త్యం-గతస్పృహలూపీత్యేవం-నవాచ్యం- గతస్పృహస్యాప్యత్రప్రయోజన
సంభవాదితిభావః-తదైవాహ-యోగినావపి-త్వమేవసాతౌత్కరణీయః
ప్రశ్నాశ్రితతావ్యః-ఇత్యతోస్తాత్-అన్యధురుకార్యం-కిమస్తీనకించిదిత్య
ర్థః-తస్మాన్నప్రయోజనాంతరప్రశ్నావకాశఇతిభావః॥.....

మూ. ౩౧ { ఉదీణ-రాగప్రణిరోధకంజనై రభీష్ట మయ్యుజ్జిత
యానిరుగ్-హమ్ ఉపేయిషామోక్షవధంమన
స్వినస్తస్విమగ్రభూమినిరపాయసంశ్రయా॥... }

౩౨. యమక్తంయోగినావపిత్వమేవ సాతౌత్కరణీయఇతి తదేవప్రభ
యతి-ఉదీణేతి॥ ఉదీణ-ఉద్రిక్తః-రాగోపేషయాభిలాషః-సపవప్రణిరోధ
కం-ప్రసింధః-పాటచ్చరశ్చయ్యస్మికతం-ప్రణిరోధపరాస్కంధిపాటచ్చర
మలిష్టుగాభత్యమరః- అభీష్టమయ్యుజ్జితయాఅనభ్యస్తత్వేన- అన్యరాత్రతి
హతత్వేనచ- జనై రతిమగ్-మం- మోక్షపక్షంఅపవగ్-మాగ్-కాంతా
రంచ- ఉపేయిషాప్రాప్తవతః- ఉపేయిషాననాశ్వాననూచానశ్చైకీక్వసు
ప్రత్యయాంతోనిపాణః-మనిస్విన్స్సునునాధీస్యః-ప్రశంసాయామినిః-త్వ
దేవ-నిరసాయః-పునరావృత్తిరహిణః-సశ్రయః-అశ్రయః-ప్రాప్తిర్యస్యాస్మా
తథోక్త్యా-చచపునరావతః-తత్కాంతై-అగ్రభూమిః-ప్రాప్యస్థానం-అగ్రమా
లంబనై-ప్రాప్యఇతిపిత్వః-సోహమిత్యాదిప్రత్యేష్వర్షాప్తైరేవమోక్షత్వాది
తిభావః-తస్మాన్ముక్షుణావపిత్వమేవసాతౌత్కరణీయఇతిస్థిత్యం-తమే
వంపినిర్వాణమృత్యుమేతివాన్యః-పంథానిన్యతేయనాయేతిస్మతేః-యథాక

స్వేదితు-తశ్చిత్తంకటాన్ని గత్య కేనచిత్తాంతారేణాగతస్యకించిన్ని బాహ
ధస్తాన సా ఫీరభయానకల్పతే-తథాత్వమేవముముత్సారితిధ్వనిః॥

మూ, ౩౩ { ఉదాసితారం నిగృహీతమానసై స్త్యహీతశుభ్యా
స్త్యన్యశాకథంచనః | బహిర్జాకారం ప్రకృతేషుభగ్నిః }
మఃపురాతనంత్యాంపురుషంపురావినః॥

౩౩. ననుప్రకృతివివిక్తపురుషసాత్మాత్సారాన్తోక్ష్యః-నాస్త్యాత్మాత్సారా
నిత్యాశంక-సోపిత్వమేవేత్యాహ-ఉదాసితారమితి॥ పురావినః-పూర్వజ్ఞాః
కపిలావయః-త్వాంనిగృహీతమానసైః-అంతరికరుద్ధవిత్తైః-యోగిభిః-అత్త
నిలభ్యాత్మ-విభక్త్యర్థేవ్యయాభావః-అనశ్చైవసమాసాంతప్రచ్-అధ్యా
త్మంద్యోజ్ఞానంతయాలభ్యాత్మదృశా-ప్రత్యగ్భవప్రే-కథంచన-స్వహీతం
సాత్మాత్ప్రత-కేనయాపేణగృహీతమతలహ-ఉదాసితారముదాసీనంప్ర
కృతోస్వాప్రకాంప్రవృత్తాయానుసీ-స్వయంకర్తృత్వాద్యస్వప్రప్తిమిర్గర్భ-
అనస్త్యచ్-బహిర్జాకారేభ్యోబహిర్జాకారం-న-హదాదిభ్యః-ప్రథగర్భత
మిత్యర్గః-అసపరిబహిరంచవఃపంచమ్యైత్యవ్యయాభావః-కీలచప్రకృతే-సై
గుణ్యాత్మనోమూలకారణాత్-పుభగ్నిభిన్నం-ప్రకృతిః-పంచభూతైషు-ప్రథా
నెమూలకారణత్వయా-వః-పురాభవ-పురాతనం-అనాదిగ్-సాయంచరమి
త్యాదిసాల్పర్కప్రత్యయః-పురుషంపురుషతేభ్యనాచ్యం-విజ్ఞానమనం-మః
విదంత్యి-విదోలబ్-వేతి-యోగుసాదేశః-యదాహుః-మూలప్రకృతీ-విజ్ఞాన-
మహదాద్యాః-ప్రకృతివికృతయః-సప్తషోడశ-ఏకశ్చవికారి-న-పకృతీ-న-వి
కృతీ-పురుషత్వ-అజామేకాంలాహితశుక్లశుచిమిత్యాదిశ్రుతైశ్చ-సోపిత్వ
మేవ-తత్త్వమసీత్యాదివాక్యైరైక్యశ్రవణాత్-తస్మాత్త్వమేవసాత్మా
త్-రణీయత్తసిస్థూక్-మితిభావః॥

మూ, ౩౪ { నివేశయామాసిథ హేలయోద్ధృతంభరాభృతాం
భావనమేకమోకనః | జగత్త్రయైకస్థపతిస్త్యమ్ }
చ్యక్తైరహీశ్వరస్తంభశిరస్సుభూతలమ్॥

౩౪. పవంభగవతోనిగుణస్వరూపముత్వా-సాప్రతిప్రస్తుతోపయోగిత
యా-సగుణమాశ్రిత్యపడ్భిః-స్తోత్ర(నివేశయామాసిథేతి) జగత్త్రయస్యలో
కత్రయస్య-ఏకస్థపతిరేకాధిపః-ఏకశిల్పిశ్చ*స్థాపయేద్దివతాతక్షి-సపతిస్త్యచి
వేపిచ్యేవై-జయంతీ-త్వం-హేలయగ్రీలయా-ఉద్ధృతం-వరాహవతారశ్చ
భావః-భరాభృతామరగాణాం-ఏకసత్ప్రయస్య-సర్వనశ్చ-ఏకస్సర్వని

చూచుచున్నట్లు విశ్వకర్మకంఠాదనమావరణంభూతలం-ఉచ్చకైరున్నతేషు-అ
 స్తీ-స్వరం-శేష-సపవస్తంభ-తస్యశిరస్సుమూర్ధాసు-అగ్రే-షుచ-సహ-సే
 స్వ-భావ-నివేశయామాసిథనిహితవా-నివేశతేన్యకంశాదామ్ప్రస్య
 యుక్తికృత్వానుప్రయుజ్యతేలిటితలస్తైరనుప్రయోగః-అగ్రే-స్థాన్తిష్ఠరూపక
 యోహోతుహోతునుద్భావత్స్థిష్ఠపర-పరితరూపకం॥... ..

మూ, ౩౫ { అనన్యగుర్వాన్ ప్రవేశవలం పురాణమూతే
 { మహిమావగమ్యతే మనుష్యజన్మాపిసురాసు
 { గానుతే బహుస్సవశ్చైశ్చకైఃకరోత్యథః ||

౩౫. (అనన్యత) నవిద్యతే అన్యోగురుభ్యస్య సన్యాసి అనన్యగుర్వాన్వి
 త్యేన నీకారాంతఃపాతః - సమానాన్వాగుకారేణ్యనన్యతశ్చైకేః ప్ర
 సంగోన-వత్పాత్త్వనుపసజ్జనాధికారాత్, వోతోగుణవచనాదీన ప్రా
 ప్నోతీతి, పీతప్రాస్తృశ్చైతి వానదీ త్వాత్, ఆణ్ణద్యాక్ ఆదాగమః కేదేనమా
 సాంశేధిరసేత్యక్తకారంసంపాదయంతి - తస్యాసర్వోద్ధిగాయః సవపు
 రాణిమూతేః కేవలం-అమానుషస్వరూపస్యైవ కేవలఃకృన్సి ఎకే స్సన్య
 తైరలంఛనాధారణ్యతీతాశ్చతః మహిమా కేనావగమ్యతేన కేనాపీత్యరఃప
 తః మనుష్యాశ్చన్తయన్యసః మనుష్యజన్మాపిభవాన్॥ అవజ్యోబహువ్రీహీ
 వ్యుక్తిః కేదేనాన్యత్తరపద్యతివామనః భవచ్ఛ్రేయకైః సంసారినివతా
 వైః గుణైజ్ఞానాదిభిః సురాసురా-సురాసురవిరోధస్య కార్యే పాధికత్వే
 నాశాశ్చక్ర త్వాత్, యేషాంచవిరోధశ్శాశ్చక్రకర్తానైవప్రదైవక వద్భావ
 త్యావయః అధఃకిరోత్యశేషే ప్రథమకర్తాప్రథమపురుషః భవచ్ఛ్రేయస్య
 ద్వివ్రోహస్యత్యేన కేవలత్వాదితి - మానుషమేవ తేషామీమామరవగాహః అ
 మానుష స్తుకేమితేతాన్పర్యాధి- ద్విలేయాథే అసకృద్వ్యంజనయన్తా
 వృత్త్యాభేకాన్, పా. ౩౫.....

మూ, 31- { లభ్యమునకి పశ్చిమన అభారభంగు రానముంకిలత్వం
శ్రీ నివాసవారతః | ఉష్ణ-భౌగిక శ్రీ తయనసాంప్ర
తంగురుభాగిని కి యితేత రాంత్యయా॥..... }

౩౬. లఘూకిరివ్యన్ని ఓ-త్వసహభారణమజ్జనరూపణ-భంగురాంస్వ
 యశ్చిజ్యమానాంభిభవభాసమోఘురజీఘురః || భినురాదయఃకర్తృక
 త్తఃఓవామసఃఅమ్మభువమిన్యకః-లఘూకిరివ్యన్నిభాకరాంకిరివ్యన్
 కిల-అభూతతద్భావః-చాచైః-దీమః-త్వతీయాద్యస్తీ దివస్త్వగః
 తస్మాత్-ఘృతాభావకపిధానంవృద్ధిమయసః-శ్చౌశబ్దస్య పూర్ణార్థత్వం

త్రిభాగాదివత్-అవతరఃఅవతీరో-సి-సాంప్రతంసంప్రతి-ఉరూఖలోక
 త్రితయే-కుత్సా-పితీశేషః-త్వయాధరిత్రీభూమిఃగురుఃపూజ్యాభారవతీచ-
 క్రియతేతరాంతశయోనీయిత్యేతిజశ్చైతరప్యేకేమే-త్రిజవ్యయఃపూదా
 మ్వస్త్రవ్యప్రకీర్ణాత్పూర్వప్రత్యయః-అముకతాపేగురుకతే-తపిరోధ
 ప్రతితే-గోధాభానోలంకారః*అభానత్వేవిరోధస్యవిరోధాభానఉచ్యత
 ఇతిలక్షణమ్ ॥

మూ, 32 { నిజౌజసోజ్ఞాసయితుంజగద్భ్రుహ్మహిసాజహీధాన
 సమాహితలంఘది | సమాహితైరవ్యనిరూపితస్తతఃస
 దంద్యశస్సాన్యకథమిశమాన్యశామ్ | }

32. (నిజౌజసేతి)నిజౌజసాస్వతేజసా-జగద్భ్యోదుహ్యంతీతిజగద్భ్రుహః
 కంసానయః-సత్సద్విషేష్యాదినాక్తిప్-తేహముజ్ఞాసయితుం-తాహం
 తుమిత్యర్థః-జాసఃప్రహణేత్వాదినాకర్తృణిశేషేషష్టి-జనుహింసాయా
 మితిమరాదిః-సమాహితలంఘనలోక-నోపాజహీథాయదినావతరశ్చైత్-
 ఓహంజగతాపితిధాతోలజీధాన్-తతస్తహి-సమాహితైస్సమాధిష్ఠైర
 పి-సకర్తృకాదప్యాసితాదివచనవక్షి-తేకర్తృణికతారిక్తిః-అథవాసమాహిత
 చిత్రైరిత్యర్థః-విభక్తధనోవిభక్తాభ్రాతరభివదుర్జరిపదలోపోస్త్రప్త
 వ్యః-గమ్యమానార్థస్యాప్రయోగవలంకారాంతై-యబః-అనిరూపితః-అగృహీ
 తిస్త్యం-హేతుశమాన్యశాంచర్తచ-ఘోషామితిభావః-వినయోక్తిరియం-దృ
 శోదృష్టైః-పదం-గౌచరః-కథంసాన్యకథంవిదిత్యర్థః-తస్మాత్త్వత్సాయా
 శ్చారపవతగమప్రయోజనమితిభావః ॥

మూ, 33 { ఉపల్లతంపాతుమనోమదోధతైస్త్యమేవనిశ్వం
 భరషిశ్మమీశేషే | ౧౦౦ తేరవేత్సోశయితుంక్షమే
 తకఃక్షపాతమస్తాంజనునీనుసంనభః ॥ }

33. ననుకోసోనిబంధః-యన్త్యమైవాయందుష్టవిగ్రహానికారభివ్యాశం
 కృతనన్యసాద్యత్వాదిత్యాహ (ఉపల్లతమితి) విశ్వం-విభటి-తిశ్వం-భరః-వి
 శ్వత్రాతా-పంజాయాంభృత్యావృజీత్యాదివాళిప్రత్యయముమాగమః-
 మదోధతైః-కంసాదిభిః-ఉపల్లతంసీడితం-అదోశ్వం-లోకం-పాశుం-రక్షితుం-
 త్వమేవఈశిషేషకోష్ఠీ-విశ్వంభరత్వాదినిభావః-ఈశవిశ్వర్యేలటిథాన్-
 అత్రవైద్యైః-నివృత్తాంతమాహ-ఋతకః-క్షపాయారాత్రైః-తమస్తాం
 తైస్తమోవక్షః*కాఠోస్త్రీ-దండబాణార్షకగా-వనరభారిస్సిత్యమ

గః కస్తా దిష్యతే సజనీయస్య సత్వం-మలీమసంకుచినం-మలీమసంకుచ
 వినంక చ్చరంమలకూషితమిత్యమరః క్ష జ్యోత్స్నా సతమి సైదివామత్యధీక
 యోనివాతః-నభఃత్యోశయతుంబిశదీకతుం-రవేయుతేరవింబినా*ల
 న్యాగాదతరతో ఇత్యాది నాపంచమి-కఃక్ష మేతశక్తుయాత్-నకోపీత్యర్థః-
 త్ముమ్-సహ నెలిజ్-అత్ర వాక్యద్వయేపినమానధర్మ సైక్యస్య ఈశిషేతు
 మేతేలిశబ్దద్వయేనవస్తుప్రతివస్తుభావేన నిదేశాత్ తాపివ్యతిరేకముఖ
 త్వాదైవ్యధర్మైశాప్రతిపస్తూపమాలంకారః-తదుక్తంసర్వస్వై వాక్యం)వా
 క్యార్థఃగత త్వేనసామాన్యస్య వాక్యద్వయేనపుభజ్షి ర్గైశేప్రతిపస్తూపమా॥

మూ, ౩౯ { కరోతికంసాదిహహీభృతాంవధాజ్జనోన్మృగాణా
 మివయిత్తవస్తవన్మహారహిరణ్యాక్షపురస్సరా }
 { సురద్విపద్విషః ప్రత్యుతసాపిరస్త్రియా ॥ ... }

౩౯ (కరోతితి) కించజనోన్మృగాణామివ-కంసాదిహహీభృతాంవధాజ్జ
 నోః తవస్తవంస్తోత్రం-స్తవఃస్తోత్రంస్తలిమతిరిత్యమరః-కరోతితియిత్-హే
 హారణ్యక్ష-సింహేచగమ్యతే-సాస్తుతిక్రియా-హిరణ్యాక్షపురస్సరాఃహి
 రణ్యాక్ష ప్రమూఖః-యెఅసురాఃశపవద్విపాగజాస్తైహంద్విషోహంతురిత్య
 థః-తస్యశవ-ప్రత్యుతవైపరీత్యేన॥ప్రత్యుతేన్మృక్షవైపరీత్యే ఇతిగణవ్యా
 ఖ్యా నేతిరస్త్రియాఅవమానః-యదితిసామాన్యేచపుంసకం-నెతిపథేయలిం
 గం-గజభూతింస్స హస్య-మృగవధవణానమివ-మహాసురహంతుస్తవ-కం
 సాదికూర్తవృషవిఘ్నానంతరస్తారపవేత్యథః-అణా సురద్విపానాం-
 హరిరేవహరితి-స్త్రిష్టవరంపరితరూపకం-మృగాణామివోన్మృషమయాతిం
 గాంగిభావేనసంకీర్త్యతే॥

మూ, ౪౦ { ప్రవృత్తేవస్వయముర్ముగక్షగాక్రమేణపెష్టుంభు
 వనద్విషామసితధాపివాచాలశయాయురక్తిమాం }
 { మితస్త్యదాభాషణలోటుపంమనః ॥

౪౦. ఎవంస్తువ్యాదిభిరభిముఖీకృత్వాగమనప్రయోజనంవక్తుముపోస్తాత
 యితి(ప్రవృత్తశః, త్వముర్ముగక్షగాస్త్యక్తశ్రమస్థ-క్రమేణభవనానిద్వి
 షంకీతిభవనద్విషోదుష్టాశ్చేహం-పెష్టుంశాహంతుమిత్యథః-జూసినిప్ర
 హణనాల్లోధసిహంహింసాయామితీకర్తవీశేషేషష్టి-స్వయమేవాప్రే
 రితేవప్రచ్యుతోన్యైః-తహిపిష్టపేషణంమాకాక్షీరితిచేత్రాహ-తథా
 పిష్టతఃప్రవృత్తోఽ-మిథిరహసి-త్వదాభాషణేత్వయాసహగల్గాపె-లోటు

యోజ్యస్యప్రయోగాదవాద్యవదనాఖ్యందోషమాహుః#యదవాచ్యస్య
 దీచనమవాచ్యవచనంహితదితి॥పమాధానంతు.. ఏవంధిధిషయిశబ్దపరణౌ
 వ్యర్థిలతు త్తే-కిదందిత్సంపాద్యమిత్సుక్తం- అస్తాభిదేవపూర్వంగిరింతే॥
 భనూపమమస్తై నేదమన్వాదిదేశే త్యేతద్వాప్యఖ్యానావసరేసంజేవన్యాం
 మటావధేవవిశేషతోవ్యాఖ్యాతశ్చాస్త్ర-యందైవ్యముద్దిశ్య-హిరణ్యపూ
 ర్వకశిపు హిరణ్యశబ్దపూర్వంశిపుశబ్దాప్రచక్షతేసంజ్ఞా త్వేనప్రయుంజ
 తిభిః॥

మూ. ౪౩ { సమన్వరణాసురభక్త్యుపేయమాచిరాయనామ్నః
 ప్రథమాభిధేయతామ్భయస్యపూర్వావతరస్ }
 రస్మిన్సనానుసస్మయేనమ్యసదాన్యధీయత॥

౪౩. (సమన్వరణః ॥ సమన్వరణసమైరణ-అన్యతీత్యసురః అసేరురన్-
 అసురభి వామ్నః - దిగాయచిరకాలేన * చిరాయచిరరాత్రాయచిరస్యా
 ద్వాశి రాక్షాకాభివ్యయేష్యమరః-ప్రథమాభిధేయతామ్భయమా-అ
 న్నక్షా-యావ్యాఖ్యాతాంగతేన-తరస్మివాబలవశా* తరసీబలరంహసీ
 జ్ఞా-కిశ్చ-యేహిరణ్యశిపువాదివిసేదంగీతమ్యసదాదేవాః - తేహంమన
 స్సు-భయస్సు-మగాగా-వారిః ప్రథమప్రవేశః ౩ యోదోరవ-న్యధీయతది
 హితంశిర్మిశ్చ-క్ష-అస్తాదేవదేవానాంభయోత్పత్తిరభూతిత్యభావః॥

మూ. ౪౪ { నిశానధీశాంశ్చతురోయగస్సురానిపాస్యతంరా
 హృతాస్సిషేవరేఅవాపురారభ్యతతశ్చలాకతి }
 ప్రవాదముత్పైరయశస్కరంశ్రీయః॥

౪౪. (దిశమితి) శియస్సంపదః-యతోయదేత్యర్థః-దిశానధీశాదికృతీన
 పిచతురస్సురా-ఇంద్రయమవరుణకుబేరా-అపాస్యహితా-తంహిర
 ణ్యశిపు - గాగహృతా-రాగాకృష్టాస్సత్యః - సతుబలాదితభావః-సిషేవరే-
 యతోవిప్రియాః శ్రీయతఃభావః-తతెతరభ్యతదాప్రభృతి-అయశఃకిరోత
 త్యయః-స్కరిం-కుష్మ-తి-హేతుమిత్యభావః ౩ కృతోహేతుతాచ్ఛిల్యాను
 లోమ్యేష్యతిప్రతిః ౩ అశక్తికమిత్యాదివానిసర్జనీయస్య సత్సంక్ష
 మైప్రిప్రచురించలాఅస్థరా-ఇతిప్రవాదంజనావవాదంతవాపుః - దీగీశా
 నామపిసర్వస్వపరణంకృతమితదాధిపత్యస్యపరాకాష్ఠేతిభావః॥

మూ. ౪౫ { రాణిమగ్రాణినిశాతమాయుధం బలానిశూరా
 కిమనాశ్చకంచుకాఃస్వరూపశోభైకఫలానినాకి }
 శాంగజైర్వమాశంక్యతదాదిచక్తిరే॥

౪౫. (పురాణే)కించ-నాకినాంసురాణాం-గణైఃయంహిరణ్యకశిపుం-అశం
 క్య - బాధకత్వేనోత్ప్రేక్ష్యసకాలఆదిర్యస్థితతదాది-తదాశ్రభ్యత్య
 థః-స్వరూపశోభేవ-ఏకఫలంముఖ్యప్రయోజనం-యేహంపురానీనాంతా
 వితథోక్తాని-పూగీశ్వరసాధ్యశాస్త్రవాఖ్యావాదితిభావః. § నపుంసకనువ
 పుంసకేనైకవచ్చాన్యతరస్యామితిసపుంసకైకశేషః-పురాణిదుర్గాణిపా
 కారపరిమాదిభిరగమ్యాని-చక్రైరేసుదురోరుపసంఖ్యానమితగమైః-ఆ
 యుధంశనిశాతంనిశితం-చక్రైశ్చితమాకరణఇతిథాత్యోక్త్యశ్చాతోరన్యత
 రస్యామితిపికల్పాత్ప్రత్యేకత్వం-బలానిసైన్యాని-శూరాణిశౌర్యవంశ-చక్రై
 రేసంపాదితాని-కంచుకావారవాణాః-లోహవర్షాణీశ్యథః-కంచుకా
 వారవాణోస్త్రీత్యమరః-ఘనాదుభేదాః-చక్రైరేలిఖ్యతానిత్యసన్న
 ధాఃజాగ్రతీత్యథః॥

మూ. ౪౬ { సస-చరిష్ణుభువనాంతరేషు యాయదృచ్ఛ
 యాశిత్రయదాశ్రయశ్చియః! అకారితస్యేమకు }
 ట్పలస్థులైస్త్రిసంధ్యంతిదైర్విశేనమః॥... }

౪౬. సత్తి!అన్యేషుభువనేషుభువనాంతరేషు § సుపుపెరిసమాసఃసంచ
 రిషుఃసంచరణీలః § అలంకృజిత్యాదినాచరేరిష్ణుచ్ఛ్రవ్యయః - శ్రీయః
 త్ప్రయః-ఆశ్రయఃసహిరణ్యకశిపుఃయదృచ్ఛయాన్వేష్యవృత్త్యా * యదృ
 చ్ఛాన్వేష్యరితేత్యమరః - యాందిశమశిత్రయత్ - శ్రయతేలుక్ట్ § నిశీ
 త్యాదినాచజేద్విభావః-ఇయజాదేశఃచతుర్థవతేషుమాళిరత్నైషు-ప్ర
 లంఠఃకరాఃయేషాంతైః-శిరసిబద్ధాంజలిభిరిత్యథః * ఉపలఃప్రస్తరైరన్న
 ఇతివిశ్వః-తిస్రోదశాఅవస్థాః - బాల్యకామారయావనాని - జన్మసత్తావృద్ధ
 యోవాయేషాంతైః-త్రిదశైఃదేవైః - యదా-త్రిదశపరిమాణంవయోయేషా
 మితిబహువ్రీహాసంఖ్యేయేషచ్-తిస్రస్సంధ్యాస్సమాప్తౌతాస్త్రీ సంధ్యం
 తద్ధితాద్ధేత్యాదినాసమాహారేద్విగుఃపకవచనం॥ వాఙ్మబంతఇతిపత్యేనపుం
 సకత్వం § అత్యంతసంయోగేద్వితీయా-తస్యైదిశేనమః • నమస్త్వస్తీశ్చ
 దినాచతుర్థ-నమఃనమస్తా రః-అకారికృతః-కృషిఃకర్షణీలుక్ • చిత్ భావ
 కర్తృణోరితిచినివృద్ధిః॥

మూ. ౪౭ { సహచృటాభిన్న ఘనెనవిభ్రతాన్పుసింహవైం
 హీమతనుంతమంత్యయా! సముద్ధకాంతాస్తనసం }
 గభంగురైరురోవిదారింప్రతీచస్మరేనైః॥..... }

౪౭. అథసోపితవ్యయైవసంహృత ఇత్యాహ(సతేతి) హేస్వసింహ - నాసీరి
హృదయేత్సుపమితసమాసః-సచాసోసింహశ్చైతి ప్రస్తావాత్-సింహస్యేమాం
సైంహిం-అతనుమనల్పాంతనుంకాయం-బిభ్రత్- నృసింహోవతారభాజే
త్యర్థః-అతపవసటాచ్చటాభిః కెసరసమూహైః-భిన్నాః-ఘనామేఘాఃయేన
తేన-అభ్రంకషవిగ్రహత్వాదితిభావః-సటాచ్చటాకెసరయోః-తనుఃకా
యేకృతేల్పకృత్యుభయత్రాపివిశేషః-త్వయానందైత్యః-ముగ్ధాననాః-ముగ్ధ
స్సామ్యేనవేమూఢభృతివైజయంతీయాకాంతాస్తనా-తయోఃసంగేనాపి-
భంగురైర్నఖైః-ఉరోపిదార్యఉరోపిదారం-పరిక్లీప్యమానైతేతిణముత్-ప్ర
తిచన్తరేహతః-కిరతేకర్తణిలిప్తః-యుచ్చత్యహాతామితిగుణః-హింసా
యాంప్రతేచ్ఛే-సుదాగమః-వజ్రకిరీపోపిసఖైః-దారితభృతి-అవాజ్ఞానస
గోచరమహిష్టుః-తేకినసాధ్యమితభావః! :

మూ, ౪౮ { విమోచనిచ్చన్న భవవజ్ర జన్మసోరణ నకం ద్వా
స్త్రైస్త్రై స్సమంపునః | సరావణో నామని కామభి }

మణుబహుచరక్షఃక్షరక్షణందివః ||

౪౮. అథాస్యానంతరజన్తచెష్టితాన్యాచ ట్టే(వివోదమితి) అథసఃహిరణ్య
కోశిఃపునఃఘాయోపి-ప్రక్షశైస్సమందైస్తహ-సాకంసత్తానమంసహ
త్యమగః-రణేనయధేన-చపాత్ అంతస్సారాత్-జన్మయస్యాశిశస్యాశికం
ద్వాఃఘజకంఘాతే-విమోచమపమోచమిచ్చత్-ప్రాగ్భవేనశిక్షతైస్తద
పసోదాభావాదితిభావః-దివఃస్వర్గాస్య-క్షతంతక్షణంరతాయేనతత్-క్ష
తమ్యరక్షణమిత్యర్థః-సాపేక్షత్వేపిగమకత్వాత్సమాసః-ఏతేనదేవసర్వస్వ
హారిత్వముక్త-భీషయశీభీషణం-చ-ద్వాదిత్వాల్ల్యుప్రత్యయః-నికామం
భీషణం-సుప్తమపేసమాసః-రావణో నామరావణభృతప్రసద్ధం-క్ష-బహు
వ-రాక్షసయోనాజాతశ్యర్థః-విగ్రహసోపనిత్రవణం-నావిశిష్టకృతేరవణాదేవః-
పౌరాణికాస్య-రావయశీరావణభృతివ్యుద్భావయంతి-తమక్రముక్తరకాం
దేయస్త్వాంకత్రయచైతదావితంభయమాగతమ్ | నిస్తాత్త-రావ
ణో నామనామావీరభీషయసీమ్ | రావణ్యం-రాక్షస-రిక్యట్-రావణ
రక్షసో-యతేలింగత్వాద్విశేషణవిశేష్యభావేపిన్-లింగశా ||

మూ, ౪౯ { ప్రభుర్భూమిభూ భవవక్త్రయస్యయశ్శిరోశిరా
గార్తశంపదికతికాఘః | అతకియన్తిఘ్న మివేష్ట }

సాహసప్రసాదమిచ్ఛాసవ్యశంపినాకినః ||

రగః అథాస్యాద్ధత్యమహావశక్తోవైవ్యాచపప్తే(ప్రభురితి)యోరావణః.
 భవనశ్రయస్యప్రభుఃస్వామీ-బుభూషుఃభవతుమిచ్ఛః-భవశేస్తున్నంతా
 దుప్రత్యయః-అతిరాగాదత్యుత్సాహాత్ - నశుఫలపితంబవనిర్వేనాదిసిభా
 వః-దశమంగిరః-చీకటిః-హరికటిః-తుంభే శ్శుమిచ్ఛః-కృతీ-చే-న-ఇతిథాతోస్స
 న్నంతాదుప్రత్యయః-ఇష్టసాహసః-ప్రియసాహసః-అశపశేచ్ఛానశ్శశంస్వే
 చ్ఛానాహపి-పనాకేనశ్శివస్యప్రసాదం-పరం-ః-ఘ్నమివాతకయితే-తై
 ష్ఠితర్వా ఇతిపరమసాహసకతో-క్షి-ఇతరభ్యశ్లోకపత్నై-పియచ్ఛబ్రస్యస
 రావణో-నామరత్నోబహూ-కేళిపూర్వేణాన్వయః-రంగరాజస్తు-నచక్రమస్యా
 క్రమతాధికంధరనిశ్శువరిస్తాదన్వయఇత్యాహ-తదనత్-గుణానాంచపరా
 క్షాత్వాదితీన్యాయాదాదుశ్యాదివత్ప్రత్యేకంప్రథానాన్వయినాంమిశస్సం
 బుధాయోగాదిత్యలంకాబాదంక్రమశేన-పురాకీలరావణః-కామ్యేకిర్మణి
 ప్రజాపతీస్త్రీణనాయ-నవశిరాసి-అగ్న్యోహుత్వా-దశమారంభే-సత్తుష్టా
 శ్శతస్తా-త్రైలోక్యాధిపత్యం-చ-వ-ఇత్యుత్తర-కాండో-క్రూరథా-శాసునం
 ధేయా॥.....

మూ, ౫ - { సముత్థి పక్షయఃపృథివీభృతాంవరంవగత్రదానస్య }
 { దకారిమాలిచితి సస్థుషారాద్రిసుతాసనంభవ }
 { స్వయంగ్రహశ్లోషసుభేనిష్క్రయమ్ ॥ }

౧. అభ్యంత్రేలాగోత్తైపవృత్తాంతమాహ(సముత్థిపక్షి)యోరావణః-పృ
 వీభృతాంవరం-వైలాసం-సముత్థిపక్ష-నవః-కాదితీషః-మాలినః-వరప్రదా
 న్యపూర్వోక్తస్య-త్రసంత్యాః-తైలచలనైవభ్యంత్యాః-కుషారాద్రిసుతా
 హాసార్వత్యాః-ససంభావః-యః-స్వయంగ్రహః-ప్రియప్రార్థనాంవి
 గాకంతగ్రహణం-సుప్రసేవనమాసః-తేనయః-అశ్లేషః-అలింగనం-తేనయశ్చ
 తై-త్రైలోక్యాధిపత్యసహదుత్కృష్టసుభనైతిభావః-నిష్క్రయం
 క్షయపకారేణనిగతిం-చకార-నిష్క్రయోబుద్ధిసాహభ్యే-నిగతాచేతి
 శ్చ-యదాప్త-క్రయణం-చకార-క్రయవ్యవహారేణయాచ్ఛాదైన్యదోషం-మ
 గాజేత్యర్థః-అత్రసుఖవరప్రదా-యోగినిహయాత్పరివృత్తంకారి॥

మూ, ౫౦ - { పురీమవసందలునీహనందనముషాణరత్నాని }
 { హరామగాంగనా-విగృహ్యచక్రై-సముచిన్విహ }
 { బరీయిఇత్యనుసాన్వస్థ్యమహాదివదివః ॥ }

(పురీమిబరీబలవా-యోగావణః-నముచిన్విహశక్రై-విగృహ్య

ఋశుధ్య-పురీమనురావశం-అవస్క-ంచలవగురోధ-నంచనంతద్వనం-లుగీహీ
 చిచ్ఛేద్యః-కుహల్యః-ఘోరిశీకారః-రత్నాని-శ్రేష్ఠవస్తూని-మణీకావాః-రత్నం
 శ్రేష్ఠమనావపీఠీశ్వః-ముఖాణముమోష-ముష-దైయ-హలశ్చ-శ్శాన
 భూషితశానజాదేశః-అమరాంగనాః - దేవస్త్రీయః-హరజహర-సర్వశ్ర
 గానః-పుస్త్యేనేత్యర్థః-ఇథమనెనప్రకారేణ-అహనిచదివాచః-హదిశం-ఆ
 హన్యహనీత్యర్థః-అచతురైత్యాదివాసప్తన్య-ధేద్యం-ద్వసమాంసాంతని
 పాతః-దివస్వగః-స్వ-అస్వాస్థ్యముపక్రవంచక్ర-అశ్రుఅవస్క-చేత్యా
 ద్యోక్రియాసహభిహారేల్-బోల్-టో-హిస్వావాచతద్వమోరిత్యనువృత్త్యై
 సముచ్చయ్యతరస్యామిరికిత్వైనకాలసామాన్యైలిట్-మాత్రాదేశోల్
 డో-తస్యముఖీపక్రహానర్వోజాదేశో-హిస్వాచప్రకరతాదిధాత్వర్థవి
 లెహావానం-అల్-హారిశీయధాయోగ్యం-హేలుక-హానః-పున్యంభృతౌ
 ధీకావాక్రియాసహభిహారః-అవస్క-చి-నాదిక్రియాపిశేషాశానముచ్చ
 య-ప్ర-ద్యైకం-క్రియాసహభిహారః-శత్నామాన్యస్వచవనస్యేత్యనుప్రయో
 గాదక్రైతిఅత్రిశైష్విదిత్రాత్రితైశ్చబ్రాభ్యోసుణః-సుపాంజిశాంచమ్య
 యైస్సానాన్యైశ్చశాన్-సముచ్చయిశ్చల్పలకారః.....

మూ, ౫౨ { సలీలయాతానిసభాశుకరభిమోనకచిత్రము }
 { మైష్ట్రవనఃపక్షక్రమోఽనుప్రతస్సంయతీయై }
 { సకైవలంబుస్యశత్రుఃప్రశశంసశీఘ్రతామో... }

౫౩, (సలీలై)సంయతీయై-సమగాయః-స్త్రీయస్సంయత్సమిత్యాజిస
 మిన్యకభావనః-యెనరావతేన-అనుప్రతః-అనఘాతః - బలస్యశత్రుః-
 కంఠః-అభ్ర-మోఖకశుకః-నిరావణస్య-సలీలయాతానిగంధీరగమనాని-
 నిప్రశశంసనిష్లామయామాస-తథాశ్చమైష్ట్రవనః-స్వాశ్వస్య-చిత్రం-నా
 నాపథం-సదక్రిమాంపాపియేపం-అర్థపులాయితాదిగణీశేషమిత్యర్థః
 నిప్రశశంసకుః-శీఘ్రతామో-ఘగతమచ-ప్రశశంస-అన్యధాశీఘ్రమా
 స్కంద్యగ్రహిష్యంతిభియాదిసభావః.....

మూ, ౫౩ { అశేషానకసోఘమగీలోచనస్వహస్తరత్నైరివ }
 { యన్యకశకః-మోప్రవిశ్యహేమాద్రిగుహాగృహః }
 { తిరగినాయుర్భిష్యద్వివసానికాశికః..... }

౫౪, అశేషవన్నిః-అశీరలోచనః-అస్థిరపృష్ఠః-కాశికోమహాంధ్రః-ఉల్లా
 కిచ్ఛేః-మహాప్రగుప్తులూలూకచ్యురగ్రహిష్యకాశికభిష్యమరః-సహ

సరశ్చైఃసూర్య సౌవయస్య రావణస్య-కర్తృణః దశశరంసోఽనులశక్తువశా
హేమా దై మేఃరోః-సుహౌవగృహం - తస్మాంతరం-ప్రవేశ్య- బిభ్యత్-త
సా పివపమానవివ బిభ్య తేః శతర్షినాభ్యస్తావ్యశురినునుభావః దివసా
నిదినానినినాయుః వాతశ్శిఖైఃపవనవాసగావ్యసారః-శాశికాశ్యత్రా భిదా
యాః ప్రస్తుతై కగోచర త్వేనోభయవిశేషణవిశేష్యశ్చైమాసంభవాదులూక
విషయశ్శబ్దశక్తిమూలోద్వహిః - సహ సరశ్చైఃపెత్త్యపమానిర్వాహకీర్వా
హ్వాచ్యలింగం॥.....

మూ.౫౪ { బృహచ్చిలానిష్ఠురకంఠఘట్టనాద్వికీర్ణలోలాగ్నిక
ణంఘరద్విషః | జగత్ప్రభోరప్రసహస్థాస్తేష్టవంశ }
చక్రమస్యాక్రమరాధికంధరమ్;

జగ. (బృహదితి)బృహా శీలెవ-నిష్ఠురకంఠఘట్టనాచభి హాతా-వికీర్ణాః
విక్షిప్తాః-లోలాశ్చఅగ్నికాఃఘట్టనిగాయస్యలిప్త-అంగవాప్రసహ్య అ
నభిభావుకం-ప్రసహనచభిదవత్తావృలికారః-అలంభ్యో-స్యాదినాభ్యప్ర
వైష్టవంశక్రమదశశరం-జగత్ప్రభోరకలలోకస్వసురి-అస్యసురిద్వి
షురావణస్య-కంఠరాయాలాధికంధరంఅగ్నికీషం - జిభాక్ష్యభేవ్యయూ
భానః అవ్యయూభావశ్చైవినపుంసః త్వత్ హాన్వానపుంసః సోఽపరి
కస్యేతి హస్తత్వం/కఠోగళోకగ్రీవాంయాలోహాధికంధరైత్యసశ్చమన్తః-
నాస్రమతః-అప్రహతంనక్రమతేనప్రవతా-అస్య కేతుప్రతిహతమెవత్య
ధః/ః పృథ్వీనిసర్గతాయ నేషుక్రమభివృత్తావాత్స నేషుదంపృథ్వీరప్రల
బంధకః ॥

మూ. ౫౫ { విభిన్న శంఖికలుషీభవన్తు మామూఢదేశసంవన
సుష్యధర్మణః | నిరస్త గాంధీర్యమపాస్తలశ్చకిల }
ప్రకింపయామాసంమానపంససః ॥

౫౫. విభిన్నైఃసరావణి-మదేనదపేణ-దానెనచ-మనోదపేణా
నయోరితిశ్చైవ-పింఠగజత్తవ-విభిన్నైఃపుష్టిసః - శంఖానిధిభిః-కంఠా
నసః శఙ్ఖోనద్యంతరైకంబులలాటాస్థిభిషుచై విశ్వః - అకంఠ-యంబ
మాపిలందభవత్కలుషీభవత్ - నిరస్తగాంధీర్యమపి కాగిధ్య-అపాద్య
చయస్యతత్-అపాస్తానినిరస్థానిపుష్పానిపిమానచయ-పుష్పా
యైవై భాషికఃకవనసుష్యస్యైవగర్భిశ్చ-స్థులత్వానివ-పుష్పాని - త
స్యనుసమ్యగర్మణఃసూదస్యశిథిత్వానివై-వలాది-మానపంససం-

౧౪ (మాఘకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-త్రయమశ్కః.)

తదీయంసరశ్చ, మానసంసరసిస్వాంతత్వవిశ్వః-ముఖాః న ప్రకంపయామా
 సేతినయోభయామా సేతన-కింతుప్రకంపయామా నైత్యర్థః కుభేరస్య మహా
 మహిమ-తయాసంభావితా ప్రకంప్యత్య నివారణాయనాన్ గన్యాయః॥ సంభా
 వ్యనిషేధనివర్తక-వైద్వాన్ శ్చా ప్రతిషేధాపి తేవాహునిః . అత్ర దంతిరావణ
 యోః ప్రకృతా ప్రకృతయోః శ్లేషః॥

మూ. ౫ = { రణేషు తస్య ప్రహితాః ప్రచేతసాపరోషహుంకా
 రపరాజ్ఞుః కృతాః । ప్రహతురైవోరగరాజర }
 స్థ పూజవేనకఠంసభయాః ప్రపేదితైః..... }

౫ =. (రణేష్వతి, కించ-రణేషు యుద్దేషు ప్రచేతసాపరుణైః-ప్రహితాః ప్ర
 యుక్తాః-ఉరగరాజాః మహాసర్పాః-తేరజ్జవభివోగరాజరజ్జవః-నాగపాశౌ
 ఇత్యర్థః-తస్య రావణస్య-సరోషహుంకారేణ-సగంజ్ఞుః కృతాః-వ్యాపితా
 తాః-అతః పవనభయాన్-తాః జవేన వెగైః-ప్రహతురైః ప్రయోక్తాః-తస్య ప్ర
 చేతసపవ-కఠం ప్రపేదితైః-అత్ర పరిహి-సాక్షాత్-ప్రయుక్తస్యా యుధస్య-
 వై-పరీత్యేన స్వకఠగ్రహణాత్-అనిధో-స్వత్తిగూఢపీడమూలం కారః-నిరు
 ద్ధకార్యస్యోష్ణప్రియ-ప్రానభాస్యనాభ-వేత్-విరూపమునాసాస్యాద్విష
 మూలం కృత-ప్రధోలక్షణాత్॥

మూ. ౫౨ { పరేతే-అమనాగావణైః-ధనుశ్చాజం-విభాతునిర్మాతుం-ఉత్తా
 తముశ్చాతీతం-పిషాణయోః శృంగయోః-నందలః-వలయః-యస్య సః-పరేత
 త్తుతాః-ప్రేతరాజస్య-నహిషః-వాహునిభూతః తిభావః-భారైః పాణిరూ
 పై-భృగోః-ఘృతేషు హతాః-శ్చైవ భరః-తస్మాత్-తతోపి మభరా
 దితి తావః-భృగృః-శ్చై-య్యాదికాత్-2.౫౧౦ దోరవిశ్వప్-సదానతంశిరః-
 మఃఖంకః-పైన-ఉవాహవహాన్-స్త-అపయోగ-గల్లిః-కిత్వాత్-వదిస్వపీ
 త్యాదినా సంప్రసారిణం-మృతేపి భారేన తమిణి-రోధః-కవను-ప్రాణితాచే
 యుమవనత-హేతుత్వసాధర్మాత్-ప్రపాభరత్-ప్రేతైః॥ }

౫౨. పరేతే-అమనాగావణైః-ధనుశ్చాజం-విభాతునిర్మాతుం-ఉత్తా
 తముశ్చాతీతం-పిషాణయోః శృంగయోః-నందలః-వలయః-యస్య సః-పరేత
 త్తుతాః-ప్రేతరాజస్య-నహిషః-వాహునిభూతః తిభావః-భారైః పాణిరూ
 పై-భృగోః-ఘృతేషు హతాః-శ్చైవ భరః-తస్మాత్-తతోపి మభరా
 దితి తావః-భృగృః-శ్చై-య్యాదికాత్-2.౫౧౦ దోరవిశ్వప్-సదానతంశిరః-
 మఃఖంకః-పైన-ఉవాహవహాన్-స్త-అపయోగ-గల్లిః-కిత్వాత్-వదిస్వపీ
 త్యాదినా సంప్రసారిణం-మృతేపి భారేన తమిణి-రోధః-కవను-ప్రాణితాచే
 యుమవనత-హేతుత్వసాధర్మాత్-ప్రపాభరత్-ప్రేతైః॥

మూ. ౫౩ { స్పృశశశంకంసమయోశుచావస్థితః రా
 రసమగ్రపాణిభిః । అఘర్షఘర్షిదకచిండుమా
 కైరలంబకారాస్యవగూరహస్కరః॥ }

౫౮. (స్మృతేన్ని తిఅహఃకరోతిత్యహస-రఃసూర్యః నివాభేత్వాదినాట
 చ ప్రత్యయః కస్తాదిత్వాన్యత్సంశుచాసమయోగ్రీష్టకాలే- అనుపహతా
 చారేచ- స్థితోఽపిశుచిశ్చదేనుపహతేశ్చంగారాహాభయోరపి॥గ్రీష్టేహు
 తవహాపిస్యాదిపివ్యఃసమయాశ్చపథాచారకాలసద్ధాంతసంవిదత్యత్యమ
 రః- అసమగ్రపాటిభిఃసంకుచన్వృతీభిరిత్యర్థః- కరాశాంతంశూనాంహ
 స్తానాంచ-అగ్రైఃబలిహస్తాంతవఃకరాగ్రత్యమరః- సశంకంసభయం-స్మృ
 తేఽభివీక్ష్యసభయానితిభావః-అఘర్త్యాఃఅనుష్టాఃఘర్త్యోదకవిదవఃస్వేద
 విండవః-మందోదకేత్వాదివావికల్పాదుదకస్యోదాదేగాభావః- త్రైరేషమా
 క్తికైఃఅస్యరావణస్య- విధూఃస్త్రీఃఅలంచకారః-గ్రీష్టేపితకృదయాన్నాస
 హ్యంతపతీత్యర్థః- అత్రప్రస్తుతసూర్యవిశేషణమాత్రసామ్యప్రస్తుత
 సాధకప్రసీతైఃసమాసోక్తిరలంకారః॥.....

మూ. ౫౯. { కథాసమగ్రేణగృహోనముంచతామనస్వివీర్లుశ
 యితుంపటియసాఃపిలాసినస్తస్యతత్వత్వారతిన
 నర్తసాచివ్యమకారి నెంచునా॥..... }

౫౯. (కథేతికథావిషయశాస్త్రైః- శీల్పవిద్యాదిభిశ్చ-సహగ్రాణసంఘా
 నైః-కాలేతిల్పవృత్తవృద్ధాచం-ద్రాంతైకిలనైః-కేవలైజయంతి- గృహా-
 భముంచతా-సదాతత్త్వహేషేవససతా- అన్యథాచందాత్- సేవాధర్మ
 త్వాచ్యైతిభావః-మనస్వినీనానినీః-ఉచ్చాఃఉన్నకాః- కర్తాముక్త-యితుం
 ఉత్క-ఉత్త-నాశ్చితిపాతితాదుత్క-శబ్ద-తత్క-రోతపిణ్య-తాత్తమున్వృ
 యః-పటియసామానభేదచతురైశ్చైర్థః-కుతఃరశింపితన్వతా-చంద్రికాభిః
 చతురోక్తిభిశ్చ-రాగంసంపదకయితా-ఇంచునాచం-ద్రైణవిలాసి-నోఽలస
 నశీలస్య-నౌకపలనకద్ధస్త-స్ఫుటతీషిణ-స్పృత్యయః-తస్యరావణస్య-నర్తసా
 చివ్యంక్రీడాసంధికారిత్వం-మొకత్వంచ-కీ-దాలీలాచనర్తశిష్యమరః-నా
 కారీతి-కింతకాలేదైవైర్భావః- అనౌచిత్యప్రాప్తసావ్యసాధనివార
 గాథాంసంభోద్యం ॥ సంభావ్యసాధనివర్తనద్వైసంభావ్యతీషేభాః-తి
 వా-మనఃఅత్రఇందోమృకృతస్యాసకృతేననర్తసాచివ్యనశ్లేషః॥.....

మూ. ౬౦. { విలాసినీవిభ్రమదంతపత్రికాపిశ్చయోనూనహ
 నెనమానినా- నిజాత్మకేవాయకమొకముద్ధృతః
 హాణమద్యాసిపుంఃప్రరోహాః॥..... }

౬౦. (విలాసినీతి)మానినాఅహంకారణ- అనెనతావశేన-విద్యలీలాచతు

రణీలాః-విలాసిన్యశ్యురః-తాసాముచితాఃవిదగ్ధలీలాః-విలాసినివిభ్రా-
మగంశపత్రికేతి-సాధీయాపాతః-అన్యథావిప్రకృష్టాన్-ప్రతీతికత్వే-
నక్తియాదోహపత్రిక-తమక్రంకిష్టంతే-ధావగతిరూరకూరాయతోభ-
వేతి-అక్షణాత్-విలాసినినాంసుందరిణాం-యావిభ్రమదంతపత్రికాః-వి-
భ్రమక్షణదంతమయకణపత్రాణి-విభ్రమదంతపత్రికయోఃపత్రిక-
సనాసపర్వతసానాత్తాద్యకలాభః-తాసాంఘిక్ష్ణయావిధాతుమిచ్ఛ-
యాః-పూర్వాన్వధాతే-పసినామెత్యాదినాశికారః-అత్ర-లోపోభ్యాస-
స్యేత్యభ్యాసలోపఃతతః-స్త్రీయానుప్రత్యయాదిత్యకారప్రత్యయేహాప-
నాం-జాతుకదాదీ-కదావిజ్ఞాత్పితృమరః-ఉద్భృతముత్పాతితం-వివా-
యకస్యేదంవైనాయకం-ఏకంవిహణందంతః-విహణంపశుశృంకెస్యా-
ఉద్విరిచిదంతయోరపేక్షి-అద్యాసిపున-ప్రరోహణి-కున్యదకార్య-
న-స్య-అభావః-ఏతచ్ఛాన్యధాకథంగజాననైశ్చ-దంతత్వమిత్వ-
త్వే-త్వే-.....

మూ. ౬౦ { నిశాంతనారీ పరిధానధూనన స్ఫుటాగ సాఘ్యగు }
{ మూలోచయముఃప్రియేణతస్యా నపరాధబాధితాః }
{ ప్రకంపనెనానుచకంపి రెపరాః॥ }

౬౦. (నిశాంతే)నిశాంత-గృహంనిశాంతంగృహశాంతయోరితివశః-త-
త్రనార్యఃఅంతఃపుర-స్త్రీయభ్యశ్యక్తః-తాసాంపరిధానానింతరియాణి-అం-
తరియోపసంవానపరిధానాన్యథాంశుకభిత్తమరః-తేహంధూననంచాల-
సంధాభోజ్యంతాన్లుప్తః॥ధూభోనుగ్వికివ్యభిశిక్-తేరస్ఫుటాగసావ్య-
క్తావగాభేనాపి-అంతఃపుర-ద్రోహస్యవహావగాధత్వాదిభావః-ఉరుష-
తాసాంసకిషు-లోచయముః-మసన్మన్మన్మైశ్శక్తిస్త్రీబెల్లమానూరుః॥ లాల-
శ్చ-లసన్మన్మయోరి-వానరః-అతేవతస్య-ప్రియేణ-పేమాస్పర్శు-తే-అం-
గీక్తిశాగ్లాన-దోహయేతిన్యాయాదితిభావః-ప్రకంపనెన-చాయునా-అన-
పగాభేతివగాధాభావపి-బాధినారాజపు-మైత్రశేషః-సుగాదేవాః-అ-
నుచకః-పి-త్వ-ము-పాయెనాంతః-ప్రవిశ్య-అనపరాధబాధాని-వేదన-
మోచయ-వా-చాయునా-అనుకంపితాభ్యశ్యక్తః-ఏకస్య-వైద్య-వృద్ధ-
జీవ-అంతఃభావః॥

మూ. ౬౧ { తీరస్త్ర-త్రస్తస్యజనాభి భావినా ముహున-హిన్నా }
{ మహాసాంమహియసాన్-బభార-బాష్పైర్విక-గుణీకృ }
{ కంతసుప్తనూన-చిన్మామ-తానమాధిజ్ఞైః॥ }

౬.౨. (చిరస్మృతశ్చికించ-తస్య రావణస్య-జనాభిభావినాలోకతరస్థా రి
 శా-మహియసామతిమహతాం-మహాసాంతేజసాం-మహిమ్నా మహత్వై
 న్నఃపుథ్వాదిభ్యశ్చమనిజ్యైశ్చమనిచ్-ముహుస్తిరస్మృతః-అతఏవతనుః
 శః-తనూంసపాతయతీజ్వాలాదూపేణశరీరంధారయతీతి-తనూనపాదగ్ని
 రితిక్షీరస్వమిన్యానభ్రాజిత్యాదిసూత్రేణనిపాతనాన్నజ్ఞానిలోపాభా
 వః-అధిజైఃమఃఖ్యతైః-బామైఃనిశ్వాసోష్ణభిః* బాష్పం నైగ్రజలోష్ణ
 నోః*ప్రసౌధిమానసీవ్యధేతిశ్వామరౌ-ద్వౌగుణావాప్యత్తియస్యసద్వి
 గుణః-తతఃద్విఃద్విగుణీకృతేద్విరావృత్తం*గుణస్తావృత్తిశ్చైదిశ్యాసం
 ధ్యావ్యక్షతంతుష్టిఃవైజయంతీ-ధూమవితానంధూమపటలం-బభార-భృత
 వా-అగ్ని రపితస్సన్నిధౌనిస్తైజస్యః-కేవలంధూమప్రాయః-స్థిత్యర్థః
 ధూమత్వైగుణ్యాసంబంధేపసంబంధాభిధానాదతీయోక్తిః#)

మూ.౬౩ { పరస్యనుమానవిధముల్లుతాంగిజంద్విజిహ్వతాదో }
 { మచజిహ్వాగామిభిః | తమిశ్ఠమారాధయతుంసకర్ణ }
 { కైసులై నాభేఃఫణిసాంభు జంకతా||..... }

౬.౩. (పరస్యేతికించ-ఇన్ధంసీప్తం - ఉగ్రమిత్యర్థఃఇందీప్రావీతిధాతోఃక
 ర్తరిక్తః-తంరావణంఅరాధయతుంసేవతుం-పరస్యస్యేతరస్య-మమాణి
 హృదయాదిజీవస్థానాని-కులాచారాదీనిచ-విధ్యశ్చివ-తీతిమమాణిచ్-పర
 ప్రాణావహతేతయావత్-విధ్యతేకిప్తివ*గ్రహిజ్యేత్యాదినాసంప్రసా
 రణంసహివృత్తిత్యాదినాపూర్వస్యదీప్తుః-తంమమాణిధం-నిజంస్వీయం
 ద్విజిహ్వతాయాంసపత్యైయోనోషోద్వష్టివిషయత్వాశీ విషత్వాదిఃతం
 అన్యత్రద్విజిహ్వతాపితనతా*ద్విజిహ్వసపకసూచకా విత్యమరః-నైవ
 దోషఃతం-ఉల్లుతాంత్యజతాం-ఫణినాంసపాణాంసంబంధిభిః-అజిహ్వాగా
 మిభిః-కరచరణాదీనుద్విగ్రహధారిత్వావృజగతిభిః-అకపటచారిభిశ్చతథా-
 కణాభ్యాంసహవతకంతశ్చతీసకణకాః-తైశ్చయుశ్చవస్తవః*హాయఅవి
 మ్మృతకణ్డోరిత్యర్థః-తేనసహేతితుల్యయోగశ్చ బహుప్రీహిః-శేషా
 ద్విభాషేతికివ-అన్యత్రకణయతీసర్వశృణోతీతకణకౌనియంతా-క
 ణయతేఽర్హత్-తతఃపూర్వవస్థమానః-సకణకైఃసనియామకైరిత్య
 డః-కుతైవగైః-భుజంగతాసర్పతా-విటత్వచ*భుజంగౌవిటసపక
 యోరితీహలాయుధః-వభేదేత్యత్యర్థః-భుజేనగచ్ఛతీ-భుజంగః*గమస్య
 పిభోడిచ్చ-తస్మిన్నియంతరి-ఇతైఃఇలత్వమివ-సక్షైస్సర్వత్వః*హాయ

క్షుణ్ణః పిష్టాగమస్తపాః | స్త్రియాం ప్రావృట్ స్త్రియాం భూమివహాల
 భశరత్ స్త్రియామితి చామరః-తథాహి మాగమో హేమంతః-శరదా-తథా
 శిశిరఃవసంతలక్ష్యచ-సమేత్యమిథునీభావేనమిళిశ్వా-అస్యరావణస్యపు
 గై-వసంతీతివాస్తవ్యావస్తారః 5 వసేస్తవ్యత్-తః రిణీశ్చైతవ్యత్ప్రత్య
 యోవృద్ధిశ్చ-తేదతేకుటుంబినశ్చ-తత్తాం-యః - సమేత్యయమిరితి-స
 ముదాయసముదాయనోరభేదవివక్షయా - సమానకర్తృత్వం-అత్రపురే-
 యాగపత్నవత్-సంబంధాభిధానాదసంబంధేసంబంధరూపాతిశయోక్తిః ||

మూ. ౬౨ { అమానవంజాతమజంమనోఃకులైప్రభావినంభావిన
 మంతమాత్మనః | ముమోచజానన్నపిజానకీంనయ
 స్సదాభిమానైకధనాహిమానినః || }

౬౨. అథాయమానన్నవినాశస్తుభ్యుపపిదుగ్ధాపునస్త్వయేవహతతి
 తియుక్తేనాహ (అమానవమితి) మమోరయంమానవఃకృతస్యేవమిత్యత్ప్ర
 త్యయస్యచసానాజ్ఞాతేవచనత్వం-అన్యథామనోజాతాశ్చైత్యస్యాత్-
 అమానవమమానుషం-నజాయతేతిశబ్దః-తం 5 అన్యేషుపిదృశ్యతతిడప్ర
 త్యయః-తథాపిమనోకులైజాతం-రామయాపేక్షోత్పన్నమితివిరోధః-సచా
 భాసత్వాదలంకారత్యాహ-ప్రభావినమితి-మహానుభావేతస్త్రినకశ్చిద్వి
 రోధఇతిభావఃకృత్యైరితిరితినిర్వామత్వర్థియః-భవంతమితిశేషః-ఆ
 త్మనఃస్వస్య-అంతయత్యంతంకరోతీత్యంతమంతకం-అంతశ్చైత్యరోతే
 త్యంతతాత్పర్యాచాద్యచ్-భావినంభవిష్యంతంభవిష్యతిగమ్యాదయః-జానన్న
 పియోరావణః జనకస్యాపత్యం స్త్రియంజానకీంసీతాం-నముమోచనత్య
 క్తనా-అముమిత్యత్తరగ్లోకేనాన్వయః-జానతాప్యమోచనేమానిత్వంకా
 రణమిత్యాహ-మానినఃసదాప్రాణాత్యయేపి-అభిమానపవైకంముఖ్యంధనం
 యేషాంతేతథోక్తః - ప్రాణాత్యయేపినమానంముంచంతీత్యర్థః-కారణేనకా
 ర్యసమర్థనరూపాథాంతరన్యాసః ||

మూ. ౬౩ { స్తరశ్యదోదాశరభిభావభావానముంవనాంతా
 వ్వనితాపహారిణమ్ | వయోధిమావిధ్దచలజ్జలావిలంబి
 లంఘ్యులంకానికమాహనివ్యతి || }

౬౩. స్తరశీతి-భాతీతిభవాన్యథాతేడవతుః-దశరథస్యాపత్యంపుమా
 దాశరథిః-అతథిక్ష-భవరామస్సన్నిత్యర్థః-భవతేలంబశ్చ-ప్రాజ్ఞః-వ
 నాంతాదేదండకారణ్యత్-వనితాపహారిణంసీతాపహతా-రంఅముంరా

(మామకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-ప్రథమసర్గః,)

వణం-అదిద్ధాని సెతుబంధ-అద్రి భిరభిహతాని - అతపవచలంతిజలనియన్యే.
 ౧౦-అతపవావిలంకలంపయోధింసముద్రం-విలంఘ్య-లంకానికమా-లంకా
 యాస్సమీపే# సమయానికమశద్దాసామీప్యేస్యవ్యయేమతావితహలాయు
 ధః-అభితఃపరితస్సనుయానికమాహప్రతియోగేపీతిన్వితీయా-హనివ్యతిఅవ
 ధీత్-అభిజ్ఞావచ-నెల్పడిభూతెల్పట్-అదోహననం-భవాన్-స్తరతీకాకుః-
 ప్రశ్యభిజానాతికిమిత్యర్థః-శేషప్రథమః||.....

మూ. ౬౯ { అథోపపత్తింఘనాపరోపరామవాప్యశైలూషధి }
 { వైవభూమికామ్ | తిరోహితాత్తాశీశుపాలసంజ్ఞ }
 { యాప్రతియతేసంప్రతిసోప్యసంపరైః ||.....

౬౯, (అథేతి) అథిరామసదేహత్యాగానంతరంసంప్రతి-ఘనాపరోపర
 ప్రకారణపరోపపరావణః-శైలూషఃనటః-భూమికా-ఘాపాంతరమిన్-శై
 లూష-సదిశిల్పయోః-భూమికాగవనాయాంస్యాన్యత్వకాంతరపరిగ్రహా
 తిశాన్వితః-అపరామన్యాముపపత్తిమన్వత్తింభవాంతరమిత్యర్థః-అచా
 ప్యప్రాప్యశీశుపాలసంజ్ఞయా-తిరోహితస్థా-సోపిరావణపసన్నశీతైరి
 తరైః-ససభవత్యసంప్రసన్నానన్యత్వ-నభోసమాసంకీర్తత-త్తోస్సల్-సోకో
 రనభోసమాసేహానితి-నభోసమాసేసుల్-పాభావః-ప్రతియతేజాయతే-
 ప్రామాన్యవిజ్ఞాన-నిర్వి-యతైకపవశై-లూషోహపాన్యా-పాంతర
 మాస్థాయిత-త్తద్వైషభామాదిభిరన్యత్వభాతి-త్వదయనాపమానుపదేహ
 పరిగ్రహాన్విత-భాతదౌజన్యంత-తదేవేత్య-వశ్య-ముచసంహాన్య-ఇతి
 భావః||.....

మూ. ౭౦ { సచాలప్రవృత్తుషాచతుర్భుజోముఖేనపూర్ణేణ }
 { మనీభస్మిలోచనః | యువాకరాత్రాంతమహీ }
 { భృషచ్ఛకైరసంశయంసంప్రతితేజసారః ||.....

౭౦. అథతద్దౌజన్యప్రసాదాపి-రోహిత(నభిశ్యాది)సశీశుపాలసంజ్ఞ-
 స-శుషాచతుర్భుజః-భుజచతుష్టయవా-ఆసీత్-: స్థిరచిదన్వః-తథాము
 ధన-పూర్ణేణదునిధిః-పూర్ణచంద్రశుల్కఆసీత్-: స్థిరచనః-లోచనత్ర
 యవాంశ్చాసీత్-: త్ర్యంబకభిరచన్వః-చాలపితేపతాత్-: సంప్రతితత్స
 విజనుంతిసోఽతమితీభావః-సంప్రతితుయవాతరుణస్థ-: కరేణబినా-ఆ
 త్రాంతమహీభృత్-అగ్నితరాజకస్థ-అన్యత్రాంశువ్యాప్తశైలః-బలి
 సాస్తాంశవః-రాశిత్వమరః-ఉచ్చతై-నైజసారవిస్సృన్యః-అసంశయంసంశ

యోనాస్తీత్యర్థః-అథాభావేవ్యయీభావః- వప్రమాముఖానెతిచ్యయో
నాంగవికారిత్వతీత్యసీయా- హైన్యవదాధిక్యవప్యంగానాంగవికారిత్వ-తేజ
సేతిత్వస్రకృత్యాదిభ్య ఉపసంఖ్యానమితీత్యసీయా-కరాక్రాంతేత్యాదిశ్లే
షానుప్రాణితేయము త్వే యోచవిరసంశయమితి-తస్యోఽపూణేకంచనిభ
ఇత్యుపమాయాస్సంస్పృష్టిః హరిహరాదితుల్యమహిమం దృవతిమధకవకభ
తిభావః ||
.....

మూ, 20 { స్వయంవిధాతామరదైత్యరక్షసామసుగ్రహవగ్ర }
{ హయోర్యచ్చచ్చయా | దశాననాదీనభిరాన్ధదేవ }
{ తావీణణవీర్యాతిశయాహసశ్యసా || }

20. (స్వయమితి)యచ్చచ్చయా-స్వేచ్చచ్చయా-స్వయంస్వసామధ్యేకానన
తుదేవతాప్రసాదబలాదిత్యర్థః-అనుగ్రహవగ్రహయోగవిధాకారాణా
అసాశిశుసాలః-అభిరాన్ధాభిః-అరాధితాభిః-దేవతాభిరిష్వనాదిభిః- వీణణః
దత్తః- వీర్యాతిశయః-ప్రభావాతిశయః-యేషాంతా- దశాననాదీ- హా
సతి-అనన్యప్రసాదలబ్ధకైమేకథం-యాచకైస్తుల్యతేతి-గర్వాన్ధసతీ
త్యర్థః ||
.....

మూ, 21 { బలావలెపాదధునాపి పూర్వవత్ప్రబాధ్యతేతే }
{ నజగజ్జగీమణా | సతీవయోషి త్వకృతిస్సనిశ్చ }
{ లాపుమాంసచుభ్యేతిభవాంతరేష్వపి || }

21. (బలతే)జగీమణానిత్యోత్సాహవతేత్యర్థః-తేనశీశుషాలెన-బలా
వలెపాత్-బుగర్వాత్-అధునాపి-పూర్వవత్- పూర్వజన్మసవ-జగత్-ప్ర
బాధ్యతే-తథాహి-సతీవశిప్రతా-యోషిగవ-సునిశ్చలాఅశ్ఛిరా-ప్రకృతిః
స్వభావః-భవాంతరేష్వజన్మాంతరేష్వపి- పుమాంసంపురుష మభ్యేతియా
తి * పరింయానాతిచరతీమనోవాక్తాయసంయతా | సాభర్తృణాకమా
ప్రాప్తి సద్భిస్సాధ్యేతిచోచ్యత ఇతిమనుః ఉపమానోప స్మృతోధాంతర
న్యాసః ||
.....

మూ, 23 { తదేనముల్లంఘితశాసనంవిధేహిధేహికినాశనికే }
{ తనాతథిష్ఠాశుభేతరాచారవిపక్తీ మాపదోనిపా }
{ తనీయాహిసతామసాధవః || }

23. (తదితి)తత్తస్మాత్తారణాత్-విధేహిధాతురపిఉల్లంఘితశాసనం-స్వ
యంవిధాతేత్యాద్యుక్తరీత్యా-అతిక్రాంతదైవాజ్ఞమిత్యర్థః-సాపేక్షత్వేపి

గమకత్వాత్సమాసః-ఏనంశిశుపంలం-కీనాశనికేతనస్యకృతాంతసదనస్య-అ
 ట్థింవిధేహి- మారయేత్యర్థః-శీనాశఃకవకైర్ముద్రైశ్చ తాంతసశుమాతి
 మోరితివిశ్వః-నచైతత్ప్రముఖికహస్రైససర్వమారిణం- కింతుభవాద్య
 శమవశ్యకతవ్యత్వాదిత్యాహ-శుభేతరాచారేణదురాచారేణ-విప్ర
 మావిపాకేనప్రాప్తాః-ఆపదోయేమాంతేతథోక్తాః-కృత్వికః-క్రీరితివచః
 క్రీప్రత్యయః-కైర్ముచ్చిత్యమితీతద్ధితోమప్రత్యయః-అసాధమౌమ
 స్తాః-సతాంభవాద్యశాం-జగన్నియంత్యాశాం-నిపాతనీయాః-వధ్యాహీన
 చనైః-ఘృణ్యదోషః-స్వదోషేనైవతేహంవినాశే-నిమిత్తమాత్రత్వాద
 స్తాకమిత్యాశయేన-శుభేతరేత్యాదివిశేషణోక్తిః-సామాన్యేనవిశేషణస
 మర్థానరూపాధాంతరన్యాసః||.....

మూ, ౭౪ { హృదయమరివధోదయాదుగూఢద్రుదిగుదధాతుపు
 నఃపురందరస్య| ఘనపులకపులోమజాతుచాగ్రయ
 తపరిరంభనిపీడనక్షునుశ్వమ్||.....

౭౪. కించైవందుష్టసిగ్రహే-శిష్టాసుగ్రహసాన్యదిత్యాహ(హృదయమితి)
 అరివధోదయాత్రిపునాశలాభాత్-ఉగూఢద్రుదిగునైశ్చింశ్యాద్ధృతదా
 ధ్యం-స్వస్థమితయావత్పుథ్యాదిత్వాద్ధృతకశేబ్దాదిమాచీప్రత్యయః-క
 యుతోహలాదెల్ఘారితి ఋకాంస్యరేఫాదేశః-పురఃశిత్ప్రరాణిదా
 రయతీతిపురందరః-ఇంత్రః-పూస్సర్పయోదాగరిసహూరితభి
 యః-భుదిహ్రస్వశిత్విత్తరపదహ్రస్వః-వాచంయమపురందరౌచేతనిపా
 తనాన్నమాగమః-తస్యహృదయంపునభూయోపి-పూర్వపదేపేతభావః-
 ఘనపులకయోఃసాంప్రదోమాంచయోః-పులోమః-జాతాపులోమజాతా-
 తస్యాఃకుచాగ్రయోః-యతపరిరంభాత్-బింశ్యక్యాత్శీమాలింగనం-త
 త్రయిన్నిపీడనం-తస్యక్షునుశ్వంసహస్వం-దధాతుప్రాక్తితవైకల్యాత్ప్ర
 క్తిభాగేనశత్రేణ-సంప్రసన్నశ్చ-సావాన్నిమృంబకం-స్వారాజ్యంభుజ్య
 తామిత్యర్థః-అత్రదాధ్యోస్యోదూఢద్రుదిమెతివిశేషణగత్యా-నిపీడనక్ష
 మత్యంప్రతిహేతుత్వోక్త్యా-పదార్థాహేతుకం-కావ్యలింగం-హృదయస్యని
 పీడనక్షునుశ్వాసంబంధేపిసంబంధోక్త్యా-అసంబంధేసంబంధరూపానిశయో
 క్తిరిత్యర్థాఽలంకారః-పుత్యమప్రానశ్చసంస్కృత్యతేపుష్పితాగ్రావ్యశం
 అయిజినయుగరేఫతోయకారోయుజిదసజౌజరగాశ్చ-పుష్పితాగ్రేతిల
 క్షణాత్||.....

మూ. 2౫ { ఓమిత్యుక్తవతోధశాక్షీణతావ్యాహృత్య వా
చనభస్తస్తిన్ను త్వతేపురస్సు రము నావిందో
శ్చి యంబిభ్రతి । శత్రూణామనిశంపినాశపిశు
ఃశ్రుద్ధస్యచైవ్యంప్రతిత్యైమ్నీ వ భ్రుకుటిచ్ఛ }
తనవదనైకతుశ్చకారాస్సఃమ్ ॥

ఇతి శ్రీమాఘకృతః-శిశుపాలవధే-మహాకావ్యే-
ప్రథమస్సర్గః.

2౫. (ఓమితి) తస్మిన్సురమునోనారదే-ఇతిశంభూతాంచాచం-వ్యాహృత్య
త్యుక్త్యా-నభద్రత్వతీభిముత్పతే-పురఃఅక్ర ఇందోశ్చి యంబిభ్రతీసటి-
అభమునివాక్యనంతరం-ఓమిత్యుక్తవతో-తథాస్త్విత్యంగీకృతవతఇత్యంగీ
ఓంప్రశ్నైంగీకృతారోషఇతివశ్యః-చేదీనాంజనపదానాంరాజాచైవ్యఃశిశు
పాలఃస్వప్నైస్తోసలాజాదాఇజ్జీ ఇంజ్యజ్జీప్రత్యయఃశంప్రతిశ్రుద్ధస్యశా
క్షీణివదనైవ్యామ్నీ వ - అనిశంసర్వదా-అవ్యభిచారైశ్చైవ్యః-శత్రూ
ణాంపినాశస్య-పిశునఃసూచకః-చంద్రమభ్యుదిత్యకేతుఃక్షిణీశానాంపినాశ
కృదితిశాస్త్రాదితిభావః-కేతుమత్పాతవిశేషః-కేనుద్యుతౌపతాకాయాం
గ్రహణాత్ప్రకాశితత్వస్వినివశ్యః-భ్రుకుటిచ్ఛలెనభ్రుభంగవ్యాజేన-అ
స్పదంప్రతిస్థాంధ్రితందకారలస్పదంప్రతిస్థాయామినిపాతనాత్సుడాగః
ఏతేనకార్యాక్షిణీభూతవీరసహకారిణోరాద్రస్యస్థాయీక్రోధః-స్వాను
భావేనభ్రుకుట్యఃకారణభూతోనుమేయఇత్యుక్తం - తథాతదవినాభూత
స్యాంగిస్యాంగిసోవీరస్యాపిస్థాయీప్రయత్నాపరనామకడస్నాహూప్య
వపన్న ఏకత్యనుసంధేయం - ఇందోశ్చి యంబిభ్రతీత్యత్ర - మునెరిందుశ్చి
యోయోగాత్తస్యకృతీమితిసాదృశ్యాపాతే అసంబంధవద్వస్తుసంబంధ
రూపోనిదశనాలంకారః-వదనైవ్యామ్నీవేద్యుపమాభ్రుకుటిచ్ఛలెనకేతురి
తిథలాదిశత్రేనాసత్యప్రతిపాదనరూపోపహ్నవః-తత్రశత్రువినాశసూచ
నాయకేత్వపేక్షితేంచసాన్నిధ్యవ్యోమావస్థానసంపాదకత్వేననిదశనో
పమయోంపహ్నపూపకారత్వాదంగాంగిభావేనసంకరః-తమశ్శాంతయా
మంగాళోచరణరూపతయాసర్గాంతశ్లోకేషుశ్రీశబ్దప్రయోగః - యథాహ
భగవాన్భాష్యకారః ॥ మంగాళోదీనిమంగాళమధ్యాని మంగాళాంతానిశా

210 (మాఘకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-ప్రథమసర్గః.)

స్త్రాణిప్రథం తెవీరపురుషాణ్యాయుష్షుపురుషాణివభవంతి అధ్యేతారశ్చ
ప్రవక్తారోభవంతి॥ శామూలవిక్రీడితవృత్తం*సూర్యాశ్చైవ్మసజాస్తత
స్సగురవశ్శామూలవిక్రీడితమితిలక్షణాత్ ॥ సర్గాంతత్వాద్యవృత్తభేదః
యథాహదండీ*సర్గైరనతిధిస్తీతైః శ్రావ్యవృత్తైస్ససంధిభిః॥ సర్వత్రభి
న్నసర్గాంతైసుపెతంలొకరంజనమితి॥ అథకపిఃకావ్యవణానామాఖ్యానసూ
ర్వకంసర్గసమాప్తింకథయతి॥ ఇతిశబ్దఃపరిసమాప్తా మాఘకృతాఽతి
కపినామకథనం*మహాకావ్యఇతిమహచ్చబ్దేనలక్షణసంపత్తిస్సూచితా*శీశు
పాలవధఇతి-కావ్యసముచ్చయ్యైసామాన్యవచనస్యేతిఅసుప్రయోగః*అత్ర
ఃశ్చైవచిత్రాయితృశబ్దాభ్యైగుణః*సుపాంతిజాంచవ్యుత్పత్తిస్సౌశబ్దమితిక
థ్యతేఇతిలక్షణాత్ - సముచ్చయకావ్యవణానయోక్తిప్రథమసర్గఇతిసమా
ప్తఇతిశేషః-ఏవముత్తరత్రాపదప్రవృత్తిం॥

ఇతిశ్రీపదవాక్యప్రమాణష్టకారావరపారీణమహేనాపాధ్యాయ.

కొలచల-మల్లినాథసూరిపీఠచిత్రాయాం-మాఘవ్యాఖ్యాయాం.

సర్వకంపాఖ్యాయాం-ప్రథమసర్గః॥

మాను కావ్యే-సన్యాఖ్యానే-ద్వితీయసర్గప్రారంభః.

మూ. ౧ { ఇయతుమాణేనాహూతఃపార్థేనాథద్విషన్తుర
మోఽభిచైద్యంప్రతిష్ఠాసురాసీత్తార్కద్వయాకులః॥ }

౧. అథాష్టకసర్వేసుం త్రవర్ణనాయుబీజమావపః (ఇయతుమాణేనెతి) అథ
ఇంద్రసందేశశ్రవణాంతరం- ఇయతుమాణేనయిష్టుమిచ్ఛతా-యజతేస్స
న్నంతాల్లభశ్మాసజాదేశః- పార్థేనప్రథాపు త్రైణయుధిష్ఠిరేణ్యతస్యేదమి
త్యన్-అన్యథా-స్త్రీ భ్యోధగితీఢ్కన్యోత్- అహూతఃఅకారితః-హ్వయితే
కిర్తణీకః-సంప్రసారణదీర్ఘః- తథాఅభిచైద్యంశిశుపాలంప్రతికటకాణేనాభి
ప్రతీకటకముఖ్యై ఇన్యన్యాయాభావః & అభిరభాగైతికర్తృప్రవచనీయత్వేత
ద్యోగేద్విటీయావా-ప్రతిష్ఠాసుకప్రస్థాతుమిచ్ఛుః- తిష్ఠతేస్సన్నంతాదుప్రత్య
యః-మురంద్విషకమురారికద్విషోమి త్రైణ్యిత్యప్రత్యయేనలోకేత్యత్రక
ద్విషశ్చతుర్వానచనమితప్రైకత్వికష్టస్త్రిస్త్రీషెధః-కార్కద్వయేనసురకార్క
సుపృథ్వాగ్భూపేణఅసులోపప్రతిష్ఠేధా-ద్వేవశ్యకత్వాచ్చ- ద్వయోస్సం
దేహవానాసీత్-అతోమంత్రస్యాయమవసరఇతిభావః॥

మూ. ౨ { గురుకావ్యాసుగాంబిభ్రచ్చంద్రిమభినభశ్చయ
మోసార్థకముస్థవసీరిభ్యామథాసావాసదత్సః॥

౨. ఎవంమంత్రవీజంసందేహమువన్యస్య- మంత్రోచితదేశగమనమాహ
(గుర్వితి) అథసందేహాంతరం-అసౌహరిః-అభినభః-పూర్వవదవ్యయాభా
వః॥కర్తృప్రవచనీయత్వేవాద్విటీయా-గురుకావ్యాబృహస్పతిశుక్లా-అనుగౌ
అనుయాయినౌ-యస్మాంతః-గీష్పతిధిక్షణోగురుః॥ శుక్రోదైత్యగురుః
కావ్య ఇతిచామరః- చంద్రస్యమాంచాంద్రీం-శ్రియంబిభ్రత్-అత్రశ్రీతు
ల్యాంశ్రియమితినిదేశనాభేదః- ఉద్ధవసీరిభ్యాంసార్థం- ఉద్ధవబలరామా
భ్యాంసహ-సహసభాం- అసదత్-అగమత్-సదసః ప్రాసాదత్వాదితిభావః-
సదేలుకజీపుషాదిత్వాచ్ఛేరజాదేశః- అత్రనునుః-గిరేఃపృష్ఠంసమారుహ్య
ప్రాసాదంవారహూగతఃఅరణ్యేనిశ్శులాకేవామంత్రయేతావిభావితఇతి॥

మూ. ౩ { జాఙ్వల్యమానాజగతశ్శాంతయేసముపేయషీవ్యద్యోః
శివసభావేన్యామసానరశిఖత్రయా॥

౩. (జాఙ్వల్యమానెతి)జగతఃలోకస్య-శాంతయేఅనుపద్రవాయ-సముపే
యషీమిళితా-జాఙ్వల్యమానాభృశంజ్వలంశీఘ్రాతోరెకాచోహలాదెక్కి

యాసమభిహారభరియజ్ఞ-తతోలబశ్చానజాదేశఃటాప్-అసా-నరాఃపురుషా
పవ-శిఖాఃఅగ్నయః-తేమంత్రయాః ద్విత్రిభ్యాంతయస్యాయజ్వేత్యయ
జాదేశే||సూ||బిడ్డాణాభిత్యాదివాజీప్-సఖాఅస్థానీ-నైవవేదిఃపరిష్కృతా
భూమిః*వేదిపరిష్కృతాభూమిరిత్యమరః-తస్యాంవ్యద్యోతిష్ఠదీప్యతేన్య-
ద్యుతేబుజ్-రూపకాలంకారః||

మూ.౪ { రత్నస్తంభేషుసంక్రాంతప్రతిమానైవకాశిరెవకాశీ }
{ నోపిపరితఃపారుషేయవృశాశ్చన ||

౪. (రత్నైతి)రత్నానాంస్తంభాభివప్తీసమాసః-పిశేషేపర్యవసానాద్వి
కాగార్థగన్వంతేషుసంక్రాంతప్రతిమాఃసంక్రాంతప్రతిబింబానియేషా-తే
ప్రతిమానంప్రబింబంప్రతిమాప్రతియాతనైవ్యమరః-తేత్రయఃపకాశిః
అనహాయాఅపిపకాగాకినిచ్చాసహాయభిశ్చాకినిచ్చత్యయః-పరితఃఅభి
తఃసర్వఃః పర్యభిభ్యాంచేతసిత్-సదసగోష్ఠభయార్థవత్తమానాభ్యా
మిష్యతేపారుషేయేప్రబింబభూయస్తావత్పురుషసమూహాన-వృశాశ్చ
వేక్యత్రైతూవకాశిరత్నపురుషాద్యనవికారసమూహతేనకృతేషువక్త
వ్యమితభాగప్రత్యయః-పతేనవిజత్యముక్తం-యవ్యపినిస్తంభేగ్ధవాత్మ
చనిభిశ్చైవంత్రసంక్రమోప్రాసాదాగ్రైత్వరణ్యవానుక్రయేతావిభా
వితభిరకానుంకతే|| పతేననుంక్రభూమేస్తంభప్రాచుర్యవిషేషోద్భవ్యతే-
తథావ్యేకస్యాపివిజనత్తోపలక్షణత్వాన్నన్దోషభిభావః||

మూ.౫ { అభ్యాసామాసురుస్తుంగహేనుపీతానియాన్యమి | త్రై }
{ రూహోతేసరిక్రాంతక్రికూలశిఖరోపమా ||

౫. (అభ్యాసామాసురితి)అమీత్రయపిడగ్ధవగామకృష్ణః-యానిఉస్తుంగ
హేనుపీతాని-అభ్యాసామాసుః-అధితప్తుః-యేమాపవిష్టాభిశ్చకణఃఅధిశ్చే
ష్టాసాః-త్రైతిర్మగన్వంతేషువేతనెలిక్-దయాయాసశ్చేఅప్రత్యయ
కృష్ణానుప్రయజ్యతేలిటిఃఅనైరనుప్రయోగఃః ఆమ్ప్రత్యయవత్-ప
భానుప్రయోగస్యోకృష్ణ-పవేదీనియమాదనైనాత్మనెవనం-తేషీనైః-కే
సరిభిః-సైః-కాంతానాంత్రికూలస్యత్రికూటాదైశిఖరాణాముపమా
సాదృశ్యం-ఉహేఉహా-వహేకర్తణిలిటిసంప్రసారణం-క్రికూటాన్య
స్యేశ్యస్వకణసంజ్ఞా-కూటోస్త్రీశిఖరంశృంగమిత్యమరః-ఉపమాలంకారః||

మూ.౬ { గురుస్వయానుగుణోగుభయోరథకార్యయోః | పరి }
{ విప్రప్రతిషేధంతమాచచయేపితక్షణః ||

౬. (గురుద్వయాదౌతి)అథఉపవేశనానంతరం-విచక్షణీవిచక్షణః-వత్సః
కర్తారీబృహతిన్యాసకారః-అసనయోశ్చప్రతిషేధో-వక్తవ్యభిచక్షణః-భ్యా
ఖాదేశాభావః-హరిః-గురోః-ఉద్భవరామయోః-పితృవ్యజ్ఞేష్ఠశ్రాత్రోః-ద్వ
యాయద్వాభ్యాం-గురుభ్యామిత్యథః-గురుణోః-మహతోః-ఉభయోః-కా
ర్యయోః-పూర్వోక్తయోః - తం-విప్రతిషేధం-విరోధం - ఆచరతుః-అభ్యాత
చా-తుల్యబలః-రోహివిప్రతిషేధః॥

మూ,౭ { ద్యోతితాంతస్సజ్ఞైఃకుందకుట్టలాగ్రదతఃస్థితైః-న్నపితైః }
{ పాభవత్తస్యశుద్ధవర్ణాసరస్వతీ॥..... }

౭. (ద్యోతితేతి)కుందం-మామభవః-పుష్పవిశేషః-మామ్యం-కుందం-క్షకస్తు
బంధాకో-బంధుజీవక-ఇత్యమరః-కుందకుట్టలాగ్రాణీ-దంతాః-యస్యకుందకు
ట్టలాగ్రదతః-అగ్రాంతశుద్ధశుభ్రవృషవరాహభ్యశ్చైవ-అగ్రాంతపూ
ర్వవదబహువ్రీహిసమాసాంతో-వైభాషికో-దత్రాదేశః-తస్యహరే-స్సరస్వ
తీ-వాక్-అంతః-ప్రధానా-సభా-అంతస్సభా-సభాభ్యంతరమిత్యథః-సాద్యో
తితా-ప్రకాశితాయః-తైః-స్థితైః-న్నపితే-తౌ-తే-వ-స్నా-త్యే-తా-తా-తా-
గ్న-గ్న-క్షయ-అర్హ-ప్రీ-త్య-ది-నా-పు-గా-గ-మ-మి-తా-హ-స్వ-శ్చై-తి-హ-స్వ-శు-ధ
వ-ర్ణా-స్ఫు-టా-క్ష-రా-స్వ-చ్ఛ-కా-ంతి-శ్చ-భ-వ-త్-సా-భా-వి-క-వ-ణ-శు-ద్ధే-స్స-
న-హే-తు-క-త్వ-ము-త్యై-త్యై-తే-స్థితే-పూ-ర్వా-భి-భా-షి-హ-రి-తి-భా-వః ॥

మూ,౮ { భవద్గిరామవసరప్రదానాయవచాంసినః-పూర్వరంగః }
{ ప్రసంగాయనాటకీయస్యవస్తునః॥

౮. కార్యవిప్రతిషేధమావేద్యతత్ర-స్వగుతమాపేదయిష్యే-పండితం-ను
న్యత్వంతావత్పరిహరణి-భవదితి-భవద్గిరాం-యష్టద్వాచాం-అవసరప్రదా
నాయ-ప్రస్తావ-ప్రసంజనాయ-త్యథః-నః-అస్మాకం-వచాం-సి-సిద్ధాంతో-త్పద
నా-థ-ము-వ్యం-తే-న-తు-సి-ద్ధా-త-త్వై-నే-త్యథః-త-థా-హి-పూ-ర్వ-రం-జ్యం-తై-స్త్వ
న్ని-తి-పూ-ర్వ-రం-గః-నా-ట-క-ల-త-త్ర-త్య-క-ర్త-పి-పూ-ర్వ-రం-గ-ఇ-తి-ద-శ-యా-వ-తే-
అ-తః-పూ-ర్వ-రం-గో-నా-మ-రం-గ-ప్ర-సా-ధ-నా-భో-రం-గ-వి-ష్ణు-శా-ంతి-కారి-నా-ందీ-
చా-త-గీ-త-వా-ది-త్ర-ద్య-నే-కా-ంగ-వి-శి-ష్ట-నా-ట-క-దౌ-త-క-వ్య-క-ర్త-వి-శే-షః-త-
దు-క్త-వ-సం-త-రా-జీ-య-నా-ట-క-వస్తు-నః-పూ-ర్వ-రం-గ-వి-ఘ్న-వ-శా-ంత-యో-
కు-శీ-ల-వాః-ప్ర-కు-ర్వం-తి-పూ-ర్వ-రం-గ-స్త-దు-వ్య-త-ఇ-తి-స-పూ-ర్వ-రం-గః-నా-ట-క-భ-
వం-నా-ట-కీ-య-త-త్ర-వ-ణ్య-మి-త్య-థః-వృ-ద్ధా-ద్భ-త-స్య-వ-స్తు-వ-ఇ-తి-వృ-త్త-స్య-
ప్ర-సం-గా-య-ప్ర-సం-జ-నా-య-ప్ర-వ-త-నా-య-తి-యా-వ-త్-అ-తః-ప్ర-థ-మ-వా-చో

నదోషాయైతిభావః-పూర్వరంగః ప్రస్తావనైతిరంగరాజః-తద్వింశ్యంతఃపూర్వ
 రంగంవిభాయాదాసూత్రభారేవినిగతే-ప్రవిశ్యతద్వదవరః-కార్యమాస్థా
 పయెన్నటః॥ప్రశంసంపూర్వరంగశ్చతఃప్రస్తావనైతిచ॥౮౦భేసర్వనాట్యా
 నామేతత్సామాన్యమిష్యతఇతిదశరూపకామ్యక్తభేదవిరోధాదితి-అత్రహ
 రివాక్యపూర్వరంగయోః-ప్రసంజకత్వగూఢసామాన్యస్య-వాక్యద్వయశ
 బ్దాంతరేణపుతజ్ని-దేశశాత్-ప్రతివస్తోపమాలంకారః-అక్షణంతూక్తం॥

సూ. ౯ { కరదీకృతభూపాలో భ్రాతృభిర్జైర్వరై నిశశామ్ వి
 నూ. ౯ { నాస్యస్తదలంభూస్థురిజ్యామైతవసస్సుతః ॥ }

౯. సంప్రతిస్వమతమాహ-కరదీకృతైరిశాంజిత్యరైః-జయశీలైః-ఇన్న
 స్తీసతిభ్యశ్చైతిత్వరవ-కృద్యోగాత్కర్తృణీపస్తీ-భాతృభిర్భిమానిభిః-
 సూతుభిః-కరదాఃవస్తభాగప్రదాః-భాగభేయఃకరోబలిరిత్యనురః-తత
 స్త్వీవః-ఉర్యానిద్విదానశ్చైతిగతసంజ్ఞాఽహంకుగతిపాదయితృనిత్యస
 మాసః-అకరదాఃకరదాస్సంపద్యమానాఃకృతాః-కరదీకృతాఃభూపాలాః
 యస్యనతథోక్తః-వదీకృతరాజసుండలభ్యర్థః-తవసస్సుతఃధర్మపుత్రః-తత
 త్త్వంద్రదాయశాదాస్యాధర్మైశోకాంతరేపిచైతివిశ్వః-అస్తద్విదాపితస్తా
 భిర్భిమానిభ్యర్థః-కృద్యోగోనైశ్యాదినాత్యోయా-వికల్పత్వత్వవంచమి-ఇ
 జ్యామైయాగాయ్యప్రజయతోభావేకృత-వదిస్తవీత్యాదినాసంప్రసా
 రణంసమస్త్వస్తీత్యాదినాదతుర్థి-అలంసమర్థః-భూస్థుభిః-భవన
 శీలః-భూస్థుభిః-విష్ణుభిః-విశ్వమరః-గ్లాజిస్తవ్యస్సు-పరిచితకారాత్స్సు-
 ప్రత్యయః-కిత్వాదుశాభావః-అతోజైత్రయాత్రై-ఎకార్యా-నయజ్ఞయా
 త్రైతిభావః॥.....

సూ. ౧౦ { ఉత్తిష్టమానస్తవహోనోపేక్ష్యఃపథ్య మిచ్ఛతాసమా
 సూ. ౧౦ { హిశీష్టే రామ్నతౌవశ్యం తావామయస్సచ॥ ... }

౧౦. ననుయజ్ఞాంతైజైత్రయాత్రాయాముఖయోరసుసరణంస్యాత్తద్రా
 హ-ఉత్తిష్టమానత్యది-ఉత్తిష్టమానఃపథమానఃఉదోమాన్వకర్తృణీత్యా
 వ్తనైవదం-వరఃశత్రుస్తు-వహోనోపేతంపథ్యం-హితమారోగ్యం-ఇచ్ఛతా
 పుంసేతిశేషః-నోపేక్ష్యః-దేదాసీన్యేననద్రవ్యవ్యః-కుతః-హియస్తాత్-ప
 త్యం-తౌవధివ్యమాశోః-లృటస్సద్వేతిసదాదేశేవృష్యస్సస్యసహోరివి
 భాషాపరస్తైవదం-నవృధ్యశ్చతుర్భ్యైశ్చభిజ్ఞభావః-అమయోచ్యాః-రో
 గవ్యాభిగదామయాఇత్యనురః-సశత్రుశ్చ-శీష్టే-నీతిజై-సమాతుభ్యవృ

స్త్రీ-అమ్మా తావాఖ్యతాః అల్పీయసోప్య రెర్వృద్ధిమహానథాః యరోగ
వదితి- అత స్తస్యానుపెత్స్యత్వాదుభయానుస్మః సుత ఇతి భావః - ఉపమా
లంకారః!!

మూ. ౧౦ { సకూయే సాత్వకీసూనుయన్తహ్యమపరాధ్యతి }
{ యథునందహ్యతేగ్గోకమదోమఃఖాకరోసమామే }

౧౦. నచేత్తంసోప్వీథకపరత్వదోపకింతులోకానుగ్రహోథకత్వానస్యాప్ర
వృత్తిరిత్యాశేయేనాహ(నకూయఇతి)సాత్వకీసూనుఃసత్వతోవత్సం స్త్రీసా
త్వకీనామహరేపితృష్వస్యాఉత్పాదిభ్యోఞ్ - తస్యాఃసూనుఃశిశుపాలః
బంధురపిఖలోనమృష్యఇతిభావః - మహ్యమపరాధ్యకీస్తు హ్యతీతియత్ &
శ్రుధదుహేత్యాదినాచతుర్థి - తతఇతిశేషః-యత్తదోనిత్యసంబంధాత్ -
సకూయేనపరితప్యే- దూఞ్ఞోద్దైవాదికాత్కృతకరిలపత్తమలగుమై కవచ
సంకింతులోకం-దందహ్యతేగ్గోహితందహతీతియత్ & లుపసచరజపజభ
దహదశగృభ్యోభావగహాఽయామితియత్ & జపజభచహదశభంజపసా
ఞ్శితిభ్యాసస్యనుమాగమః-అదోగోకదహనం-మాండుఃఖాకరోతి-దుఃఖసు
నుభావయితిత్యర్థః-దుఃఖాత్ప్రాతిలోమ్యఇతిదా ప్రత్యయః- అతశ్చైచ్చద్య
ఏవాభియాతవ్యః-పార్థస్త్రపార్థనయాపివశ్చైచ్చనూధేయిఇతిభావః...

మూ. ౧౧ { మమతావన్తతమిదంశ్రూయతానుంగవామపి }
{ భూతసారోఽపిభిక్షేకస్సందిగ్ధోకార్యవస్తుని }

౧౧. స్వసుతంనిగమయిపరమసుతంశుశ్రూమ్యపృచ్ఛతి.(మమేతి) తావత్
భావన్తతశ్రవణపర్యంతమిశ్యర్థః-మమసుతమిదం - అంగత్యానుంత్రణైతి
వ్యయః- అక్షసంబోధనాక్షః & & । స్వఃప్యాట్కాడంగహేహైభోఞ్శ్యను
రః! వాంఛామయోఽపి యుష్మదస్తదోష్షస్తి చతుర్థిచ్ఛితియాష్టయోవాణం
నావావితవామాదేశః-సుతంశ్రూయతాం-విధోలోక - తదపిమయాశ్రో
తవ్యం-అన్యథాసంధేహానివృత్తిరితిభావః- విమషస్తేసుతస్సందేహస్తత్రా
హ-జ్ఞాతసారః-జ్ఞాతాథకాత్తోష్ఠిప్యేకః-కార్యవస్తునికతవాభే- సంది
గ్ధఖలుసంశేతేభిలు-అతోమమాపిసందేహఇత్యర్థః- నిమాఉపచయేకతకరిల
ట-ఘత్పథతే-సామాన్యేనపిశేషస్వగుణనదూపోధాకంతరన్యాసః!!

మూ. ౧౨ { యావదథకపదాంవాచమేవమాదాయమాధవః }
{ విరరామమహీయాంసఃప్రకృత్యామితభాషిణి }

౧౨. (యావదితి) మాధవోహరిః-యావాన్ధోకయావదథకాంశ్చయావద

వధారణత్యవ్యయీభావః-యావదథాంపదానియస్యాస్తాం అభిధేయై
మి తాక్షరామిత్యథా-వాచ మేవమాదాయగృహీత్వైత్యర్థః-విరరామతూ
ష్టిమాస్యవ్యాజ్వానిభ్యోరేమితిపరస్మై పదం- తథాహిమహియాంసఉత్త
మాఃప్రకృత్యా మితభాషిణివృథాలాపనిషేధానిభిభావః పూర్వవదలం
కారః॥

మూ.౧౪ { తతస్సపత్నా పనయంతరణానుశయస్సురాఽఽప్తేన
రామోగామోష్ఠబింబచుంబనచుంచునా॥

౧౪. అథాష్టభిః-౪ కేనరామంవణయన్ తద్వాక్యనవతారయతి (తతః
౪)రామోజగాదెక్కుత్తరేణాన్వయః-సపత్నోరిల్లః-ఃరిపావైరిసృపత్నోరిరి
త్యమరః-తస్యాపనయః-అవకారః-తస్య-స్తరణేనయః-అనుశయః-పశ్చాత్తాపః
భవేదనుశయోద్వేషపశ్చాత్తాపానుబంధయోరితివిశ్వః- తేనస్ఫురతీత్య
నుశయస్థూః-తేనస్సురా-ఽప్తోబింబమివేక్యపమితసమాసః-రామాయాఽ
ష్ఠబింబస్య-చుంబ నేనపిత్రః-రామోష్ఠబింబచుంబనచుంచుః- తేనవిత్రశ్చుం
చుప్పణపావితచుంచుప్త త్యయః-ఽప్తోష్ఠయోస్సమాసేవేతిపరదావం-
తేనోష్ఠేనొపలక్తితః-సమరసురతయోస్సనరనత్యభిభావః-ఉపమానుప్రా
సయోస్సంస్పృష్టిః॥

మూ.౧౫ { ఏవక్షితామృతావప్తస్థానప్రతిసంహృతమ్| పా
పయన్మవనవ్యాధేగిరముత్తరపక్షతమ్॥

౧౫. (ఏవక్షితామితి)ఏవక్షితాంవృద్ధత్వాభిమానాద శ్రేవక్తుమిచ్ఛం - వచే
బ్రూణోవాసన్నింతాన్-ర్తణీక్తిః-తస్యేవపక్షేక్షణపవేత్యవిలంబోక్తిః-
ప్రతిసంహృతాంరామానురోధాన్ని రుద్ధాంతర్గతానికార్యజ్ఞస్య- ఆతపవ-ప
వనవ్యాధేరుద్ధవస్య-గిరండుత్తరపక్షతాంసేద్ధాంతతాంప్రాపయన్-స్వయ
మసత్పక్షావలంబిత్యానిభిభావః-ఏతేనరామస్యవ్యగ్రతోక్తా॥

మూ.౧౬ { ఘూణణయన్మదిరాస్వాదేనమద్యపానెన-యోమద
పాటలితారక్తీకృతా-మృతీవ్యయో-రైవత్యాదేవ్యాః - పదనెయచుచ్చి
ప్రం-మద్యసేవనతాంబులాక్షిచుంబ నేనసంక్రాంతమితిభావః-తేనపరిపూ
తేనుద్ధే-పుటేయయోసే-దృశౌ-ఘూణణయన్ భ్రామయన్మితిమదవికారో
క్తిః-ఉచ్చిప్తపరిపూతేత్యతఃకరికాలేముఖం-స్త్రిణాంశుద్ధమాఖ్యరేకునా

౧౬. ఘూణణయన్మితి-పునఃమదిరాస్వాదేనమద్యపానెన-యోమద-మైర-
పాటలితారక్తీకృతా-మృతీవ్యయో-రైవత్యాదేవ్యాః - పదనెయచుచ్చి
ప్రం-మద్యసేవనతాంబులాక్షిచుంబ నేనసంక్రాంతమితిభావః-తేనపరిపూ
తేనుద్ధే-పుటేయయోసే-దృశౌ-ఘూణణయన్ భ్రామయన్మితిమదవికారో
క్తిః-ఉచ్చిప్తపరిపూతేత్యతఃకరికాలేముఖం-స్త్రిణాంశుద్ధమాఖ్యరేకునా

మితిస్తరణాత్ - ఉచ్చిష్టపావనత్వవిరోధస్యా భావత్వాద్విరోధాభాసాలం
కాదః-అభాసత్వేవిరోధస్యవిరోధా భావశబ్దవ్యతిశయతత్వశాత్ ||.....

మూ. ౧౨ { అశ్లేషలోలుపవధూస్తన కాకేశ్యసాక్షిణీమృత్తాప
యన్న భిమానోష్ఠై ర్వనమాలాంముఖానితైః||..... }

౧౨. (అశ్లేషేతి)పునఃఅశ్లేషలోలుసాయాఅలింగనలుభాయాః-వధ్వాఃరె
వత్యాః-స్తనయోఃకాకేశ్యస్యకాతిన్యస్య-సాక్షిణీమువస్త్రప్రీ-నిత్యంపీ
ద్యమానామితి భావఃసాతౌ ద్రష్టరిసంజ్ఞాయామితి సాతౌచ్యబ్దాదనిస్త్ర
త్యయాః-వనమాలా-అభిమానోష్ఠైరహంకారతత్వైః-ముఖానితైఃశ్వాస
వాతైః-మూపయోగ్లావయో-మూయతెణ్యం-తాలిటశ్చ-త్రాదేశః-అదేవ
ఇతిఅత్వేపుగాగమః-అన్తానెన్తానసంబంధాభిధానాదతిశయోక్తిః||.....

మూ. ౧౩ { దధస్సంధ్యరుణవోయసస్పృతా రానుకారిణీః ద్వి
షడ్వేషోపరక్తాంగ సంగినీస్పేదవిప్రుషః||..... }

౧౩. (దధదతి)పునఃసంధ్యయాఅరుణే పూర్వాన్ని-స్పృరంతీస్తారా-అనుక్తు
ర్వంశీతథోక్తాః-కుతః-ద్విషతిశత్రా-ద్వేషేణ-ఉపరక్తంగవపుషి-సంగినీ
స్సత్తాః-స్పేదవిప్రుషః-స్పేదబింకూ-పుషంతిబింకుపుషతౌపుషాంసౌచి
ప్రుషః-స్త్రీయామిత్యమరః-దధత్-దధానః-నాభ్యస్తాచ్యతురితి మమభా
వః-ఉపమాలంకారః||.....

మూ. ౧౪ { ప్రోల్లసక్తుండలప్రోతవన్త రాగనశ్చత్విషాకృష్ణో
త్రతాసంగరుచంవిదధచ్చౌతపల్లవీమ్||..... }

౧౪. ప్రోల్లసతి||పునఃప్రకషేణఉల్లసతాం-కుండలయోః-ప్రోతానాం
సూతానాం-వన్తరాగనశ్చ-నాంమాణిక్యశకలానాం-త్విషాకాంత్యాప్రో
తేతిప్రసూర్వాద్వేషికిర్వణీక్తియజాదిత్వాత్సంప్రసారణం-కృష్ణోత్తరా
సంగినీలోత్తరీయం-ద్వౌప్రావారోత్తరా సంగోసమాభ్యుహతికాతథా-
సంవ్యానముత్తరీయం-చేత్యమరః-తస్యరుచం-చూతపల్లవస్యేమాంచౌతపల్ల
వీం-విదధత్-విదధానః-లాఘితమిశ్రణాచ్చౌతపల్లవవద్ధామ్రాంకుర్వన్
త్యథః-ధూన్రుధూమలౌకృష్ణలోహితే-ఇత్యమరవచనాత్-అత్రాప్యస్య
రుచోన్యనీయత్వయోగాత్సాదృశ్యామైపే నిదేశనా||.....

మూ. ౧౫ { కకుద్దికన్యావక్త్రాంతవాసలభ్యాధివాసయాము
ఖామోదంఘదిరయాకృతానువ్యాధ ముద్వమః|| }

౧౫. (కకుద్ది)పునఃకకుద్దికన్యాయారెవత్యాః-వక్త్రస్య-అంతరభ్యం

౪౪ (మాఘకాశ్యే-సవ్యాఖ్యానే-ద్వితీయసర్గః.)

త రే-వాసేనస్థిత్యా-లభ్యోధి వాసో వాసనా- యయాతయా-తస్మ ఖసారభ
వాసితయైశ్యథః-సంస్తారో గంధమాల్యాద్యై ర్యసస్యై త్తదధి వాసనమి
త్యమరః- మదిరయా-కృతానువ్యాధంకృత సంసర్గం-ప్రియాగంధూషగం
ధిసమిత్యథః-వ్యధిజపోరనుషసర్గః ఇతి సుష స గాఢ పృ త్యయవిధానా
దుపసగార్దవ్య ధేఘౌ ఇ త్యయః - మఖామోదంముఖగంధవిశేషం-ఆ
మోదస్సోనిహోః రీత్యమరః- ఉద్వమృ ఉద్గిరః- అత్రమదిరా రామముఖ
యోః స్వగంధతిరోధా నెన-రామాముఖతన్తంధూషమన్యగంధస్వీకారాత్
స్థుణయోః త త్రో త్రరస్యాత్మవిశేషకత్వేన- పూర్వసాపేక్ష త్వాదంగాంగి
భావేనసంకరః-తద్గుణిః స్వగుణత్యాగాదస్యోత్క- ఉష్ణగుణాహృతి రితిలక్ష
ణాత్ ||
.....

మూ. ౨౧ { జగాదవదనపద్మపద్మవర్ణంత పాతినః||నయన్తఘ్న }
{ లిహఃశ్వైస్త్వయిదగ్ర దశ నాంశుభిః||..... }

౨౧. (జగాదేతి) వదనమితి పద్మక ఫలం-యస్య తత్పద్మం వదనపద్మమిత్య
థః-ఫలాదితే జ్ఞేనానస్య త్వప్రతిపాదనరూపోపహ్న వః-తస్యవర్ణంతపాతి
నః-ప్రాంతచారిణః - మధూనిలిహంతీతి మధులిహః - మధుపా-క్ష్విప్ ఉద
గ్ర రు చ్చితైదశ నాంశుభిఃదంతకాంతిభిః-శ్వైస్త్వంధావశ్యం- నయన్-
జగాద-తద్గుణాలంకారః-తస్య మధుపనన్ని ధానపరాపహ్నవసాపేక్ష త్వా
త్వైనసంకరః||
.....

మూ. ౨౨ { యద్వాసుదేవేనాదీనమనాదీరవమీరితమ్| వచసస్త }
{ స్యసపదిక్రియా కేవలము త్తరిమ్|| }

౨౨. రామోజగాదే స్య క్తం-కింతది త్యా కాంత్యోయామాహ - యదితివా
సుదేవనకృష్ణేన - నదీసమిత్యనీరం అకాతరం-నాస్త్యాదీనవో స్యైత్యనాదీర
వగనిదోఽవం-దోషలదీన పౌమతథోఽపిశ్వః||యద్వచ త్తరితం-ఉ త్తిష్టమాన
స్తుపరశ్చ త్యాదినాయానపక్షమాశ్రిత్యయదు క్తమిత్యథః-తస్యవచనః సవ
ది-క్రి యా కేవలము త్తరిం - సద్యోసుష్ఠానమేవో త్తరం - సిద్ధాంత త్వేనోక్త
త్వాదితిభావః||
.....

మూ. ౨౩ { నైశ్చల్యముపిభూయస్యవచోవాచాతిశయ్యతే||ఇం }
{ ధనోఘృథగవ్యగ్ని స్త్విషానా త్యేతిఘాషణమ్||... }

౨౩. అతేత దేవప్రతిపాదయమ్య - అనవ్యాఖితయనీయతయోవస్క-రో
తి(నైతిదితి)లఘుసంక్షిప్తమపి-ఏతద్వచఃభూయస్యబహుతరయా - విస్తృ

తయావీత్యథాఃః నివచనవిభజ్యేత్యాదినా ఇయమని బహుళాల్లఃప్ర
భూచబహుళాల్లఃప్రభూచబహుళాల్లఃప్రభూచబహుళాల్లఃప్రభూచబహుళాల్లఃప్ర
తేనాతిరిచ్యతే-గుర్వథా-త్వాదితిభావః-శీజికర్మణిచియిక్ అయజ్యకిశీతి
తి-అయజాదేశః-తథాహి-ఇంద్రనామా-దహాశీ-ఇంద్రనామా-కామరాశి
దాహకః-భూయానివీత్యథాఃః-కిపిమత్తభావనా-అగ్ని-నిష్పిహప్రభయా
పూషణంసూర్యం-అల్పమవీతిభావః-నాత్యేతిసాతి(కా) మతి-కేజనః-ప్రభా
వస్వమివవచనార్థః-వత్త్వమలంఘ్యతా హేతురిశ్యథాఃః - అత్ర సమానధ
మోస్యబింబప్రతిబింబతయో-కైద్య-ష్టాంతాలంకారః.....

మూ, ౨౪ { సంక్షిప్తస్యైవ వాక్యస్యార్థగరియసః |
{ విస్తృతరావాచో భాష్యభూతాభవంతు మే || }

౨౪. యదిహరివచోనాతిశయ్యతే-అలంతహి-వాగాడంబరైరతలహా
(సంక్షిప్తస్యైతి) అతోహరివచసోనతిశయనీయత్వాదెవ-సువిస్తృతరాః-ప్ర
పంచతరాః-ప్రభావవాశబ్దభిః-ప్రతిషేధ్యము దోరచిత్వ - మే
వాచః-సంక్షిప్తస్యైవ వాక్యస్యార్థగరియసః-సూత్రకల్పస్యైత్యర్థః
*అల్పాక్షరమసంవిధంసారే వదిశ్యతోముఖమ్ | అస్తోభమనవద్యంచసూ
త్రం-సూత్రవిదోవిమరితలక్షణాత్ || అస్యైవ వాక్యస్య - భాష్యభూతాభా
ష్యైస్సమాః- నిత్యసమాసః-త్వైదోజంతోభూతంక్షీ జేసమాసాంతోచితేత్రి
ప్వితేవైజయంతీ-వ్యాఖ్యానరూపాభవంత్యిత్యథాఃః - సూత్రవ్యాఖ్యానిశే
షోభాష్యం-సూత్రస్థంపదమాదాయవాక్యైస్సూత్రానుకారిభిః- స్వపదా
నిచవణ్యం-తేభాష్యం-భాష్యవిదోవిమరితలక్షణాత్ || మయాతుతదేవచితే
వస్త్రకాశనాయవ్యాఖ్యానై-నత్వతీశయా-వ్రత్యాఖ్యానైతత్తత్వదో
షత్త్యథాఃః-ఉపమాలంకారః.....

మూ, ౨౫ { విరోధివచసోమూకాన్వాగీశానవిహర్వతే జడాన్ |
{ పృసులోమాధాన్-ప్రవాచకృతినాంగిరః || }

౨౫. ఇథంయానంసిద్ధాంతయిత్వత్రోద్ధవప్రతిరోధం హృదినిధాయ-
ప్రభిఃప్రత్యచ-ప్రై(విరోధిత్యాది)కృతినాంకుశలానాం-గిరః-ర్త్య-విరో
ధివచసః-ప్రతికూలవాదినః-వాగీశాన్-వక్త్రానవి-వచోవదావచోవక్త్రావా
గీశో-వాక్వతిస్సమాచిత్యమరః-మూకాని-త్వాచ-కుర్వతే-జంతిత్యథాఃః-అ
సులోమోనుకూలః-అధోభి-ధేయంయేషాంతే-అసులోమాధాన్-అసుకూ
లవాదినశ్చత్యథాఃః-తా-జడాన్-మందానపి-ప్రవాచకృతినాంగిరః-కు

శ్రీమహాకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-ద్వితీయసర్గః, 1

రాజవంశస్కంధః॥తత్రోవిషయప్రపంచోదాపస్కంధః-జ్ఞానప్ర
 షోషేదనాస్కంధః-అలయవిజ్ఞానసంతానోవిజ్ఞానస్కంధః-నామప్రపంచస్కంధః-వాసనాప్రపంచస్కంధః-ఏవంపంచభావరివ
 తః-మానోజ్ఞానసంతానసీవాత్తేజోధాః ఏవంచయథాబోధానాంసర్వే
 హశరీరేశుస్కంధపంచకాః-రిక్తిఅస్త్వానాస్తి-తథారాజ్ఞాముక్తాంగపంచకా
 రిక్తిమంత్రోనాస్తి-కృపమాలంకారః-తచ్చ అస్త్వాకంసమగ్రమెవేత్యయ
 మేవయాప్రాకారః భావః!

మూ, ౨౯ { మంత్రోయోవివాధీరస్సర్వాంశైస్సంవృతైఃపివి }
 { రంజనహరేనాశుంపరేభ్యోభేదశంకయా ॥ }

౨౯. అభినందనాశ్రయకాపిశంబేవోషమాహ (మంత్రఇతి) సంవృ
 తైఃగుప్తైః-సర్వాంశైఃప్రాశస్త్యైఃఉపాయాదిభిః ఉరస్థస్సలాదిభిఃపలతీ
 ర్హసర్వాంశైఃసంవృతైః-మంత్రోవిచారః - అధీరోభీరుః-యథ్యతఇతి
 యోగః-భిన్నభవ-పర్యాప్త-పరేభ్యోఅన్యేభ్యోరిభ్యశ్చ*పరంనూరాన్యము
 భ్యనుపరోపపరమాత్మభోరివైజయంతి॥ భేదోవిదారణం-త్యక్తియగామిత్యం
 -తస్యశంకయాదిరంస్థాతుంవిశంబితుమిశ్యర్థః-సహతేనతుమత్యేశకథ్య
 మేగాదివా-తుముస్త్వత్యయః-అతోనశంబితవ్యం-అన్యథామంత్రభేద
 కార్యహానిస్సృజితిభావః!.....

మూ, ౩౦ { అత్యంతయఃపరజ్యానిర్వయంనీతితీయతీతయా }
 { నీకృత్యకృత్యభిర్వాచస్పత్యంప్రతాయతే ॥ }

౩౦. కించనీతిస్వరూపపర్యాలోచనయాసినవిశంబఃకార్యఇత్యభిప్రే
 హ(అర్హోరయఇతి)అర్హనఃఉపయోగ్యుక్తి-పరస్యజ్యానిర్వయః-జ్యాహోర్వ
 రిభ్యోనిరిత్యాకాచి-మోనిప్రత్యయః-ఇతిర్వయం-ఇరంపరిమాణహస్యాఇయతీ
 ఏతావంతికిమిదంభ్యాంవోఘుగ్రివతువ్ఘుశ్చ్యుడితత్యైతిజీవ-నీతినితీనం
 గ్రహణితర్క్యయా-నిర్వయనిర్వయి-అపదాధో-స్తీత్యర్థః-యదన్యత్సాక్ష
 త్యానివణానం-సర్వోపయోగ్యుక్తి-సప్రపంచఇత్యాహతనితీతర్క్యయమూ
 రీకృత్య-అంగీకృత్య*అంగీకృతమురీకృతమంగీకృతమిచ్చమరః ఉగ్యాదిద్వి
 దాచశ్చేదిగతినంజ్ఞాయాంశి-కుంతి-ప్రాదుయగ్గతనమాసే-త్యైర్వల్యబాదేన
 క్షేపిభిఃసుతైః-వాచస్పత్యంనాగ్నిత్వం-కస్తాదిత్యాస్తి-అలుక్పత్యే-సూ-ష
 స్త్యాపరిపుత్రే-త్యాదివా-సత్వమితిస్వామీతన్న-చంతోవిషయత్వాత్-ప్రా
 త్నాదాదిత్వాత్-వ్యక్త్యయః-ప్రతాయతేవిస్తార్యతే-కన్త-నిలక-తనో

తేర్యకీత్యా త్వంతస్తా దాత్తేనయాధిభిరవిశంబాచ్ఛత్రయ
విభావః ||

మూ. ౩౧ { తృప్తియోగఃపరేణాపినమహిమ్నానుహీయసామ్ | పూ
ణాశ్చంద్రోదయాకాంక్షీశృష్టాంతోస్త్రమహాణవః || ... }

౩౧. ననులబ్ధోదయస్స కింపరోద్ధిగ్యా-నెగ్యాహ(తృప్తియోగఇతి)న హీ
యసామహాత్మనాం-పరేణప్రభూతేనాపినమహిమ్నా విశ్వత్యైణ - తృప్తి
యోగఃపహనయగుస్తాకంఠిభవపతావా నెవఅలమి - సంతోషలాభః -
అత్రతృప్త్యబావేపూర్ణాస్పృశం ద్రోదయాకాంక్షీ- సృష్ట్యధికమితిభా
వః మహాణవస్సముద్రపవ- శృష్టాంతఃసృష్టాంతోన్యాయస్మిన్సృ
ష్టాంతోనిదశకనం - ఉపమానిమినియావత్ - స గాఙ్గాంవృక్షావలంబుధిఃకా
ర్యా - అనుశుష్టాద్విజానస్తానశుష్టాత్తవపార్థివ - అసాగణీవానష్టాని
లజ్జావకులంగనాశ్చలన్యాయాదిభిభావః- నాయంసృష్టాంతంకారఃనింబ
ప్రతీబింబభావోనావచ్యుస్సగమ్యత్యైతస్యోద్ధానాత్-కమ- సృష్టాంతశబ్దేన
తుల్యాధాభిధానాత్-ఉపమాలంకారః- అశపవదృష్టాంతోదాహరణనిన
శకనసూచాశ్చాస్తానప్రయోక్తవ్యాః పానరుక్త్యావత్సృత్యైకావలీకారః||...

మూ. ౩౨ { సంపదాసుస్థిరంఘమోభిభవతిస్వల్పయాపియః | కృ
తకృత్యోవిధిమన్యైనవధకాయితతస్యరామ్ || ... }

౩౨. తథాపసంతోషేదోషమాహ(సంపదేతి)యః స్వల్పయాప-సంపదా
సుస్థిరమాత్మానంమన్యత్యతిసుస్థిరంచుర్యః-స్వస్థమానీ భవతిః అత్కమా నేభి
శ్చైవిభిశ్చే ప్రత్యయభిర్వాత్సర్వధాతుకైలశ్యైః అగుర్వి-షేతిముమా
మః తస్యల్పసంతుష్టస్య - తాంస్వల్పస-పాం కృతకృత్యః తావతైవకృతా
థకః-విధిఃదైవమపినవధకాయితీతి మన్యై-నానుమహినందైవమపిజుగుప్సతే
తత్ప్రవృత్తైపారాధ్యాదితిభావః||మన్యై-ఇత్యైతస్యవాక్యోక్తఃకర్తృ-మ
న్యైత్యైతఃజింతప్రతిరూపకమవ్యయం * మన్యైశంకైశ్చ వఃనూనంప్రా
యశ్చత్యైవమాదయశ్చ ||

మూ. ౩౩ { సమూలమాతమఘ్నంతఃపరాన్నోగ్యంవిమానినః |
ప్రదవంసితాంధతమనస్తత్రేదాహరణంవి || .. }

౩౩. కింపపరాక్రమలబ్ధపవోదయోనాన్యత్రత్యాహ(సమూలఘాతమితి)
మానినఃఅభిమానవంతః-పరాకాశత్రూక-సమూలంహత్యాసమూలఘాతం
అఘ్నంతఃఅనున్మూలయంతేఇత్యర్థః-సమూలాకృతబీవేషుహాకృతకృత్కోగ్ర

అంతఃపుష్పత్యయః హనస్తావిన్ని లోరితినకారస్యతకారః - హేమా
 త్కాంతేన్ద్రేష్పతిమత్వం-కష్టానిమయథావిధ్యనుప్రయోగఇతి హంతేరను
 ప్రయోగః-నోద్యంతిఉదయంన సా పువంతి-కేతు - హత్వైవోద్యంతీత్య
 ర్థః-తత్రహత్వైవోదయే-అంధయిత్యంధం-గాఢం-తత్రమః అంధతమసం*
 ధ్వాంతే గాఢేంధతమసమిత్యచరః-అవసవమంధేభ్యస్తమసఇత్య చ్చత్య
 యః-ప్రధ్వంసితమంధతమసంయోసః-ఉదయా త్ప్రాగితిభావః-రవి-ఉదా
 హరణందృష్టాంతః- అత్రాపిదృష్టాంతోత్ర మహాణావఇణివదుపమాంకా
 రః-నదృష్టాంత ఇతిప్రప్తవ్యం!

మూ. ౩౪ { విపక్షమఖిలికృత్యప్రసిస్థాఖిలుచుల్లభా! అనీత్వ }
 { పంక తాంధ్రాభిముదకంనావతిష్ఠతే!

౩౪, కించఅనుచ్ఛిన్న శ త్రోః ప్రతిష్ఠైవచుల్లభేత్యాహ(విపక్షమితి) విప
 త్తంశ త్రువక్షం-అఖిలికృత్యఖిలుమున్నే మకృత్వా- అనున్నా త్యైత్యర్థః
 ఖిలంతుప్ర హతస్థానమితియాదవః- ఖిలశబ్దాత్-అభూతతద్భావేద్విరితిద్వి
 ప్రశ్నయః-ద్వాపితీత్యం-తతోనజ్జనమానశ్చ- ప్రసిస్థా- చుల్లభాఖిలుతథా
 హి-ఉదకంక త్య-ఘృణిం-స్పసరిభావినీమిత్యర్థః-పంక తామనీత్వాఅనధఃకృ
 త్వైతిభావః-నావతిష్ఠతే-కింతునీత్వైవతిష్ఠనీత్యర్థః-సమవప్రవిభృష్ఠఇత్యా
 త్త నేపదం-నాకృతేదేనప్రవీచింబసాపేక్షాదృష్టాంతాలంకారః!

మూ. ౩౫ { ద్రియతేయావదేకోపిరిపుస్తావత్తుతస్సుఖమ్! పురో
 క్లిశ్నాః సోమంహిసైంహికే యోసురప్రహమ్! }

౩౫, నస్వయిమే కాకీశేషపాలకిమస్తాకంకిరిష్యతీత్యాశంక్యాహ॥ ద్రియ
 తఇతి॥ ఏకొపిరిపుః-యావత్ ద్రియతేఅవతిష్ఠతే - దృజ్అవస్థానఇతిభాతో
 స్తాదానికాత్క త్కరిలత్కరిజ్శయగ్నిజ్జ్వలిరిజాదేశః- తావత్తదవధి- సు
 ఖంకుతః॥ యావత్తావచ్చసాకల్యేవథావిత్యచరః తథాహి-సింహికాయాఅ
 పత్య పుమానైంహికేయోరాహుః॥ తమస్తురాహుస్త్వభానుస్సైంహి
 కేయోవిధుంతుదత్తత్యమరః॥ స్త్రీభ్యోధక్-అసురప్రహం-దేవానాం-పురో
 గై-సోమంక్షిశ్నాతిబాధతే- ప్రాచుర్యాత్సోమగ్రహణంసూర్యగ్రహణం
 శైతిభావః-తస్మాదేకొపిశత్రుః-శేత్రవ్యః-అగ్నేశ్శేషమృతాచ్చైషంశత్రో
 ధైషం-శేషయేనీతితాత్పర్యం- విశేషేణసామాన్యసమర్థసయాపోధాం
 తరన్యాః!

మూ. 31 { సభాగరీయాశ శ్రుశ్చకృత్రి మస్తాహి కార్యతః |
స్యాత్తామమి శౌమి త్రైచనహజ ప్రాకృతావహి | }

31. ననుయుద్రాయంచైవ్యః కేనః కిరివ్యతీత్యాగింక్య-తస్య బలవత్తాం వక్తుం
మి త్రామి త్ర బలాబలవివేకంతావత్కరోతి (సభతి) క్రియయా ఉపకారావ
కారాన్యతరరూపయా. నిర్వృత్తిః కృత్రి మ్మిష్యత క్రిః క్రి మ్మిష్యత
మితి మప సభాసుహృదరీయాశ బలీయాశ - ఏవం శ్రుశ్చ-కృత్రి మో - గరి
యాశ కుతః హియస్తాత్ - తాకృత్రి మమి త్ర శ్రూ కార్యతః ఉపకారావ
కారరూప కార్యవశాత్ నిర్వృత్తావితశేషః ఉక్తి కార్యోపాధేయా ఉద్భవ
మనునపాయాదనయోమి త్రామి త్ర భావోన్యనపాయాః గరియస్తస్య మి
తి భావః సహజ ప్రాకృతాతు నైవ మిత్యాహ స్యాత్తామితి ||
సహజస్సహజాతః ఏకశరీరావయవవాక్ - తత్ర సహజమిత్రం మాతృప్య
సేయమైశ్యప్య సేయాదిః సహజశ్రుస్తపిశ్యవ్యతస్మి త్తాదిః ప్రసృగ్భా
సిద్ధః ప్రాకృతః పూర్వోక్తకృత్రి మసహజలక్షణబహిత ఇత్యర్థః తత్ర పిష
యానంతరః ప్రాకృతః శ్రుః - తదనంతరః ప్రాకృతః మిత్రః విషయా
నంతరో రాజాశ్రమి త్ర మతః పరమిత్యమరః అపి శబ్ద స్వరే - తాన
హజ ప్రాకృతాతు శ్రూ - అమిత్ర మిత్రై చస్యాతాం - తాదృశిక కార్య
వశాదనియమేనోభయరూపశామాపద్యేనై - నను - కృత్రి మవత్ శ్రుశ్చ
శ్రురైవ - మిత్రంచ మిత్రమేవై - కృత్రి మావేమి త్రామి త్ర గరియాం
సౌ - నరు సహజౌ - నాపి ప్రాకృతావిత్యర్థః ఏతేన కృత్రి మత్వం సర్వాపవా
దీతి సిద్ధం ||

మూ. 32 { ఉపకర్తా రిణా సంధి నామి త్రైణాపకారిణా | ఉప
కారావకారోహిలక్ష్యం లక్షణమేతయో || }

32. ఏవం తేన స్తా కంఠై తృప్య సేయశ్శిశుపాలస్సహజమిత్రత్వాత్పంథా
తవ్యః నతు యాతవ్య ఇత్యత్రాహ (ఉపకర్తేతి) ఉపకర్తా ఉపకారిణా - అ
రిణాపి సహజేన - ప్రాకృతేన వెత శేషః సంధి - కార్యః - అరిత్యాపవాదెన కృ
త్రి మమిత్రతాయాః బలీయస్యాః యావద్భవభావిన్యాత త్రోత్పన్న త్యాదితి
భావః ఏవమపకారిణామిత్రైణాపి - సహజేన - ప్రాకృతేన వెత శేషః - సంధి
నాకార్యః మిత్రత్వాపవాదెన కృత్రి మశశ్రు తాయాః గరియస్యాః యావ
ద్భవభావిన్యాత త్రోత్పన్న త్యాదితి భావః నను సాక్షాదరిణాకథం సంధత్యా
త్ - మిత్రైణ వాకథం పిరుభ్యాత్ - ఇత్యాశంక క్రియయా తయోవై - పరి

(మాధుకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-ద్వితీయసగః.)

అథైత్యహ-హి-యస్మాత్తాగణాత్-ఉపకారావకారా - ఎతయో
 త్రామిగ్రయో-లక్షణం స్వరూపం-లక్ష్యం-ప్రప్తవ్యం-ఉపక-తైవమి
 త్రం-అపక-తైవశ-త్రు-గీశ్యర్థః-త-స్మా-సహజమి-త్ర-త్వేన-చైవ్యః-క్రియయా
 శ-త్రు-త్వాత్-యాతవ్యం-వేత-భావః॥

మూ. ౩౮ { స్వయావిప్రకృత్యైద్యోరుక్ష్మిణీ-హరతాహరై |
 ఎచ్ఛములస్వములంహిమహదైవరతరోః స్త్రియః॥ }

౩౮. అథచైవ్యస్వకృత్రిమశ-త్రు-త్వం-స్వయో-వ్యాదివతుభి-రాహ-స్వయో
 త్ర-హి-హరై-రుక్ష్మి-ణీ-హర-తా-బంధుభి-స్త-స్త్రి-వత్తాం-రాక్ష-స-భ-రై-హో-ద్వ-హ
 తైశ్యర్థః-రాక్ష-సో-ము-హర-తా-ది-తి-యా-జ-వ-ర్ణ-యః-గాంధర్వో-రాక్ష-స-త్వై-
 వ-భ-హ-త-త్ర-స్వ-త-స్త్రి-తా-వి-మ-నుః-త్వ-యా-చై-ద్యో-వి-ప్ర-కృ-శః-త-ధా
 హి-బ-ము-ల-స్వ-రూ-ప-ము-ల-స్వ-దై-ర-త-రోః-స్త్రి-యః-మ-హ-త్ప్ర-ధా-నం-మూ-
 లం-హి-యా-స-క-సం-స్ప-ష్టో-య-మ-ధా-ంత-ర-న్యా-సః-సా-మా-న్యే-న-వి-శే-ష-స-మ-భ-క-
 స-రూ-పః॥

మూ. ౩౯ { స్వయిభౌమంగ-తే-జెతుమరో-స్వీ-శ్య-పురీ-మి-మా-మ్-పో |
 షి-కార్య-స-ణం-మె-రో-రంధ-కార-స్త-బీ-మి-న॥

౩౯. అథ-తే-నా-పిత-స్వం-వి-ప్ర-కృ-శ-త్ర-యా-హ-త్వ-యా-శి-భ-మె-ర-ప-త్యం-పు-నాం-
 ప-భౌ-మం-న-ర-కా-మ-ర-జె-తు-ం-స్వ-యి-క-తే-ప-తి-స-చై-వ్యః-ఇ-మా-ం-పు-రి-ం-ద్వార-
 కా-ం-పో-షి-తః-అ-గ్ర-నూ-సూ-ర్యః-మ-సా-స్థా-ం-మె-రో-త-బీ-ం-సా-ను-మ-ం-ధ-కార-
 మి-వ-అ-రో-స్వీ-త్-రు-ధ-వా-న-య-ధే-ర-ని-టో-లు-జ-స-వి-వృ-ద్ధిః॥

మూ. ౪౦ { ఆల-పాల్ల-ల-మి-ద-బ-భ్రో-గ్య-శ్చ-దా-రా-న-ప-హ-ర-ల-క |
 ధా-పి-ఖి-లు-పా-సా-నా-మ-ల-మ-శ్రే-య-సే-య-తః॥

౪౦. అపకా-గా-త-ర-మా-హ-ఆ-ల-పె-తి-స-చై-వ్యః-బ-భ్రో-గ్య-న-వ-భే-ద-స్య-
 దా-రా-భా-ర్యా-ం-భా-ర్యా-జా-యా-క-పు-ం-భూ-మి-న-దా-రా-స్స-య-త్తు-ప-టు-చి-నీ-
 త్య-న-ర-అ-పా-హ-ర-ది-తి-య-త్-ఇ-న-దా-రా-వ-హ-ర-ణ-ం-ఆ-ల-ప్య-ఉ-చా-ర్ప-అ-ల-ం-
 నా-ల-ప-నీ-య-మి-శ్య-తః-అ-ల-ం-ః-లో-ష్ఠ-ప్ర-తి-షే-ధ-యోః-క-ప్రా-చా-ం-కై-వ-తి-క్త-వా-
 ప్ర-త్య-యః-స-మా-స-ల్య-బా-ద-శః-య-తః-పా-పా-నా-ం-పా-పా-న్త-నా-ం-క-థా-క-
 న-ము-చా-ర్ప-ణ-మ-పి-చ-ః-ఘ-జి-క-ధి-ప-ం-భి-ద-వ-శ్చ-త్య-ప్ర-త్య-యః-ఆ-శ్రే-య-సే
 అ-న-థా-య-అ-ల-ం-క-క్ర-ం-క-స-మ-స్వ-స్త్రి-త్యా-ది-నా-ద-తు-భి-కా-త్ర-ని-షే-ధ-య-నా-
 ల-ప-న-కార్య-మ-శ్రే-యః-ప్రా-స్తి-త-న్త-భ-ం-త-త్ర-ర-ణా-ల-ప-న-ని-షే-ధ-స-మ-ర్థ-నా-త్
 కార్య-కార-ణ-స-మ-భ-క-స-యా-పో-ధా-ంత-ర-న్యా-సః॥

(మామకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-ద్వితీయశ్లోకః)

మూ. రం { విరాధవం భవతావిరోధాబహుధావనః । నిర్వృత్తైరిక్రియయాపశ్చుతశ్రవసస్సుతః ॥ }

రం. ఫలితమాహ(విరాధఇతి)కించపవంభవతావిరాధఃవిప్రకృతః-రాధర నిటఃకర్తృణిక్తః బహుధా-నఃఅస్మాకంచ-ఓరోధావిప్రకృతాశ్చుతశ్రవా నామహ-రేపితృష్టసా-తస్యాస్సుతః సైతృష్టసేయత్వాన్నహజమిత్రమ పీతిభావః-సచైద్యః క్రియయా-పూర్వోక్తాన్యోన్యాపక్రియయా-అరినివృత్త త్వ-తె-కృత్రిమశశ్చక్రియతఇత్యర్థః-అతోబలీయస్వాదనుపేక్ష్యఇతిభావః॥

మూ. రం { విధాయైరంసామపేనరోరాయఉదాసతే | స్రక్రిస్థీదవిషంకయైరైతేతిభిమారుతమ్ ॥ }

రం. అధాప్యసేయోయాందోషమాహ(విధాయై) యెరరః-పుమాంసః-స్యఃపుమాంసఃపంచజనాఃపురుషాః-గూరుషానరఇత్యమరః-సామపేనపా- గైవసరోపే-అర-వైరంవిధాయ-స్వయంచావకృత్యైత్యర్థః-ఉదాసతేఉపేక్షం-తే-అన్తరత్యై-సకూలవ్యాపారశూన్యాభవంతి-తేనరాఃకయైగుత్కృతయోతుత్పణవీనుధావిత్యమరః॥ ఉదవిషమవిషమంతమగ్నిం-ప్రక్షిప్వాభి మారుతం-అభిముఖ్యైవ్యయాభావః శైరైస్వపంతి-తద్వన్నాశహృతిత్య ర్థః-శీజోగుడితిరుదాగమః-అత్ర-యఉదాసతే-తే-శైరరభి-విగ్రహదాసీన్య శయనయోః-వాక్యార్థయోః-నియోగైక్యాసంభవాత్-సాదృశ్యలక్షణాయామసంభవస్వస్థసంబంధోఽవాక్యార్థప్రతినిధిదర్శనాభేదః-నచాయం దృష్టాంతః-వాక్యభేదేనప్రతిబింబకరణాపేక్షితస్యోథానాత్-అత్ర-వాక్యార్థేవాక్యార్థసమారోపాద్వాక్యైకవాక్యతాయాంతదభావాదిత్య లంకారసర్వస్వకారణః॥

మూ. రం { మనాగనభ్యావృత్త్యాపాకామంత్రోమృతయిక్షుమ్ | క్రియాసహభిహారేణవిరాధ్యంతం తుమేతకః ॥ }

రం. తథాపిబాంధవాతోసేభవ్యఇత్యాశంక్యమా(మనాగి)యః-తుమీస హనశీలః-శమిత్యస్తేభ్యాఃసునితీఘ్నిన్బ్రాత్యయః-ససోధా-మనాగల్పం చ-అభ్యావృత్తావసీతిభావః-అనభ్యావృత్త్యాఅనకృద్వాఅనప్రత్యేపీతిభా వః-విరాధ్యంతమపకుర్వాణం-కామంభృతం-త్రోమృత-తుమశాం-సంభావ నాయాంలూట్కృతమామస్తానాందీఘశ్శ్రవణీదీఘః-క్రియాసహభిహారేణభృతంపానంపున్యేనవేత్యర్థః-నచపుంవాక్యైస్వసేకార్థత్వందోషాయ విరాధ్యంతం-కఃతుమేతసహేత-సోఘంశక్నుయాత్-నకౌపీన్యోర్ధః-శకవి ఛైతశ్చక్యాభేదిత్-తుమూషసహవే-భావాదికౌదైవాదికశ్చ॥.....

మూ. ౪౪ { అన్యధాభూషణంపుంసాంశమోలజ్జ్వలయోషితా }
మూ. ౪౪ { మౌఘాకృతహరిభవేవైయాత్యంసురతేష్వివః || ... }

౪౪. సనుసర్వదాక్ష మైవపుంసాః భూషణమతోపరాధేపీతుంతవ్యనుతల
హృదన్యశ్చేతి అన్యధా సురతవ్యురిక్తరాలె-యోషితాం-లజ్జవ - పుంసోన్య
ధాఅపరిభవే-శహః-భూషణం-పరిభవేతు- యోషితః- సురతేషువై య్యా
త్యంభాప్త్యోమివ*ధృష్టేధృష్టువియాతస్సృదిత్యనురః- పరాక్రమః
పారుషం-భూష్యతేఅనై-భూషణంఅభరణం-ఏవంచ-క్రియావచనత్వా
న్వియతపున్లి-గత్వాః రోకతవల్లభో క్తం ప్రత్యుక్తం ||

మూ. ౪౫ { మాజీవయిపగావజూషకభిష్కపిజీవతి తస్య }
మూ. ౪౫ { జననిచివాస్తుజనన్తే శ కారిణి ||

౪౫. అభపరిభవన్యపరాక్రమేన్ద్రునికాండామాహ (మేతి)యఃపరస్యక
మః-అజసమాఅవమానై-యన్తః-భం-తెన-దగ్ధస్తప్తాపి-అతపవమాజీవక
గమోతలేవస్య-మాద్యాకో-శిశిలబిశ్మలా-దేశః- జీవతి-ప్రాణాథా
రయతి-జనన్యాః-శ్లేశ కారిణి-గభా-ధార-ప్రసవానివేదనా కారిణి-తన్వ్య
తిక్తాగ్ధక్రియాహీనస్యే శ్యర్థ-తస్యైవాబసనిరనుష్ఠితేవాస్తు-జననిక్షేప
నివృత్త్యర్థమతిభావః- ఆత్మ-శైవజ్యనిరితనభౌ-పూర్వాజ్ఞనిధాతోరనిప్ర
త్యయః ||

మూ. ౪౬ { పాదాహతంయదుత్థాయమూర్ధాన హధిరోహ }
మూ. ౪౬ { స్వస్థాదెవానమానేపిచేహినస్తద్వరంబిజ || ... }

౪౬. పాదేయద్రుజః-పాదెనఅహతంసత్-ఉత్థాయ-..మూర్ధాననమా
హంతురేవశి-అధిరోహణద్రుజః-అచేతనమపీతభావః-అవమానేసత్యపి-
స్వస్థాత్సంతుష్టాదేన - దేహినఃచేతనాద్వరం శ్రేష్ఠం -వ్యతిరేకాలంకారః ||

మూ. ౪౭ { అసంపాదయితపిందిదగ్ధంజాతీక్రియాగుణైః }
మూ. ౪౭ { యృచ్ఛాశ్చిత్తవిష్ణుసంసృజ్ఞామైవజన్తేవలమ || ... }

౪౭. అసంపాదయితభి-కంది-జాః-ప్రాచ్ఛాణిర్వాదిః-క్రియాశ్చజ్యాశ్చ
యనాది-గుణః-తౌ-త్యాః-తే-సాద్వై-కరణైశ్చ-యా-కందిదగ్ధం-యకృత-
త్యా-దిప్రసూర్థం-అన్యోప్రగౌప్యచాకౌ-క్యా-భి-స్వాభిధేయభూతైః-
రజైః-కందిదగ్ధం-మహా-నాది-హార-హం-ప్రయోజనమసంపాదయ
తః-ఉభయై-త-తాదృగ్-త్యా-సంభ-వాదిభావః- పుంసోజన్తే-సత్కారాభః
యృచ్ఛాశ్చిత్తవిష్ణుశ్చిత్తసృజా-త్యాదిప్రవృత్తిమి-న్తీ-సూన్యసృజి-స్థాదిశ

జ్ఞస్యేవతత్ర తస్యేవోపదిష్ట త్తయః* స్వేచ్ఛాయనృచ్ఛాస్యచ్ఛందస్సైవర
తాచోఽతాస్సమాత్రా కేతవః॥ స జ్ఞాయైకేపలంసంజ్ఞాక్షణమేవ-ఏకగ్రహరి
త్యాపికః క్రిందిన్నానుమాత్రముచట్టమితి-అన్యత్ర తాదృశ్చానుభవితమి
తిర్హరి॥

మూ, ౪౮ { తుంగభద్రామితి గాహ్యం నేనసంభాషగాథణా |
 { అలః ఘోరయగాహేతి రుభయల తస్మాన్ సన్సినీ ... }

౪౮॥ ఏవమహాపాపం కుంభముత్పాసానుభవ భాషయితి॥ తు. గర్భమితి॥ అ
 ద్రాక్షుంగర్భమాన్న శ్యమ స్తీతి శేషః॥ బా॥ అస్తిభావ నిస్సర ప్రయోగమాహ
 వ్య స్తీతి భాష్యత్॥ భాష్యే ఘోరాన్నానాన్యైః అపస్వజ్ఞా - క్రిత గాతగాధ
 తానాస్తీ - సేద్యోపముద్రై - అగాధతాగంభీరతా అస్తి భయ - తుంగత్వ నా
 స్తీ - మనస్వినీ శీరేషు - అగ్ర ఘనీయనా హేతు రుంఘ్యశ్చ కారణం - అప భ
 యం తుంగశ్చ మగాధ స్వంచ - తస్మాద్వి - భాభ్యామధికోహనస్మిన్ - వృత్తి
 రైకాలంకారః॥.....

మూ, ౪ { శుక్లైవ రాధేన్మ భావానుభావానుసంకలనిరేయతే ।
హిమాంశునామస్త్రుతేతే ప్రాప్తాన్మహిమంభవమ్ । }

౪౯॥ సంప్రదేశ త్రైమాసికవసునధామైశ్వాహ (శిష్యుభిః) స్వభా-
 నాకాహుఃశతమస్తుగాహుస్సృభాను రిశ్యమరః॥ అపరాధాశుంశాలైశ్చ
 త్యసి-భానుమంశంయూర్యం-చిలైః-గ్రవతైఃహిరణ్యం-వంశ్రమాశుగ్రస-
 త్-గిరిశీతయత్॥ ఇ॥ గ్ధస త్రిగ్రస త్రిణ-భ్రాశ్శిభిగానాత్-తిన్య దిహ్నః॥
 నకావస్యఫలంస్తుభం-తద్వివర్తే-భవనశ్చం-అశ్వభాహుః-సన్నత్రిపాశ్య
 భి॥ భావః-పతిద్వప్రయతిమప్రప్తికా-కంపకథనెన సానూపాశ్చప్రతి
 యతిభ్యశ్చప్రస్తతప్రశంసా భదోయః॥ అప్రస్తుగస్యకథనాత్-ప్రస్తుతంయ
 న్నగమ్యతే॥ అప్రస్తుప్రశంసేయంసానూపాశ్చ-పశీయంశ్చ-తేన లక్షణాత్॥

మూ, ౨౦ { స్వయంప్రబంధతెల్పేసేపనామూగు పెనుమీసి
దీశికనననసోదాకొంటున్నబహుమనశ్శ్రాంతరక్ష...

౫౦॥ ఎతేదేవభంగ్యంతి రేణమా స్వయమితీ అసానాశ్చాంప బలావానాం
నిరీకానంద్యస్తాః శః ఆశపహషు సమా పం శ్రుణు బహుశ్రుణు శ్రుణు కల్పిత
శ్రుతిః విధానుసోబహుచ్చరిస్తానీ బహుచ్ఛ్ర శ్శ్రయః - ప్రశ్నైశ్శూ
ర్వంచభవతి స్థావీషు సమాస్తాశు బహుచ్ఛ్ర కృత్వి గతే వచనాత్ ప్ర
వృత్తిలింగతా లఘునిస్త్వమునేనరః - పరో వాయురి వేక్ష్య పమితసమానః - బ

౨౪ (మాఘకౌవ్యే-సవ్యాఖ్యానే-ద్వితీయసర్గః).

హుత్యణమితిస్పష్టపమాసాహచర్యాత్ || కల్పభ్రేయదేశ్యావిత-చండినాక
 ల్పాదీనామాపన్యవాచకేష్వభిధానాత్ - తస్మిన్నుపేయుషేప్రాప్తైసత-
 స్వయంప్రణమతేస్వయమేవప్రహ్నిభవతి || కర్తవ్య-మ-కాత్యాయనీయై
 తి-కర్తవ్య-గ్ధావేభావకర్తవ్యోరిత్యాత్మ-నైవర్త్య-మహమ్న-మాయోక్త్యా
 పరిసూత్రేణయక్ష్వ-తి-పే-ః-వాయునాన్యణమివ - అల్పీయసావ్యరిణాల
 ఘువరః || తేన-పరిగ్రామితభ్యగ్భ-ః-ఉపచాలంకారః ||

మూ, ౫౦ { తేజస్వినధ్యతేజస్వీదీయా-పగణ్యతే | పంచ
 మా, ౫౦ { హ-ప-చగపస సవహజాత వేదనామ్ | }

౫౦ || పు-ః-పౌ-మే-న-న-మా-తేజస్వీతి-దవీయా-త-మ-స్థో-ప-స్థూ-
 దూ-రే-స్యా-ది-నా-పూ-ర్వ-స్య-గు-ణ-య-నా-ద-ప-రి-లా-పా- తేజస్వీ - తేజస్వినాం-ను-
 ధ్యే-గ-ణ-తే-స-ఖ్యా-య-తే-త-ధా-హి- పంచాగ్నిభిస్సాగ్యంతసోయస్యతస్యపం-
 చగపసః-పంచాగ్ని-ను-ధ్యే-గ-ప-స్య-త-త-ప-మో-క-ః- జాత-వేద-నా-ను-గ్ని-నాం-
 పంచ-గ-ః-పంచా-నాం-పూ-ర-ణ-ః-పంచ-మో-జా-త-వే-ద-భ-వ-తీ-గ-రి-ః-తే-పే-ణ-సా-
 మా-న్య-స-స-గ్ధ-స-యా-సో-ధా-ంత-ర-వ్యా-సః |

మూ, ౫౧ { అగ్ని-స్వా-హే-ల-యా-పా-ద-మ-త్వై-ము-గ-ద-క-సు-ద-
 మూ, ౫౧ { మామ్-క-ద-ం-కారి-న-నా-లం-బా-కీ-క-గ్యా-న-ధి-రో-హ-తి || }

౫౧ || గు-ణ-తి-రి-ంచ-వ్య-ః-రే-కే-నా-హ-అ-కృ-త్య-ః-ఉ-చ్ఛే-ద-గు-న్న-తే-మ-వి-ద్వి-
 మా-శ-స్త్రి-కా-ం-మూ-ధ-క-సు-గీ-రి-స్సు- హే-ల-యా-లీ-ల-యా- పా-ద-న-కృ-త్యా-అ-
 ి-ధా-య-అ-గ్ని-పూ-ర్వ-అ-తి-పే-ధా-స్స-నూ-స-ె-ల్య-భా-దే-శ-కి-ః- క-క-ం-కారి-ం-
 క-క-ని-గ్ని-ధి-ః - అ-ప్ర-వై-న-ం-క-క-మ-త-ం-సు-సి-ద్ధా-ప్ర-మో-గ-త్యే-ది-గ్భ-గ-కా-దే-
 వ-క-రో-తే-క-క-ం-క-గ-గ్ని-య-త్ - అ-నా-లం-బా-ని-గా-ధా-గా-స-నీ-గా-ం-ది-వ-అ-
 తి-రో-హ-తి-న-క-ద-ం-ది-గ్భ-కి-ం-ది-న్సి- శే-నా-ది-క-న-నా-క్ర-మ-ఉ-స్మై-ర-స్స-
 మ-రా-నో-హ-స్వా-ది-గి-భా-వ-ః-త-స్మా-గ్ని-తి-గ-మి-చ్ఛ-నా-పౌ-న-మ-వా-క్ర-య-నీ-
 య-మి-నీ-క్లో-క-తా-స్య-ర్య-ం- కీ-క-గ-వ్య-తో-ర-భే-నో-ప-చా-గ-గ్ని-న-న-క-త్వ-క-వా-
 గ్ని-రా-హ-ః - అ-ప్ర-వై-న-ం-క-క-మ-త-ం-సు-సి-ద్ధా-ప్ర-మో-గ-త్యే-ది-గ్భ-గ-కా-దే-
 ప్రా-సా-దా-రో-హ-క-స్మై-వ్య-వ-వో-ర-ప్ర-స-తే-స్స-న-సో-కి-ః |

మూ, ౫౩ { అ-కా-ధి-రో-పి-త-న్య-గ-గ్ని-గ్ర-మా-న్య-గ-లా-ం-ధ-నః | కే-స-రీ-
 మూ, ౫౩ { ని-ష్ఠ-ర-ః-ప-న్య-గ-ప-నా-నో-న్య-గా-ధి-రః | }

౫౩ || పౌ-న-మ-నా-క్ర-య-నీ-య-మి-గ-గ్ని-న-న-య-వ్య-ః-రే-క-దృ-ష్ట-ం-తా-నా-ద-ప్తే-
 (అ-కే-గి-అ-ం-క-ము-గ్ని-గ-న-ధి-రో-ప-తో-న్య-గో-య-న-స-చ-ం-గ్ర-మా-ః- వ్య-గ-లా-ం-ధ-
 నో-న్య-గా-ః- ని-ష్ఠ-ర-ం-య-థా-త-థా-ఘో-హ-తో-న్య-గ-పూ-గో-న్య-గ-స-మూ-

శూలాయోనసః కేసరీసింహానృగాధిపః ఉభయత్రాపిఖ్యాతభిశ్చైవః
తస్మాచ్ఛతౌ మూర్ధవం చక్ష్మతానుపారుషంతుః కీర్తయిష్యే భావః
అత్రాప్యప్రస్తుతకకనాత్మప్రతార్థప్రసితేఽప్రస్తుతశంసా||.....

మూ, ౫౮ { చతురోపాయసాధ్యేతు రిపాసాంశ్చను పక్రయా |
స్వేద్యమానుజ్వరం ప్రాజ్ఞః క్షాంభసాపరిషించతి || }

౫౮|| ననుసామాదినుకరోపాయముపెక్కుకింపాక్షికసద్ధిసానుండేన య
థాహనునుః సామా బేదేనగానెననుసైరదవాపునో-పి బేతుం ప్రయతే
తారీర్షయుధేనకగాదనేతిఃస్తాన్సాంశ్చమేన యక్ష్మిత్యాశంక్యద్వా
భ్యాంగికచప్తే (చతుర్థాభ్యాని) చతుర్థాపాయసాధ్యేనండసాధ్య-రి
పా-శత్రా సాంశ్చంసాను*సానుసాంశ్చముభేదనాత్మనరః అసక్రియాఅ
పకారః శథాహి. స్వేద్య స్వేదాహం- స్వేదేనప్రకాశమిశ్యరః*స్వే
దస్వేదోదకేమర్మత్వః శ్వః ఆనుజ్వరంఅపక్వజ్వరం*అమోగోగ్రో*బ
దఅమోపక్వేతువాచ్యనదిశ్వః|| ప్రాజ్ఞః పండితః క్షాంభసాపరిషించ
తి. నలోపిత్యర్థః జ్వరితస్యాంభస్మైవ తుక్కుర్ధస్యసాత్వస్వండీప్తవకంస్యాత్-
అత్తోదండ్యపవేతి భావః వాక్యబేదేనప్రతిబింబకరణాత్మేష్యప్రపంచాలం
కారః||

మూ, ౫౯ { సానువాదాస్సలోపశ్చతస్యప్రత్యుత సీపకాః ప్రశ
పస్యేనసహసానపిషస్థాయీబిందవః ||

౫౯|| (సామేతి) సలోపశ్చమాథవైరిశ్య-తస్యచైర్యస్య-సానువాదాఃప్రి
యోక్తయః ప్రతప్రశ్నకీర్తితస్య-సపిషపిషమృగస్య-తోయబిందవభివ-ప్ర
త్యుతవైపరిత్యేన-సహసాసీపకాఃజ్వలనకారిణః-నశాంతికరాత్మగృథాః త
స్మైన్ద్యంప్రపవ-నునువచనంతు. అప్రమాధవైరిపిషయమితి భావః ఉపమాలం
కారః||

మూ, ౬౦ { గుణానామాయథానధ్యానధాంవిస్తావయంతియో |
అనాత్మవ్యంజనా రాజ్ఞాంనూహ్యైశ్చగున్మజ్జిహ్వా || }

౬౦|| ఏవంసితేయదికేదిదుద్ధవాకయః ప్రత్యాచక్షీరకాతాన్ప్రత్యాహ||
గుణానామితి||యెఅనాన్యః-గుణానా సంధ్యానీనాం-ఆనుధానధ్యాత్
యథానధ్యానానతికన్య-యథానతం-యథాధాం-యథాయోగమితి
యావత్క్రియథానాంశుయథానకమిశ్యయేవసహః-యథాధే-వ్య
యాభావః అవ్యయభావశ్చైవనపుంసకన్వియోహస్యోపు-సకేప్రాతిప

శ్రియురితిభావః ఉపనూలంకారః॥

మూ, ౫౯ { పిజయ సస్య సేనా యాస్సాక్షీమా తే పరిశ్యతా }
 { నౌఘల భాజిసమీప్యోక్తేబుధ్ధ్యోఽగతాన్తసి॥ }

౫౯॥ అభ్యుద్యయన్ద్యయనవరోయన్తే శేనైవ తేఽజ ములాభాగశ్చాహ॥
పిజయత్యః॥ సేనాయాఃక త్రాన్యఃపిజయః సాక్షీమా త్రేడదాసేనవ-ఘల
భాజిత్వయి-సమీప్యోక్తేసాంభ్యోక్తేసాంశ్రియంసమీప్యమితీకాశ్చలత.
ని-బుధ్ధ్యహ హత్తశ్వస్య మూలప్రక్తితైః ప్రధనవేదాన్త్యత్రాన్యఃభా
గియభిముః భూమిభివత్సవ-అపరిశ్య తాంవ్యవహియతాంభ్యత్వజయపరాజ
యయోఃసామిగామిత్యాదిఃపిబావః సాంభ్యాఅప్యహయః కత్రేకవభవ
త్యాదాసేన భూనర్వప్రత్యుపభోగియన్తాన్మృగుసస్య సాధయత్యుధ్ధివ॥

మూ, ౬౦ { హతే హేడింబరియతా రాజ్యదై వమాతారెయిధి॥ ౬౦ }
 { సస్యమిత్ర వ్యసంసున మోదన మోదనః॥ }

౬౦॥ పరస్యవ్యసనమాహ॥ హతిత్యై॥ హేడింబరియతాభి మేన- ద్మయోమాణ
త్రోరపత్యంబ్రమాణదై వమాతారిః మాతారు స్సంభ్యాసంభి ప్రభూరావ
యాత్యత్సత్వయః ఉకారశ్చాహానైవో లెఫసరిః తస్మా-రాజ్యసరాసం
ధే॥ సహిగావభ్యః సహిన్నీ భ్యానధకశఃప్రసూనః జరానామ్నాన్యకా
చ్యాసంధిత శ్చైవకథియంతి యుధిహతేసం- డరస్య దిరకా లెన*దిరియదిర
రాత్రాయదిరస్యాద్యాశ్చిర రికాత్సవ్యయోపవనరిః॥ మిత్ర స్యసనీమిత్ర
భ్రంత వాకావ్యసంపిపదిభ్రంతేభ్యానరిః దిహ ఘోషాజ్ఞాతోదహ ఘో
షజత్రైచద్యః సుఖేచదన్యశ్చాన్య సునహః ఏకాకిశ్వాన్మ సాద్యత్యర్థిం॥

మూ, ౬౧ { తిరావనియన్యఃపరస్తన్వాని సోహ్రావోః॥ ౬౧ }
 { కథుంతుదన్యేవసూణాన్తస్యోన్యనాయసః॥ ... }

౬౧॥ కష్టశ్చాయంప త్యోభ్యపేత్యవాడనోక్తవస్తుస్సుతూరాణానశ్చ
మదత్తువవ శ్రేష్ఠఃశాస్త్రసంవాదీవ॥ యథాహకామునికః* యదాత్తును
ప్రప్రసభంబిహంతుపరాక్రమాగూర్జితనవ్యమిత్రమితదాభింహయా
దహితానిమర్షన్మ పాయనఃకశకనపీడవానీశ్యభిప్రేత్యాహ॥ నిరీరిం॥ పగః
శత్రురావదిగన్యతతి-నీరితియ త్తిదాపదిగమనం-మానిఃశౌర్యాభిమానవ
తఃప్రా యెలజ్జాకరమిత్యర్థఃకింతు-సూణాఃఉపచితః-సశత్రుః-తిస్య-మాని
నఃపిధు-శ్చంద్రః-తదభిమతిహిన్తస్మీవిధుంతునోరాహుఃపిద్యమిహేస్తుక
తిభిశ్చ, త్యయముమాగతుః- తస్యేవోన్యనాయ - అతోబలి నాబలవా నేవ

యాతవ్యఃబలిరశ్వవయమితిభావః||.....

మూ, ౬౧ { అన్యమచ్చృఖలంసత్త్వగున్యచ్ఛాస్త్రనియంత్రి
గమసామానాధికరణ్యంహితేజస్తిమిరయోఃసతః|| }

౬౨. తహింసూర్పక్తగున్వాదిశాస్త్రవిరోధస్సాన్యవిత్వాశంక్యాహ||

అన్యదితి|| ఉచ్చృఖలమసగఃశం-ప్రసహ్యపీడనక్షమమితియావత్ - స
త్త్వంబలమన్యత్-శాస్త్రైశ-మన్వాదిశాస్త్రైనియంత్రితండదాహృతం
పరస్పరవనెకాలేనియమితం- సత్త్వమన్యత్- ఉగ్రతానుత్కటస్వవైల
క్షణ్యగున్యశబ్దాః శయోస్సాపేక్షగ్విరికేక్షత్వాభ్యామిథిపిరోధా
నైర్నికశాస్త్రాక్షాత్పంసంభవత్సగః-ఆత్రస్తృప్తాంతమాహ- తేజస్తిమిర
యోఃసమానగుధికరణంయయోస్తేతయోభావస్సామానాధికరణ్యం
పక్వాశ్రయ్యగ్మం-మగఃసతత్త్విదిగ్గర్భః- శయోస్పహవస్సానవిరోధాదిభా
వఃతస్మాదుభయోరుదితానుదితానామపద్భిన్నశాస్త్రత్వాదితరేత
రశాస్త్రవిరోధోనబాధకఇతిభావః||.....

మూ, ౬౩ { ఇంద్రప్రస్థగమస్థాపితైరిమానంతుచేరయః|| అస్మా
దంతిసాన్నిధ్యాద్వామనీభూతిభూసహః|| }

౬౩|| గహింఃకిమిదానీంకార్యమతతహ||ఇంద్రేతి|| ఇంద్రప్రస్థస్యసార్థ
నగరస్యగమోగమనంస్త్రిహవ్యవస్థిగమశ్చైతతచ్చగ్యయః- మాకారి
తావన్నక్రియతామెవేశ్యః|| యావత్తావస్పరిచ్ఛేదేకాత్నేన్యమా
నెవరారణ్యివిశ్వఃకృజాఃకర్ణణిబిజ్మాజీయజ్ఞిత్వాశీరథానమాశ్వా
గభ్యేబ్రుతిపేగఃకింశు- చేరయఃచేరదేశాః- అస్మాకమిమెతస్మాకాః||
సూ|| యుష్మదస్త్రవీరవ్యగరస్యాంఖిప్యింఃకిలృపద్రుగ్యయఃతస్మిన్నణి
చయుష్మాకాస్తాకావిగ్యస్తాకాదేశఃసన్నిధిరేవసాన్నిధ్యం-స్వాథేవ్య
ప్రగ్యయః-అస్మాకానాం-దంతివాం-సాన్నిధ్యాత్-వామనీభూతాఃవాభా
ణాం-గాప్తిర్విక్రతాః-స్వల్పీభూతాఃభూసహాయేషాంతే-తథోక్తాస్తంతు
చేరియాత్రైవక్రియతామిత్వగః-సాచప్రస్తుశాస్త్రస్తుతేనస్వకార్యేజైవ
గమ్యతఇతివగ్యామోకిరలంకారః|| కారణంవ్యతేయత్రప్రస్తుశాస్త్రార్థ
వణానాత్ప్రస్తుగత్యేనసంబంధంగవ్యామోకిరవ్యగ ఇతిలక్షణాత్||

మూ, ౬౪ { నిగుర్థవివధాసారప్రసారాగాఇవప్రజమ్, ఉపసు
దంతుదాశాహాఃపురింనూహిచ్ఛసీంద్విషః|| }

౬౪|| నిగుదెతి||కించ-దాశాహాయావవా-వివధోధాన్యాదిప్రాప్తిః-ఆ

సారస్సుహృన్పలం-ప్రసారస్తృణకాష్టాది ప్రదేశః*ధాన్యాదేవవధః సా
 ప్తిరాసారస్సుహృన్పలం-ప్రసారస్తృణకాష్టాదేప్రదేశః*ధాన్యాదేవవధః సా
 నియంత్రాయై-తథోక్తః - అన్యత్రనిగుర్ధావధానావగ్యాహారాపరనా
 మ్నాం-స్కంధవాహ్మక్షీరాద్యహరణసాధనభారఃశేషాణాం-అసారప్ర
 సారోప్రవేశనిగణమా-యైస్తేతథోక్తః-వివహాపీఠభారఃపర్యాహరితృక
 ధృత్యతహాలయ్యుధః-ప్రజంగోష్ఠం-ప్రజస్సన్యక్తో-సలెగోష్ఠ్యుశ్చవైజయ్యుః-
 గాఢవ-మాహీష్టశీం-పురీ-ద్విషో-సగళా - ఉపగుంధం-ప్రజేగాఢవమా
 హీష్టత్యానరీనావృణ్విం-ప్రత్యర్థః * చమ్యన్వచం-ప్రదీత-ఎచనాతోకిర్న్య
 త్వం-అత్రలిప్తప్రజావకథితంకర్మలన్యదీప్సితతమంతర్వశీర్జ్వుపమేయం॥ ...

మూ, ౬౫ { యజతాంపాండవస్సన్విగణవహవస్సన్విగ్రహప్రసవత్ప్రసః }
 { వయంహనానుద్విషతస్సర్వస్సన్విగ్రహం సమీహతై }

౬౫॥ తహివాధాప్రాధానాయాః*గతరిత్యాశక్యతాపెత్తేవగతిరి
 త్యాహ॥యజతామి॥సాండ్రోయిధిష్ఠిరఃయజతాంయూగంకిరోతుః ఇం
 ద్రస్సన్విగణవహరక్షు-ఇనఃఅకణః తపశుప్రకాశతాం-వయన్విసతః
 చిరీ-హనాన-మారయాన్మ-అసత్తమస్యపిచ్చేత్యాదానః - సర్వప్ర
 ప్రాప్తకాతేలోబ-తథాహి-సర్వోజనః-సావగణంస్వప్రయోజనం-సమీహ
 తేఅనుసంధతై - ఇం ద్రాదివత్సమానయోగి యమోనఃపార్థత్యర్థః - అ
 థాంతరన్యాసః॥

మూ, ౬౬ { ప్రాప్యతాంఽన్యతాంసంపన్నంపకాదకరోచిహ }
 { మోశస్తైద్విషవచ్చిరశ్చేదప్రాచ్యలబ్ధోఽనితోక్షితైః }

౬౬॥ ప్రాప్యతామితికించ-ద్విషతాం - శిరశ్చేదనప్రాచ్యలతాఉద్భవ
 తా-శోణితేనోక్షితైఃసై-స్తై రకరోచిహ-సంపకాత్-ఽన్యతాం-
 సంపల్లక్తిః-ప్రాప్యతామితిచిరీనాలంకారః॥

మూ, ౬౭ { ఇతీసంభిహోవాణీబలస్యా లేఖ్యదేవతాః । స }
 { భాభిక్షిప్రసార్వానైభయాదన్వనదన్ని వ॥... }

౬౭॥ ఇతీతి*ఇతీతం-సంరంభిణస్సంయుభితస్య-బలస్య-బలభద్రస్య-వాణీః
 ఆలేఖ్యదేవతాశ్చిత్తలిఖితదేవతాః-సభాయాస్సహస్యభిక్షీనాం-ప్ర
 త్యానైఃప్రతిధ్వనివ్యాజేనేత్యధః-భయాదన్వనదన్ని వ - బలరామవచ
 నమేవ సన్యగిత్యనువదన్ని వెత్తు త్మై త్మా॥

హనపాదాదౌఖిల్వాదయుత్తరీనిషేధస్య ద్వైజకాభిపాయిత్యాన్నభవ-
స్యఖిలుశబ్దసంబంధకత్వాన్నభిదేవపాదాదౌప్రయోగోనసూక్ష్మతీ-
త్యురుస-ధేయి-లిఖితార్థవాచకమితిబలంకైర్నుచుత్తరనవకాశఇతివాక్య-
ప్రతిబి. బకరణాత్-స్పష్టత్వాద్యలప్తా-తస్తుతివ్యాజేననిదాపగమాదాప్య-
జస్తుతేష్వలక్షణంత్వగ్రహియేనః॥

మూ, ౨౦ { తథాపి-య్యుపతేగురుత్యైవగౌరిషమే తత్ప్ర-
యోజకకర్తృత్వముపైతినునుజల్పితః॥

౨౦॥ తహి-కింతూప్లింభూతేనభావ్యంనేత్యాహ॥తథాపి-తథాపి-బర-
ననిజ్జేతెపి-తే-తవ-సూయ్యపి-బలభద్రవదేవత్యై పెరిభిః-గురురిత్యైవంయ-
దౌరవం-ఆదరః-తిదౌరవం-జల్పితో-జల్పనే-ప్రయోజ్యకర్తృత్వ-భావ-ప్రయోజ-
కకర్తృత్వం-ప్రేరికత్వముపైతి-అతా-వత్స్యమి-శ్చ-నిహిపంశు-ప్రవాస-
రంభప్రసవ-శేషజన్మ-అభవత్ప్రసవ-భావాయుక్తి-ఇతిభావః॥

మూ, ౨౧ { ఏతే-కింతయై-రేవ-గ్రధితస్యస్వరైరి-అనంత-
వాక్త్రయస్యా-హా-గేయస్యవిచిత్రతా॥...

౨౧॥ నినురామే-జైవ-సంప్ర-పంచ్య-క్ర-సంప్ర-తే-తే-వా-చ్య-స-సీ-త్యా-
శంక్య-ప్ర-ధా-ప్ర-స-గో-య-మి-త్యా-ది-ని-ధా-య-మ-హ-హ॥ ఏ-జై-ర-త్యా-ది-నా-
త్ర-యై-జ-వ-జై-ర-తి॥క-త-ప-యై-ప-రి-మి-తై-ఏ-జై-ర-ప-చా-త-దే-వ-మా-త్య-కా-క్ష-
రై-కి-త-ప-యై-ప్ర-భి-రే-వ-స్వ-రై-ని-హ-దా-ది-భి-గ్ర-ధి-త-స్య-గు-భి-త-స్య-వా-క్త్ర-య-
స్య-శ-బ్ద-జ-ల-స్య-ప-కా-చో-ని-త్య-హ-య-ట-మి-చ-ప-న-స-స్వా-ధ-క-హ-య-ట-గీ-య-త-
భి-గే-య-త-స్య-గా-ని-స్య-వ-పి-ది-త-తా-అ-వా-త-ర-భ-ః-అ-న-త-ర-చ-నా-భ-దా-
ద-ప-రి-మి-తా-భ-వ-తి-త్య-గ-హ-య-ట-మి-చ-ప-న-స-స్వా-ధ-క-హ-య-ట-గీ-య-త-
పి-వ-క్త-వ-య-స్మ-త్యై-కో-భా-వ-త-స్య-చ-కు-ర్వా-న-మై-నా-స్తీ-త్య-స్య-ప్ర-త్య-వ-
య-వ-మి-ప్రా-స-దా-నా-న-నే-క-య-య-ప-చా॥

మూ, ౨౨ { బహ్వపి-స్వేచ్ఛయా-కా-మ-ప్ర-కీ-ణ-హ-భి-ధీ-య-తే-అ-
ను-మి-తా-భ-స-ం-బ-ధ-ః-ప్ర-బ-ధో-య-గు-దా-హ-రః॥...

౨౨॥ బహ్వపి-స్వేచ్ఛయా-స్వ-ప్ర-ధా-ను-సా-రే-న-ప్ర-కీ-ణ-హ-స-ం-గ-ర-బ-
హ్వ-పి-కా-మ-య-ధే-ష్ట-అ-భి-ధీ-య-తే-కీ-య-అ-ను-మి-తా-భ-స-ం-బ-ధ-ః-అ-వ-
క్త-వ-దా-భ-స-ం-గ-ః-య-స్త్-స-ప్ర-బ-ధ-ః-స-ం-బ-ధ-ః-మ-గు-దా-హ-ర-ః-య-
చ-హ-ర-తే-భ-ప్ర-త్య-య-ః-రా-మ-ణ-తు-స-ం-గ-త-మే-ప్రా-క్త-మి-త్య-ః-అ-స-ం-గ-త-
ము-క్త-మి-త్య-ని-దా-చ-గ-య-తే॥

మూ, ౭౪ { మనోనీమపిఘనామనల్పగుణకల్పితామవిస్తార
యంతకుశలాగ్నిత్రాంవాచవటిమివ॥

౭౪॥ మనోనీమపిఘనామనల్పగుణకల్పితామవిస్తార
యంతకుశలాగ్నిత్రాంవాచవటిమివ॥

మూ, ౭౫ { విశేషవిదుషశ్చస్త్రయైవోద్ధౌహ్యతేపురః
హేతుఃపరిచయస్థైర్యవక్తుగుణకైవసా॥.....

౭౫॥ ఆధోదవస్త్వస్థితైవణయిష్య్మస్తుత్యాగర్వంపరిహరణ
నిమగ్నిమిశ్రితరోతి॥ విశేషవిదుషశ్చస్త్రయైవోద్ధౌహ్యతేపురః
హేతుఃపరిచయస్థైర్యవక్తుగుణకైవసా॥.....

మూ, ౭౬ { ప్రజ్ఞోత్సహావతస్సాన్విమాయతేతాదాశుమాన్యః
తేహిమూలముదెష్యంశ్యాజిగీయాతాన్తసంపదః॥.....

౭౬॥ సంప్రతీస్పహతముపన్యస్యః॥ ప్రజ్ఞైః॥ అతోస్తాశ్చారణాత్ - స్వమ
స్యాస్త్రీఃస్వామీప్రభుః॥ స్వామినై - శిష్యర్యిత్రీపాతః॥ ప్రజ్ఞోత్సహావత
తోస్తాహతక్రీ-అన్తనిస్పస్త్రి-అదాతుంసంపాదయతుంయతేత- స్వయ
ముభయశక్తిమాభవేదిత్యర్థః॥ మతః॥ హియస్తాశ్చారణాత్ - తేప్రజ్ఞోత్స
హా-ఉదెష్యంత్యావత్స్వంత్యాః॥ జిగీషో-అన్తసంపదః॥ ప్రభుశ్చైమూ
లనిదానం-ఆతతత్సాహగ్రహణంబృహంతార్థం-యథోత్సహావత్తథామం

త్రోపి గ్రాహ్యః-నతు కేవలః తామశః బలభద్ర పతౌపవాచః॥

మూ, ౭౭ { సోపధానాంధియంధీరాః స్థైర్యుసే-ఖబ్ధయంతేయో }
{ త తా నిశః నిషణ్ణాస్తైజానతేజాతునశ్రమమ్॥... }

౭౭॥ ఉత్సాహవశ్యజ్ఞాపి గ్రాహ్యేశ్యుక్తంతస్యాః ప్రయోగన మాహ॥

సోపధానామితి॥ యెధీరాః ధీనుంశః-సోపధానాంసవిశేషాం-యుక్తియుక్తామి
త్యర్థః-అన్యత్ర-సంగమకాం - సోపబహు-మిశ్యర్థః-ఉపధానంవిశేషేషాన్య
ద్గమకే ప్రణయేపితేవిశ్వః-స్థైర్యుసే-స్థిరతరాం-అచపలాం-ద్రభీయసేంచ-
స్థిరతబాధీయసున్విప్రియస్థిరైత్యాది నాస్థాదేశః-ధియం - ఖబ్ధయంతే-ఖ
టావంవశ్యంకంఠుర్వంశాశ్రయంతేశ్యర్థః * శయనంనుంచ పర్యంకవల్యం
కాఃఖబ్ధయాసమాశ్రిత్యనురంజనరోతతదాచప్యైశ్శిణిచ్-తేభీరాః-తత్ర
ధీఖటావయాం-అనిశంత్రాంతం-నిషణ్ణాఃవిశ్రాంతాస్సంతః-జాతుకదాచి
దపి-శ్రమ-భేదం-నజానతే-నవిందంత్యశ్రమ-భేదోద్వర్తత్యాదేరీతలక్షణం
ధీపూర్వకపవ్రాత్సాహః-సెవ్యోనతుకేవలశ్చిసర్వదాధీరాశ్రయణీయేత్య
ర్థః-అశ్రధియామారోప్యమాణాయాః-ఖటావయాః-ప్రకృతశ్రమాపమోద
నమాపోషకారపర్యంకతయాపరిణామాత్పరిణామాలంకారః-ఆరోప్యమా
ణస్యప్రకృతోపయోగిత్వేపరిణామశ్చిలక్షణాత్॥... ..

మూ, ౭౮ { స్పృశంతీశరవశ్శీత్రోస్తోక మంతవిశంతీచ । బ }
{ హుస్పృశాపి స్థూలేనస్థీయతే బహిర్శ్మవత్ ॥... }

౭౮॥ అశ్రుజ్ఞాశ్రుజ్ఞయోద్వాభ్యాంవైషమ్యమాహ॥ స్పృశంతీశీత్రోస్తోక
శితప్రజ్ఞాః-శరవత్ శరేణుల్యం-స్తోకమల్పమేవ-స్పృశంతీల-తఃకార్యస్య
కాయస్యచాంతరం-విశంతీచ - అల్పయాసేనబహుకార్యంసాధయంత్య
ర్థః-బహుస్పృశాపివ్యాపినాపి-స్థూలేననుంచేవ-బృహత్తాచ-అశ్రునాయం
త్రోపలేనశుల్యశ్చనత్ తేనశుల్యంక్రియాచెవ్యః - బహిరేవకార్యస్య-
కాయస్యచైభావః-స్థీయత్యేకీక్రియతే-ముఖోహ్యల్పస్యహేతోబాహు
ప్రయఃప్యకామూషికప్రహణాయశిఖిరిఖనక ఇవ పరిహాసాస్పృశంభవతీతి
భావః - తన్మితగతేయంసమా ॥

మూ, ౭౯ { ఆరభంతేల్పమేవాజ్ఞాః కామంవ్య గాభవంతీతి }
{ సహారంభాఃకృగధియస్త్రిష్ఠంతిచనిరామలాః॥ .. }

౭౯॥ ఆరంభంతీతికించ-అజ్ఞానుండబుద్ధయఃఅల్పంశుచ్ఛమేవకార్యం-
ఆరంభంతే-ఉపక్రమంతే-కామమృతంవ్యగ్రాస్తప్రతితాశ్చభవంతీన-

సంహతయోఃసమస్తవ్యస్తయోవధే॥ మండలాద్వహిరేతేమాముదాసీనో
బలాధికఇతి॥ మధ్యమోదాసీనాభ్యాంసహద్వానశవేదితన్యాః పూర్ణో-
పమా॥

మూ, ౮౨ { బుద్ధితస్త్రఃప్రకృత్యంశౌఘనసంవృక్తంచుక్తః॥ చా
రేక్షణోగూతముఖఃపుగుమఃకోపిపాధిః॥..... }

౮౨॥ ఉపాయమాసితస్యేత్యత్ర రాజానప్రమాద్యేదిత్యుక్తం-అప్రమాద
ప్రకారమాహ॥ బుద్ధితః॥ బుద్ధిరేవతస్త్రయ్యస్యసః బుద్ధితస్త్రః-అమోఘసా
తత్వాస్త్రస్యాఇతిభావః-ప్రకృత్యయః-సాన్యనూత్నాదిరాజ్యాంగాని*రా
జ్యాంగానిప్రకృత్యయఇత్యనురః తావవా-గానిగాత్రాణియస్యసః-ప్రకృ
త్యంగః-తద్వేకల్యాత్రాజాంవైకల్యాదిభావః-మనాదుభేదా-సంవృతి
ర్నంత్రగుప్తిరేవ-కచుక్తః-కవచోయస్యసతిభోక్తః-మంత్రభేదేరాజ్యభేదా
దితిభావః-చరతీచరః-పచాన్యచ్ - సవచారోగూఢపుగుమః-ప్రజ్ఞాదిత్వా
త్సస్త్రధేన్వ-త్యయః-చారశ్చగూఢపుగుమఇత్యనురః-సపక్షేక్షణంచతు
ర్వస్యసః-చారేక్షణః-అన్యథాన్యపరసంండలవృత్తాంతాదతనా-దండస్యే
వపదేపదేవినిపాతఇతి భావః-గూతపవముఖంచాగ్న్యస్యసమాశయిక్తః-సాన్య
త్సందేశహగోగూతఇత్యనురః-అన్యథామూకస్యేవవాగ్న్యన హారాసేధ్ధా
తత్సాన్యసంధ్యాదికార్యప్రణిబంధస్సాన్యదితీభావః-ఏవంభూతిః-పాధిః-వః-
కోపిపుగుమః-అన్యపవాములొకివిలక్షణః-పునూనిత్యర్థః-అతోగాజానర్వ
దాబుద్ధ్యాదిసంపన్నేనభవిశ్యం-ఎతదేవాప్రసన్నశ్యం-అన్యథాన్యరూప
హానిస్సాన్యదితీభావః-అత్రకోపి*రాజ్ఞోలోకసంబంధేష్యసంబంధోక్త్యాత
ప్రూపాతిశయోక్తిః-సాచబుద్ధితస్త్రయాపకనిగ్రహాధేతతేనసహా-గాం
గీభావేనసంకరః॥.....

మూ, ౮౩ { తేజఃక్షమావానైకాంతంకాలజ్ఞస్యనుగ్రహితే॥ నై
కమోజఃప్రనాదోవాచసభావవికరకవే॥..... }

౮౩॥ చతుర్థోపాయసాధ్యఇత్యాది నాయత్తోత్ర మేవకతకవ్యమి
త్యుక్తంతత్రోత్తరమాహ॥ తేజఇతి॥ కాలంజానాతీతికాలజ్ఞః-అస్యాంకాల
ఇతివిదుషఇత్యర్థః-అతోనుపసగేకఇతికప్రత్యయః-నస్విగువధేత్యాదివాక
ప్రత్యయః-విధేస్తమానెకగోప్తపవనస్యేవబలవత్స్వభావతాత్-తస్యను
గ్రహితే-తేజఃతోత్ర మేవేతివా-క్షమైవేతివా-ఎకా-తోనియమోనాస్తి-
కింతు-యథాకాలముభయమప్యాశ్రయణీయమిత్యర్థః-తథాహి-రసాశ్రయం

గా-గాదీ-భావాని ద్విదాదీంశ్చ-తైత్తియస్తస్యరసభావవిదః - భావగ్ర
హణంసంపాతాయాతం-క కేక వయితుఃఏకంకైవలమోజః సమాసభాహు
త్యైవినా పౌ ధబంధత్వంవా-ఏకీప్రసాదః సుకుమార బంధత్వంవాన-కిం
తుతత్త్వేన సానుజన్యేనయథాయోగముభయమపుపాదేయం- దృష్టాంతా
లంకౌఽఽ॥

మూ, ౮౪ { కృతాపచారోపివరైరనావిష్కృతౌవిక్రీయః! అ
సాధ్యఃసరుతేకోపంప్రాప్తైకాలేదోయథా॥ }

౮౪॥ యదుక్తంక్రీయాసమభిహారేణపరాధ్యంతంక్షమేతకఇతి - తస్మా
త్తైరనాహ॥కృతేతి॥పరైశ్శక్తుభిః కృతేతిపచారోపివకారఃఆపద్యం చయ
స్యసః తథాప్యనావిష. కృతౌవిక్రీయః. అంతర్గూఢవికారః. ఆనవినాసాద్యః
అప్రసాసన-ధేయస్య-గదోయధారోగిభవ. ఇవద్వాపియథాశ్చబ్రహ్మదండీ-
కాలేబలక్షయావసరే-ప్రాప్తైసతి-కౌపంశురుతే-ప్రకృప్యేత్యగః- తదు
క్తేన హేమిశ్రుతస్య-ధేయవాప్తాలవివక్షయః! తమేవచాగతేకాలే
భిద్యాన్యటమివాశ్చ నోఽ॥.....

మూ, ౮౫ { నృమన్యవహితంతేజోభోక్తునాథాప్రకల్పతే
ప్రదీపస్సైహమాదతైశశయాభ్యంతరస్థయా॥ }

౮౫॥ తేజస్వీక్షుశాన్యమిత్యాహ॥నృమన్యనావస్తునా - వ్యవహిత
మః తేహితంతేజః అథాప్రకల్పంప్రకల్పతైప్రభవతి- తథాహి-ప్రదీపః
అభ్యంతరస్థయానుద్యస్థయా- దేశయావత్యా- సైహంతైలాదికమాద
తైఃశాన్యభాస్వయనేవసశ్చేదితి-తతఃయంతేపూర్వకమేత్యైత్తం ఫలతీతి
సర్వథావధనశఃకుంతవ్యమితిభావః*నశావత్యావమస్థాయాం సైహ
స్తైలాదికేరసత్తివచిత్వః - పితౌషేణసామాన్యసమర్థనాదథాంతర
న్యాసః!.....

మూ, ౮౬ { నాలంబతేదైష్టికతాంననిషేదతేపారుషేతబ్ధాత్థౌ
సత్కవిరివద్వయంవిద్వానపేక్షతే॥

౮౬॥ తేహేపారుషమేవమాభూత్ నిత్యంక్షున మాణస్యదైవమేవ శే
యోధాన్యతీత్యాశంక్యాహ॥నాలంబతః॥విద్వానభిజః- నిష్టంశుతిరస్య
తదైష్టికదైవప్రమాణకఇత్యగః*దైవంనిష్టంభాగధేయమిన్యనురః!అప్తినా
స్తీరిన్యనురః! తత్-తద్భావదైష్టికతా-తామేవ-నాలంబతే-సర్వభాతద్భ
విప్యస్యవినాశాదితభావంతథాపారుషేకేవలంపురుషకారే- యువాదిత్యా

దన్లు త్యయః సనీషీదతనతిష్ఠతి-దైవ ప్రాతికూల్యేనస్యవైఫల్యాదితిభావః-
కింతు-సత్రు-విశేషవ్యక్త-వయతా-శబ్దాధావన-తయోఃకావ్యశరీరస్వాది
తిభావః - యథాహవాహనః-అదోమేసగుశౌసాలంకారాశబ్దాధావన-వ్య
మితీ-ద్యయం-దైవంపారుషం-చాపెత-తే-అతఃపారుషమహవ్యావశ్యిక-మేవ-కిం
తు-కాలేక-వ్యమిత్యర్థః-ఉపమాలంకారః॥

మూ, ౮౭ {స్థాయినోర్ధైస్తవర్తుతేభావాస్సంచారిణోయథా |
రసస్సైక్యకస్యభూయాంసస్తథాజేతుమహీభృతః॥}

౮౭॥ అతః తైః ఫలమాహ॥ స్థాయిన ఇతి॥ రస్య తేస్వైక్యత ఇతి రసః శృం
గారాదిః రస తేస్వాదనాథాత్వే ద్రవ్యంత ఇతి తేర సా ఇహ నిర్వచనాత్ - త
స్య రసస్య సైక్యయో స్థాయః స్థాయీ భావస్య రి త్యదేః * రితీహా సత్పశోక
శ్చక్రో ధో తస్మాహ్ ధాయంత థా జగుప్సన్ పిస్త్యయశ మాః స్థాయీ భావాః ప్ర
కీర్తతా ఇతి-ఎచ నాత్ - తస్యైక్యకస్యైవ-థే స్థాయీ భావయాపే-ప్రయో
జనే భూయాంసః-సంచారిణః వృధిచారిణః-భావాః ర్పేదాదయః-విభావా
దీనానుస్మృవలక్షణమేతత్-యథా ప్రవతణం-తే-తదుక్తః-భావైరనుభావై
శ్చ సాత్వికైవ్యభిచారిభిః । అనీయమాస స్సవిమత్సం స్థాయీ భావోరసః
స్మృత ఇతి-తథా స్థాయినోఽస్థిరస్య-త్యో-త్యా కాలం ప్రతీక్షమాణస్యైక్యరః త
స్యైక్యకస్య జేతుః-జిగిషో నాయకస్య-అథే ప్రయోజనే-భూయాం-సోమ
హీభృతో రాజానః-ప్రవతణం-తే-స్వయమేవ తస్య కార్యం సాధయం-తే-తస్యైక్యః
అతః కుంతవ్యమితి భావః-కేచిత్తు భావశబ్దస్యాపిరస పరత్వమాశ్రిత్య యథా
సంచారిణః-ప్రసంగాదాగంతుకాః-అస్మైరసః-స్థాయః-స్థైరస్యైక్యకస్యము
ఖ్యస్య రసస్యాద్యై-ప్రవతణం-తే-యథాస్తి-న్నేవకావ్యపీరస్యశృంగారాదయ
ఇతి వ్యాచక్షుతే-ఉపమాలంకారః॥

మూ, ౮౮ {తం త్రావాపవిదాయోగై మణిడలాన్యధితిష్ఠతా |
సునిగ్రహానరేంద్రేణ ఫణీం ద్రా ఇవ శత్రవః॥.....}

౮౮॥ త్సంతిపక్షపచగుణాంతరమాహ॥ తం-తే-తి॥ తం-త్రా-వాపాస్వపర
రాష్ట్ర చింతే-అన్యత్ర-తంత్రం-శాస్త్ర-అవాపమాషధప్రయోగంచ-వె
త్తియ-పైనతం-త్రా-వాపవిదా-తంత్రం-స్వరాష్ట్ర-చింతాయానూవాపఃపర
చింతనం॥ శాస్త్రో-షధాంతముఖ్యముతంత్రమితివైజయంతీ-యోగై-స్సానూ
ద్యుపాయైః-అన్యత్ర-దేవతాధ్యానైశ్చ-యోగః-సన్నహనోపాయ-ధ్యాన
సంగతియై-క్తిష్విత్యమరః॥ మండలాని-స్వపరరాష్ట్ర-ణి-మహేం-ద్రా-దిదేవ

తాయతనానిచ-అధిష్ఠతా-అక్రమతానరేంద్రేణగాజ్ఞా-విషవైద్యేనచ*
నరేంద్రఃపార్థివేరాజ్ఞుఃపైద్యేచకథ్యతేకటపిశఃశత్రుఃపిశఃఫణింగ్రాథి
వ-సునిగ్రహః-సుఖేననిగ్రాహ్యః-పపచప్రకృతాప్రకృతపయిశ్లేషః-ఉ
పమైవేతీకేచిత్ ||

మూ, ౨౯ { కరప్రచేయాయుత్తుంగిఃప్రభుశక్తిఃప్రథీయసీమ్ |
ప్రజాబలబృహన్మూలఃఫలశ్చుత్సాహవాదివః... }

౩౦ || ప్రజ్ఞోత్సాహవతిఃసామీత్యత్రైతావేవప్రభుశక్తేమూలమిత్సు
క్తుతదేవవనక్తికరేః||ఉత్తుంగోమహిమాన్నతః-ప్రజ్ఞాబలంమంత్రశక్తి
రేవ-బృహత్ప్రధానంమూలంయస్యసఃఉత్సాహపవ-చాదవః-కరేణ-బలి
నా-ప్రచేయావధానీయాంహస్తగామ్యంచ*బలిహస్తాంశవఃకరాధి
త్యమరిః-ప్రథీయసీంపుగుతరాంఃరముతోహలాదేర్ణాఘరితిరేఫాదేశః
ప్రభుశక్తితేజోవశేషః-సప్రభావఃప్రతాపశ్చయత్రైజ్యకోశదండుజమిత్వ
మరిః-ఫలతిప్రసూతకథ్యర్థః-ఫలనిష్పత్తౌ-మంత్రపూర్వకఎవోత్సాహస్స
తఃఫలతి-విపరీతస్తు-చ్చిన్నముగ్రావృక్షభవశుప్యకీతిభావః-రూపకాలంకా
రః ||

మూ, ౩౦ { అనల్పత్వాత్ప్రధానత్వాదంశస్యేవేతరేస్వరాః |
విజిగీషోన్యకపతయఃప్రయాంతిపరివారతామ్ || .. }

౩౦ || విన్ముశ్యకారిణమప్తిశ్చపపిశఃసాధితిత్రయేణాహ||అనల్పత్వా
దితి||అనల్పత్వాత్ప్రజ్ఞోత్సాహాధికత్వాత్-అతఎవ-ప్రధానత్వాత్-మండ
లనాయకత్వాత్-అన్యత్ర-అనల్పత్వాత్-ఉచ్చైస్సర్వతత్వాత్-ప్రయోగ
బహుళత్వాత్-ప్రధానత్వాత్-నాయకస్వరత్వాచ్చ-అంశస్యఅంశస్వర
స్య-వాదిస్వరస్యేత్-ర్థః||యోరక్తివ్యంజకౌగెయ్యిన్సంవాన్యనువాది
సో||అమాత్యబహుళోయస్తాద్రాశౌమంరవ్యపిశః-యస్త్వయంయ
స్యసంవాదీచానువాదిస్వరోపరః||న్యాసోపన్యాసవిన్యాససన్నాప్తసగ్రహ
తాంగతః||ప్రయోగేబహుళస్సస్యాద్వాన్యంశేయోగ్యాతాదరాఽతీతత్వా
కరేభిధానాత్||ఇతరేస్వరాః-ప్రధానయథా-విజిగీషోన్యాకస్య-న్యపత
యోమన్యకంజలవర్ణికోరాజానఃపరివారశాంశేవతాంప్రయాంతి-త
త్కార్యమేవసాదయంతీత్యర్థః-తస్తాద్విన్ముశ్యకః-కణ్డిమితి-తాన్యర్థాత్-
అంశస్వరతక్షణంచరత్వాత్-కపవయోగక్తిశ్చాదిమోక్తిమేవగవ-పిశ్చ
క్తుం-బహుళత్వంప్రయోగేషుశేషవ్యాపకత్వమంశతక్షణమితి-శేషశేషీ

భావతై చదంత త్రై వోద్దేశలక్షణోక్తిపూర్వకం-స్ఫుటికృతః * సశుర్వి
 ధాస్త్వరావాదీసంవాదీవవివాద్యపిఅనువాదీవవాదీతుప్రయోగేబహు
 శస్పరః||శ్రుతయోద్వాదశాష్ట్రవాయయోరంతరగౌఢరాః| విభస్సంవా
 దినోత-స్థాంవిధానస్యవివాదినో|| విధయోరేవవాస్యాశాంతోతయోవా
 విధావపి శేషాణామనువాదిత్వం-వాదీరాజాత్రగీయతే-సంవాదిత్వనుసా
 రిశ్వాకస్యామాత్యోఽధీయతే - వివాదీపరితశ్వాదీధీరైరుద్గారిపూషమఃస్య
 పామాత్యానుసారిత్వాదనువాదీతుభ్యగ్యంవిదితి||.....

మూ, ౯౦ { అవ్యునారభమాణస్య విభోరుత్పాదితాఃపరైః|ప్ర|
 { సంతిగుణతామగ్ధాః శబ్దా ఇవః హయసః| }

౯౦|| అపీతి||అనారభమాణస్యస్వయనుకించిత్కు-ర్వాణస్యాపి విభోః ప్ర
 భోవ్యాఃపకస్యచ పరైరనై యస్యపతిభిః-శంఖభేర్యాదిభిశ్చ-ఉత్పాదితా
 స్సంపాదితాః-జనితాశ్చభాః-ప్రయోజనాని-ః హయసఃఆకాశస్యశబ్దా
 ఇవ-గుణతాంశేషతాం-కారణాదుక్తగుణత్వం-చ-ప్రజంతిప్రయా-తి-శక్తో
 హిరాజా-స్వయముగాసీపవ- ఆకాశవత్ స్వనుహిమై వ- కార్యదేశం
 వ్యాప్నోవశబ్దాదీనివ- సర్వాభావసంస్పృశీయతాంనయసీత్యర్థః*గుణ
 స్తావపుత్రైశ్చాదిసంధ్యాద్యక్షేమశంకుష్పతివిశ్వః||

మూ, ౯౧ { యాతవ్యపాష్టిగ్రాహాదిమాలాయానుధికద్యుః|
 { పకార్థతంతుప్రోతాయాం నాయకోనాయకాయతే|| }

౯౧|| యాతవ్యేతి||పకార్థఃపకప్రయోజనం-సంపదశంకుస్సుగ్రంథత్ర
 ప్రోతాయాంస్యూతాయాం- పకామిషాభిలాషిణ్యమిత్యర్థః|| ప్రభూర్వా
 ద్వైతఃకర్తృణిక్తః-పవిస్పపీత్యాదినా- సంప్రసారణాయాతప్ర్యాభిషేణయి
 తవ్యః-అరిఃపాష్టిగ్రాహాదీనిపాష్టిగ్రాహాఃపుష్టాదుధావీ శ్చ కర్తృణ్యుత్
 తావాదీయేహం తెఘాన్వోక్తాఃపక్షిః-స్థితాఃతవేవమాలారత మాలికాత
 స్యా మధికద్యుఃనుహతేజాః-నాయకిశక్తీసంపన్నజగీషునాకాయకాయ
 తెనుద్యమణిరివాచరతి-స్వయమేవసర్వోత్క-షేణవతతత్కన్యగ్ధఃస్తా
 ద్విమృశ్యకతవ్యమిగ్యగ్ధః*నాయకౌనేతరిశ్రేష్ఠేహరమద్యమణావపీతి
 విశ్వోడపమానాదాచారఇతి-కృత్ శ్చ అకృతాపూర్వభాతుకయోరిహిమః
 నాయకాయతఇత్యుపమా-అన్యధా-అనుశాసనవిరోధాత్ - పకార్థతంత్య
 త్యత్రతుయాపకత్యేఅధిస్తానతిరోధానె నారోప్యమాణ తంతుత్వస్యేవ ఉ
 ద్భుటత్వాత్ప్రేతత్వసిద్ధేఃతదవయుక్తం - తద్భూతాత్పాష్టిగ్రాహాదిమా

లాయామిత్యత్రాపిరూపకమెవతదనుప్రాణితాశ్చేయముపమైత్యంగాంగీ
భావేనసంకరః॥

మూ, ౯౩ { మాఘాణ్యముపయుజేతశక్త్యపేక్షారసాయనమ్ |
భవంత్యనైవమంగునిస్థాస్థూనిబలవంతిచ॥ ... }

౯౩॥ అథవిమృశ్యకరణప్రకారమాహ॥ మాఘాణ్యమితీశక్తింప్రభావదిత్ర
యం-బలంచాపేక్షతత్ప్రతిశక్త్యపేక్షస్థావచాద్యచ్ఛక్తిబలాప్రభావా
దావితీవిత్యః - షడ్గుణాః మాఘాణ్యంసంధివిగ్రహాదిషట్కలంకాతుర్వైఖ్యాది
త్వాత్సప్తభేద్యత్ప్రత్యయః - తదెవరసాయనమాషధవిశేషం - ఉప
యుజేత - సేవేశశ్చరసాయనంవిహంగేపిజరావ్యాధిభిదౌషధప్రతివేష్యైః
జరావ్యాధివిధ్వంసభేషజంతద్రసాయనమితీతాహుశ్చ-పవంత్యోపయో
క్తురంగుని-స్థావ్యాదీని-గాత్రాణిచ-స్థాస్థూని-స్థిరాణి - కార్యాంతరక్ష
మాణీశ్యర్థ్యక్లాదజిస్తృక్కుర్రితిక్కుర్ప్రత్యయః - బలవంతిచ - పరపీడనక్ష
మాణిచ-భవంతి-శ్చిష్టపరంపరితరూపకం॥

మూ, ౯౪ { సానైశశమతాంశక్త్యావ్యాయామెవృద్ధిరంగినామ్ |
అయథాబలమారంభోనిదానంక్షయసంపదః॥

౯౪॥ స్థానప్రతి॥కించస్థానైశశక్యవిషయో-శమవతాంక్షమావతాం - అంగి
నాంసప్తాంగినాం-రాజ్ఞాంశరీరీణాంచ - శక్త్యాప్రభావద్యనుసారేణబలా
నుసారేణచ-వ్యాయామేవ్యాపారే - మాఘాణ్యప్రయోగేగమనాదౌచనతీ
త్యర్థః-వృద్ధిగుపచయోరాజ్యస్యశరీరస్యచేతిభావః-నిపత్యేబాధకమాహు
యథాబలంశక్త్యతిక్రమేణ్యయథాసౌశ్రయ్యిత్యప్యయాభావేనశ్శమా
సః-ఆరంభోవ్యాయామఃక్షయసంపదోత్యంతహానెనిదానం ఆదికారణం-
అంగినామితీభావఃతస్మాదస్తాకంచైద్యాస్కందనమశ్రేయస్కరమితీభా
వః-అశ్రవిశేషసౌమ్యసిష్టత్వాచ్చబలశక్తిగూలౌవస్తునావస్తుద్వనిః-తతోద్వ
యానానుంగినామాపమ్యంగమ్యతప్రతిసంక్షేపః॥

మూ, ౯౫ { తదీశితారంచేదీనాంభవాంస్తమవమంస్తమా | ని
హంత్యరీనేకపదేయఉదాత్తస్సరానివ॥

౯౫॥ ఫలితమాహ॥ తదీతి॥తత్తస్మాదశక్త్యాభాసార్యత్వాచ్చైదీనామీ
శితారంశిశుపాలంభవాన్తావమంస్తనావమన్యస్వ॥ మన్యతేమాణీలుక్
అనుదాత్తత్వాన్నేడాగమః-కుతఃయశ్చైద్యఉదాత్తస్సన్నదాత్తప్రశ్నిష్టో
దాత్తఃస్వర్థాపరిశిష్టోస్వరతాదీనిచారీనేకపదేకస్థిపదవ్యాసే-సు

స్థిజంతలకుణేచనిహంతహింస స్థినిఘ్నేకరోతివలతిశూరత్వాత్ ౩ అనుదా
త్తంపద మేకవజ్రమితిపరిభాషాబలాఞ్చైతిభావః*పదంస్థానవిభక్త్యంతేశ
జ్ఞవాక్యైకవస్తుమోః| త్రాణేపాదేపాదవిహ్నాభిహేమచంద్రః||

మూ,౯౬ { మూవేదియదసావేక్షా జేతవ్యశ్చేదిరాడితిరాజ }
{ యత్తువరోగాణాం సమూహస్సనుహీభృతామ్ || }

౯౬|| నచాయమేకాకిశిశుపాలఃకింనఃకరిష్యతీతిమంతవ్యమిత్యాహ || మూ
వెనీతి|| అసావేదిరాట్ ఏకపకాకిఅతోజేతవ్యఃసుజయ్యితిమావేదిమాజ్ఞా
యివేత్రైకర్మణిమాజీలుజ్-యద్యస్తాత్సచేదిరాట్ రాజశ్చంద్రస్యయత్నై
యద్వా-రాజాసాయత్నైతివారాజయత్నైక్షయరోగః- రోగాణామివను
హీభృతాంసమూహఃసమష్టిరూపఃయథాహబాహుటః*అనైకరోగానుగతో
బహురోగపురోగమః| రాజయత్నైక్షయశ్చోషోరోగరాడితిచన్యతః|| నక్ష
త్రాణాంద్విజానాంచ గాజాభూద్యదయంపురా||యచ్చరాజాచయత్నైచ
రాజయత్నైతతోమతఇతి||అతోచుజ్రయఇతిభావః||ఏతేనచిరస్యమిశ్రవ్య
సనీసుదమోచనుఘోషజఇతివాక్యార్థోనిరస్తః||

మూ,౯౭ { సంపాదితఫలస్తేన సపక్షుఃపరభేదకః | కాముకే }
{ నేవగుణినా బాణస్సంధానమెవ్యతి ||

౯౭|| అథాస్యసర్వరాజసమష్టితామేవద్వాభ్యామాచక్షే||సంపాదితేతి||
సంపాదితం-ఫలం-లాభః-శరాగ్రంచ-యస్యసః||* ఫలంలాభశరాగ్రయో
రితిశాశ్వతః-సపక్షుస్సనుహృత్-కంకాదివత్రయుక్తశ్చపరేషాంభేదకశ్శత్రు
విదారణః-బాణోబాణాసురశ్చరశ్చ-గుణినాశోర్యాదిగుణవతా- అధిజ్యేన
చతేనచైద్యేన-కర్మణిప్రభవతీతికార్ముకి||౩||కర్మణఃకర్మ- తేనైవసంధా
నంసంధిమెవ్యతిఅతోనైకాకిభావః| త్రాప్యవమల్లాశేషావామతభేదాత్||

మూ,౯౮ { యోచాన్యేకాలయవనసాల్పరుక్తిదుమాదయః|త }
{ మస్సభావాస్తేప్యేనం ప్రదోషమనుయాయినః|| }

౯౮|| యేచేతి||కించలన్యేకాలయవనసాల్పరుక్తిదుమాదయోయేరాజా
నఃతమస్సభావాస్తమోగుణాత్తాః అతఏవతేప్రదోషంప్రకృష్టదోషం
తామసమేవైనంచైద్యంఅనుయాయినఃఅనుయాస్యంతః సాన్యశ్యాదితిభా
వః*భావివ్యతిగమ్యాదయఇణిణిఃభావివ్యదథే*అకేమోభావివ్యదాధమ
శ్చ*యోరితిషష్ఠీప్రతిషేధాద్ద్వితీయా-యథాధ్వాంతంరజనీముఖం అను
యాతితద్వదితవస్తునాలంకారధ్వనిః*రాహాధ్వాంతేగుణేతమితిమరః*
ప్రదోషోదుష్టరాత్ర్యంశాంతివైజయంతి||

మూ, ౯౯ { ఉపకాపఃకృతస్తేన తావా హేపవతప్త్యయి అశు
దీపయతాల్పాపి పాగ్నీ నేధానిచానిలః॥ }

౯౯॥ ననుజానానయోస్మాభిరిదానీంకృతసంధానానవిరోధ్యంశీత్యత్ర
హ॥ ఉపకాపఃకృతః॥ తేనచైద్యేనకృతఅల్పాపుష్పజాపోభేదః॥ భేదోపకాపఃఉప
ధేత్యమశఃత్వయిఅకోపవతః॥ ప్రకోపవతస్తాతానాదీ॥ అనిలఃపాగ్నీ నేధా
నింధనానివ * కాశ్ఠంధారింధనంత్వేదభక్తమేధస్సమిత్రియామిత్యగు
రః॥ ఆశుదీపయతాసద్యఃప్రజ్వలయిష్యతి॥ దీపేణ్యంఅల్పాఅంతర్వైరా
స్సంహతాలపిసగిరంధ్రేనద్యోగ్లిప్యంతీతి॥ భావఃఉపమా॥ }

మూ, ౧౦౦ { బృహస్పహేయఃకార్యాంతంక్షోదీయానపిగచ్ఛతి॥ సం
భూయాంభోధిన్ భ్యేతమహేనద్యానగావగా॥ }

౧౦౦॥ బృహదితి॥ బృహస్పహేయోనహేనహేయవాక్షోదీయాక్షోదీ
ద్రతరోపి ॥ స్థూలమారేత్యాది నాయనాదిపథలోపః॥ పూర్వగుణశ్చకార్య
స్యాంతంపారంగచ్ఛతి తథాహి॥ అపాంసమూహఃఆసం ॥ తస్యసమూహా
త్యన్ తేనగచ్ఛతీత్యాపశానగావగాగిరినదీ-మహేనద్యాగంగాదికయాసం
భూయమితిత్వా - అంభోధినుభ్యేతఃకుద్యో॥ ప్యేవంతాశ్చజ్ఞహవీరిశై
వద్యస్తుకిమువక్తవ్యమిత్యపిశబ్దాఢః - విశేషేణ సామాన్యసమగ్రానయాపో
ధాంతరన్యాసః॥ }

మూ, ౧౦౧ { తస్యమిత్రాణ్యమిత్రానైవేచయేచోభయేనృపాః
అభియుక్తంత్యయేనంతే గంతారస్వానుతోపరే॥... }

౧౦౧॥ కించనకేవలంశత్రోరసాద్యత్వంమిత్రవిరోధశ్చాధిగోనభాత్యా
హ॥ తస్యేతి॥ యేనతస్యచైద్యస్యమిత్రాణీనృపాఃయేనతేతవామిత్రాఃపు
పాః॥ తేఉభయేరాజానఃత్వయాభియుక్తంఅభియాంతమేనంతైద్యంగంతా
రోగమివ్యంతి॥ గమేకతకరియత్-అతోపరేఉక్తోభయవ్యతిరిక్తాః - తేతవమి
త్రాణీతస్యామిత్రాశ్చైత్యరఃత్వాంగంతరః॥ }

మూ, ౧౦౨ { నుఖిఃఘ్నాయపకలమిత్థముద్ధాప్యరాజకమ్ । హం
శజాతమజాతారేప్రథమేనత్వయారిణా॥ }

౧౦౨॥ తతఃకినతతహ॥ నుఖే॥ ఇత్యేనసేనప్రకారేణ్య ఇదమస్థమరితిభము
ప్రత్యయః॥ నుఖస్యః॥ ఘ్నాయపకలమిత్థము॥ సకలంరాజకంరాజవమూహం
గోత్రోక్షేత్యాదివాచ్యం - ఉక్తావ్యక్తోభయశ్వా-హంశభ్యుభేదేతిజాతా
రేఃఅజాతశత్రోఃయధిష్ఠిరస్యత్వయాప్రథమేనారిణా-జాతమజాతారేనపున

తే భావే క్తః.....

మూ, ౧౦౩ { సంభావ్యత్వామతిభర తు ముస్తంధంసభాంధవః |
హాయమధ్వరధురాం ధర్మ రాజోవివతుతే || }

౧౦౩ || అస్తుసోపితక్రుకోదోక్షస్తత్రాహాసంభావ్యేతి || బంధురైవబాంధ
వస్సధర్మరాజః అతిభరస్యతక్షఃసమక్షస్థస్సంభోయస్యతంసమానస్తంద
మిత్యర్థః-త్వాంసహాయం-సంభావ్యఅభిసంభాయ-అధ్వరస్యధురంఅధ్వరధు
రాం || ఋక్పూరిత్యాదినాసమాసాంతోప్రత్యయః- సమాసాంతానాం
ప్రకృతిలింగత్వాత్తత్పురుషేపరవల్లింగత్వేబావ- వివతుతేప్రాధుమిచ్ఛతి-
వహతేస్సర్వరితేతస్సన్నంతాల్లభ- తథాపివిరోధేవిశ్వాసమాతోబంధుద్రో
హశ్చస్యాతామితిభావః - విశేషణసామ్యాదప్రస్తుతయాగధురప్రతీతేస్స
మాసోక్తిః ||

మూ, ౧౦౪ { మహాత్మానోనుగృహ్లాంతి భజమానాఃకరిష్రానపిస
పశ్చిఃప్రావయన్యభింసింధవోనగనిన్మగాః || ... }

౧౦౪ || ననుప్రతిశ్రుత్యాకరణేదోషఃప్రాగేవపరిహారేకోదోషస్తత్రాహా
మహాత్మానశ్చ || మహాత్మానః-భజమానాఃకరిష్రానాగతాఃకరిష్రానపి- ఆను
గృహ్లాంతిమితబంధూనితిభావఃఅత్రాథాంతరంన్యస్యభింసింధవోనుజూన
ద్యః-సమానఃపక్షఃపతిర్యాసంతాస్సపశ్చిః-నిత్యంసపత్నాదిష్టిజీవన
కారశ్చ-నగనిన్మగాఃగిరినిర్భూరిణః-అభింప్రావయంతి- స్వసౌభాగ్యంతా
భ్యఃప్రయచ్ఛంతీత్యర్థఃఅతఃపరిహారోవ్యవహారితిభావః ||

మూ, ౧౦౫ { విరాడపిబలాత్కారోబలినస్సిద్ధయోరిషుభంధాను
వృత్తిమస్సాధ్యస్సహృదోవిమనీకృతః || }

౧౦౫ || తహింసంప్రత్యుపేత్యౌపిపశ్చత్వాథానయాపిపాథమావగ
యామేత్యత్రాహ || విరాడితి || బలినస్సర్వయంప్రబలస్య-అరిషుభవయెబలాత్కా
రఃబలాత్కారేణదండః-విరాచ్చిరకాలేనాపి-సవ్యోమాభూదితిభావః- సిద్ధయ
వశంవదత్వసిద్ధయ- భవతీతిశేషః - అనినునసోవిమనససంపద్యమానాఃకృ
తాఃవిమనీకృతాః- నైనునస్యంప్రాపితాఇత్యర్థః 5 అరుత్సశ్చతు- శ్చైతోర
మూలజసాంలావశ్యేతివిప్రత్యయనలోపాఃఅస్యచ్ఛావితీకారః - శోభ
నంశృదయంయేసాంతేసుప్యగోమితాణ్యుపుష్పహృదామితామిత
యోదితినిపాతః-భందప్యాభిప్రాయస్య-అనువృత్త్యావిత్తానురోధేనాపి-ను
స్సాధ్యాఃఅవబలాముఖమత్యాఇత్యర్థః * అభిప్రాయశ్చందలశయిత్యను

మూ, ౧౦౯ { తీర్థో నారుంతు దాబుద్ధిః కనుశాంతం ప్రతాపవత్ |
మోవతాపి మనస్సోష్ణ వాగే కావ్యాన స్పృతః || .. }

౧౦౯|| సత్యమస్తప్రతిశ్రుతంకింతస్యోన్మస్తకాదాధత్యాత్మదపిత్యక్తమత
అహాత్రిత్యైతి|| సతస్సమీరుషస్య బుద్ధిః తీర్థోనిశితాస్యాదితి-: ధీత్యధ్యాహారః
ఎవముత్తరత్రాపితథావ్యగుంతుదతీత్యగుంతుదాశస్త్రవన్మర్మభేదిన- నభ
వేత్ అహింసయైవపరంపీడయేదిత్యర్థః-కర్మవ్యాపారః ప్రతాపవత్ - తెజ
స్విభయదంస్యాత్ - తథాపిశాంతంస్యాత్ నతుసింహాదివద్ధిస్తంభవేదిత్య
ర్థః-మనస్సిత్తంసోష్ణఅభిమానోష్ణంస్యాత్-తథాప్యవతాపయితీత్యవతాపి-
అగ్నిదీపత్పరమసంతాపితస్యాత్ వాగ్నినోవక్తుః- సతోవాగైకాపకరూ
పాస్యాత్-సత్యమేవదేదిత్యర్థః-అతస్సత్యసంధస్యప్రతిశ్రుతాధహానిర
నహేతిభావః-అగ్రప్రకృతాయావాచోప్రకృతాహంబుద్ధికర్మమనసాం
చతుల్యధర్మకామమ్యావగమాద్దీపకాలంకారః *ప్రస్తుతాప్రస్తుతానాంతు
సామర్థ్యేతుల్యధర్మతః! డేవమ్యంగమ్యతేయత్రదీపకంతన్నిగద్యతఇతిల
క్షణాత్ || బుద్ధ్యాదీనాంశస్త్రాదివృత్తిరేకశ్చవ్యజ్యతే||

మూ, ౧౧౦ { స్వయంకృతప్రసాదస్యతస్యాహమ్నాభానుమానివ |
సమయావధిమప్రాప్యనాంతాయాలంభవానపి || ... }

౧౧౦|| అశక్యశ్చకాలేచైవ్యవధిత్యాహ|| స్వయమితి || కించఅహమ్నా
భానుమానంగుమానివ-స్వయంకృతః - ప్రసాదః అనుగ్రహః ప్రకాశశ్చయ
స్యతస్య-చైవ్యస్యాంతాయవధాయ-సమయావధినియతకాలంవసానం-అ
ప్రాప్యభానానపినాలంనశక్తః తథాచవృధాపకీర్తినాకించితృలంస్యాదితి
భావః||

మూ, ౧౧౧ { కృత్వాకృత్యవిదస్తీర్థేష్వంతఃప్రణీధయఃపదమ్విదాం |
కుర్వంతుమహతస్తలంవిద్విషదంభసః ||

౧౧౧|| తర్హికిమయముపెత్కృషవనేత్యాహ|| కృత్వేతి|| కింతుకృత్యవిదః కా
ర్యజ్ఞాః-విధిజ్ఞాశ్చ-ప్రణీధీయంతఇతి ప్రణీధయోగూఢచారిణః* ప్రణీధిరూ
ఢపురుషఇతిహాలాయుధః- తరంత్యేభిరితితీర్థానిమంత్రాద్యష్టాదశస్థానాని-
జలావతారాశ్చ*తీర్థంజలావతారేచమంత్రాద్యష్టాదశస్వపి | పుణ్యయై
త్రైతథాపాత్రఇతిహాలాయుధః- తెష్వంతఃపదంస్థానంపాదప్రత్యేపంచకృ
త్వా-మహతోదురవగాహస్యపూజ్యస్యచ-విద్విషశత్రురేవఅంభః - త
స్యతలంస్వరూపం-ప్రమాణమితియావత్ *అథస్వరూపయోరస్తీతలమి

త్యవరః- విదాంసుర్వంతువిదజ్ఞా నెలోఽత్థవిదాంకుర్వంత్విత్యవృతకీస్యాదు
తిపికల్పాదామప్రత్యయనిపాతః-అంభ సభవశక్రొఃకృతఃకర్థస్యనుప్ర వేశ శ్వా
త్- ప్రా గంతఃప్రవిశ్యపరీక్ష్యుత్త్యర్థఃశ్చై వ్యవరంపరితరూప కాలం కారః||.....

మూ,౧౧౨ { అనుత్సూత్రపదన్యాసాసద్వృత్తిస్సన్ని బంధవా||శ }
మూ,౧౧౨ { బ్రహ్మై వ సో భాతరాజనీతరవస్పశా||..... }

౧౧౨|| ఆవశ్యకంచైతదిత్యహ||అనుత్సూత్రే|| ఉత్సూత్రఃఉచ్చాస్త్రః
నీతిశాస్త్ర పరిరుద్ధఃపదన్యాసఃపకపదప్ర యోపోపి- స్వల్పవ్యవహారోపిటియా
వత్- సనాస్తియస్యాంసా- అనుత్సూత్ర పదన్యాసా-నీతిపూర్వకసర్వవ్యవ
హారేత్యర్థఃఅన్యత్ర- అనుత్సూత్రపదోనున్నప్రస్తూత్రాక్షరిః క్షప్యవ
సంఖ్యాననైగపెత్సేణసూత్రాక్షరైరేవస్వార్థప్రతిపాదకః- న్యోసంవృత్తి
వ్యాఖ్యానగ్రంథవిశేషోయస్యాంసా-తిథోక్తా-సతీయధార్థకల్పన యాశోభ
నా-వృత్తిఃభృత్యమాత్యాదిజీవికా- కాశికావృత్తిశ్చయస్యాంసా * వృత్తి
గ్రంథైవజీవనకృత్తివైజయంతి సంతినిబంధనానిఅనుజీవ్యాదీనాంక్రియావ
సా నేషుదత్తాని-గోహారణ్యాదిశాశ్వతిక పారితోషిక దానాని-యస్యాంసా-
ఏతచ్చ * దత్వాభూమిం నిబంధంచెత్తైతద్వదన వ్యాఖ్యానమ్మి శాక్షరా
యాండ్రప్రవ్యం-అన్యత్ర సన్ని బంధనంభావ్యగ్రంథోయస్యాంసా - ఏవం
భూతాప రాజనీతిఃరాజవృత్తిఃఅవగతఃపుశశ్చర్యోయస్యాంసాఅవస్పశా*
అవసపశ్చరస్సశశ్చత్యవరః- అవిద్యమానఃపస్పశఃశాస్త్రా గంభసనుర్ధక
ఉపోద్ఘాతగ్రంథసందర్భోయస్యాంసా- అవస్పశా - శబ్దవిద్యావ్యాకరణవి
ద్యవసా-సోభాతనశోభతే-తస్మాచ్చరప్రేక్షణమూవశ్యకం- తద్రహిత
స్యరాజ్ఞోంధప్రాయత్వానితిభావః- అత్రావస్పశేతిజతుకాప్తవచ్చల్లియో
రేవశ్లిష్టత్వాచ్చబ్దశ్లేషః- సద్వృత్తిస్సన్ని బంధనైత్యత్రైకనాశౌవలంబిఫ
లద్యయవదర్థయోరేవ శ్లిష్టత్వాదర్థశ్లేషఃఅనుత్సూత్రపదన్యాసైత్యత్ర
తూభయసంభవాదుభయశ్లేషః - శబ్దపద్యైవేతిపూర్వోపమావ్యక్తేన- త
యోఃసాపేక్షత్వాన్నంకరః||

మూ,౧౧౩ { అజ్ఞాతదోమైదోషజ్ఞై గుదూష్యోభయవేతనైః|| భే }
మూ,౧౧౩ { ద్యాశ్యతోరభివ్యక్తశాసనైస్సానువాయికాః||..... }

౧౧౩|| నకేవలంచారముఖేన పరవృత్తాంతజ్ఞానంఅపితుప జాతశ్చకణ
వృత్తశ్యాహ-అజ్ఞాతే||కి- చఅజ్ఞాతనోషఃపరైఃఅజ్ఞాతస్యగుణకాభిః- దో
షజ్ఞైఃస్వయంపరమమజ్ఞైః-అభివ్యక్తానిభేద్యస్యాగ్రప్రకటితాస్తాసనాని-

తదమాత్మాన్యనాత్వసకరాణిమాబలిఖతానియోమాంతైః - ఉభయవేగనైః -
ఉభయత్ర భేద్యస్వామినివ వేతనంభృతీయోమాంతైః - ఉభయత్ర జీవకా
గ్రాహిభిశ్చ- భేద్యనగరవాస్తవ్యైశ్చరైరేత్యర్థః*భృతయోభర్తవేతనమి
త్యమరః|| శ్రోస్యబంధినః - సనువాయంసమవయంతిసామవాయకాః-
సః ఘముఖ్యాస్సచివానయః*సమవాయాసమవైతీతక్ - ఉన్మాద్యద్విమా
మేతేతత్తహస్తాఃఅస్మాభిరేషాంలిఖతానిఎతానిగృహితా నీశ్యుచ్చైగుక్త్యా
దూషయిత్వా భేద్యాః*ఘబనీయాఃసపత్నాత్పృథక్-రణీయాః||

మూ, ౧౦౮ { ఉపేయవాంసికతాః*ప్రమాజాతశాత్రవీమ్|రా|
జన్యకాన్యపాయజ్ఞైరేకాథానిచరైస్తవ||

౧౦౮|| ఉపేయవాంసికీంచ-ఉపాయజ్ఞైఃకార్యసాధనకుశలైఃతవతేచ
గంతీతిచరైర్జాతచారిభిః*వచాద్యచ్ - ఎకాథానిత్వయాసహైకప్రయోజ
నాని-రాజన్యానాంసమూహాః*రాజన్యకాన్నిగోత్రోక్షేత్యాదివాపుష్కాః*అ
జాతశాత్రోరిమామాజాతశాత్రవీంపురిమిన్ద్రప్రస్థంఉపేయవాంసిస్తావ
వంతి,ఉపేయవాననాశ్వాననూచానశ్చేతికస్వసుప్రత్యయాంకోనిపాతః*క
తాః*కరిష్యంతే-కృషాః*కర్షణిలుట్ - ఇన్ద్రప్రస్థస్థాకంఘాద్రాజకా
త్యంభవిష్యతి-తదధ్వరయాశ్రావ్యాజేనసన్నద్ధైరాగంతవ్యమితిగూఢంసం
దీశ్య-తత్రనవోమేళయితవ్యాకృత్యర్థః*అజాతశాత్రశృల్పల్యారిధామః*పు
త్రోయుధిష్ఠిరభిసేమాః||

మూ, ౧౦౯ { సవిశేషంసుతేపాండోభక్తింభవతితన్నః*వైరా|
యితారస్తరళాస్సస్వయంఘత్సరిణఃపరే||

౧౦౯|| ననుతత్రఅద్వరకర్షణికోయుద్ధావకాశేత్యాశంక్యతత్రై నమహ
త్కలహవీజంసంభవతీత్యాహ|| సవిశేషమితి || పాండోస్సుతేయుధిష్ఠిరే-భ
వతిస్తాజ్యేత్యయి-సవిశేషంయథాతథా-భక్తింతన్యసిసతి- తరళాశ్వపలాః
ఘత్సరిణోద్వేషవంతః- పరేతత్రవః- స్వయమేవవైరాయితారోవైరంక
తాః* క్షేపైవైరకలహోన్రకణ్ణమేఘభ్యుక్తరణభిత్కృజ్ - తతః*తత
రిలుట్||

మూ, ౧౧౦ { యశహోన్మవిదోవిపకుమధ్యేసహసంవృద్ధియుజోపి|
భూభుజస్సృష్టిః|బలిపుష్టకులాదివాన్యపుష్టైః*పృథగ|
స్తాదవిరేణభావితాతైః||

౧౧౦|| కింతేనర్పవైరాయిష్యంతినైత్యాహ||యశతి|| ఇహవిపకుమధ్యేశ

శ్రుణు ధ్యే-సహసంవృద్ధియుజౌపిచైద్యోససహౌఃకంఠారోపి క్త సన్నాద్వి
 షేత్యాది నాక్తిప్-యెభూభుజఃఆత్మపిదఃస్వాభిజనవేదినస్సృజ్యతే భూభు
 గ్భిఃబలిపుష్టకులాత్ కాకకులాత్ * కాకేతుకిరిటారిష్టబలిపుష్టసృత్ప్రజా
 ఇత్యమరః-అన్యపుష్టైఃపరభృతైరివఅచిరేణసద్యోస్తాద్విపక్షమధ్యాత్ క్త అ
 న్యారాదిత్యత్రాన్యశబ్దస్యాథ్వపరత్యాత్మకగాదియోగేపివచమీపుత్ర
 గ్భావితా-పుత్రగ్భావీష్యతే-భావెలుట్ చిన్వదిజివృద్ధిః-తేష్వపి-కేచిదస్తాభి
 స్సంగమిష్యంతేఇత్యథః-దేవచ్ఛందసికంపుత్రం॥.....

మూ, ౧౦౭ { సహజచాపలదోషసముద్భతశ్చలితదుర్బలపక్షపరి
 గ్రహః । తవమరాసదవీర్యవిభావసౌశలభతాంబ
 భతామనుహృద్దణః ॥ }

౧౦౭॥ అథఫలితంగమయన్నాశిషంప్రయుజైఃసహజైతి ॥ సహజంస్వా
 భాషికంచాపలం-దుర్బలీతత్వమనవస్థితత్వంచ * చపలఃపారదేశీ ఘను
 ర్బలీతేనవస్థితఇతివైజయంతీ-తేనైవదోషేణ-సముద్భతోద్భవ్యః-పక్షస్సహ
 యోగగుచ్ఛ*పక్షఃపాశ్వఃగరుత్మాధ్యసహాయబలిభిఃకీర్షికివైజయంతీ-చ
 లితఃఅసరిః-దుర్బలపక్షపరిగ్రహవాయస్యసః-అనుహృద్దణః-శిశ్రువగః-
 తవమరాసదవీర్యవిభావసౌ-తేజోగ్నా * వీర్యంశుక్లేప్తభావేచతేజస్సాను
 థ్యయోరపీతిశ్వఃసూర్యవహ్నివిభావసూఇత్యమరః-శలభాణాంవతం
 గత్వంభావేతత్ * సహజవతంగశలభావిత్యమరః-లభతాంగచ్ఛతురూపకా
 లంకారః-ద్రుతవిలంబితవృత్తం ॥

మూ, ౧౦౮ { ఇతివిశకలితాథామాధ్యవీంవాచమేనానుగు
 తనయమాగామగఃశౌంచునయస్సృజ్యత
 ముదముదస్థాచుచ్చైరుచ్చితోరస్థలనియత
 గవణశ్రీశ్రుతాంశుశ్రువానః॥ }

ఇతిశ్రీమాఘకృతః * శిశుపాలవధే-మహాకావ్యే,
 ద్వితీయస్సర్గః.

౧౦౮॥ ఇతి॥సహరిఃఇతీగం-విశకలితాథాం-వివేచితాథాం-అనుగతన
 యమాగాం-నీతిమాగానుసారిణీం-చునయస్య-బలభద్రాద్యక్తస్యై

(మాఘకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-ద్వితీయసర్గః.)

౮౩

త్యక్తః-అగ్రశానివారయిమిత్ర-వైధర్యైగుహాపకాలంకారః- తస్మి
 ష్క-భేగళం ననేత్యనురః-అతఏవ-జనితముదం-హరైః-కృతానందాం-ఉ
 చ్చి-తెఉన్నతె-ఉరస్థతె-నియతవిషణ్ణయానిత్యవిశ్రాంతయా-శ్రీయా-
 శ్రుతాం-నానైగితిమంత్రగుప్త్యక్తిఉద్ధవస్యేమామాద్ధవీం-ఎనాంప్ర
 స్వీకాం-వాచం-శుశ్రువా-శ్రుతవా ॥ భాషాయాంసదవసశ్రువశ్చ
 క్షుప్తత్యయః-ఉచైచరేవోచ్చకైగున్నతస్థః-అవ్యయసర్వనామ్న
 నుకచ్ఛాప్టైరిత్యకచ్చత్యయః-ఉదస్థాత్అసనామధీతవా-ఉదోనా
 ధ్వ-కర్తణీత్యస్యప్రత్యుదాహరణమేతత్-రూపకానుప్రసాలంకారః-
 మాలినీవృత్తం||.....

ఇతిశ్రీపదవాక్యప్రమాణపారావారపారీణమహాపాధ్యాయ

కొలచల-మల్లినాథసూరిః-రచితాయాం-మాఘవ్యాఖ్యాయాం-

సవకాంకమాఖ్యాయాం-ద్వితీయసర్గః||

మూ, ౪ { తస్యైవ సత్తాంచన కుండలాగ్రప్రత్యుప్తగాదుత్త
 ౧॥ ౧౦ త్న భాసా! అవాప బాల్య వితనీలకంతపింఛా }
 { ఎచాదా కలనామివోరః॥ }

౧॥ కుండలేవధృతేతి త్యాహ॥ తస్యేతి॥ తస్య హరేః- ఉరః-ఉల్లసంత్యా కాం
 చనకుండలాగ్రయోః ప్రత్యుప్తానాం ఖదితానాం- గారుత్మతరత్నానాంను
 రకిశనుణీనాం- భాసాదిన్యో ఉరసి ప్రసరంత్యేతి భావః- బాల్యం శైశవంక
 బాహ్యశాన్తిత్వోప్యథోప్రత్యయః- త త్రో వితనుభ్యస్తం- యస్మిన్ లకం
 తపి ధనుయగారబహుః- అభ్యస్తైపు వితన్వాయ్యమితియాదవః*పింఛ
 బహోఽనుంసక ఇత్యనురః॥ త దేవచూడామాలికా- తస్యా అకలనామామో
 చః- న నాపె వేష్య త్వే త్నో- తమ క్తం*య త్రాన్యవస్తుసంబంధాదన్యత్వే
 నోపవిశేషం॥ సృష్టిశంహిభవే ప్రజ్ఞాస్తాము త్వే త్నోంప్రచక్షుత ఇతి
 లక్షణాత్॥

మూ, ౬ { శనుం డెరుందరకూబకోటి వ్యాఘ్రుబ్ధమో తైజన
 ౧॥ ౧౧ యానుణీనామ్ | బహ్వీయసాదీప్తివితాన కెనచ }
 { కా సయామా సతురుల్లసంతీ॥ }

౬॥ శనిః॥ శంహరిం-నుందరకూబకోటి వ్యాఘ్రుబ్ధనా-నుందరాచలశిఖరాగ్ర
 సంఘటణం- సైవ ఉత్తైజనా-శాణోల్లేఖనా-తయా- బహ్వీయసాబహుళ
 త ర్ణోప్రియస్థిరైశ్చానినాబహుళశబ్దస్య ఈయసునిబహ్వదేశః-నుణీనాం
 దీప్తివితానకెన- ప్రభావలతర-ఉల్లసంతీదీప్త్యమాన్వే ఆదీప్త్యన్వోనుమితివిక
 ల్సాన్ను మాగనః- అం డె కెయూరే* కెయూరనుం డంతుల్య ఇత్యనురః- చ
 కాసయామాసతుః- శోభయాంచక్రతుః- అం డెధృతవాన్త్యర్థః- చ కాస్తై
 ణ్యం శాన్తిత్వాన్ ప్రత్యయే- అ సైరనుప్రయోగః- అ త్రాం డయోః ప్రా
 భవీయాం గ*భదేవ భేవోక్తిగుపెత్య- శయోనుండంరకూబకోట్య సంబం
 ధేపసంబంధోక్త్యాన్వయోరతిశయోన్వోస్సంకరః॥

మూ, ౭ { నిస కైవలయాననగ్ధశామ్రాశ్చరశ్చిమ్భ
 ౧॥ ౧౨ తైజాభావైః | వ్యగ్యోతాన్యాపి సురారివ }
 { త్నోఽత్యోభజాస్మక్ష్మపి శైరివాసా॥ }

౭॥ నిస కైవలి॥ అసాహరిః-నిసగారైశ్చ స్వభావలోహితైః- కించవలయేకట
 కె* కుంకంవల సోస్తియామిత్యనురః- తయోరవనగ్ధానాం ప్రత్యుప్తా
 నాం శామ్రాశ్చ నాంపక్షరాగాణాం- రశ్మిభిః- ఘరితైః యాపి తైః- అతఏవా

ద్యాపి సురాదౌహిరణ్యకశిపోఽనతుః-విద్రోభేణవిదారణేన-జాతాస్సజా
స్స-పితైఃసితైరివస్థితైరిత్యుత్ప్రేక్షా-న్నాత్యేకంతాన్తర్జుణీకః-అహి
త్యానినాపుగాగమః-మితాంప్రాస్త్యః-సఖాన్ప్రవృద్ధ్యంత-కటకేచగృ
తవానిత్యర్థః॥.....

మూ, ౮ { ఉభాయదివ్యోమ్నిపుథక్ష్పనాహావాకాశగంగా }
{ పయసఃపతేతామ్|తేనోపమీయేతతమాలనీలమా }
{ ముక్తముక్తాలతనన్యవతుః॥ }

౮॥ ఉభాయదివ్యోమ్నిపుథక్ష్పనాహావాకాశగంగా-ముక్తముక్తాలతనన్యవతుః-
యస్త్రితత్-అస్యహరైః-వతుః-అకాశగంగాయాః-పయసః-ఉభౌప్రవా
హౌ-వ్యోమ్నిపుథక్ష్పతేతాయని-ప్రవహేతాంచేత్-సంభావనాయాం
లిక్తే-తేనవ్యోమ్న-ఉపమీయేతసమీక్రయేత-నాన్యోపమానంకంచితృశ్యా
మిత్యభివాచముక్తాహారంధ్రతవానిత్యర్థః-అత్రవ్యోమ్నః-గంగాప్రవాహ
ద్వయాసంబంధేపసంభావనయాసంబంధకథనాదతిశయోక్తిః-తదేతత్*
పుష్పంప్రవాళోపహితంయదిస్యానిత్యామృదాపృథ్వీలంకారః-స్పష్టీచ
కార॥.....

మూ, ౯ { తెనాంభసాంసారమయఃపయోధేదధైవణి }
{ దీప్తిభిరీదీపితాశః|అంతర్వసాబింబకతస్తదంశ్ర }
{ సాక్షానివాలత్యుతయత్రలోకః॥ }

౯॥ తెనైః|తేనహరిణాదీభిః-నీపితాశః-యనసఃనిగంతవిక్రాంతతే
జాత్యర్థః-పయోధేరంభసాంసారస్యవికారస్సారమయోవణిః-అమృతమ
థనెసముద్రోథః-కాస్తుభాఖ్యిత్యర్థః-దధైధృతః-ధృఢారణేకర్మణిలి
యత్రమణైః-బింబకతః-ప్రతిబింబితోలోకః-బాహ్యప్రపంచః-తదంశ్రతస్యహ
రేశ్వరైః-సాక్షాన్భూతోబహిఃప్రత్యక్షేణలక్ష్మమాణిత్యర్థః-అంతర్వసా
అంతర్గతోలోకఇవాలత్యుత-యత్రమణైః-ప్రతిబింబితోబాహ్యలోకః-తదంశ్ర
ఎవనైః-సౌఖ్యద్భుహిః-ప్రతిభుతః-కుక్షిస్థలోకఇవాలత్యుతేత్యుత్ప్రేక్షా॥

మూ, ౧౦ { ముక్తామయంసారసనావలంబితభాగిస్తగామాప్రవ }
{ దీపమన్య|అంగుళగిష్ఠ్యాతమివోర్ధ్వముచ్చైస్త్రి }
{ స్తోతసస్సంతతధారనుంభః॥ }

౧౦॥ ముక్తామయమితి|అస్యహరైః-ముక్తామయం-ముక్తాప్రచురంశ్రతత్ప్ర
కృతవచనెమయత్-సారసనైకటిసూత్రే-అవలంబితఇతిసారసనావలంబి

క్లిబేసారసనంచాకళుంస్కట్యాంశృంఖలంత్రిప్విత్వమరః-అప్రవచం ప్రా
 ప్నో తీతీప్రపదినం-పాదాగ్రదుబ్ధిప్రపదంప్రాప్నోతీతి-ప్రత్యయఃనా
 మముక్తాసరః-అంగుష్ఠేననిష్ఠూతంవిస్తృమిత్యర్థః- గౌణార్థత్వద్ గ్రామ్య
 త్వం-యథాహదండీనిష్ఠూతోదీణవాంతానిగౌణవృత్తివ్యపాశ్రయమ్
 అఃసందరమన్యత్ర గ్రామ్యకీర్త్యంవిగాహతఇతి- ఊర్ధ్వమూర్ధ్వప్ర
 వాహముచ్చైరున్నతంత్రస్తోతనోమందాకిన్యాః- సంతతధారనువిచ్ఛి
 న్నసంపాతమంభఇవ-భాతిస్తేత్సు త్రైతై॥

స ఇంద్రనీలస్థలనీలమూర్తీరరాజఖజూరపిశంగ
 మూ, ౧౧ { వాసాః! విస్తృత్వరైరంబురుహంరజోభిర్యనుస్వసు }
 శ్చిత్త ఇవోద భారః॥

౧౧॥ స ఇతి॥ ఇంద్రనీలస్థలమనీలమూర్తీః శ్యామాంగః - సంహితాయాం
 క్షురీరిః రేఫంగ్ పిష్ట్రంగ్ పిష్ట్రావణస్యదీఘాణ ఇతి నీలమః-ఖజూరంహ
 రితాశమవపిశంగం వాసోయస్యసః - పితాంబర ఇత్యర్థః-హరితాశంతు ఖ
 జూరమితివైజయంతీ- సహరిఃపిస్తృత్వైఃపిస్తృమరైః ఇణ్ణశ్చసీతభ్యిఃకస్వి
 రప్-అంబురుహంఅంబుజానాంగుహః- క్విప్-రజోభిఃపరాగైః- చిత్తశ్చిత్త
 వణః- యమస్యస్వసుఃయమునాయాః- ఉదకస్య భారఃపూరఃఉదభారః
 ఇవర రాజబభాస్వనుంశౌచనైత్యాది నావికల్పాదుదకశబ్దస్యఉదాదేశః॥...

{ ప్రసాధితస్యస్య హధుద్విషోభూదన్వై వలక్ష్మీ రితి }
 మూ, ౧౨ { యుక్తమేతత్! వపుష్యశేషేఖిలలోకకాంతాసాన }
 న్యకాంతాపర్యుగసీత రాతు॥

౧౨॥ ప్రసాధితస్యేతి॥ ప్రసాధితస్యఅలంకృతస్య-అస్యనుధుద్విషోభూరైః-
 అన్వైవాససృశీవిభిన్నాచ*అన్యాపిభిన్నాసదృశావితీవైజయంతీ-లక్ష్మీశో
 భాపదాచ*బోభాసంపత్రిపద్మాసులక్ష్మీశ్చీరపికథ్యతఇతిపిశ్వః- అగూని
 త్యైతమ్యక్తం-కుతఃహియస్తాత్-సాప్రసాధనలక్ష్మీః- అశేషవపుషివసనీ
 తీశేషఃకించ-అఖిలలోకస్యకాంతాప్రియాచ-ఇతగూనిత్యాదు-అన్యస్యకాం
 తాప్రియానభవతీత్యనన్యకాంతాకింతుతన్వైవోరస్యేవవసనీత్యర్థః- అ
 త్రగూరైఃప్రసాధనానసాధారణీశోభాసంజాతేతి పారమాధికోవాక్యా
 ధః- అశ్రులక్ష్మీ శబ్దేనశ్లేషమహిమ్నా వాచ్యాయాః శోభాయాఃప్రణయ
 మాసయాశ్రుద్రవ్యాసహాభేదాధ్యవసాయాదియమన్వైవలక్ష్మీ రిత్వభేదభే
 దరూపాతి శయోక్తిః॥

మూ, ౧౩ { కవాటవిస్తీర్ణానుమోతమోతస్థలస్థితశ్రీలలనస్య
తస్య|ఆనందితాశేషజనాబభావసర్వాంగసంగిన్య }
పరైవలక్ష్మీః॥

౧౩॥ అధైనమైవాథాఽభంగ్యంతరేణాహాకవాటేః॥ కవాటవద్విస్తీర్ణా
నుమోతమైసుందరైః-ఉరస్థలైస్తతాశ్రీరితిలలనాకాంతా-యస్యతస్యభో
క్తస్యహారేః-ఆనందితాశేషజనాసర్వాంగసంగినీ-ఆతవపప్రైవసాధార
ణ్యేవశ్రీదేవ్యాః-ఆన్యైవచలక్ష్మీః శోభాగమాచబభూవ- సమవాలంకారః-
ప్రాయశ్చైకాథాకమప్యనేకాన్లోకాఽక్తిపిశేషలోభాత్-లిఖంతికవయః-య
థానైషధేతదావేవనీపీయత్యాదిల్లోకద్వయంతధాన్వకైః-దేశిత్యానిల్లోక
ద్వయంచేత్యాదిత్రప్తవ్యం॥

మూ, ౧౪ { దైత్యాధిపప్రాణముషాంసఖానాముషేయుషాం
భూషణతాంక్షతేన| ప్రకాశకాకేశ్యగుణైఃదధా }
నాస్తనోతరుణ్యః పరివప్రురెనమ్॥

౧౪॥ అథదేవీసహచరన్యైవాస్యయాత్రైతనూచయః-ప్రసాధనవిధైః
ఫలమాహ॥ దైత్యాధిపేః॥ భూషణతా-ముషేయుషాం- సమప్రహరతామితి
భావః॥ దైత్యాధిపస్యహిరణ్యకశిసోః- ప్రాణముషాం ప్రాణాహారిణాం-వ
జ్రాదపికరోరాణామిత్యర్థః- సఖానాంక్షతేనవ్రణైః- ప్రకాశోవ్యక్తః- కా
కేశ్యమేవగుణోయయోస్తాస్తనో- స్తనానిత్యర్థః॥ జాతావేకవచనైఃప్రాప్తై
భూయస్తాస్తనానిముజాతేద్విత్వావేళితత్వాత్-ద్విసచనం-యథాహవా
హసంస్యస్తనాదీనాంద్విత్వపిశేష్టాజాతః- ప్రాయశ్చేతి- దధానాస్తగుణ్యాయ
పతయః॥ వయసిప్రథమత్తజీవ-పనంహరింపరివప్రుః- అత్రహరిసఖానాం
సరహరినఖైభేదేవ్యభేదోక్త్యాస్తనయోశ్చతాదృక్కానిన్యాసంబంధేసంబ
ంధోక్త్యాచాలితయోక్తితయోస్సపేక్షత్వాత్సంకరః॥

మూ, ౧౫ { ఆకషణతేవోధ్వమతిక్రశీయాసత్కున్నతత్వా
శ్శుచమండలైః| ననావమహ్యోతిగురుత్వభాజాని }
తాంతమాక్రాంతశ్శవాంగనానామ్॥

౧౫॥ ఆకషణతేః॥ అశ్కున్నతత్వాద్ధైత్యోః-ఉధ్వమాకషణతేన- సమం
తంకుధ్యమిన్నయతీవస్థితేనైశ్చత్ప్రేయా- అతిగురుత్వమ- ప్రవృత్తత్వమ
తిభరత్వం-వభజతీతితద్భక్త-భజోన్యః- తెనాంగనానామచమోండలైః-అతి
క్రశీయాసత్వంతకృతతరః- తదీయాకీణశ్శ్వరముతోహలాదేలః-ఘా

రితరెఫాదేశః-మధ్యోనితాతమాక్రాంతపిడితభవ-ననామనతఃప్రణతశ్చుల
త్రమధ్యకుచమండలవిశేషణసామ్యాదరిః జిగీషురాజప్రతీతేస్సమాసోక్తిః-త
యాచవాచ్యయోఃప్రతీయమానాభేదనఆక్రమణక్రియాకర్తృకర్తృభావం
సంభావయంత్యానుప్రాణితేయం నమనస్సాక్రమణహేతుకతోష్ఠత్రై
క్షేతితనయోస్సంకరః-ఉత్ప్రేక్షయోస్తునైరపేక్ష్యాత్సంస్పృష్టిరైవేపివేకః॥

మూ, ౧౬ { యాంయాంప్రియః ప్రేక్షతకాతరాక్షీసాసాహి
యానప్రముఖీబభూవ | నిశ్శంకమన్యాస్సమమా
హితేష్యాస్త్రాంతరేజఘ్నురముంకటాక్షైః॥ }

౧౬॥ యాంయామితి॥ప్రియోహరిః-యాంయాంఅంగనాం నిశ్శవీఘ్న
యోరితివీప్సయాంద్విభావః-ఏకవచంచైతత్-ప్రేక్షత-సాసాపూర్వ
వద్విభావః-కాతరాక్షీసాధ్వసాచ్చకితలోచనాసతః-హియానప్రము
ఖీబభూవవతేనకార్యద్వారాలజ్ఞాసాధ్వసభావోదయఉక్తిః-అన్యాసామీ
ష్యాభావోదయమాహఅన్యాఃఅప్రేక్షితాంగనాః-అహితేష్యాఃకృతా
క్షమాస్తత్యః*పరోత్కర్షాక్షమేష్యాస్యాదితిఅక్షణాల్-తత్రాంతరైత్స
న్నిరీక్షణావసరే * కీలైమధ్యేవకాశేచతాదధ్యేవసరేవధాక్షివైజ
యంతీ-నిశ్శంకంతదనిరీక్షణాదవిస్తబ్ధం-సమంయుగవత్కటాక్షైః-అముంహ
రిం-జఘ్నుఃప్రజహుః-సరోషమద్రాఘురిత్యర్థః॥

మూ, ౧౭ { తస్యాతసీసూనసమానభాసోభ్రావ్యన్తయాఖా
వళిమండలెన | చక్రేణరేజేయమునాజలోఘఃస్ఫుర
న్తహవతతాక్షవైకబాహుః॥

౧౭॥ అథాస్యపంచభిదిన్యాస్త్రసన్నిధానమాహ॥తస్యేతి॥ఆతసీసూనె
వతుమాకుసుమేన-సమానభాసఃతుల్యకాంతైః-స్నిగ్ధశ్యామస్యేత్యర్థః*అత
సీస్యాచమాతుమేత్యమరః-తస్యహరైరేకబాహుః-భ్రావ్యదావతమా
నం-హయాభావలీనాం-మండలంచక్రవాళంయస్యతేన-చక్రేణసుదశనె
తస్మిన్సహనావతోభ్రమోయస్యసః*స్యాదావతోభ్రానాంభ్రమగ్ధ
త్యమరః-యమునాజలానామోఘః-ఘరభవరేజేచక్రందధావిత్యర్థః॥...

మూ, ౧౮ { విరోధినాంవిగ్రహభేదదత్తామూలైవశక్తిఃకవ్చి
దస్తలంఘ్నినిత్యంహరెస్సహితానికామంకామో
దక్షీమోదయతీస్తచైతః॥

౧౮॥ విరోధిశామితి॥విరోధినాంవైరితాం-విగ్రహభేదేశరీరవిదారణే-దత్తా

*శరీరంపక్షావిగ్రహిత్యమరః-కృదిత్ క్వాప్యస్థలంతి-సర్వత్రా ప్రతిఘాతవృత్తిరిగ్యధః-నిగ్యంసన్నిహితానపాయినీలతపవ-మూతా-మూతా-మూతా-మూతశక్తిః-సామర్థ్యమివస్థితేత్యుత్పేతౌ-కామోదకీతస్యహరైః-చేతఃనికామంమోదయతిన్న-స్పసన్నిధానై నేతిభావః||.....

మూ, ౧౯ { నకేవలంయస్వతయామురారె రనన్యసాధారణ }
 { తాండధానః| అత్యర్థముద్వేజయితాపరేహంనా }
 మ్నా పితస్యైవసనందకోభూత్ ||

౧౯|| నేతి|అన్యస్యసాధారణస్సమోనభవతీత్యనన్యసాధారణః-తస్యైవసాధారణః-తస్యభావస్తత్తాతాండధానః-తథాపియోనందకః-స్వతయాకేవలం-గజాశ్వాదివదసాధారణస్వత్వేనైవ-మురారెన-మురారిసంబంధినకింతుపరేహంశత్రూణాం-అత్యర్థముద్వేజయితా-భీషయితాసకలతపవనామ్నాపిచంద్రవన్నందయశీతినందకఇత్యన్వర్తసంజ్ఞాబలైవ-నందయత్యుత్పేనాపీతియావత్తస్యైవ-తదీయఏవయోనన్యసాధారణత్వాత్తిస్యైవస్వఃపరోద్వేజకత్వాత్తస్యైవసందకౌనందయితాచేత్యధః-సనందకౌనందకాఖ్యఃఖగ్నోభూత్సన్నిహితోఽఘాదిత్యధః-సంబంధానువాదేనసన్నిధానమేవలత్రపిధేయంప్రకరణాత్-అత్రానన్యసాధారణత్వపరోద్వేజకత్వపదార్థాభ్యాంపిశేషణగత్యానందకస్యతదీయతాసమర్థనాత్పదార్థహేతుకంకావ్యతింగమలంకారః.

మూ, ౨౦ { ననీతమస్యేననతింకదాదిత్య-తాం-తికప్రాప్తగు }
 { ణక్రియాసు | విధేయమస్యాభవదంతికస్థంశా }
 జ్ఞాంధనుమిత్రమివద్రధీయః||

౨౦|| ననీతమితి||కదాదిదపలస్యేనపురుషాంతరేణనతిమాకర్షణం-భేదేనస్వానుకూల్యంచననీతం-నప్రాపితం-క్రియాసురణకర్తృసు-హితాహితకృత్యేషుచకణాంతికంకణగోచరం-ప్రాప్తో-గుణోమార్షి-అప్రతారూపధర్మాశ్చయస్యతత్-విధేయంక్రియాసువశంవదంద్రధీయోదృఢతరం-పీడాసహమితియావత్-శృంగస్యవికారఃశాజ్ఞాంనామధనుః-మిత్రమివాస్యహరైరంతికస్థంసన్నిహితమభవత్ ||

మూ, ౨౧ { ప్రబద్ధమం ద్రాంబుదధీర నాదః కృష్ణాణావాభ్య }
 { ణచలై కహంసః | సుందానిలాపూరకృతందధా }
 నోనిధాన్వనమశ్రూయతపాంచజన్యః||

౨౦॥ ప్ర బధ్ధే॥ నియం రాతీతీర్థరోమ నోహరః. మంద్రోగంభీరోంబునస్య
వధీరశ్చనాదః. ప్ర బధ్ధోయేనసః. ప్ర బధ్ధమం ద్రాంబుదధీగ నాదశ్చత్యుపమా-
కృష్ణపవాణవః. తస్యాభ్యణచరీంతికచారిః. ఉపకంఠాంశికాభ్యణా
భ్యగ్రాతస్యభీశోవ్యయిమిత్యనురః. సచాసా వేకహంసశ్చైతి. శ్లిష్టుపరింపరిత
రూపకంమందానిలస్యాపూరః. ఆపూరణం తెంకృతంజనితం. నిధ్వానందధా
నః. అనాధ్వాతోపిమందమాగుత ప్ర వెశాదేవధ్వనన్ని తిపాటవాతశయోక్తిః.
ధ్వన్యసంబంధేపి. సంబంధకథనాత్ పంచజమోనానుకల్పితసురః. తత్రభవః
పాంచజవ్యః. అస్యశంఖః. బహిర్జీవ పంచజనేభ్యశ్చైవక్తవ్యమిత్య
ప్రాత్యయః. అశ్రూయత శ్రూయశ్చైవ. పాంచజన్యోపి నన్నిహితోభూదిత్య
భావః. తాత్పర్యం తెలుపుచున్నాము. యంత్రత్యాగివద్ధర్మధర్మిణౌరభేద
మోపచారాత్పాంచజవ్యస్యశ్రవణోక్తిః॥.....

మూ, ౨౦ { రరాజసంపాదకమిష్టసిద్ధేస్సర్వాసునిష్కృప్తప్రతిష్ఠిత
మూ, ౨౧ { మూర్ఖమౌనుహారథఃపుష్కరథం రథాంగీక్షీప్రంక్ష
పానాధ్యనాధిపాదః॥ }

౨౧॥ రరాజేతి॥ సీహారథోయస్య సమహారథః. రథికః. శేషః. ఆత్మానం
సారథించాశ్వాంరక్షణయైశ్చైతయోనరః. సమహారథసంజ్ఞాస్యానిత్యా
హునీతికోవిదాశ్చరీరథాంగంచక్రమస్యాస్తీరథాంగిహరిశ్చప్రసిద్ధే. సం
పాదకంలక్షణవత్పాత*పుష్కరస్పర్షాథకశ్చిత్తాస్త్రాచ్యైతిభావః. స
ర్వాసునిష్కృప్తప్రతిష్ఠితమూర్ఖమనిష్కర్థమసమిశ్యకః. అభిస్తాశ్చశరైశ్చ
రంకుశత్పాత*పుష్కరహస్తోమైత్రమప్యశ్వీనీచచత్పార్యహుస్పర్షనిద్రాప్
రకాణీతిశాస్త్రాచ్యైతిభావః. క్షీప్రంక్షీప్రగామిసం. అన్యత్రక్షీప్రకారిణం.
క్షీప్రంచాశ్వీని నేపుష్కరశ్చిత్తాస్త్రాత్. పుష్కరథంక్రీడారథం. అసౌపుష్కర
థశ్చక్రయానన్నసమగాయయిదిశ్యమరః. అధిరూఢస్పృశ*పుష్కరథశ్చవపు
ష్కరథః. తమధిరూఢః. పుష్కరంక్షీప్రగణః. తుపానాధశ్చంద్రశ్చవరరాజ॥

మూ, ౨౨ { ధ్వజాగ్రధామానవృశేథశౌరేస్సంక్రాంతమూ
మూ, ౨౩ { తిమూణిమెదిసీషు. ఫణావతస్త్రాసయితుంరసా
యాస్తలంఽవితున్నివసన్నగారిః॥..... }

౨౩॥ ధ్వజేతి॥ అవరధారోహణానంతరంశౌరేః. శ్రీకృష్ణస్య. ధ్వజాగ్రంధా
మస్తానంయస్యసః. మణిమెదిసీషుకుటిమెషుసంక్రాంతమూర్తిః. ప్రతిబింబి
తాంగిపన్నగారిః. గరుష్వాణ. ఫణావతస్సపాణాశ్రాసయితుంభీషయితుం

రసాయాస్తలరూపాతాశంపివిత్కప్రకేష్టుమిచ్చన్నివేశ్యుఃప్రైత్యైత్యై-విశ
తేస్సన్నంతాల్లబశ్శత్రాదేశః-నదృశేదృష్టఃసాపేసన్నిహితోభూనిత్యక్షణః॥

మూ, ౨౦ { యియాసతస్తస్య వహీధ్రరంధ్రభిగావతీయా
స్వబహప్రణాదః జలాంతరాణీవసుహణవేమ
శ్శబ్దైంతగాణ్యంతరయాంచకారః..... }

౨౦॥ యియాసతస్తస్య॥ యాశుమిచ్చశః॥ యియాసతీయా॥ తేస్సన్నంతాల్లబః॥ శ
త్రాదేశః॥ తస్యహరేస్సంబుధిరుహీంధరంతీవహీధాః॥ పుష్పణాః॥ మూ॥
విభుజాదిత్యైశ్శత్రుశ్శ్రేయః॥ యథాహ॥ వామనః॥ కుహీధ్రాః॥ యోమూల
విభుజాదిదశనాదితి॥ తేషాంరంధ్రాణిబిలాని॥ తేషాంభిగావతీవంశ్యపిద్భి
దాదిభ్యోజ్జీ-భిగాయాంపతీయానమక్షతరః॥ పరిహస్యణాదోనిన్యాణ
ఘోషః॥ సుహణవస్సౌముప్రవాహః॥ అన్యానిజలానిజలాంతరాణీన్వసు
ఖుపేతిసమాసః॥ అన్యాశబ్దాశ్చబ్దైంతరాణీ-పూర్వవత్సమాసః॥ అంతరా
ణీఅంతరహితానిచకార-అంతరయాంచకారః॥ ఛాయామాసేత్యక్షణః॥ అం
తరశబ్దాంతథానాథాంతశ్శ్రోతీతీణ్యం॥ గాఢీతీ॥ అంతరమవకాశా
పరిపరిధానాంతథావేదతాదీభ్యైభియత్రప్రవహరః॥.....

మూ, ౨౧ { యతస్సధర్మాజగతాంజగమధర్మాగరిత్రాన్యః
ఫణినాతతోధః॥ మహాభగాబుగ్గీరస్సహస్రసా
హయ్యకవ్యస్రభుజంప్రససై॥..... }

౨౧॥ యతస్స॥ జగతాంధర్మాధారయితాపక్షిసామింలీకధః॥ భావః॥ క
ర్తృకమణాః॥ కృతీకర్తృణీషష్టి-సహరిః॥ యశః॥ యుభాగౌజగమతత
స్తస్మిన్నైవభాగౌధః॥ పాతాలేధరిత్రాన్యః॥ గరిత్రాన్యః॥ గరిత్రాన్యః॥ గరిత్రాన్యః॥
పూర్వవత్పక్షిఫణినాశేషణగుహతా॥ భరణిసముతాద్భుగ్గీరస్సహస్ర
భూతస్య-శిరస్సహస్రస్య-సాహయ్యకేసహయ్యకర్తృణీ॥ యోపధాన్యరూపా
త్రమాద్వైక-వ్యగ్రాస్తస్వరమాణాః॥ భుజాయస్త్రిన్కర్తృణీత్యథాతథా-
ప్రససై॥ ప్రస్థశంభావేలిట్-హరిశ్చచారేత్యక్షణః॥ అగ్రశ్చైషస్యశిష్టప్ర
సరణాసంబంధేపిసంబంధోక్తేరతిశయోక్తిః॥.....

మూ, ౨౨ { అభోచ్చకైస్తారణసంగభంగభయావనమీకృతకే
తనాని॥ క్రియాఫలానీవసునీతిభాజంనైన్యానిసా
మాన్వయమన్వయస్తమ్॥..... }

౨౨॥ అథేతి॥ అథహరిచలనానంతరం॥ ఉచ్చకైరున్నతేతోరణేద్వారవా

రుణిసంశయభంగః-తస్మాద్భయవలన మ్రుక్యతానికేతనానియైస్తాని-సైన్యా
 నిసామస్యాన్వయస్సంతానః-తంసోమాన్వయం-తంహరిం-సునీతిభాజంసునీతి
 మంతంక్రియాసామాన్యపాయప్రయోగాః - తాసాంఫలానిహిరణ్యభూ
 మి త్రాదిలాభాఇవాన్వయఃఅనుగచ్ఛయాతేలక్ష్య లభశ్శక్యకటాయన
 స్సీత-యైజాన్ ||.....

మూ, ౨౭ { శ్యామారుణై వారణ దానతోయై రాలోడితాః
 కాంచనభూపరాగాః | అనెమిమగై శ్శీతకంఠపిఁ }
 ధక్తోదమృతశ్చయుభిరెరక్తోః ||.....

౨౭ || శ్యామేతి || శ్యామానిచ తాన్యగుణానిచ శ్యామారుణైఃకృష్ణలోహితైః
 క్షవశోవణై సేతసమాసః-వారణదానతోయైః-గజనుదోదకైఃఆలోడితా
 స్సమైర్భిశా-అతఏవ-శీతకంఠపింధక్తోదోమయూరబహుమాణాఇవ-ద్యో
 తంతభితితోక్తాః- క్షిప్రఉపమాలంకారః-కాంచనమయీభూః-కాంచనభూః-
 తస్యాఃపరాగాఃపాంసవః-అనెమిభ్యః-అనేమిప్రభివర్ధంతః-చక్రధారాప్ర
 భిసేమిరిత్యనురశేషః- అజ్మర్యాదాభిః-ధృరిత్యభిః-కౌలవ్యయీభావః-
 మగై-క్షిరక్తోః-చక్షుభిరేపిస్తాఇత్యర్థః-పరాగాణాంవిశిష్టపేషణాసంబం
 ధేపి సంబంధోక్తరేణయోక్తిః - తయోచమహాగజరథసంపత్తివ్యభ్యత
 ఇత్యలంకారేణవస్తుధ్వనిః ||

మూ, ౨౮ { నలంఘుయామాసమహాజనానాంశిరాంసినైవోద్ధతి
 మాజగామ | అచేష్టతాష్టసరభూమిరేఃఃపాదా }
 హతోయత్సదృశంగరిమ్ ||.....

౨౮ || నేతి || అష్టసులోహేషుపరంప్రశీస్తాస్యోఃఅష్టపరం-సువణం-గు
 క్తం-కాతాస్వరంజాంబూనదమష్టాపదోస్త్రయామిత్యనురః- తస్యభూమిః-
 తస్యాః-రేః-కాంచనభూరజః-పాదాహతిః-రథాదిచరణాహతోపినన్నిత్య
 ర్థః-మహాజనానాంబహుజనానాం- పూజ్యానాం- శిరాంసినలంఘయా
 మాస-నాతిక్రానుతిస్త-కింబహునా-ఉద్ధతిముత్సతనం-దపాంచనైవాజగా
 మ-కుతఃయద్యస్తాత్-గరిష్టోగురుత్వగుణస్య-మాహాత్మ్యస్యవ్యప్తియస్థిరే
 త్యానినాగురోగ-రాదేశః-సదృశమనురూపంయథాతథా- అచేష్టతఅచల
 త్-వ్యవహారశ్చగురుత్వస్యై-ద్ధత్యప్రతిబంధకత్వాదితిభావః- అత్రానౌద్ధ
 త్యాదిప్రస్తుతమవణాపరాగపిశేషణసామ్యాదప్రస్తుతసుజనప్రతీతేస్సమా
 సోక్తిరలంకారః ||

మూ, ౨౯ { నిరుధ్యమా నాయదుభిః కథంచిన్సు హుర్యనుచ్చిక్షిపు
రగ్రపాదాః | ధ్రువంగుయాన్తా గ్రాదుధః కరీంద్రా
నుల్లంఘ్య గంతుంతురగాన్తదీమః || }

౨౯|| నిరుధ్యమా నాభిః|| శురగాఃయదుభి రాగూఢైరితి భావః-కథంచిన్సు
యత్సేననిరుధ్యమానాః-వల్గాకషణేన వార్తమాణాఽపి - యద్యస్తాత్ అ
గ్రాణిచతేపాదాశ్చ తానగ్రపాదాః హస్తాగ్రహస్తాదయోగుణగు
ణీనోభేదాభేదాదీతివామనసూత్రాత్సమానాధికరణసమాసః- ముహు
రుచ్చిక్షిపురుక్షీప్తవంతః-తత్తస్మాన్తా గ్రంథంధంతీతిమాగ్రదుధః- మందగ
మనేనమాగ్రోధినః-కిష్ట-గురూమహతః-ఘాజ్యాంశ్చ-అలంఘ్యనపీతి
భావః కరీంద్రానుల్లంఘ్య-గంతుమీమరిచ్ఛంతిన్సు-ధ్రువమిక్ష్వుత్యైత్రో-గు
రవ్రాపిసన్తాగ్రప్రతిరోధకాః- పరైరుల్లంఘ్యఇహిలంకారేణవస్తువ్యనిః||

మూ, ౩౦ { అవేక్షితా నాయతవల్లమగ్రైశురంగిభిర్యత్న నిరుధ్య
నాహైః | ప్రక్రీడితాన్రేణుభిరేత్యహణంనిన్య
జనన్యఃపుథుకాపథిభ్యః || }

౩౦|| అవేక్షితానితి|| ఆయతాకృష్ట-వల్లముఖిరజ్జర్యస్తిన్గర్వణిత్యథా
తథా-యత్సేనదుర్వావరవేగత్వాదతిప్రయత్సేన-నిరుధ్ధావాహావాజినోయై
స్యైః*వాజివాహార్వగంధర్వహయైసేధవసప్తయత్యవసరః - తురంగిభిర
శ్వసాదిభిః-అగ్రపురోదేశై- అవేక్షితానాలోకితాః-రేణుభిః-ప్రక్రీడంతీతి
ప్రక్రీడితాః-పాంసుక్రీడాకరాః-కతేరిక్తః-పుథుకాశిర్మా*పుసుక
శ్శబకశ్శిశురిత్యవసరః-జనన్యస్తాణామేత్యవధిభ్యోనిన్యః- అపసారయాం
చక్రురితిస్వభావోక్తిః||

మూ, ౩౧ { దిదృక్షుమాణాఃప్రతిరక్త్యమీయుముగారిమారాద
నఘంజనామః|| అనెకశస్పంస్తుతమప్తవల్పానవం
నవంప్రీతిరహూకరోశి|| ... }

౩౧|| దిదృక్షుమాణాభిః|| అనఘసుకశంకం-మురారిందిదృక్షుమాణాః-ప్రస్తు
మిచ్ఛంతః-దృశేన్సంతాల్లటశ్శానజాదేశః-జ్ఞాశుస్తృప్తృశాంసనత్యాత్మ
నేపదం-జనామః-రథాయాం-ప్రతిరక్త్యం-యథా-కేవలయాభావః- ఆరా
త్సేమిపం-ఆరాధ్యారసమిపయోరిత్యవసరః-ఈయః-అజన్మః - ఇహాలిషిదీ
ఘః|| ఇతిఃకీతిత్యభ్యాసదీఘః-ననునిత్యవరిచితేకాదిదృశ్యైత్యత్రాహ-అ
నేకశక్తిః-అమితమిత్యవసరః- బహ్వల్పాథావృత్తాకాదన్యతరస్యా

మిశ్రస్మ శ్చయః సంస్తుతం పరిచితమపి వస్తుజనం వేదేయః సంస్తుతస్సృ
 శ్చరిత ముత్తమనరః అనల్ప అధికా ప్రీతిః ప్రేమకర్తా-నవం నవంత్యైవ
 నవంక రోత్సనిత్యపీష్ణయోరితి త్యాధేంద్విభావః అపహాశబ్జః పురాణ
 స్సాపీనూతనశ్చమిత్యాశ్చ శ్చైవ న ప్రేమాస్మ సంవస్తునిత్య దృష్టమపి-అ
 దృష్టవరమివ ప్రతిక్షణం దిశ్యంత్యైవ ఇత్యక్షణ-భగవానపిత ధైవేతి సామాన్యే
 న విశేష సహజా నరూహా ధాంతరన్యాసః ॥

మూ, ౩౨ { ఉపేయమపి వత్సానిరంత రాభి రసానిరుచ్ఛాసనము }
 { నీకీనీభిః । రథస్య సస్యాంపురిత త్తచక్షుర్విద్వాన్ }
 { దామాసన నైవ యాతమ్ ॥

౩౨॥ ఉపేయమథిలిపిద్వానభిజ్ఞః అశపతస్యాంపురితగ ద్యాంస్తతచక్షు
 నిఃప్రశృట్టిరసాహరిః - నిరంతరాభీరం ధ్రాభిరినీకీనీభిస్సేవాభిః నిరు
 చ్ఛాసనమపి నంకటం వత్సా- ఉపేయమః ప్రాప్తస్య రథస్యత నైర్యాశంసం
 బాధనిబంధనం ముచగమనం-న విదామాసనపి వేద్య ఉపవిదజాగృభ్యోన్యత
 రిస్సామిన్యామ్ ప్రశ్యయః- వ్యాసంగాదపి వేదనం న త్వజ్ఞానాదితి భావః- వ్యా
 సంగిన్యపదాక్ష-త్వాన్య దాక్ష-హేతుకం కావ్యలింగమలంకారిః

మూ, ౩౩ { మధ్యే సముద్రం కుభిమిత-గీ గామకర్మతీ కాచన }
 { వప్రజాసా । తురింగ కాంతా ముఖిహాప్య నాహ }
 { జ్వాలేషభి గ్యాజలముల్లలాసః ॥

౩౩॥ అధైకీ శ్రీంకాన్తాన్తైః వ్యారి కాంతాణాం ॥ మధ్యే సముద్ర మితి॥
 మధ్యే సముద్రస్య - మధ్యే సముద్రం కుభిమితేనుధ్యేషస్యా వేదికల్పదవ్య
 లిలాభావః-నుధ్యేషబ్రహ్మసృష్టిని యోగాదేకాగాంత్యం కాంచనవప్రభా
 సా-హేన ప్రాకారప్రభయా-కుభిమితేషింకీమితం వరాంకిషిద్రా
 నిభ్యిత్తాజీవ-మర్మకాంతా-జలం సముద్రా నక-భిత్వా ఉత్థితా శేషః- తు
 రింగ కాంతాణాం బడబాయా ముఖే-హవ్యో హనతిహవ్య వాహః కర్మశ్చ
 న్-నిష్కబడబాగ్నై జ్వాలేవచ్ఛిలం ఉచ్ఛభాసేతి త్రసముద్రాంతరీ
 నాయాం బడబా-లజ్వాలాయాంక దాదిన్యం భావ్యమానస్య మధ్యేల్లన
 స్యపురితశానాధేగాధ్యవసాయేరతిస్యాజ్వాలాశ్చముత్ప్రేక్ష్యతే- ఇవశ
 బ్దోయముత్ప్రేక్ష్యవ్యంజకీవ సోపమానాం- ఈదృక్స్వాలాయాంత్రసి
 ధ్మత్సేవ ఉపమానగాయోగాత్-మనోవేదకే ఘనమానం ప్రాయశ్చిత్తేవ
 మాదిభిః ఉత్ప్రేక్ష్యతే నైవ శబ్దోపితాదృశ ఇత్యాచార్యదండీ॥...

మూ, ౩౪ { కృతాస్మదాభూమి భృతాం సహస్రైరుదన్వదం }
 { భిషగివీతమూర్తిః । అగ్నిర్విదాయా విదధేహిధా }

౩౪॥ కృతేతి॥భూమిభృతాంరాక్షాం-గిరితాంవసహస్రైఃకృతాస్మదాకృతాధిస్థానాఃఆప్సదంప్రతిష్ఠాయామితినిపాతః- ఉచ్యతామన్యస్తీత్యుదన్వానుదధిః॥ ఉదన్వానుదధోచేతినిపాతనాత్సాధుః-తస్యంభోభిః-పరివీతాపరివేష్టితామూర్తిఃస్వరూపం-యస్యాస్సప్రవృద్ధీప్రభుః ॥ వోతోనుణవచనాదితివికల్పాత్జీవ-పదంభూతాయాపూఃనగ్నిర్విద్యతేనభ్యుత్థతథత్యగ్నిర్విత్విదస్సత్తాథాత్నిపూర్వాత్ ॥ సత్సద్విషేత్యాదివాక్విష్-తేనఅగ్నిదాతభిన్నైన-అన్యథాశిల్పసాష్టవాసిద్ధిభిభావః-విధాత్రాప్రథతథాపృథివీభూఃప్రభేషివనోరాదికః ॥ షిద్ధౌరాదిభ్యశ్చైతజీవ-తస్యఃప్రతియాతనాప్రతికృతిరివ-విదధేవిహితా*ప్రతియాతనాప్రతిచ్యాయాప్రతికృతిరిత్యమరః-భూప్రతినిధిత్వేత్ప్రేక్షయాపురోవైచిత్ర్యేన్ద్రాదివస్తువ్యవ్యతే॥

మూ, ౩౫ { త్వష్టస్సదాభ్యాసృహీతోలృప్తిజ్ఞాన సంపత్సృష్ }
 { రస్యసీమా । అన్యశ్యతాదశాతలామలెషుచ్ఛాయే }

౩౫॥ త్వష్టురితి॥త్వష్టుర్విశ్వకర్మణః - సదాభ్యాసేనగృహీతోలృప్తీయఃశిల్పవిజ్ఞానస్యశిల్పవిద్యాయామిదంసంపదఃప్రసరఃప్రకషణః- తస్యసీమావధిః-అప్రతివేతియావత్-యాపూఃఅదశాతలామలెషు - దశాణపుష్పస్వచ్ఛేషా*సపాణేముసురాదశాతాత్యమరః- జలధేజలెషు- స్వఃస్వగతస్య*స్వరస్యయమిత్యమరః- ఛాయాప్రవృద్ధింబమివ - అన్యశ్యతేత్సుప్రేక్షా* ఛాయాన్వవాతపేకాంతోప్రతిబింబాకాజాయయోరితివైజయంతీ॥

మూ, ౩౬ { రథాంగభ్రతైఃభివపంవరాయయస్యాపితేవప్ర }
 { తిపాదితాయాః । పెన్ద్రోపకతంముహురంకభా }

౩౬॥ రథాంగైతి॥అంబుధిపితేవరాయశ్రేష్ఠాయ-జామాత్రైచ*వరోజామాతృషిద్ధయోః- శ్రేష్ఠస్యవదితేత్వః-రథాంగభ్రతైఃచక్రనరాయ-హరయోభివంయథాతథాప్రతిపాదితాయాః - అంకస్సమీపఉన్నంగశ్చతద్భాజః * అంకస్సమీపఉత్సంగేవిహ్నౌస్థానాపరాధయోరితకేశవీయస్యఃపురఃఉపకంఠతలైకై-అత్యంతసంయోగేద్విత్తయాఅన్యత్ర - కంతేవి

భక్త్యశ్లేషవ్యయిభావః-మహాః-ప్రేక్షారత్నావళీరాబంధతముమో
చ-వేదానుపాణితేయముపమేతిసంకరః॥

మనము, ౩౭ { మన్మథశృంగారాద్వారాధివారివీచిచ్చటోచ్చలచ్చం ॥
 { కులాకులనవప్రణవర్యంతచకోశచక్రస్సుమేను
 { వహోన్మహామహ్యకారి॥..... }

32. యస్మాద్ధిః॥ చలంతీనాంవారిధివారిషీషీనాం- ఛటాసుపరంపరాసు-
ఉచ్చలద్విగుచ్ఛవద్ధిః-శంఖానాంకుటై-రాకులైఃఆకిణ్దాన- యస్మాద్ధిఃపురిఃప-
వైణప్రా, కారైఃపర్యంతచరముకుచక్రంసత్తత్తమండలంయస్యసఃసుమే-
రొర్వప్రస్నానుఃసానుప్రా కారయోర్వప్రకృత్యుభయత్రాపిసజ్జనః- అహ-
స్యహనితస్వహంఃఅవ్యయంవిభక్తీత్యాదినాయుథాభేదవ్యయాభావఃఅన-
శ్చసేలుంసకాదవ్యవరస్మాదుఃసమాసాంతః- అన్నకారి అనుకృతః తస్మా-
న్యంప్రావేత్యక్షణః- మేయాపమానాద్వప్రస్యతత్తుల్యమాన్నత్యంవ్య-
జ్ఞతే॥

మూ, ౩౮ { పశిక్ష్ణభేదాగక్ష్మతాని యత్ర భ్రమాగతైరంబు
భిరుంబురాశిః లోతైరలోలమృతభాంజిమిష్టైః
త్వానీరత్నానీరతామవాప|| }

౨౨॥ వణిగిం॥యశ్రయస్యోపురి-వణిజాంవసవణిక్ష్వథేఽపణే-అపూగాః
 ఘాగాఃసంహృతానానికృతానికృతాని - పు.జీకృతాని కృతేశ్చాద
 యశ్రయశ్రాదిభిరిశసమాసః కృతేశ్చాదిమచ్చ్యభావచనమితీచ్యభాతా
 వ-అలోలన్యశ్రాభాంజీర్ణప్రభావంతి-రత్నానిలోలైశ్చతైః-అతఏవ భ్రమా
 గతైఃజలనిగదామమాగదాతైః-భ్రమాశ్చజలనిగదామకశ్యమగః-అంబుభి
 మ్ముష్ణాఅసహర-అంబురాశీరణావఃజలమాశ్రప్రసారోపేతభావః-
 రత్నానిరత్నామనామనతుపాగితిభావః-అత్రాంబురాశేఃప్రాగ్రత్నసం
 బధ్యేసంబంధోక్తేఃతేయోక్తిఃతయాచపుర్యాస్యప్రాతిశాయినిరత్న
 సమృద్ధిర్వాప్త్యుత్పత్తిః.....

మూ, ౩౯ { అంభశ్చ్యుతఃకోవలరశ్చ రాశీనపాఢిధిఃశానపి
నన్ధిభాసః॥ యత్రాతపేథాశుమివాధితప్వంఽప్రా
రయామాసతరంగహసేః॥ }

౩౯॥ అభ్యంతరీయ శ్రుతి - ఆపాంధిస్వమూర్తిః అభ్యంతరీయతమీశ్వరః
త్యంభోమృతః జలస్రావణః అతపవ-శ్శనైః పిన్దభాసః పితౄణాం కౌంటీ-అపి

పూర్వాన్నవ్యతైకిర్నణిక్తఃపక్షివాగురిగల్గోపమవాప్యోరుపసర్గయో
రిత్యపేరకారలోపఃకోమలానుత్కృష్టా-రిన్నరాశీకాతపేధాతుంగో
పశాథానిధాతుమివేషలోత్ప్రేక్షా-తలైష్యత్వేషు-అధితల్పంతల్పం
శయ్యాటరాదేష్యత్యుగరిఃపిభక్తివ్యథేవ్యయాభావః-తరంతరైవహ
నైఃపిస్తారయామాసప్రసారయామాస-అతాతపాధానస్యతిరంగహస్త
సాధ్యత్యేనోత్ప్రేక్షాయాపకయోస్సంకరః॥

మూ, ౮౦ { యత్సాలముత్తుంగతయావిజేతుంయారాదున్ద్యము
తసాగరస్య| మహూమిభివ్యాహతవాంభి
తాదైవీదాదివాభ్యాశగతైవిలిల్యే॥..... }

౮౦॥ యదిత|| సాగరస్యనుహూర్తిభిఃకర్తృభిః-యత్సాలంయస్యఃప్రా
కారం॥ ప్రాకారోవరణస్సాలశ్చమరిః-ఉత్తుంగతయాదేన్నత్యగుణైవ-వి
జేతుంజేతుమివేత్యథః-ఫలోత్ప్రేక్షాయంవ్యంజకాప్రయోగాద్యమ్యా-
గూరాదుదస్థియత-ఉత్థితంభావేలజ్-తథాఅభ్యాశగతైస్సమీపగతైఃసమీ
పేషికటాభ్యాశనన్దికృష్టననీడవదిత్యుగరిః-వ్యాహతోవాంభితాగ్ధస్సాలవి
జయగూపోయేషాంతైఃజయాక్షమైశ్చకః-అతవప్రదానివేటహేతూ
త్ప్రేక్షా-పిలిల్యేఃలీనలీయతేభావేలిట్-అతాశక్తస్యాస్యఃజిగీషో
వీదానుదయాత్సపేక్షత్యేనఉత్ప్రేక్షయోస్సంకరః॥

మూ, ౮౧ { కుశూహలెనేవజవాదుపేత్యప్రాకారభిత్త్యాప
హసానిగుద్ధః| రసన్నరోదీచ్ఛత్రమంబువర్షవ్యా
జేయస్యబహిరంబువాహః॥..... }

౮౧॥ కుశూహలెనేవ॥ అంబూనివహతేత్యంబువాహూమేఘఃకర్తృణ్య
న్-కుశూహలెనేవఅంగఃప్రవేశాతులెనేవేహేయాత్ప్రేక్షా-జవాదుపే
త్యయస్యఃప్రాకారభిత్త్యా-సహసానిగుద్ధోనివారితః-అశవవబహిరేవర
సగజజమఃఖాత్తంనంశ్చేతిశ్లేషః-అంబువర్షవ్యాజేనభృతవరోదీ
తోఅస్రాణిముక్తవాగుదిర్-అశ్రుపిమోదనెలజ్కరుశస్సవందభ్యుత్థ
తాగచః-అత్రాంబువర్షవ్యాజేనెత్యవహ్నవస్యఉక్తశ్లేషోత్ప్రేక్షాసా
పేక్షత్యాస్సంకరః॥

మూ, ౮౨ { యదంగనారూపసరూపతాయాఃకంచిష్టణంభేద
కమిచ్ఛరీభిః| ఆగాధికోగ్ధానుసరఃఫలరోభిఃచక్రై
ప్రజాస్సన్వస్సనిమేషచిహ్నః॥..... }

౪౨॥ యరితి॥యస్యాంపుర్యం - అంగనానాం కూపంసౌందర్యమాకారో
వా*కూపంస్వభావేసౌందర్యఆకారశ్లేషయోరపీతవిశ్వః - తస్యసూపతా
యాఃసాహస్యాత్ - భేదకంవ్యావర్తకం - కంచిద్గుణంధర్మమిచ్ఛతీభిఃఅపే
క్షమాణాభిఃకృతీనద్యోనుమితివికల్పాన్ననుభావఃఅఘరోభిరారాధితః
ప్రాధితిఃనునుమానుషస్పష్టికర్తా - స్వాఃస్వకీయాఃప్రజాఃలిమేషఃప
క్షుపాతపవచిహ్నంవ్యావర్తకం - తెనసహవర్తకంతిత్తీననిమేషచిహ్నః
తేనసహేతుల్యయోగభోజహువ్రీహిఃచక్రైర్ధాతత్త్వమిశ్యతై త్వా*
తత్త్వైత్త్విధాంజసాద్వయోరిత్యమరః - అత్ర స్వాభావకనిమేషస్యఅఘరః
ప్రాక్షానాహేతుకత్వత్యై త్తయూద్వారకాంగనానానిమేషమాత్రభి
న్ననుమానుషంసౌందర్యంవ్యజ్యతే॥.....

మూ, ౪౩ { స్ఫురత్తుషారాంశుమరీచిజాలైర్వినిహ్నుతా }
{ స్ఫుటికసాధవజ్జీఃఆరుహ్యనార్యఃక్షణదాసు }
{ యస్యాంనభోగతాదెవ్యథవవ్యరాజ్ ॥..... }

౪౩॥ స్ఫురది॥యస్యాంపురి - క్షణదాసురాశ్రిమనార్యఃస్ఫురద్విస్తూషా
రాంశోశ్చంద్రస్య-మరీచిజాలైశ్చంద్రికాభిఃవినిహ్నుతాలపహ్నుతాఃత
దేహింసతాపతైర్గృహ్యమాణాభ్యర్థః.అతపవ-సామాన్యాలంకారః. సా
మాన్యంనుసామ్యేనయత్రవస్త్వంతదైకతేజలక్షణాత్ - స్ఫుటికానాం
స్ఫటికవికారాణాం సాధానాం-పక్షురారుహ్యనభోగతాదెవ్యౌదేవాంగ
నాభ్యుదయశేష్తస్త్వపచిహ్నదేవచిహ్నసాతత్. సిద్ధాంతజ్ఞిత్యాది నాజీవ-
వ్యరాజ్-సాధానామగ్రహణాదభ్రంకిషత్వాత్-తత్రలక్ష్యమాణాస్త్ర
యఃభేదర్యంరేతిత్వం- అత్రనభోగతత్వత్యై త్తయాఃపూర్వ
ప్రసాహస్యసాపేక్షాన్యంకరః.....

మూ, ౪౪ { కాంతేషు కాంతోపలగ్నాస్త్ర మేషుప్రకీక్షపంహ }
{ స్ఫుటికలెనుయత్ర । ఉదైర్వరధఃపాశపయోము }
{ కాంతేషు కాంతోపలగ్నాస్త్ర మేషుప్రకీక్షపంహ }

౪౪॥ కాంతే॥యస్యాంపురి - మేషుప్రకీక్షప్రేవయీభావః - కాం
గానిమ్యాని ఇందుఃకాంతేషునాచంద్రకాంతమాణీనాంకుటిమాణిబ
ద్ధభూతాదేవమేషుప్రకీక్షాస్త్ర నిబద్ధాభురిత్యమరః.హర్త్యతలే
షుద్ధత్వైర్నుతాః-ప్రకాశ్యఃజగదాకాశః.వ్యయోఃప్రకాశీపయసంపద
న్యామిత్యమరిత్యపాతినోఅధర్మరాఃపయోమువోమేషాయాసాంతా.

అధఃకృత మేఘునుండల త్పాత్ అజ్ఞాతవృష్టి సాతాఅపీత్యర్థః-విరోధాలంకారః-వయసాంసమూహంపయఃపూరం - ఊహయఃపహంఃస్వ-చంద్రకాంతనివ్యందైరిశిభావఃసహేలిత్వవచిన్వపీత్యానినాసంప్రసారణం-అశ్వసాధానాంప్రణాళీనాంచతాదృగౌన్నత్యపయఃపూరాసంబంధేపిసంబంధాక్రూతిశయోక్తిః||.....

మూ, ౮౫ { రతౌహ్రీయాయశ్రనిశామ్య దీపాన్ జాలాగతా
భ్యోఽగ్నిహంస్యహిణ్యః | విభ్యుర్విదాతక్షణభీష
శాభ్యోవైమూర్యమధ్యేషుశశిద్యుతిభ్యః || }

౮౫|| రతావిః||యశ్రపురిగృహేష్వగ్నిహం - షిభక్త్యర్థేస్వయీభావః గృహిణ్యఃకులాంగనాః-అతఏవరతౌరతికాలే-హ్రీయాదీపాన్ నిశామ్య నివాప్య - శమేదశశనవ్యతిరిక్తార్థేమిత్తాప్రసాదేనాదేశాభావః-జాలాగతాభ్యోగవాక్షమాగప్రప్తిష్టాభ్యః * జాలంగనాక్ష అనాయ ఇతివిశ్వమిమారాత్ప్రభవంతీతవైమూర్యగణి వాలవాయజనణయః*వైమూర్యంవాలవాయజమిత్యుపరంజిమారాజ్ఞానకృత్ప్రభవయః-అత్రిమూరశబ్దోవాలవాయస్యాదేశః పర్యాయోవాతీతోపచరితోవా - తేవాలవాయాద్దిరెరసాప్రభవతి - నడిమారాన్నగరాత్-అత్రశుసంస్థిత్యత్యత్యేషః ప్రశ్న క్తఃతమక్తం*వాలవాయోమూరంచప్రకృత్యంతరమేవ వానవైతత్రేతిచెక్కు యాజ్ఞిశ్విరివచపాదరెడితి-తేమంతుధ్యేషుభిక్షిమసంక్రాంతాభ్యిగ్నిశేషః-అతఏవతచ్ఛాయావత్యఃపైంగళ్యాత్ - విదాలేక్షణవన్దీపయంతీభీషణాభ్యఃభయంకరాభ్యః - సంధ్యాదిత్వత్-తేరిల్య-ప్రశ్నయేటాప్-శశిద్యుతిభ్యోవిభ్యుర్భీతాః-మాధ్యాదితీభావః-లిట్-అత్రలజ్జావారణాయ-దీపనిర్వాపణేనకేవలంతదసిద్ధిప్రత్యుత - భయంచోత్పన్నమితి-అనధీత్వ-స్థిరూపావిషమప్రభేదః * విగర్థకార్యస్యోష్పత్తిర్యత్రానదశస్యవాభవేత్ | విరూపనుటనావాస్యాద్విషమాలంకృతిస్తేధేతిలక్షణాత్||.....

మూ, ౮౬ { యస్యామతిశ్లక్ష్మతయాగృహేషు విధాతుమాలేఖ్య
మశక్తువంతః|చక్రుర్యువానఃప్రతిబింబితాంగస్త
జీవంత్రాగ్రవరత్నభిక్షిః || }

౮౬|| యస్యామితి | యస్యాంగృహేషుఅతిశ్లక్ష్మతయారన్నభిక్షీనాం - అతేభ్యంవిశ్రం-విధాతునిర్వాయం-అశక్తువంతః యువానఃప్రతిబింబితాంగః

స్వయంతాసుసంత్రాంతమూతాయస్సంతఃరత్న భిక్షస్సజీవచిత్రాస్సచేత
నచిశ్రవణీవచక్రరీశ్యు త్వేత్సే ||

మూ, ౪౭ { సావణ్యభాజాంత్రమాగతానాంత్రైఃస్మరా
పాంశుతయాంగనానామాయస్యాంకిపోలైఃకలధౌ
తథానుస్తంభేషుభేజేనణిశుపణశ్రీః ||

౪౭ || సావణ్యైః||యస్యాంపురికలధౌతథానుస్తంభేషుహేమాకారస్తం
భేషు* కలధౌతంరౌప్యహేమ్నో రితపిశ్విః - ప్రణమాగతానాంత్రతీబింబగ
తానాం-సావణ్యభాజాంత్రానువణ్యాదగృహీతభేదానామిత్యర్థః-అ
తివససామాన్యాలంకారః- సామాన్యంగుణసామ్యేనయస్రవస్తస్వంతరైక
తైరిలక్షణైఃఅంగనానాంత్రపాంశుతయాస్తరేణమదనైవ-ఆపాంశుత
యాలత్త్వైఃభిన్నవర్ణతావద్భేదసగృహ్యమాణైరిత్యర్థః-కపోలైఃనణిద
వణితానాంస్ఫటికవణియుక్తగాణాంశ్రీరివశ్రీభేజే-ప్రాప్తైరివిదళనా-
సానోక్తసామాన్యప్రసాదలభైతితేనాస్యాస్తంకరః||

మూ, ౪౮ { శుకాంగనీలోపలన్నితానాంలిప్తేషుభాసాగృహదే
హాళీనామాయస్యాంపురిదేషునచక్రరేవముగ్ధాం
గనాగోమయసోమఖాని ||

౪౮ || శుకాంగే||యస్యాంపురి-ముగ్ధాంగనాః-శుకాంగవన్నీలాఉపలామణ
యోమరకతానీశ్యవర్ణః-ఉపలఃప్రస్తరేషుతాపిశ్విః-తైరిమితానాం
గృహదేహాళ్యోగృహద్వారశఖాధారదాహుతి* గృహవగ్రహణీదేహ
శృంగణంచక్రగాజకర్ణశ్యమరః-తాసాంభాసాలిప్తేషు-ఆలిం దేషుద్వారబ
హిభాగైషు*ప్రపూణప్రఘణాలిందాబహద్వారప్రకోష్ఠకర్ణశ్యమరః-
గోః-పురీష-గోమ-యం-గోశ్చపురీషకర్ణశ్యమయత్-తస్యగోమఖానిలెపనాని*
లెపనైశ్చిలాగారైవాద్యభాంజపిగోముఖమితీవిశ్విః-నచక్రరేవమరకత
ప్రభాయాంపిలేపభ్రాంత్యైఃభావః-ఆశపవ|| భ్రాంతమదలంకారః-కవి
సంకుతసాదృశ్యాన్వస్తస్వంతరమర్చ్యత-సభ్రాంతమానితసర్వస్వకారల
క్షణాత్ ||

మూ, ౪౯ { గోపానసీషుక్షణమాస్థితానామాలవిభిశ్చంద్రకి
ణాంకలాపైఃపారిన్నణిశ్యమశృణాభిరామైశ్చ
హణిశ్చైరివయస్రరేజుః||

౪౯ || గోపానసీష్యైః||యస్రపురి-గృహణీగోపానసీషువలభీషు-భావశ

నాగుః-వంశపంజరేష్యత్యక్షణః. అశవః. గోపానసీతువలభిచ్ఛాదనైవ
 క్రదానుజీశ్యత్ర పబలాధాగవంశపంజరృత్యాహస్వామీక్షణమీషాన్
 లం-ఆత్యంతసంయోగేద్వితీయా-అస్థితానామాసీనానాం - చంద్ర కామేచ
 కాః*సమాచంద్రకమేచ కావిత్యమరః తద్వతాంచంద్రకీణాంమయా రాణా
 మాలంబిభిలంబమానైః కలాపైబత్ హైః * కలాసోఘాషణైబహాఞ్శ్య
 మరః-హరిన్తణయోమరకతానీ* గారున్తతంమరకతమత్కభిలంబహరిన్తణ
 రిత్యమరః-తద్వచ్ఛాన్తమైశ్యజైః - అభిరామాణిహరితశృణునయానీశ్య
 ఖః*తైః-నీ వైఃపలులాంతైవ రేజః*వలీకనీ ప్రేమబలప్రాంతేథవబలంధని
 రిత్యమరః-ఛాదనపర్యాయాపబలచ్ఛదిపీఢనిరంచలవాదినీవలీకనీప్రే-ధని
 షఆధారోవంశపంజరోగోవారసీతివిజేకః- హరితత్వలంబనానిగుణక్రియా
 నిమిత్తానీ వై రివేఃస్వసూహో త్వే త్వా॥

మూ, ౫౦ { బృహత్తులైరప్యతులైః తానమాలాపినధైరపిచావి
 తానైః రేజేవిచితై రపియాసచితై శ్చోహైః }
 శాలైరపిఘారిశాలైః॥

౫౦॥ బృహదీ॥యాసూఃబృహత్కస్తురూఃఉపరిస్థాప్యనాగ్నాధారసూతా
 నిస్తంభాగ్రపీతానియంతుతైః-బృహత్తులైః-తథాప్యతులైరితిరోధః- అనుప
 మైరితిపరిహారః*శులాసామ్యే-స్తంభపీతశ్శుభయత్రాప్యమరః- వితానా
 నామిల్లోచానాం-మాలాభిపినధైరాచ్ఛాదితైః- ఆప్యతానైస్త్రహైతై
 రితివిరోధః-అశూన్యైరిశ్యవిరోధఃసనుస్తవస్తుసమృద్ధైరిత్యర్థః*అస్త్రివితా
 నమిల్లోచః॥వితానంప్రిచుశుచ్ఛకశ్శుభయత్రాప్యమరః-విచిత్రై, గాతె
 ఖ్యరహితైరపిచితై స్తన్నహితైరితిరోధః- విచిత్రై రచ్చునై రిత్యవిరో
 ధః*ఆలెఖ్యాశ్చర్యయోగ్యైర మిత్యుభయత్రాప్యమరః- విగతాశ్శూలాభ
 గ్రాణియోహం గాని-విశాలాని*శాలాగృహతరుస్కంధేశాఖాగానైకదేశ
 యోనివిశ్వః-తైర్విశాలైరపిఘారిశాలైబహుభద్రై రితిరోధః-విశాలైః
 పృశులైరిశ్యః*రోధః*విశాలంపుశులంసహదిశ్యమరః; వెత్కాలచ్ఛంకటచా
 విహితాలచ్ఛత్యయః*గుహైఃరేజేఅపిరయంసర్వత్రవిరోధే-అత్రా విరోధే
 పిపిరుద్ధపదాభాసాద్విరోధాలంకారః ॥

మూ, ౫౦ { చిక్రింసయాకృత్రిమపక్రివజ్జైఃకపోతపాళీసునికే
 తనానామ్ । మాజూరమప్యాయతనిశ్చలాంగం }
 యస్యాంజనఃకృత్రిమమేవమేనై॥

౫౦॥ చక్రి సయెతి॥ యస్యాంపురి-నికేతనానాం వేశ్యనాం* వేశ్యసత్త్వనికేతనమిత్యనురఃకపోతాన్ పక్షిణః పాలయంతీతకపోతపాల్గోవిటంకావరనామానః స్తంభాగ్రప్రసారితదారువిశేషః* కపోతపాలికాయాంశువిటంకం పునపునకమిత్యనురఃకర్మణ్యశ్శీవ - తాసుకృత్రిమపత్రిణాందారుమయిపక్షిణాం-పక్ష్యేకర్మణిషష్ఠీ- చక్రింసయాక్రమిశుమిచ్చయాజిఘృతయత్యను- క్రమేస్సన్నందతాప్రత్యయా-దిశ్యకారప్రత్యయేటావ్ (స్మృక్రమోకనాత్మనెపదనిమిత్తజ్ఞానాగమోచభవని-అశ్రక్రమేవృత్త్యాదివ్యతిరిక్తాభేష-అనుపసర్గాద్వైతి-వైకల్పికస్యాత్మనెపదనిమిత్తస్యానుపసర్గాత్వస్యవైపక్షికస్యసంభవాత్-అయణందీర్ఘుమానతం వానిశ్చలమంగంయస్యతం-మాజాఽరం-బిడాలనుప*ఓశుబిడాణోమాజాఽరఃపుషదంశకఽఽఘుగుశ్యనురః-జనఃకృత్రిమంక్రియానివృత్తమేవ-మేనెనతువాస్తవమిత్యన్వేష్యణి-క్రిష్టిక్తమౌమ్నిశ్యమిశేమప్రత్యయః - ఏతేనకృత్రిమాకృత్రిమయోఽప్యత్రిమభేదోదుర్గహృతి-శిల్పఽజ్ఞానాతిశయోక్తిః-అశ్రకవికల్పితస్యాఖ్యాన్మాజాఽరజనయోఽకృత్రిమాకృత్రిమేషు విపరీతమివణానాద్భ్రాంతిమనలంకారః-తల్లక్షణంయోక్తం॥

మూ. ౫౧-౨ { ప్రసోపిమః పారవిందైవఽఽఘాదనశ్చంద్రమథ }
 { శ్చకారః । అశేతనక్షత్రపథానియస్యాం ప్రాసాద }
 { శ్చంగాణివృధాధ్యుతుత్ ॥..... }

౫౧॥ యీశః॥ యస్యాంపురి వగూజనఃక్షితౌ-ప్రసోప్తాయస్యక్షిప్తప్రసోప్తభూమిసోపి- చంద్రంసివిప్రమసీతిభావః- తక్రాపిముఖైరేవారపిండైఃఆనశ్చకారైశ్చవిరోధః స్వరూపణ్యమహిమ్నా అధరీవకారేతి- పరిహారాద్విరోధాభాసోలంకారః- అశేతానినక్షత్రపదమతీతనక్షత్రపథాని-అధ్యావయః క్రాంతాన్యధేద్వితియయోతి సమాసఃకర్మిణుప్రాప్తాసన్నైత్యానినా పదవిల్లింగతాప్రతిషేధః- ప్రాసారశ్చంగాణి-వృధాఅద్యుతుత్ - అధిరోహణీన్ద్ర-అనధిరుహ్యోవాధఃకరిణాదితిభావః- రోహతయజ్జ్వలత్కనుపథాననిటంకృత్యోక్తైఃకృదేనః- అగ్రాధఃకరిణవాక్యాత్కన్యశ్లేష-విరోధావజీవ్యవైయధ్యోమౌతుత్వాగ్నంకీణఃకావ్యనిగదైః॥

మూ. ౫౨ { రివ్యాత్తతే ప్రాప్తవతఃపతాకారాగఃకాథవ }
 { ధకయంతిః । యస్యానుసేవంతన మన్వళీకాన్ }
 { ముంపగూభివకలభీర్మువానః॥..... }

౫౩॥ రమ్యాకృతి॥యస్యోపురియువానిగమ్యఃరహణీయాకృతిహేతోఃసతా
కాః ప్రాప్తవశేః ఉక్తిః పుష్పజాగృత్యర్థః-అన్యత్రరమ్యాకృత్యేవం-వతాకాః
ప్రాప్తవశేఃప్రసిద్ధతాం-తాగృత్యర్థః*వతాకావైయంత్యంబసాభాగ్యేకే
ధ్వజేపిచ*ఇతిహేతుప్రకరణప్రకారాదిసమాప్తిష్టిశ్చభయత్రాపివిశ్వః-
వివిక్తాఃవిజనాశుద్ధా ఇతిచహేతోః - రాగంవర్ధయంతేః * వివిక్తాః
తనిజనాపిత్యమరః-నవద్వళికానమనీనాః * వచికనీవ ఇత్యమరః అ
న్యత్రనమంత్యేవభ్యోత్రివశ్యాఖ్యామధ్యమరేఖాయాసాంతాః-నమద్వళి
కాఃనద్యుతశ్చైతికవ*వళిర్ద్యమరేఖార్నిజేణత్వగృహదారుష్పితివై
జయంతీ-వలభీమాటాగారాణి*మాటాగారంతువలభిరేత్యమరః-వధూభిస్స
మమసేవతవధూసహితాఅసేవతేత్యర్థః-అత్రవధూనాంవలభీనాంబప్ర
కృతానామేవధర్మసామ్యేనౌపమ్యావగమాత్-కేవలప్రకృతాశుభ్యయోగి
తా-నతుశ్లేషః-తత్రకేవలప్రకృతేఃపశ్యేష్యస్యాపిశ్చిష్టత్వనియమాత్-యథా
హుఃప్రకృతాప్రకృతోభయగతవత్త్వంచేచ్ఛల్పమాత్రసాధర్మ్యంశ్లేషో
యంశ్చిష్టత్వంసర్వత్రాదృద్వయేనాంత్యకృతి * ప్రస్తుతానాంతథాన్యేషాం
కేవలంతుల్యధర్మతః॥ ద్వేషవ్యం గమ్యతేయత్రప్రకృతాతుల్యయో
గితా॥

మూ, ౫౪ { సుగంధితామప్రతియత్నపూర్వాంబిభ్రంతియ }
{ త్రప్రమదాయునామః మధూనివక్త్రాణిచ }
{ కామినీనామామోదకర్తవ్యహేరమీయుః॥

౫౪॥ సుగంధితామితి॥యత్రపురినప్రతియత్న-సంస్థారః పూర్వోయస్యా
స్తామప్రతియత్నపూర్వానుకృతిమాం-స్యాభావకీమిత్యర్థః*ప్రతియత్న
స్సుసంస్థారఇతివైజయంతీ - శోభనోగంధోయమాంతేషాంభావస్తత్తా-తాం
సుగంధితాంసౌరభం-గంధస్యేత్వేతల్ప్రశ్నయఃబిభ్రంతీబిభ్రాణానికవా
నపుంసకస్యేతినుమాగమః-మధూనిమద్యానికామినీనాం-వక్త్రాణిచ-యూ
నాంప్రమదాయప్రీత్యైవమోదకర్తృణోవాసనాదానన్య-న్యోహేరంపర
స్పరవ్యతికరమియుఃఅన్యోన్యగంధేనాన్యోన్యంవాసనానానుసరిన్యగ్ధః
కామోలిక్-అత్రాపివధూనాంవక్త్రాణాంప్రకృతత్వాత్-సగర్వవదేవశు
భ్యయో-గితాభేదః-తేనయూనాంచుధవానివధూవదనపావంద-వస్తువ్య
జ్యతే-తేనచనిరాతంకభోగాః-పారాఇతిగమ్యతే॥

మూ, ౫౫ { రతాంతరేయశ్ర గృహంత రెఘువితర్దినిరూపా
విటంకి నీడః । రుతానిశృణ్వన్వయసాఁగ నొంతె
వాసిత్వమాపస్సుటమంగ నానామ్॥ }

౫౫॥ రతాంతరశ్చయశ్ర గృహంత రెఘువితర్దినిరూపాహం
స్యాన్వితర్దిన్తు వెదికెత్యమరః- తాసానిరూపాః- మత్త వారణాఖ్యాడ
పాశ్రయాఃనిరూపాహమామ త్తవారణభిఃవైజయంతీ- తెషాంవిటంకాః- డ
పరితన్యఃకసోత పాళికాః- తావనీడామీలాయాఃయస్యసఃకులాయోనీడ
మస్త్రీ యామిత్యమరః- వయసాంశుక శారి కానిపశ్రిణాం- గణఃవయఃపత్రి
శిబుల్యాదాపిపిష్పః-అంగ నానాంవితర్దిషు- రమమాణానామితీభావజ
తాంత రెయశాని - శృణ్వ-అంతెనమీపెవస-త్త్యంతెవాసినిశిష్యాః-ఛా
త్రాంతెవాసినిశిష్యత్యమరఃశయవాసవాసిష్వకాలానిత్యయిక్ - తె
షాంభావస్తత్వం- ఆపనమీపెప్రతిశబ్దయథా శ్రుతంపశ్చాయచ్చారణాదే
వముత్ప్రేక్ష్య తె-అతవవస్సుటమితివ్యంజకప్రయోగః॥ }

మూ, ౫౬ { ఛన్నే ప్షపిస్తప్తత రెఘుయశ్ర స్వచ్ఛానినారీకుచ
నుండతెఘా ఆకాశసావ్యంబధురంబరాణీననావ
తఃకేవలవర్షతోపి!..... }

౫౬॥ ఛన్నే ప్షపిస్తప్తత రెఘుయశ్ర స్వచ్ఛానినారీకుచ
నావైకల్పికోనిపాతః-స్పష్టత రెఘుస్సుటతరంలత్యమాణేష్విత్యకః- నారీ
కుచనుండతెఘా-స్వచ్ఛానిస్ఫటికాదివదలితోభాయకాని- అచరాణీనస్తా
శికెవలంనావతోబరమితీనామై నాకాశసావ్యంబధుః- అచరంవో
న్నివాససీత్యమరఃకింతుఅర్థతోపిఅర్థక్రియయాపితత్వావ్యంబధుః-స్వ
యమలీనూత్నత్వావ్యవధాయకశ్వస్పష్ట్యాదిమూతాంతర గత్యానిపాత
శ్వమిత్యాదినాపి- సావ్యంధురిత్యర్థః-ఉపమాలంకారః॥ }

మూ, ౫౭ { యస్యానుజిహ్వోనుహతీమపంకాన్సీమానమత్యా
యతయోగ్యజంతః । జనైరజాతస్తలనైరజాతా
ద్వయేష్యముచ్యతఃనీతమాగాః॥ }

యస్యామిః॥యస్యాంపురి-అజిహ్వఃఅవక్రాయతన్యశ్ర-అకపటాఃదంభానిర
హితాశ్చత్యర్థః- ఆచరెన్నదృశీంపృష్ఠీనుజిహ్వోనుశతాంత థేస్తరణాదిని
భావః- జిహ్వఃకపటవక్రయోరిహశ్చిక్షణః- నుహతీంసీమానం-రాజకల్పిత
క్షేత్రమానమత్యాదాం-కులాగతానుస్తానస్థితం-అత్యజంతః- అపంకాఃఅ

శ్రీభాషాఽయాంసదవసశ్రవ ఇతిక్వసుప్రత్యయః - జనస్య - యాస్యంపదఃఅభ
వత్తానునసోవ్యభూమిః - వాచామభూమిరితికిమువక్తవ్యమితిభావః - గృ
హేగృహేకల్పవృక్షసంబంధాతశయోక్త్యాపౌరాణాం దేవేంద్రభోగోవ్యభ్య
తేషహకల్పఇత్యుపపదంస్వసంజ్ఞిక దేశోయమామితి వ్యాఖ్యానేహిరణ్యపూ
ర్వంకశీపుమిత్యాదివదవాచ్యవచనదోషావకాశః॥.....

కలాదధానస్య కలాస్వస్థభాభిరుద్భాసయిత్ సౌధ
మూ, ౬౦ { సితభారాశాః । యాం రేవతీజానిరియేష హతుంన
రోహిణీయోనచరోహిణీశః॥.....

౬౦॥ కలా ఇతి ॥ సకలాస్యచక్రాః కలాః చతుష్టప్పవిద్యాః - షోడశభా
గాంశ్చ దధానః * కలాశీల్పేకాలభేదే కలాః షోడశో భాగ ఇతిచాను
రః-సుధయాలిప్త-తద్వస్థితాభిఃస్వభాభిరాశాఃదిశః-ఉద్భాసయిత్ రేవతీ
కిక్కుద్భక్త్యాపూషభం-జాయాయస్యసః-రేవతీజాన్యజాయాయానిజీతిన
మాసాంతోనిగాదేశః లోపోవ్యోర్వలీతయలోపః-రోహిణ్యాఃఅపత్యంపు
మా రోహిణీయో బలభక్తః స్త్రీభ్యాధక్-యాంపురీ-హతుంశ్య కుం-న
ఇయేష నెచ్చోన్మనిత్ - రోహిణీశ్చంద్రశ్చహతుంనఇయేషఅత్ర రోహిణీ
యరోహిణీశ్చయోఃపురోగ్-మాంపహత్వేనద్వయోఃప్రకృతత్వాద్విశేష్య
స్యానిష్ఠిస్తత్వాచ్చకేవలప్రకృతేషయాతుల్యయోగి నాగతమన్యత్॥.....

మూ, ౬౧ { బాణాహవవ్యాహతశంభు శక్తిగాపక్తిమాసాద్యు
జనాదధానస్య శరీరిణాజైత్రశరేణయత్ర నిశ్శంక
మూషేచుకరధ్వజేన॥.....

౬౧॥ బాణానియత్రపురి-బాణాహవేబాణాసురయిథే-వ్యాహతాశంభు
శక్తిర్యేన-తస్యహరఃజయినోజనాదధానస్యకృష్ణస్య-అన్తఃప్రత్యాసన్తిం-
అసాద్యపుత్రశ్శంప్రాప్యేత్యకః-శరీరిణాపిగ్రహవతా నశ్వనంగేనెతి
భావః-జైత్రారవివజైత్రాఃజయిలోకాశ్చన-తాన్ప్రజ్ఞాదిశ్శాస్త్రాన్ప్రశ్న
యః-తేశరాయస్యతేచహకరధ్వజేన-కామేనప్రమ్యున్నరూపేణేతిభావః-
నిశ్శంకంనిభీకమూషేఉపిశంకసనివాసే-భావేలిట్లవదిస్సపీత్యాదివా
సంప్రసారణం-అత్రశంభుశక్తివ్యాహతపదార్థాస్యవిశేషణగత్యానిశ్శం
కనివాసస్యహేతుత్వోక్తేకావ్యగింబెకఃపురాకీలభగవాన్ భక్తవత్సలో
ధూజాటిః-బాణాసురప్రేక్షాబాణాభియామం హరిముపయుజ్యనిజీత
ఇతిపౌరాణికాఃకథయంతి॥.....

మూ, ౬౨ { నిషేవ్యమాణేన శివైనుకరుద్భినుకాండమరుతైః-అన్యత్ర శివైసు
రీతావిరాయః ఉద్రక్తిరత్నాంకురధామ్ని సింధా }
వాహ్నిస్తమెరావమరావతీయః॥ }

౬౨॥ నిషేవ్యమాణేనేతి॥ శివైనుకరుద్భినుకాండమరుతైః-అన్యత్ర శివైసు
ద్రైః-మగుద్భిర్నుద్భవైశ్చ - నిషేవ్యమాణేన హరితా-కృష్ణైః-శ క్రైః-
అధ్యాన్యమానాఽభిష్టయమానా-ఉద్రక్తి నాంరత్నాంకురతాం- ధామ్ని
సానేవికత్ర రత్నాకరత్నాదన్యత్ర రత్న సామత్వాచ్చేతి భావః-సంధౌస్థితే
తీశేషః-యాఘ్రార్థే-రాస్థితాం-ఆనురాజస్యాంసంఘిత్యనురావతీం-ఇంద్రవ
గరీంసంతాబహ్వచోనజరాదీనామిదీర్ఘః-కృష్ణసంజ్ఞాయామితవత్సం-ఆహ్వా
స్తస్పర్థయా-ఆహూతవతీ అనురావతీనుచకారేశ్వరః-హ్వియతేలుక
జ్యేష్ఠధాన్యాయామాజిత్యాత్మనేపదంలిపిసిద్ధిహ్వత్-ఆత్మనేపదేవ్యన్యత
రస్యామిత్యైరజభావపత్యుసిజాదేశః - అత్ర ప్రథమాథే-శైవేపిసింధౌమే
రాస్థితే-వింబప్రతివింబభావేనసాధర్మ్యే-కైశ్చైవాసుప్రాణితేయుముపమే
తీసంత్యసః-ఆహ్వాస్తే-తీనాన్యశ్యప్రతిపాదికశ్శబ్దః-స్పర్థతేహ్వయతే-ద్వ
ష్టిత్యనుశాసనాత్, ...

మూ, ౬౩ { స్నిగ్ధాంజనశ్యామరుచిస్సవృత్తౌపధ్వాఙ్వాఙ్వుం
సతమణికాంతైః-విశేషకోవావిశీశేషయస్యాస్థ్యే }
యంత్రీణాంకీలకస్సవ॥ }

౬౩॥ స్నిగ్ధైః-స్నిగ్ధంయదంజనంతద్వత్-తేనచశ్యామరుచిః-సవృత్తస్స
ద్వృత్తైః-సమృచతులశ్చ-త్రయూతాంలౌకానాంసమాహారస్త్రిలోక్యీత
ద్ధితాథేత్యాదివాసమాసః-సంఖ్యాపూర్వోద్విగుణిణి-ద్విగుణజ్ఞాకృతకా
రాంతో-తరపదోద్విగుస్త్రీయామిష్టత్రీస్త్రీత్వం-ద్విగుణిణీ-తస్యాస్త్రి
లకౌఘాపణఘాతః-సహారైవవిశేషకోవాణిలకృతవ్యర్థః-ఇవచద్వయ
ధాశబ్దాశ్యానుశాసనాత్ * తమాలపత్రతిలకచిత్రకాణిపశేషకాః-ద్విగు
యంచతురీయంచనస్త్రీయామిశ్యమరః-అధ్వంసతావతానాం-బ్రాహ్మ
ణాదీనాం-కాంతిరౌజ్జ్వల్యం-యస్యాస్తస్యాః-యస్యాః-పురః-అధ్వంసితోప
సోగౌరాదికాంతిలావణ్యంచ-యస్యాస్తస్యాః-వనోద్విజాదాశుక్లా
దాస్తౌతావణంతవాతరభిశ్యమరః-వధ్వాఙ్వుశ్చయం-శిశేషవిశేషిత
వాఅనేకవశబ్దయుముపమే-త్యేక-శబ్దమాత్రసాధర్మ్యత్-శైవశ్యాన్యై-
శ్చైవపమేత్యుహదంతీ॥

మూ. ౬౪ { తామీక్షమాణస్సపురింపురస్తాత్ప్రాపన్న తోళీమతు
 { బ్రహ్మతాపః! వజ్రప్రభోద్భాసిసురాయుధశ్రీరాయ
 { దేవసేనేవపరైరలంఘ్య||.....

౬౪|| తామీక్ష! అతులప్రతాపసహరిః - తాంపూర్వోక్తాంపురిం ఈక్షమా
 ణః పురస్తాత్పూర్వస్యాందిశః-సప్తన్యశ్చేస్తాతిప్రత్యయః-ప్రతోళింరథ్యాం
 *రథ్యాప్రతోళివిభేద్యమరః-ప్రాపత్ - ప్రాప్తవాన్యటజీ పుషాదీత్యా
 దినాక్షరసాదేశః-వజ్ర తా-తోరణప్రాసాదాదిగతహీరకాదినాణీనాం-
 ప్రభాభిరుద్భాసిని-సురాయుధశ్రీరింద్రచాపలక్ష్మీర్యస్యాంసా- ఇహవగ్ర
 గ్రహణంనాణీమాతోపలక్షణం-అన్యధాఇంద్రాయుధసామ్యాసంభవా
 త్ - అన్యస్రవజ్రస్యకులిశస్య-ప్రభాభిరుద్భాసిని-సురాయుధానామితరదే
 వకాయుధానాంశ్రీర్యస్యాస్స*వజ్రోస్త్రీహీరకేపవాఽత్యమరఃయాప్ర
 తోళి-దేవసేనాసురచమూరివ-పరైశ్చశ్రాభిరలంఘ్యమదఃపాణ||

మూ. ౬౫ { సప్రజాభివాంగాదరవిందనాభేశ్శంభోజఃటాజూట
 { శటాదివాపః! ముఖాదివాసుశ్రుతయోవిధాతుః||
 { రాన్నిరీయుముఖరజిర్నజ్జివ్యః||

౬౫|| సప్రజాభి|| అరవిందనాభేః శ్శంభోరంగాత్ సప్రజాభవ || శంభోజఃటా
 జూటతటాదాపభవగంగాజలానీవవిధానుముఖాన్ముఖయభవ - మురజి
 తోహరైః ధ్వజివ్యస్సినాః-అశుపురాన్నిరీయుఃనిగతాః-మాలోపమేయం||

మూ. ౬౬ { శ్లేష్మద్భిగ్రసౌగంధ్యముఖగ్రసగ్రప్రభృతీనంహరి
 { భిక్షలోలైః! సరస్వరోష్ణడితజానుభాగాదుఃఖేన
 { నిశ్చక్రమురశ్వవారాః||

౬౬|| శ్లేష్మద్భిగ్ర|| అన్యోన్యేషాంముఖాగ్రేహు-సంగైవస్థలంతఃఖి-నాః కలి
 కాఃయన్త్యైస్కర్తృణీతవృథాతథాకలికాతుఖి-సోస్త్రీత్యమరః - శ్లేష్మద్భిః
 సృష్ట్యద్భిః-లోలైః - ముహురుచ్ఛలద్భిః - హరిభిస్తురంశ్చైః-కరణైః - అ
 శ్వేత్ నారయూతీత్యశ్వవారాః-అశ్వరోష్ణః - సరస్వరోష్ణడితజానుభా
 గాస్సంతః-దుఃఖేననిశ్చక్రముఃనిజగన్మరితి-స్వభావాతీతయోక్త్యోస్సంకరః||

మూ. ౬౭ { నిరంతరాశేపిముచ్చమానోహరప్రసాదభృ
 { తాంశ్చేదతేహోహహద్విప్రమనెవదీప్రేక్ష్యవై
 { కసంబాధమయాంబుజంవై||

౬౭|| నిరంతరాశే|| తమసాటిమరైశ్చ - ప్రాణభృతాంగశ్చేనప్రాణీవ

గౌణకర్తా-నిరంతరాభిపూర్వం-స్వనైవఅతీతంకటేపి-పథిసంప్రకూ-
రంరూరతేపవ-విముచ్యమానేసతి-ఏకత్రదీపభయాదన్యత్రద్విపభయాచ్యై-
తిభావః-తేజోమహద్భిజ్జలాధికైః-ప్రభాసంపన్నైశ్చ-తేజోబలంప్రభాతే-
జగతిశాశ్వతః-ద్విపైర్పైరివ-అసంబధనసంకీర్ణం-అయాంబభూవేజశ్చై-
త్వైత్సైరివకృచ్ఛాదితిభావః-అయగతభావేలిట్కడయాయాసశ్చైత్య-
మ్ప్రత్యయః-స్వతేజసైవమూర్త్యానితమస్మై-పథిదీపాకృతఘోత్యాని-
తప్రాణికే-పథినిరగళంద్విపాః-ప్రయయిరిత్యక్షణః-తనసీసేన-ప్రవ్యం-
తపాతేతుతమసఃసమ్యుపమానత్వైద్విపాగమనా-త్ప్రకృతవతమనోదీ-
పాగమనాత్ప్రకృతాణివ-గౌణనిరంతరాశత్వంపశ్యన్తుచ్యమానత్వం-
చననంభవతీతి-ఉపమానోపమేయయోవైరూప్యంస్యాత్-తృతీయాంత-
తనసః-ప్రాణివగౌణపమానత్వైతత్సారూప్యసాకల్యాణే-ఏవసాధీయాని-
త్యాలంకారికాణాంపంథాః॥३॥

మూ, ౬౦ { శనైరనీయంతరయాత్పతంతోరథాఃక్షితింహస్తి-
నః, ౬౦ { భాదభేదైఃసయత్నసూతాయతిరశ్చిభగ్నగ్రివా }
గ్రసంసక్తయ్యగైశ్చరంగైః॥

౬౦॥ శనైరితి॥రయాత్పతంతోరథావంతేరథాస్సయత్నై-స్సూతైస్సారభి-
భిః-సూతఃక్షత్తాచసాగధిరిత్యమరః-అయతాకృతప్రాః-యెరిశ్చయః-ప్రగ-
హః-కిరణప్రగహారశ్చి-ఇత్యమరః-తైర్భగైశ్చమప్రవ్యామగ్రివాగ్రై-
శ్చసంసక్తాయుగాఃయ్యగైశ్చ-ంధవాహ్యః-దాదుపి-శేషాః-యేచాంతైః-అతి-
వ-అభైదైరశ్రమైశ్చరంగైః-హస్తిసఖాధస్తిసఖిపూర్వాద్వారిమృత్యు-
టః-కూటంపూర్వాద్వారియధస్తిసఖి-స్త్రిష్టిత్యమరః-తస్మాత్-శ-
నైఃక్షితిమనీయంతనీతాఇతిస్వభావప్రాక్షి-యధావద్యస్తువణనాత్॥

మూ, ౬౧ { బలోర్నిభిస్త్యగహీయమానరథ్యాభిజాయావ-
మూ, ౬౧ { లయైరివాసౌగి-ప్రాయెణనిష్టా-మతిచక్రిపా }
శ్చానైష్టంపురోద్వారవతీత్వమాసీత్॥

౬౧॥ బలోర్నిభిరితి॥బలానిఊర్ధ్వయథవ-తైర్బలోర్నిభిః-వలయైరివకంఠై-
వశ్చ-శోహరినిష్ట-మణుజుణపహీయమానానిరిచ్యమానా-గథ్యాభి-
జైవరథ్యాస్యాస్తస్యాః-అతఏవ-అస్యాః-పురః-ద్వారవ-శ్యాః-చక్ర-పాశౌ-కృ-
ష్టినిష్టా-మతినిగచ్ఛతి-ప్రాయెణ-మూ-ద్వారవతీత్వం-ద్వార-

౧౧౨ (మాఘకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-తృతీయసర్గః.)

కాత్వంస్వస్వయాపమితీయావత్-తదిష్టంనాసీత్ హరివిర హేత ద్వైఫల్యాది
తిభావః ద్వాదవతీశబ్దస్యసంజ్ఞాత్వాత్ కత్వతలోగుణవచనస్య తినపువ
ద్భావః-అన్యత్ర ద్వాదవతిత్వం-ద్వాదవ త్త్వం నైష్టం-తస్య హరిని మృమ
ణ హేతుత్వాదిత్యుభయధాపుష్పమిత భుజావలయగళన హేతుకత్వాదుప
మాసంకేతేయమనిష్టతోష్టే త్వా ప్రాయశేత్య నెవవ్యభ్యతే||.... ..

మూ, ౭౦ { పారైజలంనీరని ధేరసశ్యన్ము గారి రానీలపలాశ రా
శీః వనావలీరుత్య-లి కాసహ స్వప్రతిక్షణో త్తూని }
తతైవలాభాః||

౭౦|| అధాసర్గసమాప్తైస్సముద్రంవణయతి|| పారథిః|| ముగ రీరీరనిధే
స్సముద్రస్య - జలానాంపారైపరతీరైపారైజలం* సారావారైపరారావీతీ
రైత్యశ్యమరః* పారైసుధ్యేషస్త్యైవైత్యవ్యయోభావః - తత్సన్నియోగాజే
కాగాంతత్వంచ పారైబ్రస్య- ఆసమంతాన్ని లాఃపలాశానాం పశాణాం
రాశయోయాసంతాః హరితివణవణ పూణాంత్యక్షణః* పత్రంపలా
శంధనందశృంపణాంధ్రదఃపుమానిత్యమరః-ఉత్కలి కాక్షర్మయః* ఉర్మిగు
త్కలి కౌగ్గోలకల్గోలాలహరిత ధేతిహలాయుధః - తాసాంసహస్రైఃప్రతి
క్షణం-ఉర్మాలితాఃహలముద్గతాఃప్రతాః-మూలం ప్రాపితాత్యక్షణః-ఉర్మూ
లశబ్దాత్కృత్యర్మోహిణ్యంతాత్కర్మక్షిప్తః - తేహంజైవలానాం అభివా
భాయాసంతాః-తస్మిన్సోద్యక్షణఃవనావలీరపశ్యత్ - అత్రోత్తూనితతైవ
లస్యస్వతస్స్పృశంజెహదుపమోత్ప్రేక్షయోస్సంగః||

మూ, ౭౧ { లక్ష్మీభృతోభూధితటాధివాసాదు మానసా
నీరజనీలభాసః|| లతావధూసంప్రయుజోధి వేలంబ }
సూక్ష్మాతాసాస్వనిపశ్యంత్య||

౭౧|| లక్ష్మీః|| అసాహరిః లక్ష్మీంశో భాంశ్రీదేవీంచ - విభతీతి లక్ష్మీభృత
స్థాః-అంభోధితటేఅధివాసోయేహంనాః-నీరజవన్నీలభాసఃనీలవర్ణా
లతాఃవధ్వతవేష్యుపమితసమాసః* స్యగ్ర- లతాశ్చవధ్వత్యతి - శాకపాధి
వాదిత్వాన్మధ్యమపరలోపసమాసః తాభిన్నంప్రయుంజత్యతి సంప్రయుజః
సంగతాః- క్షిప్ - వేలాయాంఅధివేలం - విభక్తిర్వేద్యయోభావః* మ్ర
మాః- బహుకృతాఃఅనేకృతాః- స్వాస్వకీయవిగ్రహానివ్యక్షణః-
ఏవంచ-పుంలింగశానిగ్వాహః అశ్వవరత్వేపపుంసకత్వసారాత్ - సోజ్ఞా
రావాన్మనిష్టంప్రిహ్వాన్మయోస్పృశియాంధనత్యవరః* పశ్యంత్య- శ్లేష

సంకీర్ణేయముపమా॥

మూ, ౭౨ { అగ్ని ప్రభూమింరసి తారముచ్చైః లోలద్భుజాకా
రబృహత్తరంగమ్ | ఛేనాయమానంపతిమావగా
నానుసావపస్సాగ్నిమాశశంకే॥ }

౭౨॥ అగ్ని ప్రేతి॥ అగ్ని ప్రభూమిమాగ్ని ప్రభూతలం- ఉచ్చైఃతరాం- రసితారం
క్రందితారం- లోలతాంచలతాం- ఇత స్తతఃపత తాంభుజానామాకారఇనా
కారోయేషాంతే బృహత్తరంగాః యస్యతంతథోక్తం ఛేనాయమానం ఛేన
ముద్వమంతం ఛేనాచ్చైతివ క్తవ్యమితి క్విప్యేవాక్యపథ్యాత్మ నేపనం. అ
పాంసమూహాః అపంశితస్య సమూహాః ఇత్యన్య త్యయః- తెనగచ్ఛంతీత్యాప
గాః- తాసాంపతింసముద్రం - అసాహరిః అపస్సాగ్నిమావపస్సారోగ్నిం- అశ
శంకేతస్థర్థయోగాత్తథో త్వే ట్టాంచ కృత్యత్యథః- యథాహునైదాని
కాః- శ్రుద్ధేధాతుభిరాహతేచమనసి ప్రాణీతమస్సంవిశదంతాభాద
తిఛేనముద్గిరతిదోఃపాదంక్షిపన్తాధధిః - పశ్యతూపమసస్మితౌని పతతివ్య
థాఃకరోతిక్రియాఃవిభృత్యస్యమేవశామ్యుతిగతేవేగే త్వపస్సారకు॥

మూ, ౭౩ { పీత్వాజలానాం నిధినాతిగాధ్యో ద్వృద్ధిం గతే
ప్యాత్తనినైవమాంతీః ఓప్తాఇవేందోస్సురుచోధి
వేలంముక్తావలీరాకలయాంచకార॥ }

౭౩॥ పీత్వేతి ॥ జలానానిధినాసముద్రేణ-గర్ధం ఏవగాధ్యం ఔప
మ్యాదివత్ కృతాతువత్కాంత్యాదిత్వాత్స్వార్థేష్యప్రయోగః- తదతిమా
శ్రుతిగాధ్యం-తస్మాత్ప్రస్థాభరాదిత్యథః-గృహ్నిఃపురః, ఓద్ధణఃకాం
తోయిప్రత్యయఇతిగాధ్యమితిస్యాత్ - పీత్వా- ట్టేపణక్రియాపూర్వ
కాలతా - వృద్ధిగతేప్యాత్తనిస్వదేహేచంద్రోదయసముద్రవృద్ధిరిత్యాగ
మః- నైవమాంతీరమాంతీరతిరిచ్యమానాభ్యత్యథః-మాతేశ్వతరిక్షేప్యేఽపిచ్ఛీన
ద్యోనుఃమితినుమ్- ఓప్తా-ఉద్గితాః అతితృప్తయోత, టంపీత్వాఅంతఃఅమా
నాత్ బహిరుద్వాంతాభ్యత్యథః- ఇందోరుచఃనురీవీరివేక్ష్యుః శ్చై ట్టే సహ
రిః - అనివేలమధికులంకవేలకులవికారయోరితివిశ్వః - ముక్తావలీరాకల
యాంచకార-అలోకయామాన-కవీనాంకలిః కానుధేనుః॥.....

మూ, ౭౪ { సాహ్వాపముర్విచునిశంసదంతోయైస్తావ యిష్య
తినమంతతోమి తాన్యేకదేశాన్నిభృశంసయో
ధస్సం భాంసిమేఘాపిబతోదదశ॥ }

౭౪॥ సాటోపమితి॥ అమీ మేఘాః సాటోపంససం భ్రమంతం భ్రమాటో
పసంభ్రంభాత్తతయాదవః అనిశం నదంతో గజాంతః యైరంభోభిః - ఉర్వింస
మాంశతః ప్లావయిష్యంతే తానితావత్స్వంభాంసి- పయోధేరేకే దేశాదేకీ
ణాత్ నిభృతం నిచ్ఛలం- పితతో మేఘా సహరిద్రదత్త- ఏతేన-సముద్రస్య
అపరిచ్ఛిన్న రూపత్వం వ్యజ్యతే॥

మూ, ౭౪ { ఉద్భృత్య మే ఘై స్తతేవతోయమక్షణం మునీం దై
గివసంప్రణీతాః । ఆలోకయామా సహరిః పతంతీ }
నాదీస్తృతీవేదమివాంబురామీ॥

౭౫॥ ఉద్భృత్యేని॥ మునీం దై స్తతోవేదా దేవఅక్షణమివ మేఘైస్తతః
బురాశేరేవతోయమద్భృత్యసంప్రణీతాః కృతాః అంబుగాశింపతంతీః ప్ర
శతీన్ నాదీః- వేదంపతంతీస్తృతీః సున్వాదిసంహితా ఇవ హరిః- ఆలోకయా
మాస శ్రుతిమూలైవ ప్రామాణ్యాత్ స్తృతీనాం తత్సంవాదపవత స్మ వే
శః ప్రవేయముపమా॥

మూ, ౭౫ { విక్రీయదిశ్యాదిధనాన్మహానిదైవ్యానసావుశ్చ
న-లాభభాజః । తరిషుతత్రత్యసఫలుభాండంసాం }
యాత్రికానావహతోభ్యనందత్॥

౭౬॥ విక్రీయే॥ దిక్షుభవానిదిశ్యాని- దిగంతరానీతానీత్యర్థః ॥ నిగాది
భ్యోయత్-ఉహానిసుహంతి-ధనానినానాద్రవ్యాణివిక్రీయ- మూల్యేనద
త్వా-ఉత్తమలాభ-మూల్యాత్ దైవగుణ్యాధికం భజంతీతామస్తమలాభ
భాజః తత్రభవంతత్రత్యసఫలుభాండంసాం- అవ్యయ్యావ్యప్-అఫలుసార
వత్ * ఫలుతుచ్ఛమసారం-చేరియాదవః భాండం మూలధనం - పశ్యన్త్రవ్యమి
త్యర్థః * వణిజ్యులధనైపాతే భాండం భూమాశ్వభూషయోరితి వైజయం
నీ-తరిషునాషు- స్త్రియాంనాస్తగణిస్తరీరిత్యనురంజితవ్రాస్తూతంత్యభ్య
శురిత్యాశాదిక ఈకారప్రత్యయః-ఆవహతః ఆదధానానా-వహతేశ్వశృప్ర
త్యయః- దైవ్యా సముద్రద్వీపవాసినః క్షీపాదనుసముద్రం యశితశైషి
కైగాయ శ్చ త్యయః- సంయాత్రా సంభూయయాత్రా ప్రయోజనమేషాం
తానాం యాత్రికానా-పాతవణిజః * సాంయాత్రికః-పాతవణిగిత్యనురంజ
ప్రయోజనమితత్-అసాహరిభ్యనందత్॥

మూ, ౨౨ { ఉత్పిన్నమౌంతనదభర్తురుచ్చైగఃరియ సాని
శ్శ్వసితానైవ । పయాంసిభక్త్యాగరుడధ్వజస్య }
ధ్వజానిమౌచ్చిక్షిపిరేఫణీ ద్రాః ॥

౨౨॥ ఉత్పిన్నవత్సః॥నదభర్తుఃస్పముద్రస్య-అంతరభ్యంతరాత్-ఉత్పిన్న
వఃఉత్పిన్నమిమిచ్చవఃకృతతేస్సన్నంతాదుప్రత్యయః-సనిమిమెత్యాదినా
ఇసాదేశఃకృతప్రలోపోభ్యాసస్యైత్యభ్యాసలోపః ఫణీంద్రాః-భక్త్యా-గరుడ
ధ్వజస్యహరేః-ధ్వజానివగ్రియసాంతిమహతానిశ్శ్వసితానితేన-పయాం
సిఉచ్చైఃపచ్చిక్షిపిరే-ఉత్పి ప్రవంతఇత్యుత్ప్రేక్షా-స్వరితేత్వాదాత్మనైవచ॥

మూ, ౨౩ { తమాగతం వీత్య యుగాంతబంధు ముత్సంగశ్చ
య్యాశయసుంబురాశిః । ప్రత్యుజ్జగామేవగురు }
ప్రమోదప్రసారితోత్తుంగతరంగబాహుః ॥

౨౩॥ తమితి॥అంబురాశిః-యుగాంతబంధుంబువస్పంధుమిత్యర్థః- ఉత్సం
గవచయ్యా-తస్యాంశైతఇతంతథోక్తం - అధికరణశ్చైతేరిత్యుచ్చత్య
యః-ఆగతమభ్యాగతంతంహరింవీత్య-గురుణాప్రమోదేన-ప్రసారితాఃఉ
త్తుంగాస్తరంగావచబాహుఫాయస్యనా - ప్రత్యుజ్జగామేవేతి-క్రియా
స్వరూపోత్ప్రేక్షా॥

మూ, ౨౪ { ఉత్సంగితాంభఃకణకౌనభస్వానుదన్వతస్సైన్య
నలవాన్తమాజః । తస్యానువేలంప్రజతోధివేల }
మేలావనాస్ఫాలనలబ్ధగంధః ॥

౨౪॥ ఉత్సంగితే॥ఉత్సంగసంగినఃకృతాః-ఉత్సంగితాఃకృత-రోహిత్యం
తాత్కర్తృణోక్తః-ఉత్సంగితాంభఃకణకౌనభస్వానుదన్వతస్సైన్య
యః-వలవానానామాస్ఫాలనైవ-సంఘకణనలబ్ధగంధః-ఎవంశిశిరసురభిరు
దన్వతోనభస్వస్త్వ-సముద్ర వాయురధివేలం-వేలాయాం-విభక్త్యర్థేఅ
వ్యయ్యాభావః-ప్రజతస్తస్యహరేస్సైన్యరవానసువేలంప్రతిక్షణం-యథా
థేవ్యయ్యాభావః-కుమాజజహారః* వెలాకాలేవజలధైవేలాత్మరవికార
యోరితివిశ్వః-కావ్యలింగమలంకారః॥

మూ, ౨౫ { ఉత్తాలతాలేవచప్రప్రత్య సమీరసేనుఃకేత
కీకాః । ఆసేదిరేలావణసైంధవీనాం చమూచచైక }
న్చభువాంప్రదేశాః ॥

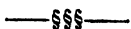
౨౫॥ ఉత్తాలేతి॥చమూషుచరంతీచమూచరాసైన్యికాః-చరైవఇతిటప్ర

త్యయః తైరుత్రాలేషాన్న తేషు-తాలీవ నేషుసం ప్రవృత్తైః-ప్రస్ఫుతైః-సమీ
రణైఃసమారుతైఃసీమంతితాఃసీమంతత్యఃకృతాఃసీమంతశబ్దాన్తశుబంతా
త్తశ్శరోతీశౌకర్షణీక్తఃశాఽష్టవద్భావేన్ద్రతోబుక్-తాఃకేళకోయే
షుతేతథోక్తాఃనదృత్యతశ్చైతికప-లవణసంధారిమాఃలావణసైంధవ్యఃకృత
స్యేదమిత్యేనప్రత్యయఃహృద్భగసింధ్వంతేసూర్వపదస్యచైత్యభయప
దవృద్ధిఃతాసాంకచ్ఛభువామనూపభూమీనాంజలప్రాయమనూపంస్యా
త్పుంసీకచ్ఛస్తధావిధ ఇత్యమరఃప్రదేశాపకదేశాఃఆసేదిరేప్రాప్తాఃసీ
దతేకర్షణీబి-అత్రస్వభావోక్తిరనుప్రాసచ్ఛాలంకారాః-ఓజశ్లేషసాశ
బ్ధ్యసౌకుమార్యాద్యనేకగుణసంపత్తిఃసప్తష్టా॥.....

మూ, ౮౧ {లవంగమాలాకలితావతంసాస్తేనారికేళాంతర
పఃపిబంతఃఆస్వాదితాద్రక్షముకాస్సముద్రా
దభ్యాగతస్యప్రతిపత్తిమాపుః॥.....}

౮౧॥లవంగమాలాకలితావతంసాస్తేనారికేళాంతర
కృతభూషణాఃనారికేళాంతరిత్యవ్యయంనారికేళఫలాభ్యంతరఇత్యథాః-
అపఇతిపృథక్పదంసమాసైఃఋక్పూరిత్యాదినాసమాసాంతప్రసంగత్-
పిబంతఃఆస్వాదితాః-ఆద్రక్షముకాఃఆద్రక్షపూగీఫలానియైస్తేఘం
టాతుపూగఃక్రముకఇత్యమరః-తేచమూచగాఃసముద్రాదభ్యాగతస్యాతి
థేఃప్రతిపత్తిం-గౌరవంస్త్రాంతరమాపుఃప్రతిపత్తిపదప్రాప్తప్రవృత్తాగౌర
వేపిచేతివేష్టఃఅత్రాభ్యాగతప్రతిపత్తిస్తాప్తైఃపితేచణగత్యావతంసకలనా
దిపదార్థాహేతుకత్వాత్సావ్యలింగమలంకారః-తేనసముద్రచమూచరా
ణాంగ్రహస్థాభ్యాగతావత్యప్రతీతేరలంకారేణాలంకారధ్వనిః॥.....

మూ, ౮౨ {తురగశతామలస్యపరితఃపరమేకతురంగజన్తనఃప్ర
మథితభూభృతఃప్రతిపథంమథితస్యభృశంమహీ
భృతాపరిచలతోబలానుజబలస్యపురస్సతతంధృ
తశ్రియశ్చిరవిగతశ్రియోజలనిధేశ్చతదాభవద
తరంమహత్॥.....}

ఇతిశ్రీమాఘకృతౌ॥శిశుపాలవధ-మహాకావ్యే-
తృతీయసర్గః.

౮౨॥ తురగైఃపరితస్తురగశ్చైరామలస్యలపరిమితాశ్వస్యైత్యర్థః-ప్రతి
 పథం స్రుతిమాగ్-యథా క్షేత్రవ్యయిభావేనమాసాంతఃప్రనుతితాఃకు
 ణ్ణాః-భూభృతోరాజామో - గిరయశ్చయేనతస్యనతుస్వయంకేనాపిమథిత
 స్యైతిభావః-సతతంధృతాశ్రీఃశోభా-రమాచయేనతస్యధృతశ్రియః - పురో
 క్రానగరాద్వాపరిచలతఃసరితోగచ్ఛతఃబలోరామఃతదనుజబలస్య హరినై
 న్యస్య బలంనై న్యేబలోరామశ్చక్షుభయత్రాపిశాశ్వతః-అథసగంకేవలమే
 కనైవవతురంగస్య-జన్మజన్మమాత్రంయస్తాత్తనైవకతురంగజన్మనః- ఎకో
 పిజాత ఎవసత్పస్తీతిభావః- మహీభృతామందరాద్రిణా- రాజ్ఞాచభృశం
 మథితస్య - నతుస్వయంకస్యాపిమథితురితిభావః- చిరాత్ప్రభృశ్విగితశ్రి
 యః-ఉత్పత్త్యనంతరమేవాస్యాహరిణాస్వీకారాదితిభావః-జలనిధేశ్చ-త
 దాప్రస్థానసమయేమహదంతరందూరగమనాదతివ్యవధానం- ఉక్తీత్యా
 మహాత్మారతవ్యంచలభవత్అత్రోపమేయస్యహరిబలస్యఉపమానాత్జలని
 ధేరాధిక్యవణ్ణాత్వ్యతిరేకాలంకారః- చంపకావలీవృత్తంనజభజజాజ
 రోహరయతిఃకథిణాభువిచంపకావలీతిలక్షణాత్రచితితేకేదిత్ - నజభపుర
 స్కృతాజజజరారచితాభువిరుద్రదిగ్యతిరితిలక్షణాత్॥.....

—కీ—కీ—కీ—

కృత్రిమదవాక్యప్రమాణపారావారపారీణ మహూపాధ్యాయ
 కొలచల-మల్లినాథసూరివిరచితాయాం-మాఘవ్యాఖ్యానాయాం-
 సంపాదక మాఖ్యానాయాం - శృణోయస్వగణః॥

మాఘ కావ్యే-సవ్యాఖ్యానే - చతుర్థాసర్గప్రారంభః.

మూ, ౧ { నిశ్శ్వాసధూమంసహరత్న భాభిభిత్వోత్పతంభూ
మిమి పూరగాణామ్ నీలోపలస్యాతవిచిత్రధాతు
మసోగిర్నిరై వతకంజదశః॥

౧॥ నిశ్శ్వాసేః||నీలో పలైరింత్రనీలమణిభిః-స్యాతాః ప్రోతాః-విచిత్రాః-
నానావణాః-ధాతవోగైరికానయోయస్యతం అతఏవ-రత్న భాభిస్సహ
భూమింభిత్వాఉత్పతండుధ్వంనిగతం- ఉగగాణాంనిశ్శ్వాసధూమం- పూ
ర్ణారబాష్పమివస్థితంరైవతకంరైవత కాఖ్యం-గిరింత్రసాహరిదశ-స్యా
తేతిసిన్ధ్యతేః కర్తృణి క్తఃకర్తృత్వాడనునాసకేచేగిడితియణాదేశః - అత
గిరేషశిష్టగూమవణ తేవపిశిష్టగూమతోవ త్రేక్షణాద్ధునిమిత్తజాతి
స్వగూపోత్రైక్షా-అస్థిసగ్గనానావృత్తనిత త్రాదావష్టదశోపజాత
యః-తల్లక్షణము క్తం-అతతానంతర, సగ్గదౌ-అత్రా సగ్గసమాప్తేగిరివ
ణానమేవ॥

మూ, ౨ { గుర్వీరజస్రందృషదస్సనుంతదు పర్యుపర్యంబుము
చాంపితానైఃపంధ్యయమానం దివసస్యభర్తుర్నా
గ్గంపునారోధుమిహోన్నచుద్భిః॥

౨॥ గిరింకదశేత్యుక్తంకీ నృశమిత్యాకాంతౌ యాంతమేకాన్వయేనగు
ర్వీరిత్యాద్యప్రభిర్విశిషిష్టి॥గుర్వీగితే॥ గుర్వీర్తహఃఃపృషదఃశిలాః - తటిరిత్య
గ్గంపాదానప్రస్తర గ్రా పూపలాశ్చానశ్శిలావృషదిత్యనురఃశేపర్యుపరివృ
షదాంసమీపోపరిప్రదేశభిశ్యగ్గః క్షుడపర్యధ్యధసన్నామీపృథితిద్విభావేత
ద్యోగాద్విత్వీయా-యథావానునః క్షుడపర్యాదిషుసామీప్యేద్విగుక్తేషుద్వితి
యేతి-సనుంతాదజస్రంక్షున్నచుద్భిః దేశకాలానవచ్చేదేమోత్పతద్భిః-అత
ఏవఅంబుముచాంపితానైఃమేఘబృందైర్నిమిత్తైః- పునర్నివసస్యభర్తుర్నా
ర్యస్య-మాగ్గం-రోధుంపంధ్యయమానమివవింధ్యవ నాచరంతం- తద్వద్వ
ర్తమానమివస్థితిమీశ్యగ్గం-అచారక్యజంతాల్లబశ్చానజాదేశః- అత్రావిచ్ఛి
న్న మేఘోన్న మనెనవింధ్యయమానతోవ త్రేక్షణాత్త్రి-యానిమిత్త
క్రీయాస్వగూపోత్రైక్షా॥.....

మూ, ౩ { క్రాంతంరుచా కాంచనపత్ర భాజానవప్ర భాజాల
భృతాం మణీనామ్ | శ్రీతంశీలాశ్యామలతాభిరా
మం లతాభిరామం త్రితషట్పదాభిః || }

౩|| క్రాంతమితిపునః- నవానిప్ర భాజాలానివి భ్రతీతనవప్ర భాజాలభృ
తః- తేహంమణీనాం-సంబంధిన్యా- కాంచనవప్ర భాజాస్వర్ణసానుప్రసృత
యా-రుచానీప్త్యా- క్రాంతంవ్యాప్తం-పునఃశీలానాం-మేచకోపలానాం- ఇం
ద్రనీలానాం-వా-శ్యామలతయాశ్యామలిమ్నా-అభిరామం-తథాఆమంత్రిత
షట్పదాభిః-నుకరంనభరిత త్వాదాహూతభృం-గాభిః-లతాభిఃశ్రీశం-వ్యాప్తం
ఇతిఃపరంద్వ్యంతర మేకంయమకంవత్సృతే-తస్మాత్తదేవాలంకారః- అథా
లంకార స్సభృచ్చయఇతియథాసంభవమూహ్యః- యమకలక్షణంత్యాచా
ర్యదండినోక్తం-అవ్యపేతవ్యపేతాత్తా-యావృత్తివర్ణనంహతిః| యమ
కతచ్చపాదానాంఆదిమధ్యంతగౌచరమ్-ఏకద్విత్రిచతుష్పదయమకా
నాంఏకల్పనా||ఆదిమధ్యంతమధ్యంతమధ్యద్యైవసర్వతః||అత్యంతబ
హవస్తేహంభేదాస్సంభేదయోనయః|| సుక రాచుష్కరాశ్చైవవర్ణ్యంతే
తత్రకైశ్చనేతి||

మూ, ౪ { సహస్రసంఖ్యై గణనంశీరోభిఃపాదైర్గువం వ్యా
వ్యవీక్ష్టమానమ్ | విలోచనస్థానగతోష్ణరశ్మినిశాక
రంసాధుహిరణ్యగభామ్ || }

౪|| సహస్రేతి-సహస్రమితిసంఖ్యాయేహంతైః- సహస్రసంఖ్యైశ్శీరోభిఃశ్మి
నిశాకైఃశీష్టైశ్చ-గణనంతత్సంఖ్యైఃపాదైః-ప్రత్యంతపర్వతైశ్చరజైశ్చగు
వంవ్యావ్య-ఏతిష్టమాసంఅవతీష్టమానం-సమవప్రవిభ్యస్తథాత్మ నైవదం-
విలోచనయోగ్యత్ స్థానంయోగ్యదేశః-తద్గతౌడ్లస్థరశ్మినిశాకరాయస్యతం
అన్యత్రనేత్రీభూతాకేందుమిత్యర్థః - అతఏవ-సాధుసత్యం- హిరణ్యగ
ర్భంబ్రహ్మణమివస్థితమిశ్యుత్ప్రే య్మసహస్రశీర్షేత్యాది సుతేరితిభావః-
హిరణ్యగభానిధిగర్భశ్చ||

మూ, ౫ { క్వచిజ్జలాపా యవిపాండరాణిఢోతోత్తరీయప్రతి
మచ్చవీనిఅ బ్రాణివి భాణముమాంగసంగవిభక్త
భస్మానమివస్సగారిమ్|| }

౫|| క్వచిదితి|పునఃక్వచిద్దైశ్చజలానామపాయేనాపగమేన- విపాండరాణి
శుభ్రాణి-అతఏవ-ఢోతంత్రాశితంయదుత్తరీయంతత్ప్రతిమతత్సమాశ

మేఘాంతాని - అభ్రాణీమేఘాభిభ్రాణందధానం-భృభిః కర్తరిశాన
చ-అతపవడమాయాఃపార్వత్యాః-అంగసంగేనఅర్థభాగేన-విభక్తమేకభా
గస్థాపితంభస్తయస్యతంస్త్రాచారిమివహరమివెత్సుపమాలంకారః॥.....

మూ, ౬ { ఛాయాంనిజస్త్రీచటులాలసానాంనుదేనకిందిచ్చ
యులాలసానామ్ | కుర్వాణముట్పించలజాతపత్రై
విహంగమానాంజలజాతపత్రైః॥ }

౬॥ ఛాయామితి॥పునఃనిజస్త్రీణాం-చటులుప్రియవచనేషులాలసాః-లా
లుపాః-లాలుసోలోలుభోలోలోలంపటోలాలసోపిచేతియాదవః - తెహంని
జస్త్రీచటులాలసానాం-నుదేనకిందిషుచ్చయులాశ్చపలాః- తెదతెలలసా
శ్చ - విశేషణయోరపిమిథోవిశేషణవిశేష్యభావవివక్షయావిశేషణసమా
సః- తేహంచటులాలసానాం-విహంగమానాంహంసాదీనాం - ఉత్పించల
జాతాన్యుట్పించలజాతానిపూర్వవత్సమాసః - తానిపత్రాణియేమాత్రైఃఉ
ట్పించలజాతపత్రైః-అహిపింజరీభూతవల్లెరిత్యర్థః-రలయోరభేదః-జలజై
రేవాతపత్రైః-ఛాయాంకుర్వాణం-ఏతేన-మహతీకమలకరసహృద్భివ్య
జ్యతే-యనుకగూపకయోస్సంకరః॥

మూ, ౭ { స్కంధాధిరూఢోజ్జ్వలనీలకంఠాసుర్వీరుహశ్శిష్ట
తనూనహీంద్రైః | ప్రణతీతానైకలతాభుజా
గ్రామద్రాననంతానివధారయంతమ్॥..... }

౭॥ స్కంధేతి॥పునఃస్కంధంప్రకాండం-అధిగూఢాఃఉజ్జ్వలాః-నీలకంఠాః
మయూగాఃయేహంతా- అన్యత్రస్కంధాధిరూఢాఃఅంశశ్చితాః-ఉజ్జ్వ
లాఃనీలాఃకంఠాః-యేహంతా-అంశప్రకాండయోఃస్కంధభిత్తివైజయంతీ-
అహీంద్రైః-ప్రతనూర్వాప్తదేహా-ఎకశ్రతదావాసత్వాదన్యత్రత
న్ముషణత్వాచ్చేభావః-ప్రణతీతాన్యనైకలతానామేవభుజానాం - ల
తానామివచభుజానాంత్రాణియేహంతా- అతఏవఅనంతానసంఖ్యా
రుగ్రానివస్థితానిశ్యత్యైతైఃఉరీగుహూశ్చతైః-ధారయంతమ్॥ ...

మూ, ౮ { కల-బినీలోన్నలకణపూరాఃకహంభిక్షీరివలో
నగోరీ | నమ్రాలపాలంకృతనైకతాభాశ్శువీర
శ్చైవలీనకాధానమ్॥ }

౮॥ విలంబిత॥విలంబీనియాని-నీలోన్నలకణపూరాః-కణా

వశంసాయాసాంతాః-లో డైణలోధ్రరజసాగారీఃఅవదాతాఃపిదౌరాది
భ్యశ్చైతిజమ్-కపోలభిక్షీకపోలాభిత్తయిభవ స్త్రీ శాంగండ్వనీరివస్థితాః-
ఉపమానాంతరమాహ-ఉలపాఃబల్పజత్వణాని* ఉలపాబల్పజాః ప్రోక్తాకృతి
వైజయంతీ-నపై స్తైరలంకృతానాం-సైక తానామాభేవాభాయాసాంతాః-
కుతః-శుచీశుద్ధాః-శైవలినీశ్చైవల వతీః అపఃదధానం - అత్ర శుచిత్వశైవల
త్వాభ్యాంబింబప్రసృబింబ భావేఉపమాదవ్యయం॥

మూ, ౯ { రాజీవ రాజీవ శలోలభ్యంగంముష్ణంతముష్ణంతకీభి
స్తరూణామ్ కాంతాల కాంతాలలనా స్సురాణాంర }
క్షోభిరక్షోభిశముద్వహంతమ్ ॥

౯॥ రాజీవేతిపునః రాజీవ రాజీవాంపద్వపజ్జీవాం-వశాఃఅధీనాః-లోలాశ్చవ
లాఃభ్యంగాయస్త్రికాతం-రాజీవ రాజీవశలోలభ్యంగం-తరూణాం-తనీభిఃసం
ప్రైః - ఉష్ణంతతపంముష్ణంతతహారంతం - కాంతాఃరమ్యాఃఅలకాంతాశ్చు
ణకంతలా గ్రాణీ-యాసాంతాఃకాంతాల కాంతాః* అలకాశ్చుణకం
తలాకృత్యమరః సురాణాంలనాః స్త్రీ యోగ్యరసః రక్షోభిఃరాక్షసైః- అ
క్షో భితమనభిభూతంయథాతథా-ఉద్వహంతం ॥

మూ, ౧౦ { ముదేమురారెననైస్సు మేరోరానీయయస్సోపబి
తస్యశృంగైః । భవంతివోద్దామగిరాంకవీనాము }
చ్చాయసౌందర్యగుణామృషోద్యాః ॥

౧౦॥ సన్వస్త్రియారయంశిలోచ్చయః రై వతకోనామకథంజయన్వన్యైత
ఇతిశంకానిరస్యతి॥ముదఇతి॥మురారెః-ముదేనంతోమాయలమరైఃక ర్మభిః
సుమేరోశృంగైః-కర్మజైఃఅనీయఉపచితస్యవధితస్యఅనీతైశ్శృంగైరుపచిత
స్యైత్యక్షః- ఉపనయెకరణానాంశృంగాణాంఅథాదానయ నైకర్మత్వం-
యస్యశైలస్య-ఉచ్చాయఃదేన్న త్యంతచృసౌందర్యంచ-తయోగుణాః
ఉత్కషాఃఉద్దామగిరాంప్రగల్భనాచాంకవీనాంమృషాఉద్వంతఇతిమృషో
ద్యాః- మిథ్యావాచ్యాఃనభవంతి- మేరుశృంగైసుసర్వగుణసంభవాదితథా
వః, రాజసూయసూర్యమృషోద్యైత్యాది నావదేక్యబంతోనిపాః-ఉత్కృష్ట
ప్రకాయః ఉచ్చాయఇతిఘృణంతేహోపసర్గస్వసమాసఃసతూపస్పష్టాన్
ప్రసృయఃశ్రీణీభువోనుపసర్గఇనియమాత్ - ముదఇత్యాదిశ్లోకసప్త
కైయచ్చబిస్యద్వష్టోపైశైలస్సుముహురిత్యనైవలన్వయః- మేరుశృంగాసంబం
ధేపిసంబంధకథనాదతితయోక్తిః॥

మూ, ౧౦ { యతఃపరాధ్యక్షాని భృతాన్యనూనైఃప్రస్థైఃసుఖ
 మునూర్విభిగుచ్ఛిభానిఅధ్యాదివ ప్ర పణికోదజ
 స్రంజ గ్రాహరత్నాన్యమిదానిలోః॥ }

౧౦॥ యతఃపరాధ్యక్షాని శ్రేష్ఠాని- అనూనైఃసుహృద్భిఃసూరిభిరనేక్షైః
 ప్రస్థైఃసానుభిః- మూనడిశేషైఃప్రస్థైః సానుమానయోరిత్యనుః-
 యోజయిభృతానిన. భృతాని-మిత్రానిచఉచ్చిభాన్యక్రశ్శీని-అమితాన్యపరిమి
 తానిరత్నానియశ్శైలాత్ - అధ్యాత్ పణ్యాజీవాద్దికాత్ - ప్రపణోవ్య
 సహారంప్రయోజనహస్య- ప్ర పణికోవశిక్తతదస్యప్రయోజనమిత కప్ర
 ద్వియైఃపణ్యాజీవాః ప్ర పణికోవైదేహ్యనైగమాశ్చభిక్షవైజయంతీ- త
 స్మృదవఅజస్రంఃకోదజః- జ గ్రాహ ఉపమాలంకారః॥.....

మూ, ౧౧ { అభ్యతానన్న ముదగ్రతాపం రవంతథానెవ్యర
 వింతథానె । భృంగావళియస్యతటేసిపిత రసాన
 ముత్తామరసానమన్తా॥ }

౧౧॥ అభ్యతేతి॥అనన్న మూన్న త్యాశ్చన్ని హితం- అతపవడగ్రతాపం
 మున్నహంపరివిం- నథానెసి- అరవింనథానె రజ మగధానృగోవిరోః- అర
 వింనథానాంధానేనాంధానృగోపరిహారః- ధీయంతెస్త్రిన్ని హిధాన-అధికరణేభ్య
 నానాభైషమూలోపిరోధాలంకారః- యస్యగి రేణతే-సిపితరసానితరాంపీ
 ననుకరిందా - ననుం- తామరసానివంశేనుమానియయాభారభానయా-
 సానమన్తామరసాంపంశేనుమాంతామరసమిశ్యమరః- అశవ- మన్తాభ్యం
 గావళినాభ్యశవభ్యతేష్ట-భిదైదేవాదికాశ్చ తకలిలిక్- అత్యంతసూ
 ర్యసన్నిధానైపిఅరవింనాకరవిహారాన్తథాకరాదినకరకరాతాపంనాపురి
 త్యక్షః॥

మూ, ౧౨ { ముత్తానిహుడైన మహీరుహమాచ్యేనున్న ద్రవు
 హ్యుక్తసహస్రభాజా సురాధిపాధిష్ఠితహస్తిహల్ల
 ఏవంకథాగాజనగండలైః॥ }

౧౨॥ యత్రేతి॥యత్రేతెరసతస్యపికారాజతః క ప్రాణిరజతాదిభ్య
 భ్యభ్యప్రత్యయః సచాసాగండలైఃప్ర * గండలైహానుమ్యతాఃఫలాలోప
 గాగిరేరిశ్యమరః- ఉన్నిదాణికిసతానిలహ్యణ్యక్షీణేవేష్యపమితసమా
 సః- నేమాంపూత్రంభజతీతద్భాజా - అధిహుడే ఉచైచ్చరహీరుహోవృ
 త్తేణసురాధిపనృగైః-అధిష్ఠితోయోహస్తిహల్లభ-తస్యహస్తిహస్య

ఐరావతస్య లీలామివ లీలాంశో భాం-ఽశ్చ ఐరావతస్య భావత్యాదిశిభావః*
హస్తిమగ్లో భ్రమాతం గెహస్తిమగ్లో వినాయక ఇతి శబ్దః. అశ్రులీలామివ లీ
లామితి సాదృశ్యాత్మే పాన్ని సర్వనాలంకారః॥

మూ, ౧౮ { ఓభిన్నై వణాః గురుడాగ్రజేన సూర్యస్య రథ్యాః పరి
శఃస్ఫురంత్యా రితైః పునర్యత్ర రుచారుచంస్వా }
మానిన్యై రెవంశక రిరసీతైః॥

౧౮॥ ఓభిన్నై శి॥ గురుడాగ్రజేన సూర్యస్య రథ్యాః పరి
శఃస్ఫురంత్యా రితైః పునర్యత్ర రుచారుచంస్వా
హంజీత రథ్యా రథాశ్వాః క తద్వహతి రథముగ స్రా సంగమితి యై శ్చ శ్చ
యః-య శ్చ శైలే-వంశక రిరసీతైః పంశంకుర శ్వానైః రితైః రుచారుచంస్వైః
త్యక్షః*వంశంకురైక రిరో స్త్రీ త్యగురః-వంశశబ్దస్య అన్తాన గా హేజార
యాన తాప్రతీప త్యక్షక త్వాన పానరు క్త్యం-అత ఏవ*వికారపదనాప్రయో
జ్యమిశ్య క్త్యం-క రికలభక తావతం సాదిమ ప్రతీప త్యైవ శేషక రేషు-దోష
ఇత్యాహ వాచనః-వి శేష శ్చేదితి-పరితః - స్ఫురంత్యా రుచారుచంస్వైః
తేన పుంసాం చం-విజహతి తవణ-మేవ-ఆనిన్యై రిరసీతైః- నయై తద్వి-
కర్తృక త్వాత్ ప్రధా నేక మణిలిప్త * ప్రధానకర్తృ త్యాప్యై యే లాదీనా ము
ద్వికర్తృ తామితి చ నాత్-అశ్రు ఓభిన్నన తావత త్యైకః*దుణి-రథ్యా నాం
స్వగుణ శ్వా గెన గురుడాగ్రజ గురుగ్రహ తాత్-పున సత్యా గెన మరక తగుణ
గ్రహ తాత్ అవర సద్గుణ- తమ పజీవిత సజాతీయయోస్సంకరః॥ ఏతేన గి తే
సూర్యమండలా తమాన్న శ్వంవ స్థవ్యజ్యతై * తదుణి స్వగుణ త్యా గు
న్యోత్కల్ప స్థగుణాహృతి గి లక్ష తాత్॥

మూ, ౧౯ { యత్రో యి శాభిన్న మురంబ వా హై సమున్న ము
గ్ని సమమున్న మద్భిః పనంబ బా ధే ప పావకో }
శ్వాపిన్న గానా మపిన్న గానామ్॥

౧౯॥ యత్రో య శ్చ శైలే-సమున్న మద్భిః సమున్న మద్భిః-అంబ వా హై
యి శాభిః అద్భి ర్మ సము-సమున్నం సవ్య గు-ఽగ్నిన్నం సి క్త మిశ్య కః॥ ఉం
దిశ్లేన ఇతి భావో కర్తృణి క్త్యం నుక రేత్యాది నాని యోన శ్వం విపన్న గాః విగత
సపాః-న భవంతి శ్వం వన్న గాః- సవన్న గా ఇశ్య కః తెనా మపిన్న గా
నాం న గానాం వృత్తా తాం వనం-విష పావ తో శాః మాన్సముత్థా-విప గాప
త్-న బబా ధే నిశ్య వచా నువం గా త్ విషాన్ని త్తో భో వృత్తా తాం కం విత్క
ర ఇతి భావః॥

మూ, ౧౬ { ఫలద్భిరుష్టాం శుక రావమశాత్ శాశానవంధా }
 { మపతంగ కాంతైః శశంసయిపాత్ర గుణామణా }
 { నాం సంక్రాంతిమాక్రాంత గుణాతరే కామ్. }

౧౬॥ ఫలద్భిరితి॥యైఃశైలఃషష్ఠాంశుక రావమశాత్ - అకాకరసంపకాత్ కృశా నోరిదం-కాశానవంఽగ్నేయంధామ తేజః-ఫలద్భిఃషడ్భిరద్భిః- అకాకర సామధ్యాభివ్యంజకై రితిభావః పతంగ కాంతైస్సాన్యకాంతైఃకీర్త్యంతభూతైరితి భావః గుణానాంసంక్రాంతిం - అన్యత్ర-గుణసంక్రమణం- సంక్రాంతగుణానిత్యర్థఃపాత్ర గుణాదాధారగుణసహకారాత్ ఆక్రాంతః పాత్రః గుణానిరేకః - కార్యవి శేషాధాన రూపగుణోత్కర్షోయస్యాస్తాం-శశంసప్రతిపాదయూనూస-అకాశిమాంసర్వస్రసంక్రమణాపి శేషే పిసూర్య కాంతే ష్వివజ్వలనజనదశానాత్సర్వస్రాపిసంక్రమ్యకారిణాం గుణానామాధారగుణసహకారాత్కార్యవి శేషాధాయకత్వ మితి నిశ్చయోత్రైవజాయత్యత్యర్థః తతశ్చసహకారశక్తివిరహిణీసహజశక్తిరనుపకారిణీకభావఃవృత్త్యనుప్రాసోలంకారః॥

మూ, ౧౭ { దృష్టపిశైలస్సముహున్తురా రేర ఫూర్వవద్విస్తయ }
 { మాతతాన । తుణేక్షణేయన్న వతాముపైతితదేవ }
 { రూపంరమణీయతాయాః॥

౧౭॥ దృష్టఇతి॥ముహుర్వప్టోపిసశైలః- మురారెః అపూర్వేణాదృష్టపూర్వేణతుల్యం- అపూర్వవత్కృతేనతుల్యంక్రియాచేన్వతిరిణివతిప్రత్యయః-విస్తయమాతతాన- అఘరమణీయత్వాదితిభావః-తథాహి- తుణేక్షణేప్రతిక్షణ-వీప్సయాద్విభావః- నవతాంఅపూర్వవద్భావంఉపైతీతియత్-తన్మవత్సంపగమనమేవ రమణీయతాయారూపంస్వరూపలక్షణమిత్యర్థః అత్రరమణీయత్వలక్షణస్య వాక్యార్థస్యోస్తయ హేతు త్వసనుభవాద్వాక్యార్థహేతుకంకావ్యలింగమలంకారః॥

మూ, ౧౮ { ఉచ్చారణజ్ఞోధగిరాందధానముచ్చారణత్వక్షిగణా }
 { స్తటిస్తమ్ । ఉత్కంధరంద్రస్తును వెత్యశౌరిము }
 { ఉత్కంధరందారుకఇశ్యువాన॥

౧౮॥ ఉచ్చారణజ్ఞితి॥ అథహరిన్ద్రయానంతరం- గిరాంవాక్యానాం- ఉచ్చారణంజానాతిశ్యుచ్చారణజ్ఞఃఉక్తికుశలః- అతోనుపపగ్గాక ఇతిక్రత్యయః- నెనుపధేత్యాదివాక్య ఆకారాత్ అనుపసగ్గాత్కర్మోపపదోభవతివి

ప్రతిషేధేనేతిచ నాత్-దాసుకఃకృష్ణసారథిః-ఉచ్చాఃఉన్న తాః-రణంతః
పక్షిగణాఃయాసుతాః - రణస్పృశిగణాఃతటిఃపథానంధరతీతిధరంపర్వతం-ప
చాద్యచ్-అహార్యధరపర్వతాఇత్యనురః-ద్రష్టుంఉత్-ముత్సుకం-ఉత్-ఉ
న్ననాఇతినిపాతః-ఉత్-ంధరమాన్సుక్యాత్ఉన్న మిగతః-ధరంతంశౌరిం-అ
వేత్సు-ఇతివత్సుమాణప్రకారేణవాచమువాచనహింశితజ్ఞోవసరేవసీదతీతి
భావః॥

మూ, ౧౯ { ఆచ్ఛాదితాయతనిగంభరముచ్చకై గామాక్రమ్యసంస్థి
తముదగ్రవిశాలశృంగమ్| మూర్ధ్ని కాసురస్తుహినదీధి
కోటిమేనముద్వీక్ష్యకోభువినవిస్తయతేగిరీశమ్॥

౧౯॥ ఇతఃప్రభృతియమకాంతరశ్లోకేషు వసంతతిలకావృత్తనియమేనా
హ॥ఆచ్ఛాదితేతి॥ఆచ్ఛాదితాన్యావృతాని-ఆయతానిదిశఃఅంబరంఖంచ - ది
గంబరాణియేనతం-అన్యత్రఆచ్ఛాదితంవసంతఆయతనిగేవాంబరంవాసో
యేన తంతథిక్తం-ఉచ్చకైన్నతాం-గాంభవంప్రక్రమ్యవ్యాప్యసంస్థితం
తథాఉదగ్రాణిఉన్నతాని-విశాలానిచశృంగాణిశిఖరాణియన్యతం- అన్య
త్రచూదగ్రేవిశాలేశృంగేషాణే-యన్యతంఉచ్చకైన్నతం-గాంవృషభంఆ
క్రమ్యఅధిష్టాయ-సంస్థితమిత్యర్థః॥శృంగంషాణేశిఖరైః॥ గోస్వగే-వృష
భరశ్చైవచైచంద్రమసిస్తృతః॥ అజ్ఞానేనేత్రదృగ్వాణభూవాగ్స్వారిషు
గార్తతేలిదఃశ్వః- మూర్ధ్ని కాశిఖరైఃఅన్యత్రశిగిసిస్పరతీతిహినదీధి తేఽం
దోః-కూటిఃరశ్మిఃకాచయన్యతం- పసంగిరీశంగిరీశ్రేష్ఠం-రైవతః-కైలాస
నాథమీశ్వరంచోద్వీక్ష్య-భువికఃనవిస్తయతేనవిస్తయేత - సర్వోపిస్తయేతే
త్యర్థః- నేయుతుల్యయోగితా - ప్రకృతాప్రకృగపయేతదనుజ్ఞానాత్
నాపినమాసోక్తిః-తస్యాఃవిశేషణసామ్యజనితత్వాత్ నాపిశ్లేషః-ఉభయశ్లే
షేవిశేష్యశ్లేషాయోగాత్ తస్మాత్ప్రకరణికార్థపర్యవసితాభిధావ్యా
పారేణాపితనలథాంతరధ్వనిరేవేత్యాహుః- తదుక్తంకావ్యప్రకాశే॥
అనేకార్థస్యశబ్దస్యవాచకత్వేనియంత్రితే| సంయోగాదేకవాచ్యాధాన్
కృద్వాప్యవృత్తిరంజనమితి-వృత్తలక్షణ-శుఃఉక్తావసంతతిలకాతభజాజగౌ
గృతిలక్షణాత్॥

మూ, ౨౦ { ఉదయతివితతోధ్వారశ్చిరజ్జావహిమకరేహిమధా
మిన్నయాతిచాస్తమ్ | వహతిగిరియంఃలంబిఘం
టాద్వయపరివారితవారణేంద్రలీలామ్॥

౨౦॥ ఉదయతీతి॥ విత తాఁడౌ ధావ్వాశ్చ-రశ్చిరజ్జవోరజ్జవర్జవరశ్చయోయస్య తస్మాత్-తతోద్వారశ్చిరజ్జౌఅహిమక రేనూర్వైఽయితీడయమా నేసతి-అయితాఁతిస్వరి తేతంకేదిదిచ్ఛంతి-తతశ్చలరిస్తప్తమీ-శభావితతోర్ధ్వగశ్చిరజ్జౌహిమధామిచ్ఛద్రైవ-అస్తంయాతిఅస్తమయమా నేసతి-యాతేశ్చతరిస్తప్తమి - అయంగిరిః-పిలంబినాఘ టావ్యయేనపరివారితస్యపరివేష్టితస్య-వారిణే శ్రస్యలీలామివలీలాంశోభాం-పహతి- అశ్రలీలామివలీలామితిసాద్యశ్చాయేవాన్ని దశానా-తయాసూర్యాచంద్రమసావస్యకుక్షీసమానక య్యోవిశ్రాంతాపితిమహదాన్నత్యంవస్తువ్యజ్యతే-పుష్పితా గ్రావృత్తంఽల యుజినయుగ రేఫతాయ కారోయుజిచసజౌజర గాశ్చపుష్పితా గ్రా॥.....

మూ, ౨౦ { వహతియఃపరితః కనక స్థలీస్సహరితాళ సమానన
వాంశుకః॥ అచలపపభ వానివ రాజ తేసహరితాళ }
{ సమానన వాంశుకః॥..... }

౨౧॥ వహతీతి॥లసమానాఁదీప్యమానాః-నవాంశుకాయస్యసః-లసమానన వాంశుకః-శైషికక వృత్త్యయః-యోచలఃపహరితాఃసమార్యాః * హరితే తిచమా ర్వాయాంహరిద్వణ్ణయ తేపిచెతిశివః - కనకస్యస్థలీస్సణ్ణభూ మీఃజానపదేత్యాది నాచక్రమ థేజీవ-పరితోవహతి-సపహాచలః-హ రితా రేనఖజూరేణ-సమానంనవమంశుకంవాసోయస్యసఃహరితాళసమా ననవాంశుకః - పీతాంబరీభ వానివ రాజ తేద్రుతపిలంబితవృత్తం, ద్రుతవి లంబితమాహనభౌభ రాపితిలక్షణాత్॥.....

మూ, ౨౧ { పాశ్చాత్య భాగమిహసానుషసన్ని పణ్ణాఃస్థితాః
శాంతంశులంకలంకంయస్య-పురోవర్తితాన్నిష్క శంకం - అతపవసాం
ద్రుతరంఅంశుజాలంయస్యతం-అతపవసంపూర్ణంయథాతథాలబ్ధం-లలనా
లపనోపమానం స్త్రీముఖసావృశ్యం-యేవతం* ఆననంలపనంముఖమిత్యమ
రః-కుతఃఉన్నంగసంగిహరిణస్య అంకస్థితమృగస్య - శశాంకామృగవిహ్న
మూఃకార్యస్యతస్యశశాంకమూతేశ్చంద్రస్య - పశ్చాద్భవఃపాశ్చాత్యః
దక్షిణాపశ్చాత్పురస్తస్యగితిత్వం-సచాసౌభాగశ్చతంపాశ్చాత్యభాగంపు

౨౨॥ పాశ్చాత్యేతి॥ఇహాద్రాసానుషసన్ని పణ్ణాఃస్థితాః-జనాభిశ్చేషః శాంతంశులంకలంకంయస్య-పురోవర్తితాన్నిష్క శంకం - అతపవసాం ద్రుతరంఅంశుజాలంయస్యతం-అతపవసంపూర్ణంయథాతథాలబ్ధం-లలనా లపనోపమానం స్త్రీముఖసావృశ్యం-యేవతం* ఆననంలపనంముఖమిత్యమ రః-కుతఃఉన్నంగసంగిహరిణస్య అంకస్థితమృగస్య - శశాంకామృగవిహ్న మూఃకార్యస్యతస్యశశాంకమూతేశ్చంద్రస్య - పశ్చాద్భవఃపాశ్చాత్యః దక్షిణాపశ్చాత్పురస్తస్యగితిత్వం-సచాసౌభాగశ్చతంపాశ్చాత్యభాగంపు

ప్రదేశం-పశ్యంతిజనాఃచంద్రస్యాధఃస్థితావతశంకచంద్రోపరిభాగందవ్య
శురిత్యధః- పాశ్చాత్య భాగదశ నాతిశయోక్త్యాతాన్యగౌన్యత్యమితీధ్వ
నిః-వసంతతిలకావృత్తిః॥.....

మూ, ౨౩ { కృత్వాపుంవత్పాతముచ్చైభృగగుభ్యోమూర్ధ్ని
గ్రాన్తాంజర్జురారానిర్జురౌఘాఃసురస్వంతిన్యా
ముత్పతంతఃస్వరాతాన్సన్ధికస్త్రీగామినిరా
ణసుత్ర॥.....

౨౩॥ కృత్వాశ్శి॥అత్రాద్రానిర్జురౌఘాఃగిరినదీప్రవాహాః*ప్రవాహా
నిర్జురౌఘార్యధశ్యమరః- చూతవృక్షానివత్పామాన్యవిశేషభావాదలవ
రుక్తిఃపుంవత్పుంభిఃశుల్యం తేనశుల్యమితవశిస్తత్యయః- ఉచ్చైఃభృగుభ్య
స్తపేభ్యః*ప్రపాతస్తుతటోభృగురిత్యమరః- గ్రాన్తాంశిలానాం-మూర్ధ్ని
పాతంకృత్వాపతిత్వా- జర్జురారాశశశీకృతాః- న్యానూకాశంప్రత్యుత్ప
తంతస్పంతఃస్వరాతానాంస్పలోకస్త్రీణాంభేదరీణాంఅపరసాం-గా
త్రనిగ్వాణమంగనిర్వృత్తిం-సురస్వంతి*అనుస్థానానమర్థస్యవాగప్రసన్నజీ
ర్వణఃభృగస్సగ్నిజలసంపాతైఃమణిగ్రాప్రిధీయతఇతిహితభృగుపాతా
నాంపుసాంస్పలోకగామినామిహపమానత్వం- శాలినీవృత్తిం*శాలి
న్యూకావ్రాతగౌగోభిలోకైరితీలక్షణాత్॥.....

మూ, ౨౪ { స్థగయంతీశి॥ఇహోద్రౌకవ్విదమూజగతః*భూవిః*జగతీభువనేభూ
మాఽతిపిశ్వః*శమితాశ్చాతకానాం-ఆతాన్స్వరాఃదీనస్వరాన్యైస్తై- శమిత
చాతకాతాన్స్వరాః*సర్వంసహపతితమంబునచాతకానామితి - భూగతస్య
తేహంవిషత్వత్-అబామాంబుదానేనైవోజ్జీవయంతీత్యథః*కించతటిగ్భిః
తులితానిఉపమితానికాంతాని-కాతాన్స్వరాణీనువరాణినియైస్తై-తటితులిత
కాంతకాతాన్స్వరాః-తటితాంస్ఫురణైతేహానుపిస్ఫుగణాదితిభావః - తెజల
దామేఘాఃస్థగయంతిఛాదయంతి-స్థగిచ్చాదనేచౌరాదికః - క్వచిత్స్ఫురి
తాన్యుల్లసితానిచారూణి-చామికరాణీనువరాణినియైస్తై- స్ఫురితచారుచా
మికరాః-అమీసవితుఃకరాఃఆతపాశ్చ-కపిశయంతికపిశాసురస్వంతి - క్వచి

౨౪॥ స్థగయంతీశి॥ఇహోద్రౌకవ్విదమూజగతః*భూవిః*జగతీభువనేభూ
మాఽతిపిశ్వః*శమితాశ్చాతకానాం-ఆతాన్స్వరాఃదీనస్వరాన్యైస్తై- శమిత
చాతకాతాన్స్వరాః*సర్వంసహపతితమంబునచాతకానామితి - భూగతస్య
తేహంవిషత్వత్-అబామాంబుదానేనైవోజ్జీవయంతీత్యథః*కించతటిగ్భిః
తులితానిఉపమితానికాంతాని-కాతాన్స్వరాణీనువరాణినియైస్తై-తటితులిత
కాంతకాతాన్స్వరాః-తటితాంస్ఫురణైతేహానుపిస్ఫుగణాదితిభావః - తెజల
దామేఘాఃస్థగయంతిఛాదయంతి-స్థగిచ్చాదనేచౌరాదికః - క్వచిత్స్ఫురి
తాన్యుల్లసితానిచారూణి-చామికరాణీనువరాణినియైస్తై- స్ఫురితచారుచా
మికరాః-అమీసవితుఃకరాఃఆతపాశ్చ-కపిశయంతికపిశాసురస్వంతి - క్వచి

నృపప్రిఃక్వచిదాతపశ్చేతిమహదాశ్చర్యమిత్యక్షః- శాకర్షరవభ్యావృత్తి
 *సయితాశరైఃజనయితీతుపథ్యాలగౌ॥

మూ, ౨౫ { ఉత్తిప్తముద్భితసీతాంశుకరావలంబైసుత్తంభితోమ
 భిరతీవతరాంశోభిః శ్రద్ధైర్నిర్భూరజలవ్యవదే }
 శహస్యవిష్వక్తేషుపతఃస్ఫుటమంతరిక్షమ్.....

౨౫॥ ఉత్తిప్తమితి ॥ ఉద్భితాస్సీతాంశోశ్చంద్రస్యకరాంశవో-ప
 స్తాశ్చ-అవలంబోయేమాంస్తైః ఉత్తంభితాన్యవలంబితాని - ఉదానియైస్తైః
 దూనిచావప్తభృత్యర్థః శిరోభిభిఖరైః- స్తకైశ్చఅతీవతరాంభృతతరం
 తీవతబ్దాద్భృతాథానవ్యయాదామప్రత్యయః-ఉత్తిప్తముద్యమ్యదృతం
 అంతరిక్షం శ్రద్ధైర్నిర్భూరజలమితి - వ్యవదేశో
 వ్యవహారోయిస్పతీ-దృఢతరం నిర్భూరజలనియం కుర్వదిత్యర్థః - అస్మా
 దైత-తేషుపతిష్వక్సనుంతాత్-పతతీస్ఫుటంసత్యం- ఇందుకరామదూనిచ
 వప్తభృత్యశిరోభిక్రీయమాణమపిమథారత్వాద్భృత్యదంతరిక్షమేవేదం-
 శుజలం - సాదృశ్యాత్తువ్యవహారోమహార ఇతిసర్వతఃపాతినిర్భూరజలం
 ప్రేక్ష్యత్యైత్యుతే-తేనోత్తేధేనవిస్తారవస్తువ్యజ్యతే॥

మూ, ౨౬ { ఏకత్రస్ఫటికతటాంశుభిన్ననీరానీలాశ్శద్యోభి
 దురాంభసోపరత్ర-కాళిందీజలజనితశ్రియశ్శ }
 యంతేవైన్దీమిహసరితస్సురాపగాయాః॥

౨౬॥ ఏకత్రేతి॥ ఏకత్రఏకస్థిభాగ-స్ఫటికస్యయత్తటంతస్యాంశుభిఃభి
 న్ననీరాఃమిశ్రోదకాంశుభ్రజలాశ్శత్యక్షః-అపగత్రఅపరస్థిభాగ-నీలా
 శ్శనాంబ్రాన్దనీలానాం-ద్యోభిఃభిమరాణిమిశ్రాణి-అంభాంసీయాసాంశాః
 నీలసగిలాశ్శత్యక్షః ఇహోద్రాసరితః- కళిందస్యాద్రైరవస్యంస్త్రీ-కాళిందీయ
 మునా-కాళి-నీసూర్యతనయామునాశమనస్వసేవ్యమరః-తస్యాఃజలైః
 జనితాశ్రీతోభాయస్సాస్తస్యాఃతత్సంగతాయాశ్శత్యక్షః-పరాపగాయా
 గంగాయాఃవైన్దీంశోభాం-త్రయంతేభజంతి-పిదగ్ధస్యభామౌవైన్దీ-గుణ
 వచనెశ్యాదినామృజ్యోవ్యయః-పిదగ్ధరాదిభ్యశ్చైవీజీమ్-సోపిషిత్వస్య
 బాహుళకత్వారహిణిత్వం-అనపవ-వ్యభాషిత-రణాదీకారోబహుళమి
 తినాననః-అస్రసివానిశమణిగుణగ్రహణాన్మరితాం-యమునాసగతగం
 గాశోభాస్యాశ్యాత్మేచాత్తద్గుణోఽపి-తానిదశనా-ప్రహషిణీవృ

త్తం*మ్నా జౌగస్త్ర దశయతిప్రహపిణాణియం||.....

మూ, ౨౭ { ఇత స్తతోస్త్విర్విలసంతి మేరోన్మమానవ ప్రే మణి
సానురాగాః | స్త్రి యశ్చవత్యోసురసుందరీభిస్స
మానవప్రేమణిసానురాగాః||.....

౨౭|| ఇత ఇతి|| మేరోన్మమానవ ప్రేతుల్కప్రస్థై- ఆతపవాస్త్విన్న దౌ- ఇత
స్తతః-మణిసానురాగాఃరత్నతలకాంతయోవిలసంతి-కించ-నవం ప్రే మయ
స్యతస్త్విన్నవప్రే మణి-పత్యోఆనురాగేణసహవత్కాంతచితిసానురాగాఃసు
రసుందరీభిస్సమాః సమానరూపాః స్త్రి యశ్చ- ఇత స్తతఃసర్వత్ర విలసంతి-
అన్యోన్యాయుర్రాగిణోభి రూపాశ్చేహ విలాసినస్తదనురూపాణి విహారస్థా
నానిచసంతిభావః ||

మూ, ౨౮ { ఉచ్చైర్మహోరజతరాజివిరాజితా సాదుర్వణభి
త్తీరహసాంద్రసుధాసవతాః | అభ్యేతిభస్మపరి
పాండురితస్సరారెసుద్వహ్ని లోచన లలామల
లాటలీలామ్||.....

౨౮|| ఉచ్చైరితి|| ఇహ ద్రౌ సాంద్రయా-సుధయా లేపనవి శేషేణఅమృతేన
వా సవతాః సమానవతాః క్షిజ్యోతిజానవదేత్యాదినాసమానస్యసభావః
లేపభేదమృతేసుభేతివై జయంతి- మహారజతరాజివిరాజితాకాంచనరేఖా
శోభితా-అసౌమ్యరోవతి-నీఉచ్చైగున్నతా-దుర్వణభి త్తీరజతభి త్తీః-దుర్వ
ణాంరజతంరౌప్యం - మహారజత కాంచనమితిచామరఃభస్మ నాపరిపాండు
రితస్యపాండుకృతస్యస్త్రారైఃఉద్వహ్ని రుద్గతాచిహ్లావనమేవలలా
మంభూషణంయస్యతస్యలలాటస్యలీలామివలీలాంశోభాంఅభ్యేతిభజతి-నిద
శ-నాలంకారః- లలామంపుచ్ఛపుండ్రా శ్వభూషాప్రాధాన్యకేతుష్విత్య
మరః||

మూ, ౨౯ { అయమితిజరతాః ప్రకామగుర్వీరలఘువిలంబివయో
ధరోవరుద్ధాః| సతతమసుమతామగమ్యరూపాఃపరి
ణతదిక్కరికాస్తటిచిభర్తి||.....

౨౯|| అయమితి|| అయంగిరిః-అతిజరతాః-అతికరినాః-అతిజరతీశ్చ- జరతఃక
రినైజీణఇతివైజయంతి- ప్రకామంగుర్వీః-శ్రేష్ఠాః-స్థాల్యావ్యభారాశ్చ-ప్ర
కామగుర్వీః-గురుస్తుగీష్వతా శ్రేష్ఠైగురౌపితరిదుర్భారఇతిశబ్దాణావే - వి
స్పష్టపటుశత్రుః-మయూరవ్యంసకాదయశ్చేతిసమాసః- అలఘుభిః-విలంబిభిః-

అంబమా నైశ్వ-పయోధరై మోక్షైః నైశ్వ ఉపరుద్ధాః అవృతాః నిబద్ధాశ్చ |
 *స్త్రీ ప్రవాణైః పయోధరా విత్యమరః సతతం సగృహ - అనుమతాం ప్రాణ
 భృతాం-అగమ్యగూపాః అత్యున్నతత్వాద్దురారోహస్వయాపాః - అన్యత్ర
 స్పృశ్యత్వాధమనానహావిగ్రహాః త్యజేదంత్యకుల్ దుష్కృతాం వృద్ధ స్త్రీంక
 న్యకాంత థేతి-గమనవిషేధాదితి భావః పరిణతా సీర్యగ్నంత ప్రహారిణః-దిక్
 రిణోద్గజాః యాసుతాః పరిణతదిక్కరికాః సీర్యగ్నంత ప్రహరస్తుగజాః పరి
 ణతో మతేతి హింసాయుధః ఇన స్త్రీ యామితి సమాపాంతిక ప్రత్యయః-అ
 న్యత్ర పరిణతాః కిణీగూతాః దిశోదంతక్షరవిశేషాః - కరికాః శుక్రశాశ్చ
 యాసాంతాః దిగ్బ్రంవన్తులాకారంకరికానశరభకేతి యానవః - తటి విభ
 క్తిప్రకృతతటి విశేషణమహిమ్నాల ప్రకృతవృద్ధాంగనా ప్రతీతే సమాసోక్తి
 తలంకారః పుష్పితా గృహృతం

మూ, ౩: { గూమాకారందధిపురస్సావణోవణోనాగ్నై స్స
 ద్భృతైః సైవశ్యామి | శ్యామీభూతాః కుసుమసమూ
 హేనాం నామలీమహతరమౌచిభానాః ... }

౩౦॥ గూమేతి॥ ఇహాద్రాపురోగ్రైవణోనలగ్నై స్సవృశిసమానై-అగ్నిస
 మానవణాత్తగ్యకాః సావణోసువణావికారై - తతైశ్చకుసుమసమూహేనాం
 నాంస్థానం క్షిప్యదిభ్యశ్చైవినిష్ఠానత్వం-అలీనాంభృంగశాం-ఆలింబవలిం
 బిభ్రాశాః-అతఃపవశ్యామీభూతాః - అనితగవః గూమాకారంధూనుసా
 న్యం-దధతి-వశ్య అగ్ని వద్భాంతి- స్వణాతతైశ్చామాస్తరవోధూనువ
 ద్భాంత్యుపమాలంకారః-జలధరమాలావృత్తం-తల్లక్షణ తూక్తం-అభ్యం
 వై స్సాన్యజలధరమాలామృత్తావతిలక్షణాత్

మూ, ౩౦ { వ్యోమస్పృశః ప్రథయతాకలధౌతభిస్తీగున్ని ర్రపు
 వృచణదంపక పింగభాసః | సౌమేరవీనుధిగతేనని
 గంబోభామేతేనభారతమిభౌవృతవన్దిభాతి... }

౩౧॥ వ్యోమేతి॥ వ్యోమస్పృశః ప్రథయతాకలధౌతభిస్తీగున్ని ర్రపు
 వింతాః-ఉన్ని ర్రపువృచణాః తేనవిగ్రస్తుంచుప్పణపావిధిదణప్రత్య
 యః-తేనతేనంపకాశ్చగన్దస్పింగభాసః పింగభవణాః-కలధౌతభిస్తీకన
 కకుడాని-కలధౌతం గూవ్యహమ్నో రిణివిశ్నః-ప్రథయతా ప్రకటయతా
 అతఃప సౌమేరవీనుమేరుసంబంధిని-నితంబోభాంకలకలక్ష్మీ-అధిగతేన
 ప్రాప్తవతాః గత్యభావార్తకేత్యాదినాగమేః కరరిక్తః-ఎతేనైవతకాద్ర

జా-భరతస్య రాజ్యభద్రం భారతం - భారతాఖ్యం వషణం భరతఖండమిత్యర్థః
 స్యాద్వృష్టేలోకధాత్ర్యం శేవస్మరేవషణుస్త్రియామితివిశేషః - ఇథావృ
 తవదిథావృతవషణమివవిభాతీత్యుపమా - నవఖండస్యజంబూద్వీపస్యహి
 మాద్రైదిగక్షిణభూఖండం హైమవతావరనామకం భారతం వషణంతస్యై
 వసుమేరుయోగాతస్సేమేరవావరాఖ్యం మధ్యఖండం ఇథావృతవషణంత
 పవనామైదం భారతం వషణం హిమాద్రైశ్చచ్ఛడిణం । తేన హైమవతం
 నామవరేష్వప్యేవమున్నయేత్ ఇథావృతం సామేరవంసుమేరోపరితోహి
 తదిత్యైజయంతీ ॥

మూ, ౩౨ { రుచిరచిత్రతనూరుహశాలిభిః ప్రచలితైః పరితఃప్రి
 యకవ్రజైః । వివిధరత్నమయైః ప్రతిభాత్యసావప }
 యవైరివజంగమతాంగతైః ॥

౩౨॥ రుచిరతీ ॥ అసాగరిః రుచిరైరుజ్వలైశ్చిత్రై నానావజైస్తనూరు
 హైలోకానుభిక్ష్వలంతఇతితథోక్తైః పరితః ప్రచలితైః సంచలన్భిః । ప్రియకాః
 కంబళప్రకృతయోమృగవిశేషాః । ప్రియకోరోహభిర్ముక్తోమృదుశ్చమస్మ
 నైషు నైరితివైజయంతీ - తేషాం వ్రజైః జంగమతాంచరిష్ణుతాంగతైరివిధ
 రత్నమయైః । అవయవైస్సాన్వైరివ - ప్రతిభాతీత్యుత్పైతూ - ప్రతవిలంబి
 తవృత్తం ॥

మూ, ౩౩ { కుశేశయైరత్రజలాశయోషితాముదారమంతేక
 లభావికస్వరైః । ప్రగీయతే సిద్ధగతైశ్చయోషితా }
 ముదారమంతేకలభావికస్వరైః ॥

౩౩॥ కుశేశయైరితి ॥ అత్రాదౌ - జలాశయోషితాః జలాశయేషు హదే
 మ-ఉషితాః వసంతః క్షత్యథాకర్షకేణ్యాదివావసేకరైరిక్తిః సంప్రసా
 రణ్యమగిబుద్ధిభాజాభేభ్యశ్చేతిచకారాద్యతమానాథతాకలభాః
 త్రింశద్వహాకరిణః । త్రింశద్వహాస్తకలభోఽన్యోవింశతివాషికాకరిణివైజ
 యంతీ - వికస్వరైః । కస్వరైః । స్థైరభావపితకసోవరత్ - కుశేశయైశ్చతవ
 త్రైః ముదాప్రిత్య - రమంతేక్రీడంతి - కరివిహితావాణాకమలాకరా
 నానుయమాకరిణిభావః కించ - కలాః । అన్యక్లగుధురాః - వికారోమానసో
 భావః - సప్రయోజనమేషాం - భావికాః ఉద్భవకరాభ్యుధాః - కలభావికాశ్చ
 స్వరాక్షణ్ణాదయోయేషాం తైః కలభావికస్వరైః । సిద్ధగతైస్సురసంఘైరోషి.

తాంస్వస్త్రీణాం-అంతేనమపేదదారముచ్యైః-ప్రగీయతేచ-భూస్వగౌణ-
యమితభావః॥

మూ, ౩౪ { అసాదితస్యగమసానియతేనియోగాదాకాంక్ష
శశిపునగపక్రమణేనకాలమ్| వత్సుస్త్రీష్వమిహ
నుహౌషధయః కళత్రస్థానపరైరనభిభూతమ్ }
మూర్ఖహంత ॥

౩౪॥ అసాదితస్యేతి॥ ఇహద్రౌఅమూర్ఖహౌషధయఃనియతేనియోగాత్-
అస్మిన్కాలాలెలస్తమయ్యభిదైవశాసనాత్-తమసామగ్రకారేణతత్త్వాయోణ-
వ్యసనేనచ-అసాదితస్యాకలత్రస్య-పునరిపక్రమణేనపునరావృత్త్యా-కాలంస-
మాగమకాలం-ఆకాంక్షితఃపునరాగత్యసంగంతుమిచ్ఛతేభ్యర్థః-త్వమాంప-
త్యుస్సూర్యస్య-సంబంధిపరైసేజోంతి-రైఃపురుషాంతగైశ్చ-అనభిభూతమతి-
రస్మాల్మతః-అనుపహతంచకళత్రస్థానంకళత్రభూతానాంత్వమాంస్థానం-
వహంస్థితింసర్వహంత్యర్థః-స్త్రీణాంస్త్రీష్వేవరక్షణం-కార్యమిత-
భావః-యథాకేనదిదాపదిన్యాసీకృతానికళత్రాణిసంరక్త్యకాలంతరేనా-
ధ్వస్తస్త్రైప్రయచ్ఛతి-తన్వదోషధయోపిన్విపఃత్వమాంపత్యురపకాయం-
తీత్యర్థః-ఏతచ్చభాసాంసూర్యాస్తమయేప్రజ్వలనాదుఃకయఃపర్యయాచో-
పచర్యతే-అత్రవిశేషణసామ్యాదికాదీనామాపన్నాదిసామ్యవ్రతితేస్స-
మాసాక్తిరలంకారః॥

మూ, ౩౫ { వనస్పతీస్కంధనిపణ్ణబాలప్రవాళహస్తాఃప్రమ-
దాకవాత్ర| పుష్పేక్షితేఽంభితలోచకైవా-
నుభువ్రతగ్రానవృత్రైప్రతిభ్యః॥

౩౫॥ వనస్పతీః॥ అత్రాద్రౌ-వనస్పతియోవృక్షాః * వనస్పతివృక్షమా-
త్రేపినాపుష్పేఃఫలమ్రవణ్ణఃశ్వఃపతయిచ్ఛన్సురం-తేహం-స్కంధము-
ప్రకాండేషు-అంసేషుచ-నిపణ్ణాఃసక్తాః-బాలప్రవాళాః-బాలపల్లవాహ-
స్తాభవయాసాంతాఃగర్భాక్తాః-నుగూనివ్రణయంతిభుంజతేఇలమధువ్రతాః-
మధుపాః-తేహం-వ్రాతేబృందేన-వృత్రైఃఫన్నైః-అతపనలంభితాఃప్రాపి-
తాః-లోచకాస్తాకాశి-కజ్జలానివా-మైసేవా-తైరివస్థితైరిన్ద్రై-తై-
ఇవాధైవాశబ్దగద్యమత్రేత్యాయాంచవ్రయ్యక్తః-లోచకోమాంసపిండ-
స్యాక్షితారేచకజ్జలభిఃపిశ్వః-పుష్పేక్షితేరివ-పుష్పేక్షితేఃపలకీతాః-
వ్రతవ్యూలగాః-ప్రమదాకవలక్యంతభినిశేషః-నప్రసిద్ధక్రియాధ్యాహర-
దోషిత్యాహవామనః-లింగాధ్యాహరవదితి॥

మూ, ౩౬ { విహగాః కదంబసురభా విహగాః కలయంత్యమ్ }
 { త్మణమనేకలయమ్ | భ్రమయన్ను వైతిముహర }
 { భ్రమయంపవనశ్చధూతనవనీపవనః || }

౩౬॥ విహగాః కదంబసురభిః కదంబసురభిః తస్మిన్ కదంబసురభౌభౌ
 వోదౌ విహగాః పక్షిణః అనుక్షణం ప్రతిక్షణం అనేకేభిః పక్షిణైః లయా
 విచ్ఛేదాయస్తే కర్తృణామధ్యధాతధా-గా-వాచః శబ్దానిత్యధాః అన్ననే
 నేత్రనిగ్ధానిగ్ధావాగ్ధారిషుగౌర్మణే విశ్వః కలయంతి - కిం చధూతాని
 కంపితాని-న వానినీపవనానికదంబకవనానియేవనః ధూతనవనీపవనః* చూ
 లంచనిపప్రియక-కదంబాస్తుహలిప్రియశ్చత్యమరః-అయంపవనశ్చ-ముహూః
 అభ్రంమేఘ-భ్రమయన్-ఉపైతి-ప్రమితాత్మరావృత్తం* ప్రమితాత్మరా
 సజసనైరుదితేతలక్షణాత్ ||

మూ, ౩౭ { విన్వద్భిరగ్రహపరైః వివృతంకకం విన్వత్వా }
 { పిమగ్రహమనిశ్చితధీభిరన్యైః | శ్రేయోద్వి }
 { జాతిరివహంతుసూచాత్మంగూడాధామేషనిధి }
 { మంద్రగణ-విభర్తి || }

౩౭॥ విన్వద్భిరితి॥ పిమగ్రః శ్రేయోధారణపయః-ద్విజాతీభా-వృద్ధి
 వ అగ్రహానిధిః-మంద్రశాస్త్ర-ంచ-సంపవరంప్రధానయమో-తైరా
 గ్రహపరైః-విన్వద్భిః-నిధి-నాం-మంద్ర-శాస్త్ర-సాధన-శేష-జ్ఞైః-కథం-విన్వద్వి
 తం-స్వరూప-ప్రకాశితం-నాస్తినిశ్చితా-తదమిథ్యమితి నిశ్చయాన్ని-కాధీయో
 మా-తైరనిశ్చితధీభిః-అన్యైరన్య-జ్ఞైః-శ్రుత్వా-విభాగ-ధిరస్తి - ఈ-దృశ్య
 హిమా-శామ-గ్రహ-ఆ-ఆ-స్థగురుముఖా-గా-కర్మా-పి-మగ్ర-హం-చ-స్సా
 ధనం-అపూర్వ-భావి-నా-సి-చ-హంతు-దత్తు-స-స-ధా-మ-దుఃఖై-నో-వృ-స
 నే-వృ-మ-మి-వై-జ-య-ంతి-గూ-ధ-స్య-వ-గ-అ-ధో-ధ-న-హ-భి-ధే-య-చ-య-న్తి-
 తం-గూ-ధ-క-ని-ధి-యో-మ-గ్ర-ఇ-వ-అ-న్య-త్ర-ని-ధ-య-ఇ-వ-మ-గ్ర-ని-ధ-న-
 త్రాః-తే-హ-గ-ణ-వి-భ-ర్తి - ని-వ-జా-తి-మ-గ్ర-గ-ణ-మ-వ-ని-ధ-గ-ణ-ప-మ-వి-భ-ర్తి
 ర్య-ప-మా-ధ-ః ||

మూ, ౩౮ { వింబోష్ఠంబహుచును తెతురంగవ క్త శ్చంబం }
 { తంముఖమిహకిన్నరం ప్రియాయాః శ్చివ్యంతంము }
 { మురిత్రరోపితన్నిజ స్త్రీ ముత్తుంగస్తనభరభంగ }
 { భీమమధ్యామ్ || }

౩౫॥ చింబోష్ఠమితి॥ ఇహ దౌ-తురంగస్యవక్త్రమివవక్త్రంయస్యసఃతురంగ
వక్త్రః॥ దేవయోనివిశేషః॥ నప్తమ్ముపమానపూర్వపదబహువ్రీహేఃవాచో
త్తిరపదలోపశ్చేతిఉప్తముఖవత్సమానః॥ చింబకల్పః॥ ఓష్ఠాయస్యతద్వింబోష్ఠ
మిత్యుపమాలంకారః॥ ఓత్వోష్ఠయోస్యమాసేవేతివరకూపంప్రియాయాః
ముఖండుంబంతంకిన్నరం॥ మానుషముఖం అశ్వాంగదేవయోనివిశేషం॥ బ
హుగురుయథాతథా॥ మనుతే అవబుధ్యతేతురంగవక్త్రస్యకుంబనాసంభ
వాదితిభావః॥ ఇతరఃకిన్నరోపః॥ ఉత్తుంగేనస్తవభారేణ॥ యోభంగఃతస్మాద్భీ
రుః॥ సుధ్యోయస్యాస్తాంజస్త్రీంస్త్రీంస్త్రీవామ్శసోరిత్యాదివాచికల్పాది
యజాదేశభావః॥ ముహుఃశ్రిష్టంతంమానుషాంగత్వాదాల్లింగంతం॥ తురం
గవక్త్రంబహుమనుతే॥ తురంగవపుషఃకిన్నరస్యఅగ్నేహసంభవాదితిభావః॥
దుర్లభంప్రియంభవతీతిరహస్యం॥ సుధ్యస్యాభంగేవిభంగోక్తైరిత్యయోక్తిః॥
ఉపమయాసంస్పృశ్యతే॥ ప్రహషితోవృత్తం॥.....

యదేతదన్యానుతటంవిభాతివనంతతానైకతమా
మూ, ౩౯ { అతాలమ్నపుష్పితాత్రఫ్ఫగితాకారశ్చైవనంత
తానైకతమాలతాలమ్నః.....

౩౯॥ యః॥ అన్యోదైరమతటంతే॥ విభక్త్యర్థేవ్యయాభావః॥ తతాః
విస్తృతాః॥ అనైకతమాలాతాలాశ్చ॥ యస్మిన్తద్గతానైకతమాలతాలం॥
యదేతత్పురోవర్తిననంవిభాతి॥ స్థగితాకారశ్చేతిరోహితాతపః॥ అనంత
తానైకతమాలతాలా॥ అత్రవనైకతమాలతా॥ కావాలతా॥ అలమత్యంతంపు
ష్పితాసంజాతపుష్పానభవతీతిశేషః॥ సర్వాఆపిపుష్పితాఇత్యర్థః॥... ..

దంతోజ్జ్వలంసువిమలావలమేఖలాంతాస్త్ర
మూ, ౪౦ { తన్నదిగ్రకటకాసుబృహన్నతంబాః॥ అస్మిన్త
రంఘ్నంకోమలగండశైలానార్యోనురూపవచః॥
వాసనాధిగమ్యతాను॥

౪౦॥ ధంతే॥ అస్మిన్తాల్లదౌ॥ దంతానికుంజాః॥ దశనాశ్చ॥ ధంతోనికుంజేద
శనైశ్చివిశ్వుః॥ తైర్ముగ్వలాసురుదిరాసు॥ సప్రత్యైస్సశ్చిక్రాణిః॥ కటకానినానూ
నికలయాని॥ దంతాసాంతాసుకటకౌవలయేనానావిరిశ్వుః॥ అధిగమ్యతాను
ఉద్వృణూమి॥ ఉపస్యకాదైరాసన్నాఘామి॥ దుర్భాగధర్మకాధిగమ్యతే॥ త్యమ
రః॥ ఉపాధిభ్యాంధ్యకన్నాసన్నాహాధయోనిది॥ అధిగమ్యతాన్త్యకప్రత్య
యః॥ విమలావలాః॥ ఉద్భవతి॥ ఉద్భవముగయోవా॥ మేఖలా॥ కాంధ్యః॥

నితంబభూమయశ్చ. మేఖలాఖడ్గబంధస్యాశ్లాంఘీశైలనితంబయోరితివిశ్వః-
తాభిరంతారమ్యాఃస్మతావవసితేరమ్యేసమాప్తావంత ఇద్యత ఇతిశబ్దా
ణక వె.బృహంతోనితంబాఃకటివత్పద్మాగాఃశిఖరాణిచ. యాసాంతాః॥*
నితంబోరోధసిస్కంధేశిఖరేపిఃటీతలు ఇతివిశ్వః. యాఃవిపులాఃకోమలాశ్చ
త్వైః. గండ్జైలాఃగండ్జస్థలావిస్థూలోపలాశ్చయాసాంతాః. నార్యః అనురూ
పమిచ్ఛాసన్మృశం. అత్త సన్మృశం. అధివాసం ప్రజంతి. అత్ర నారీణామధివ్య
కానాంచ ప్రకృత శ్వాత్మే. వలప్రకృతగోచరా శ్లేషోష్ఠాపితారుల్యయోగి
తా. అతప మౌఖ్యవిశేషణాడుభయత్ర విభక్తిపరిణామనయోజ్యాని॥...

మూ, ౪౦ { అనతివిరోధియితస్యజలదేనచిరస్థితబహుబుద్ధునస్య
పయసోనుక్యతమ్ | చిరభక్షణవజ్రశకలానకలా }
మిహవిదధాతిధౌతకలధౌతమహి॥

౪౦॥ అనతి॥ ఇహోద్ధృ. చిరభంయథాతథా. విక్రీణా. వజ్రశకలాయస్యాం
సా. ధౌతాశుద్ధా. కలధౌతమహీరజతభూమిః. జలదేన. అనతివిరోధియితస్యత
త్వా. బుద్ధుక్తస్యశుద్ధా. స్థితిభావః. చిరస్థితా. చిరస్థాయినిః. బహువశ్చ. బుద్ధు
దాః. జలబృహః. యస్మిన్ తత్ తస్యపయసోభసః. సకలాం. అనుక్యం. సాదృ
శ్యం. విదధాతి. అత్ర. మేఘానితజలస్యచిరస్థితబుద్ధుదాసంబంధ. పిసంభా
వనయాసంబంధోక్తైరతితయోక్తిః. శురీరుతవృత్తంతల్లక్షణంచూక్తం. వసు
రరీరుతంనజభజైలగయుగితిలక్షణాత్ ॥

మూ, ౪౧ { వజాయంత్యాజనైస్సంగమేకాంతతస్కర్యం
యంత్యామఖంసంగమేకాంతతః | యోషయేవస్త
రాసన్నతాపాంగయాసేవ్యతేనకయాసన్న }
తాపాంగయా॥

౪౧॥ వజాయంత్యైలి. ఏకాంతతః. ఏకాంతేరహసీత్యర్థః. కాంతతః. కాంతే
న. ప్రియోణసహజభయత్రాపిసార్వవిభక్తికస్తసిః. సంగమేపటమఖం. తకక
యంత్యాడు. త్యై. క్షమాణయా. విస్తంభవిహారమాకాంక్షమాణయేత్యర్థః.
అతపవజనైస్సంగం. వజాయంత్యా. కుతఃస్త. రేణాసన్నతాపానిప్రాప్తజ్వరా
ణి. అంగానియస్యాస్తయా. స్త. రాసన్నతాపాంగయా. అంగగ్రాకంఠే
భ్యశ్చైతివక్తవ్యమితిహేపోవికల్పానిహపక్షేటాప్. సన్నతాపాంగాయ
స్యాస్తయాసన్నతాపాంగయాస్తరతాపాంకుణితేత్రాంతయా. అనే
కయామోషయా. అనేకాభిర్యోషాభిర్యథః. జాతాదేకవచనం. (ప్రి)
యోషివబలామోషేత్యమరః. పషోద్రి. సెవ్యతే. ఇచ్ఛా. హరస్థానాహ

మూ, ౪౭ { అవిశంకమంకపరివర్తనోచితాశ్చలితాఃపురఃపతిము
మూ, ౪౭ { పైశుమాన్తజాః | అనురోదితవకరుశ్చేవప్రతిశాంవి }
{ రుతేనవత్సలతయైషునిన్నగాః ||

౪౭ || అవిశంకమితి || అవిశంకం నిశ్చంకం - అంకపరివర్తనోపమాన్యంగలుంత నే
షూచితాః పరింభర్తారముపైశుం-పురోగ్రేచలితాః ప్రయాతాః-ఆత్మజాఃస్వ
సంభవాః-కుహిన్యాశ్చ-నిన్నగాఃనదీః-కరుణేనదీనన-ప్రతిశాంపక్షిణాం-
విరుతేనకోశనేనమిత్తైః-ఏషాః-దిః-వత్సలతయావాత్సత్వేన-ప్రేక్షైత్య
భావః || శ్రీమాన్నిగ్ధప్రవస్థిలభ్యావరః ; వత్సాంసాభ్యాంకామబలభిల
చన్త్రస్యాయః అనురోదితవానుకోశతవేత్సు త్రైత్యైః ; రువత్సవంచభ్యభ
తగుణ్యురుగాదిభ్యస్సార్వభాశుకభిః-దాగవః ||

మూ, ౪౮ { ముఖకిరవిలుపానమితాస్తరువజ్రీవిభ్రతోస్యవి
మూ, ౪౮ { బుపానమితాః | పరిపాకపిశంకలతారజసారోధశ్చ }
{ కాస్తికిపిశంకలతా ||

౪౮ || ముఖకిరవి || ముఖకిరావపవిత్రాః - తెహంపానంచుంబనం-భిక్షాభిక్షా
కిరవిత్తిః విలుపైశ్చాఖాపిస్తాదైః-ఆనమితాఃవిలుపానమితాః-పిస్తారోవిలుపా
స్తియామిత్యచురః-తరువజ్రీవిభ్రతోః-సాస్యైః-రోహితంబః-గతా
పరితా - పరిపాకేన పిశంకానాం-లతానాంరజఃపుష్పకేయః-తేనపరిపాకపి
శంకలతారజసా-కిపిశంకలంకం-చ-కాస్తికివృక్షేనా-వృక్షైష్యైః
మార్యాగీః-అన్తరజాలభైః-వసుజాల-ఆర్యాగీః-పరితంకం-భి ||

మూ, ౪౯ { ప్రాగ్భూగతః సతదిహేవా గర్వణముపశ్యతాను
మూ, ౪౯ { శృంగారిణాయశనుసౌభికరాభమంభః | సంల
{ త్యతేషిచరన్నికగానువిధముంధ్వప్రసారిత
{ సురాధిపచాపచారు ||

౪౯ || ప్రాగ్భూగతః || ప్రాగ్భూగతః-ఉద్భవ-ఉపత్యకాస్త
భ్యప్రదేక్షి-ఉపత్యకాస్త్రే-రాపన్నాభూమి-కర్షణ-కాశ్యకైత్యచరః-ఉ
పాధిబ్యామి-కాశ్యకాచిపి-బ్లాత్త్యక-ప్ర-త్యయః-పతత్-శృంగారి-సింహ
రాదిమండనమస్యసంజానం-శృంగారి-నిః-శృంగారి-స్సని-తేనా-త్యైర-సెదిగ
జనుండని-భిషి-అయ-కోశ-కుః-తస్య-మ-భి-కి-ర-స్య-అ-భి-వా-భా-య-స్య
నిత-వివిధరత్నాం-క-రైర-మ-భి-అ-య-స్య-ని-ర-జిత-భ-వ-మం-భ-ఉ-ర్ధ్వ
ప్ర-సారి-య-స్య-రాధి-ప-చా-ప-చారు-ప్ర-ధ-మ-త-స్-చ-ప-య-సం-ల-క్ష్మ-తే-అ-త్రే-

ప్రథమపఃపాద్యోప్రసరణాసంబంధేపిసంబంధోక్తరత్యయోక్తిః-అభూతో
పమేహీనుతా-తరం ఆరోపిత వివక్షాయాం తూపమానస్యప్రసిద్ధత్వాదుప
మైవేయం॥.....

మూ, ౫౦ { ప్రథమచవికసద్విచిత్రకల్పదు మకుసు మైరభిగుంభి
తానినైతాః॥ తూనులఘువిలంబిపింఛదాక్షుశ్శిఖ
రశిఖాశ్శిఖశేఖరానముష్య॥.....

౫౦॥ దధః॥కించేతిచాక్షః అముష్యదైః-పతాశిఖరాణిశృంగాశ్యేవ
శిఖాః-చేశపాశాః * శిఖామూదాకేశపాశేత్యమరః-ఓకసద్విః-విచిత్రేనా
నావక్షాః-కల్పప్రమకుసుమైః - అభిగుంభితాగ్రంధితానివస్థితానిత్య
త్వైతూ-అలఘూనివిలంబీనివిలంబమానానిచ-పింఛన్యేవదామానిస్త్రజో
యేషాంతా-శిఖినఃకేకినవివశేఖరాఃఆపీదాఃతా-శిఖశేఖరా-తూణంద
ధతి*శిఖావశశ్శిఖకేకి-శిఖాస్వాసీడశేఖరాఃత్యభయతా-ప్యమరః-అత్రకు
సుకుగుంభనోత్వైతూనింకేనపింఛదామాదిపాకసద్ధిః-తదృశాపితాచో
త్వైతేతసంకరఃపుష్పితావృత్తం॥.....

మూ, ౫౧ { సవధూకాస్సుఖినోస్సన్నవరతమమందరాగతా
మరసదృశః॥ నాసేవంతేరసవన్నవరతమమంద
రాగతామరసదృశః॥.....

౫౧॥ సవధూకాశ్చ॥అస్సన్నద్రా-అవరానభవంతీన్యనవరాఃశ్రేష్ఠాః-అ
నవరతమాః-శ్రేష్ఠతమాః-అతపవ-మందరాగతైఃఅమరైః-సదృశఃసదూపాః-
అనవరతమమందరాగతామరసదృశః - అమందరాగాణ్యతీక్తరాగాణి-
తామరసానిపంకేసుహాసేవదృశోయేషాంతే-అమందరాగతామరసదృశః-ర
త్తాబ్జనేత్రాః-పంకేరుహంతామరసమిత్యమరః-సుఖినోభోగినః-సవధూకా
స్సంకః-తేనసహితయ్యయోగశ్చనిబహువ్రీహిః-నన్యత్రైతికప-రసవ
తానుసరాగం • గుణైరాగైద్రవేరసశత్యమరః-నవరతంనూతనమరతం-నా
సేవంతీన్యన-కింతుససేవంతవేద్యథాః-5 సంభావ్యనిషేధనివర్తనెద్వా
ప్రతిషేధావతివానునః-విశిష్టసురతానాం-సేవనస్యసామాన్యతఃప్రసక్తైః
ఉపమాలంకారః-గతేయమార్యాగీతిః॥.....

మూ, ౫౨ { ఆచ్ఛాద్యపుష్పవటమేష మహంతమంతరావర్తి
భిర్భూహకపోతశిరోధరాభైః॥ స్వాంగానఘాహ
రుతమాగరవీందధానైర్గుహపాయనీవవటలైః
వనీరదానామ్॥.....

౫౨॥ అచ్చాద్యైః ॥ ఏషాద్రిః-మహాంతం-పుష్పశ్రేవపటభిరూపకం-త
మాచ్చాద్య-అంతఃపటాభ్యంతరే-అవతాభిరభీష్టం భ్రమద్భిః-బహుళమా
భీష్ట్యభినినిః-గృహకపోతశిరోధరాయాః-గృహపారావతకంతస్య అభే
వాభాయేదాంతైరిత్యుపమా-పారావతకపోతస్సృద్ధిః-విశ్వః-అగరోః-కా
లాగరోః-ఇమామాగరపీఠః-కాలాగర్వగరుస్సృద్ధిత్వత్వమరః-ధూమరుచం
ధూమకాంతం-తత్సద్భవమిత్యర్థః-అత ఏవనిదశానా-దధానైః-నవనీరదా
నాం-పటలైః-స్వాంగని-ధూపాయతీవధూపైరధివాసయతీవేత్సు త్రైతౌ
తూపకోవమానిదశానాభిరంగైస్సంకీర్త్యతే-ధూపసంతాపభిధాతోః-గస్తూ
ధూపఽచ్చిపణిపనిభ్యతయిత్యాయప్రత్యయః॥.....

మూ, ౫౩ { అన్యోన్యవృత్తికరిచారుభిర్విచిత్రై రత్రస్యన్నవమ
నిజన్మభిర్మయాభైః విష్వే రాగగనసప్తక రోత్య }
మమ్మిన్నాకాశైరచితమభిప్రేక్షకర్త॥

౫౩॥ అమ్యోన్యైః॥ అమమ్మిన్న దౌ-అన్యోన్యేహ-వృత్తిక రేణమిత్రేణ-
చారుభిః-అత ఏవనిదశానా-దధానైః-అగ్రస్యంతః-త్రా సదోషేణా
దూప్యంతః-త్రా పోభినుణిదోపయోగినిశ్చ్యవా భ్రా శేష్యాదినావైకల్పి
కశ్చ న్నిష్ప్రగ్భయః-తేభ్యోనవమణిభ్యోజన్మయేదాంతైః-మయాభైః-అకా
శైరచితం-అభిప్రేక్షకర్త-అనాధారమిన్యర్థః-చిత్రకర్తచిత్రనిర్మాణం-క
ర్తూగగనసప్తకభేదరాగ-విష్వే రాగవిప్లయశీలా-కరోతి-నమికంపిత్యా
దినారప్రత్యయః-అత్ర మణిమయాభేషుభేదిత్రకర్త భ్రాంతిమతామేవా
భిప్రేక్షకర్తేతితారణకార్యోగ్యత్వేనణానాప్రాంతిమదలంకారోష్ఠా
పితావిభావనేతనంకరః * కారణేనవివాకార్యస్యోత్పత్తిస్సృద్ధిభావనా॥
ప్రహషిణీవృత్తం॥

మూ, ౫౪ { సమీరశిశిరశ్శిరస్సువసతాంసతాంయవనికానికాహ
సుఖనామ్-విభరిజనయన్తయంముదమపామపా- }
యధవభావలాహకగతిః॥

౫౪॥ సమీరైః॥ సమీరేణమారుతేవ-శిశిరశ్శీతలః-శిరస్సుశిఖరేషు-వస
తాం-కామసుజనామశ్యంతసుఖనాం-సతాంపుణ్యకృతాం-ముదంజనయన్
తయమగ్రిః-అపాంతంభసాం-అపాయేనావగమేన-ధవభావ-వలాహకగతిః
శుభవశీరేవ-యవనికాస్తీరస్కరిణీః-విభర్తి-అనావరనేష్యపిశిఖరేషుక్రీడ
రాం-మేఘరేవావరణం-సంపాద్యముదంజనయతీత్యర్థః-అత్ర వలాహకగ

తీషుబరోప్యమాణా నాంయవనికానాం ముదంజనయన్ని తి ప్రకృతోపయోగి
వణానాత్పరిణామాలంకారః-అరోప్యమాణస్య ప్రకృతోపయోగి త్వేపరిణా
మశ్చలక్షణాత్ యావత్తేషావరంజక త్వమాత్రమిత భేదిః-రథోద్ధతగతివృత్తం
*ర సైజ్జానజసారథోద్ధతగతిరితలక్షణాత్ ||

మూ, ౫౫ { మైత్ర్యాదిచిత్రపరికర్తృ-విదోపిధాయక్లేశ ప్రహణ
విహలబ్ధసవీజయోగాః | బ్యాతించనత్వ పురుషా
న్యతయాధిగమ్యవాంఛంతితావపి సమాధిభృతో
నిరోధమ్ ||

జీ॥ మైత్రీతి॥ ఇహో దో-సమాధియోగం-విభ్ర సీనిసమాధిభృతోయోగి
నః-మైత్రీకరుణాముదితాఉపేతాచేతి-చతి స్ర శ్చిత్తవృత్తయః-తత్ర పుణ్య
కృత్సుమైత్రీ-చఃఖిమకరుణాసుఖిముమిది తా-అనుమోదనం-పాపిషు ఉపే
తా-మైత్రీఅదియేహంజానిమైత్ర్యాదీని చిత్రపరికర్తృణిస్రసాధ కానీత్య
భాః-తానిపిందంశిలభంతిభిగద్విదః త ద్భాజః-తైః-తీణాంతఃకరణమలాశ
త్యభాః-సత్సున్దిప్-పేత్యాదినాపిదేహాభాభా-స్త్వే- అణవిచక్లేశ ప్ర
హణం-విధాయ-అపిద్యాపిత్తితా రాగ ద్వేషాభినివేశః-పంచక్లేశః-త త్రా
నిత్యేషునిత్యత్వాభిమానః-అనాత్మనిదేహేంద్రియాదా వాత్మగీరిత్యాదివిభ్ర
మోనాదిరవిద్యా-అస్త్వ తా అహంకారః-రాగోభినుతవిషయాభిలాషః-ద్వే
షః-అనభినుతేషురోషః-అభినివేశః-కార్యాకార్యేస్సృగ్రహః-తేహిపురుషం
క్లిశ్యంతీతక్లేశః-క్లేశ హేతవఃపశాద్యచ్ - తేహంప్రహణంప్ర కయఃకృ
త్యచశ్చలితత్వం-తద్విధాయక్లేశాహి త్వేత్యభాః-అతఃలబ్ధసవీజఃసాలంబ
మోయోగః-ధ్యానంయై సై-లబ్ధసవీజయోగాస్సంతః-అలంబన మేవవ్యవక్తి-స
త్వేతి-సత్త్వలగుషయోః-ప్రకృతిపురుషయోః-అన్యతయాలన్య త్వేన-మి
థఃభిన్న త్వేన-ఖ్యాతింజ్ఞానంచ-అధిగమ్య-ప్రకృతిపురుషాభిన్నా వితిజ్ఞాత్వే
త్యభాః-ప్రకృతిపురుషవివేకాగ్రహత్వంసారః-ఏవేక గ్రహణాన్తుక్తిరితీసాం
ఖ్యాః-అథతాంఖ్యాతిమపి-నిరోద్ధునిర్వ ర్యయశుం-వాంఛ తి-వృత్తిరూపాం
తానిర్వ ర్యస్వయంప్ర కాశతమైవఆవస్థాశుమిచ్చంతీత్యర్థః-ప్రకృతాపువ
రతాయాంపత్యాం-పురుషస్యస్వయాపేణావస్థానంము క్తిరితీసాంఖ్యసిద్ధాం
తః-నశేవలంభోగభూమిరియంఅపిశుము క్తితై త్ర మపీతి భావః ||

మూ, ౫౬ { మరకతనుయమేనిషుభానోస్తరునిటపాంతరపా
తిమోమయూభాః | అవనతగీతకంఠకంఠలక్ష్మీమిహ
దధతిసుస్థితాణురేణుజాలాః ||

౧౮౨ (మాఘకౌష్యే-సవ్యాఖ్యానే-చతుర్థాసకాః.)

౫౮॥ మరక తెతి॥ ఇహాద్రా-మరక తానాంవికారాఃమరకతమయ్యః-తానుమే
దినీఘ్న స్త్రీ యాఃపుంవదిత్యది నాపుంవద్భావః-తమాతాంవిలపాః- పల్ల
నాః-తేషామంగైరైవ కాశైఃపతంతీతితథోక్తాః- స్ఫురితాన్యణురేణూనాం
సూక్ష్మరజసాం-జాలానియెషు తే భావోఃసుయూఖాః- అవనతస్య- శీతికంఠ
కీలస్యసుయూకంధరాయాః-లక్ష్మీంజధతీతి-నిదర్శనాలంకారః-పుష్పితా
గ్రాప్యతే॥

మూ, ౫౯ { యాభిభర్తికలవల్లకీగుణస్వానమానమతికాళిమా }
లయా | నాశ్ర కాంతముపగీతయాతయాస్వాన }
నానమతి కాళిమాలయా॥.....

౫౯॥ యేతి॥ ఇహాద్రా-అత్యంతం కాళిమాకాష్ట్యంయస్యాస్ని-అతికాళి
మా-అసౌశ్యమేన్యైకాః-విద్యతేలయోలయనం-కీర్తిదదవస్థానంయస్యాస్ని
అలయా-భ్రమంతీత్యర్థః-ఆతపవసస్వసేతిభావః-యాఅళిమాలాభ్యంగా
వళిః కలః-అప్యక్తమధురః-తస్యవల్లకీగుణస్వానస్యపీతాతం-శ్రీశబ్దస్య- మాన
ముపమానం-విభిన్నతం-త్రవద్ధవనసీత్యర్థః-ఉపమాలంకారః-ఉపగీతయా
సమిపేగాతుంప్రవృత్తయా-సమపూర్వంగాయంత్యేతిభావః-ఆదికస్త్రీశీర్షః
కర్మరీచే-కర్మరీచేః తయాఅళిమాలయాభ్యంగావశ్యా- స్వానమానుభవ
ఆనిమితుమాక్రిష్టంశక్యా-ఈషద్ధురిత్యాదినాఖల్వత్యయః- కావా
స్త్రీ-గాంధీప్రియం-ననిమిసర్వాఅపి-మానంవిహాయలజ్జాంపరిత్యజ్య-స
న్యఃప్రణమంత్యేవ-తథోద్దీపకత్వాదానస్యైశ్యర్థః-రథోద్ధతావృత్తం-రో
నిరాపహరణోద్ధతాలగావీతిలక్షణాత్॥.....

మూ, ౬౦ { సాయంశశాంకిరణాహతచంద్రకాంతనివ్యంజనీ }
రనికరేణకృగాభిషేకాః| ఆకోపహల్లసితవహ్ని }
భిరహ్నితప్రాప్తీనంమహావ్రతమివాత్రచరంతివప్రాః॥

౬౦॥ సాయమితి॥ ఇహాద్రా-వప్రాస్వానవః-వప్రా స్త్రీ సానుమానయోగి
త్యమః-సాయంరాత్రా-శశాంకిరణేరాహతేభ్యఃచంద్రకాంతేభ్యః- ని
వ్యందినావ్రా-ప్రీతా-రనికరేణజలపూరేణ-కృతాభిషేకాఃకృతస్నా
నాః-అహ్నిత-అహోపలేభ్యఃసూర్యకాంతేభ్యః-ఉల్లసితైర్భుజైః-వహ్ని
భిఃతప్రాస్పందిః-ప్రండగ్రం-మశ్చరం-మహావ్రతం-మహాతపః-చరంతీవేత్య
త్యేతి॥

మూ, ౫౯ { ఏతస్మిన్ననికవయస్మి యంవహంత్యస్తంకోభంప
 వనభువాజవేననీతాః॥ వాన్మికెరరిహితరానులత్తు
 తానాంసాధర్మ్యందదతిరాంనుహంసరస్యః॥..... }

౫౯॥ ఏతస్మిన్ననిక॥ ఏతస్మిన్నద్రౌ-అధికవయస్మి యం- అధికాంజలసమ్య
 ద్ధిం- వహంత్యః- అన్యత్ర తు- అధికాః-కవయస్సుగ్రివాదయోవణ్యత్వైవ
 యానుతాః- అధికపయః- శ్రియంగుణాలంకారాదిశోభాం-వహంత్యః- పవ
 నాన్మివహంత్యః- తేనపవనభువావాయుజన్యేన- జవేన వేగవంత్యో
 భంచలనం- నీతాః-అన్యత్ర తు- జవేన వేగవతాః-జవోవేగి-వేగస్యాదిత్యమర
 శేష- పవనభువాహనునుతా-సంయ- భూమాన్నత్యం-నీతాః-హనును-ద్వేగవ
 ణ-నయాప్రాగ్భ్యం-నీతాశ్చత్యః- వాన్మికె-సర్వత్రపశ్యేవిపరిణామః-కా
 ర్యః- మహంసరస్య-హంసరాంసి-అరహితౌ-అవిజితౌ-రానులత్తుశోయాభి
 సాః-అన్యత్ర తు- రామోరనుణః- అరహితరామాః-అవియుక్తరమణాః-లత్తు
 తాస్సారసయోషియోయానుతాః-కెచిత్తు - అరహితరామాః - అవియుక్త
 స్త్రీ కాః-లత్తుతాస్సారసాభిస్సంపత్తువరత్వేనవ్యాచక్షతే- తేషాం-హం
 సస్యయోషిన్నరూపారసస్యశులత్తుతా॥లత్తుశోషధిసారస్యారిత్యాద్యను
 రవిశ్వప్రకాశాదివాక్యగతనియతస్త్వర్గతాః-రోధః - తాసాం-వాన్మి
 కే-రాం-సాధర్మ్యం-సాధర్మ్యం-దధతి- అత్రపవనభువాజవేనేత్యత్ర ఏక
 నారౌ-వలంబిఫలన్వయవత్-అభగై-కపదగతత్వైవ-అర్థాన్వయప్రతీతేర
 థ-శ్లేషః-అన్యత్ర-పవనభంగే-అర్థాన్వయప్రతీతే-జతు-కప్తవచ్ఛబ్దయో
 రోవమిధ్యక్ష్యస్తాచ్ఛబ్దశ్లేషః- ఇత్యుభయసాహిత్యమభయశ్లేషో-యం-ప్ర
 కృతాప్రకృతగోచరః-ఉపమాత్వంగమితిసంకరః॥

మూ, ౬౦ { ఇహముహుర్మునితైఃకలభైరవఃప్రతీదిశంక్రయతే
 కలభైరవః॥ స్ఫురతీచానువనంచమరీచయఃకనకర
 త్నచువాంచమరీచయః॥..... }

౬౦॥ ఇహేతి॥ ఇహేతి-ముదితైరిచ్ఛాపిహంసంతుష్టైః-కలభైః-కరిపోతైః
 -కలభః-కరిపోతే-కలభైరవః-దిశిదిశిప్రతిదిశం-యథా-ధౌ-వ్యయా-భావః-అ
 వ్యయా-భావేశర-త్ప్రభృతభృత్యితిసమాసాంతో-ప్రస్థయః - కలశ్చసౌ
 భైరవశ్చైతికలభైరవో-మధురభీషణః-విశేషణయోరపి-కలశం-భవదైచ్చి
 తౌ-పసజానత్వవివక్షయా-విశేషణసమాశః-రవో-బృంహితధ్వనిః- ముహుః

క్రియతే-అనువనం నెవ నె-చమరీచయిచమరీమృగసంఘశ్చ-స్ఫురతి- కిం
చ-కనకరత్నా నాంధవః - తాసాంమరీచయశ్చస్ఫురంతి-సమృద్ధిమద్వస్తుభ
జానామదాత్తాలంకారోయమక స్యావ్యభ్యుచ్చయః॥

మూ, ౬౦ { త్వక్సార్థరంధ్రపరిపూరణలబ్ధగీతరస్తిన్న సౌమ్యది
గపక్షులరల్లకాగళికస్తూరికామృగవిమదాసుగం }
ధిరేతరాగీవస్తక్తిమధికాంవిషయేషు వాయిః॥

౬౦॥ త్వగీతి॥ అస్తిన్న క్రో-త్వదిసారోయేషాంతేత్వక్సారాః - వంశవిశే
షాః*వంశేత్వక్సార్థరక్తార్థత్వదిసారత్వణధ్వజాత్యవారః-తేషాంరంధ్రా
ణితేషాంపరిపూరణేనధమనేన-లబ్ధగీతగాణానసుఖయేన - మృదితాగీసం
స్పృహని-పక్షులానిలోనుశాని-రల్లకానాంకంబళమృగాణాంకంబళానాంచ
అంగానిశరీరాణియేనసః*రల్లకఃకంబళమృగకంబళేషప్రకీర్తితఇతివైజయం
ప్ర-పతేన-స్పృశాసుఖముక్తం-కస్తూరికామృగాణాంవిమదానసంఘషేణ
సుగంధిఃకోభనగంధః-యద్వపి-గంధస్యేత్వేతదేకాంతగ్రహణ మిశ్యుక్తం-
తథాపిరంసుశాఃకవయత్యవ్యవర్యసుయోగః-అస్సాపవంశగాతో వాయిః-రా
గీవ కామీవః*విషయేషుదేశేషు-ఇంద్రియాభేదముద*విషయస్సాన్వేదిందియా
రైదేశేజనవదేపిచేటిశస్తి-అధికాం-స్తక్తింవ్యాప్తిం-అస్తక్తించ-ఏతగచ్ఛతి॥ ..

మూ, ౬౧ { ప్రీత్యైయానాంవ్యవహిత తపనాః ప్రాధవ్యాం
గందినిమిహజలదాః*దోషామన్యంవివిధఃసరితక్రీ }
దాయాసశ్రమశమపబవః॥..... ..

౬౧॥ ప్రీత్యాత్మ॥ ఇహాక్రోయివతియశ్చ-యువానశ్చ-తేషాంయూనాం
శ్రమనా ప్రీయైత్యేకిశేషః-ప్రీత్యై-వ్యవహితతపనాః*రోహితాకాణ్తి
అనివచ-మరీచాన్యేవక్రీడాః-తాభిర్వచయానః వ్యాయానః-తేనయశ్చ
మః*ఇతి॥ శ్రమః*భిదోధ్వరత్యాదెరితలక్షణాత్-తస్యశమనివారణై-పబ
వఃసమగ్రాహ-జలదాః ప్రాధవ్యాంతంమేమావరణాద్గాఢాధకారం-దినం
దోషానామ్రమాన్తానంసన్యతిశ్శిదోషామన్యం-రాత్రిమానినం-వివిధతమే
భూవరణమహిమాన్నదివసఃస్వయమపితన్తానంరాత్రింసన్యతే-కిముతాన్య
త్యత్యక్షః*దోషేత్యన్యయం-తమపనాన్తస్యతేధా-తోః*ఆగ్నమానెభి
శ్చైత్రభిశ్చైత్యయః-అత్యన్యయస్యేత్యన్యయనిషేధాత్-నదోషశబ్దస్య
హ్రస్వముమోగమో-ఇహాయూనా-దోషావద్దివాపివిస్తంభః*హరాస్పంభ
వంతితథావః-శ్రమరివిసరితపుస్తంమ్భాన్లగిసాన్వీశ్చ-మరీచిసరితమితి

కుఁడాత్.

మూ, ౬౩ { భగ్నో నివాసోయమిహాస్యపుష్పైస్సదానతోయే
నఽపిహానినాగః | ప్రాణితే నోర్ముక్తకోపితోసాన
దానతోయేనఽపిహానినాగః : }

౬౩॥ భగ్న ఇతి॥ ఇహాదౌ-అస్యనాగస్య-నివాసః ఆశ్రయః సదాపుష్పైః ఆ
నతోనమః : అయంనగచ్ఛత్యగోవుతః దానతోయైర్మదోదకైస్సహవతా
తేయః తేనసదానతోయేననుత్రేనేత్యథః యేనవిహానినాదంతినా- భగ్నః
తేనఽపిహానినా-కోపితః క్రూపం ప్రాపితః-ఆసానాగః సపహంతీ వ్రాణి విహాని
గరళాని ఉర్ముతివమతి-పగప్రతీకారాక్షునుస్య-క్రోధస్సాస్త్వశ్రయమేవవ్యా
హంశతభావః॥

మూ, ౬౪ { ప్రా లేయశీతమచ లేశ్వరమీశ్వరోపిసాంద్రభచర్మ
వసనావరణోధిశేతే | సర్వస్థుభిర్వృతః రేనవస
న్నపైతినన్వంస్వదుఃఖమిహకించితకించనోపి॥ }

౬౪॥ ప్రా లేయోః॥ ఈశ్వరశ్చివ్రాపి-కిముతాన్యఇతిభావః-సాంద్రంయని
భచర్మతదేవ-చసంతదేవావరణంతచ్చాదనంయస్యసః-తథాపః-నత్వ
నావరణోనాపిశిథిలావరణఇతిభావః ప్రళయాదాగతంప్రా లేయంహిమం
శతతలగతత్యగ్నః కైకయమిశ్రయప్రళయానాంయాదెరియఇతి-యశబ్ద
స్యఇయాదేశః తేనశీతంశీతలం-అచలేశ్వరంహిమవంతమధిశేతే-తస్మిన్ శే
తఇత్యథః అధిశేతాసాంకర్తేతి-కర్తృత్వం-సర్వస్థుభిర్వృతః రేనదా
మిఖక-రే-ఇహాదౌనివసాపునః-నాస్తికించనాస్యైత్యకించనోనిస్సౌప్తి-ఆ
చోవచేత్సానినాగయూరప్యంసకాతిమనిసాతనాత్తత్పురుషః-కించదల్ప
మపిన్వంస్వదుఃఖంశీతోష్ణదుఃఖంసోపైతి-నిత్యసన్నిహితానావృతూనాం
ఆమోన్యదోషనివారకత్వాదిభిభావః-ద్వంద్వంయగ్గంహిమోష్ణాదిమి
ధువంకలపూరహృద్యవైజయంతీ-అత్రోపమానాద్ధిమాలయాదువమే
యస్యాధిక్యవణానాత్వవృత్తరేకాలంకారః॥

మూ, ౬౫ { నవనగవనరేఖాశ్యాను మథ్యాభిరాభిస్సృటికక
కభూభినాటయత్యేషశైలః | అహివరికరభా
వోభాస్తనైరంగరాగైరధితథవలిహ్నశ్శూల
పాశైరభిఖ్యామ్! }

౬౫॥ నవేలి॥ ఎవశైలోరైవతకః-నవయానగవనరేఖయాతరువనపక్ష్యా

మూ, ౬౭ { గవఃణనిర్మలాసుపతితేఘనతిమిరముషిఃశ్యాతపి
 రౌఘభిత్తిమపురఃప్రతిఫలతిముహుః । వ్రీడమస
 య్ముఖోపరన్వజైరపహృతవసనాః కాంచనకంద
 రాసుతగుణీహనయితరవిః ॥

౬౭॥ గవఃణః॥ ఇహోద్రాగవిఃగవఃణవన్నిర్మలాసుపురః - రౌఘభిత్తిమ
 కాంచనకందరాప్రవర్తిరజతసాసుముపతితేసంక్రాంతేఘనంసాంద్రం
 తిమిరంతన్మన్లాతిహరతీతితన్మత్క్రిప్తవ్రతస్త్రిజ్యోతిషిస్పతేజసి కాంచన
 కందరాసుముహుః ప్రతిఫలతిసతి-మూఢాతిసతి- రివజైరపహృతవసనాః
 తగుణోఽసంముఖోపికందరానభిముఖోపివ్రీడంత్రపాం - యన్యపిగురోశ్చ
 హలభిసూత్రేణస్త్రియానుప్రత్యయఃఽతవప * మందాక్షంహీస్త
 పావ్రీడత్యగతః-సధాపితతైవసీత్యావితయోబాహుళకత్వాన్న
 పుంసకన్వచ-ఽతవవ్యతిధౌగురోస్త్రియాంబహుళవివక్షేతివాహునః-
 నయతిప్రావయతిక్షణీవఃపూర్వాహారతేజ్యైవేతిస్త్రియాంద్వికర్తృతా-అ
 త్ర కాంచనకందరాణామసంముఖాకజ్యోతిఃప్రతిఫలనానఽబుధేషి సంబం
 ధోక్తైరతితయోక్తిఃవంశపత్రపతితవృత్తం. దిబ్బునివంశపత్రపతితంభరన
 భనలగైరితిలక్షణాత్ ॥

మూ, ౬౮ { అనుకృతశిఖరాఘశ్రీభిరభ్యాగతేసౌత్వయినరభ
 ససుభ్యత్తితతీవాన్మిరుచ్చైః । మ్రతమగుమవసు
 న్నైగున్నమద్భిస్సహేలంహలధరపరిధానశ్యా
 మలైరంబువాహైః ॥

ఇతిశ్రీమాఘకృతా-శిఖపాలవధ-మహాకావ్యే.
 చతుర్థః సర్గః.

౬౮॥ అనుకృతేతిఅపావచ్చైఃఉన్నతః-అద్రిఃరైవతకఃత్వయిఅభ్యాగతే
 సతి.అనుకృతాశిఖరాఘానాశ్రీర్యైః-తథోక్తైః శిఖరాఘభ్రమకారిభిరితి
 భావః.అతపవాత్రశ్రీరివశ్రీరితినిదశానయాక్రాంతిమదలంకారోవృజ్య
 తే-మ్రతమరుతాశీఘ్రమారుతేన ఉపనున్నైః ప్రేరితైఃఅతవ-సహేలం

౧౪౮ (మాఘకౌష్యే-సవ్యాఖ్యానే-చతుర్థాఃసర్గాః.)

సవిరాసం-ఉన్న మద్భిరుత్పతద్భిః-ధరణీతిధరఃపచాద్యచ్-హలస్యధరోహ
 లధరోబలభద్రః-తస్యపరిధానాన్యంబరాణితద్వచ్చ్యామలైరంబువాహై
 ర్ణమి-తైః-సగభసం-అభ్యుత్థిష్ఠతీవ-ప్రత్యుత్థానంకరోతీవేతి-క్రియానిమిత్త
 క్రియాస్వరూపా త్వే యో-విశిష్టమేఘాన్న మనక్రియ యాప్రత్యుత్థాన
 క్రియో త్వేక్షణాత్ సాచోక్తనిదర్శనాను ప్రాణి తేతిసంకరః-శబ్దస్తువృ
 త్త్యను ప్రాసోలంకారః. మాలినీవృత్తం-౪౫నమయయుతేయంమాలినీభోగి
 లోక్తైరితిలక్షణాత్॥.....

—:~:—

ఇతి శ్రీ పదవాక్యప్రమాణ పారావార పారీణ మహిమపాధ్యాయ
 కొలదలవల్లినాథసూరిఃరచితాయాం-మాఘవ్యాఖ్యాయాం.
 సర్వంకమాఖ్యాయాం-చతుర్థాఃసర్గాః॥

==

మాఘ కావ్యే-సవ్యాఖ్యానే - పంచమసర్గ ప్రారంభః.

మూ, ౧ { ఇథంగిరఃప్రియతమాభివసోవ్యధీకాశ్శత్రావసూ
తతనయస్యతదావ్యధీకాః|రంతుంఽరంతరమిమేష
తతోవసానెతాసాంగిరౌచవనరాజిపటంవసానై||

౧|| ఇథమితి||సహరిఃఇథమనేనప్రకారేణ, ఇదన్యస్థమురితివముప్రత్యయః-
అవ్యధీకాఃఅప్రియరహితాః * వ్యధీకంస్వప్రియస్యతదభ్యన్తుమః - ప్రియత
మాఃప్రియస్యభివసోతాః-కాంతానమ్నితాభ్యర్థః- వ్యధీకాఃవిగతాన్పుతాఃస
త్యాభ్యర్థః-సూతతనయస్యసారిశవమారస్యదాగుకస్య-గిరః-తదాశు
శ్రావ-తతఃశ్రవణానంతరం-తాసాంగిరాం-అవసానెనమాప్తానిరంతరని
రంద్రం-వనరాజిరేవపటః-తంవసానై ఆచ్ఛాదయతి - వసఆచ్ఛాదనభిధా
తోః ర్మరిలబధ్వానజాదేశః-గిరౌరైవతకాద్ర-రంతుంక్రీడితుం-ఇమేషచ-
తత్రవసతి-కర్తుమిచ్ఛతి-స్తచేభ్యర్థః - ఉపనాయకుఃయోస్సంస్పృహిః అ
స్మిన్సర్గోవసంతతలకావృత్తం * ఉక్తవసంతతలకాత భజాజగౌగ ఇతిల
క్షణాత్ ||

మూ, ౨ { తంసద్విపేంద్రతునితాశులతుంగశృంగనభ్యుల్లస
గృధరీకావనరాజిరుజ్యైః|విస్తారగుర్ధవసుహౌన్వ
చలంచచాలలక్ష్మీందధత్ప్రేగిరేరలఘుబలాఘుః||

౨|| తమితి||కదళ్యపనకదళికాఃరంభాతరసూవై జయంస్యత్ప్రకదళీనై జ
యంత్యాంచరంభాయాంహరిణాంతరిభిః*శ్వః-అభ్యుల్లసంస్యఃకదళికావై
జయంత్యోవనరాజయభవయస్యసః - అన్యగ్రరంభావనవభయోయస్యత
మితియోజ్యం-ఉజ్యైఃఉన్నతః-విస్తారగుర్ధవసుధః-నైపున్యవ్యాప్తశూమిః-అ
తపవప్రతిగలేలక్ష్మీందధత్-స్వయమన్యోగిరిరివస్థితభ్యర్థః - అలఘుర్గ
హః-సఃప్రసిద్ధః-బలాఘుఃసేనాసంఘః - ద్విపేంద్రేస్తునితాన్యమితాని
అశులన్యప్రతిమాని-ద్విపేంద్రవ్యతిరిక్తప్రతిమారహితాని-తుంగశృంగా
ణీయస్యతంత్రోక్తం-తమచలంరైవతక-అనుచచాల-తంప్రతిఅనుయయా
విభ్యర్థః-అనులక్షణభిర్రప్రవచనీయత్వాతద్యోగేద్వియా- అత్ర
ప్రతిగలేకస్యవిదప్రసిద్ధత్వాద్దిరిధర్మయోగీబలాఘుః-ప్రేగిరేలక్ష్మీమివల
క్ష్మీందధదిలివశానాముఖేనప్రతియోగిత్యేవోత్పేక్ష్యతభ్యుత్పేక్షైవే
యంత్యేమానుప్రాణితేవిశేషః||

మూ, ౩ { భాస్వత్కరవృత్తికరోల్లసితాంబరాంతాస్సపత్ర
పాత్రవహహాజనిదర్శనేనసంవివృతరంబరవికాసిత
మూసముత్థంపుత్త్వరజఃకరభకంతకదారమాశాః ||

౩ || భాస్వదితి || ఆశాః దేశః - భాస్వత్కరవృత్తికరేణసూర్యాంశువ్యాప్త్యా
ఉల్లసితాంబరాంతాః ప్రకాశితాకాశప్రదేశాః - అన్యత్రభాస్వాత్ భాస్వ
రోభిరూపః స్రీయః - భాస్వాత్ భాస్వరసూర్యయోరితపన్వః - తస్యకరవృత్తిక
రేణహస్తస్పర్శనేనఉల్లసితంస్తస్తం-యవంబరంవస్తం - తస్యఅంతః
లాంచలంయాసాంతాః - అతపవమహాజనదశనేనసాపత్రపాస్త్రలజ్జాశ్రివ
లజ్జాసాపత్రపాన్యత్రశ్యమరః - అంబరవికాసేన్యోమవ్యాపి-వాసశ్శోభి
చ - అంబరంవ్యోమ్నివాసశ్శ్యమరః - చమామసముత్థం - కరభః ఉత్త్రపోతః
ఉత్త్రప్రకృమేళకమయవహం గాః కరభశ్శిశురిశ్యమరః - తస్యకంత్రశ్చనకదా
రంపింగళి - కదారికపిః పింగళిపితౄగౌకరూపింగళావిశ్యమరః - పుత్త్వరజః
సంవివృతః అచ్చాదయామానుః - వ్యేజ్యసంవరణేన - కర్మాన్యంప్రసారిణం-
ద్విభావాః పరనేనాదృతియశాదేశః - సియోహిసాపహారాల్లజ్జ
యామితి - చిదాచ్యారయంతీతిభావః - అత్రఅతేనాస్సాశానుజ్జిప్తపితే
పణనహిన్నాస్త్యేత్యప్రతీతౌతదభేదాధ్యవసాయేనసంవ్యాసవ్యవహా
రసమారోపణాన్నివానోక్తిః - సాచసాపత్రపత్వోత్ప్రేక్షానుప్రాశితేతి
సంకరః

మూ, ౪ { అవరోహశుభఫలప్రదశుక్తియుక్తాస్సంపన్నదేవ
మణయోభృతరంధ్రభాగాః | అశ్వాః పృథుర్వసు
గుణగుణిరోదమానాస్త్రాణంపయోధయశ్చవ్రా
ర్చితాపతంతః ||

౪ || అవరోహశుభఫలప్రదశుక్తియుక్తాస్సంపన్నదేవ
* ద్వాపురస్యశిరస్యద్వాద్వాద్వారంధ్రావరంధ్రయోః | పకః ఫాలేప్రపా
నేచదశావత్రాదువాస్త్రైతాశ్శక్యకాదశాదువాఖ్యాపితః - అన్యేషా
మనంతరంప్రకాశభిధానాత్ - అన్యత్రకుజలక్రమవంతః - స్యాదావరోంభ
సాభ్రగుణిశ్యమరః - రోమసంస్థానేకుతస్మాన్యన్యపదేశః - తదుక్తం - అవ
ర్తసామ్యాదావరోంభానసంస్థానగుణినామితి - శుభఫలానిరాజ్యఫలాదీనప్ర
దదతీతి శుభఫలప్రదాః - ప్రదాతీకప్రత్యయః - తాభిశ్శుక్తిభిరోమసంస్థా

నైరావర్తవిశేషైర్ముక్తాః తమ క్తం వక్ష్యమామః స్థాశ్చ క్తయ స్తి స్త్రీదృఢ్యోమా
జయూపవశీభి-అన్యత్ర తు-శుభఫలనిముక్తాఫలానిత త్ప్ర దాశ్చ క్తయో
ముక్తాస్సోటాః తాభిస్యక్తాః * ముక్తాస్సోటే హయావ రైశ్చ క్తీశ్చంభక పోల
యోరలంశస్వః పంపన్నాస్సనుగ్రాః దేవమణయోనిగళావర్తాః కాన్తుభాదిది
వ్యసాణయశ్చయేషాం తి* అవర్తోరోమజోదేవమణి స్త్రీషునిగాశజిత్తవైజ
యంతి* నిగాశస్త్రుగళోద్దేశిత్యమరః-భృతాః పూర్ణాః రంధ్రభాగాః పార్శ్వ
దేశాః నిన్ను ప్రదేశాశ్చయేషాం తత్త్యభయత్రా పితుల్యభాః అతిశయ
భారోచమానాః కం తావర్తాః యేషాం తెలతిరోచమానాః కంతజోరోచమా
నస్తస్మామిసాభ్యాగవర్ణనభివైజయంతీ అన్యత్ర తుల్యంతనీవ్యమానా
జన్యభాః యోగ్యభి-అనిశేషైర్వీ-అపతంతలభావంతః * వక్ష్యమామః
నామశ్వానాం నమనోన్మనునాకృతిః - అపివేగసమాయుక్తాగతిగూర్మిరుదా
హృతేవైజయంతీ ఈదృశోశ్వాః పయోధయభివ-తూర్ణం వసుమణిం- వ్యధుః
చాదయంతీ * అపిధానిరోధానపథానాచ్ఛాదనానిచేత్యమరః - అపిపూ
ర్వాధా తేర్మజ్జీవస్థివాగురిల్లోపమ వాస్యోగవసగయోరితి- అపే
రకారణం - ఏకనాళావలంబిఫలద్వయవ దేశశబ్దేనాక్షరద్వయప్రతీతేర
థాశ్లేషాయం-ప్రకృతాప్రకృతగోచరః ఉపమాత్వంగమితసంకరః ||

మూ, ౫ { ఆరతుమగ్న సువమత్యసృణోశి తాగ్రమేకః పలా }
{ యతః వేనకృతాతానాదః | అన్యః పునర్ముహూ }
{ ఉదల్లవతాస్తభారవనోన్యతః పథితా విభతా }
{ మిభోష్టా || }

౫ || ఆరతుమగ్న సువమత్యసృణోశి తాగ్రమేకః పలా - అవి
భతాంభీశవంత-భిభీభయలజ్జీభియోన్యతరస్యామిత్యం-అతేత్యనయో
రపిభీరితివేదేతివిస్తయేవా * పేదానుకంపాసంతోషవిస్తయామంత్రశబ
దేత్యమరః-భీతత్యేకారణమాహ - ఏకః ఇభః ఆరతుమగ్నయోరధః-తత్ర
మగ్నం ప్రవిష్టం తాగ్రంతీక్ష్యముఖం-సృణోమంతుశం * అంకుశోస్త్రీ సృణో
ద్వయోరిత్యమరః అవమత్యావధూయ కృతః ఆతానాదోయేనసః - అతిక
రుణం క్రందన్నిత్యభాః-జవేనపలాయనపలాయితవా - పరాజ్ఞాగానర
యత్యేక్ష్య ఉపసర్గస్యానాదికేఫస్యలత్సం - అన్యః పునః ఉష్ట-స్థు
అస్తభారంధిరస్తభారంయథాతథా-ముహూః ఉదల్లవత - ఉల్లగితవాల్ల
జ్జీగతాస్సభావూక్తిః ||

మూ, ౬ { ఆయస్తమై తుతిజనశ్చటులూగ్రపాదం గచ్ఛంత
ముచ్చలితచామరచారునశ్చమ్! వాగంపునత్త్వ
దుసలింసిమీలితాశ్చం సవణఃప్రియః ఖలుభవత్య
సురూపచేష్టః || }

౬॥ ఆయస్తమితి॥జనః-చటులూగ్రపాదంచంచలపూర్వచరణం - యథాత
థా-గచ్ఛంతలీఘంభావతమిశ్యభా-ఉచ్చలితైరుల్లసితైః-చామరైఃచా
రులశ్చం-ఆయస్తంసయన్నమాదృతంయథాతథా - యమప్రయత్నైకర్థ
రిక్తాంతంక్రియా విశేషణ-వితుతశ్చుతితవా - ఈతుతేలజ్జ్యోతజ్జాదీ
నామిత్యాచాగమఃఆబశ్చేష్టవృద్ధిః నాగంపునఃగజంతు-సలింసిమీలితేలక్ష్మీ
ణీయస్తిన్కర్మణీ-తత్-బహువ్రీహఃసక్త్యైర్హోస్సాన్వింగాత్పచ్ - మృదు
మందంగచ్ఛంసం - ఆయస్తంవితుత-కథంశీమృమందయోస్తుల్యసృష్టిరతత
హ-సర్వఃప్రాణీ - అనురూపచేష్టఃస్వజాత్యుచితవ్యాపారస్స-ప్రీతాంత
ప్రియఃప్రీతికగోభవతిఖలు, ఇగుపథేతికః అథాంతరన్యాసః || }

మూ, ౭ { శ్రస్తస్సమస్తజనహాసకరఃకరేణోస్తావత్ఖరః
ప్రఖరముల్లలయాంచకార | యావచ్చలాపనపి
లోనితంబదింబవిస్త్రస్తవస్త్రమవరోధవధూః
పపాత || }

౭॥ శ్రస్తభిఃకరేణోరిభాత్కక కేఋరిభ్యాంస్త్రీ నేభాన్యమరఃభీతా
భానాంభయహేతురిశ్యపాదానత్వం-శ్రస్తోభీతిఃఖరోగజభాః-సమస్త
జనస్యహాసంకరోటేతస్కరస్స-కృజ్ఞోహస్యిత్యాదినాబప్రయః
తాపశ్శనివధి-ప్రఖరంభృతంఉల్లలయాంచకార-ఉత్పపాత-యావచ్చలా
ప్థ్వానదితితాత్అసనాత్పల్యయనాత్-పిలోలఃప్రస్తృణఃతస్తాన్నితంబచిం
బుత్-పస్త్రస్త్రఃనస్త్రయస్తిన్కర్మణీతద్యథాతథా - అవరోధవధూఃప
పాతస్వభావోక్తిః || }

మూ, ౮ { శైలపరిల్యనిపతశ్రుతనమిథారానిప్పిప్లవస్థూర
శీలాశలమిథాగభాః | భూరేణమౌనిభసేన
యోనచక్రాశ్చక్రీవగంగుహధూమరుదో
ఃసప్రయః || }

౮॥ శైలేతి॥శైలస్యరైవతకాదై-ఉపతల్యంప్రాంతః-యద్యపి-గ్రామాం
తముపతల్యంస్యాదిశ్యమరః-తథాపుపచారాదవోషః-తగ్రనివతతాంధా

వతాంరథానాంస్యందనానాం-నేనుయశ్చక్రాంతాః చక్రంరథాంగంత
స్యాంతేనేమిః స్త్రీ స్యాత్పు థిఃపుమానిత్యమరః-తాసాంధారాభిరశ్రీభిః
ష్టిష్టానాంచూణి-తానాం-నిష్ఠురశిలాశలానాం-చూణాఃగర్భేయేషాంతే
తథోక్తాఃనభసినస్థానిపయోదచక్రాణిపయోగాకారాణి-మండలానియై
స్తైచక్రవర్థ్యమణుష్యాస్త్రీతిచక్రీనాగర్దభః • చక్రీవంతస్తుభాతే
యారాసభాగర్దభాఃఖరాశ్చమరఃః ఆసందీవదప్తీవత్కీనచచ్చక్రీవది
త్యాదినానిపాతనాత్సాధుఃగన్యఅంగరుహాణిరోమాణి-తద్వర్ణామూఃరు
చఃకృష్ణల్లోహితవణాఃయేషాంతే* ధూనుధూమలోకృష్ణల్లోహితాచిత్య
మరఃభూరేణివోఽసస్రఃప్రస్పతాః॥

మూ, ౯ { ఉద్యత్ప్రశానుశకలేషు ఖురాభిఘాతాద్భూమీ
సమాయతశిలాఫలకాదితేషుపర్యంతవత్కానుః
చక్రమిరేషహశ్వాఃశైలస్యదమరపుటానిః
వాదయంతః॥.....

౯॥ ఉద్యదిశః॥ ఖురాశ్శపాని • శఫంక్లీబెఖురఃపుమానిత్యమరః-తేషామభిఘా
తాత్-ఉద్యంతః-కృశానోఃశకలాఃస్ఫులింగాయేభ్యస్తేషుటంః ప్రాయాః
ఖురాశ్చభావః భూన్యూస్సమూనిసమతలాని-అయతానిచ-యానిశిలాఃఫల
కానీవశిలాఫలకానితైః - ఆదితేషుఆస్త్రతేషు-శైలస్య - పర్యంతవత్కాను
ప్రాంతమాగేషు-మహాశ్వాః-చక్షురాణాంవాద్యపిశేషాణాం-పుటా
ముఖాని - వాదయంతస్తాడయంతశ్చవచిచక్రమిరేజన్తుః-పంచన్యాస్తైస్తాద్య
శంశబ్దుమర్వస్సిత్యక్షణః; వెఃపానపహరణశ్చాత్మనేపదం • దిడురస్తో
యభేకేచవాద్యభాండాగ్రభేదయోరితిపిశ్వుఃఉత్పేయోలంకారః ॥

మూ, ౧౦ { తేజోనిరోధసమలావహితైనయంత్రాసన్యక్త
శాత్రయవిచారపిగానియైక్తః; ఆరబ్ధజశ్చబులః
ష్టారపాతముచ్చైశ్చిత్రంచకారపదమధఃపులా
యితేన॥.....

౧౦॥ తేజః॥ తేజోనామచపాఃపరనామాసత్వగుణప్రకాశకోంతస్సీర
విశేషః-యథాహభోజరాజః • తేజోనిసర్గజంసత్వంవాజినాంస్ఫురణంర
జఃక్రోధస్తమశ్శిజ్జేయాస్త్రయోపిసహజగుణాశ్చ-తచ్ఛద్వివిధం - సా
ధ్వసస్ఫురితంసతతోద్ధితంచేతి - యథాహసవప* ధారాసుయోజితానాం
యన్నిసర్గాత్ప్రణంవినాఅవిచ్ఛిన్నమివాభాతితేజస్సతతోద్ధితమ్॥క

శాపాన్వితాదిపూతైర్యత్సాధ్వసస్పరితఃపితరీతి - అత్ర తేజశ్చబైరతశ్చా
 ర్యం వేగోలక్ష్మ్యతేతథాచ తేజసే వేగే-నిరోధేతన్నివారణే- సమతాయాంవే
 గసామ్యేచ-అపహితేనవల్కావిభాగకుశలేనేత్యధః-కశాతాడినీ- అశ్వాదే
 స్తాడినీక శేత్యునరః- అత్రకశాఃకశాపూతాతాసాంశ్రయఃఉత్తమసభ్య
 మాధ మేషుయథాసంఖ్యంస్మమసమనిష్ఠగం సకృన్ద్వి స్త్రీ కరణదూపం- త్రి
 తయం-తస్యవిచారఃవి తేషునిమి త్రేవ్యం గేషువివంతాద్యధఃకనుశః- తద్వి
 నాతద్ బైన-యథాహభోజః*స్మమనై రెనఘాతేనదండకాలే షునాడయే
 త్-తేక్షున్మధ్యంపునద్వాభ్యాంజఘృణిష్ఠురై స్త్రీ భిః ఉపవేశేథనిద్రా
 యాంస్థలితేమప్తచెప్తతే-బడబాల్కకనాశ్చకృముముఖవికారహేషితే-
 సంశ్రా సేచముఖా నేషమాగ్రగను నెభయే - శత్రుత్యాగస్యసమయసం
 జాతేదిగ్గపభ్రమే-దండఃప్రయోజ్యోవాహానాంకాలేషుద్వానశస్సపి-గ్రీ
 వాయామిత్తమాహన్యాత్ర-స్తంచైవచవాజినమ్-విభా న్నచిత్రసుధరే
 శ్యుక్తీశీతుంచతాడయేత్ | ప్రహేషితంస-ంధబాహుల్వా బడబాల్కకి
 నితథాఽడిపవేశేథనిద్రాయాంకటిదేశేచతాడయేత్ | మశ్చేష్టితంముఖే
 హన్యాద్దగ్ధాగ్రప్రస్థేతితథా | జఘనేస్థలితంహన్యాన్నే త్రమాగ్రమ
 రుగ్ధేతియః-ప్రధప్రకృతివాజీతంసర్వత్రైవతాడయేదిః | ఏవంధూతేవ
 యుత్రా సారిధినా సమ్యగ్యథాశాస్త్ర-ంగీయంతోవిశేషఃఉచ్చైఃఉన్నతః
 అరట్టోనానుదేశవిశేషస్సజ్ఞోశ్చఃఅర్జుజః - విశేషణమాత్రప్రయోగేసాగ
 గాంబరారివస్తావస్తేవివిశేష్యప్రతీతః-తథాచవానుశ్చవిశేషణప్రయో
 గోవిశేష్యప్రవృత్తావతీ-చముశ్చపరి-నిష్ఠురఃపరుషశ్చ - పాశఃప్రత్యేహ
 యస్మిన్కర్మణిగర్భధాతథా-అర్థపులాయితేనవండలగతివిశేషేణ-చిత్ర
 మన్యుతంపరిపక్వక్రియంచకార*శతాధాధాక్రిమానూనై న్నండలా
 యితవ్లితైఃఉన్నభిస్యాశ్వయిశ్యశ్యతరధాపులాయితేతిలక్షణాత్ || పు
 లానానుల్లత్యానేకాపరినామా - హయానాంగతివిశేషః - తమక్తం
 హయినీ(గావశ్యా*ప్ల)తాస్తవంగికామాముఖ్యాధారాపులనాభిధా | పున
 రేనాంచవోగాయాంపులాయిత్యాహదేశికః | తల్లక్షణంచతత్రైవోక్తం*క్షి
 పఃసమవిశేషాన్యుత్పన్నగ్రహాధాప్రసరతిపురతోశ్వస్సవధారాపు
 లాఖ్యా | విలసితసమపావోశేషతామంచనానాకరుణమహగతిజ్ఞాఃప్రాహు
 రన్యేపులాఖ్యామిన్-పాష్టిప్రధానాంప్రవిధాయరాగాద్వల్గంశ్లేగ్యగ్య
 వహేత్పులాయామిత్యాది-పులాఖ్యమయితం - అయనంగతిపులాయితం

యవయగతా భావేక్షః - తచ్చ తా ధేత్యాన్య క్తరీత్యానుష్ఠితమధపులా
యితమిత్యలంపిస్తరేణ॥

మూ, ౧౧ { సీహరజాలమలినః పునరుక్తసాంద్రాః కుర్వణవ
ధూజనవిలోచనపత్నమాలాః తుణ్ణితుణంయదు
బలై నివమాతితాంసుఃపాంసుదిశాంముఖమతు
శ్చయమన్తతోద్రైః॥

౧౧॥ సీహరేతి॥ సీహరజాలవత్తుహినవ్యూహవత్ - మలినఃపధూజనవి
లోచనానాం-పత్నమాలాః-పునరుక్తసాంద్రాఃద్విగుణసాంద్రాః కుర్వణ-
స్వభావతోపిసాంద్రత్వానితిభావః - మాయూరివ్యంసకాదిత్వాద్విస్పష్టబ
హువన్యనాసః-తుణంయదానాంబలైస్సేన్యైః-తుణ్ణిఃఆద్రేఃకుళతః-దివ
మాకాశఃఆతనితుమావరితుమిచ్ఛతితాంసుః-తనోతేస్సన్నంతాదుప్రత్య
యః-సనీపత ర్థేత్యత్ర-తనిపతిదిద్రాతిభ్యితిహితస్యఇతోవైకల్పికత్వా
దిడభావఃకతనోతేతిభావేతిదీఘః-పాంసుఃవిశాంముఖం-అతుశ్చయ
చ్ఛాదయతిస్త-తుశ్చలచ్ఛాదనఇతిధాతోఃచారాదికల్లజ్ఞః॥

మూ, ౧౨ { ఉచ్చిద్యవిద్విషభవప్రసభంమృగేంద్రానింగ్రాను
జానుచరభూపత నోధ్యవాన్ముః వన్యేభనుస్తక
నిభాతనభాగ్రముక్తముక్తాఫలప్రకరభాజిగుహ
గృహణి॥

౧౨॥ ఉచ్చిద్యేతి॥ ఇంద్రానుజస్యఉపేంద్రస్య-హరేఃఅనుచరాలనుజేనో
భూపతయఃమృగేంద్రానింగ్రానింహా-విద్విషఃశత్రూనివ-ప్రసభంప్రసహ్య-
ఉచ్చిద్యహత్వావన్యేభానాం-మస్తకేషునిబాదైనిక్షిప్తైః-సఖాగ్రైఃస్సం
హనకాగ్రైః-ముక్తాఃకీర్ణాః-ముక్తాఫలప్రకరాభజంబీతితథోక్తా
ని-గుహగృహణీవగుహగృహణీశ్చపమితనమాసః-విద్విష ఇవేలింగాత్-
అధ్యవాన్ముఃఅధ్యుషిగవఃకృషిపాన్యధ్యాజ్ఞసంకీర్త్యత్వం-వసనివాసే
అట్టలుజ్-సవిప్లస్థిసస్సాన్యధాధాతుకఇతత్సం॥

మూ, ౧౩ { విభాణయాబహుళయావక పంకపింగపఞ్చావ
మాడనుమమాధవభామజగ్ముఃచంచన్గదప్తచలు
హిహిపతాకయాన్యేస్వావాసభాగమురగాశన
కేతుయస్త్వై॥

౧౩॥ విభాణయేతి॥ అన్యేభూపతయః యావపవయావకోలక్తః* రాక్షా

లాక్ష్యాజగుక్తీబెయావోలక్తౌ ద్రు మాసుయభ్యత్యగురక్తౌ యావాదిభ్యఃకన్ని
తిష్ఠా నైకకప్రత్యయిః బహు భేనయావకవంకేన- పింగంపింగభవణం-
పింధబహుమేవ-అవచూడంఅధోలంబికలాపం-విభాణయా-అస్యోచ్చుడా
వచూడాఖ్యాపూర్వాధ్వోముఖమాడ కాపిదిద్వజ్ఞం గేషుహాలాయుధః-చం
దుస్తో టిఃఃచందుస్తో టిగుభే స్తి యామిత్యనురః- తస్యాఅగ్రేణదష్ట
చటులాలహిరేవతా కాయస్యాంసయా- ఉరగాశనోగరుడః- తస్యకేతు
యప్తిఃతదధిష్ఠితోధ్వజన- ఉభయభ్యః-తయాఅభిజ్ఞానేనేతిభావః- అనుమా
ధవధానుహరిశీవీరనును-స్వానాసభాగంస్వనివేతప్రదేశంజన్తుః ప్రాపుః
దూరాదెవగుడధ్వజేనమాధవధామజ్ఞాత్వాతత్సన్నిహితదిక్షాస్వానా
సాన్నిధ్యేత్యజన్తురిత్యభావః॥

మూ, ౧౪ { ఛాయామపాస్యనుహతీహపవర్తమానామాగామి
{ నీంజగృహిరేజనతాస్తరూణామ్ సర్వోహి సోపగ
{ తనువ్యవచీయమానంవధిఃస్థుమాశ్రయమనాగత
{ నపుప్యైతి॥

౧౪॥ ఛాయామితి॥ జనానాంసమాహేజనతాఃస్త్రిగా మజనబంధుసహాయ
భ్యస్తల్-నుహతీహపి-వర్తమానాంతరూణాంఛాయాం-అపాస్యపరిహృత్య
క్షయిష్టుత్వానితభావఃకగామినీంఛాయాం-జగృహిరేస్వచక్రుః-వధిఃస్థుత్వా
దితిభావః నచప్రాప్తస్యాగౌదోహయ-త్యాగస్వీకారయోః క్షయవృద్ధిప్ర
యక్తత్వాదిత్యాహ-సర్వభి-తథాహి-సర్వోజనః-ఉపగతంప్రాప్తనుపి- అ
పచీయమానంక్షీయమాణం-కర్తృకర్తరిప్రయోగః- ఆశ్రయంసోపైతినగృ
హ్లాది-కింతు అనాగతమప్రాప్తనుపి-వధిఃస్థుంవధానశీలం- ఆశ్రయముపై
తి-సామాన్యేనవిశేషణసమర్థనయాపోధాంతరన్యాసః॥

మూ, ౧౫ { అగ్రేగతేనవసతింపరిగృహ్యరమ్యామాపాత్యపైన్ది
{ కనిరాకరణామతేన । యాంతోన్యతః పురకృతస్వర
{ మాశునూరాదుద్భామునాజహువిరేముహురాత్త
{ వగ్యాః॥

౧౫॥ అగ్రేగతేనేతి ॥ అగ్రేగతేనపురఃప్రయాతేనరమ్యాంవసతినివా
సంక వహివసినైకభ్యశ్చేదివ సెరౌణానికోటిప్రత్యయః-పరిగృహ్యఅపతం
తీత్యాపాత్యాః స్వయమామ్రమితుమాగచ్ఛంకఃభవ్యగయేత్యాదినాకర్త
రిణ్యంతోనిపాతః-లేషాంసైనికానాం-నిరాకరణనిరసనై-అపలేనవ్యక్రేణ-

ఉద్భావమువాడవ్యతహానైనకేనవిదితిశేషః-అన్యతః-యాంతః- అన్యత్రగ
చ్ఛంతః- అన్యవగ్యా-స్వయాధ్యాః - పుత్రంత్రిమాత్రంయథాతథాకృతః
స్వరోనాదః-అహ్వనంయస్త్రికార్తణితద్యథాతథా-దూరాద్ధూతేతేతి- దూ
రాహ్వనేపుత్రవిధానాదిభావః - ఆశుమారాత్ - ముహుః-ఆజహువిరేత
హూతాః-హ్వయతేరాజ్జూర్వాత్-ర్తణిలిఖ్య అభ్యస్తస్యచేతనంప్రసా
రణం-ద్విర్వచనముపజాదేశశ్చ ॥

మూ, ౧౬ { సీక్తాభివామృతరసేన ముహుజ్జనానాం క్లాంతి }
{ చ్చిదోవనవనస్పతయస్తదానీమి శాఖావసక్తవన }
{ నాభరణాభి రామాః కల్పప్రమైస్సహవివిత్రఫ }
{ లైవిరేజుః ॥

౧౬॥ సీక్తాభి॥అమృతరసేనసీక్తాభివేత్సుత్రైత్య-ముహుః - జనానాం
క్లాంతిచ్ఛిదః-ప్రచహరాః - కల్పప్రమవదీమృతసేకాఖావేపితద్యదాహ్లాద
కాభ్యక్షణః-శాఖాసు-అవసక్తైలక్ష్మైః-పసనైః-ఆభరణైశ్చ-అభిరామాః-
ఏకత్రసైన్యస్థాపితైః-అన్యత్రస్వప్రసూతైశ్చైతిభావః-వనవనస్పతయోవ
నవృక్షైః-విచిత్రఫలైః-వస్త్రాభరణాద్యనైకఫలయైః-కల్పప్రమైస్సహ
తత్రత్రైవిరితిశేషః-విరేజుః-తద్వద్విరేజురిత్యధః - సహృదీసాదృశ్యైః-సహ
సాకల్పసాదృశ్యయాగవద్యసమృద్ధిపిపిశిత్వః - తథాచోపమాలంకారః॥...

మూ, ౧౭ { యానాజ్ఞనఃపరిజనైరవరోవృమాణానాజ్ఞనగా }
{ పసయనాకులసావిదల్లాః | సప్తావకుంఠనవటాః }
{ క్షుణ్ణలక్ష్మమాణ వక్త్రశ్రియస్సభయకాతుకి }
{ మీక్షతేస్త ॥

౧౭॥ యానాదితి॥పరిజనైః-యానాద్వాహనాత్ - అవరోవృమాణాః-అవ
తార్యమాణాః-రుహేణ్యం-తాత్-ర్తణిలిఖ్య-శానజాదేశః-రుహః-సోన్య
తరస్యామితిపకారః-సరాణామాలోకజనానాం-అపనయనై-అపసారణై-ఆకు
లాః-సావిదల్లాః-కంఠుకి-మోయాసాంతాః * సావిదల్లాః కంఠుకినాభ్యనురః-
ప్రస్తాః-అవరోపణసంఘోభాదపసృతాః - అపకుంఠనవటాః-పరిధానవస్త్రా
ణియాసాంతాః-అతపవక్షుణ్ణ-లక్ష్మమాణాః-వక్త్రశ్రియోయాసాంతాః
తథోక్తాః-రాజ్ఞి-రాజస్త్రి-శిషుయోగాదాఖ్యాయామితిజమ్-జనః-సభయ
కాతుకం-మీక్షతేస్త-తాడనాద్భయంకామాత్తాయకం॥

౧౫౮ (మాఘశుక్లాష్టమీ-సప్తమీ-పంచమసర్గః)

మూ, ౧౮ { కంతావసక్తమ్మమ బాహులతామరంగాద్రా }
 { జావరోధనవధూరవతారయంతః! ఆలింగనాన్య }
 { ధిక్పతాస్సుటమాపురేవగండస్థలీశుచితయాన }
 చుచుంబురసామ్ ||

౧౮|| కంతేతి! తురంగాత్ - రాజావరోధనవధూః రాజ్ఞామవరోధస్త్రిః ఆ
 వతారయంతః అవరోహయంతః అధిక్పతాః అంతోపుగాధికారిణః - కంతేమ
 స్వకీయేషు అవసక్తాః - మృచవః బాహులతాః తదీయా యేదాంతే తథాక్తాస్సం
 తః స్ఫుటం వ్యక్తం - ఆలింగనాని ఆపురేవ - అన్యథా తురవరోహత్వాద్వ్యజా
 ష్టేభావః ఆసాం వధూనాం - గండస్థలీస్తు శుచితయాన్వయం శుభవృత్తత్వా
 త్ - గండానాం నైర్మల్యాచ్చ - నచుచుంబురసామ్ - తావత్కర్తవ్యకారిణః శుద్ధా
 త్వానో నానిదరః తీతిభావః - అన్యత్ర శు - నహి పాపాచారాః పాపలింగాని
 ప్రకాశయంతీతిభావః ||

మూ, ౧౯ { శృష్టేష్వవీజిత కలాపభరామధస్తాద్వ్యకీర్ణ }
 { మాల్వకబరాంకబరీంతరుణ్యాః! ప్రాచుద్రవశ్శప }
 { దిచంద్రకర్వామ్రమాగ్రతస్సంఘషణాసహ }
 గుణాభ్యధికైర్మణరాసమ్ ||

౧౯|| శృష్టేష్వి! అకస్తాత్తరుమూలైవిజితః - కలాపభరంబహుభారో
 యయాణాం కలాపాః శుభశైబహోతూణోరేసంహతావవీత్యమరః - వ్యా
 కీర్ణైవవిక్లిప్తః - మాల్వేనకబరాంకరాంకబరః కబరః కబూరశ్శరభిహలాయు
 ధః - గుణ్యాః కిబరీంకేశపాశంకబరీంకేశపాశోఽభ్యేషమరః జానపదేత్యాది
 నాజీమ్ శృష్టేష్వేత్యుత్ప్రేత్యోసపదిచంద్రకాలస్యసంఘటించంద్రకర్వా
 మయూరః - మ్రమాగ్రత్ - ప్రాచుద్రవత్ ప్రచురవా - మ్రగతౌలుఖ్ క
 ణీశ్చత్యాదివాచ్యైరిజాదేశః, అవిశ్నుధాత్విత్వాదినాడువజాదేశః - తథాహి
 సంఘషణానాన్మరిణాకత్రా - గుణాభ్యధికైః గుణోత్కృష్టైస్సహ - మ
 రాసం అసిగుమశక్యమిన్యథః - ఆసెరకర్మకాత్ కృతాచక్షురిత్వాదినాభావే
 ఛిత్త్రవ్యయః - తయోరైవకృత్యక్తబలధాన్యనియమాత్ - అగ్రభయహే
 రుకస్యపలయస్స కిబరీంకేశం హేతుకస్యైవ ప్రేక్ష్యతస్సమర్థవా
 న్మోయమథాంతరన్యాసః కృతభిన్యన్యానియాంగైసంకరః జితైజేతు
 రత్రైస్తాతుమనుచితమితిభావః ||

మూ, ౨౦ { రోచిష్టుకాంచనచయాంశుపిశంగీతాశావంశధ్వ
జై జలదసంహతిముల్లిఖంత్యః భూభ రురాయ
తనిరంతరసన్ని పిప్టాః పాదా ఇవాభిబభురావళ
యోరథానామ్ ||

౨౦॥ రోచిష్టితి॥ రోచిష్ట పూరోచనశీలాః అలంకృత్యాదినా ఇష్టు చ్చ
త్యయః- తెహంకాంచనచయానాంకనకచయానాం- రాశీనాంచ అంశుభిః
పిశంగీతాః పిశంగీకృతాః- అశాఃయాభిప్తాః- వంశానాంతత్ర దా జకులీనాం
ద్వజైః ప్రతినియతకులిశకలకాదివిహ్ని త కేతుభిః- అన్యత్ర- వంశా వేణవః-
వైశేవధ్వజైః జలదసంహతిం మేఘసంఘాతం- ఉల్లిఖంత్యః పాటయంత్యః- ఆ
యతందీఘం- నిరంతరం నిరంత్రంచ- సన్ని పిప్టాః సంస్థితాః- రథానాం అవళ
యః భూభ రుః గై వత కాద్రైః పాదాః ప్రత్యంతపర్వతా ఇవ - అభిబభుః అభి
తో భాంతిన్త- ఆశాపిశంగీకరణాదిక్రియానిమిత్తజాతస్వరూపా త్ప్రేతా॥

మూ, ౨౧ { ఛాయావిధాయభిర నుర్ముతభూతిశోభై రుచ్చా
యిభిబహుళపాటలధాతురాగైః గూఢ్యై రిః
క్షీతిభృతాం ద్విరదై గుదార తారా వలీరితవనై
వ్యూరుచన్ని వాసాః ||

౨౧॥ ఛాయేతి॥ క్షీతిభృతాం రాజ్ఞాం- నివసంత్యేష్వితినివాసాః నివాసదే
శాః ఛాయావిధాయభిః కాంతికరైః- అనాతపసంపాదకైశ్చ* ఛాయాత్వనా
తపే కాంతా వితిశివ్యః - అనుర్ముతానాం భూతీనాం- భస్మరచనానాం సంప
గాంచ శోభామైస్త్వైః భూతిభాస్వనిసంపదీత్యమరః- ఉచ్చాయీభిరున్నతమ
ద్భిః- బహుళస్సంద్రః - పాటలారక్తశ్చధాతురాగైః గూఢ్యై రి- కానిరంజనయే
హంతైః- ఉదారాణి తారావలీనాం శుద్ధముక్తావలీనాం- విరచనానియేషు తైః-
ముక్తాసరోభూషితైశ్చ క్షణః* తారాముక్తాదిసంశుద్ధతర తైశ్చ నూత్నైక ఇ
తివిశ్వః- చూష్యవయే తారావలీరజ్జసంతరిత కేచిత్- ద్విరదైః గూఢ్యైః పట
మంటపైరివ* చూష్యం వస్త్రై చతద్గృహ ఇతిశివ్యః- వ్యూరుచనాభం తేస్త్వ
రుదదీ ప్రాచ్యుద్భృత్యుజీతపరస్తైవదం- పుషాదిత్వాచ్యైరజాదేశః- అగ్రద్వి
రదానాం చూష్యాణాంచ ప్రకృతత్వాన్నో పమా- నాపేక్షేషః- విశేష్యవిశేష
తానాం కేహందిదన్తి ద్వత్వా తస్మా త్కేవలప్రకృతాస్ప దాతుల్యయోగితే
యం- ఇవశబ్దప్రసాద్యశ్యమాత్రా నువాదక ఇతిసంయేషః॥

మూ, ౨౦ { ఉత్తి వృకాండపటకాంతరలీయమానమందానిలప్ర
శమితశ్రమఘర్మతోమైః | దూర్వాప్రతానసహ
జాస్తరణేషుభేజేనిద్రాసుఖం వసన సద్వసురాజ
దారైః | }

౨౦|| ఉత్తి, పైతి||ఉత్తి వృకాండపటకః- యః కాండపటవివకాండపటకః-నూమ్యా
ఘోలంబీవాయుసంవా రాక్షాః-పటః*అథఃపటః కాండపటభగినైజయంతి-తస్య
అంతరైవకాశే లీయమానైరప్రలీయతా-మందానితేనప్రశమితం-శ్రమే
కాఢ్యభద్రదేన-యస్మిన్మతోయింస్వేదాంబు-తద్యహంతైః - రాజదారైరా
జావరోధైః దూర్వాప్రాంతప్రతానశ్చయవివ-సహజమృత్రిమం-ఆస్తరణం
తల్పంచేషు తేషు-వసనసద్వసుపటమంటపేషునిద్రాసుఖంభేజే|| }

మూ, ౨౧ { ప్రస్వేదవారిసపిశేషక్తమంగైకూర్పానకం
క్షుణ్ణసంక్షుతముష్ణిపంతి | అవిభావస్థునపయోధ
రబాహుమూలాశాతోదరీయువశృశాంక్షుణ్ణము
త్సవోభూత్ || }

౨౧|| ప్రస్వేదేతి||అంగైకాత్రై-ప్రస్వేదవారిణా - సవిశేషంసాశితయం
యథాతథా-పిషక్తమంగైకకూర్పానకం-చోళం-కంతుకమిత్యర్థః*చోళః
కూర్పానకోస్త్రియామిత్యసర్వ-తుదానిపునఃపిషిణానినఖిక్షతాని-య
స్మికర్తృణితద్యథాతథా-ఉష్ణువంఉష్ణోచయంతి-అతపవ-అవిభావ-త్ప్ర
కాశమానం-ఘనపయోధరబాహుమూలంఘనౌపయోధరౌబాహుమూలే
చయస్యాస్మా-శాతోదరీక్షనానిలోపితేన్యానివాజీహ-యువశృశాంక్షుణ్ణం-ఉ
ష్ణవిశృణోత్ - ఏతేనయానాంశ్చరావింతాదికరిమిబ్రహ్మలోకననిమి
త్తం-నాలాక్షులక్షణశ్చసాత్సక్యంవ్యగ్యతే - నాయికాసాధారణాప్రగ
ల్భావా || }

మూ, ౨౨ { యావన్నపవసమయపుమమేవతావనవ్యాకులాః
పటసయాన్యభికోశేతస్య | పర్యాపతశ్చయిక
లోకమగణ్యపణ్యసూక్తాం పతాపపణిమోవివ
నీహిభేజః || }

౨౨|| యావదితి||వివశినఃవివశోన్యః*హోరః సయోసానుస్థిగివిపణిమోవణి
జః-యావన్నపవసమయః సేనానివేశక్షుణ్ణపవ-తావన-ఇపవ-సమంయుగప
త్-అవ్యాకులాఃఅవ్యగ్రాస్సంతః-పటపయానివస్త్రనికారాణి-పటమం

టపానిత్యభావః-అభివృద్ధిత్యుచిత్యభావః-శ్రేణ్యావిస్తార్య-క్రయేణజీవతీర్తిక్ర
యికీకృత్య-క్రయవిక్రయాత్-తన్నిత-స్పృత్యయః-పర్యావతా-పరితా
భావః-క్రయికలోకకీక్రయికజనః-యస్మిన్-స్కరితద్యభాతభావగణైర్
సంఖ్యేయైః-పక్షైః-క్రయైః-పణ్యద్రవ్యైః-పూణాః-అపణాః-వణ్యవ్రహ
రణసానానియానుతాః-విపణీః-పణ్యవీధిః * అపణస్తునిషద్యాయాం-విపణీః-ప
ణ్యవీధి-కేత్యమరః-విభజ్జా-అసంకీర్ణాం-వినిర్తమురిత్యభావః-స్వభావోక్తివృ
త్త్యనుప్రాసావలంకారాః॥.....

మూ, ౨౫ { అల్పప్రయోజనకృతోరుతరప్రయానైరుద్గీర్ణా
లోష్ఠలగుడైః-పరితోనుబద్ధమ్ | ఉద్యాతముద్రుత
నుమోకహజాలమధ్యాదస్యశ్శశంగుణమనల్ప
మవన్నవాప ॥

౨౫॥ అల్పేతి ॥ అల్పప్రయోజనేనాల్పఫలెననిమిత్తేన-కృతః-ఉరుతరోభూ
యాప్రయాసోయైస్టైః-అత్యల్పస్యశశపిండస్యభూయాసామకించిత్ర
త్వాదితిభావః-ఉద్గీర్ణాః-ఉద్యతాః-లోష్ఠామృష్టింతాః-లగుడాః-దండకాష్టా
నిచయైస్టైః-పుంభిరితి శేషః-పరితః-అనుబద్ధమవరుద్ధం. అనసశ్శకటస్యఅకంగ
తింఘ్నంతీత్యమోకహః-వృక్షాః-తేషాంజాలస్యమధ్యాత్ - ఉద్యాతముద్ధి
తం-ఉత్పూర్వాద్యాతైః-కర్తరిక్తః-ఉద్రుతంపలాయితం-శశం-వృగవిశేషం-
అన్యః-పరితః-అవకహంత్యాన్నివార్యరక్ష - అనల్పంగుణం-మహంతము
త్కషణం-అవాప-దయాళోరనామిషలోలుపస్యకృతపుణ్యస్యకీర్తిస్సర్వ
త్సులభేతిభావః-అత్రాథాంతరమాహుః-అమ్యోగుణం-పాశం-అవక
ప్రయుంజానః-శశమ-వాపజగ్రహ-యోహంతాతస్యైవమృగఇతివ్యాస
సమయాదితిభావః॥

మూ, ౨౬ { త్రాసాకులః-పరిపతకపరితోనివేశా-పుంభిన్
త్రైశ్చిదపిదన్విభిరన్వబుధితస్తౌతథాపివమృగః-కర్క
విదంగనానామాకణః-పూర్ణానయనేషుహతే
క్షుణశ్రీః॥.....

౨౬॥ త్రాసేతి ॥ త్రాసాకులః-జనదశానాదృఘం-హ్వలః-అతవ-నివె
శానికేతనా-పరితః-అభితః-అభితః-పరిత ఇత్యాదివాద్విధీయా-పరిప
తకాభావః-మృగసామరిణః-త్రైశ్చిదపిదన్విభిః-ధనుష్కః-ధనుష్కః-ధనుష్కః
థామక్కు-ఇత్యమరః-వ్రీహ్యదిత్వాదినిరితాన్వమృ-పుంభిః-నాన్వబంధినాను

యాతః బధ్నా తైకర్తణీయై-తథాపి అంగనానాం ఆకణాంకణావర్యం
తం-సూతాణాంబిస్తీతాణాః- ఆకృష్టాశ్చయేనయావాస్యేవ ఇవవిః త్రైహతాశ్చ
తుణశ్రీర్యస్యసః-అతః క్వచిదపినతస్థా-కింతు-పీరపిశిఖపాతాభావేపిఅంగనా
పాంగపిశిఖపాతకాతరఃపలాయితపవేతిభావః- అత్రజనాలోకనోద్భవయ
హేతుకస్య మృగా నవస్థానస్యాంగనా పాంగేషుహతి హేతుకత్వో
త్ప్రేతుణాథేహ త్ప్రేతా-పాచవ్యంజకావ్రయోగాత్ప్రతీయ మానా
హేతోశ్చహతేతుణ శ్రీరితిపశేషణగతోక్తత్వాత్తా వ్యలింగంచాంగమి
తిసంకరః॥

మూ, ౨౭ { ఆ సీణాతల్పరచితావసథఃకుణేనవేశ్యాజనఃకృత
నవప్రతీకర్తృ కామ్యః॥ ఇన్నా నభిన్న మతిరావత
హోనుమయ్యో ప్రత్యగ్రహీచ్ఛిరనివిష్ట ఇవౌప
చాదైః॥

౨౭॥ ఆ సీణాతల్పరచితావసథఃకుణేనవేశ్యాజనఃకృత
తస్మాత్ప్రేవసజ్జితశయ్యంయథాతథారదితావసథఃకన్వితవికేతనః*స్థా
నావసథవాస్తుచేశ్యమరః-కృతేన-నవప్రతికర్తృణామాతనప్రసాధనే-కా
మ్యఃస్పృహణీయః-అభిన్న మతిర శ్రాంతచిత్తః-అగణితాద్వభారభక్త్యర్థః
వేశ్యాజనః- ఇన్నా నభిన్న శ్రాంతా-ఆపతతఃఆగచ్ఛతఃకునుమయ్యోపురు
షా-దిరిపిష్టఇవతత్రైవనిత్యవాస్తవ్యఇవేత్సు త్ప్రేతా- ఉపచారైశ్చ
తాంబుతాంబూలాదిస్తా దైః-ప్రత్యగ్రహీత్ వశీభ కారేత్యర్థః॥.....

మూ, ౨౮ { సన్ను ఃపయఃపపుర నేనిజురంబగాణి జతుర్విసం
ధృతపికాసిదినప్రసూనాః॥ సైన్యా శ్చ యావః
నిపభోగిరక్షక త్వదోపప్రవాదిమమృజన్నగ
నిన్న గానామ్॥

౨౮॥ సన్ను రితి ॥ సేనాయాంసమవేతానైస్సైన్యాః సైనికజనాః సేనా
యావేరిత్యప్రసిద్ధయః- నిగదిన్న గానాం-యా శ్చ యస్సమృద్ధయః- తా
సాంతనువభోగఃఉపభోగాభావః-కన్విత త్వ సజ్జితప్రతిషేధపినభానమాన
ఇచ్చతే-యథాఅనిశితనిశిత్ర విణమనుచ్ఛారణమనుపలభితభావ ఇత్యాది-
తేనయన్నిరక్షకత్వంవిస్ఫులత్వంతదేవిదోషః- తేనయ్యప్రవాదోనింతా-
తా-అమృజా అమృజా-మృజాశుద్ధాలక్ అదాదిత్వాత్-శబ్దాంత్య గృజే
రజాదానంక్రమేవిభాషావృద్ధివ్యతిరేకిల్పవృద్ధ్యభావః-మాజాత

ప్రకారమాహ-సస్సుఃస్నానంచక్రుఃపయఃపానీయం-పపుఃష్ణాశౌచేపాపా
 నైర్వి-అంబరాణిలనేనిజఃఅయోశయోగణిజిర్శుద్ధజాహూత్యాదిత్వా
 ల్లజ్జీవావిధిద్విభావః సజభ్యస్తవిధిభ్యశ్చేతియోజనాదేశఃకణిజాంత్ర
 యాశాంగుణశ్శాశ్వత్యభ్యాసస్యగుణః ధృతానివికాసవిసప్రసూనానివికసి
 తపుష్టరాణియైస్తే* చిసప్రసూనరాజీవపుష్టరాంభోరుహాణితేత్యమరః-
 చిసంస్కృతాశం-జయః-భక్షయాంచక్రుఃఘనెలికాత్కమహనెత్యాదివా
 ఉపధాలోపేతత్వం శాసితసింహసేనాచేతివత్సవం-స్నాన్తాద్యవభోగే
 నోక్తనైరథాక్యంనిరాచక్రురిత్యథా-అత్రదోషమాజనస్యస్నానా
 దివాశ్చాథాహేతుకత్వాద్వాక్యాథాహేతుకంకావ్యలింగమలంకారః-
 స్నానాదిక్రియాసముద్యయస్త్యంగమస్త్యేతినంకరః.....

మూ, ౨౯ { నాభీహృదైః పరిగృహీతరయాణినిమ్నైస్త్రీ }
 { శాంబృహజ్జఘనసేతునివారితాని | జన్మజ్జ }
 { లానిజలమండుకవాద్యవల్లువల్లగ్ననస్తనతలస్థ }
 { లితానిమండమ్ }

౨౯॥ నాభీతి॥ స్త్రీశాంనిమ్నైఃగంభీరైఃనాభయవహదాఃతైఃపరిగృ
 హీతరయాణిప్రతిపిద్ధజేగానిబృహద్భిఃజఘనైరేవసేతుభిఃనివారితానిప్ర
 తిహతగతికారిత్యథా-జలమేవమండుకవాద్యంవాద్యపశేషః-జలమేకేన
 పాణినోత్థాప్యతపరేణతాడితంమండుకవద్ధవనతీతిప్రసిద్ధం-తేన-వల్లుసుంద
 రం-వల్లద్భిః-చలద్భిఃనునైఃస్తనతలైఃస్థలితానిస్థలంఅనితానిజలానిపూ
 ర్వాక్తవగనిశ్చగానాంసలిలాని-మందంజన్మః-అత్రజలమండగమనస్యవిశే
 షణగత్యారయప్రతిబంధాదిపదార్థాహేతుకత్వాత్తదేతుకంకావ్యలింగం॥

మూ, ౩౦ { ఆలోలపుష్కరముఖోల్లసితైరభీష్టముయోంబభూ }
 { పురభితోవపురంబువమైః | ఘోదాయితశ్వసితః }
 { అనిరస్తముగ్ధమూర్ధన్యరత్ననికలైరివహస్తకాని॥ }

౩౦॥ ఆలోలేతి॥హస్తినాంసమూహాహస్తకానిఅదిత్రహస్తధేనోద్ధృత-ఆ
 లోలానియానిపుష్కరాణిహస్తాగ్రాణి* పుష్కరంకరిహస్తాగ్రభాగము
 రః-తేహంముఖైఃరంధ్రైఃఉల్లసితానిఉల్లసాని-నైరంబువమైః-ఘోదేనా
 భ్యశ్చమేణతయగస్యదాహీయసః-శ్వసితస్యోచ్ఛ్వాసమారుతస్య-వేగ
 వశీకరప్రాసహితుగ్నిప్రాః-యముగ్ధస్పృందరాఃమూర్ధన్యాఃమూర్ధానిభ
 తాఃకరీరావయవాచ్ఛేతియత్ప్రత్యయః,యేచాభావకర్తృనోరితిప్రకృతి

భావాత్ సప్తధితతితిలోపాభావః రత్న నికరాః ముక్తాఫలప్రళరాః తైరితేభ్యుత్ప్రేయోవపుః అభిక్తుమభిరవరితః - ఉత్పాంబభూపుః సపిచుః ఉత్తసేవ న్యేభజాదేశ్వగురుమతోన్మచ్చిత్యామప్రత్యయః - గజేంద్రజీమూతవరాహశంఖమత్స్యహిశుక్త్యుద్భవవేణుజాని । ముక్తాఫలాని ప్రసృతాని లోకే తేషాం కుశుక్త్యుద్భవమేవ భూరితి-గజానాం ముక్తాకరత్నే ప్రమాణం॥

మూ, ౩౦ { యేపక్షిణః ప్రథమ మంబునిధిం ప్రవిష్టాయేత్సింద్ర }
 { పాణిశులితాయుధలూనపత్యోః తేజస్వరద్రిపత }
 { యస్స రసేఽగ్రాధు మాక్షిప్తకేశు కుథ సైన్యగజ }
 { చ్చలేనః }

౩౦॥ యథితి యేపక్షిణః పక్షువంతః ఇంద్రేణ లిప్తిన్న పత్యోభ్యర్థః సేంసగః ఇది ప్రత్యయః - తేజస్వరయోమైనాకాదయః ప్రథమం ప్రాక్-అంబునిధిం ప్రవిష్టాః గతాః యేపియేత్సిన్యగజాః ఇంద్రస్య పాణినా తులితేవ ప్రేరితేన ఆయుధేన వజ్రేణ లూనపత్యోః చిన్న గరుతః తేజస్వరయః ఆక్షిప్తాః అపరీతాః - కేశరపూర్ణజాః - కుథాః పృష్ఠాస్తరణాని చయేషాం ప్రవేశ్యాస్తరణం పర్ణః పరిస్తోమః కుథోద్వయో రిత్వచురః - తేషాం సైన్యగజానాం భలేన సరసేః విగ్రాధుం విగ్రహితుం స్వరః సూః సూయః ధూళ్యానితోజేతి తిక్తల్పాన్నే డాగమః - జన్తుః అగ్రగజచ్ఛలే నేతి ఫలభేదేన గజత్వముపహ్నుత్యా ద్రిత్యా రోపణాద్భలాదిశబ్దైరసత్యత్వవ్రతిపాదనరూపేషాం వాలంతారః - తేన పక్షువతామద్రిణాం పాగరావగాహదత్తనాత్తత్వత్వరాగ్నవయచుపసరిలమువగాహమానాః సాత్యోల్లూనపత్యోః పర్వతా ఇవైత ఇత్యుత్ప్రేయోవ్యభ్యతేః

మూ, ౩౧ { ఆత్మానమేవ జలధేః ప్రతిబింబితాంగ మూర్త్యేను }
 { హస్యభిముఖావతితం సమీక్ష్య । క్రోధాదధావన }
 { పభిరతితూణాం మన్యనా గాభియుక్త ఇవయుక్తవః }
 { బూమహేభః : }

౩౧॥ ఆత్మానమితి మహేభః జలధేజలాశయస్య - మహేఽఊర్త - ప్రతిబింబితం అంగం యస్య తల-అభిముఖావతితం అభిముఖమాగతం - ఆత్మానమేవ అన్నప్రతిబింబమేవేత్యర్థః సమీక్ష్య అన్యవాగినప్రతిగజేన అభియుక్తాభిమతభవ-అభితుణాం అవభిః నిభిః సృగ-క్రోధాత్ - అధావత్సేపామూర్త్యేతి సూత్రేణ సత్యోల్లూనపత్యోః - అమూర్తమిత్యాభిప్రాయః

యత్తంను హేభస్యేతిభావః - అభియుక్తభవేత్త్యుత్పేక్షాభావః ప్రతిగజ
క్రాంతినిబంధనత్వా ద్భ్రాంతిమదుత్పేక్షయోరంగోభావేనసంకరః॥

మూ, ౩౩ { నాదాతుమన్యకరిముక్తనుదాంబుతిక్తంధూతాం
కుశేననవిహతుమపీచ్ఛతాంభః । రుద్ధగజేనసరు
మాసరితోవతారెరిత్రానపాత్రకరమాస్తవరం }
జనాః ॥

౩౩॥ నేతి॥ అన్యకరిణాప్రతిగజేన-ముక్తేననుదాంబునా-తిక్తంసురభి-కటు
తిక్తకమాంబుస్తసారభ్యేపిప్రకీర్తితాః కేశవః అంభఃజలం-ఆదాతుంనేచ్ఛ
తాలనిచ్ఛతా-విహతుమపీనేచ్ఛతా-క్రోధపిపాసాభ్యామపీతిభావః - ధూ
తాంకుశేన-సరుమాసరోద్ధేనగజేన-సరితః-అవతారేతిథే-రుద్ధసతి-జనాః
రిక్తాన్యకపాత్రాణియేషుతే-కరాయస్త్విన్కర్మణితన్యథాతథా-విరం-ఆ
స్తలతన్యత్-ఆనందపవేశనైజ్ఞే-ఏకమాలాదాపూరయతవ్యేన్యతరస్యామి
త్కుదకశబ్దస్యవికల్పాదుదాదేశః ॥

మూ, ౩౪ { పంథానమాశువిజహిహిపురస్తనాతేవశ్యంప
తిద్విరదకుంభవిశంకిచేతాః । స్తంబేరహఃపరిణి
నంసురసావుపైతిషిద్వైరగద్యతససంభ్రమమేవ }
మేకా ॥

౩౪॥ పంథానమితి॥ పంథానంఅశువిజహిహిజహి - ఓహోకాత్యాగ్య లోట
స్సేహితహిరాదేశః॥ అచహోవిషికల్పానికారాదేశః - పురోగ్ర-తేతరు
ణ్యాఃతవ-స్తనావశ్యం-ప్రతిద్విరదస్య - కుంభావిశంకతఇతితద్విశంకిచేతో
యస్యసః-కుంభాభ్రాంతిమానిత్యథా-అతపవక్రాంతిమదలంకారః- స్తంబే
రృణెరనుతఇతి-స్తంబేరనుతభాః॥ ఇభః-స్తంబేరహఃపద్మిన్యహః॥ స్తంబకణా
యోరమిజసోరత్యచ్చ-త్యయః॥ తత్పురుషేకృతబహుళమిత్యలుక్ - పరిణి
తుంగిర్యక్ప్రహస్తుమిచ్చుఃపరిణి-నంసుః-నమెస్పష్టంతాదుప్రత్యయః॥ ఏ
కాచఉపదేశేనుదాతాదిత్యు-తిషేధః-అసాక్ష్యైతిపురెతిపాతే-పురోమేతి
త్యన్వయః॥ ఉపైద్యుఃత్యథాః॥ యావత్పురానిపాతయోలాడిభిభవ్యద
థే-అట్-ఇతిషిద్వై-రివైః-పిన్దవల్లవికూచిటఇత్యదుర-ఏకాకాదీ - ఎవ
మాతృకీత్యానంభ్రాతుంసత్వరం-అగద్యతగదాః ॥

మూ, ౩౪ { కీర్ణంశ శైరనుకపోలమనేకపానాంహ సైవిగగా
 ధమదతావరుణశ్యమాయా అకర్ణముల్లిత మంబు }
 ఏకాసికాశనీకాశమాపసనుతాంసితచామరస్య॥

౩౪॥ కీర్ణమితి॥ నేకపానాంద్విపానాంవిగాఢాప్రరూఢఃయోమదేన
 తావఃసపవరుగ్రోగఃతస్యాశ్యమాయతనైర్నందంహ సైఃఃఘనుకపోలంక
 పోలయోఃకీర్ణంబి ప్రంభికణకంకణవస్యంతం - అజ్జర్యానాభివిధ్యోరి
 త్యవ్యయీభావఃఉల్లితముత్పతితం-వికాసియన్తాశంకాశకుమనం - తేన
 సస్యశంకాశనీకాశంనిత్యసమాసత్వాదస్వపదవిగ్రహఃఅతపవఃస్యరుత్తర
 పదేగ్వమిదిభసంకాశనీకాశప్రతీకాశోపమాదయత్త్యనురః అంబుసలిలం-
 కర్తృ-సితచామరస్య-సమతాంసాదృశ్యం- అప్యతుల్వాశ్చైవరతులోపమా
 భ్యామితిఉష్ణి-ఉపమాలంకారః॥

మూ, ౩౬ { గండూషముమితవతావ యసస్సరోషం నాగేనల
 బ్రవర వారణమారు తెన! అంభోధిరోధసిపుభుప్రథి }
 మానభాగరుద్ధోరుదంత ముసల ప్రసరంనిపేతే॥...

౩౬॥ గండూషమితి॥లబ్ధఃపర వారణస్యప్రతీగజస్య - మారుతస్సమదగంధ
 చాహూయేతేన-అతఏవసరోషంయథాతథా పయసఃపానీయస్య- గం
 డూషంముఖపూరణంమఖాంతేతేన-పయత్త్యధః॥ గండూషోముఖపూ
 రణమితిహలాయుధఃద్విలింగత్వేపిపున్లి గవవాస్యప్రయోగిత్యత్యాహవామ
 నఃలింగాభ్యాహరోవేత్యగ్ర-ఉష్ణితవతాత్యక్తవతా- నాగేనగజేనఃమతం
 గజోగజేనాగత్త్యనురఃఅంభోధిరోధసిసరస్తీరేః దంతయోరుభయోర్న
 ధ్యోప్రథిమానమితిస్పృతం॥ పుభునాప్రథిమానభాగేన - రుద్ధఃప్రతిబద్ధఃఊ
 నాయాదంతోముసలావివ-తయోఃప్రసరఃప్రవేశోయస్త్విన్ద్యనితన్యథా
 తథా- అయోగ్రోముసలోస్త్రీస్యాదిత్యమరఃనిపేతేనివతంతభావేనితా-
 గ్రోధవేగాదలబ్ధలక్ష్మోరోధఃప్రహృత్యపారవశ్యాన్న్వయించాధోముఖః
 పపాతేత్యధః- క్రోధాంభాశీంసకుర్వంతితిభావః॥

మూ, ౩౭ { దానందదత్తపితలైస్సహసాధి రూఢేకోపద్యమా
 నగతిరాసిగుముత్సహేత ॥ యద్దంతనః కటకటా
 హతటాన్త్రిమంత్రో మౌంతుదపాతివరితఃపట
 గైరరీవామ్ ॥

౩౭॥ దానమితి॥దీయతఇతిదానంధనం-మదత్త్వం-దానంగమమదేత్యాగభిది

శ్వేతద్వదత్యపివితరత్యపి-వాతర్యపిత్యధాః - మహాసా అక స్మృత్ - స్వరాది
 త్వదవ్యయమితిశాకటాయనః - జలైజాః జ్వలైశ్చ - జలం గూళలలేనీరే
 ప్రీ భేదేదజడేన్యవదివిశ్వః-అధియా ధౌత్రాంతేవశి - ఓద్యమానగతిగః
 త్యంశరవాగమనసేమాధాః-కఃపుమా అనితుంత త్రప్తాతుం- ఉద్భవేత-
 న కౌసేత్యథాః శకధృషే త్యానినాకుము - యద్యస్తా త్తారణాత్ - మి
 మంయోఃను జ్ఞాంజుజ్ఞాతుమిచ్ఛః-నన్ జేప్సన్నంతాచ ప్రత్యయః-దంతినిః-క
 ట్టాగండుః-సంవకటాహఃఖర్మధః-కటాహఃఖర్మరో స్త్రీ యామితివైజయం
 తీ-తస్యతటా త్ప్రదేశాత్ అలీనాంపటలై స్సంఘైః-పరితః మంయుగ్రాక్*
 ద్రాజ్ఞంత్యుసపదిప్రతమిత్యమరః-ఉదపాతితత్ప్రతితంభావేయక్ష్ శివో
 లుగితీతశబ్దస్యలుక్-పిశేషేణసామాన్యసనుధానయాహాథాంతరన్యాసః॥

మూ, ౩౮ { అంతర్జలౌఘమవగాధవతఃకపోలౌహిత్యాక్షణం }
 { వితతపక్షతరంతరియే । ద్రవ్యాశ్రయేష్యపిగుణే }
 { ఘరరాజనీలోవర్ణఃపుథగ్గత ఇవాగిగహోగజన్యః॥ }

౩౮॥ అంతరితి॥జలౌఘంతఃఅంతజలౌఘంవిభక్త్యర్థవ్యయిభావః
 అథవా-జలౌఘంజలపూరం- అంతరభ్యంతరే - అవగాధవతఃప్రవిక్షవతః
 గా వాః;నిష్ఠేతిక్షవతుప్రత్యయః-ధత్వగత్వఙ్మత్వధలోపాః-గజన్య-కపో
 లౌహిత్యాక్షణం-అంతరియేఉపర్యాకాశే-వితతపక్షతిః - విస్తృతపక్షమూ
 లః- ఆమూలాద్వితతపక్షిత్యధాః * స్త్రీ పక్షతిఃపక్షమూలమిత్యమరః, ప
 త్నా త్థరితిప్రత్యయః-అలిగణఃగుణేషురూపాదిషు - ద్రవ్యమాశ్రయాయే
 పాంతేషుద్రవ్యాశ్రయేష్యపి - అయతసిద్ధత్వాద్ద్రవ్యసమవాయైకాధీనస
 త్తాకేషుసత్స్వపిత్యర్థః-పుథగ్గతఃజలమజ్జనభయాత్స్వాశ్రయ పరిహారేణ
 స్థితః-నీలోవణానీలరూపం-గజనీలమివరరాజఃగుణేషుకాదయఃపుంసీత్యమ
 రః - అత్రాగిగణేనాదృశ్యాద్దజనీలత్వంస్వాశ్రయాదన్యత్రోపలభ్యనిర్వా
 హాయపుథగ్గతీవిశిష్టత్వయి త్రైత్యతే॥.....

మూ, ౩౯ { సంసర్పభిఃపయసైగైరికరేణురాగైరంభోజగభాః }
 { రజసాంగనిషంగిణాచక్రీడోవభోగమనుభూయసరి }
 { వృహేభావమోన్యవస్తవరివృత్తిమివవ్యధతామ్॥ }

౩౯॥ సంసర్పభిరితి॥సరిచ్చను హేభశ్చ-తౌ-పయసీ-సంసర్పభిఃజాత్సరిజ్జ
 రేవిస్యత్యైః-గైరికరేణవవివరాగాః-తైఃకరణైః-కరణేషుభా- అంగనిషంగి
 ణాగణాంగనిగిణా-అంభోజగభారజసాపద్మాంతఃపరాగేణచ- నిమిత్తేన

శ్రీదయాలీలయా- ఉపభాగంసంభోగం, అమభూయ- అన్యోన్యంమిథః వ
 స్త్రయోఃపరివృత్తిం-వినిమయం-వ్యధత్తాంలక్ష్మరుతామివ-దధాతేలః
 పరిస్తైఃపదేతసస్తామాదేశః- అత్ర సరిన్వహేభయోఃప్రణయిమాననాయి
 కానాయకాభేదాభ్యవసాయేనవస్త్రవినిమయోత్పేక్షా||

మూ, ౪౦ { యాంచంద్రకైమృదజలస్యమహానదీనాంనేత్ర
 శ్రియంవికసతోవిదధుర్జజేంద్రాః | తాంప్రత్య
 వాపురవిలంబితమున్దరం తోభౌతాంగలగ్న సవ
 నీలపయోజపత్రైః||.....

౪౦|| యామి||జేంద్రాః వికసతఃసమంతాత్పయసిత్వైలబిందువస్త్రస
 రతః-మృదజలస్యచంద్రకైశ్చంద్రకాకానైర్నండలైః-మహానదీనాంయాంనే
 త్రశ్రియం-విదధుః చక్రః-ఉన్దరంతఃజలాన్నిర్జచ్చంతః-భౌతేషుమౌలి
 తేషు-అంగేషులగ్నస్త్రైఃసవనీలపయోజపత్రైః-నీలలోత్పలకలైః-అవిలం
 బితంక్షిప్రమేవ-తాంనేత్రశ్రియం-ప్రత్యవాపుఃప్రణిభేజిరే-అగ్రగజానాం
 నదీనాంచసమనేత్రశ్రీ-వినిమయోక్త్యాసమపరివృత్తిరలంకారః * సమన్యూ
 నాధికానాంచయదా-వినిమయోభవేత్ | సాకంసమాధికన్యూనైఃపరివృత్తి
 రసామతేతీలక్షణాత్||.....

మూ, ౪౧ { ప్రత్యస్యదంతినిశితాంకుశగూరభిన్ననిర్యాణని
 ర్యపిస్తృజచలితనిషాదీ | రోఽర్థుంమహేభమపరి
 బ్రహ్మానమాగౌదాత్రాంతతోసవశమేతిమ
 హాపరస్య||.....

౪౧|| ప్రతీతి|| అన్యదంతీనంప్రతిప్రత్యన్యదంతి-ప్రతిగజాభిముఖిమిత్యర్థః-
 క్షలక్షణేనాభిప్రతీతిభిముఖ్యైశ్చైవ్యయాభావః-చలితంధావంతం-అతఏవ
 నిశితేనఅంకుశేన-గూరంగాఢంయథాగథా-భిన్ననిర్యాణమపాంగదేశః||
 *అపాంగదేశోనిర్యాణమిన్యవరః తస్మాత్ నిర్మలత్ నిస్సరత్ అప్యన్యస్యతం||
 మహేభం-రోఽర్థుంగృహీతుం-నిషాదీయంతా-పరిబ్రహతేప్రభవనీతిపరిబ్రహః
 ప్రభుఃబ్రహేభృంహేవాకరరిక్తప్రత్యయైఃప్రబౌపరిబ్రహః ఇతినకారహ
 కారయోలోకపః నిష్ఠాతకారస్యధత్వంచనిపాత్యతే- అన్యధాథలోపస్య
 పూర్వప్రాసిద్ధైర్నన్వాదిమ్యురయుతోహలాదెలః-ఘోరితిరేఘదేశోప
 స్యాదితి-తస్మాదిమనిచిరేఘదేశేపరిబ్రహ్మానమాగౌ-తంతిపరిబ్రహ్
 మ్మానంతిసామర్థ్యం-అగౌత్వైశ్చోగాలుకీతిగాదేశః-తథాహి-మహా

సగీర్వా-అక్రాంతతః బలాశ్చాతా-పరస్యవశం నైతి-సామాన్యేన
శేషణసమర్థనయాసోధాంతరన్యాసః॥

మూ, ౪౨ { సేన్యాపిసానునయమాకలనాయయంత్రానీతే
నవన్యకరిదానికృతాధివాసః । నాభాజికేవలనః
భాజికజేనశాఖినాన్యస్య గంధమపిమానభృతస్స
హంతే॥

౪౨॥ సేన్యత్థి॥యం త్రానిష్ఠాద్దినా-ఆకలనాయబంధనాయ-సానునయం
ససాంత్యం-నీతేనసమీపం ప్రాపితేనగజేన-వన్యకరిదానైఃకృతః-అనివా
హావాసనాయస్యః-తద్గంధీత్యర్థః-శాఖిపృతుః-నీవ్యధిత్వాదినిః-సే
న్యోపసం-నాభాజినాసేవి-భజసేవాయాంకర్తృణిరుజ్-విశోలుగ్స్వధిశ్చ
కింశుకేవలం-అభాజిఅభంజిత్యర్థః-భంజోఆనుదాన్యే-భంజేత్పదినీలవిభా
షానలోపః-శేషంపూర్వవత్-తథాసీమానభృతోహంకారిణః-అన్యస్యగం
ధమపి-ససహంతే-పరి-మితిముతేతిభావః-అతోవృత్తభంజనంయుక్తమేవే
త్యర్థః-పూర్వవదలంకారిణః॥

మూ, ౪౩ { అద్రీంద్రకుంజచరకుంజరగండకావసంత్రాంతదానవ
యసోవనపాదవస్య । సేనాగజేనమథితస్యభగ్న
సూనై ముక్లేయథా గతమగామి కులైరిళినామ్॥

౪౩॥ అద్రీంద్రేతి॥అద్రీంద్రస్యరైవతకస్య-కుంజేషుచరతియస్తస్యకుంజ
రస్య-గండకావేణకపోకవశేన-సంత్రాంతం-దానవయఃకుదాంబయ
స్యతస్య-అతఏవసేనాగజేన-మథితస్యభగ్న స్యవనపాదవస్య-నిజైరాత్మీ
యైః-ప్రసూనైఃపుష్పైః-నిజమాత్మీయనిత్యయోరితివైజయంతీ-మమేష్టానం
ష్టాయతేభావేలి-అలీనాంకులైస్తుయథాగతం-అగామిఆగతక్రమేస్తేవ
గతం-నతుష్టానమిన్యర్థః-అపద్యాత్మీయానాత్మీయయోఃఅయంభేదత్థిభా
వః-గమేగత్యర్థస్యాకర్తృకత్వాద్భావేలుజ్-ఇథవనపాదపానాంవిశే
షణసామ్యాదావన్నాద్యోవన్యప్రణీతేకథంచిత్తమాసోక్తిసున్నేయా॥...

మూ, ౪౪ { సూచ్యైయదాతరుతలేషు మముస్తదానీమాధో
రస్తైరభిహితాపుభుములశాఖాఃబంధాయచిచ్ఛి
దురిభాస్తరపాత్తనైవనైవాత్మనీనమథవాక్రియ
తేమదాంతైః॥

౪౪॥ వేతి॥ఇథాగతాః-యదాఉచ్చైఃఉన్నలేషుతరుతలేషు-నమముఃనావ

త్వంతరదానీంఽహోరక్షేర్యంశ్చభిః-అభిహితాఃఇమాన్-భీశ్చపదిష్టాస్తం
 తః-పృథూఃమూలశ-భాః-బంధాయస్సబుడవాయైవ-తరపాబలెన-ఉన్ననా
 స్వయమేవ-చిద్భిమః-సైతమ్యుక్తమి-భావః-యద్వా-మూఢానా-య్యుక్త
 మేవేత్యాహ-అథవేళితవా-మదాంధైః-అన్యనీనమాత్మ-నేహితం-సక్రియ
 తపివ-అర్తవిశ్వజవభోగో-త్తరపదాప్త-ఇశ్చప్రశ్నయః-అశ్చాభ్యానోఽప
 ఇతివ్రక్కృతిభావాత్-క-నస్తద్భిత-ఇతిటిలోపాభావః-పూర్వవచనధాన్-తర
 న్యాసః ॥

మూ, ౪౫ { ఉష్టోష్ణశీకరస్పజఃప్రబల్వృణోంతరుశ్చుల్లసీలసలి
 వాఽరశుల్యభాసః-ఎకాన్విశాలశిరసోహరిచందనే }
 ఘనాగాఢబంధురపదాన్మమజానిగామః॥.....

౪౫॥ ఉష్టోష్ణేతి॥ మమజాఃఉష్టోహఃఉష్ణప్రకారాః-ప్రకారెనువచనస్యే
 తిస్విర్వచనం-కర్తృధారయివద్భృవాత్పురోయక్-తాన్విశ-గాఢపుశంతి
 ముంచంతి-అహోక్తా-కీప్-అంతః-ప్రబల్-వృణః-ప్రవృత్తశాపాఃఉశ్చు
 ల్లంకిచు-క-ఉత్పల్లనంపుల్లయోరుపసంఖ్యాసమితి-ఉపసగేపిపూల్లైనిస్తాన
 త్సంతస్సనీలనిసస్యనీలోన్మలస్య-ఉన-కేణశుల్యభాసస్సమానకార్త-కృ
 త్తవశానిన్యోధాః-విశాలశిరసః-పులనుస్త-ఎకాకతిదిన్నాగాఢ-
 గజానిన్యోధాః-హరిచందన-నెఘచందన-పేషము-తైలపణిక-గోశిషేషహ
 రిచందనమ-స్త్రి-యామిన్యోధురః-బబంధుః-అపరాన్నాగాఢఅహినిన్యోధాః
 * గ్రహక్రాహిగజానాగాఢతడభయశాపివైజయః-నిగామఃనిర్వాస
 యామామః-అస-తైలిట్-అత్రోభియేషామపినాగానాం-ప్రకృతశ్వాత్మే
 వలప్రకృతశ్లేషః ॥

మూ, ౪౬ { కంఠాయతఃకటభువంకరిణోమదేవస్కంధంశుగం
 ధినుమీనవతానగస్స-సూలేంద్రసీలశకలావళిశ్చ }
 మలేఃకంఠెనుగన్వహళినాంవలయేనభేజే॥.....

౪౬॥ కంఠాయతఃఇతి॥ కటభువంకంఠస్థలం-కంఠాయతఃకచరఃకంఠాద్వి
 భ్యోయక్-తతశ్చగృప్తశ్చయః-కంఠాయతేఞ్జిద్ధాత్మప్రకృతిత్వాచభయ
 పదిన్వ-కరిణః-మద-శుగంధింభ-నగంధం-గంధస్యేత్వేతదేకాంతగ్రహ
 ణంవానియ-తేకవయః-నిగస్యప్రశస్య-స్కందం-ప్రకాడం-అసుగీవశా
 తగ్రస్తిష్ఠేనేన్యోధాః-లియ-తేఞ్నిష్ఠేగి-త్వశుప్రశ్నయః-ల్యాదిభ్య-ఇతినిస్తాన
 త్పం-ఘాలానాం-కంద్రసీలశకలానాం-అవళివత్ప్రమలెనరమ్యేణ-అళినాం-వ

లయేన-కంఠేగుణస్వంత-భూషణస్వంత-అమూఢామస్తకాత్సావంగాఢ
కాన-అశ్వయజ్ఞ-భేదేపా-ప్ర-కర్త-నిః-అగ్ర-అభివలయే-ద్వ-నీలమాణికం
త-భూషణ-తావరో-పా-ద్రూ-వకాలం-కారః॥

మూ, ౪౭ { నిర్ధూతానీవీతవపిబాలకముల్లలంతంయంతాక్రమే
ణవరిసా-త్వనతజనాభిః శియోవశేనశనకైశ్చన
మానినాయశాస్త్రంసనిశ్చితధియాంకవనసిద్ధిమతీ॥ }

౪౭॥ నిర్ధూతేతి॥ యంతానిషాదీ-నిర్ధూతాం-నిరస్తం - వీతంపాదమాతాం
కుశవారశేముస్తాన-గృణితద్యధాతథా-ఉల్లంత-వలాయంతనపి* పాద
కర్తయుతంప్రోక్తంయాననంకుశవారణ-ఉభయంవీతమాఖ్యానిమిహ
లాయుధః బాలకంప-చనషణ్-జః*పంచవషణ్-జోబాలఃపోతస్తరశవ
షణ్-ఇతివైజయంతీ-శియోవశేన-స్వకీయేనగజశాస్త్రా-భ్యానబలెన-క్రమే
ణవరిపాట్యా-పరిసాంతనామ్యపలాలనాని-తజనాభిఃభస్మనాశ్చ - తా
భిఃనై-దేవశనకైః*ఆవ్యయసర్పనామ్న-వక-ప్రాప్తైరితస్సా-థేఅకచ్చ
త్యయః-శనంశాంతిం-ఆనివాయ-తథాహి - సుష్టునిశ్చితా-సనిశ్చితా-థా-ధీ
ర్యేహం-తేహం-పుంసామిత్యథః-శా-స్త్రం-కిమత్ర-సిద్ధిం-నైః-స్వభ్యస్తం
శా-స్త్ర-సర్వ-స్థలతీత్యథః-విభ-క్షధనా-భ్రాతరో-విభ-క్షా-ఇతివన్ని-శ్చి
తా-థా-ధీరి-శ్చి-తే-శ్చ-పద-ర్యతే - ఆతపవాత్రా-నయమానా-క్షా-త్వ-మ-త్త
ర-పద-స్యా-ప్ర-యోగ-లక్షణాలుప్రోపమెత్యామాః॥

మూ, ౪౮ { సంభంహహంతముదితం సహసాముమోచదానం
దావతతరాంసరసాగ్రహస్తః | బద్ధపరాణిపరి
తోనిగతావ్యలావీత్సావతంత్ర్యముజ్వలమవాప
రేణురాజః ॥

౪౮॥ సంభమితి॥ కిరేణుశ్చసారాజాచేఃకిరేణుగాజఃగజశ్రేష్ఠఃకిరే
ణూవాం-గాజేతీ-జవః-గాజాచ-ధ్వన్యతె-ఉభయథాపి-రాజాహస్స-భిభ్య
ష్టచ్-ఉజ్జ్వల-ఉద్భృం-ఖిలం-స్వాత-త్ర్యో-స్వేచ్ఛా-చారిశ్వం-అవాప-త
దేవాహ-ఉదిత-విరిపరిదితం-నహంశం-స్తంభమాలానం-జాడ్యం-దసహ
సా-ముమోచ*స్త-భౌష్ఠా-నా-డి-భా-వా-శ్య-న-రః-సరిసః-ఆ-ప్రి-క-ఆ-గ్ర-హ
స్తః-పు-రం-సా-ణి-శ్చ-య-స్య-రః-శ-ధో-క్తి-స్స-దా-నం-న-దం-దీ-య-ఇ-త-దా
న-ద-న-త-అ-త-త-రా-న-మా-గ్రం - అ-వ్య-య-మా-ద-మ-ప్ర-గ్ని-యః-ద-దౌ-వ-వ
ష-ధ-న-ద-ద-ద-త-త్య-క-ప-రి-తః-బ-ద్ధ-ప-రా-ణ-బ-ద్ధ-ప-శ్చ-న-సా-దా-ని-బ-ద్ధ-వ్య

౧౭౨ (మాఘ శాస్త్ర-సవ్యాఖ్యానే చందమసగః.)

న్యానిచంపరఃవర్షిణఃపాదభిగజప్రకగణైవైజయంత- నిగృహిశ్యంబు లా
నింజశ్యంబులె. అంచకోనిగళో స్త్రీ స్యాదిత్యమరఃఅలామీ లూవాసిష్ట-
లూభో ఛేదనోబ్ధిల స్త్రీసహృద్యక్రభిగజభుటేనలంపః. అత్ర క రేణు
రాజస్యపట్టభ ద్రసాదర్శ్యధ్వనిఃవిశేష్యస్యాపిష్టిష్టత్వాన్ననేవక్యయ్యక్తం॥

మూ, ౮౯ { జజ్జేజ నైస్సుకురితాక్షునునాదనా నెసంరబ్ధహ స్తిపక }
నిష్ఠురచోదనాభిః॥ గంభీర వేదనిపుంకబళంక రీం దై }
మందోపి నామనవ-హంస్వినిగృహ్యసాధ్యః॥

౮౯॥ జజ్జభిః॥గంభీరంమందంవేదీతిగంభీర వేదీ. త్వగ్భృదాచ్యోశిత-సావా
స్తాంసస్యచ్యవనాదపితృనంయోనజానాతి సాస్యాన్గంభీర వేదీ లెకరాజ
పుత్రీయే. దిరకాలేవయోవేదీశీత్యంపరిదితామపి॥ గంభీర వేదీవిజ్ఞేయస్సగ
జౌగజవేదీభిరితిన్యగచర్తీయే॥ తస్మిగంభీర వేదీనికరీం ద్రైసంరబ్ధఃపితే-
హ స్తిపవపహ స్తిపకోనిషాశీఅధోంకాహ స్తిప కాహస్త్వారోహానిషాశీ
త్యమరఃతస్యనిష్ఠురాభిఃచోదనాభి ప్రజానాభిరపి- ముకురితాక్షుంకమీలిత
నేత్రంయథాతథా పురఃకబళం గా సం-అనాదనా నెసంరబ్ధంమూఢోపి
ముఖాధాల్పవటునిభాగ్యమంతాభ్యత్యమః॥ గజ భేదోపి-భద్రో మందో
న్యగ శ్రేష్ఠీజ్ఞేయా స్త్రీ పితృగజాత్యమరి శేష-వ-హంకబలాధికః - విని
గృహ్య - సాధ్యః-ననామనభిర్వితి-జనై ర్జజ్జేజ్జాతం జానాతైఃకర్తృ శిలితో-
మందోపి త్యాదివా క్యాధాఃకర్తృ॥

మూ, ౯౦ { క్షీ వ్రంపురోనజగృహేముహు రిక్షుకాండం నాపే }
క్షు లెస్త నికటోవగతాంక రేణుం । సస్తార వారణః }
విసరిమీలితాక్షుమిచ్చావిహారవన వాస మహూ }
స్మనానామ్॥

౯౦॥ క్షీ వ్రమితి॥ వారణపతిఃకరివరః-ముహుఃపుఃక్షీ వ్రంలగ్రైన్య సం-భి
యుకాండమిక్షుదండంనజగృహేనస్నేదకార-నికటోవగతాంసమీపస్థాం-క
రేణుంకరినేంద- నాపేక్షు లెస్త నేచ్చోస్త్యలటస్త్యభిగజాతాభేలట-కింతు
పరిమీలితాక్షుంయథాతథేస్త్యన్యమిభావ-కృచ్చయాఃహారాయేషు లేవన
వాసాపవనామూగ్యవాః లేహంసస్తా గ-తానేవచింతయామా సేత్యర్థః
కలగీగధాదయేశాంకర్తృశీతకర్తృణశేవశ్వవివత్యాయాంవస్త్రీ-స్వచ్ఛందకా
రితాంబిలాంధభాగేమనునోస్త్రవ ర్తత భితిభావః-వా క్యాధా హేతుకంశా
వ్యలింగమలంకారః-స్తరణం హేతుః॥

మూ, ౫౦ { దుఃఖేనభోజయితుమాశయి తాశశాకతుంగాగ్ర
కాయశునశుంతసునాదరేణిఉత్తి ప్రహస్తతలద
త్తపిధానపిండస్నేహస్మృతిస్స పితబాహురిభా
ధిరాజమ్!

౫౦॥ దుఃఖేనేతి॥ ఉత్తి ప్రేడన్యతే-హస్తతలదత్తోనిహితః-యఃపిధానస్యగ
జగ్రాసస్యపిండః * పిధానంహస్తీకబళేఇతివైజయంతీ-తస్య-స్నేహస్మృ
త్యామృతాదివిషయం దేన స్సపితబాహుర్లాభతభుజః-స్నాతేణ్యంతా
త్కర్తృణిక్త్యతితాప్రీత్యానినాపుగాగమేమిత్యాద్ధస్వః-అశయితాభో
జయితా-అశేణ్యంతాత్తృచ్-తుంగాగ్ర కాయంతనాదరేణ అనమంతం
కబళగ్రహణాయునతిమకుర్వాణం-ఇభాధిరాజంశ్రితిబద్ధీత్యాదినా అణి
కతుఃశోకకర్తృత్వం-దుఃఖనకృత్యై-నిభోజయితుం-శశాక-స్వభావౌన్న
తానాంత తావ్యహంకారగ్రస్తానాంనానమయితేతిభావః॥

మూ, ౫౧ { శుక్లాంశు క్షౌవరదితానినిరంతరాభి వేద్యానిగ
శ్చిక్షింశుతానినరాధిపానామ్ । చంద్రాకృతినిగజ
మండలి కాభిరుచ్చైవీలాభపంచజీవరివేషమి
వాధిజన్తుః॥

౫౧॥ శుక్లే॥ శుక్లాంశుస్తైః-ఉపదితాన్యపకల్పితాని-అన్యత్రశు-అల్పాం
శవంశుకాఃసూక్ష్మాస్తేజోవయవాఃకల్పితృణ్యల్పభేదకస్యగ్యయః-శు
క్తైస్తైః-ఉపదితానివ్యాప్తాని-రిశ్చిభిఃప్రగ్రస్తైఃకిరణైశ్చ-చితతానిచిత్త
తానికిరణప్రగ్రహారశ్చిత్తస్యగురః-చంద్రస్యేవాకృతిశ్చేషాంతాదిషం
ద్రాకృతీని-చంద్రమండలనిభానీత్యర్థః నిరాధిపానాం-వేద్యానిరూప్యా
ణి-నిరంతరాభిరీకరం ధాధిఃఉచ్చైః-గజమండలికాభిరజపరిధిభిః-స్వా
భేదకప్రత్యయః-కాత్పుర్వస్యేకారః-వీలాభపంచజీభిఃపరివేషంపరిధిం-ప
రివేషణమితియావత్-పరివేషస్తుపరిధిరిత్యగురః-అధిజన్తురివేష్యత్యేతౌ

మూ, ౫౨ { గత్యునమార్గగతయోపిగతోరు మాగానైస్త్వి
రంసమాచక్యపిరేచుచివేల్లనాయ । ఓహోదయో
ల్లగితఫేవజలానుసారసంలత్యవల్యయనవధ్రా
వదామగంగా॥

౫౨॥ గత్యునైతి॥ గత్యువాఃవిశిష్టగజనహీనాః-మాగాగతయోధ్యగమ
నానియేషాంతే-తథాపి-గతోరుమాగానైశ్చ-స్థితమారాధ్యానఇతివిరోధః-అ

పిశ్యవిరోధ-గత్యునామాగీకమ్మగసంబంధి-గతిర్యేషాంతభిః-విరోధపరి
హరః-అతివపరిధాభాసాలంకారః-వహస్యతేజసః-అంతస్సారస్య-ఉద
యోద్యోత్య-త్యేన-ఉల్లసితస్యఉద్భవస్య-ఫెనిజలస్య-ఫేనీభూయాద్భవస్వే
ద్యోత్య-అనునారేణస-లత్యోజి-పల్కయనవద్రా-కాతామాసనబంధవర్త
వం-ప్రశంపదానిత-మెన్నదినాన్ని-మీ-భూతస్థానానియేమాంతే-తథా
క్రూ-అంగ-భుజి-వేల్లనాయంగపరివతనాయస్వైరంయ-భేచ్ఛం-మంద
మి-గళః-సమాచక్రమీ-రెసమాకృప్తః-అధ్వై-మాపనో-దినాథ-మితి
భా-వన-తేకృతబుధనాదీమీ-భవతీవ-ధ్రు-వృధివపిభ్యాంరని-తి
జ్జే-కావరో-స్వ-త్యయః-లము-పథ-గు-రం-పరిః-వధ్ర-కంత-పునర-త్ర
యోరిపిశ్య-అచు-సు-న-ద్రీ-వ-ద్రీ-వ-త్ర-స్యాదిత్యాహ-తదా-ప్ర
సి-త్య-కా-కే-ప్ర-స్వ-గ్యయ-భూర్వవచ్చరే-ప్ర-త్యయ-త-కార-స్య-
ర్మ-ప-స్థ-భ-క-భ-భ-తే-పి-త్వా-త్-సి-యాం-జీ-మ్-.....

మూ, ౫౪ { అజిప్రు-ప్రణత-మూర్ధా-బాం-హ్ని-జే-శ్వే-స-స్యాం }
 { అసంగ-మ-మ-బా-భ-మో-క్ష-కాయాః-నా-సా-రో }
 { పవనో-ల్ల-గి-త-నీ-యో-రో-మా-చ-త-మి-వ-జ-గా }
 { మ-ర-జ-పృ-భి-వ్యాః-..... }

జి॥ అజిప్రు-ప్రణత-మూర్ధా-బాం-హ్ని-జే-శ్వే-స-స్యాం-అ-
శ్వే-బా-హ్ని-దే-ప్ర-ఉ-త-ప-తే-పి-శ్వే-స-స్యాం-ప్ర-యో-గ-గ-మ-మా-న-త్వా-ది-త్య-
క్త-ప-ద-గ-ది-భ్యో-య-ది-గ-భ-వా-భే-య-స్వ-గ్యయః-త-ద-ంత-వి-ధి-ప్ర-మ-గ-గ-
ప్ర-ణ-త-మూ-ర్ధ-ని-న-ప్ర-శి-ర-సి-కృ-త-ప్ర-ణ-మ-చ-అ-జి-ప్రు-త-గ-ం-ధ-న్య-హ్ని-మ-ం
ప-వ-న-స-స్యా-భా-వ్యా-త-మా-చ-ప్ర-భా-వ-నా-సా-రో-క-నా-సా-ర-ం-ధ్ర-ం-త-
ప్ర-ప-న-మో-క్ష-భా-వ-తే-న-స్యా-గి-త-ఉ-గ-భ-గ-ం-త-నీ-య-స్వ-మ-త-ర-ం-ర-జ-గ-స్య-
అ-స-గ-మ-వే-ల్ల-న-ప్ర-య-క్త-ర-య-గ్న-భ-త-స్య-అ-భ-వే-ఉ-త్ప-కాయాః-ఉ-
ద్ర-ప-సి-కాయాః-ప్ర-భి-వ్యాః-రో-మా-చ-తా-ం-జ-గా-మే-వే-త్వ-త్వ-యో-స-చ
గూ-గ-గ-ం-గ-యో-ప్ర-భి-య-కా-న-నాయ-కా-నాయ-కా-భే-ద-ధ్య-వ-సా-యా-ది-న్య-
వ-ధే-య-వి-రో-ధ-తే-న-న-వి-రో-క-ం-క-ర-తే-మ-ప్ర-త్య-యః-చ-జో-కు-షి-న్య-
రో-రి-పి-శ్య-ం-లి-ం-గ-ని-వ-య-ం-లో-కా-శ్ర-య-త్వా-గ్ని-గ-స్వే-ది-వ-పు-న-క-భా-వ-రో-
ః-అ-ని-ప-చ-వి-క్ర-ం-గ-ర్వ-గ-న-ం-రో-క-మి-న్య-మ-ర-ః-రో-కో-ర-వ్యా-ని-రో-క-మి-న్య-
మ-య-ం-రో-కో-ద-స్యా-ది-రో-క-మి-న్య-ప్ర-కా-శ్ర-య-మే-గు-కే-వా-గ్ని-భి-నా-య-
ని-ప-క-వ-న-స-ం-ధ-త-తే-మా-చ-రో-త్ప-క-జ-నా-మి-తి-వ-అ-పా-య-వ-న

నమ్రతేరగ్గీలాభ్యోదోషః-అశ్లేష్టతదమంగళ్యం జగుప్సవీ దభీకరమితల
క్షణాత్ ||

మూ, ౫౫ { హేమస్థలముపరితఃపరివృత్యవాణీమన్-స్వపుఃప్ర
వితతాయతకేశపక్షిఃజ్వాలాకణానుగుచారికి
రేణురేణోశ్చేషేణతేజసశ్చప్రాసితారరాజ||... }

౫౫|| హేమేతి|| హేమస్థలముస్వర్ణభూమిమ్యజానపదేశ్యానినా అకృ
ప్రమాథేశీ స్వత్యయిఃపరితఃపరివృత్యకేన్లిత్యా-విపుఃపున్వీ గూళిని
గణమాయకంపయ-అనపవ-ప్రవితతాన్లిష్టాయతాచకేశపక్షిఃమన్వ
సవాణీ-జ్వాలాకణాఃస్ఫులింగాఃతద్వత్-అనుగుచారకవశేన-రేణోః-
నికరేణ-ఉల్లసతాడత-లతయాబహిర్గుచ్ఛతా-తేజనోలతసానరస్య-దర్ప
స్య-శేషేణాతగేకేశేవ-రరాజ-ఉత్ప్రేక్షాలంకారిః||

మూ, ౫౬ { సంతాళికాదరణిశ్చలపాణీయుగ్మన-ధోదితో
హరిగిహోదయశైలమూగ్నఃకాఃస్తోకేననాక్రమ
తవల్లభపాలముచైప్రశ్రీవృక్షకీపురుషకోనన్మమి
తాగ్రకాయః|| }

౫౬|| సంతాళికేతి|| పురుషకోనాను అశ్వానాంస్థానభేదః-తదక్రం-పశ్చిమే
నాగ్రపాదేనభువిస్థిత్యాగ్రపాదయోః | ఉద్భవప్రేరణయాస్థానమశ్వా
నాంపురుషస్త్వతఃపురుషపవపురుషకః-తేనపురుషకేణస్థానేన-ఉన్నమి
తఃఉద్భావవసాపితః-అగ్రకాయఃమన్వనగధోక్తఃఅతపవ-ఉదయశైలస్య
మూగ్నఃకాఃస్తోకాత్-అర్థముదితోధోదితః-హరిఃసూర్యాశ్చ ఇవస్థిత
ఇత్యర్థః-అధోదితవిశేషశాత్-ఉచ్చైరున్నతఃశ్రీవృక్ష-ఎవశ్రీవృక్షకః-
అవత-విశేషః-తద్దానశ్చ-శ్రీవృక్షకీ-వత్సోభవావత-చతుష్టయస్యకం
తేభవేద్యస్యతురోచమానః | శ్రీవృక్షకీనామహయస్సభర్తుస్సత్పుత్రపాత్రా
ర్థః-వృక్షయోగ్యాదిలితుక్షణాత్-శ్రీవృక్షకీవత్ససిచేద్రోమావర్తముఖేచే
తివైజయంతి-దంతాద్యేవదంతాళికాముఖరజ్జః-ముఖరజ్జస్తదంతాళితివైజ
యంతి-తస్యాఃధరణేగ్రహణేనిశ్చలంస్థిరం-పాణీయుగ్మయస్యతం-పాణీ
భ్యాందృఢగ్రహీతహయవల్లమిత్యర్థః-వల్లభపాలంఉత్తమాశ్వపాలం-వ
ల్లభాదయితేద్యక్షైకుగీనాశ్వేపికవ్యతఃఇతివశ్యః-స్తోకేననాక్రమతవల్లాగ్ర
హణదాధ్యాత్-స్తోకేనాపినాక్రమత-అగ్రమితుంఅతక్రొభూనిత్యర్థః-ఇహ
శ్లోకయతుంక్షణమక్షణమతాంగనా-నద్వంద్వః-ఖిమహకిందిత్యాదివదవ్య

భాస్వసామధ్యకలభ్యత్వాదపెరప్రయోగః-అన్యధాస్తోతేనవాక్రమతః
తుభూయపవేతివ్యాఖ్యానైశ్చలపాణియుక్తత్వాది-శేషశావగతవాహ
కాశలప్రకాశనతాత్పర్యభంగప్రసంగాత్-కరణేనస్తోతేతిత్యుతీయ్యా-అను
పసంగాద్వేది-వికల్పదాత్తనెపదం-ఉపమాలంకారః॥

మూ, ౫౭ { రేజేజనైస్సపనసాంద్రతరాద్రామూర్తిదే }
{ వైరివానిమిషదృష్టిభిరీక్ష్యమాణః | శ్రీసన్నిధాన }
{ రమణీయతరోశ్వఉచ్చైరుచ్చైశ్శవాజలనిధేరి }
{ వజాతమాత్రః ॥

౫౭॥ రేజితే॥స్సపనేనాభిషేచనేన-సాంద్రతరాద్రామూర్తిః-అనిమిషదృ
ష్టిభిఃపిస్తయాదః-మిషాత్తైః-జనైఃదేవైరివ-తాదృగ్భిరీక్ష్యమాణః-శ్రియ
శ్శోభాయాఃశ్రీదేవ్యాశ్చ-సన్నిధానేన-రమణీయతరః-తగ్రిసన్నిహితా
లక్ష్మీస్సంతయిత్తోత్తమాహయాశ్చత్యాగమాదితిభావః-ఉచ్చైరున్నగఃఅశ్వః
జలనిధేస్సముద్రాత్-జాతఏవ-జాతమాత్రః-సన్యోజాతశ్చకర్త-అన్యథా
క్తిసాధర్మ్యాసంభవాదితిభావః-మాత్రంకాత్యైస్సైవధారణిత్యమరః-
ఉచ్చైరున్నతంశ్రవణీర్తిః-ఉన్నతేశ్రవణికణైవా-యస్యసఉచ్చైశ్శ
వాః-శక్తాశ్చైవరేజే-ఉపమాలంకారః॥

మూ, ౫౮ { అశ్రాః-భూమిపః-భిక్షుణవీతనిదై-రక్ష-పురో }
{ హరితకంముదమాదధానః | గ్రీవాగ్రలోకలక్ష్మీక్షిణి }
{ కానినాదమిశ్రంధద్దశన-బుబూర-శబ్దసుశ్చ ॥ }

౫౮॥ అశ్రావీతి॥పురో-హరితకం-హరితత్యుణమన్న-అశపవ-గ్రీవా
గ్రలోకలాశ్చయాఃకిణికాః-ముద్ర-ముండికాః-తాసాం-నినాదేన-మి
శ్రంధశనానాం-బుబూర-శబ్దం-బుబూర-దృశిం-దగత్-అశపవమునంద
ధానః-ఉగ్రా-యుగ-అశ్వః-జాతావేకవచనం-క్షణేనవీతనిదై-అల్పని
ద్రోల్పణగ్నాగ్నిమిశ్రభావ్యవసాయకశ్చతిభాగ్యలక్షణాదితిభావః-భూమిప
ః-భిః-అశ్రా-విశ్రుతః-అశ్వస్యశబ్దో-శ్రావీత్యదః-వీతా-శ్శ్రూయంత-త్యా
దివచ్చబద్ధన్యశబ్దేషూపచర్యతే-స్వభావో-కిః-.....

మూ, ౫౯ { ఉగ్రాయకవచరితేన-సహైవరజ్జ్వావీలం-ప్రయత్న }
{ పరిమానవచుగ-హేణ-అనుప్యకారికటక-స్రురగే }
{ గఘాగఘ-శ్చైతివిద్రుతమస్త్ర-వశాన్యమశ్శమ్ ॥ }

౫౯॥ ఉగ్రాయేతి॥దపాచ్చరితేన-అశపవరజ్జ్వాహ-శేన-సహైవ-వీలంశం

కుంశంకావపివ్యయోఃకీలకశ్యునః-ఉత్థాయఉత్పాత్యహుణం-విద్రుతం
ధావంతం-అస్యనుశ్చం అశ్వేశ్యనుశ్చవతాబడవేట్ర-భ్రాంశ్యానుధావతా-
ప్రయత్న సైగ్యహీతుం ప్రయతమా నైరపి-మానవై ర్మనుష్యైర్మగ్రా
హేణ-రగే-కలకశ్చివిరు-అకుల్యకారిఅకులీకృతః-అకులశ్చ బాధభూత
ద్భావేద్విః-క అస్యచ్ఛాపీకారః-కరోతై కనణిలుజి-ఘోలుగిటతశ్చ
స్యలుక్ ||.....

మూ, ౬౦ { అవ్యాకులం ప్రకృతము త్తరధేయకర్మధాగాఃప్ర
సాధయిషునువ్యఃకీణయాపాః | సద్ధంముఖేన
పవీధిషు కశ్చి దశ్వం వల్లావి భాగ కుశలోగన
యాంబధూచ ||.....

౬౦|| అవ్యాకులమితి|| వ్యాఖ్యభిరజ్ఞః-నాచోష్ణ ప్రాదిభేదేనచతుర్దశవి
ధా-తమ క్తంహయినీలావత్యాంశ్చప్రేక్ష్యాప్రాశీనిలానిభోత్తరవలనుంధాదనై
హాయసీషిప్రైకక రాధాకంధరసమోష్ణ-బాణవిభక్తితథాఅశ్చాప్రేక్ష్యాప్రత
లోద్భృతేమయతధావ్యాగూఢగోకణికై వాహనాంకథి శాశ్వతుర్దశవి
ధావల్లాప్రభేదాఅమీత-తల్లక్షణానితుత్రైవద్రష్టవ్యానివిస్తరితయాన్న
లిఖ్యంతే-తస్యావిభాగాఃపిద్యప్రయోగే-తత్రయశలఃవల్లావిభాగశతలః-
షష్ఠిధ ప్రేరణాభిధృతశ్చకణః-వల్లాగ్రహణస్యరాగాద్యపలకుకన్నాత్-
యథాహభూజరాజః* వాహనాంప్రసాహనాంషష్ఠిధం ప్రేరణంపయః
రాగవల్లాకశాప-ష్టప్రతాపిరవ భేదశిథి-కశ్చిగోశ్వసవాహకః-అ
వ్యాకులమవ్యగ్రం-అత్రస్తమియావత్-ప్రకషేణాకృత-ప్రకృతం-సజ్జిత
మిత్యథః-ముఖేముఖకర్తణి సిద్ధంసిద్ధినుంతం-అశ్వంవత స్తాభ్యగణితేషే
ముఖసంస్థానవిశేషానివిశేషణపిస్త్ర-అశ్వనిశ్చయకణః-తమక్తంలేవంతోత్త
రైస్సకృత్కరోప్రసిత-సేనంవాభిరానుంధ్రా-త్తరవాయుపనమున్నతకంధ
రాగ్రం-సత్వోపసంచితముఖంపలహసావ్యానుశ్చంవతుష్క-సహయేము
ఖసిద్ధమాహురితి-ఉత్తరధేయకర్మయుద్ధాద్యత్తరకారేధేయంపథేయఃప్ర
యోజ్యం-యశ్చ-ర్మక్తయా-తద్రూపాభిత్వకణః-అవ్యఃకీణయాపా-అ
సక్తీణయాపా-ధారాగణితేదాః-అశ్వసాయుగసంధానాభిన్నాసా
చపంచధా-అస్తంశితంఛోరితకింఛేదితంవల్లిశంపుతయగితయోమూస-చ
ధారాశ్చత్యమరః-అశ్వశాస్త్రే శుసంజ్ఞాంతరేహోత్తః * గణేస్తు రాచుష్ణా
చతద్వన్యధ్యజవాపరా | పూణవేగాతధాచానా పంచధారాఃప్రకీర్తి

తాః! ఏకైక కాశ్రీః ధాధారాహయశీయోఽకౌమతాః । లక్ష్మీసుధ్యాతథాదీ
 ఘోషాః శైవతాయోజయేత్త మాదితి - తథావపంచ దశవిధాభవంతి.
 ఘోషః చదశవిధధారాః ప్రసాదయతుంపరిచేతుం-సవసువీధిఘసంచారస్తా
 శేషుః గమయాంబగువ-వీధయోనామాశ్వానాంధాగానాధ్యాయాః
 పరిమిగాః ప్రచారదేహాః శాశ్వతిప్రతిశ్యేతేనవేశ్యస్తే-గతోర్విరపక్షునా
 శ్రిశ్యకీలవాసవస్సిక్కుక్తం-యథాహభావరాజః పీఠ్యస్తేస్తోకధారాతాం
 లక్ష్మీసుధ్యాతథాదీ-తమాస్త్రినూత్ । గాసాంస్యాశ్శనుమాంమాననాదీశవశ్య
 తం! శ్రేష్ఠసుధ్యాతథానాంతువాదీనాంఽధికాస్త్యుతాః! ఇవన్యాః కథితా
 వీధౌపప్యేనాంకృతామృతమౌత్యేమానసీసర్వత్రగతిగాధ్యానాంమీరి
 తాః! సమోర్తతాసాః పరాంబకతానుధానత్వాగాత్యణపీఠగాధ్యా
 స్థాః! ప్రకీర్తనలసాంప్రకీర్తనామోర్వేనైతాంపథేఽపీఠ్యః॥ సర్వవీ
 థాః, నెనావాదీశ్చక్రీయోమశంతిః! తేనరాజురణేత్యంహృయాంయాం
 ముక్తానైకేఽలస్యేయోరత్యాయాదయోగిపితేమాదీధయిత్యాహుః
 ఉరన్యాదీధరగ్భావీప్థనులోమధ్యవాసః! ఆరీభక్త్యేభవైరింశ్చైవప్రత్యావీధ
 స్తథాపరః! ఉపధేనవపీఠ్యచపారవాదీదసర్వగః! నిర్విహీనమయస్తైవతాత్మః॥

మూ. ౬౦ { ముక్తానైకేఽలస్యేయోరత్యాయాదయోగిపితేమాదీధయిత్యాహుః
 { నానైకేఽలస్యేయోరత్యాయాదయోగిపితేమాదీధయిత్యాహుః
 { రికివాన్యాదీధరగ్భావీప్థనులోమధ్యవాసః! ఆరీభక్త్యేభవైరింశ్చైవప్రత్యావీధ
 { రంగాః }

౬౦॥ ముక్తానైకేఽలస్యేయోరత్యాయాదయోగిపితేమాదీధయిత్యాహుః - కలకంఠిబిరూప
 రింః! అగ్నిశాపితాశ్చాపాదీనాదీప్తయా - శృణోదాదరంతోభక్తయంతః శ్రు
 ధ్యైః! ముక్తానైకేఽలస్యేయోరత్యాయాదయోగిపితేమాదీధయిత్యాహుః - వ్యోమగంధం
 బజ్రపీఠాని శ్చాగ్నిశాపితాశ్చాపాదీనాదీప్తయా - చారిత్రాః కంకశ్చైః - చారిత్రా
 రంగాః - గానాంచనాని పారపాశాః * గానాంచనం పాదపాశిత్యైజ
 యురీగంధావని గ్రామింకశంతివర్తికేఽత్ - తేషుప్రతితనన్తలనేనభా
 నిమగానియన్తాకీర్తనాదీధయిత్యాహుః! అపసస్మః॥

మూ. ౬౧ { ఉత్తరేణభారమునావస్థలగులకాఘరేహిత్యని
 { స్పృహనతేనగోరకస్తాత్! రోహంకనుంధరచలము
 { సుసాన్నమాసాంచక్రేణిమీలకంసేతుణమాతుకేణ॥ }

౬౧॥ ఉత్తరేణభారమునావస్థలగులకాఘరేహిత్యని - లేనర

౧౫౦ (మాఘకౌశ్య-సవ్యాఖ్యానే పంచమసర్గాః)

౬౪॥ మేఘస్వినభిః॥ ఉపజాతంబలనుస్సాస్త్రీత్యుజ్జ్వలః తేనబలిన్యా జ్యో
త్సా ౨౪మి సైత్యునినానిపాతః॥ ఉత్తౌపుత భేణః॥ మేఘస్వ మోమాంసలా
ఽలస్సాయామేధాస్సజోవినిరితిః॥ అతఏవ-సరభ సంసత్వరం- ఉపగతా
అభి కః॥ మయ్యతిత్యభి కా కామ్యు కా కః॥ కః॥ కామయ తాభిః ఇత్యవరః
అను కాభి కాభి కః॥ మి తేనిపాతః॥ పరా అసః॥ హేమాబలీవ దాణా - ము
హుః॥ అహ కేనయ్య దైవ-భక్తా స్తః॥ జిజ్ఞాసయే-ఉద్ధురే నిధా రే ౪ యు
మృరిన్యాది నానమాసాం॥ ౨౪ తేచః॥ మేఘస్విన కర్మణీత్యథాతథా
నిష్పవన్మ-ప్రసవతం॥ సురభీరసుగవాస్సప్తతః॥ కర్మప్రవచనీయ్యుడైవి
తీయా జయైగతం॥ మే భాణ వెని॥.....

మూ, ౬౪ { వి భాణమయినానీన వృధాంశిరోధింప్రస్యగ్ }
{ నామశిరసానుధికందదంతి । లోలోఃస్థమ్నాప్త కి }
{ ముగ్ధముఖంతరూణానుశ్రుంలిహానిలి హేనవ }
{ పల్లవాని॥ }

౬౫॥ వి భాణమయినానీన వృధాంశిరోధింప్రస్యగ్ మిన్యా
హ-అన్యగామి- వృధాఉచ్చరిపల్లవస్రహణాత్సఫలామిత్యథః॥ శిరో
ధి మి తేన్యామిన్యాంశిరోధి స్త్రీ వా॥ శిరోధిఃకంద రేన్యసీన్య ముగ్ధకర్మణ్యధికర
ణః॥ చెలికి ప్రస్యయః॥ వి భాణంవధానం ఉగ్రముఖంప్లవస్రహణావమూ
భస్వేన్యాప్తతుండం బే ప్త కము ప్త సమూహః॥ గూఢ్రోత్యే త్యాదివాడ
ప్రస్యగ్మయః॥ అ శయితోరసతస్సానోయస్సాస్త్రానునిరసాం॥ ప్రస్యగ్ తాం
నూననాం॥ వధంశిరధిః వానపుంసకస్యేని - వై కవ్వి మోనుమాగహః॥ అ
భంలిహంశేన్యగ్మంలిహాని - ఉచ్చగగాన్యాం హృదైలిహాని॥ శేప్రస్య
యిన్యాఅనుగ్ధిపది త్యాది నామమాగహః॥ తరూణా-నవపల్లవాని॥ పల్లవోస్త్ర
కిన్యా ముగ్ధిన్యానరః॥ లోలోఃస్థంయథాతథాన్యాంస్థయోస్సమా సే వేలిపర
రూపం॥ అధికం॥ నిలి హేతస్సానయామాస- జమా సేన్యగ్ధిలిహ ఆస్సాదనే॥

మూ, ౬౬ { సాధాంకథం విదుచితైఃపిమ మం ద ప తై గా }
{ స్వాగతగాళగతమాప్రవశంనుదీయః॥ దాశేర }
{ కన్యపరిసంఘతంగిపాదైఃప్రంభరావతతిరా }
{ జివన్జివా ర॥ }

౬౬॥ సాధామితః॥ ఉచితైరభ్యస్తైః॥ అభ్యసేప్యచితంన్యాన్యామితియాదవః
పిమమలప తై గా॥ లక తైః సాధాం॥ పిమమంకన్యనింబో భేత్యనరః॥ కథం

దితృ మాదాత్ ఆస్యాంతరాళగతముఖాంతర్గతం - నా నీయఃకృదుత
రం. ఆ మృదళంచూతపల్లవం - గా శేరకఃఉష్ట్రః పురానిమదైఃసంవళితంష్టే
చ్చైస్సంవృతం-కంధిద్విమిత్రమిన్యథాఃవిప్రంపతగరాక్షసుత్వానివ- సవ
దినిజగారక్షణీణావా-పురాకిలకుతశ్చిత్తారణాత్క్షేచ్ఛ భక్షణశై
స్సహంతఃప్రవేశ్యగళుద హంతం విప్రంగరుడక్షజగారేతపారాని కిం ధా
త్రాసుసంభేయా॥

మూ, ౬౭ { స్పష్టంబహిఃస్థితవతేపినివేద యంతశ్చేష్టావిశేష }
{ నుజీజనాయ రాజ్ఞామ్! నైతాళికాస్సృటః }
{ కప్రకటాక్ష ముచ్చైభోగావళికలగిరౌవస }
{ కేషుపేతుః॥

౬౭॥ స్పష్టమితః॥ బహిఃస్థితవతేపి అనుజీజనాయ-రాజావసరకాంక్షీణాభి
భావః-రాజ్ఞాంచేష్టాశేషంనక్షణాలోచితచరిత్రశేషం-స్పష్టం-నివేద
యంతః-తద్వ్యంజనప్రబంధపాతైరితిభావః-కలగిరౌనుభురవాదిః-నైతా
ళికానుంగళపాతకాః-ఆవసరేషుతత్తద్వేళాను-స్ఫుటైఃప్రసక్తైఃవదైః-ప్ర
కటః-ప్రకాశః-ఆధోభిశ్చేయంయస్త్రికర్మణినన్యథాతథా ఉచ్ఛైస్త్యారం-
భోగావళీప్రబంధవిశేషా-పేరుఃపరః-స్వఅణవికహల్లభ్యేనాదేనాదే
లికటిత్యైతావభ్యాసలోపా॥

మూ, ౬౮ { ఉన్న మ గాన్త మునుంటవనుండిన గానీల }
{ నాగకులసంకులమాబభాసె సంధ్యా శుభిన్న ఘ }
{ నకబురితాంతరిక్షలక్ష్మీవిడచిగిచిరం శివకీర్ణ }
{ నన్య॥

౬౮॥ ఉన్న మైతి॥ ఉన్న మైరున్న లైః - తా మైథామరలైః-పట
మంటపైః-కూమ్యైః-నుండితం-ఆసనంతాత్-నీలైః-నాగకులైః-గజసంఘస్సం
కులం-అతవివసంధ్యాంశుభిన్నైః-సంధ్యాగాగసంభిన్నైః-ఘనైః-మేఘైః-క
బురితస్యచిత్రీకృతస్య-అంతరిక్షస్య - లక్ష్మీవిడంబయశ్యసుకరోతీణభో
క్తం-శివకీర్ణనన్యనుంగళకీర్ణనన్యశ్రీకృష్ణస్య-తచ్చిచిరం-కటకం-అబభాసె
మనోహరమభూదిత్యథాః-ఉపమాలంకారః॥

౧౮౨ (మాఘకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-పంచమసర్గః.)

మూ, ౬౯ { ధరస్యోధతానాన్వమితి ననుసర్వత్రజగతిప్రతీ }
 { సత్తా-లమానుజీభరచుదకిపా పిపయిముః । ఉ }
 { సాలభే పూచ్చేర్నిరిపతిరిశ్రీపతసునౌబలాక్రాం }
 { తఃక్రీడద్విరదమసితోర్విగుహరవైః॥..... }

ఇశ్రీ మానుకృతా - శిశుపాలవధే - మహాకావ్యే
 పంచమస్సర్గః.

౬౯॥ ధరస్యో॥బలైస్సవైః అక్రాంతః-అసాగిరిపతిఃరైవశకః- క్రీడ
 స్త్వికాహరమాజ్ఞైః ద్విరదైఃసశితానాంభగ్నానాం-ఉర్విగుహాంవృతా
 సాలభే పూచ్చేర్నిరిపతిరిశ్రీపతసునౌబలాక్రాం - ఉన్వ
 తానాంభగ్నానాం-అనుభాసర్వత్రజగతి-ప్రతీతః ప్రసిద్ధః గోవధానోద్ధరణా
 ది-భానాంత-తాహాకిరికీమధాం-అసాగిరిహతిభారవంతం-మాంబధః- ప్రా
 పిపయిముః ప్రాప్యముతమిచ్చురసి- ప్రాప్యితేస్సన్నంతాచప్రశయః-ఇ
 త్యస్త్యే-ఉచలభేరతిప్రప్రదేభ్యుత్పైయే-ఉపాబ్ధాం-రావ్నిభేలుజ్జ్వ
 లితా-ఉచలభేరతువాదాంత-ప్రప్రదేభ్యుత్పైయే-ఉపాబ్ధాం-రావ్నిభేలుజ్జ్వ
 లితా-ఉచలభేరతువాదాంత-ప్రప్రదేభ్యుత్పైయే-ఉపాబ్ధాం-రావ్నిభేలుజ్జ్వ
 లితా-ఉచలభేరతువాదాంత-ప్రప్రదేభ్యుత్పైయే-ఉపాబ్ధాం-రావ్నిభేలుజ్జ్వ
 లితా-ఉచలభేరతువాదాంత-ప్రప్రదేభ్యుత్పైయే-ఉపాబ్ధాం-రావ్నిభేలుజ్జ్వ

ఇశ్రీ సకవాక్యప్రమాణపారావారపారీణసహాపాధ్యాయ
 కాలదలనానాదమూరికీరదితాయాం - మాఘవ్యాఖ్యాయాం
 సర్వకావ్యవ్యాఖ్యాయాం - పంచమస్సర్గః.

మాఘ కావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-పద్మ సర్గ ప్రారంభః.

మూ, ౧ { అక్షరిరంసుకుముంయుగపద్మిరౌక్మతయగ్ధా స్వతగు
ప్ర సవ శ్రియా బుధుశానిషేవితమనాదభేభా
విపదంవిపదంతక్మతంసత మ్ ॥ }

౧॥ అక్షరమువణానం ప్రస్తావితైః అక్షసేనానివేశానంజరం-గిరౌరై
వణకై-రిరంసుంరంతుమిద్ధుం - రమేస్సర్వతాదుప్రత్యయః-ఏతేనయుతు
గణప్రవృత్తైః ప్రభువితృప్తైః జ్ఞానపూర్వకత్వముక్తిం- సతాంసాధూనాం-
విపదంతక్మతంవిపదామంతంకిరౌపివిపదంతక్మత్-క్వపిశుగాగమః-తంవిప
దంతక్మతం- సేవ్యమిహావాంఘరిం-నిషేవితం-స్వతహా స్వకీయవృ
త్తా-అంతర్వ్యయధాస్వసం-యధా-వ్యయాభావః-యధాస్వతగు
స్థితా-ప్రసవశ్రీఃపుష్పఫలసంపత్తిః-యధాస్వతగుప్రసవశ్రీః*ప్రసవస్తుఫలే
పుష్పశ్యామరీ శాకపాథికవాదిషుక్తప్రభః-సాకృతాయానతేన-క్మతయ
ధాస్వతగుప్రసవశ్రియాయధాస్వతగుక్మతప్రసవశ్రియైత్యర్థః బుధు
గణేన-యుగపత్-భువి-పదం-ఆనంద-సహితం - యుగపద్మగుణః ప్రాదురభూ
దిత్యర్థః-నహ్యవసగంసవ కాశీ-పంత్తీ భావః - అత్ర సగైసర్వత్రయమ
కం-శబ్దాలంకారఃతల్లక్షణంయూక్తంచతుర్థాసగై - అధాలంకారస్త్రయ
ధాసంభవమూహ్యః-అస్మిన్సగైదుతవిలంబితవృత్తం - ప్రతేదిలంబిత
మాహనభౌభరాపిలంకారాత్ ॥

మూ, ౨ { నవపలాశ పలాశవనంపురస్సృజపరాగ పరాగ
తపకజమ్ । హృదులతాంతలతాంతమలకయ
గ్నమరభింసురభింసుమనోభవైః ॥ }

౨॥ అక్షరౌకేదేవ-ప్రావ్యవ్యవహారాద్వ సంతమాతౌవణాయ॥న
వ॥సహరిఃపురోక్తై-ప్రకృతంవా - నవపలాశానినూతనపత్రాణి-పలాశ
పనానికింశుకపనానియస్త్వితం - నవపలాశపరాశవనం-బహుప్రీహిపూ
ర్వవనోబహుప్రీహిః*పరాశకింశుకైపత్రైపలాశ ఇతివేత్సైః - స్ఫుటానిపిక
చాని-పరాశైరజోధిః-పరాశానివ్యాప్తాని-పంకజానియస్త్వితం-స్ఫుటప
రాశపరాశతపంకజం-హృదులః-కౌముదఃఅతపవగాంతా-అతపవసుయై
కిందితమ్నానా-లతాంతావల్లవాయస్త్వితం-హృదులతాంతలతాంతం-సు

తలమాంసమివ-అశోభతేత్యుత్తే త్తే త్తే॥

మూ, ౬ { స్మరహుతాశనముమురమాణాతాందధురివా
నువణస్యరజఃకణాః । నిపతితాఃపరితఃపథికప్ర
జానుపరితేపరితేచరతోభృశమ్॥

౬॥ స్మరేతి॥ ఆనువణస్యచూతవనస్య * ఆనుశ్చుక్తోరసాలోసావన్యను
రిక్తిపరిరంతశ్చరత్యాదినావననకారస్యగుప్త్యం-రజఃకణాఃపరాగమాగ్నాః-
స్మరహుతాశనఃకామాగ్నిః-సపవ-ముమురఃరితఃపాగ్నిః*ముమురఃగర్భతుమా
నలక్ష్యవైజయంతీ-తస్యమాణాతాం-దధురివేత్యుత్తే త్తే త్తే-అతోముముర
రమాణాత్వాదేవ-పరితఃఉపరి-నిపతితాః-తేరజఃకణాః-పంథానంగచ్ఛ-తీతి
పథికాన్యవక్తవ్యన్నితీప్తన్వ-త్యయః-తేషాంప్రజాః-భృశం-పరితేచఃపరి
తావయామానుః-అతోముమురమాణాతోష్ఠత్యైశ్చనిమితిభావః॥

మూ, ౭ { రతిపతిప్రహితేవక్యగక్రగఃప్రియతమేషువధూ
నుననాయికా । వకుళపుష్పరినానవపేతలదర్శన
గాన్నిరగాన్వధుపావళిః॥

౭॥ రతిపతి॥ ప్రియతమేషువిషయేషు - కృతశ్రుగఃకృతరుషః*ప్రనిఘోరు
ఘ్రుధౌస్త్రియామిత్యనురః - వధూఃఅనునాయికాకుపితాః స్త్రీగనువే
ష్యఃశీలనునెఘుశీలాలునయననమధేభ్యధాన్యః శుమ్భుల్బలోక్త్రీయా
యాంక్త్రీయాధాన్యామితీభిషిష్యరధేభ్యంప్రత్యయః*అకేవోభావి
ష్యదాధనుణ్యయోరిపిషస్త్రిప్రతమేధాన్తివ్యాయా - రతిపతినాకమేన-
ప్రహితాప్రేషితేవతద్వాగ్నిప్రేవణాంతరమేవతాసాంకోపత్యాగదశా
నాదియముత్తే త్తే త్తే-వకుళపుష్పకాం-రసోమకరంజః-సపవాసవః-తేత
త్వానెన-వేతలధ్వనిఃనాదుగర్భనా-నాధుపావళిః-నగచ్ఛతీత్యః తస్మాత్తల
గాత్వత్తే త్తే-నిరగాత్ నిరగాన్వధుపావళిః గాలుశీతిగాదేశః॥

మూ, ౮ { ప్రియసఖిసదృశంప్రతిబోధితాఃకినుపికామ్యగిరా
వరపుష్టయాప్రియతమామవపుగురుమగ్నరచ్చి
దురయాదురయాదితనుంగనాః॥

౮॥ ప్రియసఖి॥ గురోమహతః-మగ్నరస్యద్వైషస్య - కిదురయాభే
త్వాన్యపిదిభిదిచ్చిదేకురచ్-కామ్యగిరాగ్రాహ్యవాచా-వరపుష్టయాకో
శీలయా-ప్రియసఖ్యాసదృశంయథాతథా-తీనుపరైః-చుబోధం-రహస్యం

మూ, ౧౧ { కరుణసాస్యపరాగిపరాగిణీలిక దంబకమంబురు
 హంతరిః స్తబభరేణజిత స్తబకానహన్నివలతేవల
 తేభిముఖంతవి || }

౧౧|| అక్షకబ్ధిస్స వ్యయంగ్రహశ్లేషసుభాక్షాంప్రియామలిపాతవ్యాజేన
 భగ్నోయాప్రిభికుళితేనాహాత్రిమి|| సనభరేణసాధననజిహ - స్తబ
 కాభ్యాంఆనమంతినవలతాయయాసాతస్థోక్తాతస్యాస్సంబద్ధిహేబిహ
 బకానహన్నివలతే-స్తబకానహన్నివలతోపహాస్యోక్తః - అనవిన- క్షయం
 రాగివిరక్తనత్-అలికదంబకం- పరాగిణీః పరాగిణీనిపిర కిహేయక్తిః.
 అంబురుహంతరిఃఅపాస్యతవలభిముఖంవలతేనలలివిశేషలదాభ్రమాది
 తిభావంతిథాభ్రాంతిమవలంకారోవ్యక్తతే||

మూ, ౧౨ { సురభినిశ్చలతేనకత స్తవంన ఎసుభావభురేవ
 గవాధరే అంబురేవగంధరిసావమూమనసే
 మానసావనసాముదే || }

౧౨|| అథారే స్తవభిముఖాగమనెకారణమాహ|| సురభినిశ్చ || తవసురభిని
 శ్చలతేఃశ్వాసమారుతే-నఎసుభావన్మధురేఅధరేవ తృపంశ్చహంసిధతః
 దధానస్య-అతేభ్రామరస్య-మమేవ-ఆమూఢపలభ్యమానా- సుమనసాం
 సంబంధితామనరా-గంధరిసావభ్యమాధుర్యే-మానసాంతికిరణస్యము
 దేనాంనవగ్యాపా- అత స్వదాస్యరిసంగళభాదాగచ్ఛోత్సాహం
 మస్స వస్త్రీశ్యానినాచతుర్థే - అగ్ర కాంతాకర్మకాస్వయి-గృహశ్లేషసు
 ఖాసానీప్రియస్యతస్థయహేతోఃఅతేరేవాగమనహేతుత్వేన - అన్యస్థ
 స్థాంతేముఖసౌభరిసలోబేసామననగంధరిసవే కాగ్నియోర్వణయతు
 మాదిశ్యాస్యహకానుసారేణప్రకృష్టేనాపిహమాశ్చైవైవభవశబ్దస్యఅన్వ
 య-వలతేభిముఖతవలతిభయాదివసస్వదక్షిణపక్రిమోవసంహారాభ్యా
 వాళిః పశ్యతేవేహేపమేయిశ్వాసగమాతే - అన్యధామధ్యేమమాతేరివ
 త్యేతదైవరీత్యేతతద్విరోధాత్-భగ్యలహభివల్లభాన్వగమన- అతోప
 మానుప్రాసయమకానాంతావద్విజాతీయానాంసంస్కృతీస్తేన - తథా
 యమకానాంజగ్రయాతాం చక్షుర్థపాదాగావేక స్థానక్షరేస్తాన్వభ్యాం
 త్రిభ్యశ్చపరతోక్షరగ్రయావృత్తలక్షణాం స్థితత్వాన్విజాతీయసంస్క
 ర్షితేస్తే||

మూ, ౧౩ { ఇతిగతంతమంతరమంగనా భుజయుగోన్న మనో
చ్యుతర స్రవీ | ప్రణయినంతభ సాచుదర శ్రీయావళి
భయాభిభయాదివసస్వజై || }

౧౩|| ఇతీ|| ఇతిఇత్థం- గదంతం- ప్రణయినం- అనంతరం- భుజయుగస్య- ఉ
న్నమసేన- ఉచ్చతరావత్యున్నతౌ- సనాయస్యాస్యా- స్వాంగాచ్ఛోపసర్జ
నాదసంయోగోపధాదితీజీమ్- వళిభయావళయః- స్వంతేయస్యా స్వయావ
ళిమత్యావతుందివళివతేభాఇతిభ స్రత్యయః- ఉదర శ్రీయామధ్యశోభయా
ఉపలక్తితా- అంగనా- అభిభయాదివ- రభసాత్- సస్వజైఅలిలింగ- వస్తుతోరా
గాదెవేతిభావః- వ్వింజపరిష్వం- గెఇతిధాతోః కితారిలిన్ నాయకామధ్యః
లజ్జామస్తథమధ్యస్థామధ్యయినాయకామతా || }

మూ, ౧౪ { వదనసౌరభలోభ పరిభ్రమన్ భ్రమర సంభ్రమ
సంభ్రతశోభయా చలితయాపివ ధేకలమేఖలాక
లకలోలకలోలకృశాన్యయా || }

౧౪|| వదనై|| వదనస్యముఖస్య- సౌర భేగంధే- లోభేన- పరిభ్రమతా - భ్ర
మరైః హేతునా- యస్సంభ్రమః- తేన- సంభ్రతశోభయా- సుపాదిత శ్రియా-
చలితయా- అభిభయా త్ప్రసీగయా- అతపవ- అలకైరలక పాతైః- లోలకృశా
చంచలాఽయై- అన్యయా- స్వంతే రైః- కలః- మేఖలాయాః- కలకలః- కోలా
హలః- విదధే- హితః- అభిభయాదవసరంత్యాః- కాంక్షిగుణవ్వనిరజనీత్యర్థః-
పతేనచకితత్వముక్తం- చకితంభయసంభ్రమః - అత్రానుప్రాసయమక
యోసజాతీయశబ్దాలంకారయోః సంస్పృష్టిః- స్పృష్టైవతావత్తథాయమక
యోశ్చన్వయోశ్చమృతపాదానావేస్తే- క్షత- రాత్- ద్వాభ్యాంచ పరతో
క్షరత్రయావృత్తిలక్షణయోః స్థితత్వస్వజాతీయయోస్సంస్పృష్టిః || }

మూ, ౧౫ { అజగణగణశేప్రియమగ్రతః ప్రగతమష్టభిమాని
తయానయాః | సకేనుధావభవన్తదనవ్యథాఽధుని
తాధునిశాః కుమరస్త్రీయః || }

౧౫|| అజగణన్నితీయాః- కుమరస్త్రీయోయావవాంగనాః- గణశోబహు
శక్తిలహ్వల్పార్థావచ్చస్తారకాదన్యతరస్యామితశ స్ప్రత్యయః - అగ్రతః-
ప్రగతమపిప్రయం- జాతావేకవచనం- ప్రయానిత్యర్థః- అభిమానీనాంభా
వోభిమానితా- తయాశ్చత్వరలోగుణవచనస్యోక్తిప్రంబద్భావః- నాజగణ

నగణయంతిస్త-గణశ్చైరాదికాణ్డైచక్ష-ఈచగణిత్యభ్యాసస్యపాఠికమీ
త్వం-తామసురస్త్రయః-మధౌవసంతే- సతిప్రవతమానోమధుశ్చైత్రే
వసంతేచైతవిశ్వః-మదనవ్యధయా-ఽభురితాః-హ్వలితాస్సత్యః- ధుర్యగ్రై
అభవతావతత-త-స్వయమేవపురఃప్రవృత్తాత్మభాగః॥

మూ, ౧౬ { కుసుమకార్ముకకాముకసంహిత ద్రు, తశిలీము }
{ ఖండితవిగ్రహః॥ మరణమప్యపరాప్రకృపిదిరే }
{ కిముముహుముముహురతభర్తృకాః॥

౧౬॥ కుసుమేతి॥ గతభర్తృకాఃవియోగిన్యోనద్యత్రైత్యైకప్రత్యయః-
అపరాకాశ్చిదంగనాఃకుసుమకాముకస్యకామస్య-కామక-స. హితైః
స.యోజితైః-ద్రుతైఃజవనైః-శిలీముఖైశ్చరైః-ఖండితవిగ్రహఃపాతతశిరీ
రాస్సత్యః-మరణమపి-ప్రకృపిదిరే-ముహుఃపునఃపునః-ముముహుః-ముమూ
ఘారితికిమువక్తవ్యమిత్యభాగః॥

మూ, ౧౭ { గురుదిహవరనాంబురుహశ్రియస్సతతస సత్యమ }
{ లంకరణాయతే॥ తదపిసంప్రసన్నహితేచుధా }
{ వధిగమంధిగమంగళమశ్రుణః॥

౧౭॥ అథకస్యాశ్చిత్ప్రేషితభర్తృకాయాః బంధుజనాశ్వాసంక్రిభికు
ళకేనాహ॥గురుదిహే॥ హ్యేసుతనుసుభాగ్నిలంబాథానద్యోహ్రాన్వృత
తహ, స్వః-నీమాంతో-క్షరవనోబహువ్రీహిః-అన్యధాగుణస్సాత్-రుగు
దిహావందేచ్ఛ-అశ్రుమోచనమిత్యభాగః- గురుస్సన్నంతాదప్రత్యయే
టాప-తేతవ-వదనాంబురుహశ్రియః- అలంకరిణాయ-సన్యంరన్యాణాం
ఽకృతరపిశ్రియంతనోతీతన్యాయాదితిభావః-గన్యామానక్రియాపేక్షాగూ
చతుర్థీ-తదపితథాపి-సంప్రతి-మధౌవసంతోన్నవే-సన్నిహితేసతిఅశ్రుణః
అనుంగళం-అధిగమంతివాప్తిం-ధిగిందెత్యభాగః॥ధిశ్చి భాగ్యననింద
యోరిత్యనురః॥ధిగువర్యాదిమృష్టికద్వీపయా-అతోమాగుదెత్యభాగః॥

మూ, ౧౮ { త్యజితకష్టమసావదిరాదసూ-విరహవేదనయే }
{ త్యమశంకిభిః॥ ప్రియతయాగదితాస్వయిబాంధ }
{ తైరపితథావితథాస్థితమగిరః॥

౧౮॥ త్యజితీతి॥ అసాదాలా-విరహవేదనయా-అదిరాత్-అసూ-పా
ణా-త్యజితకృతి-వతమానసామీ-ప్యేభావ్యదభేద-కష్టంబ

త- హేపభ- త్వయివిషయోప్రియతయాభివ్యవం-అఘశ-కిభిరనభోత్సై-
 కిభిః- ప్రేనుపశ్యేభయాన్యాపదతిన్యాయాదితిభావః-బాంధవైఃగదితాః-
 ఉచ్చరితాః-గిరిః-క్షీః-పిగతంతథాత్వంయాసంతాః-అన్యతాః-ః-తథం
 త్వస్మతంవచ-కృత్యమరః-బహువ్రీహ-పశేష్యలింగతా-బ్రహ్మణాదిత్వ
 త్-హ-స్య-త-నజ్-సమాసః-అపితథాస్యత్వః-మాపితథాఃమాకృథాః-వృ
 థాః-కో-కెనమాకృథా-కృత్యకః-పిగ-రా-త-నో-తే-జీ-థా-స్-త-నా-ది
 భ్య-స్త-ధా-సో-రి-ప-బా-స-చ-య-అ-ను-ద-త్త-ప-ద-శే-త్యా-ది-నా-అ-ను-నా-స-క
 ణ-ప-స-మా-జ్యో-గ-భి-కృ-దా-గ-మ-ప్ర-తి-ప-ది-.....

మూ, ౧౯ { నల్లలుగురుగ్రహోపవేశకలైకహానసాక్షి బం
 ప్రణమోనాదిశ్శై | ప్రణయి నోశీతవయ్య వ భూ }
 బాహిస్సప్తభస్మశైవ్యతైవ నిర్వనా || }

[illegible]

మూ. ౨౮ { హనుగయోహుబోధోమాభవీహనుసన్మద్ధిసమే
 పోమేవయూ । హనుకి రాంగనయోమహురుస్తే
 నిధ్యోభ్యుదాభ్యుదాక్షురముజ్జగై॥ }

[illegible]

బ్రోవణాత్మక ఏవవ్యంజకవిశేషాభావాదస్ఫుటార్థః సతమాశ్రిత్యోక్తం-
పర్వపరికాకవయ్యతి-ఉజ్జగేతవృత్తైగీతం-గాయతేరవివక్షి-సక-వ-కా-
స్యా-వో-ః-బంధు-నై-వ-హ్య-రాహిత్యం-నమతావనగుంభ-నై-ఇతి-ఉ-కా-
మ-తా-భ్యో-గుణః॥

మూ, ౨౧ { ఆరుణిశాఖిలశైలవనాముహుర్విదధనీ పతికావస
రితాపిః॥ ఒకచకీశుకసంహతిరుచ్చతైరుదవహద
ఎహవ్యవహశ్రియమ్॥

౨౧॥ ఆరుణిశైలి॥ ఆరుణితాన్యగుణీకృతాని-అఖిలానిశైలవనానియయా
సా-ముహుః-పతికానిధ్వగా-విరహీణశ్చ-పరితాపిరస్సంతాపవతః-విదధ
తీ-ఉ-చై-రె-పూ-న్ప-తై-ఉ-న్న-లా-అ-వ్య-య-స-ర్వ-నా-మా-మ-క-ప్రా-ప్త-రి-త్య-క-
చ్చ-త్య-యః-వి-క-చా-వి-క-సి-తా-యా-కీ-శు-క-సం-హ-తి-వ-లా-శ-కు-మ-రా-శిః-సా-
న-వి-హ-న్య-వ-హ-శ్రి-య-ం-న-వా-గ్ని-శో-భా-ము-వ-హ-త్-ని-ద-శ-న-ాల-ం-కా-రిః॥ ..

మూ, ౨౨ { రవిశుగంధనమారుహతుల్యగాంధధతియత్రశిరీ
మరతోగుచః॥ ఉపయుగోవిదధన్నవహద్వికాశ్య
ఒరసావిరసారభసంపదః॥

౨౨॥ అక్షశ్రీష్టవణనమారభతే॥రవీన్ద్యాని॥యత్రశుభాః॥రీషరజసాం
రుచఃకాంతయః-రవిశుగంధనమారుహతుల్యతాం-సూర్యాశ్వరోహసావ
ణ్యం-దధనీహరిద్వితాభవంశ్యభః-అసాశుచిశ్రీష్టః-శుచిశ్శుద్ధే
నుపహతేృం-గా-రా-మా-ధ-యో-స్త-థా-శ్రీ-ష్టే-హు-త-వ-హ-పి-స్యా-ద-ని-వి-శ్వః-స-
వ-హ-ని-కా-పు-ష్ప-జా-ని-ప్ర-భ-ృ-త-య-స్త్వ-ని-గా-ఇ-స్యా-దు-గః-పు-ష్ప-ఫ-ల-మూ-లే-
మ-బ-సూ-ళ-మి-తి-గ్ర-హ-ణా-న్-బ-ల-పి-య-క్తి-వ-స్త్వ-ని-వ-న-భ-వ-త-వి-రా-చి-రా-
వ-సా-య-నీ-సా-ర-భ-సం-ప-త్-యా-సా-ం-తా-స్థ-గ-ం-ధా-ఇ-స్యా-ర్క-వి-ద-ధ-తు-ర్వ-
ఉ-ప-య-యా-ప్రా-ప్తః॥

మూ, ౨౩ { రీతితకోమలపాటలమట్టలేనిజవధూశస్సితాను
నిధాయని॥ మగుతవాభివిలసిభిగుచ్ఛవభ్రహద
భౌనుదలాల్యముపాదయె॥

౨౩॥ రీతితే॥పాటలాయాః॥అవయవాః॥పాటలాః-బుష్పకరణ్యేసుప్తఫల
మూలేసుబహుళమితి-బహుళగ్రహణాదనో-బు-తే-తే-కో-మ-లాః-మట్ట-
లా-శ్చ-రీ-తి-తా-భి-న్నాః-కౌ-మ-ల-పా-ట-ల-కు-ట్ట-లా-యె-న-త-స్మి-న్-ని-జ-వ-ధూ-

౧౯౨ (మాఘ శాశ్వే-సవ్యాఖ్యానే - పప్తసగణః)

నాం-శ్వసితనిశ్వాసం-అనుపిథ తైలనుకరోతీతితథోక్తే - తస్యదృశీత్యథా
ఉచ్చిదాః భ్రమంతతృప్తలశయోయస్త్రితస్త్రిత-ఉచ్చదభ్రమదలౌ-మ
స్త్రిష్టానితె-వాతినహతిసతి-వాతేలబత్సత్రా దేశః-విహసిభిఃవిలసనశీ
లామిశ్శిశ్నాకపలసేత్యాదివాఘీనుబ్రుత్యయః-మదేన-తౌల్యంచావల
ఉపాదదేస్వీకృతం-మత్తైజాతమిత్యథాః॥

మూ, ౨౮ { నిదధిరైదయితోరసితత ఇన్న పనవారితుషారభృ }
{ సస్తనాః సర సచందన రోమరనుక్షణంవిచక రేచ }
{ కరేణవగోరుభిః॥..... }

౨౮॥ నిదధిరభిః॥వరోరుభిః స్త్రీ, భిః-తత్తు ఇన్న ప నెనసద్యస్సాన్ననెన.
రితుషారభృతోజలశీక రధారిణః॥తమారోహిమశీక రావితశాశ్వతః-స్త
దయిశోరసిప్రియవతుసి-నిదధిరైహితాః - తెహంసంతాపశాంతయ
నాద్రాణం గావపలింగన్ని త్యథాః కించ-క రేణపాణినా-సర సజలద్ర
చందన రేయఃస్ఫుప్తచందనపంకశ్చ-అనుక్షణం-విచక రైఃకీణాః- కర తే
జరిత్వాయుచ్ఛవ్యాతామితగుణః-క రేణుకరోరుభిరితిపాతప్రక్షాదా
పదాదౌపమ్యజ్ఞాన్యాదివాఘీ బ్ర సంగాధ్యయః॥

మూ, ౨౯ { స్ఫురదధీరతటిన్న య నామ హుఃప్రియమివాగలి }
{ తోరుపయోధరా జలధ రావళిరప్రతపాదితస్స }
{ సమయాసమయాజ్జగత్సధరమ్॥..... }

౨౯॥ అధవపాణవ గారమాహ॥స్ఫురదితి॥మహుః-స్ఫురదీ-అధీరైదం
తటితానయ నైశ్చవతః॥న్న య నెయస్యాస్సాఅలితాఃఅరిక్తాః-ఉగ్రపయ
తాః-మహామేమాః యస్యాంసా-అన్యత్ర-ఉగ్రూచపయోధరౌచఉగ్రువ
ధరం-ప్రాణ్యం॥స్వాత్ స్వతైవైకవద్భావః-తదగలిగంతపరిగం-యసే
సాజలద రావళిమేమపప్తః - అగ్ర జలధ రావ లేఃపయోధరాణాంచ
యనావయవిథావాగ్నృశ్చి దేశశః-అప్రతిపాదితస్ససమయాఅ
క్షిణనిజవేళానమిశ్రయాగవద్యాత్-అన్యత్రైగ్యాచ్యైఃభావః-
ధరంభూదరంకైవతకం-ప్రియమివ - సమయాత్ సమగచ్ఛత్-యాతే
జ్-పయోజగత్సభ్యయాఃపన్యాజంతేనగరశభ్యవపస్తీసమాసః-అగ్ర
ణమహిన్నా జలధ రావలౌనాయకాత్సప్రతీతేస్సమాసోక్తిః- సతీప్రియ
తేయ్యపమయాం గెనసంకీర్తయే॥

మూ, ౨౬ { గజకదంబక మెచకముచ్చకై నభసేవీత్యనవాంబు
నగుంబరై । అభినసారనవల్లభ మంగ నానచక మెచ
క మెకిరసంరహః ॥

౨౬॥ గజైః॥నభసి శ్రావణమాసేనభా శ్చ వణిశ్చసృత్యనరః-అంబ
రైవ్యోమ్ని-గజకదంబకమివ-మెచకంశ్యామలంకకాలశ్యామలమెచకాశ్చ
త్యనరః ఉచ్చకైగున్న తం-నవాంబుదంవీత్య అంగ నా ఏకఃఎకాయనఃర
సోరాగోయస్యతం-ఏకరసం-నిరస్కృతవీరరసమిశ్చయః-కంవల్లభం ప్రి
యం-రహఃఎకాలతే-నచకమెచకామయతే-తథానాభినసారచ-సర్వంవ
ల్లభంసర్వాపితత్వదంగనాచకమెచభినసారచై-నవాంబుదసౌందర్యప్రకాశా
త్సయోక్తిః-ఇహకామనాపూర్వకత్వానభినరణస్యసయోగధర్మకన-బలీయ
స్తప్తస్థాయనయనకవశాయాతపాతక్రమబాధేయోజనాన్యాయైవ॥

మూ, ౨౭ { అనుయయావిః-సౌపలకుండలన్యఃపితానక సంవర్తి
శాంకుః-మౌద్వతధనుచలయస్యసయోముచశ్శబ్ద
లిమాబలిమానముషోషపుః॥

౨౭॥ అనుయయావిః॥ ధృతధనుర్వలయస్యధృతేంద్రచాపకుండలన్య-చ
యోముషోమెఘస్య-సంబంధి-శబలస్య భావశ్శబలిమాదినశ్శాస్త్రధౌద్విభ్య
త్సనిజ్ఞాపివిధాఃనానావర్తాః-ఉపలాః-న-నియోయయోస్తయోః-కుండల
యోః-మృణివిశానకేనకాంఠపుంజైర-స-వర్తితాః-మిళితాః-అంశవోజనీల
భాసః-యస్యతే-తథోక్త్యశేషాద్విభాషేతికప్రశ్నయః-బలిమానముషో
బల్లిసుగాహంకారహరస్యహరైః-వపుః-అనుయయాఅచకార-తద్వక్తృ
భాషిత్యథః-ఉపమాలంకారః॥

మూ, ౨౮ { ద్రుతసమీరచలైః-క్షణలక్ష్మీగవ్యవహితావిటపైరి
నగుంజరీ-నవతమాలనిభస్యనభస్తరోరచిరరోచి
రరోచత వారిదైః॥

౨౮॥ ద్రుతేతి॥ ద్రుతసమీరేణశ్రేష్ఠ మూరుతేర-చలైఃవారిదైః-క్షణలక్ష్మీ
తాచసావ్యవహితాచక్షణలక్ష్మీగవ్యవహితా-క్షణికావిభావతిరోహానై
త్యకః-సా-శానునిప్తవత్-సూర్యకాలైకేత్యాదివానిత్యసమాసః-అచి
రరోచిర్యస్యాస్స-అచిరరోచః-ద్రుతసమీరచలైః-విటపైశ్శాఖాభిః
క్షణలక్ష్మీతవ్యవహితా-నవతమాలనిభస్యనవతమాలేనసమృతస్య-తద్వక్తృ

౧౯౪ (మామకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే - వచనగణః)

లస్యైశ్యభావః-నిశ్చయమానః-నభస్తరురివ-తస్యనభస్తరోః-నుంజరీగుచ్ఛభవ-
అరోచతేషుపమాలంకారః - అత్రనభస్తరోనభస్త్రైశ్చస్యైశ్చవ్యాఖ్యా
నైతరుశజస్యవ్యాఖ్యాదివచ్చేష్టార్థగోచరత్వాత్తమాలశబ్దేనపితేష
వాచినాతన్నీలసామాన్యేనపానరుక్త్యమితవల్లభః-తమాలశబ్దస్యేంద్రనీ
లాదివస్నేల్యమాత్రోపమానత్వాత్తరుశజస్యస్పృశ్యవృత్తిశ్చైప్పినపానరు
క్త్యమిశ్యస్యే॥.....

మూ, ౨౯ { పటలకుంబుముచాంవశి కాంగ నాస పదిజీవితసంశ
యుమెవ్యః | సనయనాంబుసభోనసంభ్రమాద్వి }
ధురబంధురబంధురమైశ్చత ॥

౨౯॥ పటలమితి | పశి కాంగ నా కాచి త్ప్రీషితభర్తృకా-అతపవ- సపదిజీ
వితసంశయంమరణం-పవ్యతీశ్చిత్తమరణైశ్యభావః-అచ్ఛిన్నద్యోమమివిక
ల్పాన్ని నుభావః- అతపవ-సనయనాంబుసృజాప్తస్యసహజసస్య-సంభ్ర
మాత్ప్రీత్యోభాత్ - ఓధురబంధుఃసంభ్రమదశానాద్విహ్వలబంధుజనానక
అంబుముచాంబులం-అబ ధురకుశోభసం-సదైవ్యరోపమితియావత్ - షక్
తరుశ్చదైస్త్ర-లక్ష్మీఅబుశ్చైవృద్ధి - ఇహపిరహవదనాత్తుమాయానాయకా
యామరణసాధనమేషుపలూకేతుణవణనాశ్చమద్యోగలక్షణామరణ
వస్తాక్లాసాహిర్విదా - శరుద్యోగసచ్చేష్టేత్యాహుః*పుష్పనస్సంశ
ంభ్రమాద్యోగకారణాత్తాత్మగోష్టానమూఢాంతాభిశ్చనంగదశాద
శైశ్వవిస్థానంగ్రహః-అత్రప్రేకిస్తాదక్షరాద్వాఖ్యాంప్రభిశ్చవరతో
క్షరశ్రయావృత్తిలక్షణంయచక్రయంసంసృష్టంద్రప్రవృత్తిం॥

మూ, ౩౦ { ప్రవనశస్సతరాముదకంపయద్విశళకందళకంప
నలాలిణః | నహయోష్టవనానిహనస్వనీజనహనోన }
నుమోఘురమారుణః॥

౩౦॥ ప్రవనశస్సతరాముదకంపయద్విశళకందళకంపదళిళా
మిశ్చంభిశబ్దాణావేగస్యాఃపుచ్ఛాణికందళాని-ఫలెలుగిత్యనోలుక్-విద
ధానాంపికానాం-కంపధానాం-కంపనెనావగూనివేర-లాలిణఃఉపశ్చ
తః-హనస్వనీజనస్య-హనసాం-నచునఃనచుయితా-మానీమానభంజనభిత్వ
భావః-కతకరియ్యోః-ఘనమారుతోమేఘవాయుః-వనానినహయోష్టప్రవన
తఃప్రేషితా- సుతరాం-ఉదకంపయత్ఉద్వేజయితవా-మానీమాన

మదకనస్య-వననమనం ప్రాప్తితకంపనంవాకియదితిభావః॥

మూ, ౩౦ { జలదప జ్జీరనతేయదున్నదంకలవిలాపి కిలాపిక
దంబకమ్|కృతసమాజకనమదకలమండలధ్వనిజ
యానిజయాస్వనసంపదా ॥

౩౦॥ జలదేతినిజయాఅస్మీయయా-స్వనసంపదా - కృతసమాజకనస్యనా
జనాఖ్యసంస్తారసహితస్య-మదకళే నండలస్య-ధ్వ నేజయోయయాసా
తథోక్తా-సమాజకనంనామమదకళే నాంధ్వన నాకళంభస్తవ్యుదితా న్నేన
పుష్కర లేపనం-జలదప జ్జీ-ఉన్నదముత్కటమదంకలపిలాపిహధురాలాపి-
కిలాపిక దంబకంమయూరబృందం-అనతేయత్ ॥

మూ, ౩౧ { నవకదంబరజోరుణిశాంబరైరధిపురంధ్రిశీలీంధ్ర
సుగంధిభిః | మనసిగాగవతామనురాగితానవన
వాననవాయుభిగాదదే ॥

౩౧॥ నవేతి॥నవకదంబరజోభిఃఅరుణితమరుణీకృతం- అంబరమాకాశంయై
స్యైఃశీలీంధ్రాణాంకందళికుసుమానాం- యస్సుగంధఃసపషానుస్తీశీలీంధ్ర
సుగంధిభిః-తైః-గంధస్యైత్పేతదేకాంతగ్రహణాదరాశ్వర్వధనీత్యాదివత్క
మకధారయాదపిభిప్రత్యయాశ్రయణం * కండల్యాంచశీలీంధ్రసాన్న్య
దితశబ్దాణామేవనవాయుభిఃపురంధ్రీషు స్తీషుపిషయైఅధిపురంధ్రీభి
క్ష్యథేవస్యాభావః-రాగవతాంకామినాం - మనసి-నవనవానవప్రకా
రాశ్చ,కారే గుణ వచనస్యేతిద్విభావః - కనకధారయవద్భవాత్సు
పోయి-అనురాగితా-అదదేఅనురాగఉత్పాదితశృంగారః॥

మూ, ౩౩ { శమితతావనపోష మహీరజఃప్రజనవించుభిరం
బుముచోంభసామ్ | ప్రవీరైర్లైరచలాంగణగుం
నాజనసుగంససుగంధినచక్రిరే॥

౩౩॥ శమితేతి॥అంబుముచోమేఘాః-ప్రవీరైః- అంభసాం-వ కనవించు
భిః-శమితశావ- అపోషనమీరజఃలిరస్తగూళికం- నశుపఃకిలమిశావః-సు
గంధిగుత్వాన్నై కామయ్యుతసౌరభం- ఇహతదేకాంతశ్వాద్రంసస్యైశ్వం-
అచలాంగణం-చైతకోన్సంగం * అంగణంచస్య గాజిరశ్వమరిః-అంగనాజ
నఃసుపెగవచ్చున్నన్ని నీ సుగం- అంగనాజనానా-సుగంసుఖసంచారక్షు
మిశృతః * సుమర రధిరరణితగమేడప్రశ్యయేటిలోపః-ననచక్రిరేచ

గోత్ర (మాఘశాశ్వే-సవ్యాఖ్యానే - పంచసర్గః)

క్రిరభత్యథాః-ద్యౌనజౌప్రకృతచుక్షా-గమయతి॥

మూ, ౩౪ { ద్విరదంతవళక్ష మలత్యృతస్సురిత భృంగమృగ
చృపితేతకమ్ | భునభునోఘపిఘట్టనయాదివశ్య }
{ శశిఖంశశిఖండమివచ్యుతమ్॥

౩౪॥ ద్విరదంత॥ ద్విరదంతవళక్షంగజదంతధవళం*వళక్షోధవళోజాన
భత్యనురిః-భృంగోమృగభవభృంగమృగః-తస్యథః- సాస్సురితాయస్త్రి-త
త్తథోక్తిం-కేతక్యాంలఘ్నకేతకంకంకలఘ్నఫలమూలైఃపుబహుళమిత్యశౌలు
కినాదివృక్షికుశాదిశిఖికిన్త్రస్త్రి ప్రశ్యయిన్యాపిలుక్- ఘఃఘనోఘఃఘట్ట
నయాదిద మేఘసంఘోషమూ లైః-దివఃఅంతరిక్షోత్- చ్యుతం - కృశశిఖం
సూక్ష్మగ్రం-శశిఖండమివలత్యృతేత్యత్రై త్తై త్తై॥

మూ, ౩౫ { శశిగమాక్తికచూణావిపాండవస్సురిత నిర్భూర
శీకరచావఃకుబజపుష్పపరాగకణాన్సృభంబదధి }
{ రేవతిరేవఃపంబనామ్॥

౩౫॥ దధితే॥ దధితమాక్తికానానిష్పిష్టసుక్తాఫలానాం- చూణాభవ-వి
పాండవఃఅతేశు భాః-స్సురితాఃర్భూయా-గాః-నిర్భూరాణా- మౌశికగాః
తథవచారవః-కుబజపుష్పపరాగకణాన్సృభం- దధిరేవఃపంబనాం-దధిమా
కా-సుకార-దధిరేవక్రిరేతద్దన్వభూపురిత్యథాః- ఘారోష్ఠపమాద్వి
యానుప్రాణితేయుముపమేతస-కిరః॥

మూ, ౩౬ { నవపయఃకిణశౌమలమాలశీసునసంతశనంతశ
సంగిభిః | ప్రచలిత దునిభైఃపరిపాంఠిమాశుభరజో }
{ భరజౌశిభిరాదదే॥

౩౬॥ నవే॥ నవపయఃకిణవత్ నపూదబిందువత్- కొమలానాంమాలతీశు
సునూనాంజాతీపుష్పాణాం-సంతశిషు-సంతశసంగిభిఃపరింత గాస కైః * సు
నూనామాలఃజాతీశ్యమరిః-అశపవప్రచలితోమనిభైః పరాగరూపకాశ్చం
దరన్నక్షత్రకలైఃపరిమృతై త్తై- అశిభిః శుభాత్- రజౌభరాత్పరాగ
పుంజాత్-జానః-శుభరజోభరిదః-పరిపాంఠిమాధవళినా-అదదేస్వకృతః॥

మూ, ౩౭ { నిజరజఃపలువాసమివాకిరన్యగపటోపనవారిము
చాందిశామ్ | స్రయిషియక్తివహూదనచేతసాహన }
{ వనీనపనీపననావళిః॥

32॥ నిజేతి॥ ప్రియవిణ్ముక్తవధూశుచితసాంకర్షణీషష్టి- అనవనీలరక్ష
 ణీ-క-తు-హంప్రత్యక్షా-అవ తేకణ్ణరియ్యత్-టిశ్వాత్ జీవ- నవనీవవ నా
 వళిఃపవక కంబ కాననవ శ్రీః ధృశాఃవటోపమాఃపటకల్పాః - వారిముచోమె
 మాఃయాభిస్తాః మెఘుపటావృశాత్కర్ణకః తాసాదిశాంనిజరజఃస్వపరా
 గవవ-పటవాసఃపిష్టతమివేత్యైత్రైయోపిష్టాణఃపటవాసకత్తమరః-అకి
 రదక్షిపత్-కిర తేకణ్ణరిలజ్జే సఖివరిశిభావః!.....

మూ, 32 { ప్రణయికోపభృతోపసగాఙ్ముఖాన్సరివారికగా
 రసభీరవః! ప్రణయిఃసరిరథానుసంతరం వవళిరే }
 వళిరేదితమగ్యనాః!.....

33॥ ప్రణయే॥ ప్రణయికోపభృతః - అతపవపరాఙ్ముఖాఃవిముఖాఃపి
 స్వాంగాచ్చోపసజ్జనాకసం యోగోపధాదివికల్పాగాకారఃసవచ- వారి
 ధరారవేభ్యఃమెఘుకజితేభ్యః భీరవఃభీశాః- స్త్రీయైశ్చ శైషః- అనంశరం
 గజితాకణ్ణనానంతరమేన-ప్రణయినఃప్రియా-సరిరభ్యుగాలి-గితు-వ
 లిరేదితానిఅలిగ నాక్షమాంగప్రసరణాన్మోచిరిక్త్యశాని-మధ్యమాన్య
 వలగాని-యాసాంశాస్సశ్యఃవళిరేపనివృణాః- వలతేవకారాదిశ్వా
 త్సవశసపిదవాదిగుణానామి త్యేగ్యాభ్యాసోపప్రశంషకః॥.....

మూ, 33 { విగతరాగగుణానిగనోనకశ్చలీ వాఃసయోకన
 భస్యః! అభిహితేభిరేపమి ప్రొచ్చైగిసన్వతే- }
 నృతేవపల్లవై ॥.....

34॥ విగతే॥ పయోకనభస్య మెఘుమానుతే- నావహాసని-నాత్యో
 టశ్చ త్రాదేశః- విగతరాగగుణోపివిగతోపి- శోకరిః- నచలతసర్వోపిచల
 త్యేవేత్యక్షణః-ఎవం-అభిధిఃఉచ్చైస్తాగం-అపుతమాసశ్యం- నభవలేశ్యన
 నృశం-తస్మిన్ననన్వతేనశ్యవచనే అభిహితేపతి నవప్లువైః - నన్వశతవన్వ
 త్తంకృతమివేత్యైత్రైయోన్మత్తైభావవిచ్ఛ.....

మూ, 34 { అరమయభవ నాదదిరమృతైః కిలభయాదివ
 యాతుమనిచ్ఛవః! యదురైంక్రగణంతరుణీగణా }
 స్తమధమత్తభమంధరి భాషణః॥.....

35॥ అరమయన్ని ॥ అథ-అదిరమృతైః-మృతః-భయాన్తి-లభయాదివ-
 నతుతథా- కింతు - రాగాదేవేతిభావఃకిలేత్యలీకే-భవనాన్రమణ్యమాత్.

గణిత (మాఘకాశ్యే-సప్తమ్యాఖ్యాయే - శ్లోకసగణః)

యాతుం నిగంతుం-అనిచ్ఛవః-భయన్యాజాత్తత్రై వస్థితాత్తిథిభావః
 ఓంమరిచ్చురీశ్వప్రత్యయా-తోనీహితః-మన్తైస్సరైః-మంధరమలసం
 భాష తస్మాత్తనంధర భాషణః-కామవరవశాత్తత్సర్వకీ-తద్భాగణః-తం
 ప్రకృష్టం-యదేవ ఏవనిశైం-ద్రాః-తేహంగణం-అరసుయూర-మయంతి
 స్స-అగ్రభయేనరాగనిగూహానాన్తీలవాలంకారః-మీలనంవస్తునాయత్రవ
 స్వంసరినిగూహనమితలక్షణాత్ - సోప్యాగంతుకేనభయేనసహజరాగతి
 ర్థానాదాగ-తుకేనసహజతిరోధాన రూపః

మూ, రం { దక్షశమంతరితాహిమదీధితిం ఖగకులాయకులాయ
 నిలాయితామ్ | జలదకాలనుబోధకృతందిశామవర
 భావరభావయవాయుధః

రం|| అక్షరరవ్వణానమారభతే||దక్షతమిత్యాదిరథావయవాయుధః-వ
 క్రాయా-తోహరిః అంతరితాహిమదీధితింతోహితోష్ణంశుం-తథా- ఖగకు
 లాయనాన-స ఘాయ- కులాయెషానీ డేమనీలీయంత ఇతికులాయనిలాయనః
 కులాయెషానీమస్త్రీయామిత్యనరః-తేహంభావస్త్రా-తాం-దక్షతంప్రయ
 చ్చ-సంపత్తుంచారిప్రతిభక్షంతమిత్యక్షణః-నాభ్యస్తాచ్చతురితినుమ్ప్రతి
 షేష-ని-మితి-మ-గణిత-మస్త్రీ-అబోధకృతమజ్ఞాన కారిణం-మేఘావరణేన
 ప్రాచ్యాదిద్విదేక-లుంప-నిమిశ్యక్షణః-జలదకాలం-ప్రావృక్షాలం-అవ
 రిథాప్రకారాంతరైః-ఆప-ప్రా-వ-మేఘానయోపాధినా-ప్రావృక్ష్యవ
 హరభాజంతి-మేవ కాలం-మేఘానయోపాధినా-శరత్సంజ్ఞయాడవలెభి
 తికా-గోహి-ఏకబవనన్న-నెకొపాధి-సంబంధాన్నా-నాత్వేమోవచర్యత
 ఇతితద్విధిః

మూ, రః { స-క-గోష్పలచతువ మైశతక్షిల భృతోంకగతాం
 యితామివ | శరదనుచ్ఛగభవ్యససోవమాతును
 ఘనానుఘనాశనకీగణాని

రః|| సక్షి||ఆఘానాం-నాశనివతకం-కీతనంయస్యసః-అఘనాశ
 నకీ-గ-ని-హరిః-వికచం-ఉన్నలమేచతుర్యస్యాస్తా-అచ్ఛంశుభ్రం-శ
 త్ర-స-మిశ్వసంశస్త్యాసమాస్యాశ్యం-తస్యాఃకునాఃయోగ్యాః-మే
 ఘాయస్త్యాస్తాం-అతివేగితే-భ-గ-గైవరికస్య-అ-గ-తాం-ఉన్నంగతాం-
 చయితమివస్థితామిత్య-త్రై-తై-శరదం-విక్షతః

మూ, ౪౩ { జగతి నై శమతీత కరః కరైర్వియతిచారిదబ్బందన
యంతేమః | జలజరాజిషు నైద్రమదిద్రవన్న మాహ
తానుహతాః క్వచనారయః || }

౪౩ || జగతీతి - అతీత కరః ఉహంతే - కరైః స్వాంశుభిః - జగతిలోకే - నివాయాం
భవంతే శంక నిశాప్రవోహ భ్యాం వెతిదికల్పారణ్యత్వయః - శవః సిమిరం-
అదిద్రవత్ - ద్రావయతన్న - నిరద్రవానిత్యరః - మృగతాః - ధాతాః - సోచద్యు
పధాయాప్రాస్వేసన్వత్సావః - క్షిప్రవతీశృణోతి ద్రవతి - వైవతీప్రసవ్యవ
తీనాం వెత్య భ్యాసస్య వికల్పానిశ్వం - వియశ్యాకాశే - వారిదబ్బందనయం
మేఘసంఘనాసం - స్వాదైగ్ధనుయత్ - తనః - అనిద్రవత్ - జలజరాజిషు - నిద్రై వ
నైద్రం నిమిలనం - తదేవతనః - తత్ - అదిద్రవత్ - తథాహి న మాతాం న మా
స్తనాం అరయః - క్వచన క్వచన - నాహతాః హతానకింతు సర్వగ్రహాభ
వంతీత్యర్థః - ద్వితీయనిషేధప్రాపితస్య ప్రకృతార్థాస్య హననస్య త్వతియే - ని
షేధః పునః క్షేతికవశబ్ద సామర్థ్యాత్ ప్రకృతార్థవర్తనసానం - క్షేధ
త్యైవ సామాన్యాద్విశేషసమర్థనరూపార్థాంతరన్యాసః || }

మూ, ౪౪ { సమయివకరోతిబలాబలం ప్రణీదంత ఇతీవశిరీరి
తామీశరనిహంసర వాః పరుషీకృతస్వరమయూర
నయూరమణీయతామీ || }

౪౪ || సమయి ఇతి || సమయః కాలవివక్షమయశ్చ పథాచార కాలసిద్ధాంత
సంబద్ధశ్యామరః - శిరీరితాంబలాబలైశ్చ విప్రతిష్ఠిద్ధంచానధికరణ వాచీతివిక
ల్పాన్వైద్యైకవత్సావః || కరోతీతి - ప్రణీదంతః - ప్రణిపాదయంత ఇవేత్యు
త్తై - త్వానైగళదనదెత్యాది నాణత్వం - శరని-హంసరవాః - పరుషీకృతస్వ
రాః నిష్ఠూరీకృతనాదాః - నయూరాయస్త్యైకర్షణి - తన్నగుషీకృతస్వరమ
యూరం యథాతథా - రమణీయతా - అయః - ప్రాప్తాః - యాతైలక్ష్యలజ
శ్యాకటాయనస్యై వెతి యోజనాదేశః - క్షిప్రపదాంతాదితిపరరూపతా
సంహితాయాం క్షిప్రలోపసూర్వస్య గీర్వాణాణ్యతిక్షిప్తః - శరత్ప్రాప్త
పోహాంసనయూరమాజిత మాధుర్యవిపర్యయదశాన్తాబలవీవప్రాణి
నాంబలాబలవిదానమివ - క్షిప్రమభూనిత్యర్థః || }

మూ, ౪౫ { గమరుహానిపురోవిజితధ్వనైర్ద్రవశవక్షుహంగన
మాజితైః జగభురిక్షమయేవశిఖండినః పరిభ్రామిభ
ప్రాహిసుకుస్పహః || }

కృత్రసూనైఃసంజాకాసరబంధాకపుష్పప్రియకజీవకాభిశ్చమగ్రఃఅపృథా
భాతామానదిరాసకత్వాత్ అస్యంతిత్యసవానీత్యన్వభావామకత్వం - ద
ధేదధ్రే-దధాతేకర్తృణిట్

మూ, ౪౮ { ముఖసరోజరుచం మదపాటలామనుచకారచకో
రదృశాంయతః | ధృతనవారవముశ్చుకతామతో }
నకమలంకమలంభయదంభసి ||

౪౮ || ముఖసరోజేతి | ధృతఃరవారపోయేనతత్ ధృతనవారవం-చాలారవతా
మమిత్యర్థః-అంభసి-కమలంఅంభస్థకమలం-అంభోగ్రహణంస్థలకమలనివృ
త్తిర్గ్రంథిస్తానతాద్యోతనార్థం-వా-యతోనుదేవపాటలాంమదపాటలాం-
చకోరదృశాం-స్త్రీకాంముఖసరోజరుచంముఖారవిందకోభాం-అనుచకార్య-అ
నువరాభ్యాఃకృత్యభివరస్తైపదనియమః-అతోసుకరణాద్భోకఃకంపుమాం
సం-ఉత్సుకతాం-పెయసీమువావలోకనకాతుకీతాం-నాలంభయత్నాగ
మయత్-సర్వంచాలంభయదేవ-తత్సారకత్వాదిత్యర్థః-పతేనాశ్చుక్తివస్తు
నాకార్యేణకారణభూతాకమలదశానోద్ధాముఖస్తృతివ్యూహ్యతభివస్తు
నాలంకారధ్వనిః-పతేనస్వయం-స్త్రీముఖసదృశతయాకమలంసాధారేం
భసిపుంసఉత్సుకతామలంభయదితిరంగరాజవ్యాఖ్యానంకాకస్యకాష్ట్యే-
ర్ధవశః-ప్రాసాదభివదసంగతమితిమంతవ్యం-అలంభయదితిలభ్యేణంతా
ల్లక్ష్యలభ్యేతినుమాగమః-లభ్యేననుపసజాకగత్యర్థత్వాత్-కగ్రబుద్ధి
త్యేదివానికశుఃకమత్వేద్వికమకతా-గత్యుపసజాకప్రాప్త్యర్థా
త్వేతువైపరీత్యమిత్వక్రం-సితంసీతిమైత్యగ్ర ||

మూ, ౪౯ { విరతసస్యజిమ్యుశ్చుక్తులనుగోపవధూర్న
న్యగ్రప్రజమ్ | శ్రుతతదీరితకోమలగీతకధ్వనిమిషే }
నిమిషేక్షణమగ్రతః ||

౪౯ || విరతేతి || ఇషేఅప్రయజేమాసి*స్వాదాశ్విసభిషోప్యాశ్వయజోపీ
త్యమరః-కలమశూపీశాలిగో-ప్రీచసావధూర్నకలమగోపవధూః-స్త్రీ
యాఃపువదిత్యాదినాపువద్భావః-శ్రుతఃఅకణిణః-తయావధాన్-ఈరి
తప్యాలాపితస్య-కోమలగీతకస్యమధురగానస్య-ధ్వనిర్యేనతం-శ్రుతతదీరి
తకోమలగీతకధ్వనింతతపవ-అగ్రతో-శ్రే-ననిమిషతపిస్తయానందాభ్యా
మిత్యనిమిషం-ఇగుపథలక్షణికప్రత్యయః-తదీక్షణంయస్యతం-అనిమిషేక్ష

మూ, ౫౨ { విలులితానునిలైశ్శరదంగనానవ సరోరుహ కేన
 రసంభవామ్, ఓకిరితుంపరిహాసవిధిన్యయాహరివ
 ధూరివధూళిముదక్షిపత్ || }

౫౨|| విలులితామితి|| శరదేవాంగనాశరదంగనైతిహాసకం- అనిలైః-విలులి
 తాంవిత్కృభితాం - ఇత స్తతోవిక్షిప్తామిత్యక్షణః - నవసరోరుహకేనరిసంభ
 వాం-ధూళింపగాగం-పరిహాసవిధిన్యయానర్పిరితివిక్షిప్తయా-దధాతేస్సన్నం
 తత్ స్త్రీయానుప్రత్యయేటావ-హరివధూః-వికిరితుంవిక్షిప్తమివ, తుము
 ణ్బుల్లోక్రయాయాంక్రియార్థాయామితితుమున్వస్యయిః-ఇహతత్కథాతో
 రితకారః - ఉదక్షిపత్ పై రితవతీ- రూపకౌజ్జీవతేయము త్వే త్కౌకిరీర
 యుక్తిర్యనాణకమా - యథాహ - రిజికిరిలమారుణిక్వచిత్తత్రారకోన్య
 కన్తాయథా తై వెరివివేకః|| }

మూ, ౫౩ { హరితపత్రమయీవమరుద్దళై స్సగవబద్ధమనో
 రమవల్లవా| మధురిసోరభితామ్రముఖముదందిత
 తాఽతతానశుకావలి|| }

౫౩|| హరితేతి|| అభితామ్రముఖోఅరుణముఖ్యస్యాం గాచ్చైత్యాదినావిక
 ల్పాత్ జీవే-శుకావలిః- మరుద్దళైః-దితితాహరిప్రయార్థమాకాశేదితితా-
 హరితానాం-హరిద్వర్ణానాం పత్రాణాంవికారోహరితపత్రమయ్యాటిథా
 ణజిత్యాదినాజీవే-తథాలవబద్ధాః-గృధితాః- మనోరమాఃవల్లవాఃయిస్యాం
 పాస్త్రగివేత్పుత్వే త్కౌ-మధురిసోరభితామ్రముదందితతానవకారైశ్చరః||

మూ, ౫౪ { స్తతసరోరుహనై శసరోజలానుతసితాంగవిహం
 గహసద్దివమ్| అకలయన్తుదితామివసర్వతస్సశర
 దంశరదంతురదిబ్బుఖామ్|| }

౫౪|| స్తీతేతి|| సహరిః-స్తీతాఽవికసితాని- సరోరుహాన్యైవ నేత్రాణియేషు
 తాని-సరోజలనియస్యాంతాం-శభోక్తాం-అతసితాంగాః-ధవళపత్రాః-యేవి
 హంగాహంసాః-నైహా-సంకీర్తయమాన్వైష్ణిజా-ద్యౌర్యస్యాంతాం-శభో
 క్తాం-శరై స్పృహితేష్టైః-దంతుగాఙ్మున్న-శకుంతాని-హాసాగ్నకాశద
 శవానీతియావత్-దంతఉన్న-శకుంజిశ్శుర-చ్య-శ్యయోనుభవోభీయః- తా
 నిదిబ్బుఖానియస్యాంతాం-శరదంతురదిబ్బుఖాం-శరదం - సర్వతఃముదితామి
 వ అకలయత్ - సర్వస్య నేత్రవికాసహాసాదిలింజైహ్మోష్టమివ అమన్య

608 (మాఘకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే - షష్ఠసర్గః)

తేత్యర్థః-అత్ర సరోజహంసశరేణునైగ్రహాసనంత్రాహారోపకాద్రూపకా
లంకారః-తద్వశాత్ప్రతీయమానాంగనాభేదాద్యవసాయాచ్చరదిముదిత
తోస్త్వేత్యైతిసంకరః॥

మూ, ౫౫ { గజపతిద్వయసీరపిహై నునస్తుహీనయో సగితః
ప్రపతాంపతిః సఖిలసంతతిమద్వగయోపితామ
తనుతాతనుతాపకృతంధృశమ్ ॥

౫౫॥ అథ హేమంతం వర్ణయతి॥ గజపతిః॥ గజపతిః ప్రమాణమాసాంగజప
తిద్వయస్యః సహాగజప్రమాణాః ప్రమాణద్వయసః తద్వయ ఇన్ద్రజిత్
మాణద్వయసః ప్రత్యయః టి ధ్వాణ ఇత్యాది నాజీవ-తాపి-సరితస్తుహీ
నయోహిమీకుర్వంతత్ర రోతితిన్యంతాల్లటశ్చ త్రాదేశః - హేమంతేభ
వః హేమనః ॥ సర్వత్రాన్యుతలోపశ్చేతి హేమంతశబ్దాద్భిషికోన్యుత్య
యః తకారలోపశ్చప్రపతాంబిందూనాం-పతివాయః * పృపంతివిందుపు
షశావిత్యమరః అధానంగచ్చంశీత్యధ్వగాః పశికాః ॥ అంతాత్యంతాధ్వ
మారపారసర్వానంతేషుడః తద్యోపితాం సోపితేభత్యకాకానాం దృశాం
అతనుతాపకృతం హంసంతాపకారిణీం - సఖిలసంతతిం - అతనుత - ఉష్ణమ
శ్చూత్వాదయామాసేత్యర్థః హేమంతమారుతోపరిహిమన్సహజానీ
తిభావః॥

మూ, ౫౬ { ఇదనుయక్తమహేమమహదేవయద్వరతసో
స్త్వరయత్యనిలోన్యదాస్త్యతసయావనసోష్ణప
యోధరాసతుహీనస్తుహీనస్తుయోగినిః ॥

౫౬॥ సర్వదావియోగినాముద్రివకస్యాపివాయో హేమం తెవైశిష్ట్యమా
చక్షేత్॥ ఇదమితి॥ అనిలోనాయుః-అన్యదాఅన్యస్త్రికాలే-గ్రీష్మదాత్యర్థః
॥ సర్వైకాన్యేత్యాదినాదాప్రత్యయః-వియోగినః-వియక్తా ॥ గతిబుద్ధి
త్యాదినాఅణికతుఃకర్తవ్యం-వరతనోవరతమమిత్యర్థః ॥ అధిశ్ఠేత్యా
దినాకర్తవ్యతేషామపి-ప్రయతీయత్-ప్రతేరాధ్యానమిత్వాద్ధ్యవః ఇ
దంస్తారకత్వమపి-మహదన్యంగం - అయక్తమేవ-సహకారివిరహాదిభా
వః-అహేమాలత్యంతాకిందిగ్గరశ్వాద్విత్తయః - హేమం తెనుహంశ్యత్వ
మన్యస్సంభావమిత్యాహ-స్త్యతేతి-సతుహీనః-హిమసహితః-అనిలస్తుస
యావనాయావనయక్తాః - అతివ-సోష్ణః-సోష్ణః-యేవయోధరాస

చాః-తేష్టతాఃయైస్తాః-స్మృతసయావససోష్టవయోధరాః-వియోగి
గినోవియుక్తాఃతథాయుక్తంచాసీప్సితమితకమూత్వం-హినస్తుహృతువా-
సంభావనాయాంలూః-హేనుంలేహిమసహకారాఘవోష్మైకసాధ్యమః
భోత్వాదనసామథ్యాద్వియోగిమారకత్వచపిసంభావ్యతే-తేగ్రీష్టదా
తుతాదృక్సహకారివిరహాత్సారకత్వమవ్యయుక్తమితభావః-అమారకే
మారకత్వసంబంధోక్తైరతిశయోక్తిభేదః-ఇహసహజకవిప్రాధోక్తిసీద్ధయో
రతిశయయోరభేదాధ్యవసాయఇహిరహస్యమ్॥

మూ, ౫౭ { ప్రియతమేనయయాసరుషాస్థితం సహసా సహ
సాపరిరభ్యతమ్ శ్లథయతుఃక్షణమక్షమతాంగనా }
సహసాసహసాకృతవేషభుః॥.....

౫౭॥ ప్రియతమేనై॥అశ్వాద్యపర్యాయేనసహసేతిత్రేధావిభాగః-అన్య
త్రేసహసేత్యేకంపదం-సరుషాసరోషయా-యయాస్త్రయాఃత్రా
ప్రియతమేనసహసస్థితం-నపుంసకేభావైక్తిః-సాలంగనాసీ-సహసామా
గళీషమాసేః#మూగళీషేనహమాగళిత్యమరః-కృతవేషభుఃజని
తకంపాసత్పట్టితోభుజిస్యభుప్రత్యయః-తంపూర్వముగణితమేవ-ప్రియం-
హసేనసహవర్తతేఇహిసహసా-సహసాసశీ-అథోహసఃహసోహస్యంచే
త్త్యమరః-స్వసహసోవేణవికల్పానప్రత్యయః-సహసాశీ-స్మ-స్వగాదిని
సాతాదవ్యయం-పరిరభ్యాశ్లిష్య-క్షణంక్షణమవీత్యతః-అన్యథావైరంస్యా
త్-అతఏవసామధ్యకలభ్యాక్షాత్వాదపేరప్రయోగః-శ్లథయతుంనాక్షమ
తవైయథ్యాద్విధిరీకతుకంమోగ్నహతేస్మైత-ధాః-మోగీమానభ-జ
నక్షమోయంమాసఇతిభావః-కలహంతరితేయంనాయకా-కూపాశ్లాంతం
పరానుద్యవశ్యత్రాపనమన్వితేతిలక్షణాత్॥

మూ, ౫౮ { భృశమమూయత యాధరపల్లవక్షుగిరనావరణాహి
నుమారుతైఃదశనరశ్మిపతేనచసీతైతైర్నివసి
తేవసితేనసునిర్వనా॥.....

౫౮॥ భృశమితి॥అనావరణాలవరణరహితయా-అధరపల్లవస్యక్షుఃప్ర
ణః-హిమమారుతైః-భృశం-అనూయతఅతవ్యత-దూభోదైవాదికాత్కతక
రిలక్సాక్షుః-యత్రదోషాత్వసంబంధః-సీతైర్నివసితైః-కర్మభిః-సితే
వశుశ్రేణ-దశనరశ్మయివవపః-తేనకరణేన-నివసితాలచ్ఛాదితేవ-నిపూ

౧౦౬ (మామకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే - చక్షుసగళః)

ర్వాద్వసెరాచ్ఛాననాథకత్వాత్కమణీ క్తతస్యేదాగమః సునిశితా
 సుష్టునిశావార-శీతామరాచ్ఛాద్వతత్తిభావః హిమహతాధర వణనిగ్వా
 పణ్యసీతారకర్మకదతనరశ్మిపటాచ్ఛాననహేతుకత్వోత్ప్రేక్షణాదూ
 పకౌత్ప్రేక్షయోస్యఃకరః॥

మూ, ౫౯ { ప్రణభృతాసుత సోకలసీత్తైస్సృజితదంత
 సురీచిమయందధే । స్ఫుటమివావరణంహిమమారు
 తైస్సృజితయామతయాధరలెఖయా॥..... }

౫౯॥ ఉక్తమేవాథాంభంగ్యంతరేణాహ॥ ప్రణేతి॥ పృథుతయామాదావే
 న హేతునా హిమమారుతైః - దుతయాపీడితయా - టుమ ఉపతాప ఇతిభా
 తోఃభావాది కాత్కర్తృణీక్షః-ప్రణభృతాదంత ప్రణభృతా- సుతనోః స్తి
 యాః-అథరాలెఖవలధరలెఖా-తయాఅధరలెఖయాక త్ర్యాకలసీత్తై
 తైహేతునాస్ఫురితాఃప్రకాశితాః యాఃదంతమరీచయః-తన్నయత్రస్తూ
 పం-స్ఫుటం-అవరణమాచ్ఛాననం-దధివశ్యతమివెవ్యుత్ప్రేక్షా- దధాతేః
 కమణీచిట్॥

మూ, ౬౦ { శృతతుమారకణస్యనభస్వతస్తరుల తాంగుళితజా
 నిచిత్రమాః । పృథురంతరమిష్టభుజాంతరంవనిత
 యానితయానవిషేహితై॥

౬౦॥ దృతే॥ ధృతాఃతుమారకణాస్తుహినశీక రాఃయెనతస్య-నభస్వతః-పవన
 స్యసంబంధినః-తరుల తాప వాంగుళయః-తాభిఃయానితజానాని-తా న్యేవచి
 త్రమాఃనిలాసాః-పృథువిశాలం-ఇష్టస్వదయితస్య-భుజాంతరంభుజమధ్యంవ
 త్కృష్టం-నికంతరం-అనితయాగాధాలింగనమలభమానయేత్యర్థః-ఇణఃకర్త
 రి క్తః-వనితయా స్త్రియా-నివిషేహితైసోధా-విరహిణ్య స్తజితాత్మనః
 భాస్వతోవిశ్యసీకభావః॥

మూ, ౬౧ { హిమ ఋతా పిపిశాస్త్వ భృశస్పిదో యువతయ
 స్సుత గామిపకారిణి । వ కటయత్యనురాగమకృత్రి
 హంస్త గమయంరమయంతిలసింహ॥..... }

౬౧॥ హిమఋతాపిపిశాస్త్రమయంస్తగదాగతం- స్తరప్రయుక్తమిశ్య
 క్షాణ్తతతలతగతియ బ్రుత్యయః-అకృత్రిమంసహజం- రాగం-పెను-
 ప్రకటయతిప్రకటిపర్మాణే-తత్తార్యేణస్పదేనెతిభావః-అతఏవ-సుతరాం

ఉపకారిణీపుంసాంరిరంసాజననాత్తైభ్యస్సా నురాగవ్ర కాశనాచ్ఛాశ్యంతో
పకతాతీత్యథాః-పవంభూతేహిమముతౌహేమంతేపిస్యేకసంభావనార
హితకాలేపీత్యథాః-ఋషిభ్యకథాసాహిత్యః-ప్రకృతిభావః-భృశస్సన్యంతి
రాగోష్ణశేత-భృశస్సన్యంతిసాత్త్వికోక్తిః - క్షిప్ - హేమంతపరాగతాం
స్సేనహేతురేవ-తద్ధేతురాగహేతుశ్చానిభావః-శాస్త్రభాః-ధాః-యువ
తయః-విలాసినః-ప్రియా-రమయంతిస్స-హేమంతసౌందర్యపకతా-ది-పిదా
తునుత్పాద్యేమరాత్రిత్వాచ్ఛడభయేచ్ఛాసదృశమరమంతేత్యథాః:

మూ, ౬౦ { కుసుమయూఫలినీరలి నీరవై చుచవికాసిభికాహి
తహుంకృతిః ఉపవనంనిరభత్సయత ప్రియా }
{ వియువతీర్మువతీశ్శీరానిలః! }

౬౦|| అభిశీరంవణయతి-కుసుమయన్ని త్యాది- ఉపవనంననత్యథాః-
విభక్త్యథేకవ్యయిభావః; శృతీయాసప్తమ్యోబాహుళమితికల్పాద
మేవావః ఫలినీఃప్రియంగులతాః-ప్రియంగుఃఫలినీఫలిత్యమరః-కుసుమయూ
కుసుమవతీః-కుర్పన్నిత్పాద్యవసాహగ్రీవణానం-కుసుమయతేః-తప్తంతప్ర
కృతికాత్తత్కరోతితిత్వంతాల్లబ్ధశ్చాదేశః; కావిప్తవగ్ధావేదిన్యతోద్దు
క్-నుదపికాసిభిమ-దేనవిజృంభమాణేః-అభినిరవైఃభృంగీర్గుంకారైః-అహి
తహుంకృతిఃకృతహుంకారః - మాధుర్యాదుద్రీపకత్వాదతిశయద్యోతనార్థ
మభినితీ స్త్రీ లింగనిదేశః-శీశీరానిలః-ప్రియా-వియువతీః-కౌపాద్వియుం
జానాః-యాతేశ్వరభాతోరువజాదేశః; ఉగతశ్చైతీప్-యువతీఃవధూః
యానస్థితితిప్రత్యయః-నిరభత్సయత ఆతజాయత - తజభతోన్యేక
శ్చోరానికయోః-అనుదాత్తత్వాదాత్తసేవదం- అత్ర వాయావచేత నేచేత
నధర్మోనిరభత్సనముత్ప్రేక్ష్యతే-సాచాభినిర్గుంకారహుంకారోజ్జీవితేతి
రూపకసంకీర్ణావ్యంజకాప్రయోగాద్దమ్యాచ||.....

మూ, ౬౩ { ఉపచితేషు పరేష్వసనుథాతాంవ్ర జతికాలవశా
ద్భులవానపి తపసిమందగభ స్తీరభీశుమాన్న హి }
{ మహాహినుహానికరోభవత్! }

౬౩|| ఉపచితేష్వితి||కాలవశాత్-బలవానపి-పరేషుశత్రుషు-ఉపచితేషు
ప్రవృద్ధేషుసత్సు-అసనుథాతాండాబల్యం-వ్రజతి-హియస్తాశ్చారణాత్-
తపసిమాఖమాసే-తపామాఖిత్యమరః-మందగభస్తి-అపటురశ్శీః- అభీశు

౨౦౦ (మాఘకౌశ్యే-సవ్యాఖ్యానే - వృత్తసగణః)

శలం- ఉద్దీపక త్వాదితిభావః-మధువాసరేషువసంతది నేషు-సారం శ్రేష్ఠం
మధువాసరసారం-తత్తాలలైఘ్యమిత్యర్థః-చూతంసహకారంఅతిరాగాద
తిభౌల్యాత్-ఉర్ముకుంహంకుం-వాతుమిష్టనాసహిష్ట-తుమేభౌవాదికాల్లు
క్-స్వాగతావృత్తం-ఉక్తంచ||.....

మూ, ౬౯ { జగద్వరీక క్షుమిమాస్త్వరస్యప్రభావనీకేతనవైజ
యంతీః ఇత్యన్యతే నేకదళీమణుశ్రీః ప్రభావనీ }
కేతనవైజయంతీః||.....

౬౯|| జగదితి|| ప్రభావయంతీప్రభావనీసంపాదయిశ్రీ-కర్తార్యుట్ - జీ
వ-మధుశ్రీఃవసంతలక్ష్మీః-కశ్రీ-జగత్-వరీకతుం-ప్రభాసమథే- అస్య
స్వరస్య-అనీకేనైస్యే-జయంతీఃజత్వరీః-కేతనవైజయంతీఃభవతాకాః-తన
వేకరవాణి- తనోతేః ప్రాప్తకాలేలోత్- టేరెత్వ్యవతవిశ్లేకార్యుతి
డ-త్రమస్యపిచ్చత్వాదాగమఃకలశ్చేతివృద్ధిః-ఇతిమనీషయేతిశేషః- ఇమాః
కదళీరంభాతరూః- తేనెవితస్తార-కదళీవారణబుసారంభామో చాంశు
మత్సరేత్యమరః-కదళీషుకామవైజయంతీతోపే త్రే టే-వృత్తముపజాతః||

మూ, ౭౦ { స్వరరాగమయీవపుస్తమిస్తాపరితస్తారరవేర
సత్యవశ్యమ్| ప్రియమాపదివాపికోకిలే స్త్రీ పరిత }
స్తారరవేరసత్యవశ్యమ్|.....

౭౦|| స్వరేతి||అసతీదుష్టా-స్వరేణకామననిమితైన-యఃరాగోరమణేచ్ఛా-
సపవతిస్తయీ- తమిస్తా తమస్తోమః-తమిస్తంతమిరేరోగేతమిస్తాతుత
మస్తతాక్ష్మప్లవతునిశాయాంచేతివిశ్వః-రవేః-వపుఃనుండలం-పరితస్తారరవ
త్రే- అహనిరజిధియంజనయామా సత్యర్థః- పరిసూర్వాత్ స్మృణాతే
లిలోత్-అవశ్యంసత్యమిత్యర్థః-కుతః-పరితస్సనుంతాత్-తారరవేడచ్చతర
స్వనై-కౌకిలే-రసటకూజతిసతీత్యుద్దీపకోక్తిః- స్త్రీ స్త్రీయైశ్చత్యర్థః- జాతా
వేకవచనం-దివాపదివ సేపి-సప్తస్యథేవ్యయం- వశంగతోవశ్యః-వశంగ
తత్ఫలియశ్చ త్యయః-నవశ్యఃఅవశ్యః- తమవశ్యంఅవశంగతమపిత్యర్థః-
ప్రియంప్రియాంసం- అవస్వయమేవాభిససారేత్యర్థః- యదగణయంత
కుపిప్రియందివాపి మానమఃగణయ్యనిషేధం చోల్లంఘ్యసమగచ్ఛతతత్స
త్యంగాగమిరతిరోహితభాను మండలాభామిన్యైతిహాపకానుప్రాణితే
యమాప్రిక్రియానిమితౌపరితస్తరణక్రియాస్వరూపో త్రే టే-అవశ్యమి

తివ్యంజకా ప్రయోగాద్వాచ్య-ఔపచ్ఛందసికంవృత్తం||.....

మూ, ౭౦ { వపురంబువిహారహిమంశుదినారుచిరంకమనీయ
తరాగమితా| రమణేనరమణ్యచిరాంశులతారుచి
రంకమ్మనీయత రాగమితా||.....

౭౦|| అశ్లేకెనగ్నిష్టమాహ|వపురితి|శుదినాగ్నిష్టేణప్రయోజకకత్రాణ
అంబువిహారేణజలక్రీడయా - హిమంశీతం - అతపవ - రుచిరముజ్జ్వలం..
వపుదేహం-గమితా ప్రాపిత్యాగతిబుద్ధిత్యాదినాఅణికతుః కమత్వం
*ప్రధానకర్తృత్వాభ్యయెల్లాదీనాహుద్వికమణా మిత్యభిహితత్వంచ-
అతపవ-కమనీయతరారమణీయతరా- అచిరాంశులతేవఅచిరాంశులతా
విద్యుల్లతా-తస్యారుచిరవరుచిరస్యాస్స- అచిరాంశులతారుచిరుప్రమా
ద్యయంతథారాగమనురాగం-ఇతా ప్రా-ఇణికతేరిక్తః- రమణీ- ర
మణేనప్రియేణ-అంకమున్నంగం-అనీయతనీత్యానీహృకృష్టహామితినియతే
ద్వికకర్తృకతా-శైవంపూర్వవత్-తోటకవృత్తముక్తం||.....

మూ, ౭౧ { ముదమబ్జభవామపాంషయా రాస్సహసాయంత
నదీపపాటలాభే| ఆరినారమతాళిసీశీంధ్రై సహ
సాయంతనదీపపాటలాభే||.....

౭౧|| అథన్వాభ్యాంవక్షాతుకంవణయతి|| ముదమిత్యది|అబ్జభానాం
మేఘభవానాం-అపాం- లాభేవషేషతీత్యర్థః- సహసా-షయా-రాః-
ముదమానందం- ఆయంతఅలభంత- ఆయవయగతేలుజ్జ్ ఆడజాదీనామి
త్యాదాగమః|అటశ్చైతివృద్ధిః-నదీ-పపాట-నద్యఃప్రావహన్తి త్యర్థః-అటప
టగతాల్లి-జాతావేకవచనం-ఆరినీభృంగీ-ఆరినాభృంగేణసహ-సాయంభ
వఃసాయంతనః|సాయంచిరమిత్యాదినాట్యుప్రత్యయః- తుడాగమశ్చ-సచా
సాదీపశ్చ-తద్వత్పాటలాఅభాయస్యసః-తస్మిన్పాటలప్రభఇత్యుపమాం
కారః|శీంధ్రై కందర్భీకుసుమే అరమత-అత్ర మయూరమోదప్రాప్త్యాద్
నైకకర్తృకక్రియాయాగవద్వాద్భిన్నాధికరణక్రియాసముచ్ఛయ రూప
స్సముచ్ఛయాలంకార భేదః|గుణక్రియాయాగవన్యంసముచ్ఛయ ఇతీరితిఇ
తిసామాన్యలక్షణం-ఔపచ్ఛందసికంవృత్తం||.....

మూ, ౭౩ { కుటజానీవీత్యశిఖిభిశ్చిఖరీంశ్రంసకుయావనౌఘన
మదభ్రమరాణి|గగనంచగీతనిదస్యగిరోచైస్స
మయావనౌఘనమదభ్రమరాణి||.....

౨౦౦ (మాఘకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే - షష్ఠసర్గః.)

శలం- ఉద్దీపక త్వాదితిభావః-మధువాసరేషువసంతది నేషు-సారం శ్రేష్ఠం
మధువాసరసారం-తత్తాలలైఘ్యమిత్యర్థః-చూతంసహకారంఅతిరాగాద
ఔల్యాత్-ఉర్లుకుంహంకుం-నాతుమిష్టనాసహిష్ట-తుమేభౌవాదికాల్లు
క్-స్వాగతావృత్తం-ఉక్తంచ||.....

మూ, ౬౯ { జగన్మరీక ద్రుమిమాన్స్తరస్యప్రభావనీకేతనవైజ
యంతీః ఇత్యస్యతేనేకదళిమధుశ్రీఃప్రభావనీ }
కేతనవైజయంతీః|| ...

౬౯|| జగదితి|| ప్రభావయతీతిప్రభావనీసంపాదయిశ్రీ-కర్తరియ్యుత్ - జీ
వ-నుధుశ్రీఃవసంతలక్ష్మీః-కశ్రీ-జగత్-వశీకర్తుం-ప్రభాసమథే- అస్య
స్మరస్య-అనీకేనైస్యే-జయంతీఃజిత్వరిః-కేతనవైజయంతీఃధ్వజవతాకాః-తన
వేరవాణి- తనోతేః ప్రాప్తకాలేలోచ్-తైరత్వ్యేవతవిశ్లేకార్యః
డ-త్తమస్యపిచ్చ్యాదాగమఃకటశ్చైతవృద్ధిః-ఇతీనునీషయేతిశేషః- ఇమాః
కదళీరంభాతరూః-తేనెవితస్తార-కదళీవారణబుసారంభామోచాంశు
మత్ఫలైశ్చమః-కదళీషుకామవైజయంతీత్పే-త్రే-త్రే-వృత్తముపజాతీః||

మూ, ౭౦ { స్మరరాగచూర్యావళుస్తమిస్తాపరితస్తారరవేర
సత్యవశ్యమ్! ప్రియమాపదివాపికోకిలేస్తీపరిత }
స్తారరవేరసత్యవశ్యమ్!

౭౦|| స్మరేతి||అసదీదుష్టా-స్మరేణకామననిమితైవ-యఃరాగోరమశ్చా-
సపవతస్త్వియా-తమిస్తా-తమస్తోమః-తమిస్తంతమిరేరోగతమిస్తాతుత
మస్తతాక్రిష్టపక్షనిశాయాంచేదివశ్యః-రవే-వపుఃకుండలం-పరితస్తారరవ
త్రే-అహనిరజ్-ధియంజనయానూసత్యర్థః-పరిపూర్వాత్-స్మరాతే
లిలో-అవశ్యంసత్యమిత్యర్థః-కుతః-పరితస్సనుంతాత్-తారరవేదచ్చతర
స్వనే-కూకిలే-రససహజతీసతీత్యుద్దీపకోక్తిః-స్త్రీ-స్త్రీ-యిత్త్యర్థః-జాతా
వేకివచనం-దివాపిదివసేపి-సప్తవ్యథేవ్యయి-వశం-తోవశ్యః-వశం
తత్తయ-శ్రుత్యయః-సవశ్యః-అవశ్యః-తమవశ్యం-అవశం-తమపిత్యర్థః-
ప్రియం-ప్రియాంసం-అవస్థయమేవాధిససారైత్యర్థః-యదగణయంత
మపిప్రియందివాపిమానమపిగణయ్యనిషేధం-చోల్లఘ్యసమగచ్ఛతత్త్వ
త్యం-గాగమిరటరోహితభాను-మండలాభామిన్యతిహాపకానుప్రాణితే
యమాప్రిక్రియానిమితైపరితస్తరణక్రియాస్వరూపో-త్రే-త్రే-అవశ్యమి

తివ్యంజకా ప్రయోగాద్వాచ్య-ఔపచ్ఛందసికంవృత్తం||.....

మూ, ౭౦ { వపురంబువిహారహిమంశుచినారుచిరంకమనీయ
తరాగమితా| రమణేనరమణ్యచిరాంశులతారుచి
రంకమ్మనీయతరాగమితా||.....

౭౦|| అశైకేనగ్రీష్మమాహ|వపురితి||శుచినాగ్రీష్మేణప్రయోజకకప్రాణ
అంబువిహారేణజలక్రీడయా - హిమంశీతం - అతపవ - రుచిరముజ్జ్వలం.
వపుడేహం-గమితా ప్రాపిత్యాగతిబుద్ధిత్యాదినాఅణికతుః-కమణత్వం
*ప్రధానకర్తృణ్యభ్యయేలాదీనాహుద్వికమణామిత్యభిహితత్వంచ-
అతపవ-కమనీయతరారమణీయతరా- అచిరాంశులతావలచిరాంశులతా
విద్యుల్లతా-తస్యాశుచిరివరుచిరస్యాస్మా- అచిరాంశులతాశుచిరిత్యుపమా
ద్యయంతథారాగమనురాగం-ఇతాప్రాప్తా-ఇణికతేరిక్తః- రమణీ- ర
మణేనప్రియేణ-అంకముత్సంగం-అనీయతనీత్యానీహృకృష్టహామితినియతే
ద్వికర్తృకతా-శేషంపూర్వవత్-తోటకవృత్తముక్తం||.....

మూ, ౭౧ { ముదమబ్జభువామపాంశుయాశాస్తహసాయంత
నదీపపాటలాభే| అళినారమతాళిశీలీంధ్రైసహ
సాయంతనదీపపాటలాభే||.....

౭౧|| అశవ్యాఖ్యాంవహతుఃకంవణయతి|| ముదమిత్యాది||అబ్జభువాం
మేఘభవానాం-అపాం- లాభేవషేషతీత్యర్థః- సహసా-మయాశా-
ముదమానందం- ఆయంతఅలభంత- ఆయవయగతే-అజ్ఞాతాదీనామి
త్యాదాగమఃకృత్యైతివృద్ధిః-నదీ-పపాట-నద్యః-ప్రావహన్నీత్యర్థః-అలప
టగతాళి- జాతావేకవచనం-అళినీభృంగీ-అళినాభృంగేణసహ-సాయంభ
వఃసాయంతనఃసాయంచిరమిత్యాదినాట్వప్రత్యయః- తుడాగమశ్చ-సచా
సాదీపశ్చ-తద్వత్పాటలాభాయస్యసః-తస్మాత్పాటలప్రభఇత్యుపమాలం
కారః-శీలీంధ్రైకండళీకుసుమే-అరమత-అత్ర-మయాశా-మోద-ప్రాప్త్యాద్ద
నేకకర్తృకక్రియాయాగపద్యాద్భిన్నా-ధికరణక్రియాసముచ్చయ-రూప
స్సముచ్చయాలంకారభేః*గుణక్రియాయాగవ్యసంముచ్చయ-ఇతీరితిఇ
తిసామాన్యలక్షణం-ఔపచ్ఛందసికంవృత్తం||.....

మూ, ౭౩ { కుటజానివీత్యశిఖిభిశ్శిఖిర్నిరంసమయావనౌఘన
మదభ, మరాణి|గగనంచగీతనినదస్యగిరోచైస్స
మయావనౌఘనమదభ, మరాణి||.....

చ సారసాఃపక్షివిశేషాఃస్త్రిణామేవ-రసమానసారసేన-సహయేనశరశ్చాలే
 నేత్యక్షణం-సారసానామ త్రైవస-భవాత్ సారసామైఖునీకామీగోనదళః
 పుష్క-గాహ్వయభియాదవలంకనానాం-స్తవయోఃజలానాం-యాతః
 శారదోష్ణజన్మాస్వేదోనమిదుసందోహః - అభిరశి-నగ్ధాబగ్ధా-నహ్యైరేరభి
 పూర్వాత్కమణక్త్యంన హేయాభభోగశ్చ - హరిసనాయుక్తా హరికు
 ల్యా-కుచముడలముండనాయునూనైతిభావః సాదృత్యం-రి సేనరాగే-పా
 తునా-బలీయసేతిభావఃపరిర-భ-గుమిలర్-గ సెన్యాం - నాభినత్-నచిభేవ-
 ణాదస్వేదస్యాప్యలంకారితయోద్ధృత న్యాభ్యున్నతాహ్వాన్నిస్సపత్నశ్చ
 గారోఽపిజయత్యశ్చౌకఃఅతఃపి-రి-సగబలననా-స్వ-నచిలం-కారిః - లలితం
 తూక్తంపూర్వశ్లోకేవ-బోధ-కంక-వృత్త ॥

మూ, ౧౬ { జాతేప్రీతిగావ్యచాఘరేణానువనాంశం కామేకాలతే
 సారసంకాకాకురుతేన- శిల్ప-పక్షికం ప్రాప్యభుగా }
 { మోహనచిలంకారిమేకాలతేసారసంకాకాకురుతేన ॥ }

౧౬॥ జాతే॥యాసీ - అనువనా శిలవనాలతే-భి కృత్యభేదవ్యయూ
 భావఃచాఘరేణ-ప్రాప్య-సారసంకాకాకురుతేన-సారసంకాకురుతేన-సారసం
 రిసాంగనాః - కాద్యూర్ధ్వస్యేత్వం - కానాంకాకురుతేన-పక్షికం-కామ
 స్త్రీయాంవికారోయశ్శోకభిగ్ధాభిగ్ధా-నైశ్శ్య-కరః-కాకుర్వత-మృతం
 చ-తేన-కామేక-మక-త్వ-మి-హయాదేవ-శ్చ-వి-హే-యోగిః - కాలతే
 ప్రీమోజాతప్రీతి-జాత-స్మి-హ-అభూత్-చ-కాకురుతే-రాగ-వి-శ్య-కః
 అతభిర-నాదీ-త-స్వ-శ్య-యః-కా-స్త్రీ-ప-కాం-తే-హ-ని-తి-స్వ-కా-శ-స్వ-సం
 పక-కం-ప్రా-ప్య-భు-గా-భు-గు-మ-ప-రి-ణా-ని-స్వ-మే-వ - కాం-మో-హ-న-చి-లం
 సు-ర-త-క్రీ-డా-న-స-త-స-గా-వ-స్త్రి-స-గా-వ-పి-సు-ర-త-శ-శ-మా-కా-వా-త-
 ప్రీ-ప్రీ-ద్వా-క-ప్ర-భు-చ-కా-క-ర-ప-గ-ని-స్వ-ప-రా-కా-హ-ప్రా-ప్రీ-మ-హ-త-
 మ-యా-చి-ప్ర-త్త-1-.....

మూ, ౧౭ { కంఠాజనైరహస్యప్రసభాన్యహిగతైరైరశ్చ
 సహోపవతోషితేన- ప్రేక్షానానామృతదీప్యతే }
 { హైహనీషుకేశేరతేన-సహోపవతోషితేన ॥ .. }

౧౭॥ అశ్చైకైరహేనాంశమాహ॥ కాం-తే॥సహోపవతోషితః-పచాశ్చ-
 స్త-గ-స్వ-సహో-ప్ర-సహో-కా-మో-దీ-ప-క-శ-శ-క-క-తే-న-అ-న-ద-న-తో-ష-త-తే-న

స్తరసహసవతోపితేన-అతపవ-రసహసావస్యస్త-ఇతిరసహసవా- తేవ
 రసహసవతారాగహాస్యవతా-అతపవ- ప్రేక్షా-మనస్సుపుంసాంచితైషుఉ
 పితేనవసతా- వసేకతతేరిక్తఃపసతియుధోరిడితీడాగమఃకరిబుద్ధిశ్చాది
 నాసూత్రేణచకారాద్వితమానాథతా-కాంత్రైవజనః-తేనకాంతజనే
 న-జాతావేకవచనం - రహసి-ప్రసభంబలాత్ - గృహీతకేశేచకృష్టశిరోరు
 హే-సురతే-హేనుంలేభవాఃహైమన్యః-తాసుహైమనీషు-అతిద్రాఘీయ
 సీష్వితిభావఃసర్వత్రాబృతలోపశ్చేతహేమంతశబ్దద్రుత్యయితకా
 రలోపశ్చబిడ్ధాణశిత్యాదివాజీప్-రజనీషు-కేయువానః-శేరతేస్తస్వపంతి
 స్త్వ-సకేపీశ్యకఃకంఠంబుఇతిభూతేలట్-ఏతేనాతిభూమింగతశ్శృంగారఇతి
 వ్యభ్యతే-వసంతతిలకావృత్తం॥

మూ, ౭౮ { గతవతామివపిస్తయముచ్చకైరసకలామలపల్లవలీ
 లయాః | మధుకృతామసకృద్దిరమావలీ రసకలామ
 లపల్లవలీలయాః॥

౭౮॥ అద్వైతేనశిశిరంవణయతి॥ గతవతామితి॥ అసకలామలపల్లవలీలయా
 అసకలాఃఅసమగ్రపీకాసీసః-అమలాఃరిమలాశ్చ- యెపల్లవాః-తేషాంలీల
 యాశ్చ శక్తియయశ్యకః-విస్తయం-గతవతామివస్థితానామిశ్యత్యైషా-
 మధుకృతాంమధురీహం-సంబంధినీ-లవలీషుశైశిరేషులతావిశేషేషులయో
 లయసంస్థిత్యస్యాస్యా - లవలీలయాఆవళిఃపజ్జీ - రసకలాంరసేనమధ్వా
 స్వాదేన-కలామవ్యక్తమధురాం-ధ్వనౌతుమధురాస్ఫుటేకలఇత్యమరః-గి
 రంవాచం-అసక్యత్-ఉచ్చకేఃఅలవత్ - మధుమదహేతుకస్యమధుకరాలాప
 స్వస్థలవలీలాజనిత విస్తయిహేతుకత్వముత్యైశ్చ్యుత ఇతిగుణహేనూత్యై
 షా-మ్రతవిలంబితవృత్తం-మ్రతవిలంబితమాహనభౌభరాఃతిలకుణాత్॥...

మూ, ౭౯ { సర్వంతమిత్యతిభ క్తేనరగానవాచఃపుష్పేర్విరా
 మనగి నాంచరగానవాచః | శ్రీమాన్మనుస్తమసు
 సానుగిరావిహతుణంవిభ్రశ్యచోదిసహయూరగి
 రావిహతుణం॥

ఇ-శ్రీమామకృతౌ - శిశుపాలవధే - మహాకావ్యే
 ఋతువణరన్నానుపద్యసగళః.

(మాఘకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే - పద్మసర్గః.)

౨౦౫

౭౯॥ కుర్వంతమితి॥ ఇతీతంపుష్పైరేవాతిభరణతత్త్వతేనభారేణనగాణ
వృక్షాఅవాచతీత్యవాచోనమ్రాఅంచెరవపూర్వాదృష్టిగిత్యాదివాక్యే
న్నత్యయఃకుర్వంతంజీనాంగానవాచఃగీతధ్వనేఝంకారస్యచనవిరా
మంచకుర్వంతంసమస్తస్మృతుంసర్వాన్నత్యూఅనుసానుసానుషువిభ
క్త్యథేవ్యయాభావః - బిభ్రతివిభ్రాణే ఇహగిరౌరైవతకాద్రావిహ
తుంక్రీడితుంశ్రీమాంలక్ష్మీసహితఃసహరిఃమయూరగిరాకెకయైత్యథః
అచోదిప్రేరితఃభగవన్నిహవిహరణాత్ ఋతూనాంగణమనుగృహణేతి
ప్రాధికతఇవేత్యుత్తైత్యవ్యంజకాప్రయోగాన్తమ్యావృతముక్తం॥ ..

ఇతిశ్రీపదవాక్యప్రమాణపారావారపారిణమహేమాపాధ్యాయ

కొలచలమల్లినాథ సూరిపరచితాయాం - మాఘవ్యాఖ్యానాయాం

సర్వంకషాఖ్యానాయాం - పద్మసర్గః.

తాత్పర్యమౌ స్సంజ్ఞాయామిత్యలుక్ తస్యమహాస్రంహహాస్రసూతంకమను
పంచకమపిపంచాపిక్షమమానీత్యర్థఃపంచానాంసమఃపంచకంసంఖ్యాయా
స్సంజ్ఞాసంఘసూత్రాధ్యయనేష్టితికన్వృత్తయః - విసోఘంనాలంసశక్తాః
సకలమనునసంసన్నైత త్రారవింగాదిపంచకస్యసంభవప్రమాణాదినిభా
వఃఅతోయువతికిస్తహప్రయాణంయుక్తిమితివాక్యాధేన వాక్యాత్కాన
మతానాద్యాక్యకాహేతుకంకాక్యలింగమలంకారః* అరవిందమశోకం
చమాతంచనవవల్లికా - నీలోత్పలంచపంచైతేపంచపాణస్యసాయకాభివ్య
వరః||

మూ, ౩ { అవసర మధిగమ్యతం హరంత్యేహృదయమయ
త్సకృతోజ్వలస్వరూపాః| అవనిషువనమంగనాస్త
దానీన్యదధతపిప్రమసంపదోగనాను||

౩|| అవసరమితి|| తమవసరంసహజగమిమాకాలమధిగమ్యహృదయంహరం
త్యేహృదయంగమాభవంశ్యఃస్వస్వంహిప్రాధ్యమీన మెవప్రియఃభివశీ
తిభావః- యత్నై సకృతోనభవత్త్యయత్నై కృతంతథాప్రజ్వలంస్వరూపం
యాసాంతాఃఅయశ్చకృతోజ్వలస్వరూపాః స్వభావమందరి మూతకాయభి
వ్యధాః- అంగనాతదానీంతస్మిన్నవసలేతివనిమవనంస్యదధతపిహిశవశ్యః
పాపచారైవప్రచేతిత్వధాః- చథాతేయజి క్ష అత్తసేవదేవస్సన త
భోర్గుప్యాదాదేతః అంగనానుపిభ్రమసంపదోవిలాససంపదఃపదంస్థానం
న్యదధతదానీంవిలాసాప్రప్రదాభవ్యధాః- అగ్రాంగినానాంపిప్రమసంప
దాంచోభయేషావపిప్రకృగానామేవహృదయహరితాదిభవకానామ్యేనా
సమ్యస్యగమ్యామానత్వాత్మైవలప్రకృతఃషయాతుల్యంగాతాలంకారః|
వాద్యధేదేనాన్యంగనాపిభ్రమసంపదాన్యశ్శోకైరస్యపూర్వవశేషక
త్వావగమాదేకావళిభివోవ్యక్తభివ్యలంకారైశాలంకారధ్వనిః||

మూ, ౪ { నఖరుచిరదితేన్రచావదేభం లలితగతేషు గతా
తంరథానా| ముఖిరిశవలయంప్రశోనితంబేధజల
కొముహంరస్థలత్తరుణ్యాః||

౪|| న్యదధతపిభ్రమసంపదోగనాస్విత్సుక్తంతదేవప్రపంచయ* || నభ
ః || లలితగతేషుమందగమనేషుననానాంరుచిభిఃపభాభిరచితా ఇంద్రచా
పరేభయస్త్రికాకన్యశితద్యధాతధాగతాగతం యాతాయాతేకపిప్రపిషి

ధ్ధంచానధికరణవాచీతైభాషికోద్వంద్వై కవన్యావదధానాతరుణ్యాః
 జలంకాముఖిరాంకృతాఃకృతాఃకృతాఃకృతాఃకృతాఃకృతాఃకృతాఃకృతాః
 ధాభవతేతథా పృథాగతంబేముహురస్థలత్తవస్తాల అత్ర సఖిరువీత్యాలంబ
 నిగుణ తాక్షిః - గతాగతందధానాత్ర స్థలదిశితచైస్తాముఖితవలయమితి
 తదిలంకృతాఃతలంకృతాఃతలంకృతాఃతలంకృతాఃతలంకృతాఃతలంకృతాః
 సస్ససమవాసుకారణంనాయకానాయకశ్శతదుఃఖో రూపరావణ్యాదిః త
 స్తేస్తాభానాదిఃఅన్యత్సంగమేవముక్తరత్నాపి.....

మూ, ౫౭ { అశ్వయుధిరణాహనా వితేనె పుతరనుషే
 గరన్నక్కిణీకిః! అలఘునిమనస్కలెపరస్మాఃకష్టః
 హధిరకలమెత్తిలాకలాపః! }

[illegible]

మూ, ౬. { గురుగీటివీణితం బలింబధాగా ప్రవాణశీషితవంక
వాజసన్య | చరణయ్యువసుప్రవత్పదేషుస్వరస
వస్వత్పదలక్ష్మితేన || }

౬॥ గుర్తిం॥ గుగుశ్యగుణయో కంఠిజపద్మశ చయన్ని సంబంధంతదేవ
భూరికపాన్త్రహణేంద్రియ నేనపీడిసంక్షుభిగంతంవాజసన్యచరణ
యోగంశ్యచదేహః పాశవాన్తపస్థానెమలక్తకచ్చనెనలాటైరసమిషేణ
స్యనసస్యనమేవశుశారాగ్రైరెరసత్తస్యనారః అస్తక్తమిచ్చిన్నయ
ధానానామసవతః ప్రవీక్షప్రవతః శురణాధాకాన్యంతాన్లుజ్యేణీశ్రీ
శ్యానివాదతే రుతేనంబాదేశః - గ్రనగ్రవ్యకత్తక ఎవాయమకర్త
కలిప్యకల్పకత్తేనగ్రవ్యకత్తకత్తసప్రవత్రసకర్తకః అత్రాలక్త
కచ్చనెన్యలక్తకత్తావహ్నావెన్యరసత్తా రోపాచ్చలాదిశజైరసన్య
ప్రప్రలిపాదనంబాదేశానాంకాః॥.....

మూ, 2 { శుభసంపత్తి సమీపమాన యోగా వాహునిత స్యనా
యాగ్రక్రొభ్యధాయిః అనీరభ సకృశాలఘు ప్రశ
జామన్యతగిరగనణగౌరిమాకృథామామ్..... }

౭॥ అథకస్యాశ్చిత్సఖ్యాఃకుపితనాయుకానునయవచనం వంచభిఃకుళకేనా
హాతవెత్సాది॥ తాంసుశ్చఖంసపదితవసమీపమానయౌతనెహ్యమి॥ వర్తమా
నసామీప్యే ఇతివతామానప్రత్యయిఃక త్రాభిప్రాయెఅన్య నెపడిమిహియా
తస్యాగ్రతోభ్యధాయి అభిహితందధాతేకర్షణియజ్ - హేగుణ గౌరిగుణే
స్సౌభాగ్యదాక్షిణ్యాదిభిగౌరిపార్వతీతిరూపకం అతిరభ సేనాతిత్వరయా
కృతాలిఖునాహతీ ప్రతిజ్ఞాత్వదానయనాగ్ధాయయా తాంమామన్యసి
రనుసన్య వాచంమాక్పిధాఃమాకాషిణః-నుద్వచరంసర్వభాకర్తవ్యమిశ్యన్తిః
కగోతేయజీధాన్తి నమాజ్యోగభ్యధాగమప్రతిషేధః॥

మూ, ౮ { ననసుతనునవెద్దియన్తహీయా ననునిరసస్తవని }
శ్చయఃపరేణ॥ ఓతకయతినజాతునుద్వచోసాః॥ }
చతథాపిసతీషుమెభిమానః॥

౮॥ ననుసు త్ప్రతిజ్ఞాపిస్తుప్రజేవిప్రతిషేధమాశంక్యాహ॥ నచేతి॥ హే
సుతసుతుదాంగిద్వాంతోత్తరపదాన్సంబుద్ధిః అన్యథాగుణస్సౌక్యన్ వేదీతి
నకింతువెద్ద్యైవేతభావఃకింవెన్నీత్యతఅహ- మహీయాన్తహత్తరఃతవనిశ్చ
యఃత్వదీయ ప్రతిజ్ఞాపరేణజనాంతరేణ సునిరసఃసుఖిత్వాచ్యుఃఅన్యతేభ
త్ప్రత్యయఃసనభవతీత్యసునిరస ఇతియత్తదితి అర్థలభ్యం ఉద్యైశ్యేనపిధే
యాతేపాద్యచ్ఛబ్దస్య ఉత్తరవాక్యస్థత్వాన్న పూర్వవాక్యే తచ్ఛబ్దప్ర
యోగనిబంధః-తథాపివిదితత్వేపి అనామశ్చభిజాతుకదాదిదిపినుద్వచో
నవితిథయతినాన్యతీకరోతీతసతీషుమధ్యమే అభిమానఃస్తప్రతిజ్ఞాభిగౌరిప
వత్ప్రతిజ్ఞామేవపాలయిష్యసీత్యహంకారాన్నిశ్చంకం ప్రతిజ్ఞాతమితిర్థః॥

మూ, ౯ { సతతమనభిభాషణంమయాతేపరిపణితంభవతీషు }
నానయంత్యా॥ త్వయితదితివిరోధనిశ్చితాయాః॥ }
భవతిభవన్వపుజ్జనస్స కాహః॥

౯॥ సతతమి॥ భవతీత్యాననయంత్యా॥ అనెతునశక్తు వశ్యైశ్యర్థః
మయాసతతంసదాతేతవకర్షణిపక్షేఅనభిభాషణనసంభాషణంపరిపణితం
పణీకృతంభాతీతిభవన్వభాతేర్వతితితేజాదికోడవిశుప్రత్యయిఃఉగిశశ్యై
తిభివేతస్యాస్సంబుద్ధిః హేభవతీసుభగేత్వయితదితితదసంభాషణన్తీతివి
రోధనిశ్చితాయాంనిశ్చితకరోధాయాంసత్యాం వాహితాగ్నిప్రతిషేధి
కల్పాన్నిష్ఠాయాఃపరనిపాతిఅనుహృజ్జనోవిపక్షవర్గసకామంభలితమనోర

భోభవతు ప్రాప్తకాలేలోఽప్తద్విరోధకాంక్షితా మయ మానందకాలః
ప్రాప్తత్యర్థః॥.....

మూ, ౧౦ { గతధృతిరవలంబితుంబతా సూననలమనాలపనాద
హంభవత్యాః | ప్రణయినియదినప్రసాదబుద్ధిభావ
వమమమానిజీపితేదయాళుః॥

౧౦॥ నకేవలమావయోద్విరోధః ప్రాణహానిరపిమమస్యాదిత్యాహ ॥ గతే
తి॥ గతధృతిరధీరాలహంభవత్యాస్తవలనాలపనాదసంభాషణాదాలపనంవి
హమేత్యర్థః॥ ల్యబ్ధోపేషంచమీ - ఆసూన్వాణానవలంబితుంధారయి
తుంలనలంబత్యాశలంభూషణపర్యాప్తిశక్తివారణవాచకమిత్యమరః॥ బతే
తి॥ ఖైదలతవహేమానినిప్రణయినిప్రియేప్రసాదబుద్ధిరనుగ్రహబుద్ధిర్నయ
దినాస్తిచేత్తథాపిమమజీపితేదయాళుభావస్సప్తహిత్యాదినాళుచ్చ
త్యయఃసధాతోపిమప్రాణత్రాణార్థకమనుగ్రాహ్యత్యర్థః॥.....

మూ, ౧౧ { ప్రియమితివనితానితాంతమాగస్తరణసరోషకమా
యితాయతాక్షీచరణగతసభివదోనురోధాత్మిల
కథనస్యసుకూలయాంచకారః ॥

౧౧॥ "ప్రియమితి॥ భక్తిస్థంవిధాంతమాగసోన్యాశంగావగాధస్యస్తరణసరో
షేత్యవేషః॥ యితాయతాక్షీచరణగతసభివదోనురోధాత్మః ని
గ్రాహ్యసేవకమయోగసేవభాగోహితేన్యవిదిశిర్నైవనితానాయికాచరణ
గ్రాహ్యః॥ ధగారోప్తికనాక్యాంతేప్రణతాయాసభ్యావచసోనురోధాత్మను
సరణాత్కలకీలేత్యపరమాథేనవస్తునస్తుతనుగాగాదేవేతిభావః॥ ప్రియంక
థనపితకథంవిదనుకూలయాంచకారిఅభిముఖచకారతనుజగ్రాహేత్యర్థః॥ ఏ
మాభిండితానాయికాశ్చితేన్యాసంగవికృతాభిండితేన్యాకమాయితేతిద
గేమావలెలక్షణాతేత్య ఏవకవివాచాగస్తరణసరోషకమాయితాక్షీ
త్యక్తంపమాచారంభాషణంవిదాభానాస్మరిత్యాసాద్యసుభవవతీ॥.....

మూ, ౧౨ { మ్రగపదమిమావయస్యయాసీనానుసునమానా
నుసాలయానుయాంతమ్॥ నహినవిదితభావమేతదీ
యస్తనగఘమోద్వహనెతవాపిచే॥

౧౨॥ అక్షకాదిగ్నభకంచితగ్రాశీఘ్రగామినయ్యైవాహ॥ మ్రతేతి॥ హే
తయస్యసభ్యత్యేగంమ్రగపదంశీఘ్రపదక్రమంయథాతథామాయాసీమా

గమఃకాయాతేలుజ్-మాజ్యోగాదప్రతిషేధః-అనుయాంతీమనుగచ్ఛంతీం
సుతనూంసుభాంగీంప్రియానునుపాలయ్యప్రతీక్షస్వ-అసావపిశీఘ్రమాయా
తుతశ్రామా-సహిత-తవచేతోపిఎతనీయస్యస్తనజమనస్యోగ్ధహనెవీగిత
భేదమనుభూతక్షణంనెవినకింతుచైత్యైవేత్యధః- అతఃకథంశీఘ్రమాయా
స్యతీతిభావఃసంభావ్యనిషేధనివర్తకేనైవోప్రతిషేధాఽపివాచనః॥

మూ, ౧౩ { ఇతివచనసభజనెనురాగాద్వయితశమామవర్జ్యిరం
ప్రతీక్ష్య | తదనుగమవశాన నాయుతానిన్యధితమి }
మీనశివావనీంపదాని ॥

౧౩॥ ఇతి॥ ఇతిశంసభజనెవచనసతి అవరంశ్యిదనురాగాల్ సే హోత్ గ
యితతమాంచితంప్రతీక్ష్యతదనుగమనశ్చ తస్మాంప్రియాయాఃకిత్యైః
అనుగమఃవశ్యాన్యనంతస్యవశాననుసాగాత్ అవనింమమానః మానుకు
ర్వాణితివేష్యత్యైతా-మాజ్యోలటఃకతరీణానజాదేశఃస్లాఽరిద్విభావః-
అనాయతాన్యనంతరాళానివచనానన్యధినిహితవా - ధాజ్యోలుజ్తేత్య
స్థాఘ్నోరిచ్చేతీకారః హ స్వాదంగాదిసంకారలోపవిషాదనాయుకాస్వా
ధీఃపితకా * స్వాధీరవతికాసాస్యాద్యా సముంచతీవల్లభమితి లతాకాత్
హృష్టాచేయం॥

మూ, ౧౪ { యదిచుయిలమీనానమాగతాయాంతవధ్యురస్తిగ
తాస్తిసంప్రణీయమ్ | సుతతరవరపాతమావపాత
ప్రియమితికూపపదేనకపితవ్యా ॥

౧౪॥ అథకాచిత్పురఃప్రయాతప్రియశనుమేళనాయ శీఘ్రనుధావనం
ప్రాక్షయమానాంసభిమాహ ॥ యదీతి ॥ హేసభచుయిలమీనానిఅతా
యాంస్వయంగమనెలాఘవంప్రాప్తాయాంతవధ్యురస్తియతిసంతిషేభ
వతిచేత్*చ్యుతస్సంతోషశైర్యయోరిఃపిద్విః ఇయమేతదవశ్చేనసంప్రత్య
స్త్రిక్షణవివగతాస్తీతివదంతీతిశేషఃఇతివైరగమ్యమానార్థత్వాదప్రయోగఃఅ
న్యధాపానరుక్మాదిత్యాలంకారికాఃసఖ్యాసహకోపపదేనకోపవ్యాదేనప్ర
త్యురాగాదేవేతిభావఃకాపికాచిత్ నాయుకాద్వయితరాశీఘ్రతరావనపా
తాఃపానవ్యాసాయస్సీన్దర్శనీగద్యథాతథాప్రియంనల్లభంఅవపాతఅనుధా
వతిస్త్య-ఎషాచస్వయంప్రవృత్తలాఘవశంకితయాపూర్వనిర్వాసేనస్త్రియా
అథేదానీంస్వయంప్రవృత్తైఃపశ్చాత్తక్తేతిగమ్యతే-అతఃకలహంతరితా*ణా

౧౦౦ (మాఘకౌష్యే - సప్తమ్యాఖ్యానే - సప్తమసర్గాః)

పాల్ కాంతంపరానున్యపశ్చాత్తాపసమన్వితేతిలక్షణాత్ ||

మూ, ౧౫ { అవిరళపురకస్సహస్రజంత్యాః ప్రతిపదమేకతరస్త
నస్తరుణ్యాః శుభితవిఘటితః ప్రియస్యవత్ స్తబధు
వికంతుకపభ్రనుంబభారః ||

౧౫|| అవిరళేతి || సహస్రజంత్యాః పాశ్వామాశ్రిత్యగచ్ఛంత్యా ఇన్య
థాః తరుణ్యాః సంబంధితిరళపురకః ప్రియాంగసంగాత్సాంద్రరోమాంచః
ఏకతరోన్యతరః ద్వయోరన్యస్సన్ని కృష్టభ్యక్షణః కి ఏకాచ్ఛప్రాచామి
తిద్వయోరైకస్య కథారణైకతరచ్ఛత్యయః - స్తనః ప్రియస్యవత్
స్తబధువవత్ స్తవమేవతస్యభూః ప్రదేశస్తస్యాంవత్ స్తబ భువిఘటితస్సం
యుక్తః విఘటితో వియుక్తః పతితోత్పతత స్సన్ని తియావత్ కి ఏశే
వణం ఏశే ష్యేణబహుళమితి శేషణసమాసః - ప్రతిపదం దేవదేకంతు
కపభ్రనుంకంతుకశోభాంకంతుకంతుకత్యయః - బభార-అన్యపిభ్ర
మాస్యాన్యసంబంధాయోగాత్సాన్యాయేషేవిదత్తనావపాదప్రియస్యకా
మిరీషతః ప్రభృతిమదనరసైశ్యతః ప్రాగ్వత్సమాణాః వజ్రాణ్యకాః స్వాధీన
పతికాః హృష్టాః ప్రగల్భాశ్చైవ అనుసంధేయం ||

మూ, ౧౬ { అశిథిలమపరావసజ్యకం తేన్మథ పరిగభ్రబృహద్వహి
స్తనైనహృషీతతనుగుహాభుజేనభతుర్వాదుమ
వృమన్వ్యపిక్తిమేకబాహుమ్ ||

౧౬|| అథాపరస్యాః అపరః శివిశేషం త్రభిఃకులకేనాహ|| అశిథిలమిత్యాది||
అపరాస్త్రీ దృఢం పరిరభోగృహీతోబృహద్వహిస్తనోయేనతేనహృషీతా
న్యనందితాశిరసుగుహాశిరోమాణి యస్యతేనపులకితేనైత్యథః క్షిబంతో
త్తిరవరోబహువీహిః హృషేలోను స్వీకృతాగమః భుజేనభతుః వాను
బాహునాఅన్యమగ్రం యథానిధావృత్తిష్యద్వంతిష్యజితం వృమంకోను
రంవికబాహు నిజశక్తిబాహుంభతుఃకంతే అశిథిలం దృఢమపసజ్యస
జ్యజగామేతిథానా స. బ. తే ||

మూ, ౧౭ { ముహురీసుసనామూ తీనీతాంతం ప్రణాశ కాం
వినితంబమండలైవ | విషమితస్యగుహారయష్టిః
యోక్తు-చమితరంతమరస్థలైవీద్య ||

౧౭॥ ముహురితి॥ పునఃకింకృత్యానితంబమండలైః కగళైః ప్రణవితావక
 షేణానదంతికాంచీ మేఘలాయస్సన్మహాణితన్యథానాన్యదేవనగాదన
 మాసేపిణిపదేశస్యేతిణత్వం-ముహురసుసమం-ప్రాణేష్వరమాఘ్నతీతా
 డయంతీసతీ-హనైరాజ్ఞాన్వల్లభశ్చ తాదేశజీవస్వర్కత్యాత్మన్యజ్ఞో
 యనుమాన ఇత్యాత్మనైవదం విషమితా విషమీకృతాపృథుహార యష్టిర్య
 స్త్రిన్మర్మశతదృథాతథా ఇతరం పూర్వశ్లోకోక్తబహిస్తనాదన్యం దక్షిణ
 మిత్యర్థః - కుచంభతుస్తస్య ఉరస్థలైర్యజ్ఞే వీడ్వపూర్వ వత్సంబం
 ధః॥

మూ, ౧౮ { గురుతరకలనూపురానునాను సలలితనరీతవా
 న్మూ, ౧౮ { స్వపాదవక్తా॥ ఇతరన నరీలోల మాదధానావద
 మథ మన్మథమంధరంజగామ॥..... }

౧౮॥ గురుతరైః॥ పునఃగురుతరఃసాన్వితరకలోను మురశ్చనూపురస్యాను
 నాదఃకన్యనిర్యస్త్రిన్మర్మశతదృథాతథాసలలితసలీలం న రీతం వ్యాపారితం
 వాచుంసవ్యంసాదవక్తంయస్సాస్యా ఇతరదక్షిణంవదం అనరీలోలం భర్తృ
 చరణస్తలనాదనతిచలంయథాతథా ఆదధానానిక్షిపంతీ సతీమన్మథేనమం
 ధరములంబగామవిషాదపాశ్వరగామి॥

మూ, ౧౯ { లఘులలితపదంతనంసపీతన్వయనిహితోభయపా
 మూ, ౧౯ { శివల్లవాన్యా॥ సకరినకుచచూచుక ప్రణోదంప్రి
 యమబూసపిలాసమన్వీయాయ॥..... }

౧౯॥ అథాన్యాసామప్యేకైకై నగతివిశేషానాహ॥ లక్ష్మీత్యాది నాశ్లోకచ
 తుప్తయై॥ అన్యాఅబలాస్త్రీ తస్యప్రియస్యఅంసాపీతేఇనతయోద్వేయేని
 హితానుభూపాణిస్థలకాయస్సాస్సాసతీః ఉభాదుగాత్తోనిత్యమితీత్యగ్రహ
 ణస్యేదంప్రయోజనంవృత్తిషయేఉభశబ్దస్యప్రయోగోమాభూత్ ఉభయ
 శబ్దస్యైవయథాస్యాదిత్యుభయస్ర ఇత్యాది భవతీతిలఘునిదురైలలితేద
 పదేయస్త్రిన్మర్మశిశదృథాతథా - కరివాభ్యాంకుచచూచుకాభ్యాంస్తనా
 గ్రాభ్యాంయఃప్రణోదఃపీదనంతేన సహితంయథాతథా* చూచుకంతుమ
 చాగ్రంస్యాదిత్యమరః॥ తేనసహిత్యాది నాసమాసే కి వోపసజ్జనస్యేతిస
 మాశబ్దస్యస భావః॥ పదేశత్వాద్వప్రణోదఇతిణత్వం- సపిలాసంచప్రియ
 మన్వీయాయఅనుజగామవిషాదపృథగామినీ॥

౨౦౪ (మాఘకౌష్యే-సవ్యాఖ్యానే-సప్తమసర్గః.)

మూ, ౨౦ { జఘనమలఘుపీవరోరుకృతా మరునిబిరీసనితంబ
భారభేది । దయితతమశిరోధరావలంబిస్వభుజల
తావిభవేనకాచిదూహే ॥ }

౨౦॥ జఘనమితి ॥ కాచిత్ స్త్రీ అలఘూగురూపీవరౌబృహతౌచడోహాయ
స్యతత్ - ఉరుత్తహానిబిరీసఃనిబిడఃనిబిడఃనిబిరీసంచదృఢంగాఢంప్రచక్షత
ఇత్యవైజయంతీఃనెర్పిడజ్జిరీసచాపినిశబ్దాత్ బిరీసచాత్యయఃసదయోనితం
బఃపశ్చాద్భాగఃపశ్చాన్నితంబస్త్రీకట్యాక్షీభేతుజఘనంపురఇత్యమరఃసప
వభారఃతేచక్షుతకృతభక్తిక్రంతంభీష్ట్యైశిఃజఘనంకటిపురోభాగందయ
తతమస్యశిరోధరాయాంగ్రీవాయాం అవలంబినోర్లంబమానయోస్స్వభు
జలతయోర్పిభవేనసామధ్యేనకృతా నూహే - ఉవాహావహేస్వరితే
స్త్రాత్కత్యధిప్రాయే అత్త నేపదం - ఇయంచపుత్రగామినీప్రియకంతా
వలంబే ॥

మూ, ౨౧ { అనువపురపరేణ బాహు మూల ప్రహితభుజాక
నితస్త నేననిన్యైః నిహితదశనవాససాకపోలేపవ
మంకిణిపదంబలాదివాన్యా ॥ }

౨౧॥ అనువపురితి ॥ అన్యైస్త్రీవపువఃపశ్చాదనువపుఃస్త్రీప్రప్తభాగైశ్చ
వ్యయంపిభక్తిశ్యాదినా పశ్చాదధోన్యయాభావః - బాహుమూలయోః
స్త్రీ కక్షయోఃప్రహితావదఃప్రసారితాయాభావతాభ్యామాకలితస్తనే
స్మహితకుసేనకిపోలేనిహితదశనవాససాస్యస్తాథరేణ కింకర్ష్యవృత్త
ముఖ్యాస్తస్యాఃకిపోలంచుబలేత్యుతాః - అపరేణకామినాపివనుంప్రియాం
స్మీ సంచూహాద్విక్లిప్తంపికిణిపదంన్యస్తాంప్రియకథాతథాబలాదివని
న్యేనీశాలరోస్పరియ మా నేవగమయాంచక్ర ఇన్యర్థః - ఎహ పురోగామినీ॥

మూ, ౨౨ { అనువసమశిత భ్రువస్యభోభిష్టహవః పీఠపరఃపురో
గతాయాః - ఉపసగతా సాదరేభావప్రతివత
యానియయావ సంశయానః ॥ }

౨౨॥ అనువసమి - అపరః కామీ అనువచంచనప్రసవభిష్టహపురోగతాయాః
అశితభ్రువఃస్వకాంతాయాఃపింఛిరసస్సవకుసగతాః - క్రోధా రాగోలా
మారంజయస్యతస్యపాపిస్యయారేఖాపిన్యాపఃసాస్య మా ఉపమానం
ముస్మాన్సతత్ప్రతిమాతస్యభావస్త్రాతస్యోత్తయేత్యుతాః - అసంశ

(మాఘకావ్యే - సవ్యాఖ్యానే - సప్తమనగః.) ౨౧౫

యానఃసంశయరహితఃకర్తరిశాన చ్చ త్యయః-అనుయయా- అత్రపాద
రేఖాప్రతిమతయేతిసావ్యశ్యవస్తునానురతకాలీనం పాదతాడనం వస్తున
రాగపదార్థ మహిమ్నాప్రతీయత ఇతివనగతఃస్వతస్సిద్ధార్థశక్తిమూ
లోవస్తునావస్తుధ్వనిసంలక్ష్యక్రమధ్వనిభేదః॥

మూ, ౨౩ { మదనరస మహాఘ పూర్ణనాభీ హృదయవా
హితరోమరాజయస్తాః । సరితత్తవనవిభ్రమప్ర }
యాతాఃప్రణదితహంసకభూషణావిరేజిః॥

౨౩॥ మదనెతి - మదనస్యరసోమదనరసః - శృంగారః అన్యత్రరసోజలంత
స్యమహాఘనమహాపూరేణభూతానాభయివ హృదానైహుంపరివా
హాఃకృతాఃపరివాహితాఃరోమరాజయఃరోమకూపాయాసాంతాః * జలో
చ్ఛాప్తసాఃపరివాహాఃత్యమరఃసరిజ్జలాని హృదానాపూర్ణపరితఃఉచ్ఛస్తి
సంజితప్రసద్ధిఃసవిభ్రమైఃసవిలాసైఃప్రయాతైఃప్రకృష్టగమనైఃప్రణదితాః
శిఙ్గితాఃహంసకాఃపాదకటకాః * హంసకఃపాదకటకత్వమరః- అన్యత్ర
హంసావపహంసకాఃసురాహృతావప భూషణానియాసాంతాః స్త్రీయఃసరి
తత్తవవిరేజిః - మదనరసపూర్ణత్య నేననాభీనాంతమద్వీధకత్వంవ్యజ్య
తే- పరివాహితరోమరాజయిత్యరోమరాజీనాంపరివాహిత్యరూపణాన్నా
భయివ హృదాత్తయిహకాశ్రయంతాస్సరితత్తవెత్తిష్టవిశేషణయింఉ
పమాశ్లేషవివేచ్యన్యే॥

మూ, ౨౪ { శ్రుతిపథమగురాణీసారసానాముపనదిశుశ్రువిరే
గుతానితాభిః । వినధతిజనతామ నశ్వరవ్యవ్యధ }
{ పటుమన్తధవాపనాదశంకామ్॥

౨౪॥ శ్రురీతి॥ అనునదినద్యాస్సనిపెసమీపాభేదవ్యయాభావః అవ్య
యాభావశ్చేతిసంకుంభత్వేహస్వత్వంతాభిప్రేభిఃజనానాంసమూహా
జనతాఃగ్రామజనైత్యాదిసామాన్యహితస్తప్రత్యయః తస్యామనాం
స్యవశరవ్యంలక్ష్యం * లక్ష్యంశరవ్యమిత్యమరఃతస్యవ్యభావేధః వ్య
ధజపోరసుప సర్వత్వప్రత్యయః-తత్రపటుస్సహభిం యోమన్తధవాప
నాదఃసత్తతిశంకాంభ్రమాంవిదధతివిదధానానినాభ్యస్తాచ్యమరివైకగ్ని
రోనుమ్ప్రతిపేధఃశ్రుతిపథమగురాణీశ్రావ్యాణీత్యర్థః సారసానాంరు
తానిశుశ్రువిరేగుతానిసారసమత్రవణాత్ వన్తధిస్తీపనమాసామాసీనిత్య

౨౨౬ (మామకావ్యే - పర్యాఖ్యానే - సప్తమసకం.)

భా. అత్ర సార సమ తేనుష్క ఛాపనాద భ్రమా వ్యాంతిమదలంకారః కవి
సమ్మత సామ్యశ్యాద్విషయాత్మ నివస్తుని అరోఽప్యమానానుభవో యత్ర స
భ్రాంతిమాన్వతగ్గతిలక్షణాత్ ॥

మహా, ౨౫ { మౌఘమౌఘనవధూరివాహ్మయంతి భవరకులానిజ
గుర్యమత్సుకాని తదభినయమివావళిర్యనానాంత
తనుతమాతనపల్లవాంగుళిభిః॥..... }

అని॥ మధ్యక్షితిశ్చ కాని-ఉన్న నాంసి భ, మరకులానిశుడుమధనవధూఃకృ
 స్తే స్త్రీయః అహ్వయన్త్యాకారయంత్యవేశ్య త్వే యో * హూః గాకారణా
 హ్వనమిత్యనరః జనుతియితో గాయ తెలివితనానానూపలిఃనూతనప్లు
 వావవాంసుశ్యభిత్వేకదేశపివర్తిసావయవరూపకంఅస్యాంవనావనోన్తర్క
 త్వే రూపగమ కర్వాదినిః । తాభిస్తనభినయంతిశృగానస్యాభినయంవ్యం
 లకఃకెచ్చనతనుతేపిః స్యంజకాభినయానమావిత్యనరః* అంత్రకాలంబయే
 తోగీనింహస్తైవాక్షణంప్రవేశయేతివచనాద్ధితక్షణస్య అహ్వనస్యవ్యం
 జనమహిమభిర కాక్షణివేతి క్రియాస్మరూపో త్వే యో*పూర్వోక్తరూప
 కనుసంశనాసాచాహ్వనో త్వే యో సాపేక్షేతనజాతయసంకరోపి॥

పద్యములు { అనంతరం లి రామ లక్ష్మణ శాస్త్రి వ్రాసిన శ్రీనివాస వికాస కావ్యము }
 { రామాయణము వారు వ్రాసిన మహాభారతము }
 { పద్యములను కవిత్వములు }

[illegible]

త్రైతైవ్యంజకాప్రయోగాద్దమ్యః॥.....

మూ, ౨౭ { ఉపవసవివనానుపాతదత్తై రళిభిరలాభియదంఽ
నాజనస్యపరిహరః పిషయస్తమన్న తానామనుః }
మనెఖలుపంపదోగ్రతస్థాః॥

౨౭॥ ఉపవసేతి ॥ వసేఉపవసమితివిభక్త్యర్థేన్యయీభావఃతత్రయః
వసనఃతస్యానుపాతేఅనుసరణేనత్రైవిధిభిః యస్యస్తాత్తారణాదంఽనాజ
నస్యసంబంధీపరిహరః* గంధవిశేషః * విమర్శభేరిహళోగంధేజననహో
హరశ్చననరః- సేవవిషయోభోగ్యాకళః* రూపంశబ్దోగంధరసస్వచౌఽ
శ్చవిషయాఅమిత్యనురః-అలాభిబద్ధః* భోక్తృణియక్తేఽపి భాషాద్వియోగ
ః* పిషయస్తమన్నాభావః* అతఃఉపధాయాకృతివృద్ధితస్తామన్న తానామను
తాఅనుగమనెపశ్చాధావసేఅనువృత్తౌచసంపదోగ్రతస్థిత్వంత్యగ్రతస్థాః
పురోవర్తివ్యఃఖిలుఃసస్పృశ్యతీకప్రశ్నయః-అత్రానుగమనయోర్ద్వయోరభే
దాశ్చవసాయాత్ జైహేత్థాపితాశ్చయోక్త్యనుప్రాణిహోయమభావంత
రన్యాసఃసామాన్యపిశేష సమర్థకననూపః॥

మూ, ౨౮ { రథచరణధరాంఽనాకరాబ్జవృత్తికరసంపదపాదై
సౌమనస్యాః జగజ్జనుమనస్తదాదిమానందధర్మైః }
రిస్సుట హర్షతోభిధానం॥

౨౮॥ రథేతి॥నుమనః*ప్రహ్లాదరథచరణంచక్రంతస్యధరోధారయితాహ
రిఃపచాన్యచోతస్యాంఽనాస్తాసాంకరాజ్జైర్వ్యవహరః సంపకళాప ఏవసంప
తోతయాఉపాగ్నాబద్ధసౌమనస్యంనుమనస్కాన్వంసంశుప్తచిత్తాన్వయా
సాంకాస్యశఃసమనసాననస్యభావరిగ్నస్థిమ-ర్తణిశ్చధానగానగా
దిగణఃప్రశ్నోగ్యధః జగజ్జనుమనస్తదాదిమానందధర్మైః* వాగ్ధాత్పరిస్సు
టంప్రసేధానయవాత్సవభిధానంనుమనసగ్ని నాహధేయందధఃపూర్వం
త్వత్స్వకాదినమాధమిభావః* ఆఖ్యాహ్వేఅభిధానంచనానుభేయంచ
నానుచేత్యనురః* స్త్రియః*ప్రహ్లాదేఅపచేతుప్రవృత్తాభిఃఫరివాధణః మా
నమిత్తుత్రైతైయానుతోపాదౌ సౌమనస్యాశ్చ సౌమనస్యోపాదాన
న్యవదాభావ్య పిశేషణత్యానుమనసః పదాన్వకళాహేతుత్వోక్త్యా
కావ్యలింగంతదుద్ధాపితాచేయంతదాదితోవ త్రైతైతీసంకరః- తేనచాంఽ
నాకరాణాం జగచ్ఛాన్యుత్పన్నవృత్తైః॥

అతి (మాఘకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే - స ప్రకునగః.)

మూ, ౨౯ { అభిముఖపతితైగుణప్రకర్షాదవజితముద్ధతిముజ్జ }
 { లాంఛనానైః తరుకిసలయజాలమగ్రహస్తైః ప్రసభ }
 { కునీయతభంగమంగనానామ్. }

౨౯॥ అభిముఖపతితైః అభిముఖపతితైః భంజనార్థమభిముఖాగ్రతైః ఉజ్జ్వలము
 తక్కువైన ఉద్ధతిముపరిప్రసారం బౌద్ధత్యంబ దధానైః అంగనానాం అ
 గ్రాణితతేహస్తాశ్చైతసమానాధికరణ సమాసః అతవేష హస్తాగ్ర
 హస్తాదయోగుణగుణినో బేదాభేదాదితివామనః తైరగ్రహస్తైః కర్తృ
 భిగుణప్రకర్షాదేతో రవజితం అవధీరితం తరుకిసలయ జాలం ప్రసభంబ
 లాతే భంగం చెప్పదంపరాజయంచ అనీయత-నీత్యం ప్రధానకర్తృత్వాభ్యయే
 లాదీనాహుర్వికర్తృశామితీకిసలయజాలస్య ప్రాధాన్యాత్తదభిధానంత
 త్ర అగ్రహస్తేషు విశేషణమహిమ్నా జగీమత్సప్యకిసలయజాలే జేతవ్యత్వ
 స్వతప్రసీతేస్తమాసోక్తిరలంకారః॥.....

మూ, ౩౦ { ముదితమధుభుజోభుజేనశాఖాశ్చలితవిశృంఖలశం }
 { ఖకంధువత్యాః తరురతిశయితానురాంగనాయాః }
 { శిరసిముదేవముమోచపుష్పవృష్టిమ్. }

౩౦॥ ముదితేతి॥ ముదితాహృష్టా ముధులిహామధుసాయానుతాః శాఖాః భుజే
 నహస్తైవచలితాని శృంఖలాని అప్రహతరవాణీశంభాకాని వలయాని యస్మి
 న్నర్తనీతత్యథా తథాధువత్యాః కిషయంత్యాః సూచిధూననీశ్రుతిధాతోస్తా
 దానికాచ్చతరిజీవ్యైః క్లిష్టచేగుణప్రసాపేధాచువజా దేశః అపీతయితా
 సౌందర్యోణలతి కాంతా అనురాంగనాయయాతస్యాః కస్యాశ్చిచ్ఛిరసిత
 రుముదేవతదభిసరణసంతోషేనైవేతి గుణహేతూ త్ప్రేక్షాపుష్పవృష్టిం
 ముమోచ॥.....

మూ, ౩౧ { అనవరతరసేనరాగభాజాకరజ పరీక్షుతలబ్ధసంస్త }
 { వెన సపదితరుణపల్లవేనవధ్వావిగత దయంఖలు }
 { ఖండితేన ముష్టే. }

౩౧॥ అనవరతేతి॥ అనవరతరసేన అవిచ్ఛిన్న ప్రవేణలన్యశ్రామబద్ధశృంగా
 రేణ రాగభాజారక్తేనామగతైవచకరజపరీక్షుతేషు లబ్ధసంస్తవేన ప్రాప్తవ
 రినయోనానంస్తవస్సృగ్ధరిచయిత్యనురః వధ్వావిగతదయంగిర్దయంఖండి
 తేనచ్ఛిన్నైననిరాకృతేనతరుణపల్లవేనవపకిసలయోనపిగ్ధేనచ-వల్లవః కేసరే

పిదపై వివేకం: సపదిమ మైఖలు న్నానం న్నాయ తెభా వెలిబ్ - ఆత్రాభిహ
యా: ప్రస్తాభా గనియం త్రితానాద్ ప్రకృతాథా ప్రతీతశ్చ బ్రహ్మ క్షమూలా
గ్ననివా శైవం దేవ భాగయో: పద్మం యోరౌ పన్మం గన్మం తే||.....

మూ, 31 { ప్రియమభినుసమోద్యోతస్య బాహునానవనభి
 సుంజరచారుమూలమన్తాః | ముహుతిరకరాహి
 తెఽపీన సనతలరోద్ధిరోద దౌశుకైః॥

౨౨॥ అథాసాంపుచ్చపవయశ్యంగారచేష్టాంవణయకస్యాశ్చిచ్చేష్టావి
శేషమేకేనాహ॥ప్రియమిత॥అన్యాస్త్రీప్రియమభిప్రియస్యాగ్రత్యర్థకః
కృతభిరభాగత్యభిగ్లక్షణాథేకర్తృప్రపవనీయతాన్తత్త్వోగెద్వీర్యం॥సు
సుమేషూన్యతఃసుమోద్యతఃసుమగ్రహణాక్షణముత్తైష్ట్యత్యర్థకఃప్ర
కృతివికారాభావాన్నతాదర్శ్యచతురీసమాసః॥అస్యబాహూన్సంజంయ
న్నఖంజక్షతంతదేవమండనంతేనచారుసుందరంమూలంకక్షభాగమిత్య
ర్థకఃముహురితరకరేణసవ్యపాణినాఅహితేనపిహితేనఅంశుకేమోత్తరీ
యోణపీనంస్తనతటంరుణధ్ధీపిన్స్తనతటరోభితదావరణంయథాఅథాఃరో
దధేతిరోహితవతీతయంచాపలాఖ్యఃసంచారీభానః॥అన్నప్రకాశనీచేష్టాగా
గాదేశ్చపలంమతమిలిలక్షణాత్పాథాచేయి॥.....

మూ, ౩౩ { వితతవలవిభావ్యపాంసరైహాకృత పరభాగవినీల
రోమరాజిఃకృతవపికృతతాంపుననకాయంఘ్రివిపు
లతరోస్తుఖిలోచనావలగ్నమ్.

33|| అథావకస్యాప్యేష్టావిశేషంవడ్మిఃకుశకనాహమ్||తతేత్యాది||కాచిద్వి
తతాభిఃగాత్రోన్నమనాద్విశ్లేష్టాచిర్నశిభిన్యభావ్యాఃసంలక్ష్యాయాఃపాం
డురేభాఃరేభాకారాఃపరిగ్రహంతరాళభాగాఃతాభిఃకృతపరభాగాఃజనిత
వహోత్కమః||తవవివక్షేషేణనీలాపీనీలారోమరాజిర్యస్యాస్మాకథో
క్తాకృతమపిన్యభావతఎవేతిభావః - అవలగ్నంనుభ్యం* మధ్యమంచావల
గ్నంచమధ్యోస్తీత్యనురఃపునఃకృతతాన్నయంసీతగ్రపుష్పగ్రహణాయ
గాత్రవిజృంభణాదితిభావఃతథావిపులతరేడున్నభేడోద్వముఖలోచనే
యస్యాస్మాత్గ్రపుష్పగ్రహణార్థమితిభావః||

మూ, ౩౪ { ప్రసక్తలకు చబంధురొప్పురొక్కః ప్రసభాభిన్నతనూ
త్రక్రియబంధా । అవసమచుడరొప్పు సప్తకూల }
స్పృటరలక్ష్యగభీరనాభిమూలా । }

౨౩౦ (మాఘకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-సప్తమసర్గః.)

౩౪॥ ప్రసకలెతి ॥ ప్రసకలాభ్యామతి సమగ్రాభ్యాం కుచాభ్యాంబం
 ఘరంఉన్నతానతంబంఘరంతూన్నతానతమిత్యమరః-ఉద్ధరంనిభారంద్య
 భమితయావత్ క్షయిక్పూరిత్యాది నాసమాసాంతఃతస్మాదురసః ప్రసభాద్భ
 లాఽన్తరాన్నిభిక్సే విశ్లిప్తః తనూత్తరీయబంధోయస్యాస్సాగ్రవిజృంభ
 తాద్విస్సస్థుచావరణత్యర్థః-కించఅవనమతోంతర్లీయమానాచుదరాచు
 చ్చస్సనిశ్చివ్యదుకూలంయస్యతత్ అతవివస్ఫుటతరంయథాతథాలక్ష్యం
 దృష్టగభిరనుగారం నా బెమూలము ధ్యంత రాశంయస్యాస్సా॥.....

మూ, ౩౪ { వ్యవహితమవజాంతీకిలాంతర్వణభువివల్లభమాభి
 ముఖ్యభాజమ్! అధివిటపిసలీలమగ్రపుష్పగృహణస }
 దేసచిరంపిలంబృకాచిత॥.....

౩౫॥ వ్యవహితమిహి॥పూర్వోక్తపితృషణవిశిష్టాకాచిదంగనాలంతర్వణభువి
 వనాభ్యంగిరప్రదేశ్యేప్రనిరన్తరిత్యాది నావచనకారస్యణత్వంవ్యవహితంతి
 రోహితంఅభిముఖ్యభాజంఅభిముఖావస్థితమిత్యర్థః-తంవల్లభప్రియంఅవి
 జానకీలజానానాప్యజానానెవవిటపిసలీలమగ్రపుష్పగృహణస
 తావఃసలీలంయథాభవతితథా-అగ్రేవృక్షగ్రయానిపుష్పాణి తేహంగహణ
 మితిపదేన్యాజేనచిరంపిలంబృప్రియాయస్వాంగప్రకాశనార్థమితిభావః॥

మూ, ౩౫ { అగ్రకీలకథితే సజ్జిభిరత్రక్షణమవరేవసంభ్ర
 మాభవంతీశిథిరితకుసుమాకలాగ్రపాణిఃప్రతప }
 దసంయమితాంశుకావృతాంగీ॥.....

౩౬॥ అథేతి॥ అగ్రవిలంబనాంతరంత్రాస్త్రిప్రియైఃకథితేసఖిత
 యున్నతేనాన్తగతినివేసితేసతిక్షణంసంభ్రమాఅవరేవపూర్వవిపరితవ్యా
 పారకరీకాత్ అన్యైవభవంతీ - బుద్ధిపూర్వకారిత్వమజ్ఞాననాటనెవంచ
 యంత్యర్థకః - శిథిలిగఃపుష్పగృహణాన్ని వర్తితః కుసుమాకులఃకుసుకు
 న్యాప్యగ్రపాణిన్యాస్సాతథోక్తా॥ పదేపదేప్రతిపదంప్రతిస్థానంసం
 యమితేననియమితేనఅంశుకేనవస్త్రేణ-అంశుకంసూక్ష్మవస్త్రేస్యాదితవి
 ప్తే తేనావృత, అచ్ఛాదితమంగం శరీరంయస్యాస్సాతథోక్తానతి॥.....

మూ, ౩౬ { కృతభయపరితోషనన్నిపాశంసచకేతసస్త్రిగవ
 క్తనారిజగ్రీః! మనసిజగుతుక్షణోపదిష్టంకేన }
 పీరసేనరసాంతరంభజంతీ॥.....

౩౨॥ కృతే॥ కించకృతభయతోపయోఃభర్తృదశకమోక్షసాధ్వసహ
 షణ్మయోఃసన్నిపాతఃసంకరోయేనతత్ - మనసేజాతోమనసజఃసన్నిభః సప్త
 మ్యాంజనైషణ ఇతిడ్య హలదంతాత్సప్తమ్యాస్సంజ్ఞాయామిత్యలుకసేవ
 గురురాచార్యఃతేనతత శతస్త్రిన్వై వతుశైవపరప్తంతదే హేతుమిశ్యర్థః
 కిమప్యనిర్వాచ్యంరసాంతరలక్షణయాభావాంతరంతచ్యేహకిరికీలతం
 వివక్షితంకృతభయేత్యాదివిశేషశైవ*క్రోధాశ్రుహషణభీత్యాదెష్పంకరికి
 లికించితమితీతిల్లక్షణార్థస్యప్రతీతేరసేనరాగేణహేతునాభజంశీలం
 వసవకితాభయాత్ప్రసంభ్రమాచకీతంభయసంభ్రమశ్చ్యమరిఃసస్త్రిగామా
 మాన్తందహసాదవక్త్రవారిజశ్రీర్యస్యాస్సాసతి అక్రచకిన్సత్తయోః
 పూర్వోక్తభయహషణానుభావత్వేమోక్షికి॥.....

మూ, ౩౨ { అవనతవదనెందుచ్చ ఊవవ్యవధి మధీరతయా }
 { యదాస్థితాస్తే | అహరతసుతరామ తోస్యచై }
 { స్ఫుటమభిభూషయతి స్త్రీయస్త్రపైవ॥..... }

౩౩॥ అవనతఃవదనెందుయస్యాస్సాలజ్జయానన్రముఖీన్యర్థః-అధీరతయాఅ
 దృష్టతయావ్యవధికించిద్వ్యవధానంఽడవసర్గేఘోకిరికిప్రత్యయః-ఇచ్చ
 శీవాంధతీవతథావ్యాకులానతీత్యర్థః-అవీనద్యోనుణ్మినికల్పాన్ముకుభా
 వఃఅస్త్రేప్రియామితితతతయప్రకాశయంతస్సితేత్యర్థః-తిష్ఠతేస్తుజ్జీప్రకా
 శనస్థియాభ్యయోశ్చైత్యాత్మనైజదంస్తాఘోరిచ్యేతీనీచఃకిన్వమికారశ్చ
 ఛాతోరంతాదేశఃకిత్వాన్నగుణితీయదతోహేతోరస్యప్రియస్యచేఃసుత
 రామహగతతథాహిగ్రపైవస్త్రీయోభిభూషయతిస్ఫుటంప్రసిద్ధమిత్యర్థః
 అతోస్యాపిపిత్రపాభిభూషితత్వాగతిమనోహరత్వంయుక్తమితిభావః-కు
 లకాలంకారోయనుభావంతరన్యాసః-మధ్యాచేయన్నాయికా-లజ్జావన్త
 ధమధ్యస్థానుస్త్రాసితయావనైతిలక్షణాత్॥.....

మూ, ౩౩ { కిసలయశక లేప్ప వాచనీయాఃపుళకినికెవలనుం }
 { కేనిధేయాః | నఖవనలిపయోవిభావితాధాఃప్ర }
 { ణిదధిరేదయితైరనంగలేభాః॥..... }

౩౪॥ కిసలయేతి॥ అవాచనీయాఃప్రసిద్ధవివైలక్షణ్యాద్వాచయితును
 నహాఃకింతుకెవలంపుళకినిదయితస్పృష్టత్వాత్ స్పృశాదెవరోమాంశవ
 త్యంగకెవపుషినిధేయాఃవిరహతాపశాంత్యర్థమపణేయాః కుతఃనఖవ

౨౩౨ (మాఘకౌష్యే-సవ్యాఖ్యానే - సప్తమసంఖ్యః)

దానఖాంకావలిపయోక్ష రాణియోషుతునతుప్ర సిద్ధాక్ష రాఃఅతోనవాచనీ
యా ఇత్యర్థః- నైతావతానుపకారకత్వంచైత్యాహ - తథాపివిభావితా
ర్థాః సాంకేతిక సన్నివేశవశాదేవద్యోతితాభిధేయాః- లిఖ్యంతఇతి
భాఃసందేశాఃకర్మణిఘృష్టత్యయఃఅనంగస్యలెఖాతత్ప్రయుక్తాఇత్యర్థః-చ
యితైర్దయితాభివ్యక్తపమాంస్త్రియైత్యేకశేషఃకిసలయశకలెషుప్రణిదధి
రేప్రణిహితాఃలిఖితాఇత్యర్థః-చథాతేకర్మణిలిఖ్య నెగదనచెత్త్యేదినా
నకారస్యణత్వంలొకప్రసిద్ధలెఖ్యవైలక్షణ్యోత్వ్యతిరేకాలంకారః॥

మూ, ౮౦ { కృతకృతకరుషాసఖిమపాస్యత్వమకుశలైతికయా
విదాశ్చ నైవ | అభిమతమభిసాభిలాషమావిష్కృత }
భుజమూలమబంధిమూర్ధ్నిమాల్లా ॥

౮౦॥ కృతేతి॥ కృతకృతకరుషాకృతకృత్రిషరోషయాకయాచిన్నాయకి
యాత్వమకుశలామాల్యగ్రధనెకుశలానాసీతిసఖిమపాస్యనిరస్యాశ్చనా
స్వయమేవాభిముతమభిప్రియాభిముఖంసాభిలాషమావిష్కృతంభుజమూ
లంప్రకాశితకక్షదేశంచయథాతథామూర్ధ్నిమాల్లాఅబంధి-బద్ధ-అయం
చస్వాభిప్రాయవ్యంజకచెష్టారూపశ్చైవలాభ్యః సంసారిషిశేషఃనాయికా
తుప్రాధైవ#స్మరచుండికృతప్రీడాప్రాధానసంపూర్ణయావ్వనైలిలక్షణాత్॥

మూ, ౮౧ { అభిముఖముపయాతమాస్త కించిత్త్యనభిరధాఃపట
లెనధువ్రతానామ్నాధుసురభిముఖాబ్జగంధలుబెర
ధికమధిత్వగనెనమానిపాతి ॥

౮౧॥ అథకాచిన్నాయికాంప్రతిసఖివచనంప్రభిఃకుశలైవాహ॥అభిముఖమి
తి॥నాధునాకరంగంప్రతయంతీభుంజంతఇతిమధువ్రతాఃనాధుపాకర్మణప్ర
త్యయఃతేహంపటలైఅభిముఖముపయాత్వాగతేనభిత్వకించిత్త్యాస్తాభిరధాః
నకించిదాలచూరంభదైగ్యకఃస్త్వాగ్రంజ్ఞేచేతిథాత్వంజ్ఞేకమాజ్యో
గఇత్యుక్త్యుపేక్షమానస్యమధుకరబాధానివృత్తిరెంభలమిత్యాహ-మధ్యతి
మధునామద్యేనసురభేషుఖాబ్జస్యయోగంధఃతస్మిన్లుబ్ధ్యోభాత్
స్త్రియాంక్తిఅనెనమధువ్రతపటలెనత్వయిఅధిగ్నత్విభక్త్యథేవ్యయా
భావఃత్వమాపకవచనఇత్యత్రైవచనఇత్యర్థః-నిదేశత్వాదిహఃభక్త్య
భావేస్యకాశ్చన్త్రైయోష్టదిమవన్యంతస్యత్వాదేశః-అపిచ-విభక్త్య
భావాద్వత్వాద్యోరచింత్యభివల్లభవచనంచింత్యం-అధికమత్యంతంస

ర్వత్రైత్యధః సూనిపాతిననిపతతాత్ భావెయిజ్-విబ్బద్వద్విఃఅత్రాళిపా
తా సంబంధేపితత్సంబంధోక్తైరతీతయోక్తిః॥

మూ, ౪౨ { సరజసనుకరందనిభా రాసుప్రసవః భూతిషుభూ
{ సహాఽపిరక్తిః! ధ్రువనున్మృతపనామ నాంచ్చయా }
{ సావధరమము మధువస్తవాజహితే॥

౪౨॥ సరజసెతికించ మధుపిబతీతమధువః-మధుబిత్మద్యవత్స క్తి అతోసు
పసగఃకఃభుఃరోహంతిజాయంతఇతిభూనుమాఃతేషాంభౌమా నాంచ దేహి
నాంసంబంధినిషుసహరజసాసరజసంకతచతు రేత్యాదివాసాకల్యాదేస్య
యాభావస్సనూసాంత నిపాతః - తెన సరజస్క ఇతి బహుప్రీహ్యభోక
లక్ష్యః - ముఖ్యోవానహాకిప్రయోగబాహుళ్యాత్ అన్యయాభావన
శకాంతప్రా యికాభిప్రా యిమిత్వ క్తంప్రా క్త-తథాదసరజస-సరజసో
యోనుకిరందితేనిభా రాసుగ్రాసుచతుత్వ సధరవచమృతేననా ప్యర
జస్సై నెతిభావఃఅన్యత్రరజః స్త్రీ బ్రహ్మసాన్యత్రదేవుషుమాతావమిత్యము
రఃతత్సహచర్యాత్మకరందిత బ్రహ్మప్రతీతః తెనశుక్లోగితసన్ని పాత
ప్రాయాస్విత్యధః - ప్రసవః భూతిషుబ్రహ్మసంస్కర్షణజన్మపరంపరాసుచ
విరక్తోనిస్పృహస్థాఅమృతంపిబతీత్యమృతపః ఇతినామ్నో వాచయాతి
మృతపానాధిలాషేణఅమంత వాధరోష్ఠంప్ర ల్యాజిహితేఅగచ్ఛతి ధ్రువం
సత్యమిత్వ త్రైత్య-అన్యత్ర తుల్యమృతపోదేవతానామనాంచ్చయాదేవ
భూయాపేక్షయేత్యధః- అథవానిశ్రేయసప్రాప్త్య పేక్షయేత్యధః*
శ్రేయోనిశ్రేయసామృతమిశ్యమరః ధ్రువంశాశ్వతం- అధరధరాసంబం
ధరహితంఅమంపర మోకఅపథమిహాచాముగ్రశుచాం భహాచాముత్ర చా
న్యేతీశ్చాదాలోకేవేదేచనునసోల్లోక ద్వయేయాదిచరణనాత్ అజిహీ
తేఅన్యేతీశ్చాదాలోకే ఓహాక్ గతాఽపిథాతోలలోకస్త్వావిద్విభావః ఈ
హ్యుఘోరితిఈ కారః-అత్ర నాయితావదనచారభ లోభహేతుకన్యసాధు
పాగమనస్యామృతపనామనాంచ్చాహేతుకత్వో త్రైత్యశామణహేయా
త్రైత్య - సాచ ధ్రువమితివ్యంజకప్రయోగాదాప్యన్యసంకథుసన్యాస
రోద్దేశాసంబంధేవిసంబంధోక్తైరతీతయోక్త్యుక్తాపితేనంకరః - పూర్వో
క్తాప్రకృతాథాప్రతీతిస్తునుసుపారిశబ్దానామభిసాయాః ప్రకృతాథావి
యంత్రితత్వాచ్చురక్తి మూలోక్యై రేవనశ్లేపిత్యలంపిస్తరేణః

౨౩౪ (మాఘకౌష్యే - సవ్యాఖ్యానే - సప్తమసర్గః.)

మూ, ౪౩ { ఇతివహసఖీజ నెని మీలద్వి సుశీతసాంధ్రత రాక్షిష
క్షుమాలా అపతదభిభయేనభగ్నురంకంభవహిహిక్ష
బతాగుహోంగనానామ్॥ }

౪౩॥ ఇహీతి॥ ఇహీంశంసభ్యవజర సస్త్రి సఖజ నెవవతీసతిమీలంత్యభయా
స్సుకళీభవంత్యైతవవత్సగుశౌచవృక్షీయయో మైన్విగుణద్విరావృత్తి
గుణస్తాన్వృక్షశబ్దాద్వియోన్రియాముఖ్యతంతుష్టితవై జయంతీతేకృతేన్వి
గుణితే తత ఏవసాంధ్రతరే అక్షిపక్షుమాలె నైత్రణోమ వక్షీయస్యాస్యా
కాచిత్రతేమితక్షిగ్రహాన్వపత్తదైగుణ్యలక్ష్యర్థ్యైరేవేవ్యతనాథా
గ్వాన్వహానగుక్త్యం-తళిశయేనభాకారంకంక్షయంగవపాత ప్రాప్తవత్
అపహానహస్తేప్రయత్నటా విభయమిత్యాశంక్యాహ భవతీ-అంగ
నానానిమిపు సామితభావంబలబాధీగుణాగుహోభవహిసనోషభ్యుభా
వతతవేవగనసమక్షం భతుకారంకారోహణ మపిందోషః సాశ్వత్సాలంబ
నాదీనాంభయానుభావత్వాన్మలకాలంకారోయనాథాంతరన్యాసః॥ ...

మూ, ౪౪ { ముఖిరీమలకమున్న హయ్యయానా యదభివోధ
వధూకాలాదను వి తినిపినికీలబాలపల్లవాగ్రగ్ర
హపరయాపిడిదెవినగనజ్యూ॥ }

౪౪॥ ముఖిరీ॥ యనానాతభివోధం గూఢవోధాంగనాబలాత్తారాత్ము
ఖిరీమలమివేక్ష్యపనితసమాసః తనల్పముఖి సమలకంకల్యాభేకస్పృశ్య
యః-ఉన్న హయ్యోక్యమ్యోక్యపిలఖుశూనాకాదిశ్యయాదగేతచుంబిచుం
బితమితియతేతచ్చుంబనంబిచ్చసఖ్యాచక్షగ సఖ్యా బాలపల్లవాగ్రాణాంగ్ర
హేగ్రహణంకరూప్యనిర్భిగమశ్చైశ్యవశ్యయః తత్పరయాతకాసక్త
యాసత్వాకించిద్వాప్యసంగంకల్పయంత్యైశ్యకణఃనవిదిదేపీకనవిదితమపి
కీలనప్రకాశితమితిమువక్తవ్యమిశ్యశిశబ్దకణఃకీలశ్యళివేవస్తుకోవిదిత్వా
వ్యవిదితైవస్థితానైరధ్యాన్వసృథాతయో ర్విప్రంభాఘాతాగిభావఃము
ద్ధయన్నాయకాంఠనయద్యోవనాముద్ధాజ్ఞాపిదితమన్తభేతలక్షణాత్॥ ...

మూ, ౪౫ { ప్రతతీతిప్రతిహితానానాంప్రతియవతేవ
నంప్రియఃప్రియానాః॥ యకధయఃభగావలావ
నృత్యతక్రవలయస్వనితేవతద్వివరై॥ }

౪౫॥ ప్రతతీతి॥ ప్రతిహితాయువతీప్రతియవతీసపత్నీ తస్యాంప్రతతివత

తయః బాజాలానాం విల్లితుః ప్రతతిలః శైత్యమరః తాభి స్థిరోహితాయాం స
త్యాంప్రి యిప్రి యాయాః పరిసంభరం లభయత్ అపి బహితియత్ ధేబోభా
వాది కాల్మషే తద్వచనపానంతర రావలోపేనాధర ఇండ నేనశబ్దనిశివ్యన
యోత్యః కౌశ్యత్యతోశ్చలతోకరయోర్బలయానాం కంకణానాం స్వనితేన
ధ్వనినాం వక్త్రానిపుతంత దేవతస్యా ప్రకమమాపకమగుచిన్యః కౌశ్యత్యై
కాహ్మష్టాఅపరాత్పప్యన్యనిర్వేదవతీత్యసుసంధేయమ్.

మూ, ౧౮ = { సలలితమసుపర్వతీపురస్తాద్ధరిణిమహాధిగుః పౌరూప
గూర్ణ తాయాః | రమణమృజుతయాపురస్సఖీనా }
మగనితచాపలదోషమాలిలిం ||

౧౮ || సలలితమితి || పగూః కాః త స్త్రీ పురస్తాద గ్రధరిణిమహాధిరోహతీతి
ధరిణిమహాధిగుః-పుమౌయధానుహోక్తిః- తస్యా ససధిగుః పౌరూపతా
య్యాః సలలితాః యేష్టేనానాం సలలితాః కౌశ్యత్యతోశ్చలతోకరయోర్బలయానాం
కంకణానాం స్వనితేన ధ్వనినాం వక్త్రానిపుతంత దేవతస్యా ప్రకమమాపకమగుచిన్యః
కౌశ్యత్యై కాహ్మష్టాఅపరాత్పప్యన్యనిర్వేదవతీత్యసుసంధేయమ్.

మూ, ౧౯ = { సలలితమవలంబ్య పాణినాం సేనహదరముచ్చిత
గుచ్ఛవాంఛయాన్యా | సకలకలభమభవభ్రమా }
భ్యాంరసాదా గాదురస్యచ శస్త్రైరితచ్ఛానయానాం సహచరమితశేషః త

౧౯ || సలలితమితి || అన్యః స్త్రీ ఉచ్ఛవై గుచ్ఛవాంఛయా ఉచ్ఛతస్తబక
జిఘ్ముక్షయా సలలితం సలలాసంయధాతధాసహచరంప్రియం పాణినాదౌచి
త్యాన్వామేనైశశేషః- అంసెలవలంబ్య అవప్తభ్యసకలయోస్సమగ్రయోః
కలభకుంభయోర్విభ్రమభవభ్రమ స్సంపద్యంయయోస్తాభ్యాంస్తనా
భ్యాంరసాదా గాదురస్యచ శస్త్రైరితచ్ఛానయానాం సహచరమితశేషః త
భిముఖావస్థా నాదితి భావః స్త్రీకణైకగ్గరిలిఖ్య ఋశశ్వసంయోగః దే
గుణాభిగుణః క్ష శర్మ వాణిఖయిత్యభ్యాసకారలోపః ఇయంచ పా
శ్చైవ ||

మూ, ౨౦ = { మృగుగరణణలాగ్రమసితశ్వానసహశరామద
కుంభయోభారస్స | ఉపగిరివలంబనంప్రియస్య }
స్వేవతః క్షోచ్ఛతరౌచ్చిదీపయాన్యా ||

౪౨॥ నృద్వితి॥ అన్యః స్త్రీ ఉచ్చతరాణాంత్యున్నతకుసుమానాం ఉచ్చేకు
మపచేతుమిచ్చయా ఉచ్చతరోచ్చచీషయా దినోతేనన్నంతాత్ స్త్రీయా
మప్రత్యయేటాప్ ౩ విభాషాచేరితికుత్వః కల్పః వృదునాచరణతలాగై
ణదుస్థితత్వాద్భుతః ఫస్థితత్వాదపటుస్థితేరిత్యర్థః - కుచకుంభయోభావ
స్య భారస్యః పుంసినంజ్ఞాయాంఘః ప్రాయశః ఘప్రత్యయః నసహతేత్యంత
మసహతరాసహేపచాద్యజంతాన్న ఇన్సమాసాత్తరప్రత్యయః - భర
మసహమానైత్యర్థః కృద్యోగాత్ గర్తృణిపప్తి-అథాస్తిన్న వసరేరిరవలం
బంయథాతథాప్రియస్యోపరినిరాలంబత్వాన్నిపతితేత్యర్థః ఏషాపి ప్రాధై
వస్వభాషాక్రీరలంకారః॥

మూ, ౪౯ { ఉపరిజతరుజానియాచమానాంశలతయాపరిరం }
భలోలు సోన్యః ప్రథితప్రగుః యోధరాంగ్యహాణ
స్వయమితిముగ్ధవధూముగానగోభ్యామ్... .. }

౪౯॥ ఉపరిజేతి॥ ఉపరిజాతాః ఉపరిజానియాని తరోజాతాని తరుజానికు
సుమాని తానియాచమానామపచిన్యదేహీతి పాతకాయమానాం ప్రథితప్ర
భువయోరాంప్రశస్తవీవరకుచాంముగ్ధవధూమకుటిలధియం స్త్రీయంపరిరం
భలోలుః అగ్లేషలాలసోన్యః శశలతయావందనాపటుతయాస్వయంగ్య
హాణేతిమయోద్యతాస్వయమైవాపచిన్యదేహీతి కైవల్యర్థః - గవ్యామా
నాథాత్వాదుక్త్యేతివస్త్రయ్యుక్తంపానగుక్యాత్ వోభ్యాంహస్తాభ్యాము
గానఉచ్చచ్ఛస్త్వ-అయంచైకాయస్తత్వాదనుకూలనాయకః నాయకాతు
సాగ్ధినపతికాప్రాధావ॥

మూ, ౫౦ { ఇరమిదమిభూరుహోప్రసూనైర్మహురభిలో }
భయతాపురఃపురోన్యః అనురహసమనాయినా
యకేనత్వరయశిరంతుమహేమాజనంకునోభూః }

౫౦॥ ఇరమిదమితి॥ అన్యః స్త్రీ ఇరమిదమితిఇదంక్రాహ్యమిదంక్రాహ్యమి
త్యైత్యైత్యర్థః భూరుహోంపుత్రాణాంప్రసూనైః పుష్పైః పురఃపురోముహు
రభిలోభయతాప్రలోభయతానాయకేనరహస్యసురహసంవికాంతంక
న్యవతప్రాక్రమానఇత్యవ్యయీభావసమాస్తాః అనాయినీతా-తథాహి
మనోభూః కమోజనంరంతుంత్వరయశిరంతుంకాలానపెక్షయేతిభావః అతఏ
వాశ్చన్యమహేమాఇతిస్మగ్ధవన్నాయినానాయకవివేకః అథాంతర

న్యాసః.....

మూ, ౫౦ { విజనమితిబలాదముంగృహీత్వాక్షణమథ పీత్వ్యవిన
క్షుణ్ణంతకేన్యాః అభివతతుమనాలఘుత్వభీతేరభవ }
దముంచతివల్లభేనుర్వీ ||

౫౦|| విజనమితి||అన్యా సీ విజనమేకాంతమితిహేతోరముంవల్లభంక్షణం
బలాన్యహీత్వాప్రకృప్యార్థాంతకే విపక్షంసప్నీ జనం పీత్వ్యలఘుత్వభీతే
స్తుచ్ఛత్వభయాత్ అతపతితుంను నోయిన్యాన్సాంతపశుమనాతపత్యు-
కామ్యాతుం కామమనసారపీతమ కారలోపివల్లభేముంచతి అభ్యజనసంక
స్యవిపక్షానవేక్షణాదితిభావః అతినుర్వీఅతగౌఽవత్యభవత్ స్వయన్యహ
లాఘవతీర్థానా త్ప్రత్యుత్థభర్తృవాల్లభ్యప్రకాశనాచ్యేతిభావః | భా
గ్యవతాంసర్వం శ్రేయసేభవతీతరహస్యంవిషాత్ప్రప్రగల్భే ||

మూ, ౫౧ { అధిరజనిజగమధామశిష్యాఃప్రియతపియోనిహ
స్తజావల్లిః పరిహరిచరిత్యువాస సేహేతిమి }
వినశక్తిహరంససాధనసానామ్ ||

౫౧|| అధిర||అధిరజనిభక్త్యధేవ్యయాభావః తస్మాన్సవత్సాన్విద్య
ధాఃబుద్ధిస్తత్వాన్నానుగ్రహణాసహ్యావ్యగిచ్ఛజెనః కేశః సామ్య
హంజగమగత్యతిరుచో హేతునాప్రియతమయాకర్త్యాస్త్రజామాళిక
యాకరణైరతపబద్ధాయువాపరమపీష్టలగ్యంతిసంయోగేన్వియాచరితుం
ససహేనశశాకతథాహిససాధనసానాంభయగ్నసానాకిమినితిః వాగ్ధవ
శబ్దావాక్యాలంకారైశ్చవేదితమధోపగమోప్రేక్షా-వాక్యాలంకారై
ష్వభిగణవ్యాఖ్యానైశ్చక్రింహరణీశ్చక్రిహంసహరతైరనున్యమనైశ్చన్య
త్యయః సభవతీశ్చేమన్తిభావంపరోప్రయున్యమానోవ్యస్తీకవచనా
త్ | భవంతీతిలటః సూర్వానాగ్యాణాంసంజ్ఞాసర్వస్యాపిభూతాన్విక్రిహర
త్వాపబలాకృతః స్త్రోతంభోపియూనఃశక్తిహరత్వత్యుక్తమితి సామాన్యేనశే
షసమగ్ధనమాపాథాంతరన్యాసః ఖండితేయంనాయకా-జ్ఞాతేన్యాసంవి
కృతేఖండితేమ్యేకదాయితేతిలక్షణాత్ నాయకస్తుపక్షిణః భయసంబంధ
సహనాదిభిస్తుల్యోనైకత్రవక్షిణత్వతీతిలక్షణాత్ ప్రతీతిరే ||

మూ, ౫౨ { నఖిలువయమ ముష్యగానయోగ్యాః పిబంచపాతి
చయాసకారహస్తాన్వజివపమమందనస్సగ }
సైభిభవతియతస్సన్యశోశ్చరాయయోగి ||

౧౩॥ అక్షకాచిచ్ఛండితా నాయుకా నిజకాంతమాగస్తా రిణంపల్లవదానే
ప్రసాదయంతంచతుభిఃస్పృభశ్శానముపాలభతే॥ నేత్యాది ॥ వయము
వ్యవహరసృదానయోగ్యానఖిలుకింతు యాతసావేవాసకౌత్వత్ప్రియా
వ్యయిసర్పనామానుక చ్చాతైరితితక చ్చుత్యయః - రహహారహసి
రహశ్చోపాలశుచానిగ ఇత్యమరః-త్వాపిబహుపానంకరోతి - పాపానా-
గోవాదికఃపాపై త్యాదిసాపిబాదెః- పాలరక్షుతచలన్యతోవారయతి
వెత్త్యథః-పాలక్షుణ్ణే-అదాదిత్వాచ్చపోయః - తస్యైలముఖేటాన్పాతేవి
ంపంపల్లవంఃపిలవఃపల్లవేషిన్ద్రాకపిశ్వుః- దవస్వ-ప్రయచ్ఛ-దదదానకళభౌ
వ దిక్షుణ్ణే-ప్రజగచ్ఛయతోదానాచ్చిరాయచిరకాలాత్ - చిరాధేవ్య
యమ్ - సన్మకఃఅనురూపయోఃయోగోభవతికథయోరపివిలపత్వాదితిభా
సానమాలంకారాయంసానమాలంకృతీర్యోగవస్తుసోరసురూపయోరితిల
క్షణాత్ ॥

మూ. ౧౪ { తపశ్చపకమాహితైర్పూర్ణానః క్షీణగుహపల్లవపు
ష్పకణాశ్చురైః సునిజనవిదితైర్భావద్వ్యవశ్యైః }
రపరిపూరితమెవకణాయుక్తమ్!

౧౪॥ తవ॥ హేకితపశ్చాతపృథావృక్షమేవాహితైస్తగ్ధాయాస్యల
య్యసపసన్ధ్యాదితీభావఃతవసంబుద్ధిఃక్షీణగుహాంపల్లవాంపుష్పాణీవ
శాన్యైవకణాం శూరయఃక్షీణకణాశ్చూరాః కణావతంసాఃకమణ్య
న్-తైఃకాంత్యాకీత్యాన్యంనకించినస్త్రీత్యథః- గమ్యమానసాధనక్ర
మేనా - క్షీణాపురాణాకరణత్వాత్ప్రీతీయా-ఉక్తంచన్యాసోద్యో
గైఃకౌముదాతైవక్రీయాఃమిత్రంకారకభావస్యపితుగమ్యమా
నావక్త - సునిజనవిదితైర్భావద్వ్యవశ్యైః సునిజ్ఞాతిన ప్రమాసమాసఃకైరచ
పూజాయామిహస్మకమానంమేధాత్ నచక్రస్యచవతమాన ఇతివస్త్రీని
యాధాతపారస్యవాయోయాదిదప్రాత్యైకీద్యౌగ ఇతివస్త్రీ ప్రతిప్రసవ
త్వాస్యాఇతిభవద్వ్యవశ్యైర్భావతోప్రయవద్దేవకణాయుక్తచిరపరి
పూరితనిర్మలకణమేవతైఃకరణిసన్ధ్యశూరణాయోగాదలమేభిరిత్య
థఃఆత్రక్షుణ్ణివాన్యైఃకృష్ణాన్వాన్యాకణహేతుకత్యైవోపకబం
ధనాద్వాక్యకణహేతుకింకావ్యసాగమలంకరణః

ముహురపహసితామివాళినాదైర్ఘ్యతరసినఃకలికాం
 మూ, ౪౧ { కేమధ్వమేనామ్ | వసతిముపగతేనధామ్నిసస్మాశ్శత
 కలితేషుహాస్తస్వయావృతశ్చః || }

౪౧ || ముహురితి || అళినాదైర్ఘ్యం గర్భం కాదైర్ఘ్యం మురపహసితాం ప్ర
 తారణాధేతవరిహస్యమానామివస్థితా మేనాంకలికాం కేమరకమబ్ధం
 కలింకలహంబుకలహేన్ద్రయ్యగైకలితివైజయంతీ. స్త్రీ ప్రత్యయస్థులవివ
 షీతః శైవేనోస్తాకంకీమధ్దం వితరసిహాశరవిప్రయికారిణాం సస్మాశ్శ
 ప్రయోగాయాంధామ్నిభవనెనసంస్థితంఉపగతేనత్వయా-వృతవతీ
 మానోమహా-కలింకలమూదత్యైత్వత్వపవచుహాకీవృత్తతేకీమత్వైనే
 క్యకణః - అత్రాపిఘ్నాన్ననాక్యాకణసౌధ్యధిరన్యాక్యాకణహేమకీత్వా
 ద్వాక్యాకణహేమకీం కావ్యలింగంకలికామితి స్థాపితయాకారికకల
 హయోధేదెలభేరమాతా శయోక్త్యనుప్రాణితమిదంకలికః |

ము, ౪౨ { భోగదిశవశీరుషాజహూన్సుధిగమనోరమపత్న్యై
 చరణైః | శ్రవణనియమితేనకంఠహన్యాసమహస
 తాంబురుహేణచతురమాచ || }

౪౨ || భోగతి || భోగం గదితవశీరుషత్వవలతన్యా స్త్రీ రుషాకాంతంసుధిరాస్య
 జ్వలానిహనోరమాణీవపత్న్యైశీవరేనగాణితన్యత్రరేనరాణీవపత్న్యైశీయ
 స్సరేచశ్రవణనియమితేనశ్రోత్రస్యతేనతేననిచైవచాసిరాంబురుహేణ
 కీలకత్వతేనచరణిమచననంయ్యున్నమానగాజయమాన - ఏషాపిశింశి
 తానాయకీస్తుప్యప్తః • ప్రియైగానిభావయోప్యప్తతలరశాత్ - అత్రసుధిరే
 త్యాదిశుల్కనవకానిమ్యాపహ్యయోరసిరాంబురుహచతురమాచ భయో
 రపిశావనసాధనయోపాత్తత్వైవప్రకృతత్వాత్కైవలప్రకృతాస్వ
 ల్యయోగితా లక్షణముక్తిమ్ |

ము, ౪౩ { వినయోనుద్యుశోదృశః పరాగంప్రణయినికానుహ
 మాననానిలేన | తదహితయువతేకభీష్టమార్జ్యో
 ద్వయముపిరోషరజోభిరాపుషాతే | }

౪౩ || వినయోతి || ప్రణయినిక్రియేనుద్యుశోప్రియాయాః పృశోలోపనాదెక
 స్తాదెవతిభావఃకుసుమేషుభవంకాసుకుంపగాగంరజః గంతచైకమితిభా
 వః - అననానిలేననిజముఖాశ్చైవైవినయశ్యవనయతినీతదహితయువ

౨౪౦ (మాఘకౌశ్యే-సవ్యాఖ్యానే - సప్తమసగళః)

తేనత్యసత్వాన్ని అభివ్యక్తముచేసిన తద్వేకమేవేతిభావః - రోహవవరజాం
 సితై రిభిక్ష్ణమాఖిపూరైశ్చూరితం - నత్యైకేనరజఃకణైశ్చిదిత్సప్తమాత్ర
 మితిభావః - పిపతేఃపుణాతేర్వాకమణిలిప్త ఉదోస్త్యపూర్వాస్యై
 త్యుకారః ౩ పూర్వదుపధాయా ఇదీధిమఃపూరితస్యాయిన ఇత్యస్తాన్వా
 దై వాని కాదకర్తృకాత్క త్కారినిః-పూర్ణమిత్యథః-అత్రా న్యత్తోరజ్ఞో
 పనయనస్యాన్యశ్రరసః పూరణకారణత్వాయోగాదకారణకమేవపూరణ
 మితిభావనాలంకారోయాపకాసు ప్రాణితఇతీసంకరః॥

మూ, ౫౮ { స్ఫుటమిద హభిచార మంశ్రవప్రణయవతెరభి }
 { ధానమంగ నానామ్ | పరతనురముసోపసూయ }
 { పత్యా మృదుకసు మేన యదా హ తాప్య మూ }
 చ్చుక్త్ ॥.....

౫౮॥ స్ఫుటమితి॥ ఇదం ప్రణయవతేనపత్వాన్ని అభిభావం నామ ధేయంతం
 గ నానామభిచారః-పరమారణకమయథాశ్యే నేనాభిచరన్యజేతేః-తస్య
 మంశ్రోభిచారమంశ్రః సవేనస్ఫుటమిత్తు శ్వే, త్వా - యశ్చన్వాన్వరితనుః
 స్త్రీ పశ్యాభ త్రా లమునానపత్నీ నామ ధేయోవోపసూయ మృదుకసు
 మంశ్రుకుళాణ అదిగాపవిత్రస్వంత్యోశయద్వైతాభిమంశ్రణాదిసంస్తా
 రాభావ ద్యోశయగితేనకసు మేనావృహతాఅమూర్ఖత్ యదుచ్చార
 ణపూర్వకతే మహిగాడవనపినాగకంసోభిచారమంశ్రవసశ్యహన్యథా
 కేవలకసు మేపిత శ్రు సుగాదిత్యథః॥.....

మూ, ౫౯ { సనదవ సువతంసితేభి గణంప్రణయవ తాకుసు }
 { మేనుమధ్యమాయాః | వ్రజదపిలఘు తాంబూలం }
 { భారీసంజిహితల్లయనుడనంసపత్వాన్ని ॥

౫౯॥ సనదవమితి॥ ప్రణయవతాస్త్రియోణుమద్యమాయాః ప్రియాంయఃఅ
 ధిగణం-శిశోవిభి శిశిశోవ్యయిభావఃసనదవ-సానురాగం యథాత
 థాకుసు మేత్రవశానీతేత్రవంసీకృతేనస సవరిల ఘోర్వాకలఘు తాంహీన
 తాంశ్రుకుళాణవ్రజాపిననానాః ప్రియాస్యా సస్యాస్సపత్నీః
 విత్సంపత్నీ విదిష్టా జీవః కాన్యవీ స్తాదేనిదేవాత్సననానశ్యస్య
 సభావనియః సింగణస్యకారోహిత్రయ దా వివాహనానా పా
 తఃత్వంసంభారోపసూయన్మి డడిపి ప్రేక్షాకాతస్వహస్తాన్వ

ఘృంమండనంభవతిఅన్యన్తమాఘమపిహీనంభారంచనతుమండనమిత్య
 ఖఃఃలఘుత్వగురుత్వగుణవిరోధస్యహీనాథత్వేనపరిహారాద్విరోధాభా
 సభేదః॥.....

మూ, ౬౦ { అపజితమధునాత వాహమత్క్రోరుచిరతయైశ్వర్య
 నన్యలజ్జయేవ । శ్రవణకుపలయఃవిలాసవత్కాః }
 భ్రమరరుతైగుపకణమాచచయే ॥

౬౦॥ అపజితమితి॥ విలాసవత్కాః స్త్రీయాః శ్రవణకుపలయః శ్రవణోత్ప
 లంకశృణ్వఅహమధునాత వాత్క్రోఃగుచిరతయారుచిరస్యభావఃచిరతాభా
 వెతల్తయాసాందగ్యేణాపజితమితివక్తవ్యానువాదః అతఏవలజ్జయావన
 మ్యభ్రమరరుతైఃశబ్దపీఠేత్యకః ఉపకణంకణే అచచతుశ్చవేత్సు
 త్పైత్యే॥

మూ, ౬౧ { అపదిగళసుమావిహాయవల్లీ యౌవతిమగోమళ
 మాల్వమాలినీషు । పదముపదధిరేసులాన్యరీనాంన }
 పరిచయోమలివాన్యనాంప్రధానమ్ ॥

౬౧॥ అపదితేతి॥ అరీనాంసులానిఅపదితానియువతిభిరుపాత్తానికుసుమాని
 యాసాం తాః॥ త్కాఃత్యకః వల్లీఃఖిన్నలతాః॥ హోయికోమళానిమాల్వాని
 మలంతేధారయంతీతికోమళమాల్వమాలినీషు మలమల్లధారణకఠిణాత్కాన్తి
 నిప్రశయః॥ యున్నెభ్యోజీవయవతిషుపదంఉపదధిరేనధుః తథాహిమ
 లినాన్యనాంకృష్ణదేహానాందుష్టవిశ్వానాంపరిచయఃచిరకాలసాహచర్యంన
 ప్రధానంప్రయోజకం - కింతుభక్తిరేవేతిభావః॥ అతఃపరిచిగలతాత్మ్యగో
 నాశ్చర్యత్యకః॥ అత్రమలివాన్యనామితికృష్ణాంగత్వస్యదుష్టచిత్తత్వేనన
 హాభేదాధ్యవసాయేన అథాంతరన్యసోక్తానాత్వేనప్రతిభాత్థాపితా
 తయోక్త్యనుప్రాణితేయమితిసంకరః॥

మూ, ౬౨ { శ్లథశిరసిజపాశపాత భారాదివనిత రాన్నతిమ
 స్స్థిగంసభాగైఃముఖలితనయనైముఖారవిందై }
 ఘనమహతామివపత్నీకాంభరైః ॥

౬౨॥ అథోత్తరసర్గజలక్రీడావణానాయితచపాన్లతత్వేనాసాంపన
 ఃహోర్ద్ధవంశ్రమాతిరేకంసప్తభిఃకుళకేనదశయతి॥ శ్లథేన్యాది॥ శిరసి
 జాతానిశిరోరుహాణ్యసప్తమ్యాంజనేడః॥ హలదంతాదిత్యాదినాలుకుతే

మంపాశఃకలాపః శ్శక్త్యతస్యయః పాతః తస్యభారాదవేతిహేతూత్మై
త్రానపాదాదౌఖ్యాద్వదయితివాచనీయ నిష్ఠేధేవిత శ్శక్త్యపాదాదౌప్ర
యోగఃకవేరౌద్ధత్యాన్నితరావతీశయనకవ్యయ్యూదాప్తప్రగ్యయఃన
తమద్భిఃఅంశభాగైరుపలక్ష్మితాభిఃనితంబినీభిరిఃభావినాసంబంధః ఎవముత్త
రత్రాపియోజ్యంసతాంసత్వముత్తమస్త్రీలక్షణం - వునమననమహతాం
సాంద్రదీర్ఘాణాంపక్ష్యాణాంభరేణవేలస్ఫూర్నవిధేతూత్మైత్రాముకులి
తనయనైముఖారపిండైరత్మైత్మయోస్సంసృష్టిః ॥

మూ, ౬౩ { అధికమగునీమానముద్భవహద్భిర్వికసవశీతవరీది
రిక్తిజాలైఃపరిచితపరిచుంబనాభియోగాదపగత
కుంపమరేణుభిఃసోలైః ॥

౬౨॥ అధికమితి ॥ పునఃపరిచితానాంప్రణయినాంపరిచుంబనైరభియోగా
స్పీడనాత్ అపగతాఃకుంకుమానాంరేణువఃయెషుతాని అపగతకుంకుమరేణు
భిఃఅతవేదపరికసనీనైనుల్కాత్ప్రకీర్ణలంక్యశీతవరీచైరుష్ణాంశోరిశ్శిజాలా
నియెషులైరిత్యసంబంధేన దధాతీశయోక్తఃఅతవేదాధికమగునీమానం
జ్వహద్భిఃకుంకుమాపాయోప్యాసపలంఘనాన్త్రాహివైరిత్యర్థః - కసో
లైఃఅణ్డస్థలైః ॥

మూ, ౬౪ { అవసరితత్రీయేణబాహుద్వర్ణిగతరేణతనీ
యసాణుగెనసరసకీసలయానురంజితైర్వాకర
కమలైఃపునరుక్తిరక్తభాభిః ॥

౬౪॥ అవసరితే॥పునరవసితాశ్రమేణసమాప్తాఃలలితత్రీయాఃసుమారచే
ష్టాఃయశ్యతేనలలితరేణవృదుతరేణతనీయసాణుగతరేణబాహుద్వా
యగెనపువస్పరసైస్సాంత్రికీసయోరనురంజితైర్వానురంజనంప్రాపి
తైరివపునకుద్భిఃకణాక్తభావేమాతేషుననుక్తరక్తభాభిఃహరినల్పై
మామినియకరణోపకరకమలైఃపాణిపంకజైఃఅత్రేగరజకరాపేక్షయా
పునరుక్తరక్తగన్ధంస్వాభావికమేవగ్రక్తసలయిరంజనహేతుకశ్వముత్మై
త్మ్యతేనాభోవాశ్శ్లోగశ్వదుత్మైత్మతాయాంప్రయుక్తః ॥

మూ, ౬౫ { స్మరసరసమరసలనసత్వఃకీమయసంక్రమితాం
గగాగనైఃభృశమలశయభాదసఃపదేవస్తనయ
అత్రేరితరేతరనిషణ్ణైః ॥

౬౫॥ స్మరేణ్మనఃస్మరణసరసంసామరాగంయథాతథావత్కురురస్థతేనక
త్రాణవినిమయనవ్యోహారేణ సంక్రమితాంగరాగరాగోనుతేవరంజనం
యోముతైఃపరిశయో అశేషుతోయఃఖనస్తస్యసంపదా మహిమ్నో వేత్త్య
త్ప్రేయో - భృశమితరేతరనిపజ్ఞైఃపరస్పరం సంశృతైః సనయుగత్రైఃపద
ద్వంద్వైః ॥

మూ, ౬౬ { అత మకుదభగానతేవభూయఃశ్రమజనితానతినా }
{ శరీర కేణ అనుచితగీ సాననిస్సహత్వంకలభకరో }
{ సుభిరూపభిరణభానైః ॥

౬౬॥ అతర్నీతి॥ పునఃఅతమనామహాగాతవభరేణానతేననమ్రేణ పాద
వేదభావః-భూయఃపునశ్చశ్రమజనితానతినీగృప్తతేన శరీర కేణయమూర
శరీరేణ-కించఅనుచితాఅభ్యసానాభ్యస్తైల్పయతలన్యాయ్యమియాద
వః-తయాగవ్యాపారగాతేనానన్యోకాశ్చకాలేనయన్నస్సహస్యమహా
మగ్నంభగ్నభావైగళంతుమనుమైరిన్యోకః సహంతభగనహః - పదాన్యజం
తేమోపసగత్యసమానత్వప్రసక్తయః-కిలభకగాః-కిరీహస్తాభ్యపూరివోమ
హంతస్మైరూపభిరన్యోభిః-సర్వేన్ద్రేయమానూపరిన్యమగళః॥

మూ, ౬౭ { అపహృతననయాపదైశ్చిగాయత్రీగమనైసపుర }
{ ఓకాణాగాగైః ॥ కిన్మపిచరణాన్మితైశ్చలద్భిః }
{ భృశమనివేశవశాత్పరస్పరస్య ॥

౬౭॥ అపహృతేతి॥ పునఃదిగాయదిరంక్షీతిగమనైనాపహృతోనవయావ
తోనవలాటారాగోయోమంజైఃపురస్సేనైవకేణాగాగైఃసాకుమార్యాదు
త్పాశితరాగైఃపరస్పరస్యభృశమనివేశవశాత్ స్థిరన్యాసబలాత్ ఎకంస్థిరం
నివేశ్యతావప్తభౌతగౌరవాలసక్రమేణైశ్చరణాః-కథమపివహగాయతే
నాభవనాశితగావ్యంతియన్నగౌరవబాధయోగిత్వత్పలః - చలద్భిశ్చర
ణాత్పలైః ॥

మూ, ౬౮ { సుహురినవవిభ్రమాభిషంగాదతమినదాశిత }
{ రానితంబీభిః ॥ మృదుతరతనమ్రాలసాంప్రకృత్యా }
{ దిరుపిగాఃకియతప్రయాసభాజః ॥

౬౮॥ సుహురి॥ నితంబీభిరుక్తదర్శోపలక్షితాభిఃస్నేహిముఖహుగిశ్చ
వచనవిభ్రమాభిషంగాద్వనభ్రమానంగాత్తదాశితరామతమి-తాంతం

అకర (మాఘశాస్త్ర-సవ్యాఖ్యానే - స ప్రసంగః.)

తామ్య తర్హా వెలుజ్ & మోదాత్తోప దేశస్య మాంతస్యా నావమేత
 తివృద్ధిప్రతిపేదఃయుక్తం తైరనిత్యాహ - మృదుగరతన పూతికోమ ధాంశ్య
 స్తా స్త్రీ యః ప్రకృత్యాలసాః అథవిరమపిప్రయాస భాజ శ్చైర్మి-ముతసుత
 రామలసాన్మృరిత్యథాఽఅప్రాప్రకృత నైసగీకాలస్యకథ నేనాగంకుకస్య
 కైముత్యన్యాయసిద్ధవణానాదత్తావ త్తిరలంకారః * ఎకస్యవస్తు సోభా
 నాద్యత్రవస్తవ్యభాభవేత్ - కైముత్యన్యాయతస్సాస్యాదథావ త్తిర
 లంక్రియెతిలక్షణాత్ - శ్రమశ్చాత్ర సంచారీవాద్యః శ్రమఃఖేదోద్వరత్యా
 దైభేదోస్త్రిమదనాదయథేతిలక్షణాత్ ॥.....

మూ, ౬౯ { ప్రథమమలఘుమాక్తికాభిమోసీ చ్చ మజలముజ్వ }
 { లగండమండలెషు | క తినతరకుచ్చా పాతిపశ్చాద }
 { ధశతశకారతాంజగామతాసామ్ ॥.....

౬౯॥ అథ శ్రమానుభావం స్వేదం వణాయతి॥ ప్రథమమితి ॥ అథ తాసాం
 స్త్రీణాం శ్రమజలం ప్రథమముజ్వలగండమండలెషుకసోలసమూహేషుతి
 లఘుమాక్తికాభిముక్తాఫలసద్భూమసీత్ - పశ్చాత్, తినతరకుచ్చా పా
 తిసత్ - అథపతనానంతరం శతశకారం సమాచారేద్విగురైకవచనం & ఆబం
 తోవేతినపుంసకత్వంతస్య భావస్త్రాం శశశకారతాం శశశకలత్వంజగా
 మలతై కస్య శ్రమజలస్య క్రమేణానైకాశ్రయసః బంధసిబంధనాత్ పర్యా
 గూలంకారభేదః* క్రమేణైకమనైకస్త్రిన్నా భారేతితత్తేయది - ఎకస్త్రిన్న
 ధవానైకం పర్యాగూలంకృతిమూతేతిలక్షణాత్ ॥.....

సా, ౭౦ { విపులకమపియావనోద్ధతానాం ఘనపుర కోదయ }
 { కౌనులంచ కాతే | పరిమళితమపి పిప్రయైః ప్ర కామం }
 { మదయుగముజ్వలమేవ కామినీ నామ్ ॥.....

౭౦॥ శ్రమేపిమచమండలమచిక్చతశోభమిష్యాహ॥ విపురకమితి॥ యావనో
 ద్ధతానాం కామినీనాంకువయుగం విపురకంపురకరహిత మపిఘనపుర కౌద
 యేనసాంగ్రహోమోద్ధమేనకోమలం సదితివిరోధః విపురకం విస్తృతం తదేవ వి
 శకమిత్యవిరోధః స్త్రీయైః ప్ర కామం పరితోమలగున్యేతి పరిమలం తత్కృతం
 పరిమళితం మనీషీకృతం తథామృజ్వలం విమలమేవ చ కాతేతి విరోధః పరిమ
 లవత్కృతం పరిమళితమిత్యవిరోధః మత్వంతాత్ శతశ్కారోగీతిచీకర్తృణి
 క్తః కాచిత్తవద్భావ్యేవిన్నతోలుకా అపిదేవోద్ధవిరోధాలంకారసంస్పృష్టిః॥

మూ, ౧౦ { అవిరత కుసుమా పచాయా భద్రాన్ని హితభజాల
శయైకయోవకంతమ్ | విపులతరనిరంతరావలగ్న
సనపిహితప్రియవక్షసాలలంబె || }

౧౦|| అతైకస్యాఃప్రియకంతావలంబనశ్రమానుభావమేకేనాహ|| అవిర
తేతి|| అవిరతోయఃకుసుమానామపచాయోహస్తేనావలంబనం హస్తాదానె
శురస్థైరభిభుభాప్రశ్నయః-తేనయఃఖనతస్మాదవకంతంప్రియకంతవి
భక్త్యభేద్యయాభావః-గిహితేభజాలతేయయాగయావిపులతరనిరం
తరమువలగ్నసంస్పృష్టచయాస్తనోతాభ్యాపిహితలంబాదితంప్రియస్యవ
క్షాయయాతయావకయాస్త్రయాలలంబెలంబితంభావేలితి||

మూ, ౧౧ { అభిమతమభివ్యక్తాంగభంగానువయగమున్నతి
విత్తమున్ననయ్య | తనురభిలషితంక్లమచ్చతేన
వ్యవృణుత వెన్లితబాహువల్లరీకా || }

౧౧|| అథావరస్యాఃఅంగభంగాభ్యనుభావాంతరమాహ|| అభిమతమి
తి|| తనుఃకాచిత్తస్త్వివోతోగుణవచనాదితివికల్పాదనీకారః- అభిమతమభి
తఃప్రియమభివ్యక్తః-ఉన్నతివిత్తమాన్నత్యేరప్రతీతంప్రసిద్ధం- విదేలా
భాథాత్వోవిత్తోభోగప్రశ్నయయోరితిప్రశ్నయాథేనానాత్వాభ్యాన్
పాతఃకుచయుగమున్ననయ్య ఉత్సంగీకృత్యకృత్యోగభంగోగాత్ర్యంభ
ణంయయాసాతగా- వెన్లితేమిథోవెష్టితే బాహువల్లర్యోభజలతేయయా
సాన్వద్యృతశ్చైతికప్-వెన్లితబాహువల్లరీకా- క్లమచ్చతేనశ్రమావనోరన
దెష్టావ్యాజేనెత్యథాః-అభిలషితః-ఆనింగనాన్యభిలషంవ్యవృణుతవివృణు
తవతివృణోతేలుణ్-వివృణవత్యేత్యథాః-ప్రాధేయముత్సుకాచ||

మూ, ౧౨ { హిమలవసశృశశ్రమోదబిందూవపనయతాకిల
నూతనోధవధ్వాఃకుచకలశశిరోరకాకథంచిత్ర
శతయాతదుడెనవస్పృశాతే || }

౧౨|| అథకస్యాశ్చిస్తుద్ధయాప్రియచాపలోక్తిత్వారాస్వేదోద్గమంప్ర
కటయతి|| హిమేతి|| హిమలవసశృశశ్రమోదబిందూ
స్వేదబిందూనిత్యథాః-కుచాదనెత్యాదినాఉకతశబ్దస్యోదాదేశః- ఆపన
యతాకిలప్రమాజితవసతుతశ్రతాత్పర్యమితిభావః- శుశ్రేషయానా
నూతనోధవధ్వాఃకుచాకలశానివతౌజశిరోరకాచివఉల్లసనసామ్యాదశ్వశా

౧౪౬ (మాఘ కావ్యే - సవ్యాఖ్యానే - సప్తమసగః.)

సావివ * అశ్వశాఖిశోరకఃతాపచక్షుశశోరకాడభయత్రాపుష్పమితేన
హసఃకథంచితైశ్చైనసప్రశ్నైషేథమెత్యథః-తరళతయాచపలతయాడ
స్థికతయ్యథః-పస్పశాతస్పష్టస్పశైకమణిలిఖ్-మధ్యయమ్...

సూ, ౨౪ { గత్వోదైకంజఘసపులి నెరుద్ధమధ్యప్రదేశః క్రా
నున్నూరుదునుభుజలతాఃపూర్ణనాభీహ్రదాంతః | ఉ
ల్లంఘ్యాచ్యేకుచతలభువంస్లావయన్మమకూపాః }
స్వేదాపూర్వాయువతి సరితాంప్రావగండస్థలాని ||

౨౪ || అథసర్వాసామేవస్వేదోదైకంవణయతి || గత్వేతి || యువతయవివ
రిణఃసాసాంస్వేదవివాపూరఃప్రవాహఃజఘనమేవపులినంత్రోదైకం
క్రానున్నూరుదునుభుజలతాఃపూర్ణనాభీహ్రదాంతః ప్రవాహదేశశ్చయెనసః
ఉద్రావనాఃభుజావివలతాశ్చతాఃఉరురుదునుభుజలతాఃక్రామన్నాక్రా
మన్వీర్యాణాఃపూరితంనాభీనామేవహదానామంతరభ్యంతరం - అం
శోమధ్యేవాయెనసఃపూర్ణనాభీహ్రదాంతః రేఫాంతమకారాంతంవా
స్థూణాఃపూర్ణేణ్యంతాత్రమణిక్లిష్టివాదాంతేత్యది నాభిప్రతి
ష్ఠేనపాతాఃచ్యేకుచతలభువంస్లావయన్మమకూపాఃప్రావయన్మమకూపాః
గండస్థలానికసోలభాగానున్నతభూభాగాంశ్చప్రావ- అత్రయువతిషుసరిత్వ
స్థికతయవయవేషుఅవయవానాంచరూపతాన్మమస్తవస్తవిషయసావయవ
కావకః శ్చైవనుపాణితం-మందాకాతావృత్తం-మందాకాంతాజలధి
గైర్భానితోతాగురూచేదితిక్షణాత్ ||

సూ, ౨౫ { ప్రియకరపరిమాణాదంగనానాంయదాభూత్పు
నరిధికశరైవస్వేదనోయోదయశ్రీః | అథవపురభి
ష్టేత్తంశాస్తదాంభోభిరీషుర్వనవిహరణభేదమ్నాన }
మన్లూనశోభాః ||

ఇతిశ్రీమాఘకృతాశిశుపాలవధేమధుకావ్యేవనవిహారోనామ
సప్తమస్సర్గః.

(మాఘకాశ్యే. సవ్యాఖ్యానే - సప్తమస్కంధః.) ౨౪౭

౭౫॥ ఏవమథ్యశ్రీనూనుభావంస్వేదోద్రేకంవణయిత్వాతత్ఫలభూతాం
జలవిహారశౌచ్యామాసాందశ్యయతి॥ప్రియేతి॥ యదాంగనానాంప్రియక
రపరిమాగాఢప్రియకరస్పృశాత్మ్యజేఘ్నాఞ్ ప్రశ్యయః - స్నేహో
యోదయశ్రీఃస్వేదోద్గతానంపత్నునభూయోవ్యధికతదైవాసీత్అభూత్-
తదాఅన్తానశోభాఃఅక్షీణకాంతయఃవపుషిన్లునెవీతిభావః. అంగనావన
విహరణఖదెనన్లునంన్లుయతేకతఃరిక్తః ౩ సంయోగాదెరాతోధాతో
ర్యగ్ధృతఇతినిష్ఠానత్వం-వపుఃఅంగంఅథకారైస్సైవసమగ్రానంతరారం
ప్రశక్తకారైస్సైవప్రథోఅథేత్యమరః-అంభోభిరభిషేక్తుంఈషుఃఇచ్ఛంతి
ఇషేర్హిత్-అత్రపూర్వవాక్యానాస్యఉత్తరవాక్యాథాననుభావ
హేతుకత్వేనోపనిబంధనాద్వాక్యేథాహేతుకంకావ్యభింగమలంకారః-
హాలివృత్తం-అక్షుణంతూక్తిమ్ |

ఇశ్రీ పదవాక్యప్రమాణపారావారిణశ్రీమజ్జూపాధ్యాయ

కౌలచలమల్లినాథసూరివిరచితమాఘవ్యాఖ్యానెన

ర్వంకషాఖ్యానెనప్తమస్కంధః.

మాఘకావ్యేసవ్యాఖ్యానే-అష్టమసర్గ ప్రారంభః..

మూ, ౧ { ఆయాసాదలఘుతరస్తనైస్తనద్భిస్తాంతానామవి
కచలోచనారవిందైః | అభ్యంభాః కథమపియోషి }
తాంసమూహైస్తైరుర్వినిమితచలన్దదంప్రచెతే ||

౧|| అథవపురభిషేక్తుం తాస్తదాంభోభిరీషురిత్యుక్తంతదేవవర్ణయితు
మారభతే||ఆయాసాదతి||అలఘుతరస్తనైఃపుగుతరగుచైరితిమాంద్యహేతు
క్తిస్తనద్భిఃసూషాభిఃశ్రమనిశ్వాసైర్వాశబ్దాయమానైఃస్తనశబ్దభిఃభాతో
లఘుశ్చప్రాదేశః, అవికచలోచనారవిందైఃశ్రమనిమీలితాక్షిపద్వైఃఆయా
సాద్వనఃహరభదాత్తాంతానాంక్లాంతానాంయోషితాంస్త్రీణాంతై
స్సమూహైఃకర్తృభిరుర్వాంసిమితానినిఃక్షిప్తానిమమిహప్రక్షేపణశ్చ
భాతోఃకర్మణీక్తితశ్చైవచలంఽపదానియస్త్విన్మర్మణితద్యథాక్షణైవణా
శక్త్యాభువిబలాదాకృష్యమాణచరణమిత్యర్థః. అభ్యంభాఃభ్రమితకథమ
పిప్రచెతేచలితంభావేలిత్స్వభావోక్తిరలంకారఃస్వభావోక్తిరసౌయగ్ర
యథావద్వస్తువర్ణనమితిలక్షణాత్ - అర్హిసగైఃప్రహషిణీవృత్తం-
మాజ్ఞోగస్త్రీవశయిస్త్రహషణీయమితిలక్షణాత్ ||

మూ, ౨ { యాంతీనాంసమహసితభ్రువాన్నతత్వాదంసా
వాన్మహతినితాంతమంతరేపి | సంస్కర్షిపులత
యామిహోసితఃబైస్సంబాధంబృహదపితన్యభూ
వవర్షే ||

౨|| యాంతీనామితి||సమంవశ్చిత్తోయాంతీనాం, అద్భివద్యోనుమితివైకల్పి
కౌనుమాగః - అసితభ్రువాంస్త్రీణానంసానాన్నతత్వాన్నమ
గాన్సద్భిఃకర్మహస్యంతరైవకాశేనశ్యపివిపులతయాహేతునామితిఃసం
స్కర్షస్త్యోన్యశ్లిష్టనిఃకంబైర్బృహద్విస్తృతమపితద్వర్షసంబాధ్యత
ఇతిసంబాధంసంకటంసంకటన్నాతుసంబాధఇత్యుచరః, ఘృణితోపివిశే
ష్యలింగత్వసంబంధమనువతఃతఇతిభావ్యకారప్రయోగాదిష్యతేబభూవ
నతాంసత్పరితంబవైపుల్యోక్త్యాసౌందర్యాదిశయఉక్తిఃసంబాధపిసం
బాధోక్తరతిశయోక్తిః ||

3 { నీరంద్ర ద్రు ముఖిశిరాంభువంశజంతి స్సౌశంకం
ముహురివకాతుకాత్కలైస్తాః పస్పశాక్షణమని
లాకులీకృతానాం శాఖానామతుహిన రశ్శీరంత
రాల్లైః

31 నీరంద్రః || నీరంద్రైః సాంద్రైః ద్రు ముఖిశిరాంభువంశజంతిః గ
చ్ఛంతిః తా స్తీ రశుహినరశ్శీరుస్థాంశుఃక్షణమనిలేనాకులీకృతానాంచలితా
నాం శాఖానామంతరాల్లైః నీరంద్ర త్వైపిముహురిలచలన జనితైరవ కాశే
ముఖః కాతుకాదౌ శ్శుక్యాదివసాశంకం పరదారశ్శాస్త్రభయ మిత్యే
భాగైః దైవస్పశాస్త్రపుష్టవాతానావరణ హేతుకస్యతపనకరస్పశాస్త్రభౌ
త్సక్య హేతుకత్వై త్తే త్తాన్తాన్తాన్త హేతు త్వై త్తే ||.....

మూ, ౪ { ఎకస్యాస్తపనకైకరాళితాయాః విభాణస్య
దిసికాష్టవారణశ్శమ్ సేవాద్వై వదనసరోజనిరి
శశ్రీరాగశ్యప్రియమివద్రమాశ్చకార||.....

౪ || అకస్యాస్త్యైర్భృతంశ్వేతాతపత్రంచంద్రత్వేన ఉత్పై త్తే త్తే || ఎకస్యా
భాగైః పదనసరోజైన్ స్తీ ముఖివంక జేనిజితశ్రీః చంద్రమాః ఎతేనవదనస
రోజస్యచంద్ర విజయాత్సరోజాంతరవై లక్షణ్యంచంద్రస్యాతికష్టత్వంచ
క్తంతతవ సేవాద్వై త్వై వాక్యమాగత్యతపనకైః కరాళితాయాః పీడి
తాయాః శ్శుభాః కరాళోభీషణేవనిజితస్వః ఎతేన సేవావ కాశోదశి
తః ఎకస్యాః కస్యాస్త్యైర్భృతంగనాయాః సపనితతపక్షణ ఎవసితోష్ట వారణత్వం
స్వయమేవ శ్వేతాతపత్రశ్శ్చ విభాణస్సాప్రియంచకారైశ్చై క్రియాస్వ
యాపా త్వై త్తే త్తే పరాజితకయాది శ్చైవయాజైతుభ్యైర్తం సంతోషం ఉపా
జ్ఞాయతీతి భావః ||.....

మూ, 5 { స్వంతరాగామపరివిత స్వతోత్త రీయంతాంతేకప్ర
దివనవారితాతానాయాః సచ్చత్రా దసరవిరాసిస
మూహాచ్ఛాయాసీదధికతరాతదాపరిస్యాః ||.....

౫ || స్వమితి || రాగా త్వై మాతీశయాత్ హేతోరుపరిప్రియాయాః మూ
భా ప్రదేశే స్వంస్వకీయం ఉత్తరీయం సంవ్యాకపబు విశన్వతావిస్తారయ
తా కాంతేన ప్రియైర్వప్రివదంపదేపదే వారితాంతరహేయస్యాస్సౌతస్యాః అ
పరస్యాః కస్యాస్త్యైర్భృతంగనాయాః సచ్చత్రా చ్ఛత్రయ క్రాంతభృతాతపత్రా

౨౫౦ (మాఘ కావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-అష్టమసర్గః.)

దిత్యధః-అపరస్తా త్ విలాసినీసముహాత్ స్త్రీ సమూహై కాశాత్కృపంచ
 మీవిభక్తృభిరపంచమీతికత రా-త్యధికాచ్ఛాయాఅనాశవః కాంక్షశ్చత దా
 తస్యనయోచసీత్ ఇత్ర ఛాయాతోపకాంతస్సహస్రభృతోత్తిరీయఞ్చాయోవా
 నన్యసాధారణ్యాత్ జ్యాయసీముఖ కాంతీరీపితస్యా ఏవభూయ సీత భావః*
 ఛాయాత్సనాత పే కాంతాదిత్యనురః-ఎతేనసచ్చ తా దచ్చత్రస్యారికాచ్ఛ
 యోతవిరోధాపినిరస్తృభిరూహానూలంకారః||.....

మూ, ౧ { సుస్పృశప్రభవసుభోపవీయమానై సర్వాంగకర
 తలలగ్న వల్లభాయాః|కౌశేయ్యవ జగపిగాఢతా }
 మాజస్రంసస్రంసైగళితనీవీరజాఘ్నైః||

౬|| సుస్పృశైః||కరతలైవహణిత లేనలగ్నై వల్లభోయస్యా స్తస్యాఃస్వ
 హ సైరతన్యస్సగృహీత్వాగచ్ఛంశ్యాత్కళ్యణైఃఅత ఏవనీరజాఘ్నైఃఉత్పలా
 ఘ్నైఃసర్వాంగైసర్వావయవైసుస్పృశప్రభవేనస్త్రియాంగ సంగసంభవే
 ననుభవేనాపవీయమానైహోపంగమితేనతితలఏవగాఢతాంగృథత్సంప్రజవ
 పిఃగళితనీవిముఖసారవశ్యాన్నిజైస్త గ్రంథికౌశేయంచుకూలం అజస్రంసం
 తతంసస్రంసైస స్తంఎవోచప్రాప్తాహృషితరోమాచ||.....

మూ, ౨ { చక్రరలనమవేక్ష్యపిత్తయిశ్యస్తా స్తనీనకవిద
 ధిరైగదాసిహా-స్యః|బుధ్వావాజిశశుపరేణకామ }
 మాఘ్నుర్వీతస్సగుణమపశ్రవఃక ఏవ||

౭|| గచ్ఛంతీరితి||హంసోహంసాంగ నాఅలసంచుంచంగచ్ఛంతీప్రయాతా
 ప్రాస్తనీప్తః స్త్రీః రవేక్ష్యపిత్తయిశ్యః గలిసౌత్ర వాద్విశ్చయవశ్యః|తానిస్వకీ
 యలీలాగమనానినవిదధిరేనచక్రంబజయతి భావఃతథాహి అపరేణా న్యేనజి
 తంస్వ గుణంబుధ్వా వాజ్ఞాత్వాపీశ్యకః. క ఏవ కౌవా అపశ్రవస్సకా
 మహాత్యక్షంఅపిమ్ముర్వీత ప్ర కాశయేత్ నకశ్చిరిశ్యక్షణ్యైశ్చ చువధస్య
 చాప్రత్యయస్యోపిసజఃనీయస్యపత్వంఅత్ర శిరశ్చాంవివేకీత్వాతిశ యో
 క్త్యాగతికరణనిషేధఃశశుమక్షనాథోయమథాంతరన్యాసః||

మూ, ౩ { శ్రీమద్భిజ్జితభుళివానిమాధవీనామారోహైనికవి
 డబృహన్ని గోబనింజైః|పామాణ్యప్రలనవిలాలమాశు }
 మానంజైలఘ్నైశ్చయరవరోధనానిసింహాః||

౮|| శ్రీమద్భిరితి||శ్రీమద్భిశో భావద్భిఃగిబిడాఃబృంహంతోతి విపులాశ్చని

తంబబింబాఃకటిపశ్చాద్భాగయేషాంతైఃసూధవస్యైఃసూధవ్యస్తానా
మాధవీనాంహరిషదూనాంబరుహ్యంతర్భాగైఃసూధాకటిపురంభాగైః
పులినాజితైఃతానిసింధూరవరోధనానిసముద్రమహిష్యైఃసర్వకృత్యథః
వైలయ్యైఃపరాజయకృతమనన్తంకౌచాద్భేతాఃపాపాణిమన్థుననాభిషు
తేనవిలోలయథాతథా తథా ముఖ్యుగానంనదీనాంస్వాభావిక్యాపాన
ణస్తలితాశుగతైఃవైలక్షణ్యహేనుత్వైఃశ్చేతుకాదుణహేతుత్వైః

మూ, ౯ { ముక్తాభిస్సలిలరయాస్తశుక్తపేశేముక్తాభిఃకృతరుచి
 సైకతలననదామ్స్త్రలోకఃపరికలయాంచకారశు
 ల్యపర్యంతైర్విధితహరచారుభిస్సైవ్యః..... }

౯॥ ముక్తాభిరీ॥ సీ లాఃకః సీ జనకతాఃసలిలరమెణాస్తానునాఃశుక్ల
యోముక్తాస్ఫటాఃతావపశ్యేఃకొశాఃప్రటాభియావత్*ముక్తాస్థాః
సీ యాఃశుకః పశీ కొకొద్విహీనెండుమితచామరఃతాభిన్నుక్తాభిన్ను
ప్రాభః ముక్తాభివాక్కితైః * అథమాకకంముక్తైత్యమరః - కృశగుచిక్కు
త శోభంననాం నైకతంపురినం * త యోఃతంశత్పురినంనైకతంసిక
తామయమిత్యమరః ౪ సికతాశికగాభ్యాచేతిఅప్రశ్నయిః - ౬౧౬
తైర్విశేషైఃహస్తైఃచారుభిఃసూక్ష్మైఃస్పృశ్యకేయైఃపర్వ కైశ్చయైః*శ
యనంనంపవర్తంకపల్యంకాఃఖిల్పయాసగాభిత్వమరఃశుల్కంసదృశఃపరి
కలయాంపకారమెనెడపమయిగుడకపూతాః॥.....

మూ, ౧౦ { ఆ ఘా య శ్ర మా జ మ నిన్ద్య గు ధ బం ఘా ని శ్వా స శ్వ
సర మా స క్త మంగ నా నా న్మ అ ర త్వా స్మ స న స రు షి
దే న భృంగై రౌ చి త్స్యంగణ య త్కింప శైష కా మః॥

౧౦॥ ఆ పూ యెతి॥ భృంగై భావనైక శృంగిశ్ర మజనాధ్వశ్ర మోక్షం
అనించ్యగంధస్య జ్ఞామ్యుగంధస్య బంధుసహచరం తద్వంతమిత్యర్థః - అంగ
నానాం స్త్రీ శౌరిశ్వాసశ్వసంవిశ్వాసమారుతం తస్మాత్ ప్రతిబంధం ఆ
ప్రూయ అరణ్యే భవాః ఆరణ్యాః ॥ అరణ్యో జ్ఞానక్రవ్య ఇహ ప్రత్య
యః తతష్టాప్సుమనసః పుష్పాణి నేషరే నేష్టాః శిషుశ్చాపాంకర్మణి నిబ్
అనుచిత్యమకాం డెపరిచితపరిత్యాగశ్చ త్రామా - పితౄషం కామయత
ఇతి విశేష కావ్యశీలి కామభిరూ దరిభ్యాం ఇతి ప్రత్యయః కః ప్రాణీ ఉచిత
స్య భావః ధౌ చిత్వం చిరపరిచితాద్భు చితత్వం గణయతి విచారయతి - న కౌషి

త్యథాః-అథాంతరన్యాసోలంకారః||

మూ, ౧౧ { ఆయాంత్యానిజయువతౌవ నాత్సశంకంబహా
 ణానుపరశిఖండినీంభరేణ|ఆలోక్యవ్యవ దధతం
 పురోమయూరంకామిన్య శ్చ దధురనాజవంప్రి
 యేషు|| }

౧౧|| ఆయాంత్యానిజయువతౌస్వకాంతాయాం వనాదాయాంత్యా
 మాగతాయాంసత్యాంసశంకంసభయంతపరశిఖండినీంజూరిణీంమయూరం
 బహాణాంపీంచానాంభరేణభారేణవ్యవదధతంచాదయంతంమయూరం
 పురఆలోక్యదృష్ట్వాకామిన్యోరమణ్యఃప్రియేషురనుజేషు అనాజవంకౌ
 టిల్యంశ్రదధుఃవిశ్వస్తవత్యఃకుటిలాఃపురుషాఇతినిశ్చిప్యరిత్యథాః- దధాతే
 లుక్ష్మీగతిస్థైత్యాదినాసిచోలుక్ష్మీఆతగతి ర్మౌజుసాదేశఃశ్రదంతరో
 రువసగళవన్వృత్తివక్తవ్యేతిశ్రచ్చబ్రస్యథాతోఃప్రాక్ప్రయోగః||

మూ, ౧౨ { ఆలాపైస్తులితరవాణిమాధవీనాంమాధుర్యాదమ
 లపతత్రిణాంకులాని | అంతర్థాముపయయురు
 త్వలావళిషుప్రాదుష్ట్యాత్కృతవజితఃపురః పరేణ }

౧౨|| ఆలాపైరితి||మాధవీనాంహరివధూనాంఆలాపైఃకర్తృభిఃమాధుర్యా
 త్ శ్రవణానందకరత్వాజ్ఞతోఃకులితరవాణితిరస్కృతగుతాని అమలపత
 త్రిణాంహంసానాంకులానిసమూహాఃఉత్పలావళిషునీలోత్పలపక్షిషుఅంత
 ధామంతర్థానం అంతశ్చబ్రస్యోక్తేతద్విధిసమాసేమావసగళసంజ్ఞా
 వక్తవ్యేతిఅంతశ్చబ్రస్యోపసగళత్వాత్ ఆతశ్చోపసగళితి బ్రుత్యయఃఉ
 పయయుఃయక్తంహైదిత్యాహ-తథాహిపరేణజితఃకృతవతోవాఇవశబ్దోవా
 క్యాలంకారేపురోజేతురగ్రప్రాదుష్ట్యాత్ ప్రాదుభవేత్ ఓపసగళ
 ప్రాదుభ్యామస్తీయచ్చరగ్గతిపత్వంతరన్యాసోలంకారః||

మూ, ౧౩ { ముగ్ధాయాస్స రలలితేషు చక్రవాక్యాః నిశ్శం
 కందయితతమేనచుంబితాయాః| ప్రాణేశానభి
 విదధుర్విధూతహస్తాస్తీజైరంసముచితముత్త
 రంతరుణ్యః|| }

౧౩|| ముగ్ధయాఇతి || దయితతమేనప్రియతమేననిశ్శంకంశంకారహితం
 యథాతథాచుంబితాయాఃదప్తాయాఃతథాపిస్సరలలితేషుచుంబనాద్యనంత
 రకృత్యేషుస్తీజైరాదిషుకామజెష్టితేషుముగ్ధాయాః మూఢాయాశ్చక్ర

(మాకుకావ్యే-సవ్యాఖ్య-చట్టాచరణః)

చాక్యానముచితంయోగ్యంసీతా రంసీతా రహం తి తరమత్తకాన్త
తరుణ్యలబలాన్వయం ప్రా శేకా ప్రయతమానధి అభిమాన్వేక విభా
హస్తానతికతక రాస్సత్యవిదధుః తాదాత్మ్యభావనయాన్వయించి
వస్తితారంచ క్తు రితిభావః - సీతా రాసంబంధేసంబంధోక్త్యాతాపాముద్దీ
మాసీదిత్యథః॥

మూ, ౧౮ { ఉత్తి వస్తుతితసరోరుహం ముచ్చే సస్సే }
హంవిహగగుతై రివాలపంతీ నారీణామథసరసీస }
ధనహంసా ప్రీత్యేవవ్యతనుత పాద్యమూర్తిహస్తైః }

౧౮॥ ఉత్తి డైతి॥ అథానంతరం ఉత్తి వస్తుతితసరోరుహం వికచారవి
మేవాఘ్యం అఘ్యం ద్రవ్యం యస్మిన్ తత్తథాన స్నేహం స్నే హేనసహి
ముచ్చే విహంగరుతైఃఖగవిరావై రాలపంతీస్వాగతాగివచనం వ్యాహరః
వస్తితేత్తు త్వే త్వా-ధనఎవహంసస్తేనసహితాన ధనహంసాస్తితపూర్వా
భాషిత్యథః-సరసీపుష్కరిణీ ప్రీత్యా నారీణాంకాంతానా మూర్తిభిరైః
హస్తైఃపాద్యంపాదోదకం*షట్పుత్రిష్యఘ్యమఘా ధేక పాద్యంపాద
యవారిణీత్యమరఃపాదాఘ్యభ్యాంచెతియ త్ప్ర త్యయఃవ్యతను తెవ
కరోదివెతిరూప కాను ప్రాణితేత్తు త్వే త్వాసాపెక్షత్వాత్ ద్వయోస్స
కరః॥

మూ, ౧౯ { నిత్యయానిజవసతేనిరాసిరెయ ద్రా గెణశ్రియ }
మరవిందతఃకరా గైః వ్యక్తత్వంనియతమ నేనని }
స్మరస్యాఃసాపత్న్యంక్షితిసుత విద్విషామహిష్యః॥ }

౧౯॥ నిత్యయా ఇతి॥ క్షితిసుతవిద్విషానరకద్విషాహరేమహిష్యఃఅవరో
ధనానికరా గైఃపాణిపల్లవైఃకరణైఃరాగెణరక్తవణేనచమాత్మరృణ
రాగోనురాగేమాత్మరృరక్తవణేఇతివిశ్వః శ్రియంశోభాంరమాంచనిత్య
యానదాతన్యానిజవసతేస్వావాసాదరవిందతోరవిందాన్నిరాసిరెనిష్ట
సయాంచక్రుఃతిరశ్చక్రుశ్చైశ్రియత్క్షేపసగాదస్యత్యూహర్యావాః
చనమితివికల్పదాత్మ నేపదంఅనేననిరాసేన అస్యాఃశ్రియః నియతంసాః
త్వయంసపత్నీ త్వంశ్చాహ్నాదీత్వాత్ పృథ్వివ్యక్తత్వంనిన్యుఃస్పష్టీ
క్తు రితిత్యథః-అత్ర శ్రియః-ప్రారభదాధ్యవసాయేనశ్రీనిగా
స్యసాపత్న్యవ్యక్తికరణోద్ధృత్యైవ ప్రారభదాధ్యవసాయేనశ్రీనిగా
శ్చాపితాతిశయ

క్త్యను ప్రాణితేయంఘ్రా త్రై యైశంకరః॥

మూ, ౧౬ { ఆస్కందస్కంధమపి యోషితో నయావద్భీనుత్యః
ప్రియకరధార్యమాణహస్తాః | బౌత్సుక్యాత్వరిశః
సము స్థగంబుతా వత్సం క్రాంతప్రతిమతయాద
ధాపి వాతః॥

౧౬॥ ఆస్కందస్కంధమపి యోషితో నయావద్భీనుత్యః ప్రవేశభీరవో యోషితప్రియకరైః వల్లభహస్తైః ధార్యమాణహస్తాః ప్రియకరా వలంబా సృత్యః యావత్కంధమపి నాస్కందాన ప్రావేశితావత్సంక్రాంతప్రతిమతయావతీఫలత్ప్రవీంబతయాతనంబుసరోజలంకర్య బౌత్సుక్యాదౌత్కంఠ్యాత్ త్వరితమాశుచి మూఃమువతీరంతర్దావివ అంశః ప్రావేశయదివేశ్యర్థః ప్రవీంబసంక్రమణాదంతర్దానో త్రైక్షణాస్త్రీయానిమితక్రియాస్వరూపో త్రైక్షా॥

మూ, ౧౭ { తాః సూర్వం సచకిణిమాగ మయ్య గాధకృత్వా
ఫోహృదుపదమంత రాశిశంత్యః | కామి మ్యోమవ
త్తన కామినః సరాగై రంగై సజ్జల మనురంజయం
బధూపుః ॥

౧౭॥ తాః॥ తాః కామిన్యః కామినః కామిక స్వమనభివతజ్జలసూర్వం ప్రధనం సచకిణం సభయం యథాతథా గాధముత్థాం అగమయ్య అగమ నేన జ్ఞాత్వా పురః ప్రవిప్రులు సమముఖైః గాధ మేతావన్యాత్రిమితి పరామృశ్యైత్యర్థః - అన్యత్ర గూఢముఖైః సజ్జాత్యైత్యర్థః - అథో అనంతరం హృదుమందం యథాతథా సదంపాదన్యాసంకృత్వా అన్యత్ర శవై భాషణాదీకృత్యైత్యర్థః అంతః అభ్యంతరీయాః శంత్యః ప్రవీష్టా సృత్యః అన్యత్ర రహస్యకర్మాణి ప్రవృత్తా ఇత్యర్థః సరాగైః సాంగరాగైః సానురాగైః శ్చ అంగై గాత్రై రనురంజయాంబుగూల్గింపద్వితా క్రాంతంచక్రస్థితస్య త్రత్వనురక్తంచక్రీత్యర్థః శైష సంకీర్ణే యిముపమా॥

మూ, ౧౮ { సంక్రోభం పయసి ముహుర్నా హేభకుంభశ్రీభాజా
సచయుగై రెననీయమా నే | విశ్లేషం యుగమగమద్రే
థాంగ నామ్నో రుద్వృత్తిః కథివ సుఖా వహః ప
రేహమ్ |

౧౮॥ సంక్రోభమితి॥ మహేభకుంభశ్రీభాజాపీవ

రెణైత్యథః అతఏవసంభవద్వ సుసంబంధోవిదశానాలంకారః కుచయుగై
 నస్తవయుగై నడల్లలితే నేతిభావః- పయససరోజలైముహుఃసంక్షోభంతి
 త్వ(నీయమానై పా ప్యమాణేనతీరథాంగ నామోర్ముగంచక్ర వాకయుగ
 శుంపిల్లైషువియోగంతగమ త్ప్రప-పియోగానహమపీతిభావః- తథాహి
 ఉన్నతోవృత్తశ్చైతివాడున్వృత్తః ఉద్ధతంవృత్తంవల్లనంయస్యేతివాడున్వృ
 త్తః అన్యత్త ఉద్ధతంవృత్తః మర్కాగవతీతీయావలీక ఇవ కౌవాపరేషాం
 ఇత రేషాంసుఖాపహానుభవక రః సర్వోపేత్యకః పచాద్యచ్ ఆయంచ శ్లైషమూ
 లాతీతయోక్త్యుపజీవితోధాంతర న్యాసః॥

మూ, ౧౯ { అసీనాతటభువిసస్త్రితేనభ త్రాణరంభూరూరవతరి
 తుంసరస్యనిచ్చుః! ధూన్వానాకరయుగమిక్షితుంపి
 లాసాశీతాళుస్సలిలగతేనసీచ్యతేన్మ॥

౧౯॥ అసీనైః శీతంనసహాఇతి తాళుః శీతభీః శీతోష్ణాభ్యాంతన్నసహ
 త ఇత్యాళుస్వక్తవ్య ఇత్యాళు చ్చ త్యయః అతఏవసరససరోజలైవతరితుం
 ప్రవేష్టుమనిచ్చుః అనభిలాషుకా అతఏవతటభువిసరఃకూలైః అసీనాడపిష్టా
 సైక తేరిశానచక్ర ఈదాసఇతీకావరంభేకదలీస్తంభావినడిసూయస్యా
 సాగరంభూయాస్త్రీక్షిరూక్షరపదాదౌపన్య ఇత్యుక్తే ప్రత్యయః సలిలంగతే
 నస్వయమంభః ప్రవేశ్యసలిల మగ్నస్థితేనస్త్రితేనభ త్రాణవిలాసానీక్షితుం
 కరయుగంధూన్వానాకంపయంతీధునాతేః కతేరిశానచక్ర సీచ్యతేన్మ-సిత్తా॥

మూ, ౨౦ { నేచ్ఛంతీసమ హమునాసరోవ గాఢంరోధస్తఃప్ర
 తిజలమీరితాసభీః ఆశ్రిక్షన్ప్రయచకేతేక్షణంసహ
 ధామోధారంపిసదినకూష తాతిభూమిః॥

౨౦॥ సేతి॥ అమునాసమనైరభ త్రాణసహసరోజలైశ్చయమవగాఢం
 అవగాహితుం స్వరణిసూతీసూయతిధూళాదితోవేతివికల్పాన్నైదాగహః
 నేచ్ఛంతీలజ్జయాహ్రియాఅనిచ్ఛంతీనఇథాస్యనశశస్యక సుపుపేతిసమా
 నః అసమాసోనాఅథసభీః ప్రతిజలంజలంప్రతిరోధస్తస్తటాత్ కవంచమ్యా
 స్తసీల ఈరితానున్నానవోధాముగ్ధవధాః అత ఏవభయేనచకేతేక్షణంపరి
 భ్రాంతదృష్టిర్యథాతథామోధారంభ తాణరంబిక్షితు దాలింగితవశీక్షిషత
 లింగనఇతిధాతోలుజీక్షైః ప్రశ్యయః సచధాప్యదోహపత్తిరిత్యాహ! వి
 పదిపక్షా లేతిక్రాంతాభూమిరతిభూమిః అమర్యా నానకూషితా - అప
 క్షాలేనాస్త్రీమర్యాదేతిన్యాయాదిభావధాంతర న్యాసోలంకారః॥ ...

౨౫౦ (మాఘకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-అష్టమసర్గః.)

గతురోయమాం తై రితిగిరిభర్తవ్యపక్షవ త్వస్యతదవయవేషావచారఃఉరుభి
 ర్తహద్భిర్యోషాణాం స్త్రీ శామురోజాస్తనావపగంధశైలాఃతైగ్గిరిచ్యుతైః
 స్థూలావ తై స్తస్యసరవవ మహాణావ స్తస్యతదంభః అత్సౌభితుభితంతు
 భ్య తెణ్యం తాద్వాతుభ్యా తైకర్తణిలుక్ సమ స్తవస్తువిషయంసావయవ
 రూపకమ్ ॥

మూ, ౨౬ { గాంభీర్యందధదపిరంతుమంగనానాం సంక్షోభం }
 { జఘనవిఘ్నబ్ధు నెననీతః! అంభోధిగ్వికసిత వారిజాన }

౨౬॥ గాంభీర్యమితి॥ గాంభీర్యమగదస్యంఅవికారచిత్తస్వ-చదధదపిద
 ధానోపిగంభీరస్సన్న పిరంతుంపిహతుం సంఘంతుంచఅంగనానాంజఘనవి
 ఘ్నబ్ధు నెనజఘనసంఘవేణాత్సోభంచలనంచిత్రవికారంచనీతః పా పితఃఅ
 తవవికసితంవారిజమాననమివ వారిజమివఅననంయస్యసః ఆసౌఅం భాంసి
 ధీయంతెస్త్రిన్దిత్యంభోధిఃజలాశయఃకచ్ఛిష్టుమాంశ్వశక్తుల్యగమ్య తైకర్త
 ణ్యధికరణేతేకీప్రత్యయఃసపదిమర్యాదాంసీమానంబౌచితీంచవిలంఘయాం
 బహువలంఘిత వాక్ ధీరోపి స్త్రీ సన్ని కర్మాద్విక్రీయతేఇతిభావః - అత్ర
 గాంభీర్యాదిప్రకృతాంభూతివిశేషణమాత్ర సామ్యాగప్రకృతవిశేష్యపురు
 షప్రతీతైఃసమాసోక్తిరలంకారః-సాచప్రతీయమానాభేదాధ్యవ సాయమూ
 లాతిశయోక్త్యనుప్రాణితేతిసంకరః ॥

మూ, ౨౭ { ఆదాతుండయితమివావ గాఢమారూర్మితాంశ }
 { తిభిరభిప్రసాయమాణాః! కస్యాశ్చిద్వితతచలద్భి }

౨౭॥ ఆదాతుమితి॥ సరపివతతాఃప్రస్పతాశ్చలంత్యశ్చశిఖాః అగ్రాశ్చైవ
 అంగుళ్యోయస్యసఃనద్యత్రచ్యేతికవలక్ష్మీ వాశోభావాణ్యమాదుపధా
 యాశ్చనుతోర్వయవానిభ్య ఇతినుతుసోమకారస్య వత్సంకస్యాశ్చిదంగ
 నాయాఃకేశహస్తఃకేశకలాపఃపాశఃపక్షశ్చహస్తశ్చకలాపాధాణాకచా
 త్వరేఇత్యనురూపాస్తేఇతికరశ్చద్యవ్యతే-ఆరాశ్చమీపే-ఆరాన్ధూర నమీవ
 యోరిత్యనురూపవగాఢమంతర్హగ్నందయిత మాదాతుంగృహీతుమివడి
 ధ్మితాంతరంగాణాంతేతిభిః సమూహైఃఅభిప్రసార్యమాణః అభితోవ్యాపా
 స్థమాణస్సారరాజఅత్రఆదాతుమివప్రసార్యమాణఇతిప్రసారణస్యఆదా

నాథావ్యో త్ప్రేక్షణాదియంక్రియా నిమిత్తక్రియా ఫలం త్ప్రేక్షాసాద
చలద్విఖాంగురీక ఇతరూపకానుప్రాణితయాహస్తఇతిశ్లేష మూలయావా
చ్యస్యకలాపస్య ప్రతీయమానాత్క రాద్భేదే అభేదరూపాతిశయోక్త్యా
నివృత్తా ధేతిసంకరః॥

మూ, ౨౦ { ఉన్ని ద్రప్రియకమనోరమం గమణ్యాఃసంరెజేసర
సివపుః ప్రకాశమేవ | యుక్తానాం విమలతయాతిర
స్త్రి యాయోనాక్రామన్తపిహిభవత్యలంబలోఘః }

౨౦॥ ఉన్ని ద్రెతి॥ ఉన్ని ద్రంవికసితంయ త్ప్రియకమనసకుసుమంశసజా
కాసనబంధూకపుష్పప్రియకజీవకాఇత్యమరఃతదివమమోరమంకనకగౌర
మిత్యథః - రమణ్యాః స్త్రి యోవపుఃశరీరంసరసితటాకేప్రకాశమేవజల
మగ్న మపివైమల్యల్లక్ష్మ్యమేవసంరెజేరరాజతథాహిజలౌఘజలపూరః
జడసంఘామూఖజనశ్చలడయోరభేదాదాక్రామన్నావృణ్ణన్న ప్యస్య
త్ర అధిక్షిపన్న పివిమలతయావై మల్యేనయుక్తానాంశుద్ధానానిశ్చలచిత్తా
నాంచతిర స్త్రి యాయోతీరోధానాయపరిభవాయచ అలంసమథోన్సభవ
ఃపిహిశ్లేషమూలయాభేదేఅభేదరూపాతిశయోక్త్యా అనుప్రాణితోథాం
తరన్యాసః॥

మూ, ౨౧ { కింతావత్సరసిసరోజమేతదాగాదా హేహాస్విన్తుఖ
మవభాసతేయువత్యాఃసంశయ్యక్షణమిన్దిశ్చికా
యకశ్చిద్బింబోవైబాకసహవాసినాంపరోక్షైః॥... }

౨౧॥ కిమితి॥ సరస్యా రాద్ధూరాత్ ఎతత్పురోవతితావదిత్యవధారణేసరో
జంకమలంకింఽహేహాస్విత్ ఉతేయువత్యాఃతరుణ్యాఃముఖమవభాసతేకిం
ఇతిక్షణంసంశయ్యసందిహ్యశీజఃక్తోల్పప్స అయశ్చీకిజీతీత్యయజ్ఞాదేశఃక
శ్చిద్విలాసీబకసహవాసినాంబకసహచరాణాంపద్మానామిత్యర్థఃపిలాసమా
ర్యతాద్యోతనాథామిథ్యంనిదేశఃపరోక్షైరప్రత్యక్షై రనుభూతచరైరవి
ద్యమానైరితియావత్ బింబౌకై విలాసైరిత్యథః యద్యపి బింబోకా
నాదరక్రియేశ్చుక్తంతథాపిచేషవాచినాంసామాన్యైలక్షణేత్యదోక్షఃనిశ్చి
కాయచిశేషదశనాన్ముఖమేవేతినిశ్చితవానిత్యర్థఃసందేహాల్పకాలోయం
విషయోవిషయాయత్రపాశ్చశ్యాత్కవిసచ్చతాత్ సందేహగోచర్యా
భాంసందేహంకంపితశ్చ సేతిలక్షణాత్ సోష్యంలేభిశ్చయోక్తేనిశ్చితమాంత

స్వందేహాలంకారః॥

మూ, ౩౦ { శృంగాణీమ్రుతకనకోజ్వలానిగంధాఃకాసుంభంపు }
 { ఘృశుచసుంభసంగివాసః॥ మాద్వీకంప్రియతమస }
 { న్నిధానమాసన్నారీణామితజలకెళిసాధనాని॥ ... }

౩౦॥ అథజలక్రీడాసంభారానాహ॥ శృంగాణీః॥ మ్రుతేనతప్తనిషిక్తైనకన
 కేనఉజ్వలానివిప్రాసీత్యథఃశృంగాణీక్రీడాంబుయంత్రాణీశృంగంప్రభు
 త్వేశిఖరేదిహ్నాక్రీడాంబుయంత్రకత్తిపిశ్యః - గంధాశ్చందనకుసుమాది
 గంధద్రవ్యాణీతితవపుంసిబహుత్వంచ - గంధస్తుసారభిన్నత్యైగంధకైగ
 ర్వలెళయోః - సవివద్రవ్యవచనోబహుత్వేపుంసిచస్త్యైతత్కత్తిభిధానాత్ -
 పృథువిశాలంకుచమంభసంగికుచకలశావరణం కుసుంభేనరక్తంకాసుంభం
 తేనరక్తంరాగాదిత్యన్ - వాసోవస్త్రంమృద్వికాయాః - వికారోమాద్వీక
 కంద్రాక్షైమద్యంత్యశ్చవికారత్తిత్యన్ * మృద్వికాగ్నిస్తనీద్రాక్షైత్యను
 రఃకించప్రియతమసన్నిధానంవల్లభసామీప్యంసర్వసాధల్యకారణమితథా
 వః - ఇత్యేతానినారీణాంస్త్రీణాంజలకెళిసాధనానిజలక్రీడోపాయాఃఆసన్
 అభవన్ ఏతేనఉద్దీపనసంపత్తిగుక్తాత్రశృంగాదీనాంజలకెళిసాధనత్వ
 రూపశుల్యగర్భయోగాత్ప్రకృతత్వాచ్చకేవలప్రకృతగోచరాతుల్యయో
 గితా॥

మూ, ౩౧ { ఉత్తుంగాదనిలచలాంశుకాస్తటాంతాఃచైతోభిస్స }
 { హభయదశీనాంప్రియాణామశ్రోణీభిర్గురుభిర }
 { తూర్ణముత్పశంత్యస్తోయేషుమ్రుతతరమంగనాః }
 { ప్రపేతుః॥

౩౧॥ ఉత్తుంగాదీః॥ అనిలెనవేగానిలెనచలాంశుకాశ్చలద్వసనాఃఅంగనాః
 ఉత్తుంగాత్తటాంతాభయదశీనాంభయోత్ప్రేక్షిణామనర్థశంకినా
 మిత్యథఃప్రియాణాంచైతోభిఃసహతేహంతతైవావస్థానాదితిభావఃగు
 రుభిర్గుర్విభీః పౌతోగుణవచనాదనీకారః శ్రోణీభిఃశంఖైహేతునా
 అతూర్ణాంమండఉన్నతంశ్యఃఉత్పాతాస్సత్యఃతోయేషునరోజలేషుమ్రుత
 తరంశీఘ్రతరంప్రపేతుఃగురుత్వస్యవతనహేతుత్వాదున్నతనవిరోధిత్వా
 చ్చశీఘ్రపాతోమందోఽప్రతినంచేతిభావః - అత్రప్రియచేతఃపాతాంగనా
 పాతయోఃకార్యకారణయోరసహభావినోసహజాత్వైకారణపారావ

ర్యవిధ్వంసనరూపాతిశయోక్తువజీవితాసహజాక్షరలంకారః*సహార్థేనా
న్వయోయత్రభవేదతిశయోక్తితః*కల్పితోపమ్యసర్వంతాసాసహజాక్షర
హేమ్యత ఇతిలక్షణాత్చేతోవత్సేషురిత్యోపమ్యకల్పనయాకార్యగతాశు
భావప్రసీతేశ్చమిత్రార ఇతిరహస్యంత్రైలికాంశుకచలనాదినూత్నస్య
భావవిశేషప్రకాశనాత్స్వభావోక్తిరత్రైలిసంస్పృష్టిః॥

మూ, ౩౨ { ముగ్ధత్వాదవిదితకైతవప్రయోగాగచ్ఛంత్యస్సపదిప
రాజయంతరుణ్యః॥ తాఃకాంతైస్సహకరపుష్కరై
రితాంబువ్యాత్యుక్షీమభిసరణగ్లహామనీవృత్ ॥ }

౩౨॥ ముగ్ధత్వానితి॥ముగ్ధత్వాన్ముగ్ధత్వాదవిదితాః*అజాతాఃకైతవప్ర
యోగాః*ముఖసేదనాదికపటాచరణానియాభిస్తాః*అతివేషనపదిపరాజయ
మపజయగచ్ఛంత్యస్తాస్తరుణ్యః*అంగనాః*కాంతైస్సహనాయకైస్సహలభిన
రణంస్వయమభిగమనం-గ్లహాలూఢ్యాతపహోయన్యాంతాం*పహోయే*ముగ్ధ
హిత్యమరః*అయే*ముగ్ధహిత్యగ్రహే*రేవాక్షపణెలత్పనిపాతః*అప్రత్యయ
స్సు*గ్రహవృద్ధిభిగమశ్చైత్రైతే*అన్యైత్సగ్లహీ*ప్రకృత్యంతరమూరికృ
త్యాప్రత్యయస్యైవనిపాతో*ఘృష వాదస్య త్యాహుః - కిరపుష్కరై
రితాంబుభిః హస్తకమలప్రేరితజలైః*వ్యాత్యుక్షీంవృత్తి హారే*హోయే*పణం
పరస్పరాభ్యుక్షణమిత్యఫే*కిర్తవ్యకీహారేణ*స్త్రియామితి*ణచ్చ
శ్యయః*కీణచ*స్త్రియామభితి*అభాదేశః*కీటిష్ఠాణభిత్యాదినాజీ*ప్
తాం*వ్యాత్యుక్షీం*అనీవృత్తయా*అక్రీడన్నిత్యదః*నివః*కర్తృచేవికల్ప
త్కర్తృస్య*అత్రావిదితకైతవప్రయోగస్య*విశేషణగత్యా*పరాజయ*హే
తుత్వాన్నదాధా*హేతుకం*కావ్యలింగమ్॥

మూ, ౩౩ { యోగ్యస్యత్రినయనలోచనా నలాదినిర్దేశ
స్తరపుతనాధిరాజ్యలత్యైః॥ కాంతాయాఃకరక
లశోద్యతైఃపయోభిర్వక్త్రైః*రకృతమహాభిషే
కమేకః॥

౩౩॥ యోగ్యస్యేతి॥ శ్రీణీనయనానియస్యస్యత్రినయనః*శృంబకః*యేభాది
మచేతినిషేధాత్పుర్వపదాన్సంజ్ఞాయామగిత్యంత్యాభావః*తస్యలోచనా
నలాదినిషేద్రాగ్నిజ్వాలయానిర్దేశస్యభస్మీకృతస్యస్తరస్యయాః*పున
నాః*సేనాః*తాసామధిరాజ్యమాధిపత్యంతదేవలక్ష్మీస్తస్యాః*యోగ్యస్యా

౨౨౨ (మాఘ కావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-అష్టమసర్గః,)

హాస్యత్రైలోక్యపిజయినఃస్థానతాదృశస్యైవస్థాప్యత్వానిధిభావఃకాంతాయావక్త్రేంద్రోస్తరసఖత్వాదస్యేతిభావఃకరః అంజలిరేవ కలశఃతే నోద్యతైరుత్త్రిప్లైపయోభిఃమహాభిషేకంఎకఃకశ్చిత్తమితికృతకృతవాకకరో తెలుఃజీతజ్జీతనానిభ్యస్తథాసోరితిసిచోలుక్-అశ్రక్రీడాసేకేమహాభిషేకతోష్ఠైశ్చైతాప్రతీయమానయాపకానుప్రాణితేతసంకరః॥

మూ, ౩౪ { సింహంత్యాఃకథ మపిబాహుమున్న మయ్యప్రై }
 { యాంసంసనసిజదుఃఖదుర్బలాయాః సౌవణం }
 { వలయసుపాగళత్కరా గ్రాల్లావణ్య శ్రియశ్చవశే }
 { షనుంగనాయాః॥ }

౩౪॥ సింహంత్యాశ్చితి॥ మనసిజదుఃఖేనస్మరపీడయాదుర్బలాయాఃస్త్రరాతురత్వాదశక్త్యాంఃకతేవకథమపి అశిప్రయాసేన బాహుమున్న మయ్యోక్త్యన్యప్రైయాః సంప్రయితసుంప్రీయస్థిరేత్యాదినాప్రాదేశఃసింహఃశ్యాస్త్రసయంత్యాః అంగనాయాఃకరా గ్రాల్లావణ్యంహిరణ్మయంవలయంకటకంవలయోస్త్రియామిత్యుచరః-లవణైవలావణ్యంకాంతివిశేషః చాశువణ్యాదిత్వాత్సాన్విత్యైవ్యత్వయః*లవణోరసరిత్యౌభిభేదమలవణాత్రిష్వివీశ్వః*యద్వా*ముక్తాఫలమచ్చాయామరశత్వమివాంతరా-ప్రతీభాతియదంగేషుశల్లావణ్యమిహూచ్యతే-తస్యశ్రీఃసంపత్తస్యాంశేషంఅశిరిక్తంశరీరసమ్మిళితావశిష్టమితియావత్*శేషస్సంకషణైరంతేషవముక్తైతరైవదితిశ్వః-తదివాపాగళత్-అవతత్ శేషమివేతిగుణనిమిత్తజాతస్వరూపోత్పైత్యై॥

మూ, ౩౫ { స్నిహ్యంతీదృశమపరానిధాయ పూణంమూర్తై }
 { చప్రణయరసేనవారిణైవకండపప్రవణమనా }
 { స్పృహసితౌలయ్యైవప్రతియువమంజలిచకార॥ }

౩౫॥ స్నిహ్యంతీతి॥కండపప్రవణమనాఃస్త్రపరవశచిత్తాతతేవదృశం ఈక్షణ్యధాయయాస్యైవదృష్టింకృత్వాస్నిహ్యం తీదృష్టివిశేషేణస్నేహంప్రకాశయంతీత్యర్థః-అపరాస్త్రీసఖ్యాఃసేసితౌసేమిచ్చాతస్యాలయ్యైవ్యాజేనబద్ధాంజలిరేవతిష్ఠతీనకుసంతతిద్యోతనాయసేసితౌతీర్థాయాంసనన్తిప్రసూగఃప్రతియువంయువానంప్రతి అనశ్చేత్యవ్యయీభావసమాసాంతఃమూలేనమూర్తిమతా-ప్రణయరసేనేవేష్యైత్యై-పా

తాదర్శన్యబలీయస్తాదివశబ్దస్యవ్యవహితాన్వయః - వారితా పూర్ణం
 పూరితమంజలిచ కార ప్రా ధకయామా సేత్యధః॥

మూ, ౩౬ { ఆనందందధతిముఖైకరోదకేనశ్యా మాయానయి
 తత మేనసిచ్యమా నే! ఈష్యంత్యావదనమసిక్త }
 { మప్యనల్పస్పేదాంబున్నపితమజాయ తేతరస్యాః }

౩౬॥ ఆనందమితి ॥ ఆనందందధతిప్రియసంభావన యాహషణందధానై-
 శ్యామాయాః సుధ్యనుయావనాయాః స్త్రీ యః శ్యామాయావన మధ్యసై-
 త్యుత్పలః-ముఖైవదనెనయితత మేనప్రియైకతా కరోదకేనాంజలిజలె
 నకరజేనసిచ్యమా నేనతిసిక్తసః-ఈష్యంత్యాః అనహమానాయాః * పరో
 త్కషాక్ష మేష్యాస్యాదితిలక్షణంత్తరస్యాః సపత్న్యావదనమసిక్తమ
 పిప్రియశేః శిషః అనల్పేనబహుత రేణ స్పేదాంబు నాన్న పితంసిక్తమజా-
 యతలభవత్ ఈష్యాకృత కౌపకార్యత్వాత్సేదాదీనామితిభావః అసిక్త
 మపిసిక్తమితివిరోధః తస్య స్పేదాఖ్యకారణోక్తేః ఆభాసత్వమ్॥.....

మూ, ౩౭ { ఉద్వీక్త్యప్రియకరకుల్లభాపవిధైర్నయోజవ్యయ
 మభిషిక్తమన్యనార్యాః! అంభాభిర్ముహురసిచ
 ద్వధూరమహాదాన్తీయం వృథుతరనెత్రయ
 గ్మముక్తైః॥

౩౭॥ ఉద్వీక్త్యేతి॥ ప్రీయస్య ప్రేయసఃకరకుల్లభాపాణి పుటాభ్యాం
 అపవిధైః విక్షిప్తైః అంభాభిరభిషిక్తం సిక్తమన్యనార్యాః సపత్న్యావత్తోజవ్య
 యంకుచద్వయంవృథు తరేణాతివిపులెన నెత్రయగ్ననయనవ్యయేనము-
 క్తైరంభాభిర్వాప్సైర్ముహురభీష్టం-అభీష్టమసకృన్నమాశ్రిత్య మరః అసిచ
 త్ అభిషిక్తవతీతన్తస్య గాదెవేతిభావః అతోవస్తునాలంకారధ్వనిః విపిసిచి
 హ్వశ్చైతసిచెరుజీఘ్రైరదాదేశః॥

మూ, ౩౮ { కుర్వద్భిర్ముఖరుచి ముజ్వలామజస్రంయైసోయై
 రసిచతవల్లభాంవిలాసీ! తైరేవప్రత్యయవశేరకా
 రిదూరాణ్మృదువ్యంశశధరదీధిచ్ఛటాచ్ఛేః॥ ... }

౩౮॥ కుర్వద్భిరితి ॥ ముఖరుచి ముఖకాంతిం ఉజ్వలాం అధికాంకుర్వద్భి-
 రైస్సోయైర్విలాసీవిలసనశీలః కామీ క్షౌరకవలసేత్యాది నామీను బ్రుత్య
 యఃవల్లభాంప్రియతమామజస్రం అసిచతసిక్తవాస్వరితేత్వాదాత్మనేప

౧౬౪ (మాఘ కావ్యే- సవ్యాఖ్యానే- అష్టమసర్గః.)

దంబులత్త నెపదెవ్వనృతరస్యామితిసించ తెలుఁజీశ్చైరజాదేశః శశధరదీధితి
 చ్చటాఁజ్ఞైఃశశికగనికరవత్స్వచ్చైస్సైరెవతోయోమూరాత్ ప్రతియువతే
 స్సవశాన్యైఃకాలుష్యమావిలత్వంవైవణ్యంచాకారిస్వచ్ఛతోయైః కాలు
 ష్యంకృశమివిగుర్ధకార్యోత్పత్తిరూపోవిషమప్రభేదఃతచ్చాన్యత్రైత్యసంగ
 తికాలుష్యయోరభేదాధ్యవసాయాదతిశయోక్తిఃతమత్థాపితేతిసంకరః॥...

మూ, ౩౯ { రాగాంధీకృతనయనెన నామధేయవృత్త్యాసాద }
 { భిముఖమిరితఃప్రియోణమానిన్యావపుషిపతన్నిస }
 { గమందోభిందామోహృదయమ సాహిమోద }
 { వజ్రః॥..... }

౩౯॥ రాగే॥ రాగేణవిపక్షానురాగేణాంధీకృతనయనెనప్రియోణప్రియ
 సానామధేయవృత్త్యాసాద్విపక్షనామగ్రహణపూర్వకమభిముఖమిరితః
 క్షిప్తోవపుషిపతన్మానిసర్గంమంజుఃస్వభావజడఃమృదుఃతథాపిహృదయంభిందా
 మోవిదారయఁడదకమెవవజ్రైశనిఁడదవజ్రయమంభేదనేత్యాది నావిక
 ల్పానుదాదేశఃమానిన్యాక్రొధవత్త్యా*స్త్రీణామిష్యోకృతః కౌపో
 మానశ్చత్యభిదీయతశ్చత్యభిధానాత్విపక్షనామధేయయోజనాజనితాసూ
 యవత్త్యానాయకయానాసాహినసోఢఃతీక్ష్ణయోగాన్మృద్వపిశీత్లంభవతీతి
 భావఁడదవజ్రైశ్చితకెవలంనిరవయవరూపకమ్॥

మూ, ౪౦ { పైష్టేరఃప్రణయిని సించప్రియాయాఃత త్తా }
 { పంనవజలవిప్రుషోగృహీత్వాఉద్ధూతాఃకఠినకుచ }
 { సలాభిఘాతాదాసన్నాంభృశమపరానామ }
 { ధాతుః॥..... }

౪౦॥ పైష్టే॥ ప్రణయినిపెయసిప్రియాయాః ఉరఃప్రెన్ణాపైమాతిశ
 యుచించతసతికఠినకుచస్థలాభిఘాతాత్కకశస్త్రప్రదేశసంఘషాదు
 ద్వృత్తఃఉత్పఠితాఃవవజలస్యవిప్రుషోబిందవః * పృశంతిబిందు పృశతౌపు
 పుమాంసావిప్రుషస్త్రీయామిత్యకురుతస్యాస్మిక్తయాస్తాపంతత్తాపంగృ
 హీత్వాఆదాయఆసన్నాంసమీపస్థాంఅపరాంగనాంసపత్నీంభృశమథా
 తూఃతావయంతిస్తదహతెలుఁజీవదప్రజేత్యాది నాసిదివృద్ధిఘాత్వాది
 కార్యంతేన్నకాదేవాపరస్యాఃతపోదయాత్తత్తాపస్యైవఅత్తాధానో
 త్పేత్యావ్యంజకప్రయోగాద్గమ్యా॥

మూ, ౪౧ { సంక్రాంతంప్రియత మవతుసంగ రాగం సాధ్య }
 { స్యాస్మరసిహరిష్యతేఘనాంభః! తుష్టేష్టవంసప }
 { నిహృతేపితృ తేపేకస్యాశ్చిత్సు ఫటనఖలక్షణ }
 స్పృహత్యా ॥.....

౪౧॥ సంక్రాంతమితిప్రియతమస్యవల్లభస్యవతుసఃసకాశాత్సంక్రాంతంగా
 ధాలింగనాశ్చైవతటలగ్నమపిఅస్యాఃవరాంగ్యాఃఅంగరాగంఅథునైవసరసి
 అంభఃకర్తృసాధునిశ్చేషం హరిష్యతేప్రమాత్మ్యతీత్యేవంతుష్టేష్టవిబు
 ధ్యాసంతుష్యసపదితత్రతస్మిన్నంగరాగేహృతేపిస్ఫుటనఖలక్షణోవ్యక్తన
 ఖదిన్హాయాఃకస్యాశ్చిన్హాయికాయాః సంబంధిన్హృతాన్వితేపితృప్రం
 భావేలిక్తదిదమూతపార్తస్యచాయామన్విష్యతోదారుణదవదహనవేష్ట
 నమివయదంగరాగమేవద్రష్టుమతుమాయాఃనఖతుతసాత్మగౌరభితిత్ర
 సంతాపశాంత్యభేదనపితృంగరాగత్మౌళనెనతద్విరుద్ధసంతాపాత్మననా
 ద్విరుద్ధకార్యోత్పత్తిరూపోవిషమాలంకారః*విరుద్ధకార్యస్యోత్పత్తిర్యతానర్థ
 స్యవాభవేత్-విరుహఘటనాసాస్యాద్విషమాలంకృతిమేతేలితక్షణాత్॥

మూ, ౪౨ { హూతాయాః ప్రతిసఖికామినాన్యనామ్నాప్రీ }
 { ఘత్యాస్మరసిగళశ్చుభ్రేందుకాంతేఃఅంతర్ధిందు }
 { తమివకర్తుమశ్రువషైకభూమానంగమయి }
 తుమీషిరేవయాంసి॥.....

౪౨॥ హూతాయాఇతి॥ప్రతిసఖిసఖ్యాస్సమీషేసఖిసమతుమిత్యర్థః-
 మీషాభేదవ్యయీతావేనపుంసకప్రాస్వత్వంకామినాప్రియేణఅన్యస్యా
 సత్త్వః నామ్నాఅన్యనామ్నాకిసగ్వనామ్నోవృత్తిమాత్రేపుంవ
 యాఃహూతాయాఃఅహూతాయాః అతపగళశ్చుభ్రేందుకాంతేఃప్ర
 దనంశంధురివతస్యకాంతిరివకాంతియస్యాఃతస్యాఃప్రీమలక్షణం
 యాశ్చకస్యాశ్చిదితిశేషఃసరసిశీఘ్రంధ్రతంఅంతర్ధిందుంతథాన్విత
 తరోరువసర్గవద్వృత్తిరితివచనాత్ఉపసర్గః*ఘోషి*కి*ప్రీత్యయః
 కుమశ్రువషైకకర్తృభిఃపయాంసిసరోజలానిభూమః మయితుం
 ద్ధింప్రామయితుంగతిబుద్ధిత్యాదినాలినికతుఃకర్తృత్వం గతాన్యాద
 ధానాచతుషిరథవత్సానికిమిత్యత్యేత్యేయంకమే* గతు* గతు*
 తతయాదుర్గరణమఃఖాదపిదుస్సహం సాపత్నా న్యాలంకారః*॥

మూ, ౪౩ { సీక్తాయాఃక్షణమవ సీచ్యపూర్వమన్యమన్యస్యాః
ప్రణయవతాబతా బలాయాః | కాళిమ్నా సమధి
తమన్యరైవక్త్రం ప్రా పాక్ష్యోగళదపశబ్దమంజ
నాంభః ||

౪౩|| సీక్తయాభి|| ప్రణయవతా ప్రేమవతాప్రి యెణక్షణం పూర్వంక్ష
ణాత్పూర్వమిత్యర్థః-అన్యంసవత్సంఅవసీచ్యపశ్యత్సీక్తాయాఃఅన్యస్యాః
అబలాయాఃముగ్ధాయాఃకస్యాశ్చిత్వక్త్రం కర్తమన్యఃకోపవకతాకా
ళిమ్నాకాష్ట్యైనవైవశ్యేనసహేతియావత్ సమధితసంహిత వాబతే
తిభాదెసంపూర్వాన్తథాతేకర్తరిలుజ్జ్ స్థాఘోరిచ్యేతీకారఃసించకిత్యాన్మ
గుణఃప్రాసాదంగాదితినకారలోపః గళ త్న వదన్యోః సంబంధిఅంజనాం
భఃకజ్జుదకంఅపశబ్దవణస్యావవాదం* అవశాత్మైవనిర్వాదపరీవా
దాపవాదవదిత్యనురః - ప్రాపకోపకాళిమతిరోధానెనస్వకాళిమ్న ఏవప్ర
కాశనాదితిభావః - పూర్వైణవాక్యాథేనడే తరణాక్యాథేనమథేనా
న్వాక్యాథేహేతుకంకావ్యలింగమలంకారః * హేతోర్వాక్యపదాథే త్వే
కావ్యలింగముదాహృతమితిలక్షణాత్ ||

మూ, ౪౪ { ఉద్వోధుంకనకవిభూషణాన్యశక్తిఃసక్రీచావల
యితపద్మనాళసూత్రః| ఆరూఢప్రతివనితాకటా
క్షభారఃసాధీయోగురురభవద్భుజస్తరుణ్యాః||...

౪౪|| ఉద్వోధుమితి || కనకవిభూషణాని సువణవికారాభరణానిఉద్వో
ధుంవిభతుమకక్తోక్షమఃసౌకుమార్యాదితిభావః - యితపవ సహించ తీతిన
క్ష్యజ్జేతెనసక్రీచాసహచరేణభర్త్ర్యయుత్పిగాదినాక్సితిక్షిప్త్యసహస్య
సక్రీరితసహశబ్దస్యసద్రావైశః అనిదితామిత్యానినానకారలోపఃఅ
నిత్యత్వకారలోపః చావిదిక్షిమః వలయితానివలయాకృతానిపద్మనాళ
కటాక్షభారఃసాధీయోగురురభవద్భుజస్తరుణ్యాః-తథా
సంసాహితరూఢవాప్రతివనితాయాఃసపత్న్యైకటాక్షౌపవభారోయ
హిత్యాఅదాసాసూయందృష్టత్వత్వః అతపవచరరుణ్యాఃభుజోబాహుః
క్షుఃతావయంతగ్గమితిక్రీయావిశేషణం అంతికబాధయోనేదసాధావతి
కార్యంతత్వేకాదెవచేశఃగురుభారవాగ్లఘ్యశ్చభవత్-అత్రకనకభూ
త్వేక్షావ్యంజకప్రక్షిగురుత్వవణా నాద్విభావనాసాచగురురితిశ్లేషప్రతి

భోత్థాపితాతిశయోక్త్యనుప్రాణితేతిసంకిరణః.....

మూ, ౪౫ { ఆబద్ధప్రచురపరాధ్యక్షింకిణీకౌరామాణామనవ
రతౌదగాహభాజామ్నారావంవ్యతనుతమేఖిలా }
కలాపఃకస్త్రిన్వాసజడగుణైగిరాంపటుత్పమ్.

౪౫|| ఆబద్ధేతి|| ఉదకస్య గాఢావాగహనంజలక్రీడాధకముదకప్రవేశః
మంథౌదనేత్యాదినాఉదకస్యోదాదేశః-తమనవరతంసంతతంభజంతీతితథో
క్తాయాస్తాసాంరామాణాం స్త్రీణాంసంబంధీఆబద్ధాఃప్రోతాః ప్రచురాఃఖూ
యిస్థాఃపరాధ్యక్షః శ్రేష్ఠాశ్చక్రింకిణ్యోయస్త్రినతథోక్తఃసద్యుతశ్చైతిక
ప్మేఖిలాకలాపఃకాంచ్యైవభూషణం*కలాపోభూషణేభవా ఇత్యమరఃఆ
రావంధ్వనింనవ్యతనుతేనాకురుతతథాహిసహజతేన సజలోజలాద్రుఃగు
ణఃసూత్రంయస్యసతథాలదయోరభేదాజ్జలగుణోజడధమోమాధ్యంతే
నసహేతిసజడగుణోజడశ్చతస్త్రికస్త్రికవాసావణే మేఖిలాకలాపేపుం
సివాగిరాంవాచాంధ్వనీనాంచపటుత్వంసామధ్యంనకుత్రాపీత్యధః-శ్లే
షమూలాభేదాతిశయోక్త్యనుప్రాణితోయమథాంతరన్యాసః||

మూ, ౪౬ { వర్యచ్ఛేసరసిహృతేంశుకెపయోభిలోలలాటైసు
రతగురావపత్రపిష్టాః | సుశ్రోణ్యాదళవననైవీచి }
హస్తన్యస్తైవదుతసుకృతాబ్జినీసఖిత్వమ్||

౪౬|| వర్యచ్ఛృతి|| పరితఃఅచ్చంస్వచ్ఛంఅంతగతవస్తవతిరోధాయక
మిత్యధః తస్మిన్నరసిపయోభిరంశుకే స్త్రీ పరిధానేహృతేసతిస్థానాదవ
సారి తేసతిసురతగురౌరమణేవలోలలాటైశ్రోణ్యాసక్తదృష్టాసతీత్యధః*
లోలశ్చలసతృష్ణయోరిత్యమరఃఙబహువ్రీహౌసక్త్యన్త్యోఃసావంగాత్తచ్ఛాతవ
త్రపిష్టౌరవత్రవచూతాయాః*లజ్జాసావత్రపాన్యతఇత్యమరఃఙ అలంకృభి
త్యాదినాఇష్టుచ్ఛత్యయఃసుశ్రోణ్యాఃప్రియాయాఃప్రస్తుతోచితనిదేశో
నుంఅభినీచినిద్రుతంశీఘ్రంవీచిరేవహస్తస్త్రన్యస్తంయన్తలంపణమే
వనసం తేనతద్దానేనేత్యర్థః సఖిత్వమకృతసఖికృత్యంచకార్యధః. అ
తాబ్జిన్యాదిషుసఖితాపద్యారోపాత్సమస్తవస్తుత్తిసావన్త్యమ్||

మూ, ౪౭ { వారిభిగురుజఘనస్థలాహతానామాస్యశ్రీహిశి
కాసివారిజానామ్ | లోలత్వాదవహతతా గతా
రాగంసంజక్షేసకలుషఆశయోజలానామాన్యాలంకారభి||

౨౫౦ (మాఘ కావ్యే- సవ్యాఖ్యానే- అష్టమసర్గః.)

౪౭॥ నారీభిరితి॥ నారీభిః శ్రీభిః గురుజఘనస్థలైః పృథుశ్రోణీభాగైః ఆహతానాం ఆహాడితానాం ఆస్యశ్రీభిః ముఖశోభాభిః విజితాని వికాసీని వారిజాని పద్మాని యోషాంతేషాం లోలత్వాచ్చలత్వాత్సత్పన్థత్వాచ్చ*లోలశ్చలసత్పన్థయోరిత్యమరః- తాసామంగరాగం అపహరతాం యోశయతాంచోరయతాం జలానాంతోయానాం జడానాంచస ఆశయోహ్రదః హృదయంచ సకలుషోప్రసన్నః క్షుభితశ్చ సంజజ్ఞైః సంజాతః అపహన్తుః తాడనస్వహరణాదిభిరాశయః కలుషోభవతీతి ధ్వనిః అభిధాయాః ప్రకృతాథానియంత్రణాన్మగ్నేషుః॥

మూ, ౪౮ { సాగంధ్యందధదపికామహజ్ఞనానాం దూరత్వాద్దత్తమహమాననోపమానమ్ | నేదీయోజితమితి లజ్జయే }
వతాసామాలోలెవయసి మహేమాత్పలం మమజ్జ॥

౪౮॥ సాగంధ్యమితి॥ కామంపర్యాప్తం సాగంధ్యం సురభిగంధిత్వం సమ్యగ్భృంధుత్వంచ*గంధోగంధక ఆమోనలైశ్చేసంబంధిగర్వయోరితి విశ్వః- దధదప్యహం దూరత్వాత్పూర్వం దూరస్థత్వంగనానాం ఆననోపమానం ముఖసాదృశ్యంగతం* కూగస్థాః పర్వతారమ్యా ఇతి భావః - సంప్రతి పునస్తాసాం నేదీయో నేదిప్తం అంతఃకీతమంత్యైః అంతిక బాధయో నౌదసాధా వితి అంతికశబ్దస్య నౌదాదేశః- జితం పరిభూతమభూవమితి లజ్జయేవ మహేమాత్పల మరవిం దంత్యోలెచలెవయసి మమజ్జయథానూరే సామ్యేన దృశ్యమానో బంధుః సన్నివవమానితః కృచ్చిల్లజ్జయాలీయతేతద్వదితి పయశ్చలన హేతుకౌటలమజ్జ నేకీతుకత్వముత్ప్రేక్ష్యత ఇతి శ్లేషమూలాతి శయోక్తి హేతుత్ప్రేక్ష

మూ, ౪౯

ప్రైస్సరభసమంభసోవ గాహక్రీడాభిర్వి
౪౯॥ ప్రభ్రష్టై రితోనగైః | ఆకల్పైస్సరసహరణ్ణి }
ప్రభ్రష్టై వికాశభిర్ద్విజగ్గి ద్యుతిశకలైరివ వ్యరాజి
తాః వికసంతాః యాధికాత్వరంతంభసోవ గాహో విక్రీడాస్తాభిః
క్షితాః అన్యథాప్రేక్షంప గాహతోభాదంభసీమ్యతైరిత్యర్థః విదధి
మపుష్పి* గర్భతయూధికాః హేమపుష్పికా పరపర్యాయాః వివ
రణ్యమితి క్రియోగో గానితి* గణికాయూధికాం బస్థాసాపీతా హే
దీవచేశః- దందమిత్యర్థః- తద్వత్ప్రేక్షం గైః పింగళవర్ణైః హి
చంజకప్రక్షిదాండినాయనానినానిపాతః- వధూనామాకల్పైః స

రసిభౌర్వాగ్ని ద్యుతిశకలైఃజలాశయత్వాదత్రా పిసన్తి హితైర్బడబాన
లజ్జాన్పాఖంక్షైరివేత్సు త్వై యైవ్యరాజవిరాజితంభావెలున్ ||.....

మూ, ౫౦ { అస్తాకీయువతిదృశామసౌతనోతిచ్ఛాయైవంశ్రియ
మనపాయినీంకిమేభిః | మత్స్యేవంస్వగుణపిధాన
సాభ్యసూయైఃపానీయై రభిషిదధా విరంజనాని ||

౫౦|| అస్తాకీతి||అస్తాకమియమాస్తాకీఅస్సదీయాఅస్సత్ప్రకాశితేత్యర్థః
కీయుమ్మదస్తదౌగన్యత రస్యాంఖజ్ఞాతిచకారాదబ్రుత్యయిః తస్మిన్నణి
చయుష్టా కాస్తా కావితప్రకృతైరస్తా కాదేశఃకీటిష్ఠాణభిత్వాదివాజీప్ అ
సౌచ్ఛాయాకాంక్షిమివలేతియావత్సై వయువతిదృశామనపాయినీంసా
యినీంశ్రియంశోభాంత నూతివిభిరంజనైకిమేతత్సార్యన్నకించిదస్త్యేత్యర్థః
గమ్యమానక్రియాపేక్షయాకరణత్వాత్ప్రితీయేత్వక్తంప్రాక్ ఎవమ్మ
త్వాడక్తప్రకారేణాంజనవైఫల్యంనిశ్చిత్యేత్యర్థః- అతఏవగమ్యోత్వై
యైయంస్వగుణస్వసావిష్కృతదృష్టై ముఖ్యగుణస్వపిధానం తిరోధా
నం*అపిధానతిరోధానపిధానాచ్ఛాదనానిచేత్యమరః* వప్తివాగురిరల్లోప
మవాప్యోగుపసర్గయోరిత్యకారలోపః| తేనసాభ్యసూయైస్సైవ్యైఃపా
తుమహైఃపానీయైస్తాయైః*అంభోణస్తాయపానీయనీరక్షీరాంబుశంబ
రమిత్యమరః*తవ్యత్తవ్యానీయరత్తిపిబతెరనీయర్పత్యయిః*అంజనానికజ్జ
లానిత్యత్యేనస్వగుణప్రకాశయోగ్యవివక్షితేనప్రకారేణనిశ్చేషస్వయాపే
తేత్యర్థః*విదధావిరంజితానియైతానీత్యర్థః- ధాతుగతశుద్ధ్యోరితిధా
తోఃకమణిలిక్ ||

మూ, ౫౧ { నిర్ధౌతేనతిహరిచందనైజలౌఘైరాపాండోగః
శవరభాగయాంగనాయాః | అన్తాయస్తనకలశ
ద్వయాదుపేయే విచ్ఛేదస్సహృదయయే వహార
యప్త్యై ||

౫౧|| నిర్ధౌతేనతిహరిచందనైరక్తచందనైజలౌఘైఃజలసమూహైఃనిర్ధౌ
తేనతియైశ్చితేనతిధావేశకమణిక్రైః*భౌత్పూడనునానికచేతివకారస్యోత్
కదేశః*ఎత్వేధత్యుత్త్రివ్తివృద్ధిరౌకారః*అపాండోఃపాండువణాదంగనా
యాః*స్త్రియైస్తనకలశద్వయాత్*కుచకుంభద్వయాత్ గతవరభాగయా
పానశ్యాద్విగతవహోత్కమయా అతఏవసామాన్యాలంకారః* సా

మాన్యంగుణసామ్యేనయత్రవస్త్యంతరైకతేతిలక్షణాత్ - హరయష్టాక
త్రాన్సహృదయయాసదిత్యయవేత్సుప్రేక్షానిజవరభాగహారిపరిజ్ఞా
నవత్వేవేత్యథః-అహ్నియసపది-సాగ్ధ్యుశిత్యంజసాన్వాయద్రాజ్యం
క్షుసపదిద్రుతమిత్యమరవిచ్యేదస్తుబనముపేయేప్రాప్తహీనజీవనాద
జీవనమేవవరమితిమనీషయేతిభావః - ఉపపూర్వాదిణికర్తృణిలిఖిత్వోభ
హేతుకస్యహారిచ్యేదస్యసహృదయ హేతుకత్వేత్ప్రేక్షాసాచోక్తసా
మాన్యోజ్ఞాపితేతిసంకరః॥

మూ, ౫౨ { అన్యాయంగుణచుక్చుతస్యధారయంతీసంఘల్లస్స }
{ రితసరోరుహోవతంసాప్రయోభిస్సహసరసీనిషే }
{ వ్యమాణారక్తత్వంవ్యధితవధూ దృశాంసురాచ॥ }

౫౨॥ అన్యాయమితి॥ అన్యాయంసమగ్రంఅచ్యుతస్యపీయాషస్యగుణంమా
ధుర్యాదికంధారయంతీ-అగంధమవ్యక్తరసంశీతలంచత్వషాపహమ్ అచ్ఛం
లఘుచపక్ష్యంచతోయంగుణవచ్యతేఇక్ష్మ్యక్తోదకగుణంచధారయంతీసరసీ
పక్ష్యేవిశేషశ్చ-అచ్యుతంయజ్ఞశేషేస్యాస్థీయాషేసలితస్తృతమితివిశేషః-
సంఘల్లనివికచాని & ఉత్ఫుల్లసంఘల్లయోరుపసంఖ్యానాన్నిష్ఠానత్వంస్ఫురి
తాస్యజ్వలానిచయాని సరోరుహాణికమలానిఎకత్రసహజాన్యన్యత్రసం
స్థారాక్షణంక్షిప్తానితాని-అవతంసోభూషణంయస్యాస్మాతథోక్తాప్రేయో
భిరమణైసహనిషేవ్యమాణాస్నానసానాభ్యామితిభావః-సరసీపుష్కరి
ణీవధూ దృశాంరక్తత్వంఆరుణ్యంసురేవవ్యధితవిధతైస్తతథా సురాచవ్య
ధితథాఞికతరలిజితక్షేత్రహూత్సహవధానాయముహుస్సైవ్యత్వా
చ్ఛంగాణీఃశ్లోకేసలికెళిసంభారేషుమాద్వీకపరిగణనాచ్ఛసరసీవత్సు
రాయాపిప్రకృతత్వవివక్షాయాంతుల్యయోగితాతదవివక్షాయాంతుదీ
పకాలంకారః-సురేవేతిపాఠేత్వప్రకృతవివక్షైవకార్యాఅన్యథోపమానుత్థా
నాత్ నచతుల్యయోగితావకాశఃఇవశబ్దైరగమ్యాపమ్యులక్షణభంగాదితి॥

మూ, ౫౩ { స్నాంతీనాంబృహదమలోద విందుచిత్రరేజా }
{ తెరుదిరదృశామురోజమంభా హారాణాన్మణిభి }
{ రుపాశ్రితౌ సమంతాదుత్సాతై గుణవచుప }
{ ఘ్న కామ్యేయేవ॥

౫౩॥ స్నాంతీనామితి॥ స్నాంతీనాంజలమవగాహ మానానాంరుదిరదృ

శాంసుదృశాంసంబంధినౌబృహద్భిర్విపులైరమలైరచైర్చిహ్నవిందుభిఃఉద
కబిందుభిఃప్రిత్యమంధౌదనెత్సృది నాఉదకశబ్దస్య దాదేశఃఉరోజకుంభా
స్తనకలశౌఉత్సృతైఃభిన్న సూత్రైఃహారాణాం ముక్తాహారాణాం మ
ణిభిః ఘటికాభిః ఉపహన్యతేఉపగమ్యతేపీడ్యతేవాఙ్మండపఘ్న ఆశ్రయ జ
తిహంతైర ప్రత్యయాంతఉపధాలోపీనిపాతఃగుణవతఃదాధ్యాదిగుణవతః
సూత్రవతశ్చండపఘ్న స్య ఆత్మనగ్నిచ్చాగుణవదుపఘ్న కామ్యతయాగుణవ
దుపఘ్న కామ్యయాఆత్మనోగుణవదాశ్రయాపేక్షయైత్యర్థః; కామ్యచ్చై
తికామ్యచ్ ప్రత్యయై ప్రత్యయాంతధాతుత్వాత్; ఆప్రత్యయాదితి స్త్రీ
యామకార ప్రత్యయే టాప్ సమంతాదుపాశ్రితావినసంశ్రితా వినరేజా
లైరాజైత్యక్షణాంచనప్తానామితివికల్పాదేత్వా ఖ్యాసలోపాగుణవచ్చ
జైవసూత్రచ్చైదేనూత్రాంతరమాశ్రయతఇతిచ ప్రసీతైఃశ్లేష మూలాతిశ
యోక్త్యనుప్రాణితేయము త్వేత్యు॥

మూ, ౫౪ { ఆరూఢఃపతిత ఇతిస్వసంభవోపిస్వచ్ఛానాం పరి
హరణీయతామువైతికణేభ్యశ్చ తమసితోత్ప }
లంపధూనాంవీచీభిస్తటమనుయన్ని రాసురావః॥

౫౪॥ ఆరూఢఇతి॥ స్వసంభవోపావృత్తసంభవోపిఆరూఢఃఉచ్చస్థానగతఃఉ
త్తమాశ్రమసశ్చపతితఃతతో భ్రష్టఇతి హేతోఃఆరూఢపతితత్వానిత్యర్థః
ప్రచ్ఛానానితేషానాంపరిహరణీయతాంత్యాజ్యత్వమువైతిప్రాప్నోతి
ప్రప్రజ్యావసితోరాజ్ఞాదాసఆమరణాంతికాదితిస్తరణాదితిభావః కుతః మ
వ్యస్తాదాపాజలానివధూనాంకణేభ్యశ్చ తమసితోత్పలంసీలోత్పలంస్వ
పంభవమపీతిభావఃవీచీభిస్తరంగైస్తటమనుతటంప్రతినిరాసుఃవిక్షిపుఃవిశేషే
సామాన్యసమర్థనరూపోధాంతరన్యాసఃసమర్థవాక్యగతశ్లేషమూ
లాతిశయోక్త్యాసంకీర్ణః॥

మూ, ౫౫ { దంతానామధరమయావకంపదానిప్రత్యగ్రాస్త
నుమవిలెపనాంనఖాంకాః! ఆనిన్యస్త్రియమధితో
యనుంగనానాంశోభా యేవిపదిసదాశ్రితాభ }
వంతి॥

౫౫॥ దంతానామితి॥ తోయేవ్యధితోయంవిభక్త్యర్థేవ్యయీభావఃఅంగ
నాం అయావకంప్రక్షాళితలాక్షారాగం అధరందంతోష్ఠందంతానాంప

౨౭౨ (మాఘకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-అష్టమసర్గః.)

దానిదంతక్షతానికత్వాణితథా అవిలెపనాంధౌతాంగ రాగాంతనుంశరీ
రంప్రత్య గ్రా నవ్యాఃసఖాంకాశ్చనఖక్షతాశ్చశ్రీయమానిన్యః ప్రావయా
మాసున్మనీవహుర్వాహారతేశ్చపీటవచనాత్ నయతెన్వికర్తృకత్వంత
థాహిసతఃసజ్జనానుందరాంశ్చశ్రీతాస్సదాశ్రీతాఃయతేచిదితిశేషఃవి
పదిభివచాయకాలేశోభామైవైభవాయభవంత్యిక్ష్పేన్సంపద్యమానై
చతుర్థీవక్తవ్యేత్యత్రక్లృపరథానిదేశాచ్చతుర్థీఅథాంతరన్యాసః॥...

మూ, ౫౬ { కస్యాశ్చిన్తుఖమనుధౌతపత్రలెఖంవ్యాతేనైసలి
లభరావలంబినీభిఃకింజల్కవ్యతికరపింజరాంత
రాభిశ్చిత్రశ్రీరలమళకాగ్రవల్లరీభిః॥ }

౫౬॥ కస్యాశ్చినితి॥ ధౌతపత్రలెఖంక్షౌఢితపత్రావళికంకస్యాశ్చిదంగనా
యాఃముఖమనుముఖైవసంబద్ధంయథాతథాముఖ ఇతి యావత్ప్రశ్నితీయా
ర్థాత్తత్యనోఃకమప్రవచనీయత్వాత్ ద్వితీయాసలిలభరణావలంబినీభిర్లం
బమానాభిరాజానా గతాభిరిత్యర్థఃకింజల్కవ్యతికరేణ కెసరమిత్రణైవ
పింజరాణిపిశంగాన్యంతరాణినుధృభాగాయాసాంతాభిః అలకాగ్రాణివ
ల్లర్యోమంజర్యత్పుపమితసమాసః*వల్లరీకుంజరీస్త్రియామిత్యమరః-తా
భిరలకాగ్రవల్లరీభిఃచిత్రశ్రీమకరికాపత్రశోభా అలంవ్యాతేనైసంపాది
తాతనోతేకమణిలింజిత్రచిత్రస్యశ్రీరివశ్రీరితిదశభేదః॥.....

మూ, ౫౭ { వక్షోభ్యానునమనులెపనం యదానాండేత్తంసాన
హరతవారిమూరిజేభ్యఃనైత్రాణాంమదరుచిరత్తు
తైవతస్థాచక్షుష్యఃఖలుమహతాంపరైరలంఘ్యః }

౫౭॥ అక్షోకద్వయైవపుంసామవ్యవస్థాభేదంవణః॥ వక్షోభ్యత్వా
నినా॥ వారిసరోజలంకర్తృయదానాంయాదవానాంవక్షోభ్యఃపునంసాం
ద్రుంఅనులెపనమంగరాగం అహరతజ్జితాప్తక్షేత్రవధూనామితిక్వాచి
త్కఃపాతఃవక్షోజానపిక్షువక్షోమాత్రనిదేశాత్ ఉత్తరశ్లోకేతేషామితి
పుల్లింగపరామశాచ్చనగ్రాహ్యఃమూఢజేభ్యఃశిరోరుహేభ్యః ఉత్తం
సాశేఖరాఅహరతనైత్రాణాంమదరుచిమదరాగోక్షతైవతతైవత
స్థావారివిహరస్యాపిరాగజనకత్వానితిభావః అతఏవరాగద్వయస్యాప్యభే
దాధ్యవసాయనతాదవస్థ్యనిదేశేనఅతిశయోక్తిఃతథాహిమహతాంమ
హాత్తనాంవక్షుషిభవశ్చక్షుష్యఃప్రియఃఅక్షిజశ్చ*ప్రియోక్షిజేచచక్షు

మృత్యువిశ్వేశరీరావయవాప్యైతియశ్రుత్యయః పరై రన్యై రలంఘ్యై
దుర్భాషాఃఖలుచతుష్వ ఇతిశ్లేషమూలాతిశయోక్తిః తయాపూర్వోక్త
యాచసంకీర్ణాయమథాంతరన్యాసః॥.....

మూ, ౫౮ { యోబాహ్యస్సఖలుజలైనిరాసిరాగశ్చిత్రైయస్స }
{ కుతదవస్థవివతేషామ్ధీరాణాంవ్రజతిహిసర్వవివ }
{ నాంతఃపాతిత్వాదభిభవనీయతాంపరస్య॥..... }

౫౮॥ యద్యః॥ తేషాంయదూనాంబహిభావౌబాహ్యఃఖిబహిడేవపంచజ
నైభ్యశ్చైతివచనాత్మ్యశ్రుత్యయఃయోరాగోంగరాగలస్తీతిశేషఃసరా
గస్సరసిజలైస్తోయైజడైశ్చనిరాసినిరస్త్రజన్యతేకమణిలుజ్జీవితైయో
రాగోనురాగసత్తునైవావస్థాయస్యసఃతదవస్థవివసనిరస్త్రజన్యతేకమణిలుజ్జీ
రాగయోరభేదాభ్యవసాయాదతిశయోక్తిఃతథాహిసర్వోపధీరాణాంమహా
తామంతఃపాతిత్వాదంతర్గతత్వాదంతరంగత్వాదేవేతియావత్పరస్యా
భిభవనీయతాంవ్రజతిలన్యథావ్రజత్యైవేత్యధాపూర్వవదలంకారః॥...

మూ, ౫౯ { ఘనానామరసిగుహేషు హరలీలాచైలశ్రీజఘ్న }
{ సతలెషుశైవలానామ్గంఢేషుస్ఫుటరచనాచవక్ర }
{ వల్లిపయాప్తంపయసివిభూషణంపథూనామ్॥... }

౫౯॥ ఘనానామితి॥పథూనాంయదాదవస్తీణాంభ్రష్టభూషణానామపీ
తిభావఃపయసిఃభూషణం పర్యాప్తంసమగ్రమాసీదిత్యధాఃకతః ఘనా
నాండిండిరాణాండరసిరోహంశీత్యురసిరుహస్తనాఃకసుపీతియోగవిభాగా
త్కప్రత్యయః, హలంతానిత్యలుక్తేషుహరలీలాముక్తావళిశ్రీఃజాతేతిశ్లే
షఃశైవలానాంజఘ్నసతలెషుచైలశ్రీగ్వస్త్రశోభాజాతాగంఢేషుకపోలేషు
శైవలాభివిభక్తిపరిణామాదనుషంగఃస్ఫుటరచనావ్యక్తవిన్యాసాపత్రవ
ల్లిపత్రలతాజాతేతిశేషఃపత్రఘనానాంహరలీలాశైవలానాంచైలశ్రీరితిచ
నిదర్శనాభ్యాంశైవలాఃపత్రవల్లితిరూపకేణచవాక్యైఃచతుర్థవా
క్యధాసమర్థనాత్తైరేవాంగంగీభావేనసంకీర్ణంవాక్యధాహేతు
కంకావ్యర్థింగమ్॥.....

మూ, ౬౦ { భ్రశ్యద్భిజలమభి భూషణైర్వధూనామ౧౧ }
{ భ్రశ్యగురుభిరజ్జలజ్జయేవనిగ్ధాలైర్వరకనన్యతే }
{ వధీరితానామ పుష్పైర్భావతిలఘ్నీయసాంహి }
{ భాష్ట్యమ్॥..... }

౬౦॥ భ్రశ్యద్భిరితి॥వధూనామంగనానామంగభ్యః అవయవభ్యః భ్రశ్యద్భిః పతద్భిగురుభిస్సావణత్వాద్గురుత్వయై కైర్భూషణై రాభరణైలఙ్కయాభృశంప్రయుక్తయా హియోవేష్య త్వై యో-జలమభి అవజ్జిజలేమగ్నంభావేలుజ్ అథానంతరమేవనతువిలంబే నేతిభావః నిమా-ల్యే భుక్తో యిథమాత్రై ననృతేజలే అనర్తిభ్రంశేపినిలఙ్కజైరివేతిభావః నృత్యతే ర్భావేలుజ్ తథాహి అవధీరితానాంతిరస్కృతానామపిలఘీయసాంతుచ్ఛానామద్వైర్ధాప్యంనిలఙ్కజత్వమేవఅధికంభవ తీత్యథాంతరన్యాసః మహంతఃపదభ్రంశేలజ్జితాః క్వచిన్నీయంతేతుచ్ఛాస్త్రనిలఙ్కజ్జాః విజృంభంతఇతి భావః అభ్యుగ్రుహణీమజ్జంతిలఘూనిష్టవంతఇతిపరమార్థః॥

మూ, ౬౦ { ఆమృష్టాస్తిలకరుచస్త్రజోనిరస్తానీరక్తంవసనమపాకృతోంగరాగః॥ కామస్తీరనుశయవానివస్వతక్షవ్యాఘాతాదితిసుతరాంచకారచారూః॥

౬౧॥ ఆమృష్టాఇతి॥తిలకరుచఃపత్రశోభాః ఆమృష్టాథాతాః ప్రజః మాలాః నిరస్తాః వసనంకాసుంభంవానోనీరక్తమరక్తంనిరస్తరాగమిత్యర్థః కృతమితి శేషః అంగరాగః అపాకృతః అపహృతః సర్వత్రజలైరిత్యర్థః- ఇతీత్యంస్వతక్షవ్యాఘాతాదీనిజవగ్తయ్యాదనుశయ వాననుతాపవానివేత్యుత్పై యో కామః మదనః స్త్రీః స్త్రీయః వామశసోరితీయజాదేశవికల్పాద్విత్పై నవణాదీఘః సుతరాంచారూః పూర్వతోపిరమాణీయాశ్చకారస్త్రీణాంకామనివధూషణంఅన్యదైర్విభవమేవేతిభావః॥

మూ, ౬౧ { శీతాతిఙ్గబలవదుపేయుపేవనీరైరాసేకాద్భిశీరసమీరకంపితేన॥ రామాణామభినవయావనోష్ఠభాజోరాశ్లేషిస్తనతటయోనవాంశుకేన॥ ...

౬౨॥ శీతేతి॥నీరైస్త్రాయైరాసేకాదాసేవనాత్ శీతాతిఙ్గశీతవ్యధాంబలవశ్యుష్టుడపేయుపేవప్రాప్తవతేవేత్యుత్పై యో-అంతఃశిశిరసమీరకంపితేనశీతవాతకంపితేనవాంశుకేనకత్రాఅభినమోయోయావసోష్ఠా ఉష్ణత్వంతద్భాజోరామాణాంఅంగనానాం*సుందరీరమాణీరామేత్యమరః స్త్రీనామోఽధారయోః అశ్లేషి అశ్లిష్టంసంస్పృక్తంభావేలుజ్ సేకహేతుకరాంచయపిఞ్చహేతుకత్వముత్పత్త్యతఇతిగుణహేతుత్పై యో॥

మూ, ౬౩ { శోచ్యతద్భిన్నమధికమాత్మమంగసంగాల్లావణ్యంత
నునుదివాంబువాససో నైఃఉత్తరైతరళ తరంగరం }
గలీలానిష్ఠాత్తైరథసరసఃప్రయాసమూహైః॥

౬౩॥ ఇత్థంజలక్రీడాముక్త్యాబలాదుత్తరణంవర్ణయతి॥ శోచ్యతద్భిరితి॥ అ
థజలక్రీడానంతరంఅంగసంగాత్ గాత్రసంపకాదాత్మముపాత్రంసంసక్త
మితియావత్ సమధికమతిరక్తంతనుమన్తూర్తిః మల్లావణ్యంకాంతి సారమివే
త్యుప్రేక్షా-అంబుసరోజలంశోచ్యతద్భిః భౌవాదికాల్లఘూపధగుణఃతర
భాశ్చపలాసరంగావరంగాఃసృత్యస్తానానితేషులీలాఃనతానానితాసుని
ష్ఠాతైఃకుశలైః కనినదీభ్యాంస్నాతైఃకాశల ఇతిషత్వంవాససాంతైఃవస్త
స్యాంవతైఃపలక్షితైఃప్రియాసమూహైః స్త్రీసంఘైఃసరసఃప్రదాత్ ఉ
త్తరైః ప్రీణాంగిగతమిత్యర్థఃతరతేభావేవెట్॥

మూ, ౬౪ { దివ్యానామపికృతవిస్తయాంపురస్తాదంభస్తఃస్ఫు
రదరవిందచారుహస్తామ్ఉద్వీక్ష్యశ్రియమివకాం }
దిదుత్తరంతిమస్తాపీజలనిధిమంథనస్యశౌరిః॥

౬౪॥ దివ్యానామితి॥ దివిభవాదివ్యాఃదేవతాః తేషామపికృతవిస్తయాం
సాందర్యాతిరైకేణజనితాద్భుతరసాంస్ఫురదరవిందాభ్యాం వికచకమలా
భ్యాంచారూలసంతౌహస్తౌయస్యాంతాంపన్నహస్తామిత్యర్థః పురస్తాద
గ్రైఅంభస్తాజలాత్ క్రమంచమ్యాస్తసీల్ఉత్తరంతీనిస్తామంతీంకాంచిత
స్త్రీయంశ్రియమివమధ్యమానాత్సముద్రాత్సద్యః ప్రాదుభావంతీల
క్ష్మీమివౌద్వీక్ష్యతలోక్యశౌరిఃకృష్ణజలనిధిమంథనస్యసముద్రమథనమిత్య
ర్థః-మథేభౌవాదికసృజనిత్వాన్నమాగమఃకరణీకథ్యాదినాకర్తృణి
పప్తి అస్తాపీత్ స్ఫురతవా అత్రసముద్రమథనస్తారకయా శ్రియమి
వేత్యుపమయాసాన్యశ్యాత్ శ్రీస్తృతైఃసరణాలంకారప్రతీతిరలంకారైశ్చ
లంకారధ్వనిః॥

మూ, ౬౫ { శ్లక్ష్యంయత్పరిహితమేతయోః కిలాంతధానా
భాంతదుదక సేకసక్తమూయా । నారీణాంవిమల
శరౌసముల్లసంత్యాభాసాంతదధతురురూప
కూలమేవ॥

౬౫॥ శ్లక్ష్యమితి॥ ఎతయోరూక్త్యోరంతధానాథకంకిల విభి
కంకిల

౨౭౬ (మాఘకావ్యే- సవ్యాఖ్యానే- అష్టమసర్గః.)

శ్లోక్లంస్థిగ్ధయన్తుకూలంపరిహితమాచ్ఛాదితం ఉదక సేకనసక్తంసంక్షప్తం
తద్దుకూలంకత్తవిమలతరౌనారీణామురూపీవరౌఊరూపవకతాఽరౌసముల
సంత్యాస్ఫురంత్యాభాసానిజకాంత్యాఅంతదాధతుః ఆచ్ఛాదితవంతౌతదే
తద్దీపకభీషణమితిభావఃఅత్ర దుకూలస్యోరుభాదక త్వేపితదభావోక్తేసం
బంధఅసంబంధరూపాతిశయోక్తిఃతదపేక్షయావోర్వోదుఃకూలానాచ్ఛా
దకయోరాచ్ఛాదకత్వోక్తైరసంబంధేసంబంధరూపాతిశయోక్త్యుభానాస్మ
జాతీయ సంకరఃతేనచోర్వోల్లోకౌత్తరంలావణ్యం వ్యజ్యతఇత్యలంకా
రేణవస్తుధప్పనిః

మూ. ౬౧ { వాసాంసీన్యవసత యానియోషితస్తా శ్శుభ్రా
భ్రమ్యతిభిరహంసితైర్దుదేవతాత్యాతుస్సృష్టప
సగళజ్జలానియానిస్థూలా శుశ్రుతిభిరరోదితైశ్శు
చేషి || ...

౬౧ || వాసాంసీతి || తాఃయోషితోయానివాసాంసీన్యవసతానిసీత్తవసతాని
సత్యాదనభిధాతోఃకతఃరిలక్ శుభ్రా భ్రాణాం భ్రమ్యతామితి
తిరివమ్యతిర్యేహంతైస్తైర్వాసోభిఃముదానారీనివససానం దేవతావసన
సీతమివభావేలుక్ సృష్టపనెనస్మానెనసేకనగళజ్జలానిసృష్టత్యోనియాని
వాసాంసీ అత్యాతుఃత్యక్తవత్త్వః తైశ్శుచాస్థూలా అశుశ్రుతిర్యేస్తైః అ
రోదీవరోదనంకృతమివభావేలుక్ అశ్రధావశ్యగుణజలగళనక్రియానిమిత్త
యోహాసరోదనక్రియాస్వరూపోత్ప్రేక్షయోస్సంసృష్టిః || ...

మూ. ౬౨ { ఆద్రవాత్వాదతిశయినీముపేయివద్భిస్సంసక్తింభృ
శమపిభూరిశోవధూతైః | అంగేభ్యఃకథమపివామ
లోచనానాంవిశ్లేషఃఖలునవరక్తకైఃప్రపేషె || ...

౬౨ || ఆద్రవాత్వాదతి || ఆద్రవాత్వాజ్జలైరప్రేక్షాచసరసత్వాదతిశయినీము
తిశయవతీంసంసక్తింసంశ్లేషంపరిచయంచోపేయివద్భిఃప్రాప్తవద్భిః అతఏవ
భృశంఅత్యంతంభూరిశఃబహుశఃఅవధూతైఃనిరస్తైరపిఅన్యత్రనిష్ఠాసితైర
పివవరక్తైరేవనవరక్తకైఃసూతనరక్తవస్తైఃనవాసురాగిభిశ్చవామలోచ
నానాంసుందరదృశామంగేభ్యోవిశ్లేషఃఖలుననంబియోగఃకథమపికృచ్ఛ
ణప్రపేషెప్రాప్తవద్భిఃఖలునకతాత్మితైఃపరిచయంచైతిభావఃఅ
త్యావ్రాచతుఃశేషధనపరాయణాః || ... అవధూతాఃకథంచిన్తుంచం

తీర్థధాన్తరప్రతీతేరిహవిశేష్యస్యాపిశ్చిత్తత్వాచ్చబలశక్తిమూలభవనిరేవ॥

మూ, ౬౦ { ప్రత్యంసంవిలుళిత మూర్ధజాచి రాయస్నానా
 డ్రాంవపురుదవాపయ్యైతై కా| నాజానాదభిమ
 త మంతికేభివీత్య స్వేదాంబు ద్రవమభవ త్తరాం
 పురస్తాత్ ॥

౬౦॥ ప్రత్యంసమితి॥ ఏకాస్త్రీప్రత్యంసమంసయోర్విభక్త్యధేవ్యయీభావః-
 విలుళితమూర్ధజాచిక్లిష్టకేశసతీస్నానాద్రాంవపుఃచిరాయదిరముదవాప
 యత్ నిరవాపయత్ అశోషయదిశియావత్ కిలఖలుతత్సనఃతద్వపుస్తు అభి
 మతంప్రియమంతికేపురోభాగేభివీత్యోద్వీత్య స్వేదాంబునాద్రవమాద్రాం
 ద్రవశబ్దః సుక్లాదిశబ్దవత్ గుణైపుంసగుణినిభేష్యలింగః ఆహోద్రవాసర్వాణిద్రవ
 ద్రవ్యాణిసూక్ష్మభావజ్ఞానాతిత్యాదిప్రయోగాత్ అభవత్తరాంజలతయేనా
 భావజ్ఞానాభివీత్యైతీతరప్రత్యయః కిమైతీత్యాదినాతిజంతాదామ్ ప్ర
 త్యయః తద్భిత్తాపసర్వవిభక్తిరిత్యవ్యయత్వం నాజానాత్ వాక్యాధఃక
 త్తతాద్ద్రవభవనం నాజ్ఞాసీదిత్యధః-ఆచరిత స్వేదాద్రాతామజానతీస్నా
 నాద్రామేవేతి మన్యమానాపునః పునః వపురుద్వాపయంత్యేవాస్త్యభితా
 త్వర్యాధః అత్రవపుష్కత్యైకస్యవీక్షణస్యవ పుష్కపచారాత్ ద్రవ
 సక్రియయాసమానకత్యైకత్వాత్పూర్వకాలతోనిర్వాహః ఏహాచహహా
 త్వక్యాదిసంచారిభావసంకీర్ణా స్వేదరోమాంచాది సాత్వికశంపన్నా స్త్రి
 తాద్యనుభావవతీతేత్యనుసంధేయం అత్రోద్వాపన హావకారణేనత్యపిద్ర
 వత్వనివృత్తిరూపకార్యానుత్పత్తే సన్నిరుద్ధద్రవత్వప్రతిపాదనముఖేన అభి
 ధానాత్ విశేషోక్తిరలంకారః తత్సామగ్రామనుత్పత్తివిశేషోక్తిర్నిగ
 ద్యతఇతిలక్షణాత్ ॥

మూ, ౬౧ { సీమంతనిజమవబద్ధతీక రాభ్యామాలత్యస్తనత
 బుభాహుమూలభాగాభ్రాన్యాముహురభిలష్య
 తానిదధ్యేనైవాచూచిరమతికాతుకంపియేభ్యః

౬౧॥ సీమంతమితి॥ నిజమాస్త్రీయంసీమంతమ్మూర్ధజమధ్యపద్ధతింసీమంత
 మస్త్రీయాంస్త్రీణాంకేశమధ్యేతుపద్ధతిరితివై జయంతీ కరాభ్యానువబ
 ధ్న తీగ్రద్వ తీవిభజంతీత్యధః-
 హుమూలెవతస్య భాగాః ప్రదగ్ధా
 అతవతవమ
 యస్యాస్సానాపి పిః స్తనభ
 భా
 ౧౩

౨౭౮ (మాఘకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-అష్టమసర్గః.)

అపః పాతనాభ్రా శత్యాది నావైకల్పికశ్శ్యస్త త్యయః భ్రాతృముహూ
 ని-దశ్యోనిభ్యాశానిరీక్షితేత్యథః * నిర్వణానంతునిధ్యానందశానాలోక
 నైక్షణమిత్యమరః-అహేతశ్చర్యంకౌతుకమాభిలాషఃప్రీణంతీతిప్రియాఃవిష
 యాఃకృగుపథజ్ఞాప్రీకిరఃకృతకప్రత్యయఃతేభ్యఃనవిరమతిభయత్కృపభోగే
 పిననివర్తతే* నిజాతుకామః కామానాముపభోగైరశామ్యతీతిభావఃకృజగు
 ఘ్నవిరామప్రమాదాధానాముపసంఖ్యానమితిపంచమీ వ్యాజ్ఞురిభ్యోర
 మభితిపరస్తైపదంతథాంతరన్యాసః||

మూ, ౭౦ { స్వచ్ఛాంభస్తవనవిధౌత మంగమోష్ఠస్తాంబూల
 ద్యుతివిశదోవిలాసినీనామ్| వాసశ్చప్రతనువివిక్త
 మస్త్యతీయా నాకల్పోయది కుసు మేషు శాస
 శూన్యః||

౭౦|| స్వచ్ఛేతి||స్వచ్ఛేనాంభసానిమలాలోదకేనన్న పనెన అభిషేకేణవిధౌ
 తంవినులితంఅంగనపుఃతాంబూలద్యుత్యాతాంబూలరాగేణవిశదఃఉజ్జ్వలః
 ఓష్ఠాధరఃప్రతనుసూక్ష్మంవివిక్తంవిమలంవాసోంశుకంఅథవావివిక్తమేకాం
 తస్థానంచభిత్వేనందూపః ఇయానెతావానెవ విలాసినీనాంరమణీనాంఆక
 ల్పానైపథ్యనుస్తుకేమతిరితైరిత్యథః*ఆకల్పవేషానైపథ్యమిత్యమరఃకింతు
 కుసుమేషుశాకామేశూన్యోనయదినచేత్ అన్యథా ప్రప్రజితానామివ
 కనకభూషణసపిభారాయతేవేతిభావఃఎతేనవిచ్ఛిత్వాఖ్య ఆలంబనశ్చేష్టా
 రూపఉద్భవనవిభావఉక్తః*స్తోకభూషణయోగేపిఃచ్ఛిత్తరితిగమ్యత ఇతిలక్ష
 ణాత్అత్రస్నానతాంబూలాదిపదాధానాంవిశేషణగత్యా అంగస్తాదీ
 నాంతకల్పస్వప్రతిపాదనాత్పదాధానహేతుకంకావ్యలింగమలంకారః|| ...

మూ, ౭౦ { ఇతికౌతపురంధ్రమన్యరాశిసరసినిమజ్జనైశ్రియ
 మాస్తవతోతిశాయినీమతివిమలాంగభాసః| అవ
 ణోక్యగతైవయాదవానపరవారిరాశెశ్శిశిరైతర
 రోచిషాస్య పాంతతిమమద్భుమిషే||

ఇతిశ్రీమాఘకృతశిశుపాలవధేమహాకావ్యే-
 జలహారోన్మాదిష్టమస్సర్గః.
 త్రైతీయో విభాగః
 పరాయణాధి అష్ట

(మాఘకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-అష్టమసర్గః.)

౨౭౯

౭౧॥ అథోత్తరసర్గే సూర్యాస్తమయవర్ణనం ప్రస్తాతి॥ ఇతీతి॥ ఇతీత్యంస
రసిమజ్జనై నధాతపురంధ్రమత్సరా త్కాయితమానీమానా అతిశేతే అభీ
ష్టమిత్యతిశాయినీం అధికాం లభ్యేణిః శ్రియంశోభా మాప్తవతః ప్రాప్తవతః
అతివినులాంగభాసో విమలాంగకాంతీ యాదవా అవలోక్య తథైవశీరే
తరరోచిహ ఉష్ణాంశునాప్యపరవారిరాశేః పశ్చిమాభేరపాంతతిష్ఠపయసాం
పూరేషు మజ్జుం ప్రవెష్టమీషే ఇష్టం ఇషేభా వేలిట్పరచెష్టసా యోజ్ఞా
రో విషయితాం తాదృగ్విషయాభిలాషమంతరాధస్తకతిభావః - అత్ర భా
నోః కాలప్రాప్తమజ్జనస్య యాదవమజ్జనావలోకన హేతుకత్వము త్రై
త్యుతే-అతిశాయినీవృక్షమ్॥.....

ఇతి శ్రీపదవాక్యప్రమాణపారావారీణశ్రీమహాపాధ్యాయ

కోలచల మల్లినాథ సూరి విరచితే మాఘవ్యాఖ్యానైః

వంకమాఖ్యే అష్టమసర్గః॥

మాఘ కావ్యే సవ్యాభ్యా నే- నవమసర్గః ప్రారంభః.

మూ, ౧ { అభితాపసంపద మథోన్మరుచి నిజతేజసామసహ }
 { మానభవ | వయసిప్రపిత్సురవరాంబుని ధేరధిరోహ }
 { మస్తగిరిమభ్యవతత్ || }

౧|| అథసూర్యాస్తమయం వణాయతి || అభితాపేతి || అథమిమంత్రోనంత
 రండ్లమరుచిసూర్యనిజతేజసాం అభితాపసంపదంసంతాపాతిగెకం అసహ
 మానభవఅవరాంబుని ధేఃవశ్చిమాభ్యై వయసిప్రపిత్సుః ప్రవతితు మిచ్చుఃవతే
 స్సన్నంతాదు ప్రత్యయిస్సనిమిమేత్యాది నాభసాదేశఃకలత్ర లోహోభ్యాప
 స్యేతి అభ్యాసలోపః అస్తగిరిమస్తాద్రిం అస్తస్తచరమఃత్వైభృదిత్యమరః అ
 ధిరోహుమభ్యవతత్ అభ్యధావత్ అత్రాసహమానభవేతికాల ప్రాప్తస్యప
 యః పాతస్యనిజతేజోసహన హేతుకత్వము త్రైత్వైతే అస్మిన్నగేప్రమి
 తాక్షరావృత్తం ప్రమితాక్షరాసజననైరుచితేజితక్షణాత్ ||.....

మూ, ౨ { గతయాపురః ప్రతిగవాక్ష ముఖందధతీరతేనభృ }
 { శముత్సుకతామ్ | ముహురంతరాశభువమస్తగిరే }
 { వృవితుశ్చయోషిదమిమితదృశా || }

౨|| గతయోతిరతేనసురతభ్రత్యభః ౩ ప్రసతోత్సుకాభ్యాంభృతీయాతేతి
 సప్తమ్యథేత్యసీయాభృశముత్సుకతాం కాలాక్ష మత్వమాత్సుక్యందభృ
 యోషిత్ స్త్రీ పురోగ్రాగవాక్షముఖంగవాక్షద్వారం ప్రతిగతయా ప్రసృ
 తయాదృశాదృష్ట్యా అస్తగిరేష్పవీతుశ్చ అంతరాశభువం మధ్యాకాశ దేశం
 ముహురమిమితమాతిస్తహ ప్రమాత్రమవశిష్టమరత్నీ మాత్రమిత్యాదిమా
 నకరణేన అస్తమయం ప్రతీక్షితవత్యర్థః మాజోలశ్శిల్లావిదిన్విభావఃకృభృ
 భామిదిత్యభ్యాసస్యేత్వం ఎతచ్చాస్తమయప్రతీక్షణభ్రమణాదాత్సుక్యాను
 భావాంతరోపలక్షణం అత్రాత్సుక్యభావనిబంధనా త్రైయోలంకారః || ...

మూ, ౩ { విరధాతవచ్చ విరసున్లవపుః పరితో విహంశుదధ }
 { దధశిరః | అభవద్గతః పరిణతిం శిథిలః పరిమంద }
 { సూర్యనయ సోదివసః || }

౩|| విరళేతి || పరిణతిం పరివృత్తిం అన్యత్ర భారావస్థాంచగతః అతపీవ విరళా

(మామిడి-సన్యాసి - నవమసకాం.)

உதா

అశ్వాత్తవనస్య చృచియస్య సఃస్యగ్ర ధీణ ప్ర భః ఆనుష్టవపుః క్షభయతో
 ధ్యక్షయాత్ ఈవదుష్ట దేహః అలవణాయ వాగురిలివదల్ప రేనశ్ ప్రయో
 గః పరితో విపాండులక త్ర శుభ్రా భ్ర పటలబ్ధన్మ త్వత్ ఆవరత్ర పలితై శ్చ
 పాండులభ్ర మాకాశ మెవశిరోదధత్ వహా పరిమందం ప్రశాంతం అభజ్
 గ్రహణా సమర్థం చ సూర్య ఎవనయనం యస్య సదివసః శిథిలః శిథిలవృక్షిశి
 థిలాంగ శ్చాభవత్ అతా భ్ర శీర ఇత్యాద్యవయవరూపణాన్తివస ఎవస్థవిర
 ఇత్యవయవిరూపక సిద్ధై రేక దైవ వర్ణరూపకం శైషాను స్రాణితమ్

మూ, ౪ { అపరాధాశీతలతరేణశచైరనితేనలోభితలతాంగు
 శయే । విలయామయశాఖినశివాహ్వయతేనదురా
 కుల్యాఖిగమలానిగిరః॥..... }

[illegible]

మనోరథము ను సానుమత్యముతో శిఖరేముత్తముగా
మనోరథముః కరచాలము స్తనములెరిపిన తాము వితర
ఖలూచ్చతరమెవపదమ్॥

౫॥ ఉపసంధ్యమీతి॥ ఉపసంధ్యం సంధ్యా యాస్స మిహిషమీపాభౌవ్యయా
భావేన శుంసక ప్రాప్త్యర్థం అశీతరుచః ఉష్ణాంశోః శమకరజాలం తగ్మణంత
స్త్రిక్షణతత్రాలేపీశ్యథః॥ అత్యంతసంయోగెద్వితీయాసానుమతోద్రశ్శి
ఖరెషుత ప్రతిగ్మత్యోతనెజోతరరిజ్-తథాహిసతాక్షుహాక్ష నామస్తమయే
నాకకాలేష్ట్యచ్చతరమేవవదుమున్నతస్థానమేష్ట్రాదితంత్రాయం ఖలుత
థాంతరన్యాసః॥

మూ. ౬ { ప్రతిపూలతామభగ లెహివిధౌవిధలత్వ మెరిచిమలు }
 { సాధనతామలలరలనామలనశకురసమన్న క }
 { తిష్యతాకరసమన్న తల్లి }

౨౦౨ (మాఘకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-సవమసగళః.)

౬॥ ప్రతిహులతామితి॥ ఏదోదై వెప్ర తిహులతాంవిరోధితాండవగతే ప్రా
ప్తైసతిబహుసాధనతాతినైకసాధనవత్తావిఫలత్వస్మిన్ శుభలత్వ మేతిహుహ
త్యపిసాధనసంపత్తినిష్పల్లై వెత్యథః-తథాహివతివ్యతఃఅసన్న పాతస్య
నిసభతుఃసూర్యస్యక రాఃఅంశవోహస్తాశ్చ*బరిహస్తాంశవఃక రా ఇత్య
మరః-తేషాంసహస్రమవ్యవలంబనాయఅవప్తంభాయనాభాత్-అతఃదైవ
మేవప్రబలమితిభావఃవిశేషేణసామాన్యసమర్థనరూపాథాంతరిన్యాసః

మూ, ౬ { నవకుంకుమారుణవయోధరయాస్వక రావస్తక్తరు
చిరాంబరయా॥ అణిన క్తిమేత్యవరుణస్యదిశాభృశ }
మన్వగజ్యదతుమారకరః॥.....

౭॥ నవేతి॥ అతుమారకరఃఉష్ణాంశుఃనవకుంకుమవత్ అరుణవయోధరయా
సంధ్యారుణమేఘయాఅన్యత్ర నవకుంకుమేనఅరుణకుంభయాస్వక రావ స
క్తరుచిరాంబరయాస్వకిరణా క్రాంతరుచిరాకాశయాఅన్యత్ర స్వహస్తల
గ్న చారువస్త్రయావరుణస్యదిశావశ్చిమదిశాసహ్యాభఃవరుణసంబం
ధాత్వరాంగనాత్వంచగమ్యత్యే వృద్ధోయా నేతిసాత్రా దేవప్రయోగాత్స
హాథానామ ప్రయోగేపిసహయై కైస్రధానశ్శివహాథేత్యతీయా అతి
స్తక్తిమతి స్మిన్ కషణంత్యాసక్తించవత్ప్ర ప్రా వృభృశమన్వరజ్యత్ లోహి
తోనుకుక్తశ్చభవత్ రంజేదై వాదికాత్-రరిలక్ష్మీకషిరజోప్రాశాంశ్య
స్వరస్తైవదంచేతికర్తకర్తరివా అత్ర వారుణేదినకరవిశేషణమహిమైవ
తయోజార భావప్రతీతేస్సమాసోక్తిరలంకారః॥

మూ, ౮ { గతవత్య రాజతజపాకుసుమ స్తబకద్యుతౌదినకరై
వనతీమ్॥ బహుళానురాగకుగువిందదళప్ర తిబద్ధ }
మధ్యమివదిగ్వలయమ్॥.....

౯॥ గతవతీతి॥ జపాకుసుమస్తబకద్యుతౌలోహితవణేదినకరైఅవనతింఅస్త
తాంగతవతినగిలంజెమా నేనతీత్యథఃదిగ్వలయోదిజ్వండలంకంకణంచదన్
స్యతే-బహుళానురాగై స్సంధ్యారాత్రైః వసువిందదలైఃవన్త రాగశకలైఃప్రతి
బద్ధఃప్రత్యుత్తఃసుధ్యాయస్యతదివలంకారైః త్యై యో*కురువిందస్త్రము
స్తాయాంకుల్పావప్రీహిభేదయోః.....దేవక
ఇతివిశ్వః॥.....

మూ. ౯ { క్రుతశాతకుంభః భవంశుమతో వపురథామగ్న
వపుషఃసయసి | గురుచేరించినభిన్న బృహజ్జగ
దండైకతరఖండమివ || }

౯॥ క్రుతేతి॥ క్రుతంతప్తయచ్చాతకుంభంసువణాం తపనీయంశాతకుం
భమితిసువణాపర్యాయోష్వమరః-తేనసదృశంతన్ని భమితినిత్య సమాసఃస
యసిసముద్రోదకైలథాంయథాతథామగ్న మథామగ్నంవపుర్యస్యతస్య
అంశుమతోకాస్యవపుగ్నండలంపిరించెః బ్రహ్మణోనభవభిన్న సృద్వేధా
విదళితస్యబృహతోమహతోజగదండకస్య జగన్మాత్రయకోశస్య బ్రహ్మాం
డస్యేకతరఖండమన్య తరదళమివగురుచేరరాజులతో వమానస్య పురా
ణసిద్ధత్వాదుపమాలంకారః॥.....

మూ. ౧౦ { అనురాగవంతమపిలోచనయోదాధతంవపుస్సుఖ
మతాపకరమ్ | నిరకాసయద్రః పిను పెతవసుంఽయ
దాలయాదపరదిగ్గణికా || }

౧౦॥ అనురాగవంతమితి॥ అపరదిక్ పశ్చిమాశాసైవగణికావేశ్యా • వార
స్త్రి గణికావేశ్యేత్యమరః-అనురాగః తౌహిత్యమభిలాషశ్చతద్వంతమపి
లోచనయోస్సుఖయతీతిసుఖంసుఖకరంశాంతత్వాదభియావ. త్వాచ్చదశా
నీయంవపుఃదధతమపితాపకరం అనౌష్ఠ్యదశతత్వాచ్చానంతాపకారిణం
సుఖస్పృశాం వాతథాప్య పెతవసుంసీరశ్చి నిధానంచ • దేవభేదేనతరశ్చైవ
సూరత్నే ధనైవస్పిత్యమరః-రవింసూర్యంవిటశ్చగన్యతేవీయదా కాశమే
వాలయఃగృహంతస్థాన్ని రకాసయతో నిష్ఠాసితవతీ-ధనపరాహివేశ్యాని
గుణమపిధనికమాసర్వస్వహరణాదత్యసురక్తాశ్చవఅనువతాం తెగుణవం
తమపిపృతసర్వస్వంనిర్వాసయంతినద్య ఏపేతభావఃఅస్తంగతోకా ఇతిశ్లో
కాథాః-అత్రవియదాలయాదపరదిగ్గణికైత్యేకదేశరూపణాద్రవేణలత్వ
రూపణావగమాదేకదేశ వతిరూపకంశ్చైవోపేతదుష్టాపేతత్వాదనురాగవి
వానురాగోవసవఎవసూనీతిరూపకపర్యవసితవివేత్యంగమ్॥.....

మూ. ౧౧ { అభితిగ్నరశ్చి చిరమాచిరమాదవధానఖన్నమనిమేష
శయావిగళన్తదువ్రతమౌగ్రజలన్న్యమిమీలద
జ్జనయనంనరీసి || }

౧౧॥ అభితి॥ నరీసిక త్రిణాభితిగ్నరశ్చి సూర్యాభిముఖం చిరమాచిరమాదాస్త

అంశ (మాధుకాశ్యే - సామ్యభ్యాసే - సహజగుణః)

మయాదని మేషతయావత్త్వ హితహిన్యతయావశసం హితవహత్ర సమ
క్షలవధా నేనాభిముఖాభ్యాసనిత్యాభ్యాసభిన్నమలసంతతవీచనిగళిన్నిస్సత
న్నభువ్రతఖిలమేనాశ్చ ఇలంయస్యతత్ అబ్జమేకనయశ్శంన్యమిలత్ నిమి
లయతిష్ఠః శ్రాజశ్రాసఖామేత్యాదివానికల్పాన్ కథాశ్రాన్యచైతవ
నాభ్యాసదీక్షుః శ్రామరక్తాహికాంతా-కాంతమనిమేషంవశ్యంతితదహిమ
సతినిమిలితాక్షిప్త్యాదితిభావః- అత్రాప్యబ్జనయనమిత్యాద్యన్యయవహావకాద
వయవినోనకానినీతిగ్ధరశ్చోనాఽయికానాయకత్వయావశసితైరేక దేశవ
రీకాధాపకమ్॥

మూ, ౧౧ { అవిభావ్యతారకమదృష్టహిమద్యుతిబింబమస్తమిత
భానుచభః విగతోరుతాపమతమిస్తమభాదపదోష
తైవవిగుణస్యగుణః॥

౧౨॥ అవిభావ్యేతి॥ అవిభావ్యతారకం అలత్యనక్షత్రం అదృష్టం హిమద్యు
తేరిందో వికంబం యస్మిన్ తత్ అద్యావ్య మదితచంద్రతారకమిత్యథః అ
స్తమిత్యదశ నెవ్యయంతస్తమితోస్తంగతో భానుర్యస్మిన్ తత్ ఆతావతాని
గుణత్వముక్తం అథనిదోఽపతామాహ- విగతోరుతాపం అకాస్తమయా
త్ప్రశాంతసంతాపం అతమిస్తమనుదితాంధకారం నభోంతరిక్షం అభాత్
భాతస్తభాతేలజ్జనచనిగుణస్య కాశో భేతివాచ్యం నిదోఽపతాయా అపిగు
ణత్వాదిత్యథాంతరన్యాసేనాహ- విగుణస్యగుణహీనస్యా పదోష తాని
దోఽపత్యమేవగుణః అతోగుణవత్వాచ్ఛభాయుక్తైతికారణేన కార్యపమ
థానరూపోధాంతరన్యాసః॥

మూ, ౧౩ { రుచిధామ్నిభతారిభృశం విమలః పరలోకమభ్యు
పగతేవివేళుః జ్వలనంతిష్ఠః కథమివేతరథాసుల
భోన్యజన్తనిసంపవతిః॥

౧౩॥ రుచితి॥ రుచిధామ్ని తేజోనిధౌభతారిసూర్యే ప్రకూప్తజ్వల్యోచన
రలోకమభ్యుపగతేదేశాంతరం గతేమృతేవసతిభృశం విమలః శుద్ధాస్త్వి
మోజ్వలనంభివేళుః- అగ్నిం వాచాదిత్యస్సాయం ప్రవిశతీతి శ్రుతేరితిభావః-
అన్యత్ర మృతేన్మియేతయా వాతీసాస్త్రీజ్ఞేయావతిత్రతేతిన్నరణా
దితిభావః అగ్నిప్రవేశఫలమాహ ఇతరథాజ్వలనాప్రవేశే అన్యజన్తనిజ
న్యాంతరేక్ష్యః ప్రాతశ్చసూర్యవవవతిః అన్యత్ర రుద్రోన్యజన్తనిపతిస్సంప

కథమిదానుబంధానకథాంతిద్విత్యధికః - ఉద్భవంతి తావత్సమస్తానాం సమనమా
రోహతీత్రుతైః తెనైవసహా దేవతాభివృద్ధానామృతాభివృద్ధానాం సమస్తానాం సమనమా
శోయోక్తభివృద్ధానామృతాభివృద్ధానాం సమస్తానాం సమనమా

మూ. ౧౮ { సహితాంజలివనతయా దధతివికనత్కుసుంభకు
సుహారుణాత్మం చిరముఖితాపితమరౌర్ముదసౌన
పితృప్రసూప్రకృతిమాత్మజువః || }

౧౮॥ అథసంధ్యా ప్రాదుభావమాహ || ఏహితేతి॥ జనతయాజనసమూ
హాన్యగ్రామజనేత్యాదినానమూహాభేతప్రత్యయః ఏహితాంజలివృ
తప్రణామేత్యధికః వికనత్కుసుంభకుసుమవత్ అరుణతాంభ క్తతాందధతి
రాజసత్వాదిభావః తదుక్తం * సగాయరక్తిరజసేపబృంహితమితప్ర
సూర్వాతాంజనయిత్రీత్రసూర్వాతేత్యశ్చరః - పితౄణాం ప్రసూపితృప్ర
సూపితావియంపంధ్యరూపితేత్యభ్యుప్రొబన్తానాం తనమూర్తయః చిరము
ఖితాత్యక్తాపితృప్రకృతింస్వభావంజగద్వంద్యత్వాదివిజధనామిత్యధికః నా
ర్ముత్ నవిససజాడరూపిసగేలుక్తే అడజావీనామిత్యాదాగమః, అబశ్చేతి
వృద్ధిభూతపూర్వోపిమహాజనపరిగ్రహః ఫలతీతిభావః * ఏతామహః పితౄణాం
సృష్ట్యామూర్తయంతాముత్ససజాహాసాప్రాతస్సాయమాగత్యసంధ్యారూ
పేణపూజ్యతథిత్యాదిభవిష్యత్పురాణవచనమత్రప్రమాణంత్రతసంధ్యా
గరూపకారణసద్భవేషప్రకృతిత్యాగరూపకార్యానుదయాద్విశేషాక్తిరలం
కారః తత్త్వానుగ్రాహ్యమనుత్పత్తివిశేషాక్తిగద్యతత్తలక్షణాత్ ||.....

మూ. ౧౯ { అథసాంద్రసాంధ్యకిరణారుణితంహరిహృతిహారిత
మిధునంపతతోః పృథగుత్పపాతవిరహాత్ విదళన్థు
దయస్ప్రతాస్సగనులిపమివ || }

౧౯॥ అథేతి॥ అథసంధ్యాధిగతానంతరం సాంద్రాయాంధ్యాః సంధ్యా
యాంభవాః సంధిచైవాద్యుత్పత్తునక్షత్రైభ్యాణిశ్యద్వత్యయః తైకిరణైః అ
రుణితం అరుణీకృతం అతఏవవిరహాత్వ్యావిరహావ్యాపదలతోఽదీర్ఘమా
నాథృత్వయా శ్చుతైవక్షరైవ అస్పృశారుణిరేణ అనులిప్తమివస్థితమిత్త్యు
త్పైత్యాహారేర్విష్ణోహౌతిరాయుధంజతమిత్యధికః - హౌతిశ్చ సైతు
స్యస్తియోరితి శిశవః హరిహౌతేహయోతిరాహ్వయస్యతదరిహౌతిహయో
తివక్తాహ్వమిత్యధికః * హయోతిరాకారణాహ్వయమిత్యమరః కథతోఽపక్తి

సోఃపతత్రిపత్రివతగవతత్పత్రతథాంజజాత్యమరఃమిధునం చక్రవాక
ద్వంద్వమిత్యథః-పుథగ్భదనోత్పపాతఉడ్డిద్యే||.....

మూ. ౧౬ { నిలయశ్చియస్సతత్మేతదితిప్రథితంయదెవజలజ
త్పతయోదివసాత్యమెతదపిముక్తమహాలాచప
లాజనంప్రతినచోద్యమదః||.....

౧౬|| నిలయశ్చితి || యజ్జలెజన్మయస్సతజ్జలజన్మజలజమేత దేవకమలంసత
తంశ్రియోలియఃఅలయశ్చితిప్రథితంప్రసిద్ధంఃకాయునిలయాలయాశ్చత్య
మగఃతదపినిత్యనివాసభూతమపీత్యర్థః తయోశ్రియానివసాత్యయేసాయం
కాలేముక్తంత్యక్తంతాహాలాదేవ్యాఅపికృతమ్నత్వంయదాపదిమహాలాప
కారిణఃత్యగక్తత్యాశ్చర్యంఅథవాచపలాచాపలవతీస్త్రీకమలాచ*చపలా
కమలావిమృత్యుంశ్చలీపిష్పలీమచేతివిశ్వః-నైవజనశ్చపలాజనః జాతేశ్చ
సంజ్ఞాభూతసోశ్చైతిచోభయథాపిలంవగ్భావప్రతిషేధఃతంప్రతితస్తిన్ని
త్యథఃఃఅదఃఇదంకృతమ్నత్వంచోద్యంచోదనీయంకథమిత్యాత్యైవ్యంనచవి
లత్యావాశ్చర్యమిత్యథః-స్త్రీచాపలెముకియదెతదితిభావఃశ్లేషమూలా
తిశయోక్త్యనుప్రాణితోయమథాంతరన్యాసః||.....

మూ. ౧౭ { నివసోనుమిత్రమగమద్విలయంకిమిహాస్యతేబత
మయాబలయాదుదిభతురస్యవిరహాధిగమాది
తీసంధ్యయాపిసపదివ్యగమి||.....

౧౭|| దివసశ్చితి || దివసోవాసరఃపుమానితిభావఃమిత్రంసూర్యంసుహృదం
చానుమిత్రేణసహృద్యథః శ్చత్రీయాథా ఇత్యమోఃకర్తృప్రవచనీయ
త్వాద్విత్రియామిత్రంసుహృదిమిత్రోక ఇతివిశ్వఃవిలయంనాశమగమత్
గతఃగమేరుక్తః పుమాదీత్యాదినాఛైరజాదేశః - అబలయాస్త్రీయామ
యానుదిభతురైజౌనిధిః ప్రేమాస్పదవతేశ్చ అస్యాకస్యవిరహాధిగ
మాత్ ల్యబ్ధాపేషంచమోఃపహజ్ఞానం ప్రాప్యాపీత్యథః ఇహాస్త్రీలాకేకి
మాస్యతీకిమథంస్థీయతే ఆసేభావెలట్టతెలభాదెభిత్థమాలాద్యైవై
త్యథఃఃఅతవవగమ్యోత్ప్రేత్యైసంధ్యయాపిసపదివ్యగమివ్యగామిత్య
థఃఃగమేస్వాత్రాణ్యంతాద్భావెలుజీమిత్యాధ్ధ, స్పః శ్చ అణ్యంతాదువ
ధావృద్ధినాయంస్యాదేతుమగ్నిచితస్తాత్సాధ్యోణిజుత్వాద్యోమితాం
ప్రప్స్వయతోభవేనితివిగమశబ్దాత్తత్-రోతీతిణ్యంతాల్లుజీమితీకెచిత్||.....

మూ, ౧౮ { పతితేపతంగమ్మగరాజీనిజప్రతిబింబరోషిత ఇవాం
బునిధౌః | అథ నాగయాధమలి నానిజగత్పరితస్తమాం
సివరిత స్తరిరే || }

౧౮ || అథాంధకారంవణాయః || పతిత ఇతి || పతంగైకా ఏవమ్మగరాజీ
సిహ్న ఇతియావక సమాసః తస్మిన్నిజప్రతిబింబనరోషితేకోపితఇన్ధితఇన్ధు
త్రైత్రాస్సప్రతిబింబప్రతిసిహ్న భ్రమాదితిభావః | అత ఏవాంబునిధౌసము
దై పతితే సతితజ్జహంసయేతిభావః భావలక్షణసప్తమీఅథపతనానంతరం
నాగయాధానికరికులానీవమలి నానిశ్యామాన్యః ఉపమానానిసామాన్యవచ
నైరితినమాసః తమాంసిఅంధకారాణిజగల్లోకంపరితః పరిత స్తరిరే | ఆచ్ఛాద
యామానుః స్తృణా లేక ర్తరిలిక్యము తశ్చ సంయోగాదెగుణః | అశ్రయ
ద్యపి నాగయాధమలి నా నీత్యక్తాను శాసనసిద్ధోపమానుసారాత్పతంగమ్మ
గరాజీత్యతాపిఉపమితసమాసాశ్రయశ్చైవమైవైవైదితా. తథాపిరోషి
తతోపై త్రైత్రాయాః పతంగై అసంభవాన్ని హ్యేసంభవాచ్ఛరూపకమేవ
యక్తంతథాచరూపకాను ప్రాణితో త్రైత్రాసాపేక్షైయముపమేః సంక
రః | తతో త్రైత్రయా భ్రాంతినుదుప మయారూపకంచ వ్యజ్యతఇన్ధులం
కారేణాలంకారధ్వనిరితసంక్షేపః ||

మూ, ౧౯ { వ్యసరన్న భూధరగుహంతరతః పటలం బహిర్బా
హుళపంకరుచిదివసావసానపటునస్తవసోబహి
రేత్యవాధికమభక్తగుహః || }

౧౯ || వ్యసరదితి || బహుళపంకరుచిసాంద్రకడమచ్ఛవిదివసావసానెడి
వాంతేపటునస్తవభాగస్యతమసః పటలంభూధర గుహనామంతరతోభ్యం
తరాదెత్యాగత్యబహిర్బాహ్యప్రదేశేవ్యసరన్నవిస్తృతం హిబహిర్బా
హ్యప్రదేశాదెత్యగుహః కందరా అధికంభృతమభక్తవాభజతేస్తకింశ్ర
విష్టంవెక్యథాః భజతేలుజీతక్షేయారోయూరితసకార లోపః | అత్ర వ్యా
వకత్వసాదృశ్యాత్తమసాంతబహిరపేక్షానకత్వసంక్షేపాత్సంక్షేపం
కారః ||

మూ, ౨౦ { కిమలంబతాంబరవిలగ్నమధఃకిమవధాతోద్వహ
వనీతలతః | ప్రససారతిర్యగథదిగ్భ్య ఇతి ప్రచరీభ
వన్న నిరధారితమః || }

అంశ (మాఘకావ్యే- సవ్యాఖ్యానే- నవమసర్గః.)

౨౦॥ కిమితి॥ ప్రతురీభవద్భవబలీభవత్తమకత్యుఅంబరెవిలగ్నంలకాశ
స్థసత్అభోభూతలరప్రతితలంబరతాస్రంసతకింతవనీతలతో భూతలదూ
ధ్వముపరిష్టానవధాతకింతలభవానిగ్భ్యస్తీర్వకప్రసేతప్రసృతమితినిర
ధారిఅభోలంబనానీసామనృతమన్నావధారితమిత్యధాః-ధారయతేకర్త
ణియన్తేఅతాపిప్రూర్వభగ్నందేహాలంకారః॥

మూ, ౨౦ { స్థితాంబరక్షితితలెపరితస్థిమిరెజనస్యద్యుశమంధ
యతి, దధిరెరసాంజనమసూర్వతమంప్రియవెత్స
వత్సానుద్యుశోదద్యుశుః॥

౨౧॥ స్థితితి॥ స్థితితిరోహితేఅంబరక్షితితలెయనతస్థితమిరెపరితోజన
స్యద్యుశమంధయత్యంధీకర్వతినతిసుద్యుశః స్థియతిపూర్వం నూతనం
సాంజనంరసరాగమేవాంజనం సిద్ధాంజనంచదధిరెదధుఃఅతోహేతోప్రి
యవెత్సవత్సానుద్యుశుఃఅత్రరసాంజనధారణేనవాక్యాధేనప్రియవెత్సవ
త్సాదశానసనుభవాదౌక్యాధాహేతుకంకావ్యలింగమలంకారః-తేన
సిద్ధాంజనధారణేననిధ్యాదివదువమానధ్వననాదలంకారేణాలంకారధ్వనిః॥

మూ, ౨౧ { అవధాయకార్యగురుతామభవన్నభయాయ
సాతత్రతమసరతమనమ్ సుతనోస్తనాచదయితో
పగమేతనుతోమరాజిపత్రవేపథవే॥

౨౨॥ అవధార్యేతి॥ సాంద్రతమంయత్సంతమసంవ్యావకంతమః॥ విష్వ
క్సంతమసమిత్యమరః, అవసమంధేభ్యస్తమస్తభిసమసాంతఃతత్త్యుశుత
నోశుభాంగ్యాదయితోపగమేప్రియోభిసరణేకార్యగురుతాంసంభోగకా
ర్యస్యావశ్యకత్వమవధార్యనిశ్చిత్యభయాయ నాభవత్స్తవౌకుచాతమః
కృశోయోనోమరాజేవంథానోమరాజిఫథోమధ్యభాగః తస్యవేపథవేకం
పాయుకీర్తితోభుజిత్యధుత్వత్యయః-నాభవతామితివిభక్తివరణాహేనాను
మంగళకార్యానక్రస్యతస్రాపికాముకజనస్యకుతోభయతక్లగణానావేతి
భావఃఅత్రసంతమసకుభభారయోకామనిమిత్తైభయకంఘానదహకార్య
గౌరవావధారణహేతుకత్వోత్పత్త్యాజ్ఞానైహాప్రేత్యాయమతేనసంస్క
ర్యతే॥

మూ, ౨౨ { సవితుస్త్విహానదద్యుశేహనియః సతమీంతమోభి
రథిగమ్యతతామోమ్యుతిమగ్రహీద్భృతాగ్నం
ఘవఃప్రకిరీభవంతిమలినాశ్రయితః॥

౨౩॥ సవితురితి॥యోగ్రహగణోహనిసవితు స్త్విహనదదృశేనలక్షితఃజనై
రితిశేషఃసగ్రహగణఃత మోభిస్తతాన్యాస్తాంతామ్యంత్యస్యామితితమీం
రాత్రింరజనీయామినీతమీత్యమరః-అధిగమ్యప్రాప్యద్యుతిమగ్రహీత్-బ
భావిత్యథఃగ్రహేభ్యఃజ్యేష్ఠగ్రహబాలిజీదీర్ఘ ఇతిక్షిప్తుఃతథాహిలఘవఃఅ
ల్పః*శ్చష్టిష్టైష్టైలఘురిత్యమరః - మలి నాశ్రయతఃకృష్టాశ్రయణాత్
ప్రకటిభవంతి-అథాంతరన్యాసః॥.....

అనులేపనాని కుసుమాన్యబలాః కృతమన్యవఃపతి
మూ, ౨౪ { ఘదీపశిఖాఃసమయేనతేనకృతసుప్తమనోభవబో }
{ ధనంసమమబోధిషత॥ }

౨౪॥ అనులేపనానీతి॥ తేనసమయేనప్రవోషకాలేనకత్రాఅనులేపనా
నికుంకుమచందనానికుసుమానిమాల్యాదీనితథాపతిష్ఠు కృతమన్యవఃకృతకో
పాఃఅబలాస్త్రియఃతథాదీపశిఖాఃదీపజ్వాలాశ్చైత్యేతానిసర్వాణికృతం
సుప్తస్యసూర్వంస్తభస్యమనోభవస్యమన్తధస్యబోధనముదీపనంయస్త్రిన్క
ర్తణితద్యథాతథాతత్పూర్వకమిత్యథః ఇతరథాఅనులేపనాదిబోధనస్య
వైఫల్యాదసంభవాచ్చేతినమం యుగపత్ అబోధిషత బోధితానిబుద్ధ్యతే
ణ్యంతాత్కమణిలుజ్ అత్రగంధమాల్యసంపాదనస్త్రిమనఃప్రసాధ
నదీపశిఖోత్పాదనానాం అబోధిష తెత్యేకేనశ్చైవజైన అభిధానాచ్చై
షమూలాభేదాధ్యవసాయరూపాతిశయోక్తిరేకాతథాసుప్తమనోభవబో
ధనమితిక్రియావిశేషణసామర్థ్యాత్సమితియాగవద్యాభిధానాచ్చమ
నోభవేతరబోధనయోః కాగ్యకారణభూతయోః తద్వివర్తయ రూపాచా
న్యాతమభయాపేక్షయాగంధమాల్యాదీనాంప్రస్తుతానామేవబోధనరూ
పైకథమనంబంధాత్తుల్యయోగితాభేదశ్చేతినంకరః॥

{ వసుధాంతనిస్సృతమివాహివతేః పటలంఫణామ }
మూ, ౨౫ { నీసహస్రరుచామ్స్ఫురదంశుజాలమథశీతరుచైక }
{ కుభంసమస్కరుతమాఘవనీమ్, ... }

౨౫॥ అథవంప్రోదయవణానంప్రారభతే॥ వసుధేతి॥ అథతమఃప్రసా
రానంతరంవసుధాంతేనభూప్రాంతేననిస్సృతంబహిర్గతంఅహివతే
శ్చేషస్యఫణామణినహస్రాణాంరుచాభాసాం పటలంస్త్రానుశ్చినైత్యుత్ప్రే
క్షాశీతరుచైశ్చంద్రస్యసంబంధిస్ఫురదుల్లసదంశుజాలంమఘానశ్చమాంమా

ఘనసీమ హేంద్రీంశుఘవాబహుళమితివికల్పాన్న శత్రాదేశకకభం
దివంసమస్కరుత అభూషయత్ ప్రాచ్యాందిశించంద్రకరజాలమలక్ష్మ్యతే
త్యధణఃసంపద్యుపేభ్యఃకరోత భూషణైతికాత్పుర్వస్సదాగమః అడ
భ్యాసవ్యవాయోపీతినియమాత్ ||

మూ, ౨౬ { విశదప్రభాపరిగతం విబభావుదయాచలవ్యవహి
తేందువపుఃముఖమప్రకాశదశనశనకైస్సజిల
సహసమివశక్రదిశః ||

౨౬|| విశదేతి || విశదప్రభాపరిగతంశుభ్రకాంతివ్యాప్తండయ్యత్యచ
లఃఉదయాచలః * ఉదయఃపూర్వపర్వతత్యమరః-తేనవ్యవహితమిందువ
పుశ్చంద్రగుండలఃయస్మిత్తత్ శక్రదిశః ప్రాచ్యాఃముఖమగ్రభాగఃవక్త్రం
చప్రసీయతేతదభేదేనోత్పేక్ష్యతే- అప్రకాశదశనమలక్ష్మ్యదంతంసత్స
విలాసహాసంసవిలాసస్త్రితమివశనకై ముండంవిబభౌ ||

మూ, ౨౭ { కలయాతుసారకిరణస్యపురఃపరిమందభిన్న తిమి
రౌఘజటమ్ | క్షణమభ్యపద్యతజనైర్నమృషాగ
గనంగణాధిపతిమూర్తిరతి ||

౨౭|| కలయోశి||పురః ప్రాచ్యాందిశిఅగ్రభాగేచతుసారకిరణస్యఇందోకల
యాకిరణైవలన్యత్రోపలక్ష్మితంపరిమందమల్పంభిన్నా విదళితాస్తిమిరౌఘ
ఎవజటాయస్యతద్గగనంనమృషాసత్యంగణాధిపతేః ప్రమథపతేరీవ్వరస్య*గ
ణాఃప్రమథసంఖ్యౌమాత్రైవైజయంతీ-మూర్తిరతిజనైఃక్షణమభ్యపద్యతని
శ్చితంగగనమష్టానాంశివమూర్తీనాంఅన్యతనుమితియత్యత్యమిత్కువవన్న
మిత్యధణఃకళామాత్రోదితశ్చంద్రఇతిఫలితాధణఃరూపకాలంకారః ||

మూ, ౨౮ { నవచంద్రికాకుసుమకీర్ణతమః కబిరీభృతోమల
యజాద్రుమివ | దదృశేలలాటతటహారిహరైర్న
రితోముఖస్యహిమగర్జ్విదళమ్ ||

౨౮|| నవేతి||నవచంద్రికాభిరేవకుసుమైఃకీర్ణాతమఎవకబిరీకేశపాశః
జానపదెత్యాదినాశీవౌతాంబిభర్తీతద్భృతఃహరైరింద్రస్యహరితః-శక్రది
శోముఖమగ్రభాగ ఎవముఖంవక్త్రమితిశ్లిష్టరూపకం తస్యలలాటతటవద్ధా
రిమసౌహారంహిమగర్జ్విదళంఇందుఖండంమలయజేనచంపనైనాద్రుమివ
దదృశేభావశ్యాదితిభావః|| అగ్రనవచంద్రి మేత్యేకదేశవర్తిరూ

పకమహిమాహరిహరితావధూత్వప్రతీతతత్సహకృతశ్లేషావగతవక్త్రా
భేదాధ్యవసితముఖసంబంధప్రసాదా సాదితలలాటతటోపమోపజీవనైన
ఇందుదళస్యానుపాత్తనిజధావశ్యగుణమలయజాన్ద్రత్వగుణస్వరోహోత్పై
తైతిసంకరః॥

మూ, ౨౯ { ప్రథమంకలాభవదధాధా మధోహిమదీధితిమన్ }
హదభూదుదితః | దధతి ధ్రువంక్రమశ ఏవనతు }
మృతిశాలి నోపిసహసోపచయమ్॥

౨౯॥ ప్రథమమితి॥ హిమదీధితిశ్చంద్రః ప్రథమంకలాకలామాత్రం లభవ
త్*కలాతుపోషశో భాగభివ్యమరః* అధాధామభవత్ అధోనంతరం* అధో
అభివ్యమరః* ఉదితస్సాకల్యమభివ్యస్థానమహా మహా సంపద్యమానో
భూత్ మహదభూత్ అభూతతద్భవేవ్విహలంతత్వాన్నకార్యాంతరప్రా
ప్తిః తథాహిమృతిశాలి నోపి తెజిస్తాశ్చక్రమశఃక్రమైశ్చైవ ఉపచయంఉద
యంవృద్ధిందధతినహసార్పణితునదధతిధ్రువం సామాన్యేనవిశేషసమర్థ
నరూపోధాంతరన్యాసః॥

మూ, ౩౦ { ఉదమజ్జితైటభజితశ్శయ నాదపనిద్రపాండురసరో }
జరుచా ప్రథమప్రబుద్ధనదరాజసుతావదనెంచై }
వతుహినమృతినా॥

౩౦॥ ఉదమజ్జితైటభజితశ్శయ నాదపనిద్రపాండురసరో జరుచావికచపుండరీకశ్రియాతుహి
నమృతినాచంద్రేణప్రథమంహరైః పూర్వమేవప్రబుద్ధాయాః ఆవృథాతన్తు
ఖంకధందృశ్యై తెతిభావః - నదరాజసుతాయాః సింధుకన్యాయాః శ్రియాః వ
దనెంచైవేవమృత్యై త్ప్రత్యై కైటభజితోహరైః శయనాత్సముద్రాదిత్యర్థః ఉక్తో
త్ప్రత్యై సంభావనాథామిథ్యం నిదేశః ఉదమజ్జితైన్ గుండలితమిత్యర్థః॥

మూ, ౩౧ { అథలక్ష్మణాసుగత కాంఠవపుజాలధింవృతీత్యశశి }
దాశరథిః | పరివారితః పరితః యుక్తగజైస్త్రమిరౌ }
ఘరాక్షసకులంబిభిదే॥

౩౧॥ అథేతి॥ అథఉదయానంతరంలక్ష్మణాఽంఘనైలక్ష్మణేనసామిప్రణా
చాసుగతమనుస్మృతంకాంఠం వపుర్యసః లక్ష్మణాసుగత కాంఠవపురితిశబ్దశ్చై
షః వస్తుతః శబ్దభేదేన అథాద్వయావభాసేపిజతుకావ్వవదేశశబ్దప్రసీతైః పరి
తస్సమంతాదృక్ గజైః నక్షత్రసంఘైర్జాంబవదాదిభిల్లాకసంఘైశ్చైత్యర్థః

౨౧౨ (మాఘకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే - నవమసర్గః.)

శ్లేషఃపకనాథావలంబిఫలద్వయవదఖండైశ్శబ్దదధాద్వయప్రతీతైః#నత
త్రమృతంభంతారా • ఋత్యైచ్చభల్లభల్లూకాభిచామరః • పరివారితః
పరివెష్టితః శశ్యేవదాశరథిః దశరథ పుత్రో రామః క్ష అత ఇభత్యభ్రా
త్యయిఃజలధింవిలంఘ్యతిమిరౌఘంపరాక్షసకులంశద్భిభి దేవిదారయామా
సభిదైకతరలితితక్ష శ్లేషసంకీర్ణంసమస్తవస్తువతిః సావయవరూపకమ్॥

మూ, ౩౨ { ఉపజీవతిస్త్రసతతందధతఃపరిముగ్ధతాంవణిగివోడు
వతేఃఘనవీధివీధిమవతీర్ణవతోనిధిరంభ సాముప
చయాయకలాః॥.....

౩౨॥ ఉపజీవతీతి॥ అంభ సానిధిఃసముద్రఃవణిగివసతతంపరిముగ్ధతాం సాం
దర్యమన్యత్రమాధ్యంవ్యవహారానభిజ్ఞత్వమితియావత్ *ముగ్ధస్సంతురమూ
ధయోరితివశ్యఃదధతోదధానస్యఘనానాంవీధిః ఘనవీధిః అంతరిక్షంసావీ
ధిః-పఘ్యవీధిరి వెత్త్యపమితసమాసఃతామవతీర్ణవతః ప్ర విప్లవతః ఉడుపతే
నక్షత్రనాధస్యకస్యచిద్ధనికవణిజశ్చకలాః షోడశాంశాకములధనవృద్ధి
శ్చ*కలాస్యాన్యులరైవృద్ధాశిల్పదావంశమాత్రకై- షోడశాంశేపిచంద్ర
స్యేతివిశ్వః- ఉపచయాయస్వాంబువృద్ధయెస్పధనసమృద్ధయెచఉపజీవతిస్త్ర
సేవతేస్త్రలన్యత్రలభతేస్త్రేత్యధః • యథాక్రయాదికుశలోహ్యకుశలా
న్యహంతంలాభమాప్నోతితద్వచితిభావః-శ్లేషసంకీర్ణయమువమా-ఉపమా
సంకీర్ణఃశ్లేషఇత్యన్యై॥

మూ, ౩౩ { రజనీమవాప్యరుచి మాపశశీ సపదివ్యభూషయద
సావపితమ్అవిశంబితక్రమ మహేవామహతా
మిత రెతరోపకృతిమచ్చరితమ్॥

౩౩॥ రజనీమితి॥శశీచంద్రఃరజనీయామినీంఅవాప్య ప్రాప్యరుచింశోభాం
అపప్రాప - అసౌశశ్యపిసపదితాంరజనీంవ్యభూషయత్ అలంకృతవాత
థాహిమహతాంతాంచరితంకర్తృఅవిలంబితక్రమమవిలంబితప్రకారంయ
థాతథాభతరెతరోపకృతిమదన్యోన్యోపకారవత్ - అహేవాభివ్యవలంబా
త్ అశ్చర్యం అత్ర రజనీశశినోర్విభక్తి శోభాకరత్వాదన్యోన్యాలంకారః#తద
నౌన్యంమిథోయత్ర త్వాద్యోత్పాదకతాభవేత్ ఇతిలక్షణాత్ తత్సమర్థ
కశ్చాయమథాంతరన్యసభివ్యం గాంగీ భావనసంకరః॥.....

మూ, 30 { నివసంభృతోష్టరుచిపాదహతాం రుదతీమివానవ
తాళి రుతైః ముహురామృతస్త్వగధరోగకరై
రుదశిశ్వసత్కుమునినీవనితామ్ || }

30 || దివసమితి || మృగధరశ్చం ద్రో దివసందివసభివ్య థః | అత్యంతసం
యోగైస్త్రిణీయాభృ శ మత్యంతముష్ణరుచేరుష్ణాంశోః పాదేనాంశునాం ప్రి
ణాచ*పాదారశ్శ్యం ప్రి తుర్యాంశభివ్యమరః | హతాంలపితాంతాడితాం
చలత ఎవ అనవరతైరవిచ్ఛిన్నై రళిరుతైః రుదంతీం క్రందంతమివస్థితాంకు
ముని న్యేవవనితాతాంల గ్రాణీచ తేక రాశ్చైవ్యభేదేనస మాసభివ వానః
తైరగ్రకరైర గ్రాంశుభిర గ్రహస్తైశ్చముహురామృతః ఉదశిశ్వ సత్ ఉప
లాలయత్సి ఉఛ్వాసయత్సి పరామృష్టానాం పతివ్రతానాం పతిభిరాశ్వాన
నీయత్వాదితిభావః శ్వసిథాతోః శ్లాచజ్యుపథాయాహస్వః లత్ర పాదవివ
పాదపైసహతామితిహానసాధితశ్చిష్టరూపకోతాపితేయమలిరుతైరితివృధి
కరణపరిణామగభాః రోదనో త్ప్రేతై త్యేకోవిజాతీయసంకరః తథాకరైరే
వకరైః కుముదినీవనితైరితశ్చిష్టాశ్చిష్టరూపణాత్ మృగధరేవల్లభత్వవతీతేదే
కదేశవతీరూపకంత తస్మాపేత్యైవేయముదశిశ్వసదిగమ్యై త్ప్రేతైవ్య
పరోవిజాతీయసంకరోపిరోదనో త్ప్రేత్యై సాపేత్యై యముచ్చాప్తసనోత్ప్రే
త్యై తిసజాతీయసంకరోపి ||

మూ, 31 { ప్రతికామినీతిదగృశుశ్చక్రి తాన్తరజన్తమర్కపయ
సోపదితాసుదృశోభిభత్వశశిరశ్చిగళజ్జలబిందు
మిందుమణిదారువధూమ్ || }

31 || ప్రతీతి || సుదృశోగనాః అభిభత్వభౌతా రమభిష్ట లక్షణేనాభిప్రతీ
అభిముఖ్యభివ్యవ్యయాభావశశిరశ్చిభిః చంద్రకిరణైః గళంతః స్రవంతోజ
లబిందవోయస్యాంతామిందుమణిశ్చంద్రకాంతశిలాపైవదారుతస్యవధూ
స్తన్తయీవధూః స్త్రీ ప్రతిమాతాంస్తరాజ్జన్తయన్తతేనన్తరజన్తనామర్క
పయసాస్వేదాంబునాఉపదితాప్యాప్రాప్తిన్త గాత్రైత్యథః ప్రతిహాలా
చసాకామినీచప్రతికామినీసపన్నీతిభ్రాంత్యైశేషః చకితాః భీతాః సత్యః ద
దృశుః | అత్ర చంద్రకాంతశిలాపుత్రికాయాంసాదృశ్య నిబంధనయాప్రతి
కామినీభ్రాంత్యైభ్రాంతిమదలంకారః ||

మూ, ౩౬ { అమృత ద్రవైర్విదధదబ్జదృశామపమాగ్మోషధి
వత్సక్తైః । పరితోపసర్పిపరితాపిభృశంవపుషో }
వతారయతిమానవిషమ్ ॥

౩౬॥ అమృత ద్రవైర్విదధదబ్జదృశామపమాగ్మోషధి
కంఅమృత మేవామృతమాషధవిశేషఃతేనద్రవైరాద్రైఃకరైరేవకరైఃకి
రణైఃహస్తైఃఅబ్జదృశామంగనానామపమాగ్మంగపరిమాజ్జనంపిదధత్
కుర్వకపరితోపసర్పిసర్పవ్యాపిభృశంపరితాపిసంతాపకారిమానఃకౌషః
సంపవీషంతద్వపుషఃశరీరాదవతారయతిస్త అపరోపిత వాఅత్ర సావయ
వరూపకేశోషధిప్రజాంగలికహస్తసంస్పృశాన్విషమివని శాకరస్పృశా
దేవాంగనానాంవపుషోహోనష్టభిక్షుపమావ్యజ్యతే॥.....

మూ, ౩౭ { అమలాత్మసుప్రతిఫలన్నభిత్తదుణీకపోలఫలకై
ఘముహుః । విససారసాంద్రతరమిందురుచామధి }
కావథాసితదిశాంనికరః ॥

౩౭॥ అమలైః॥అధికమవథాసితాప్రకాశితాఃదిశోయాభిస్తాసామిందురు
చాంనికరశ్చంద్రకాంతసమూహః- అమలాత్మసునిర్మలమూర్తిఘతరుణీ
నాంకపోలాఃఫలకానీవతేష్వభితోముహుఃప్రతిఫలకసంక్రామకసాంద్రత
రంప్రచుగతరంవిససార-దపణసంక్రమణాదివేతిభావః - అత్రేందుభా
సాంకపోలాసంక్రమణేపిసంక్రమణోక్తైరసంబంధేసంబంధరూపాతిశ
యోక్తిః॥.....

మూ, ౩౮ { ఉపగూఢవేలమలఘూర్నిభుజైస్సరితామచక్షుభ
దధీశమపి । రజనీకరఃకిమివచిత్రమదోయదురాగి }
శాంగణమనంగలఘుమ్ ॥

౩౮॥ ఉపగూఢైః॥రజనీకరశ్చంద్రఃఅలఘుభిరూర్నిభురేవబహుతత్వైరేవ
భుజైగుపగూఢాభింగితావేలాయేనతంసావష్టంభమపీతిభావః - సరితామ
దీశంసమద్రమపిస్వభావాదక్షోభ్యమితిభావః-అచక్షుభత్క్షోభయత్రిస్త
క్షుభ్యతేఃశ్చౌచజ్యుపధాయాహస్వఃఅనంగెనలఘుంగతసారంయదవ
ఏవరాగిణస్తైషాంగణమచక్షుభదిత్యదఃకిమివచిత్రంనచిత్రమిత్యర్థః అ
త్రక్షోభ్యమభిక్షోభయతశ్చంద్రస్యదండాపూపికయాయాదవక్షో
భకత్స్వైరేరథావత్తిరలంకారః॥.....

(మామకావ్యే-సన్యాభ్యాసే . నవమసకే)

మూ, ౩౯ { భవనోదరేషుపరిమందతయాశయితోలసత్సృటి
కయష్టిరుదః! అవలంబ్యజాలకముఖోపగతానుద
ఃప్రదిందుకిరణాన్తదనః||..... }

౩౯|| భవనోతి||పరిమందతయా ఎకాకిత్యాదసమథాతయాభవనోదరే
షుగృహభ్యంతరేషుశయితఃసుప్తఃసుదనఃజాలకముఖోపగతా గవాక్షవి
వరప్రవిష్టాఅతఎవలసత్ సృటికయష్టి నాంసృటికదండానాంకుగివకు
శోభాయేషాంతాసృటికదండసన్నిభానిందుకిరణానవలంబ్యాచప్తభ్యోదరి
ష్టత్ ఉత్థితఃఅత్తోద్భోగ్భానయోరభేదవివక్షాయాంఽఉదోనూర్వ్యాకర్త
ణీతిపరిస్థైవదసేద్ధిఃఅతఎవాభేదాధ్యవసాయమూలాఽశయోక్త్యాసృటిక
యష్టిరుచిత్యుపమానమాకృతయాలవలంబ్యేత్యత్రఅవలంబ్యేవేర్ముగ్ధాన
సృతివలంబనహేతుకత్వోత్పత్తౌత్తాప్రత్యాయ్యుతత్యేతాసాంసంకరః!...

మూ, ౪౦ { అవిభావితేషుఃప్రథమంకుదనోపిమానమ
భవత్తగుసాఽఉదితేదిశఃప్రకటయిత్యమువాన
దఘర్తధామిధనురాచకృషే||..... }

౪౦|| అవిభావితే||మదనోపిప్రథమంచంద్రోదయాత్ప్రకటయితే
విభావితఃఅలక్షితఃఇమవిషయోబాణలక్ష్మ్యంయెనసోభవత్ మానమిత్త్యుత్ప
త్తౌ-యద్యస్తాదఘర్తధామి శీతకరేణదితేదిశఃప్రకటయితినది అమువా
మదనెనధనురాచకృషేఅకృష్టంచంద్రోదయ ఎవమహానుద్దీప్త కౌకుదన
స్యాభూదితి భావః||

మూ, ౪౧ { అవకాశమాశుహృదయేషుదృశాంగమితే వికాస
ముదయాచ్చశినః! కుముదేచపుష్పధనుషోధనుష
శ్వలితశ్శీలీముఖగణోలభత||..... }

౪౧|| అవకాశమితి|| పుష్పధనుఃపుష్పధన్వః వాసంజ్ఞాయామితివికల్పా
న్నానజాదేశఃతస్యధనుఃపుష్పచాపంపుష్పంతరంచ తస్మాద్భురితోనిస్సృ
తఃనిగతఃశిలీశల్యంముఖేయేషాంతేశిలీముఖఃబాణాఅశయశ్చ. అరిబా
ణాశిలీముఖావిత్యమరః-తేషాంగణఃశశినశ్చంద్రస్యఉదయాద్వికాసమాత్మ
క్లండన్తీలనంచగమితేప్రాపితేషుదృశాంహృదయేకుముదేచావకాశంప్ర
వేశమాశుర్ముటితిఅలభతేఉభయత్రప్రవేశంలబ్ధవాగ్ధిత్వకణ-అత్రచం
ద్రోదయేకుముదకామినీహృదయయోర్ద్వయోరపిప్రకృతయోశిలీముఖః

౧౬౬ (మాఘ కావ్యే - సవ్యాఖ్యానే - నవమసర్గః.)

ప్ర వేశలక్ష్మణైకధర్మయోగాదౌపమ్యావగమాత్తుల్యయోగితాపకధర్మ త్వంచాస్యశిలీముఖేజ్జిప్తవదోపాత్తయోరలిబాణయోరైకత్వా ధ్యవసా యముగాలాతిశయోక్తిప్రసాదానిసంకరః॥

మూ, ౮౨ { కకుభాంముఖానిసహసోజ్వలయోదధదాకులత్వ }
 { ముధికంరతయే | అదిదీపదిందురపరోదహనఃకుసు }
 { మేషునుత్రినయనప్రభవః॥

౮౨॥ కకుభామితి॥ కకుభాందిశాంముఖానిసహసార్కుటిత్యుజ్వలయన్ను ద్భాసయోరతయెసురతాయాధికమత్యంతమాకులత్వంబేత్సుక్యందధత్ యూనామితి శేషఃఅన్యత్రరతయేకామదేవ్యైకకులత్వంభయవిహ్వలత్వం దధత్అత్రైఃఅత్రిమునేనయనప్రభవఃఅత్రి నేత్రసముద్భవ ఇతిపురాణా త్త్రినయనప్రభవౌనభవశీతిఅత్రినయనప్రభవఃఅపరఃత్రినయనప్రభ వాదన్యోదహనోగ్నిరిందుఃకుసుమేషుకామమదిదీపత్దీపయతిస్తదీప్యతే శ్లోచశ్చై భ్రాజభాసేత్యాదినావికల్పాన్నోపధాహ్రస్వఃఅత్రప్రకృ తేకుసుమేషోదీపనంనామప్రవధానంతస్యప్రతీయమానెనప్రజ్వలనెన అభేదాధ్యవసాయాత్తస్మిమిత్రా ఇందోదీపజ్నుభౌద్భాసనాదిధర్మసంబం ధాదపరోయందహనఇత్యపరశబ్దప్రయోగసామర్థ్యాద్దహనతోపేత్యై యోనరూపకమితరహస్యంచంద్రోదయాత్తామోవవృధే ఇతితాత్పర్యమ్॥

మూ, ౮౩ { ఇగినిశ్చితప్రియతమాగతయః సితదీధితాపుదితవ }
 { త్యబలాః॥ ప్రతికర్తృకర్తుమపచక్రమిరెసమయే }
 { హిసర్వముపకారికృతమ్॥

౮౩॥ ఏవంచంద్రోదయాఖ్యముద్గీవనవిభావనముక్త్యాతత్ఫలమాహ॥ ఇతీతి॥ ఇ త్యేవంసితదీధితాచంద్రమన్యుదితవతిసతిఅబలాః స్త్రీయఃనిశ్చితాప్రియత మానామాగతిరాగమనంయాభిస్తాఃసత్యః ప్రతికర్తుప్రసాధనంకర్తుము పచక్రమిరెప్రతికర్తుప్రసాధనమిత్యమరఃచంద్రోదయాత్ప్రియాగ మనంనిశ్చిత్యైవాలంకర్తుంప్రకాంతాఇత్యథఃతథాహిసమయేకార్య కాలెకృతమనుష్ఠితంసర్వంసకలంకమణ్డపకార్యుపకారకంభవతిఅన్యథా విఫలమేవేతిభావఃఅతోనిశ్చిత్యప్రవృత్తిరాసాంయుక్తైత్యథాంతరన్యాసః॥

మూ, ౮౪ { నమమేకమేవదధతుస్సుతనోగురుహారభూషణ }
 { మురోజతటౌఘులతేహిసంహతతయాజనితామి }
 { దమేవనిర్వివరతాందధతోః॥

౪౪ అథ ప్ర సాధనవిధి మేవ ప్రపంచయతి సమమిత సుతపోః శాంతాయాః
ఉరోజతట స్తనతట గురుక్లాఘ్య మేక మేవహర మేవభూజగరనమేమమైష
మృణదధతుఃసంహతతయాసంక్లిప్తతయావికమత్యేనచజనీతాం నిర్వివర
తానిరంతరాశ తానీరంధ్ర తాంచదధతోరిదం సమభాగిత్యమేవఘటతే
అంతభేదాంత రాయాహివిషయితాంవిషయోపభోగాఃకుచయోస్తదభా
వాత్ సమశోభాధారణంయక్తమితిభావః ॥

మూ' ౪౫ { కదలీప్రకాండరుచిరోరుతరౌజఘనస్థలీపరిసరేసు
హతి | గళనాకలాపక గుణైః వధూగ్తకరధ్వజ }
ద్విరదమాకలయత్ ॥

౪౫॥ కదలీతి॥ వధూఃకదలీప్రకాండరుచిరోరంభాస్తంభగంభీరఃఉరురేవ
తరుభుకంధనవృక్షయిస్త్రితస్త్రితస్త్రితకదలీప్రకాండస్యసౌందర్యమాత్మో
పమానత్వాన్నబాధయోగ్యవృక్షవాచినాతరుశబ్దైఃపునరుక్తిః మహతిజఘ
నస్థల్యేవపరిసరఃప్రదేశఃతస్త్రితరళనాకలాపక ఎవగుణః పాశః తేనమక
ధ్వజోమదనఃసంవిద్యురదఃతమాకలయత్ అబధ్నాత్ రళనాబంధేనజఘ
మితవమదనోద్దీపకమాసీదిత్యర్థః - సమస్తవస్తువర్తిసావయవరూపకమ్

మూ' ౪౬ { అథరేష్విలక్తకరసస్సుదృశాంవిశదంకపోలబువిలో
ధ్రరజః | నవమంజనంనయనపంకజయోవిభజిత }
శంఖనిహితాత్మయసః॥

౪౬॥ అథరేష్వితి॥ సుదృశాంస్త్రీణామథరేషుఽష్టైషుఅలక్తకరసోలాత్మద్రవః
తథాకపోలభువిగండయోస్థలవిశదంశుభ్రంలోధ్రరజఃతథాపంకజమివనయ
నంనయనపంకజయోఃసవన్నా తనమంజనంచశంఖనిహితాత్మయ సఃక్షీరా
న్నవిభిదెభిన్నంనాభూదిత్యర్థఃకర్తృకర్తరిలిక్ అథరాదినహితంలాఘౌరాగా
దికంశంఖనిహితక్షీరవత్సవత్వాదాశ్రయతో వివిచ్యమగ్రహమభూ
దిత్యర్థః-అత్రయదధరాలక్తకరసాదికంతచ్ఛంఖనిహితంక్షీరమిత్యేకవా
క్యతయావాక్యార్థేవాక్యార్థసమారోపాత్ అసంభవద్వస్తుసంబంధవా
క్యర్థఃనిష్ఠోనిదేశనాలంకారఃతేనాధరాలక్తకాదీనాంగుణతేకత్వరూపః
సామాన్యాలంకారోగమ్యతే సామాన్యంగుణసామ్యేనయత్రవస్తవ్యంతై
తేలిలక్షణాత్ ॥

(మామకావ్యే-సహ్యాభ్యాసే-సవనునగళః.)

మూ, ౪౭ { స్ఫురకుజ్వలాధరదత్తైర్విలనద్దశనాంశుక సరభ
స్రైఃపరితః | ధృతముగ్ధగండఫలకైర్విబభుర్విక స
ద్భిరాస్యకమలైఃప్రమదాః || }

౪౭|| స్ఫురదితి|| ప్రమదాః స్త్రీ యఃస్ఫురంతశ్చలంతఃఉజ్వలాః ప్రకాశాః
అధరాఃఓష్ఠావపదథానివ త్రాణియేషాంత్రైఃపరితోవికసంతః ప్రకాశంతఃదశ
నాంశ శ్చాదంతకాంతయ ఏవకెసరభరాః కింజల్క పుంజాయేషాంత్రైఃధృ
తానిముగ్ధానిసుందరాణి గండా ఏవఫలకానికణికాకాయేషాంత్రైఃవికసద్భి
రాస్యకమలై ముఖారవిందైర్విబభుఃవ్యరుచన్ అశ్రాస్యకమలైరితిహవణా
త్ప్రమదాఏవసరస్యభిసినైర్ధైరైక దేశవర్తి సావయవరూపకంఽస్యకుముదై
రితి పాదేకుముదస్యముఖోపమానశ్చంకపిసమయవిగుర్ధమిత్యై కావలికారః||

మూ, ౪౮ { భజతేపిదేశమధికేనజితస్తనసుప్రవేశ మథవాకు
శలః | ముఖమిందుగుజ్వలకసోలమతఃప్రతిమాచ్ఛలై
నసుదృశామవిశత్ || }

౪౮|| భజతేతి|| అధికేనప్రబలెనజితోపిదేశందేశాంతరంభజతేఅథవాకు
శలశ్చైతేతదనుప్రవేశంతస్యప్రబలస్య అనుసరణంభజతేత మేవశరణత
యాఅనుప్రవిశ్యజీవతీత్యర్థః- అతోహతోరిందుశ్చన్త్రైఃఉజ్వలౌకసోలౌ
యస్యతదితిముఖస్య ప్రతిబింబగ్రహణయోగ్యత్వోక్తైః పదార్థా హేతుకం
కావ్యలింగమలంకారఃసుదృశాం స్త్రీ శాంముఖంప్రతిమాచ్ఛలైవప్రతిబింబ
వ్యాజైనఅవిశత్- ప్రవిష్టః అత్ర ముఖేనజితఃతద్భీత్యాగదేవానుప్రవిష్టఃసా
త్రౌచ్ఛన్త్రైఃఏవలయన్తప్రతిమాచన్త్రైఃఉచితశబ్దాత్ ప్రతీతైఃచలాదిశబ్దైర
సత్యత్వప్రతిపాదనరూపోపహ్నవాలంకారఃస్ఫూర్పక్తకావ్యలింగసాపేక్ష
ఇతిసంకరః- తేనకసోలయోః లోకో త్తరంలావణ్యగదవణశౌపమ్యంచవ్యభ్య
తఇతిఅలంకారైశాలంకారద్వయః||

మూ, ౪౯ { ధృవమాగతాఃప్రతిహతింకతి నేమదనేషవఃకుచ
తతేమిహతి | ఇశరాంగవన్నయదిదంగరిహ్లాపి
తావలగ్నమగమత్రనుతామ్ || }

౪౯|| ధృవమితి|| మదనేషవోమన్తధశరాఃమహాతికతి నేమదతతేప్రతిహ
తింప్రతిహతంఅగతాః ప్రాప్తాః ధృవంయద్యస్తాద్ధరిష్టానిజభరైర్లగ్నపితం
కశితంఅవలగ్నంమధ్యంయేనతత్ ఇదంకువతటం ఇతరాంగేనతుల్యమిత

రాంగవత్ తేనతుల్యమితివతిప్రత్యయఃతమితాంకాశ్యకంవాగమత్ నా
భజత్ పుషాదిసూత్రైశ్చైతదాదేశఃతతోమదనెమపాతాతేకుచాతిరిక్తం
అఖలంఅంగనానాంఅంగకృతమాసీదిత్యక్షణః - అత్ర కాశివ్యస్య ప్రతిఘాత
హేతుత్వాత్ కావ్యలింగంతదపేక్షయాకుచయోఃకాశ్యక భావనిమిత్తా
న్తదనెమప్రతిఘాతోమైత్రుణాశ్చావ్యలింగసంకీర్ణాగుణభావనిమిత్తాక్రి
యాస్వసూహోమైత్రుః॥.....

మూ॥ ౫౦ { నమమోరమాస్వపిపిశేషవిదాంగీరచేష్టయోగ్య
మిదమేతదితిగృహమెవ్యతిప్రియతమేనదృశాం }
వసనాంగరాగసుమనస్సుమనః॥

౫౦॥ నేతే॥ప్రియతమేనాయుకేగృహంసదనమెవ్యతిఅగమిష్యతినతికాశ్యో
ల్పబస్వద్వేతత్రాదేశఃపిశేషవిదాంతారతవ్యపిదాంవివేకినామపిత్యక్షణః
అతఏవసుదృశాంసమ్యుగ్దశిశీనాంస్త్రీశాంమనఃకర్తృమనోరమాస్వపి
వసనాంగరాగసుమనస్సువస్త్రగుంధమాల్యేషు ఇదమేతదితి ఇదంపురోవ
త్తివస్త్రపతదితివసనమితి అనులెవనమితిపమునసత్కచవిశేషాకారేణతథా
యోగ్యమస్తాకంధారణాహామితి చసనిరచేష్టననిరధారయత్ ప్రియాగ
మనహాహాణిరేకాదిశిక్తవృతామూఢగుభూదిత్యక్షణఃవిమోతేలుజీత
జీత్యైస్సీచ్ఛసార్వధాతుకాధాతుకయోరితిగుణః హామోత్రసంచారిని
శ్చయిసంబంధేవ్యసంబంధాకైరతతయోక్తిః సుమనస్సుమనఃఇతియమకవిశే
షశ్చైతిసంసృష్టిః॥

మూ॥ ౫౧ { వపురన్వలిప్తపరిరంభసుఖవ్యవధానభీరుకతయా
నవధూః! క్షమమస్యబాధమిదమేవహియత్ప్రియ }
సంగమెవ్వనవలెపమాదః॥

౫౧॥ వపురన్వలిప్తపరిరంభసుఖవ్యవధానభీరుకతయాఅలింగనసు
ఖచిచ్ఛేదభీరుత్సేన్యకుకన్యపివక్తవ్యఇతిభియఃకుకాప్రత్యయఃవపునాన్వలి
ప్తినాన్వలిప్తవతీఅంగరాగమాత్రవ్యవధానమపినానహతఇత్యక్షణః- లింప
తేఃకర్తరిలుజీతజీతథాహిఅదోవపుఃప్రియసంగమెమాలనవలెపమలెపనంఅ
గర్వంచేతియత్-అవలెపస్తుగర్వేన్యాల్లెపసేభూషణేపచేతివిశ్వః-ఇదమనవ
లెపత్వమేవ ఆస్యవపుయోబాధంభృశంక్షమంయుక్తంహిల్లెనానుప్రాణితో
ర్హంతరన్యాసః॥

౩౦౦ (మాఘకావ్యే - సవ్యాఖ్యానే - నవమసర్గః,)

మూ, ౫౨ { నిజపాణిపల్లవతలస్థలవాదభివాసి కావినగమున్న
నితైః అపరాపరిత్యశనకైర్ముముదే ముఖవాస
మాస్యకమలశ్వసనైః || || }

౫౩|| నిజైః||అపరాస్త్రీనిజపాణిపల్లవతలస్థస్వపాణిపల్లవప్రదేశస్థస్థల
నాదభిపూతాత్ అభివాసి కావినగం నాసారం ద్రుప్రతిత్వత్రైః ఆస్యకమల
శ్వసనైర్ముఖమార్మైః ముఖవాసం ముఖవాసనాంశనకైః పరిత్యముముదే
సంతుష్టాభియంవాసక సజ్జకానాయికా || ||

మూ, ౫౩ { విద్యతేదివాసవయసాచపురఃపరిపూర్ణమండల
వికాసభృతిహినుధామ్ని దపణతతలెదముహుః
స్వముఖశ్రియంమృగదృశోదదృశుః || ... || }

౫౩|| విద్యతభృతి||దివాఆకాశేనసవయసాసమానవయసావయస్యయాచ
పురోగ్రవిద్యతేధారి తేపరిపూర్ణమండలవికాసంబింబశోభాంబిభర్తీతత్ఫల
త్తస్త్రిహినుధామ్ని చంద్రైదపణతతలెద మృగదృశః స్త్రియఃస్వముఖ
శ్రియంపూర్వతోపమానభూతాండైర్తతతోపమేయభూతాంబేత్యథః-
ముహుదదృశుః బోపమ్యపరితౌర్హమితిభావః అత్ర న్యశ్రియోన్యత్రా
సంభవాచ్చంద్రైతత్స దృశీమితిసాదృశ్యాత్ పాదసంభవద్వస్తుసంబంధా
న్నిదశనాతథాచచంద్రదపణయోద్యోసవయసోశ్చయథాసంఖ్యమ
న్వయాద్యధాసంఖ్యాలంకారశ్చతదుభయాపేక్షయాచలద్రదపణయో
ముఖశ్రీదశనస్థానత్వేన ప్రస్తుతయోరేవాపమ్యస్యగమ్యత్వాత్తుల్యయో
గితేతినంకరః || ||

మూ' ౫౪ { అధిజానుబాహుముపధాయనమత్కరపల్లవాపి
తకపోలతలమ్|ఉదకంతికంతపరివర్తికశస్వరహీన
గానపరయాపరయా || || }

౫౪|| అధిజాన్వితి||నమతికపోలాపణాయప్రహ్నిభవతికరపల్లవేపాణిప
ల్లవేఅపి-తంనిహితంకపోలతలంగండస్థలంయస్యతంబాహుం అధిజాను జా
నునివిభక్త్యథేవ్యయీభావః- ఉపధాయనిధాయకూపణరేణజానున్యవ
ష్టభౌత్యథఃకంతేపరివర్తతభృతికంతపరివర్తినతుముఖోచ్చారితమిత్యర్థః-
కలమవ్యక్తమధురంస్వరహీనం తారధ్వనితూన్యంవత్తాదిస్వరాభివ్యక్తిహీ
నంవాయద్ధానంతర్వరయాత దాసక్తయామందంకం తేనైవగాయంత్యే

త్యధఃకాలే పార్థమిభావః ఆయంచ ఉత్కంఠానుభావః. అపరయా
స్త్రియా ఉదకంఠి ఉత్కంఠితం ప్రియసంగమోత్సుకతయాస్థితమిత్యధః-
భావేలుజీః చిహ్నోలుకలత్ర కాలాక్షునుత్పలక్షణమాత్సుక్యం సంచారిత
న్నిబంధనా త్రైయోలంకారః. పరయాపరయేతి యమకవిశేషశ్చైత్యసంస్క
ప్తిః. ఏషావిరహబాత్సంతితాచిరయత్యవ్యభీకెతుః రహితాత్కరితోన్మ
నాభితిలక్షణాత్ ||.....

మూ, ౫౪ { ప్రణయప్రకాశనవిదోనాధుగాః సుతరామభీష్టజ
నచిత్తహృదః | ప్రజిహ్వా కంతమనుముగ్ధతరస్స
రుణీ జనోద్భవశ్చవాధసఖిః ||.....

౫౪|| ప్రణయేతి|| అథ ప్రసాధనానంతరం ముగ్ధశరోత్సంతంకామమోహిత
స్తరుణీజనః ప్రణయప్రకాశనవిదోనారాగవృంజనచతురాభివ్యధః-నాధు
రామధురభాషిణీః అన్యస్తరమ్యాకృతీసుతరామభీష్టజనస్య ప్రియజనస్య
చిత్తహృదః మనోహారిణీః సఖిః శృంగివకాంతమనుప్రియజనం ప్రజిహ
వాయ ప్రేషితవాహిమోమోతేలిట్ ఇవేనసహసమాసచ నాన్యశ్చిత్తవేతి
సమాసగాఘానోపమాతయాసఖీనా మాప్రత్యంతరంగత్వకార్యద
శిత్యాదివృంజనాదలంకారణేన స్పృహసఖిః ||.....

మూ, ౫౫ { నవమేవగచ్ఛతి యథాలఘుతాంకరుణాం యథా
చకురుతే సమయి నిపుణంతఃసముపగమ్య దేర
భిజూతికాదిదిసందిశె ||.....

౫౫|| అథ కాచిన్నాయికాదూతీం వాచికమనుశాస్త్రినచేతి సమేనయితేను
యయథాకరుణాందయాంకురుతేయథాలఘుతాంకరుణాం వానగచ్ఛతి
నమన్యతేనం మేదయితం ఉపగమ్య ప్రాప్యతథానిపుణంకుశలం వదేః పథ్య
ర్ధేప్రార్థనాయాం వాచిజ్ ఇతిన్ధంకాచిన్నాయికా అభిదూతీలక్షణేనాభీత్యభి
ర్లక్షణేవ్యయిభావేనపుంసకప్రాప్యత్సందిశి శేసందిప్తవక్షిర్రిరిలిట్స్వ
రితేత్వాదాత్సవేదం నాయికాతుకలహంతరితాః కోపాత్ప్రాంతం పరాణ
ద్యవశ్యత్వాపసమన్వితేతిలక్షణాత్ ||.....

మూ, ౫౬ { దయితాయ మానపరయా పరయాత్వరితంయ
యావగదితాపిసఖి కిమచోదితాః ప్రియహిణా
ధాకృతః కృతినోభవంతి సుహృదస్సుహృదామ్ ||

౫౭॥ దయితాయేతి॥ మానవరయోఅభిమానవత్సా ఆతపవావరయోనా
యికయోఅగదితేపిదయితమానయోన్యనుక్తాపిసఖీదయితాయదయితమాన
యిత్యుక్తియాభివపనస్యకమాణస్థానిసఖీచతుర్థతత్పరితంశీ ఘంయ
యోఅన్యథానురణశంకయేతిభావఃతథాహిశోభనంహృదయం యేమాంతే
సుహృంమిత్రాణీసుహృద్వహృదౌమిత్రామిత్రయోరితినిపాతఃచోది
తాఃప్రేరితాస్సతఃసుహృదాంప్రియోహృద్యహితఃశ్రేయస్కరశ్చయో
ధ్వాంతమర్వంతీప్రియహితాధ్వాంతకృతకృతమేషానుసీతికృతినః కృతకృ
త్యాభివలంకిమీకేంతుచోదనాంపినైవకృత్యాకృతినఃకృతభావః-అథాంతర
న్యాసఃనాయుకావపూర్వవత్॥

ప్రతిభిన్నకాంతసపగావకృతయదితావదస్యపు
, ౫౮ { రేవనయా । క్రియతేనువృత్తిరుచితైవతతఃకల }
{ యేనమానసుః సుసఖమామ్॥..... }

౫౮॥ అథ కావశ్చ లహంశరితాకాంతప్రతిభిభిర్మాతృసంపదేశతి॥
ప్రతిభిన్నాన్యది॥ అపగావకృతంఅగస్కారిణంకాంతప్రియంప్రతిభిన్న
నిరాకృత్యపునమామైవాస్మానువృత్తిరునుసరణంక్రియతేయదితావదను
వృత్తిరునుసరణం ఉచితైవయోగ్యాపతిప్రతానాంప్రాశేష్యరచితాను
వృత్తైర్గర్వత్యాదితిభావఃకింతుహేసఖితతోనువృత్తైఃమామమానమనసం
అభిమానహేసచిత్రాంకలయేత్నున్యేత॥

{ అవధీర్యధైర్యకలితాదయితంవిదధేవిరోధకథతేన }
మూ, ౫౯ { సహ-తవగోప్యతేకిమివకతుమిదంసహస్తి }
{ సహసమసాహసీకి॥..... }

౫౯॥ తహిఅలాఘవాయవిగృహ్యేవస్థీయతాంతత్రాహ॥అవధీర్యేతి॥
అథ అనంతరంధైర్యకలితాకలితధైర్యాసతీఅహంకవాహితాగ్నాదిష్వ
తినిష్ఠాయాఃవరనిపాతఃకయితంఅవధీర్యతరస్కృత్యతేనసహస్త్రియోగాన
హవిరోధంవిదధేకరోమిచేత్దధాతేకరైరిలబ్తతతేహేసఖితంకిమివగో
ప్యతేనిగూహ్యతేనకేచిదిత్యధ్వాంతంకథ్యతఎవేతికథయితచసహసాబలే
నవతతతత్సాహసీకిఃఓజస్సహూంభస్తమనఃకథితకసానభవత్యసా
హసీకిఅహమితిశేషఃఇదంసాహసవిరోధాచరణరూపంసాహసకృత్యంకర్తుం
శకకృష్యేత్యాదినాతుమునహతత్వసహసమాధావచాద్యచ్ నాస్తిఅ

రమ్యపెత్తమాన్తరేప
 మూ, ౬౦ { సహివిద్వవయమ్- ఇతిసంప్రధార్య రమణాయవ
 ధూర్విహితాగసేపివిససజ్జనఖీమ్..... }

౬౦ || తహికనుత్రకార్యమతలహ||తదితి|| తత్తస్తాస్త్రవల్లభండపేత్య
 మాప్నాపాలభథాఃనోపాలభస్వగద్దోషంనగణయేత్యథాః స్తోత్రరైజ్చ
 త్యుపాబ్ధిర్వాల్లభేలజ్జీవనమాజ్యోగిత్య డాగమప్రతిషేధఃననుసాప
 రాధకథనోపాలభ్యస్తత్రాహవయమస్య దోషంలపరాధంనవిక్రకిలల
 జానానా ఇవతిస్థానాత్యథాః - కార్యాధినిఃకుతోగర్వ ఇతిభావః. ఏదో
 లటోవేతిమసోమాదేశఃఇతిసంప్రధార్యనిష్పిశ్యనధూనాఽయికాఽహితాగ
 సేక్యతావరాధాయాపిరమణాయప్రేయసేక్రియాగ్రహణార్హత్యుభే
 సఖీవిససజ్జనప్రజిహ్వాపిరమణసహిష్ణుత్యైవ్యథాఃఏషాకలహంతరితా
 ప్రాధావ||.....

ననుచందిశేతిసుక్ష్మశోదితయాత్రపయానకించర
 మూ, ౬౧ { కీలాభినదే - నిజమైషీనుందనునిశఃశి తైఃకృ శి
 తంశరీరమశరీరశరైః || }

౬౧ నన్వితి | ననుహేనాయకైసందిశసందేశంబ్రూహీత్యుదితయాగూ
 త్యోక్తయానున్మశానాయకయాకత్యాత్రపయాహేతునాకించన
 నాభినదేకీలనాభిహితంబలుకింతునిశితైరశరీరశరైగనంగబాణైఃఅనిశంకృ
 శితంకృశీకృతంకృశశబ్దాత్తత్కరోతీతిన్యంతాత్కర్తృణిఃకావిష్టవద్భా
 వ్యైరముతోహలాదెల్లఘోరితిముకారస్యరేఖాదేశంబంశరీరంమందమై
 షీకుక్షితంఎషాచకలహంతరితామధ్యమాచత్రపయానిజహృదయానభి
 ధానాన్నిజశరీరేక్షణైసస్వావస్థానివేదనాచ్చనుల్యలజ్జాస్తరత్వావగమాది
 తిత్తియంచపంచమికాశ్యాభ్యాకామావస్థాద్వజ్జనస్సంగసంకల్పోజాగ
 రఃకృతతారతిః ప్రీత్యాగోన్మాదమూచ్ఛాఽంతాత్యత్యనంగదశాదశ || ...

బ్రువతేస్తదూత్యఉపస్మత్యనరాన్నరవత్ప్ర
 మూ, ౬౨ { ల్భనుతిగర్భగిరః- సుహృదభామీహితమజహ్నుధి
 యాంప్రకృతేర్విరాజతివిరుద్ధమపి || }

౬౨ ఇగ్ధం నాయుకాభిరువదిష్టాః సూత్యశ్చ కిముకువన్మతతహ || బ్రువతభి
తి || ప్రగల్భాః శృష్టాః మతిగర్భాః ప్రతిభాగభేయాసాంతాశ్చ గిరోయా
సాంతాః సూత్యః నరాన్పురుషా ఉపసృత్య గత్వా నరవత్ నరైః పుంభిస్తు
ల్యం తేనతుల్యమితి ప్రత్యయః బ్రువతేన్నచైతావతావైయాత్యం దూష
ణమితి లగ్ధాంతరన్యాసేనాహ || సుహృదభామితీతథాహి-అజిహ్నుధియామ
కుటిలబుద్ధివాంసంబంధిసుహృదేసుహృదభాంమిత్రభాంసలభాంససహా
న్యసమాసః సద్వలీగతాచేతవక్తవ్యాః శూహితంచేష్టితం ప్రకృతేః స్వభావా
త్ విగుర్ధస్వభావవిపరీతమపి రాజశిరోభతే-తస్మాన్నధావ్యక్తాం దోషభి
త్యక్షః ||

మూ, ౬౩ { హనుసావకీర్తిమహరమ్భువియస్తననుప్రసక్త
హృదయైమితి-త్వయిమత్సరాదివనిరస్తదయ
స్సృతరాంక్షిణోతిఖలుతాంమదనః ||

౬౩ || అక్షకాద్విస్తాతీకంచీప్రియం సప్తభిః ప్రార్థాయతి || మమేత్యాది || యః
పుగుషః భువి మురుషావకీర్తిం సౌందర్యప్రథావహరత్ ఇయంత స్ప్రియా
తదనుప్రసక్తహృదయాశస్సినానక్తచిత్తేతి హేతోః త్వయిమత్సరాదివమ
దనోనిరస్తనయోనిష్ఠప్రసర్జితాంత్యత్ప్రియాంసుతరాంక్షిణోతి-క్షుప
యతిఖలుపతేనకాశ్యావస్థాక్తా అత్రసాక్షాత్ప్రతిపక్షభూతనాయకపీ
ఠా సమర్థస్య మనసస్య తదీయ నాయకాపీఠనోక్త్యాప్రత్యనీకాలంకారః
సచత్వయిమత్సరాదివేతి హేతు త్వేతోఽథాపితశ్చైతినంకరః బలినః ప్రతి
పక్షస్య ప్రతీకారైసు ముక్తరైః స్తదీయ తిరస్టారః ప్రత్యనీకంతదుచ్యతేభిః ||

మూ, ౬౪ { తవసాకథాసుపరిఘట్టయతి శ్రవణం యదంగుళిము
ఖేనముహుః | ఘృతాంధ్రువం నయతి తేనభవద్గు
ణపూగపూరితమత్యంతతయా ||

౬౪ || తవేతి || సాత్వస్త్రియాతవకథాసుగుణకీర్తనముముహురంగుళిము
ఖేన అంగుళ్యగ్రణశ్రవణం శోత్రవివరం పరిఘట్టయతి అస్థులయతీతియ
త్ యదృచ్ఛయేతి శేషః తేన పరిఘట్టనైభవద్గుణపూగపూరితం శ్రవణం అ
త్యంతతయా తావద్గుణగూఢేన అసంతుప్తతయా ఘనతాం నయతి - బహు
తంతులమానాభాం ప్రస్థానివత్ భూయోగుణప్రవేశాయ సంశ్లేషయతీత్య
ర్థః - ఘృవమిత్యైత్యోయాం అత్రకంఢూతి నోదనాథే శోత్రఘ

ట్రనేసురతానయనాక్షతప్రము త్రై త్యతే॥

మూ, ౬౫ { ఉపతాప్యమానమలఘూష్ణమభిశ్చసిత్వైస్సితేతర
సరోజదృశః । ద్రవతాన్ననైతుమధరంతునుతేనవ
నాగవల్లివళరాగరసః॥

౬౫॥ ఉపేతి॥ అలఘురంతఃసంతాపాదధికఉష్ణిమాఉష్ణత్వంయేషాంతైఃశస్సితైఃనిశ్వాసైః ఉపతాప్యమానందహ్యమానంసితేతరసరోజదృశోన్మోక్షలాఘ్యైఃఅధరంనవనాగవల్లివళానాంతాంబూలవల్లిపత్రాణాంరాగరసోగంజకరవోద్రవతామాన్రతాంనెతుంనతునుతేనశక్నోతి-ఎతేనజ్వరావస్థోక్తాద్రవత్వసంబంధేప్యసంబంధోక్తైఃసంబంధేఅసంబంధరూపాతిశయోక్తిఃస్వతస్సిద్ధకవిప్రాణోక్తిసిద్ధాతిశయయోరభేదాభ్యవసాయఇతిరహస్యమ్॥

మూ, ౬౬ { దధతిస్ఫుటంరతిపతేరిషవఃశితతాంయమత్పలవలా
శదృశః! హృదయన్నిరంతరబృహత్కృతినస్తనమం
డలావరణమప్యభిర౯॥

౬౬॥ దధతితి॥ రతిపతేనుదనస్యఇషవఃశరాశితతాంనైశిత్యందధతివిభ్రతిస్ఫుటమిత్యుత్ప్రేక్షాయద్యస్తాన్నిరంతరంనీరంద్రంబృహత్కృతినంయతోస్తనమండలంతదేవావరణంవర్తయన్యతత్తదపిఉత్పలవలాశదృశఃఉత్పలాఘ్యైఃహృదయంచిత్రమభిర౯భిందంతిస్తభిరేర్బుజ్యేఇరితోవేతిచైర్జాదేశఃసావరణమపిభిన్నమితివిరోధాత్థాపితేయంస్తరశరవైశిత్యోత్ప్రేక్షాతయావరంభాన్వేషితాకామనపీడ్యమానాఘాతస్యాస్తవ్విష్టరహితజీవితసంశయంఽపాదయతీతివస్తుద్యోత్యతే॥

మూ, ౬౭ { కుసుమాదపిస్త్రితదృశస్సుతరాంసుకుమారమంగమి
తినావరథా! అనిశంనిజైరకరుణఃకరుణంకుసుమై
షుగుత్తపతియద్విశిఖైః॥

౬౭॥ కుసుమాదితి॥ స్త్రితదృశఃస్త్రైరాఘ్యైఃఅంగంకుసుమాదపిసుతరాంసుకుమారంకౌనులమితిఇదంకౌనులత్వంఅవరథాఅచ్యథానభవతికింతుసత్యమేవేత్యధఃసతఃయద్యస్తాత్కుసుమేషురకరుణఃనిష్క్రమస్సన్జైర్విశిఖైఃకుసుమైరేవేత్యధఃకరుణందీనంయథాతథాఅనిశముత్తపతితాపయతీత్యధఃతపతిరయంభౌవాదికఃసకర్తకఃకుసుమాధికసౌకుమార్యాభావేకథంకుసుమైపీడ్యతఇతికుసుమాధికసౌకుమార్యగుణోత్ప్రేక్షానావరథేతి

మృత్యుక ప్రయోగాద్వాచ్యః.....

మూ, ౬౦ { విష తాని పెరిత మపక్రియయాసముపైతిసర్వమి
తినత్యమదః! అమృత స్రుతోపివిరహాద్భవతోయద
ముందహంతిహిమరశ్మిరుచః!..... }

౬౦|| విష తామితి|| అపక్రియయావిపరీత ప్రయోగేణి పెరితం ఉపయు
క్తం సర్వమమృత మపీతి భావః - విష తాం విషవదహిత త్వం సముపైతి త్యథాః
ఇకం విష త్వం సత్యం ధ్రువం అమృత స్రుతః సుధా స్రావిణ్యోపి స్రవతే క్షిపి
తుక హిమరశ్మిరుచః చంద్రపాదాభవతః చిరహాద్భవతః శ్వయావినా సేవ
నాదిత్యథాః అమాంతప్రీయాం దహంతి యాః పూర్వం త్వయా సహ సేవ
నాదాహ్లాదయంతేతి భావః - ఎతేన విషయ ద్వేష రూపా ఆరత్య వస్థా క్తా విశే
షేణ సామాన్య సమర్థన రూపా సోధాంతరన్యాసః||

మూ, ౬౧ { ఉదితం ప్రియాం ప్ర తినహాదా మితి శ్రీధీయత
ప్రియత మేనవచః! ఉదితే గి తేపి పురవవజ నేనవదీ
రితాః ఖలు లగంతి గిరః ||

౬౧|| ఉదితమితి|| ప్రియాం ప్రతిప్రియా ముద్దిశ్య హృదయస్యే దం హాదాం
ప్రేమ* ప్రేమానాప్రియతా హాదాం ప్రేమేత్యమరః తస్యే దమిత్యన్ని
త్యయః హృదయస్య హృల్లెఖ యదన్తా సేష్విహృదయస్య హృదా దేశః
సహాదాం సన్న హమి త్యుదితి ముక్తం వదేకర్తృణి క్షయవచిస్సపీత్యాది నా
సంప్రసారణం వచః కూలీ వాక్యం ప్రీయత మేన శ్రద్ధధీయత విశ్వసితం దధా
తేకర్తృణి లక్ష్మీ శ్రద్ధంతరీరుప సర్వవద్వచనాత్ శ్రద్ధబ్జస్య ప్రా క్షయో
గః హియస్తాత్పురః పూర్వ మేవ ఓదితే గి తేవిదిత పరాభిప్రా యేజ నే ఇంగి
తం హృద్గతో భావః తినజ్జనః కురితాః ఉక్తాః గిరః సపదిలగంతి సజ్జంతి ఖలు స్వ
యం ప్రియా హృదయ వేది తావన్న వ్యబుద్ధి సంవాదేన దూతికథితం ప్రియా
యాః చిరహమః ఖం సద్యోపి శాస్తా సత్యథాః ఆధాంతరన్యాసః ఏషాకల
హంతరితాలత ఏవాత్ర మానాభ్యో విప్రలంభ శృంగారః - పూర్వామరాగ
మానాభ్యప్రవాసకరుణాత్మనా విప్రలంభ శృతు ధోత్యుక్తమ్||

మూ, ౬౨ { దయితా హృతస్య యువభినునసః పరిమూఢతా
ముపగతైః ప్రథమమ్! ఉదితే తతస్స పదిలబ్ధ పదైః క్ష
ణదాక రేనుపదిభిః ప్రయయే||

౭౦॥ దయితేతి॥ ప్రథమం చంద్రోదయాత్ప్రకృతీవరిమూర్తతారనిజమనః ప్ర
స్థానమాగాఢనభిజ్ఞతాండవగతైస్తతఃపశ్యత్క్షణదాకరేనిశాకరేడిదితే
సతిలభ్యపదైఃకృష్ణహారపదవిస్తైః అతఏవవయితాభిః హృతస్యాకృష్టస్యాప
హృతస్యచమనసఃఅసుపదిభిఃఅస్మైష్టృభిఃఅన్వివృద్భిరైవేత్యథః అతఏవ
గమ్యోత్ప్రేక్షా-ప్రాగవలంబితధైర్యత్యాగనిమిత్తాఅనుపద్యన్వేష్టేఽఘ
పాతః॥ అస్మైష్టానుపదీప్రాక్షణితవైజయంతి-యువభిఃప్రయియేప్రయాతం
యాతేభావేతి- అత్రోక్తపరాన్వేషణోత్ప్రేక్షాయాయానాంహార
గ్రాహిభిఃఉపమాగమ్యతత్తత్సంకారేణాలంకారధ్వనిః॥

మూ, ౭౦ { నిపపాతసంభ్రమభృతశ్శ్రవణాదసితభ్రువః
ప్రణదితాళికులమ్ | దయితావలోకవికసన్నయన
ప్రసరప్రణున్నమివవారిరుహమ్ ॥

౭౧॥ అథయానాంప్రియాగృహప్రాప్త్యనంతరవృత్తాంతంవర్ణయతి॥
నిపపాతేతి॥సంభ్రమభృతఃప్రత్యుజ్జ్వలనసంరంభిణ్యాఃఅసితభ్రువోంగనా
యాఃశ్రవణాత్కణాత్ప్రణదితాళికులం-కూజదళిపుంజంఘ్రణపసంగాద
సమాసేపిణోపదేశస్యతిణత్వంవారిరుహంశ్రవణోత్పలం దయితావలో
కేనప్రియదశనేనవికసతోవిస్తారంగచ్ఛతోనయనస్యప్రసరేణప్రసారేణ
ప్రణున్నమివప్రేరితమివపూర్వవణ్ణత్వంనిపపాతతథాసంభ్రాంతమి
త్యథః-అత్రసంభ్రమహేతుకస్యకణోత్పలపాతస్యనయనప్రసరహే
తుకత్వముత్ప్రేక్ష్యతేవిషాహృష్టా॥

మూ, ౭౧ { ఉపనెతుమున్నతిమతేవనివంకుదయోగ్యగేనత
రసాకులితమ్ | రభసోన్మితాముపగతస్సహసాప
రిరభ్యకశ్చనవధూమరుధత్ ॥

౭౨॥ ఉపనెతుమితి॥సహసోపగతఃహతాదాగతఃకశ్చనయువాఅతఏవర
భసేనోన్మితాంతవమోన్మతిమతాకుచయోయుగేనకత్తాదివమాకా
శంఉపనెతుమివఉద్భవముత్ప్రేక్షమివేతిఫలోత్ప్రేక్షాఉత్థానమి
త్తాన్నత్యగుణనిమిత్తతరసాబలెనఆకులితాంవ్యాప్తిప్రాంవధూంప్రియాం
పరిరభ్యరుధత్రుద్ధవాఉపవేశితవాఉద్భవోత్ప్రేక్షాపాన్నివారితవాని
త్యథః-రుధేర్లుకశ్చ ఇతితోవేతిశ్లెష్వికల్పదజాదేశఃఏషాహృష్టారోమాం
చాద్యనుభావవతి॥

మూ, ౨౩ { అనుదేహమాగతవతః ప్రతిమాంపరిణాయకస్యగు
దుముద్వహతా ముకురేణవేపభుభృతోతిభరాత్ }
కథమప్యపాతినవధూకరతః||..... ||

౨౩|| అనుదేహమితి||అనుదేహం దేహస్యపశ్చాత్ అవ్యయం భక్తిత్యా
దినావశ్చైవ కేవల్యయాభావః ఆగతవతః పరిణాయకస్య పరిణేతుః పూర్వపరి
త్యక్తః సయతేన్దుర్వత్ ప్రత్యయః ఉపసర్గాదసమాసేపిణోపదేశస్యై
తిణత్వం గురుం పూజ్యాంభారవతీంచ ప్రతిమాం ప్రతివింబముద్వహతాపశ్చ
త్స్థితస్యాపితదాభిముఖ్యాదితిభావః ముకురేణదర్శనైవకత్రాణదర్శనై
ముకురాదర్శావిత్యురఃవేపభుభృతోనవోధతయాభయశృంగారాభ్యాం
కంచనానాదతిమాత్రోభరోయస్యతస్మాదతిభరాత్ ప్రతివింబగురుముకుర
ధారణాదితిభావః వధ్వానపూర్ణాయాః కరతః సాణితలాత్ క్షపంచమ్యస్త
సిత్ కథమపినాపాతినపతితం మహతాయత్నేనావధారిశ్శత్యధ్వాభావేలు
ప్రేషమాముగ్ధాత్రవధూకరస్యభారాసంబంధేపిసంబంధోత్తైరతిశయోక్తిః
గురురితిశ్లేషోత్థాపితేతిసంకరః ||

మూ, ౨౪ { అవనమ్యవక్షుసినిమగ్న కుచద్వితయేన గాఢముప
గూఢవతాదయితేనతణచలద్రశనాకళకింకిణీర }
వముదాసివధూః||..... ||

౨౪|| అవనమ్యేతి|| అవనమ్య గాఢమత్యంతముపగూఢవతాల్లిప్తవతాల్
తపవవక్షుసినిమగ్నకుచద్వితయేనలగ్నస్తనయుక్తైనదయితేనతత్తణచలకా
ఉద్గచ్ఛకరశనాయాః కలః కింకిణీరమైయస్మితద్యధాతథావధూః ప్రియా
ఉదాసిఉదస్తాడత్తిప్తాఅస్యతేకర్మణిలుక్ష్ ఏషాహృష్టారోమాంచాద్యను
భావవత్సస్యభావోక్తిరలంకారః||..... ||

మూ, ౨౫ { కరదుద్ధనీవిదయితోపగతౌగళితంత్వరావిరహితా
సనయా తుణదృష్టహేటకశిలాసదృశస్ఫురదా }
రుభిత్తివసనంవవసే||..... ||

౨౫|| కరేతి|| దయితోపగతౌప్రియాగమనైసతిలతపవత్వరావిరహితాసన
యావెగగ్యక్షపీతయాఉత్థితయైత్యధ్వాకయాదినతిశేషః అతపవగళితంస్త
న్తంతపవకరదుద్ధనీవికరగృహీతబంధనవసనం తుణదృష్టహేటకశిలాసదృ
శీకింబదృష్టహేమశిలాప్రతిమాస్ఫురంతీడారుభిత్తరూపుప్రదేశోయస్మిన్

ర్మణితద్యథాతథా హిరణ్యం హేమహాటకమిత్యమరఃపవసేతిచ్చాదితం-వ
సేరాచ్చాదనాథాత్కర్మణిలిట్ - ఊరుభిత్తిరివేత్యపమితసమాసః అ
త్రి పమయోస్సంస్పృష్టిః॥.....

మూ, ౨౬ { పిదధానమన్వగుపగమ్యద్యశౌబ్రువతేజనాయవ
ద కౌయమితి అభిధాతుమధ్యవవసేనగిరాపుశ్ }
కైఃప్రియంనవవధూన్యగదత్ ॥.....

౨౬॥ పిదధానమితి॥ నవవధూన్యమౌధాఅన్వక్షశ్చాదుపగమ్యాగత్యద్య
శౌనైత్రేపిదధానంఛాదయంతంప్రియం అయంస్పృష్టిఛాదకఃకఃవదేతిబ్రు
వతేపుచ్చతేజనాయసభిజనాయగిరావాచాఅభిధాతువక్తుంనాధ్యవససే
సౌత్సహేలజయేతిభావః ఆధ్యవపూర్వాత్స్యతేకర్తరిలిట్ కీంతువులకై
న్యగదత్ అవోచత్ అత్రప్రియవిజ్ఞానరూపస్యాథాన్యలజ్జయా అసంలక్ష్మీ
తస్యపులకైఃప్రకాశనాత్ సూక్ష్మైలంకారః అసంలక్ష్మితసూక్ష్మాథాప్రకా
శఃసూక్ష్మఉచ్యతేఇతిలక్షణాత్ ॥.....

మూ, ౨౭ { ఉదితోరుసాదమతివేపథుమత్సద్యశోభిభృత్సావి
ధురంశ్రపయా-వపురాదరాతిశయశఃసపురిఃప్రతి
పత్తిమూఢమపిబాధమభూత్ ॥.....

౨౭॥ ఉదితేతి॥ అభిభృత్సాభృత్సాసమక్షంకలక్షణేనాభిప్రసేతిభిమఖ్య
ఇతిఅవ్యయీభావఃఉదితఃఉత్పన్నఃఊరుసాదఃఊర్వోఽనిశ్చేష్టతాయస్యత
త్ అతివేపథుమత్ అతికంపవత్ ఎతేనవిశేషణద్వయేనప్రత్యుత్థానానిం గన
విరోధినాస్తంభవేపథూసాత్ప్రికావుక్తోశ్రపయాలజ్జయావిధురంవిలక్షణః ఎ
తేనలజ్జాసంచారిణాప్రియనాక్కుంతత్వముక్తం వంపురఃప్రతిపత్తిమూఢ
మితికర్తవ్యతామూఢమపిసుదృశోవపుఃబాధంభృశంఆదరాతిశయశంస
ముఖరాగాదివింగైః ఆదరవిశేషవ్యంజకమభూత్ సత్యాదరైకిముపచారై
రితిభావః॥.....

మూ ౨౮ { పరిమంధరాభిరలఘూరుభరాదధివెత్తపత్యురుప
చారవిధౌ-స్థితితాభిగప్యనుపదంప్రమదాఃప్రణ
యాతిభూమిమగమన్తేభిః॥.....

౨౮॥ పరితి॥ ప్రమదాస్త్రియఃఅధివెత్తనిజవెత్తనిపత్యురుపచారవిధౌప్ర
త్యుత్థానాదికర్మణిలఘూర్మహతఃఊర్వోభారాత్సక్తిభారాత్పరిమంధ

౩౦౦ (మాఘ కావ్యే - సవ్యాఖ్యానే - నవమసర్గః.)

రాభిరలసాభిరనుపదంపదేపదేస్థలితాభిరపిగతిభిర్గమస్తేప్రణయాతిభూ
మిం ప్రేనుప్రకషణం అగమౌపరమప్రేనూస్పదీభూతాత్మ్యభాః - ప్ర
త్యుక్తానాదపిస్థలితగమనమేవపత్యుః ప్రీతికరమభూదిత్యభాః స్త్రీణాం
లనంపత్యుఃప్రీతికరమభూదితివిరోధాభానోలంకారః.....

మూ, ౨౯ { మధురోన్నతభ్రులభితంచదృశోస్స కరప్రయోగ
చతురంచవచః || ప్రకృతిసమేవనిపుణాగమితస్సు }
{ బనాబ్జలీలమభవత్సుతనోః || }

౨౯ || మధురైః || మధురంమనోహరంయథాతథాఉన్నతేఉచ్చలితే భ్రువౌ
యస్త్రిన్తతే మధురోన్నతభ్రుగో స్త్రీయోరుపసజనస్యేతిప్రాస్పత్వం
దృశోలలితంనయనచేష్టావసకరప్రయోగంహస్తాభినయసహితంతచ్చ
తచ్చతురంచవచశ్చసుతనోః స్త్రీయాః ప్రకృతిస్థమేవస్వభావసిద్ధమేవ
సదపినిపుణేననిపుణాచార్యేణాగమితమభ్యాసితంఅతేవపస్సు బం ప్రథితం
యన్నాట్యంనృతంతస్యలీలెవలీలాయస్యతత్తథోక్తమభవత్ ఇతినిదేశనా
లంకారః - తయానర్తకృపమాగమ్యతే ||

మూ, ౩౦ { తదయుక్తమంగతవవిశ్వస్వజానకృతంయదీక్షణ
సహస్రతయమ్ ప్రకటికృతాజగతియేనఖిలుస్ఫు }
{ బమింద్రతాద్యమయిగౌత్రభిగా || }

౩౦ || అథకస్యాశ్చిన్నపక్షీనామగ్రాహమాహూతాయాఃకాంతోపలం
భంత్రీభిఃకుశకేనాహ || తదిత్యాది || అంగెశ్యామంత్రణైశ్వస్వజానకా
త్రాతవేక్షణసహస్రతయంనైత్రసహస్రసమూహాఃసంఖ్యాయాఅవయ
వేతయసనకృతంనస్పృష్టమితియత్ తదయుక్తంకుతఃయేనకారణేనమయివిష
యేషుబం ప్రశ్యక్షమేవగోత్రభిదానామభేదినాదంగౌత్రంనామ్నికు
లేచాద్రా ఇతియాదవః - త్వయేతశేషః - అద్యేంద్రతాజగతిలోకేప్రకటి
కృతాఖిలు - అత్రగోత్రభిదైత్యైషానుప్రాణితమసహస్రాక్షమింద్ర
తాన్త్రైక్యతే ||

మూ, ౩౧ { నవిభావయత్యనిశమక్షిగతానుపిమాంభానతిస
నూపతయా హృదయస్థితానుపిపునఃపురతఃకథమీ }
{ క్షతేబహిరభీష్టతమామ్ || }

౩౧ || నేతి || అనిశంఅక్షిగతాంశయుస్సన్నికృష్టామపిదౌహ్యమితిచగమ్య

తే ద్వైష్యేత్వక్షిగతఇత్యనురః-మామతినమీపతయాభవాన్నవిభావయ
తినదశాయణ్యశేషే ప్రథమిభి ప్రథమపురుషః ఇంద్రియసన్నికృప్తమపి
లక్ష్యతఇతిఃరోధాభాసనాథోఽపిశబ్దః పరమాథస్తద్వైష్యత్వాదతిసామీ
ప్యేస్యవిభావననచిత్రమితిభావః అభీష్టతమాంపురఃహృదయస్థితాంహృ
దయాదనపతానుతహితామిశిషగమ్యతేతవవరోధాభాసనాథోఽ
పిశబ్దః బహిఃపురతఃకథంభవానీతుతే । ఇదంతుచిత్రంఽతిసామీప్యవద్వ్యవ
ధానస్యాపిదశానప్రతిబంధకత్వాదితిభావః ప్రేమాస్పృగంవస్తువరోక్షు
వ్యవరోక్షమిక్ష్మ్యతేఇతరదవరోక్షుపపవరోక్షమేవేతతాత్పర్యాధఃఃఃః
ధాభాసయోస్యంకరః॥

మూ, ౧౨ { ఇతిగంతుమిచ్ఛునభిధాయపురఃక్షణస్థప్తిపాత
వికసన్వదనాన్ స్వకరావలంబనవిముక్తగళతః }
శకాంచికాంచదగుణైర్గుణః॥

౧౨॥ ఇతి॥ ఇత్యభిధాయపురఃగంతుమిచ్ఛుంక్షణాదృప్త్యోపాలేనవిక
సన్వదనాంపరస్పరకృష్టిపాతమాత్రగతకోపామిత్యథఃకాంఽన్నయ
కాంతరుణోయువాన్స్వకరావలంబనంస్త్రియకరగ్రహణంతేనఽముక్తాము
క్తబంధాలతవగళంత్రంసమానాకలామధురాచకాంచిర్యస్తకమణి
తద్యథాతథాలగుణైర్గుణైర్వాదుభేరుభాదిభ్యశ్చమహాకల
హంతరితా॥

మూ, ౧౩ { అపయాతినరోషయానిరస్తైకృతకంకామినిచ
క్షువేమృగాఽయోకలయన్నపిసవ్యథోవతస్థైశ్చ }
కునెనస్థితఃకీలేతరోపి॥

౧౩॥ అపితి॥ సరోషయానకోషయామృగాఽయోనిరస్తైకామినిప్రియేల
పయానిర్యాతేసతికృతకంకృత్రిమంయథాతథాచక్షువేతన్నిగమప్ర
తిబంధాథాయుతంకృతమిత్యథఃక్షుక్షుశబ్దభావేలితఇతరోపినాయకో
పికలయన్నపికృతకంజానన్నపిశకునెనస్థితఃకీలనిరుద్ధభవసవ్యధఃసనిరై
దః॥ అవతస్థైశ్చితఃకరతఇత్యథఃక్షుభావపినమానరాగాదిభావఃపమాద
కలహంతరితా॥

మూ, ౧౪ { ఆలోక్యప్రియతమమంశుకేవినీనాయత్తస్థనమిత
ముఖేందుమానవత్యా-తన్నానంపదహవలోక }
యాంబభూవేమానస్యదుతమపయానమాస్థితస్య॥

౩౧౨ (మాఘకావ్యే- సచ్చాఖ్యానే- నవమసర్గః.)

౫౮॥ ఆలోక్యేతి॥ మానవత్యాస్త్రియాః స్త్రీణామిష్యైకకృతఃకోపో
మానోన్యాసంగివిప్రియోప్రియతమమాలోక్యస్థిత్యా సమానకర్తృకత్వా
త్క్వాప్రత్యయఃఅంశుకేపినాప్రియాలోకనాద్విగళితబంధనతిభాషి
తపుంస్కత్వాత్పుంపద్యావః* స్త్రీకటీవస్త్రబంధపినీవీపరిపణేపిచెత్యమ
రః- నమితముఖేందుయథాతథాతస్థైస్థితమితియత్తత్తస్మాన్ననుముఖావస్థా
నాద్దుతంతీఘ్రంప్రియాలోకనక్షణపవేత్యధః- అపయానమాస్థితస్య
ప్రియాణంగతస్యమానస్యకోసస్యపదంపాదచ్చిన్నంఅవలోకయాంబభూవే
అన్వేషితమిత్యధః- లజ్జానిమిత్తాయాఃముఖానతేరన్వేషణార్థత్వము
త్ప్రత్యతేనూనమితిమానగంధోష్యస్తమితఇతిభావః॥.....

మూ'౫౫ { సున్యశస్థరసవ్యభీకతప్తస్థరసాశ్లిష్టవతస్సయావ
నోష్టా- కథమప్యభవత్ప్రరానలోష్టఃస్తనభా
రోననఖంపదఃప్రియస్య॥.....

౫౯॥ సున్యశఇతి॥ సరసమాద్రుంనూతనమితియావత్తేనవ్యభీకనాపరా
ధేనతప్తతథాయావనోష్టణాసహవతేతఇతినయావనోష్టాకించస్త్రరాన
లోష్టఃకామాగ్నిసంతప్తఃఏవంత్రివిధాగ్నితప్తాపిసుదృశఃస్తనభారఃతరసావే
గేనాతిదాహదశాయామేవేత్యధః- అశ్లిష్టవతఃఅలింగితవతఃప్రియస్యకథ
మపేకుతోవాహితోరిత్యధః- నఖంపదతీతక్వాధయతీతనఖంపదఃమితనఖ
చేతిఖశ్చత్యయః- అరుద్విషదజంతస్యముమితిముమాగమః- నాభవత్త
నోష్టః- ఈషదుష్టాపినాభూదిత్యధః- ప్రియాంగసంగమాత్రప్రతీకారాఃఖలు
కామినీనాంసంతాపాఇతిభావః- తాదృగ్గోష్ట్యాసంబంధేపిసంబంధోక్తైరతిశ
మోక్తిః॥

మూ'౫౬ { దధత్పురోజద్వయముర్వశీతలంభువౌగతేవస్స
యముర్వశీతలమ్ । బభౌముఖేనాప్రతిమేనకాదన
శ్రియాధికాతాంప్రతిమేనకాదన॥

౬౦॥ దధతీతి॥ ఉరుమహదశీతలంస్తరయావనోష్టభ్యాంక్షణమురోజద్వ
యంకుచముగ్ధందధతీభువన్తలంగతాభూలోకమాగతాస్వయంసాత్మాదుర్వ
వస్థితేత్యుత్ప్రేతా- కాదనస్త్రీఅప్రతిమేనఅనదృశేనముఖేనబభౌతాం
ప్రతిమేనకామేనకాభ్యాఅప్సరాశ్చశ్రియాసౌందర్యేణాధికానేత్యతిశయో
క్తిఃతయోయమకేనసంసృష్టిః॥

మూ, ౧౭ { ఇత్థం నారీఘ్నం టయితు మలంకామిభిః కామమా
సా ప్రా లేయాంశోస్సపది రుచ య శ్శాంతమా
నాంత రాయాః ఆచార్యత్వం రతిఘ్నవిలసన్నత్వ
శ్రీ విలాసా శ్రీ ప్రత్యూహ ప్రశమ కుశలాశ్శీధవ
శ్చక్ర రాసామ్ || }

ఇతి శ్రీమాఘకృతాశిశుపాలవధేమహా కావ్యే-

ప్రదోషవణానన్తా మనవమసుగళః.

౧౭|| ఇత్థమితి|| ఇత్థమనెనప్ర కా రేణ శ్చ ఇదమస్థమురితిథము ప్రత్యయః సపది
శాంతః శమితః మానః కోపవలంత రాయోయాభిస్తాః వాదాంతే త్యాది నా
శ మేఘాంతా చ్ఛాంతేతినిపాతః ప్రా లేయాంశోస్సం ద్ర స్సరుచయః నారీః
కాంతాః కామిభిఘ్నం టయితుం సంధాతుం మితాం హ స్వః పర్యాప్తివచనె
ష్వలను థేషిత్వము న్న త్యయః కామం లలంసమథాః ఆసాదూత్య ఇ
వేతి భావః విలసంతో మన్నథ శ్రీ విలాసాః గుణిత సీతైరాది మదనాతిరేక వికా
రాః యాభిస్తాః హీ రేవ ప్రత్యూహా హి ఘ్నః తస్య ప్ర శ మేని వారణేకుశ
లాః శైర తెలభిరిశీధవః మదిరాః శీఘో ధుగిత్యా గాదిగో ధు ప్రత్యయః ఆసాం
నారీణాం రతిఘ్న ఆచార్యత్వం ఆచార్యక ముపదేశంచక్రః సమం సఖ్య ఇవేతి
భావః అత్ర ప్రథమా థే ప్రస్తుతచంద్రగుచాం మానశ మన కామిఘ్నవిలసా
టవవిశేషణసామ్యద ప్రస్తుతరూపిత్వ ప్రతీతే సమాసోక్తిః ద్విటీయా థేతు
శీధుష్పరోపితస్య చార్యత్వస్య ప్రకృతోపయోగాత్పరిణామాలంకారః త
యోసాస్సపేక్ష త్వాత్సంకరః తేనచ సమం సఖ్యపమాధ్వనిః త్తరసరైఘ్న
పానరతోత్సవవణా నాయాశ్చయి మేవ ప్రస్తావః మందాక్రాంతావృత్తం
మందాక్రాంతాజలధిషడగై మ్భానతౌ తాద్ధరూ దేదితిలక్షణాత్ ||.....

ఇతి శ్రీపదవాక్య ప్రమాణపారావారీణశ్రీమ హిమాపాధ్యాయ

కొలచలముల్లి నాథసూరివిరచితే మాఘ వ్యాఖ్యానే

సవంకషాఘ్ననవమసుగళః.

మామకావ్యేనచ్యాఖ్యానే-దశమసర్గ-ప్రారంభః.

మూ, ౧ { సజ్జితానిసురభీణ్యథయానాముల్లసన్నయనవారి
రుహాణీఆయయుస్సుఘటితానిసురాయాఃపాత్ర
తాంప్రియతమావదనాని॥ }

౧॥ ఆచార్యత్వంరతిమరీధవశ్చ క్షురిశ్యుక్తంతత్ప్రపంచనాయఅస్తి॥
గౌతవన్తధుపానంవణయతి॥సజ్జితానీతి॥ అథపానగోష్ఠీప్రస్తావాన
రంసజ్జితానిధావనత్రౌళనానినాసంస్తృతానిసురభీణీయథాయోగంస్స
వసంస్తారాఖ్యాంసుగంధీనినయనానివారిరుహాణీవఅన్యత్రనయనానీవః
రిరుహాణీవానసాథంక్షీప్తాన్యుల్లసంత్యైషుతానితథోక్తానిసుఘటితాని
ఘృసావయవైర్యోజితానిశోభనసంస్థానవత్తయాయోజితానివాప్రియ
మావదనాని-యానాంసురాయాఃపాత్రతాంపానభాజనతాంఆయయ
ప్రియాముఖసంపకజనితరసాస్వాదలోభాత్తాసాంముఖసురామేవప
రిఃభావఃఅత్రవదనెహ్వరోప్యమాణాయాఃపాత్రతాయాఃస్వతాదాత్మై
నతేహంపానసాధనతాపాదనెనప్రకృతవదనోపయోగాత్ పరిణామాల
కారఃఆరోప్యమాణస్యప్రకృతోపయోగిత్వేపరిణామఐతిలక్షణాత్-తేన
షసంకీర్ణేయముపమావ్యజ్యతే॥అస్మిన్గౌతవాస్వాగతావృత్తం॥స్వాగతే
రనభాగురుయుగ్మమ్॥

మూ, ౨ { సోపచారమువశాంతవిచారంసానుతషణమనుత
షణపదేన । తేముహూతఃసుధమూర్తమపీవ్యే
ప్రేమమానమవధూయవధూస్నాన్విః॥ }

౨॥ సోపచారమితి॥అథపాశ్రీకరణానంతరంతేయువానఃసోపచారంసప్రా
థనంఉపశాంతవిచారంనివృత్తశంకం-వివాదమితిపాతేమానమవధూయ
తి-పునరుక్తిఃచారంచారమితిప్రక్రమభంగశ్చస్యాత్-సానుతషణంసత్పన్థం
చయథాతథాఅనుతృప్యంత్యనైవేత్యనుతషణ-మద్యంశిమద్యేనుతషణస్త
త్వానైపాత్రైశ్చష్టాభిలాషయోరితిఉభయత్రాపివిశ్వః-తస్యవదేనచ్చలే
నమూర్తంమూర్తిమత్యైషుస్వాఃప్వకీయాఃవధూముహూర్తంక్షణాత్
మానంకౌపంఅవధూయఅపీవ్యేపాయయంతిస్తపిబతేశౌచచక్షిహోపఃపి

బలేచాఖ్యాసస్యతిథాత్వాకారస్యలోపః ఈకారాదేశశ్చాఖ్యాసస్యః
పాదమిత్యాదినానిగరణార్థత్వనిమిత్తపరస్మైపదనిష్ఠేధిష్ఠిచశ్చేత్వా
త్వనైపదవికల్పత్వాక్షికంపరస్మైపరంకగతిబుద్ధిత్యాదినావధూరిత్యణికరుః
కర్తృత్వంఅనుతర్జమాపదే నైత్యనుతర్జమాపన్తవేనమూర్తాపైమతోస్మై
క్షణాద్వ్యంజకాప్రయోగాచ్చప్రతీయమానాసాపన్తవోత్పైత్యేత్యే॥.....

మూ' ౩ { క్రాంత క్రాంతవదనప్రతిబింబభగ్నబాలసహకార
సుగంధోస్వాదునిప్రణదితాళిని శీతేనిర్వవారమధు }
నీందియవగః ॥

౩॥ క్రాంతేతి॥ క్రాంతంసంక్రాంతంక్రాంతవదనప్రతిబింబంయస్మిత్తస్మిన్
నైత్రనివృణికరత్వత్వఃభగ్నబాలసహకారాశ్చుతవిశేషవల్లవాః
ఆమ్రశ్చుతోరసాలోసాసహకారోతీసారభృత్వమరఃతైస్సుగంధోసుర
భిణీఘ్రాణతర్జమాణత్వత్వఃతృతీయాదిమధుభాషితపుంస్కంపుంవద్దాలవ
స్యేతిపుంవద్భావఃస్వాదునిమధురైరసనాకషిణీశ్యధఃప్రణదితాళిని
గుంజన్మధుకరైశ్చుతసుఖత్వత్వఃశీతేశీతైస్పృశాసుఖత్వత్వఃఎవంపం
చవిషయసమష్టేమధునిమద్యేంద్రియవగఃచక్షురాదీందియపంచకం
నిర్వవారనివృతమభూత్అత్రరూపరసాదిపదార్థానామధునిశేషణ
భావేనివృతిహేతుకత్వాత్పదార్థహేతుకంకావ్యలింగమ్॥

మూ, ౪ { కాపిశాయనసుగంధివిఘ్నాణన్మన్మదోధిశయితుం
సమశేతఘ్నదృష్టివదనంవనితానామబ్జచారువచ
కంచషడంఘ్రి ॥

౪॥ కాపిశాయనైతి॥ ఉన్నదఃఉద్రిక్తమదఃఅతఎవవిఘ్నార్థభ్రమృష
డంఘ్రిఃషట్పదఃకాపిశాయనైసమద్యేనసుగంధిసురభిశత్యంకల్యంతథామ
ద్యంమైరేయంకాపిశాయనమితివైజయంతీఘ్నదృష్టివికసితనైత్రంవనితా
నాంస్త్రీణాంవదనంఅజ్ఞేనపాననాథంక్షిప్తేనచారుచషకంపానపాత్రం
*చషకోస్త్రీపానపాత్రమిత్యమరః-అధిశయితుంఅధిస్థాతుంసమశేత-ఇ
దంభజామీదంవెత్యుభయలోభాత్షోలాయమానమానసఆసీదిత్యధఃఅ
త్రప్రకృతయోరేవవదనచషకయోష్వత్పదాభిలాషాస్పదత్వరూపైకథ
మయోగాదౌషమ్యస్యగమ్యతాయాంతుల్యయోగితాభేదః॥

కొగిల (మాఘకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే - దశమసర్గః.)

మూ, ౫ { బింబితంభృతపరిస్పృశజానన్భాజనైబలజమిత్యబ
 లాయాః | పూతుమక్షిపతతిభ్రమరస్త్వత్రాంత
 భాజితవతిక్వవివేకః || }

౫॥ బింబితమితి॥భృతాపరిస్పృద్వారుణీయస్త్రిశపరిస్పద్వరుణాత్తజేత్యను
 రః-భాజనైపానపాత్రైబింబితంప్రతిబింబితం - అబలాయాః స్త్రీయాఃఅ
 క్షిజలజమితి జానన్సాదృశ్యత్రాభ్రామ్యన్ని త్యథః - భ్రమరఃపూ
 తుంపతతిస్తతథాహిత్రాంతఃభ్రమణంవిపరీతజ్ఞానంచతద్భాజివివేకఃతత్స్వ
 విచారఃకృష్ణవతినక్వాపీత్యథః - అత్రభ్రమరస్యాక్షిణీజలజభ్రాంతః
 భ్రాంశిమదలంకారః తత్సమర్థకత్వాత్ శ్లేషమూలాతిశయోక్త్యుక్త్యాపి
 తాథాంతరన్యాసస్యతేనసహంగంగీభావేనసంకరః॥

మూ, ౬ { ధత్తమిష్టతమయామధుపత్త్యుబాధమాపపిబతో
 రసవస్తాంప్రయసికరస్పశాదతిస్వాదుతామావః
 తనావిరహితైరపీతమ్ || }

౬॥ ధత్తమితి॥ఇష్టతమయాదత్తంమధుమద్యంకర్తృపిబతఃపత్త్యుబాధం
 రసవస్తాంప్రయసికరస్పశాదతిస్వాదుతామావః అతిశాయనైషతు
 చ్చ-బాధ-ధుపమిత్యుక్త్యైత్య-కుతఃయన్యస్తాచ్యైతనావిరహితైరచేత
 నైస్సావణకమకుటాంశుభిరపిమధునిప్రస్పృతైరితిభావః-పీతంపీతవణకపీ
 తంచాసీత్అత్రపీతమితిశ్లేషమూలాతిశయోక్త్యాపీతిన్నః పానక్రియాభే
 దాధ్యవసాయాదచేతనాంశుకర్తృకపానక్రియానిమిత్తకప్రయసిస్వహ
 స్తదానాహితరసవత్తైత్య-తయాచయదచేతనానామపిపేయంతే
 చేతనానాంకింవక్తవ్యమిత్యథాపత్తిర్జననాదలంకారేణాలంకారధ్వనిః॥ ...

మూ, ౭ { స్వాదనైసతమోరవిచారాదోష్టతస్సహచరిష్ట
 రసోత్రాన్యమన్యదివయన్తధుయానఃస్వాదమి
 ష్టమతనిష్టతదేవ || }

౭॥ స్వాదనైసేతి॥ సతమోకత్రాన్యఃస్వాదనైనాస్వాదనై ఓష్టతఃఓ
 ష్టాద్రసః స్వాదోత్రమధునిఅవిచారాత్అసంశయాన్మహచరిష్టసంకాంతః
 సంపూర్వాచ్చరతేలుణ్డీసమస్తప్రతీయాయుక్తాదిత్యాత్మనైపదంకుతఃయ
 ద్యస్తాత్రదేవపూర్వభుక్తమేవమధుఅన్యదివాపూర్వమివఅన్యమపూర్వ
 మిష్టంప్రియంస్వాదురసంయూనోతనిష్ట-తమోతేలుణ్డీ ఓష్టస్పృశానం

తరమెవరసాంతరప్రాదుభావాద్యదనంతరన్యాయాత్తాదృశసంక్రమో
త్ప్రేక్షాసాచావిచారాదివిషయజకప్రయోగాద్వాచ్యః॥

మూ, ౮ { విభ్రతామధురతామతిమాత్రంరాగిభిర్ముగపదై
వవపాతే॥ అననైఃకుఁధురసౌపికసద్భిన్నానాసికా }
భిరసితోత్పలగంధః॥.....

౮॥ విభ్రతావితి॥ రాగిభిఃకామిభిఃఅతిమాత్రంమధురతాంస్వాదుతాంప్రి
యత్వంవాచిభ్రతౌ * మధురంరసవత్స్వాదుప్రియేషునుధురోన్యవదిణవి
శ్వేదికసద్భిన్నవికసంభిన్నశ్వేదికసద్భిన్నప్రస్థయావిజృంభమాణైఃసపుంసక
మనపుంసకైవచ్చాన్యతరస్యామితీనపుంసకైకశేషఃఅననైఃకుఁధురసౌ
మధురసఃనాసికాభిఃప్రాణైఃఅసితోత్పలగంధశ్చయుగపదేవవపాతేపీతాభి
న్నేంద్రియగ్రాహ్యేవపిగంధరసాయుగపతేన్నేంద్రియసంబంధాత్యుగ
పద్మహీతావిత్వధః॥ అత్ర మనసఃఅశుసంచారాద్యౌగపద్యాభిమానఃశత
పత్రశరవ్యవిభేదవదిశ్యణుపరిణానువాదినఃవాస్తవమేవయాగపద్యమితిమ
ధ్యమపరిణామవాదినః సర్వపథీనాస్తుకవయిత్యేవమబాలయుక్తాధ్వగమ
నైనఅత్రగంధరసయోరైకతయాసంబంధాత్తుల్యయోగితాభేదః॥

మూ, ౯ { పీతవత్సభినుతేమధుతుల్యస్వాదమోస్తరుచకంవి
దిదంతే॥ లభ్యతేస్తపరిరక్తతయాత్తాయావకేన }
(వియతాపీయవత్సః॥.....)

౯॥ పీతవతీతి॥ విదదంతే॥ విదప్టుమిచ్ఛాడపదంశాధిఃసీత్యధః * ఉపదంశ
స్తుభక్షణమిశ్యమరఃదంశేస్సన్నంతాదుప్రత్యయఃఅభినుతేవల్లభేనుధునాతు
ల్యస్వాదంతుల్యరసంతుల్యత్వంచప్రకృతోపయోగిహృద్యతామాత్రేఅన్య
థావిలక్షణరసస్యానుపదంశత్వాత్ - ఓస్తోరుచకంఆభరణమిశ్యుపమిత
సమాసః * రోచనాయాం చరుచకమశ్వాభరణమాల్యయోరిణిశ్వేత
మోమధురచకమోష్ఠశ్రేష్ఠఃపీతవతీసతివియతాఅపగచ్ఛతాపి క్షణోలబశ్చ
త్రాదేశఃకృణోయగోతీయణాదేశఃయువత్యాఃయువత్యేజీతిహ్రస్వశ్చైతి
వానదీత్వాదాడాగమః॥ యావకేనాలక్తకేనపరిరక్తతయాదంతనిష్పీడన
కృతేనరాగణహేతునాతత్సస్వగూవంలభ్యతేస్త- లభ్యఃపునరుద్భూతమిత్య
ధఃఅత్రాధరపానాదపేతస్యాపీయావకస్యరాగప్రాదుభావనిమిత్తా
ద్విరోధగర్భాపునరుద్భవోత్ప్రేక్షా-వ్యంజకాప్రయోగాద్గమ్యా॥

౩౧౮ (మాఘకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-దశమసర్గః.)

మూ, ౧౦ { కస్యచిత్సనుదనంనుదనీయప్రేయసీవదనపానప
రస్య | స్వాదితస్సకృదివాసవప్రత్యుత్తరతామి
దంశపదేభూత్ || }

౧౦|| కస్యచిదితి|| తుమదనంయథాతథామదయతీతిమదనీయంనుదకారికృత్
త్యల్పబహుళమితకతారికనీయ ర్ప్రత్యయఃతస్యప్రేయసీవదనస్యపా
నంపరంప్రధానంయస్యతస్యకాముకత్వాస్త్రియాముఖపానానక్తస్యకస్య
చిత్తామినఃసకృదివస్వాదితః అబాహుప్యేసవీతఃశబ్దోవాక్యాలంకారై
ఆసవప్రత్యుత్తరైపరీత్యైనవైపరీత్యైఃగణవ్యాఖ్యానేక్షణంవిదంశపదే
ఉపదంశస్థానైలభూత్ - అస్యేషాంఘపానలోలుపానామథరాస్పద
ఉపదంశఃఅస్యత్వరపానైకపరస్యవధ్వేవోపదంశమిత్యర్థః - అత్రఅథ
రపానస్యోపదంశత్వసంబంధేవ్యసంబంధః ఆసవస్యతదసంబంధేసంబంధ
త్యుత్తిశయోక్త్యోస్సాపేక్షత్వాత్సంకరః||.....

మూ, ౧౧ { పీతశీఘ్రమధురైర్మిధునానామాననైఃపరిహృతం
చషకాంతః | శ్రీశయాగుదదివాళివిరావైర్నీల
నీరజమగచ్ఛనధస్తాత్ || }

౧౧|| పీతేతి|| పీతశీఘ్రమీతమద్వాని అతఏవమధురాణిమమోక్షానియైప్రే
మిధునానాంస్త్రీపుంసామాననైఃచషకాంతఃపానపాత్రాభ్యంతరేచ
షకౌస్త్రీపానపాత్రమిత్యుతరః పరిహృతంత్యక్తంతన్నీలనీరజంవాస
నాథకౌటీప్తంనీలోత్పలంవ్రీడయాపరిహరలజ్జయాఅభివిరావైః-రుదదివా
ధస్తాచగచ్ఛత్అత్రమద్యాపగమనిమిత్తస్యనీలనీరజాధోగమనస్యరోదనవి
శిష్టలజ్జాహేతుకత్వేత్వేత్సాచాళివిరావైర్నివృద్ధికరణపరిణామోజ్జీ
వితేతిసంకరః||.....

మూ, ౧౨ { పాతిభంక్రిసరకేణగతానాంవక్రవాక్యరచ
నారమణీయః | గూఢసూచితరహస్యసహస్యఃసు
భ్రువాంప్రవప్యతేపరిహాసః || }

౧౨|| అథనుదనానుభావాన్వణయతి|| పాతిభమిత్యాది-త్రయాణాం
సరకాణాంసమాహారస్త్రీసరకంక్రివారముధుపానంసరకంముధుసాత్ర
స్యాత్ శీఘ్రపానైవశీఘ్రనీలివత్స్వః తద్ధితార్థేత్వాది నాసమాహారేద్విగుః
పాత్రాదిత్వేన్నపుంసకత్వంతేనత్రీసరకేణక్రిపానాన్వదాతిభూమిరితి

పాత్రప్రసిద్ధిప్రతిభైవ ప్రాతిభంప్రతిభా విశేషః ప్రజ్ఞాదిత్వాత్స్వాధే-
 నోత్తేత్యయః - యద్వాఙ్మానవీజభూతః సంస్థారవిశేషః ప్రతిభేతికావ్యప్రకా-
 శకారః తత్ర భవం ప్రాతిభంప్రతిభావిశేషవేదభవాధేనోత్తేత్యయః - త-
 త్ప్రాతిభంగతానాం త్రివారమథుపానోత్కటమదోచ్ఛస్థసంస్థార ప్రతిభావి-
 తప్రగల్భమతీనామిత్యథః - సుభ్రువాంస్త్రీణాం వక్త్రవాక్యరచనారమ-
 నీయః ప్రతికూలవాక్యప్రయోగరమ్యః గూఢానిపూర్వం లజ్జయా సంవృత్యాని-
 సూచితాని సంప్రతిమదేన ప్రకాశితాని రహస్యాని గ్రామ్యావయవచైష్టాప్ర-
 లపితాని యస్మిన్ సగూఢసూచిత రహస్యః సచాసానహాసశ్చైవి విశేషణ-
 సమాసః. తైవక్షీక విశేషణవిశేష్యభావాత్ *హాసోహాస్యమిత్యమరః. ప-
 రిహాసోహాసకేతిపహాసక్రీడేతియావత్ *గ్రవకేళీపరీహాస ఇత్యమరః.
 ప్రవవృత్తే ప్రవృత్తః ఇతః పరం మద సంచారి||

మూ, ౧౩ { భావహారిహాసితం వచనానాం కాశలం దృశీవికార }
 { విశేషాః చక్రిరేభ్యశమ్భజోరపివధావః కామినేవ }
 { తగుణేన మదేన ||

౧౩|| భావేతి || తరుణోత్కటేన యగానాచ మదేన కామినేవ ఋజోః ము-
 క్తానూ అపివధావః కిముత ప్రాధానామితి భావః భావహారిలీలాసమనోహ-
 రం హాసితం హాసః వచనానాం కాశలం ప్రాగల్భ్యం దృశీవికారవిశేషాశ్చ విలా-
 సవిశేషాశ్చ భృశంచక్రిరేకృతాని పుంసేవ మార్ధ్యంత్యాజయిత్వా ప్రాడిన్నీ-
 తేత్యర్థః. అత్ర హాసితకాశలవికారాణాం యోగపద్యోక్త్యా సముచ్చయః గుణ-
 క్రియా యోగపద్యం సముచ్చయ ఇతి లక్షణంతస్యోపమయాంగేన సంకరః తే-
 న ఋజోరపీత్యత్ర కిముత ప్రాధానామిత్యథాపత్తివ్యజ్జ్యతే ||

మూ, ౧౪ { అప్రసన్నమపరాధ్ధరిపత్యోకౌపదీప్తమురరీకృత }
 { ధైర్యమ్ | త్కౌళితన్నుశమితన్నవధూనాం ద్రాః }
 { తంనుహృదయం మధువారైః ||

౧౪|| అప్రసన్నమితి || అపరాధర్యాగస్థారీణిరాధైస్తృచ్ఛప్రత్యయః ప-
 త్యాదివయో అప్రసన్నం కలుషం యుభితమిత్యథః కౌపదీప్తం కోపేన ప్రజ్వలి-
 తమురరీకృత ధైర్యం అంగీకృతకానిన్యం * ఊరీ కృతమురరీకృతమంగీకృతమి-
 త్యమరః * ఊర్యాదివిదావశ్చైతిగతిత్వాత్ క్షమగతి ప్రాదయ ఇతి సమాసః.
 వధూనాం అంగనానాం హృదయం మధువారై మధ్యపర్యామైః * మధువా

౩౨౦ (మాఘకౌషే- సవ్యాఖ్యానే - దశమసర్గః.)

రామధుక్రమాశ్చర్యమరః త్సాలితంధాతన్ను - శమితంనిర్వాపితన్ను
 వితంద్రవీకృతన్ను - అన్యథాకథంతాదృగప్రసన్నతాదీప్తతాకరితతా
 హతాన్ని వృత్తిరితిభావః - అత్ర త్సాలిత త్వాదీనామేకత్ర విరోధానసా
 శ్యాచ్చనసంశయాలంకారః సతిసాదృశ్యేవిరుద్ధానైకకౌటిగోచరత్వా
 న్యకింతప్రసన్న త్వాదినియతనిమిత్తకంత్రాలిత త్వాద్యుత్పే త్సాన్త
 న్నుశబ్దావృత్తేతచ్చాప సన్న త్వాద్యుద్దేశినాంత్రాలిత త్వాద్యనుద్దేశి
 థాసంఖ్యనాన్వయమపేక్షితశ్చియథాసంఖ్యాలంకారేణసంకీర్త్యతే॥ ..

మూ, ౧౫ { సంతమేవచిరమప్రకృతత్వాదప్రకాశితమదిద్యుత }
 { దంశ్రేవిభ్రమంమధుషదఃప్రమదానాంధాతులీన }
 { ముషసర్గఃశ్రవాణమ్॥..... }

౧౫॥ సంతమితి॥ మధుషదఃప్రమదానాం స్త్రీణామంగవపుషి అన్య
 యస్తాత్ ప్రత్యయవిధిరీత్యుక్తలక్షణేప్రకృత్యాఖ్యేశబ్దరూపేచిరంసర్వ
 సంతమేవఏకత్ర స్వభావాత్ అన్యత్ర తస్య నైకార్థత్వాద్ధాతూనాంచే
 వఃకించాప్రకృతత్వాదప్రస్తుతత్వాదప్రసక్తత్వాదిత్యర్థః - అప్రకా
 మవ్యంజితంవిభ్రమంవిలాసం ధాతౌభావాదికలీనంగుఢమథమభిధే
 ఉపసర్గః ప్రాసిరివాదిద్యుతత్ ద్యోతయతిస్త్యద్యుత్యేశౌచద్యుపధాం
 ప్రాస్త్యః ద్యుతిస్వాప్యోస్సంప్రసారణమిత్యేభ్యాసస్యసంప్రసారణమి
 ఉపసర్గస్య ధాతులీనార్థద్యోతకత్వమాధానసంధానాదావనుస
 యంఉపమాలంకారః॥

మూ, ౧౬ { సావశేషపదముక్తముపేక్షాన్తస్తమాల్వవసనాభ }
 { రణేషుగంతుముత్థితమకారణతస్స ద్యోతయంతిహ }
 { దవిభ్రమమాసామ్॥..... }

౧౬॥ సావశేషేతి॥ సావశేషాణ్యధోక్తానిపదానియస్సేనీతదుక్తం
 వాక్యంస్త్రైషుమాల్వవసనాభ రణేషుపేక్షా - అనాదరఃఅకారణత
 స్తాదేవగంతుముత్థితంఉత్థానంచాసాం స్త్రీణామదవిభ్రమంమదవిక
 ద్యోతయంతిస్త్యవత్రైరనుభావైరాసాంమదసంచారోజ్ఞాతశ్చత్యర్థః - అ
 ధోక్తాదీనాంఖలైకపోతన్యాయాన్నదద్యోతనైవప్రవృత్తత్వాత్తత్క
 ఖ్యోద్విగీయసముచ్చయః * ఖలైకపోతన్యాయేనబహునాంకార్యసాధ
 కారణానాంసముద్వ్యోగఃసద్విగీయస్సముచ్చయశ్చితిలక్షణాత్॥

మూ, ౧౭ { సుదృఢమందవిగత త్తపమీషచృత్తురున్మీషితవ
త్తృదధత్వా | వీత్యతెస్తశనకై నావవధాన్ కామి }
నోముఖమథోముఖమైవ || }

౧౭|| మద్యేతి|| మద్యేనమన్యపానెనమందమల్పవిగత త్తప, పాయస్యత
త్-ఆతపవ ఈషదున్మీషిత నివత్సృణిలోమానియస్యశచృత్తుర్దధత్వానవవ
ధాన్వనాథయా కామినఃప్రియస్యముఖం ఆథోముఖమైవనమితవనః ప్రావ
నస్వాంగాచోపసజనాదివీకల్పదనీ కారఃశనకైరసంభ్ర మేణవీక్యతె
స్తతీర్యగీషితమిత్యథః - అత్రాపినుదమదనాభ్యాం శతైవ బలీయసీతిమా
ధ్యోశిశయోక్తిః*ఉదయద్యౌవనాముద్ధాలజ్ఞాఃఽదితమన్దా|| }

మూ, ౧౮ { యాకథంచరసభివచనైసప్రాగభిప్రియతమంబ్రజ
గల్భై | వీడజాడ్యమభజన్తధుపాసాస్వామదా }
త్వకృతిమెతిహిసర్వః || }

౧౮|| యోగియాస్త్రీ కథంచరకృతై రసభివచనైససభిప్ర రణయాప్రా
జ్ఞద్యపానాత్పూర్వగీభిప్రియతమంప్రియతమనమత్తుంఆభిముఖ్యైవ్యయా
భావఃప్రజగల్భైప్రగల్భతెస్త-సాస్త్రీ మధుపిబతీనధుపాసత్తి అతోనువ
సగైఃకఃవీడజాడ్యంహాధ్యమీభజత్ హోయాగంశుకంకమనాస్యభావ
మభజన్తదాదిత్యథః తథాహిసర్వఃజనఃమదాద్ధైతోః స్వాస్త్యకియాంప్ర
కృతిమెతిస్వభావంగచ్ఛతీస్వాభావికధర్మప్రకాశనంనుదధమః సామాన్యై
నపి శైవసమథానరూపోథాంతరన్యాసాలంకారః|| }

మూ, ౧౯ { ఛాదితఃకథమపీత్రపయాంతర్యఃప్రియంప్రతిదిరా
యరమణ్యాః | వారుణీమదవిశంకం మథావిశ్చక్షుషాః }
భవదసావరాగః || }

౧౯|| ఛాదితఃకథమపీత్రపయాంతర్యఃప్రియంప్రతియో రాగఃప్రియవిషయోభిలాషః
శ్రవయావిరాయంతఃఛాదితఃసంవృతః అసావయమెవ రాగోధాన్తిన్న
నసరేవారుణీమదవిశంకం మద్యగుడెన నిశ్చంకంచక్షుషోనె ప్రాదావిరభ
రదివఆవిభూతఃకిమ - అత్ర రతిరాగమదరాగయోరభిలాషసామనిమనా
యోః క్లేషప్రతిభోగ్థా పితాభేదాధ్యవసాయ మూలాతి శయోక్తిమహి
న్నయోగతగతోరాగః ఏవదిరనిరోధావృద్ధిసంప్రణమదోన్మాదతత్ర
పాక వాటయాచక్షుర్ద్వా రాద్భహిరుద్భిన్న ఇభేత్యుత్పేత్యతే - అవి

భావమౌవ్యవధానంకవిస్వతంత్ర్యత్||.....

మూ, 10 { అగతాన గణిత ప్రతియాతాన్వల్లభానభిసార
యిషూణామ్| ప్రా పితసినపప్రతిసారెసుభు }
వామవసరస్సరకేణ||

10|| అగతానితి|| అగతాన్వయం ప్రాప్తాతభావ్య గణితాశ్చైతేప్ర
యాతాశ్చైతిసా తానులిప్తవత్సర్వ కాలసమాసఃతావల్లభానభిసార
రయిషూణాంసం ప్రతిచంద్రోదయస్సయమేవాభిసారయతుం అభినతు
మిచ్చానాంఅభిసారయతేస్వాధ్యంతాత్మసంతామప్రత్యయఃసుభ
వాంస్తీణాంచెతసినపప్రతిసారేహాకప్తనుస్తాభిరకార్యంకృతమితివశా
త్తాపయక్తేపతిఃపశ్యత్తాపానుతాపశ్చవిప్రతీసారిత్యపీత్యమరఃసరకే
నాధునానాధుపానెనవా* సరకః శీధుపాత్రేస్యాచ్ఛీధుపానె చశీధునీతి
శ్చఃఅవసరః ప్రాపిప్రాప్తస్వయంగమనసౌకర్యాయమాధుపానంచక్రు
త్యథఃఅత్రాభిసరణకార్యస్యపశ్చత్తాపకారణస్య మదయోగాతేస్స
ర్యోక్తిఃసమాధ్యలంకారః*సమాధిస్సకరంకార్యంకారణాంతరయోగత
తికావ్యప్రకాశే||

మూ, 10 { మాపున సమభిసీసరమాగస్తారీణంమదవిమోహిత
చేతాః|యోషిదిత్యభిలలాషన హాలాందుస్త్యజః }
ఖలుసుఖాదపి మానః||

10|| మాపునరితి||మదవిమోహితచేతాఃమదవిమోహితచిత్తాభామిత
త్వాదతీ||అహమితిశేషఃఅగస్తారీణంఅపరాధకృతం అతః కృకమాత్మాని
నావిజానీయస్యసత్వంతం పునభూయోమాభిసీసరంనాభిసరయాణిసర
తేస్వాధ్యంతాత్ సౌచజ్యుపధాయాహుస్వ్యదీఘాలఘూరిత్య
భ్యాసద్వీర్ఘః - ఇతిత్రత్యాలోచ్యైత్యథః గమ్యమానాథాత్వాదప్రయోగఃఅ
న్యథాపానదుక్యమిత్యలంకారికాః-యోషిత్వాచితస్తీ హాలాంసురాం
*సురాహలిప్రియాహాలెత్యమరః|నాభిలలాష-తథాహిసుఖాదపిమామో
దుస్త్యజఃఖలుఅతోల్పకారణాదధికాథాహానిరితినశంకనీయమిత్యథాంత
రన్యాసః||.....

మూ, 11 { హీ, విమోహమహర్దయతానామంతికంరతిసు
ఖాయునినాయ|సప్రసాదమితిసేవితమాసీత్సద్య }
ఎవఫలదంమధుతాసామ్||

హీతి|| సప్రసాదం మనః ప్రసాదపూర్వకం మమేదం శ్రేయస్తరమితిభావ
 గ్రార్వకమిత్యథః-అన్యథామహాబాదయిఎవనస్యాత్-దైవజ్ఞేభేషజై
 గురోభివచనాదితిభావః-సేవితముపయుక్తమితి హేతో మఘ తాసాం
 సద్యఎవఫలదమగీత-కుతః హీ విమోహంప్రీడాజాడ్య మహారతో రఃమ
 భాయసురత సుఖానుభవాయదయితా నానుంఠకంని నాయ అత్ర హీ హర
 ణాంతిక నయన వాక్యాథాభ్యాంఫలదాన వాక్యాథాసమర్థా నాద నేక
 వాక్యాథాహేతుకం కావ్యలింగమలంకారః||.....

మూ, ౨౩ { దత్తమాత్తమదనందయితేనప్యో_ప్రమా తిశయికే }
 { నర సేనాసస్పదేముఖసురంప్రమదాభ్యోనామయా }
 { ధనుషిచపుష్పదపాది || }

౨౩|| దత్తమితి|| అత్తమదనం అహిత మదనం యథాతథాదయితేన దత్తం అ
 తఎ వాతిశయితేన అతిశయప్రచురేణ్య వినయాదిభ్యఃష్టక్ రసేన స్వాదేన
 వ్యాప్తంస్వానుతరమిత్యర్థః ముఖేను రాముఖసురంగం ధూషనుద్యవ్యవిభా
 షాసేనానురాచ్ఛాగ్నాశాలానిశానామితి నపుంసకత్వంప్రకృష్టమదోయా
 సాంతాభ్యఃప్రమదాభ్యః స్త్రీభ్యఃఃగుచ్యథానాంప్రీయమాణ్యతిసంప్ర
 సాదనసంజ్ఞాసస్పదేరురుచేస్త్రీ తికరముభూదిత్యథః-కతారిలిట్-అతఎవత
 దేన తాసాంనుదకరంచాసీదిత్యాహవా మేతిహాథంప్రాగశ్చక్రగ్ధాదివదప్య
 త్పన్నంనా మాపి ప్రమదేతినామధేయం చపుష్పదపాదిపుష్పన్నంజా
 తం-యథాప్రకృష్టమద యోగాత్ ప్రమదేత్యన్వర్థనామకత్వంభవైశ్చ
 థాతాసైనామాద్యన్నిత్యథః-పద్యలేణ్యం తాత్త తారిలుక్-చిన్ తేప
 దత్తిచిన్ ప్రత్యయేచిన్-ప్రమదాభిరితిపాతేనస్పదేస్వాదయాంచక్ర
 త్యథః-స్వాదనమశనంభక్షణమాహారోభోజనంస్వాదనమితిహాలాయు
 థే-స్వదిస్వాద్యోరేకాథాత్వాభిధానాత్కర్మణిలిట్-అత్ర పూర్వ వాక్యా
 థాసోయోత్తర వాక్యాథాంప్రతిహేతుత్వాత్కావ్యలింగమ్||.....

మూ, ౨౪ { లబ్ధసౌరభగుణోమదిగాణా మంగనాస్యచషకస్య }
 { చగంధః! మోదితాళిరితరేతరయోగాదన్య తామ }
 { భజతాతిశయన్న || }

౨౪|| లబ్ధేతి || లబ్ధసౌరభగుణోమేశనాస్సౌప్రసారభ్యోత్కృష్టః అ
 రపవమోదితాళిః అనందితభృంగః మదిరాణాం మద్యానామంగనాస్య మేవ

208 (మాఘకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే - దశమసర్గః.)

చమకంతస్యచగః ధోగంధగుణఃఇతరైతరస్యయోగాన్తిశ్రణౌదస్యతాహస
ర్పశాంతభజత-అతిశయన్నతత్రైపూర్త-వణంవాలభజతయత్తుకద
హాదౌసు, తాన్తకుంకుమాదౌచోభయథాపదశనాదయంసంశయితః
వఃఅతఏవసంశయాలంకారః॥

మూ, ౨౧ { మానభంగపటునానురతేచ్ఛాంతన్వతాప్రథయ }
{ తాదృశిరాగమ్ భజిరేసపదిభావయతాంతర్యోషి }
{ తఃప్రణయినేవమదేన॥ }

౨౧ మానెతి॥ మానభంగపటునానౌపశమనసమభేదననురతేచ్ఛాంతన
తామదమోదీపకనదృశిరాగమానుభ్యంప్రీతిచప్రథయతాప్రకాశం
తాలంతరంతఃకరణంభావయతారంజయతామదేనప్రణయినేవయోషి
స్రియఃభేజిరేసప్రాప్తఃరాగమితీజైషమూలాతీతయోక్తిసంకీర్ణయముపమా

మూ, ౨౨ { పానధౌతనవయావకరాగంసుభ్రవోనిభృతచుం }
{ బనదత్యోఃప్రయసామధరరాగరసేనస్వకిలా }
{ ధరముపాళిరరజ్జుః॥ }

౨౨॥ పానెతి॥ ఉపాళితర్యోఃసమీపేసనిపాథేవ్యయాభావః*అలిస
భివయస్యచైత్యమరః*అతఏవనిభృతచుంబనదత్యోః గూఢచుంబనచతురా
సుభృవఃపానధౌతనవయావకరాగంసుభ్రవోనిభృతచుంబనదత్యోః గూఢచుంబనచతురా
ధరంప్రయసామధరరేషుటప్రేషురాగరసః తాంబూలరాగర్రవఃతేన
రజ్జుః కిల*అవ్యగూఢస్యావ్యతాధానమిహరంజైరథః - కిలైత్యవరమా
థేతేనపానధౌతరాగేషుస్వాధరేషుప్రయోధరరాగసంక్రమణనాట
తేనసభీనచుక్షమేవప్రియైశ్చుంబనంకారయామానురిత్యథః- అత్రాగం
తునారంజనెనసహజచుంబననిగూహనాస్తీలనాలంకారభేదః*మీలనంవస్త
నాయత్రవస్తంతరనిగూహనమ్॥

మూ, ౨౩ { అపితంతరితవత్యపినామగ్రాహమన్యయవతే }
{ రణయితేన ఉర్ముస్తమదమప్యపిబంతీవీక్షమద్య }
{ మితగాతుమమాన॥ }

౨౩॥ అపితమితి॥ దయితేనాన్యయవతేసపత్న్యానామగ్రాహంనామ
గృహీత్వానామ్నాదృశిగ్రహూరితిణమల్ప్రత్యయః*అపితంతంమ
ద్యరసితవతీతస్వాదితవత్యపిరసతేరాస్వాదనాగ్ధాత్తవతాః*ఉగితశ్చైతి

కాదిదితశ్చేషఃకుదండ్యునిన్ననమమాదేత్యథః- కథరాసపత్నీతుమ
 నుపిబంధ్యపిఠీత్యుద్యమైవనుమాదమతామనోనివృత్తరేవమద హేతు
 భావఃఅత్ర ఘాగ్వాధేపా నెపినమమాదభ్యువి శేషోక్తిఃత్రరాధేత్వ
 పిబంత్యపినుమాదేతివిభావనా*కారణేనవివాకార్యస్యోత్పత్తిస్సాన్యసిద్ధిభావ
 నాతత్సాను గ్రామనుత్పత్తిఃశేషోక్తినిగద్యతేతయోస్సంసృష్టిః||.

అన్యయాన్యవనితాగతచిత్తంచిత్రనాథమభిశంకిత
 మూ, ౨౮ { వత్సాప్రీతభూరిసురయాపిన మేదేనివృత్తిహింస }
 నిసోమదహేతుః||

౨౮|| అన్యయేతి||చిత్రనాదంభతాఃరం అన్యవనితాగతచిత్తంసపత్నీ సం
 క్రాంతచేతసంఅభిశంకితవత్సాప్రీతస్వసంత్యా అన్యయాకియాదిత్ స్త్రీ
 యాపీతభూరిసురయాపిన మేదేనమత్తంమాద్యతే భావవేలిత్ - తథాహీ
 మనసోనివృత్తిః మదహేతుర్ని సామాన్యేనవిశేషసమర్థనాదధాంతర
 న్యాసః ఏషావమౌడాభీరుశ్చ అన్యథాసాశంకాయాఃపానాఘటనాదితి||

కోపవత్సనున యానగృహీత్వా ప్రాగభోమధు
 మూ, ౨౯ { నదాహితమోహం | కోపితం ఓరహభేదితచిత్తా }
 కాంతమేవకలయంత్యనునిన్యే||

౨౯|| కోపవతీతి||కోపవతీసరోహితపవానునయాప్రియప్రాగ్భానన్యగృ
 హీత్వాఅనాదృత్యఅభోసంప్రకీరిహభేదితచిత్తావశ్చాపతప్రాకాచిన్య
 ధునుదేనాహితమోహంకృతచిత్తపిభ్రమాసతీ- కాంతమేవకోపితమాత్మ
 నారోపితంకలయంతీజానతీఅనునిన్యేసాపరాధాహంతునున్యేతిప్రాధికత
 వతీమతేమకిన్న సంభాదితమితిభావః- ఏషాకలహంతరితా||

కుర్వతాముకుళితాక్షీయుగానామంగ సాదమవ
 మూ, 30 { సాదితవాచామ్ | ఈష్యయేవహారతాప్రియ }
 మాసాంతర్దణస్స్వయమకారిమదేన||

30|| కుర్వతేతి|| ముకుళితాక్షీయుగానాం అవసాదితవాచాంకుంతితిగిరా
 మాసాంస్త్రీణాంఅంగసాదంశిశ్చేష్టతాంకుర్వతాప్రియంహారతామదే
 నేష్యయేవేశ్యత్రేత్యోతస్యాప్రియోగుణఃతద్దణోక్షిణీమీలనవాక్సా
 దాంగసాదనరూపఃస్వయమకారి అకృతః - హీమదయోస్తుల్యానుభావ
 త్వానితిభావః||

మూ, ౩౦ { గండభిత్తిఃపురానదృశీషువ్యాజ్ఞేనాంచిత దృశాం
ప్రతిమేదుఃపానపాబలిత కాంతిఃపువశ్చాల్లోద్ర }
చూణాతిల కాకృతిరాసీత్ ||.....

౩౦|| గండభిత్తిః|| ప, తిమెంచుః ప్రతిబింబచంద్రఃసదృశీషుసమానవశాన్
అంచితదృశాంసుదృశాంగండభిత్తిఃపురానురాపానాత్ పూర్వంనవ
నాభేదిత దేకతాపత్యాతద్వివిక్తతయానగృహితఇత్యర్థః- అతఎవసా
న్యాలంకారః* నామాన్యంగుణసామ్యేనయిత్రవస్వంశరైకతేతలక్షణ
విపూర్వాదుడైకమణిబుజ్జ్ ఆడజాదీనామిత్యాడాగమః- వశ్చాల్లోద్ర
నంతరం- పాననపానమదేనపాబలితాపాబలికృతాకాంతిర్యాసాంతా
గండభిత్తిఃపురాల్లోద్రచూణాస్యల్లోద్రపగాగస్యస్థిలకః- విత్రకం* తమా
త్రతిలకవిక్రకాణిపశేషకః- నిష్ఠేయః- చతురీయంచనస్త్రియాగుదకుంకు
ఇత్యమరః తస్యాకృతిరివాకృతిర్యస్యసతీత్- మైర్జ్యద్వివిక్త ఎవాసీది
ర్థః- తిలకాకృతిరితనిదశనాత్పురోక్తసామాన్యసంస్కృతిః||

మూ, ౩౧ { ఉద్ధతైరివపరస్పరసంగాదీరితాన్యభయతః కుచ
సుంభైః| యోషితామతిహదేనజఘ్నాఃఖర్షిభ్ర }
మాతీశయపుంషివపూంషి ||

౩౧|| ఉద్ధతైరితి|| ఉద్ధతైర్దృక్- పైరివకుంచసుంభైఃపరస్పరసంగాత్ అన్యో
న్యసంఘషాదుభయతః- ఈరితాన్యాకృష్టానితథావిభ్రమాతీశయంవిలాసః
శేషంపుష్లంతీతితత్పుంషినపుంసకస్యయులచ ఇతినుమాగమః- యోషితాః
వపూంషిపూర్వవన్నమాగమ్యసాంతమహతస్సంయోగస్యేతిదీర్ఘావి
శేషః- అతిమదేనజఘ్నాః- భ్రేముఃదృప్తసంఘషాస్తటస్థపీడాకరః- య
థావృషభకలహోద్వత్ససాదభంగఇతిభావః||.....

మూ, ౩౩ { చారుతావపురభూషయగాసాంతామనూననవ
యావనయోగః| తంపునర్తకరకేతనలక్ష్మీస్తాంమ }
దోదయితసంగమభూషః||

౩౩|| చారుతేతి|| అసాంయోషితాంవపుష్పరుశాసాందయఃమభూషయ
తతాంచారుశాంఅనూననవయావనయోగః- అభూషయత్ తంపుననవ
యావనయోగంకురకేతనలక్ష్మీః- గున్తథసంపత్తిరభూషయత్ తాంమకుర
కేతనలక్ష్మీందయితసంగమం- ఎవభూషాభూషణంయస్యసః- చదోభూషయత్
తాంమదుఃతంచదయితసంగమఇత్యర్థః- అత్రప్రక్రమానుసారాత్తాంమ

ఃపివల్లభసంగమభిఞానాయాయోక్తవ్యేపిశేషణత్యేనప్రయోగోను
 క్తవీ నామనుద్వేగాత్ యథాభారవేప్రయోగః-శుచిభూషయతీశ్లోకే
 నయాంకస్సచస్థిభూషణభిప్రయోక్తవ్యేసనయాపాదితస్థిభూషణభి
 తిలక్తోత్తరోత్తరస్యపూర్వపూర్వవిశేషణత్వాదేకావళిః*యత్తోత్తరో
 త్తరేషాంస్యాత్పూర్వపూర్వప్రతిక్రమాత్ విశేషణస్యకథనమాసావేకా
 వళిమేతేతిలక్షణాత్ ||

మూ, 3౪ { శ్రీబతామువగతాస్సనువేలంతాసురోషపరితోషచ
 ఘోషాః | అగ్రహీన్ను సశరంధనుర్ముమాస నూ }
 యితనివంగమంగళః ||

3౪|| శ్రీబతామితి||శ్రీబతామస్తతాం*చుతేశౌంహోహుక్షీవాభ్యశ్చుగః*శ్రీ
 బృమద్యత్యస్తాత్థాతోః*అనువసగాత్పుల్లక్షీబక్తశోల్లామాశ్చనిష్టాతా
 నిపాతిశివగతానుప్రాపంసుఅతేవనఅనువేలంప్రతిక్షణ-రోషపరితోషపతి
 ఘోషావప్రసాదవతీషుతానుస్త్రీఘోషయే - అనంగస్సశరంధనురగృహీ
 న్న ఉజ్జ్వితనివంగంత్యక్తతూణీరంయథాతథాఉజ్జ్వానాసనుతత్వాజకింఉ
 య్యతేగితి-ఇజాదేక్షురుమతోస్పృచ్ఛశ్యామ్ప్రత్యయిః-రస్తాసుధను
 గ్రహణంపరికుప్తానుత్యాగశ్చ రోషపరితోషాభ్యాముత్పేక్ష్యతే అన్య
 థారోషానంతరంపరితోషఃపరితోషానంతరంరోషశ్చ సస్యేతామితిభావః-
 రోషపరితోషయోధానుగృహణోజ్జ్వాభ్యాం యథాసంఖ్యేన అన్వయా
 ద్యథాసంఖ్యాలంకారః-తేనోత్పేక్షయోరంగాంగీభావేనసంకరః||.....

మూ, 3౫ { శంకయాన్యయువతౌవనితాభిఃప్రత్యభేదిరయిత
 స్సుస్ఫుటమేవ | నక్షుమంభవతితత్ప్రవిచారేమత్సరే }
 ణహతసంవృణిచేతః ||

3౫|| శంకయేతి||వనితాభిరన్యయువతౌసపత్న్యాంశంకయాతత్సంగశం
 కామాత్రేణవయితఃస్సుటమేవ-నిశ్చితవదేవప్రత్యభేదిస్థవత్కృత్యోష్టా
 టితత్ప్రత్యభః-అనుచితోయమవిమృశ్యమిథ్యాభియోగభిశంకాంపరిహర
 తినైతిమన్మరేణవైరేణహతాసంవృతిగోప్యగోపనంయస్యతచ్ఛైత్యతత్ప్ర
 విచారేభూతార్థచింతాయాంక్షుమంసహిష్టునభవతిమన్మరగ్రస్తచేసా
 మేషస్సభావభిభావః - సామాన్యేనవిశేషణసమర్థాన రూపోథాంతర
 న్యాసః ||

(నూఘకావ్యే - సవ్యాఖ్యానే - దశమసర్గః.)

మూ, ౩౧ { ఆననై విచక సెహృషితాభిర్వల్లభానభిశమాభి
రభావిఅర్చతాంహృదయమాపచ రోషోలోల
తీవ్రవచ నెఘవధూనామ్ || }

౩౧|| ఆననై రితి||వల్లభానభివల్లభసహజమిత్యర్థః; అభిరభాగజ్జతిలక్షః
థేకర్తృప్రవచనీయత్వాత్ ద్వితీయావధూనామాన్మనైవిచక సెపికసిః
భావేలితనూభిగంగై హృషితాభిఃపులకితైః హృషే లోమస్వితీ
గఃః అభాషిభూతంభావేలుజ్ - హృదయంచార్చతాంద్రవత్వమాప .
తీన్యంజహః త్యర్థః; వచ నెఘరోషః కౌఘః; లోలతీవ్రవచనగతరి
షఃవక్రతాపినివృత్తైశ్యర్థః - అత్ర వధూష్వాననివికాసాద్య నైకక్రియా
యాగపద్యాత్సముచ్చయాలంకారః; గుణక్రియాయాగపద్యం సముచ్చయ
జ్జతిలక్షణాత్ || :

మూ, ౩౨ { రూపమప్రతివిధానమనోజ్ఞం ప్రేమకార్యమనపై
క్ష్యవికాసి చాటుచాకృతకసంభ్రమమాసాంకా
మణిత్యమగమనమణిఘ || }

౩౨|| రూపమితి||అప్రతివిధానమప్రతియత్న మేవమనోజ్ఞంస్వభావమంద
రమిత్యర్థః; రూపమాకృతిః కార్యంప్రయోజనమనపైక్ష్యవికాసి వర్ధమానం
అనౌపాధికమిత్యర్థః; ప్రేమాకృతకసంభ్రమం అకృత్రిమసంరంభంచా
టుప్రియవచనమాసాం స్త్రీణాంరమణిఘః పయోకామణాణశ్చ వశీకరణ
కర్తవ్యం; *వశక్రియాసంపదనం-మూలకర్తృశుకానుకూలమిత్యనుకోఽత్యు
క్తాత్కమణోణిస్సాధేణోప్రత్యయః; అగమణ - ప్రాప్తానిగమేర్లు
జ్జ్ఞైరజాదేశః - అత్ర రూపానిష్ఠారోప్యమాణస్య కామణశ్చస్య ప్రకృ
తోపయోగాత్పరిణామాలంకారః || :

మూ, ౩౩ { వీలయెవసుతనోస్తులయిశ్వాగౌరవాభ్యమపిలావ
ణికెనమానవంచనవిదావదనైతక్రితమెవహృద
యందయితస్య || }

౩౩|| వీలయెతి||లావణ్యంకాంతివిశేషోస్యాస్తితిలావణికంలావణ్యవత్; అ
తథానితనావశితస్త్వశ్యయైతస్యైకః యస్యైతిలోపేషహలస్తద్ధితస్యైతి
యకారలోపః - అస్యత్రతులవణం వణ్యమస్యైతిలావణికోలవణవ్యవహా
రీలవణాత్తథాతేనలావణికేనమానవంచనవిదా అహంకారహరణదయేణ

స్త్రపరిమాణప్రతారణపటునానుతనోః స్త్రీయావదననకత్రాణా
 కాభ్యంగాంభీర్యసంపన్నమపితన్యత్రగురుత్వయుక్తమపి దయితస్యహృ
 యన్నాయకచిత్తంలీలయావిలాసేనైవతులయిత్వాచాలయిత్వాఅన్యత్రా
 హాయాసేనైవోన్మాయగుర్వపి లఘుతయామీత్యేత్యథః - క్రీతంవశీకృ
 తమేవఅన్యత్రమూల్యదానెనస్వీకృతమేవఅత్రవిశేషణమహిమ్నైవవదనే
 వశీకృత్వస్యహృదయేవణ్యత్వస్యచప్రతీతేస్సమాసోక్తిరలంకారః-వాచ్యస్య
 హృదయస్యప్రతీయమానపణ్యాభేదేనక్రీతతోపక్తేంతలొకైకేహృదయావ
 జానెలొకైకక్రయవ్యవహారసమాలోపః ||

మూ, ౩౯ { స్వశాఖాజివిశదచ్ఛవిచారౌకల్పితేన్ముగద్భృశాం
 సురతాయా సన్నతించదతిపెతురజస్రదృష్టయః }
 { ప్రియతమేశయనెచ ||

౩౯|| ఎవంమదనానుభావంవణణయిత్వాసంప్రతిసురతకేళీవణానాంప్ర
 స్తాతి-తత్రసురతంద్వివిధంబాహ్యమాభ్యంతరంచెతిబాహ్యంచక్షుప్రభా
 వణాశ్లేషచుంబనాద్యనైకభేదభిన్నంతత్రదృష్టివిశేషంతావదాహ||స్వశే
 తి||స్వశాఖాజిసుఖస్వశేవశివదావిమలాశుభాచయాచ్ఛఃకాంతిఃతయా
 చారౌగమ్యేసురతాయకల్పితేరతిసుఖదత్తేనసృష్టేవిహారయోగ్యతయా
 సజ్జీకృతేచసన్నతిమానుకూల్యంప్రావీణ్యంచదధతీదధానైప్రియతమేశయ
 నెచముగద్భృశాందృష్టయః స్త్రీణాన్నైత్రాణిఅజనమవిచ్ఛిన్నంపెతుఃపతి
 తాయుగవసుభయాలోకనాత్అభిలాషంవ్యంజయామాసురిత్యథః-అ
 గ్రప్రియతమేశయనయోఃప్రకృతయోరైవధర్మసామ్యాదౌపన్యసప్రతీతేః
 కేవలప్రకృతగౌచరాతుభ్యయోగితా||.....

మూ, ౪౦ { యూనిరాగతరల్లైరపితిర్యక్పావీభిశ్శుతిగుణేన
 యుతస్యదీఘదర్శిభిరకారివగూనాంబంధునం }
 { నయనయోశ్శృవణస్య ||

౪౦|| యూనీతి||రాగేగతరల్లైశ్చపల్లైరపిదశాసూక్ష్మకైరపీత్యర్థః యూ
 నిప్రియోశ్చిర్యక్పావీభిఃత్రవయావిప్రసారిభిఃదీఘదర్శిభిరాయితాలో
 కనన్యాపారైరిత్యథః-అన్యత్రరాగద్వేషచపల్లైఃఅతఏవనిర్యక్పావీభిఃకు
 టిలవృత్తిభిరపిదీఘదర్శిభిఃఆగామికార్యజ్ఞైరిత్యథః-వధూనానయనైః
 శ్రుతిగుణేనశబ్దగ్రహణపాటవేనయుతస్యశ్రూయతేనైవేతిశ్రవణంశ్రౌ

౩౩౦ (మాఘకావ్యే- సవ్యాఖ్యానే- దశమసర్గః,)

శ్రంతస్యలఘునమతీక్రామోనాకారికణాంతవిశ్రాంతమిత్యతః అన్య
త్రశుశ్రవణమభ్యాసశ్చతియావత్ సైవగుణః తేనయితస్య ప్రాయతక్షతి
శ్రవణంశాస్త్రంతస్యలఘునంనాకారిరాగద్వైషగ్రస్థాపితాస్తజ్జఃకదా
చిచ్ఛాస్తాతీక్రమాద్భిభేతీభావఃఅయంచవ్యవహారోనయినేషురాగతర
రైరిత్యాదిశ్చిప్తవిశేషగుహహిమ్నాగవ్యతశ్చేసమాసోక్తిప్రభేదఃఇయంచ
రాగద్వైష్టగౌత్సుక్యానుభావః॥

మూ. ౮౦ { సజ్జః ఛేచ్ఛురభిధాతుమనీశాసమ్ముఖీనచ బభూవది
స్యాయః! స్పృశ నేనదయితస్యనత భూరంగసంగ }
చపలాపిచకంపే॥

౮౦॥ సజ్జః ఛేచ్ఛురభిధాతుమనీశాసమ్ముఖీనచ బభూవది
విస్తరిచ్ఛుగిత్సుప్రత్యయాంతోనిపాతః అభిధాతుంసంభాషితుంఅనీశా అక్ష
మాబభూవదిశ్చ ముగ్రప్టుమిచ్ఛురపిచ్ఛేస్సన్నంతాదుప్రత్యయఃసంముఖీతి
భిముఖీనబభూవఅంగసంగచపలాగాత్రస్పృశలాలాపిదయితస్య నాయక
స్యస్పృశ నేనచకంపేకంపితవతీ - ఎతేచకంపాద మోలజ్జాసాధ్వసానుభా
వాఃలజ్జావిజితమన్త క్షేయంముగ్ధా॥

మూ. ౮౧ { ఉత్తరీయవినయా శ్ర పమాణాతదీక్షణ మాగం తస్య ప్రాధువ్య
ణ మాగ్రమ్! ఆపగిష్టపిక టేనఃవోధుర్వక్ష సైవకుచ }
మండలమన్యా॥

౮౧॥ అథాలింగనవణాయతి॥ ఉత్తరీయేతి॥ అన్యాస్త్రీ ఉత్తరీయవినయా
త్కుచాంశుకాకంపణా శ్ర పమాణాతదీక్షణ మాగం తస్య ప్రాధువ్య
ష్టి పథం ఆయంధతీకిలఅవృణ్వసీవనతువ స్తుత ఇతీకిలాధఃపిక టేనపిశాలేన
జిశంకంబుదిశాలంస్యాశ్కరాశంపికటంత ఛేతీవైజయంతీసం ప్రోదశ్చకట
జితి చకారాద్వైకంబు ప్రత్యయఃపివోధుఃపరిణేతుఃపక్ష సైవకుచ మండల
మాపరిష్టఅవృణవ కుచావరణ వ్యాజేనఅలింగితవతీత్యధః - వృథాంలుజిత
శ్చ అదాగిమఃఅశ్రకుచసంపరిణేనఅలింగనెచ్ఛానిగూహనాత్ మీలనభేదఃఎ
మాలజ్జామన్తకమద్యస్థానద్యమా॥

మూ. ౮౩ { అంశుకం హృశవతాతను బాహుస్వస్తి కాపీహిత
ముగ్ధకుచాగ్రాభిన్న శంఖివలయంపరిణేత్రావర్య }
రంభిరభసాదదిరోధా॥

3॥ అంశుకిమితీ ॥ అంశుకము త్తరీయం హృతవతాపరిణే త్రాభ త్రాత
 స్మిశృతయోః బాహుభ్యాః స్వస్తికోబంధవిశేష సైసపిహితే రోహితేను
 ధ్గనుందరేసుచాగ్రయయాసాతధిక్తా అవిరోధానవోధాభిన్నానిశంఖస్యవ
 లయానియస్మికగ్నశితవ్యథాతథా రభసాద్వై గాశ్వర్యరంభిగాఢమాన్యే
 ట్టైశ్యవః - రభేవ్యం తాత్యమాణియజ్జ్వరభరశబ్దోరితినుమాగమః -
 ఏమాచముద్గా ॥

మూ, రర { సంజహోరసహసాపరిరభ్య ప్రేయసీముః పరహయ్య
 మూ, రర { ఓరోదన్మ! సంహితం రభిపల్లస్తి తభిన్న కోధమాశు }
 తగుణేషును హేమమ్ |

రర॥ సంజహోరే॥ తగుణేషుయువసువిరోధం ప్రణయకలహం విరహయ్యవి
 హాయగహయతేః సావతణ్యం శాత్వల్యపిలముసూగ్వాదిత్యయాదేశః స
 హసాపరిరభ్యాః ప్రేయస్యోయై ప్రేమపరిరంభ ప్రేయసీష్వాన్తిప్తవధూకేషున
 త్స్యః ఈయసశ్చైతినిషేధాత్ కలభావః ఈయసోబహువ్రీహేః ప్రతిషేధో
 వక్తివృత్తిత్యవసజ్జన హస్పనిషేధః రతిపతిః కామః సంహితం ప్రాగారోపి
 తంను హేమంను హంతంశరస్మితభిన్న కోధంస్వయత్న సాఫల్యాత్ స్థిత
 ముద్రితసూర్యరోషంయథాతథా ఆశుసంజహోర - సిద్ధిభేదసాధనానవకా
 శాదిత్యవః విరోధం భాంతోయూనాం విగ్రహాగ్నిభావః ॥

మూ, రర { స్రంసమానముపయం తరివధ్వాన్తిప్తవత్సవసవ
 మూ, రర { త్ను రసేన! ఆత్మనైవరురుధేకృతినైవస్పదసంగి }
 వసనంజఘనైః ॥

రర॥ స్రంసమానమితి॥ ఉపయంతరిభతారం సేనరాగాంధతయైత్యవః ఉ
 పసపతి సపత్నీ సమీపే సమీపాభేవ్యయాభావేనపుంసక హస్తత్వం శిష్ట
 వత్సాన్తిప్తవతినా స్రంసమానం స్వగ్భయభూపారవశ్యాత్ భ్రశ్యమానంతథా
 పిస్పదసంగిస్సేనసాత్మికేనసక్తం వధావః వసనంకృతినామతలెన స్వస్య
 దంలాఘవమిజానతేవైత్యవః - జఘనసకత్రా ఆత్మనైవస్వయమేవ
 రురుధేనధంసాతునవేత్తీభావః స్పదహేతుకస్యవస్తరిరోధస్యజ్ఞానహే
 తుకత్వముత్ప్రేత్యతే ॥

మూ, రర { సీడితేవరడరః ప్రతిపేషగభతారిస్తనయుగేనయు
 మూ, రర { వశ్యాః! స్పష్టమేవదళతః ప్రతినాగ్యాస్తన్తయ }
 త్వమభవద్ధృరయస్య ॥

౪౬॥ పీడితేతి॥ యవత్యాఃకువతేస్తనయుగెనకువయుగెనభర్తరిపురోగై
సవన్నీ నమక్ష మెవడరఃప్రతిపిష్యడరఃప్రతిపెష్యపరిక్లిశ్యమానైచేతిణము
ల్ ప్రత్యయః, కృన్నైజంత ఇత్యవ్యయసంజ్ఞాపీడితేసతి దశత ఈవ్యయా
దీర్యమాణస్యేవ, తినార్యాసృవశ్చాన్యఃహృదయస్యతన్వయత్వం భర్తృతా
శాన్త్యన్యస్ఫుటమభవదేవ-అన్యథా కథమన్యపీడనాదన్యస్యదశనమితిభా
వః- అతఎవేయమసంగత్యలంకారోవజీవినీతన్వయతోష్ఠ్యై యైతిసంకరః.

•కార్యకారణయోభిఞ్నదేశత్వేస్యాదసంగతిః॥

మూ, ౪౭ { సీపితస్తరమరస్యపవీడంవల్లభేఘన మభిష్యజమా
నై, చక్రతాన్నయయతుఃకుచకుంభాసుభ్రువఃకఠిన
తాతీశయోన॥.....

౪౭॥ దీపితే॥ వల్లభేదీపితస్తరమస్త్రీపిత కామయథాతథాడరస్యపవీడ్యడి
రస్యపవీడంస్తరస్త్రమ్యాంచోపవీడరుధకషణిణముల్ క్షతత్తుగుషేకృతిబహు
శమిత్యలునునంగాధ మభిష్యజమానై పరిరంభమాణైసతి * పరిరంభఃపరి
ష్వంగఃసంక్లేషడపగూహనమిత్యమరః-సుభ్రువఃకుచకుంభాకఠినతాతీశయో
నచక్రతాంపరిమండలతాం-నయయతుః-నప్రాప్తాత్రిగ్గాధానింగనాల్
కుచకుంభయోఃచక్రత్వసంబంధేపిఅసంబంధోక్తైరతిశయోక్తిభేదాలంకారః॥

మూ, ౪౮ { సంప్రవెష్టుమివయోషితఈషుశ్శిష్యతాం హృద
యమిష్టతమానామ్| అత్తనస్సతతమేవతదంతర్వ
తిఞోనఖిలునూనమజాన్॥

౪౮॥ సంప్రవెష్టుమితి॥ యోషితఃశిష్యతామాలింగితనతామిష్టతమానాం
హృదయంసంప్రవెష్టుమీమరిచ్చంతిస్సైవేతిగాధాశ్లేషమిత్తాక్రియాస్వ
రూపోత్పైత్సోగుణస్వరూపోత్పైత్సోవాఽవత్సోభేదాత్-అతఎవాత్మనః
స్వాసతతమేవ తదంతర్వఃసః తేషామిష్టతమానాం అంతర్హృదయే
షేష్టవస్థితాన్నాజాన్మానానం - అన్యథాకథంపునఃప్రవేశేచ్ఛేతిభావః- ఇ
యంతిజ్ఞానోత్పైత్సో-పూర్వోత్పైత్సోసాపేయైతి సజాతీయసంకరః॥

మూ, ౪౯ { స్నేహనిభ౯ర మధత్తవధూనా మాద్ర౯తాంవ
పురసంశయమంతః| యూనిగాధపరిరంభిణీవస్త్ర
ఞ్నోపమంబువవృషేయదనైన్॥

౪౯॥ స్నేహేతి॥ స్నేహనిభ౯రంప్రేమరసపూర్ణంత్వైలాదిద్రవ్యపూ

॥౯౦౮౮॥ స్నేహా స్త్రీ ప్రవహాద యోగివై జయంతీ॥ అశ్వవహధా
 గంవపురం గర్భాంత్ర వత్సం అథ త్త- స్తే హస్తవృక్షాణామంత
 రాన్రంభవతీతి భావః - అసంశయసంశయస్యా భావః ఆథా భావేవ్య
 యా భావః-కుతఃయద్యస్తా త్ యోగిపుంసి గాఢంపరిరంభత ఇతి గాఢపరిరం
 భిణి గాఢా క్లేషిణి సతి-అ నెవవపుషాక త్రావ స్త్రం క్షో సయిత్యాపరిషి
 చ్యవ స్త్ర క్షోపంక్షూయూధాతోణ్యంతాత్ & అతిః ప్రీత్యాది నాపు
 గాగమే చైతే క్షోపెరిణిముల్ ప్రత్యయః- అంబువవృషేవృష్టంకర్షణి
 ట్-అంతర నాన్ర-స్యగిష్ఠేడ నాధ్యహిరంబు స్తా వాసంభ వా త్తన్ని మి త్రై
 యమంత రాన్ర-త్వోప్రై త్వా ప్రీయాంసం గా త్తధాస్మి న్నేతి సాష్టికౌ
 దయో కిః॥

మూ, ౫౦ { సప్తమాత్రవపుషఃప్ర ముదానామంతరిష్టతమసంగ
మజన్తా! యద్యహి బహుర వాప్యవి కాసంవ్యాస
శైతనురుహాణ్యపి హుషః||..... }

జం॥ నేతి॥ ప్రచుదానాం కృష్ణతమసంగ మేనజన్మయస్య సఃజన్మాద్యుత్తరప
దత్వాన్యధికరణబహువ్రీహిరితివామనఃబహుర్నిపులః॥విపులా నేకయో
బాహురితివైజయింతీ-హమో-వపుషః అంతఃసమాత్రిప్త ఆత్మ్య-దే కాన్నాం
తఃస్తమితభక్త్యుత్పేక్షా-కుతఃయద్యస్తాత్ బహిర్వపుషాబహిర్నికాసంవృ
ద్ధిమవాప్యతనుగుహాణి రోమాణ్యపిచ్యానశేవ్యాపక రురిలిక్ ౩ అశ్లో తె
శ్చైతినుడాగమః-అత్ర వధూహమకస్యబహిర్వికాసనిమిత్తకాంతరమానో
త్పేక్షా- ఆనందరోమాంచయోఃశ్లేషమూలాభేదాధ్యవసాయాతితయో
క్త్యనుప్రాణితేతిసంకరః॥.....

మూ, ౫౧ { యస్మి యవ్యతిక రా స్ప్రమదానామంగజేన పుశ
కేనబధూవే! ప్రా పితేనభృశముచ్చ వసిరాభిసేవ
భీష్మపదిబంధనమోక్షుః॥ }

౫౧॥ యదితి॥ ప్రమదానాం స్త్రీణాంప్రియస్వభావృణ్యజికరాత్-సం
స్పృశాభ్యంగమాచ్చాంగజేనతంగవ్యాపినాపుత్రేణచపులకేనబభూవెభూ
తమితియత్ ఛావెలిట్ - తేనపులకౌనయేన పుత్రోదయేన చభృశ
ముచ్చస్వీతాభిరుచ్ఛానాభిః మోక్షౌశయాతశ్వాసితాభిశ్చనీవీభిః లక్షణ
యాకటివస్త్రైః అన్యధాబంధనశ్చైనచపానరుక్త్యాశ్చపడిబంధనమోక్షౌ

గ్రంథిభేదోనిగళమోచనంచ పాపి పాప్తంకర్మణిలుజ్జఅభ్యుదయేషురాజా
నోబంధాన్తోచయంఃఃభావః అత్రప్రకృతపులకనీవిగతాంగజతోద్భవసి
తత్వాదికైషణసామ్యాన్భంధనమోక్షసంబంధాచ్చాప్రకృతపుత్రకారా
గతప్రతీతేసమానోక్తిగలంకారః॥

మూ, ౫౨ { హీ భిగానవతంపరిరంభేగాగవానవటుజేష్వవ
క్షిష్టః అపితోష్టదళమాననపక్షయోషితోము
క్షలితాక్షునాధాసీత్ ॥

౫౨॥ అక్షచుంబనక్రీడాంవణాయతి॥ హీలి॥ పరిరంభేచలింగనెహీరైవభ
రస్తస్తాదవనతంభారాకాంతనమతీతిభావః - అపితంస్వముఖనిహితం
ఓష్టవనదళంయస్యతన్మోషితాననమేవపక్షం రాగవాన్నాగీవటుజేషు
చరణశిరోదుహేషు* అవటుమాటాకృతాటికెత్వమరః - అవటుజాకపణ
ణాదున్నమయ్యెత్సర్థఃముక్షలితాక్షుంసుఖనిమూలితాక్షుంయథాతథాబ
హువ్రీహానర్థ్యత్యైస్వాంగాత్వచాధాసీత్ పపాధటోలుజ్జః ఆదేచఇ
త్యాశ్చన్యఅస్తిసిహోక్తిభిః డాగః - అత్రానమోస్తస్యపక్షగళత్వరూప
ణాత్తత్రాగిణాంనాధువత్స్వంగవ్యత్యతివికదేశవివర్తరూపకమ్॥.....

మూ, ౫౩ { పల్లవోపమితి సామ్యసపక్షందష్టవత్సధరబింబకు
భీష్మైసర్యకూజిసరుజేవతగుణ్యాస్తారలోలవలయే
సకరేణ॥

౫౩॥ పల్లవోప॥ పల్లవేనోపమిత్యాసాదృశ్యేనయన్యాన్యంతేనసపక్షం ఉభ
యోరపిపల్లవైకోపమానశ్చసాధమ్యాశ్చుహృద్భూతంఅధరోబింబమివత
దధరవింబంఅభీష్మైస్త్రియితమేనష్టవతసతీసహరుజాసరుక్ తెనసరుజేవస
వ్యధేనెవ* సీరుగుజాచోపతాపెత్వమరః - తారామ్యచైకోశం
తికుతేలోలాగచలానివలయానికకణానియస్యతేనతగుణ్యాః కరేణసర్య
కూజిపరికూజితంభావెలుజ్జసుహృద్వఃఖాద్వఃఖాయంతేనుహృదఇతిభావః॥
త్రకంకణద్వారస్యకరిరూపసస్యవిధూననహేతుకస్యసరుజేవేతిగుఘ్నుక
త్వయిత్వైక్యతే॥

మూ, ౫౪ { కేనచిన్తధుగముల్బణగాగంబాష్టశస్తనాధికంవిర
హేషుః ఓష్టసల్లవమపాస్యమహూశంసుభ్రువ
స్సరసమక్షిచుచుబె॥

౪౮॥ కే నేతి॥ కేనచి ద్రా గిణామధురంరసవంతండల్పబాగాంతంతథాపివి
రహేష్వధికంబాపేణపిరహేహాష్టణాశ్చంద్రుః, వఃఓష్ఠపల్లవమహాస్య
సరసుసాన్త్రాంశీశమక్షిచుచుబెనుంబితంతతత్తత్తత్సరసవత్సయోర్విశే
షణగత్సాఓష్ఠపల్లవత్యాగాక్షిచుంబంద్వయ హేతుకంకావ్యలింగంసాపే
క్షాత్సాత్సంకీర్ణతే॥

మూ, జిజ్ఞ { రక్షితంపరిచిననమ హీయఃకేవలభీరత దంపనీ
ధానః సామ్యనూపకవలసఖివిష్పక్సేనసేవిత
య్యగ్ంతపయోధైః॥

౧౫॥ ఎవంబాహ్యసురతముక్త్యాభ్యంతరసురతవణానాం ప్రస్తాతి॥ రెవిత
మిత్యాదినా. పరిజనెన రెవితంఱి కీకృతం అత ఎవ కెవ లొ ఏ కాకినా అభిరతౌల
సురక్తా-దంపతీజంపతీజాయాపతీఏవయస్మిన్ కౌతత్* దంపతీజంపతీజాయాప
తీభార్యావతీసమావిత్యమర్యః రాజదంతాదిషుజాయాశబ్దస్య దంభామో
జంభావశ్చవికల్పాన్ని పాతితః మహీయోనుహత్తరంధామకేలీగృహంక
మలాసఖెనలక్ష్మీమాత్రసహచరేణ విష్వక్సేనెనః క్లునా సేవితస్య అధిష్ఠిత
స్య యుగాంతపయోధః సామ్యమాపెత్సువమాలంకారః- యుగాంతపిశేష
ణం వివిక్తతాద్యోతనాక్షణం లేననవరయోగ్యతోక్తా॥

మూ, ౧౬ { ఆవృతాన్యపీనిరంతరముచైచర్యోపేతామరసిజ
ద్వితయేన | రాగితాంతత ఇతోపిహృశద్భిఃపాణిభి
జ్జగ్గహిరైహృదయాని || }

౫౬॥ అథవిసంభవిహారానైవాహ॥ అవృతానీతి-ఉచ్చైర్చరున్న తేనడరసిజ
 ద్వితతాననిరంతరంసీరంధ్రం అవృతానిసంవృతాన్యపియోషితాం హృద
 యానివత్సరింసిచేతాంసితత ఇతోవిమృశద్భిః కతస్తతఃపరామృశద్భిః రాగి
 తాంపాణిభిఃజగృహీరెగృహీతాని-నిగూఢవస్తుహస్తపరామశాల్లభ్యత ఇ
 త్యేకత్ర భావఃఅన్యత్ర కృత్రులభిఃప్రియకరస్పృశఃతాసాంహృదయగ్రా
 హ్యభూదితిభావః-నైరంతర్యేణప్రతిబద్ధతోరపికుచయోఃకథంచినంత
 రంసంపాద్యహృదయానిస్పృష్టాన్యేవేతివాక్యాధః- అత్ర ద్వయానామ
 పిహృదయానాం ప్రకృతత్యాత్మైవలప్యకృతశేషః॥.....

మూ, ౫౫ { కామినామసకలానివిభుగ్నైః సైద వారిన్ముమభిః
కరజాగ్రైః అక్రియంతకేతెషుకథం చిత్తామినీ
కుచతేషుపదాని॥

(మామకావ్యే - సహ్యాఖ్యాతే - చళమసగః.)

౫౫॥ కామినామితి॥ స్వదవారిణాసాత్వికేనాంగుళిస్వదేనమృదుభిః
మలతాంగతైలతవివవిభక్తైః॥ ౫౬॥ మైఃకామినీ నాంకరజాః॥ ౫౭॥
కైఃకరి నేమకామినీకువత తెమలసకలాన్య సమగ్రాణిపదాని కథం
క్రియంతకృతానికరి నేమమృదునాంపదలాభోమస్సంపాదకృతిభావః॥
క్రియాప్రవృత్తైత్యథః॥ అగ్ర కుచానామిద్యక్తాతిన్యాసంబంధే పినం
ధోక్తైరతితయోక్తిః॥

సోష్ణణస్తనశిలాశిఖరాగ్రాదాత్తమర్తసలిలైస్త
మూ, ౫౮ { మణానామ్ । ఉచ్చస్తత్కమలచారుమహస్త్వైన్ }
న్న నాభిసరసీమనిపెతే॥

౫౯॥ సోష్ణణశ్చ॥ సోష్ణణఃయావనోష్ణయ్యక్తాత్ ప్రనావేవశిలాః
రేతయోరగ్రాదుపరిభాగాదాత్తమర్తసలిలైః ఉచ్చదేశవిహారాత్ప్ర
దైతగుణానాంహస్తైఃఉచ్చస్తమలవత్కమలైఃచారుమనిమ్నాసునాభిపే
వసరసీమనిపెతేపతితం-ఉష్ణస్త్విన్నా నాంకుతశ్చిదున్న తాత్పర్యసిపాత
య్యుక్తకృతిభావః॥ ప్రథమంకుచాతతోనాభిదేశమస్పృశన్నిత్యథః॥ అగ్రకు
యోశ్శిలాశిఖర త్వేననాభీనాంసరసీ త్వేనచయావణాద్ధస్తానామాయస్తపు
వత్పరూపణంగమృతకృతివ కదేవీవ తిలగూపకమ్॥

అమృశద్భిరభిత్వలివీచీలోలమానవిత తాంగులి
మూ, ౬౦ { హస్తైః । సుభ్రువామనుభవాత్ప్రతిపదేముష్టిమే }
యమితిమధ్యమిభీష్టైః॥

౬౦॥ అమృశద్భిరితి॥ వలయోచీచయభవతావలివీచీరభితఃఅమృశద్భిః
మానాశ్చలనశీలాః ౫ తాచ్ఛీల్య వయోవచనచక్తిషుచానశితిచాన శ్చ త్య
యఃనకుశనచ్లోలైఃపరస్పృశనిత్వాత్ అతవివలోలమానాదయశ్చానశీ
వామనః-లోలమానావిత తోఃప్రసారితాశ్చాంగుళయోయేహం తెహస్తాయ
హంతైఃఅభీష్టైఃప్రియతమైఃసుభ్రువాంకుధ్యంముష్టిమేయముష్టిగ్రాహ్య
మిశ్యనుభవాదాత్ప్రత్యతూత్ ప్రతిపదేప్రతిపన్నంనకుప్రసిద్ధిమాత్రా
దితిభావః॥ అముష్టిమేయస్యముష్టిమేయతోక్తైరతితయోక్తిభేదాలంకారః॥

పావ్యనాభిపద మజ్జన మాశుప్రస్థితంనివసనగ్ర
మూ, ౬౦ { హాణాయ । దేవనీవికమరుంధకిలస్త్రీ వల్లభస్యక }
రమాత్మకరాభ్యామ్॥

౧॥ శ్రా ప్యేతి॥ నాభిరేవనదోహ దఃనదభితిహవకంత త్ర మజ్జనం ప్రా
ప్యశునివసన గ్రహణాయవ స్త్రా కషణాయేత్యథః-సాతస్యవస్త్ర
ణంయుక్తమితిభావః-ప్ర స్థితం ప్రవృ త్తంఉపనీవినీవినమీపే ప్రా యోణభ
మావనీవికంత త్ర వ్యావృతమితిత్యథః-ఇడపజానూపకంఠోపనీవేష్టక్ వల్లభ
స్యకరం స్త్రీ ఆత్మక రాభ్యామరుంధకిలరోధం నాటితవతీత్యథః - రుధే
=దేతత్ ॥

కామినఃకృతరతోన్నవ కాలయైవ మాకులవధూక
మూ, ౬౧ { రసంగి । మేఖిలాగుణిలగ్న మసూయాఽదీర్ఘః }
సూత్ర ముక రోత్పరిధానమ్ ॥

౬౧॥ కామినఃకృతి॥ ఆకులప్రి యకరనివారణవ్యక్త వధూక రై స్త్రీ కరెసం
గిన క్తం- మేఘులై వగుణస్తత్ర విలగ్న ందీర్ఘఃసూత్రం ఆయతంతంతుకంత
త్యాయిత త్యాదృప్త హుధావెష్టితమితిత్యథః-జడ క్రియంచ-దీర్ఘఃసూత్రస్య
రక్త్రీయిత్యథావః - ఎవంకృతోరత స్సైవోన్నవస్య కాలయైవకాలఽశంబో
యేతత్-పరిధానంతో-శుకం కామినఃఅసూయానుక రోత్ - ఇచ్ఛాఽఘా
తాదీప్యాంజనయానూనెశ్యర్థ-అత్రకిరసం గాది పదానాం విశేషణగ
త్యాలసూయా హేతు త్యావ నేకపదార్థ హేతుకం కావ్యలింగమలంకారః॥

అంబరం వినయితఃస్త్రి యపాణై ర్యోషిత శ్చకర
మూ, ౬౨ { యోః కలహస్య । వారణామివ విధాతునుభీక్షంక }
క్ష్యయాచవలయై శ్చశిశిష్టా ॥

౬౨॥ అంబరమితి ॥ అంబరంవ స్త్రీ వినయితఃఅపసారయితఃస్త్రియపాణై
ర్యోషితఃకరయోశ్చతన్ని రోధకియోరితిభావఃకలహస్య వారణాంవిధా
తుంనివారణం కర్తుమివేతి ఫలో త్యై యో-కక్ష్యయాకాంచ్యా*కక్ష్యైక
క్ష్యైవర త్రా యాంకాంచ్యాం గెహప్ర కోష్ఠయోరితివై జయంతీ । కక్షయోః ।
యోతపాతెకు*కక్ష్యోద్గ్రహణి కా కాంచీప్ర కౌష్ఠగజరజ్జుష్పతివిశ్వః - వల
యైకంకక్షై శ్చాభీక్ష శిశి-జేచుక్ర శేభావేలి*భూషణానాంశుశిజితమి
త్యనురగిష్వయోఃకలహనూనయోఃపాశ్వఃస్థాఃసా కోశంవారయంతీతిభా
వః శిజిరయంతాల వ్యాసినదంత్యాసినయోపేనశిక్ కే॥

గ్రంథియస్త్రోధయితుంహృదయశేవాసనస్సృజిత
మూ, ౬౩ { ఊమానధ నాయాః । భూ యుగెనసపదిప్రతిపేదె }
రోమభిశ్చపమ మేవవిభేదః॥

తెలికి (మాఘకావ్యే- సవ్యాఖ్యానే - దశమనగళః.)

౬౩॥ గ్రంథిమితి ॥ హృదయశైవ్రీయవాసపోవ స్త్రస్యగ్రంథిబంధనండు
ద్రోణయతుంవిప్రంసయతుంగ్రంథయితేశ్వైరాదికాత్ తుముఃస్పృశతిస
తీమానధనాయాఃమానవశ్యాఃకామిన్యాఇతిశేషః-అతపవ భూ యుగెనరో
మభిశ్చక్తర్ధి తృతీయాసపదినసుంయుగపదేవవిభేదోభంగోహాషశ్చస్త్ర
తిపేదేప్రప్తః అత్రమానవతీత్వామినిత్వాచ్చనీవిస్పశేయుగపదమ
షహాషయోరుదయా తదనుభావయోః భూ భంగరోమాంచ యోరపి
యుగపదావిభావ ఇతిభావః-అత్ర భూ భంగరోమాంచ క్రియయోస్సము
చ్చయాశ్చముచ్చయభేదఃపదవిభేదఇతిశ్లేషః ప్రభోక్తాపితా భేదాద్యవసా
యములాతిశయోక్త్యను ప్రాణితఇతిసంకరః॥

మూ, ౬౪ { ఆశులంఘితవతీష్టక రాగ్ర నీవివర్ధముకుళీకృత
దృష్ట్యాగ్రక్తవైణికహతాధరతంత్రుండలక్వణిత
చారుచూజే॥..... }

౬౪॥ ఆశ్వితి॥ ఇష్టస్యప్రియస్యక రాగ్ర హస్తాగ్ర నీవివ స్త్రగ్రంథిఆ
శుహతాత్ లంఘితవత్యతిక్రాంతవతీడురుములంగ తెసతీత్యథాః- అథా
ముకుళీకృతదృష్ట్యాసుఖపారవశ్యాత్ అథానిమాలితాఢ్యోస్త్రి యారక్తో
గ్రక్తకంతఃస్వయంగానకుశలఃపీణాశిల్పంఅస్యేవైణికఃపీణావాద్యనిపుణః
శిల్పమితీతకర కైవవైణికేనయంత్ర గానకుశలెనహతం వాదితంయదధరం
తంత్రీణాంనుండలంసముహాబహుతంత్రీకౌస్వరమండలాదీపీణాభేదఃత
స్యక్వణితమివ చాగుయథాతథాచుకూజేహజితం భావేలిట్ అధర గ్రహణం
తస్మాదధుర్యాతిశయాత్ స్వశాసుఖాతిరేకాత్ తంత్రీకంతస్వరవృత్తిర
మనోహరః కౌపిరతిసర్వస్వభూతఃకంతమాజితవిశేషఃకృత ఇత్యథాఃఅ
తవరక్తవైణికఇతిపిశేషణంక్వణిత చార్పిశ్శుపమాలంకారః॥.....

మూ, ౬౫ { ఆయతాంగుళిరభూదతిక్తఃపుభువాంకృశిమశా
లినిమధ్యే శ్రోణీషుప్రియకరఃపుధులానుస్పృశ
మాపసకలెనతలెన॥..... }

౬౫॥ ఆయతేతి॥ ఆయతాఃఅంగుళయోయస్యసఃప్రియకరఃకృశస్యభావః
కృశిమాకాశ్యోన్యస్త్వాదిభ్యశ్చరునిజ్ఞాస్వరముతోహలాదెల్ ఘోరితి
రేపాదేశః-తేనశాలతేరోభతేశస్త్రినుభువాంకుధ్యేఅతిర్దోధి కౌలభూ
త్ మధ్యస్థఅతికాశ్యోదస్పృష్టైకదేశోభూదిత్యథాఃపుధులానుశ్రోణి

మృపునఃసకలైనకృత్సై నతలైనతథాభాగైనస్పృశమాపక్తమేణశ్రోణీ
మస్పృశదిత్యథః-అత్రకరిస్యమధ్యానతిరేకప్యతిరేకైరతఃయోక్తిః॥

మూ, ౬౬ { చక్రురేవలలమోరుషురాజీఃస్పృశలోభవశలో
లకరాణామ్ | కామినామనిభృతాన్యపిరంభాస్తం }
భక్తోమశతరేషునఖాని ॥

౬౬॥ చక్రురితి॥ స్పృశలోభవశేనోరుస్పృశతృప్తాపరతంత్రేణలోలక
రాణాంచం చలపాణీనాంకామినాం అనిభృతాన్యపిరంభాస్తంభక్తో
మలతరుషుకదలీకాండకోమలస్వరూపేషులలనానామూరుషురాజీఃరేఖా
శ్చక్రురేవఊర్జపరామశానాంతరీయకనఖస్పృశమాతాదేవరేఖాజా
తాభిర్యథః-అత్రకోమలతాయావిశేషణగత్యాగాజీకరణహేతుత్వాత్
వ్యలింగమలంకారః॥

మూ, ౬౭ { ఊరుమూలచపలెక్షణమఘ్నస్యైర్వశంసమసు
మైఃప్రియమేతాః | చక్రైరేవపదితానియథాథం }
మన్తశస్యకుసుమాయుధనామ॥

౬౭॥ ఊర్వితి॥ ఏతాః స్త్రియఃఊరుమూలైసక్తిమూలై చపలెక్షణంబోలచ
ఘ్నమంప్రియంయైర్వశంసమసుమైఃకావతంసపుష్పైఃకవష్టివాగురిగ
ల్లోపమవాప్యోగుపసగయోరిత్యకారలోపఃఅఘ్నంఅతాడయోహంతే
లక్ష్యేకగమనైత్యాదినాడవధాలోపః-మేహాహంతేరితికుత్వంతాని
వతంసశసుమానిమనోమథానీతిమన్తశఃపుషోదరాదిత్యాత్యాధః - తస్య
మన్తశస్యకుసుమాన్యాయుధాన్యస్యైతికుసుమాయుధభితియన్నామతద్య
థాథంచక్రైరేవక్రుతశ్చాయోకారిత్వాదితిభావః - అత్రావతంసేషా
రోవ్యచూణస్యకున్తథాయుధత్వస్యప్రకృతోపయోగాత్పరిణామాలంకారః॥

మూ, ౬౮ { ధైర్యముల్పణమోభవభావావామతాంచవ
పురపీఠవత్యః | వ్రీడితంబలితసౌరతథాప్యైః }
స్థైరీరేభిరుచిరేషురమణ్యః॥

౬౮॥ ధైర్యమితి॥ రమణ్యఃఉల్పణఉద్రిక్తోచనోభవభావోరతిరాగోయా
సాంశాఃఅపిఅభిరుచిరేషుప్రియేషుధైర్యనూదాసీన్యంతేనిరేవక్రువపుః
స్వాంగంఅపీఠవత్యోపియథేష్టకరణాయదత్తవత్సోపివామశాంవక్రతాం
చతేనిరేలితంమనోహరంసౌరతంసురతసంబంధిథాప్యైకంప్రాగల్భ్యం

౩౪౦ (మాఘకావ్యే - సన్యాభ్యాసే - దశమసర్గః.)

యాసాంతాస్తథాపీవ్రీడితంవ్రీడాంతేనిరేషహస్తీశాంరహసిరాగాం
గావణాథాప్త్యాన్యగిగుణాఅప్యగంతుకతయాసహజధైర్యవక్త్రావ్రీలి
తైఃపునఃపునఃప్రతిబధ్యంతవవేతిభావః - అత్రరాగాదీనాధైర్యానభిఃస
హసమావేతితపిరోధస్యసహజాగంతుకత్వాభ్యామాభాసీకరణాత్పిరో
ధాభాసాలంకారః. ధైర్యాదిగుణసముచ్చయాశ్చముచ్చయాలంకారశ్చైతి
సంకరః॥

మూ, ౬౯ { పాణిరోధమనిరోధితవాంచ్ఛంభత్సనాశ్చకు
ధురస్తితగభాః । కామినస్త్యకురుతైకరభోరూ }
హాఃరిశుష్కరుచితంచసుఖేపి ॥

౬౯॥ పాణితి॥ కరభృత్పాదాదాయస్యాస్యాకరభోరూఃస్త్రీఃఉదూత్తరప
దాదౌపమ్యైత్యుజ్జుత్యయః* హణిబంధాదాకన్యకంకరస్యకరభోబహిరి
త్యనురఃఅనిరోధితవాంచ్ఛంజనివారితప్రియమమోరంభంభాతథాకామి
నఃపాణిరోధంబీమోక్షణవ్యాప్తతస్యప్రియపాణేనివారణంకురుతైస్త
తథామధురంమనోహరంస్త్రిశంగభోంతవర్ణాయానుతాఃకుండహాసమి
త్రాభత్సనాశ్చజనాశ్చకురుతైస్తనుభాపి అధరపీడనాదౌసుఖాతరైకేన
త్యపిహారినుమోహరిశుష్కరుచితం అనశ్రుత్వాననాన్త్రాంరోదనంచకు
రుతైస్త్రీశామెషస్త్యభాప్యోయదిప్తహవ్యోప్తవన్నివారయంత్యేవ సు
రతేనుభముపభంజితభృత్యభాః అశ్రుభేపిమఃఖనమవచారాత్కట్టమితా
భ్యోనుభాప్యోదృప్తవ్యః* కేశాధరానిగ్రహణేమోదనమానాపి మానసేమః
ఖితేవబహిఃకుప్యేద్యత్రకట్టమితంహితదిశిలక్షణాత్ ॥

మూ, ౭౦ { వారణాక్షపదగర్గదవాచామీష్యయాముహు
రవత్రవయాచకుర్వతైస్తసుకృశామనుకూలంప్రా }
తీకూలికతయైవయవానః ॥

౭౦॥ వారణాక్షేతి॥ ఈష్యయాఅపీడనానహిష్ణుతయాఅపత్రవయా
రహస్యప్రకాశనవైలయ్యైచముహుర్వారణాక్షపదేషునూమేత్యాదిని
షేషవాచకశబ్దప్రయోగేషుగర్గదవాచాన్తలద్గిరాంసుదృశాన్త్రతీకూలం
వతంత ఇతిప్రాతీకూలికాఃప్రతీకూలకారిణః* తత్ప్రత్యనుపూర్వమీష
లోనకూలమితీకతత్రయాపాతీకూలికతయైవప్రతీకూలాచరణేనైవయ
వానోనుకూలమిష్టంకుర్వతైస్తకృత్రిమనివారణాద్యత్వతీకూలమివాచ

రితంబధరపీఠనాదికంశత్రాసా మిష్టత్వాదనుకూలమేవేతిప్రశీకూలాచరణ
మేవానుకూలాచరణంభవతీత్యర్థః- అతేవప్రశీకూలమప్యనుకూలమితేవి
రోధాభాసోలంకారః||

మూ, 20 { అన్యకాలపరిహార్యముజన్మంతద్వయోనవినశేద్వయ
మేవ | ధృష్టతాగహసీభిర్భూతాభినిర్దయ
త్వమితరైరిబలాను ||

20|| అన్యేతి|అజన్మంతన్యకాలపరిహార్యంసురతేగరకాలే శ్యాజ్యం
తత్త్వయంకర్మన్వయోనక త్రావిదధే ఓహితమేవ - ధాజ్ఞాకర్తణీయ-
ఎతదేవవ్యనక్తిరహసితాభిర బలాభిః భర్తృః ఘోషయోప్రియఃపయెద్ధృష్ట
తాధీరతావిదధేఇతరైర్భర్తృభిరిబలాను దుర్బలాను స్త్రీ ఘోషయ
త్వంచవినశేతిన్యదాపుఃసాం స్త్రీ ఘోషయాతాసాంచతేష్వప్రాగల్భ్యమ
లంకారః-తద్వత్సురతేషుతుతద్విగుప్తమేవాలంకారఃఇతిభావః - అత్ర స్త్రీ
పునఃధాప్త్యనిర్దయత్వయోః ప్రకృతయోర్విధానక్రియాయోగవన్యం
గన్యత ఇతితుల్యయోగి తాభవః||

మూ, 21 { బాహుపీఠనకచగ్రహణాభ్యామాహతేన నఖదం
తనిపాశైః|బోధితస్తనుశయస్తగుణీనామన్యమీల
విశదంఽప మేషుః ||

21|| బాహ్యైః|తగుణీనాశనాశేత్యైఃతనుశయస్తనుషుశః| అధికరణే
శేతేతిత్యచ్ ప్రశ్నయిఃప మేషుః కానుఃబాహుపీఠనంనిర్దయా శైచుకచ
గ్రహణంకేశకర్మణంతాభ్యామాహతేనమప్తిమాతేనఃగవుంసకేభావే
క్తఃనఖానాదం తానాంచనిపాశై నఖక్షులైర్దంతక్షులైశ్చబోధితస్తనా
విశదంనిజాడ్యంయథాతథాఢిన్తిమీల ఉచ్ఛద్ధఃసర్వమేతత్తానసోద్యోగవక
మాసీదిత్యర్థః-అత్ర ప్రకృతఽప మేషు విశేషణసామధ్యాయేతప్రకృత
సుప్తప్రబుద్ధపుంస ప్రతీతేనమాసోక్తిరలంకారః-ఎవమేవప్రబోధ్యతేతిప్సి
తనిద్రా ఘోరతాకికేవస్తునితాకికవస్తువ్యవహారసమారోపః||

మూ, 23 { కాంతయాసపదికోపుపగూఢః ప్రాధపాణిరపనైతు
మియేష|సంహతస్తనతిరస్త్రతదృష్టిః|భ్రష్టమేవ
నదుకూలమవశ్యత్||

23|| కాంతయేతి|| కాంతయాసపదివస్త్రాకర్మణక్షణవేదోపగూఢఃఅన్తిష్ఠః

కోపి కామీ ప్రాథ సాణివ్యగ్రకరస్సౌ అప నేతుండుకూలమాకృష్టుంభయోష
సంహతాభ్యాం రంతరశ్చిష్టాభ్యాంస్త నాభ్యాం తిరస్తృతదృష్టిస్తరోహి
తాక్షస్సౌ భ్రష్టమేవ ప్రాగైవస్తస్రండుకూలం నావశ్యత్ అగ్రదృష్టితిర
స్థారస్యదిశేషణగత్యా అదశణ హేతుత్వాత్ పదార్థ హేతుకం కావ్యసిం
గంతచ్చదృష్టైస్తనతరస్థారాసంబంధేపిసంబంధోక్తిరూపాతిశయోక్త్యుత్త
పితమితసంకరః - తేనకుచయోఃలోకోత్తరంసాందర్యంవ్యజృత ఇత్యలంకా
రేణవస్తుధ్వనిః॥

మూ, 28 { ఆహతంకుచతతైనతరుణ్యాః సాధుసోధమము నేతి }
{ సహాగత్రుబృతఃప్రియత మోరసి హారాత్పుష్ప }
{ వృష్టిరివమాక్తికవృష్టిః॥

28॥ ఆహతమితి॥ తరుణ్యాస్సంబంధినాకుచతతైనస్తనప్రదేశేనాహతం
ఆహారముచోరసాసాధుసోధమితిహేతోఃశ్రుబృతఃశీర్షమాతాధారాన్న
క్తికవృష్టిఃపుష్పవృష్టిరివప్రియతమోరసి నాయకవక్షసివపాలేత్యుత్పై
త్రావిక్రాంతఃపూజ్యతేపుష్పవృష్ట్యేతివ్రసిద్ధిః॥

మూ, 29 { సీగ్రతానిమణితంకరుణోక్తిస్సిగ్రముక్తమలకు }
{ థవచాంసిహారభూషణరవాశ్చతరుణ్యాఃకా }
{ మసూత్రపదతామువజన్తుః॥

29॥ సీగ్రతానితి॥ తరుణ్యాఃసీగ్రతానిసీతా రాఃనఖదంతాదిపీడా
యాంసీనితీశ్చప్రయోగఃమణితంతరతకాలేస్తీతాంకంతకూజితవిశేషఃమ
ణితంతరఃకూజితమిత్యభిధానాత్కరుణోక్తిఃత్రాయస్పెత్యాదిదీనోక్తిస్సి
గ్రంస్నేహోద్రణంక్షముక్తిత్వమేవమమప్రాణితప్రియవాదభిర్యథాః
అలకాధానినిషేధాధానివచాంసిమామెత్యాదినివారణవచనాఃహారా
ణాంభూషణానాంచరవాశ్చనాశ్చకామసూత్రస్యవాత్సల్యయనాదికా
మతంత్రప్రతిపాదకశాస్త్రస్యపదతాంపద్యతభిషదమథాఃప్రమేయం
లక్యతేనియావతతామువజన్తురితిగమ్యైత్రేత్రాయద్వాకామేనైవకృ
తంసూత్రంతస్యపదానిసంవిజంతశబ్దరూపాణితస్యశాస్త్రస్యేతాన్యేవ
పదానితత్తామువజన్తురితిక్షత్రేత్రైవ॥

మూ, 30 { ఉగ్రతైర్నిభృతమేకమనైకైఃచైదవన్తృగదృశా }
{ మవిరామైఃశ్రూయతేన్నమణితంకశకాంచీనాపు }
{ రధస్వినిభిరక్షతమేవ॥

౧౬॥ ఉద్ధతైరితి॥ నిభృతమనుద్ధతం సూక్ష్మమిత్యర్థః - ఎక మేకా కిచ్చేదవ
ద్విచ్చేదయక్తం మృగదృశాం స్త్రీణాం మణితంతరికూజితముద్ధతైః స్థూలైరనే
త్రై బాహుభిః అవిరామైః అవిచ్చదైః కలైరవ్యక్తనాథైః కాంచీనాం మాపు
రాణాం చ భస్మిభిః శబ్దైః అక్షతమతిరస్త్రైత మేవ శ్రూయతేన్న - శ్రుతం
త్రమణితస్య తిరోధాయకశబ్దాంతరసద్భావే తాద్రూప్యానాపతైరతద్గు
ణాలంకారః * సహితావదతాద్రూప్యస్వీకారః స్యాదతద్గుణః॥

మూ, ౧౬ { ఈదృశస్య భవః కథమేతల్లాఘవం ముహురితీవర
తేషుః క్షిప్తమాయతనుదశాయదుర్వ్యం కాంచి
దామజఘనస్య మహత్వమ్॥

౧౭॥ ఈదృశస్యేతి॥ ఉర్వ్యాంభూమ్యాం క్షిప్తం రతిసంభ్రమాత్పాతితం ఆయ
తం దీఘఘాతం కాంచిదామరశనాగుణకర్తృ ఈదృశస్య కాంచిదామ్నః
స్వాయామదృష్టాం తేన జఘనపరిమాణప్రదశనం తతీతం మహత్తరస్యేత్య
ర్థః - భవతస్తవజఘనస్య రతేషూపరి సురతేషు ముహుః కథమేతల్లాఘవం
ముహురుత్పతనపాటవం యస్యైదమాయతనుప్యే కవేష్టనపర్యాప్తమితి
భావః ఇతీథం విస్తృతమితి శేషః గమ్యమానాథాత్వాదప్రయోగః జఘనస్య మ
హత్వనుదశాయదివలతోర్వ్యామాయతత్వనిమిత్తం కాంచీదామకర్తృ
కం విస్తయపూర్వకజఘనమహత్వప్రదశనము త్రైత్యుతే॥

మూ, ౧౭ { ప్రాప్యతేన్నగతచిత్రకచిత్రైశ్చిత్రమార్ద్రాన
ఖలత్క్షకపోలైః కన్ధిరైః చరభసమ్యతపుష్పైః స్వే
ద బిందుకుసుమాన్యశ్చ కాంతాః॥

౧౮॥ ప్రాప్యతే ఇతి॥ గతాని విమదాత్ప్రమృష్టాని చిత్రకచిత్రాణి తమా
లపశ్రరవనాని యేషాం తైః కపోలైరార్ద్రాయన్న ఖలత్క్షతదేవచిత్రమితి
రూపకం ప్రాప్యతేన్న ప్రాప్తం కించరభ సేనరతిసంభ్రమేణ మ్యతపుష్ప
అశ్చ కాంతాః చూణకుంతలౌగ్రాణి స్వేద బిందూనెవకుసు మానీరీరూప
కందద్ధిరైద్రుః - ధరతేభౌవాని కాల్పితాన్ ఇత్వా దాత్త నెవసంస్వేదోత్త
శ్రమానుభావః - శ్రమః ఖదోధ్వరత్యాదేశ్వాసస్వేదాతిభూమి కృత్॥

మూ, ౧౮ { యద్యదేవరురుజైరుచితేభ్యః సుఖవోరహసిత
క్షదకుర్వ్యః । ఆనుకూలికతమైవనరాణామాక్షి
పంతిహృదయానిరమణ్యః॥

2౯॥ యన్యసితి ॥ రుచితేభ్యోరహణేభ్యోయన్యదేవచెష్టితం రురుజేరోచితైస్సప్రియగుభూదిత్యర్థః - రుచదీప్తాప్రితేచేః ధాతోల్లిటాః & రుచ్యధాన్యాంప్రియమాణ్యతీసుప్రదానిత్వంసుబ్రువౌరహసితన్తదకుర్వతథాహిరమణ్యః అనుకూలంవతంతత్తత్వానుకూలిక్యః తత్ప్రత్యనుస్మరస్వమీపలోనుకూలమితిత-తాసాంభావస్తత్తాతయా అనుకూలికతయైవఅనుకూలవర్తితయైవనరాణాంపు-సాంహృదయాన్యాయాత్మకంత్వావజ్ఞాయంత్యథాంతరన్యాసః ।

మూ, ౧౦ { పావ్యమన్తధరసాదతిభూమిందున్వహస్తవభరా
స్మరతస్యశ్రమముశ్రమజలార్యలలాటస్థితై
శమసితాయతకేశ్యః ॥

౧౦॥ ప్రాప్యేతి॥ నుర్వహఃమఃఖనప్రాఘం యోగ్యః సనభరోయాసాంతాః ఏతేనోపరిసురతం వ్యజ్యతే అన్యథాపశేషణవైయధ్యాత్ అసతాః ఆయుతాః దీర్ఘాశ్చకేశాయాసాంతాః ఆసితాయతకేశ్యః స్త్రీయః స్వాంగచ్యేత్యాది నాజీవమన్తధరసాత్ స్మర రాగాత్ సురతన్యాతిభూమింపరాంకాస్తాం ప్రాప్యమోహంతసురతం ప్రాప్యేత్యర్థః- శ్రమజలెనస్పృదాంబునా ఆద్రోక్షిన్నైలలాటైః స్థితైః కేశాయస్త్రీకర్తృణిశస్యధాభవతితథాశ్రమరితరసానుభావస్యశ్రమభావస్యోక్తిః- అనుభావనిబంధనాత్మేయోలంకారః ॥

మూ, ౧౦ { సంగతాభిరుచితైశ్చలితాపి ప్రాగముచ్యతచిరే
ణసఖీవ । భూయఏవసమగంస్తరతాంతేహీర్య
ధూభిరసహావిరహస్య ॥

౧౧॥ అశ్చసురతావసానంవణయతి॥ సంగతాభిరితి॥ ఉచితైః పరిచితైః స్త్రీయతమైస్సహసంగతాభిః వధూభిః స్త్రీభిః ప్రాప్సురతాదౌచలితాగంతుం ప్రచలితాపి హీరిసఖీవచిరేణాముచ్యతముక్తానసహత ఇన్యసహావచాన్యజంతేనసఖీసమాసః 3 రహస్యాసహావిరహానుసహమానాసతీత్యర్థః కర్మకర్మణోకృతీకర్మణిషష్ఠీరతాంతేక్రీడాంతేభూయ ఏవవధూభిస్సమగంస్తసంగతాసఖీవేత్యేవసంపూర్వాన్తమెయిజ్ఞః సమోగమృద్ధిభ్యామితాత్మనైపదంకవాగమశ్చలిసిచఃపయైకిత్వాభావాత్ అనుదాత్తోపదేశేత్యాది నానానువాసికలోపః- సురతేతరకాలేస్త్రీణాం హీరెవభూషణమితిభావః- ఉపమాంకారః ॥

మూ, ౧౨ { పై తుణీయకమివక్షణమాసః హ్రీవిభంగురవిలో }
చన పాతాః । సంభ్రమస్తుతగృహీతమకూల }
చ్ఛాద్యమానవపుషస్సురతాంతాః॥

౧౨॥ పై తుణీయకమితి॥ హ్రీ యాలజ్జయావిభంగుర్యాస్తలితావిలోచన
పాతాఃదృష్టిపాతాయెమతేనంభ్ర మేణమ్రతంగృహీతేనమహాలేనచ్ఛా
ద్యమానానితవృతానివపూంషిఅంతరంగానియెమతేసుగతాంతాః సురతా
వసానానిక్షణంపై తుణీయ కంగృశ్యమివాసన్నితీఉపమానాట కాదియాప
కేష్వాహాయకంవస్తుతదృశ్యంపై తుణీయకమితిచోద్యతే హతావి
భావతిరోధానాదినాతత్తుల్యత్వమ్॥

మూ, ౧౩ { అప్రభూతమతనీయసితస్వీకాం చిధామ్ని పిహితై }
కతరోరుతైమమాకులకరాచిచకషక్రాంతప }
ల్లవమభీష్టతమెన॥

౧౩॥ అప్రభూతమితి॥ తస్వీకృతాంగీ అభీష్టతమెనప్రయసాక్రాంతపల్ల
వంగృహీతాంచలంతతేవఅతనీయసితహీయసికాంచిధామ్నిజఘనైఅప్ర
భూతంచ్ఛాదయతుంతపర్యాప్తం అతేవపిహితఃఛాదితేకతరః ఏకఊరు
ర్యేనతత్తైమందుకూలం ఆకులకతావ్యగ్రపాణిఃసతీ । పిచకషక్యస్మిన్
పిధానాథమాచకషకలజ్జానుభావోయంత్రతైమపిశేషణానామాక
షణహేతుత్వాత్పదాథహేతుకంకావ్యలింగమ్॥

మూ, ౧౪ { మృష్టచందనవిశేషకభక్తిభ్రష్టభూషణకదధి }
తమాల్యః । సాపరాధఇవమండనమాసీదాత్మనైవ }
సుశృశాముపభోగః॥

౧౪॥ మృష్టేతి॥ మృష్టాప్రమృష్టాచందనానాంవిశేషకాణాంతమాలపత్రా
ణాంచభక్తిరచనాయోసఃతమాలపత్రతీలకచిత్రకాణివిశేషకఇత్యమంః
భ్రష్టానిభ్రంశితానిభూషణానియస్తికాసభ్రష్టభూషణఃపుష్టితోర్థః కదర్థః
లోకతోవిశేష్యలింగత్వం క్షకోఃకత్తత్పురుషేవీతికుశ్లస్యకదాదేశః కద
థాణిక్రతానికదధితానిమాషితానిమాల్యానియెనసఃతతఃకృతబహువ్రీ
హ్యోస్తయోవైకవక్షికివిశేషణవిశేష్యభావాద్విశేషణసమాసః ఎవం
భూతఃఉపభోగఃసాపరాధఇవపూర్వమండనావహారాల్కృతాపరాధఇవ
సుశృశామాత్మనైవస్వయమేవప్రకృత్యాదిత్వాత్ప్రతీయా మండనమాసీ
త్ప్రతనిధికరణేనస్వాపరాధనిరాసాథామివెక్యత్యైతే-స్త్రీణాం

౨౪౬ (మాధుకావ్యే - సవ్యాఖ్యానే - దశమసర్గః.)

సంభోగవమండనంతద భావమండనాంతరస్యాపిలగుండన త్వాదితి భావః॥

మూ, ౧౫ { యోషితఃపతిత కాంచన కాంచోమోహనాతిరభా
సేననితంబె | మేఖలెవపరితఃస్తవిచిత్ర రాజతేన }
{ వనఖతుతలక్ష్మీః॥ }

౧౫॥ యోషితభీతిః॥ మోహనాతిరభాసేనసురతసంభ్రమేణపతితాకాంచనీ
కాంచనస్యవికారాకాంచీయస్తాక్షస్తి యోషితోనీతంబెపరితస్సర్వతోవిచిత్ర
రావివిధరచనానవనఖతుతలక్ష్మీః మేఖలెవరాజతేన్న-ఉత్ప్రేక్షాంలంకారః॥

మూ, ౧౬ { భాతునానుసుశృణాందశనాంకః పాటలోధవళ
గండతలెఱు | దంతవాససమానగుణశ్రీస్సమ్ము }
{ భోపిపరభాగనువాస॥ }

౧౬॥ భాత్వీః॥ సుదృశాంసంబంధీపాటలోరుగోదశనాంకః దంతతుతంధ
పళగండతలెఱుస్సచ్చకపోలెఱుభాతునానువైజాత్యాత్ భేదేనప్రకాశతా
న్నామెత్యంగీకారేవంతవాసస్యధరేతు సమానగుణశ్రీస్తుల్యవగోపిత
ధాసమ్ముభోపిసకవరభాగంవగోత్ర-షణ్తంతధావశ్చద్భాగంచావాపె
తిసావణ్యవైవణ్యయోస్సమ్ముః త్వవరాద్భుఖత్వయోశ్చఽరోధః ఉపరి
భాగనువాపెత్యుభయత్రసరిహాగాద్విరోధా భానద్వయసంస్పృష్టితత్రా
ద్యైస్సభిత్తికా భేదాద్యవసాయ మూలాత్ప్రయోగ్యాపితేతేనంకరః॥

మూ, ౧౭ { సుభ్రువానుధిపయోధరపీతంపీడనైస్సృటితవ
శృంగపత్మయః | ముక్తనూక్తికిలఘుగుణశైషాహర }
{ యష్టిరభవన్తుగురేవ॥ }

౧౭॥ సుభ్రువామితి॥ సుభ్రువాంవధూనాంపయోధరపీతేకుచతపైఅధి
అధిపయోధరపీతంపీభక్త్యభేదవ్యయీభావఃపత్మయఃపీడనైఃపరిరంభావ్య
వనుదైఃశ్రుటితవతీచ్చేదంగతాతతేవముక్తనూక్తికాచసాలఘుశ్చలత
ఎవగుణశైషాసూత్రమాత్రావశేషాసి - హరయష్టిగురుఃస్థైర్యవాభా
వత్ - లఘురపిగురురితిరోధాభాసోలంకారః॥

మూ, ౧౮ { విశ్రమాథకముపగూఢనుజస్రంయప్రియైఃప్ర
తగురశ్యవసానై | యోషితాముదిత మన్తధమా }
{ దౌతద్విత్వీయసురతస్యబహువ॥ }

౧౮॥ విశ్రమైః॥ యోషితాంప్రదగురశ్యవసానైవిశ్రమాథకంశ్రమా
పసోదనాథకంశ్రావ్యతేఘోప్రత్యయఃప్రేమాదాత్ప్రేమదేశస్యమాంత

స్యానాచమెరితివృత్త్యభావః-యదజప్రసందాప్రియైఃఉపగూఢంపరూపా
 నంసంపుంసకేభావైక్త్యఃసలోకేత్వాదిసాదష్ట్యేప్రతిషేధః ఉచితమన్తధము
 త్వాదిత కామమిశ్యథాః-అతఏవతేనువసూఢ-ద్విసీయసురతప్యేదౌబభూవ
 శ్రమాప సోదనుదనోద్బృధ నాభ్యాముభయోరుపయోగాదుభయాభా
 మభూత్-సయోగ పృథక్త్వప్రసంగాదైత్యథాః అగ్రమభ్యవతీనడ
 పసూఢస్యైకస్యపూర్వోత్తరసురతశేషత్వేనవిశేషణగత్యావిశ్రమాభో
 దితమన్తకపదార్థహేతుకత్వాన్మదార్థహేతుకం కావ్యలింగద్వయంస
 దంగాఃభావేనసంక్రీర్వతే॥.....

మూ, ౮౯ { ఆస్త్యతేభివపల్లవపుష్పైరప్యనారతరతాభిరతా
 భ్యః । దీయతేస్తశయితుంశయనీయేనక్షణఃక్షణద
 యాపివధూభ్యః॥ }

౮౯॥ ఆస్త్యతేభి॥ అనారతమశ్రాంతంరతేసురతేఅభిరతాభ్యః-ఆసక్తా
 భ్యోవధూభ్యఃక్షణమున్నవంపుఖండదాతీతిక్షణదాగాత్రితయాపినకేవ
 లంమనమన్తధాభ్యామేవేతేభావః - అభినవైఃపల్లవైఃపుష్పైఃపుష్పైఃఆస్త్యతే
 చ్చాదితేపి సుఖశయనాహేపీశ్యథాః-శేరతేస్సన్నితశయనీయేతల్వైఃకృ
 త్యల్పట్టబహుళమిత్యధికరణార్థతాశయితుంశయనంకతుంక్షణోల్ప
 కాణాపినదీయతేస్తనదత్తః - కీచాప్రభాతమరమయత్క్షణదత్వాదిత్య
 థాః-క్షణదయాపిక్షణోనదత్తత్తేఽరోధస్యోత్సవార్థత్వేనపరిహారాద్విరో
 ధాభాసోలుకారఃనిర్వాప్యచారస్థితౌకాలపిశేషోన్మయయాఃక్షణిత్యమరః॥

మూ, ౯౦ { యోషితామితరాంనఖిలూనంగాత్రముజ్వలత
 యానఖిలూనమ్ । త్కోభమాశుహృదయంనయమా
 నాంరాగవృద్ధినుకరోన్నయమానామ్॥..... }

౯౦॥ యోషితామితి॥నఖిలూనంనఖిలుడొననయత్ డొనాన్న-యమానాం
 ఇతిపదచ్ఛేదః-అతరాం-అతిమాత్రంకావ్యయమాదామ్ప్రత్యయః - నఖై
 లూకానంక్షతంనఖిలూనంకల్పాద్విద్యతే-అనిస్తానత్వంతథాల్పజ్వలతయా
 డౌజ్వల్యేనమోనం-నన్యూన-కింశుశమగ్రమేవేత్యథాః-నఖక్షతానాంకా
 మినీగాత్రనుండనత్వాదితభావఃఅతేవాశుహృదయంప్రియదిత్తంతోభం
 వికారంనయత్ప్రావయత్నయతే-అతశత్రాదేశఃయోషితాంగాత్రం
 యమానాయాదవానాంరాగవృద్ధిండానాన్యూనాంనాకరోశ్చలు - కీతు
 భూయోపినమగ్రమేవాకరోదిత్యథాః-అత్రయమకశ్చబాలంకారఃడౌజ్వ

తెరల (మాఘశాఖ్యే- సన్యాఖ్య నే- దశమసర్గః.)

ల్యస్యవిశేషణగత్యురాగవృద్ధిహేతుత్వాత్సావ్యలింగమలంకారః ||

మూ, ౯౦ { ఇతిమదనమదాభ్యాంరాగిణస్తప్తరాగాననవర
తరతశ్రీసంగినస్తానవేక్ష్య|అభజతపరివృత్తిసాధు
వర్యస్త హస్తారజనిరవనతేందుల్లజ్జయాధోము
భీవ||.....

ఇతిశ్రీమాఘకృతాశిశుపాలవధేయమాకావ్యే-

సురతవర్ణనన్నాచుదశమస్సర్గః.

౯౦|| ఇతీతి||ఇతీత్యంమదనమదాభ్యాంస్తప్తరాగాననవరదారాగిత్యేపితదా
తాభ్యాంఅభివ్యంజితరాగానిత్యథః-అనవరతరతశ్రీసంగినః- అపిభిన్నం
సురతసంపల్లంపటానాగిణ్యరాగిణ్యతా రాగిణ్యః పుమాన్ స్త్రీయే
త్యైకశేషః - అవేక్ష్యఅథావేక్షణానంతరంపయన్ స్తఃపరివృత్తోహస్తోనక్ష
త్రవిశేషః కరశ్చయస్యాస్యాహస్తోనక్షత్రభేదస్యాత్కరభకరయోరపీ
త్యుభయత్రాపివిశ్వః*హస్తాతుపాణినక్షత్రైశ్చత్యమరః-అవనతేందుః స్తప్త
చంద్రాఅతఎవసారజనీలజ్జయా గ్రామ్యచెష్టాదశన జనితయేతిభావః అ
ధోముఖినమముఖీవేక్ష్య త్వే త్వో పరివృత్తిం నివృత్త్యస్తుభితామభజత
ప్రభాతప్రా యాలసీనిత్యథః- స్త్రీయోహిపరకీయ గ్రామ్యచెష్టాదశ
నేత్రపావనతముఖ్యహస్తైరవృష్టింపీథాయద్రాగవసరంతీతిభావః- అయ
మేవానంతరసర్గేప్రభాతవర్ణనాయాఃప్రస్తావః- మాలినీవృత్తమేతత్
తల్లక్షణంతూక్తం-వక్ష్యతేచోత్తరసర్గాదౌ||

ఇతిశ్రీపదవాక్యప్రమాణపారావారీణశ్రీమహాపాధ్యాయ

కొలచలమగ్నినాథసూరివిరచితమాఘవ్యాఖ్య నే

సర్వంకమాఖ్యేదశమస్సర్గః.

పూర్వభాగస్సమాప్తః.

శ్రీ గణేశాయ నమః.

మాఘ కావ్యే సవ్యాఖ్యా నేప కాదశ సగ్ర ప్రారంభః.

మూ, ౧ { శ్రుతిపమాధికముజ్జ్వైఃపంచమపీడయంతఃసతత
మృషభహీనంభిన్న కీకృత్యపడ్జమ్ | ప్రణిజగదుర
కాకుశ్రావకస్మిగ్ధకంతాః పరిణతమితి రాత్రే
మాగధా మాధవాయ || }

౧॥ అథ ప్రస్తుతం ప్రభాతవణం ప్రారంభతే || శ్రుతీతి || నాస్తి కాకుర్యస్యై
త్య కాకురవికృతధ్వనిః కాకుః స్త్రీ యాంవికారోయః శోకభీత్యాదిభిర్ధ్వనై
రిత్యమరః శ్రావయతీతి శ్రావకోదూరధ్వనిః స్మిగ్ధోమధురః స్వరోదేహం
తే అకాకుశ్రావకస్మిగ్ధకంతాః రక్తకంతా ఇత్యర్థః మాగధా వైతాళికాశ్రు
తయోనామషడ్జాదిస్వరారంభకావయవాః శబ్దశేషాః తదుక్తం ప్రథమ
శ్రవణాద్భట్టః స్థూయతే ప్రాప్త్యమాత్యుకః సాశ్రుః సంపరిక్షేయాన్వరావయ
వలక్షణేతి తాభిః శ్రుతిభిః సమధికం బహులం పడ్జపి శేషణం పంచమపి శేషణం
వాడభయోరపితథాత్వాత్ తదుక్తం చతుశ్చతుశ్చతుశ్చైవ పడ్జమధ్యమ
పంచమాః ద్వై ద్వై నిషాదగాంధారౌ స్త్రీప్రపభవైవ తాడితషడ్జాహయూర
స్య కూజితానుకారీస్వరవిశేషః పడ్జం మయూరోవదశితి లక్షణాత్ తత్ర ష
డ్జంభిన్న ఏవభిన్న కస్తంకృత్యాభిన్న కీకృత్యతజ్జాలనిషిద్ధస్వరాసంకీర్ణకృ
త్యైత్యర్థః పంచమోనామకోకిలకూజితానుకారీస్వరవిశేషః పికః కూజతి
పంచమమితి లక్షణాత్ తం పంచమపీడయంతః తత్తాలనిషేధాత్పరిత్యజం
త ఇత్యర్థః సతతం వీణాదివాద్యయ్యుక్తం తతం వీణాదికం నాద్యమిత్యమరః
౧౫౫ షభోపవృషభ నడితానుకారీస్వరబేద ఏవ - గావస్త్యృషభ భాషి
ణ ఇతి లక్షణాత్ తేన హీనంతస్యాపితజ్జాలనిషిద్ధత్యాదిత్యర్థః సతతమృ
షభహీనంచయథాతథారాత్రైః పరిణశం పరివృత్తిం ప్రభాతమిత్యర్థః ఇ
తి పక్ష్యమాణ ప్రకారేణోచ్చైస్తారం యథాతథా మాధవాయ కృష్ణాయ - క్రి
యాగ్రహణాత్ సంప్రదానత్వం ప్రణిజగదుగాఢనాచ ఖ్యురిత్యర్థః
కై నేగదనదేత్యాది నాణత్వం పంచమాదినిషేధభరతః ప్రభాతే సతరాం
నిద్యః ఋషభః పంచమోపచ-జనయేత్ ప్రథనం హ్యుత్తే పంచత్వం పంచ

౨ (మాఘ కావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-పకాదశసర్గాః.)

మోషిచ - పంచమస్యవిశేషాయంకధితః-పూర్వసురిభిః - ప్రశస్తోజన
యోదశసస్యచి పగ్యయమితి - వృత్త్యను ప్రాసోలంకారః అస్మిన్సగే
మాలినీవృత్తమ్ - నిసమయయయతేయంమాలినీభోగిలోక్తేరితిలక్షణాత్॥

మూ, ౨ { రతిరభ సవిలాసాభ్యాసశాంతన్నయావన్నయ
నయుగనుమీలతైవదేవాహతోసా | రజనిఃరః
శంసీకామి నీనాంభవిష్యద్విరహాహితనిద్రా
భంగయచైవన్యూదంగః॥ }

౨॥ అథపూర్వశ్లోకే ఇతిశబ్దపరామృష్టాపరరాత్రప్రభృత్యుత్తరోత్తర
క్రమభావః ప్రభాతవృత్తాంతానాసర్గాసమాప్తవణయన్నాహ-రణీ
తి-రఃరభ సవిలాసానాంసురతసంభ్రమలీలానాంతభ్యాసేనావర్తనేనతాం
తంక్లాంతంచయనయుగంకర్తృకామినామితి శేషః - యావన్నామీలన్న
ముమలీభవతి-స్థావదేవాసారజనివిరతిశంసీనిశావసానసూచకః ఉచైవ
న్యూదంగః కామినీనాంభవిష్యతాడతరతుణభావినావిరహాహితః
కృశోనిద్రాభంగయస్మిన్సగేమణితద్యధాతథాహితస్తాడితః-అత్రవి
రహశబ్దేనసానధ్యాత్వప్రింతాలత్యతే అన్యథాఅసతఃసాంప్రతికనిద్రా
భంగహేతుత్వాయోగాదితి-అత్రరతితాంతత్వరజనివిరతిశంసనయోవి
శేషణగత్యా నెస్రనిమీలనహేతుత్వాత్పదార్థహేతుకంకావ్యలింగమ్॥...

మూ, ౩ { స్ఫుటతరముపరిష్టాదల్పముతేఘ్నవస్యస్ఫు
రఃసురమునీనాన్మండలంవ్యస్తమేతత్ | శకట
మివనుహీయశ్చైశవేశాజ్ఞాపాణోచ్చలచరణ
కాబ్జప్రేరణోష్ఠింగితాగ్రమ్॥..... }

౩॥ స్ఫుటః॥ అల్పముతేఘ్నదూరస్వాత్సక్యబింబస్యధ్రువస్యోత్తాన
పాదః* ధ్రువదేత్తానపాదిస్సౌవిధ్యమరఃఉపరిష్టాత్-స్ఫుటతరం ఉజ్వల
తరంవ్యస్తంపర్వస్తమేతత్ సురమునీనాంసప్తమీణాంమండలంశాజ్ఞాపా
ణో-కేశవస్యకృష్ణస్తతవేశ్యకః-శైశవేదవలస్య ప్రచలితస్యచరణకాబ్జ
స్యాలపచరణారవిందస్యఅల్యైశ్యల్పాధేకస్త్రస్యయః - ప్రేరణయా
నోదనోన్మోగితముఠుంగీకృతమగ్రంయస్యతత్-విపర్యాసితాగ్రమిత్య
ధాః-నుహీయోమహత్తరం - శకటమివశకటాకారంశకటాసురశరీరమివ
స్ఫురతీనీప్యతేఉపమాలంకారపురాకీలబాల్యైకృష్ణః - శకటరూపధారిణంశ
కటాసురంపాదభూతేనపాతయామాసేతిపారాణికీకథాత్రాసుసంధేయా॥

(మాఘ కావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-ఏకాదశశ్లోకః.)

మూ, ౪ { ప్రహరకమపనీయస్పన్నిని ద్రా సతోజైః ప్రతప్త
 దముపహూతః కౌనదిజ్ఞాగృహీతి ముహురన్తరః
 వణాన్నిద్రయాశూన్యశూన్యాందదదపి ప్ర
 తివాచంబుధ్యతే నోమనుష్యః॥ }

॥ ప్రహరకమితి॥ స్వంస్వకీయం స్వపాల్యమిత్యర్థః- ప్రహరవిప్రహ
 రకః యామాః ద్వాయామప్రహరౌ సమావిత్యనురః- తమపనీయనీ శ్వానిని
 ద్రా సతాని ద్రాశుమిచ్ఛతాని ద్రా తే సన్నంతాల్లటశా దేశః కౌనదిశీ
 తప్రహరం లెనేత్యర్థః- జాగృహీబుధ్య స్వేతి ప్రతిపదం పదేపదే ఉచ్యే
 రుపహూతో మనుష్యో నంతరయామికో ముహుని- స్వయాతిశేదవణాం
 చ స్వప్నాక్షరామతే ఏవ శూన్యశూన్యాంశూన్యప్రకారామనర్థా స్త్రాయా
 మిన్యథా- ప్రకారేణ చ న స్వేతి ద్విభావః- కనుధారయ వదుత్తరే
 ప్విశేక ముధారయన ద్భావాదవయవసుపోలుక- గిరమయమహంజానా
 మీతి వాచందదపి ప్రయచ్ఛన్నపి నాభ్యస్తాచ్ఛతురితి నుమాగమప్రతిపే
 థః- అంతః అంతఃకరణే నోబుధ్యతే- న జాగతి బుధ్యతే దైవాని కాశ్చ తే
 రిలంక- అప్రబోధప్రతిపదనదానయోవిరోధేపి శబ్దవిద్రావోనాభ్యాంత
 త్యనూధానాద్విరోధాభానోలంకారః॥

మూ, ౫ { విపులతరనితః బాభోగరుద్ధై రమణ్యాః శయితు
 నునధిగచ్ఛన్ జీవితేశో వకాశమ్ । రతిపరిచయన
 శ్యన్తైః ద్రతంద్రీ కథంచిత్తచయితశయినీయైశ్
 ర్వరీం కింకరోతు॥ }

౫॥ విపులతి॥ రమణ్యాః విపులతరస్య దృఢతరస్య నితంబస్య కటిపశ్చద్భా
 గస్యాభోగేన విస్తారేణ రుద్ధై ఆక్రాంతేశయినీయై తత్పైశయితుమవకాశమ
 నధిగచ్ఛన్నలభమానో జీవితేశః- ప్రయాణరతిపరిచయచపునఃపునః పుర
 తావృత్త్యానశ్యంతీని వతమానాని ద్రా యాశ్చయం నైద్రీని ద్రా ప్రయక్తా
 తంద్రీ ఆశయస్య సతథాభూతః- సో శర్వరీంకథంచిత్తచయితైశ్చ ఛైణ
 యితీంకరోతుకిమన్యక్తుర్యాత్- శయనానవకాశే సురత ఏవకాలయాప
 నోపాయితీ- తత్రైవప్రవృత్తైశ్చ భావః- అత్ర శయనీయస్యేదృగ్గ్రాహం
 బంధేపి సంబంధోక్తై రతిశయోక్తిరలంకారః- తాదృగ్గ్రాహస్య విషేషణగ
 త్యైశ్చ యనావకాశానధిగమ హేతుత్వాత్తావ్యభింగభేదశ్చింతకరః॥

మూ, ౬ {క్షణశయితవిబుధాః కల్పయంతః ప్రయోగానుగ
 ధినుహసిరాజ్యై కావ్యవద్దుపిగాహా | గహనమప
 రరాత్ర ప్రాప్తబుద్ధిప్రకాశాః కవయిత్తవమహీపా
 శ్చింతయంత్యథజాతమ్ || }

౬ || క్షణశయితవిబుధాః కల్పయంతః ప్రయోగానుగ
 ధాకాల ప్రతిబోధితత్వాదితిభావః క్షణశయితవిబుధాః - స్నాతానులిప్తవ
 త్సూర్వకాలేతినమాసః మహీపాః కవయిత్తవలవరః రాత్రేరపరరాత్రః గాత్రైః
 పశ్చిమయామెత్తత్యథః పూర్వావరేత్వాది నాపకదేశినమాసైః అహస్య
 వైకదేశసంఖ్యాతపుణ్యాదిత్వాది నాసమాసాంతః అచ్యుతా త్రాన్యోహాః
 పునీతిపుస్త్యంతగ్రప్రాప్తబుద్ధిప్రకాశాః సంతః ఉదధినుహతినముగ్ర
 గంభీరేషకత్రకరితురగాదిభిరపరత్రగసభావాదిభిశ్చేతిభావః. అతపవదు
 విగాహాదుః ప్రవేశేరాజ్యై కావ్యేత్తవ కావ్యవత్సత్రతస్యేవేతివతిప్ర
 త్యయః - ప్రయోగా సామాన్యపాయానుష్ఠానాని - అన్యత్రార్థగుణసా
 ధుశబ్దగుణభావకల్పయంతస్తకయంతః - బ్రాహ్మముహూతే ఉత్థా
 యంతయేదాత్మనోహితమితిస్తరణాదితిభావః - గహనందుః ప్రాప్తమన్య
 త్రదుర్దేశమథజాతంత్రివర్ణమిత్యథః - అన్యత్రవాచ్యలక్షణవ్యం
 గ్యరూపమభిధేయజాతం చింతయంతివిచారయంతి ఇవశబ్దస్యోపలక్షణత్వా
 త్తావ్యవదితివతిప్రయోగైస్యనైకశబ్దార్థశ్రోతిపూర్ణా వాక్యాధోప
 మాసాద కావ్యవదితేతిధిగతాకవయిత్తవ సమాసగతాచేతి సంకీర్ణా ||

మూ, ౭ {క్షీతీతలశయనాన్తాదుత్థితందానపంకపుతబహుల
 శరీరంశాయయత్యైవభూయః | మృదుచలశవరాం
 శోదీరితాం దూనినాదంగజపతిచుధిరోహాపక్షకవ్య
 యోనమ్ || }

౭ || క్షీతీతి || క్షీతీతలంభూతలమెవశయనాంతః శయనస్థానంతస్తాదుత్థితం
 సుప్తాస్థితమిత్యర్థః అతపవదానపంకపుతబహులశరీరం మృదుకర్ణమోక్షీతమ
 హాకాయంగజపతిమెవః - అధిరోహాతీత్యధిరోహః ఆధోరణః పచాన్యచ్ - మృ
 దుచుందంచలశాలపరాంతెనపశ్చిమపాదే సోదీరితః. ఉత్పాదితః అంచూని
 నాదః శృంఖలారవోయన్త్రికమణితద్యథాతథాపక్ష పవపక్షకః - పా
 శకః * పక్షపాశకః గరుతాదనిసహాయవలది తిషితివే జయంతీతమనా

౧౦॥ గతమితి॥ అనుగత వీణైరనుస్మృతవీణైర్వీణాసంవాదిభిరేవానా
దైవశాస్త్రైః పితౄణామేకరూపతాంగతంకలమవ్యక్తమధురంలలికలోల
పిసంవాదీశాలః-కాంస్యాదితాలాయస్యతత్ - బోధపవహేతు సస్యబోధ
హేతోఃబోధ కారణైరబోధనార్థాదిత్యక్షణః- ఫలస్యాపికారణత్వమిచ్ఛా
ద్వారాస్వగాదివత్కలరాగస్యతత్సాధనప్రవృత్తిహేతుత్వాత్ః పశ్యే
హేతుప్రయోగభిఃపశ్యే- గాయకైశ్చైతానికైరనవగీతమగహీతం * అ
వగీతంతుని నాదేయమవ్యక్తమైసిగహీతైశ్చత్విశ్వః- గీతంగీయమానంవ
స్మృతవృత్తివాగీతశబ్దస్యగీతంగానంతసకృదాకణాయంతఃక్రౌంచయంతఃన
రేంద్రాః- సుఖనగానసుఖనముఖలితనైశ్చానిమాలితాత్మాః- సంతరితాం
యాంతిభిజంతి - వృత్త్యనుప్రాప్తోలంకారః॥

మూ, ౧౦ { పరిశిధిలితకణగ్రీవచూమీలితాక్షః క్షణమయమ
సుఖాయస్వన్న మూర్ధ్వజ్ఞరేవ | రిరసముషతీభా
యశ్చస్వగుగ్రైపీకీణం పటుతర చపలోత్థః ప్ర
స్ఫురత్ ప్రోచచుశ్చః॥

౧౧॥ పరీతి॥ అయమశ్వఃపరిశిధిలితంప్రస్తమ్మక్తంకణగ్రీవంకశౌచగ్రీ
వాచ యస్త్రికమణశస్యథాతథాలనీలితాక్షఃక్షణైర్జానునీయస్యన
డిధ్వజ్ఞః డిధ్వజానుస్త్రిప్తస్త్రిత్యక్షణః- డిధ్వజ్ఞానూర్ధ్వజానుస్యా
దిశ్యమరః- డిధ్వజస్త్రిభాషేజానుశబ్దస్ఫుల్లగాదేశఃక్షణంస్వన్నంనిగ్రా
హనుఖాయఉత్తమాశ్వలక్షణమేతత్- భూయఃపురపటుతరౌగ్రాస్గ్రహ
ణసమర్థాఃచపతౌచలచతౌచోష్ణయస్యనసా- ప్రస్ఫురత్ ప్రోచంప్రస్ఫుర
మాణఘోణయథాతథా* ఘోణాతుప్రోచమస్త్రియామిత్యమరః- అగ్రై
పీకీణంక్షిప్తంశస్పంమాసంశస్పంబాలశృణంభూనశశ్యమరః- రిరసముష
శిరసముఖమాస్వానుశుమన్చ- రసయతే సన్నంతాల్లవస్వభావోక్తిర
లంకారః* స్వభాస్మాక్తిరసాచానుయథావస్వస్తునణానమితి॥

మూ, ౧౧ { ఉదయమితిదీప్తిర్యాతియస్సంగతామేవశతినవ
రమిండు సోపరామేషగత్వా | స్థితరుచిరవసద్య
స్సౌభ్యసూయంప్రభేదిస్ఫురతివిశదమేషపుర్వకా
స్తాంగనాయాః॥

౧౨॥ ఉదయమితి॥ యథంచుః మేషుమసంగతాపునతదీప్తిప్రవృత్త్యుత్సర్జ

ఉదయముదయాద్రింతభ్యుదయంచయాతినభండు రేషాపరాంపభ్యిమాశాం
 పరాంగ నాంగ త్వాపతతతత మేతి పాతిత్యంచగచ్ఛతీనచరమన్ద్రిమిత్యర్థః-
 ఇతినయఃసాభ్యసూయంయథాతథాపూర్వకాష్టాప్రాచీపూర్వాచ సైవాంగ
 నాపూర్వనాయుకా చగమ్యతేతస్యాఃస్థితరుద్గంజహాపకాంఠిరివిషాప్ర
 భావిశదంనినులంస్సురతిప్ర కాశతే ప్రాచ్యామీషద్విశగాప్రాభాతకేప్ర
 భాప్రాచుర భూదిత్యర్థః-ఆశ్ర ప్రాచీగతప్రాభాతకప్రభాయానుగో-
 పరాంగ నాసంగపాతిత్యనిమిత్తాచేతనధర్మస్థితరుద్గోప్రైత్య- పూర్వ
 కాష్టాంగనాయా ఇతిరూపకనిర్వ్యుధేత్యనయోరంగాంగీ భావేనసంకరః॥

మూ, ౧౩ { విరరతిపరిభేదప్రాప్తనిద్రాసుఖానాంచరమనుషిశ
 యిత్యాపూర్వమేవప్రబుధ్ధాః | అపరిచలితగా
 త్రాఃసువతేనప్రియాణామశీలిభుజచక్రాశ్చై
 వ భేదంతరుణ్యః॥

౧౩॥ విరే॥ చరమంశయిత్యాపూర్వత్సుప్తాపిపూర్వమేవప్రబుధ్ధాఃసు
 పైభతరీయాశేతేపూర్వమేవప్రబుధ్ధతే - నాన్యంకామయతేచితైసా
 స్త్రీజ్ఞేయావశీప్రతేతన్దురితాదితీభావః - తథాపితమన్యఃఅపరిచలితగా
 త్రాఃఅనిష్పందవపుష్టాఃసత్యఃవిరరతిపరిభేదేనబహుక్రీడాపరిగ్రమేణప్రాప్త
 నిద్రాసుఖానాంప్రియాణాంఅశీసేలోగాభిభుజచక్రైణవపుభుజవలయే
 నాశ్లేషః- తస్యభేదంవిశ్లేషంవిప్రసంసంసర్వతేకింవాన్గీప్యైవస్థితాఃఅ
 న్యథాతన్నిగ్రాభంగఃస్యాత్తేతయానంనప్రబోధయేదితినిషేధాన్కంచన
 భయాదితిభావఃరతిశ్రమోత్రసంచారితదనుభావోనిద్రా ॥

మూ, ౧౪ { కృతధవళినుభేదైఃసుంకుమేనెవకింనిన్దలయరు
 హరజోభిభూషయ్యపశ్చిమాశామ్ | హిమగు
 విరరుణిమ్నా గాజతేరజ్యమానైజరతకమల
 కండచ్చేదగౌవైమయాహైః॥

౧౪॥ కృతే॥హిమరుద్విన్ద్రుఃఅరుణిమ్నా అస్తమయగాగేణహేతునా
 రజ్యమానైలోహితాయమానైః-రంజేదేదవాదికాత్కతరగితానన్ద
 అనిదితామితి నలూపః - రజ్యతీత్రీణరజతిలోహితాయతిచాన్తనభిభట్టివల్ల
 భఃజరతస్యపరిణతస్యకమలకండస్యచైదాగ్రగౌరాః- సుభాః స్వభావ
 తభిభావః-చేనగ్రహణంధావల్యాతశయాక్షణం* గౌరఃపీతేసితేరుణ్యతి

విశ్వః-తై నా యా థై యు కు మే న కించిత్ ప్రతోధవళి ను భేదో ధావశ్యబం
గోయేషాం తై రీషద్భగ్నస్వధావ-త్వైఃకులయు హరజోభిశ్చందన రైఃఖిరివ
పశ్చిమాశాం ప్రై యిసీమి వెతి భావః- భూషయా రాజ తే-ఉపమాలంకారిః ।

మూ, ౧౦॥ { నధవనకలమేకంఖండితామానమద్భిఃశ్రీయమప
{ రనుపూర్ణాముచ్చస్వసద్భిఃపలాశైఃకలరవముపగి
{ తేషట్పదౌఘేనధత్తః కుముదకమలషండేతుల్య
{ రూపామవస్థామ్!

౧౦॥ దదదితి॥ ఏకంకుముదమండంజనమద్భిఃపలాశైఃపలాశైః
తై రనకలమర్థం ఖండితాంక్షీయమాణామిత్యర్థః శ్రీయంశోభాండధత్-అప
రంకమలషండముచ్చస్వసద్భిఃపలాశైఃపూర్ణాంపర్థిమానాంశ్రీయండిధత్-ష
ట్పదౌఘేనభ్రమరసంఘేనకలరవం ధాతథాఉపగీతేఉభే ఆపీయతాః-కు
ముదకమలషండే కుముదానాం కమలానాం వషండేకదంబే * అశ్వాది
కదంబేషండమస్త్రీయామిత్యుపరః శుల్యగూపామవస్థాంధత్తః-విధాతేఅ
త్రక్షయవృద్ధ్యోరథప్రవృత్తైరైకయాప్యేకీస్యక్షయః-కీస్యవావృద్ధిరిను
గ్రాహమితిభావః-అత్రోభయవిశేషణానాంశుల్యవస్థానాధారణ హే
తుకత్వంకావ్యలింగం॥ తేనదన్యయోః క్రమేణోపమానోపమేయ భావరూపో
పమేయోపమావ్యజ్యతే॥

మూ, ౧౧॥ { మదరుచిమరుజేవోద్గచ్ఛతా లంభితస్యశ్యజతశ్చవచి
{ రాయస్థాయినీమాశుజ్జామ్! వసనమివముఖస్యస్రం
{ సతేసంప్రతీదంసితకరకరజాలంవాసవాశాయువ
{ త్యాః!

౧౧॥ మదైతి॥ సంప్రతీసితకరస్యేంద్రోః ఇందకరజాలంకిరణసమూహాఃక
త్యుడోద్గచ్ఛతాఉద్యతాఅరుజైవఅనూరుణామదరుచింతత్తుల్యంరుచింఅరు
ణీమానమిత్యర్థః-అత ఏవసిదశానాలంకారః-లంభితస్యప్రాపితస్య-లభే
ణ్యంతాత్మమాణీక్తిః-రభేరశబ్దీటో-లభేశ్చైతీనుమాగమః-అతఏవచి
రాయస్థాయినీలజ్జామాశుశ్యజతశ్చవముఖప్రకాశవాదియముత్ప్రయో
వాసవాశాప్రాచీతస్యా ఏవయువత్యాఃముఖస్యప్రాగ్భాగస్యాసనస్యద
వసనమివావకుంకనపలుకవస్రంసతేగళతమాత్మాః-స్త్రీయఃపాటలముఖానిర్ల
జ్జాస్రస్తవస్త్రాశ్చభవంతీతిభావః-అత్రముఖస్యేతిప్రాగ్భాగవదనయోర

(మాఘ కావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-ప కాదశ సగళః.)

భద్రాధ్యవసానాత్-శైవములాటశయోక్తిః-తయాపూర్వోక్తనిదశా
యో త్వే త్వో భ్యాంచానుగృహీతవసనమిత్తు త్వే త్వేతసంకరః॥

మూ, ౧౭ { అపిరతరతనీరా యాసజాత శ్రమాణాముపశమ }
 { ముపయాంతన్ని స్స హేం గేంగ నానామ్ పుంసః }
 { సివి కై మాతరిశ్వావచూర్ణ్య జ్వలయితమద }
 { నాగ్నివ్యాలతీనారజౌభిః }

౧౭॥ అపిరతరతనీరాయాసేనాపిద్భిన్న సురత క్రీడాప్రయా
సేనజాత శ్రమాణామంగి నానాసంబంధినినిసహత ఇనినిస్సహే అతు మే
వచాద్యచ్-అం గేడవశ ముముపయాంతం శామ్యంతం పదనవి వాగ్ని స్తంభ
నరుషసమాతరిఅంతరిత్వే శ్వయతీ వధకతే అతిమాతరిశ్వావ శ్వన్ను తు
న్ని త్యాదినాదౌ తాదికోనిపాతః సివి కై రమలైర నా దై- శ్చమాఅతీనాం
జాతీసుమానాం పుమ నామాలతీజాతీరిత్యమరః రజోభిః పరాగై కిరీషైరి
వేతభావః అవచూర్ణ్య అవధ్వంస్యసంఘత్యే శభావః జ్వలయత్పుద్గీవయతి
ప్రాభాతికమాలతీ వాతస్య శాత్పునరుద్భవో మననభ్రత్యక్షణః . రూప కా
లంకారః॥

మూ, ౧౮ { అమిషమపి గామారాగిణాంసర్వగాత్రన్న వసి }
 { ధువననీలాః కారులై నాభివీక్ష్య | ఇరమురవసితా }
 { నాన స్ఫుటాలోకి సంపన్నయనమివసని ప్రభూ }
 { ణకై దై పనుజణః॥

౧౮॥ అమిషమితి॥ ఇదంపురోపృథ్విః స్ఫుటాసూర్య తేజోభిభ వత్సంధా
యమానాఅలోక సంపత్ -ప్రకాశ సంపత్తిస్యతత్-అన్యత్రనిదాభిభ వా
ద సుద్భుద్ధపషయావ భాసనశక్తికందీప స్వేదం దైపమచిజ్జ్వాలా* జ్వా
లాభాసోనాప్తంస్యచిరిత్యమరః - సర్వస్యాంరా త్రాపితి సర్వరాత్రం
పూర్వకాలే శ్యాది నాసమాసః అహస్స ర్వేత్యాదినాసమాసాంతః రాత్రా
హ్నహః పునీతపుల్లింగ తాతత్యంతసంయోగెద్వినియా-అవిధామాః అవిద్భి
న్నాః రాగిణాంకామినాం & పుమాన్ స్త్రీ యత్యేక శేషః - నవనిధు వననీ
లాః సురతవిలాసా*వ్యనాయో గ్రామ్యధమోమైధురం - నిధువనంత
మిత్యమరః-కాతుకేన-ననిమిషతీత్యనిమిషం యథాతథా - పచాద్యచ్-మటా
దిత్వాన్న గణః - అభివీక్ష్య అతపవసని ద్రండువసితానాంగృహాణాంసంబం

(మాఘ కావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-ప కాదశ సగళః.)

ధిఃగృహగైశ్చలూపదసిత వెత్తనత్తవికెతనమిత్యనురః-నయనమివెత్తు త్సై
త్రాఃఘూణఃతే భ్ర మతి||.....

మూ, ౧౯ { వికచకమలగంధై రంధయస్త్వంగమాలాః సురభి }
{ తమక గండమ్మండమా వాతివాతః| ప్రమదమదన }
{ నూద్యద్వౌవనోద్దామ రామా రమణరభస ఛైవ }
{ స్వేదవిచ్ఛేదదక్షుః|| }

౧౯|| వికచైతి || ప్రమదమదనాభ్యాంహమఃమన్తథాభ్యాంమాన్యంతీనాం
యావ సేనోద్దామానాండధతానాంచ రామాణాం స్త్రీణాం రమణరభసః
దేవసురతనంరంభశ్ర మెణయః- స్వేదఃతస్యచ్ఛేదేవారణేదక్షోవాతః- ప్ర
భాతమారుః- వికచకమలగంధై వికసితారవిందగంధైఃభృంగ మాలాః
పట్పద పక్షిఃఅంధయన్నంధాఃశర్పన్తోహయ-అంధయతేన్ద్రత్కరోతీ
తిన్ద్రంతాల్లః-శ త్రాదేశఃసురభితః- సురభీకృతోమకరందోయస్త్వికామః
ణితద్యథాతథామందమా వాతిప్రచలతి- అత్రవృత్త్యను ప్రాసోలంకారః
శ్లేషఃప్రసాదఃశ్రమతామాధుర్యంసుకుమారతా-అక్షవృక్షీసుదారత్వమో
జఃకాంతసమాధయభితిచార్యోక్తాదశ ప్రాణాః ప్రాయేణాశ్రసంభవంతీ
నిపుణైరున్నయాః||

మూ, ౨౦ { లులితనయనతాగాః త్రాసువక్త్రై ర్ముగింబార }
{ జనయ ఇవనిద్రాక్షాంతవీలోత్పలాత్మ్యః | తిమిర }
{ మివనధానా స్త్రంసినఃకేశపాశానవనిపతిగృహే }
{ భ్యోయాంత్యమూర్ఖావరవధ్విః|| }

౨౦|| లులితేతి||లులితనయనతాగాః నిద్రాకలుషితాక్షికనీవికాఃఅన్యత్రా
ప్రసన్ననక్షత్రాఃఃఘూత్రాక్షి మధ్యయోస్తారేతివశః- వక్త్రాణీంశుబిం
బానిభవేత్పుష్పమితనమాసఃతిమిరమివేత్యాదిబీంగాత్-అన్యత్రవక్త్రాణీవెం
దుబింబానితానిత్రామాణిసురత ప్రభాతాభ్యాంష్టానానియాసాంతాఃనిద్ర
యాస్వప్నైవముకుళీభావేనచాక్రాంతానీలోత్పలానిఅక్షీణవనీలోత్పలా
నీవవాక్షీణియాసాంతాఃస్రంసినఃకేశపాశా- తిమిరమివాన్యత్రతుతానీ
పతిమిరందధానాః అతపవరజనయకవస్థితాః- ఆమూర్ఖావరవధ్వివేశ్యాః
వారస్త్రీగణికావేశ్యేత్యమరః- అవనిపతిగృహేభ్యోయాంతినిర్యాంతి-
ప్రవిశేషణేయముపమేత్యేకశ్లేషవచాయముభయవిషయః- ఉపమాతుప్రసి

భామాత్ర సారేత్యన్యై॥ :

మూ, ౨౧ { శిశిరకిరణకాంతంవాసరాంతేభిసార్యశ్వననమర
భిగంధిస్సాం ప్రతంసత్వరేవ । వ్రజతీరజనిరేషాత
వ్యయాఖాంగ రాగైః పరిమిలితమసింద్యై రంబ
రాంతంవహంతీ॥ }

౨౧॥ శిశిరేతి॥ పశాచరజనివాసరాంతేరాత్రా శిశిరకిరణశ్చంద్రస్థమే
వకాంతమభిసార్యాభిసృత్య-స్వాధేణిన్-సాంప్రతంశ్వననైతత్త్వాలవా
నైః-నిశ్వానైశ్చమరభిగంధిః-మగంధిఃఅసింద్యైఃమసోహరైస్తస్యైందో
పయాఖైరేవాంగరాగైఃపరిమిలితంవ్యాప్తంవాసితం చాంబరాంతంన
భిఃప్రాంతంవస్త్రాంతంచవహంతీభజంతీసత్వరేవవ్రజతి-అత్రేందుతన్య
యాఖానీనాంకాంతత్వాంగరాగత్వాదిరూపణాద్రజనైరభిసారికాత్వయా
పణావగమాదేకదేశపరీయపకమ్॥

మూ, ౨౨ { నవశుముదవనశ్రిహాసకెళి ప్రసంగా దధిక రుచిర
శైషానుపుషాంజాగరిత్వా అయమపరదిశోంకె
ముంచశీస్తస్తహస్తశిశయిమరివ పాండు న్లాన
మాత్మానమించుః॥ }

౨౨॥ నవేతి॥అధికరుచిరయమించుః నవశుముదవనశ్రియోనూతనశుముదా
రణ్యశోభాయాఃవికాసఃపరిహాసశ్చనవవకెళిస్తస్యాంప్రసంగాదాసంగా
దశైషానుపుషాంసకలామపి రాత్రింవిభావరీచక్తముషాదశర్వరీతిషిశ్చః-అ
త్యంతసంయోగేద్విత్రియాజాగరిత్వాజాగరణంకృత్వాశిశయిషాశయిశు
మిచ్చురిత-శైతేసన్నంతాచప్రశ్యయిస్తస్తాహస్తానక్షత్రవిశేషఃకరశ్చయ
స్యన్తాపరదిశః పశ్చిమదిశోంకెసమీపేఉత్సంగేచపాండుంపాండుపర్వం
న్లానంక్లాంతమాత్మానంస్తవశీరంముంచతీదక్షిణనాయకః కయాదిశ్యహ
విహృత్యశాంతఃకస్యాశ్చిదంకెశైతేతద్వదితిభావః-అత్రప్రహాసకళ్యం
కశయనాదివ్యవహారాదింశుశుముదవనశ్శ్రీపశ్చిమాశానానాయకీన్వస్త
తీతేసమాసోక్తిరలంకారః-పిశేషణసావ్యంయూపలక్షణమిశ్యలంకారిచ
ర్వస్వకారః॥

మూ, ౨౩ { సరభసపరిరంభారంభసంరంభభాజాయదధినిశ
సుపాస్తంవల్లభేనాంగనాయాః! వనసంపదికాం
తేనేష్యతేతస్మదాతురభవరణవిశాలశ్రోణీ
లోలేక్షణైవ॥ }

౨౩|| సేవి||అధిశశశశి విభక్త్యథే=వ్యయాభావసరభసః సత్వరఃపరి
రంభవివారంభోవ్యాపారస్తత్ర సురంభస్సభ్రమస్తద్భజా పల్లభేనాం
గనాయాఃసంబంధియన్వసనంఅపాస్తంతద్వసనంనిశాంతేప్రభాతేవిభవ
రణంచక్రంతద్వద్విశాలాయాశ్రోశోలోలసత్ప్రస్థమీక్షణంయస్యతేవ
ల్లభేనప్రదాతుం నైవ్యతేఅత్రవసనాప్రదానస్యశ్రోణీక్షణతౌల్యహేతుక
త్వాత్ప్రవృత్తిరంగమ్||

మూ, ౨౪ { సపదిమముదినిభిమీలితంహోషు పాపితయనగ }
{ మదపెతాస్తారకాస్తాస్సనుస్తాఽభిక్షయంతకలత్ర }
{ శ్చిశ్రయిన్నంగమిండువహాః కృశమశేషభ్ర }
{ స్తశోభంశుచేవ||

౨౪|| సపదితి||సపదిసర్వఃసముదీనిభిమీలితంముకళితం భావైక్యంహోహం
తక్షపారాత్రిపిషిణింక్షయిమాగనల్-తాఃసనుస్తాస్తారకాః - అపెతాః
అపగతాఃప్రశుచాశోకేనచింతయన్తి ఎచయికలత్రః-ప్రియభార్యః ఇ
మకృశమశేషంనిః శేషంయథాతథాభ్రష్టశోభంసప్తప్రభమంగంవహతి
కలత్రస్త్రియస్యయుగ వశ్యకలకలత్రనాశేనహంశోకూభవదేవిభావఃఅ
త్రైందోఃప్రభాతప్రయుక్తాంగకాశ్యశోభాభ్రశంసాః యావత్కు
ముదివ్యాదిసకలకలత్రనాశనిమిత్తహేతుకత్వయిత్రైత్యతే||

మూ, ౨౫ { వ్రజజీవిపయనత్రౌ నుంశునూనీనయావత్సేవిర }
{ నభిలనస్తాతావదేవాగతేచపరిపరిబవితేజస్ }
{ న్విశాంప్రాశుకతుణంప్రభవతిహిషమచ్యేన }
{ మాత్రేసరోపి||

౨౫|| వ్రజజీవి||అశునూనీనూర్యః-ప్రీత్యృచిత్వాదిప్రత్యయః-యావద
త్రౌంవిపయాభూమింవ్రజతినదృశ్యతీర్థశృంగ-తావదేవారుణేనానూరుణా
అఖిలంజిమరనుస్తంతపాస్తంపరే-మాంపరిభక్షితరస్తాంగం కృజన్తిక్షీణ్యానినా
ఇనప్రత్యయః-తేజఃప్రతాపంత-స్వతాంప్రభయతాం అగ్రేసరసీశ్యగ్రేస
రఃపురస్పరోపిషుపురోగ్రతోగ్రమసతేకరితేటప్రత్యయః-విషుస్యశత్రోను
చ్యేనంకతుణంప్రాశుప్రభవతీశక్తోతిహిసామాన్యేనవిశేషణసమదాన
నూపాధాంతరన్వాసః||

మూ, ౨- $\left\{ \begin{array}{l} \text{విగతః పరిపంకం పశ్యతి ప్యాను యావత్ ధువతి} \\ \text{విరహాఖిన్నః పక్షుతీయావదేవ । రథచరణసమా} \\ \text{హ్వాస్తావదౌత్సుక్యసున్నా సరిదపరతటాంతాద} \\ \text{గతాచక్రవాక్తిః ॥ } \end{array} \right.$

౨-॥ విగతేతి॥ విరహాఖిన్నః రథచరణసచ క్రేణసమాహ్వాస్తల్యాఖ్యః త
స్యైవసమాఖ్యాయస్యైవారదచరణ సమాహ్వాస్తక్రవాక్ ఇత్యర్థః*
కౌక్ శ్చక్ర శ్చక్ర వాకోరథాంగాహ్వానామక ఇత్యనురః - పరిపంకం
కమి వె త్సుపమితసమాసః తద్విగతం యస్తాత్తత్ ప్యామయా వత్పశ్యతి
యావదేవ పక్షుతీపక్షుములైః పక్షుతీపక్షుములమిత్యనురః పక్షుతీపక్షు
ప్రత్యయః ధువతీపక్షుతీతుంధు సోతిధూవిధూనన ఇతి ధాతోస్తాదాదిక త్వా
దువజాదేశః తావదేవోత్పతనాత్ ప్రాగేవచక్రవాక్చక్రవాక్స్యస్త్రీ
జాతేరస్త్రీ విషయానయోపధాదిజీష్మదౌత్సుక్యేనోత్కంఠతయాను
న్నాప్రితానతీసరితోపరతటాంతాత్ పారభూమిః సకాశాదాగతాపతే
నానయోరున్తస్తకస్యసుశ్చసురాగిత్సుక్తిం అత్ర రాగౌత్సుక్యయోః ర
సభావయోస్తీర్యగతత్వేనాభాసయోనిబంధనానూజస్వీనామాలంకా
రః రసభావతథాభాసతత్ప్రశమానాన్నిబంధనైరసవత్ప్రేయఉజ్జ్వల
మాహితానీతిలక్షణాత్ ॥

మూ, ౨- $\left\{ \begin{array}{l} \text{ముదితయువనునస్తాస్తుల్య మేవ ప్రదోషేరుచమ} \\ \text{కధురుభయ్యోకల్పితాఘాషితాశ్చ పరిమలరుచి} \\ \text{రాభిన్యోక్తౌ తాస్తుప్రభాతేయువతీభిరుపభా} \\ \text{గాన్నీరుచః పుష్పమాలాః ॥ } \end{array} \right.$

౨-॥ ముదితేతి॥ ప్రదోషేరాత్రోముదితానియూనాం మనాంసిగూభి
హోతృభిస్తాః ముదితయువనునస్తాః సంతుప్తస్త్రియచిత్తాః ఉచ్యంతే
భ్యోకల్పితాః కల్పితాః పభోగాయసంపాదితాః ఘాషితావలయ వసనాదిభిరు
పసృజితాశ్చ ఉభయ్యోః ఉభయవిధాః యువతయః పుష్పమాలాశ్చ ఉభా
దుగాభోనిత్యమితయస్యాయజాదేశః టిగ్ధాణభిర్యాదివాజీన్-తుల్యమే
వావిశేషం యథాతథాగుచాశోభానుచక్రవర్తవత్సః శాఖోల్క-ప్రభా
తేతూపభోగాన్నీరుచోనిరభాః పుష్పమాలాః పరిమలైవనిమగ్ధాంధేరుచి
రాభిరుపభోగాదపిమలభీభిర్భువతిభిర్యోక్తౌ తాస్తుప్రకృతివధీరీతాశ్చల

(మాఘకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-పకాదశసర్గాః.)

త్ర పుష్పమాలాభ్యోయువతీనాంసామ్యోక్తి పూర్వకవినుదాసహత్వేనా
ధిక్యోక్తవ్యతీరకః॥.....

మూ, ౨౮ { వియలితకమలౌఘఃకీణావల్లీవితానః ప్రతీవననువ
ధూతాశేషశాఖప్రసూనః । క్షపిదయనునవన్దః
స్థాస్సుతామెతివాయుపాధుకుసుమపినుదోః
ద్వంద్వవేత్తంతరేషు॥.....

౨౮॥ వియలితేతి॥ వనెవనెప్రతీవనం-యథాభేదవ్యయీభావః॥ వియలితాః
వ్యాలాలితాఃకమలౌఘయనసఃకీణాఃవిక్షిప్తాఃవల్లీనాంమాలత్యాదీనాం
వితానావిస్తారాయనసఃఅవధూతానికపితాన్యశేషశాఖానాంవకులచంప
కాదీనాంప్రసూనానియనసః - తథాపిక్షిప్తాంబురోష్ఠక్రకమలవనాదౌకు
త్రాపిన్నాస్యవస్థాస్థితరస్యేత్యనవసఃస్థితీమప్రాప్తాయంవాయుఃవధూ
నాంకుసుమానాంచవినుదానసంఘమేణ ఉద్వంద్వీషు ఉన్ముతగంధేషు
గంధస్యేత్వం-వేశ్మతరేషు గృహభ్యంతరేషుస్థాస్సుతాంస్థాయీషు
మెతిపూర్వోక్తసంస్పృతకృష్టసారభలోభాదితిభావః ॥ గ్లాబితశ్శగ్గోన్న
రితిగోన్నప్రత్యయః॥ యద్యమధుకుసుమెతిపారేషుధుయుక్తః-కుసుమస్తై
షాంవినుదానైతిభావః॥ అస్మివాయోరస్థాయినః స్థాయిత్యనంబంధోక్తైరతి
శయోక్తిః॥ తయావినుదానగంధస్యకమలాదిగంధాదాధిక్యరూపవ్యతీరక
ప్రతీతేతి॥ అలంకారేణాలంకారద్వయం॥

మూ, ౨౯ { సఖిపదవలినాభీసంధిభాగేషులక్ష్మ్యఃకుశేషుచదశ
నానాసుంగనాయాస్సశేషః॥ అపిరహసికృతానాం
వాగ్నిహీనోపజాతః సురతవిలసితానాంవణాకో
వణాకోసా॥.....

౨౯॥ సఖిపదేతి॥ సఖిపదేషుసఖితులైషువలిషుత్రివలిషునాభ్యాంసంధిభాగ
షు కూపరాదిసంధిస్థానైషు దశనానాంతు తిషుకంత వ్రతేషుచవశే
షఃకించిద్విద్యమానః॥ అతపవలక్యోద్యతః॥ అంగనాయాః-సంబంధీఅసావ
ణాయతివణాంకరోజిరంజయతీణివణాకోంగరాగి॥ వాగ్నిహీనోవాగ్ని
యరహితోపజాతరహసికృతానాంపిసురతవిలసితానాం సురతచెష్టితా
నాంవణాయతివక్తీతివణాకోవక్తావ్యంజకృత్యధాః-వణాయతైషువణ
ప్రత్యయః॥ వణాక్రియాయాంవిస్తారేగుణోచ్చైవణాయత్యకృతిభట్టమల్ల

జాతఃపఖతు తాది ష్వివలక్ష్యమాణోంగ రాగోఅన్యత్ర స్వ విలోపేచేష్టాపితే
మానుషాప కౌజాత్యత్యర్థః- అత్ర వాగ్విహి నోపరిహస్యకృతానామ
పి పణః కౌవక్రైతి పిరోధస్య వ్యంజకత్వలక్షణయాపరి హా రాద్విరోధా
భాసోలంకారః॥.....

మూ, ౩౦ { ప కటనులినలక్ష్యోమృష్టపత్రావలీకై రధిగతరతి |
శోభైఃప్రత్యుపఃపోషితశ్రీః ఉపహసితభవాసే }
చంద్రమాః కామినీనాంపరిణతశర కాండాపాడు }
గిగ్గఃఉభాగైః॥

౩౦॥ ఉపసప్రత్యుపః పిభక్త్యభేద్యయాభావః-యద్వాప్రత్యుపఃప్ర
భాతఃఉపఃప్రత్యుపసీ అపిశ్యచరః-తత్ర ప్రోషితశ్రీఃప్రప్త్యోభః- అత
ఏవప్రకటనులినలక్ష్యోమృష్టదృష్టకలంకోసాచంద్రమాశ్చప్రప్త్యోప
త్రావల్యఃపత్రభంగ్యయేహంత్వైనద్యృశశ్చైతికప్-తథావృధిగతారతి
శోభాసంభాగశ్రీ-రృమా-త్వైపరిణతాపరిపక్వాశగ కాండాఃవాణాఖ్యశ్చ
ణకణికాః* శరోబాణేబాణత్యణభిశబ్దాణావే శద్వదాపాండుభిః- కామి
నీనాంగంఉభాగై గంఉస్థలైగుపహసితభవేశ్చత్వైత్రా-అపాండుగుణనిమి
త్తానిపలంకాసకలంకసమానమానినహపహసంతీతి భావః॥

మూ, ౩౧ { సకలచుపిని కామంకామలోలాన్యనారీరతి గభన }
ఃమదైభిన్న వశ్యంగ రాగ్భా ఇరమహిమహ }
దేవాశ్చర్యమాశ్చర్యధాన్మస్తవఖలుముఖరా }
గోయన్న భేదంప్రయాతః॥.....

౩౧॥ అథకాచిశ్ఛండితానాయకాసాగసంప్రేయాంసంప్రాత రాగతంపం
చభిరుపలభతే ॥ సకలమిత్యాది - కామేనాలోలాయా అన్యనార్యాసప
త్నాఃరతిరభ సేషుసురతసంభ్రమేషువిమదైఃపీడనైరజ్యతే నెనెతిరా
గఃఅంగస్య రాగోంగ రాగఃపిలెవనంత్రగవి కాశ్చర్యసన్నిన్నంగ రాగేసకలమ
పినిశ్చేషంయథాతథానికామంభిన్నవతివీగ్నిష్టవనిసతిశ్చర్యధాన్మఃపర్వా
ద్భృతనిదానస్యశవముఖరాగోముఖవి కాసభేదంజ్ఞేషంప్రయాతః- ఇతి
యత్-ఇనమెవాతిమహదాశ్చర్యంఖలుముఖస్యాప్యంగత్వేన ద్రాగస్యా
ప్యంగరాగత్వాదిభిభావః- అత్రవిలెపవచికాసాఖ్యయోరైకత్రాద్యవసా
యోనవిరోధఃభేదానుసంధానైశ్చ విరోధ ఇతిశ్లేషమూలాతిశయో-మృత్యు
పితోపిరోధాభాసోలంకారః॥.....

మూ, ౩౨ { ప్రకటతరమినుమాద్రా క్షురన్యారమణ్యస్సు
బుమిసపిశంకంకాంతయాతుల్యవణః | చరణత
లసరోజా క్రాంతిసంక్రాంతయాసౌవపుషినఖి
లెఖోలాక్షయారక్షితస్తే || }

౩౨|| ప్రకటేతి||కించ-ప్రకటతరమిస్సుటమినుం నఖిలెఖం అన్యారమ
ణ్యోనిజసపత్న్యఃస్సుటంమాద్రాక్షుఃసపశ్యంతు-దృశేర్లుణ్ క్షృతితత్త్వేచైర
జభావపత్నేసిచివృద్ధిఃఇతిబుద్ధ్యా కాంతయాత్వత్ప్రియయాస పిశంకంయ
థాతథాతుల్యవణః-లాక్షోసమానవణః వివణస్యదురపహ్నా వత్సాది
తిభావః-అసౌ తెతవవపుషినఖిలెఖఃనఖిన్రణఃచరణతలం సరోజమివేత్య
వమితసమాసః-క్రాంతిలింగాత్తస్యా క్రాంత్యాఅపూతేనసంక్రాంతయా
లాక్షయారక్షితోగుప్తః-అచ్ఛాదితఃఇత్యర్థః- హంతసానుపాపీయసీలాక్షో
స్పయమెవసర్వదుర్వృత్తిపశునెఃసౌవరాకాతెప్రియానవైత్తిభావః-అగ్ర
నఖివలెఖనస్యలాక్షోసౌవత్యాత్తదేకతాపత్రైః-సామాన్యాలంకారః-సా
మ్యంగుణసామ్యేనయత్ర వత్స్వంతరైకతేతిలక్షణాత్ || }

మూ, ౩౩ { తదవితథమవాదీర్యస్తమత్వంప్రియైతిప్రియజన
పరిభుక్తంయదుకూలందధానః | మదధివసతిమా
గాఃకామినామండనశ్రీవ్రజజీహసఫలత్వంవ
ల్లభాలోకనైన || }

౩౩|| తదితి||కించనుమత్వమేవప్రియైతి యదవాదీరవోచః - వదేర్లుజ్జీ
వదవ్రజేత్యాదివాప్యద్ధిః-తదవితథంసత్యంకుతఃయద్యస్తాత్ - ప్రియజనే
నపరిభుక్తంయదుకూలంతదీయమిత్యర్థః దధానఃవసానః ఇత్యర్థః-వసా
నఇతిపాతే-వసానఅచ్ఛాదయ-వసేః అచ్ఛాదనాథాల్లటఃసౌనజాదేశః
సత్వంమదధివసతింనుమనివాసమాగాః-ప్రాప్త్యితి-గాలుజీ - యుక్తం
మైతదిత్యాహ-కామినామండనశ్రీవల్లభానాం ప్రేయసీనామాలోకనై
నసఫలత్వంవ్రజజీహసప్రియాచేత్కథమీవృశీమేనంభావ నేతిభావః-అ
థాంతరన్యాసః || }

మూ, ౩౪ { నవనఖిపదమంగంగోపయస్యంశుకైనస్తగయసిపు
నరోష్ఠంపాణినాదంతదప్తమ్ | ప్రతిదిశమవరస్త్రీ
సంగశంసీవిసపణన్న వపరిమలగంధఃకైనశక్యోవ
రీశుమ్ || }

౩౪॥ నవేతి ॥ కీచనవానినఖపదానియస్త్వి-తదంగంపపురంశుకెనగోప
యసిఆచ్ఛాదయసి-గుపేశ్చైరాదికాశ్చాస్త్వైశిచ్-దంతేనదప్తమోష్ఠః పున
రోష్ఠంతుపాణినాథగయసిచ్ఛాదయసి-స్థగిరపిచారాదికః నిశిశిప్ర తేదిశం
విభక్త్యథేవ్యయాభావః అవ్యయాభావేశరత్న భృణిభ్యకఃసమాసాం
తఃటచ్ ప్రత్యయఃవిసర్వప్ర సర్వ అపర స్త్రీ సంగశంసీ స్త్ర్యంతర
సంగసూచకః-అనన్యప్రభవత్వాత్తస్యైశి-భావః నవఃపరిమలభృగంధః-
పరిమలగంధః* విమదో-థేపరిమల ఇశ్యమరఃకెనకెనోపాయేనపరిశుమా
చ్ఛాదయతుంశ్చవ్యాతో-తేతిఇటోదీఘఃశక్యఃనకెనాపిశక్య ఇశ్యథః

మూ, ౩౪ { ఇక్యవచనా యాఃకశ్చి దభ్యేత్యభిభ్యన్వితన
యనవారైర్యాఃపాదావనామమ్ | కరుణనుపిస
మథాం మాని నాన్మాన భేదేరుదిత ముదితమ్
స్త్రంయోషి శాంవిగ్రహేషు॥.....

౩౫॥ ఇతీతి॥ఇతిపూర్వజ్ఞోకచతుష్టయోక్తరీత్యాకృతవచనాయాఃకృతోప
లంభాయాఃగలితనయనవారైరైర్యాన్వితాశ్చోః పై యస్యా ఇశ్శేషఃక
శ్చిన్నాయకోభిభ్యత్-త్రస్యైవాభ్యస్తాచ్చతురితినుమభావః-అభ్యేత్యా
గత్యపాదయోరవనామహవనతింయాతిప్రణామేనప్రసాదయతీశ్యథః-న
సుకథమీదృశ్చాదావంతథాహంకారిణస్తస్యరోదనమాత్రేణత్తాహ-కను
ణమితి-తథాహివిగ్రహేషుప్రణయికలహేషుయోషితాంకరుణనుపిదీపం
పిరుదితమ్ శ్రుమోచనం-మానినామహంకారిణాంపుసాంమానభేదలహం
కారిణిరాసేనమథాంశక్తమస్త్రంసాధనముదితముక్తం - ఎదేశమః
క్త్యవచిస్సపీత్యాదినాసంప్రసారణం-దీనేప్రణయిణ నేపుంసాఃశాహంకారి
ఇతిభావః-అథాంతరన్యాసఃపసాచఖండితానాయికానీత్యాన్యత్రనిశాం
ప్రాతరాగతేప్రాణవల్లభై-అన్యాసంభోగచిహ్నైస్త్రుఖండితేవ్యోకసా
యితేతిలక్షణాత్-నాయకస్త్రుధృప్తః*వ్యక్తాగానిభ-యోధృప్తఇతిలక్షణా
త్-నచేహవిభ్యద్విశేషణిరోధఃఅగమనకాలేనిభీకతాయాపవలక్షణో
పయోగాత్-అన్యథావైరస్యాదితి అయంచపుంసాంసహృదయఃఅన్యథార
సాభాసఇత్యాహుః॥

మూ, ౩౬ { మదమదనవికాసస్పష్టథాప్త్యోదయానాంతరీక
లపావీకీణైకభూషణైరచితేషు విరదతేనగృ
హేషూర్ముల్లపుష్పిప హారం కిఫల వినయ
తాఃకామినీనాంవయస్యాః॥.....

౩౧॥ మఠే॥ మధుమదనయోవికా సౌవిజ్యంభజేనస్పృహాప్రస్థాసోఽ
దయతః భావోయా సాంతాసాంకామినీనాంతరీవకలహస్తస్థా-ఽకి
ణ్ణైరతస్తతోవిక్షిప్తైర్భూషణైరర్చితేషుగృహేషువయస్యాస్సగ్ధపరిచా
రికాః పినీయంతేస్సన్నివినయోధికారః-తత్రయతోవిఫలోయాసాంతాః-
ఽఫలపినయంతాః-ఽష్టలస్వాధికారోద్యోగాఃసత్యఃఉత్పల్లైఃపుష్పైరు
పహారంపూజానంవిదధతిసమర్పంతితత్రసమృద్ధవస్తువర్ణనామదాతృలం
కారిఃతమదాతృంభవేన్యత్రసమృద్ధంవస్తువర్ణనా తెఇతిలక్షణాత్-తేనతా
సాంతేషుతభరణేషుభుక్తవస్త్రమాల్యాదివత్ నిమాల్యబుద్ధిధర్మస్యతే॥

మూ, ౩౦ { కరజదశనవిహ్నా నైశమంశైస్యనారీజనితమిత్ర }
{ సరోషానిూష్యాయాశంకమానామ్ | స్మరసింఖ }
{ టుదత్తన్మణ్యైతత్ స్వయం స్త్రీయనునయ }
{ ణ్ణం వ్రీడమానాంవితాసీ ॥ }

౩౨॥ కరజే॥ విలసనశీలోవిలాసీవౌకవలసెత్యాది నాఘినుశ్చ వ్రత్యయః
అంగైనిజాంగైనిశాయాంభవం నైశంశ్చ నిశావ్రదోషాభ్యాంచైత్యన్ కరజద
శనవిహ్నాంనఖదంతతత్తంతలస్యనారీజనితంస్వసహ్నకృతమితీశంకమానా
మవిశ్వసంసీంతతపవెష్యాయా అతుమయాసరోషాం స్త్రీయంనిజవధూం
మత్తయామూఢయాశ్చయైవై తద్దత్తమేవంకృతంఖలునస్త్రసి నాభిజానా
సికిమితి కాకుః ఇత్థను నెనప్రకారేణవ్రీడమానాం స్వకృతప్రశ్నభిజ్ఞానాత్ ల
జ్జితాం- ససీమనునయతి అంగీకరోతి స్వనూర్ధ్వవ్యాపూత నివేదశ్చలజ్జ
యావ్యజ్యతే॥

మూ, ౩౧ { కృతగురుతరహారఞ్చైదమాలింగ్యపత్యో పరిశిథిలి }
{ తగాత్రైగంతుమాపుచ్చమానైవిగళితనవముక్తా }
{ పూలబాహ్వాంబు బిందుస్తన యుగమబలాయా }
{ సత్కుణంరోదితీవ ॥ }

౩౩॥ కృతే॥ కృతోగురుశరశ్యహారశ్యఞ్చైద్యోస్త్రితత్తథాతలింగ్యపరి
శిథిలతగాత్రైశిథిలకృతాంగైసత్యభర్తరిగంతుమాపుచ్చమానై ఆనుంప్రయ
మాణేసత్కృతామిహుచ్చోగ్ధుపసంఖ్యానాదాత్మనెపదేకతరలిలః-శానజా
దేశః తత్కుణంశస్త్రితతే-అశ్యంతంయోగైద్వితీయా- అబలాయాః స్తన
.....

హ్నింబుమిందవోయస్త్రి - కర్మణితద్యథాతథారోదిశీవవిగహాసహిష్ణుత
యారోదనంకరోతీవేత్సు త్వేత్యోరూపకసంకీర్ణాన్యరుదాదిభ్యః సార్వధా
తుకెభ్రతీడాగమః॥.....

మూ, ౩౯ { బహుజగదపురస్తాత్తస్యనుత్తాకిలాహంచకరచకి }
{ లచాబు ప్రాథయోషిద్వదస్యవిదితమితసఖిభ్యో }
{ రాత్రివృత్తంచిత్యవ్యపగతమదయాహ్నిప్ర }
{ డితంముగ్ధవధ్వా॥ }

౩౯॥ బహ్నిః॥అహ్ని దివసేవ్యపగతమదయాముగ్ధవధ్వాసఖిభ్యోఽదితం
రాత్రౌత్వయోగ్ధంకృతమితసఖిరాఖ్యాతమిత్యర్థః-రాత్రివృత్తంరాత్రౌ
కృశంస్వచెష్టితమిత్యర్థః- మత్తామదయాధాఅహంతస్యప్రియస్యపురస్తా
దగ్రైబహులనెకంజగదకిలగదామిన్దకిలకిలేతివతిహ్యో-అశపవ్యపరోత్సల
కోఽణు శ్చమోవెతిపత్యేణిత్వాభావాద్వృద్ధ్యభావః-ప్రాథయోషిలాతు
ల్యం ప్రాథయోషిద్వదిత్యుపమానైవతుల్యమితప్రత్యయః- అస్యప్రియ
స్యచాబుప్రియవచనంచకరకిలలకాక్షంకిల-లిడాదిపూర్వవత్- గుహోవి
శేషః-ఇతివిచిత్యవిన్యస్యప్రీడితంబజ్జితం- భావేక్తః-నిజకార్యప్రకాశేచ
జ్జాత్రసంచారీభావః-భావనిబంధనాత్వేయాలంకారః॥.....

మూ, ౪౦ { అరుణజలజరాజీముగ్ధహస్తాగ్రసాదాబహులను }
{ ధుపమాలాకజ్జలెండివరాక్షీఅనుపతతివిరాక్షేప }
{ త్రిణాంవ్యాహరంతీ రజనిరచిరజాతాపూర్వ }
{ సంధ్యాసుతేవ॥ }

౪౦॥ అరుణే॥అరుణజలజరాజీవరక్తకమలశ్రేణీవముగ్ధంబుందంహస్తా
గ్రపాదంహస్తాచలగ్రపాదోచయస్యాఃసాబహులంబుధుపమాలాకజ్జలంక
జ్జలమివబుధుపమాలాయయోస్తైతేఞ్చండివరెలక్షిణీవర్చసివరేషవఅక్షిణీయ
స్యాఃసాబహులంబుధుపమాలాకజ్జలెండివరాక్షీసత్త్రిణాంవిరాక్షేప్యాహర
స్తీలపంతీ-వ్యాహరంక్షీర్లపితమిత్యనుర-అచిరజాతాసద్యోభవాబాలాచ
పూర్వసంధ్యాప్రాత-సంధ్యాసుతేవపుస్త్రీవరజనీమనుపతతిఅనుధావతిజ
ననీమివేత్యర్థః-ఇహవిరావైవ్యాహరంతీతివ్యధికరణపరిణామః-తస్మిన్కీ
ర్ణేయముపమా॥.....

మూ, ౪౦ { ప్రతిశరణమశీణజ్యోతిరగ్నావహితానాంఽధి
 { ఽహితవిరిభే స్సామధేనిరధీత్యక్రితగురుమరితే }
 { సుధ్వంసమధ్వర్యువరై వ్యహుతమయ ముపలీ }
 ధేసాఘసాన్నాయ్యమగ్నిః॥

౪౦॥ ప్రశీతి॥ అగ్నిరాహితోయైస్తేషామగ్నావహితానాంఽహితాగ్ని
 నాంఽవాహితాగ్నీదిప్సితినిష్ఠాయాః - పరనిసాతః - ప్రతిశరణంప్రశీగ్న
 హంశరణంగృహరక్షితోరిత్యమరః-అశీణజ్యోతిరక్షతాచిరయమగ్ని
 రాహవనీయః-ఽధినాన్యజ్ఞకర్మణ్యజపన్యాంఖసామస్విత్యాదిశాస్త్రో
 క్తరీత్యాఽహితాయథాయోగముచ్చారితాః విరిభాఃస్వరాపకశ్రుత్యాద
 యఃచత్వరోయైస్తేః, యుద్ధస్వాంతేత్యాదినారెభృతజ్వలధాతోః స్వరే
 విరిభశబ్దోనిష్ఠాంతోనిట్ త్వేననిసాతః - అధ్వర్యువర్యైఃముత్విక్ శ్రేష్ఠైః
 ఋత్విగ్విశేషవాచినా అధ్వర్యుశబ్దేన ఋత్విజ్ఞాత్రోవలక్షణత్వాత్ -
 యద్వాధ్వర్యువయోఽమృత్యోయేషాంతైః అధ్వర్యుప్రముఖైశ్చతుభిః
 ఋత్విగ్భిరిత్యథాః-తస్మాద్దశకపూర్ణమాసయోర్భిజ్ఞకృతోశ్చత్వార
 ఋత్విజగతిశ్రవణాత్-దశకశ్చాయంత్రేవసాన్నాయ్యంధానాదిఃసామి
 ధేనీః-ప్రవోవాజాగ్రత్యానికాఅగ్నిసమింధనీః ఋచోధీత్యవరిత్యాః ఋ
 త్సామిధేనీధాయ్యాచయాస్యాదగ్నిసమింధనీత్యమరః సామిధేనీగ్రహణం
 యాజ్ఞాపురోసువాక్యాదిహం ప్రాంతరాణామపుష్పలక్షణం-కృతోగురుత
 రమరితానామోఘధ్వంసోయన్త్రిక - కర్మణితద్యథాతథాసాఘసవ్యాక -
 హుతందేవతోద్దేశేన-త్యక్తంసన్నీయతభిఃసాన్నాయ్యంహవిఃశేషంవిం
 త్రందధ్యమావాస్యయామైంద్రంపయోమావాస్యాయామితిఽహితేనధిప
 యసీత్యశ్యథాః, హయ్యసాన్నాయ్యనికాయ్యధాయ్యామానహవినివాస
 సామిధేనీష్విఃహవిఃశేషసంపూర్ణవాన్నయతేణ్యోదాయాదేవోపస
 గాదీఘునిసాతః-ఉపలీధేఅస్వాదయశి-లిహఅస్వాదసగ్నిధాతోః-స్వరితే
 త్వాత్-లఙ్ఘితజీతేరత్వంధత్వస్తుత్వధలోపదీఘాఃఅత్రాగ్నేఃసాన్నాయ్య
 లేహనస్యోత్తరకాలభావిత్యేపితదుపలక్షితస్య కర్మణ ఉనిత ఆదిత్యేపా
 ర్ణమాస్యస్తంక్రం-ప్రక్రమయతిస్తాగురుయాద మావాస్యయాగతి-
 శాస్త్రాత్తత్కాలప్రకాంతస్యవతమానత్వాత్తస్యాపివతమానతావ్య
 పదేశః-పతచ్ఛాహితాగ్నిత్వమాత్రేణకాలవిశేషనాదరణోక్తమితిపూ

(మాఘ కావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-ఏకాదశసర్గాః.)

స్వీకృతచంద్రోదయావ్యతిరోధః అథవాఉదితేజుః హూత్యనుదితేజుః హూత్య
 తేజాః తేజాః హూత్యగ్నిహూత్య కాలత్వాత్సామిధేనీసాన్నాయశబ్ద
 మోక్షాంత్రమావిమాత్రపరత్వమాత్రిత్యాగ్నిహూత్య పరత్వేనవ్యా
 ఘేయం-తస్మాదగ్నిహూత్యస్యజ్జకృతోః-ఏకముత్పత్తిత్యేకాద్వయక
 త్వేపిఅభ్యర్థ్యవర్త్యేరితిబహువచనంయజమానబహుత్వానుపపద్యతఇత్యై
 హురిత్యలంఛాంబదసగోష్ఠీవ్యసనైవృత్త్యనుప్రాసౌలంకారః స్పష్టపః॥...

మూ, ర ౨ { ప్రకృతజపవిధీనామాస్యమునృశ్చీదంతం ముహు
 రపి హితమోష్టైరక్షరైలక్ష్యమస్యైః|అనుకృ
 తినునువేలంఘట్టితోద్ధట్టితస్య ప్రజానీయమభా
 జాంముగ్ధముక్తాపుబస్య ॥ }

ర ౨॥ ప్రకృతేతి॥ ప్రకృతజపవిధీనాం ప్రక్రాంతజపకర్మణానియమభా
 జాంశపస్వినాంసంబంధిదృష్టభవైరోష్ఠైశ్చశరీరావయవాచ్చేతియశ్చ
 త్యయఃఅక్షరైఃవజైఃఉపూపధ్వానీయైశ్చక్షణః శ్చ ఉపూపధ్వానీయానా
 మోష్ఠావిత్యనుశాసనాత్-ముహురపిహితమావృతమస్మైరనోష్ఠైరక్షరై
 లక్ష్యందశనీయం-అతఏవౌర్నృశ్చీదంతంఉద్రణాంశప్రేదంతాయస్యశ
 దాస్యంముఖంఅనువేలం-ప్రశ్తుణం ఘట్టితోద్ధట్టితస్య ప్రాణత్వాన్ముహు
 ఘాతిత విమృశితస్య-ఏతేషణసమాసః-ముగ్ధంసుందరంయన్తుక్తానాంము
 క్తాఘరానాంపుంకోశః-శుక్తిరితియావత్-తస్మానుకృతం-సామ్యప్రజా
 ఉపమాంకారః-ఏతేనశ్లోకర్వయేనబహువః-కర్మణీస్తాస్తపోనిస్తాశ్చబ్రా
 హ్మణాభగవంతమనుయాంతీతికథిశమ్॥.....

మూ, ర ౩ { నవకనకిపిశంగంవాసరాణాంవిధాతుఃకళభిసలి
 శపాతేభాతిథాసాంవితానమ్|జనితభావనదా
 హారంభామంభాంసిదగ్ధావజ్వలితమివమహాభై
 యాధ్వోమావానలఃచిణః ॥ }

ర ౩॥ నవేణికుంభంపాశాయస్యసమలిశపాణిరిన్ద్రకప్రహరణార్థభ్యః
 పరేనిష్ఠానప్రత్యాభానతేజ్జతేనిపాతః-ఎతేదేవాత్రవ్యధికగణబహువ్రీహే
 శ్చజ్జాపకః-తస్యకతుభిప్రాచ్యాంబిశినవకనకివత్పిశంగంవాసరాణాంవిధా
 తుర్జినకరస్య భాసాంవితానంకరజాలం-మహాభైరంభాంసిజలనిదగ్ధాజని
 తభువనదాహారంభంకృతజగగ్ధా హూయ్యగంసమాధ్వోమాభైరుపరిజ్వలి

తమావానలావిబాడబానలజ్యోతిరివ భాతీత్యు త్రై త్రై॥... ..

మూ, ౪౪ { వితతపురుషర త్రాతుల్యరూపై హయాభాః కల
శభవగిరియాదిగ్నిరాకృష్యమాణః కృతచపల
విహంగాలాపకోలాహలాభిజలనిధి జలమధ్యా
దేషఉత్తార్యతేకః॥

౪౪॥ వితతేతి॥ వితతాభిః ప్రసారితాభిః పురుషర త్రాభిః హారజ్ఞాభిః
ల్యగుపై స్తుల్యకారై హయాభాః కిరణై గిరియా - కలశిభవాక్యమ్య
మాణస్సన్ ఏషః అగ్నేః కృతశ్చపలః సత్త్వగోపహంగాలాపవిహంగాలాః క
లకిలోయాభిస్తాభిః దిగ్నిజలనిధిః జలమధ్యా ఉత్తార్యతే-ఉగ్రీయతే-తరతే
ణ్యంతాత్మ-హణివిత్ - యథాకుతశ్చిత్తూపాత్-కుంభః పాశై గాకృష్య
సకలకలంబహుభిః స్త్రీభిరుగ్రీయతే తవ్వినిశ్చిభావః- అత్ర వర త్రాతుల్య
రూపైః కలశభవైః చోపమాభ్యాం విహంగాలాపకోలాహలైః హపకైః జ్ఞాజ్ఞ
పితాకాన్యదిక్కర్తృకోత్తారణో త్రై త్రై వ్యంజకాప్రయోగాత్ ప్రతి
యతే ఇతీనంకరః॥

మూ, ౪౫ { పయసీసలిలరాశేన క్తమంతరిమగ్నః స్ఫుటమ
నిశమతాపిజ్వాలయాబాడబాగ్నైః యదయమి
మిదానీమంగముచ్యన్తథాతిజ్వలితఖదిరకాష్టాంగా
రగారంఽవస్థా॥

౪౫॥ పయసీతి॥ అయంచపివస్థా- నక్తంసలిలరాశేః పయసీసముద్రస్యజ
లెనిమగ్నః అంతరిమగ్నైః జ్వాలయాకాంత్యా అనిశంసదా అతాపితక్షః
స్ఫుటమిత్య త్రై త్రై- కుతః యదిదానీముచ్యతే ఇదంజ్వలితః ప్రజ్వలన్యః ఖని
రకాష్టస్యాంగారస్తద్వర్జైరమరుణమంగం దధాత్* గౌరీరుణేన తేపీతే ఇతి
విశ్వః॥

మూ, ౪౬ { అతుహినరుదినాసౌకేవలన్నోదయాద్రిః శ్చ
ణముపరిగతేన త్నైభృతస్సర్వపవనవకరణిక
ణస్పృష్టబంధూకసూనస్తబకరదితమేతేశేఖరంబి
భ్రోవః॥

౪౬॥ అతుహినేతి॥ శ్చణముపరిగతేనస్థితేనాతుహినరుదినాకేణనవకరని
కరేణకేవలమసౌఢదయాద్రిః పూర్వాద్రిః ఉదయః పూర్వపర్వతభిత్వమ

రఃస్వప్తైఃవికసితైః బః గూఢాక సూనస్తబకైఃబంధజీవక కుసుమగుచ్ఛైఃవిరచితం
 బంధూ కూబంధజీవక ఇత్యనురః శేఖరం అవతంసం శిఖాన్నాపీడ శేఖరావి
 త్యనురః-నవిభక్తైఃకింతుపతేనవపవత్సైభ్యతః పర్వతాః-బిభ్ర తివేత్సు
 త్రై త్రోనకెవలను కేణోడయాద్రి రేవబంధూక శేఖరం విభక్తైఃకింతుత
 త్కరజాలెనసర్వైపివర్యతాస్తభేశ్యక్షణః||.....

మూ, ౪౭ { ఉదయశిఖరిశృంగ పాఙ్గణైష్యేషురింఖన్ సకవ
 లముఖిహాసంవీక్షిణః పద్మినీభిః | పితృతమృతక రా
 గ శృబ్జయంత్యావయోభిఃపరిపతతినివోజ్జైహే
 లయాబాలసూయః||.....

౪౭|| ఉదయశతి|| ఎవ బాలఉదితమాత్రః శిశుః బాలశ్చ సాసూర్యశ్చ బా
 లసూర్యః- ఉదయశిఖరిశృంగస్యఉదయాద్రి శిఖరస్య పాఙ్గణైష్యురింఖన్-
 సుచరణ-పద్మినీభిః పరిపతతి- స్త్రీ పితృతమృతక పద్మినీ స్త్రీ పితృతమృతక
 కనులా న్యేవమఃఖాని తెహాహా సెనవి కా సెనహా స్యేనచసహయస్థి- కర్మ
 గతదృఢాతథావీక్షిణః సకవయోభిః పక్షిభిః* నయః పక్షిణి బాల్యా దాః* వి
 శ్వః-శబ్దయంత్యావయోభిః కుపణంత్యాః అగచ్ఛత్యుచ్చవ శ్చైతవ్యాహరంత్యా
 ఇశ్యక్షణః-శబ్దశబ్దాత్ శత్రోరీతిన్యంత్యాః-శతరిజీవ-నివ్రాంతరిక్షస్య
 మాతుశ్చాంతేనలూపే ఉత్సంగేవపిత తాని ప్రస్థతానిన్యూనానిక రాగా ని
 హస్తాగ్ర చయస్యసంక- హాలయాలీలయాపరిపతతి- శ్లెషమూలాతిశ యో
 క్త్యనుగృహీతంరూపకమ్||.....

మూ, ౪౮ { తుణుమయముపవిప్తః త్నైశలన్యస్తపాఙ్గప్రణఃపర
 నువేత్సుప్రీతమహ్నయలోకిమ్ | భవనశలనశై
 సుప్రణ్యవేక్షిష్యమాణః క్షిణిధరతటపీతామృతస్స
 ప్తపప్తి||.....

౪౮|| తుణుమి|| అయం సప్తపత్తిరకణః-తుణుమపవిప్తః- క్షిణిధరపీతఅసేనః-
 త్నైశలన్యస్తపాఙ్గప్రణానుస్వీకారాయభూతల ప్రసారి శాంస్త్రి రిత్యర్థ-
 ప్రణతిపరంనశస్తారంకుర్వాణంప్రీతం ప్రణానుస్వీకారాశ్చంభుప్తం లోకం
 జనమహ్నయర్పణిదాక్ * ర్పణిన్యంజసాహ్వాయేత్యనురః అవేత్సుకృ
 పావలోకేనసంభావ్యా శేషంభువనతలం లోకం స్వరూపం- పత్యవేక్షిష్యమా
 ణః-అనుసంధాన్యమానః-క్షిణిధరస్యతటం పీతమివసహస్రసమివచన్యత్రత

౨౪ (మాఘకౌవ్యే-సవ్యాఖ్యానే-ఏకాదశసర్గాః.)

టమివపీతంతస్తామదితః-ఉదయాగ్రిమతిక్రాంతతిత్వధాః-యథాకశ్చిన్న
హారాజః-సిన్ధుసమోపవిష్టః-క్షణంప్రణతజనమాదృశ్య అథసకల స్వరా
ప్రప్రత్యవేక్షణాయ సహసోత్థాయగచ్ఛతితద్వదిశ్యధాః-అత్రప్రకృతా
కాపిశేషణవైభవాదప్రకృతమహారాజప్రతీతైః-సమాసోక్తిః॥

మూ, ౪౯ { పరిణతమనిరాభంభాస్కరేణాం శుభాణైస్త్రిమి
రకరిఘటాయా స్సర్వదిక్షుక్షతాయాః । రుధిర
మివవహంత్యోభాంతిబాలాతపేన చ్ఛురితముభ
యరోహోవారితంవారితద్యః ॥ }

౪౯॥ పరిణతే॥నద్యఃబాలాతపేనచ్ఛురితంయాపితం-అతఏవపరిణతమది
రాభంసుపకృసురాసన్ని భండభాభ్యాంరోహోభ్యాం వారితమవరుద్ధండభ
యరోహోవారితంక్షండభాదుదాత్తోనిత్యమిత్యత్రనిత్యగ్రహణసామాధ్యా
ద్వృత్తిఃషయేఉభశబ్దస్యస్థానేఉభయశబ్దప్రయోగిశ్చక్రంస్రాక్-వా
రిజలభాస్కరేణకస్తానిత్వాన్నత్యం-అంశుభిరేవబాణైఃసర్వదిక్షుక్షతా
యాఃప్రప్రత్యతాయాః-తిమిరమేవకరిఘటాగజసంఘః-తస్యారుధిరమివశ్చ
త్యుత్ప్రేయోవహంత్యోభాంతి॥

మూ, ౫౦ { దధతిపరిపతంత్యోజాలవాతాయ నెభ్యస్తరుణత
వనభాసోమందిరాభ్యంత రేషు । ప్రణయిషువ
తానాం ప్రాతరిచ్చక్షుగంశుంకుపితమదనముక్తా
న్తప్తనారాచలీలామ్ ॥ ... }

౫౦॥ దధతీతి॥జాలవాతాయ నెభ్యఃగవాక్షువివరేభ్యఃమందిరాణామభ్యం
తరేషుపరిపతంత్యస్తరుణతవనభాసఃబాలాకకీరణాఃవనితానాంప్రణయి
షుప్రాతరగంశుమిచ్చక్షుసక్షుకపితేనమదనేనముక్తానాముత్తప్తానామ
గ్నిజ్వలితతేజసాంనారాచానాం బాణవిశేషాణాంబీలాంశోభాందధతి-అ
త్రలీలవలీలెతిసాదృశ్యాత్రేపాదసంభవద్వస్తుసంబంధాన్నిదేశనా॥...

మూ, ౫౧ { అధిరజనివ ధూభిఃపీతమై రేయిరిక్తంకనకచపక
మేతత్ప్రాతరాలోహితేనఉదయఃహిమరోచి
జ్యోతిషాక్రాంతమంత ముధునభవతథైవా
పూణామద్యాపిభాతి॥

౫౧॥ అధీతి॥అధిరజనిరజన్యాం విభక్త్యధేవ్యయీభావః-వధూభిఃపీతం

మైరేయంమద్యంయస్యతత్ అతఏవరిక్తంపీతమైరేయరిక్తంపీతత్-కనకచ
షకంస్సణః పానపాత్రం * చషకో స్త్రీ పానపాత్రమిత్యనురః ప్రాతః
రోచనాలోహితేనగోరోచనారుణేన ఉదయతఉదయమాసస్యాహినురోచి
షఃఅకఃస్యజ్యోతిషాలేజసాలంతరభ్యంతరేతిక్రాంతంవ్యాప్తంసత్-అద్యా
పిత్తగానీమపితథైవస్కూర్పవదేవమధురతిగ్రాణమి నెత్యక్షణః సామాన్య
షష్టాయోగ్యపిశేషపర్యవసాననియమాత్వష్ట్రీశేషశ్చిసంబంధసామా
న్యేషష్టికరణస్యాపికారణత్వాదితి భాతీశోభతే అత్రాతపేమధుస్రాణం
త్వోష్ణే త్పైక్షుయాతపేమధుభ్రమాత్-భ్రాంతిమా-వ్యజ్యతే!

మూ, ౫౨ { సితగుచిశయనీయేనక్తమేకాంతముక్తంనికరకర }
{ సంగవ్యక్తకాసుంభకాంతానిజమిలిరతిబంధోజా }
{ నశీముత్తరీయంపరిహసతీసఖీ స్త్రీ మాదదానాం }
దినాదౌ ||

౫౨|| సితే||నక్తంరాత్రౌ శయనీయేతల్పై-పకాతముక్తమత్యంతస్యక్తం,
సితగుచిశుభ్రవణంకింశునినాదౌప్రభాతేదినకిరకిరసంగేనాకాంశువ్య
తీకరేణవ్యక్తకాసుంభీమసుంభస్యరాగద్రవ్యస్యసంబంధినీకాంత్యస్యనిత్ర
థాభాసమానం-రతిబంధోః-స్త్రియస్య ఉత్తరీయంనిజమాత్మీయమిజానం-
అతపవాదదానాం స్త్రీంనాయికాంశవామేశసోరితీయజభావపక్షైః అమి
పూర్వశ్చిపూర్వరూపం-సఖీపరిహసతి-అత్రాకాసుంభేకాసుంభభ్రమాన్యా
దృశ్యనిబంధనాద్భ్రాంతిమదలంకారః ||

మూ, ౫౩ { పుత్రమిషశీశిరాంశోరంశుభిశ్చన్ని శాసుస్పటికమ }
{ యనురాజరాజతాద్రీస్థలాభమ్ | అనుశీతమక }
{ శోరైవేత్తకాశ్చిరజాంభస్సపిత మివతదేత }
ద్భానుభిభాతీభానోః!

౫౩|| పుత్రమితి || రాజతాద్రీస్థలాభంపుథాధవళితత్వాశ్చైలాసతలసన్ని
భంయద్వేన్ననిశాసుశీశిరాంశోరిందోరంశుభిశ్చన్ని కాశ్చిఃప్లుతంధాశంసత్
స్ఫటికమయంస్ఫటికవికార ఇవారాజత్ రేజేతదేతద్వేత్తభానోఃసూర్య
స్యాకకోరైఃకోమలైఃభానుభికిరణైఃఅనుశీతమనుశీకృతంసత్ కాశ్చిరదేతే
జాతంకాశ్చిరజంశుంశుమంతస్యాంభసాన్నపితంసీక్తమివభాతిఉత్పైక్షు
యోః-సంస్పృష్టిః!

మూ, ౫౪ { సరసనఖపదాంతదాన్తకేశప్రమోకంప్రణయిని
 { విదధానెయోషితాముల్లసంత్యః । విదధతిదశనా }
 { నాంసీత్తతావిత్తతానామభినవరవిభాసఃప
 { ద్మరగానుకారమ్ ॥ }

౫౪॥ సరసేతి॥ ప్రణయినిపత్యోయోషితాంసరసనఖపదానామార్యణన
 ఖక్షతానామంతర్ముఖ్యైస్సప్తానాంలగ్నానాంకేశానాంశిరోరుహాణాంప్ర
 మోకంప్రమోచనంవిదధానెనసీత్తతైవ్యధావిభూతసీతానైరావి
 త్తతానాందశనానాముల్లసంత్యఃవైచుర్యాద్గంతేమప్రతిఫలంత్యః అభిన
 వరవిభాసఃసూతనసూర్యరుచఃపద్మరాగాణామనుకారంఅనుకరణంవిదధతి
 ఉపమాతంకారః సచరవిభాసామారుణ్యప్రతిపాదకాభినవవిశేషణప్రసా
 దలబ్ధిభృతీకావ్యలింగైఃసంకరః॥.....

మూ, ౫౫ { విరితదయితాంగాసంగ సంచారితేనచ్చురితహభి
 { నవాస్పక్వాతీనాకుంకుమేన । కనకనికషరేఖాక్షౌ
 { నులంకామినీనాంభవతివచురవాప్తచ్ఛాయమేవా
 { శపేపి ॥ }

౫౫॥ అవిరితేతి॥ అవిరితేనావిచ్చిన్నేనదయితానాంప్రేయసామంగాసం
 గైశశరీరసంపకేణసంచారితేనసంక్రామితేన అభినవస్యాస్పృశోరక్తస్యై
 వకాంసర్యస్యతేనకుంకుమేనచ్చురితంరూపితంకనకస్యయానికషేషికీషోప
 లేరేఖారాజిన్దవ్యక్తైఃకులంకునోహరమిత్యుపమాకామినీనాంవపురాతపేపి
 అవాప్తచ్ఛాయంప్రాప్తచ్ఛాయంలబ్ధవర్ణోత్కృష్టమేవభవతిస్వతఃసు
 వర్ణవర్ణస్యతఃకుంకుమాంకితస్యకామినీగాత్రస్యపునర్వాలాతపవ్యా
 ప్తిరితిమహావివర్ణోత్కృష్టసామగ్రితీభావఃఅతపేచ్ఛాయానాతపభృత
 విరోధాభాసేపితబ్ధఃచ్ఛాయాశ్చనాతపేకాంతావిత్యనురః - అత్రఅస్ప
 క్తాంతికుంకుమచ్చురిత్యేకకనకషరేఖాకోనులత్వయోగుపమాపేక్షయా
 చ్ఛాయావాప్తిహేతుశ్చాదుపమాసంకీర్ణంకావ్యలింగంతదాతసేవ్యవాప్త
 చ్ఛాయమిన్యత్రేవకవాదకానుప్రవేశేనసంకీర్త్యతే॥.....

మూ, ౫౬ { సరసజవన కాంతం బిభ్రద్రభ్రాంతవృత్తికరన
 { యనసహస్రం హేతుమాలోకత్రైకైః । అఖిలమణి
 { మహిమ్నాలోకమాక్రాంతవంతం హరిరివహరి
 { దశ్చస్సాధువృత్తంహినస్తి ॥ }

౫౬॥ సరసిజేతి॥సరసిజాతానిసరసిజానిపద్మాని॥ సప్తమ్యాజనైదాః॥త
త్పురుషైకృతిబహులమిత్యుక్తం - తద్వనస్య కాంతం ప్రయం - అన్యత్ర తద్వ
త్తాంతరమ్యంత్రాకశ క్తైలోకలోచనానాంవిషయగ్రహణశక్తేహా
తుంత్రాకాంతరసహకృతానామేవ తెహంగస్యానుభూత్ అన్యత్రా
లోకశక్తైఃదశానవ్యాపారస్య హేతుంకశానసాధనమిత్యుక్తం॥నయవానీ
వకరాః అన్యత్రకరా ఇవనయవానితేహంసహస్రంకరనయనసహస్రంబి
భ్రత్-అభ్రాంతేనభోనుభ్యేవృద్ధిర్యస్యసోభ్రాంగవృద్ధిః॥అన్యత్రాభ్రాం
తేమేఘవృద్ధిర్యస్యసఃమేనువాహనశతృథాః॥అభ్రన్నభస్సర్వకవలా
హకెప్పిణిశ్శః - హరిశోశ్వాః॥యస్యసహరిదశోశ్వాః॥హరిశ్రాశ్వాని
మహిమన్నా అనిమహాగ్గయాప్యవృద్ధ్యైశ్చరణః॥లోకమాప్రాగ్గవంగం
వ్యాప్తవంగంపకశ్రుత్రస్యయోదన్యత్రసత్తమనూత్రమిమనూత్రం॥వృద్ధ
వధాతసత్తమాన్ లోకానవృశోదిత్యాగమాచ్యేణిభావః॥వృత్తంధ్వాగం
దానవంచసాధహినసిహంః॥ధ్వాంతారిదానవావృతాశ్చర్యమరః॥ఉవ
మాశ్లేషోవాసుతభేదాత్॥

మూ, ౫౭ { అవతమసభిదాయే భాస్వతభ్యుద్భవేనప్రసభమా }
{ మనుజోసాదశానీయోప్యపాస్తాః॥ నిరసేతుమరిమి }
{ చ్ఛర్యైతదీయాశ్రయేణశ్రియమగితవంతస్తే }
{ హంతవ్యవత్తే॥

౫౭॥ అవతమసేతి॥అవతమసంబిమరం॥ అవతమంధేభ్య స్తమసశ్శసమా
సాంగః॥యద్యపిక్షీణేవతమసంతమభ్యుక్తం॥తథాపీహవిరోధాద్విశేషానా
దరణసామాన్యమేవ గ్రాహ్యంతస్యభిదాయేభేదాయః॥పిన్ధిదానిభ్యో
అభ్యుద్భతేనాభ్యుదితేనోద్యతేనచ భాస్వతానూర్యేణ దశానీయోప్యప
గజోసాప్రసభంబలాత్-అపాస్తాతథాహి అరింనిరసేతుమిచ్ఛర్యైతదీయ
నాశ్రయేణాశ్రయణేన శ్రియంసంపదంశోభాంచ॥శోభానవస్తేవద్దాసుల
క్షీః శ్రీరవిగద్యతఇతిశివః॥అగితవంతః॥ప్రాప్తవంతస్తేపిహంతవ్యవత్తేవ
ధ్యుతోటావేవఅరివదరిపత్యైఅపివధ్యాపవేత్యర్థః॥ఉమగజోపితమసిశోభ
తేఅతస్తస్మత్ప్యభిభావః॥సామాన్యేనవిశేషసమగ్ధమపార్థ్వాంతరన్యాసః॥

మూ, ౫౮ { ప్రతిఫలతకరౌఘసమ్ముఖావస్థితాయాం రజతకట }
{ కభిత్తౌసాంధ్రచంద్రాశుకౌర్యామ్ । బహిరభిహ }
{ సమదైస్సంహతం కందరాం తగతమపిమిరౌ }
{ సుంఘమ౯భానుభిన్తే॥

౧౮ (మాఘ కావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-పకాదశసర్గః.)

౫౮॥ ప్రతితి ॥ ఘనభానురుష్ణాంశుఃసంముఖావస్థితాయాంసాం ద్రచం
 ద్రాంశువద్ధౌర్యాంధవలాయామిత్త్యుపమాపిద్ధౌరాదిభ్యశ్చైతీజీమైరజత
 కటక మెనభిత్తిస్తస్యాంకరౌఘస్వకిరణజాలైస్తతిఫలతిస్తతి అ దై బహిర
 భిహతం-సంహతంకందరాశాందరీణాంఅంతగతమితిరౌఘమపిభిన్తిపు
 రోగతరజతభిత్తిప్రతిహతస్యనిజతేజసఃకందగాంతఃప్రవేశాదితిభావః. అ
 త్రకరౌఘస్యాంతఃసంబంధాభావేపిసంబంధోక్తైరతితయోక్తిః॥.....

మూ, ౫౯ { బహిరపివిలసంత్యఃకామమానిన్యైరెయద్దివసకరరు }
 { దోంతధ్యాంతమంతగృహేభ్యః । నియతవిష }
 { యవృత్తైరవ్యనల్పప్రతాపక్షతసకలవిషక్షస్టైజనస్స }
 { స్వభావః॥ }

౫౯॥ బహిరితి॥బహిరేలసంత్యేపిదివసకరగుచోకభాసఃఅంతగృహే
 భ్యః ప్రస్తావాద్భృహణామేవకానుంయతైష్టంధ్యాంతమంతం నాశమాని
 నిర్ధారే ప్రావణమాచరిణియత్-నయతేద్వికమకత్వాత్తతరలిత్-
 సోంతగృహధ్యాంతనిగాసోనియశవిషయేనియతస్థానైవప్రత్యిగ్యస్యత
 స్సజిగీషాదసీత్యక్షఃస్వతీయాదిష్వితిపుంవద్భావః-తేజసోనైవప్రతాపే
 నస్వప్రకాశేంస్వప్రభావేనైవైత్యర్థః॥ప్రభాసాపారుషాతపాంక్షివైజయం
 తీక్షితసకలవిషక్షః-నిరస్తసమస్తప్రతిపక్షస్వభావః-తేజస్వినామేషస్వభా
 వ్రాయత్ప్రతాపేనైవవరోచ్ఛేదనమతోయిక్తమకభాసాహపిధ్యాంత
 హరణమిత్యర్థః॥అత్ర సామధ్యాసామధ్యాయోఃసామాన్యవిశేషభా
 వాదధాంతరన్యాసః॥.....

మూ, ౬౦ { చిరమతీరసలౌల్యద్బంధనం లంభితానాం పునరయ }
 { ముదయాయ ప్రాప్యభామస్వమేవ దలితదలక వా }
 { టంశుబ్బదానాం సరోజేనర భసత్వగుప్తిస్ఫోటనః }
 { కఃకరోతి॥ }

౬౦॥ చిరమితి॥అయమకః-పునర్భూయోపిఉదయాయస్సశ్చద్బంధసం
 స్పక్తియమేవభామస్థానంతేజోవాప్రాప్యతితీసలౌల్యదలిమాత్రాద్రసే
 మునుకరం దేషువిషయేషుదలౌల్యదాసక్తైఃసరోజేచిరంబంధనం-లంభితా
 నాం ప్రాప్తిశానాంశుబ్బదానాంసరభసః-సత్సరోపిచలితంవిషుజితందలమే
 వకవాయునసనస్సగుప్తిస్ఫోటంబంధనమోక్షంకరోతివేష్యత్రైత్రాయ

భాకశ్చిత్పదభ్రష్టః పునలభవదః పూర్వబద్ధానాత్మబంధూనాగత్యస్వయ
మేవ కారాక వాటముద్వ్యాట్యమోచయతితద్వనితిభావః॥.....

మూ, ౬౦ { యుగపదయుగసప్తిస్తుల్యసంఘై మయాభైదః
శశతదలభేదంకౌతుకేనాశుకృత్వా శ్రియసుభి
మలగీతైర్గ్లావితాంపంకజాంతభావనమధిశయా
నామాదతాత్పర్యటీవ॥.....

౬౦॥ యుగపదితి॥ అయుగావిషమాః సప్తయోశ్వాస్యసః అయుగసప్తిః
సప్తాశ్వికః యుగశబ్దస్యయుగశబ్దవద్విశేష్యలింగతావగంతవ్యా- యుగ
పదేకదైవతుల్యసంఘైః సహస్రసంఘై రిత్యర్థః మయాభైః కరైః దశశతం
యేషాంతానిదశశతాని సహస్రమిత్యర్థః - తేషాందలనాం భేదంపికననం
కౌతుకేనసంతోషేణాశుకృత్వా అభిమలస్యగీతైర్గానైలావలితాంసత్త్వ
తాంపంకజమేవాంతభావనంగభావహంబధిశయానాంతశ్రిశయానా
మిత్యర్థః. అధిశీజ్ స్థానాంకమేతిక మేత్వం - శ్రియమాదతాత్పర్యటీవ
త్యుత్పై ట్టాకశ్చిత్తాంతఃకాంతామివైకాంతగతామితిభావః॥.....

మూ, ౬౧ { అదయమివ కరాగైరెషనిష్పీడ్యసద్యశ్శశధర
మహారాదౌరాగవానుష్ఠరశ్చిః అవకిరతీనితాంతః
కాంతినిర్యాసనబ్జాత్ స్రుతనవజలపాండుపు
డరీకౌదరేష॥.....

౬౧॥ అదయమితి॥ అహరాదౌప్రభాతేరాగవానుదయరాగవాపుండరీ
కసన్నిహవాంశ్చైష ఉష్ణరశ్మిరకః శశధరం చంద్రంకరాగైః రశ్మయ
క్రైః హస్తాగైశ్చ అదయనిదయంసద్యోనిష్పీడ్య అబ్జాత్ - మేఘాత్
స్రుతంస్రుతంనవజలమివ పాండుంశుభ్రంకాంతినిర్యాసంలావణ్యసారం
పుండరీకాణాం - సితాబ్జానాముదరేష్వభ్యంతరేషునితాంతమవకిరతీవక్త్రీ
తీవ-అత్రసూర్యోదయోచంద్రస్యకాంతిక్షయాత్పుండరీకాణాంతస్ప్రాదు
భావాచ్ఛూర్యశ్చాంధ్రీమేవకాంతింపుండరీకసన్నిహతైషుసంచతీత్య
త్పై ట్టా-యథాద్విషంతం-ప్రసీద్యతదీయంవస్తుసారంసుహృదేప్రయచ్ఛ
తితద్వనితిభావః॥.....

మూ, ౬౩ { ప్రవిక సతి విగాయద్యోత తా శేష లోకే దశ శతకర
 మూతా వక్షిణీ వద్వి తయో । సితక రవపుమా సాల
 త్యుతే సంప్ర తద్యో వి గలిత కిర శేన వ్యంగి తై క
 త్మ శేన ॥ }

౬౩॥ ప్రవిక సతీః॥ ద్యోత తః ప్ర కాశితః॥ శేష లోకో యేన తస్మిన్-దశ శతా
 నియమా తేన శత తా సైక రాయ స్యాః-సా దశ శతక రాస హస్తక రామున్-
 ర్య స్య తస్మిన్ దశ శతక ర మూతా-సూ ర్యే ద్వి-యేత ష్ఠిణీ చ-ఋషీ వి పి రాయ
 ప్రవిక సతి సతీ సం ప్ర త్య సా ద్యో రా కా శం స్త్రీ చ గమ్య తే వి గలిత కిర శేన నిష్ప్ర
 కా శేన సితక రం శు భ్ర కిరణం వపుర్య స్య తే స సితక రవపుమా చంద్ర నిష్ప్రంగి
 తం విక తాంగీ కృత మే కే త్మ మేక నే త్రం య స్యాః-సా వ్యంగి తై కే త్మ శా కా శే
 వల త్యుతే-అత్ర దివః కాణ త్వ ము త్యై త్యుతే-తచ్చ కాణ త్వ ము త్యై నాధ్య వసి
 తేన నిష్ప్ర కా శేన చంద్ర శేత యుక్తా-త త్ర యేనాంగ వి కార భ్య తృ తీయా॥

మూ, ౬౪ { తుము దవన మప శ్రి శ్రీ మదం భోజ మః ఉత్ప జతి ము
 దము లూకః ప్రీతి మాంశ క్ర వాకః॥ ఉదయ మహి
 నుర శ్రి గ్యా తీ శీ తాం శుర స్తం హత ష థి లలి తా నాం
 హా వి వి త్రో పాకః॥ }

౬౪॥ తుము దవన మప శ్రి శ్రీ మదం భోజ మః ఉత్ప జతి ము
 స్త్రీ యోరుప సజ్జాన స్యోతి హ స్త త్వం-అ భోజ మః ఉత్ప జతి ము తో భా
 యుక్తం ఉలూకః-పెచకో ముదం త్య జతి త స్య ని వాభీత త్వా దితి భావః-చక్ర వా
 కః ప్రీతి మాంశ క్ర వాకః-ఉహి నుర శ్రి గ్యా తీ శీ తాం శుర స్తం హత ష థి లలి తా నాం
 యం యా తీ హి మాం శురిం నుర స్త ముద శాన-యాతి-అ సమి త్య వ్యయం కథ
 మేత దై వ సమ్యంత త్రా హ హ తేతి ॥ హత ష థి లలి తా నాం చుష్ట దై వ జేష్ఠ తా
 నాం వి పాకః పరి పాకః త త్త త్వా ణి క మాం నునూ ప ఫల దాన ప్ర కార భ్యే యా
 వత్-వి వి త్రో వి వి ధః న త్వే క ష ధ త్య క్తాః-హేత వి స్తయః-సా మ్యే సాహా హి
 చ వి స్తయే త్య నురః-వి ధి వి పాకః వై చి త్రా వ్యల్ జగ ద్వై చి త్ర వ్యం యుజ్య తే త్తి
 కార శేన కార్య సమర్థ సయా పో థాం తర న్యా సః॥

మూ, ౬౫ { తును నుతు హిన థా మ్ని సో ప్య భూయః పుర స్తా ము
 వగత వతి పాణి గ్రా హ వద్వి గ్ధ గూ నామ్ । మ్రుత త
 రము పయా శి స్త్రం సమా నాం శుకో సా ఘ సవతి రివన్
 వైః పశ్చి మాం తేన చంద్రః॥ }

౬౫॥ తుణమితి॥ అతుహినధామి ఉష్ణంశౌనిశోవధ్వజవేత్తుపమితసమా
సః-తాసాందిగ్విధానాంపాణింగృహ్లాణీతిపాణిగ్రాహణానిజభతాతస్మి
న్నివపాణిగ్రాహవత్కృతత్రతస్యైవేతితత్రాథేవః-తుణాప్రోమ్య
ప్రవాసంకృత్వా-ప్రవారావృత్తసథాతోఃసమాసేనఖ్యాతేక్షోల్పస్య
పదిస్తపీత్యాదిసంప్రసారణం-భూయఃపునరపిపురస్తాత్పూర్వస్యాందిశిపు
రోమాగ్భావగతవత్పాగతవతీసతిసాచంద్రః ఉపవతిజాతవజార
స్తూపపతిస్తమావిత్యమరః-స్రంసమానాంశుకోగలద్రశ్శిక్షః-శైషికఃకప్ర
త్యయః-స్రస్తవస్త్రశ్చసన్దీచైనః-స్రఃసంపశ్చిమాంతేనపశ్చిమదిక్లోణే
నకేనవిదపరద్వాదేణమృతతరమపయాత్యపసరతియథాపూర్వద్వాదేణని
జవతావాగతేపశ్చద్వాదేణాపపతరపసరతితద్వదిత్యథఃఉపమాలం
కారః॥

మూ, ౬౬ { ప్రలయచుఖితారాలోకమహ్నయనీత్వాశ్రీ }
{ యమనతిశయశ్రీసానురాగాదధానఃగగనసలి }
{ లరాశింరాత్రికల్పవసానైమధురిపురివభాస్వా }
{ నైషవకోధిశేతే ॥

౬౬॥ ప్రలయమితి॥ అఖిలస్తారాలోకోలోకభవతారానక్షత్రంతమఖిల
తారాలోకమహ్నయద్రాక్షప్రలయం-తుయనీత్వా అతపయతోనా
స్త్యతిశయః-సానతిశయాసర్వాతిశయినీశ్రీమహిమాయస్య సోనతిశ
యశ్రీసానురాగాముదయరాగవతీంశ్రీయంశోభామన్యత్రసానురాగామ
నురాగవతీంశ్రీయంరమాంచదధానః-ఏషభాస్వానైకైమధురిపురివజ్రురి
వరాత్రిః-కల్పవసానంకల్పంతభవతస్త్రికల్పవసానైగగనంసలిల
రాశిరివతంగగనసలిలరాశిమధిశేతేధితిష్ఠతిఅత్ర మధురిపురివేదివాక్యగతో
పమైవసమానగతోపమానం ప్రసాధికేత-సర్వతోపమితసమాసాశ్రయ
ణమేవ్రాచితమ్ ॥

మూ, ౬౭ { కృతసకలజగద్విబోధోవగూతాంధకారోదయఃకు
{ పిత కుముదతారకాశ్రీవియోగన్నయకామి
{ నః | బహుతరగుణదర్శనానభ్యుపేతాల్పదోషః
{ కృతీతవవరదకరోతుసుప్రాతమహ్నీమయన్నా
{ యకః || }

ఇతిశ్రీమాఘకృతశిశుపాలవధేనుహాకావ్యే-
ప్రత్యుషవర్ణనన్నామపకాదశస్సర్గః.

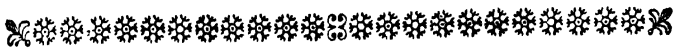

౬౭ || కృతేతి || కృతసకలజగద్విబోధఃకృతాఖిలలోకప్రబోధఃఅవధూతోవి
క్షిప్తోంధకారస్యోదయఉజ్జ్వలభణంయెనసోవధూతాంధకారోదయ ఇతిమ
హాగుహాంతః- దోషమాహతుపితానాశితాకుముదానాంతారకాణాంచశ్రీ
ర్యేనసః-కామినః స్త్రీ పుంసాన్వియోగన్నయక-తథాపిబహుతరగుణస్య
పూర్వోక్తమహాగుణస్యదర్శనానభ్యుపేతోల్లోకైరంగీకృతోల్పదోషఃపూ
ర్వోక్తవయస్యసః*ఎకోహిదోషోగుణసన్నిపాతేనవిజ్ఞతీందోకిరణేష్య
హంక ఇతిన్యాయాదితిభావః- అతవకృతీకృతార్థోయమహ్నీన్నాయ
కఃప్రభుఃసూర్యః హేవరదకామదతవసుప్రాతంసుప్రభాతంకరోతుః అశి
షిలిజ్జోటావిత్యాశీరధేలోట్-శోభనంప్రాతరస్యేషుప్రాతః శోభన
ప్రభాతవానుచ్యత్యేసుప్రాతసుశ్వేత్యాది నాబహువ్రీహవచ్ ప్రత్యయాం
తోనిపాతితః - అత్రభావప్రధానోనిదేశః- తవసుప్రాతంసుప్రభాత
త్వంకరోద్విత్యర్థః-మహామాలినీవృత్తమేతత్* యదిహనయుగలంతతో
వెదరేపై మహామాలినీతి లక్షణాత్ ||

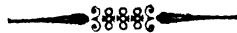

ఇతిశ్రీపదవాక్యప్రమాణపారావారీణశ్రీమహేంద్రపాధ్యాయ
కొలచలమల్లినాథసూరివిరచితమాఘవ్యాఖ్యానే
సవర్ణంకషాఖ్యానేపకాదశస్సర్గః.

మాఘ కావ్యే- సవ్యాఖ్యానై- ద్వాదశసర్గప్రారంభః.

మూ, ౧ { ఇత్థంరథాశ్వేభ నిషాదినాంప్ర గైగణోన్మసాణా
నాథతోరణాన్మహిః | ప్రస్థానకాలక్షుమపేషకల్ప
నాకృత క్షణక్షేపముదైక్షణామృతమ్ || }

౧|| ఏవంప్ర భాతంవణయిత్యాభగవతః- పాథాతీకప్రస్థానవణనాయ
ప్రక్రమతే || ఇత్థమితి || ఇత్థంభూతేపూర్వ సగోక్షవిధేశ్యతః- ప్రగై
ప్రాతఃకాలే* సాయంసాయంప్రగైప్రాతరిత్యవ్యయేష్యమరః అథసూర్యోద
యానంతరంరథాశ్వేభేషునిషీదంతీరథాశ్వేభనిషాదినాంరథేషుఅశ్వేషు
ఇభేషుచస్థితానామిత్యర్థః- నృపాణాంగణితోరణాద్భగవతః- భవనబాహ్య
ద్వారాద్భహిః* అపపరిబహిరంచవః పంచమ్యేవపంచమీసమాసవిధానాత్
జ్ఞాపకాత్పంచమీ* తోరణోస్త్రీబహిద్వారమిత్యమరః- ప్రస్థానకాలేప్రయా
ణకాలేక్షుమఉచితోవేషః అకల్పః* అకల్పనై పౌనై పథ్యమిత్యమరః- తస్యక
ల్పనయాసంపాదనెనకృతః- క్షణక్షేపః- క్షణవిలంబోయేనతమచ్యుతం- హ
రిముదైక్షతప్రతీక్షితవానిత్యర్థః - అత్రాచ్యుతవిలంబస్య* శేషణత్యా
ప్రతీక్షణహేతుత్వాత్పదార్థహేతుకంకావ్యలింగంఅస్మిన్సగై విషమ
పాదయోజా* గతమింద్రనంశోవృత్తం* స్యాదింద్రవంశాతతజైరసంయు
తైరితిలక్షణాత్- సనుపాదయోస్తుజాగతమేవవంశస్థ వృత్తం* జతౌతువంశ
స్థముదీరితంజరావిలిక్షణాత్- తదేవముభయమెలనామపజాతిభేదోయం-
అతఏవప్రిష్టుభీంద్రవజ్రోపేంద్రవజ్రలక్షణానంతరం* స్యాదింద్రవజ్రాయ
దితౌజగౌగడపేంద్రవజ్రాయతజాస్తతోగౌ- అనంతరోదీరితలత్నాభాజః
పాదాయనీయాఉపజాతయస్తాఇత్యుక్తంఇత్థంకిలాన్యాస్సపిమిశ్రితాసువ
దంతిజాతీష్యదమేవనామేతి || ||

మూ, ౨ { స్వక్షుం సుపశ్రంకనకోజ్వలద్యుతింజవేననాగా
జీతవంతముచ్చతైః- ఆనుహ్యతాత్మ్యన్నభసీవ
భూతలెయయావనుశ్చాతసుఖేనసోధ్వనా || }

౨|| స్వక్షుమితి || సహరిఃశోభనోక్షశ్చక్రధారణ దారుభేదోయస్యతంస్వ
క్షుం * స్యాదక్షశ్చక్రధారణ ఇతివైజయంతీ అన్యత్రశోభనేంద్రియం*
అథాక్షుమింద్రియ ఇత్యమరః- సుపశ్రంశి భవనవాహనంస్వశ్వమిత్యర్థః.

38

(మామకావ్యే-సన్యాఖ్యావే-ద్వాదశసర్గాః)

అన్యత్రనుపక్షం*పత్రంవాహనపక్షయోరిత్యమరః- కనణోజ్వలమృతింకన
కిరచనావంతం - అన్యత్ర కనకవదుజ్వలమృతింకనకవణం - జవెననా
గాఢ - ససాఢజితవంతంతతోధికవేగమిత్యన్తః - అన్యత్రనాగాంతక
మిన్యన్తః-ఉచ్చతైరున్నతం-తాత్మ్యంరక్ష్యురుడంచ* తాత్మ్యేస్యాద
శ్చేకీర్వాణ్యైర్మయేరథతురంగయోః - తాత్మ్యంరసాజ్ఞానతాత్మ్యేగరు
డే - అద్భుతజే ఇతివిశ్వః - ఆరుహ్యసభసీవభూతలెఱుఱుతేనాప్రతీఘా
తేనుభవః - సుగమఃతేనాధ్వనాయయాగరుడమారుహ్యసీవరథమారు
హ్యభూతలెప్యప్రతిహతంయయాగరుడవదెవత్రకృతసృపిసర్వత్రాప్రతి
హతలతత్వాదిత్యన్తః-నాయంశైవః-ప్రకృతాప్రకృతవాదేపితాత్మ్యమి
తివిశేష్యశ్చేమామోగాదన్యత్రాప్రసంగచ్చశ్చైవసంకీర్ణేయముపమా||...

మూ, 3 { మాస్తస్థితాఖండితచక్రశాలినోద్విజేంద్రకాంతా
శ్చిశవతుసశ్చియాసన్యామరక్తానరకస్యజ్ఞః
పూగుణైర్మహాశ్శాఖీణమన్వయాసింః|| }

3|| హస్తే|| అత్ర నృపశ్చేషణానిశాఖీణ్యపివిభక్తిపరిణామనయో
జ్ఞాని-హస్తస్థితైఃఖండితైశ్చక్రరేఖాభిఃశాలితభిత్తధోక్తాః- అన్యత్రచ
క్ర-సుదర్శనంతచ్చాలినం-ద్విజేంద్రకాంతాః- బ్రాహ్మణోత్తమప్రియాః
అన్యత్రద్విజేంద్రశృంగః-తస్మాత్సోమరాజానోబ్రాహ్మణాభి-శుతేః- అ
తఏవ*ద్విజరాజఃశశధరభగ్యమరః-తద్వస్తాంతంసుదరంశ్రియాశోభయా
శ్రివతుసావ్యాప్తారస్థాః-అన్యత్రరమయాగిష్ఠితోరస్కంసత్యేసత్యవచనై
అమరక్తాః - అన్యత్ర సత్యాంసత్యభామాయామమరక్తం-నరకస్యనిర
యప్యజ్ఞస్థనః-అన్యత్రనిరకామరస్యజేతారంశ్చాజ్ఞాజ్ఞాశ్చగ్మురితిగ్ముః*
నరకానిరయదైత్యేఽతివిశ్వః- ఏవంభూతాన్యపాఏవంభూతంశాఖీణంగు
ణైర్జీవనయాదిభిర్హోమనాఅన్వయాసింః-అనుజన్మ్యగుణైఃపూర్వోక్తై
రన్యకాఘోషైర్-యాతేలుఃజిహ్వైఃసిచ్ఛాత్రశాఖీణాన్యపాశాంచప్ర
కృతత్వాత్శబ్దమాత్రసాధమ్యాచ్చకెవలప్రకృతఃపయఃశబ్దశ్చైవ||.....

మూ, 4 { శుక్లేస్సతారైర్ముఖలీకృతైస్తైఃకుముద్వనీనాం
కుముదాకరైరివిప్రీష్టంప్రయాణంచఽయోగకే
దనావినూననారీకమభూత్సమంతనా||..... }

4|| శుక్లేరితి|| శుక్లేశుశ్చైస్తారైస్సరజ్జకైఃసకర్ణికైశ్చముఖలీకృతైర్వహన

మూ, ౫ { ఉత్తీర్ణగాత్ర స్సవిడంబ యన్న భ స్సముత్పత్తి
 ప్యంతమగౌత్రముచ్చక్షైఃకమంచిత పా హనిరూపి
 తక్ష్మమంకి ర్జేమ రారోహయ తేనిషానినమ్!..... }

५॥ఉత్ క్తిపెతి॥ఉత్ క్తిప్తగాత్రఉన్నమితపూర్వకాయఃఅత ఏవనభః - ఖం
ప్రతిసముత్పత్తిప్యంతంఉత్పతనోద్యుక్తంఅగేంద్రంఋహాద్రివిషంబయన్న
నుకువన్నవెత్తుత్పేక్షా-అభూతోపమేతికచిత్-ఉచ్చక్తున్నతఃకరేణః*
కరేణురిభ్యాంసీనేభేభ్యమరః-అశుంచితోనమితఃప్రోహఃగజాంఘ్రిః*గజాం
ఘ్రివగ్వణోఃప్రోహాభివిశ్వః-తత్రసిరూపితక్రమంకృతపాదన్యాసన్నిపాదినం-
యంతారంఆరొహాయతేస్తస్వయమేవస్వాత్మన్యారోపయతభిత్వకః-రు
హాగఃత్యర్థత్వాత్కగతిబుద్ధిత్యాదివాచినిక్తుర్నాపాదినఃకర్మాత్పంఅ
త్రకత్రభిప్రా యోగిచత్వే త్యాత్మనెవదే సిద్ధేపిప్రయోగవైచిత్ర్య
స్యాప్యలంకారత్వా దకత్రభిప్రా యోగిశేరిశేయత్క-మణో చైత్యక
తానాధ్యానే భితి అస్త్వ నెవదంలనికర్మాణః కరేణోరేవాత్రణ్యంత్రక
త్యతాత్పత్త్యైవచాథాత్క-మణత్వాదితి ననుయత్సంగమామన్యక

ర్థా రమిశ్యు క్తంతేనకమమాత్ర నిషేధాత్కథం-గిషాదినికమకాన్యాస్తానై
పదం- సత్యం-అన్యేషాంమతంతత్ భాష్య కారస్యతుదశయ తే-భృత్యక
రాజేత్యు దాహం కాదణిక తృణకర్తవ్యతీరి క్కకమణ ఎవనిషేధోవివక్షితఇ
తికైయిటి-త దేతత్సమ్మిష్టి వేచితమస్తాభికిరా తాజుణీయటి కాయా-ఘం
టాస థేససంతతందశయ తేగతిస్త యిత్తస్య సస్వభావోక్తిరలంకారః॥ ...

మూ, ౬ { స్వైరంకృతాస్ఫలనలాలితాపురఃస్ఫురత్తనూన్
నశేతలాఘవక్రీయాఃపంకావల గ్నైక సవల్లపా
ణయ స్తురంగమానారుహుసు స్తురంగిణః॥

౬॥ స్వైరమిసి॥ తురంగిణోశ్వారోహఃపురఃపూర్వం స్వైరంస్వచ్ఛందంకృ
తం య దాస్ఫలనంపాణిత లెనాంగ సంఘట్టనం తెనలాలితా త్యా జితో
ద్వేగాదిశ్యక్షణఃఅతపవస్ఫురత్తనూప్ర కాశమానదేహా- తురంగమాన
శ్వాదర్శిణి-లాంఘనం శైఘ్రంయాసు తాః- క్రియాఃఉత్పతనకమాణియె
షాం తెపంకః పల్వాణకోటిః * పంకః- పల్వాణభాగేస్యాదినిషేక్షః-తత్రావల
గ్నైకసక్తపక ఏకైకఃసవల్లోముఖరజ్జుసహితఃపాణిర్యేషాం తెతథోక్తఃసంతః
ఆరురుహురాయాధాః స్వభావోక్తిః॥

మూ, ౭ { ఆహ్నో యయావన్న చ కారభూయ సే నిషేధివా
నాసనబంధమధ్వనే । తీవ్రోత్థితాస్తావద సహ్యరం
హసోవిశ్మంఖలంశ్మంఖలకాఃప్ర తస్థిరే॥

౭॥ ఆహ్నో యెతి॥నిషేధివానుపగ్మ్యపఃప్రణిషాదీత శేషః భాషాయాంసద
వసశ్రువతిత్వస్వప్ర త్యయః-భూయ సేచవీయ సే అధ్వనే భూయాంసమ
ధ్వనంగంఘమిశ్యక్షణక్రియాధోపపదస్యేచతుర్థి-ఆహ్నోయగ్నాటి
తి* ద్రా క్ ర్భూతిత్యంజ సాహ్నో యెత్యమరః-యావ దాసనబంధంబూరా
ధ్వగమనోపాయకమాసనవి శేషంయావన్న చ కార తావత్- తీవ్రంఽత్థి-
ఉత్థితాఃఅసహ్యరంహసాదుఃసహవేగాఃశ్మంఖలకాఃకర భాఉష్టభేదాః*క
రభాస్యైశ్మంఖలకాదారవైపాదబంధనైరిత్యమరః-విశ్మంఖలమనగళం
ప్రతస్థిరేప్రస్థితాఃసమవప్ర విభ్యఃస్థ ఇతిఅత్త నేపదం-ఎషాపిస్వభావోక్తిః...

మూ, ౮ { గండోజ్వలాముజ్వలనాభిచక్ర యావిరాజమానా
న్న వయోదరశ్రియా కశ్చిత్సుఖంప్రాప్తు మనా
స్సుసారధీరధీయయోజావిధు రాంవధూమివ॥ ...

౮॥ గండేతి॥సుఖమగ్నిజ్వలయథాతథా ప్రాప్తంగతుం మనోయస్యసఃప్రా

పునునాఁనన్యత్ర సుఖమానందంబు కామః తుం కామమనసారపీతిమకార
 లోపః శోభనః సారధిర్యస్య సః సారధిః అన్యత్ర సుసహాయవా-కశ్చిత్తో
 పిరథీ కామీ చ గండైః విహ్వైః ఉజ్వలామన్యత్ర కపోలోజ్వలాం గండకపోతే
 చిహ్నా చైతి విశ్వః ఉజ్వలానాభిభిలమధ్యం యయో సైచ కైరిథాంగేయ
 స్యాస్తయోజ్వలనాభిచక్రయా అన్యత్రోజ్వలం నాభిచక్రం నాభిమండలం
 యస్యాస్తయా నాభిః ప్రాణ్యంగకేతుత్రైచక్రాంగేచక్రవర్తి మోరితి
 విశ్వః నవయాప్రత్యగ్రయా ఉమన్నతాతరాశ్చక్రశలాకాః అరః శీఘ్రేచ
 చక్రాంగభివీశ్వః తేహం శ్రియా అన్యత్ర ఉదరస్య మధ్యస్య శ్రియా శోభయా
 విరాజమానాం విగతాధూరగ్రం యస్యాః సావిధురా నూః స్త్రీ క్షీణేయాన
 ముఖమిత్యవరః ఋక్ పూరభూరిత్యాని నాసమాసాస్తః సానభవతీత్యవిధు
 రాతాం సగురామిత్యర్థః అన్యత్రావిధురామవికలాం రథీం శకటీం బాహ్వ
 దిభ్యశ్చైతి వికల్పేన శీఘ్రే వధూమివ యయోజయోజయామాస- అత్ర శబ్ద
 మాత్ర సాధమ్యాత్మభంగాభంగపదమిత్రణామభయగోచరత్వాచ్చప్ర
 కృతాప్రకృతగోచరః శబ్దార్థా శ్లేషః॥

మూ, ౯ { ఉత్థాతుమిచ్ఛా విధృతః పురో బలాన్ని ధీయమా }
 { సేభరభాజియంత్రకై ఆర్థోద్ధతోద్ధారివిర్భుర్భు }
 { రస్వరః స్వనామని న్యైరవణస్సు స్ఫూర్తా తామ్ ॥ }

౯॥ ఉత్థాతుమితి॥ ఉత్థాతుమిచ్ఛన్న ఉత్థాయ గంతుమిచ్ఛన్న త్యర్థః- అతేన
 వపురోగై బలాద్విధృతోగృహీతః- రోతీతిరవణః- ఉత్ప్రః- రుశబ్దభిధాతోః
 చలనశబ్దార్థాదకర్మకాద్యుజ్జితీయచ్ ప్రత్యయః భరభాజిభారయంత్రై
 యంత్రకై- ఆవపనై-ని ధీయమా నేని క్షిప్యమాణేన- అథోద్ధతేనాతిభారా
 దధానిస్సృతేనోద్ధారేణ స్వజగ్ధపిచుమందాది గ్రాసేన విర్భుర్భురోవిషమః-
 స్వరోయస్య సః స్వనామరవణసంజ్ఞాం స్ఫూర్తా తాం ని న్యై రోతీతిరవణభి
 వృత్తేన్నం స్వనామయథార్థమకరోదిత్యర్థః అత్ర స్వనకరణపదార్థా
 స్య విశేషణగత్యా నామోన్యర్థా హేతుత్వాత్ పదార్థా హేతుకం కా
 వ్యలింగం స్వభావౌక్త్యా సంకీర్త్యతే॥

మూ, ౧౦ { సస్యాగృహీతోపిధువన్విషాణయోర్భుగం సశూత్రా }
 { రవితాతత్రికః గోణీంజనైస్తనిధాతుముద్ధృతా }
 { మనుక్షణన్నోక్షతరః ప్రతీచ్ఛతి ॥

౧౦॥ న స్యోతి॥ నసిభ వానస్యానాసి కారజ్ఞః శరీరావయవాచ్యైతియత్-త
స్యాంగృహీతోపిధృతోపి-విహణయోగ్యుగంధువః పిధూన్వః - శృంగద్వ
యంకంపయః-ధువతేస్తాదాదికాల్పయ్య తా దేశఃసూక్తారభి-శబ్దానుకర
ణం- అనుషఙ్గజఃశబ్దానాసోవాససూక్తారంయుథాతథావివర్ణత- త్రికం
పుష్పవంశాధరసంధిర్యేన*పుష్పవంశాధరేత్రికమిన్యోమరితసుకుట్రాడిక్ష
తరః-అదమ్యఃగోఃవతోసృత్రాశ్వ ఋషభేభ్యశ్వతిసుశ్వ ఇసిష్టరచ్ప్రత్య
యఃజనేనిధాతుపుష్టైనితైపునునుక్షణముద్భృతాం-గోణం నప్రతిచ్ఛ
తిస్తనస్వీకృతవా-నిధాతుషువసగంనదత్తవానిశ్యథః॥.....

మూ, ౧౦ { నానావిధావిష్కృతసామజస్వరఃపహస్రవక్తా }
{ చపలైదురధ్యయః॥ గాంధర్వభూయిష్ఠశయాస }
{ మానతాంససామవేదస్యదధౌబలాదధిః॥

౧౧॥ నానైతి॥ నానావిధ మావిష్కృతాఃసామజానాం - గజానాం-స్వ
రాఃద్వనయోబృంహితానియన్తీనః*నుశంకస్సానువోగజ ఇన్ద్రజఃఅన్య
త్రనానావిధమావిష్కృతాఃఉచ్చారితాఃసామజాః బృహద్రథాతరాదిసా
మోగ్య వాఃప్యరాఃప్రస్తావయన్తీవస్వరాఃయన్తీనః సహస్రవక్తాఃబ
హుభిగ్నాగ్నోర్ధ్వఅన్యత్రసహస్రశాఖఃసహస్రశాఖంసామేతివచనా
త్చపలైఃఅగ్రీరేమరధ్యయఃమగఃహఃఇణఃఖల్వత్యయః అన్యత్రాశక్యా
ధ్యయనఃఇణఃఖల్వత్యయః-గంధవాఃఅశ్వఃతత్కర్మగంధవంప్రా
ణీరజతాదిత్వదధౌప్రత్యయః * వాజీవాహవగంధర్వేత్యమరః- అన్య
త్రగంధర్వాదివ్య గాయకాః తత్కర్మగంధర్వంగానమిత్యగఃశైర్ము
యిష్ఠతయాతప్రాచుర్యేణ ఉపలక్షితః * అంతరాభవసత్వేశ్వగంధర్వో
దైవగాయనఇత్యమరః- ఈదృశఃసబలోదధిః-సేనాసముద్రః-సామవేదస్వన
మానతాందధౌతస్సమోభూదిత్యథఃఅత్రైకనాశావలంబిన్యామైనపక
శబ్దాననైకాథాభిధానాదర్శయేషఉభయవిషయః॥

మూ, ౧౧ { స్రత్యన్యనాగంచలితస్వరావతానిరన్యకుంతం }
{ ధతాన్యసుంకుశమ్ । మూర్ధానమూర్ధ్వా యత }
{ దంతమండలంధువన్నరోధిన్విరవోనిపాది నా॥.....

౧౨॥ ప్రతీతి॥ అన్యనాగంప్రతిఅన్యగజంప్రతిచలితఃయోధుంప్రస్థితఃద్విరజః
గజఃకుంతమతిప్రహారాన్నివృత్తనైశిత్యంఅంకుశంనిరస్యన్యంకుశందధ

తాత్పర్యావతావగవతానిషాదినాయంత్రాక్షర్యాయిత మంకుశాఘాతవ్యధ
యా ఉపరిస్త సారితందంతమండలం విషాణవలయంయన్త్రిక కమణితేన్య
థాతథా - మూర్ధానంఘవన్కంపయ్య ఘవ తేస్తాదాదికాల్పబిశత్రా దే
శః కథంచదరోధిగుర్ధః రుధః కమణిలుజ్జిత్రా పిద్విరదనిషాది విశేషణ
ద్వారా కావ్యలింగస్వభావౌ క్ష్యాస్యంక రస్సుగమః॥.....

మూ, ౧౩ { సంమూర్చ్యదుచ్చృంఖిలశంఖినిస్పృశంస్పృశః ప్ర
యాతేపటహస్య శాశ్లేణి సర్వాని న్యేనితరా
నుహంత్యపివ్యధాంద్యయేషామపిమెదిసిభృతామ్ }

౧౩॥ సంమూర్చ్యదితి ॥ శాశ్లేణి కృష్ణే ప్రయాతే ప్రచలితే సతీ సమ్మూ
ర్చ్యన్ము ప్రాయంగచ్చప్రచురీభవత్ - ఉచ్చృంఖిలోనగలః శంఖా
నాంపాంచజన్యాదీనాం - స్పృశంయన్త్రికపటహస్యస్పృశంస్పృశయానాముభ
యేషామపిమెదిసిభృతాం రాజ్ఞాంవర్పతానాంచ సుబంధిని మహంత్యపిధీ
రాన్య పిసత్వాని బలానిభూతానిచనితరాంవ్యధాని న్యేనినాయకృష్ణస్పృశ
టహస్రవణా ద్రాజ్ఞాంబలాన్యభిభవశంకయావ్యధితాన్యాసకతథాగిరిస్థి
తాః సింహాదయోజితవశ్చకిమిదమితససాధ్వసాతసన్నిత్యధః * వ్యవసా
యేస్వభావేచపిశాచాదాగుణైబలేద్ర వ్యాన్మభావయోశ్చైవ వసత్వంప్రా
ణేషు జంతుష్వేతిశాశ్వతః సీవహ్యూహాకర తే శ్చైవచనాన్నయితేఽన్వి
కమణకత్వంలత్రప్రకృతపటహధ్వనివణ నెనమెదిసిభృతాంద్యయానాం
ప్రకృతానామేవవ్యధానయనసాధమ్యాదౌపవ్యస్యగవ్యతాయాం కేవ
లాప్రకృతగోనరాతుల్యయోగితాశ్లేషప్రతిభాత్థాపితా॥.....

మూ, ౧౪ { కాలేయకక్షోదవిలేపనశ్రియం దిశద్దిశాముల్లసదం
శునుద్వ్యుతి ఖాతంఖురై ముద్గ భజావిపప్ర క్షి
రేరధః కాంచనభూమిజంరజః॥ }

౧౪॥ కాలేయకక్షే ॥ దిశాంకాలేయకక్షోదవి లేపనశ్రియం కుంకుమచూ
ణాచచానశో భాంకుంకుమంఘ్రస్థంపుణ్యంప్రోక్తం లోహితచందనం - కా
శ్చీరజ - వవిద్యద్భిః కాలేయంజాంగలంస్త్రుతమితిహలాయుధః ౪౩ తదంత
ఉల్లసంతీస్ఫురంతీలంఘన వ్యుతిరకప్రభాయసి కతత ముగభుజాంలశ్వా
నాంఖురైశ్చ ఘైః * శఙ్ఖేపేఖురః పునూనిత్యమరఃఖాతః ౪౪ గారిణిగిరైః రైవత
కాదైలిధః యా కాంచనీభూమిః శజ్జంరజఃవిపప్ర క్షేపసారవిలేపభగవన్తై
వతకాదవతీణాభిశ్చక్తంలత్ర రజసః కాంచన భూమిజత్సేన కుంకుమవిలేప

౪౦ (మామకావ్యే-సన్యాభ్యాసే-ద్వాదశసర్గాః.)

నశ్రీసదృశశ్రీ జనకత్వాత్ కావ్యలింగసంకీర్ణానిదశః నా||.....

మూ, ౧౫ { మందైర్జానాంరథమండలస్వనైర్జజుహ్నువే
తాదృశమెవబృహ్నితమ్ తారైర్బభూవెవరథా
గలాభతఃపరిస్ఫుటైస్తైముతురంగహోషితైః||..... }

౧౫|| మందై రితి|| మందైః గంభీరైః*మంద్రస్తుగంభీర ఇత్యమరః-రథమం
డలస్వనైః-రథోఽమధ్వజిభిః-తాదృశంమంద్రమెవగజానాంబృహ్నితంబృహ్న
ణంసనపుంసతథావెక్తఃనిజుహ్నువెతరస్త్రుతం - గజధ్వనిరేకరూపత్వేనర
థశబ్దాన్నపుథగశ్రావీత్యర్థః-అతఏవసామాన్యాలంకారః హ్నుఅపనయన
ఇతిధాతోఃనిపూర్వాత్క-మణిలిక్కుమూఽశ్చురిత్యభ్యాసహకారస్య
జకారఃతారైరత్యుచ్చైనుండ్రస్వరఃపక్షణైః*తారోత్పుచ్చైరిత్యమరః-తు
రంగ హోషితైః-అశ్వనిస్వనైః*హోషాస్తోషాచనిస్వన ఇత్యమరః-తేషు
మంద్రధ్వనిమపరథాగలాభతఃవైసాదృశ్యేనోత్క-మలాభాత్ పరిస్ఫు
టైఃవ్యక్తరూపైరెవబభూవెభూతంతారత్వాదనభిభూతమశ్రూయతేత్య
ర్థః-అతఏవాతద్గుణాలంకారః*సతిహేతావతద్రూపస్వీకారఃస్వాదతద్గుణ
తిసామాన్యలక్షణాత్ సామాన్యతద్గుణయోస్సంస్పృష్టిఃభూపూభావెలిట్||

మూ, ౧౬ { అన్వేతుకామోమమతాంకుశగ్రహస్తిరోగతంసాం
కుశముద్వహాశిరఃస్థూలోచ్చయేనాగమదంతికా
గతాంగజోగ్రయాతాగ్రకరః కరేణుకామ్||.... }

౧౬|| అన్వేతుకామఇతి||అంతికాగతాదైవాస్సమీపాగతాంకరేణుమెవక
రేణుకాంకరిణీంకరేణురిభ్యాం స్త్రీనైభ ఇత్యమరః-అన్వేతుకామోమమగం
తుకామః-తుంకామమనసోరసీతిమకారలోపః-అతఏవఅవమరః-అవధూతః
అంకుశగ్రహూఅంకుశాధానంయెనసః-సాంకుశం తిరోగతం-అంకుశా
కర్షణేనతిర్యస్ఫుతంశిరోమస్తకం-ఉద్వహాఅగ్రయాతాగ్రకరః కరిణీ
గ్రహణాయపురఃప్రస్తుతాగ్రహస్తఃగజః-స్థూలోచ్చయేనాగమదంతికా
మత్జగామ*స్థూలోచ్చయస్త్యసాకల్యేగజానామధ్వమేగతేఇత్యమరః
స్వభాప్రాక్షీః||.....

మూ, ౧౭ { యాంతోస్పృశంతశ్చరణై రివావనింజవాత్ప్రకీ
ణైరభిరఃప్రకీర్ణకైఃఅద్యాపిసేనాతురగాస్సవి
స్త్వయైరలూనపయోఇతిమేనిరేజనైః||.... }

౧౭॥ యాంతభిః॥ జవాద్వైగాచ్చరక్షైరవనీమస్పృశంతభవయాంతఃఘా
వంతఃఅభిఃప్రకీర్ణైరుభయతః॥ ప్రసృతైః ప్రకీర్ణకైశ్చమగైః॥ ఉపలక్ష్మి
తాః * చామరంతుప్రకీర్ణకమిత్యమరః॥ సేనాతురగాః భూషణచామ
రై హేతుభిరద్యాపితలూనపత్యైఅచ్చిన్నపత్యై ఇతి నవిస్మయై జన్వై
మేనిరైప్రతర్కితాః త్వేక్షితాఇతియావత్ పురాకీల అశ్వాన్నపత్యైస్సు
రైఃభిన్నపత్యైఇత్యాగమః॥ అతపవ వాజివభిప్రసిద్ధిః॥ అత్ర పాశ్వాప్రసృత
చామరయోగనిమిత్తైయమశ్వానాంసపక్షత్వై త్వేక్షితాసాచపూర్వై త్వే
క్షితాసాపేక్షైనిసజాతీయసంకరః॥

ము, ౧౮ { ఋజ్వీర్ణధానై రవతత్యకంధరాశ్చలావచూడా
కులఘుఘురారణైః॥ భూమిర్న హత్యవ్యవిలంబితక్ర
మంక్రమెలకై స్తత్క్షణమేవచిచ్ఛదే॥

౧౮॥ ఋజ్వీరితి॥ కంధరాః గ్రీవాః * గ్రీవాయాంశిరోధిః కంధరైత్యపీత్య
వరః॥ ఋజ్వీరవక్రాలవతత్యస్వాభావికృపివక్రతాయథావైతితథాప్రసా
ర్యదధానైః చలావచూడాః చంచలకణచామరాః తేచతే అకులఘుఘుర
స్వరాశ్చతైః క్రమేశకైరుత్తైః * ఉత్తక్రమేశకమయమహాంగాఇత్యమ
రః॥ మహాదవీయస్య పిఘామిరధ్వదేశః॥ అవిలంబితక్రమః క్రమః పనత్యైవః ద్రు
తపాదత్యైవంయథాతథాతత్క్షణమేవతస్మిన్నైవక్షణైత్యంతసంయోగే
ద్వితీయాచిచ్ఛదేక్షుణ్ణాకమణిలింహహంతమధ్వనంక్షణాత్ చూణా
యంతోజన్తుగుప్తా ఇత్యథాః స్వభావోక్తిః॥

ము, ౧౯ { తూణాంప్రణైతా కృతనాదముచ్చతైః ప్రచోదితం
వేసరయ్యుక్తమధ్వనిఅస్తియనైమిత్తతసాం ద్రమేని
నీరజశ్చయాక్రాంతభయాదివాద్రవత్॥

౧౯॥ తూణామితి॥ అధ్వనిప్రణైతా సారథినాడచ్చతైస్తారం కృతనాదం
శ్రాసాధాంకృతారవంయథాతథాతూణాంశీఘ్రంప్రచోదితం ప్రేరితం వే
గనసరంజీతి వేసరాః గదజభేనాశ్వాయానుత్పన్నాః॥ అశ్వతరాఖ్యాభారవ
హః పశువిశేషాః పృషోదరానిశ్వాన్నాధుః గమ్యుక్తంశకటం వేసరయ్యుక్తమి
హేవాచ్యతేతత్కర్తృ అస్తియేయనైమిచక్రధారైః చక్రధారాప్రధి
నైమిరిత్యమరః॥ తాభ్యంక్షుతః ఉద్ధతః సాంద్రశ్చయః మేదినీ రజసాంచ
యః సమూహః తస్యైక్రాంతైరాక్రమణాత్ భయాదివలద్రవత్ అధావది

తివేగాతిశయోక్తిః హేతూ త్వే త్వా॥

మూ, ౨౦ { వ్యావృత్తవక్తైరఖిలైశ్చమూచైర్వజద్భిరై
వత్తుణమీక్షితాననాః । వల్లద్ధరయఃకుచకంప్రకంచు
కింయయుస్తురంగాధిరుహూవరోధికాః॥... ..

౨౦॥ వ్యావృత్తైః॥ వజద్భిరగ్రైశ్చద్భిరైవనతుతివృద్ధిః కంచుకిభయాని
తిభావః అతపవ వ్యావృత్తవక్తైః పరావర్తితముఖైః అఖిలైః వమూచరైః
సేనాచరపురుషైః చ రెప్తః క్షుణ్మీక్షితాననాః నతుదిరంతావతై వతాసాం
దృష్టిసభాతివృత్తిరితిభావః- తురంగానధిరోహంతీతురంగాధిరుహః అశ్వా
ధిరూఢాః ॥ అన్యైభ్యోపిదృశ్యత ఇతిక్లిప్తావరోధః అసామస్తీత్యవరోధికాః
అంతఃపురస్థియః అతభినితనావితితన్ ప్రత్యయః వల్లతోతురంగవల్లనామ
ల్లతతోగరియసోః సుహృత్తరయోఃకుచయోః కంప్రః చలః కంచుకః కూర్పా
సకూయస్తినేకమణితన్యథాతథాయయః స్వభావోక్తిః॥

మూ, ౨౧ { పాదైః పురః కూబరిణాం విదారితాః ప్రకామమా
క్రాంతతలాస్తతోగజైః భగ్నోన్నతానంతరపూరి
తానతా బభుభువః కృష్టసమీకృతా ఇవ॥

౨౧॥ పాదైః॥ కూబరః యుగాధారః దారువిశేషః- కూబరస్తుయుగంధరశ్చ
త్యమరః- సపమానుస్త్రీః కూబరిణాం రథానాం పాదైశ్చక్తైః పురఃపూర్వం
విదారితాః- తతోరథ నేమివిదారణానంతరం గజైః- ప్రకామం పర్వాప్రమా
క్రాంతతలాః- పాదవిక్షిప్తోపరిభాగాః అతపవ భగ్నావిదారితాయుడన్న
తాయుడనాః అనంతరాః సన్నిహితభాగాః త్రైపూరితా ఆరోపితా ఆనతాని
మృభాగాయాసాంతాః తథోక్తాః భువః కృష్టసమీకృతాః పూర్వం కృష్టహ
లిభిః భిన్నాః అనంతరం- బీజావపనాక్షణం- సమీకృతా ఇవ బభుః శుశుభిరే॥ ...

మూ, ౨౨ { మదాంతముశ్చుత్సవినీరస్తసాదినంసహాసహాకార
మూ, ౨౨ { మూలోకయజ్జనః- పల్వ్యాణతస్తస్తయరోహిణి
నిస్తురంగమంప్రప్రతమేకయానిశా॥.....

౨౨॥ మదాంతమితీ॥ మదాంతమశీతీతం అతపవ ఉత్పత్తవినీరస్తః పాలి
తః సాదీయంతాయోనతంకించ ఉరోహిణిః ఉత్పతనతో భనవృష్టాద్విస్త్రస్య
ఉగరిసంబమానాత్ పల్వ్యాణతః పల్వయనాత్ శ్రస్తంభీతం అతపవ ఏకయా
అన్యయాదిశామాగాంతరేణైత్యర్థః* ఎకముఖ్యాన్యకేవలైత్యన్యరః-

ప్రద్రుతంపలాయితంతురంగమంజనఃసహాసహాకారంహాసహాకారాభ్యాం
సహఅవలోకయత్ స్వభావైక్తిగలంకారః॥

మూ, ౨౩ { భూభృద్భిరప్యస్తలితాఃఖిలూన్నతైరపహ్ను
వానాసరితఃపుగూరపి! అన్వర్థసంజ్ఞైవపరంశ్రి
మాగఃగాయయావసంఖ్యైఃపథిభిశ్చమూరసా॥ }

౨౩॥ భూభృద్భిరితి॥ ఉన్నతైరపిభూభృద్భిః-భూధరైఃసూరైఃపైశ్చాప్యస్తలితా
అప్రతిహతాఃపుగూర్వాహారపీసరితోయమునాప్రభృతీనాదీరపహ్నువా
నాస్పహహిమ్నూచ్ఛాదయంతీత్రిభిమాగైర్గాఃచ్యతీతీమాగఃగాగంగా
పరమత్యంతమన్వగ్ధాలనుగతాధాసంజ్ఞాత్రిమార్గగానామధేయంయస్యాః-
సైవపహ్నుత్రిభిరేవమాగైర్వాయానచతుర్థేనైశ్యతః-అసౌచమూరసం
ఖ్యైఃపథిభిర్యాయాంతోగంగాయాఅప్యధికాచమూరితిభావః-అతపవవ్యతిరే
కాలంకారః * భేదప్రధానంసాధమ్యముపమానోపమేయయోఃఅధిక్యాల్ప
త్వకథనాద్వ్యతిరేకః ఉచ్యతఇతిలక్షణాత్ ॥

మూ, ౨౪ { త్రస్తాసమాసన్నకరోణుశూత్రైతాన్నియంతరి
వ్యాకులముక్తరజ్జుకైఃప్రావరోధాంగనముత్పథేన
గాంవిలంఘ్యలఘ్వింకరభౌబభంజతుః॥ }

౨౪॥ త్రస్తావితి॥ సమాసన్నస్యప్రత్యాసన్నస్యకరోరిభస్యశూత్రైతాన్నియంతరి
తామృచ్ఛారాత్ త్రస్తాకరభావేసరో*కరభోవేసరేల్వప్రైఇతీసజ్జనః-ని
యంతరిసారథౌవ్యాకులంవ్యగ్రంయథాతథాముక్తిరజ్జుకైశ్చక్తప్రగ్రహే
సతి-క్షిప్తాఃపాతతాః అవరోధాంగనాయస్త్రికమణితద్యథాతథాఉత్ప
థేనాపథేనః*గిక్ పూర్ణభారిత్యాదినాసమాసాంతః-గాంభూమింవిలంఘ్య
దూరమతీత్యలఘ్వింకరధీంబభంజతుః-భగ్నవంతౌ-అత్రత్రాసస్యవితేషణగ
త్యాభంజనహతుత్వాత్పదార్థహేతుకంకావ్యలింగంస్వభావోక్త్యాసం
కీర్యతే॥

మూ, ౨౫ { స్రస్తాంగసంధౌఃగతాక్షపాటవేరుజానికావంవి
కలీకృతరథైఃప్రైవైతతత్త్వైభిషజేవతత్క్షణంప్రచ
క్రమేలంఘనపూర్వకఃక్రమః॥ }

౨౫॥ స్రస్తేతి॥ స్రస్తాపిల్లిస్తా-అంగయోరథాంగయోఃఅంగానాం-కరచర
ణాదీనాంచసంధయః-సంధిభాగాయస్యతస్త్రిక-విగతమక్షస్యచక్రాధార

కాఠ్యస్యాతానామింద్రియాణాంచపాటవం-సామధ్యంయస్యతస్మిన్ - ర
 థస్యందనైశరీరేద * రథఃస్యాత్స్యందనోయితివిశ్వః-రుజాభంగేనరో
 గేణచనికానుం-వికలీకృతమర్బలీకృతేనతి-ఆప్తేనహితేనతత్త్వావర్ధకినాఅ
 ప్తేనభిషజావైద్యేనెవ*భిషగ్స్వద్యభికిన్నకృత్యమరః*తత్తాతువధాకిస్త్య
 ప్తైత్యమరః-తత్తక్షణం-తస్మిన్నైవక్షణే-అత్యంతసంయోగేన్ద్రితీయా-లల
 ఘనంపాదేనాక్రమణం-ఉపవాసశ్చ * అంఘనంతూపవాసేస్యాద్ధమనైష్ట
 వనైపిచేతివిశ్వః తత్పూర్వకక్రమోవిధిః-ప్రచక్రమేప్రకాంతః-ప్రాయ
 ణస్వరాదివికీర్తనాయాలంఘనపూర్వకత్వాదితిభావః-శైవాలంకారః||.....

మూ, ౨౬ { ధూభంంగసంతోభవిదారితోష్ఠికాగలన్తధు }
 { స్థావితగూరవత్త్వనిస్థానోనిషంగిణ్యనసిక్షణంపు }
 { గఃశుశోచలాభాయకృతవ్యయోవణిక్ || }

౨౬|| ధూరితి || స్థానోకీలే*స్థానోకీలేస్థిరే-హరే ఇతివిశ్వః - నిషంగిణిన
 త్త్వో-నిషకటే*క్షీణేనిషకటో స్థిస్థావితిత్యమరః - ధురోక్షస్య భంగేన
 యః సంతోభోవిపర్యాసః తేనవిదారితాభిన్నాయాఉష్ఠికామృణ్మయం
 మద్యభాండం*ఉష్ఠికామృత్తికాభాండభేదకరభయోషీతివిశ్వః-తతో
 గలతాప్రవతామధునామద్యేనస్థావితంసిక్తంగూరవత్త్వద్విగ్నాధ్వామన
 తస్మిన్-తథానతిపురఃపూర్వంలాభాయకృతవ్యయఃవణిక్ క్రయవిక్రయ
 కః క్షణంశుశోచ అత్రమధుస్థావధనవ్యయయోఃపిశేషణగత్యాశోకహే
 తుత్వాత్ కావ్యలింగభేదః|| }

మూ, ౨౭ { భేరిభిరాకృష్ట మహాగుహాము భోధ్వజాంశుకైస్త }
 { జీతకందలీవనః | ఉత్తుంగమాతంగజితాలఘూప }
 { లోబలైస్సవశ్చాత్క్రియతేస్తభూధరః || }

౨౭|| భేరిభిరితి || భేరిభిరాకృష్టమనిందితానిగుహాముఖానియేనసః భేరి
 ర్ముంకారభస్మితనితాంతవాత్సముఖరమహాగుహద్వారఇత్యర్థః
 ముహుర్ధ్వజాంశుకైస్తజితానిభస్మితానికందలీదలానిరంభాప్రాణి
 యేనసః-ఉత్తుంగైఃమాతంగైఃజితాః అలఘూపలాఃస్థూలపామాణాయేనసః
 భూధరోరైవతక్రాద్రిః - బలైఃసైన్యైఃపశ్చాత్క్రియతేస్తవశ్చాత్క్రమః
 స్వయంగూరగమనైవప్యంతఃకృత్యిత్యర్థః-ఉక్తవిశేషణమహిమ్నా అధ
 రికతత్తదివ పతీయతేలబ్ధస్త్వైతిభూతాథేలబ్ధ||..... }

మూ, ౨౦ { వస్యేభదానానిలగంధమధరాః క్షణంతరుచ్ఛే
 దవిమోదితక్రుధః | వ్యాశద్వి పాయంత్యభిగుచ్ఛ
 దిషవఃః తంచిదారాదపథేననిన్విరే || }

౨౦ || వస్యేతి || వస్యేభదానానిలగంధేనవసగజమదమారుతగంధామ
 శేనమధరాఃక్రోధాధ్యాత్మగ్రహః అతఏవక్షణంతరుచ్ఛేదేనవినోది
 తక్రుధః ప్రశిగజాసన్నిధానేపివృత్తాంతభంగేనాపనీతక్రోధాః ఉన్మదిష్టవో
 త్యంతమదశీలాః అలంకృత్యాది నాభిష్టుచ్-వ్యాలద్విపాః - మష్టగజాః-
 యంత్యభిరాధోరణైః కథంచిదారాత్ దూరాదపథేనామాగేణ్యవభోవిభా
 పెతినిషెధవికల్పాత్ శ్రీమకృష్ణాది నాసమాసాంతః శ్రీఅవధంసపుంసక
 మితి నపుంసకత్వం-నిన్విరేతాః - అత్రాపిద్విపవిశేషణానాంతదపనయన
 హేతుకత్వాన్యైవభావోక్త్యాసంకీర్త్యతే || }

మూ, ౨౧ { త్రైవేజయంతీ వనరాజిరాజభిగిరిప్రతిచ్ఛంశ
 సుహానుతంగజైః | బహ్వ్యః ప్రసవజ్జనతానదీశ
 త్రైభువోబలైరంతరయాంబభూవిరే || }

౨౧ || త్రైతి || వైజయంత్యః-పతాకాస్తావనరాజయభవతాభీరాజంతీతథో
 క్తైః-గిరిణాం ప్రతిచ్ఛంశాః - ప్రతినీధయస్తత్సృజా ఇత్యర్థః-ఎతస్మాదేవ
 స్పష్టోపమాలింగాదన్యత్రాప్యసమిత సమాసాశ్రయణం-తేషుహానుతంగ
 జాయేషుతైః-జనతాజనసమూహాస్తానద్యభవతాసాంశతానిప్రసవంతి-
 ప్రవహంతి-యేషుతైస్తథోక్తైః-త్రైవలైః-సైన్యే బహుల్యాః బహవః
 బహ్వనిభ్యశ్చైతివికల్పాద్వికారః-భువోభూమయే - అంతరయాంబభూవిరే
 అంతరాయాగాఃకృతాతీత్రాంతాభిత్వః - నకేవలంరైవతకాద్విరేవేతి-
 భావః-బలైవైపుల్యదాచ్ఛానితాభిత్వః - ఉక్తవిశేషణావగతసాదృ
 శ్యాదగృహీతభేదాఃకృతాభితిచగమ్యతే-ఏతేనాభేదాధ్యవసాయాదేవా
 స్యాక్రమరూపాంతరీకరణస్య బలవిశేషణావగతసాదృశ్యస్య హేతుత్వా
 దైరంగభూతోపమాసంకీర్ణం-పదార్థహేతుకంకావ్యలింగం-శ్లేషమూ
 లాభేదాతిశయోక్త్యుక్త్యాపితమితిసంకరః - అంతరశబ్దాత్తత్త్రోతీతిన్యం
 తత్కమణిలిట్ - ఆమ్ప్రత్యయేభువోసుప్రయోగః || }

మూ, ౩౦ { తస్థేముహూతాంహరిణీవిలోచనైఃసద్భూంగిదృ
 స్తాన్వనయనానియోషితామ్ | మత్పాథసత్రాస
 మనెకవిభ్రమక్రియావికారాణిన్మగైఃపలాయ్యత || }

౩౦॥ తస్థితః॥ హరిణీవిలోచనైఃసన్ధ్యాంశేనృశాన్యనల్పసకస్యర్పాలచక్రతి
 నుమ్-యోషితాంనయనానిదృష్ట్వా-న్యైకైకృష్టసారైఃకర్మభిర్ముహూ
 తామల్పకాలం*ముహూతామల్పకాలేస్సాగ్నతీకాన్వితయేపిచేతిశివః త
 స్యైస్థితం-హరిణీవిలోచనశంకయేతిభావః - అథానంతరమనైకవిభ్రమక్రీ
 యాఃవిలాసక్రియావపవికారాయేషాంతాని మత్స్వాసపిలాసాని జ్ఞాత్వైత్య
 ధాః- సత్రాసునభయంయథాతథాపలాయ్యతపలాయితం- హరిణీమలక
 శైవిలానైర్యోషిన్నిశ్చయానితిభావః-అతవనశిచ్చయాంతఃసంశయాం
 కారః- పరాస్పార్యాదయతే భావవెలక్ష్యఉపసర్గస్యాంతాఃతిలత్పమ్॥

మూ, ౩౦ { నిమ్నా నిమఃఖాదవతీర్యసాదిభిస్సయత్నమాకృష్ట }
 { కశాశ్చనైశ్చనైః॥ ఉత్తేరురుత్తాలఖురారవం ద్రు }
 { తాశ్చధీకృతప్రగ్రహమవతాంవ్రజాః॥..... }

౩౦॥ నిమ్నానీతి॥ అగ్రతామశ్వానాం*వాజివాహీర్యగంధవహాయసైం
 ధవనస్తయైత్యమరిః* అవతాన్త్ర సావనభక్తిత్రాదేశః-వ్రజాఃసమూ
 హః-సాదిభిరశ్వానాథైఃసయత్న మాకృష్టకశాశ్చగ్రహీతవల్గఃసంతః*
 యద్యప్యశ్వాదేస్తాడనేక శైశ్వనః-తథాప్యన్యత్రతాడనీవల్గయోఃక శైశ్వ
 శానాదవిరోధః-త నైశ నైఃమఃఖాశ్చ ౨ ప్రాన్నిమ్నానినిమ్నా భూప్రదేశా
 నవతీర్యఉత్తాలఖురారవం- ఉచ్చతరశభజ్జగత్తీకృతప్రగ్రహం శిథిలవ
 ల్లంబయథాతథాన్రుతాః-సత్వరాఃసంత ఉత్తేరుఃఉత్సుపిరెనిమ్న ముశనై
 రవతీర్యాభశీన్రుంధావంతీత్యశ్వానాం-సస్వభావభితిభావః-అతవనస్వభా
 వోక్తిరలంకారః॥

మూ, ౩౧ { అధ్యధ్వమారూఢవతైవకెనచిత్ ప్రక్షేమనాణేనజ }
 { నమ్మహుధృతః । దాత్యుహిసద్యఃఫలదంయద }
 { గ్రతశ్చభాదదాశెరయువావనావలిః ॥ }

౩౧॥ అధ్యధ్వమితి ॥ దక్షస్యభావోదాత్యుంకాశలంసద్యఃఫలదంహిమతః.
 యశ్చస్తాదధ్యధ్వమధ్వనివిభక్త్యధేవ్యయీభావః-అనుశ్చేతిసమాసాః
 తోచ్ ప్రత్యయఃసస్తథితభిటిగోషః-అరూఢవతైవ అనుష్టైపితితెన్య
 పైతరుహాఃక్తవతు ప్రత్యయః-జనంశ నైః-పశ్చాదాగచ్ఛంతంసజనంప్ర
 త్క్షమాణేనకెనచిత్తుంసేతిశేషః-ముహుర్ధ్వతః-స్థాపితోపిదాశెరయువా
 తరుణో ష ః-విశేషణసమాసః-అగ్రతోవనావలీశ్చభాదపురఃపిచుమందా

రూ (మాఘ కావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-ద్వాదశ సర్గః.)

యాభ్యః తేన శాలత ఇతి తచ్చాలీతస్య అన్యత్ర ఓజస్వవక్షైః-సమాసభూయి
ష్టాక్షైరుజ్వలానైవ తేవృత్తశాలినోవసంతతిలకాదిచ్చందోబద్ధవిశేషశాలి
నశ్చూప్యత్యంతచారిత్రభండసోరితివిశ్వః-తాన్ ప్రసాదోస్యాస్తీతి ప్రసాదీతస్య
ప్రసాది మోనుగ్రహశీలస్య-అన్యత్ర ప్రసాదగుణముక్తాః* ప్రసిద్ధార్థప
దత్వంయత్సప్రసాదోనిగద్యత ఇతి- అనుజ్ఞితే గోశ్రసంవిదౌకులాచారౌయే
నతస్య- అన్యత్ర కులనామనీయైస్తావంశనామాంకితానిత్యధః-సంపిద్యు
ద్ధైప్రతిజ్ఞాయాం సంకెతాచారనామస్వీతివైజయంతీ- ఏవంభూతస్య ఉపేం
ద్రస్యహారేగుణాన్ సముద్ధిశ్యాధిక్యభూయసోబహుల్యాశ్లోకాన్-మృతి
పద్యానిపురోగ్రావరంతిస్త- అత్రోపేంద్రస్యతచ్ఛోకానాంచవణ్యత్వేన
ప్రకృతానాం శ్లేషకృతసాధమ్యా దౌపమ్యగన్యతాయాం శ్లేషప్రతిభో
థాపితాకేవలప్రకృతగోచరామృత్యయోగితాశ్లేషశ్చకృతీకృతార్థప్రత్య
యేషుశాబ్దః!

మూ, ౩౬ { నిశ్శేషమాక్రాంతమహీతలోజలైశ్చలన్ సముద్రా
పీనముర్ఘుతిస్థిమ్ | గ్రామేషునైస్యైరకరోదవారి
త్తైకిమవ్యవస్థాంచలితోపకేశవః!..... }

౩౬॥ నిశ్శేషమితిచలన్ కల్పంతేఘభితః-సముద్రోపిజలైః-నిశ్శేషమా
క్రాంతమహీతలః-నినుజ్జితసకలభూగోళకస్థ- స్థితింమర్యాదాంవెలాలం
ఘనలక్షణాంసముర్ఘుతిత్యజతి- కేశవస్తుప్రచలితోపేప్రస్థితోపిఅవారిత్తైరప
రిమితైః-నైస్యైః-నిశ్శేషమాక్రాంతమహీతలః-సన్ గ్రామేషుఅవ్యవస్థామ
మర్యాదాకిమకరోన్నాకరోదేవెత్యర్థః-అత్రోపమానాశ్చముద్రాదుప
మేయస్యకేశవస్యమర్యాదానతిక్రమేణాధిక్యకథనాద్వ్యతిరేకాలంకారః
లక్షణంతూక్తమ్॥

మూ, ౩౭ { కోశాతకీ పుష్పగులుచ్చకాంతిభిః ముఖైర్విని
ద్రోల్పణబాణచతుషః | గ్రామీణవధ్వస్తనుల
క్షీతాజనైశ్చిరంవృతీనాముపరివ్యలోకయన్ ॥ .. }

౩౭॥ కోశాతకీతి॥ కౌశాతకీపుష్పగులుచ్చకాంతిభిః-వటోలీప్రసూనగు
చ్ఛసచ్చయైః-స్తరపాండురైరిత్యర్థః* కౌశాతకీవటోలీస్యాదితిహలా
యుగః-ముఖైరుపలక్షితాః-వినిద్రంబికసితం-అతఏవోల్పణం-విపులంబాణన్వీ
లనైరెయకపుష్పమివచతుర్భాసాంతాః* నీలీరింపిటివ్వయోబాణైత్యన

రః-గ్రామేషుభవా గ్రామీణాః క్రమాద్యఖిభావితఖిభావత్యయఃతాశ్చ
వధ్యశ్చనన్తీ స్త్రీయః-తంకృష్ణంగ్రామాంతరామినమితభావః-జనై శ్చమూచ
రైరలక్ష్మితాఃప్రతీభిస్తీరోహితాభ్యర్థః - చిరంవృతీనాంకంబకశాఖావరణా
నాముపరి ఉపరిత నావకాశేవ్యలోకయః - ఉపమాస్వభావోక్త్యస్తంకరః

మూ, ౩౮ { గౌష్ఠేషుగోష్ఠీకృతమండలాసనాన్ సనాదము }
{ శ్చాయముహుస్సవల్లతః | గ్రామ్యానవశ్యత్కపి }

౩౮॥ గోష్ఠేష్వితి॥సకృష్ణఃగావ స్తీప్తంత్యేష్విగోష్ఠానిగోష్ఠానాని*గోష్ఠం
గోష్ఠానకమిత్యమరఃకృసుపిస్తభితక ప్రత్యయః॥ అంబాబగోభూమీత్యాదివా
షత్వం-గోష్ఠేషువాతాను*గోష్ఠీసభాయామాలాపభివిశ్వః-కృతానిమం
డలాసనానిమండలాకారేణోపవేశనాని యైస్తాన్ముహుః- సనాదంత్యేథా
ట్టహాసా రావ సహితం యథా తథో ధ్వానవల్లత ఉన్నవమానా-కపి
శంకుద్యంకకశ్యంకుద్యంచ మై రేయంక పేశంకాపేశాయనమితహలాయుధ
పిపాసతోముహుర్ముహుఃపాతుమిచ్ఛతః-పిబతేసన్నంతాల్లబః - శతీరిశ
ప్-స్వగోత్రసంకీర్తనైస్సనానుసంకీర్తనైభావితాత్మనః ప్రవర్తతచిత్తైః
కృష్ణనామానిగాయతభిశ్యథః - గ్రామేషు భవాన్ గ్రామ్యాన్ ఘోషః
నానిత్యథః॥ గ్రామాద్యఖిభావిత్యయః - అవశ్యదాలోకితవా
స్వభావోక్తిః॥

మూ, ౩౯ { పశ్యత్కృతాక్షైరపివల్లవీజనోజనాధి నాధనయ }
{ యావితృష్ణతామ్ | ఏకాంతమాగ్ధ్యానవబుద్ధవిభ్ర }

౩౯॥ పశ్యన్నీతి॥ఏకాంతమాగ్ధ్యానాత్యంతముగ్ధతయాఅనవబుద్ధవిభ్ర
రజాతవిలాసైఃకింతు ప్రసిద్ధోవిస్తారవగుణోయేషాంతైరితివిశ్వాభై రిత్యర్థ
కృతాక్షైరపిసకృద్వశనాత్ లబ్ధవిస్తారఫలై రపీత్యథః-విలోచనైఃజ
ధినాధంకృష్ణంపశ్యత్ వల్లవీజనోగోపాంగనాజనః-చిత్తృష్ణతాంశ్చస్తతా
యయాభూయోభూయఃపశ్యన్నపినాలంబుద్ధినువాపేత్యథః - తృప్తిక
ణెదశశ నేసత్యపితృప్తికార్యానుత్పత్తేర్విశేషోక్తిః - సాకృష్ణస్యమదనక
లావణ్యలక్ష్మీవ్యంజయతి॥

మూ, ౪౦ { ప్రీత్యానియుక్తానిహతస్తనంధయాన్ని గృహ్య }
{ పారీముభయేనజానునోః | వధిష్ణుధారాధ్వని }

౪౦॥ ప్రిత్యైతి ॥ నియుక్తావామపాదేవసంయుతా - స్తనంధయంఽపి
 బంధీతి స్తనంధయాన్వత్సాక్ష్యానాసికాస్తనయోధ్వాఽధటోరితధేబఃశిశ్
 ప్రశ్యయః - ప్రిత్యావాన్ప్రత్యైనలిహతీజిహ్వాయాస్పాదయంతీః రోహిణీ
 గాఃః అజుఃస్యమ్నోరోహిణీస్యాదిత్యమరఃపయఃక్షీరంజానుమోరుభ
 యోజానున్వయోనపారీందోహనపాత్రీంశుపారీపాత్రీపదాగయోరివిశ్వః
 నిగ్మన్మనిరున్మన్య - వర్షిష్టుధారాధ్వనివధానశీలశీరధారాశబ్దంయథాభవతి
 తథాపహతః ప్రపూరయతః - దుహేఃలబః - శతరిశవ - దుహ్యేజిత్వికమః
 కత్వం - గామహంఽతిగోదుహఃగోదోహకాన్వసన్మన్విషేత్యాదివాక్సవ
 సహరిభిరందిదధ్యౌతివలోకయతిన్త * నిధ్యానమవలోకనమితీవైజయంతీ-
 న్సభాపూక్తిః॥

మూ, రం { అభ్యాసతో భ్యాగతమూణతణకాన్ని ధానహ
స్తస్యపురోమకుతః । వగాన్దవాంహుంకృణీ
చారునిర్వతీమరిమఃథ్మైరైతగోమతలికామ్॥...

౪౦॥ అభ్యాసతత్త్వమ్॥ అభ్యాసతేవోద్ధృమభిముఖమాగచ్ఛతః॥ అజైలఃటః-శ
 త్రా దేశః నిధానంపాచబంధనదామ * నిధానంధామసందానంపశూనాం
 పాచబంధనమింద్రైజయంతీతద్ధస్తైయస్యతస్యనిధానహస్తస్యచక్షుతోదో
 ధ్ధమిచ్ఛతోగోస్థురితిశైషఃదుహేసన్నంతాల్లబఃశత్రాదేశఃఘత్వపతేష్-పు
 రోగ్రాభ్యాగతోభిముఖమాగతస్తూణఃస్తనపానెత్పరమాణస్తూణఃకౌతి
 బాలోవత్సోయస్యాస్తాం*సద్యోజాతస్తుతణఃకృత్యమరః-గవాంవగాఢ
 ద్దోప్రజాల్-హుంశృతిచారుహుంకారమనోహరంయథాతథానిర్వాంఠం
 నిగఢచ్ఛంతీ-ఞ్జిఃతరిజీవ-ఞ్జియణాదేశఃప్రశస్తాంగంగోమతల్లికాం
 ప్రశంసావచనైశ్చైవనిత్యసమాసఃమతల్లికామచచికాప్రకాండుస్సతల్ల
 జౌప్రశస్తవాచకాన్యోమూనీత్యమరః-మధోరరిమఃఘసూదనఃవిక్షతశుక్తి
 తవాః-శుక్తితేగ్గుక్తౌడజాదీనామిత్యాత్మకృత్యవృద్ధిఃస్వభావోక్తిః

మూ, ౪౧ { సప్తహిణాయావదపాసితుంగతాంశుకాన్మృగై
 స్తావదువదుశశ్రియామ్కైదారికాతామభిత్స
 మాకులాఃసహస్మాలోకయఃస్సగౌపికాః॥

ర. ౨॥ సత్యతియవాచ్యుర్కా-కీరానపాసితునివారయితుంగతాస్తావన్త
 యైరుపదుతశ్రియాసుపపుతనంపదావ్రీహిణాంవ్రీహిమతాం క్షవ్రీహ్యది

భ్యశ్చైతిగనిత్రత్యయః - కైదారికాణాంత్రైత్రసమూహానాంపుంసపుంసక
యావప్రః - కైదారికాంత్రైత్రమస్యతు-కైరారికంస్యాత్రైరార్యైత్రైత్రం
కైదారికంగణైత్యమరఃకథాకవచినశ్చైతచకారాత్తథాప్రత్యయః- కృ
ద్యాగాత్రమణిపప్తి-గోపికాగోపస్త్రీరభితః సమాకులఃవ్యగ్రః ఉ
భయితః-సమాకృప్యమాణాః-సతీరిత్యథాః- సహరిః-సహసమాలాకయితి
స్త - అత్రసహసావలూకనస్యవిశేషణగత్యాసమాకులపదార్థ హేతుక
త్వాత్తావ్యలింగభేదః॥

మూ, ౪౩ { వ్యాసేద్ధునుస్తానవధానతః పురాచలత్యసాపి }
{ త్యువకణయన్నసాగీతానిగోప్యాకలమంఘ్య }

౪౩ ॥ వ్యాసేద్ధుమితి ॥ గోప్యాశాలిగోప్యాః-గౌరాదిత్వాత్జీమగీ
తానిఉపకణయన్శృణ్వ-అసామ్యగ్రజః-అసాకోపిఅస్తాన్వ్యాసే
ద్ధుం-నివారయితుంఅవధానతోగీతైకాగ్ర్యాత్-పురాచలతచలివ్యత్యయావ
త్పురానిపాతయోలఃఉతిభవిష్యదథేలబ్-ఇతీత్యంఘ్యత్యైతశేషఃకలమం
శాలిపశేషం-నాన్తినఖాదశనూనంశత్రంశకణయన్నితశేషః-హరివ్యలా
కయత్-అత్రమృగాణాంకలమఖాదననివృత్తైగీతాసక్తినిమిత్తాయాస్తదా
కణనసుఖభంగహేతుకత్వముత్ప్రేక్ష్యతే॥

మూ, ౪౪ { వీలాచలత్స్త్రీచరణారుణోత్పలస్థలత్తులాకౌ }
{ టినివాదకౌమలఃశౌరేనుపానూపమపాహరన్త }

౪౪ ॥ వీలెతి॥అనుగతాఅపఃయెషుతేఅనూపాఃజలప్రాయదేశాః-జలప్రాయ
హనూపంస్యాత్పుంసకచ్చస్తథావిధిత్యమరఃప్రాదిభ్యధాతుజస్యబహు
ప్రీహిశ్చేత్తరపదలోపశ్చ్యుంకూరిత్యాదినాసమాసాంతః-ఉదయో
దేశశత్రూకారః-తేషాంసమీపేఉపానూపం-సమీపాధేవ్యయీభావః
వీలయాచలతీచంచలెయేస్త్రీయాశ్చరణేఅరుణోత్పలరక్తౌత్పలైఇవత
యోః-స్థలంత్యయాతులాకోత్పేనూపురౌ-పాదాంగంశులాకోటిర్నం
జీరోనూపురోస్త్రీయామిత్యమరః-తయోనినాదఇవకోమలోదుధురః
ఉన్నదసారసారవఃమత్రహంసమాజితం-చక్రాంగస్సారసోహంసఇతిశబ్దా
ర్థపేశౌరైర్ననః-స్వనాంతరాదపాహరత్-అత్రమనోహరణసన్యవీలెత్యా

వివిశేషణార్థ-హేతుక త్వాదుపమాసంకీర్ణంకావ్యలింగమ్ ||

మూ, ౪౫ { ఉచైర్చక్షతామస్తలి తాంగరియసీం తదాతీదూరా
 మూ, ౪౫ { దపితస్య గచ్ఛతః | ఏకేసమూహుబల రేణుసంహ
 తింశీరోభి రాజ్ఞామప రెమహీభృతః ||

౪౫ || ఉచైర్చరితి || తదాతస్మిన్ సమయే అతిదూరాద్గచ్ఛతోపితస్య హరేః సం
 బంధనీముచైర్చర్త తామత్యూర్ధ్వముత్థితాం అత్యంతోర్ధ్వలోకేష్వపి వ్యా
 ప్తాం అష్టలితామభంగురాంస త్యాంచ గరియసీమతిమహతీం పూజ్యాంచ బల
 రేణుసంహతిం- సేనారజస్సంఘాతం- ఏకేకతివయేమహీభృతః- పర్వతాః- ఆ
 జాంశాననం- అప రెమహీభృతో రాజానశ్చ శిరోభిః శిఖరైశ్చ ష్టైశ్చ సమూ
 హుః సమ్యగ్స్వహంస్త- వ హేలిః- యోగ్యుస్య వచిస్సపీత్యాది నానం ప్రసార
 ణం- అశ్రమారిమహిమవర్ణనాయాముభయేషామపి మహీభృతాం ప్రకృత
 త్వాత్తైవల ప్రకృతాస్పదాతుల్యయోగి తాల్లేప ప్రతిభోధాపి తాచేతసంకరః ||

మూ, ౪౬ { ప్రాయెణనీచానపి మెరినీభృతోజ నస్సమైవైవప
 మూ, ౪౬ { ధాధిరోహతి | సేనామురా రేఃపక్షపవ సాపునమ
 హామహీ ధా పరితోధ్యరోహయత్ ||

౪౬ || ప్రాయెణైతి || ప్రాయెణ ప్రాయెణనీచా- కుశ్లానపి మెరినీభృ
 తోద్రి-జనోలోకః సమేనసుగమేనపథామాగైశ్చైవాధిరోహతి- సామ
 రా రేః- సేనాపునః- పథోమాగా- నైవమహామహీ ధా- మహాద్రి
 పరితోధ్యరోహయత్ లోకేహిసత్యే ధైర్వనితేన శైలాధిరోహణసంభవః
 సేనాయాః సర్వపథాతరేణ్య అభూతపూర్వాః పరస్ప హస్తాః పంథానః
 స్వాగోహణేన ప్రవతీతా ఇత్యర్థః- రోహతైర్ద్యౌత త్వాత్ గతిబుద్ధిత్యు
 నాపథానుగిత్యైకాణైకమత్వం హింధరంతీతి మహీధాః మూల
 విభుజాదిత్వాత్- అశ్ర సేనాయాః- పథాం శైలాధిరోహణేనోపమానా
 త్జనాదాధిక్యకథనాద్వ్యతిరేకాలంకారః ||

మూ, ౪౭ { దంతాగ్రనిభిన్నపయోదమున్నుఖాశిలోద్వయా
 మూ, ౪౭ { నారురుహుమహీయసః | తిర్యక్తటస్థావిమదాం
 బునిన్ను గావిపూర్యమాణ శ్రవణోదరంద్విపాః ||

౪౭ || దంతాగ్రైతి || ద్వాభ్యాంపి బంతీతి ద్విపాగజాః- నువీ- యోగవిభాగాశ్చ
 ప్రత్యయః- ఉన్నుభాఉన్న మితముఖాః సంతః- దంతాగ్రై- నిభి- న్నాపిదా

తాః పయోదాశ్యౌగతాయస్త్రికమణితద్యథాతథాతిర్యగూర్ధ్వము
ఖత్వాత్తిరశ్చీనంయథాతథాకటేభ్యః - వ్రవంతేక్షురంతీతికటస్థావినీభిః
దాంబునిమ్నగాభిఃపదజలప్రవాహైర్విపూర్వమాణానిశ్రవణోదరా
ణిశోత్రవివతాణియస్త్రికమణితద్యథాతథామహియనోమహత్త
రాణశీలాచ్ఛయాశైలాణ-ఆరురుహుః-స్వభావౌక్తిః॥

మూ, ౮౮ { శ్చోన్మనాంభఃకణకైవ కైవ చిజ్జనస్యజీమూతక
దంబకమృతానాగైవనాగైవగరియసాచ్ఛక్తై రనో
ధిసంధాఃపృథురంతశాలినా ॥

౮౮॥ శ్చోన్మతదితి॥ శ్చోన్మతంతఃక్షురంతోనునాంభఃకణాయస్యతైవ-వైషికఃక
ప్రత్యయః - జీమూతకదంబకస్యేవమృతిర్యస్యతైవ - పృథుభ్యాందంతా
భ్యాంశాలత ఇతితచ్ఛాలినా-గరియసాగురుతరేణోచ్ఛక్తైరున్నతైవ - కైవచి
న్నాగైవజీవజనస్యపంథాఃమార్గః అరోధిరుద్ధః-నగచ్ఛతీతి అగైనాచలెనతు
నారోధిరుద్ధః-మత్తమాతంగస్యరుదానదత్వాచ్ఛైలవదనతిక్రమణీయత్వాది
తిభావః. అతపవోపమానాదగాదుపమేయస్యనాగస్యాధిక్యాన్వయితరైః॥

మూ, ౮౯ { భగ్నమ్రమాశ్చక్రురితస్తతోదిశఃసముల్లసతే
తనకానినాకులాఃపిష్టాద్విపుష్టాస్తరసాచదంతిన
శ్చలన్నిజాంగాచలదుర్గమాభువః ॥

౮౯॥ భగ్నతి॥ దంతినోగజాగ్రతస్తతోభగ్నమ్రమాఃస్వభగ్నఖిలమృ
తైః దిశఃసముల్లసద్భ్యఃకెతనైరైవకాననైరాకులాః-శింకీణాశ్చక్రుః-తథా
తగసాచలెనపిష్టానిమాణితానిఅద్రిపుష్టానియాసుతాభివ్రాభూమిః - చ
లద్భిర్నిజాంగైరైవాచలైఃపర్వతాః మప్రప్రపాశ్చక్రుః-అత్రకైతనై
ష్వంగైశుచకాననాచలత్పరూపణానూపకాలంకారః-తేనగజానాంపురా
తనస్పష్టసంహారేణస్పష్ట్యంతరప్రవర్తనాయాపం-లోకోత్తరంసామధ్యం
గమ్యతఃత్రిలంకారైశ్చనస్తువ్వనిః॥

మూ, ౯౦ { అలోకయామాసహరిఃపహీధరానధిశ్రయంతీ
గజతాఃపరశ్చతాఃశతాత్పతవాతప్రతికూలపాత
నీరుపత్యకాభ్యోబృహతీశ్శిలాభవ ॥

౯౦॥ అలోకయామాసే॥ హరిఃపహీధరాగిరిన్-అధిశ్రయంతీ రధి
రోహంతీః-పరశ్చతాః-శతాత్పతరాః - ఆసంఖ్యాగ్రత్యధః * పరశ్చతాన్య

సైయోషాంపరాసంఖ్యాశతాధికాశత్యమరః పంచమీ తీయోగవిభాగాన్మ
మాసః రాజదంతాదిత్వామవసజ్జనస్యాపితతశబ్దస్యపరినిపాతః-పారస్త
రానిత్వాన్మదాగమః-గజతాఃగజసమూహాః ౩౧ జాప్యేతవక్త్రవ్యమితసా
మూహికస్త్రప్రత్యయః-ఉపత్యకాభ్యుపసన్నభూమిభ్యః-ఉపత్యకాద్రై
రాసన్నాభూమిరిత్యమరః ఉపాధిభ్యాంత్యకన్నాసన్నారూఢయోరిత్య
కప్రత్యయః-ఉత్పతవాతేన-ప్రతీకూలపతంఃఇతితత్ప్రాసీరూఢ్వం
గామిరీతిత్యర్థః-బృహతీశిలాభవేత్సృత్రైత్రా-ఆలోకయామాసలోక్య
దశనఇతిధాతోలిట్||

మూ, ౨౦ { శైలాధిరోహభ్యసనాధికోష్ఠరైఃపయోధరైః
మలకివనాశ్రితాఃతంపర్వతీయప్రమనాశ్చచాయ
రెవికాసఃస్తూరితవిభ్రమేక్షణాః||..... }

౨౦|| శైలే|| శైలాధిరోహభ్యసనవర్షతారోహణాభ్యాసనాధికోష్ఠ
రైరమృన్నతైఃపయోధరైఃస్తనైపలక్షితాఃఆచులకివనాశ్రితాః-ధాత్రిః
సగతాఃపర్వతోనివాసోయోషాంతేపర్వతీయాః-కిరాతాదయాఃపర్వతాన్
భ్రమిచ్చప్రత్యయః-తేషాంప్రమనాః-వికాసేనవిస్తయ్యకృతవిస్తారేవిస్తా
తాఃస్తైమిత్యేనవివర్తితాః-విభ్రమావిలాసాయోషాంతానీక్షణానియాసాంత
స్తథాసత్యతంహరించచాయరేదదృశుఃచాయృపూజానిశానసయోరితీధ
తోఃకతారిలిక్-నిశామనందశనంనిరుపన్మపినిశామయతేఇతిదశన
ర్యామేషుభట్టమల్లః-తేనహరేలోకౌత్సరాలావణ్యంవృజ్యతేఇతి-ఎ
నావస్తుభ్యసఃస్వభావోక్తివృత్త్యనుప్రాసయోఃసంస్కృప్తిః||

మూ, ౨౧ { సావజ్ఞమున్మిల్యవిలోచనైసకృత్క్షణంఘృగౌద్రై
గణుషున్ననాపునః! సైన్యాన్నయాతఃసమయాపి
వ్యధేకథంసురాజంభవమన్యథాథవా||... .. }

౨౧|| సావజ్ఞమితి|| సావజ్ఞంసానాదరంయథాతథావిలోచనైసకృదైక
రంభకస్యసకృచ్ఛేతసకృదధేనిపాతః-క్షణమున్మిల్యన్మిష్యపునఃసుషుప్త
నాస్యపుమిచ్చనాస్వహేసన్నాదుప్రత్యయః,రుదవిదేత్వాదినాసనకిశ
త్వవిస్తపీత్యాదినాసంప్రసారణం-ఘృగౌద్రైసంహేనసమయాసమ
సమయానికమాత్రస్యాసామీప్యేపరికీర్తితావితసజ్జనః-యాతోగచ్ఛతో
యాతేలటః-శత్రుదేశః-సైన్యాన్ననాతఃభీత్రాధానాంభయహే

రిత్య పాదానత్వం నవివృతేనవిభేద్యధభయసంచలనయోరితిథాతో భా
వేలిట్ అథవాతథాహీత్యథః-అన్యథాభీత త్వేనకథంసురాజంభవంసుఖ
రాజాభూయతేనకథమపీత్యథః-రాజాచాయంమృగాణామితీభావః, క
ర్తృకమణోశ్చభూకృత్సౌమికతరీషదాదాచోపపదేభవతే - ఇత్ ప్ర
త్యయేనలోపముమాగమా-అథాంతరన్యాసః ॥

మూ, ౪౩ { ఉత్తేదనిధూత మహీరుహోంధ్వజైజనౌఘు
స్థాన్ధతసింధురంహసామ్ | నాగైరధిక్షిప్తమహాశి
లంముహుబలంబభూవ్రాపరితన్మహీభృతామ్ ॥ }

౪౩॥ ఉత్తేదతి॥ నాగైరధిక్షిప్తా సిరస్తృతామహాశిలఃయెరతన్మ
లంనైన్యంధ్వజైరుత్తేదేనాన్న త్వేననిగ్ధతాలవగణితామహీరు-మూయె
ముతేహం * ఉత్తేదశ్చోద్రయశ్చసత్తత్యమరఃజనౌఘైరుధ్వజ-వ్రతబద్ధము
ద్ధతముద్వేలంసింధురం-మూనదీవేగూయెమాంమహీభృతాంపర్వతానాం
ఉపరిముహుబలభూవమాగవశాద్భూయసో భూధరాన్మృహురారురో
హీత్యథః-హయాఘుగుద్ధత్తిపాతేహయాఘేనఘోటకసమూహేనరుద్ధ
మిత్యాదిపూర్వవత్-అతావరోహణవచుత్కమణోపరిభావపితేషణవై
భవాత్ ప్రణీయతే ఇత్రితభేదేనోపరిభావస్యబలభూధరవిశేషణవదాథా
హేతుకత్వాచ్చేషప్రతిభోధాపితః కావ్యలింగవిశేషః॥ ...

మూ, ౪౪ { శ్శశ్రూయమాణేతి మధుజాలకేతరౌ గజేనగండంక
మతావిధూనితేఽయుద్రాభిరయుద్రతరాభీరాకులం
విదశ్యమానైజనైచదుశ్రువే ॥ }

౪౪॥ శ్శశ్రూయమాణేతి॥ తరౌవృత్తే శ్శశ్రూయమాణేశ్శశ్రూనదా
శరతిగద్వల్లంబమానత్తత్యథః-ఉపమాంకారః శ్శశ్రూశబ్దాదాచారిక్యజం
తాల్లటః-శానజాదేశః, అకృతానాథాతుకయోదీఃఘుః-మధుజాలకేతౌ
శ్రవణంలెండంః పోలంకమతాతరుస్కంధేకంఘాయమానై గజేనవిధూని
తేకంపితే సతి ధూఘోన్యంతాత్ర-మణిక్తస్థిధూఘోప్రీఘోనుగ్ధక్తవ్య
శ్రితిసుగాగమః-అయుద్రతరాభిరతిస్తూలాభిః-యుద్రాభిః-సరఘాభిః*యు
ద్రావ్యంగానటీవేశ్యాసరఘాకంబకారి కేత్యమరః-విదశ్యమానైచంచు
రిస్తుమనైజనైచసమాకులంవ్యగ్రంయథాతథాదుశ్రుతేవలాయితం-
థావేలిత్స్వభావ్రాక్తికక్రపమానంసృష్టే ॥

నీతేపలాశీన్య చితేశరీర వద్గజాంత కేనాంతమ
 మూ, ౫౫ { దాంతకమణాసంచెరురాత్మానభవాపరంక్షణా
 తక్షమారుహందేహమివస్థనంగమాః॥

౫౬॥ సీతభగ్నిఁడచితేశరిచితేపలాశీనిదు మేఁపలాశీదుదు మాగమాభిత్వ
 మరఃశరీరవత్-ఘర్వశరీరభవతశ్రుతస్యేవేతవతిప్రత్యయః- అదాంతక
 మణాదుదాంతవ్యాపారేణగజ్జోతకభవేతిపమితసమాసః- సాహచ
 ర్యాత్ తేనగజాంతకేనాంతంనాశంసీతేఽమితేసత్త్వవై గణచ్ఛంతీత్త్వవంగ
 మైకిపిభిః కమైత్పేతిభిశ్చప్రత్యయేముమాగమః- అత్తానోజీవాభివాష
 రం-వృక్షమారుహమఃఅపరందేహమివక్షణాత్- సంచెరుఃసంప్రవిష్టాభిత్వ
 క్షణఃఅనైకేవశబ్దావాక్యాభివమాసాచశరీరవదితేతద్ధితగతా-అన్యత్ర
 సమాసగతేతిసంకరః॥

{ ప్రహ్వనతీవక్ష్వచిదుద్ధతిశ్రితఃక్వచిత్ప్రకాశానత
 మూ, ౫౬ { గహ్వరానపి | సామ్యాదపేతానితవాహినీహరై
 స్తదాతీచక్రామగిరిగుహనపి॥.....

౫౬॥ ప్రహ్వనితి॥ క్వచిదతీవనితాంతం- ప్రహ్వ- ప్రవణా-అన్యత్రాను
 సూలా- క్వచిదుద్ధతి- శ్రయంతీ- ఉద్ధతిశ్రితః- క్వచిత్ప్రకాశానత
 శ్చ- శ్రయతే- క్వచిత్- క్వచిత్ప్రకాశానత- క్వచిత్ప్రకాశానత- క్వ
 చిదతీగహ్వరానపి అపిశ్చక్రై- అప్రవేతా- అన్యత్రానుసూలా- ఉద్ధతి
 సామ్యాదపేతా- విషమరూపాన్విషమవృత్తీ- అతీవగుహ- మహ
 తోపిపూజ్యానపిగిరి- స్తథాహరైవాహినీసేనా అతీచక్రామగిరిత్రా
 డిల్లంపీతాచశరీరవృత్తి- ప్రస్యకార్యాకార్యమజానతః- ఉత్పన్నప్రతిప
 న్నస్యపరిత్యాగోఽధీయతేతిప్రకాశితభావః- గుహానామవ్యతిక్రమభిపి
 రోధపిశబ్దః- సంగోక్తవైషమ్యవోదోద్భావనెనపరిహృతభావోధాభాసం
 కారః- సనగుహనితవాచ్యప్రత్యయమానయోరభేదాధ్యవసాయాదితి- శ్లేష
 మూలాంతియోక్త్యభాసిభిఃసంకరః॥

{ సవ్యాప్తనత్యాపిరోపథాన్యపిస్వసేనయానరన్
 మూ, ౫౭ { పతీనయానయా! అంభోభిరుల్లంఘితమంగరోధసః
 ప్రతీవనామ్యుగురుతేష్టనిన్నగాః॥.....

౫౭॥ సభగ్నిఁసహరిఃపరితఃపమంతానవథాన్య మాగానపి క్ష పథోవిభా
 పెతనిపేదకల్పాల్ యుగ్మపరిత్యాదివాసమాసాంతః అవధంనపుంసక

మితినపుంసకత్వంవ్యాప్తవత్త్యాసర్వావధోవ్యాప్తోతీతసర్వవధీన్యాతత్స
ర్వాదేరిత్యాదివాఖ్యత్యయః-తయాసర్వవధీనయా అనయాస్వసేనయా
నిమిత్రేనఅంభోభిరుల్లంఘితానియుగపక్షభలసేనాప్రవేశేనప్రతీషగమనాదు
పర్యాక్రాంతానితుంగరోధాంసేయాసాంతాః- నిన్నుంఘంఘంఘీషుగా
నద్యః-తాఃప్రతీషనామ్నః-మరుతేష్వ-ప్రతిగతాడత్తానగాలపోయాసాంతాః
ప్రతిపాః-ఋగ్పూరిత్యాదినాసమాసాంతః-ద్వ్యంతరుపసర్వభ్యోవశాదితీ
కారః- ప్రతీపాభితి నామయాసాంతాః-అథవాప్రతీపందిన్నగానాంపిరుంసా
మఉత్తానగాభితి నామధేయింయాసాంతాః-ప్రతీపనామ్నః-అనఉపధాలోప
మోన్యతరస్యామిశీష్-తాస్తథావకారేత్యధః-అత్రనిన్నగానాంప్ర
తీపనామాస-బంధేపితస్సంబంధో-క్తైరసంబంధేసంబంధరూపాతశయోక్తిః॥

మూ, ౫౮ { యావద్వ్యగాహం తనదంతినాం ఘటాస్తురంగ }
{ మైస్తావచదీరితంఘైః- ఓ పుంసమిగైస్సరితాం }
{ పురఃసతజ్జలాన్యనైషీద్రజవపంకతామ్॥..... }

౪౮॥ యావదితి॥ దంతినాంఘటాగజవ్రజాఃజలానియావన్నస్యగాహం
తనవ్యలోపయః-తావస్తురంగమైః కర్మభిఃఘైఃకరణైః- ఉదీరిత-ఉచ్ఛా
పితం-అథసమూరైః-మారుతైఃఓ పుంస-కీణాం-అతవపపురీగజప్రవేశాత్ప్రా
గేవపతద్రజోభూరణురెవసరితాంజలానిపంకతామ్ నైషిన్ని నాయ-నియ
తేర్విక కర్మకాత్-అప్తేసిచ్యుతిః- అత్రాపిసరితాంపంకత్యాసంబంధేపి
సంబంధో-క్తైఃపూర్వవతశశయోక్తిః॥

మూ, ౪౯ { రంతుంతుతోస్తురంగనితంబభూమయోమహుర్వజం }
{ శాస్త్రమదంమదోద్ధగాః- పంకంకరాపాకృతశైవ }
{ లాంశుకాఃసముద్రగాణాయురపారయన్నిభాః॥ }

౪౯॥ రంతుమితి॥రంతుంక్రీడితుంతుతాఃపంకరవిమాణైరన్యత్రనభైశ్చృష
లితాఃఉత్తుంగానితంబభూమయోరోధోభాగాః- శ్రోణీభాగాశ్చన్యైస్తైశ్చి
తంబోరోధసిస్థంధేశిభరేపికటీతటే ఇతివత్సముహుః-ప్రమదంహుః
వ్రజంతః-మదేనదానెనదపేణచోద్ధతాః-కరైహాసైరపాకృతానిశైవ
లానిఅంశుకానీవశైవలానీవాంశుకానియైస్తైశ్చభాఃసముద్రంగచ్ఛంఘీసము
ద్రగాణాంసముద్రపత్నీ నాంసదీనాంపంకాజుతరపదేణభితిగత్వం- పంకం
కదళమం-కల్పమంచోదపాదయః-పంకో-స్త్రీ-కదళై-నసారితీశ్చ-య

౫౮ (మాఘకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-ద్వాదశశ్లోకః.)

ధానుదోశతాఃపరాంగనానాందోషముత్పాదయంతితద్వదితిభావః. అత్ర ప్రసుతేభో విశేషణాదప్రస్తుత స్త్రీ సంగ్రహణ సామాసిక ప్రతీతేఃసమా కిఃసాచమకయోరభేదాద్యవసాయాదితీక్షణములాతితయోక్త్యుత్థా పి తేనసంకరః॥

మూ, ౬౦ { గుగ్గోరుగోధః పరిపూరితాంశసఃసమస్థలీకృత్యపు
గాతనీనాదీఃకూలంకషేషాస్సరితస్తథావరఃప్ర
సతతయామాసురిభానుదాంబుభిః॥

౬౦॥ గుగ్గోరి॥ ఇభాగజాః-గుగ్గోరుగుభిరుగహద్భిరోధోభిస్తతైఃపరిపూరితాంశసామ్యత్తైఃపశోషేణ జలాశ్శయ్యభాః పురాభవాఃపురాతనీః సాయుందిరమిశ్వాదినామ్యప్రశ్నయఃసుడాగమశ్చఃటిడ్డాణభిత్వాదినాజీవదీఃసమస్థలీకృత్య సమస్థలానికృత్వానుదాంబుభిఃస్వనుదోశకైః కూలంకషంశీసకూలంకషాః సర్వకూలాభ్రకరీషేషుకషభ్రాఖశేప్రశ్నయఃతేఽఽమాఃప్రవాహాయాసాంశాఃఉభయకూలప్రవాహిన్యోవరాతివ్యాసరితః సభాభూర్నవత్ ప్రవర్తయామాసుఃప్రవాహయామాసుఃపతేనగజసంపక్ష్మైరుకా-అత్ర సదీనాంసమసలత్వాసంబంధేసినుదాంబూనాంచ సరిత్వా సంబంధేపితస్సరిబంధోక్తైరశ్శయోక్తిరిఃసజాతీయసంకరః॥

మూ, ౬౧ { పద్మైరసన్వీకవసూముఖిద్యుత్ శ్రీశానహంస్తైశ్చి,
యమాతపత్రజామ్కూరేభవభోజబలస్యగచ్ఛ
తఃశైలోపమాతీతగజస్యనిమ్నగాః॥

౬౧॥ పద్మైరి॥ పద్మైరసన్వీతాతప్రాప్తావసూముఖిద్యుత్ శ్రీశ్యాభిస్తాఃవసూముఖిశ్రీజీతపద్మాశ్శయ్యభాఃఅన్వీతేతిఈజ్గతావితథాతోకమణికాంతంహంసైరాణిపత్రిజాంధత్రజన్యాశ్చియంనగతాలగతాఃఅతపత్రజీతహంసశ్రీకాశ్శయ్యభాఃనిమ్నగాసన్వీకీలోపమామతీతాః-శిలాసామ్యమతీత్రాంతగజాయస్థితస్యగచ్ఛతోభోజబలస్యయాదవసైన్యస్యమాతేభవభాతివ్యవహితాజాతాశ్శయ్యభాఃఅవకృష్టాశ్చదగమ్యతేతదభేదాద్యవసాయనైవినిమ్నగానౌనుగరిభవనస్యరిత్వశేషణపదార్థహేతుకత్వాత్-శ్లేషములాతితయోక్తీసయ్యుత్థాపిఃకావ్యలింగభేదః॥.....

మూ, ౬౨ { స్నిద్ధాంజరశ్యానతనూభిరున్నతైఃకరంతతాలా
కరిణాంకదంబకైః సేనాసుధాతూలితసాధపంప
దాంబురాంబహూనాంవరభాగమావసో॥.....

౬౦॥ స్నిగ్ధగోస్నిగ్ధంజనమివశ్యామాభిస్తనూభిరున్నతైఃకరిణాంకదం
బకైర్నిరంతరాలానీరుధ్రాసాసేనాసుదయా లేపనఃశేషేణత్యాలితాధ
వలితాఃసాధసంపదోయాసాంతాసాం లేపభేదస్యతేసుభేతివైజయంతీ-బ
హూనాంపురాంపురీణాంపరభాగంప్రకృష్టదేశమాపనూరిమతిస్త్విగతే
త్యుభయఃపరోత్కర్షణశ్చపరభాగఃతదభేదాధ్యవసాయేనపరభాగప్రా
ప్తాపశేషణత్యాశ్యామకరికదంబకనైరంతర్యస్యహేతుత్వాత్పురస్వక్తా
వ్యలింగభేదః॥

మూ, ౬౩ { ప్రాసాదశోభాతశ యాలుభిః పథిప్రభోనివా
సూ, ౬౩ { సాఃపటవెత్తభిరభయః । నూనంసహనెనఃయోగః
క్షబాపురఃపురశ్రీరపినిర్యయాతదా॥

౬౩॥ ప్రాసాదతి॥ పథిమాగౌ-ప్రభోఃకృష్ణస్యనివాసాః సేనానివేశాః-
ప్రాసాదశోభయా అతశయాలుభిరతిశాయకైః ఆలుబిశ్చగ్రహణంక
కావ్యమిశ్యాలుచప్రత్యయః - పటవెత్తభిఃపటవస్త్రైర్భయః-తేనోత్ప్రే
క్ష్యతేనగాద్వారకానిర్యాణకాలెలినెకృష్ణేనసహవియోగవిక్లబావిరహ
భిరుఃపురశ్రీద్వారకానిగరలక్ష్మీరపిపురోగ్రనిర్యయానిగతా - నూనం
ద్వారకాతోనభివ్యంతేలస్యనివాసాఃశోభయోభిభావః॥

మూ, ౬౪ { వత్సవద్విపానాంపిరువంతేఉచ్చైవననైవభ్య
మూ, ౬౪ { శ్చిరమాచచక్షిరే । గండస్థలాఘుషాగలన్మహాదక
గ్రహమ్రమస్కంధనిలాయినోభినః॥

౬౪॥ వత్సవః॥ గండస్థలానామాఘుషేణసంసుషేణలతాప్రవతా
మనోదరేనద్రవేషులద్రేకఘమ్రమస్కంధేషునీలీయంతేఇతినిలాయిన
స్తన్నివాసినఃఉచ్చకైఃకేరువంతఃకూజంతోశయఃద్విపానాంసేనాగజా
నాంవత్సవప్రమాణం-వత్సవదేహప్రమాణయోరిత్యనరఃవనైవభ్య
కిరాతేభ్యః-చిరమాచచక్షిరేఇయంతోగజాఇత్యాఖ్యాతవఃతేఇత్యర్థః ॥ ౭ ॥
వత్సవసుమావకేష్వభిషువిరావయోగాదాఖ్యానముత్ప్రేక్ష్యతే-వ్యః ౭
కాప్రయోగాద్గమ్యా॥

మూ, ౬౫ { ఆయామవద్భిఃకరిణాంఘటాశతైరథః కృతాట్టా
మూ, ౬౫ { లకపక్షీరుచ్చకైఃకూష్యేజితోదగ్రగృహాశిసా
చమూరతిత్యభూయాంసిపురాణ్యవతేతత॥

౬౫॥ ఆయామేః॥ ఆయామోదైమ్యంసోస్తియమాంతద్వద్భిరాయతైః
త్యక్షః కిరీణాంసంబంధిభిర్ముతాశ్చైశ్చూపహశః ॥ కిరీణాంముబనా
సుటెత్యమరః అధఃకృతాస్తీరస్కృతా అట్టాలకపక్షయోల్బ శ్రేణ్యో
యయాసాః అట్టశ్చాట్టాలకః స్మృతభీషే జయంతీ సాచమూరుచ్చతైగున్న
తైః గూమ్యైః పుబుసుబప్తైః జితాన్యదగ్రాణిగృహాణి యేహంతానిభూ
యాంసంపురాణీతీత్యావతత-అతిక్రమ్యగతైత్యక్షః శోభయా అతశ్
య్యస్థితైః చగన్యతైః తదభేదాధ్యవసాయేనశ్లెషములాదిశయోక్త్యుత్థాపి
తః పూర్వవత్ సదాథా హేతుకంకావ్యలింగమ్ ॥

మూ, ౬౬ { ఉద్ధూతమిచ్చేధర్షజనీభిరంశుభిః ప్రతప్తమభ్య }
{ గర్భయావివస్వతః॥ అహ్లాదికల్హారసమారణాహతైః }
{ పురఃపపాతాంభసయామునైరజః॥

౬౬॥ అథహరిసేనాకాలిందీప్రత్యాసేచపీత్యాహ॥ ఉద్ధూతమితి॥ ధర్షజనీ
భిః సేనాభిగుచ్ఛేచురుద్ధాతంహేధర్షక్షిప్తం- అతపవలభ్యణాతయాంతక
యా-ఉపకలతాంతి కాభ్యణైత్యమరః- వివస్వతోంశుభిః ప్రతప్తమివేత్య
క్షః-అతపవన్యంజకాప్రయోగాద్వమ్యోత్ప్రేక్షా-అహ్లాదివలహ్లాదకాయే
కల్హారసమీకణాః-సాగధికీమారుతాః॥ సాగధికీంతుకల్హారమిత్యమరః తై
గాహతైః పతేయాయునైయమునాసంబంధివ్యంభసంపురోగైరజోధూలిః
పపాత- సంతప్తాహిసంతాపమసహమానాః- పురోధాః త్వాక్షవచనశీః
రేవయిసిపతంతిభావః॥

మూ, ౬౭ { యోమమర్భానోస్తనయాపిశీతలైః స్వసాయను }
{ స్యాపిజనస్యజీవనైః కృష్ణపశుధైరధికీః ధాతృభిః }
{ యోమంతుమంహంసిజలైః పతీయసి॥

౬౭॥ అథచతుర్థిర్వమునాంవర్ణయః॥ యోత్యాదియాయమునామర్మ
భానోమస్థలతోస్తనయాపిసతీశీతలైః అపిః-రోధసదాప్తాపాదానకిన్యతై
గ్యానుపపత్తేరితిభావః-యమస్యంతకస్యస్వసాపిజనస్యజీవనైరుజ్జీవతైః-అ
త్రాప్యేకోదగాణాభిన్నక్రియానువపత్యేరోధః॥ కాలింధిమూర్ఖతన
యాయునాశేచువస్వసేన్యభయత్రాప్యమరః కిందకృష్ణాకృష్ణపణామ
లినాచనిధాపిశుద్ధైవైచాల్పస్యాధికం- ధాతృభిః సంపాద్యతైజః-తైరింహం
సిపాపాపివిహంగుంహంసియసీనమర్భాతగా-అత్రయమునాతజ్జలగతత్యైవని
నిప్తయోరపౌష్ట్యైత్యయోరంతకతోజ్జీవకత్వయోమానిన్యశోధక

త్వయోరవయవావయవి సోరభేనవక్షయా సామావాధికరణ్యాన్ని హో
భఃతస్యాభగవత్యాఃకాలింద్యా అలోకికమహిమత్వై నాభాసత్వాత్ హో
భాభాసోలంకారఃసచక్రమాత్ గుణయోక్తియయోగుణ క్రియయోశ్చై
దిక్రివిధోపేసంస్పృష్టఃస్మృతియఃకృష్టైశ్చైవప్ర కథాన్తాపితభిఃసంక్షేపః॥ ...

మూ, ౬౮ { యస్మానుహానీల తటిరివన్రు తాః ప్రయాంఃపీ
శ్వాహినుపిండపాండవః । కాలీరపస్తాభిరివాను
రంజితాఃక్షణైఃభిన్నాంజనవణతామనాః॥... }

౬౮॥ యస్మాన్మహినుపిండపాండవౌహినుస ఘశుభాఃఘనామేఘాః
న్రు తాన్రవీకృతాఃనుహానీలతటిఃఇంద్రనీలస్థలానీవకాలీః కృష్ణవణాః
జానసదేన్యాదివాహీవ యస్యాఃకాలింద్యాఃఅహాపీశ్వాతాభిఃపీతాభిరన్ని
రనురంజితాభివక్షణైఃభిన్నాంజనవణతాం-స్నేహస్పృశితకజ్జలసవణ
తాం-ప్రయాంతి . అత్రతటిరివానురంజితా ఇతేతద్వౌ శ్రేయోభ్యాంసంక్షే
ణేయంఘనానానుంజనోపమేనసంగ్రహః॥ ...

మూ, ౬౯ { వ్యక్తంబనీయాన్యది హేతురాగమాద పూరయ
జలధినిజాహ్నుః । గాంక్షౌఘనిభాన్స్థితం
భుక్తధరాసవణమణః కథమన్యధాన్యతత్ ॥ }

౬౯॥ వ్యక్తమితి హేతున్య క్షీరనుమానమితివాత్-ఆగమాదసంగాసా
గనిపూరణీన్యాగమప్రమాణాత్-బనీయాన్యదిప్రబలశ్చైత్ సాయమునా
జలధినుపూరయత్-జహేన్నా రపత్యం ప్రీ జాహ్నువీగంగానాపూరియ
త్-న్యక్తంసత్యంఇన్య త్రైత్య-శుతః అన్యథావిపర్యాయేఅన్యజలధేఃత
త్ప్రసేధమఃపాంభః* అంభోణస్థాయ పానీయేత్యనురః-గాంక్షౌగం
గాసంబంధినాటఘేనప్రవాహేననిభాన్స్థితాయాః - తజితాయాః
శంభుకంధరాయాఃహరకంఠస్యసవణం సమానవణంకృష్ణవణమిన్య
థాన్యజ్యోతిజానసదేన్యాదినాసమానస్యసభావఃఅన్యథాగంక్షౌఘన్యధా
వల్కన్యజలమేవస్యాత్-తథాచగ్రావప్లవవాక్యవరాగమోన్యన్యతానే
యభిఃకవేరాశయః॥ ...

మూ, ౭౦ { అభ్యున్యతస్యక్రమినుంజవేనగాంఠమాలినీగతి
గాంధ్యతాయః । సీమెనసాతస్యపురఃకుణంబభౌ
బలాంబురాశేమహతోమహాపగా ॥ ... }

౭౦॥ అభీతి॥తమాలవత్తమాలవృక్షవత్నీలాకృష్టానితరాంధృతాయసిత
త్యాయ తాసామహాపగా మహానీనియము నా - జవనగాంభవంక్రమితు
మాక్రమితుం- అభ్యుద్యతస్యోమ్యక్తస్యోస్యహహతోబలాంబుగాశే- సె
నాసముక్తస్యలరోగైక్షణంసీమేవవైలెబభావిత్యుత్ప్రేక్షా - క్షణమా
గ్రసిరోధికాభవదనంతరమేవ తరతానిఃభావః।

మూ, ౭౦ { లాలైరరి త్రైశ్వరశైరివాభి కోజవా ద్వ జంతీ
భిరసాసరిజ్జ నైః । నౌభిఃప్రతేరెపరితఃష్టప్రాదిగి }
భ మీనినాలల్లలనావలంబి శ్తేః।

౭౧॥ లాలైరితి॥అభిఃఉభయతోలాలైశ్చలద్భిరరిత్రైఃనౌకావహనదం
దైఃనౌకాదండఃక్షేపణీస్యాదరిక్రంకేనిపాతకమిత్యవరః-చరశైఃపాదైరివె
త్యుత్ప్రేక్షా-జవాత్ ప్ర జంతీభిగ్చ్యంతీభివాభిః- సాధనైరసాసరిద్వ
మునాష్టవేనోదితానౌవేగై నోత్సన్నా భ్రమీ భ్రాంతీతయాని మిలంతీ
భయాదక్షిణీమీలనం కుర్వంతీభిలలనాభిరవలంబితై గాలింగి తైజఃనైక
శ్చోభిః పరిణఃసర్వతః సర్వోభయా ధౌవతమా నాభ్యాంపర్వభిభ్యాంత
సింహానాత్-ప్రతేరెప్రతేతాః॥.....

మూ, ౭౧ { గోత్పూర్వనం స్వయం ద్విపాధిపాః క్షణంస
హేలఃపరితోజగహిరై సర్వస్తశస్తైరురనారి }
తస్మత్తస్పదానవారి ప్రచురీకృతంపయః। ..

౭౨॥ తస్మూర్వమితి॥ద్విపాధిపామహాజాః-పూర్వంప్రకనుంతుస్తాస్తమా
ణ మస్యాంసద్వయినంతుస్తమాగ్రం తేషాంతభోన్నతత్వాని భావ్యస్తమా
శేద్వయినజీవన్వయినన్ ప్రత్యయః-గత్రధాగంధీరంపయోయమునాజలంస
సౌలఃసావజ్ఞాఃక్షణంపరితోజగహిరై ప్రవిశంసస్తతఃప్రవేశానంతరం
స్వౌచపిలంబెనతినారతనువిచ్చిన్నంస్మతేనస్తవతాస్తదాన వారిణాస్తను
దోది కేనప్రచురీకృతంబహుచీకృతంశత్-పయస్తయంతరంస్తత్రాంతగంధీర
స్యాప్యంభినంతుస్తమ్న త్వానిశయోక్త్యాగజానామాన్నశ్యంపుస్తస్యై
వనుదాంబుసంబంధాజాయతోప్త్యతేషామ దాతరీకృష్టవృజ్యతే।

మూ, ౭౨ { ప్రోక్షైఃపురద్భిఃస్ఫుటశబ్ద మున్ముక్తైస్తరంగిమైరౌ
యతీకీణావాలిచిత-ణమాద్భాసితధీరకం }
ధరైరతన్యతాగ్రతబదతదృప్తిభిః।

౭౩॥ ప్రోక్షైరితి॥స్ఫుటశబ్దఃస్పష్టధ్వనంయథాతథాస్ఫురద్భిశ్చల్భిః-

ప్రాత్రే ఘోషాశ్చిరుపలక్షితైః ఘోషాయ ప్రోథమ స్త్రియామిత్యమరః-
 ఉన్ములైః సూర్వముఖైః స్తధాఉత్కణ్డం ఉన్న మితకణ్డం యథాతథాఉ-
 ధ్వాహితాఉధ్వాప్రసారితాధీరానిశ్చలాః కింధరాగ్రీ వాయేహంతైరగ్రై-
 పురః తైః తన్వప్తిభిః స్థురంగ మైరాయతాః ప్రసారితాః వికీర్ణా విక్షిప్తానా-
 లభయాయస్కైః కర్షణితద్వధాతథాఅత్యంతతారిసరిదితశేషః కర్షణ-
 నిలక్ష - యిక్స్వభావైః క్రిః॥

మూ, ౭౪ { శీతస్వాజలైః వనితాంతమస్తరాన్నదీం ప్రతిజ్ఞామి
 వతాఽగ్రియసీమ్ | శృంగైరవస్క్రిణాబృహత్తటి }
 భువామశోభతోచ్చైర్నదీతం కుక్కులామ్ | ... }

౭౪॥ శీతస్వాజలైః॥ నితాంతమస్తరా మతిమహత్తయా అశ్యంతాశక్యతర-
 తాంతాన్నదీం గ్రియసీమ్ ఉన్ముస్తరాం ప్రతిజ్ఞామి వ ప్రతిజ్ఞావచనమివ జవేన వె-
 గ నైవ తీర్థస్వా - శృంగైరవస్క్రిణా అలెఖ తామహత్యస్తటిభువః
 తీరదేశాయై సైహంఽల వాచ్యమస్మాచ్ఛునుష్ఠ్యైఖనశ్చతికరతేః కాత్మర్వః
 సుశాలమః కుక్కుతాముత్తైః ముచ్చైస్తారం నదితం నాదః అశోభత ఉపమా-
 స్వభావోక్తిః॥

మూ, ౭౫ { సీమంత్యమానాయనుభూభృతాంబలై బలాభౌత
 రద్భిగ్లావలాసితవ్యః | సంగూరితా నేకపకంఠ }
 తాంకతారంగిణీ వేణిరి వాయగాభువః | ... }

౭౫॥ సీమంత్యమానైః॥ రద్భిర్మదుభూభృతాం యారవభూపానాంబలైః
 సైవైః సీమంత్యమానా సీమంతవత్ క్రియమాణా - సీమంత వచ్చబ్లాత్
 తైత్క రోపిణ్యంతాత్కర్తృణిలటః శానజాదేశః - శావిప్తవద్భావాన్వతో-
 లుక్-గవల సితవ్యః మహిషపిషాణమెచక ప్రభాగవలం మాహిషం శృం-
 గమిత హలాయుధః సంగూరితాః సంగూరవంశః కృతాః సంగూరవచ్చబ్లా-
 త్ తత్కరోపిణ్యం తాత్కర్షణక్తః త్రైనేకవైర్వికపైః కంఠజైః శేఖరైః
 అంకితాశ్చిహ్నితాః * కంఠం శేఖరేహస్తసూత్రమః డనయోరపీతవిశ్వః
 తరంగిణీయుమునానదీ ఆయతాదీర్ణాభువో వేణిరివబభౌభ్యు త్ప్రయై॥

మూ, ౭౬ { అవ్యాహతక్షిప్రగతైః సముచ్చితానమన్యైః
 ద్రాగ్నినభిగ్లావలైః నావ్యంపయః కేదరశారైః }
 ముఖజైః క్షిపద్భిరూర్మూనపరైరివైమిభిః॥

21 || అన్యహతేతి || అత్ర మేకాంభజానాంచవిశేషణాన్యభయై
 విభక్తివిపరిణామేనయోజ్యాని-కేచిత్ జనాః నావాతార్యం నావ్యం నావ్యం
 త్రిలింగం నౌతార్యైత్యనురక్తి నౌపయోధ మేకత్వాదినాయ త్ప్రత్యయ
 పయోజలమన్యహతక్షిప్రగతైరప్రహతశ్రీఘ్నగమనైరనుష్ఠితోద్రా
 ఘ్నమాదైమ్యుంయైసైరహదీఘైరిత్యంః సముచ్చతానున్నతాగరియ
 సోగుగుగరాగడర్శి-క్షిపద్విరపాకుర్షద్విరతేపవాపరైహర్షిభిగవస్థితై
 రిక్ష్వత్ప్రేయోభజైబాహుభిరతారిషుస్తరంస్త-తరతెలుగజీనిచివృ
 రిదాగమః ||

మూ, 22 { విచలితమహాకూలాముత్తంః విహరివిమృట్టనైరల
 ఘ్నవహాకృష్టగ్రాహం విహరిభిరున్నదైః సపరి
 సరితంసా శ్రీభర్తుబ్రహ్మద్రుగమండలస్తలితస
 లిలామేనాజితస్వజగమవరూధినీ ||

ఇతి శ్రీమాఘకృత - శిశుపాలవధే - మహాకావ్యే -
 ప్రయాణవర్ణనా మధ్యాదశస్కంధః.

22 || విచలితేతి || సాప్రకృతాశ్రీభరతుః కృష్టస్త్వనరూధినీ సేవా ఉత్తామ
 నమహావిహరివిమృట్టనైశ్చం గాఘాతై విహరితాని మహాకూలా గియ
 స్సాస్థాండన్నదైగుక్కుతమదై విహరిభిరలఘుభిరగరుభిర్పరదైః పాదై
 రాకృష్టాబహిరీతాః గ్రాహజలగ్రాహయిస్యాస్తాంబ్రహద్భిః రథమం
 డలై రిపసమూహైః స్థలితానివ్యాకులితానిసలిలానియస్యాస్తామేనాంసరి
 తంయుయినాసపరిణిత్వాతీత్యైర్వర్కభంకేస్తతచగమ్యతేపశేషణసామ
 థ్యాత్ జగమ-అత్ర జయస్య విశేషణగత్యా కూలపివలనాదిపదాథా
 హేనుః త్వత్ప్రేయో లింగభేదః - హరిణీవృత్తంభవతిహరిణీన్సప్రాప్తా
 గారిసాంధిః స్థపైరిలితతాత్ ||

ఇతి శ్రీ వరవ్యాసప్రమాణపాదావారీశ్రీ మహేంద్రపాద్యయ
 కొలచలహస్తాదధిపాదివిరచితమాఘకావ్యవ్యాఖ్యానే
 పద్వింశతాఖ్యానేద్వాదశస్కంధః ||

మామకావ్యేనాభ్యావైశ్రయోదశసగ ప్రారంభః.

మూ. ౧ { యమునామిత మథశుశ్రు వానముం తపన స్తనూ
జగ్గోనాథనోచ్యతే | సముదాచలన్ని జ పురాద
హనిశస్సృప తేస్తదాది సమచారి వారణయా ||

౧|| యమునామిత|| అథయమునాతరిణాంతరం-తపన స్తనూజోధమానం
దనః అథునాయమునానఃతంఅముంహరింశుశ్రు వానాశ్రుతవాక్ కథా
హయాంసరవసశ్రు వజ్ఞోక్తసూప్రశ్యయః - ఇహేనోచ్యతేకః-శుసహరిన్య
దానిజపురాచలత్-తచ్చలనమాదిర్వస్త్రీకీర్తనాణితస్తదాదితగ్నభృతి
అహశ్చనిశాచలహనిశం-సమాహారే-ప్రద్యైకవత్సవేఅశ్యంశసంయో
గద్విటీయా-న్యవతేర్థనగరాజస్య వాగయా ఇహానిఃప్రభానిగగగభ
త్యైవ్యైవతేనసమచారిసంచారితం అగమియాయత్-భావేయత్-సన్నిహి
తయమునాతరిణవృత్తాంతవద్యవహితసకలదీప్యవృత్తాంతోనిజసగ ప్రసా
నాత్ ప్రక్షుణ్ణమాగత ఏవేన్యైకః - అన్యైసగేనాంజుభాషితవృత్తః
సజసాదగోభవతీయంజుభాషితతత్తత్తాత్ ||.....

మూ. ౨ { యదుభతురాగ మనలబజన్త సఃప్ర మదాకమాని
వపురైవహీయసఃసహనాతతస్ససహితోమజన్తభి
ర్వసుధాభిసోభి యికిమస్యనిగ్యయా |

౨|| యదుభతురాగ|| తతోహరైర్యమునాతరిణశ్ర ఏణాంతరంసవసుధా
దిసోదనగరాజః-యదుభతురాహరే గాగవ నేనలబజన్తవోలబ్ధోగయాత్-
జాతాదిత్యభాఃప్రమదాత్ హమాత్ కృప్రమదసంహదోహషేఢ్యత్యప్ర
త్యయాంతోనిశాతః-హహీయస్యోవిపురేషు) రేలమానివ-హమాకృతశరీర
వృద్ధిరీవాపరిమితాసవకాశఃసన్నిత్యై త్ప్రేక్షా-సహసాలసుజన్తభిరనుజైః
సహితోస్యహరైరభిముఖినిగ్యయాం రాన్నిలాత ఇన్యైకః |

మూ. ౩ { రభసప్రవృత్తశుచక్రదుంకుభిక్వని భిజనస్య
బభిరీక్యత శ్రు తేః | సమపాదివక్రభిరభిష్టసక
థాప్రకృతాథాశేషమథహస్తసంజ్ఞయా ||

౩|| రభసేతి|| రభసోహమాః-రభసోవేగహమాయోరితివిశ్వః-తేనప్రవృ

తైః-కురుచక్రదుండుభిర్వనిభిః-కారవసేనాచూర్యఘోషైః-బధిరీకృతశ్రు-
తైః-కలీకృతశ్రోతైంద్రియస్య-శ్రోతృజనస్యవక్తృభిఃకథక్తైరభీష్టసంక-
థాన్వష్టాలాపేషుప్రకృతస్యవక్తృం ప్రకాంతస్యావస్థాస్యఅభిధేయస్య-
మంపకీవ్యావశేషులథబాధిర్యాసంతరంహస్తసంజ్ఞయా-హస్తసంకతేన
సమవాదిత-పాదితం-శ్రీకృష్ణస్య ఆగమన సంతోషాత్తథాదుండుభీనా-
ఘ్నః-యిథోక్తశ్చేషంకరసంజ్ఞయానిష్ఠాన్యత ఇత్యర్థః-అశ్రబధిరీకరణస్య
జ-పశ్చేషణద్వాగ్రాహస్తసంజ్ఞాప్రవృత్తిహేతుకత్వాత్తావ్యలింగభేదః॥ ..

మూ, ర { అ-గౌతమచపరిగఃక్షీణీతామపతా ద్రుతభ్ర-
మిత హేను నేనుయః | జఃమాగుశాంచితపరస్పరో }
పనుక్షీణీరౌంకేతువసనాఃపతాకినః॥

ర॥ అపదైః॥ ద్రుతంశీఘ్రం-భ్రమితాఃపరివర్తితాః-హేను నేనుయః॥
సకప్రచయియేషాంతే-చక్రధారాప్రథినోమిరితిహాలాయుధః-అతపః
జఃనావేషితామారుతేనాంచితానికంపితానిపరస్పర ముపమంతీతి పరస్ప-
రోపనూని-అహ్యోస్యసదృశానిక్షీణీరౌంకేతువసనానిస్వోద్ధాపితభూరణవః
స్వారోపితదృజపటాశ్చయేషాంతేక్షీణింక్షీయంతి-ఈశతే ఇతిక్షీణీతః-క్షీ-
ణీనః-క్షీణివాసైర్భూధాతోస్తాదానికాల్క్వీపితుకీక్షీణవతిష్ఠేవాసాక్షీణీ-
త్-ఇ-భృచ్చులః తేషాంసంబంధినఃపతాకాఃయేషాసంకీర్ణపతాకీనరథాః-వీ-
హ్యో-కాస్పదినః-పరితఃసర్వతః-నాస్త్రపదస్యాంతరమవకాశోయస్త్రికక్షా-
ణీ-పదదాంతరం సంసక్తీయథాతథా-సంసక్తైశ్చవ్యవహితమపదా-
తిర విత్యపీశ్యమరః-అపతన్నధావః-అశ్రరక్షవణానైరేవానాంక-
తూనాంచ ప్రకృతశ్వాత్-కేవలప్రకృతాస్పదాతుల్యయోగితా-తయాచః
రస్పదామెసి-శేషణా ద్రేణువతై-తవఃకేతువచ్చరణవ ఇతిఉపమయో-
పనూరణవః-కేవాకేకేవః-ఇతిసంశయశ్చవ్యజ్యతేఇత్యలంకారణాలంక-
రిధ్వజః॥

{ ప్రగమగ్గగన్న పరిపాణిప్యస్తయఃపణవాఇవా }
మూ, ౫ { శ్వచరణక్షణాభువః | నిన్యశుశ్చనారిధరధీరవార }
గర్వగిహ్యప్రహజితకలాఃకలాసినః॥

౫॥ గుతమిన్-అశ్వచరణక్షణాభురఘట్టితాః-భువఃఉపరిపృష్ఠభా-
గపాణిప్యస్తయః-పాణిశాదనానియేషాంతేఉపరిపాణిప్యస్తయః-పణవా-
వాన్యః-శేష ఇవేశ్యుపనూ-ద్రుతంద్రుతమానెనాధ్వనాధ్వనంతిష్ఠ-విలం

తం ద్రుతం మధ్యమిత్యచురిః - వారిధరశబ్దైవతదజితం త్యతే-తద్దద్ధీరై
 గ్భీరై వాతరణధ్వః భిగ్జబ్ధం హజైః హృష్టాతపపహజి శైః లాః హజి
 తకలాః శిశూజితాత్మర్శః తతోపశేషణసమాసః కిలం హం పహం సంతతిక
 లాపిసోబహణశ్చనన్యతున్యత్యంతస్త-అత్ర ప్రహయోః సంపుష్టిః కిలం పి
 ఖాంగజబ్రహ్మ శైషున గజితత్రాంతీమంతరేణన్యత్యాసంభవాత్ భ్రాం
 తి మదలంకారః వ్యజ్యతే ఇత్యలంకారేణాంకారధ్వనిః॥

మూ, ౬ { ప్రజతోరపి ప్రణయస్కూర్వమేకతావసురారిపాం
 మూ, ౬ { మసుత సైన్యయోస్తదా | రురుషేషాణిభిరుతు
 గమ్ని శోమదమూఢబుద్ధిమవివేకితాకుతః॥

౬॥ ప్రజతోరపి॥ తదాత్మేన సహయే అసురారిపాం మసుత సైన్యయోః హ
 రిపాకా సైన్యయోః ప్రణయస్కూర్వం స్నేహఫలవేక మైకతామైక్యం ప్ర
 జతోరగచ్ఛన్ సైన్యోరపి షేషాణిభిరుభయసేనావర్ణభిః గజైరమిత్రణం
 ప్రశంసామిశ్రంకరం రురుషేషు క్రుధా భావేర్భిః - తథాహి మదముగా
 తబుద్ధిమమదేనివగీత ప్రజ్ఞేషు ప్రాణిషు వివేకితాకార్యాకార్యచారపర
 తాపిణిః నాస్యై వేశ్యర్థః అగః తేహం స్వామిశాహురైస్సయంకరోధితా
 వదోహయేతభావః సామాన్యేన విశేషణచక్షుః కణాయాసో గాంత రిన్యాసః॥

మూ, ౭ { అవలోకితవన్యవతేః స్తూరతీరభసాన్త్రధావ
 మూ, ౭ { తరితుమిచ్ఛతః | అవతీర్ణవాప్రథమమాత్మనా
 హరిణీనియంపి శేషయినిసంభ్రమేణసః॥

౭॥ అవలోకితః॥ స్తూరతోకూరాదేవావలోకహరేదేశానపవరభసా
 త్తేగత్తీరధాదవతరితుమవరోహంకృత్వాతోవేతిపిల్వాదీసుః - ఇచ్ఛ
 తోన్యవతేగమరాజాత్ - ప్రథమంతదవతరణాన్పూర్వమేవేత్యథాః - ఆ
 త్మనాస్వయమేవ - స్త్రీన్యాదిత్వాత్ ప్రతీయా - అవతీర్ణవా - రథానవ
 దూపః సన్యానిష్ఠేతరత్వేన వతుప్రశ్యయః ఋత ఇద్ధాతోరితీత్వం వో
 భువభాయా కృతీర్ను రగాభ్యామితీస్తానత్వేన రమాభ్యామీణిత్వం సహ
 రిః సంభ్రమేణత్వరాపి శేషేణ వినయమనాద్యశ్యంపి శేషయత్న - అతీశా
 యయతీస్త - ఎతేనహరేః పూజ్యవిషయోరత్యాఖ్యేభావప్రాద్యన్యతే॥ ...

మూ, ౮ { నపుషాపురాణ పురుషః పురః క్షితౌ పరిపుంజ్యమాన
 మూ, ౮ { పృథుహారయష్టినా భువనైన్తోపిపిహితాత్మనా
 రవః ప్రణనామనామతనయంపితృష్యసుః॥

౮॥ వపుషే॥ పురాణపురుషఃపారిః సర్వలోక జ్యేష్ఠపీఠభావః-తథాభవ
 నై నరాణఃసహస్రైఃపి-విహితంసంపాదిత మాత్మనఃగౌరవముగ్ధవణఃయ
 నసపఃపూజ్యేషుమహ్యాయాదేన్నైత్యహేతుత్వాదీతభావః-అరిపవాత్ర
 పదిత్రాలంక విరిఃపిత్రి-స్వపిరుద్ధస్యకలస్యా-ప్రర్థిమద్యమకలక్షితాత్-
 పురిఃక్షితావగ్రభూషా పరిలంబ్యమానాపరితః పుంజీక్రియమాణాపృథుః-
 ఘోరహారయప్తిః యప్తిరిపహోయైవవిరిత్యస్యతేనవ పుషాశ్చిరేణ-న
 గ్నం జగదాత్రాణతథాతస్యపూజ్యత్వాదీతభావః- పూజ్యత్వేహేతుమా
 హాపిగృహ్యమహేనయమిపిగృభగీపుత్ర-లధమరాజమిగ్యఃకాశివిభామా
 స్వస్యపత్నీరిగ్య లుకూపికిల్పారిహలుక్-మాతృపీఠభ్యాంస్వసేతపత్ర
 మ-ప్రణవాసనసశ్చకారఖలుఃఉపసగ్గాదసమాసేపిహోపదేశస్యేతేణ
 త్వంత్రాప్రపూర్వవత్ భావధ్వజఃభువనైవతోపహరిః-లోకయాత్రా
 నువహన్వయమన్యనైతవాగపిరోధా భాసలంకారోవిదిత్రోక్తసంకీర్ణః
 నామనామత్యైర్విస్మయానభేషశ్చఅత్ర సంపృష్టత్యన్యూహ్యమ్...

మూ, ౯ { మహానాం శురంజితవరాగమగ్రతఃసనయావదా
 పరిసావహితలమ్! క్షితపేతావదనపేక్షితక్ర }
 మ-భూజపంజరేణభసాపిగృహ్యతి॥.....

౯॥ మహాతే॥ సహరిమహాతూఃశుభః రిజితఃస్వపణమాపారితః-ప
 రాగోరేమియస్యగః-గ్రతిః-అరితోమహితలంకారి నాయావన్నాపనాస్పృ
 శిదిగ్యకః-కావత్క్షితపేతవణగాదేనానపేక్షితక్రమం-అనపేక్షిత-
 క్రిమ-మావాపయిం-యస్త్రికమణితత్రథా-భుజాభ్యామేవపంజరే
 ణకానావకిరేభసాద్యేగాదిగృహ్యతిగృహీతః-ప్రణానక్రియాసమాప్తైః
 ప్రాగేవత్రాపృథ్వీర్విరిగ్యకః॥

మూ, ౧౦ { నిమనాకి వాటగలవి స్వగంగనా ముగవైరివత్
 జీవితక్షమాభువః! రిజయో న్నధాపియైతివది }
 మ-యోపి-కిట్కతేనపరితోభవస్వజై॥.....

౧౦॥ నే॥ కవాటగలవిస్వగంగనా ముగవైరిహారైవకః-మహాభజక
 మ-గాజస్య-తనావత్పే-ఉరసేవమమానపరిమితమిగ్యకః-తథాపి-కటి
 క్కతేన-పరిగృతేనదీమణయోయజయోగ్యుగ-లేకపరితః-సనం-సాత్-అభి
 తస్వజేలరింగితం-వత్సాభుజాభ్యాంచకథంచిత్పరిచ్చిన్నమభూత్-నతువ

(మానుకావ్యే-సన్యాభ్యాసే-శ్రయోదశసగళః.) ౬౦

క్షపైవైశ్యక్షణః క సదిస్సంజ్యోఃపరస్యరితీభిభాతుసకారస్యక్షత్యన్న క ఉ
 పపగాఽన్యునోత్యభ్యాససకారస్యక్షత్యం అశ్రహరివక్షసానైపుర్యతశ
 యద్యోత నాయన్యపవక్షసః - సమానైవ్య సమానోక్తైఃసంబంధే అసంబంధ
 మాపాతశయోక్తిః - అస్యాఃస్వత స్సిద్ధకవిప్రాధోక్తిసిద్ధయోరవ్యతిశయ
 యోర బేదాద్యవసాయాదుగ్ధానమితిరహస్యమ్॥

మూ, ౧౦ { శిరసస్తజిఘ్రు శిసురారిబంధనసహయేనానునంపిన
 యముచ్యవారిజమ్ । కుసురాజనిని యగపీఠనాథ }
 యాప్యైః సుత్యరోహిణురవిచ్ఛిషః శ్రీ యాః

౧౦. శిరయోః॥ నాభ్యాంపరివాధి విభ క్త్యభేద్యయూభావః - వారిజం
 నాభిః సులమిశ్యక్షణః అముచ్యవిహాయఅన్యైః. ఉరిసివిభక్త్యభేద్య
 యూభావః - నిరంతరింసతతం నివాసంగతియాప్రాప్తయోశ్రియాశోభ
 యూరమయాదవాభిసరోజిత్యాగేనాగ్రనివాసేతిస్తాపిపూన్యమితిధ్వ
 నితం - కుసురాజస్య నిర్ణయః పీఠనాగాధాశ్లేషమాపాతశోభయాన్మర
 ద్వియముః కుధ్యరోహిణినిభావః - శిరాఃస్యైద్యనారోహంతీత లోకతే
 నియోఃప్రసిద్ధమితిభావఃనాసమిశ్యత్యైద్యేతిత్రవాచ్యయాఃసుహృదా
 శ్లేషజన్యప్రభావః శ్రియోశ్లేషమహిమాప్రతీయమానయారమయా
 సహభేదాద్యవసాయాత్ - శ్రమేణనాభికిమలాద్యనేకాధారసంబంధా
 భిధానాత్ - శ్లేషమూలాగితియోక్త్యభ్యాసః శావదావ్యఃపర్యాయభేదః
 శ్రిమేదైఃమనెస్సన్నాధారైఃతథాతేయదివిప్రీన్యధవానేకంపర్యాయా
 లక్ష్యకర్తృతేరితక్షణాత్-తదుపజీవీశ్రీముఖాదోహాద్యభయమేతుక
 త్యైత్యైత్యశ్యనియోరంగంగాభావేనసంకీర్తితః

మూ, ౧౧ { శిరసస్తజిఘ్రు శిసురారిబంధనసహయేనానునంపిన
 యువానునంతదామిశ సేవపీఠ్యవిజతామరద్రు }
 ముప్రసవేనవాసితశిరోరుహేన్యసః॥

౧౧. శిరసీస్సన్యసోధనకరాజఃసురారిబంధనైపురాబలిబంధనసహయేన్య
 లవానునంకపలవానునం-తదాపాఞ్శోపపత్తినమయోతువినయవానునంపి
 నయనమ్రమిశ్యక్షణః తంహరిమితిశేషః - పీఠ్యవిజతామరద్రు ముప్రసవేన
 పారిజాతహరశైవ్రభ్యాతశౌర్యలబ్ధపారిజాతకుసుమేనయశసేవపారి
 జాతవిజయప్రసూతయాకీర్త్యైవత్యైత్యై-వాసితశిరోరుహేను

౧౦ (మామకావ్యేనవ్యాఖ్యానే- శ్రయోదశసగణః.)

రభిశశశేరసిబి ముఃస్యప్రవాసాద్యేమూర్ధాన్యవ మూఃమిస్తరణా త్-) రాశిలభగ వాఃసత్యభామాప్రీతియెబలాది ద్రుగ్ కాదపప్యగ్యపా నిజాశంజగృహిష్టాలోపిత వాఃతక థాత్రానుసంకేయాః.....

మూ, ౧౨ { సుఖవేదనాహృషితగోచ సూచయాశిధిగీకృతేషి
 { వసుదేవజన్మనిశుశుభతుల్యరంగలతయానతన్యజే
 { పకిసత్కదఃబనిశురుబచారుతాః.....

౧౩|| సుఖః|| వసుదేవాజ్ఞాన్యస్యగన్ధీవసుదేవజన్మనివాసుదేవేజన్మే
 గృహదగ్ధాన్యస్యకరణోదహృప్రీతివాఃసూచనవచనాదిభ్యుక్తం ప్రాక్-
 శిధిగీకృతేషిశ్లేషిణేనత్యపిసుఖవేదనయా ఆర్జిత సుఖానిభవేనహృషి
 తాత్మ్యతారోహణాపాలోహమూలానియస్యాఃగయాః హృషేన్లోహస్వస్తి
 దుఃఖః సుశుభతుల్యరంగలతయాఃకసతః కదంబనిశురు
 బస్యకింబకసుహనమూహస్య చానుతా కవనీయతానతన్యజేనత్యక్తా
 కీయస్వస్తితేన్యఃకాఃఆనైషావ మేషగజన్మసుఖానువృత్త్యాగజ్ఞాన్యస్యరో
 హహుషాస్యానువృత్తిగీతాన్యత్వాఃకాః ఆతపవశిధిగీకృతేషిహృషిణరో
 హసూచయేన్యకారణాన్యకికనాద్విభావనాతదపేక్షయాదేయమున్న
 వ్యాకింబనిశురుబచారుగోచిత్తః సాగయాసహంసనసంకీర్తయే.....

మూ, ౧౪ { ఇగితానపీతజుజ్జ్వలన్యన్యప్రసవాప్రమోద
 { వర్జిల్లచిరుపతి సముద్భవగంజనసభాకేస
 { గిప్రసభోదాసురిసభోసభాజయతే.....

౧౫|| ఇగితానపీత|| జనసభాజయోదశః స్యాజనసంభావనాహుః ప్రసభేన
 బలతోకాశింపద్యగాజనురసభాఅనుసంభామోనసః ప్రసవాః హృ
 ష్టిచిగిసహాః|| ప్రమోదవర్జిల్లచిరుపిహుషోగన్ధీవేత్తాకా- ఇగ
 తాగభీమాక్షిగీతయోన్యవస్యానుసన్వాజ్ఞన్యయేహంతాఅనుజన్మనః
 అనుజాగయోదశంయథాహం అసభాజయతేసభాజయత్యఅంగ
 నాశిధిగానురయానా సన్యాఃకాఃఅరంకనసభాజేత్యగనురసభాజప్రీ
 తినికానమోరిగభాలోత్పదాదికాల్లభే.....

మూ, ౧౬ { సహమెగ్గియ్యనహసగ్గిరామనాగఘనపత్తదీ
 { ముతరిబాహుకానినః|| పరిశిష్టాక్షిరపరగ్గి
 { శిష్టరామరిశాన్విరేగిరియోగ్గిరవః.....

౭౨ (మాఘశాస్త్రే-సవ్యాఖ్యానే-గ్రయోదశసంకరాః)

అక్షణమితిభావః-సామాన్యేనఽశేషసమర్థాన రూపాథాంతరవ్యాసః...

అథి రుహ్యతామితినుహీ భృతోదితః కపి కైతవా
 మూ, ౧౮ { పితృకరోరథంహరిః|అవలంబితైలవిలపాణిపల్లవః }
 శ్రయిస్త మెఘుమివ మెఘవాహనః||.....

౧౮|| అథితి|| అథహరిగధిసహ్యతాంరథమారుహ్యతామి త్యేవంనుహీభృ
 తాథమగరాజేనోదితఃఉ క్తః సర్వ-వ దేశకమణిక్తకృతవదిస్వప్నాదివాసం
 ప్ర సారణం-కపికైతవ నేనానాన నేనాపితకరోరథ-గృహస్తఃసర్వ-అవలంబితో
 వృద్ధబలవిలవిలస్యకుబేరస్య సాణిపల్ల ప్రాయఃసః-మెఘవాహనఇం ద్రః - మె
 ఘుమివగర్భశ్రయిస్త-అరూఢవానిత్యథః- ఉవమాంకారః||

అక్షమాస్థిగస్యచలరాభివర్తనస్సృణాంపురామి
 మూ, ౧౯ { విరిపోమురద్విషః| అథధమమురేతరసురా }
 భావితఃస్వయిమాదితప్రవయిణంప్రజావః||.....

౧౯|| రథమితి|| కించైవాక్షఃఅథిరథానోహతానంతరంతరక్షమాస్థితస్యా
 రూఢిస్యపురాభివర్తనః-ఇంద్రప్రస్థాభివర్తనః- త్రపురాభివర్తనశ్చముర
 ద్విషాహరైస్సృణాంపురాంధిరో-త్రపురాంతకస్యేవనతస్యచతస్యకృతవా
 మిరీఘుప్రతపేధః-ధమమురేతరః-ధమా-త్వాప్రజావః-ఇన్ద్రేకః-ధర్మ
 రాజోబ్రహ్మచ అనుగాగేతభావితః- ధర్మఃప్రమీయసేప్రైర్యతేననైతప్ర
 వయిణం- ప్రాజనం-ప్ర సోదశ్చాయావత్- అగవివస్త్రివయిణం-విండిప్రాజ
 నోదంబభృతకాశికా- అదేకరితే-బ్యుత్థవాయావిరిపకిల్బదశైః-పభావః
 పూర్వపరాక్ష్యజ్ఞాయామగిత్తేనాద్వైతస్వయివాదిరిస్పహితవా- సార
 గ్యంతృతవానిత్యథః-విదాతేఃకరితరిలుతత్త్వస్థాభ్యురీతకారేసదః
 త్వేచక్రస్వాదుగావిరిసలోవః-అగ్రగ్రీవురహరితే బ్రహ్మహరస్యేవహ
 రేరయంసారగ్యం-చకారేత్యథః-రిస్యప్రజావతిరితరాజబ్రహ్మసోశ్లేష
 మూలాభేదాభ్యవసాయాశ్చయోక్తినిష్కాధభ్యసంకరః||

శనకశక్యగస్యతమజాలకాంతరిస్ఫురితక్షపాక
 మూ, ౨౦ { రకరోగ్గ-రాకృషిస్యకుఘేనకూటమివనిన్న గా }
 తలెఘురుదస్య సూమరిఘవత్ ప్రకీర్ణామః||...

౨౦|| శనకరితికింతేరితాక్షః-గస్యచకైత్రమమమమమమజాలకాంత
 రెఘువాకురం-ద్రేఘ-స్ఫురితస్యత్రస్యగస్యక్షపాక-రకరోగ్గ-రిస్యశక్తి
 గుఘంబస్యాకృతి-రివాకృతి-రిస్యత-త్ప్రకీర్ణా-చామరం-నిన్నగావతేన

ముద్రస్యగురుద్వాయోఃపురుషిభిరంధేనమాటంధేనపుంజమివాస్యమగుతః
సూనుభీమసేనఃశనకైరభువల్భువతిప్త - భువతిరయంతోదాదిక ఇత్యు
క్రండుపనుయోఃసంకరః.....

మూ, ౨౦ { ఒకసగ్నలాయకుసుమానితమ్యతేరలఘుమహాపాం
మూ, ౨౦ { పుజగతావధీశితుఃయమునాహ్రదోపరిగమాంస }
నుండలద్యుఃశిష్టజిష్ణురభృతోష్టపారిణమ్.....

౨౦|| ఒకసగ్న|| ఒకసగ్నలాయకుసుమం * కాలపుష్పంకలాయఃస్యాత్
ఇతివైజయిణీ - తద్వదసగమ్యతేరలవణాశ్చకావధీశితుర్వాన్మధ
స్యజిష్ణురిజానఃఅలఘుమహాపూలనశ్చత్రధవల - అతిపవయమునా
హ్రదిస్యోపరిగమపరిగమంఃఅన్యత్రాపివృత్తతేభాప్రస్యయిఃతస్యహంస
నుండలద్యుఃతేకోభాయాజిష్ణుజయశీలంఃద్వాజిష్టశ్చిన్నశిఃఉష్ణవార
గమాతపత్రినభృగభృగవాగభృగఃకరిణియతీ సస్పరితభిత్తత్యత్యత్
నెపదండశ్చైవసదఃకర్మాత్సుకాభావఃప్రాప్తావంఃగాదిసకారలోపః
అత్రాభ్యుపమాలంకారః.....

మూ, ౨౧ { పవనాన్మజేంద్రసుతమధ్యవర్ణనానితరామరో
మూ, ౨౧ { రుదిరెణచక్రిణాఃపథతేవయోగముభయగ్ర }
హఃశరస్థితకారితంభుగుభురాభ్యుమిందునా|| ..

౨౧|| పవనె|| పవనాన్మజేంద్రసుతమధ్యవర్ణనాభీమాజానమధ్యగతేన
రుదిరెణచక్రిణాహరిణాఉభయయోగ్రహయోఃఅగ్నిస్త్రిహంఃసన్యత
రయోరంఃరెనుభ్యేస్థిత్యావాసేనకారిణంసంపాదితలస్పృశ్యపయోఉభ
శబ్దస్యస్థానేమాభయశబ్దస్యప్రయోగోవ్యాఖ్యాతఃభుగుభురాభ్యుభ్య
యస్యతత్ - మనుభురాభ్యుయోగంపథతాతకాన్యగ్రహమధ్యగతేనెత్య
తఃపంతునెతెత్యవనానితరామశయేనకావ్యయమాదిత్యమ్ప్రత్య
యఃఅరోదితకోభిరోదతెగ్భావెయతీస్వభావరమణయస్యానుమాపవస్త్యు
తరపమాగమాహ్నోభావశయాజాయతేరత్నకాంచనయోగాదివేద
భావలతత్రధగవానాచార్యమహారహిత్యాకంసునపానపాధుగుభురా
స్వాంబ్యోభయస్థైరహైశితాకోరితి - ఎతదేవస్పష్టకృతంకర్మాణశర్మ
కారవివదాంశ్చదత్తైరనపాచంద్రాద్విజయగ్రహనపాఉభయస్థితై
భుగుభురాభ్యుమిందుమసంజ్ఞితోన్యత్రః.....

మూ, ౨౩ { సశినంతేరయనయావి వెశ్వరన్నియమోయను
శ్చినియతంయతంయథా విజయశ్రియాయుతమి }
నానూర్కగుతావనుసప్రతుప్తపథదప్రయోస్సతౌ }

౨౩॥ వశినమితి॥ అక్షభీనూజానోపస్యత్యనంతరింపశినమింద్రియజయవం
గం॥ అవ్యసానమితియావత్-క్షీణశ్చరంభూపతంఅయఃశుభావహేమాపిధివ
యంతినయః క్షీణశాపివదైవపురుషకాగాపివెత్యర్థః - నియతమాచారని
ష్ఠంయశ్చినియతే॥ ద్రియగ్రాహం॥ యోజితే॥ ద్రియగ్రాహాయశ్చోయ
తయశ్చతే॥ ఇత్యుచురిః - నియమః శరీరాతీక్రదేశకాలాదిసాధనాపేక్షః సం
ఖ్యావంసనగపాదినియమః శరీరమాత్రసాధనవానహింసాదిః॥ శరీరసాధ
నాపేక్షః శృంగయత్కర్మాత్యుచురిః నియమస్తుసయత్కర్మానిత్యమాగం
యసావసంపదయథాయుచురియమావివేశ్వరభః - ఇవచో వాయుధాశభ్యా
పిన్నభిధానాత్ - విజయశ్రియాయుతం - ఆనన్దవిజయం జీషంనృపమి
త్యోః॥ అక్షిణాగుతాపివదప్రయోరశ్చిహోసుతానుకులసహదేనా॥ నాస
త్యవశ్యేనోకప్రాపిత్యుచురిః శంహరికునుసప్రతురనుదరతుః-పృష్టోపసపక
ణచిక్షిణిర్వ్యర్థః॥ ఇహసంకల్పక్షిణ్యమమోరథానుమాలవ్యాపార
పిన్నకునుసప్రతుః-ఇయంమాలోపమా॥

మూ, ౨౪ { ముద్దిగై సదైదిగిజప్తే నానిపావః నియసంభ్రమ
కానిభిః క్షిణిశ్చవసేదిపద్భిగుపదైప్రసవశైర్వృత్తే }
తే॥ దిగిమపిగిశాసభిః॥

౨౪॥ ముద్దిగైరిగి॥ రిదాతప్తృణసమమృత్యుశ్చగ్ధంముద్దితైః హృషైరః॥ యో
అక్షిణిః కపలభియావత్-సంభ్రమః ఆదరస్తైరపికాసిస్సుభిభవంతీభక్తిర్యే
మాంధ్రైః॥ భూయః నియతే॥ త్యుచురిః పాతః॥ నపు॥ సకపూర్వపదః-స్త్రీ
నిం॥ పూర్వపదోవాచమాప్రీహి॥ అపినితా॥ శాసంత్యవిసీతశాసిభిః మప్తశి
క్షుక్తైః పాండ్వశైః విజప్తవాండ్వశ్యావాంరిపాకృత్తః॥ వయోపసమిహేపిం
క్షిణ్యపసోవాం॥ అంతేవాసిం॥ భానాయాంపదవసత్తువః ఇగిసదైగి
లోక్యసుగాదేశః॥ తైనివసేదిపద్భిగుపదైప్రసవశైర్వృత్తే॥ విజయ
స్సుభిభవం॥ వృత్తేవృత్తిం॥ భావేగి॥ నిను॥ కాసిభక్తిర్యక్తకథంపూర్వపదస్య
పుంపద్భిః॥ క్షిణిశ్చవసేదిపద్భిగుపదైప్రసవశైర్వృత్తే॥ స్త్రీయాః పుంపదిపుంపద్భి
సుతైః॥ అప్రయాదిపిప్సానిపేధాదిరిత్యతే॥ కాసిశబ్దస్యాపిపికాసినివృద్ధి
మాత్రపరత్వేనస్త్రీగ్యస్యఅపి॥ క్షిణిశ్చవసేదిపద్భిగుపదైప్రసవశైర్వృత్తే॥

నిత్యైవ తదేతద్భిప్రత్యక్షం - వృత్తికారేణ సృజభక్తిరిత్యేవమాదిను
 స్త్రీ పూర్వవకస్యాపిపక్షితత్వాన్నిధిరిత-పతదేవస్పష్టికృతంగణ వ్యాఖ్యా
 నే నృజంభా కిర్వస్యోనపు నకంఘగర్వవనంలదాభ్యునిపు క్రిమాత్రివరే
 నృజన బెరింగః శేషస్యానువకారకత్వాత్ స్త్రీ త్వనాపక్షితమిహభాజరా
 గస్త్యుక్తాచకమాసాధనాయామిత్యనేనసూత్రేభజ్యతే సేవ్యతేభ్యకన్యా
 ర్థత్యేభవానీభక్తిరిత్యాది భవతిభావసాధనాయాంశుస్థిభిః క్లిభవాన్యా
 మిత్యాదిభవతి - తదేతద్గర్వచుస్తాభిః కాలినాన త్రయినాదపిన్యాంనృ
 జభక్తిరిత్యాదిమపి విదితం-తస్మాద్వికాసిభక్తిరిత్యప్రపిసతభేదేనపూర్వ
 వకస్య స్త్రీ త్వేనలంకక త్వేవానువసద్ధిరస్తేనస్థితమ్ ||

మూ. ౨౫ { గణయోరిభేదమగ్నిసైన్యయోస్తయోరక భానుజః
 హ్ను గణయోభిసారివ | ప్రతి నాదితాంబరః మా
 నిమానకైః సత గాంముదావరమయేవదధ్య నే || ... }

౨౫|| గణయోరిభిఃభిఃగణయోః సైన్యయోః భానుజహ్ను గణయోయ
 మినానాహ్ను స్యౌతయోగంభ సీప్ర వాహర గణయోరివ అభేదమై క్రింగత
 యోఃసకీఃసయ్యపురభావేనభావలక్షణమిహప్రమ-పతేన సైన్యయోగివా
 ర్యగ్యముక్తిం-అగ్నిసైన్యమేనవాచంతరంతనై నాగలమంకుభిఃపరమ
 యాముదేవహామణాంకైఃసమ్యక్త్వే యో-ప్రతి నాదితాని ప్రతిధ్వనితానిలం
 బరపిమానానిరప్రమాణ త్యాంబరస్థితానిపమానాని దేవయానానియస్త్రి-
 కమా- శతద్యభాతభాసితరాంకధ్య నేర్వసిగి భావేరి ||

మూ. ౨౬ { మధుమీక్షుక్షుక్షిపతేరుపేయ్యమాంపరితఃప్రకిర్న్వి
 తఃకేతనంబహిః | ఉపరుధ్యమాన మివభూభ్య
 తాంబరైఃపుటభేదనంవసుతారిరైక్షిత || }

౨౬|| మధుమితి | క్షిపితేర్థానాగజస్యనఖంక్రమక్షుక్షు ముపేయ్య
 మాంశత స్తతలగతానాంభూభృశాంరాజ్ఞాంబరైఃసైన్యైఃబహిఃపరితఃప్ర
 కిర్న్వితానిమితానికేతనానివాసాయస్యత - అతేన పూపరుధ్యమా
 నంక్రమేనావేప్రమానవిశిష్టమిత్యై యోపుటభేదనంవయక్తుత
 మింద్రప్రస్థం-ప్రతనంపుటభేదనమిత్యుచరః-దమసుతారిదానవారిః పునో
 గ్రావక్షతావశ్యత్ ||

మూ, ౨౭ { ప్రత్యేకపూరితదిగంతరఃపతాపురసూపురంప్ర
 ణస సైన్య సాగరః । రురుచేహిమాచలగు హాము }
 భూస్త్వ ఖిఃపయసాంత్ర వాహ ఇవసార సైంధవః॥

౨౭॥ ప్రత్యేకప్రతినాదైః-ప్రతీధ్వనైః- పూరితంవ్యాప్తంనిశాంతంతర
 నంతర గాలంయవసఃపుర సూపురంపుర ద్వారంప్రతీక సూపురంతుపుర ద్వారి
 ద్వారంనాత్రే నపుంసకత్తవత్సః పవంచనపురకత్తవత్ససానరుక్త్యశంకా-ప
 తా భావో సైన్య సాగరః సేనాసముద్రః హిమాచలగుహాముఖస్యోన్మ ఖిః
 అభిముఖిఃసూరసః ఖిఃసంగాయాః అయింసార సైంధవః పూర్వసంధ్యం
 తేఘ్నార్పవదస్యచేన్మభయపవవృద్ధిః పయసాంత్ర వాహఇవరుచేరేజేత
 పదాలంకారః॥

మూ, ౨౮ { అసక్త్యుదృహీతిబహుదేహ సంభవతదసాభక్త
 నవగోళు గాంతరిమౌపురుషఃపురంప్రవేశితస్తపంచ
 భస్మమింద్రియైవనరేంద్రసూనుభః॥

౨౮॥ అసక్త్యుదృత ॥ అసక్త్యుదృమహోగ్నహోలోకత్రాణాయస్త్వీకృతోబ
 హుమదేహిమహర్ష్యపూమాదాదితీరేషునంభవః- ప్రాచభావూయ
 సంత-అస్యప్రస్థితమఃతా ప్రాప్త నానా యోని సంబంధ తస్యకాః
 పురుషఃపురాణపురుషోహరిఃపివత్సః భక్తానన వాదీ ప్రస్థ గ్రాణిగోళు గాంత
 రాణి ద్వారం తేహయస్యతేత అస్యప్ర నవసఃఖ్యాకాంగోళురాంతరాణి
 ద్రియద్వారజేదాయస్త్వీకతస్మదం-నిగరంతరీచ-పురంపురితేతరేతేవ
 క్త్య పంచధీంద్రియైః- సమమివపంచభిరేంద్రి సూనుభ గాజపుత్రైః
 పాండవైః సమప్రవేశితస్త భీమోహదేవదేవో తర- పూర్వేంద్రియైః స
 వాప్రవేశితేంద్రియైరీంద్రియైః పాణ్డవైః తైః సకీర్ణేయమనా॥...

మూ, ౨౯ { తనుభిః ప్రజేత్రనయనాన వెక్షింస్యగిన్ద్ర హవ్యైః
 భుక్త్యుగిన్ద్ర రాః । ప్రమదాశ్చ యిన్ద్ర ఖయరాజ
 యక్షైః సమలోచితాకరమహాగమైమణిభైః॥ ...

౨౯॥ తనుభిఃసంయన్త్రులైవరాఃపురుషాఃప్రజేత్ర ప్రయంతిః పూ
 ర్విపదాన్ద్ర-భానూనుగ్రాణిగిన్ద్రం-తస్యనియ సేనాన వెక్షింస్య అగ్నిస్యస్త్వ
 రిన్ద్ర హవ్యమ్యగిన్ద్రవ్యుతీకృతాంతాభిః- తనుభిఃసూరభిః- స్త్రీయా
 ముద్గారస్తపస్తనూరిత్యనురః- అమృతాహ్యోనియస్తమ్యుగిన్ద్రాఃమ్య
 వ్యోన్యితేతేకాన్ద్రాన్ద్రవై వచంః పుమాదిసూత్రేణజ్ఞేకాదేశః- ప్రను

తాః స్త్రీయశ్చ రాజశ్చంక్రస్యయత్నైరాజయత్నైశ్చయరోగః రాజానం
యశ్చ అపి తీగ్రవశాత్ . రాజయత్నైశ్చయః శోషశస్య మరః . తస్మా
గ్నిరగః ఘోరమిగ్యభ్యః నిశాకరవర్షవోరమైరిక్షితం ముంధతైరిగ్యభ్యః ముఖై
రమ్యతే ఖలు గత్పురం ప్రఃస్థాశోభూర్వైశాన్వయః పుషుయోః సంస్పృష్టిః ।

అపి లోక నాయుసురవిద్విషాం ద్విషః పటహ ప్రశాన
మూ, 30 { పిహిలోపహూగయః । అపి తీగ్రాన్వయః రోగీయసత్వ }
తాః ప్రసిద్ధిమీయురథపారయోషితః ॥ }

30 ॥ అపి లోక నాయుః ॥ అపి హాసే పుర ప్రవేశానంతరం - పటహ ప్రశా
నై హానం చాభివ్యః క్షిప్తాహిలోపహూగయః పిహితాహ్వనాశ్చ గ్యభ్యః ॥
తే భవాః సాగః గాయోషితః పారియోషితః స్త్రీయః పుషు దిగ్యా
దివాపూర్ణాపి త్యుల్యవద్యావః సురవిద్విషాం అసురాశాన్వయో హామరేరవ
లోక నాయురగః నానావపి తీగ్రాన్వయః రోగీయః గ్యభ్యః కాగ్యాః శా
స్త్రిగాః సగ్రాశ్చ గాస్త్రిగ్యః రిగ్యయో ప్రఃస్థానం - యథాభేదవ్యయ
భావః సాయః ప్రఃస్థానం . ఎతేన స్త్రీశాం హరిలోక నేకాం తుహ్యే లక్ష
యూక్తికృమిక్త అగ్ర పారాగి నాప్రాప్తేః ప్రవేశవాక్యశ్రవణానం
గయా కర్తవ్యమహూగయోస్త్వై యోవ్యంజకాప్రయోగార్థమ్య ॥ ...

అభిషిక్త్య సామిక్యతే మండనం యోగః కిరసుధ్ధీర్భావ
మూ, 30 { అంశుకా స్త్రీయః । అపి తేభిః పటహ ప్రశిన్నవైః }
స్ఫులము అభిషిక్తమివ సోధవో క్తియః ॥ }

30 ॥ అభిషిక్త్య సామిక్యతే మండనం యోగః ॥ అభిభి
సామిక్యతే మండనం భావితత ప్ర సాధనం యథాతథాయోగో చ్ఛాతీ భ
వః గరితేవ . కిరసుధ్ధీర్భావో హి తగ్రాన్వయః కిరసుధ్ధీర్భావం కాని ప్రసమానపరి
ధానాని యాసాంతాః . అంశుకం వస్త్రమాత్రే స్యాత్సర్వకానోద్ధరియయో
రితే త్వాగ్గవః స్త్రీయః స్త్రీ అభిషిక్త్య సాధవో క్తియః అభిభి ధ్ధీర్భావవి
భక్త్యభేదవ్యయ భావః పటహ ప్రశిన్నవైః - మూర్త్య ప్రతిధ్వనీభిః స్ఫులము
ర్భులం అభిషిక్తమండనై హానానంతరే ఇవేత్యై యో - విక్రమకళ
నాత్ మోసాధవలీభావః అగ్ర కుతూహలాఖ్యాచ్ఛాతీర్భావ . కుతూహలం
వ్యచేద్యచాపలం పరికిరతమిలక్షణాత్ ॥ }

౧౦౦ (మాఘశాస్త్రే-సవ్యాఖ్యానే-శ్రయోదశసగళః.)

మూ, ౩౦ { రథసేవహోరపదద్వితకాంచయఃప్రతిమూర్ధజన్ని
హితకణాగ్రూరకాః | పరివర్తతాంబరయుగాః |
మాపతన్వలయూక్యశ్రవణకుండలాస్త్రియః || ... }

౩౦|| రథసేవే|| రథసేవత్వరయాహోరపదేముక్తహోరస్థానేవత్తునిద్ర
కాంచయోచ్యస్తరశనాః | ప్రతిమూర్ధజ మూర్ధజేషుకేశేషువిభక్త్య
భేదవ్యయూభావః నిహితాః కణాగ్రూరకాః | కణావతంసాయాభిస్తాః |
పరివర్తకవిపర్యాసేనధృతం అంబరయుగం ఉత్తగాధరవాససియాభిస్తాః |
పరిధానీగ్రముత్తరీయం కుచాంశుకంచజమునైదత్తమిశ్యదళః | వలయూ
క్యశాః కింకరీకృతాః | శ్రవణపురకాః కుండలాయాభిస్తాస్త్రియః సమా
పరిణామభావనీవతేనప్రభ్రమఖ్యాచేస్త్రకాపిభ్రమస్త్వరయాకాలేభగా
సాస్థానవిపర్యయ్యంతకుణాత్-సచ భ్రాంతిమూలభితి భ్రాంతినుదలంకారో
వ్యభృతే || ...

మూ, ౩౧ { వ్యతిమోచిపశ్యచరణంప్రసాధికాకిరవల్లవాద్ర
సవశేనకాచసాద్రవియావక్తైకపదవిప్రతావనింశ
ప్రేమింశేవగిరిజాహరాధాతమ్ | ... }

౩౧|| వ్యతిమోచిత|| కాచనస్త్రిరసవశేనహరికింకరాగపారతంత్ర్య
సంసృతాగ్రవేదసప్రసృవారిః ప్రసాధికాయాః | అలంకారాః | కిరవ
ల్లవాన్పరిణమవశ్యతసమాప్తావేవాక్షిప్యహరాధాతాం హరిస్యాధా
గాం | సాతస్యైకే సాదాలక్ష్మణసంభవాదిభావః | గిరిజాగోరివపదవీంశ్ర
వయావక్తైకపదేనాద్రాలక్ష్మణైకపదేనవిప్రతాదిత్రవనీకృతాఅవని
యయాహావ్యగిహోరకారోత్ | ఉపమాలంకారిః | ఎహకుచాహలాభ్యావే
ప్తరీవ్యదిప్రతాదంతచామలూపత్వాదితే || ...

మూ, ౩౨ { వ్యలగ్నిశతకటకనీరకస్థశేఖరిస్థలముఖగ
మేఖలామగ్నః | భవనానితుంగరచీయసంక్రమ
క్రమణక్వణత్కనకమాపురాః | స్త్రియః || ... }

౩౨|| వ్యలగ్ని|| విశంకటావాచిశాలావాచిటీరకస్థరీవాంకటిభాగా
వాంకీకరేషులగ్నముష్టలంత్యోయంత్యః | అతవసముఖరాశేభ్రాయమా
నాః | తాభిమేఖలాభిరాకులాః | తుంగేషుతపరీయసంక్రమేషుకనకసోపా
నేషుక్రమణేనంక్రమణేనక్వణంతః | కనకమాపురాయాసాంరాః | స్త్రి

యః ధవనానిహర్త్యా నీవ్యలగన్నగద్భుత శ్రగత్వా ఆరోహన్నిత్యస్థః-లగః
గత్యధాల్లక్-ఎతదపిపూర్వవత్ కుతూహలమెవమన్యస్యనుప్రాసోలంకారః॥

అధిగుక్త మందిరగవాక్సుముల్లసత్ సుశృణోరీరాజ
మూ, 34 { మురజిత్సృక్తయా । వదనారవిందముదయాత్రికిం
చరాఃవరోదరిస్థితమివేంద్రమండలమ్॥ }

34॥ అధిః॥మురజిత్సృక్తయా వ్రస్తుమిచ్ఛయా నృతైఃసన్నంతా
త్తేః అవ్రగ్యయాదిని స్త్రి యామప్రగ్యయేభూవీరుక్త మందిరస్యకింకపా
మ్యుగళ్యగవాక్సుఅధిగుక్త మందిరగ వాక్సుంవిభక్త్యథేవ్యయూభావః-ఉ
ల్లసత్ ప్రకాశమానఃసుస్పృహః స్త్రి యావద నారవిందండనయా దైకింద
రాయాఃసుహాయాః పవరోదరిసు శ్చేస్థితం ఇంద్రమండలమివగరాజేశ్వర
మాత్రాపిసుశృణోగవాక్సుక్త ముదస్యగమ్యచిరవాక్కినాపలయాపతాప్త
తోకుతూహలమెవమందిరజిత్సృక్తమేతి॥.....

అధియాధయానిజసి కైశముచ్చకైఃపవనావధూతవ
మూ, 35 { పనాంతస్థైకయా । పీఠోపశోభ మివయాతీ
మాధ వెలగరంవ్యరోచతపతాకయేవతత్॥ }

35॥ అధిః॥ఉచ్చకై నిజనికైతలః స్వసౌధమధిగూఢయాతియాధవశ్యాప
వనెనావధూతః కంపితఃపననాంతోవస్త్రాంచలాయస్య స్త్రయాపకయా
కయాదిదం గనయా హేతునాతత్-నగరంభంధ్ర-ప్రసృమాధవేక్యమైశవ
యాత్యాగచ్ఛఃసతీయాతైఃకటఃకతా దేశః పతాకియావై జయంత్యావి
హితోపశోభంకృతశోభ మివాలంకృతమివేత్యత్రై యా-వ్యరోచతవ్య
రాజత-కృత్సన్నస్యచిరగతస్యస్వయంపతాకేవబభావేత్యత్రై క్తయా-త
స్యఃకలపారాంగవాతశాయిలావణ్యంవ్యజృతశ్చలంకారేణవస్తుధ్వనిః-
అత్రాపిప్రాసానారోహణంపూర్వవత్కుతూహలమేవ॥

కరయుక్త పక్ష ముకులావవజ్జితైః ప్రతివేక్షలాజకు
మూ, 36 { సుమైగవాకిరగ । అవకిరగశుక్తిపుటముక్తమూక్తక
ప్రక రైరివప్రియరథాంగమంగనాః॥ }

36॥ కరేతి ప్రతివేక్షవేక్షనియథాథేవ్యయూభావః-అంగనాఃపురంధ్ర
యఃకరముక్తావ్యంజలయస్తానివస్త్ర ముకులానీవేత్యపమితసమాసః-తైరవ
వజ్జితై రావజ్జితైరత ఎవావకిరగః-కథిన్వైక్షుక్తిపుటైఃశుక్తికోశైః-

౧౦ (మాఘశాస్త్ర-సవ్యాఖ్యానే శ్రయోదశపఁగః.)

ముక్తాక్షస్త్వయైమా క్రికప్రకరాముఖానికరాస్థైరివసితైరిత్యుత్ప్రేయ-
 లాజాః పసుమానీవలైః లాజకుసుమైః అచారలాజైరిత్యక్షణః- ప్రియంబభాం
 గంయస్యగంచక్రింహరింబవాకిరగ- వ్యక్షిప్త మంగళార్థమితభావః॥

మూ, ౩౨ { హినుము కచంశ్రురుచిరస్థవన్త కోమదయగ్ ద్వి
 జూజనితమీనకెతనః॥ అభవత్ ప్రసాదితసురోమ
 చూతస్సవఃప్రకుదాజ సస్యచదిరాయమాధవః॥ }

౩౨॥ హిమో॥ హినుము క్షణిశీరావగమాత్ హిమాన్నిమంక్త్యోయశ్శృంశ్ర
 స్సత్రవనుచిరఃరవ్యః అన్యత్ర తేనరుచిరఃపద్మైవపద్మయాచసహవర్తతేక్షణ
 వన్తః సవన్తకఃపద్మహస్తిసక్రీకశ్చ- శైషికఃస్వాధికోవాకప్రస్యయః॥ అ
 న్యత్ర సవంకజః శైషికః కప్రస్యయః- ద్విజూజాభావ్యతాకలస్యత్రపక్షిణ
 ప్తకోకిలాదీగ-మనయగహవయగ-జః తమీనకెతనః- ప్రయ్యమ్నజనకః
 అన్యత్ర మదనదీపకః ప్రసాదితాఅనుగ్రహీతాస్సరాయేన- అన్యత్ర ప్రసా
 దితానిమూలీకృతాసురామదిరాయస్యమాధసౌహరివసంతశ్చ * మాధ
 వస్సువసంతేష్యాద్విశాఖానుజన్మదోషశ్చ- ప్రమదైవజనస్తస్యప్రకుదా
 జసస్య- జాతావేకవచనం- చిరాయమాచూతాన్నివోధవత్ - తద్వదానంద
 కిరోహరిత్యక్షణః- ఇహోనమి- గ్నిసామ్యో- మాధవేన- చూతస్సవత్వా
 రోపాత్- యాచకః- స్త్రైవస్యహాస- స- నియోగిహవాస్యైవప్రకృతాప్రకృ
 తిశ్చైషికశైవ్యదోహయోగో- తదుక్త- ప్రకృతాప్రకృతో- ధియగరిము
 క్తం- చిచ్ఛబ్దమాత్ర- సాధవ్యణం- శ్చేయో- స్త్రైవ్యం- సర్వ- త్రాన్య- వ్యయే
 నాంత్య- ఇతి- స్త్రైవ్యం- చా- త్రమాధవ- ఇతి- కింతుశబ్దశ్చ- క్రిమూలోధ్వవిరేవ॥...

ధరణీధరేం శ్రమహితుభా యాదసో వివమేక్ష
 మూ, ౩౩ { యస్సుబునుమూనాపశ్యతి॥ మదనోపవీత ధియమి
 త్యధిష్ఠిగాః కమమేక్షతేస్తస్మిన్సరోపలగీకః॥ }

౩౩॥ ధరణీధరే॥ అసోస్తదాహకౌ వివమేక్షణ- స్త్రయ్యక్షః- ధరణీధరేం
 శ్రమహితుఃపార్వత్యాసావర్త- శ్రవణీవ్యా ఇతిభావః॥ తా- భావాం
 భయహేతురితివంచమీ- భయాత్- స్సుబంసత్యం- అము- పారయోషితః- న
 పశ్యంతి- హతోరితివిశ్వాసాదివేద్యభావః- అతఏవ- మ్యో- త్ప్రేయ- వివ- నేన
 వీతభ- యన్నిభ- యంతిష్ఠి- శాల- క్రాంత- అత్యాదా- ధవ- ద- వా- ఇత్యక్షణః- పు
 రపిలాసీసస్పహరి- కమమేక్ష- తేస్త- సదస్త- యమితిభావః॥

మూ, ౪౦ { విభులనసాగరశయస్యకుక్షిణా భువనానియన్యపపి
రెయ్యగక్షయో ముదవిభ్రమానకలయావపెపునన
పురస్త్రియైకతమయైకయాద్యశా || }

౪౦|| విభులనసాగరశయస్యకుక్షిణా భువనానియన్యపపి
అధికరణశైలేతిత్యచ్ఛ్రుత్యయిక్ష్వ శయవాసవాసిష్వకాలాదిః పిత్తాదలు
గభావఃతస్యహరేవిభులనకుక్షిణాభువనానిపపిరేపీతాని పిబతేకీమణి
లిప్త-సహారైకతమయాలరస్త్రియాపునకియావత్పరాంగనయామద
విభ్రమేణమదవికారేణాసకలయాలసమస్త్రియావకియాద్యశావపేపీతః.
సత్కృష్టసృష్టశ్శాభావఃకుక్షిణోణిప్తనిబిలపిష్టపస్యహరేమణహరః. అభి
యస్యాన్యల్పనిరైకాంతాకటాక్షికోణాధారత్వోన్యోచమగ్నాంః అధికా
లంకారఃఅభారాధయయోగానుసూప్యాభావోన్యోమణిత్వలక్షణాత్.
అయంచాగ్నిలికపితాగాగ్నాపిలంసాన్యోభావూయగ్నటాక్షిపీతగం. తా
గ్నాని మావిశేషఃస్యాద్విలాసంగ్నానియానిష్పృహసహవాత ||

మూ, ౪౧ { అధికోన్న మన్వనపయోర రా మహాఃప్రచలగ్న
లూపకలతలధికిస్వనా అభిక్రష్టమంబులిముఖైర
చనమృతిమేక కణామెరింవ్యఘృమిత్ || }

౪౧|| అధికేతి కాచసకాలతా - అభిక్రష్టంక్రష్టభేదుశం - అభిముఖ్యవ్య
యాభావఃఅధికంభవోన్నమనాత్ శృశేమున్నసక ఘనఃకీర్తితః పయోధ
రః స్వనోయస్యాసామహాఃప్రచలగ్నోన్యగణః కలాపి సోబహాణభుక
లోమధురఃశంభుకస్వనోవముఖ్యవ్యస్యాస్యాసకశ శక్తివలయేకలబా
పిపిత్వః- అంబులిముఖేనాంబుల్యై నైకస్యకణాస్యపివరి రంధ్రాదు
తలీ ఘంవ్యఘృమిత్-కంఠాపి సోదనాథామివాతాడయత్ - వస్తుత
స్తుభావాపిక్షరణాథామేవేలభావఃఅయంచపూర్వనిష్పలంసపిపిలాపి
కీర్తిమృపమా ||

మూ, ౪౨ { పరిపాలనాబ్జదలచారుణాస కృచ్ఛలితాంగులీకిసల
యేనపాణివా సశిరఃప్రకంపనమగరిపుంహధోరి
నుదీణావణానిభృతథామాహ్వయత్ || }

౪౨|| పరిపాలనా స్త్రి పరిపాలనాబ్జదలచారుణారక్తాబ్జపశ్రగుదిరేణల
సకృష్టమూక్ష్మలితాన్యంగుల్యికిసలయానీవయస్యతేనపాణినాసశిరః ప్రకం

౮౨ (మాఘ కాశ్యే - నవ్యాఖ్యానే శ్రయోదశ సర్గః)

పంశీరః కంపయ్య క్రియథాతథామహోరిపుంహరిం అనుదీణావణం అను
 చ్చారిశాతుగం - ఆతపవనిభృతాథాం పరేషానువిదితాథాంయత్తదను
 దానానానిభృతాథాంయథాతథాఅహ్వయత్ - పరప్రకాశ భయాదన్యా
 హగ్రత్ - ఛైష్టయైవ ఆహ్వనంకృతవత్సృథాః - అత్రాపిపూర్వవద్విలాసాభ్యో
 భావఉపహారికారః॥

నళినాంతి కౌపహితపల్లవ శ్రియా వ్యవధాయచా
 మూ, ౮౩ { సముఖమేక పాణినా | స్ఫురితాంగులీ వివర నిస్సృజ }
 { శ్లోన్యస్వగన ప్రభాఽమరమబ్జభ తా పరా॥ }

౮౩॥ నళినేతి అపగాస్త్రీ నళినాంతికే ఉపహితస్య తత్తస్యపల్లవస్య శ్రిరి
 వ శ్రిర్యస్య తేనముఖసన్ని ధానాదిభిభావః - ఏక పాణినాచారునిసర్గముంద
 రంముఖస్యవధాయతరోధా యస్ఫురదంగులీ వివరనిః స్ఫుతా ఉజ్జ్వలాంగు
 ల్యంతి రాలిగ్గతాతతప మౌల్లసంతఉగ్గప్రకాతోదితన ప్ర భావీవాంకురా
 యిస్త్వా - కిర్మణితవ్యథాతథా అబృంభతబృంభణమాస్యవివరణంత ఛైష్టవ
 స్తునామౌత్తారికృతోజా డ్యానుభావః - అత్ర నళినపల్లవయోరసంబంధయోః -
 సుభావనయాసంబంధాభిధానాదీతయోక్తిః॥

వలయాపి శాసితమశ్మలాపలప్ర భాబహురీకృ
 మూ, ౮౪ { గప్రతసురోమరాజినా | హరివీక్షణాక్షణిక చతు }
 { హన్యయాకిరపల్లవేనగలదలశుకంబధే॥ }

౮౪॥ వలయేతి॥ హరివీక్షణే అక్షణికచతుహస్థిరదృష్ట్యావిప్రయానరా
 భ్యాంస్త్రీమిగ నేత్రయైత్యథాః - అన్యయాస్త్రీ యాగళత్సఖ పారవశ్యా
 ద్భ్రంశమార మంబరం వసనంవలయేషు కంకి శైష్వపితాః - ఇదితాయే
 అసితమశ్మలాపలానీలమహానయః - ఉపలోమణిపాషాణావిచిక్చః - తే
 హంప్రభాభిరహురీకృతాసాంక్రీకృతా ప్రతమః - సూక్ష్మారోమరాజిర్య
 స్యతేవకిరపల్లవేనచ ఛైధ్యతం - అయంచ శాస్త్రానికవికారలక్షణః - నిలాసః - అ
 గ్రేంద్రనీల ప్రభాణారోమావరీబహురీకరణోక్త్యాప్రభాస్వపిరోమరా
 జిష్టబుద్ధిప్రసితే రాణంతుదలంకారోవ్యజ్యతే - ఇతివస్తునాలంకారధ్వనిః॥

నిజసారభ శ్రుతితత్త్వంగవత్సగివ్యజనానిలక్షపిత
 మూ, ౮౫ { సుగుణవారిణా | అభిశౌరి కాచినీమేమన్యప్తివా }
 { పురదేవతేవపుసావ్యభావ్యత॥ }

౪౫॥ నిజేః । కాచిత్ స్త్రీ నిజేనాత్మయనసారభణసాగంధ్యేన భ్రమితా
నాం భ్రమణంకారితానాభ్యంగాణాంపక్షతయిపక్షములాం * స్త్రీ ప
క్షాఃపక్షములమిత్యనురః పక్షౌ స్థితిప్రత్యయః - తావవ్యవహారి
యాపక్షం-స్వేదహరిణింగాత్ తేమామనితేపక్షతంనాశేతంపుర్తిచారి స్వే
దోక్షః-యస్యతేన-అభిశేరి శౌరేగభిముఖం-అభిముఖ్యవ్యయాభావః-అని
మేహాద్విష్టర్జ్యస్య తేనవలూహామిత్రేనపుగదేవతేవత్సంధ్రప్రప్తస్యాదిదేవతే
వవ్యభావ్యతపభావితారకతేభ్యుత్ప్రేక్షా- అనిమేషశ్చంద్రచక్రదర్శనజ
న్యజాద్యంసంచార్యనుభావః-అప్రతిపత్తిజాతాస్యాత్-ఇహ్వానిష్ఠార్థదర్శ
నిశ్రుతిః-అనిమేషసయన పీక్షణ సూక్ష్మింభానాకయస్సత్రేణలక్షణాత్-
ఇహంసారభానిమేషగ్యాభ్యాంపురాధివాసాచ్చపురాధిదేవతాన్వయ
త్ప్రేక్ష్యతే ఇన్యపాస్త్రగణామిత్రజాతస్సహసోత్ప్రేక్షా- తయానా
స్యాఃజాత్యా పక్షీకేతవ్యవ్యతే ఇన్యలంకారేణవస్త్రవ్యవనిజసారభన్య
దేవతామయికులన్యవస్త్రుల్లరాజీవగంధామగతమసియస్యాఃసారభంది
వ్యవంశిశాన్యదీపద్వీలక్షణోపలక్షణాదిలపిపుత్రేనేత్యాదిగ్లోపితాః-పద
పినాయికాః-ప్రాధానాధారణ్యస్పృతత్ర-అన్యాసామసంభవాత్-అ
న్యాసామూక్త్యచేహ్వానంనానాదిగ్యాచేన్యలమసంప్రసంగేన॥

మూ, ౪- { అగ్నియాఃసంస్పృశ్య పవచయూహోహరిత్యభివ్య
తనానంబినీజనః-నిపివేదయస్సతతమేనమాత్మతేన }
పితృతాంవ్రజతికిల్బనావపి॥

౪౬॥ అగ్నియాఃసంస్పృశ్య పవచయూహోహరిత్యభివ్య
తనానంబినీజనః-స్త్రీ జనఃసోస్తాకంచయూహసంస్ప
శః-సత్యప్లవ్యేవసతఃచయూహసత్యపితృవలనాదృత్యేన్యకాః-పక్షీచా
నావరభిపక్షీ-ఎవహరితయాగి అత్యగచ్ఛతీ-త్యభివ్యతభావంశః-భ
ద్రైదేవాదికాత్కరణరిలక్షితోత్ప్రేక్షతేనెతి-యోజన పనంహరింసత
తయాత్తతేసోపిఖయ పితృతాంసంస్మరేతీతనవివేదనిత్యదర్శనోప్యయ
నాపూర్వవదేవభవతీనాబుధ్యతేన్యకాః-దేవతేన్నాభివ్యతభిభావః॥
అత్రాభివ్యతేస్త్రీతాంప్రార్థహరివీక్షణసుఖపితృదర్శనపదాభ్యసం
చారిభావనిబంధనాన్వయాలంకారః-తదుక్తాపితాచయముక్తావేదనోత్ప్రే
క్షేతసంకరః-ప్రార్థకార్యాసిద్ధ్యాదేవిపదాః-తత్సంక్షయభిదశరూప

కేసత్వసంక్షయోత్తభంగః.....

మూ, ౪౭ { అకృతస్వస్వగమనాదరః క్షణంలిపికమానిమి }
 { శశవవ్యతిక్రమః గతమమృతేనసహశూన్యతామి }
 { తః ప్రతిపాలయన్తనభివాంసాజనః..... }

౪౭॥ అకృతే॥ అంగనాజనః అమృతేనతనంతేనసహగతంమనః ప్రతిపాలయన్-ప్రతిక్షమాణశిష్యుః త్వే యోశూన్యతామితః- నిరోఽపస్కాంకతః అకృతస్వస్వగమనాదరః నివృత్తనిజగృహప్రాప్త్యపేక్షాసం-క్షిప్తమానిమి-తః-త్రయోదశపకాః త్వే యో-క్షణంవ్యతిక్రమేనప్పందమానైశ్చింత్యసహచరభ్యోఽభ్యర్థ్యన్తనైవదంభహశూన్యతానుభవాద్భింతామృతేభ్యానందితాహితానాఢైః శూన్యతాశ్వాసతాపకృత్తిదశనూపలైతత్త్వే క్షయోస్సాపేక్షాన్తాన్వేదితః.....

మూ, ౪౮ { అలగ్నీమణిదేవసుదృశః శరీరకైఃస్వగృహాప్రతి }
 { ప్రసీయియైః నైశ్శనైః అలఘుప్రసాదిగఢిలోఽథ }
 { నాజనితుతనీతిమాధవరసాఘనిభాదైః..... }

౪౮॥ అలగ్నీ॥ అలఘుచక్రం-ప్రసాదితైఃప్రసాదితైఃకలోఽథనైరేనాంజనిభిఃప్రత్యుత్పరంఅలఘుక్షీత్రకరం-ప్రసాదిగృహః-శరీరయోమాధవోహానికానసామృతాన్తత్త్వేనానుభవతస్సాంబుధిసామాన్యమాధవ-సం-రసాఘనిభాదైః-తనీతియోగితైఃకావారిదైఃప్రతేమాఘయైస్వరసేహనిగృహిణ్యగేహ్యగేహ్యయోగితైఃకాయైః తస్యమః-భగవన్ప్రసాదిభాదైః-నూనిభాదైః-నూనిభిరతియావతేఅతేవనదేవాలప్రసాంధదైః-శరీరకాణ్యల్పవిరగానేగృహః-అల్పభిరపరిమాణికాప్రత్యయః-త్రైపులక్షితాస్సన్పీతి-నైశ్శనైఃస్వగృహాప్రతిప్రతియయైః-ప్రసాదివృత్తాః-స్వయం-మూన్యపిత్రవ్యాధిరసప్రవృధిరతామనూభవ-తీతిభావః-అగ్రమాధవరసాఘనిభాదరత్నస్య-కైః-కాయైః-నైశ్శనైః-ప్రసాంబుధిసామాన్యత్-కావ్యలింగంతచ్చమాధవరసే-క్షేపము-తయోగితవిరచితః.....

మూ, ౪౯ { రవగంధవారిదరశీకృతాః పురోసురసాపహున }
 { కృతలైఃవిభ్రమాః ప్రచురోక్తకన్యచలిందివా }
 { ససంపురీకయోధహరితాపేతైః..... }

౪౯॥ నవేతి॥ అభిమత్రవైశానంతరంహరితాపురః-పూర్వారవగంధవారి

భిక్షుగంధ వాసితోదకైః- విరజీకృతాః అవిరజసోవిరజసఃసంవద్యమానాఃకృ
 తాః & అగుచ్ఛసశ్చక్షుఃశ్చైత్యోరణ్ణగారజసాంఃపశ్యేన్యభూతతద్భా
 వెద్విప్రశ్యయోనలోః & అస్యచ్ఛాటితీకారః - ఘనోసాం ద్రైః సూపానా
 మగగుసూపానాం సూమైఃకృతోరేణువిభ్రమోరతో భ్రమః యాభిస్తాః-త్ర
 చురంజికిక ముద్ధతేషుఉద్భి తేషుస్వజేషుస్వజ సౌభేషులంబీనిస్రంసమా
 వానివాపాసీపాతా కాయాసుతాః - పురిపీథయోఃపేతరేతేవరితాః - అతి
 క్రాంతాశ్శక్యభావః పతేతి మణిలింగ-ఎత్వాభ్యాసలాపా-అత్ర సాదృశ్యా
 త్ సూమైరేణుభ్రాంత్యా భ్రాంతిమదలంకారః- రేణువిభ్రమశబ్దైరజో
 విరాసస్సాపిత్రసీతైస్థస్యఃరజీకరణైరవిరోధాద్విరోధాభావశ్చైతలవయో
 రైకే వాచకానుప్రవేశలక్షణఃసంకరః!

మూ, ౫౦ { ఉపనీయఃపిండుసరిసోమయేనయానణిదారుచానుకీ }
 { లవామణపర్వణమౌషధ ధైర్యధూతసురస్వసంపదంస }
 { ముసానపత్నపదిసంపదంస తామ్. }

౫౧. ఉపనీయః|| సూయేనానుగణీన్వివా-వృషపర్వానామకర్పీరసురైశ్వరః
 వృషపర్వణకృదంవాప్తపర్వణ్యుతే స్వైరనుశ్యోత్-చారుమనోహరంమణిరేవ
 దారుకాష్టంమణిమయస్తంభాదికలామిశ్యర్కః-తద్విందుసరసోహైమవతా
 న్నరోఽశేషాత్-ఉపనీయఃసీయక్రికి తే శ్చైత్యోరణ్ణగారసంసత్-పిదధన్వితా
 విధూతాఅధరీకృతాసురస్వసంపత్-శ్రాత్రభవసలక్ష్మీగ్యయాశాసంసదం
 సభాఅస్థానీ - సభాసమితంసదీప్తస్థానీక్షిబమాస్థానమిశ్యురః- సహరిఃస
 పదిసముపాసకత్-ప్రావత్ సదెన్లక్-పుమానశ్వాత్-జైరణాదెకపురాకిలబా
 ణ్ణవగాసోపాండవేవాన్వి-గాహాన్తీ-దితేనమయేనప్రశ్యుపకారార్థంపూ
 ర్వమాన్తనైవబిందుసరసిసు-స్వైరవృషపర్వగృహనిర్మాణావశిష్టేనమణిశి
 లాకలాపేనకావరసభాధర్మరాజస్య నిమిరేతిభారతేసభావణనాంగ
 త్వేనాజానమయచరితవణః-నామగాన్తాలంకారః-అంగభూతవహాపురు
 షచరితంజైరిస్మాత్రమ్!

మూ, ౫౧ { అధికాగ్రియత్ర నిపతన్ భోలిహంకలభౌతభౌత }
 { శీలవైశ్ణవాంగుచౌపునరవృ వాపదివదుష్కవారిధి }
 { తుణగిభావాసమదిదాసుదీధిరిః! }

౫౨. అభవతభిఃసభావర్ణయతిఃఅధీశ్యాని-రాత్రిషుఅధిరాత్రిఃభక్త్యకైవ్య

౮౬ (మాఘకావ్యేనవ్యాఖ్యానే-త్రయోదశపకణః)

యాభావః-యత్ర సభాయాంనభోలిహామత్రంలిహం-క్విప్-కలధౌతంరౌ
 వ్యంకలధౌతంరౌప్యహేమ్నోరిత్యవరః-తద్వత్-ధౌతాఃకవలాఃశీలాయే
 హంతానివేన్నానిస్ఫటికభవనానీత్యథః - తెహంనుచౌప్రభాయాంనిపి
 తాప్రవిశ-అనిదాఘదీనిరనుష్రజ్శ్చిహేమాంశుఃపునరపిచుగ్ధవారిధౌ
 ష్టిరాభ్యాక్షణంగభావాసంనకుమభనాస్త్వాగివచిరగభావాసమితిభా
 వః.అవాపత్-ప్రావనివేమ్యత్ప్రేమ-తయావేత్సనాంచంద్రనండలాతి
 క్రమోవ్యభ్యతే॥

మూ, ౫౨ { నిలయేష్యుల్ హితక నిమిత్తభవః శిశిరగ్న ర }
 { శ్చి హరితీకృతాంత గాః జనుదగ్ని సూమపిత్సరి }
 { వనోరహోవహస్త్వయావిరలశ్చైవలాభవ॥

౫౨॥ నిలయేష్యుల్ హితకానిలీయం తెయేష్యునిలయాని తెమ్యుహేమ
 శిశిరగ్నా నానీలమణీనాంరశ్చిభిహారితీకృతానిహరికృష్ణేణ కృతానిలం
 తగాణి నుభ్యానియాసాంతాః - లాహితమణయోల్ హిత కానిపద్మరా
 గాః;ల్ హితాస్తాతాపీకకప్రశ్యయః-తైనిమిత్తాః ఘప్రాఘామివి
 రలాశ్చైవలాయానుభాః జనుదగ్ని సూమోః - వరశురానుష్యపిగ్ధ్యాశాం
 తర్పణీత్య ప్లికీరీరవత్తవేమ్యుపమావహస్త్వ జానుదగ్నిఃక్షుప్రియాప్రైః
 పంచమ్రదానుగ్ధ్యాతాభిరద్భిః - పిగ్ధ్యానతవయల్-తాశ్చకధిరప్ర
 క్పితి తన్నద్రిక్పితా త్తవేపురాణమ్॥

మూ, ౫౩ { విశదాత్త కూటమటితాః క్షపాకృతః క్షణదాసు }
 { యత్ర చ సుచైకతాంగతాః గృహపక్షక్రయస్థిర }
 { నాణయిరేతనైసహసీవహస్తపరిమళసూదితాః॥

౫౩॥ విశదాత్తః క్షపాకృతః - యత్ర సభాయాంవిశదాత్త కూటమటి
 తాః-స్ఫటికశీలానంమాతనిమిత్తాః ఆతేవపక్షణదాసుక్షపాకృతోనిశాక
 రస్యకుచాదంత్రికమైకతాంసావశ్యాదభేదంగతాః - అత ఏవతహసీవ
 హస్తపరిమళసూదితాః-చాణవదామళగమ్యా ఇత్యథః-గృహపక్షక్ర
 యః-జనైశ్చిరమణీయై ఆతక్రాంతాపురోగతానిస్ఫటిక ఇవివానిదంత్రి
 తాభ, మాదకీత్యగత్వావత్పత్ కరవరామతైఃకవంఛిప్రావ్యంగకన్య
 తాఃత్రకృతానాంస్ఫటికవేత్తవాంసుణసామ్యాదవప్రతచంద్రికై క్షృ
 క్షృతామూన్యాలంకారఃసామూన్యంసుణసామ్యవయత్రవస్తవంత్తైకతే

రిలక్షణాత్.....

మూ, ౫౪ { నిలయేషునక్తమసిశాశ్చ వాంచయైవిశాసినీవధూవ
భవస్యబాగసః మహురగ్రసద్భిరపియత్ర గా }
రవాచ్యశలాభనాశవడుపాంశుజన్ముతై.....

౫౪. నిలయేషునక్తమసిశాశ్చ వాంచయైవిశాసినీవధూవ
యా ఇత్యనురః - నక్తం రాత్రౌ బిసృగ్దీర్ఘికావద్విస్యస్తావవధ్యస్తాసాంవరి
భవేనమీలనైవ దూషణైవ స్వబాగసఃస్పష్టపరాధాశశలాభనాశవః
చంద్రపాదాః అత్ర సద్భిరస్త్రిస్యద్భిరపినిభీకైరపిసర్వోమైరపిభిభావః. త్రా
సోభినునివోషయోరితివత్సవః పాత్రాశైత్యాదివాశ్యనభావపక్షేవప్రత్య
యః అసితాశ్చ నాంకం ద్రవీలగుణీనాంచయైః సమూహైః గౌరవాశ్చన్వయం
ప్రభూతశ్చాత్సంభావితత్వాచ్చడుపాంశుసమీపెరహశ్చ. రహశోపాం
శుచారిం ఇత్యనురః - జన్ముతైః పరోహితానూషితాశ్చ హంతైకర్మణి
త్. సమీపగతాశ్చం ద్రాంశవః ప్రభూలైరింద్రవీలాంశుభిస్తీరస్థైతాభ
త్యక్షః - అన్యత్రాతః పురద్రోహాభోనిభికైరపిసంభావితైః మష్టికాభ
యాన్మాధంహన్యంతఇతిభావః - అత్ర బిసినీనాంచధూత్వనియావశాత్తత్పరి
భావనాచం ద్రాంతూనాంధూతీకాముకత్వదూషణప్రతీతైః - ఎకదేశవి
నితీయావకంతచ్చగౌరవాను పాంశుజన్మురభివల్లైషేణాగ్రసద్భిరపితివి
రోధనసంకీర్త్యతై.....

మూ, ౫౫ { సుఖనఃపురోభిముఖతాముపాగతైః ప్రతిమాసుయ
త్రగృహరత్నభిక్షుః | నవసంగమైరవిభయః ప్రి
యాజనైః ప్రమదంత్రపాభరవరాబ్జుభైరపి... }

౫౫. సుఖనఃపురోభిముఖతాముపాగతైః ప్రతిమాసుయ
రతిపవత్రపాభరైః పరాబ్జుభైః కాముభైరపి-గృహాశాంతిర్నిభిక్షుప్రతి
మాసుతన్మం ద్రాత్ర ప్రతీతితెషు పురోగ్రాభిముఖతాముపాగతైః ప్రి
యాజనైః కాంతాజనైః సుఖమోభోగినైః ప్రమదంహక్షణాలవిభయః - వి
శ్రుతిస్త-శ్చాహ్లాంకీకృతావతర్త్యావై సీతభ్యస్తవదిభ్యశ్చైతీయజానా
దేశైః - స్త్రీశాంవైముఖ్యపితృత్వవీరిబాధిమఖ్యాత్వంపాంసుఖమేవ
స్త్రీశాంతుడభయభావైష్టమేవ-అత్ర వైముఖ్యవ్యాభిముఖ్యమితిరోధ
స్యత్రైతిమాస్పతిరాసాద్విరోధాభాసోలంకారః.....

సస్యంబంధుస్సప్తజనాస్సమాభివృద్ధురః • వాతాంజనామయంతరోగ్యమి
త్యథాః • వాతాంజనామయంతరోగ్యమి • బ్రాహ్మణంతుకలంపుచ్చైత్
శ్రీశ్రీబంధునానాయమితనుస్థంకాదిభిభావితవ్యయ్యుజ్జ అపృచ్ఛత్
• ప్రశ్నోనుయోగః పృచ్ఛాభివృద్ధురః • యజ్ఞేః కథారిలజ్ఞేతథాహిమహతీం
శ్రీయంసంపదనువాప్యాపివిస్తయః • నిరహంకారః సుజనః • అత ఏవజాతుక
కాదిపికించనకిచపికితావ్యంసవిస్తరః • సుజనఃసంపన్నోవృహంకారంన
కరోతీతిభావః • సామాన్యేఽపి శేషణసమక్షణరూపాథాంతరన్యాసః॥ ...

మూ. ౨౯ { ముగ్యోణాః కిమరవాపనువాప్తరసోదయన్నూతన
త్యనానరక్షతయానుపకంధత్ | శ్రీవఃవతిరసా
ఏవ నేత్యనగిస్తరం సంకథా మృతమనెకమసిన్య
దశామిభాః }
ఇశ్రీమాఘకృతా - శిశుమాలవధే - మహాకావ్యే -
హస్తినాపురప్రవేశోనావశ్యయోగశస్సర్గాః.

౨౯. ముగ్యోణాః కిమరవాపనువాప్తరసోదయన్నూతన
రం ముగ్యోణాః కేమనుప్యోగేమరవాపనువాప్తరసోదయం
ప్తరసోత వాంస్వానుభవదిగ్యథాః - అతిరక్షతయాఅతిస్థిగ్ధయా
అనుపకంమగ్ధం ప్రసవాక్యంనూతనత్యనానుభూర్వాణాం దధత్ - అ
నెకబహులంసంకథానుభావణం • చేరిగాజనగాసంధాదివధకార్యదింత
నూపంతరేవామృతంతదసిన్యరభాంస్వాదివంతే అకరఃస్వపరభూరికథా
వాంప్రాయశోహిమహ్యదస్సహవాసః • తిభావః • స్వాదయత్యే శేదద్యవ
ధాయాహస్యఃసంకథామృతమితరూపకాలంకారః • స్వాదనగింతే॥ అ
స్త్రిగ్ధో కేమణిభూషణంవృత్తం - ర్నాభభారసహితోచభవేన్యణి భూషణ
మితిలక్షణాత్॥ ...

ఇశ్రీవదవాక్యప్రమాణపారావారీశ్రీమహాలాపాధ్యాయ
కొలలనగ్నివాధసూరిపరదితేమాఘవ్యాఖ్యానే
సర్వకమాఖ్యానేత్రయోదశసర్గాః।

మాఘ కావ్యే సన్యాఖ్యా నైవతుడౌ శసగౌ చా రంభః.

మూ, ౧ { తంజ గాదగిరముద్గిరన్ని వస్సే హ మాహితవికాస
యాన్యశౌయజ్ఞ కిమణి మనస్సమాదధ ద్వాన్వి }
దాంపర మకద్వదోన్యసః.....

౧॥ తమిళవనతీవదః-పచాన్యచ కుద్గిరస్యవకఃకద్వదఃగహ్యావానీగ
హ్యావాదీకుకద్వదగ్గిరసురః, రథవదయోత్పేక్షాకగాదేశః-సనభవతి
గ్యోకద్వదఃసాధువాదీన్యపోయ్యుద్గిరః-యజ్ఞకిమణియజ్ఞానుస్థానెనునఃస
మాదధత్-సన్య గాదధానఃత దెవహృద్ధిధాయెత్యథః-అహితవికాస
యాఅనందకృతప్ర సాదయాన్యశౌభ్యప్త్యేస్సే హముద్గిరన్ను ద్వమన్ని వె
య్యేత్ప్రేయోన్యప్తేవికాసప్రకటి తస్సే హాసన్ని గ్యథః-వాచోవిదతి
వ క్తుం వె క్తుంచ జానంతీవాన్విదః-వాక్యకోవిద్యాసత్సుద్విషేత్యాదివా
క్యస-తేహంవరఃశ్రేష్ఠస్తంహరింగిరంజగాదబ్రు వెరథగ్రహణాత్-మ
హ్యజిత్యాదివాదెద్వికఃసగకత్వం-అత్ శ్రే య్యేత్ప్రత్యనుప్రాస
యోఃసంస్పృష్టః అస్మిన్ గాసగైరథోద్ధగావృత్తం * రాన్న రాప హరథోద్ధ
తలగోళలమకాత్.....

మూ, ౨ { లజ్జలేవగదితఃప్రియంవరోవక్తురేవభవగిర చా
ధికాప్రీడమేనతవప్రియంవరగ్రహీమతాత్ }
భవతైవభాయతే.....

౨॥ గిరంజగాదేక్యక్తంతామేవదశభిఃప్రపంచయతి, లజ్జతథ్యాది-వరః
త్వదన్యఃశ్రీశ్చునా-ప్రియంగదితః-ప్రియవాక్యముక్తిఃప్రతఃసన్ని త్య
ర్థః-గదెమహానాన్యదప్రధానేకమః శక్తిః-అప్రధానేమహాదీనామివ
చనాత్-నలజ్జలేతస్యే శ్రేకిత్యాదిభావః-కిమవక్తుః-స్తోతురేవాధికా
గ్రసాభవతి-భయాదీనామిథ్యాస్తావక త్యాదిభావః-ప్రకృతేనునైవమి
త్యాహ-తవప్రియంవరగ-త్వాంస్తవన్నిగ్ధః-ప్రీడం నైతిఅవంగనుతా
ధారేత్యుబాహుగపిప్రియస్యమిథ్యాత్వాదిభావః-కింశక్తభవతా
పూజ్యేన హీనుశాఖాయతైవ త్యుతగ్యమివాగ్రజప్రేషిగ్ధః-మ
హతానుమ శ్రేకిత్యాదిభావః-పూజ్యస్తత్ర భవాదిసజ్జనః-ఇతరాభ్యపి
దృశ్యంతఇతిపార్వవిభక్తిక స్తత్ సుప్నుపేతసమాసః.....

మూ, ౩ { తోడమెరివిత ఖైస్తవై వర సైవతస్యసులభాశ్శరీ
రిభిః అస్మిన్ సుతివచోన్మతంతవ ప్రోత్రయోగ్యత
చ తేనకువ్యసిః

౩॥ తోడమెరివర స్వైకస్యవిర ఖైగన్మనైస్తవైస్తా త్రై : సైవతస్యసులభాశ్శరీ
స్తుతిర్ము తిరిత్యమరః తోడము త్సైక మెరితస్యవరస్య తేవమిథ్యా నైవాశరీ
రిభిః సాః నిభిః సులభాశ్శరీ సమంబద్ధ ప్రలాపా నామనగరలత్పాదితి భావః త్వ
యితు నైవమి త్యాహ-అ స్తీతి-హేస్తాత్ర యోగ్యస్తా త్రా హా అనంతగుణా
ధార త్పాదితి భావః-అతః సైవతవసంబంధి స్తుతివచోన్మతం నా స్తినభవతి- తేన
స్తుతివచ సానకువ్యసి నో త్సైచసించగంభీర గ్వాదితి భావః-అత్ర స్తోకద్వయేపు
రుషాంత గామపమానభూతా దాభిక్యకథవాద్వ్యతిరేకాలంకారః॥

మూ, ౪ { బహ్వాపిప్రి యమయంతేవ బ్రువన్న వ్రజత్యన్మరః
వాదితాంజనః సంభవంతియిదోషకూషితేనా
వగసర్వగుణసంపద స్త్వయిః

౪॥ బహ్వాపీతి॥ ఆయంజనః స్వయమిన్యథాః తవబహుప్రియం బ్రువన్ గాః
దగ్ధా అన్మర వాదితాంమిథ్యా వాదిత్వంన వ్రజత్యన్మరః హేనా
ర్వసర్వహితః సవగ పురుషాభ్యాం నిభజాపిణి త్ర త్యయః యద్వితో
దోష కూషితోన భవతి త్యదోషకూషితః సర్వావగుణవజ్జిత తేత్వయి- స
ర్వగుణసంపదః సంభవంతి- అనారోపితగుణ వాదోభూయానపినపిత ర్యేనీతి
భావః-అత్రోక్తర వాక్యాభేదపూర్వవాక్యార్థ సమర్థనా ద్వాక్య
థా హేయకం కావ్యలింగమ్॥

మూ, ౫ { సావిభాతరమ భావసంపదాం భూయసీతవయదా
యతాయతి । ఏతకూఢగురుభార భారతంవషణమ
ద్యనుకువతర తేవతే॥

౫॥ సేతి॥ హేడోఢగురు భారధృతమహాభారవిశ్వంభర త్పాదితి భావః-ఏత
ద్భరతస్య రాజ్యభరం భారతం భార తాఖ్యంవషణం హిమతైల సేమకువ్యభూ
ఖండం స్యాద్వృష్టేలోకధాత్యం తేవగ్న రేవషణమ స్త్రీయామిత్యుకరః-
అద్యే దానీమాయతాయతిబహుత్వర కాలంస్థిరంయథాత భగ్యభాగః ఉత్త
రః కాలతాయతిరిత్యుకరః-దునువ తేఅయత్ర తాయాంవర్తత్యతియావతోవశ
అయత్ర తాయాం తేతివిశ్వః తద్వశవర్తంవిధేయప్రాధాన్యత్- స్త్రీలింగతా

౯౬ (మాఘశాస్త్య-సవ్యాఖ్యానే-చతుర్దశ స్సర్గః.)

త వానుభావసంపదాంసానుర్ధ్యాతశయానాంభూయసీః భూత్కర్తృహిమాకా
ర్యమితీ యావత్ త్వత్ప్రసాదంబ్రమివ మైశ్వర్యమిత్యథాః-అత్ర విజ్ఞైశ్చైశ్చర్య
స్యతదనుభావసంపదాంచా సంబంధేపిసంబంధాత్కైరతిశయోక్తిః॥

సైస్థితః తుహాభిగంతుమిచ్ఛతిః కుర్వానుగ్రహము
మూ, ౬ { గ్రయానుమః | మూలతాముపగతైఖలుత్వయి ప్రాపి
ధర్మముయవృత్తతామయా॥.....

౬॥ త దేవం స్తుత్యాహరినుభిముతకృత్యైశ్చ త్యాంశమాపేదయతి॥ సప్తైతి॥ సప్త
లింతవః సంస్థాయస్య తం సప్తతంతుంక్రతుం॥ సప్తతంతుర్ముఖః క్రతురీత్యను
ః॥ అభిగంతుం ప్రాప్తుమిచ్ఛతో మమానుజ్ఞయానుజ్ఞా గానెనానుగ్రహంప్ర
సాదంకుసుసహాయంకుర్వీత్యథాః - సమర్థస్య కింకుదదుగ్రహణైశ్చ త్రా
హహౌప్రభోత్వయి మూలతాముఖ్య కారణతావంప్రీత్యం చాప గతే
సతి-చుయాధర్మమయవృత్తతాధర్మాగ్నృకవృత్తతాప్రాపిప్రాప్త్యాప్నోతే
ర్మణియత్-ప్రాగపిత్వదదుగ్రహణేవధర్మమర్థయథాదర్మరాజోహనస్తీతిభా
వః॥ అగ్రస్య స్యథావృత్తతైవహరైస్తన్నం తైవచహుపతాత్-సావ
యవయావకం తైవగర్వంనుగ్రహాసర్వధాప్రాధ్యయి భగితాత్మర్యంవ్యజ్యతే॥

సంభృతోవశిరశైవనినులాంకితామిష్టినభివాం
మూ, ౭ { ధతామయా॥ గ్వంసమిరిణభవవ్రశీతైః కపకై
ణవలజాన్ముప్రదాతా॥

౭॥ సంభృతేతి॥ నినులాంకితోహంభష్టింయాగం యజేః స్త్రీయాం
క్రీడావదిస్వపీత్యాదివాసంప్రసారణంకర్తుమభివాంభతాలవసంభృ
తోవశిరశైవసంపాదితసాధనైవనినులాంకితామిష్టినభివాంభ
తోధాన్యగాగ్నిస్త్విదో వైజయంతీపుష్పావతాపః కుశోధితుంవిగ్మస్థానీకర్తుం
త్రిచ్చశాంపునాతేః సన్నంతాలలుః శత్రాదేశః సవిగ్రహనుజ్ఞాశ్చైవచ
కారాదిన్ ప్రతిపేదః కపకై గచ్ఛేవ తేన సమీరనో వాయురివ వ్రశీతైః
ప్రవాతేషాపాదాదివాధాన్యస్యోత్పాదః పవనం చినేతత్వాంఽనివాసంభృత
సంభారేతాపినుయాయాగస్సమష్టరీతిభిభావః॥

వీరవిఘ్నమునఘోరభావతాసన్నిధేస్తవభావసమే
మూ, ౮ { ధువాగోపమాతుమలమాస్థితోదయోవాసరశ్రియ
మగీరదీధితా॥

౮॥ ఓతవిఘ్న మిత్ర॥ అభునాతవసన్ని ధేసన్ని ధానాత్ హేతోః-మేనఖ
నకుతునాక తా॥ వీరః॥ మువిఘ్నం అనఘేననిదో॥ మేనఖావితాభవి
వ్యత ఇత్యర్థః॥ ౯ స్యసేవ్ సయ్యుజిత్యాది నావాచిన్పాదిన్ వృద్ధితథా అశీ
రిదిధితోఽన్యోన్య వాస్థితోదయసతకో వాసర శ్రీయందినికో భూపహంతుమ
లంక క్తిః॥ నకో సిత్యర్థః॥ అత్ర హరివరీచిమాలినో హా క్య భేదాత్ విలబప్ర
తవింబతయాసన్ని హేతత్పాదితత్పయోః సమానధర్మా తయానిదోశో
ద్వైష్టాంశాలంకారః॥ యత్ర వాక్యవ్యయ వింబప్ర తవింబత యోచ్యతే సా
మాన్యసమో వాక్యజ్ఞైః సన్యస్తాంతో నిగద్యత ఇతి లక్షణాత్ ॥

మూ, ౯ { స్వాపతేయమధిగమ్యధర్మకథః పర్యపాలయమవీ
పుధ్యచయత్ ॥ తథాగామికి రవై పథానగ్నజ్ఞాప }
స్వజహవాని వానితే ॥

౯॥ స్వాపతేయమి॥ ముగ్ధస్వతత్ స్వామిని సాధు స్వాపతేయం ద్విత్వం * ప్ర
వ్యం పి గ్ధం స్వాపతేయమిశ్యమరిః॥ పక్యతీధివసత్ స్వపతేక్షాభా-రహాగః॥
క్షిప్ర యస్యః జితమితశాస్త్రోక్తిప్రకాశాదిత్యర్థః॥ అధిగమ్యలభ్యాపర్య
పాలయం దో రాదిభ్యస్తాదవరక్షం అవీవృధమవర్ధయంచవృధోశోచజీ సస్వ
ద్భావాభ్యా సేత్పదీర్ఘాశ్చ అతతత్ స్వాపతేయం విధానతః॥ శాస్త్రోక్తిధి
నా తీర్థగామిపాత్రగామికరపైకుర్యాం॥ అలభ్యమిహేధమేణలబంయ
తేన పాలయత్-నానితం పథయేన్ని త్యలవృద్ధిం పాత్రేషు నిక్షిపేదితి
స్తరణాత్-తచ్చపాత్రం త్వమేవేత్యాహ-జుషస్వ సేవస్వ సాక్షాదేవభుజ్
త్వైత్యర్థః॥ జుషప్రీతి సేవనయోరితీధాతో లోకాన్ అనలే నాజుహవాని
జుహుయాంతస్తుభావాపితవైవరత్ భగ్నక్యస్తాదితీ భావః॥ జుహూతేః
సంప్రశ్నై లోకై లోకై మేనిరీతి మేనిరీతి దేశః॥

మూ, ౧౦ { పూర్వజాంగజుహుధిగమ్యమేవ వా స్వా గవగ్యవ
భృతేతగస్త్యయి ॥ సోమపాయని భవిష్యతేహ }
యావాంధితో గ్రహపితానయాజినా ॥

౧౦॥ పూర్వమితి॥ వెదిపయోంతరంతిథవేత్యర్థః॥ హేలాంగ హేక్యష్ట * అ
థసంబోధనాథాకాః॥ స్యుః పాల్వట్వాడంగ హే హేభోజగ్యనరః॥ పూర్వం
త్వమేవ జుహుయజ స్యేత్యర్థః॥ హుర్బుల్భ్య హేద్విగిది హేధిగరాదేశః॥
సోమపాయనిత్యయి అవభృతే యోంతకమాణః॥ దీయోతో వభృతో యజ్ఞభ

౯౮ (మాఘశాస్త్రే-సవ్యాఖ్యానే-చతుర్దశస్తకః)

త్యమరః-సా తవతవతతోనంతరంఘయావాంధితః త్రమోవితానః-రా
జసూయాఖ్యః-కృతువిస్తారయోరస్త్రీవితానంఘ్రీమకుశ్చకైశ్చత్యమరః-తే
నయజితః-తద్యాజీవాభవిష్యతే-భావెల్పట్-త్వయిత్యవతవతవత్సవహం
యత్యు ఇగ్యర్థః - అగ్రశ్లోకద్వయేహార్యాగాసంబంధేసంబంధోక్తైరతిశ
యోక్తిః॥

ము, ౧౦ { కింవిధేయమనయావిధీయతాంత్వత్ప్రభావజిత
మాఘశాస్త్రే సప్తమః । శాధిశాసకజగ్రయస్యమా }
నాత్రి వోస్త్యభవతస్స హనుజః॥

౧౦॥ కిమితి ॥ అనవాత్వత్ప్రసాదేనత్వకమగ్రహణజితయా జయలబ్ధ
యాఅపయాక్షాసంపదాధనసంపదాకి-విధేయంకిమమస్థేయంవిధీయతాం
త్వయైవక్రియతాంఅహంతునవ్యతంత్రిత్యాహ హేజగ్రయస్యశాసకకిం
మితిమేవభావః-మాంశాధిరియైత్వైత్యక్షణః-శాసితోత్పత్తి ముఖ్య
తభ్యోహేధారితిధ్యాదేశసహనుజః సానుజః సగ్రావ్రావసంజనస్యేతిస
హజ్జస్యసభావఃకల్పః-భవతఃతవాత్రప్రౌవిధేయోస్త్రీ * విధేయోవిన
యిత్రాహీవతస్థేగత్రవశ్యమరః-అత్రానాశ్రవస్యాశ్రవత్వసంబం
ధోక్తైరతిశయోక్తిః ఇహాంత్రోక్త్యాంతరంధ్యాచార్యమతేనప్రియతరాఖ్యా
నాత్ప్రేయోలంకారః-ప్రేయఃప్రియతరాఖ్యానమితిలక్షణాత్-అథవిశా
స్త్రీభావవిబంధనాత్-ప్రేయోలంకారితిలక్షణయంతి-నచోన్నతస్త్రత్రతో
న్నేప్యతేచ॥

ము, ౧౧ { గంపదంగమితిక్షరశ్రవాఃశ్రవయన్నభవమ
నాఘశాస్త్రే॥ వ్యాజహరదశనాంశుమండలవ్యా }
జహరః-బలిందధద్వపుః॥

౧౧॥ కిమితి॥ అథానంతరంఘ్రావిత్రవసీయస్యసవిక్షరశ్రవాః-విష్ణు
వాగగాయతీస్థితైశ్చ-కోవిక్షరశ్రవా ఇగ్యమరః ఇతి ఇశ్శంపదగతంవృ
పంసహస్థాభ్యుతినేత్వా-స్పృహ-శ్రావయా-దశనాంశుమండలమి
తివ్యాజఃఅవదేశోయస్యగేవహారేణముక్తాహారేణకలంకలంకారం వపు
దశదత్-వ్యాజహరవ్యాప్యకవా-అగ్రశ్లోకదశనాంశుమండలవ్యా
జశ్చైవాసత్యత్వప్రతిపాదనాత్-అవన్నవభేదః॥

మూ, ౧౩ { సాదితాఖిలస్వవంశమహత్త హస్యం ప్ర తిస్వనయసం
వదై వ తెకింపరస్వనగుణ స్వమశ్ను తెవక్యవృత్తర
పియన్యరోగతామ్.

౧౩|| యదుక్తంసావిభూతిత్యాదిత త్రో త్తరమాహ|| సాదితే|| సం ప్ర తి
హహత్ తెతవనుహ సైజఃస్వనయసంవదైవనిజనీతిమహిమై వసాదితాఖి
లస్వవంశః జితసహస్తరాజకం-నతుమదనుభావాదితిభావః - తథాహిపథ్యా
హితావృత్తిరన్న పంచాదిక్రియానుస్యసోపిలరోగతామోరోగ్యంసహశ్ను
తేయది ప్రాప్నోతిచేత్ సోపితదారోగ్యమిత్యర్థః-విధేయ ప్రాధాన్యాత్పు
న్లింగతా వగస్యభివజ్ఞోనుగికిం నెత్యర్థః - అవక్యవృత్తే రారోగ్యమాషధసా
ధ్యత్వాద్భివజ్ఞోనుగోమహితమిత మేధ్యాశినస్తున త కేత్యర్థః-స్వయం
సహధావరాధీసంధిర్భివజ్ఞపచారకృతిభావః-వృష్టాంశాలంకారః సుగమః||...

మూ, ౧౪ { గన్ధురాజ్జీవవగ్ధితేపురగ్గర్గ్రశుంయజతురాజల
క్షణమ్! ఉచ్ఛత్రోభవతిక స్వవాభువఃశ్రీవరాహః
పహాయయోగ్యతా||

౧౪|| యదుక్తంపూర్వగుంజుహుభిత్వ మేవేతత్ శాస్త్రావంశ||తదితి||తత్త
న్యాదుత్తరీశ్వరీత ప్రవాధికారిత్వాదిత్యర్థః - కుశలపూర్ణజీవజయ ప్రజార
క్షణాదనుగయోగాత్ - శుక్తక్షత్రియైవపూజనాదిత స మాసాంతప్ర తిమే
ధః భవతగ్న్వయిపురః-స్థితేసలక స్వదన్యఃకత్తత్యర్థః- రాజక్షత్రియస్యల
క్షణంవిహ్నానుసాధారణం క్రతుం రాజసూయమిత్యర్థః-యజతునోపీత్యర్థః-
రాజా రాజసూయవయజేతేతి రాజాధికారతాత్పర్యాత్ రాజాత్వమేవే
తిభావః-సంభావనాయాంలూక - అత్ర శృష్టాంతమాహ - భువఉద్భృతేభూ
మే-ఉద్ధరణేశ్రీమాన్స్వరాహస్తంశ్రీవరాహంఅదివరాహంఅవహాయకస్య
పుర్యోగ్యతాపానుభ్యంభవతనకస్యాపీత్యర్థః- యోగాయ ప్ర భవతీతి
యోగ్యః యోగాద్యప్రేరియ గృత్యయః - అత్ర రాజవరాహయోవా
క్యభేదవప్ర తిబింబకరణాత్ దృష్టాంశాలంకారః||.....

మూ, ౧౫ { శాసనెపిగుణివ్యవస్థితంకృత్యవస్తుమనియత్ క్త్య
కామతః! త్వత్ప్రయోజనధనంధనంజయాదన్యప
క్షణిమాందమావగాః||

౧౫|| యచ్చోక్తంసంభృతోపకరణేత్యాదివాతక్ర గృహీతకుశోస్తిత్యా

హ॥ శాసనశ్చ- సునుతి అతిమష్క రేపిశాసననియోగేవ్యవస్థితం - తస్మా
 జ్ఞాకారిణమిగ్యధాః - మాంకృత్యవస్తుషుకతావ్యాఖేషుకానుతోయథ
 చ్చునియజ్ఞేష్వప్రేషయ-అనుచిత మేతజ్జగన్నియంతరీగిరాజ్ఞానంకోచం
 నివారయన్నా హ-త్వనితి-త్వత్ప్రయోజనమేవధనంయస్యతం త్వదక్షే
 కనిష్ఠమిగ్యధాః-మాంధ నానిజయతీతిధనంజయోజునః సంత్యాయాంభ్య
 త్వవృజిధారిసమ్మిగిపివనశ్చాశీప్రత్యయేసుమాగనః-తస్మాదేవ్యోగ్య
 స్వధానూవ గాఃనూ వెహించనియోగసముచ్చయాభావశ్చకారః-అవపూర్వా
 ద్విఃసూజియజ్ఞే-ఇహో గాయతీతిగాదేశః-సమాజ్యోగిగ్యగ్యత్వ త్ప్రేషః-ఉ
 ఞ్చయో-సప్థామైస్త్రిబంధాన్న రనారాయణాత్మక త్వాచ్చనావయోభేద
 ప్రతిపత్తిః-కార్యేత్యధిః-తథాచతస్వదేవకనుకయోగేవ్య సంకౌచ
 ఉచితశ్చాభావః - అగ్రేవానయోవాక్యార్థ యోహేతుమద్భావా
 గ్వాక్యార్థ హేతుకింకావ్యలింగమలంకారిః - సచక్రష్టయోభేదేతిభేద
 సూపాశితయోక్తిమూలశ్చఅనయోరంగంగిభావేనసంకరః॥

మూ, ౧౬ { యస్తవేహసవనైనిభూవఃకనుకనుకరవత్క
 రిష్యః॥ తస్య నైష్యవపుఃకబంధతాంబంధురేషజ
 గతాంసురశః నః॥

౧౬॥ యస్తే కంపీతవిష్ణు మిశ్వారిగ్రాభయదానంప్రవిజారీతేయ ఇ
 యోభూవః॥ తవేహస్త్రిగసవ నైయజ్ఞే-సవనింయజ నేన్నా నేనోమేంద
 లనైచైవవిశ్వః - కనుకకరవత్-భృగ్యవత్-నుకనికరిష్యతి - తస్యభూవ
 తేః - వపుః-కబంధం- యేనుకరి త్వాదితిభావః - ఏషసుదేశ సోమ
 చ్చక్రి-సంభోలక్త్యేవతేపాంచనస్యత్ప్రక్రి-సుదిశానిమిగ్యనుగః-తస్యన
 పుషకబంధశాంఖీః సూన్యతానై వ్యతిప్రాసముచ్చగి చక్రతాస్యశిర
 త్పైష్ణిస్త్రిగిగ్యః-కంబంధంసరితేహ కనుకనుకరక లేబరభివేశ్యః॥
 అహః-స్ను శంకాపితకాయేతిభావః- అస్త్రిసుదేశ నైబంధుగ్వి రూపతా
 న్నావకాలంకారిః॥

మూ, ౧౭ { ఇక్షుదీగిగిరిరంస్యవ స్తస్యైతే యసి స్థితవస్థితా
 మనః॥ సర్వసంపదితశ్చోరిముక్తచామిద్వహన్తురము
 దిష్టిగ్రహే॥

౧౭॥ ఇక్షుదీగిగిరిరంస్యవ స్తవాచ-శ్చోరి-హరి-స్యహ-యధిష్ఠి

రః త్వయి శ్రేయస్సభ్యుదయః పయస్థితవతసతిత్వయిత్రేమంకరే సతీత్వ
ర్థః మనునర్వసంపత్ స్థిరైశ్చక్తవాణాముదం ఉద్వహా-సన్నహాయసంప
త్వాసంకుప్య-క్రతౌ ఉద్వస్థితక్రతుంకతుంఉద్వక్తవాఉపక్రాంత
వానిత్యధాః-శ్రుతైర్లుకైః ఉదాహర్యకమణీత్యాన్న నెవదం శ్రుతా
ఘోరిచ్చైః సితఃకిత్వమికారశ్చః ప్రసాపసం గాదితసకారలోపః॥

మూ, ౧౦౨ { అన నెనశశిన్దకలాంబధన్వశాన తుపిత కావపి గ్ర }
మా, ౧౦౨ { మా॥ అపుతస్సవిమలై జ్జలైర భూదప్తమూర్తికథ }
{ రమూర్ణరప్తమీ ॥ }

౧౦౨॥ అథపంచ్చింత్యైరైర నేకధాన్త సుంవణాయతి॥ అన నెన్యాది॥ అ
న నెనశశినిః కలామివకలాం కాంతిం చదదితి నిదర్శనాలంకారః- శశిముఖా
త్వధాః అన్యగ్ర శశిఖండధరత్వధాః- నిదర్శనైవజ్ఞానైవ తుపితానాశితా
కామవిప్రహా కామకోశాయోరసః- అన్యగ్ర, దృష్టిదృష్ట్యరశరీరః- విమలైశ్చ
జ్జలైరై గాఘనైః సాధిః- అపుస్తా తీ దీప్తాయాంస్తా నవిభానాదితభా
షః- అన్యగ్ర శుభ్రా దిక్ సక్తః గంగాదరత్వధాః- సన్నపః- అప్తానాం ప్రారణీ
అప్తమీ శశిస్యపూరితః పిండః ప్రత్యయః- వాంతాదసంఖ్యాదెహాపిః- మ
నాగవః శశిః ధానిశిశ్చ దినాదీప్ - అప్తానాం మూర్తీనాం సమావరోప్త
మూర్తికా శ్రుతితా ధేత్యాది నా సమాహారేద్విగురైకవచనం - నపుంసక
గన్వంత-తస్యధరోధారయితా అప్తమూర్తిధరః- శివః శివ్యమూర్తి భూత్- సోమ
నీక్షితో భూదిత్వధాః- తస్య ప్యాగమే శివమూర్తికా ప్రసృజ్ఞః- అగ్రత్రకృ
తాప్రకృతయోః సృజయోః శబ్దమాత్ర సాధమ్యాత్ శ్లేషాలంకారః॥ ..

మూ, ౧౦౩ { తస్య సాంఖ్యపురుషేణశుభ్యతాం విభ్రతస్వయ }
మా, ౧౦౩ { మకువతస్సక్రియాః కర్మతాతమపలంభతోభ }
{ వత్స్వప్తిభాజకరణైయధర్వజ ॥ }

౧౦౩॥ తస్యైతి॥ క్రియాః కమాణి హూమాదీని - అన్యగ్ర పుణ్యపాపక
మాణి-స్వయినకుర్వతోనమస్థితవతః- అన్యగ్ర ఉదాసేనస్య- అతఏవ సాం
ఖ్యపురుషేణసాంఖ్యశాస్త్రోక్తేనాస్తనాశుభ్యతాం- విభ్రతస్వయరాజ్ఞః-
కరణైః తస్యకరణైః మథావివేక్యధాః- ఋచాయజుతీ ఋక్సామాజ
కః- ఋగ్వేదోయాజుకాశ్చ శత్రుత్వధాః- ఋగ్వేదస్తవ్యగిదిపాతః- తస్మిన్ వ
త్తిభాజి హూమాదివ్యాసారంకుర్వతీత్యధాః- అన్యగ్ర పుణ్యసాపకాదిని

౧౦౨ (మామకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-చతుర్దశస్సకః.)

సశి-శమపలంభతఃసామ్యముత్పన్నతైరుపలంభాత్ మమేనమిత్యనుసంఘా
నాదెవకర్తృశక్తియానుష్ఠాతృత్వమభవత్ తతైవవిధిసామ్య్యాదితిభావః-
అన్యస్త్రితమపలంభతస్తస్మాద్బుద్ధివృత్తైరుపలంభాత్ సాక్షిత్వేనానుసంఘా
నాదెవకర్తృత్వమభవత్-స్వయంక్రియాభోగరహితోపితివ్యాకర్షణమి
న్యోబుద్ధైఃసన్నిధానాత్తక్తస్ఫటికవత్తథాభవతిత్యర్థః- ఉపమాలంకారః।

మూ. ౨౦. { శబ్దిగామనపశబ్దముచ్చతై వాక్యలక్షణవిదోను
వాక్యయా । యాగ్యయా యజనకమిణోన్యై
దాన్తై వ్యజాతముపదిశ్యదేవతామ్ ॥ }

౨౦ ॥ శబ్దిగామిః ॥ వాక్యలక్షణవిదోమీమాంసాదిశాస్త్రజ్ఞాః - యజనక
మిణోన్యై యజన వ్యాసారవంశంబున్నజ-ప్రేమాదీని తావదిన్ద్రత్యయః- అ
నాన్యైః పురితసువాక్య-పురితసువాక్య మనూచ్యయాజ్యయాఽహ మేవా
దీనిగుతః సాచస్త్రశాస్త్రపాత్యాతక భావే మేవాగృహత్యాదేవతా
మాన్యైః యుక్తః యుహంత్యైః ॥ చదోఃకుమిణ్యతోరితికున్యైః శబ్దసంజ్ఞా
తావదేవతావదీనిగుతాచామీనప్రసాదేన- ఉచ్ఛ్వైః అనపశబ్ద-అపశబ్ద
నిమిగం యథాతథా శబ్దిగాం అభిహితాంనున్దివశైవమోషైః ప్ర
కాశితామిన్యైః - ఉచ్ఛ్వైః యువాక్రియతే పురితానాత్-శబ్దసంజ్ఞ
దేహితానాత్ శబ్దే రాదికాన్యైః వాక్యైః దేవతామిన్ద్రాదికామపదిశ్యఉద్ది
శ్యైః ప్రవ్యజాతంపశుభాలోకాదీహావిష్ణుమూహం- కజ్యతే అనయోగయా
జ్యమేవాగృహత్యాయాగ సాధనంబుత్-పూర్వపత్తియోత్ బహుగు
హాభావకరితాః ॥ గాయనయాచ యుచప్రవచనశబ్దైః కుత్వ ప్రతిషే
ధాతియాఅన్యైః - అయన్యైః ర్విధిః - దేవతోదైత్యైః ప్రవ్యజ్యగా
యాగైః లక్షణాత్ - సచ గాయకసామాన్యతలహావనీయ-యజ్ఞ మేవాత
దాహావనీయైః సామాన్యవ్యాయైః ఫావాదన్యత్రైన్యచసంధేయైః- ద్రివ్య
గర్భాసాగ్యవ్యర్థవాక్రైః ర్విధిః శబ్దే యాజ్యా పురితసువాక్య ద్వాగా
మేవాగృహత్ర శాస్త్రోపిసాహిత్యాన్యైః ర్విజన్యైః బహుత్వవ్యవధేః తథాచ
మేగ్రావనుశేవపురితసువాక్యాయామాత్మానూంతత్ ప్రకాశితదేవతోదైత్యై
నాన్యగృహమేవాగృహతీతయా జ్యం తేవపక్షైః దేవసామానికం హవిర
గ్నైవత్యాగ్నిగృహాన్యైః స్వభావోక్తిరలంకారః!

మూ, ౨౦ { సప్తభేదకరకల్పితస్వరంసామసామవిదసంగముజ్జ
 గౌతత్ర సూన్యతగిరశ్చ సూరయఃపుణ్యశృంగజు }
 షమధ్యగీషత ||

౨౦|| సప్తభేద || తత్ర క్రతౌ సామానివేత్తీనిసామవిదమగ్రాతానప్తభేదం సప్త
 ప్రకారంయథాతథాకరేణహసైనకిన్పితాః సంపాదితాః స్వరాః ప్రస్తాద
 యః స్యతే కరవిన్యాసభేదాభివ్యజితసప్తస్వరమిశ్యర్థః కృష్టః ప్రభావః
 స్వీడియ స్ఫోరియశ్చతుర్థామం ద్రానీచత్వీనప్తసామస్వరాః సామబృహ
 ప్రాః తతాదికమసంగచస్తవితముజ్జగౌడదగాయత్ కించ సూన్యతగిరః స
 ర్వేనాచః ప్రియం సన్యంచ సూన్యతమిశ్యచురిః సూరయోఽద్వాదో హేమా
 గ్రాన్యశ్చాన్యదయః పుణ్యం శ్రేయస్కరం ఋచశ్చయజాంపిచతత్ ఋగ్వ
 జపంచగ్ని మిలథషెత్సేత్యాదికిం - స్విందైన్యకే ద్భావః, అచతురేత్యాది
 నాన్యం ద్వైసమానాంతః అధ్యగీషత అద్వైత్యమత్యభిగౌలుజ్జి విభాషా
 ల్యుకోరీతి గానాదేశపక్షే నుటాదిశ్చాత్ సేదః శిత్వేక ముమేత్యాది నాచ
 త్పంచ సప్త సామసామే గ్యుదివాప్య గ్యుని ప్రా స భేదో ద్రష్టవ్యః ||

మూ, ౨౧ { బద్ధసభామ య కౌండిగామయా వీక్షితానియజ
 నానజాయయా | శుక్ష్మజీవ్రణయనానిసంస్తృ }
 తే త్రైహావీంషిజహవాంబభూవిరే ||

౨౧|| బద్ధేత || బద్ధసభామయందభావకారం కౌండిగామరశ నాగుణ
 యస్యోస్తయా అగ్ని ధ్రృతస్సద్ధయోక్తయ్యేవ్యవః ఆశాసానాసామచ
 సమిశ్యపరేణ గాహావశ్యమూర్ధ్వజ్జమాసి నాం పక్షం సన్న హ్యుజ్జితం నీ
 చవాచయతే త్యేకే మాంజేన గామా అన్యతరీతః పాశేనయోక్తేణవే
 త్యావస్తంబచ నాత్ కిదాబుభాభ్యమన్యతరస్యమిహిదాప్ ప్రత్యయః య
 జమానోయస్త్యగ్నాన్యజేజేతానగ్నియజేతానా ప్రత్యయః తస్యజాయ
 యాపత్నావీక్షితానిశృప్తానిహాంపి ఆజ్యుని పత్నయే తత్తత్యాభ్యస్త్య
 వపత్నయే త్తేజునికుసంస్తారవిధానాత్ ఆకవాగ్రప్రధానశ్చాత్ సర్వే
 షామాజ్యానీవాం ప్రాణభ్యన్నాయయేన వివక్షితత్వవ్యవదేశః ప్రణయన
 న్నాన గాహావత్యామధ్యగ్యుని త్రైణయగనసాదనం ఆదిశబ్దాత్ పరి
 స్తరణపరిధానసంచ గాహసంస్తారసంగ్రహః త్రైప్రణయనాదిభిః సంస్తృ
 తే ఆహితాతశయే శుక్ష్మజీ అగ్నిం బహిశ్శుష్కాశ్చ్యవత్యైకత్యవరః త

౧౦౪ (మాఘకౌశ్యే-సవ్యాఖ్యానే-చతుర్దశస్సగణః.)

గ్రాహ్యహవశీయేజుహూతీచోద్యమానైసర్పిరాజ్యం ప్రతీయాదధ్వర్యం
 కథారంజుహూపాత్రం వ్యాపృతాయాగ్ శ్రువేణాహవశీయే ప్రధాన
 మిన్యామివచనాత్-తైః ఋత్వస్థిరగ్నోజుహవాంబభూవిరేజుహూ
 తైః కర్మణిబ్ధీప్రీత్యై హువాంశ్లువచ్చేతిపికల్పాదామ్ ప్రత్యయః ద్వి
 భావశ్చ అగ్రపిషయిస్యయోక్త స్యానుపాదానైవ విషయిణః కాంచీగు
 ణస్యైవతదభేదేనగ్నైశ్చాద్భేద అభేదయాపాతశయోక్తిరలక్ష్యారః అనుప్రా
 సేనసంస్పృష్టః॥.....

మూ. ౨౩ { నాంజనానిగదితంపిభక్తిభిర్వ్యక్తిభిశ్చనిఖలాభిరా }
 { గమేతత్ర కర్మణుః పర్యణీనమన్తముహ }
 { కుశలాగ్రప్రయోగిణః॥ }

౨౩॥ నేతి॥ తత్ర తస్మాదకర్మణామిభ్యకర్మణాః. అన్యథాశ్రుతస్యశబ్దస్యా
 న్యథానిగదేవనాదిభేదేనపరిణమనముహః తత్ర కుశలాః - ప్రయోగి
 యేషాం అస్మిన్ ప్రయోగిణః ప్రయోక్తారః ఋత్వజః-ఆగమేతమ్నాయేనిఖలా
 భిరేకభక్తిభిః ప్రకమాదిసుబ్విభక్తిభిః - తిజ్జీవభక్తిభిశ్చ - విభక్తిగ్రహణం
 ఎచనోపలభ్యతం - వ్యక్తిభిర్నిగంత్వైశ్చాంజనాముఖతః నిగదితః పరితఃనభవ
 త్యైకీక్యాద్వాదితీ నాంజనానిగదితం అంజనపత్రపసంఖ్యానమితిఅయన్ నభక్తా
 న్యసైశ్చస్యైశ్చాంజనానిః అంజనానిః సైత్యై యాంశ్చ ప్రతిరూపకమ
 వ్యయంతి త్వాదేః. అంజనానిత్యయార్థయోరివిశిష్టః-అంజనాతత్యతోము
 ఖ్యవృత్తైశ్చత్యధాః. అస్మిన్ వయేతనైకపద్యనియమాః తన్తంత్రంకర్మాం
 గుపేతవాక్యంపర్యణీనమన్తపరిణమయంతస్తత్తత్తవంత ఇత్యర్థః-పరి
 ణాత్వాత్ నముధాతోః శోచజేపన్వద్భావే సన్యత ఇత్యభ్యాసస్యైత్యం
 దీఘాంతఘోరితీసుః ౩ ఉపసర్గానసమాసేషోపదేశస్యైత్యం
 స్యైవంత ఇత్యాద్యుపామాం. అగ్ర నాంజనానిగదితమిత్యస్యవిశేషణ
 గత్యమంత్రపరిణమనహేతుత్వాత్పాక్షాహేతుకం కావ్యలింగమ్॥...

మూ. ౨౪ { సంశయా యదధరో స్వరూపతాం చూరభిన్న ఫల }
 { యోగ్యక్రియాంత్రాః శిల్పకనవిదస్సమానయో }
 { విగ్రహాన్యవిసమ్యుక్తైరితే॥ }

౨౪॥ సంశయాయేతి-సంశయాయసంశయోగాత్పాక్షనాయనరూపతాం
 సాదృశ్యవ్యధరోరుభయగ్రరూప సామ్యానయంసఃఅయంన వెతినంశయో

ఽప్యోరిత్యర్థః-యథేంద్రశత్రురిత్యత్రేంద్రస్యశత్రుఃశతయితాహంతేతి వష్టీత
 త్నగుమపిడ పెంద్రశత్రుర్యస్యేతిబహువ్రీహిరితిసాదూప్యాత్ సంతయఃతిశా
 యమేదోషమాహ-యాద్యేక్రియాంప్రతిప్రకృతకర్తృత్వాంప్రతితాముద్దేశ్యే
 త్సర్థః-చూరభిన్నమత్వంతేవిలక్షణంఫలంయయోస్తయోర్ధ్వభేదాత్-ర్థిణః
 ఫలభేదంప్రతిపాదయతోరిత్యర్థః- యథేంద్రశత్రురిత్యత్రేంద్రవష్టీసనూ
 సేవృశ్రస్యేంద్రహంతృత్వంబహువ్రీహౌతుతేస్యేంద్రేణవద్యత్వమితిఫ
 లభేద్యతభావః-సమాసయోరివంధియోఃప్రసక్తయోః సతోరిత్యర్థః-
 భావలక్షణసప్తమి-శబ్దశాసనవిదః-శబ్దశాస్త్రజ్ఞః-అన్యేమామనధికారాని
 తిభావః-తెప్రకృతాఽముత్పిజఃస్వరేణతత్త్వమాసంహితస్పరవశేనవిగ్ర
 హం-వాక్యేనసమాసాథానాభిధానంవ్యవససునిశ్చయః- అస్మిన్సరేయం
 సమాసః తిశ్రాయంవిగ్రహభితిఅన్యతరపక్షేవధారణంచక్రుః-యథేంద్ర
 శత్రురిత్యత్రేంద్రపూర్వపదాద్యగాత్యేనబహువ్రీహిసమాసనిశ్చయ
 ఇంద్రఃశత్రుర్యస్యేతివిగ్రహవధారణమిత్యర్థః-వ్యవసూర్వస్యస్యతేలి
 ట్పితదేనభిత్వాత్పేద్విర్వచనాదికార్యేయైర్జాసాదేశః-అత్రసంజయజన
 తిత్వఫలభేదప్రతిపాదకత్వపదార్థయోఽశేషణకత్యాస-దిగ్ధన్యాయః
 ప్రవతతేతిభిన్యామేనవిగ్రహవ్యవసాయహేతుత్వాత్పదార్థహేతుకం
 కావ్యలింగమలంకారః ॥

మూ, ౨౫ { లోలహేరిస నాశతప్రభానుండలే నలసతాహస |
 వివ'ప్రాజ్యమాజ్యమసకృద్వపట్ట ప్రవిమ' }
 మసమలీధపావకః ॥

౨౫॥ లోలెతి॥ లసతాప్రకాశమానెనలోలాశ్చలాహేతయోజ్యాలావప
 రసనారసజ్ఞః • వహ్నోర్వయోజ్వాలకీలావదిహోహిశ్శిఖాస్త్రి
 యాంరసజ్ఞారసనాజిహ్వేతిచలమరః-తాసాంశతానితేమాంప్రభానుండలే
 నహసన్నివేతిహాపక సంకీర్ణత్రైతూపావకావహ్నిః-వచనకృగం-
 వచట్టారేణత్యక్తంహుతమిత్యర్థః-హుతంత్రిమవపట్ట ప్రవిమిత్యమరః-
 దిగులీనుసమసునిసంశుద్ధమిత్యర్థః-మలీనుసంతునుగినమిత్యమరః-
 త్నాత్మమిసైత్యాదినామలశబ్దావ్యవస్థభేదానాచ్ ప్రత్యయాంతోపా
 గః-ప్రాజ్యంప్రభూతమాజ్యమసకృదీధపావకయత్-లిహేష్యరిత్యాంత
 లతీతకీ-మూఢభిభత్సంఘపస్తభోభిభత్సంఘపైధలోపదీర్హా॥

౧౦౮ (మాఘకావ్యే-పంచాఖ్యానే-చతుర్దశస్సగః.)

జః-శయాసంకర్షతే, పరినిబభృశ్చైవసితసయసిపునహనుత్ స్తుస్వజ్ఞామితి
షత్పమ్.

మూ, ౩౦ { శత్రునిత్యహితోపహూఃషు పోషితేషుపతిషు }
{ ద్యుయోషితమ్ | గుంభితాశ్శరసివేణయోభవన్ }
{ ప్రభుల్లసురపాదపత్రజః || }

౩౧|| తత్రేత || తత్రత్రత్రనిత్యహితోపహూఃషుకృతహ్వ నేషుపన
షుభత్ఫోషు ఇంద్రాదిషు పోషితేషుప్రవాసంగతేషునత్సువ నేతి త-రి
క్షిప్తవసతిఃకుంభోరితదాగమః - ద్యుయోషితాంస్పృశన్త్రీ శాం ఇంద్రా
శ్యాదీనాంశరసివేణయోజనా ఎవగుంభితాఃగ్రాధితాః - ప్రభుల్లాఃపికిసి
తాఃసురపాదపత్రజఃసుందరమాలాః - గుంభితాఃనాభవన్ - అత్రసుర
యోషితాంవేణ్యసంబంధేపసంబంధోక్తైః సత్సంబంధేవ్యసంబంధోక్తైశ్చఅ
సంబంధేసంబంధరూపాహితయోక్తైఃసంబంధేఅసంబంధరూపాహితయో
క్తైఃతాభ్యాంకృతేరదత్రత్వేవ్యజ్యతేష్యతలంకారేణవస్తుధ్వనిః||

మూ, ౩౧ { ప్రాశురాశుహవనీయసుత్రయైతేనదీఘావహ }
{ రిన్వసున్యసిఃఉద్ధరానధిమేధిసాదసోదానివాం }
{ త్వవిబుధాఃచిన్మిత్రైః || }

౩౨|| ప్రాశురీ|| విబుధాఃసురాశ్చిక్రకృతౌతశుక్లిప్తంహూయనభ్రాహ
మయింహవితజ్యాదికప్రాశురీప్రాశురీనంతభాగయిత - అభిభావనాగ్
త్వివేదనాదికాయేఃఅతలదేరిత్యభ్యాసదీఘాః తేనహవఃప్రాశునెనదీ
ఘాందిరిభోగ్యమవిరిన్వంజెవత్వమన్యసః పాఘ్నిః ఇహోగాలుజీతగా
దీః - కింబలధిమేత్యంతమేధితోజసోవధేరిబూస్సంతః - ఉద్ధరాద్య
ప్రాణదానవాదలసురాంశ్చఃజిన్మిత్రైశ్చివంతఃవిభూత్వాజ్ఞయతేకరరిలి
తఃపితవాభ్యాంజేరిత్యాత్మనెపరం - అగ్రివిబుధావాంజీమామరత్నాసుర
పితయిత్వాంజేరిత్యసంబంధోక్తేరితియోక్తిఃఎథితోజస్త్యస్త్యవిశేషణగ
త్యాఃజయహేతుత్వాంజేరిత్యపితృత్వాంజేరిత్యపితృత్వాంజేరిత్యప్రాభుల్లసుర
విజయక్రియాసముచ్చయాయోజనముచ్చయాలంకారిభాగసంకరః • గుణక్రి
యాహూయోఃసముచ్చయిభాగసంకరః.....

మూ, ౩౨ { నావనారిమగిమోక్తిమిత్రీయాస్తర్వమత్రప }
{ నపాశిసాధనమ్ | అన్యతేరితిపరిష్పరింభయఃచక్ర }
{ శాన్సిరిపతేన్విసంపదః || }

౨౨॥ నాపచారేతి॥ అత్ర క్రతౌ-కృత్ కుత్రాపిక్రియాః - కమాణీలప
చారం లోపవస్యాసాదికోషన్నా గమా-గమెలుజ్ఞప్తమాదిత్వాత్ ధైర
కాదేశః॥ అనపచారే హేతుమాహ-అత్ర సర్వం సాధనం సమపాదినం పన్నం
పద్యతేః కథారిలుజ్ఞోచిన్ తేపద్యగిచిన్ ప్రత్యయః-కమాణీవా సంపాది
మిశ్యథాః, చిన్ భావకమాణోరిచిచిన్ ప్రత్యయః సాధనసంపత్తిమేవవ్య
నక్తి సత్త్రం యజ్ఞతంత్రం ఏమామస్తీనస్త్రిశాం ఋత్విజాం • సత్ర మా
చ్చాద నెయ్యజ్ఞాత్యమగః-ధియ ఉత్తరోత్తరప్రయోగ విజ్ఞానాని-తమక్తంత
చతుర్థాత్మ-మాణోభిసమీయే తేదంకరిష్యామి-దంకరిష్యామి-తథాన
రపతే-రాజ్యసంపదః-పదార్థానమృత్యుశ్చపరస్పరం లత్య శేరిత అతిశయి
తపత్యః-ఉభయోపయోగమగ్రాత్యథాః-జ్ఞానద్ర వ్యేహిక్రియాసాధన-
తస్సంపన్న స్వకుతః క్రియాపచారభిభావః॥ అత్రానపచారవాక్యాక్షరస్య
సాధనసంపత్తివాక్యార్థహేతుకత్వాత్ వాక్యార్థహేతుకం కావ్యనిగంత
చ్చపరస్పరాతిశయక్రియాపాపగర్తసామ్యగమ్యావమ్యకేవలప్రకృతధీసం
పన్నోచరయాతుల్యయోగితయోజ్ఞేతమిత్యనయోగంగుః-గితియాసంకరః॥

మూ. ౩౩ { దక్షిణీయమధిగమ్యపక్షక్రిత్యపక్షక్రితావనమధిగమ్యజ
నూ. ౩౩ { ప్రజన్మ । దక్షిణీయపక్షవ్యవశిక్ర గద్దక్షిణాస్పవని }
రాజసూయకీః॥

౩౩॥ దక్షిణీయమితి॥ అథానంతరం-దక్షిణీయో దార్యవాః-దక్షిణీనరలోదా
గాదిత్యనరః-క్షితిపదః-రాజా-దక్షిణామహాశివదక్షిణీయః-దక్షిణాః-దక్షి
ణీమోదక్షిణాహస్తత్ర దక్షిణ్యిత్యపీత్యనరః-కడంగర దక్షిణాచ్చతతి
చ్చప్రత్యయః-తంపక్ష క్రితః సాప్తధిష్ఠితాయాః-పావనంపావయితారం-పావ
యతేః-కథారిలుజ్ఞోచిన్-జన్మప్ర జన్మత్విగ్ధగమిశ్యథాః • పక్షక్రితః-పక్ష
క్రిత్యమసారేణాధిగమ్య ప్రా ప్యసవదిగాజసూయస్యదక్షిణాః రాజసూయ
కీః-రాజసూయకాంతోక్తాత్యథాః-నిస్యచదక్షిణాయజ్ఞాభ్యభ్యంత్రోత్త
స్యేకాదేశ్యేతిధానాభ్యత్యానివాజీపదక్షిణాయజ్ఞాయానిగోహితాభ్యదిరి
• యజ్ఞదయేకు దక్షిణీత్యనరః-అత్ర దక్షిణాగ్రః-స్వూర్ధ్వః-గాజసూయకీ
రిరిదక్షిణార్థ ఏవతకోఽథానాత్ వ్యవశిక్ర గద్దక్షిణాస్పవని
త్యథాః-విశ్రాణనం-వితరణమిత్యనరః-త్ర గదా నెకధితోలుగజ్ఞేత్య
చమ్యపథాయాచ్రాస్యః-వృత్త్యమ-పా సోలంకారః॥

మూ, ౩౪ { వారిఘోర్నమఖిలానున త్క్రయాబద్ధ శుద్ధిమథ
 నానీజవత్ | భావీచిత్ర కిఫలంమహద్విజయైశ్చ }
 భూమిషు నరాధిసోవవత్ ||

౩౪|| వారిః||నరాధిసోరాజా - స క్రియాభిః||పైకానిసంస్తారైః||కషణాదిసంస్తారైః||పృథ్వీపృథ్వీశుద్ధిః||పృథ్వీశుద్ధిః||పృథ్వీశుద్ధిః||పృథ్వీశుద్ధిః||పృథ్వీశుద్ధిః||
 శ్రభూనయః||శ్రభూనయః||శ్రభూనయః||శ్రభూనయః||శ్రభూనయః||
 యోనిభార్యయోనిః||వైజయంతీ||భావీభావీవ్యత్||మహాత్మ్యం||స్వగౌరికిం
 ధాన్యాది||చంద్ర||శ్రవణ||శ్రాతా||శ్రవణ||వానపుంసక||స్వేతి||కిల్బ
 స్ను||మాగపత్ర||పిమ్మ||ధవానీజవత్||బీజై||ప్ర్యుత్థం||వారిపూర్వముదక
 రానఘోర్నమఖిలానున-తక్రయాబద్ధ-శుద్ధిమథ-అత్ర-బీజవరిత్యు
 పమా||శేతుల్యమి||శుల్య||ధౌ||వ||భా||నా||త|| తథాప్య||వాపక్రియా
 యో||గ||త్||ద్వి||జ||యై||శ్చ||నూ||ప||స||మా||సో||మో||ప||మ||త||స||మా||సః|| కింశురూపక
 స్యం||ముపమానిమ||ధా||పిత||ద్వా||ది||స||కి||రః||

మూ, ౩౫ { కిన్ను చిత్ర హాథి వేదిఘోర్నమఖిలానున ద్విజగతా
 నిజాయితే | రాజని పుష్పవిరేని రేనసం ప్రాప్యై
 పిమ్మలం ప్ర క్రిహమ్

౩౫|| కిన్||భూపతి||ధి||వేది||వేద్యాం||హ||వేద్యాని||శ్చ||కః|| భక్త్య||కే||
 ని||యా||భా||వ||ద్వి||జ||గ||తా||న్యో||న్యో||గౌ||ద||క్ష||య||ః||కి||ర||ప్ర||గి||ప్ర||హే||ద||క్ష||
 గౌ||ద||క్ష||య||ః||ప్ర||గి||ప్ర||హే||ద||క్ష||య||ః||తే||ద||క్ష||య||ః||ద||క్ష||య||ః||ద||క్ష||య||ః||
 ప్ర||హే||ద||క్ష||య||ః||నా||నీ||చి||త్||వే||పు||ష్ప||వి||రే||ని||రే||న||స||ం||ప్ర||ా||ప్య||ై||
 పి||మ్మ||ల||ం||ప్ర||క్రి||హ||మ్||

మూ, ౩౬ { సస్త్వహస్తకృతవిహ్న శాసన్గపాకశాసనసమా }
 { సశాసనః | ఆశ శాకతపనాణవస్థితేవిప్ర సాద్ర }
 కృతభూయసీభువః ||

౩౬ || సర్గః || పాకో నామలోపి రాక్షస్తస్య శాసనః శాసకో హంతా పాక శా
 సః ఇంద్రః తేన సమానశాసనః శుల్యాబ్జ ఇత్యర్థః స రాజాస్వహస్తైః కృ
 తం విభతం విహ్నం స్వనామలెఖాదిలాభం యేషు తాని శాసనాని శాసనవ
 గ్రాణీయస్య సః కస్తస్వహస్తలెఖాకిత శాసనస్సన్నిత్యర్థః ఆశ శాకతపనాగ్ల
 వస్థితేః శశాంకతపనాణవానాం స్థితీనభివ్యాప్య అకల్మషిత్యర్థః ఆభి
 విధావాక్ ఆత్మగ్యా నాభివిధ్యో రితి వికల్పాకసమాసః భూయసీభువః ప్రౌడే
 యభూమిః విప్ర సాత్ విప్రాధీనాః క్ష దేమ తా జైతరకారాత్సాదిప్రత్య
 యః అకృగృతవాన్ చ త్తవానిత్యర్థః కృభోలుజితేన్ క్ష ఉత్సే సించకి
 త్వే ప్రాప్యనం గాదినిశకారలోపానుతా భావప్ర-పాక శాసనఇత్యుపమా
 ను ప్రాసయోః సంస్కృష్టిః ||

మూ, ౩౭ { శుక్లమశ్రుః పిరోధివిభ్రతం శాస్త్ర మ్ముజ్జవహవ }
 { గణసః కైః | పుస్తకైస్సమమ సౌగం మ్ముహు }
 వాచ్యమానమశృణోద్విజన్తవామ్ ||

౩౭ || శుక్లమితః || అసేన్యః శుక్లమాచారభూతం అన్యత్ర విభక్తిపరిణామే
 నిశుద్ధైరకలంకైః శ్రుతిపిరోధివేదవిధ్వంసభవతీన్య శ్రుతిపిరోధి శాస్త్రం
 విభ్రతం అన్యే ధాగయంతం సకలవైదిక శాస్త్రాభిజ్ఞమిత్యర్థః వాభ్య
 ప్రాచ్యగ్నిరిమమప్రతపేధః అన్యత్ర నివ్యాతరయావేణ శాస్త్ర విభ్రద్భిః
 ఉజ్వలం వెషేణ బ్రహ్మవచన సేవ దేవీప్యవాన అన్యత్ర వృషాశ్రాదివాశో
 భమా నైః యశుః వాచ్యమానమమమేరంసుణభగతే జ్ఞేయచ్యమానం గణ
 కై వాచివిభ్యామనసాపి నానః కీకన్యమానం అన్యత్ర వాచ్యమానై
 ద్విజగణిని వ్యాఖ్యానయా నైరిత్యర్థః ఏకే శ్చేరాదికాన్ గణనానాం
 శాంజాదేశ్యపాద్విధానుకేయితి యుక్తిస్త్విజ్ఞానం బ్రహ్మణానాం గణంత
 వర్తనం కైరసంకీర్ణాక్షులైః అన్యత్ర జాసనః కిరంహినిమిషపరిణామః పు
 స్తకైః సమంపుస్తకై స్తే శాస్త్రైస్సమలశృణోత్ దానకాలే ప్రత్యేకం తా
 మ్నానాం గుణాగ్రాహ్యైశ్చ శ్రుతవానిత్యర్థః ముఖ్యే గ్యానాగుపపుస్తక
 ధారణవిష్వజ్జగణత్వేనోక్తమిత్యుపమాః అత్ర పుస్తకైః సమం ద్విజగణ

౧౦౨ (మాఘకౌట్యే-సవ్యాఖ్యానే-చతుర్దశస్సకాః.)

శృంగోదరి సంబంధిభేదభిన్న. యోః శ్రవణయోరభేదాధ్యవసాయాత్ భద్రైశ్చ భేదమాపాతశ్చ యోక్తిః చ మంత్రాగ్రీవస్వయానాం ప్రకృతత్వాత్. పుస్తకానీవ ద్విజాగ్నివైవక్షికోపమానోపమేయభావపర్యవసాయినీశ్లేషసంకీర్ణాన హేమూక్తీరలంకారః. సహాభేదానన్వయోయత్ర భవేదతశ్చ యోక్తిరతి. కల్పితోపన్యసర్యంతాసాన హేమూక్తీరిహవ్యతెఱ్ఱలక్షణాత్ కదత్ పుస్తకైః సమం వాచ్యమానమిత్యయోదయత్వా పుస్తకేషున్విజగతాల్లెఖ్యేష్వగ్నిభ్యవ్యాఖ్యాయమానమిత్యవత్తుతే. తైః పుస్తకేషుకాస్త్యభరణాసంభవాదవర్ణాసంకీర్తైరిన్దిష్టవిశేషణావగతశ్లేషప్రక్రమభంగః. పుస్తకానాం వాచనకరణత్వాన్విహాః. భృత్యైయభ్యర్థముక్త సహూక్త్యలంకారభ్రంశశ్చైవవివరమాదయోదోషదుస్తరాభ్యంతరినిస్తారణః.

మూ, ౨౮ { తస్మత్ త మనసాముపేయమాంద్రస్తుమాహవన
మా, ౨౮ { మాగ్రజన్మనామ్ అపి క్షేయవినివారితాభిధిక్తతత్త్వ
మాత్రమగునున్నవాతే.

౨౮॥ తస్మిన్ అనివారితాః ఆప్రత్యఖ్యాతాఅతీతయోయోనః. ఆశ్రమాశాంబ్రహ్మచర్యసనీవాసుర్యాయుతానగాజాతసమంతాజ్ఞహేమూర్యస్త్రిన్దిత్యహం సంయోగం బుహూతేః క్షేయోక్త్యైవ ముపేయమామాగతానాం అతేవ ప్రకటనానీందనత, మాదీర్గనాత్ హృష్టచిత్తానాంత్రైవ వాంఛితభిషాధాన్యకేమనాభిసంధానం. వక్ష్యతీత్యాదివాదభోప్రత్యయః కరుణం నాద్రేవ తే. నిశ్చంఠః. శ్రావ్యతేః పుమాదిత్నాల్లక్షణైరజాదైః. అత్రానివారితాభిధిక్తస్వకేతనగత్యాశ్రమవివేకహేతుత్వాత్తావ్యలింగంపదమప్రాప్తవసంస్పృశ్యతే.

మూ, ౨౯ { కృత్యమాణమపియన్తరాసకం ధూరిపారమువనీ
మూ, ౨౯ { మునిశ్చన్యాయే అనివాదసర కాంక్షిణోబహిస్త
స్యకర్మమపిదీప్యతన్నపాఞ్.

౨౯॥ కృత్యమాణమపి. యదీరిన్నింకృత్యమాణం అన్విష్యమాణమపి మరాసకం ములాభం. ధూరిపారం వాహాపారిడవదీకృతముపాయినీకృతం. మనసాతథాసంకల్పితమిన్ద్రేయః. ఉపాయనమువగ్రాహ్యమువహారస్తభోపదేయమరితద్రక్షం శ్రేష్ఠవస్తు. కన్నంత్రే ష్టేనానాపీఠవిశ్లేషః. పుతాః స్వముమవనియతస్య రాజ్ఞానవిసరి కాంక్షిణః. సేవాసమయంత్రదీక్ష మాతాః.

బహిరాసత్తస్థితాశ్చైత్యశ్చ ద్భాతియోక్తిః - అగ్రరత్నై ఉపదా త్వస్యా
రోవ్యమాణస్య వ్రక్ష్మతోపయోగాత్పరిశోమాలంకారః॥.....

మూ, ౪౦ { ఏకవివచనముయందొప్పుపస్తశ్చమాపకమతక్యత
 క్రతః । శ్యాశాలినితపస్సుతేయయుస్తర్పపా
 ధివతనాన్యపిక్షయమ్ ॥ }

రః॥ ఏకత్వతి॥ ఏక ఏవన్యపాయన్వసుధనందకౌ-ఉపాయన శ్వే నేః భావః-తద్ధ
నమేవక్రతః సమావకం సంఘారకం-అతర్క్య-త-తక్షిణాదానాదిక్ర శువ్య
యపర్యాప్తతయాతకేతమిశ్యథాః-తవస్సుతేథమౌపుత్రే శ్వాగ్రకాలిన
తపన్వ పాథివధనాన్యపిక్షయఃవ్యయంయయః-అత్రై కపాథివధన
స్యక్రశుసమావక శ్వాసంబుధేపినవపాథివధనానాం చక్షయానంబం
ధేపితత్సంబుధౌకైరశయోః-తయోన్యపాపేక్షతాన్వజాతీయసంకరః॥

మూ, రం { ప్రతిరస్యదవలోభవ శ్చధాయత త్ప్రియిదిక్షివహో
స్యపాఃస్పృహే శ్చైరితి మాగవన్ముచిన్నా రివేళ్ళని
హితైరుపాయైశ్చః!.....

రంగా॥ ప్రీతిరీతి॥ దక్షతోదానంపర్వతోస్య గాఙ్గస్తథాతేనైవ ప్రకారేణ రా
జోపాయ నానాం అధిపాత్క రణేనైవ ప్రీతిరాసీత్ న కుకోశ గృహపణా
దెత్యర్థః శుతఃయెవ కారణేతస్య రాజ్యః ప్రయిందిరపణః ప్రయిందిర
మిచ్ఛసిః క వాఘపిపాసు ప్రభృతి త్వాద్విప్రీయాసమాసః పృపాః స్పశిః శై
అధిభ్యః ప్రతిపాద్దితైః స్పశానం ప్రశీపాననమిత్యుచః ఉపాయ నైగుప
హాగైరధికలయితా తథా ముచమాగమగప్రాప్తాః తతేన ప్రభు ప్రీతిసిద్ధేః
స్వోపాయ నానాం సద్వినియోగలాభా చ్ఛేదభావః అపవత్తవేత్త నిఃపితై
ముచనం నాగమగతవోక్తి ప్రయోజనాసిద్ధినిభావః యేనైవ రాజ్యామ్యా
దాస్యస్య చమహాగదర్శలాభః తేనోపాయ నానాం అధిపాత్క రణాదేవ
రాజ్యః ప్రీతిరాసీత్ న కుకోశ గృహపణా దెత్యర్థః అతఏవ దానసంగ్రహ
యోః ప్రస్తావనాః ప్రీతేనంగ్రహపరిహారేణ దానపవనియమనాత్పరిసం
ఖ్యలంకారః ఏకస్యానైక ప్రాప్తావేకత్రనియమనంపరిసంఖ్యలంకారాత్
ఏతేన సర్వస్వదానంవ్యజ్ఞతెగ్యలంకారేణ వస్తువ్యనిః

మూ. ౨ { ముంలమున్నపిలముకృతాహితఃశిష్యభూతనశిష
 త్నకమగణిసస్పృహన్నచరభిన్నాపావరెగో
 రవేదవద్వశేతరామసా!

౪౨॥ యమిః॥ లఘూకృతాల్పీకృతాఅహితాః శత్రుః ప్రాయోవసః - సరా
 జాశ్చ పృథుల్యుచీవ్యభూతం॥ భూతం త్వేదోపిశాచాదౌన్యాయోసత్తోవ
 మానయోరిత్యపిశ్చ్యమప్నృపేతినమాసః॥ యంన్యపంలఘుచ్యపీయజ్ఞీయపశు
 తగ్నతాదికర్మశీతశీవత్ అజాపీత వాక్య సర్వశాస్త్ర్యశాఖ్యశ్చైవీశ్చైరజా
 దైవః శాస్త్రపదజ్ఞోహలోరిత్యకారః॥ అసాకనాకరోచ్యపః అపనైస్తోవై యః
 స్పృహః॥ సస్పృహం అహూతా సన్మానశ్చ సాశీలాషం గౌరవేణ చ వ్యోయమి
 త్యాపి ర్విశృణోతే గాం-అంశయేన దృప్తః॥ కృశేకమణిం॥ ౧౬ శ్చైవీత
 రప్రస్థియోకి మ్యేజవ్యయహానాన్వక్రవ్యప్రకషేతత్యామ్ ప్రత్యయః
 క్షణశ్చగ్నాస్వః భక్తిగ్నీవ్యయసంజ్ఞా- అత్ర కర్మాకరస్యస్రవస్యేతర
 న్మృతకృత్వాకపిశ్చ్యచరణానాకనాన్వసః॥ బలశ్చేపిసంబంధోక్తైరతతయోక్తిః
 తయూరాజ్ఞోపరియత్యాగ్నాన్వవ్యజ్యతత్యగ్యలంకారైః వస్తుధ్వజః॥

మూ, ౪౩ { అత్యంతం నుని శాం ప్రకంపనైర్గతిం పితాం మహుర
 మూ, ౪౩ { స్వీగృహ్యః॥ వాదిరోపితవ తామునాహహిం రాః }
 { యుపిపయాపిభేదైః..... }

౪౩॥ అద్యైః అత్యంతోపరిః అదివ రాహః॥ వరాహాన్మాకిరోఘృష్టిరోల్లసా
 గ్రహాశ్చిహ్యం నునిః తేనాదిత్యాదిల్పకౌష్ఠ్యగౌరవే ధాపప్రకంపనైః
 ప్రకంపనైః భేదావాచకాభ్యుక్తప్రముఖైః ముహూర్తాః॥ అత్యంతోభేదాం మహిం-
 అన్యగ్నాన్వీనితనైవం నూపయాచరే నావ్యక్తిం॥ అయానాన్వీనితాయాం
 వాదిరోపితవరాహాన్మాకిరోఘృష్టిరోల్లసా గ్రహాశ్చిహ్యం నునిః తేనాదిత్యాది
 అమునాగాజా- రాజకాయ రాజ్ఞాం సముహామ్॥ అగ్నోక్తౌక్త్యాచనాను
 భాప్రత్యయః పితయాః దేశాః॥ పృథ్వీసూర్యోదయాయానవర్తనమి
 త్యనూరః పితృదేవతాస్యామిహ పితృదేవత్రైకవిజయోక్తౌక్త్యాచనాన్వీనితాయాం
 పితృదేవతానూనూ సేవ్యకాః॥ అగ్రాపరామూలనూ హేమధ్వజవాన
 యానూనూ దేవతానూ॥ కింధాపితవా శ్చైవీతపమానావపమేయస్య అధికృ
 క్తివాన్వీనితైకాలంకారః॥

మూ, ౪౪ { అగ్నాన్వీనితవైవేదానానన్వసంపకవికారిమా
 మూ, ౪౪ { ననుగిన్రీనాలిచరణౌహహావేశాన్త, వాదివప }
 { రాంభౌధిభావః..... }

౪౪॥ అగ్నతాదిః॥ సగ్నసంపదాసగ్నసుతాశ్చ క్షేనబలాశ్చ క్షేనబలః॥ కారిమాన

సోలంభభయభ్యాంలనువస్తుతది త్రైత్యశ్చర్యః*సత్వంగుణేపితాదౌబలే ప్ర
వృత్త్యభావయోరిత్యభయశ్రాపిఃశ్వః. అసారాజాశ్చిత్రస్థితానాం త త్
జహ్యతిఅస్మిన్నిత్యాహవోయాగఃఽయదోరవితిజుహూం తేరప్ప్రత్యయే
సుతానాదేశో-అహూయంతేత గ్రహోస్మిన్నిత్యాహవోయ్యుధ్యుజేయి దైత్య
ఃహ్యయతే రాజ్ సూర్యాదప్ప్రత్యయఃసంప్రసారణంద* ఆహవస్సంగ రే
యాగ ఇవిశ్వః - సహమాతస్త్విన్యహాహవేవ్యపసి తేననిశ్చి తేనధనబా
భుంగిశ్చితవతా - అన్యత్ర జయోహ్యశ్చ్యవేణినిశ్చితవ తేత్యకణః - వ్యవ
హారాత్ స్వతేనకమకాదవ్యః వక్షి తేకమణిక ర్ధరి క్తః.ప్రసిద్ధివివ
తౌతల్లకమణోకమికాక్రయేవచనాత్-చేతసాలగ తాత్-చేతసాస్వ
యంతిశ్చిత్యాగతానిత్యకణః-అథిసోయాచ కాత్-శశ్రురేవశాత్ర వఃస్వా
ధేవాత్ ప్రత్యయోరాశునవత్-వరాజ్ముఖోనాభవత్ * అహవేవ్యనివతి
శ్వప్రజానాందైవపాలనమ్ శుశ్రూహా బ్రాహ్మణానాచరాజ్ఞాంత్రేయ
స్మరంపరిమితమనుష్ఠరణాదితీ భావః* శ్చేషసంకీర్ణయముపనా॥

మూ, ౪౫ { సైకతాధికనమవిజ్ఞయమువలనకావిశిష్టమనచకా
లమాక్షివత్ । నాదిత్యానమకనమకనయర్థమిష్ట
మపివాన్యశేతనః ॥ }

[illegible]

మూర = { నిమగ్నమును ముఖానభివర్ణితముగా వర్ణించిన
సంపుటమును పై ముద్రకమునకు సమీపమున నున్నది }
రమ్ము కన్య పరిహారము మామరమ్ము!

శ్రీనివాసాచార్యశాస్త్రి కారణసామగ్ర్యంకార్యానుష్ఠానశాస్త్రకీర్తిల
క్షణాత్ ||

మూ, ౮౮ { మహానామవనమేవ కామతఃస్వంచరీపకజనైశ్చిహ్న }
 త | పాక్షానాక్షరమీతితదాభవద్దీయతామిత
 బహుతస్వజనై || }

౧౫॥ దక్ష నేటివనీపకజ నెతిధిజ నెదక్ష నానువదం - రాజావలోక నా
నంతర మెవ ప్రా క్ష నామకృ త్వై వెత్యక్షః* ఎనీప క్షాయాచనోమాగ్గ
నోయాచ కాథినౌ అన్వగన్వక్షునును కేనుపదంక్షీబునువ్యయమిశ్యనరః-కా
మనోయ కేచ్చంస్వంధనమధిగచ్ఛగిలభమా నెసతి త దానీయ తామితి వచో
నీయ తామి త్యేతెత్పదం ప్రా క్ష నాయాష్టా నుహ్యందీయ తామితి యాష్టా
నైనాక్ష సైవరహితంసూర్యంసత్ త దాతినజ నెన్యాగె అభ వత్ అవ
తత-నుహ్యందీయ తామితి అథి వా క్యా థా వాద స్సేనీయ తామితి దాత్య
వా క్యా దేవాన్వక్షమభూదిశ్యక్షః . అధి నామాగ్గనుమెవ యాచన
మిలిచి వెకీ వాకింయా ష్టా దైన్యక్షణనచాపరె నెతిభావః. అస్రదీయ తామి
తినచనః ప్రా క్ష నాక్షణజ నెనాతినజ నాక్షణ తా క్షనాదకస్యా
నెక్ ప్రసక్తా వెక్ ప్ర నియనునావ్యాపరిసంఖ్యా॥

మూ, రఁ { నాన వాస్తవసునాథఁ కామృతానా వికీర్ణగఁదె
నరొగితా. ఇచ్చితాశికుమనామనచ స్రవ్యగా
మితమపెయ్యుమాసః॥

రగ|| నెగి || అక్షరకామ్యశాలక్షరమాత్మనభివ్యభావనాధివాక్యకామ్య
మృగికామ్యప్రత్యయేనవాదిధానుత్పల్లవిః || తా|| దేశః - తత్సంః ఉపె
యుషా చాప్రవతాపురుషేతివనవాప్రవమనాలలభ్యధనేననప్రత్య గామి
నన్యవనిరోగితాఉపెయుషాలదిగ్విగతదేవతశమిగిరోగేణంగోగవ్యాధిక
దానయాభివ్యనరఃనప్రత్యగామి- అశిశుంభోస్తుభివ్యతాఉపెయుషాల
వాసుషాచనాశితేనాభిక్తవితేత్యథః ఉపెయువానాశ్వాచనూచాక
శ్చైవీక్యమప్రత్యయాంతోనిపాతః - నప్రత్యగామికింతునరైశుపిగణా
కామేనైవప్రత్యగామీత్యథః - గమేభావేయకీలతాధిరోగయధితా
వాప్రకృతానామేవభూణకామ్యసామ్యవ్యవ్యాపన్యత్వత్ కేవల
ప్రకృగపక్షయాతుల్యయోగితాతథాచయోయజ్ఞానులతః సతత్సర్వమే

౧౨౦ (మాఘకావ్యే-నవ్యాఖ్యానే-చతుర్దశస్కంధః.)

త్యయః-ఓకసోవెశ్యస్థానస్యవిదఃకోవిదఃగుణవోషయోఃకోవిదోపవేత్తాత్మం
 కరణీయవస్తుషుకర్తవ్యాభౌమఅత్తనైవస్వయమేవ పరోప దేశానపె
 శుయోవెత్యథః-ప్రకృత్యాదిశాస్త్రే తృణియాకిన్న వేస్సేవణం జానానీ
 తృథః-తథాపిజ్ఞాత్వాగున్న పుచ్చసీతనకింతుపుచ్చస్యేవెరియత్-జ్ఞా
 నప్రసక్తపుచ్చా-షెధనివారణాయః-భోద్వయం - తత్రశుర్వమయోగేతి
 యంక్రమ ఇహీపహదాచారపరిపాటీత్యైతదేవకారణం నత్సజ్ఞానమిగ్య
 థః-అగ్రకర్తవ్యాభౌమప్రశ్నస్యఅజ్ఞాన హేతుకత్వవారణీవోపచార
 హేతుకిత్వనియమనాత్పురోక్తలక్షణః సరిసంఖ్యాబంకారః॥

మూ, ౫౫ { స్నాతకంగునుభీష్టమృత్విజంసంయుజాచసహమే
 దినీవః॥ అఘభాజఇతికీర్తయంతిషటలేచతే }
 యుగపదాతాస్సదః॥

౫౫॥ ఎవం॥ గాజానండువర్లోక్యప్రశ్నస్యోత్తరమాహస్నాతకమితి॥ స్నాత
 త్కౌగృహస్థశ్చైవస్తుగునుపిత్తాదికిం అభీష్టమిష్టబంధుమృత్విజంయుజ
 కంసంయుజ్యత ఇహ సంయుక్తంబంధిజామాగావాతేన సహమేదివః॥
 గాజానంతంచమేదివఃసంచెగ్యః-షడైర్గాఅఘభాజః-ఘాజా
 వర్ణః-ఇహివేనాభిహితేత్వాన్నికిమణిస్తోయా-యథాహవానునః॥
 పాతేనావ్యభిహితేకమణినకిమణిభక్తిః-పరిగ్రహస్యప్రాయికత్వాదితి-
 కీర్తయంతి-చయంతి-మృద్ధాభ్యశేషః-నచతేనాద్యవ్యాహతేచపడపితే
 తవసంసఖాంయుగపదాగా-ప్రాప్తాః-తస్మాదీకాదీనాంప్రకృతానా
 మేవాఘభాక్త్యేసాధమ్యాదౌపన్యాపగమాత్తుల్యయోగితాభేదః॥

మూ, ౫౬ { శోభయంతిపరిత్యజతాపిమోమంత్రశక్తివీవారి
 తాపదః॥ తస్మిన్మిశ్ముకిభువస్సప్రయింభుపూభూభు }
 జత్విపరలోకిజిప్సవః॥

౫౬॥ శోభయంతి॥ కి-నప్రతాపనశీలయేసంతేప్రతాపినఃప్రతాప
 నశీలాః-తప్రనివసః-తాదృత్యేణః-అవ్యక్తతేజస్వినః-నప్రతాప
 ప్రభావశ్చయితేజగ్గౌరవంజమిత్యవరః॥ ఆతథాతనావిర్భావప్రత్య
 యః-మంత్రశక్త్యావేదమహిన్నాఅవ్యక్తచారసామధ్యేనవనివారి
 తాఃఅవతోదైవమానుషవిపరయోయైసేవేదభేదేనప్రవాదమంత్రభక్త్య
 మరః-పరలోకస్యలోకాంతరస్యశక్తుజనస్యచజిప్సవోజయశీలాః-స్వయం

భువ్రాబ్రహ్మణోముఖభువోముఖజాతాః-బ్రాహ్మణాః-బ్రాహ్మణోస్య
ముఖమాసీదితి శ్రుతేః-భూభువోరాజానశ్చ-త్సన్తఃఖంతవక్తృతుంసరిః-శో
భయంతిపరిషు-వంతునర్వేప్యతా గత్యనంతీత్యర్థః - అగ్రగౌజ్ఞాం
బ్రాహ్మణానాంచ ప్రకృతానామేవ సతాపిత్యాదిసాధమ్యేణోపమ్యావ
గమాశ్చుల్యయోగితా భేదఃసాధర్మ్యంతుల్లేషసిబంధనమితిసంకరః ||

మూ, ౫౭ { అభజంతీగుణిన్య పృథక్పృథక్ సాధకస్త్వేతిహ
ప్రతీమామమీ! ఏకవచగుణవత్తేమోభవాపూజ్య }

౫౭|| అభజంతీ|| హేసాధకపృథాపుక్ర్యతస్యేవమిత్యేహ ప్రత్యయఃసా
మాన్యస యోగ్యవిశేషపర్యవసాననియమాదవత్సాధకలాభః - అన్యథా
స్త్రీభ్యోఽగ్నిభ్యోఽస్మాత్-గుణిన్-గుణాధ్యాఅమీపూర్వశ్లోకేద్వయోక్తాః-
సా త కావయః-పృథక్-పృథక్ - ప, త్యేకమకృత్రిమానుకవహంసగ్- ఏ
తుసత్తా ర-అభజంత్యర్థంసర్వేహంప్రత్యేకంపూజాకార్యేణ్యర్థః అ
తేన్నాభిననం పత్యంతర మాహ అభవేతి - అభ వాగుణ వత్తేమోగు
ణవానేకేవ వపూజ్యత త్యయిమపిః- ఇ స మనుస్తానంవెష్యతేవృద్ధి
రేతేషః-అగ్రస్మా త్కాదీనాంపూజ్యత్యే గుణిన్-విశేషణగత్యా హేతురి
తికావ్యలింగ భేదతపేక్షయాగుణవత్తమశ్వమేకస్యైవపూజ్యత్యే తథై
వ హేతురితికావ్యలింగాంతరమితిసజాతీయసంకరః||

మూ, ౫౮ { అగ్రచైవసకలైపిభాతమాం ప్రత్యశేషగుణబంధు
రహాతిభూమిదేవనరదేవసంగమేపూర్వదేవరి }

౫౮|| అగ్రకస్తథాసర్వోత్తరస్యమాన్యస్త్వ్యాకాంతాయాకోన్యోహరివి
నెత్యాహ-తీత్రేతి|| అత్ర స్త్రీసకలైపి భూమిదేవా బ్రాహ్మణానరదే
వారాజానస్తేహంసంగమేసమాగమే - బ్రాహ్మణత్వత్రయసహవాయేతి
త్యర్థః-అశేషగుణానా బంధుసహృద్సర్వగుణాభ్యత్యర్థః అసాధార
ణగుణమాహ-పూర్వో పూర్వదేవాసురద్వీపస్తేహారిపుహా-తాపః-
హరిఃకృపః-అగ్రణాః పూజాంతహాతిపాపీనీచమాం ప్రమాహ-ధిశ్యత్య
భాతమమత్రేతిభాతీత్యర్థః- అన్య స్త్వసహాత్మకత్వాత్-స్థిమితిభావః-అ
గ్రహారావస్యేషుచ ప్రసక్తాయాఃపూజాయాఃహరావేషయమనాశ్చరినం

మూ, ౬౦ { వత్సభూరితిస్సృజన్వగ్రజంసన్వహమృతస్థాభిజ్ఞాన
యన్సంహగగహర క్షణిశ్చి తప్తహస్రైశ్చగజైః
భాగతి శ్శిభిగుణైః॥ }

౬౦ || ననుహరిహరహరణ్య గర్భాః స్త్రయో దేవాః సర్వోత్తరమ
హిమానః తతోన్యో నజానీహః ఇన్ద్రతతహ పద్మగురవః - ఏవ హరిః రిజః
జోనుణం శ్రీతః జగత్ సృజన్ పద్మ భూః బ్రహ్మ తి సర్వం సర్వగుణం శ్రీతః జగత్
కోనీనన్ద యుగస్థావయన్ - అచ్యుతోష్ణగిరితః ననుస్తమోనుణం శ్రీతః జగత్
సంహరణ హరణ్యః శ్రీనిగుణైః సత్వరజస్తమోభిః శ్రీధర శ్రైవిధ్యంభజ
తి ద్విత్వోత్పదమ భిః ఓధా ధమభావప్రణయః - అన్యో నగుణభిన్నా స్తా
త్తీప్రసీమూర్తయ ఇగ్యయ మేవ సర్వో పాస్య ఇతి భావః - అగ్రసత్వాదిగు
ణయోగస్య సృష్ట్యాదిక్రియాయోగస్య చ విశేషణత్యా శ్రైవిధ్య హేతు
త్వాన్నితాన్త హేతుః కౌవ్యతిగమ లంకా లః ||

మూ., - ౧ { సర్వేశ్వరిని నానావిధములతో దేహి నానావిజ్ఞుడు
యూచుచు కైకొకి కూర్చున్నది. ఎడతంపుండి శప
మామీశ్వరమహా!

౬.౧. తపోఃకీర్తనస్వస్వరూపం సోవాచానుషంగి హనంబంధ క్షయ
 తేనోయానుభయిరూపయన్న హాసైవేతి ॥ అయి కృష్ణసర్వవేదినం
 నిర్విపర్జ్యమిశ్యేకః అతేవానాదిమాదినిహితఅనాదిభవమిశ్యేకః
 తేనాపిదేహవాప్రాణీనాం అనుజిమ్మత్తయా అనుగ్రహీతు మిచ్ఛయా
 భూభాగావతరిణాః మిశ్యేకః ॥ గ్రహేనన్నంతాత్ సీయావప్ర
 త్యమహాత్ ॥ వపుగాగ్నిగంధాసుషుండ్రహమాగ్నిగవంతసమకర్తారభృత
 రీరభావమిశ్యేకః ॥ అతేవైశేకమకఫలభోగవర్జితంక్షేపః ॥ చక్షేపః ॥ బి
 ద్యకారాగ్దేహభివేశేభ్యః ॥ కిమాణిశ్చియాపాపాని తేహంభలంసుఖ
 దుఃఖతయోగోగోనుభవస్సైవక్షేపః ॥ అజీతం ॥ చైరపంస్వప్తమిశ్యేకం ॥ కి
 త్తవ్రతసంశద్ధిగంపుంశేషంయైశ్చజ్జవిలతుః ॥ పురుషపిశేషం ॥ పరిశుభ్రు
 దం ॥ దుష్కరదంతంశత్రుశేషః ॥ దోలబోవేత్యుజానాదేశః ॥ అత్రితక
 మాకరభృతీరతాన్ని గృజ్జాదిశ్వాదిరోధ సమాధానాన్విరోధాభాసో
 లంకారః ॥ తేనామేవగుణానాంపిశేషగత్యాపుంపిశేషహేతుత్వాన్వ
 ర్తింమితిసంకరః ॥

౧౨౬ (మామకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-చతురశస్త్వకాః.)

కృష్ణ ప్రతిష్ఠాపాదక శ్లోకప్రతియభివ్యక్తిలంకారేణాంకారద్వయః॥.....

మూ, ౬౭ { ఘోషమెడుకలసృష్టవాన వస్తానువీర్యమునివారిన్ }
 { మాదభో । తిచ్చకారణము భూస్థిరత్వయింబ్రవా }
 { ఘోషజననాపదంబగుల్ ॥ }

౬౭॥ పూర్వమితి॥ పదహరిః-పూర్వం ప్రథమమపి పుష్టవాగ్విలకితైశ్చ
 సహస్య-తాస్యపుష్పనివార్యం ముక్తాంబరం రేతః * శుక్లం తేజో రేగసీవ వీ
 జతీ ద్యౌర్వియాగోచైవ్యవరః ఆకాశావాహితవాగ్-తద్వీయం హిరణ్యస్య
 స్వర్ణాస్యవికారిః హిరణ్మయం శాశ్వతీ నాయనహస్తీ నాయనోద్ధానివానీ సా
 లోక్త్రహ్మణ్యైశ్చ శుక్లం స్య కారిణశభూత్ బ్రహ్మండ జాగమిద్యర్థః అసౌ
 తమస్యైర్బ్రహ్మణ్యైరంజగిష్యత త్వం స్యాపి స్రవ-చ స్యాయి మేవ మూల
 త్వం త్వం భావః ఆగ్రహనుః * అపవిత్ర సనకాదౌ తాసురీర్మహాస్వతః-
 తో విమళభివద్యే హం హస్తాంశునమప్రభిమ్ తస్మిన్ జజ్ఞేస్త్వయిం బ్రహ్మస
 త్వం త్వం విధానుమాత్రం ఆగ్రహీన్యనానీ వ్యామిష్ట పృథ్వీమప్రాసం॥

[illegible][illegible]

మొదట { పోతనాగారు : గానకాలిక ప్రస్తుతపురణ
 { సంగముద్వేమ : శ్రీమద్భక్తులను భజింప జేయె
 { పునాదిసత్యసేవలో ఉచితము । }

చా. శ్రీ శైలశ్రీ గ్రహగణస్య సుఖం సుఖకరిం యన్తా సంతస్య కోవిదా

భిజఃకోవిదో వ్యాఖ్యాతః సచాసౌ బ్రహ్మచర స పవమత్పురణోభృంగః - సఃగ
భోనైర్వ ర్తీయస్యగిత్ గభాః పర కై స్థైర్యతద్ధార్మవేదజ్జ్వలన్తల్లం-
యస్యహరేనాభిరైవసరసీసరః కాసారస్పరసీసంశ్శస్యమరః తస్మాన్సరో
గుహంపద్మం శ్రియోయి ఖమైవేందు స్తస్యసః ధ సమీపేపిశోభత ఇతివిరోధః
సవముఖ స్వేంద్రమగ్నరూపణాయైక్యత్యనయోరంగ్గాభిభావేనసంకరః...

మూ, ౭౦ { సత్యవృత్తహపి మాయానం జగద్వృద్ధమపువితని
ప్రమభాకిమ్ | జన్మ బిభ్రతేమజన్మ వన్నవం }
యంబరాణపురుషం ప్రచక్షతే....

౭౦|| సత్యనియంహరింసత్యవృత్తంఅకవబచరితహపిమాయానంమాయా
పచకవబప్రస్థిమిదేనోధః మాయానానుశక్తిః గగన్సంగమిశ్యరోదఃప్రీ
హ్యదిస్వాదిప్రత్యయః జగద్వృద్ధంసర్వలోకపితామహత్వాత్ స్థవిరిమ
పిప్రవయాఃస్థవిరోప్యైశ్శస్యమరః ఉచినిన్ద్రంపరినితయోగనిన్ద్రంఅభా
కిండింభంవబస్యపగేస్యపుటేశయానంబాలంముకుందం మనసాస్యరామీ
త్యాగమవచనాదిభావంపోతగ్నసాకోభిభావత్యనయోరంగ్గాభిభావేనసంకరః
త్యజోద్ధరిహితః అన్యేభ్యోపేత్యత్యతిజనైర్జాత్రత్యయః - తమపిజన్మ
విభ్రతంకావ్యవశాత్కృష్టాదిజన్మభాజమిశ్యభాః సవంసవహారమనీయ
త్యాగ్నిశ్వాభివంగధాపిపురాణంప్రాచీనమనాదివపురుషప్రచక్ష
తేవృద్ధాత్మప్రతివాక్యంసంబధ్యతేఅపిఃసరోధ సవసర్వక్రమారేచిత్వ
మహిమగ్యేనాపాస్త్యగిరోధాభాసచతుష్టయం. స్పష్టిః||

మూ, ౭౧ { స్కంధగూఢననపారికెసరక్షి వృషాగర మహాష్టవా
మయమ్ | ఉద్భృతామివముహూర్తమైక్షతస్థూల }
నాసికవపురగామంధరామ్|

౭౧| అగ్రమృతశభిరవశారావణగయిష్యగవరాహవతారం గావదైక
నాహస్కంధైశ్శస్థూలనాసికవపురగరాహమూర్తయంహరిః - స్కంధ
స్యకంధగాయాఃగూఢననకంపనెపిసారిభిరుద్భవిభిః కెసరైఃపటాభిః
స్త్రాంకీణఃపాగరస్యమహాష్టవ్రామహాపూరః యస్మాప్రాజలంపసాకైత్ర
కాశిశామిశ్యభాఃపసుంధరాంభువంముహూర్తంక్షిణమాక్రంశిముహూ
ర్తగవల్పకాలేషికబాణగవేఉద్భృతాఅనావృతశ్వాస్సగరాదుక్షిప్త
మివవిక్షతఈక్షితవానిత్యైప్రేయోఈక్షితైలజ్జిః అడబాదీవామిశ్య

అ, అయ్యైవృద్ధిః

మూ, ౭౨ { దివ్యకైసరివపుస్సరద్విషోనైవలభకమమాయుధై
రపి దుర్గి వారిరణకింబు కూనులైవరాక్షసపరి }
దారయన్నభైః ॥

౭౩॥ ద్వాభ్యాంస్యసిహ్యవతారమాహ॥ దివ్యైః॥ దివ్యకైసరివపుదివ్యసి
హ్యమూర్తా రేషహరిరాయుధైవరాక్షసాదిభిరపి నైవలభకమమప్రాప్తవా
శంయనివాతారణకింబుః॥ యస్యనత్ రణవ్యసవీర్యభా
గ్గోసి యోసుపసజానస్యైవప్రాప్తః - సురద్విషహిరణ్యకీరీపరాక్షస
కోమలైరణభైః॥ రదారయత్ ఆభినతోవరాక్షసభక్త్యస్యకౌముద నఖపి
దార్యత్వంభగవత్ప్రభావాదితివిరోధాభాసోలంకారః॥

మూ, ౭౩ { వారిధిరివక రాగ్రవీదిభిర్దిగ్భయంజ మభావ్యభి
స్సు శః॥ యస్యశారువపుశక్తయస్సరద్వైక్తిప్ర
కిరగభాతాంతః ॥

౭౪॥ వారిధిరిః॥ కరాగ్రాగ్రవీచయశ్చవేద్యః॥ విగ్రహమాసః॥ వారిధిరివే
లింగాత్ - రాభిః॥ కరాగ్రవీదిభిర్దిగ్భయంజాభిరపి భావః॥ అగవదిత్త
తం॥ జానామ్యభావ్యభిస్సు శోరోమాదేవాత్ ప్రహునోయస్యపుసిహ్య
మూర్తేహాతేవారిధిరివరాక్షసాః॥ హస్తయిత్తవచాశుచక్రశక్తయః॥
పురస్కృతమవనిగనమాసః॥ పురస్కృతైక్తిప్రకిరగిద్విజయభవంభాతముక్త
ప్రాసోగభాగంశరణతోయాసాంతాసాంభావస్త్రాంతః॥ పవనిరదార
యదిశ్చరాగ్రైశ్చావ్యమః॥ పతేనసహాక్రోధస్యహమాసురోపివపర్యాప్తం
లక్ష్మ్యునివ్యత్యతే॥ - ఎనువావస్తున్ననిఃపమాంకారః॥

మూ, ౭౪ { దీప్తిజితరోచనాదయంగాం విరోచనసుతాద
భిః॥ అశ్మభూరివరజాభిలప్రజిస్వపరాతేరివర }
అశ్మమాయయా॥

౭౫॥ అశుభవతుభిర్వామనావతారమాహ॥ దీప్తిగ్యాదిఅశ్మనోభవకలి
అశ్మభూః స్వయంభూరిపి-అవరజాశ్చరవచాశభిః॥ ప్రజాబనాయస్యసో
పివర్యద్యైష్ట్యపీగ్యభా-అయంహరిః॥ దీప్తిజితరోచనాత్ - తెజోజిత
మాతంగాత్ - విరోచనః॥ ప్రక్షోదపున్రిః॥ రోచనోకాదహనెవం దైప్ర
క్షోదనంవనేత్యుభయత్రాపినిష్ఠః॥ తస్యసుకాద్భుతగాంధువం అభిష్ట

తః ప్రాప్తమిచ్ఛతః ఆరంభే తస్మిన్నంతర్జాలకే తా దేశః క్షయజ్ఞబృహమీది
త్యాకారస్యేకాగ్రత్రలాహాభ్యావస్యేత్యభ్యాసః యోగః స్వప్న తేస్వర్గస్వ
పతేరింద్రస్యకాహరాదీనాం వత్సాదిమాషనంభ్యానమితీ రేపాదేశః అవరజ
త్వమనుజత్వం ఆయయాబలివిద్యంసనాథమితీ శేషః యోగః ముగ్ధహృది నాశ్చ
న్నకుర్వంతీతిభావః-అ త్ర జత్వానవరజత్వయోరవరజత్వసామా నాధికర
ణ్యవిరోధాభగవత్ప్రభావాదా భాసకృతాత్తివిరోధాభాసాలంకారః ॥ ...

మూ, ౭౧ { కింక్రమిష్యతికిలైష వానునోయావనిశ్చనమానస్మ
దానవాః తావత్స్వనమమానభస్థలలఘ్నితాకా }
{ కశినుండలగ్రక్రమః ॥ }

౭౫॥ కిమితి॥ ఎష వానునః కర్వంతీతి హస్తస్వవానున ఇత్యనగః కిం
క్రమిష్యతి కియదాక్రమిష్యతి ఇతంత నేన ప్రకారేణ దాన చాయావన్మా
హసా తావత్ తతః ప్రాగైవ లంఘియేత్ క్రాంతేతి తా శశినుండలయిననో
స్వహతః - క్రిమః పాదే యోసోనిభ్యస తేన మమాయథానమిగః కథావప్యక
ఇత్యతః-అ త్రాథా రాత్ నభస్థలాదాధేయస్య క్రమస్యాధిక్యకథనాది
కాలంకారభేదః-ఆశ్రయాశ్రయిణోరనానురూప్యమధికమితి తుదాతే ॥

మూ, ౭౬ { గచ్ఛతాపిగనాగ్రమచ్ఛతైర్యస్య భూభుగ్గరి
యసాంప్రేతా క్రాంతకంధరభవాబలాబలింస్మ }
{ గభానురగమమ్నిబద్ధతామ్ ॥ }

౭౬॥ గచ్ఛతేతి॥ గనాగ్రం గమోచరిభాగం గచ్ఛతాపిగనోధాభూ
ధరభవగరియసేత్యుపమా-యస్య వానునస్యాచ్ఛతైరున్నతేనాం స్త్రుణా
క్రాంతకంధరాలవప్తభక్తిభవాబలాబలింస్మ రోచనః స్వగభర్తు
రింద్రస్వమభివచ్యతే ఇత్యుపమా-కృతమితి ఇత్యదనాఖిల్ ప్రత్యయః-త
దానగనతోనుగుప్త్యావప్తభక్తింకోహినుభవభ్యతే ఇతి భావః-కలలోక
త్యాది నాకృత్యగంతుతాయావచస్త్వం పేథాగ్న్యగభతురగిశేష
వప్తీ అత్ర క్రాంతకంధరభవత్ప్రేయోయాభూధరగరియసేత్యుపమాసా
పేక్షాత్వాత్సంకరః-విరోధత్వనపేక్షితత్వాత్ సంప్రప్తిః ॥ }

మూ, ౭౭ { క్రామతోస్యవద్యమిదానాశసోగూరమూగుమః
నీలమాయతమ్ పృథ్విమిదివ్యసరిదంబవర్ణగిష్ప }
{ ధామయయమనామయభిరమ్ ॥ }

౭౭॥ క్రామతః॥ క్రామతః దావప్తీవతోస్య సంబంధినం దూరమాయతం

అనిలంభ్యంగశ్యానుండుగుంసకిడివాక సోదేవాః పూర్వమిదివ్యసరితో ముం
దాకివ్యాఅంబువద్ధత్యాజలప్రవాహేణస్పర్ధయా ఉక్తముధ్వజతప్రవృ
గయమునోఘం యమునాప్రవాహ మివదద్యమరిత్యుత్ప్రేయే యమవ
మాసః క్షీణాః॥

మూ, ౨౮ { ముస్యకించినపకతుక మక్షమర్క కాయనిగ్రహస్యహీ
మూ, ౨౮ { కవిగ్రహః కాంతవక్త సప్తశాకృతంక్యకీరాము
రించునాధునాపి బాధతే॥

౨౮॥ అవతాగాంతరమాహ యస్యేతి॥ కాయనిగ్రహేణాన్యుగవిభాగకా
లెశిరచ్చేదనగృహీతః విగ్రహా యోనసః బద్ధవైరః కృతీకుశలోరాహుర్య
స్యహారైః కిం చిచ్ఛితుక మక్షమర్కకాయనిగ్రహంతరస్యం యద్వక్తం హరిము
ఖం తేనప్యేతికృతీర్యస్యతంసుహృదమిత్యర్థః- ఇంచంబి ధునాపి బాధతే
పీడయతి- ఉపరాగమిషేతేతి భావః- అగ్రపాతౌ స్మృతిపక్షహరిని హాశ
క్త్యాగాపేనాప్తదీయేంచునిగ్రహేనాన్య ప్రత్యనీకాలంకారః- తథాచ
సూత్రం ప్రసవతతిరస్తా రాశక్తాతదీయతరిస్తార్థప్రత్యనీకమితీ॥

మూ, ౨౯ { సంప్రదాయః కిమిదామపెముషి రేష నాశనః నివా
మూ, ౨౯ { శక్తిగ్రహః స్తేతికామ ప్రతిహతస్త్వగి శ్చు పీడతే
శక్తిభవదగ్రగోత్రజః॥

౨౯॥ సంప్రదాయః॥ అపినాశవిగ్రహేనాననపాయస్వరూపః అగప
వాప్రతిహతాప్తగిస్తేరణశక్తిర్యస్యసేవిషహరిః సంప్రదాయ ఉపదేశ
రించుగాతస్యవిమాదపాయాన్నా శంకాలదోషాదధ్యయన విచ్ఛేదముపె
యుషీ ప్రాప్త్యాః ఉగితేప్రతిజీవ- శ్రుగీరేదాదా- శ్రుగీరే ప్రేవేదలన్నా
యథస్యగురః స్తగురంత్రుగీనంప్రదాయప్రవేశాయనుమిష్యర్థః- కక్ష
జ్యోతిశ్చతేషు అగ్రగోత్రేజాతోత్తిగోత్రజోభవత్- కక్షాత్రయో
భూదిగ్భూతః అగ్రానపాయగిస్తేప్రత్యప్రతిహతయోగితేషు గిస్త్యా
శ్రుగీస్త్యుగీహేనుగిస్త్యో కావ్యగిస్త్యా॥

మూ, ౩౦ { రేణుకాగనయనాము పాగతవ్యాగితప్రచురవక్త
మూ, ౩౦ { సంతతిః॥ లూనభూరిభుజశాఖముష్టిగచ్ఛాయనః
జానివచనస్యధావయమ్॥

౩౦॥ పరిశురామావతారమాహ రేణుకేతి॥ అయం హరిః రేణుకాగనయ
తాం పరిశురామత్వముపాగతస్సౌ ఆజానః కారణవీర్యాజానః॥ అజా

స్వక్తికుభేపాభేకాతావీర్యమయూరయోరిన్యవేకాథాత్వేపి-రేణురేయ
 విరోధాన్నిశ్చయః-తమక్రంహరియోగినాశంయోగోవిప్రయోగశ్చసాహ
 చ్యంవిరోధితా-ఆక్షాన్తవ్రకరణులింగంశబ్దస్యాన్యస్యసన్నిధిః-సామర్థ్య
 మూచితదేశః-కాలోవ్యక్తిస్సరాజయః-శబ్దార్థస్యానవచ్ఛదేః-శేషాత్-స్త్రి
 హేతవత్సంసవవనంతత్ శాతితాచ్ఛిన్నావ్రమగాప్రభూతా-పిత్రి-
 చాహనసమూహః-వణసంమాతశ్చయస్యతత్-పత్రం-స్యాద్వాహనేప
 గణ్యతీతి-వ్యః-లూనాచ్ఛిన్నాః-భూరయః-వ్రమగాభూతా-పవశాఖాయస్యత
 త్ - ఉజ్జ్వలాచ్ఛాయా-కాంతిర-నాతపశ్చయస్యత-తథావ్యథాత్ - పహిత
 వా-దధ-తేలుకః-క-గతి-స్థేత్యాది-నాసి-హో-య-చ్ఛాయా-సూర్య-ప్రి
 యా-కా-యోః-ప్ర-హి-ని-బ-మ-నా-త-ప-ఇ-త్య-మ-ర-ః-అ-శ్ర-స-మ-ప్ర-మ-మ-సా-వ
 య-మ-న-వ-క-ం-వ్య-క్త-త-చ-చ-చ-య-తి-ప-త్ర-తి-చ-శ్లే-వ-ప్ర-తి-భో-గ్ధ-ప-తా-భ-దా
 ః-శ-యో-క్త్య-మ-ప్రా-ణ-త-మ-త-స-క-రః||.....

ము, ౨౦ { పవదాశరధిభూయమేత్యచధ్వంసితోద్ధతదశాన
 వామపి రాక్షసీనుకృతరక్షితప్రజనైజసాధికఃభీ }
 పశాంపురీమ||

౨౦|| రామావతారమాహపవత్యతి||కించేతిచాథాః-రక్షితప్రజః-పవహరిః
 దశరథస్యాపత్యంపుమాదాశరధీరామః-కృతతత్త్వ-తస్యభావః-దాశరధి
 భూయంరామశ్చ-మనోభావేతిత్యపేపత్యప్రావృ-ధ్వంసితోహతఉద్ధతో
 దృష్టాదశాననోకావణోయస్యాంతామపిరాక్షసీంరక్షసంబంధినీంపురీంలం
 కాంతజసాన్వపీత్యైలంబికఃభీషణాంతత్యంతభీషణాంతకృతేహిరోధః-భ
 యహేతోరుద్ధతస్యరావణస్యధ్వంసనాత్-అభి-కూ-మ-హా-విభీషణో-రా
 వణానుజోయస్యాంతామిత్యహిరోధః-అతపవహిరోధాభాసంకారః||

ము, ౨౧ { విప్రహంతుమమరేశవిద్విహమథితస్సయమ
 కస్వయంభువా సంప్రసిక్రయతి పుత్రతావ }
 యంశిశ్యపస్యవసుదేవరూపిణః||

౨౧|| అశవంచభిన్తప్రకృతంకృష్టావతారమాహ||విప్రే-ని-అశగామా
 వనాగానంతరం-అయంహరిః - అనురవిద్విహం-విప్రహంతుంచై-ద్యాదీ-
 ఇన్ద్ర-శ్ర-మూ-హంతు-మిత్యర్థః-క-జాసి-ని-ప్ర-హ-న-బ-క్ర-శ-పి-హం
 హి-ప-యా-మి-రి-క-మ-ణి-ప-ష్ఠి-స్వ-య-మ-న-బ్ర-హ్మ-శా-స్వ-య-మా-గ్న-
 వై-వా-ధి-తః-ప్రా-ధి-త-స్థ-గ-సం-ప్ర-త-ద-నీ-వ-సు-దే-వ-రూ-పి-ణో-వ-సు-దే-వ-మూ

లాటదేవేశంభోవిభ్రానుంసౌందర్యంబిభ్రతః-లలాటేలోచనవత ఇత్య
 కః- యేషస్యశిశుపాలస్యగౌచనం- శృతీయ నైగ్రంక శృంగాయ-హరించం
 డమారుతమనస మెత్యవ్రదీపవత్-ప్రదీపెనతుల్యం క తేనతుల్యమితివతిప్ర
 త్యయః- నిరవాత్ నివాహిస్త్యనప్తవిద్యుఃకః-నిమ్బుగాన్వగాన్వధాతోలకజ్
 నిరపాదితీక్వాదిత్ కఃపాతః- ప్రక్రియా నిరధాదాహ్నో తేరిసంకతాభా
 త్వాదితి-అనైకేవేయముపమా||జ్ఞ.....

మూ, ౧౨- { యగ్గ కైలతాంవల్లవతాంచ చిభ్రన్తం ప్రోమున
 స్వాశుభజాంచగురీమ్ | మగ్న స్వతోయావది
 దుస్తరాయాంగోమండలస్యోద్ధరిణంచ కార||....

౧౨-|| యగ్గ ||యోహరికొలతాంచగాహత్వం • వగాహస్సుకకోఘ్న
 ప్త్యగోలహా శ్రీతిగిక్కిరిత్యమః- వల్లవగాంగోపాలశ్చ చచిభ్రత్-అహ
 నిమ్బం-ప్రోముజాంచయిగాన- శ్చమిత ఛాపి-చితి స్వోద్యమ్యదుస్తరా
 యాంతోయావదితలన- కైలవ శ్రీసముద్రకృపాయాంతస్య త్రివర్షకృగా
 యామి-చివేకః- మగ్న స్వగోమండలస్య భూగోళస్య ధేనుబృంధస్యచాద్ధిర
 నిరిస్తాంచకార- అక్రికొలశ్చవల్లవత్వయోః- ప్రక్రియోరైవల్లైషమూ
 లాభేదాద్యవసామైనిగోమండలోద్ధరణస్యమిబప్ర-బింబభావేనచ-ప్రోభ
 వోద్యమనస్యచ-చిమ్బాకౌపమ్యగమ్యగాయాంతుల్యయోగిగా సలీమధా
 సంఖ్యనసంఖ్యతే- శుద్రవిప్రాపుత్రి-స్వాదింప్రవిప్రాయదితోజగోగః||

మూ, ౧౩- { ధన్వోసియస్యహరిరైష సనతుపవిసూరాఽపి క
 మ్ముయజ్వభిరీభ్యతేయః | దత్తాశుకామగ్రభవ
 తేభవ నెమ్మయావస్సంసారమండలమవాప్నుహి
 సాధువాఽమ్ |

౧౩- పవంఽవంఽస్త్వావంశరక తావ్యమిపనిశతే||ధన్వోసిః||ధనంబుభాగ
 న్యః-పున్యవాసిః-సుకృతపుణ్యవాగధన్విత్యనమరః||ధన్వణాలభేయిత్
 ప్రత్యయః- మగః- యస్య తేపః-హరిః-సహతుప-అక్లే-సమి-పెపవపుగప-వే
 త్యకః-స్థగః-తేచః-సమి-పా-ధేవ్యయాభావః- క అవ్యయాభావేగోల్
 ప్రభృ-భ్యితీపమాసాంతః-అగపవ-శృగీయాన-ప్రమోదగమయి-న
 ప్రమాదమభావః-నన్వగ్రకోపితే-ప్ర-ప్రమా-యోహరి-క-రా-పి-పరో
 తే-పి-క్ర-తుమ్మయా-గెమ్మ-యజ్వభిరీభ్యతే-యజ్వభి-నిష్ట-వా

౧౩౪ (మాఘకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-చతుర్దశస్తకః.)

సత్యవర్యః సుయజోద్భవనివిజ్ఞునివ ప్రత్యయః - ఇత్యతేపూజ్యతేసతేప్ర
త్యక్షభిధన్యస్తప్రమిత్యక్షః ఫలితమాహ- అత్రభవతేఅస్మైపూజ్యాయ
త్యక్షః-పూజ్యస్తత్రభవనితసజ్జనః కథగాభ్యోపిపృత్యతేఇతిసార్వభ
క్తికస్త్రప్రత్యయః సుప్నుపేతసతాసః-అఘంపూజాందత్వాయావ
త్సంసాగమండలంవర్తతే-తావదితిశేషః- భవనేషుసాధ్యునివాదశ్శబ్దః తం
సాధువాదంతవాప్నుహి-సమాఖ్యాంలభస్వేత్యక్షః - అత్రరాజ్ఞోధన్య
తాయాయస్యేతి వాక్యార్థహేతుకత్వాత్ వాక్యార్థహేతుకంకావ్య
లింగమలంకారః-వసంతతలకావృణ్మమ్!

మూ, ౮౮ { ఓష్ఠ్యైశ్చంతరితి వచోనిశన్యసన్యక్ సామ్రాజ్యశ్రీ
యమభిభ్రతాన్యవేణదత్తైర్గైనుమాతనుహీభ్య
తాం పురోపతై లోక్యే మధుభిరభూదనగ్రవమ్ }

ఇతిశ్రీశిసుపాలవధే-మహాకావ్యే-
కృష్ణాఘండానంనామచతుర్దశస్తకః.

౮౮ ఓష్ఠ్యైశ్చంతరితేనైవంకాజుమాయవంపరిస్థేష్వరప్రయః - కాసియ
భిష్టభూయాగాజ్ఞః సప్రద్రాడిత్యనురః సమ్రాజోభావసామ్రాజ్యంశరేవ
శ్రీసాంత్రియః-భ్రతాన్యవేణయన్తివేణకథేష్ఠ్యైశ్చంతర్వచఃసన్యక్ని
సన్యక్సే, గా-చహీభ్యగాంకాజాంపురోగ్రనుమాతనుహీభ్యపూజాయాం
దత్తైపి మధుభిరభిఃప్రియోలోకాన్తైలోక్యం చతుర్దశాదిశ్వా త్స్వ
ధేవప్యభోప్రత్యయః-తస్మాత్తైలోక్యేఅనఘఃపూజారహితపవే-ఓరో
ధః అమూర్ఖవనభూదిన్యః-రోదః-మూల్యేపూజాఽథావఘంశస్యచయ
త్రాపితనురః-అత్రాఘంయోరిధేదాధ్యవసాయాద్విరోధః-తదధ్యవసా
యాపిఓరోధ-ఇ-ఓరోధాభాసంకారః-ప్రహషితేవృణ్మమ్!

ఇతిశ్రీవనవాక్యప్రమాణచారావారీశ్రీమహాలాపాధ్యయ
నిలచలవల్లినాథసూరిరచితేమాఘవ్యాఖ్యానే
సర్వవిషయే చతుర్దశస్తకః.

మాఘ కావ్యే సన్యాఖ్యా నెపంచదశసర్గ ప్రారంభః.

మూ, ౧ { అథతత్ర పాండు తనయై న సదసి విహితమ్మధున్వి
 షః । మానవసహతనైదివత్సవరవృద్ధిమత్సరిమ
 నోహిమానినామ్ ॥

౧॥ అథేతి ॥ అథహరిపూజానంతరం-చేదివతిఃశిశుపాలఃతత్ర సదసిసభా
 యాంపాండుతనయైరయుద్ధిష్ఠిరేణ విహితంమురద్విషా హరేమానంబ్రూ
 జాంనాసహతేతామ్యాంచకారైశ్చభాఃపరోగ్గ మాత్మ మేష్యూన్యాది
 త్యేషురఃశభాహి-మూనినామహంకారిణామనః- పరివృద్ధిమత్సరిమత్సరివ
 ద్ధిపరిశుభ ద్వైషభిగ్నిత్యకః- సామాన్యేన విశేషసహకారేన రూపోధాణం
 తరిన్యాసః- అస్మిన్ గోడధ తాప్యంతి-సజమాదిమేసంఘుకౌచనసజగు
 రుదైరిభౌర్నతా-త్ర్యంప్రే గతిభిస జలాగయుతాస్సజ సాజగౌచరవపక్
 త్సవైదివతీణామ్ ॥

మూ, ౨ { పుర పితౄశ్చేణి సదైరహః పునరముం తదవశ
 యా! మన్యురభజపగాధతరిస్సహదోష కాలశ్రవ
 దేహినంజ్వరః ॥

౨॥ పురఃశ్చేణిపురఃపూర్వ మేవ-శాశ్చేణిసదైరంశక్రౌఢమముంత్వైస్సంఅభ
 పురఃఅత్యవతంశిదర్పయాహరిపూజయాఅవగాధతరోపిషరోమన్యుః
 క్రోధోరౌద్రసప్యస్థాయీభావత్యభావః- దేహినంతరీ-సంసమామిగో-
 దోషఃఅప్యసేవాకాలికిమూపిపాకిశ్చయిస్ససద్వర ఇవాభిజన్- ఉప
 మాలంకారః ॥

మూ, ౩ { అభిరజతయన్వి విసమస్తప్యపగణమసావకం పయ
 త్కొగౌలమకులమనిరగ్గైః నైరశ నైస్సప్రకంపిగజా
 గ్రయంగీరః ॥

౩॥ అథాప్తభీరస్యగాత్రాగంభక్రౌఢచైస్థాఃప్రపంచయన్- అభిశ్యాజిఅ
 సాచైద్యుఃసమస్తస్యపగణమభిరజతయన్వి-విస్య త్రైతూ-రజతయిలే-గౌ
 రాడికస్య అనుదాత్రైత్వైస్సప్య అన్య నెపవపి-ధైర్యుజాదేగ్యస్థానిపద్యా
 వానాదరేణపునశ్చిరత్కరణసామధ్యకావర్తిగ్నభావనాగ్నిరస్తేసదం-

౧౩౬ (మాఘకౌశ్యే-సవ్యాఖ్యానే - పంచదశస్సగణః.)

అనుదాతైర్వప్రప్రయుక్తమాత్మ నేపదమనిత్యంచక్షిజోజితకరణాత్ జ్ఞాప
కాద్యా అతపవతజాయతేభస్నాయతేతజాయత్యపిచ్చిశ్యతేకపిచ్చితిభ
ట్టనల్లః - అశ నైరతమాగ్రంప్రకపితజగత్త్రయంయనతత్ త్రైలోక్య
భీషణంశిరః-శ నైలోకలాశ్చలంమకుటనశిరత్కయోయస్త్రికమణితస్య
ధారథా అకంపయత్ క్రోధాతిరేకాదితిభాషః॥

మూ, ౪ { సవనుస్తుషాశుఘనఘనావిగల మగుగండమం }
{ డలః! స్వేదజలకణకరాలకరోవ్యరుచ త్ప్రభిన్నశ్చ }
{ వకుంజర స్త్రిధా ॥

౪॥ సత్తి॥ రుచారోమేదాశ్రువనాముంచకాఘనెనసాంద్రేణఘమేద
ణక్రోధాత్మనావిగలత్ - స్రవదుగుగండమండలంయస్యసః స్విద్యక్తకపాలశ్చ
శ్యభాః-స్వేదజలకణైః-స్వేదబిందుభిఃకరాలకరోపంశురహస్తఃసచైవ్యః
స్త్రిధా నైత్రకటిహస్తద్వైతైప్రభిన్నఃమదస్రావీమత్తఃప్రభిన్నమతస్సాన్య
దిశస్త్రేణయిలం-కుంజరశ్చవల్మీకుచత్ గుహ్యేన్ముద్భృత్యుజ్జీవితకల్పాల్ ప
రిస్వేదజలపితేనస్వేదాశ్శిశాన్వీకిడక్తిఃపవనాలంకారః॥

మూ, { సదికాజఘమిత మభిక్తిచామవద విధూత గాఢ }
{ కః! క్షిప్తబహులజలపి మేఘాన్ప్రలయోణావో }
{ భీతిశ్చవాదిమూకగః॥

౫॥ సత్తి॥ రాజాంసమూహవాంరాజకల్య గోత్రోమైర్యాదివాపుభా
స్వగ్యయః - రుచవిధూతంయోసస్వభోక్తిః సచైవ్యోరకామఘమితంసం
జాతఘనాముగ్ధాతస్వేదమిగ్ధాః • ఘనాస్సాన్యగతపేగ్రిమై
డత్తస్వేదాంభసారపీఠవిశ్వః-శారకాదిగ్వాదితత్ ప్రత్యయఃవపుఃప్రలయ
అణాతస్తస్మాదుగ్ధఃఅదిమూకరశ్చవక్షిప్తః ప్రేరితాఃబహులఃసాన్యా
జలపి-మేఘాయుగ్ధాకనాణితవృథాదిధాఅక్షిపనశ్యంతకఘుత్-క్రోధా
ద్భవతస్తభాగభిష్ట్యానూరితిధాతోస్తాదానికాల్లీక-అస్రాపిస్వేదఃసాన్వీక
ఎవ్రాక్తిఃపవనాలంకారః॥

మూ, ౬ { తుగమాన్లీకస్త్రిత శైలశీకరికీవాంస మండలః }
{ స్తంభమిదిహిగ పిఘామ సావధికావధూనితప }
{ మస్తంసదమః

౬॥ తుగమితి॥ ఘటితంసునంహతం-యచ్చైల్లగిభరంతద్వత్కరినమనం

కుండలంయస్యనతసోచైద్యః ఉపహితావిగాహితావిధూతఃకపాయస్త్రికా
 తం - అధికమత్యంతం అవధూనితాస్పనకింపితాసమస్తాసంసత్ సభాయన
 తంస్తంభంక్షణం-అగ్నిపత్ అగ్నిప్తవాకాఅంసెనాలింగినవానిత్యక్షః-అతప
 వకతినాంసమంజలకృతిపిశేషణం - పుషాదిశ్వాత్ ధైర్యకాదేశః - అలింగనా
 ర్థత్యైతుఃక్షిప్త ఆలింగనకృతిక్వాదేశఃస్వాత్-క్రోధాంధాకిమాద్భిత్సనమివణం
 త్రితిభావః-అత్రాంసకాతివ్యస్యవిశేషణంత్యస్తంభాక్షిప్తహేతుత్వాత్సావ్య
 లింగంశైలశిఖిరోపనయాసకీర్యతే

మూ, ౭ { కనకాంగదమ్యోభిరస్య గమితమనచప్రశేంతా
 మ్ | క్రోధమయిశిఖితభావమలైఃపరితర్ల పరిత }
 మివబాహునగడలమ్ ||

౭|| కనకై|| కనకస్యాంగదయోఃసయోః-మ్యోభిఃపితౌగతాపిం
 గశవణాశాంగమితం సాపిమి తస్యశాలంకారః-అస్యచైవ్యభావము
 కుండలంక్రోధమయిశిఖితభావశ్లేః-క్రోధాగ్నిజ్వాలాజ్వాలైఃపరితర్ల పరి
 తంపరివృతమివానుచదిత్యప్రేయోమ్యన్భ్యైలుజ్జీవనస్త్రిసదమ్||.....

మూ, ౮ { కృగసన్నిధానమివతస్యపునరపిశ్చోయచయ
 మ్ | క్రూరమజనకటిలభ్రగునుభ్రుపిటికళోరత }
 లలంబమానమ్ ||

౮|| కృతై|| కుటిలైఃసాయశ్యగభ్రుటిల (భ్రు- ఉపసర్గాన హాస్వఃగు
 వ్యాకభ్రుపిట్యాభ్రాభంగనకళోరతం-భ్రుపిట్యం-లలంబ-యశ్యగత్
 తస్యచైవ్యస్యాననంపునరపిశ్చోయచయచాకృగసన్నిధానంకృగస సర్గా
 మివేత్యప్రేయో-కూరమజనక యుటిరవభాత్-జనైఃతకరిలుక్ప్రదీప
 జవేత్యాదివాటికల్యాప్తిచ్ఛ్రగ్యయః||

మూ, ౯ { అశిరక్ష్మభావముపగమ్యక్తిగ మగిరముష్యసాహ
 మ్ | సైకృష్టిరగణితభయాసిలతామవలంబితేస్తనహ }
 యాసభమివ ||

౯|| అశిరక్ష్మ|| అముష్యచైవ్యస్యకృష్టిః అశిరక్ష్మభావస్తనగర్వకాం
 రోహితరేకాదత్యామశ్యమశ్యకామాతరేకాదశ్యమగాగిరముపగమ్య
 ప్రాప్యసాహసైకృష్టివాదివధరూపే అన్యగ్రపురుషాఃసగరూపేకృగమః-
 సర్వభాహరింహాప్యమిగమిమ్యమి క్షిప్తరసశ్చయాధ్యధారణమృతిరి

౧౩౮ (మాఘకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-పంచదశస్సర్గాః.)

తద్ జాతగణితమపిచారితంభయంశత్రోగుణరుజనాచ్చయయాసాసతీసమ
యాసమాపెతసిలతాం సఖిమివావలంబితైస్స - సాధన త్వేనసహాయత్వేన
చస్మీచకాల-క్రోధాజ్జహంసయాఖిద్రమద్రాక్షీదిత్యథాః-అత్ర ప్రస్తుతదృ
ష్టిపిశేషణనామ్యాదప్రస్తుతనాయకావ్రతీతేసమాసోక్తిరుపమాసంకీర్ణాః॥

మూ, ౧౦ { కరకుడ్మలైన నిజమూగుమురుతరనగాశ్చకకళశమ్
శ్రు స్థవపల వలమానజన శ్రు తభీమ నాదమయ }
(మాహతోచ్చితైః॥)

౧౦॥ కరెతి॥అయంచైన్యఃఉరుతరోమహత్తరోనగాశ్చాశైలశిలెవకకళశ
కగ్మృపనా-తలజమాన్యై యమూరుంసక్తిశక్తిక్లిబేపుమానూరుతిత్యమగః-క
రఃవడ్మల ఇవేశ్యుమిగిసమాసః-తేనఅప్రసారితాంగులినాపాణిన లెనెత్య
థాః-శ్రుస్తాభీనః అత ఏవచవలం-చంచలంవలమా నేనసూయమా నేనజన
నిశు-తాభీమనాదోభయింకరధ్వనిర్యస్త్రికకమాణిర్యధాతథాఉచ్చితై
స్సారిమాహరిహతేవా-అలభ్యత్యైః-క్రోధా-ధాఃస్పృశ్చానమేవస్మం
సీతిభావః-అతే పూర్వాద్వర్ధులైలక్ష్య అజోయమహనత్సరికకళాకాశికా
వ్యవస్థానికకళాకాచ్యైవ-కవ్యమిత్యత్త నేపః-మ, అనుదాతైత్యాదివా
రునానా, లోపః॥

{ సోమశ్రుతైర్భిశమనైవనుమాహనవాప్యవిప్రియ
మూ, ౧౧ { మాయావిక్రీణమపిసంవృతమగ్న-మయన్ని సగ్ధ }
(కరవర్షహన్తుః॥)

౧౧॥ కరేతి॥భీష్మమనైవప్రకారేణ-అనైవచైద్యైనభ్యశంతుకు ధే-భావలి
నీతిధామాసంవృతమగ్నిపిసంవృతవికారగుప్తిః - తద్వచివిధీరమపీత్యకాః-
మనోనాహద్విప్రియంతప్రియమవాప్యవిక్రీణంవికారంయోతననుప్రాసాతి
భిః - మన్విహోపగణాగ్నినిధానాద్వరవర్షహంతుక్రమాంచవలమిగ్య
కాః-ప్రహోగ్ధాల్ ప్రశ్నయః-గిదిశశేషః - క్రియవిక్రీణంయాతీకిమివక్రవ్య
మిగ్యకాః-చివలదిత్యైవయై చైర్భిశభావః-చైర్భిశ్రానస్యసన్నిత్యాది
వాన్యభావోమిగ్యాద్వాన్యకావోమిగ్యాద్వాన్యలింగమ్!.....

{ ప్రామంశోరీరివికారిక్మగముపల బంధమవ్యధిః॥
మూ, ౧౨ { భావికలహభలయోగం నోవచ నేనకావశమ }
(మంవృతీక సత్॥)

౧౨॥ ఏవం గాత్రారంభవికారానుక్త్వా వాగారంభాన్వక్తుము పక్షమతే॥ ప్రథ
మమిత-నవ్యథ తేన విభేషితీతి వ్యధిః నిర్భీకః శృంగ ఇత్యర్థః॥ జద్వక్షీ త్యాది నాన
భూర్వాప్తవ్యధేరిని॥ ఆ సౌ చైత్యః ప్రథమః రిర జైర్వి కారైః పూర్వోక్తైః శిరః
ప్రకంపనాదిభిః కృతో ముకులబంధో ముకులప్రాచుర్భావో యస్య తత్ - భాషక
లహస్యరణ స్త్యైవ ఫలస్య యోగో యస్య తత్॥ ఆ స్త్రీయాం సమ రాసిక రిణాంక
లహస్యగ్రహోపిత్యచరః కోప ఏవ కుసుమంతల్ వచ నేన యదభూపుజ ఇత్యాది
వక్ష్యమాణవాక్యేన వ్యచీకతత్ - వికాసయతీన్నక సెన్య శౌచ ద్యుపధాయా
ప్రాస్తవ్యః స్త్రీర్నోల ఘోరిత్యభ్యాసదీఘః - అత్ర వికారకలహవచనగోపేషు
ముకులఫలవికాసకుసుమత్వయాపకౌత్యమస్తవస్తవసావయవయాపకమ్॥

మూ, ౧౩ { ధ్వనయన్ సభామననీర ఘనరవగభీరవాగభీః॥
వాచ మవదనరీరీషవశాదత నిష్కరస్ఫుటతరా }
క్షీరామనీ॥

౧౩ ధ్వనయన్ని త్తీ అధ్వనీరఘనరవగభీరవాక్-సజలమేఘ గజితగంభీ
రిస్వరభిన్నః॥ అభిః ధీకః అసౌ చైత్యః సభాంతస్థానీ ధ్వనయన్ - అతి
లోపవశాత్ అనిష్ఠ గాణి అతి పరుమాణీస్ఫుటగ రాణి వాక్ష రాణి యస్యాః
తాం వాచమవదత్ ఘనస్వరగంభీరైత్యుపమాంకారః॥

మూ, ౧౪ { యరపూపుజస్త్యమిహపాశ్శ మురజితమ పూజి
తం సతామ్॥ ప్రేమవిలసనస్య హస్తద హూదయి }
తంజనగ్గులునునీలమన్యతే॥

౧౪॥ వాచమవదతిత్వక్తృఅతః శామేవ ప్ర పంచ యన్ పంచభిగ్గవాండు
వోపాలంభమాహ॥ యితిత్యౌ॥ హిపాశ్శపృథాపుత్రే రిమాత్యస్తాధా
స్యేనామగ్నై రంకుమోక్షాబనాకలం సతామపూజితం సద్భిరీశ్రాజ్య
మానమిగ్యకణః మతిబ ద్విపూజా క్షేభ్యై రివ తథామా నైః క్షేత్రస్యచప
తథాన ఇత్యవష్టీమి రిరీత కృష్ణం ఇహ సదసయన్యస్తేన పూపుజః పూజ
యసిస్త్యశౌచ ద్యుపధాయా ప్రాస్తవ్యః తతస్తే లే మనా త్రై మవిలసనస్ఫు
రతీతస్య థాక కమపూజ్యే పూజ్య త్యాభిమానత త్యభి ప్రేత్యాహజవోలోకః
దయితం ప్రేయజనం గుణీతమన్యతేభిరుతగుణిసమపీత్యభః - అహూత
శ్చర్యంకృష్ణః ప్రేక్షా పూజితోనగుణాదిరీభావః - అత్ర ప్రేమవిలసనస్య
తరవాక్యాక్షణ హేతుక త్వాద్వాక్యాక్షణ హేతుకంకావ్యలింగమ్॥

మూ. ౧౫ { యదర్హజ్గజవదిహోఘ్నముప హితమిదంము
రద్విషి/గ్రా వ్యవృత్తవహిస్తదయంభజతెజ్న
లత్తునమహిశవహ్నిఘ్న॥... .. }

౧౫॥ యదితి॥ అరాజీకభిషేకాదిరాజగుణవిరహినీత్యర్థః॥ నభస్తత్పురు
షాదిసనమాసాంతప్రతిషేధః - ఇహస్పృహమురద్విషిక్యమ్ - అపాత్రతా
ద్యోగనాన్వహసంప్రదానవిభక్తినిర్దేశః - రాజానమహాతీతిరాజవల్
రాజాహంకరదహామితవతీస్త్రత్యయ్యుత్తేధితశ్చాసర్వవిభక్తిగృహ్యయ
త్సం-యదిదనమఘోమమూర్ధాన్త్రవ్యంతమాణమిత్యర్థః - ఉపహిత
మపిగంధదమ్యుమయ్యుత్తేధితః మహీశాపహ్నయః॥ అవనీపాలగుయ
వతేషుమహీశవిహ్నిషుజ్వలత్సుమహీశేష్వివవహ్నిషుజ్వలత్సుసస్త్విత్య
ర్థః॥ ఉపమితసమాసః - గ్రామ్యమృగైశునకొహవిరివనభజతే - నప్రాప్నో
తిఉపమాలంకారః ॥.....

మూ. ౧౬ { అశ్వశాసనము గ్రంథమునందున్నది. సైన్య విభాగమున
సేనానిని నిర్ణయించుట వారికిని చట్టముగా నున్నది. మేళాశ్రమ
మేళాశ్రమమునందున్నది. }

అన్యథామిది॥ మోక్షార్థము కై పుట్టిన అన్యథామనస్కారం నగడసి
నమోనరబడినట్లు చెప్పబడ్డ వాద్యమునకు పుట్టియున్న సే ఉన్నట్లు సే అథ
చిరభావినీనిద్యంహానిచి చదయిగి న్నపరిమళ శా - ఆత్మాభ్యుపాజాతరదా
ప్రవాసత్య తానత్యహీనతాపకనామ్ర కాశతే - అత్రానత్య ప్రసిద్ధవత్సా
చరణయోవిణ నూపయోముణానాత్మేషమమాలంకారః॥.....

మూ. ౧౬ { తెనకమఱ గొట్టాన వామకి కమి వేషమునన్మదే!
 ధామ దివవధి నీకన్మిగి వాళిమ్రోతెనకమ
 పంపింపనవాళి :

[illegible]

స్వాపితేధమరాజవ్యవదేశ ఇతిభావః- అత్ర ధర్మరాజ భోజుడినయో
నిరపవేక్ష వాక్యద్వయే ప్ర పరిబంధకణాత్ దృష్టాంతాలంకారః॥

మూ, ౧౮ { యది వాచనీయతమపషకీమపిభవతాం పృథాసు
తాః । శౌరిరవనిపతిభిన్ని- కాభిలై రవమాననాథః }
మిహకిన్నినుంప్ర తైః॥

౧౮॥ యది వెతి॥ హేపృథాసుతాః-కాంతేయాః-ఎషఃశౌరి వా-శౌరిరెవెగ్య
ధణః-వాస్యాద్వికలాప్తపనుయోరెవా ధేవసముచ్చయైఇతిశబ్దః- కిం పిక
ధనుపిభవతామచనీయతమోయదిష్టాజ్య శ్చైత్-తహీత శేషః-అవమా
ననంతరస్థా రః-తస్మై తదథామెవ-అథైవసహనిత్యసమాసః-సర్వలింగతా
చవక్తవ్యాక్రియాపి శేషణం-నినుంప్రతై రాహూనైనికాభిలైరవనిపతిభిరి
హకింకోభాస్యాధ్యత్యధ్యధి-అతివసాధనిక్రియా-పేక్షయాకరణత్వాత్
త్యో-యా-గవ్యనానక్రియా-పేక్షయాపికారికప్రప్త-త్రిం-వ్యాసాద్యో-త-అ
స్త్రి-పకలరాగం-పిదస్యపూర్వవాక్యభాగ-హేతుక-త్వాజ్ఞాన్యలింగభేదః॥...

మూ, ౧౯ { అరవానధర్మనాసుబోధనమయిరుపయాతి తాని
శాః । కామనయమిహవృథాపరిహారమిదిప్ర }
సహితస్సరిశ్చరః॥

౧౯॥ అ-స్త్రి భిభే-మై-పాలంభమాహ-అథేత్యాది-అభివాచనిశాః-మూ
క్తాః-యూయమిత శేషః-సుబోధనభవనిత్యసుబోధనమబోధనః- సహయత
చారోయస్యసంధర్మన్నావయాతనజానీత-అవగూర్వాన్యాధి-హోద్ధో-త-ప్ర
భాటాలజ్జనితస్యకాదైః- కింపుగూ-వృల్లం-పేక్షయిస్యవృథా-పరి
తః-వృథా-పరి-ంగత్యధ్యధా-పరిత-గ-పాశో-స్త్రి-మిశ్యమ-త-వృథా-త్వ-హ
తుః-హతబద్ధి-నాప్త-చ-తరయం-సరి-స్మ-తో-కే-ప్ర-క-మా-న-కై-క-మ-న-ప్ర-స-హ
తో-న-ప-హి-త-ప్ర-ను-గ-త-బాలా-పా-న-జా-న-తు-వృద్ధో-పి-క-జా-నా-పి-వి-గ్ర
మిగ్యధణః-అతివసపత్యపికారిణైకాగ్యాచనయాద్విశేష-క్రి-లం-క-ర-క
థా-వం-క-భ-ని-గ-న-న-క-మ-బో-ధ-గ-యో-పి-శే-ష-ణ-గ-త్యా-ధ-న-న-
జ్ఞా-న-హే-తు-త్వా-జ్ఞా-న్య-లింగ-వై-శ్య-వ-యో-సా-పే-క్ష-త్వా-న్య-లి-రః॥

మూ, ౨౦ { స్వయమేవశంతసుతనూజయమిహ-క-న-గ్య-హ
గ్యధాః । త-స్ర-మురరిపురయంకతమోయననింస్య }
వందివనభిష్టుపివృథా॥

౨౦॥ స్వయమేవతి॥ హేశంతసుతనూజయిత్వ-స్వయమేవ-శ-స్వమేవెగ్యధణః

౨౩॥ ఆసురభక్తిః సుధురీః కోవ్యసురస్వయాన్యవధిలమాని. అన్య నేవైవ్య
న్యతరస్యామిహహం తేస్తుజీవకల్పద్వధాదేకః-భక్తి కథం ప్రతీయి తేవైవ్యస్య
తేనకథం దిత్వకథాః ప్రస్థయోధీనశపక్షజానః శ్వాస హేతుప్రత్యసారః
కేతుశ్చందం దునితసరః కంఠే చదిలితాః క్షుప్తాః సరిమానాభం నుషీ కాసు
నసః సరిమానాభం నుషీ కేత్యవరః నుభయే ప్రంసూనియో డేవేయో నేప
యో నుభూమానః భగి-ప్రత సేప్రతిహాసే నుషీ కాసున సమేవనుభూమానన
సంజ్ఞాప్రవృత్తినిమిత్తం నయినాభువా మోక్షైవ్యస్యసూచనమిన్యోన్యైశ్చ
కథిలప్రయినభగి నుభూమానన జ్ఞాయాః ప్రసేదాః కేమేధశ్చోధిరనా
కృష్ణాన్యధాప్రవృత్త్యాన మోక్షైవ్యద్వాకృతా మోక్షురం కావ్యమిహమ.

ముచుకుండునల్పకథాప్యవగతమిహాసితోదకః॥ ౨౪
ము, ౨౪ { కృతజలసబలత్వేన మూలాతవిరోహితే తివయసా }
పాదర్యతః॥

౨౪॥ ముచుకుండునల్పకథాప్యవగతమిహాసితోదకః॥ ౨౪
జాయస్యాసురకీజయప్రంగెవ్యనిద్రా యమానస్య దేవభావే ప్రసేదా
లోనిద్రా పూత కాశీకృష్ణపానాశ్చోధివగతప్యవగతయ్యావగతవి
రణం రక్షణం యస్యతస్యతకాలయవపక్షాపిత స్వస్యకథా గతానా
ధవనా గతానంధవనానాజనః అప్యతరీకృష్ణానినీస్వస్యవగతహి
నీతరయస్యబలావరనామోక్షురం ప్రసేదాస్యసూచనావ్యతః సీదాచిన్యోన్య
సబలత్వ స్థినిత స్వలన ప్రస్థైవ్యోన్యైవ్యమూలా తివయం నా కావ్యక
యోదాశ్చోధివగతవిభావనానంకారః ప్రక్షిప్త్యోధిభ్య త్కేరభావః॥

ము, ౨౫ { మూలా ప్రజాన్యకస్యగెచి మచ మ్మేర్త }
ము, ౨౫ { భాగికిః॥ ప్రే శుభవస్వైవ్యజతమునయ్యవ }
స్వైవ్యసంప్రతీతయే

౨౫॥ కలయన్ని గి శ్చాన్యకాలంకెగగెచీవ్యగి వెత్యేన్యకాలంకః॥ ౨౫
తివచకవలపటుచందనానీతలస్వలస్యతే అనస్యేన్యకాలంక
వందయో అప్యనస్యాయస్యనగప్రకస్యకస్యప్రయ భగవంప్రతీతమన
వ్యోవ్యాతయ • ప్రతీతప్రతివ్యాతపక్షజాతప్రకాశస్యకః • న
గ్నజేన్నా మో గాజ్ఞః సతయోనస్యభావయాన గ్యావగాన్యయాప్రతి
మానం దనుభవనస్య భావాయోగత అప్యనస్యనీతిసత్యయోగాది

౧౪౪ (మాఘకౌశ్యే-సవ్యాఖ్యానే-పంచదశస్సగః)

త్యక్షః-అత్ర హరేఃసత్య సంబంధేపితదసంబంధోక్తైఃసంబంధే అసంబంధ
హాపాతశయోక్తిః||.....

మూ, ౨౬ { ధృతవాన్న చక్ర మరిచక్ర భయచకిత మాహవే
నిమిచక్ర ధర ఇతిరథాంగమదస్సతతంబిభషిః
భువ నేషురూఢయే||.....

౨౬|| ధృత వానితి||అహవేయుద్ధే-అరిచక్రా దరి సైన్యాన్భయంచకితంసం
క్రాంతం చకితంభయ సం భ్రమః నిజ మాత్మీ యంచక్రంసైన్యం నధృత
వాః-నావలంబిత చాః-సరక్షిత వానిత్యక్షః కింతుచక్రదరిఇతిభువ నేషు
రూఢయేప్రసక్తయే-అదఃఇతిరథాంగంచక్రాపరాభ్యంసతతంబిభషిఃదధా
సి-న్యధాభారమితిభావః-చక్రంసైన్యరథాంగయోరికిష్యః-అయోవికార
ధారిణాల్ చక్రధరోభ వాన్న తుభీతచక్రధారణాదితిభావః-అత్ర హరే
భీతతచక్రధరిణ సంబంధేపితదసంబంధోక్తైఃసంబంధే అసంబంధహాపా
తశయోక్తిః||.....

మూ, ౨౭ { జగతి శ్రియాఃపరిహిలో సియమదధిసుతా ముపా
యథాః | జాతజనజనీత నామ పదాంత్యచుత స్మి
య్యుపరితిప్రథామగాః||.....

౨౭||జగతి||శ్రియారాజ్యలక్ష్మ్యోపరిహిలోపీయమనాంయయాతిశాపహ
నశ్వాదినిభావః-గన్తం జాతజన జనోబుధుజనోజనితంప్రవర్తితంనామపదంతీ
రిఃపారిభాషికసంజ్ఞాశబ్దోయస్యాస్తాండ్యధిమనా-అభికిన్యాం-యద్యస్తా
నుపాయథాః-నివాహనకిరో-౨౭వా-సూహాపయనాసమాపిశ్యమరః, ఉ
పాద్యమస్సవకిరణేఇత్యాత్మ నేపదమ్భిత నానిభ్య ప్రథాసోరికిషిచ్యుక్తో-అ
నుదాహోపదేశేన్యాదివాఅనువాసికలోపః - అతోజగతిశ్రియ్యుపరితిప్ర
థాంభ్యాసమగాః ప్రప్రవాససిద్ధిసాగాలుజీతగాదైః - నరాజాంతరివ
రాజ్యలక్ష్మ్యయోగార్థివశ్రీ పరిత్వంకింయశ్రీ సజ్జకాయాః కస్యాశ్చిద్వరా
కస్యపరిక్రహేతిభావః-అతఃతస్మై సైన్యాభిషేకసంస్తా రేపిత్రైలోక్య
ప్రతిష్ఠాపకస్యహరేరేవసకలరాజ్యశ్రీధరుంధరశ్వాత్తస్సంబంధేవ్యసంబం
ధోక్తరతిశయోక్తిః||.....

మూ, ౨౮ { అభిశక్తు సంయోగి నాదిదిఃపితపరాక్రమోపి
యల్ హ్యోమ్యుక్తమస్మిచకిర్దాపదంవ్యవసిశ్య సే
జగతిది, క మార్త్యతః||.....

౨౦॥ అభీతిః సంయతి యథైక దావత్ కదాపి. అభిశత్రుశత్రుమభి-అభిముఖ్య
అవ్యయాభావః. అపిహితపరాక్ర మోవ్యక్తతపారుషోపి-యద్యస్తాగ్రాథ
మపినుమాతాప్రయత్నేనవ్యామ్ని పదంపాదయైవంచకథాకృత వానస
ః క్షయతోభారద్వాజస్యేతిత్యక్తప్రతిషేధః. పితృద్వయః - అతోజగతివిక్రమీ
విక్రమవానితివ్యవదిత్య సెవ్య వహ్నియసెనతు వగాక్రమయోగాదిత్య
థాః - అత్ర పిపరాక్రమసంబంధేపతనంబంధోక్తరతిశయోక్తిః॥

మూ, ౨౯ { పృథివీం విభజన్ యది పూర్వమిదమపి నుతాయవ
తాతే! భూమిభృదితి పరమోరీత భూస్తప్తముదా }
హ్రియస్వకింకమవ్యభాజనైః॥

౨౧॥ పృథివీమితీపూర్వం ప్రాగపిసంప్రస్థసంభవేవీతిభావః. పృథివీం విభ
జన్ యదిభృగవాంశ్చేత్ - భృగోవీతి భారద్వాజీయశ్చాప్రతిషేధః. పి
తృద్వయః క్షంపూర్వభారదానపినుతాయోగ్గ్రాహయివనితే. భూత
పూర్వగత్యాపివ్యవదేత్యత్యక్తవివాదేపిభావః. ప్రత్యుగపక్షైశ్చత్రుభిః
హరితభూః అపమోరీతభూమికిం - జరాసంధేన మమరానగగాన్ని మానీత
త్వాదితిభావః - అగ్రహగ్యోగవారణాతివన్యమేవ హరయ్యుగ్మితి
నిజభోగపపత్త్యజనైః కళమవ్యభాజనైః పరిత్యేన భూమిభృదితీదా
హ్రియస్వకింకా హ్రియధాః సంభావనాయాంబోధి - అసాభావతమేవ
త్యథాః - అత్ర పిభూభరితసంబంధేపిసంబంధోక్తరతిశయోక్తిః॥

మూ, ౩౦ { తవధన్యతేయమపిసర్వస్వపరిమితోత్తమ
మీక్షాంకితరగిలధృతాచలకింకపృథివీతేజఃపరభా }
భృమచ్యసే॥

౩౦॥ తవేతితవభయమపిధన్యతాపుణ్యవదా - క్షంపర్యేవపరిమితితోపి
అవధూతోపిత్వంక్షణంక్షాంతేగావ్యేవక్రాంతేరగతేధృతాచలకింకః. అల్పవ
లాయనససా పృథివీతేతులితభూభృమధృతాచలదధృతతాజకశ్చేదచ్య
సెభిఃయత్ - ఇయమవ్యవరాలెధన్యతేగ్యోగోవద్ధనాశ్చిత్త్యభూభృతో
లనాత్తులితభూభృత్త్వంనకుమాభృతమివనుమాదకాంతోలనాదిత్యర్థః
అత్రసర్వస్వపరిమితోపిగత్యోలకభరివోధోభూభృదితీదాహ్రియములాభేదా
భ్యవసాయోత్థాపితభిఃపిరోధాగయోక్త్యాఃసంకరః. గెంకోవద్ధకమోద్ధ
రగమపినాతపతమ్భతంబాహుబలశాలినామితివస్తువ్యజ్యతే॥

౧౪౬ (మాఘ కావ్యే-సవ్యాఖ్యానై. పంచదశ స్కంధః.)

మూ, ౩౦ { త్వమశక్తు వన్న శుభక మ్మనిరతపరిపాక దాగుణ
మూ, ౩౦ { మ్ । జేతుమకుశలమతినారకంయశ సేధిల్లకమ
జయస్మతభవః॥.....

౩౦॥ గ్వమితి॥ హేలశుభకర్తృనిరతపాపాచారపర-అతఏవాకుశలమతిఃకు
య్యన్తి స్వంపరిపాకేఫలకాలేదాగుణంవిచిత్రయాత నామయ త్వాద్భయం
కిరిమిన్యోగఃపరకనిరయంఃస్యాన్నారకస్తునరకోనిరయోమగఃః సేయా
మిన్య మరః జేతుమశక్తు వనపాపిష్టైస్సజయ త్వాదితిభావః-యశ సేన
రః జయోన్మస్మిన్మేనువఃసుతన్న రిశోభ్యంఅజయఃజిత వాససిలోకప్ర
దాగుణ మాన్త్ర సహోపరణక శ్రద్ధోసేతిభావః-అన్త నిరయూపరాభ్యసరిక
ః జయోగ శై ర్విశేషణగ త్యానజ్జయభ్యాశ్యోనిమోహరైసర కాసురవిజ
య స్తన్న హేతుశ్శాల్పవదాతన హేతుకం కావ్యలింగతచ్ఛనరకయోః
జ్ఞేషమూ గాలేదాతినయో ధ్యుత్తాపితమితసంకరః ।

మూ, ౩౧ { సక లైర్వల్లస్సకలవోష సముదిత మిదంసుజై స్తవ ।
మూ, ౩౧ { బృహ్మను పగుణ గుణత్రయశ్యజనవ్రయాసముప
యాచిమ్నుధా ॥

౩౧॥ సక లైర్లితి॥ హేలపగుణనిగుణ-సక లైర్వో షైఃసముదితంసమూహంత
వేనువోలుః - సక లైర్గుణైఃసోర్వాదిభిస్త్యక్తంసనాగుణవిజితమేవ్యో
గఃః ఏవంవసగుణాన్త్రయస్య సత్వాదిగుణత్రయస్యశ్యజనేన్యాగయః-
ప్రయాచిశంముధావృధాకేషభిఃముపయాసేముముషియేతిభావః - యన్త
సకలగుణస్య శ్యాగ సన్త్రగుణత్రయత్యాగోంతగఃః-న్యామోసన్తప్రవలస్య
ధానాకిల్యన్యామాశాత్ - స్వల్పావతోసగుణస్యపరివస్యఃకుతోగుణాన్త్ర
య శ్యాగది తేనవ్యః - గుణత్రయత్యాగఃషేషస్యసక లైరిత్యాదివాక్యా
భా హేతుక త్యాన్తైర్వర్ణింశ్శేః॥

మూ, ౩౨ { ద్వియిధాజనంజగతజ్జాల్మకృతమిదమచ్యుతైశ్చ
మూ, ౩౨ { జ్జీః హేచకరణములైత రాంశిసేవసంకతన
పేతమూర్ధజేః

౩౨॥ ద్వియోః॥ హేజ్జాల్మఅసమిక్యకారిణాజ్జాన్త్రసమిక్యకారిన్యాది
న్యోగరిః-గుణై రపాకృతైరిన్ద్రెగుణహీ నేన్ద్రయ్యుక్తం- జగతిహాసకరం- పరి
హాసకరంభిరుప్రదానం-అ పేతమూర్ధజేలపలతకైశ్శిరిసికిం కరందాయ

శేషః జన్మైర్జ్యంకాత్ - ర్తరిలుక్ దీపజనైర్వాదివాచిన్ ప్రత్యయః - అప్పుణ
మనసోఽప్పుణాది తస్య - సైవేభవం సప్తంపయ్యః శరీరావయవాచ్చేతియ
త్ప్రత్యయః - పిబతోస్యపాస్తూతనాథమూతః శాస్త్రోజనస్యపిమాతా
చభవతికిలభవతిఖలు స్త్రీతిక్యపాథావేపిమాతేతిజగుచ్ఛావ్యస్యవాస్త్రీశ్య
థః - నశేవలం స్త్రీహస్తాకింకుమాత్యహస్తాచాయం - సైవప్రదాయాఉ
పమాత్యత్వాదితిభాషః - అగ్రస్తనపానస్యపిశేషణగత్యాజననీత్వహేతుక
త్వాగ్రావ్యలింగమ్ ॥

మూ, ౩౭ { శక బుధ్యో దాసతగుభంగధరనిధరధారశాపికమ్ |
 కనుయద యమకరోక్షరలక్ష్మిరచేతసాంకభవ
 తేనవిస్తయిః || }

౩౭॥ శకపీఠి॥ తరలశ్చపలోయంకృష్టః- శకటవృదాసః-శకటాసురమ
దశనం-తనుభంగోయమలాజుః-నభంజనం-ధరణిధరభారణం- గోవధశనో
ద్ధరణం-తాన్యాదిర్యస్యగత్యుభోక్తంయత్కర్మ-అకరోత్ - తెనకమణాస్తి
గత్యతపాంధీరచిత్తానాంకత్తవనిస్తయోమత్యోవీర్యధాః - అగ్రస్థిరచేతస్క
తాయాచితేషణః త్యాగిస్తయనిషేధహేతుః-స్వస్థావ్యం-ఇ-ం-మ-త్త్యను
ప్రాసేనసంస్పృశ్యతే॥.....

మూ, ౩౮ { అయిదుగ్ర సైరణనయస్యస్యపశురపరగ్లపశూన
వగ । స్వామివధకుసుకరంపును మైల్లకును లేస్త
యిత్తరకు మెగ దచ్చితమ్: }

210॥ అయిమితి॥ అవరోధ్యః నాపశురీవన్యపశురీత్యుపమితసమాసః-కార్య
కార్యవివేకశూన్యత్యగ్యభంగః-అయఃకృష్ణః - ఉగ్రసేవతనయస్యకంసస్యప
శూర అవగాహః పాలయి-పురుషైరసుకరం-లోకవేదవిగహితత్వాత్
దుష్కరంసాన్వమివధంకురుతేన్నచకారేణియత్ - పతత్సరమమమృతం-అ
భూనభూర్వత్వాదిధావః - అగ్రపశ్యవనస్య విశేషణగత్యాకంసకృష్ణ
యోః స్వామిభ్యశ్యభావహేతుకత్వాత్సావ్యంఽగమ్ ।

మూ, ౩౯ { ఇది వాచముద్ధ త ముదీర్య సపదిసహ ప్తెనుభారిణా।
 సోధదిపుటల భరోసహసన్య బహోన ద త్తక రతాల }
 ముచ్చై ౩ : ॥

౩౯. ఇతర : సోభియోమోరిపూణాంబలభరోపీర్యాతిశయోయోనసఃనప

హతశ్చగిలసహనఃఅసహిష్టుఃసత్త్వైః- ఇగ్గం ఉగ్గం- నిష్ఠురంయథాతిథా
వాచంఉచ్యయి కాసపదివేణుభారిశానిర కాన్తే నేనసహచి త్కరి కాలంపరిస్ప
రికిరి తాడనం- యస్మైకాకిమకణి-తద్విధాగి భాష్యై నే రి-సహస - క్తి
జ్జహిష్యా-నహమా-దిప్తిహసేచ కా నిర్వ్యః కి స్ప ఖా వ్రాక్తిః

ఇతి హర్షకాలనసంసర్వ వివేశ్యానియమవా త్యేంతాఃచను
స్త్రితే స్తోత్రకావగిద్దేయమామృత సతేషు-సగ్ధ్యత వ్య
వ్యా నేచివావ్యాఖ్యాగి గ్ధాత్ ప్రతిపూఞ్చిప్రసభాంతి . . .

స్తోత్రేనమహిష్టహచన-తేజ్యైః పాపనిదమెగిహావ్యాశామ- సర్వ నిదవి
రిహిగిస్యహ-స్తే-పా-భ-అయా-ని-చ-తే-క్రి-క్షి-ని-ద- తం

స్తోత్రే నహమా-య-స్మ-చ-క-భ-గ-ని-ద-మ-త-యా-ప్ర-గ-ని-శా-మ-స్వ-స్థ-క-
భ-య-చ-క-య-స్-య-చ-క-ని-ద-మ-త-యా-స్-భ-య- తం

స్తోత్రే నహమా-య-స్మ-చ-క-భ-గ-ని-ద-మ-త-యా-ప్ర-గ-ని-శా-మ-స్వ-స్థ-క-
భ-య-చ-క-య-స్-య-చ-క-ని-ద-మ-త-యా-స్-భ-య- తం

స్తోత్రే నహమా-య-స్మ-చ-క-భ-గ-ని-ద-మ-త-యా-ప్ర-గ-ని-శా-మ-స్వ-స్థ-క-
భ-య-చ-క-య-స్-య-చ-క-ని-ద-మ-త-యా-స్-భ-య- తం

స్తోత్రే నహమా-య-స్మ-చ-క-భ-గ-ని-ద-మ-త-యా-ప్ర-గ-ని-శా-మ-స్వ-స్థ-క-
భ-య-చ-క-య-స్-య-చ-క-ని-ద-మ-త-యా-స్-భ-య- తం

స్తోత్రే నహమా-య-స్మ-చ-క-భ-గ-ని-ద-మ-త-యా-ప్ర-గ-ని-శా-మ-స్వ-స్థ-క-
భ-య-చ-క-య-స్-య-చ-క-ని-ద-మ-త-యా-స్-భ-య- తం

స్తోత్రే నహమా-య-స్మ-చ-క-భ-గ-ని-ద-మ-త-యా-ప్ర-గ-ని-శా-మ-స్వ-స్థ-క-
భ-య-చ-క-య-స్-య-చ-క-ని-ద-మ-త-యా-స్-భ-య- తం

స్తోత్రే నహమా-య-స్మ-చ-క-భ-గ-ని-ద-మ-త-యా-ప్ర-గ-ని-శా-మ-స్వ-స్థ-క-
భ-య-చ-క-య-స్-య-చ-క-ని-ద-మ-త-యా-స్-భ-య- తం

స్తోత్రే నహమా-య-స్మ-చ-క-భ-గ-ని-ద-మ-త-యా-ప్ర-గ-ని-శా-మ-స్వ-స్థ-క-
భ-య-చ-క-య-స్-య-చ-క-ని-ద-మ-త-యా-స్-భ-య- తం

స్తోత్రే నహమా-య-స్మ-చ-క-భ-గ-ని-ద-మ-త-యా-ప్ర-గ-ని-శా-మ-స్వ-స్థ-క-
భ-య-చ-క-య-స్-య-చ-క-ని-ద-మ-త-యా-స్-భ-య- తం

శ్లో॥ పృథ్వీనైఃకుసస్త్వస్మగతైఃకునియతఃకుసుగాగవస్త్వస్మి । స్మై నామహ్యదుహ్యవయఃకుపయన్నిగతైఃకుపకుసముమైఃకువృణామ్॥ ... ౫౧

శ్లో॥ కుణమేషగాజనగయైవజగదుదయకళితాన్యయః । సత్సహితకృతఃకుస్మహసాగమసాపనాశయతస్త్వనూవృణః॥ ... ౫౨

శ్లో॥ లభిహస్యతేయదభిహంతపరితపతియచ్చరప్యతే । నాన్యభివవచనీయమిందవపూర్ణానాప్రకృతశేవహీన్యశీ॥ ... ౫౩

శ్లో॥ అసత్సయ్యుక్తభిఃపుభిరయఃకుతశయవన్యతే । నూత్ననాభిరభిరభివాసైఃకుసముమైఃనాల్పనాపసత్వసంకరమ్॥ ... ౫౪

శ్లో॥ ప్రలయఃపరస్యహహతోపనియతమిహాన్యభిఃకుశాః । యాంతజగదపిసహోమహాన్యభిఃపవత్యకుశాన్యపన్నయమ్॥ ... ౫౫

శ్లో॥ తేవతకుభినదిమగ్నముకహరితయ్యుపరగ్గభుర్మా । ఎకశీలనభితస్తైరిబాస్తైరిగభీధీయసూనివపితస్త్వితీయతే॥ ... ౫౬

శ్లో॥ నరిసిన్ధుమునికరయమేవదిశుతనుకారయన్నభైః । ఆప్తగవవచనమేతస్సిప్రపశ్యమోమితిజనోయనుహాన్॥ ... ౫౭

శ్లో॥ ఆపహాయతుంశుపిహానముదితనువలంబ్యనీచగామోస్నాకకరణపలుకైఃపుగాబినివాపరేణసహసస్త్వయ్యుజ్యతే॥ ... ౫౮

శ్లో॥ క్రమతేచోరభానమైవపరయంతిశ్చయాపితామ్ । సర్వకుతయగతయంతిస్త్వమిన్ద్రజాలమిమేషమాయయా॥ ... ౫౯

శ్లో॥ కిలగావశోరియమేవకిమినియిదేవమిప్యతే । సత్సహాభిబలహాభిద్యుతీయైఃకుశైఃమేషభిఃకృద్భముచ్యతామ్॥ ... ౬౦

శ్లో॥ చలంతేషపానీయైః । కుశకలమీషదన్వృతైః । వైవకలితమక్షమోమిన్వృతైః । పభాండవయినాన్తైః । వైవతే॥ ... ౬౧

శ్లో॥ స్థూపానామనానయిగేనజనితజననీజవాదరా । సీతినదయమపిధాయనున్ద్రుదకానసాధుయదీమాన్కారా॥ ... ౬౨

శ్లో॥ చపిధిహాకిమిధపిక్విచరితరిణఃకుశాత్ । బాధమిదనుపిసదాపిక్విగన్నమిదేవనాంధిరయంజ్యభతే॥ ... ౬౩

శ్లో॥ పహరిన్వనైఃజనపవనహతేదధిదేవశౌవతామ్ । నామజగతిహధుసూనినృత్యగమగ్ధైఃకుసుమనామహయసా॥ ... ౬౪

శ్లో॥ అవన్యప్యగోపధసమృద్ధునామనయనుమీమరక్రూపాభవ్రముపకుసమపాథమమయిషసోకిలాసురభృతప్రమాప్తకరత్॥ ... ౬౫

శ్లో॥ ముఖింక గాంధర్వాత్పింకలవశ నేంకశినా । నాస్యనవదియక
బానియజస్తకాహూరస్పిసహజైవమూఫగా ॥ ౧౬

శ్లో॥ కిమినాత్రచిత్ర గురునున్న గురుమిహాకన్పిగంయది । ప్రాశని
అలనాచలెదగత్తుదిరిగి తెలహుభుజోస్యనవృధా ॥ ౧౭

శ్లో॥ యదుకస్యబాహుగుయమేకగుర్భగగిరినాస్పితన్నతత్ । ఘోరి
సరిలగుపిషవ్యామియంజలదేపిముంచతిగనా నభాగ్యకా ॥ ౧౮

శ్లో॥ అమనాకైశ్చపుకంతియసలయిచిభానిదలసః । తేనయిపిచిస
పిపిలు బాగనానినాకైశ్చవశ్శక్తిఃప్రయః ॥ ౧౯

శ్లో॥ శశుకైవశక్తిగనియ్యకైరిగనక్కిగక్రియస్పయిమ్ । గల్లగులఘుశి
నానగిలంఘ్యః శీగ్ధదెవగిగక్పవృతాగిమ్ ౨౦

శ్లో॥ యిమియ్యగనానహపిలంగియివహిగినుకౌముసాధ్వనమ్ । కంపను
భయినుయినభిభవక్యముకాజనెగిపిప్రకశ్యతే ॥ ౨౧

శ్లో॥ త్తగిదినుక్కిగినియాపిచనినమునాయదాచిదైస్తోమగునిశము
దితస్యపైత్యులిపసానఘామోమోభవత్ ॥ ౨౨

శ్లో॥ యదునాచివృత్తగుగి లెవవిచరిషుముగర ద్వివమ్ । ద్వ్యతక
నపిసాసిచెరతైర్వరతోవరాధగిగనానగూర్పిచః ॥ ౨౩

కలునాచిచైర్వవచనెరవికృగిగుగినున్నమాధ
మూ, ౨౪ { యిమింక ఈశతే ॥ }
{ యిమింక ఈశతే ॥ }

౨౪॥ కలనె॥ మాధవికలునావసుమేకాపిచైర్వవచనెరవికృగివికారం
నాగనత్-గమెలుకైర్వపుహివాష్టరిదాదె॥ సగ్ధరియగివచసఅర్చిత
వచసంకృతంకంసుజవంకెజవా॥ తతసాపిల్లైవాపి॥ భావః చలయిగమి
శతేశన్నవంతెరకెపిర్వకః - సహిష్మేకతమాగాంపిఃప్రజ్ఞాబిభాభ
యాతసహిష్మేభావః సామాన్యెరవిశేష సమర్థవయాసోధాంకరవ్యాసః

వచశంకదెశివమాననపియదుపుపాలపుహన
మూ, ౨౫ { ఘోరిపనయిగ్ధహితధియ్యుప్రభువిగ్ధమేఽ
హిజనోమవగతే ॥ }

౨౫॥ విచిత్రగదాత్రైర్వకైర్వకవమానమాప్రశ-గనఃకవతేశ్వగేశ
వతెప్రకశ్యపివమానభగద్భవః ॥ తైర్వయిదుపుపాఃయాదవా

౧౫౨ (మామకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే - పంచదశస్కంః.)

శౌరేః కృష్ణస్యసహాయంసంకేతేన నిగృహీతధియోనిరుద్ధబుద్ధయస్సంశోన
ప్రచుక్తుః, కృష్ణః హేమారుపసృష్టయోగక మేతికమత్యంతభా
హిదనోలోకః ప్రభుచిత్తమేవఅనువతతతేయదువిశేషసోధం కావ్యలిం
గమథాంతరన్యాసేనసంకీర్యతే ||

మూ, ౭౬ { ఓహితాగసోముహురలంఘ్యనిజవచన దామసం
యతః | తస్యకతీధగితత త్ప్రథమంమనసాసమా }
ఖ్యదపరాధమాచ్యుతః ||

౭౬ || ఓహితేతి || అలంఘ్యనిజవచనదామ్నా స్వప్రతిజ్ఞాపాశేనసంయ
తః బంధఃఅచ్యుతః సుహువిహితాగసః ఘావంసహస్రశఃకృతావరాధ
స్యతస్యచ్యేస్యాపరాధంసేవప్రళమఃయస్మింకార్తణితతత త్ప్రథమంక
తిక్తఃకతీనాంఘరాగతిత్తస్యఘాతజేహాత్ ఇతిహాత్ ప్రత్యయః మల్ల తితి
పయచసుగాంధుగితిగుగాగనః మనసాసమాఖ్యస్సంఖ్యాతవాక్యఅస్యతి
వక్తివ్యాభ్యంతి జైరహదెః అగ్ర ప్రతిజ్ఞాపాశబంధస్యవిశేషణగత్యా
ప్రాదీనాపరాధానం త్యేపితాగ్రతికాపరాధమాత్రి గణనాహేతుత్వాత్
కావ్యలింగభేదః ||

మూ, ౭౭ { స్వప్రవర్తనాగతస్యసేనహస్తహవకృతమియాయువి
త్తిమః | స్వభావాగ్నితగుణస్త్వత్సంపదవోనదోష }
మఖ్యలంఘితాత్తమాః ||

౭౭ || స్వప్రవర్తనా || ద్విపఃచైర్యస్యసంబధిసహస్తహవకృతమపకారజాతం
నపునకేథావేక్షః తస్యహరేఃస్వప్రవర్తనాస్వప్రవక్తనై యాయన ప్రా
పనసర్వహపకారంసస్తాతేన్యథాః అగ్ర థాంతరంస్యస్యనిఅధిగతు
గస్తరితాః పరిణతోపకారస్త్వయిదు త్తమాస్సజ్జనాఅఖలందోషహపకారం
స్వస్యస్య వలవర్గః కలులాలంఘనాత్తస్యకాః పర్యాప్తివచనెవ్వలనాత్థే
ప్రీతిమిముక్తప్రీతియః ఉపకారమేవస్తరంగిసాధవ్రానాపకారమిన్యథాః ||

మూ, ౭౮ { స్వవరావరిక్షి పరశౌరినక సురపరిస్సృతోవచః |
స్తాహవల మునితవంతునితూభిగస్యవాదమను }
కుర్యంతుభావైః ||

౭౮ || స్వవరావరి || అకన్యపరాచేరివరా శౌరింహరినరిక్షివనినిసురపరి
త్పుతఃభీష్మః మునితవంతునితూభిగస్యవాదమను లేభువశ్చలయతికంపయతిపతితూభిగస్య

ద్వైసాన్యాయధర్మాదనుమతువత్ తత్కర్తవ్యంభవతఃసహస్రఉపాచ్యుత
 తస్య సభూతాథేకలోకే బ్రువన్తపశ్చాన్నామాగిత ఆహూయ్యవఃగలతహ
 దేవః. యద్యపివసాదాకౌశిల్యకయశ్శ్యాహవామసః తథాపి ప్రాధ్య
 స్తశేష్టస్యపాదాత్కౌవయోగఃఉపమాలంకారః॥

అక్షగౌరవోపరివారము పరిగణయింపవలెనని॥
 మూ, ౭౯ { ప్రామాదిరి లిఖించి స్మరణకు భింపి వారము }
 { జాహ్నా పీఠగతి }

౭౯॥ ఉ క మే వానోవ భురాశయావిష్టుగారమాహ అథేక. అక్షగౌరవ
 ల ప్రసవనాం గౌరవము రిఖించి స్మరణ చేసి హరిని. వయాగౌరవః కలుషీకృ
 తమనాః. జాహ్నా పీఠగతిః గాంధేయి గౌరవోన్వై త్యేగతవాన్వై నః పరివారం
 కావను మమిహావృధాపిగతశ్శ్యాదినింశానాపిగతియిం భవేత్త్యేవాణ
 ప్రకాశాం వారం ప్రామాస్త్రో వారశిశి మేగధీగా అప్సరీం గామేవస
 హం తేన సుతేవ శామి గామి. భావ. అర్చి విభిన్న విశేషణ శ్యావచన
 హేతుత్వే త్ కావ్యగి. అ భేః॥

{ పీఠగతి మయాశ్యాహూయ్య ముపాహ్నిమిహ చ్యుతా }
 మూ, ౮౦ { చానమ్. మయ్యవచయసున వాపమయింపరణగక్తి }
 { రశ్మిగతి స్వభూభృతమ్ ॥

౮౦॥ పీఠగతిమ్॥ నయాన్వీసనపీఠగతిక్యగతచ్యుతాచానంయస్యేవ
 వృషిత. అటక్తితమ సోభ మిత్వ్యః వృషగః యోయామితి ధాతోగ్గి కులా
 న్నిక్షః ఉపసూచకాద్వివర్తకాః ౯౯౯౯ అతవవ్య వృష సో యోయామితి రి
 యోయా మేంక్తిప్రస మిధాపిగతి యోయాంక్తి శ్వాన్న నుంక్తి ముతిబుద్ధిపూ
 జాథేభ్యశ్చై. చ కారాద్విగతమానానాగాన్ క్తిస్య చవతమానభేష
 ప్తీసాపన పీఠాని సపశ్చాపన్న మయగు ఆరోపయత సర్వభూభృతాం స్వి
 తతామితి భావః తిగస్యయంచరణః క్తిగః స్వస్తః అయమితి భూమాగ పాన్వి
 మానస్య హస్తేన దేవశః అయంచానుమాను భావశ్శ్యామి సంధయమ్॥ ...

{ ఇతిభిష్ట భాషితవచోకా మధిగత వశామివతా }
 మూ, ౮౧ { తి. యోభ మగనుకరినా గ్రనభోగిమపాలవత్తుప్య }
 { తిగిభృతాం గతిః॥

౮౧॥ ఇతి॥ ఇతిభిష్టేన భాషితస్య ఉత్తస్యవచసోకా మధిభేయంభరిసి

వెలికి ఉపమాలంకారః ॥

మూ, ౧౫ { అభిధిన్వితగీతప రాహు వచనవికృతం వ్యవహారము, ౧౫ { త గ్రస్తశతధరమి వ్రావలనన్వితం తత్ క్రియః }
మూ గ్రస్తశాసనః ॥

౧౫॥ అభిధిన్వితగీతప రాహు వచనవికృతం వ్యవహారము, ౧౫ { త గ్రస్తశతధరమి వ్రావలనన్వితం తత్ క్రియః }
మూ గ్రస్తశాసనః ॥

మూ, ౧౬ { మప రాకృతి ప్రథమ మెవహసిత మత నైరసూచయత్ ॥ కృత్యశాసనవినిశాద్రి గతభవనివంతి కు }
మూ గ్రస్తశాసనః ॥

౧౬॥ మప రాకృతి ప్రథమ మెవహసిత మత నైరసూచయత్ ॥ కృత్యశాసనవినిశాద్రి గతభవనివంతి కు }
మూ గ్రస్తశాసనః ॥

మూ, ౧౭ { ప్ర గ్రస్తుకు రోప సముపేత్యనరపరిగణం సమాశ్రియత్ ॥ జామి వారిణదశ తాసో యస్యముదాచచా }
మూ గ్రస్తశాసనః ॥

౧౭॥ ప్ర గ్రస్తుకు రోప సముపేత్యనరపరిగణం సమాశ్రియత్ ॥ జామి వారిణదశ తాసో యస్యముదాచచా }
మూ గ్రస్తశాసనః ॥

౧౫౬ (మాఘకౌవ్యే-సవ్యాఖ్యానే-పంచదశస్సకాః)

అ శ్రామశయస్యః శేషణగత్యా కౌపోద్దిపన హేతుత్వాత్ కావ్యలింగభేదః॥

మూ, ౧౮ { చరణైవహంతిసుబలస్స శీధిలితమహీధ్ర బ-ధనా
మీ తీరతరలజలరాశిజలామవభుగ్న భోగఫణమల }
డలాంభువమ్ |

౧౮॥ చరణైః సుబలోనామ గాజానుహీంధరంశివహీధ్రాః పర్వతాః
ఃకప్రకరణైరమాలైభుజాదిభ్యుడపసంఖ్యానమిశక్తస్త్రియః శీధిలితానిను
హీధ్రాణాం బాధనానసంధయోయస్యాస్తాంశీరైతరళాని భూకంపాచ్చ
లితానిజల రాశైరబలు ధేజలాలాని యస్యాస్తామవభుగ్న మతిభరాడవన
స్రంభోగినాం ఫణినాం ఫణనంజలం ఫణసమూహేయస్యాస్తాంభువంచర
ణైవహంతిస్త జమానక్త లజ్జస్తథోభూతా ధేజలబలత్ర పాదామాతాతీయ
వశంపాసంబంధేపిసంబంధోక్తైరతిశయోక్తిః॥

మూ, ౧౯ { కుపితేషు రాజసుతధాపి రక్షచరణసాణి పూజ
యా చిత్తకలితకలహోగమనోముదమామూక్తిః }
హృదివాధికింద్రభౌం |

౧౯॥ కుపితేషు రక్షచరణపాదైశ్చక్రపాదైః శగజయా రాజసుకపితే
ప్రసిద్ధైః కలితకలహోగమనంయుక్తాభ్యోయేనసంహతుకిన్నానమ గాజా
శోభనంప్రాయంయస్యసహృత్ చిత్తకలైకృష్టసత్తుపాతేత్కళాః సు
హృద్భుక్త్యాదామిక్రమిక్రమోరీగిపాతః ఆదికం మునశ్శధోసుమస్య
హృదాపీఠ్యస్తేత-మణికిలపాకించాల బాహూ రాహుకేమోదహే
తురైవాసిరిత్యక్షణంజవమాలంకారః॥

మూ, ౨౦ { గుగుకౌపర్యుధపదమాపదసిగయవనస్యరౌద్రశా
మీ వ్యాగ్రమశీతుమివసర్వజగద్వికిరాలమాస్యకు }
హరిఃపశుతిః |

౨౦॥ గుగుకౌపర్యుధపదమాపదసిగయవనస్యరౌద్రశా
అసిరియవనస్యకాలయవనస్యరాక్షస్వలంభసంకటాదీశీతుమత్తుమివ వ్యా
గ్రాదీవృణమతివేషికరాశిమణికిరంశి రాలౌగతురైశుంశైశ్శాలైవి
క్పితేపితేనైజయంతి గుగుకౌకౌపెనర్యుధపదంవ్రజిబద్ధపదనమాస్యకు
హంపక్తిః పరంరౌద్రతాంభయికిరతామావత్ ఆశ్రాశీతుమివేష
లోత్పైతౌవ్యావనక్రియానిమిత్రా॥

మూ, F ౧ { వివృతోరుతాహుపరిఘోనసరథస పదన్నిశితృశా }
 { హంతునఖలన్యపరీన్వసునావసన నేపిలంబినః జేవ }
 దృశ్యతే

F ౧|| వివృతేతి|| అఖలన్యపరీహంతుంవివృతః ప్రసారితః ఉరుతామూరేవ
 పరిఘోనః యుగం శేవః యోతేన సరథసంసర్సిరంయశ్చుంగన్ని శితృశాని
 తామనివృతాకథాతేస్సర్వంశాల్లబశ్చ శ్రాదేవసునావసనామానా
 జ్ఞానంబిన్యథావవేగాత్ ప్రంబినః జేవసేన్వంబగేవజ్జలేప్థగిత
 చ్చాస్యమగమిన్తమిలిభావః భావేరిత్తత్రవస్త్రప్రంసంసృః శేవనగ
 త్యాన్వలన హేతుత్వాత్ కావ్యలింగతద్దాహు పరిఘోనాని రూపకేణ సుకీ
 యంతే

మూ, F ౨ { ఇగ్గర్థదాన్వీగ రూపన భజరంభిర్న చేగవ }
 { మ్ | చారిబలమిన్య యుక్తిగ నాలహరిబోధసన్య }
 { చ.భిరానమండః మ్ |

F ౨|| ఇగ్గర్థః ఇగ్గర్థం గాతస్య గాతాలేఽన్యగరూప కోవభేదగాతారంత
 గాతరుచలంబాదింబ. మదన సైన్యమిచంశురమోనచ్చేభోమాభ్యోగ
 ధ్యేఽన్వీర్న చేగవన్వీగదిగ్గ బోధసన్యః బుద్ధః బుద్ధస్థుశ్రీమచగ్నాస్తా
 బోధసన్యోవివాదుకెత్తగైజయంగీనతవహరిగ్యవమిగననగానః గంహరి
 బోధసన్యనభిగన్యమమిన్యః కాః అభిరభాగత్యభేకనత్రవచనీయ
 త్వాగ్గర్థోగర్థిగయాభయంగీగభయంగీకం మేనుగభయేమగ్న
 ఇత్తగీశీప్రగ్యయేమగగనః గన్యభావ స్త్రానభజత్ ఉపమాలంకారః
 తేజభావతో బుద్ధస్యసమాధి భంగాయుప్రవృత్తంబారిబలః యథాతేజభ
 గ్నంతథారాజ మండలంపహరిణాభ బృతత్తవస్తువ్యభృతే

మూ, F ౩ { రథసాదుర్మురళ యుక్తగునువిరభి యోభిలాషు }
 { కాః సాన్ద్రగుకుల కిరణోచ్చరితస్ఫటి కాంశవ }
 { స్పదస మెదినీభ్యుగి ||

F ౩|| రథసాదితి|| అథానుదిగదియః అనభ్యస్తసాధ్వసాః అభ్యస్తేఘ్నవి
 తమిరియాదవః అతవపయన్తగుభిలాషుకాః యుక్తాభిరః లకపగ్నానివా
 డోభోప్రగ్యయః నగోకెత్తానివావక్ష్తీప్రతిషేధః సాసమెదినీభ్యుగివృద
 సస్థితాతైర్వ్యవహ్యారాజాః సాన్ద్రగుకుల కిరణేరుచ్చరితాః అభిహ

౯౨. గుణిణీ అత్రై ష చేదిషః ఫణవాగ్ ఫణీవరువగళికం నిశ్వనగపూ
 త్ కుర్వణిణీలంచాచలంనదవమససంశామం వప్రయగ్ స్వసఃవిణీలననవ
 మవపుః • తి తోగుత్ కీణాగితిప్రాదశనకీకాల్ని కీణాకవయస్యసప్త
 థాగ్ వచోపచమివనర్వచః విషంపిసనజగవిష ప్రాయువచ ఉక్తగాదె
 త్యేకణిలత్ర ఫణవానివేతవ్యస్తౌపమాలింగాత సర్వత్ర పమిసనమావాక్ర
 యుగమ్

మూ, ౯౧ { కినుమూన్యపాస్యనుమమీభిరుపహంసుతై నగపా
 చలిఃవత్సనభిహతిభజిష్యుమింసహచానయా }
 సమీరరాజకన్యయా

౯౩. అత్యవ్యవోపమమెవచతుభిః గాహగిమిశ్యాగి హెన్యపాహమీభిః
 పాచభిరుపహంసుతై స్సనుజానైవై స్సహపంచనానాం దైత్రబగ్నాగ్గం
 ప్రయః అనయాభమి గాజకన్యయా వ్యక్తిప్రయగ్నయాదనయాదనహాక
 న్యామిణిగి గానాయోగి • క్షిప్తవ్యవ్యగ్నాగ్గం వ్యక్తిప్రయగ్నయాదనయాదనహాక
 ని గావన్యంపాహ్నంతగాః గాహగిమిశ్యాగి హెన్యపాహమీభిః అరాజగన్యం
 వ్యన కీతిమయజిష్యుః కీతిమయజిష్యుః పాహగిమిశ్యాగి హెన్యపాహమీభిః
 రోహగిమిశ్యాగి హెన్యపాహమీభిః కీతిమయజిష్యుః పాహగిమిశ్యాగి హెన్యపాహమీభిః
 ఎవెగ్నగ్నః హం దైత్రబగ్నాగ్గం వ్యక్తిప్రయగ్నయాదనయాదనహాక
 శః, ఆనుద్యావదైత్రబగ్నాగ్గం వ్యక్తిప్రయగ్నయాదనయాదనహాక
 న్యగ ఇశ్యాగ్గం వ్యక్తిప్రయగ్నయాదనయాదనహాక
 తవరాధెన్య రోహగిమిశ్యాగి హెన్యపాహమీభిః

మూ, ౯౨ { అత వార్షమెవచతుభిః యాయుమగిణిగ మగుశ్శోజ
 పఃచ సుకిమిదగుయస్స మృదేనుమకెవలస్యము }
 భమీకీగుతునః

౯౪. అతవెగి అత వార్షమెవచతుభిః యాయుమగిణిగ మగుశ్శోజ
 యాయుమగిణిగ మెవచతుభిః యాయుమగిణిగ మగుశ్శోజ
 వాగ్గం వ్యక్తిప్రయగ్నయాదనయాదనహాక
 క్షిప్తవ్యవ్యగ్నాగ్గం వ్యక్తిప్రయగ్నయాదనయాదనహాక
 క్షిప్తవ్యవ్యగ్నాగ్గం వ్యక్తిప్రయగ్నయాదనయాదనహాక
 క్షిప్తవ్యవ్యగ్నాగ్గం వ్యక్తిప్రయగ్నయాదనయాదనహాక
 క్షిప్తవ్యవ్యగ్నాగ్గం వ్యక్తిప్రయగ్నయాదనయాదనహాక

౧౬౦ (మామకావ్యేనవ్యాఖ్యానే - పంచదశస్సగణః)

అథాఃభిరిలక్షణాత్ || ||

మూ, ౯౯ { ఏదతుర్యముత్తమమశేషపరివదినదీశకమజౌజా
గుణికమనధియుద్ధమ సావచ నేని కేంభవతుసాధ్వ }
సాధునా || ||

౯౯ || వినతురితి || కించచదీశకర్తృజౌశీర్షయునిష్ఠిరావశేషపరివదినవణ
స్యానపిరాజసభాయాఃయంక్యస్తముత్తమంవిశుకేతైఃవివిక్తఇత్యథాః
విదోలబూవేతెనోఅతుసాదేశఃఅసాకృత్యఃఅధియుద్ధంయుద్ధేభక్త్యథే
యూధావఃనికమంకపణంయాతుపరీక్యగామిశ్యథాఃసతుసాధూత్క
మఃఅసాద్యపకమఃవాభవగువ్యక్తమస్యేకతాఃనచనేకింవృథావా
గ్నీయైరరిలమిశ్యథాఃఅప్రపిగవామహేవ్యజ్యేతే || ||

మూ, ౧౦౦ { అదిరాన్తయాసహశస్ససమరమురగారిలక్షణః
తీర్థపశిఖముఖపీశమస్యకపతతాంగక్షేపిబతుసా }
ధామిర్మరా || ||

౧౦౦ || అదిరాది || కించమయాసహసమరంగశస్యఉరగారిలక్షణఃగరు
డధ్వజస్యసంబంధిఃతీర్థపశిఖముఖపీశంమద్భాగపీశోచ్ఛిష్టమిత్యథాఃఅ
స్యక్రక్తిమవరాభూమిఃఉగ్వరాసర్వసస్యాధ్యాసామిస్సాన్యదిశివ్యః
పతతాంగక్షేపతీసంఘైస్సార్థంపగన్వగ్రిరథాంజబాఇత్యునరఃఅదిరాత్
పిబతుఅద్యేనాహమేనంహనిద్యోమీర్కీర్కఃఅత్రాప్యకుమవవాసుభావః

మూ, ౧౦౧ { అభిధాయరూక్షమితిచూత్తగమ త్తవృథాసుతే
గిజాన్మవాచమమనయపరాంతతేనఃసహసావ }
కణ్డ్యానిరియాయసంసకః || ||

౧౦౧ || అభిధాయఃసవైశ్యఇన్ధంకూత్తపరుచచభిధాయశతఃవృథాసుతైః
చాతైరరిగముక్తమమనయపరాంప్రథనాపరాంచూత్తగమఃనగ
త్యేతివాచంస్త్యగ్నరేణ్చెతిచకారాత్గమరాశిపిలుక్తపుషాదివాతైర
ణాదేశఃసమాజ్యోగఇతిఅదాగమప్రతపిధః-అవకణ్డ్యానాదరేణశ్రు
త్వాసహసాసంసకఃరీయాయనియయాఅనమాదేవేతిభావః || ||

మూ, ౧౦౨ { గృహమాగగాయక్రపయాచకధమపిదినకద
క్షిణాఃతాంశిమహిశమనసోజననీన్సురాశ్చ }
జాయతుతుపునరాపాడవాః || ||

౧౬౩ (మాఘకౌశ్యే-సవ్యాఖ్యానే-పంచదశస్సగణః)

యోయాసాంతాః సకామాస్సఫలమనోరథా ఇత్యథానచకారాతిశీఘ్ర
లంఘనాన్న దర్శనావకాశస్తాసామాసీదిత్యథాః అతేవ వాక్యార్థహే
తుకం కావ్యలింగమ్॥.....

మూ, ౧౦౫ { తుణమీక్షితః పథిజనైన కిమిద మితిజల్పతామిథః |
పాశ్యశీభిరమవేశంకిమనాఃసమనీనహస్తైరమ |
నిక్షిగ్మసా ॥ }

౧౦౫॥ తుణమితి॥ అసౌచైన్యఃపథికిమిదమితిమిథోజల్పతాకోయనునర్థా
స్ఫులవృగ్గృహివరస్పర మాలపతాజనైనతుణమీక్షిగస్సగ శిభిరంకటకం పా
ప్యావేశంకిమనాఃపవేశంకితద్విశేషైరతలీప్ర మనీగ్మిం సేనాంసమనీనహస్తై
న్నా హయశీప్త - నహ్యతేశోచబ్జుపథాయాప్రాప్తే అభ్యాసస్యనీ
ఘఃః ఎతేనాస్యగౌరవస్థాయినః క్రౌఢస్యప్రకూఢత్వం వేదితవ్యమ్॥...

మూ, ౧౦౬ { స్వరమాణ శాంఖికసవేగ వచన పవనాభిఘ్నాః |
శఃశైలకటకతటభిన్న రవగ్గప్రణనాదసాన్నహ |
నికోస్యవారిజః॥ }

౧౦౬॥ స్వరమాణైః॥ శంఖశీల్పనుస్యేతి శాంఖికశృంఖవాదనఃశీల్పమితి
తక్-స్వరమాణస్యజవమానస్య శాంఖికస్యయస్య వేగః వచనపవనఃఋషిమా
రుగ్ సేనాభిఘ్నాః పాధ్యగఃశైలానాంకటకతటేషునితంబప్రదేశేషు
భిన్న రిపోమూర్ధిత ప్రతిధ్వనిరస్యచైవ్యస్యసంబంధీపన్న హనంప్రయో
జననుస్యేతి సాన్న హనీకఃయోధానాంఋణన్నా హస్తవతాక ఇన్యర్థః
ప్రయోజనమితితక్ వారిజశృంఖః జలజశృంఖవర్తయోతివిశ్వేప్రణనా
దాధ్వానసన్నా హశంఖందధ్వానిత్యతఃకృష్టపసగాదనమాసేపిణోపదే
శిస్యేతణత్వంఎతేనాస్యనుహమిత్సాహవావీరరసస్యస్థాయీవృజ్యతే...

మూ, ౧౦౭ { జగదంతకాలసనువేతవివదవివమేరితారవమ్భధీ |
రనిజరవచిరీనగురుప్రతిశబ్దగుస్యరణతూర్యమా |
వధి ॥ }

౧౦౭॥ జగదితి॥జగదంతకాలేకల్పంతేననువేతామిరితామివదాస్తోయ
దాఃపుష్తగావరకాదయఃఃవివంతుగరైహోయిశ్చవిశ్వఃక్షేపకసుందారు
ణాయుధాఃధేరితఃఆరవభివారవఃయస్యగత్ ధీరేగంభీరనిజరవేచిరీనాఅం
తగఃతాగురవఃప్రతిశబ్దాశ్చబాంతరాణియస్యతత్ అస్యచైవ్యస్యరణమా

శ్వంరణమందుభిగావశిహతః. హంతేకర్మణియక్ష్త్రాత్త నేవదైవ్యస్యగిర
స్యామిహనోవధాదేశః॥ శ్రాపుశ్చ తాపావ్యభ్యులేషవమాలంకారః॥

మూ. ౧౦౮ { సహసాససంభ్రమదీలాల సకలజంకాసమాకు
లమ్! స్థానమగమదభతశ్చరితశ్చరితోడుమండల }
సభస్తలోపమ్!

౧౦౮॥ సహసేతి॥ అకమందుభితాడవానంతరం సహసాయుగేనసంభ్ర
మసవ్యగ్రంథాతథా విలోలయావలంకార్య సకలయాజనిగియా జనన
మూహేన ఆకులంసక్తిగ్రంథత్ స్థానంశివిరంపరితశ్చలితం ప్రసీతముమమండ
లంజ్యోతిశ్చక్రంయస్మిన్ గతస్యనభస్థనభస్థమాంసాద్యోనగమత్ ఆత్రో
డుమండలస్య ప్రచలాసంబంధేపిసంభావనయాతత్సంబంధోక్తేః శియోక్తేః
ఉపమామగదాయైతదీతాప్రతిభామాత్రసారాదలంకార శక్తేవచయ
శ్చారస్ఫురణాత్ పుష్పంప్రవాళోపహితం యదిస్యాదిత్యాదివతః

మూ. ౧౦౯ { దధగోభయావశిగతశ్చమువగవతస్సమాన
గమ్! ధూమంబలంహితస్యగిరేసహవచ
యిగసపదిమెదిభ్యః॥

౧౦౯॥ దధగభి॥ మెదిభ్యఃగాజానఃధూమంబలంసహితశ్చమువగవతస్సమాన
తవేవభయావశిగతశ్చమువగవతస్సమానతవగిరిశ్చేమహిగాంసా
ద్యశ్వంసభతఃకథావాన్వపదివచువర్తయిగా పంచనగాయంత్రసవ్యాఖ్యా
త్యామోచయన్ని శ్చక్రేఃసత్యావపాశిత్యాదినానిదృషవమాలంకారః॥

మూ. ౧౧౦ { పరిమోహితాపరిజనేనకళహపిదిగామపాహ్ను
గమ్! వచుకగిరిలయుగెవచమాశ్చనుమాణా
పెచమపిచదుమావరః॥

౧౧౦॥ పరిమోహితేతి॥ ఆపరోహ్యోన్మతఃపరిమహ్యగిరిపరిమోహీఃసంప్ర
చాదివాపిమద్రుశ్యయః తేనపరిమోహితాస్సాన్వత్యాహితశంకయాప
రిమూఢైః కృత్యచభిగత్యంపరిజనేనకళహపిద్యశ్చద్విగామపాహ్ను
తంబిలంకాశితంబహన్తహన్తగ్గవచంరుమాంబలంకారోపేణగరతలయుగె
నసానిద్వితయేవతనుమాణాం సూక్ష్మమాణాంపిష్టాన్వతనుమాణాపెషం
శ్చకుక్షుమాన్వతామేషుపిచభరిణముద్రుశ్యయః ఆపవత్ మాణికనాగా
తత్పదీహేమకాన్ని గమిస్తమితిభావః కపాదిమయథావిధ్యనుప్రయోగ

భగ్యను ప్రయోగింపింబుజ్ఞుఁ ఘోషాది నాక్షరణాదేశః త్రవనః పాపం
బంధపను బంధోక్తైః శయోక్తిః యాతమానుషం వీయం వ్యజ్యతే॥.....

మూ. ౧౧౧ { రణసంఘదో దయపి కాసే బలకలక రామనీకృతే।
 శాసినశక దధిరోపయశుద్ధిరదేనుదశ్శుభ్రతి జ
 ాక కంచన॥..... }

౧౧౧॥ రజః ॥ రజః నిలూ భేనయస్సంసృజః హవః ప్ర మదసంమదాహర్త
 ఇతినిపాణిః స, ఉదయోజన్మనాపికోసేభిః ప్రాదిభిః లకలక లై సై న్య
 క్షోలాహలై గాకులీకృతైః క్షోభితైః తపనమనః శ్చోగతీహదస్మ్యుత్
 మద ప్రావిశద్విరదైః జేజనః పరిజనః శారింపల్యాణం • నాపల్యాణే విహంగే
 స్తీ శారియ్యతగుడేనపుంసకమితివై జయంతీశారి రక్షోపకరిణైః థాశకు
 నికాంగరైః • యుద్ధాభేదజవల్యాణే న్యవహరేపిచక్షుచిదిః పిశ్చప కాశశ్చ
 అధిరోపయితుమాగోపయితుంకథంచనకృచ్చా దతకత్ శశాకశకేః లజ్జ
 పుషాదిశ్చాత్ జ్ఞేజాదేశః ప్రవిశేషణిత్య సేనాకలకలస్యమదహేతు
 శ్చాత్ మదస్యశారిమరాగోపహేతుత్వాత్ కావ్యలింగద్వయంసన్సాపేతు
 త్యాశ్చంకీయతే ॥

మూ. ౧౧.౨ { పరిశత్పదోన ముఖగుత్సవిలసన్ హిమాంశుమండ
లాః లేచుచి నుచపుష్పవృద్ధివీనుల్బలత్వతేజ
నభవాత్సజ్జాన్మయః || }

౧౦౨॥ పరిత్యజ్యైకీంచై చార్థాధౌ తేషు శోధితేషుముఖరుక్తేషుముఖస్స
త్వాభరణేషుఽపవత్స త్యైకంప్రతిఫలత్తహిమాంశోఽనుండలవర్ణావృణ
లంయోమౌతేతథోక్తః॥ తపవత్సపలత్సయంశరమితశ్చాత్మబహిష్కరంశం
తేజోతస్సగః॥ యోమౌతే తస్మిన్తాదృశ్యైత్యేతేజోన్యాఖ్యాతం
వత్సమేనతేజోదోర్ధేన్యాదౌతనువపుషః॥ మహాకాయాశ్చియ్యుజ్జా
తశ్చాః॥ లక్ష్మీపుత్రోశ్వలక్ష్మచః॥ శ్వఃపరితఃపృథివీతేనుగావప్రః॥

మూ. ౧౧౩ { ప్రతినిధి-గోక్షరవరాగమునవలయునన్నవః
 వః! పెనురశనయుత్తవాశనైసుగునిష్పవ్యధి
 తజంఘ ప్రియకా! | }

౧౦౩॥ ప్రదీపిం చక్ర భాగ్య వధి నోమిసి హరాయుధః ప్రసంగవైవే
మివలమైశుద్ధక ఉత్థాపితావరోగః పాంసప ఎవఘనామేహాపైషావల

తావత్ కావ్యలింగమ్!

మూ, ౧౧౬ { భృశ మంగ సాద మరుణ త్వ మవిశ దన్య శక్త పోల
యోః! వాక్య మసక ల మపాస్య మదం విదధు స్త
దీయ గుణ మాత్మ నా శుచః!

౧౧౬॥ భృశ మితి॥ శుచః భావి విరహ భావ నా ప్రసూతా శ్లోకా శ్లోకా దేనా
విశదన్య శక్త స్సా శ్చిద్రుణ శైవః చ ద మపాస్య ఉత్పత్తే ప్రబన్య శ దీయ గుణం
తద్ధన్యం మద కాయా భూత మిత్త దణ్ణం గ సాద మంగ శైశ్శ్లోక పోల యోర
రుణ త్వ మసక ల మసమాప్తం వాక్యం చాత్మ నా స్వయం* పశ్య త్యాది భ్య ఉపసం
ఖ్యా నాత్మోయా- భృశం విదధుః క రుణే శృంగార స్త్రి స్త్ర పృత్య శ్చ క్థాత్ర
మదా భావే తద్ధ యోగ దయా తస్య చ శ్లోక నిమిత్త క త్వోక్త్యా ఉక్త నిమి
త్తాభ్యోపి భావ నాలం కారః॥

మూ, ౧౧౭ { సుకృత స్సమీక గ మ నాయ యువ భిర కి నం బ భాష
తే! శ్లోక పహిత గం గుర్ధార స్తరి సాగ తా శ్రు జల
కేవల ర్థ రాః॥

౧౧౭॥ సుకృత శ్లోక భాస్వే న్నైస స రేయువ భిస్సమీక గ మ నాయ యుక్త గ మ
నాయ* సమీకం సాంస గాయకి మితి యుక్త ప గ్యా ముత్సవ రుణ శ్లోక పహిత శ్లో
కావ్య తేన శ్లోకం గుర్ధార శ్లోక బద్ధోద్ధిత వాచ శ్చ తే భాపిత ర సావ గ న గ ర
మ శ్రు జల మేవ తేన ల నివీ తయ త్తరిం యా సాం గా స్స శ్లోక నిమిత్త క తేన
౧౧౮॥ కిమితి శ్లోక సు బ భాష రేనం భాష తా యోగ్యం గ వ్యామీ న్యా మంత్రి
తావత్ కిమిత్త ము మే వా స్తా కి మం మద శ కా నిమిత్త వాత్ స్తంభేన త శ్రు సా తే
వైపిచ త్తర మ న త్తరిం ద్ధన్యోద్ధి గా శ్చా న్న నిశ్చయ తా వ్యత్ర పాతో వర్షి
మి త్తరిం ద్ధ భావః ఏతే గుణ వ్య చేత గన్య కాం వయం ద యుక్త శ్చాలోక్య
కామాలోక్యోద్ధే భ్యా భా సమాప త్త మాలం కారో వ్యత్య తే అని త్త వి భ్యా భా స
శ్చేపి నూ త్రే శ్చేపి ని మే భావ భా స విద స్సా పి త్త మితాత్॥

మూ, ౧౧౮ { కిమి త్తం కల స్థల ఘనై జగ మి ము భిరంగ వాంత్రి
యోగ పీఠ వ రుణ నివీ ద కల వర్ష ర వారి వాణ యి
సా నిరంగ రే॥

౧౧౮॥ విప్రులేం॥ జగ మి ము భిరన్య త్తాయ గం త మి మ్ముః త్ర మైక శ్చ కాభిః
అంగ నాః పులం య ద ల స్త్య శ్చ లం తిప్త త్ ము నైవో ర సాం ద వ త్త సా క ర శ్చ నివీ

౧౬౮ (మాఘకౌమ్యే-సవ్యాఖ్యానే-పంచదశస్సకాః.)

జనానాం వివృద్ధమన్యనా వ్రవృద్ధకౌపెనశిశునా బాలకేన హేతాతజనకః
తాతస్త్రజనకః పితృత్వమరః క్షవ్రజసిక్ష్ణగచ్ఛసీత్యన్యుటముదితముక్తవదైః
కమాణీకైః వచిస్వపీత్యాది నాసంప్రసారణం వ్రజసీత్యసరేఫపదమపాటవా
దరేఫపదముచ్చారిణమిత్యథః శతాపిపరిచయాదభ్యాసపాటవాద్గతార్థం
పితృభ్యామవగతాభిధేయం వచనమితీతేషః వ్రజతః ప్రస్థాతుధైర్యం ప్ర
యాణోన్మాహమభినత్యన్యదున్నితమిత్యన్యాదిభావః ఉక్తయోగయా
ప్రాయాః యానాత్పురోనిపతనంబ్రహ్మచకన్యాభేదభారమహతాపు
రతస్థితా సీ అగచ్ఛతీష్ఠకుత ఇత్యలమర్థవాదశబ్దాశ్చ గాజగమనైప్రతి
పేనకాన్యైః అత్రదంపత్యౌదైన్యవిషాదచింతాశంకాదయస్సజ్ఞా రిణో
నుసంధేయః॥

శతనాకలోకలలనాభిరపిరతరతం రిరంసే | తె
మూ, ౧౨౨ { సహసీముదమిత్యవదద్రణరాగిణం రమణమ్ }
వ్యూహయాపరా॥

౧౨౨॥ శరేతి॥ అపరాస్తీ రణరాగిణం రణోన్మాహి నందమణం హేతత
పంచకనాకలోకలలనాభిరన్వరోభిస్సహస్యకాః సహయ్యైస్తథాన ఇతి స
హాభేద్యైః సహాధానసామన్యాభిద్వివాపి సహాదిశబ్దేభిః తేభ్యో యా
వ్రద్ధాయా నేతివత్ అపిరతరతమపిద్విస్ససురతం యథాతథారిరంసే సరం
తమిచ్చసి మేస్ససంతాల్లభ్య పూర్వపత్సిన ఇత్యాత్మ సేవదంతేనాప్సరోరి
రంసాకారిజేరమునంవహసీతీష్ట్యయా సపత్న్యైశ్చ సుగూఢవదత్ ఉదహ
రయత్ - అపశాద్విరహోసహనయా వ్రస్థాన ప్రతీషేధపరయా వ్యాప్యతమి
దమేవాశ్చ మురణశంకిరీమనువశ్చురీతి భావః ఈమ్యోచాత్రకరోక్తానంచా
రీధావః॥

శ్రియమాణమగలదశ్రుచలచిదయితేనతత్తు
మూ, ౧౨౩ { విశిష్టహనుక్యగకరసందధతామిదమేవయ్యుక్త }
మతిముగ్ధతేనామ్॥

౧౨౩॥ శ్రియమాణమగి॥ కయితేచలచిదప్రదిక్తమానేసశితత్తుచావధ్వా
లశ్రు శ్రియమాణమగి శివీతయాధాయమాణమసిదధతైకమణాల
టశ్చానజాదేశః అశదన్వత్ శోకాచిరేకాగ్ధారయతుమశక్యమాసీదిత్య
థాః అకృతకరసమస్మిన్ మరాగం నైహం ప్రేమదధతామతేవచాతిముగ్ధ

దేత సామత్యంగనక పలుబద్ధీనామిదమ సంవరణమెవయ్య క్తంతస్యథాస్మి
హవ్యాహతేస్తథా లోరుద్ధనుశ్రు మోచనంనామిదమిన్యథాః రసస్మి
హయోఃరాగ ప్రేనాపనామో రవస్థాభేదాత్ భేదః రాగస్తస్సంగీతః
పెనుగద్దయో గానహిష్టులేతిరసాక రే సామాన్యవిశేషసమర్థానయా
పోత్థాంతరన్యాసః!

మూ, ౧౨౦ { సహకార్యతేనవిశాజరయనకి నలూంబుసంగోః ||
౧. విఫలకమభినిష్ఠుని నొగవడివీవశోకమయ్యి }
ప్రవర్తకానః!

౧౨౦. సహేతి || సహనోశ్చ భాంశ్యాః గంధఫలక మభినిష్ఠా దనలయోరిన్య
థాః విభిగః పరిగత్యాది నా ద్విప్రయా నమనకమలూంబున గతి నేత్రా
రవించా ప్రకాశాన్తలేవాంబు నెన సహగోక మయ్యస్యకృష్ణవర్తకానశో
కాన్తేనవిప్రస్థే గమనానాథానకామోవర్తకానానాథానకానోకీకృష్ణం
భవతస్యసాక్షిత్వవర్తకాన్తేన శ్రువా గాదకీకృష్ణానయోగాద్యోకా
న్తేనవిప్రస్థేనోత్ప్రత్యుద్ధిగమనముద్ధిబాసన్మహాత్మే యోత్రావ్య
శ్రుపాతవివయ్యకామిన్యః!

మూ, ౧౨౧ { సహనాన్త రోధిచరితేన కలిపయమాన్మ గ భు
వః! సప్రభుకముగ్ధ శలకృష్ణయన్మగ్ధాన్త్ర }
యగమి పూపశుశ్రువే!

౧౨౧. త్సదేతి || కలిపయంచగన్మ చభాగావేకచవలకినివిగ్ధవాగ్ధ్య
దాపకకలప్యనకవచ్చిన్మ దేగవాదిశ్యాన్య గసంయోగిన్యోచరి
తేన ప్రస్థితేనకేదంతిశేపఃకగమాన్త్ర రోధిక్షుమాన్త్ర ప్రబంధకంప్రా
ణదానైకజీవినానువచనెన్యన్యకానునానిశ్యాదినిభావనభావః ప్ర
స్తావంసాదానరూపిలంబితాత్ భాగయుగాత్ గళగాన్త్రకోష్ఠాన్త్రవర
కాన్త్రవలయానాన్యకేరూపాన్త్రం ప్రతిమఃఖం యుగం ప్రగీత్యగంపురః
యవమివదపశుశ్రువేదపశుశ్రుతంస్త్రీయత్ కుగంతువఃప్రగీత్యగంపురః
కాన్త్రాన్త్రేకుత భ్రాంశ్యాదివృన్యక్షణమాన్త్ర ప్రిగత్యన్యకాన్త్రాన్త్రేకుత
భ్రాంశ్యా భ్రాంతినకలంకారఃదైన్యవిహదావయ అస్యాస్సంపాదిణః! ..

మూ, ౧౨౨ { అభివర్తకవల్లభగమస్యవిగతమలాయగాంశు
కా భూమినభసీరభ సెనయదీరరాజకాచనప }
కుంకుమబాల్యయా!

౧౭౦ (మామకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే - పంచదశ స్వకః.)

౧౭=॥ అభీ॥వల్లభతమస్యప్రియతమస్యాభివత్సాభిమానకాంక్షితంక
సాదాత్మభ్రంశమానమమలమాయతంచాశుకంపస్త్రంయస్యాస్మా అ
న్యగ్రవిగ్రహంఃశీయమాతాఅనులాఉజ్వలాఅయతాదీఘభూతాశ్చం
శవోరశ్చయోయస్యాస్మాతైషికఃకప్రత్యయఃఘామిరభాభవతస్త్రిభూన
భసిరభసెనవేగనయతీయాతీ భణశ్శరడిగితశ్చైశీవే కాచనాంగనాను
తామాలకయాసమంసదృశంవిరగాజలతప్రసాశురగైస్వకాంతాయా
ముల్లాసాదృశ్యభావనైవచున్నికమిత్రమితిభావితమనూలంకారః॥.....

మూ, ౧౭౭ { సహరోశ్చురైవృవజ నెసితననుమరణోద్యతైకధిః |
దీపరిజనకృత శ్రుజలోనభటిజనఃశిరమనాః }
చక్లబె |

౧౭౭॥ సమరేతే॥ నృపగణైసమరోస్తుభేపితస్యనృపగణస్యానుమరణేసహ
మరిణైషిద్యతాఉక్యక్తాలతేఎవఎకాముఖ్యాధీయస్యసంది నెనాఃశోచ్యేచప
రిజనేకృతాశ్రుజలఃముక్తభాష్యఃనిగుభ్యమానశ్శశ్యకఃతథాపిస్వముంధి
రనునాఅనలరిగ్ధిఃభట్యైవజనఃభటజనఃభట స్త్రీలోకిజాతావేకవచనం
పుయోగాదాబ్యాయామిశీవనచక్లబెనతనా సమృత్త్యప్రియాతాం
కుగస్యంప్రాసభాభావః అత్రనురణోద్యోగస్యవిశేషణాన్యా అవైక్లబ్య
హేతుత్వాత్ కావ్యగిరిగభేదిః॥

మూ, ౧౭౮ { విచక్షీవదశకనమముప్యయు విరజితులభాః |
పుః | యాంగమనిమిషమశృప్తమనాల్ల పశమీ }
క్షతైష్టభృశమాదృశ్యగ్గపకః॥

౧౭౮॥ విచక్షీ॥ యువఃకాచనాంగనాఅముప్యవత్సృదశకనంపునఃప
శ్చరేతమలభాంతస్యాపునరావృతైరినిభావః విచక్షీజానతీ వేత్త్యై త్రే
యాఃషడశ్యగురవాసురివస్వాదేశ్యఃఉగితశ్చైశీవేఅశృప్తమనాలతృప్తవి
త్తానతీయానియోధం గచ్ఛగం పతిభతాదరమాదృశః పకఃక్రష్టిప
థాశక్తినువియోగనిమిగ్ధకఃకృతజ్జనుర్యాదాభిమిహ్యరికపికల్పదాజోన
సమాసఃభృశమమిమనిగతిశ్చ॥.....

మూ, ౧౭౯ { సంప్రశ్నయేయాగ్గమితిపునన్యదఃస సె. హమా |
శరణభగురీతాసన్యగ్ర సమ్మాదిగయెన నైత్ర }
యోగప్రత్యాచచత్వై గలపంభసాస్తియాః॥

(మాఘకాష్ఠ్య-సప్తమ్యాఖ్యానే - పంచదశస్సర్గాః.) ౧౭౧

၈၃၈

౧౨౯॥ సంప్ర ఊహాసంప్ర ఊహానీమెవకుశరీరశుభస్సా యుదఃయుద్ధాత్ పు
ననుపెయః ప్రత్యావర్తనస్యేహిసే హి హంభతురీతికాభాత్రేప్రయతా
అశరాశివాచస్సస్యః ప్రసహ్యబలాత్ గళకభసాప్రవదశుశాస్త్రి
యాప్రసాదేవవద్యాఃఅస్త్రిశప్రశిప్రసహన్నదీత్యాదాదాగమఃసీత
యోద్వీగయేవప్రత్యావర్తయేప్రత్యావర్తయే అనుంభేనాశ్రుపాతేన
సచ్చిన్త్యతేగృహఃభవేనవ్యంభవేవేదికావ్యవారిణీకల్యాణచయీ
జఃప్రత్యావర్తయే అశ్రుపాతేనాశ్రునైర్వివేచనద్వారా అశ్రేప్రత్యావర్తన
హేతుత్వాద్భావ్యోగిగళేః॥

[illegible]

భక్తి శిష్యులవధి-హామి కావై-
పంచకలస్సకాః.

[illegible]

౧౭౨ (మాఘకౌవ్యే-సవ్యాఖ్యానే. పంచదశస్కంధః.)

వక్రపాశాడిభ్యోయశ్చత్యయప్రత్యయః ప్రతిదిశందిశిదిశిః అవ్యయాభావేతరశ్చ
 భృతిభ్యశ్చైతసమాసాంతోచ ప్రత్యయః బ్రహ్మః పాశాశ్చేత్యాది నావికల్పా
 దైత్వాభ్యాసలోపా అపరా నాయ్యః భూమ్యాశుభ్యంభూమివత్కంపమా
 పుఃశ్చప్రథం పాశివానాం ప్రస్తానైస్తయాణానాయః భావ్యశుభంపురః
 పూర్వంశశంసుస్సూచయామాసురిత్యర్థః అత్రనారీణాంభావ్యశుభసూ
 చనస్యరజోదాహాదివాక్యార్థహేతుకత్వాత్ వాక్యార్థహేతుకకా
 వ్యలింగితత్రనారీణాంధ్యుదిగావ్యప్రమాభిఃతత్రజోదాహాదివన్నారీర
 జోదాహాదీనాసుశుభసూచకత్వమిక్యపమాకావ్యలింగయోరం
 గాగీభావేనసంకరః సంచారిణశ్చపూర్వవద్విషాదాదయస్సు
 గమాః అత్రకాశ్చిత్కీర్ణారజోభినివచనమపిదధుః త్వావత్రైందుల
 త్తోన్యిన్త్రీకాల్పకాశ్చిదితిపాతకాదిత్కీర్ణత్యైకవచనప్రకృష్టభంగదో
 షోన్యాపిసతైవముపమాసోపమేయయోభిన్నవచనశ్చవోపలోకేపివం
 ద్రాదిష్టేకశ్చనియతేషువోపబుద్ధ్యనువయాత్ యదాహదండీనలింగవ
 చనైభిన్నైసహనాధికతాపివాచిపమానూషణాయాలాయత్రోద్వేషాన
 భీనుతామిహప్రగ్ధరావృత్తాప్రభ్నీయానాంత్రయేణస్త్రిమునియశియు
 రాప్రగ్ధరాకీర్ణతేయమితలక్షణాత్॥.....

६. (१) పరవాక్యప్రమాణపారావారీశ్రీమదామాత్యయ
ణాంబలకన్యవాదపూరితరచిత్రానువాద్యాఖ్యానై
శర్వకసాక్ష్యానై పంచదశ స్కంధః॥

మాఘకావ్యేనవ్యాఖ్యానైః పోడశసర్గప్రారంభః

మూ. ౧ { దనుఘోషసుతేనకశ్వనప్రతిశిష్టప్రతిభానవా
నఖ | ఉవగమ్యహరింసదస్యదఃస్ఫుటభిన్నా క్షణ
ముదాహరవ్యచః || }

౧|| అథానంతరపక్షేహరైశ్చైద్యురూతసంవాదంవగగయతి| దనుఘోషే శ్యాది. అథసన్నాహోవంతరం దనుఘోషసుతేనశుపాలేనప్రశిష్టప్రతిభానవాః ప్రతిభానవాస్యాస్తిప్రతిభానవాః. అవసరోద్యోగైరమృతంకర్తమానత్వక్షణః కశ్వనకశ్చిద్వంతః హరింకృష్టమువగమ్యప్రవృత్తసినభాయాంస్ఫుటభిన్నాక్షణపుష్కలక్షణప్రియాప్రియకూటాయప్రిగతస్ఫుటభిన్నాక్షణం యుగవమథయాథాభిధాయకమిన్ద్రక్షణః. తత్రైవవత్క్యవతీకథయంయుగవప్రయోదితంగృహసాంగ్యమభేదగచ్ఛతి. అదః ఇదంతక్యమాణంవచః ఉదాహరత్వ్యాహరత్ అగ్రాహకాదుండః యాతవ్యాప్యప్రహిణయాత్ సూతంవైర్యాభిమానిమ్ ప్రకల్పః ప్రకల్పమాన్వాక్షీశస్త్రైశ్చాస్త్రైచగపితః| అభ్యంతరగ్తాన్యవతః సూతోభావమగ్నాతి. అప్రస్తాభాగమితాక్షణశ్చతథాశాననహాకః. యసామాస్యంవచః హి నోసూతస్తుప్రవిధానతః సభక్తుః శాసనాన్తద్భిన్నంతవ్యం హ్యుగ్రరోగైరంస్వవాక్యవరవాక్యాణామితీతేతదవంతయేత్. అప్రిగతసర్గవైశాగీయాభ్యంతరాగ్రావృత్తమ్. వద్భిక్షమేహృతమేకలాః పట్వప్రమేస్యనోగారంతరః ససమాశ్రపరాశ్రితాకలావైతాలీయోతేరలగురురితిలక్షణాత్|

మూ. ౨ { అభిధాయగదాగదప్రియంశిశుపాలోనుశయంప
రంగణః| భవతోభినువాస్యమీహలేసరుష్యక్షణ
ముపేత్యమానవామ్| }

౨|| స్ఫుటభిన్నాగ్మముదాహరవ్యచ ఇత్యుక్తంతరైవచతుర్వక్షణః క్షణభంగ్యాభిరతై| అభిధాయే శ్యాదిః శిశుపాలస్తదాల్లసీకారకాలేతత్తాగ్మకప్రియసభిధాయవరంభృశేనుశయంతమంతగమచక్షిణమగ్రావంగః తత ఏవఅభినువాః అభిముఖవిత్తస్పృహ ఉపేత్యస్వయనాగమ్యపనుచః సరోచస్య భవతఃమానవాంపూజాంక్రంభమీహలేఅనునెరుమిద్భ్యగ్త్యర్థః అయంకు

భుగోరఃపగుషస్తుతథాతదప్రియమభిధాయపరంతసుశయంనకెవలంశప్రవ్యః
కింతుహంతవ్యశ్చైవీదీర్ఘదైవంగతః* అథానుశయోదీర్ఘదైవమతాపయో
రిక్తుభయశ్చాప్యమరఃఅతపవనాస్తీభీర్యస్యేత్యభినిర్భీకంనపుంసకప్రాస్తవః
త్వనోయస్యనాభిమనానిఃశంకచిత్తస్స-ఉపేత్యస్సయమేవాగత్యసరుపఃస
కోపస్యభవనఃమాననాంస్తభనాంకతుకంసమీహతేఈహతేభవంతంహం
తుమిద్యత్యభాః-ననస్తంభేభాఃథాతోశ్చౌదాదికాత్. శ్వాసశ్రద్ధాయు
నోఆగ్రచతుర్దశశ్లోకాంపరహృదయపరీక్షౌపరాశాంకూతానాంప్రియా
ప్రియైద్యేపవక్తవ్యేచమశ్చారాయశుశ్లేషభంగ్యాభిధీయతే ఇహప్రియా
ప్రియయోర్వయోరపిప్రకృతత్వాదభిధేయత్వాచ్ఛబ్దమాత్రసాధ
మ్యాచ్యకెవలప్రకృతసౌచరఃశ్లేషాలంకారఃప్రకృతాప్రకృతోభయగత
ముక్తింజెచ్చబ్రహ్మాత్రసాధమ్యంశ్లేషేయమితలక్షణాత్. నచేయంవ్యాజ
స్తుఃసంబంధాస్తుత్యోరన్యతరగమ్యతాయాంశమథావాత్. ఇహతూభయం
యుగవత్తయోదితంత్వరయాసాత్వకుభేరచచ్చతే ఇతివత్క్యమాణింగా
దుభయోఃవాక్యత్వాపగనూదిత్యలంప్రపంచేన ||.....

మూ, ౩ { విపులైశశీషీద్యనిర్దయమ్ముదమాయాతు నిలాంత }
{ ముక్తివాః! పదురాధిగతాంగివృత్తంపరితస్త్వాం }
{ కలుఃస్రహేణసః||..... }

౩|| విపులైశేతి || ఉన్నవాఃఉన్నుకచేతాఃసచైద్యఃపరితఃప్రచురంత్రగూ
తంయథాతథాప్రాప్తంఅంగినిర్వృతిః- సుహృద్భృతకృతసుంగసుఖంయేన
తం-శ్వా(విపులైశీష్టపులకేన • పులస్సృష్టలకేవాపిపులంతువిపులైన్య
వరిఃవిశ్వః • విగ్రహేణవపుషానిర్దయంగాధంగసీద్యాలింగ్యనిలాంతంము
దమాయాతుకలు-పగుషస్తుఉన్నవాసు నస్వీచైద్యః ప్రచురేణాదినానునో
వస్థభయాగతాంగినిర్వృత్తింఃగతశరీరసౌఖ్యంత్యాంవిపులైశమహతావిగ్ర
హేణససురేణ•విగ్రహస్సమరేకాయేఽగిఃశ్వః • నిర్దయఃనిష్క్రమంగపీ
ద్యహత్యామ్మిదమాయాతు ||

మూ, ౪ { ప్రణలిశీరసాకరివ్యతేపకలైరెత్యసమన్నరాధి }
{ పైః! తవశాసనమాశుభూవంగపరవానన్యాయత }
{ స్తవమైవసః||..... }

౪|| ప్రణలిశీర || భూవరిఃచైద్యః • సకలైశనారాధిప్రేషసుంపహపిత్యాగ

త్య-శిరసా ప్రణతః ప్రణామంకృత వాక్ రరిక్తః ఆశుతవశాననమాజ్ఞాం
కరిష్యతేత్వదాజ్ఞాకరోభవిష్యతి-కుతః కుతః సచైవ్యోద్వాస్తా - అవసరే
త్వయైవపరవాక్-త్వదేకపరతంత్రః పనుష-సుశీరసా ప్రణతోనరాధిపైరితి
భావః కమలానీక్తః భూపతిస్తవ శాసనం శాస్త్రీంశితౌంకరిష్యతేయత-స్త్వ
యైవపరవాక్ శ్రుమా-త్వమేకఎవాస్యశశ్రునవశిష్టశ్శిభావః - అన్య
త్వమానం శాసనం రాజవత్సోర్వాప్యంలేఖాజ్ఞాశాస్త్ర శాస్త్రీష్యిరివిత్సః ...

మూ, ౫ { అధివహ్ని పతంగతేజసోనియతస్త్వాంతనకుళక }
{ కుళాః తవసర్వవిధేయవతిన్సప్రణతించిభ్ర }
{ తేనభూభృతః || }

౫|| ప్రణామమేతుమాహ | అధీని | అధికతవహ్ని పతంగయోరగ్ని భా
స్మోదవతేజోయతసస్యగ-గ్నృప్యతేజసశ్శక్యకః నియతస్త్వాంతోనియతది
గ్నః - సచాసానకుళకీర్వాచ - సాధుర్వాచాతేజః కంజకల్పవిద్విశేషణన
మానః తస్యగోరీత్తస్యసర్వేవిధేయవతా మోచివతానః కిమగతాయ
స్యగవతేభూభృతః పుష్కలవిద్రుతసత్వేపివిద్రుగ్నిగ్నః పనుషస్తుతప్రణా
మమేతుమాహ | అధివహ్ని పతంగస్యశలభస్యతేజః సానుషంయస్యత
స్యః పతంగశ్శలభేభావాదిహివత్సః నియతేజస్యచిచారేత్వాంతేస్త్వవశేన
కుళాం హేతుభూతం కుళాయస్యగిస్యసర్వేహంవిధేయవతా తేవిధేయం
ఎతతతత్తదివాసర్వవిధేయవతానః సర్వకీ-కరిష్యమీషుపశ్యతవతేనను
తేనభూభృతః ప్రణతించిభ్రతవతేనాపీత్యకః | }

మూ, ౬ { జనతాంభయశూన్యశీఘ్రైరభి భూతామవలం }
{ బసేయగః తవకృష్ణుశాస్త్రతోనైరసమానస్యజ }
{ ధత్యనున్యతామ్ | }

౬|| జనతామితి | హేక్ష్మిష్ట హేహరేభయశూన్యశీః శీఘ్రైరభి భూతామవలం
తైశశ్రుభిః భిన్నాకాంజనతాంజనసమాహంభా నానాజనాద్వాదివాసమూ
హేతతోప్రత్యయః - యతోవలంబసేవరిగృహ్యోపరత్తసీత్యకః తతోహేతో
నాగైరసమానస్యతామవలంబిన్న ఇన్యకః - నినుతాః తరగ శ్రా
ణాకయః తగన్యతామసంభేయవాంతధి - పనుష-స్తు హేక్ష్మిష్టగురీవాగ్నీక
భయే-శూన్యశీర్మాణ-ధిః పరై-స్త్వకనైస్త్వః పర-కూర్వామభ్యుముప
రీరిపరమాస్తవోరిశ్యతయశ్రాపీనైగమంత-అభిభూతాలవ శీరితాంజ

తతః పశుపాలన పార దాత్యాది నాపృథక్ జనత్వం - ఖా వా ఖేతత్ ప్ర
త్యయః యతో వలంబ సేత శ్రయసి- తతో నరై రసమానస్య తతో పీహీనస్య
త్యక్షః-తవగుణా-తేతతః సంభవంతో పీతి ఖావః - అగణ్య తామ నాదరణీయ
తాందధతి ||

మూ, ౭ { అహితాదనవగ్రవస్త్ర సన్న తిమా త్రో ఙ్గి తభీర }
నాస్తికః | వినయోపహితస్త్రస్త్రియాకుతః సద్భవో }
మ్యోగుణవానవిస్తయః ||

౭|| అహితాదితి|| గ్వయానన్యతో మ్యోగుణవా-గుణాధ్యఃకుతఃకుత్రా
పీత్యక్షః-కుతస్త్రస్త్రియా అహితాదనభావో త్రస్-అథవా భీరురిత్యక్షః-అ
వగ్రపానభవతీతనవగ్రవస్త్ర పావా-అకార్యజగుల్నిరిత్యర్థః-అతిమా
త్రమఃత్యంతముఙ్గితభీస్త్యైరిభయభ్యక్ష్యక్షః-నాస్తికుతరస్యేతి నాస్తికః-
నాస్తివరలోకః-అస్తి నాస్తినిష్ఠమృతిరితీతకోసనభవతీత్య నాస్తికః-అస్తికభ్యక్ష్యర్థః
వినయోనానాన్యత్యే నోపహితోపశిష్టః-వినయవానిత్యక్షః-విస్తయోపశిష్టగ
వ్రాణనభవతీతివిస్తయోగిగవః-వరుషస్త్ర-త్వయానన్యతో మ్యోగుణ
వాన్నభవతీత్యగుణవానిగుణః-కుతఃకుత్రనకుత్రాపీత్యక్షః-త్వగుహితా
ద్భవోస్త్రస్-అ-భీరుః-నాస్తిగ్రపాలజ్ఞాపశేషాయస్యేగ్యనవగ్రవః-నిల
జ్ఞః-లజ్ఞాసావగ్రపాన్యతభ్యక్ష్యగుః-నతిమాత్రైగప్రణామైవోఙ్గి తభీర
పాకృతారివయః-నకుపశాస్త్రమైశేనిఖావః-అస్తిగుణిరస్యేగ్యాస్తికః-అస్తి
వరలోకః-పూర్వవత్ తకోసనభవతీత్య నాస్తి మోనాస్తికభ్యక్ష్యక్షః-వినయో
నయహీనః-అపహితోహితాదపేగః-విస్తయోవివోదనభవతీతివిస్తయో
గర్విత్రాహితాదన్యక్ష్యక్షైష-అన్యత్రశబ్దశైచిత్యనయోఃసంకరః||...

మూ, ౮ { కృగ్గౌరవధూగ లెఘ్నానోవృషము గ్రౌవరకేపి }
సంప్రతిప్రగివైరగ్గకృతైవసోజనతాభిప్రవపాధు }
వగ్యగతే ||

౮|| కృతేతి|| గోవ్యవధవహ్నోగోపవధ్యః స్త్రి యాగ్గళుంవదిత్యాది నాఘం
వజ్ఞావః-తాసురతికృతాయనతస్యగోపీజనవల్లభస్యేత్యక్షః-వృషంవృష
భానునిం-అరిష్టాఖ్యం-అనురంఘ్న తోమాగయగః-కుం-తేలా-అ-గ్-నా-ది
తః-అథగృతైవసోనితస్తకల్పకస్యతవ్రాగ్రభయోః రెనరకెనరకాసురైత్ర

తిపత్తిప్రవృత్తిపునుకారణియావల్ సంప్రదిచనతానిజననమూపైః
సాధువర్ణితే. అతానామహద్గుర్వంతర్వృత్తిమిత్తువర్ణితే. వరుకు
మైగోపానాంవధూమరతిః కృతయేనతత్పూరికారికస్యవృషంధమూంపు
వభంవాఘ్ను తఃసుకృతేవృషభేవృషభశ్యమరః. అతపవకృతేనసః. పావ
కృతః. తవఉక్తే దారుణేనరకేనియే అభఃప్రతిపత్తిరభః. పా. స్త్రీః. ప్రగివ
త్తివవప్రాప్తాపారుషేపితేవశ్వః. చనతానిసాధువర్ణితేమధరోస్యపా
పిత్తస్యనగకపాతేభ్యుద్భవ్యతేభ్యుద్భవ్యః. అత్రిగోఘ్నుః. పారికారికావృ
ధః. కృతేనవర్ణితే. రోధాభాసః. క్షేపేణనకీర్యతే.

మూ, ౯ { విహితాపదిమహాభృతాద్విషతామాహితసా
ధ్వసోబలైః. భవసామచరస్తస్యిచ్చకైమహా
తామపువరితమాభృతామ్. }

౯॥ విహితాపదిమహాభృతాద్విషతామాహితసా
తాపదిః కృతపరాజిలోకి వెయ్యోః సామచరస్తస్యిచ్చకైమహా
ప్రసిద్ధిరిభావః. అతపవలైః. సైన్యైః. ద్విషతామాహితసాన్వసోబలభ
యస్సౌ. ఉచ్ఛతైగున్నతస్తస్యమహాసాపిత్తమాభృతాంకాజ్ఞాముచిరి
భవసర్వోతమోభవేత్యతః. పరుషస్తుమహాభృతాద్విషతః. హితాపది
తీకృతహానిభవేనపదిః. పరాజాన్వయహానిమిష్టగాఽపిచిత్తైః. అతప
వద్విషతా. బలైకాహితసాధ్వసోభేషిగస్తత్తహతాంతుమాభృతాంభాద
రాకా. ఉచిరి సామచరతీరిసామచరః. సామచరీభవ. చ. కైవ్యః. అ. గా. పిత
ర్వాకా. కైవ్యపంకిరః.

మూ, ౧౦ { సుచాలిభై మరాసవాగ్గరిహోవాగ్గరంబత్తై
స్తవనగరైపుభవంకురీకయ్యపరికీర్ణవః. జైన్యై
గాదిభిః. }

౧౦॥ సుచాలిభవనగరైపుభవయోరభ్యాః. సుచాలిభై మరాసముహ
కలైః. వనజై వరాసభవైన్యైగాదిభిః. వ్యగప్రభృతీభిదో. వాగ్గ
మృగకైవ్యవందిరైరిత్యతః. వాగ్గరంబత్తై. గాజ్జంబై. పరికిర్ణా
వాగ్గ్రా. అతపవకురాసహామత్తై. వేశాభవంకు. రాజ్ఞాంసంధానెనుహ
కైవ్యర్యం. తేభవివ్యతీర్యతః. పరుషస్తుమచాలిభైః. సాం. దా. వాయప్రా
యైః. చాలంసముహాఅవాయిత్యమరః. వాగ్గరంబత్తై. సవనపం. మైవన

౧౭౮ (మాఘకౌశ్యే- సవ్యాఖ్యానే. షోడశస్కంః.)

జైన్యగౌదిభిఃస్మగవ్యాశ్రు పులిందవ్రభృతభిః- అథవాన్యగౌదిభిఃస్మగ
భక్షకైశ్చాన్యగౌదిభిః గురాసదాభవంతు రాజవిగ్రహాదరణ్యంతామి
త్యక్షణః॥

మూ, ౧౧ { సకలాపిహితస్సపౌగుషోనియతవ్యావదనన్ధితో
దయః । రిపురున్నతధీరచేతసస్సతతవ్యాధిరనీతర
స్తుతే॥

౧౧॥ సకలైః॥ ఉన్నగముదారంధీరన్నివికారంచేతోయస్యతేతవరిపుఃసక
తైరపిహితంఃరస్త్వగంస్సపౌగుషంయస్యసఃనియతానిత్యాఃవ్యావదోశి
ష్టావదోయస్ససః అవర్థితోదయః-అసంఘాతితాభ్యుదయః-సతతవ్యాధిఃసత
తరోగః అనీరీతితరహితఃపవంః ధౌస్తు-వరువస్తు-అచేతసఃఅమానస్సినః-తే
రిపుశ్చై-ద్యుఃసకతైరపిహితస్సపౌగుషఃఅతిఃస్త్వతాత్మవిక్రమఃవష్టిభాగు
తిరల్లోపనవాప్యౌగుషసర్గయోరిన్యలోపేనఞ్చసమాసఃనియతః॥ త్వంవ్యా
వత్-విగతావత్-అవిధితోదయః-అద్భిన్నోదయః-వధాచ్ఛ్చరనస్ఫూరణ
యోరినిధాతోఃకనుశీక్తఃఉన్నతధీరుదారబుద్ధిః- సతతంవ్యాదివిగతా
ధినుణోన్యధారహితః-అనీరీతిబాధారహితోస్తు- అతివృష్టిరనావృష్టిఃశ
లభాముషకాఖగాః- అశ్వాసన్నాశ్చరాజానఃషడేతాశ్చతయఃస్త్వతాః
అశ్రసర్వశ్రవకభంకెనాథాద్వయప్రతిపాదనాజ్ఞాతుకాన్తవదేశశబ్దప్ర
తీతేశబ్దశ్లేషః॥

మూ, ౧౨ { ఏకచోశ్చలచాగులోచనస్తవచైద్యైనఘటాముపే
యుషః॥ యదుపుంగవబంధుసౌహృదాత్త్వయిపా
తాససురోనవాసవః॥

౧౨॥ ఏకచో॥ పునాకౌరివపుంగవఃపుగుషషణ్ఢః - ఉపమితసమాసః
గౌరతరిగతుకీసనాసాంశప్లచ్ఛ్రవ్యయః-యదుపుపుంగవయదుశ్రేష్ఠః-శ్రే
ష్ఠోత్తేశోగుపుంగవావిశ్లేషః-యతీ-చైద్యైనకత్రాః-ఘటాంఘటనాంసంధిం
ఉపేయుషస్తవన-బధీ-ఏకచోశ్చలానివాసనాథాః-హితానితాన్యేవచాగు
లోచనానియస్ససః-సహసురయామాధ్వాగౌడావాససురః॥ శౌడీ-పైష్ఠీ
చమాధ్వీచః-జేయాసాసురాశ్రధోవచనాత్-తతః, రాజస్యవైశ్వయోః
పైష్ఠ్యామైశ్వరీపైథః- నవాసవోనవసుద్యం- నాలికెరాదికమిగురాసవ
యోనాసౌనరుక్తిం- బంధుసౌహృదాత్-బంధోత్పయిన్నహత్-పాతా

పాస్యతేత్వత్ గృహేనహపానంకరిష్యతే సపీతః సంప్రీతిలక్షణత్వాదితి
భావఃపిబతేకమణిలుక్-వరుషస్తు- హేయదుపుంగవయాదవబలీవద-
చైద్యేనసహమటాగడ పెయ్యువఃసహ గాభియోగంగస్య-గవవికచోత్పలవ
తో చారులోచనః-సమరఃసదేవ్రావాసవోపిబ ధుశాపృథాత్- ఉపేంద్ర
శ్వయిసౌ భ్రాత్రా దిశ్యథః- పాతాత్రాతానకింపునకాశకాభీష్టాదయ
ఇకఃభావః- పాతేస్తృప్తసుహృదస్య భావః సౌహృదమిః- గ్రహఃయ్యవాది
త్వాదాత్ ప్రశ్యయః- హృదయస్యహృదైఖానిహృద్భావవిధానసాహచర్య
స్స- హృద్భృగేత్యుభయవదవృద్ధిః- అత ఏవసౌహృదోహృదశబ్దావనిహృ
ద్భావాదితివామనః-సుహృదస్తుసౌహృద-మేవశబ్దాభ్యశ్లేషసంకరః॥

మూ, ౧౩ { చలితానక దుందుభిఃపురస్సబలస్తస్యసహసారణై
నతమ్ । సమితోరభసాదుపాగతస్సగదస్సృప్రతిప
త్తుమహాసి ॥

౧౩॥ చలితే॥రభసార్థమాదుపగతం ప్రాప్తంతంచై గ్యంత్యం-పురశ్చ
లితానకదుందుభిఃపురోగతవసుదేవః*వసుదేవోస్యజనకఃసపవానకదుందు
భిరిశ్యమరః-సబలోబలభద్రసహితః- సారణేనసారణాభ్యనపు త్రైణసహ-
సగదః-గదాభ్యనఅసుజేనసహితః- సమితోసభాయాఃసంప్రతిపత్తుంసంభా
వయితుం- అహాసి-సర్వబంధునమేతః- ప్రత్యేతుమహాసీత్యథః- వరుష
స్తుసమితోసమరేరభసాద్యేగాదుపాగతః- రభసోవెగహర్షయోః సమిః
సమరేసామ్యేసభాయావపిసంగవత్త్యుభయత్రాపివిశ్వఃతంచైద్యంపురతః
చలితాఅనకాః- పటహఃదుందుభయోభ్యేత్పయస్యసః- అనకఃపటహా
స్త్రీస్యాద్భేరీస్త్రీదుందుభిఃపుమానిత్యమరః- సబలఃససైర్యః- సగదఃగద
యాకామోదక్యాసహితః-సహసార్పూటితి- గణేయధ్వనసంప్రతిపత్తుమభి
యోత్తుమహాసి-అత్రాపిశబ్దాభ్యశ్లేషసంకరః॥

మూ, ౧౪ { సమరేషురిపూనభిన్న తాశిశుపాలెనసమేత్యసం
ప్రతి । సుదిరంసహసవపాత్వతైభావవిశ్వస్తవి
లాసినీజనః॥

౧౪॥సమరేష్వితి॥కించసమరేషురిపూ-అభిన్నతాలతితూరేణేత్యర్థః-శిశు
పాలెనసమేత్యైక్యంప్రాప్య-సంప్రతిసుదిరం-బహుకాలం-సత్వనఃఅపత్యాది
పుమాంసఃసాత్వతాఃయాదవాః- ఉత్పాదిభ్యోః-సర్వేచతేసాత్వతాశ్చ

౧౦౭ (మాఘకావ్యే- సవ్యాఖ్యానే- పోదశస్సగః)

త్రైసన్ధ్యసాత్వత్రై సహ ౩ పూర్వకాలేత్యాదినాసమాసఃశ్వస్తవిలాసిని
జనఃశిశుపాలభయనివృత్రైవిప్రబ్ధవిలాసినిజమోభవః సమావిప్రంభవిశ్వా
సాఽత్యమరఃపరుష సురిపుఘాతినాశిశుపాలేనసహసమరేముసమేత్యసంగ
త్యసంప్రత్యేవసర్వసాత్వత్రైసహవిశ్వస్తవిలాసినిజనః విధవాంగనాజనోభ
వః విశ్వస్తావిధవాసమ్యోచురః; ఆదితశ్చైశ్చిక కారాదనుక్తసముచ్చయా
థాచ్ఛస్సేనిస్థాయామిహ ప్రతీషేధః శిశూనామనుద్ధతానామేవాయం
పాలులుతానోద్ధతానామితసర్వభావంతమద్వైవహనివ్యతీతిభావః||.....

ము, ౧౫ { విజితశ్రుధమూక్షతామసౌ మహతాం త్వమహీ
తంనుహీభృతామ్| ఆసకృజ్జిత సంయతంపురోముది }
తస్సప్రమదంమహీపతిః||

౧౫|| విజితేతి|| అసౌమహీపతిశ్చైచ్చద్యఃవిజితశ్రుధంమైశ్రీసంబంధాన్నిర
స్తక్రోధంమహతాన్మహీభృతాం రాజ్ఞాన్మహితంపూజితం మతిబుద్ధిత్యా
దినావతామా నెక్తఃతద్యోగైవప్రీ - ఆసకృద్భూమశోజితాః - సంయతఃఅజ
యోయేనతం సముదాయ స్త్రీయస్సంయత్యమిత్యాజినమిమ్యవత్యమరః
సప్రమదంసహర్షంత్యాత్వాన్త్యాత్వామాన్వితీయాయాఇతిత్వాదేశఃపురో
గ్రాముదితఃఈక్షాన్పశ్యశుపరుషసు-విజితశ్రుధంభయాత్త్యక్తకౌ
ధం మహతాన్మహీభృతాంచైద్యా నీనాం అహితమరిసుసకృజ్జితశ్చైసౌ
సంయతశ్చబద్ధశ్చజితసంయతంసా తామలివ్రవత్పుర్వకాలేతసమాసః బ
ద్ధోనద్దశ్చసంయత ఇతివైజయంతీ-సప్రమదంస స్త్రీ కంత్యామితిపదచ్ఛేదః
ఆసకృనీక్షతామ్||.....

ము, ౧౬ { ఇతిజోషమవస్థితం ద్విషన్ప్రణిధిం గానుభిధాయ
సాత్యకిః! వదతీస్త వచోధనోదితశ్చలితైకభ్రుర }
థాంగపాణినా||

౧౬|| ఇతి|| ఇతితంభూతాంగంవాచంఅజానెనైత్రదిగ్భాగౌవాగ్భా
రిషుగౌమౌతేదివిశ్వః-అభిదాయజోషంతూష్ణీనువస్థితం తూష్ణీజోషంభ
వేన్నసత్తివైజయంతీ-ద్విషఃప్రణిధిమూతం-సాత్యకిఃకృష్ణామజః-అథనాత
వాక్యవంతరం - రథాంగంచక్రంపాణాయస్య తేన రథాంగపాణినాహరి
తా-ప్రహరతాథేభ్యఃపరేనిష్ఠాస్తప్రమ్యాభవతఇతిపాణేఃపరఃపాతః-చ
లితామృతితాపకాఞ్చార్యస్త్రికమణితత్కగో స్త్రీయోరుపసజాన

(మాధుకాశ్యే. సవ్యాఖ్యానే. మోక్షశస్త్రగణః.)

౧౮౧

స్వేతిప్రాప్తిః - నోదితః అస్మే త్తరం దేహి ఇతి భ్రా సంత్యయా ప్రే రితస్సన్ని
త్యక్తః వచః వదతి స్తా వాచీత్ ||

మూ, ౧౭ { మధురం బహిరంతరప్రియం కృతినా వాచి వచస్త
థాత్వయా । సకలాథాతయా విభావ్యతే ప్రీయ }
మంతరబహిరప్రియం యథా ||

౧౭|| కింతద్వచస్తదేకవింశతిశ్లోకై రాహుమధురమిత్యాది నా|| కృతినామత
తేన త్వయా బహిః ప్రకాశే మధురం ప్రీయం - అంతరగత భేదస్త్రియం - వచస్త
థాతేన ప్రకారేణ చ వాచి ఉక్తం - వచేకవణిలుపి దిగిన్నన్తిః - యథాయేన
ప్రకారేన సకలాథాతయా సుస్థాగ్లోభయా వాతయా హేతునా - అంతః -
అప్రియం - బహిః ప్రీయం విభావ్యతే అవదార్యతే అప్రియగణం ప్రీయం త్వ
యోక్తంతదస్తాకింతుప్రియగణమప్రియమేవ ప్రతీయతే - ఇరముక్తిచాతు
ర్యంతైవైవేశ్యభిప్రేత్యోక్తకృతినైతి అతాన గ్రద్ధేయమిదం వచ ఇతి భావః ||

మూ, ౧౮ { అకింకమలమేకతోన్యగః సరసాంభోరుహవృక్షక
కింకమ్ । వహతిస్త్వలమేకమేవతేవచనంశాకప
లాశదేశ్యతామ్ ||

౧౮|| అథవా బహిరేవ ప్రీయం అంతరే వాప్రియంతథాపి న గ్రాహ్యమిత్యవ
మయా వ్యనక్తి|| అతీతి|| ఏకతోబహిరతికోమలం - అన్యతః అంతః సరసమాన్తం
యదంభోరుహస్యవృక్షం ప్రసవబంధనంతదివకకాశం పగుషం - ఏకమేవతేత
వచచనంశాకపలాశం - శాకపలాశదేశ్యం మహావస్త్రాఖ్యతరు
ప్రత్యుత్పంశాకశ్చ బలసారస్సైత్వే వరదారుశ్శరచ్ఛదః - మహాపత్రోమహా
శాకిః పిరకశ్చ హరిష్టగియభిధానరగ్న మాలాయాం క్త - ఈషదసమాప్తిక
ల్పవదేశ్యదేశీయర ఇతి దేశ్యప్రత్యయః - కల్పదేశ్యదేశీయాని సామ్యశ్చ నా
చ కానీతి వందీతస్య భావస్తత్తాంతాం స్ఫుటం పహతి - అంతః పగుషస్య బహిః
ధుర్యం వృథా శాకపలాశనదితీ భావః - అత్ర శాకపలాశోపమా యాః పద్మినీవృ
త్తోపమాసాపేక్షత్వాత్ సంకరః ||

మూ, ౧౯ { ప్రకటం మృదునామ బల్వతగ్గవరుషం సూచయ
తోథకమంతరా । శకునాదివమాగ్గవతిభిర్గుప్త }
రుహమద్విజితవ్యమీదృశాత్ ||

౧౯|| నన్నప్రియగతే పివాశ్యే గుణగృహ్యైః ప్రీయమేవ గృహ్యతాంహం

గౌ.౨ (మామకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే-పోడశస్కంఠః.)

స్త్రీః కీరమివాంభసీత్యాశంక్త్యాహాప్రకటమితి॥ ప్రకటం ప్రకాశం - మృదువామమృదుకిలజల్పతఃకథయతః-అంతరాంతః-పరుషమనిష్టమనృణాంసూచయతః - ఈదృశఃఅంతఃశుద్ధిమాన్యాత్మగుహానీదృశఃశకునాదిపటహిఃశుభస్వరంకుర్వతోంతరనర్థంసూచయతః - పింగలాదిపక్షిణ ఇవమాగ్గవతిభిఃసన్న్యాగ్గవతిభిరభ్యగైశ్చ ఉద్విజితవ్యంనత్వంతోపి గ్రాహ్యంవిషసంప్రకృన్నవదఖిలస్యాప్యనర్థహేతుత్వాదితిభావః-విజఇతిఇతిశీత్యాన్నగుణః॥

మూ' ౨౦ { హరినుచితవాణసభూపతిర్మదిరాజ్ఞస్తవకౌత్ర
సుత్యురః । న్యసనాయస సౌరభస్యక స్తరుసూనస్య }
శిరస్యస్మయితి॥.....

౨౦॥ పవంశూతంనిభాత్సౌఖ్యఅక్షచైద్యంతర్జ్ఞోమిన్లుటనాపూర్వకంభర్తృయతే-హరిమిత్యాదినా॥సభూపతిర్మధిష్ఠిరోహరినుచితవాణ-యదిపూజితవాంశ్చైత్-అత్రహర్యచానెతవరాజ్ఞత్యైద్యస్యమస్మరః కఃనిధిమిత్రకథ్యక్షః ససౌరభస్యపరిమలయుక్తస్యతరుసూనస్యవృక్షప్రసూనస్య-తరుగ్రహణంసూనస్యసాధారణవ్యోతనాక్షణం- శిరసీన్యసనాయార్పణాయోసూయతి ఈషణ్యతినకోపీత్యక్షః క్రుధక్రూహేత్యాదినాసంప్రదావసంజ్ఞా-సర్వత్రగుణవద్వస్తుగుణజ్ఞైర్భూమిమన్యతేతటస్థానాంకినుత్రవృథాసంతాపేనైతిభావః. అత్రహరితరుసూనయోవాక్యద్వయేబింబవ్రతిబింబభావేనాచానా శిరోధారణయాప సమానధర్మ నిదేశాత్ దృష్టాంతాలంకారః॥.....

మూ' ౨౧ { సుకుమారమపేమాలఘీయసాంహృదయాంతర్గ
తమప్రియంయతః॥సహస్రైవ సముద్గిరంత్య మీజర }
యంత్యైవహితన్తః పిణః॥.....

౨౧॥ అశక్తంనుహా మహతః పూజాంసహతత్త్యాశంక్యహానైద్యయోనాహాదంతరంమనసీనిధాయసామాన్యతః- సుజనమజనయోరంతరంచతుర్భిరాహ॥సుకుమారమిన్యాది॥ లఘీయసాహలీయసాంహృదయం సుకుమారంశుచ్ఛం- కుతఃయతోమిలమీ-గూస స్తన్తతం హృదయ॥అంతప్రియం-సహస్రైవరూపిత్యైవసముద్గిరంతిసముచ్చాగయంతి-హనీపిణ స్తుతదప్రియంకథంతి-సంభావ్యమానమపీత్యేష-జరయంతి-అంతరే వక్షపయంతినతూద్గిరంతీర్వృక్షాః-అపేమాత్త్యాశ్చర్యే-చైద్యోచ్చిరతి నైవంహరితి

అహమహదంతరమనయోరితిభావః- అతపనాప్రస్తుతాత్-సామాన్యాత్ ప్రస్తుతవిశేషప్రతీతిరూపాయామప్రస్తుతప్రశంసాభేదః-అప్రస్తుతస్యకథనాత్ ప్రస్తుతంయత్రగమ్యతే - అప్రస్తుతప్రశంసేయం సామాన్యవినియంత్రితేతిలక్షణాత్-అదిశబ్దాత్సామాన్యవిశేషసంగ్రహః-ఏవముత్తరీశ్చ కత్రయేపిరప్రవృత్తిశేషంతువత్సృజఃః

మూ. ౨౨ { ఉపకారవరస్వభావతః సతతం సర్వజనస్య సజ్జనః |
నః | అసతామనిశంతభావ్య హిమగురుహృద్యోగః |
రీతమన్నః ||

౨౨|| ఉపకారేతి|| కించ | సజ్జనఃస్వభావతః- సతతం సర్వజనస్యోపకారవరోభవతి-నతు ఉపాధిపరః కదాచిత్కస్యచిదేవేతిభావః-తథాపి సర్వోపకారిత్వేపితమన్న తిస్తస్య సజ్జనస్యోత్కర్షణః - అసతామసాధూనామనిశం-గురుహృద్యోగగరీతత్యుత్కృష్టమృదయసంతాపకారిణీ- అహిమ అశ్చర్యంకృష్ణో హృత్పితృద్వినాతాచ్ఛిర్యేటప్రగ్యయ్యో టిడ్డాణిభిత్వాదినాజీవ-హరిచైవ్యచైవంభూతావతి సైవాప్రస్తుతప్రశంసా||

మూ. ౨౩ { పరితప్యతపవన్తగమ్యపరితప్తోవ్యవరస్సుసంవృతిః |
పరవృద్ధిభిరాహితవ్యధః స్ఫుటనిభిన్నదురాశః |
యోధమః||

౨౩|| పరితప్యతత్యః|| కించ|| ఉత్తనఃపరవృద్ధిభిన్నపరితప్యతే-నవ్యధతపవఉత్తనస్యపరశుభద్వైపవననాస్తీగ్యతః- అపరోహధ్యనపవేత్యతః- పరితప్తోపి- శోభనాసంవృతిః-పరితాపగోపనంయస్యసః-సుసంవృతిః- సంతతమపి-పరశుభద్వైపవనప్రకాశయిత్యగ్యతః- అధమస్తు-పరవృద్ధిభిరాహితవ్యధః-ఉత్పాదితసంతాపః-తథాస్ఫుటనిభిన్నః ప్రకాశితోదురాశయః-పరశుభద్వైపవత్యుగోచురిభిపాఞ్చయోయస్యసః-పరశుభద్వైపవనప్రకాశయతిచైత్యతః- చైత్యశ్చైవమోహరిస్తూత్రవత్ప్రతీతేఃపూర్వోక్తపశాలంకారః ||

మూ. ౨౪ { అవిరాక్యతతాపసంపదంఫలహీనాంసుమమభిరుజ్జితామ్భుతాంభుతామివాసతీప్రతిపద్యేతకథంబుధోదనః ||

౨౪|| ననుమానినాం పరోత్కర్షణద్వైపానూషణమేవేత్యాశంక్యనైత్యా

శా || అనిరాకృతేతి || అనిరాకృతాఅనివారితాతాపసంపత్ సంతాపాతిశ
యోయియాతాం. పక త్ర పరసంతాపజననైకస్వభావాదపరత్రాసతఃచ్ఛా
యావరహాఽప్యేతిభావః. తథాఫలహీనాంతాంశ్రవణమృతచండపకారఫలశూ
న్యాం. ప్రత్యుతోభయత్రాప్యనభకరీంచేతిభావః. అన్యత్ర సస్పరహితాం
సుమమోభిబుధై గుఱ్ఱై తాంచాన్యత్ర ఘృష్టేవజ్జితాం. సుమనాఃప్రప్న
మూలతోఽస్తి. దేవబుధయోఽప్రమానితవైజయంతీ - అసతీం చుష్టాం. అన్య
త్ర నిరుపాఖ్యాం. ఖలస్యభావః - ఖలతాతాంఖలతాం చుజ్జానత్వం. ఖస్యల
తాతాంఖలతాం. గగనలతీ కామివబుధోజనః. సదసద్వివేకకుశలోజనః. కథం
ప్రతిపద్యేతావలంబితనకథమపీత్యథః. అతఃప్రధామత్సరోనకస్యాపిగుణ
ఇతిభావః. తథాపిఖలతాం. ప్రతిపద్యేతేనహరిరితిప్రతీతేః. నైవాత్ర సుత
వశంసాఖలతామివేమృతమయాసంకిర్యతే. అత్యంతాసత్యపిజ్ఞానమథేశ
బ్జికరోఽహీతిన్యాయాదసత్యైఃఖలతికాయాః - ఖలతోపమానత్వసిద్ధిః||...

మూ, ౨౫ { ప్రతివాచమదత్తకేశవశృపమానాయనచేదిభూ
భుజే. అనుహుంకురుతేమనధ్వనిన్నహిగోమాయు
రుతానికెసరి||... .. }

౨౫|| నస్వేవంకుహేరుభావోహరిః కింధంతథాసనసిరాజ్ఞాభిభావత్సక్యా
మానోమానమాస్థితశ్చత్యాశంక్యసత్యమనాదగాన్నశుకాతిర్యాదిత్యాహ-
ప్రసీధి-కేశవః. శృపమానాయుక్తశతే. స్పరితేల్వాదాత్ప్రసేవదం. చేదిభూ
భుజే. క్రియాగ్రహణాత్ సంప్రదానత్వం. ప్రతివాచంప్రత్యుత్తరం. నాద
త్త-తథాహికెసరీసింహామృతధ్వనిమనుహుంకురుతేప్రతిగజాతి-గౌ
మాయురుతానిశివారుతానినానుహుంకురుతే. స్త్రీయాంశివాభూరిమా
యుగోమాయున్యగధూతకాత్రిత్యమరః. మహతామధమేష్వవజ్జేవనీతిరితి
భావః. దృష్టాంతాలంకారః||... ..

మూ, ౨౬ { జితరోషరయామహాధియస్సవన్దిక్రోధజితోలఘుర్జ
నః. విజితేనజితస్యమమతేమతమద్భిస్సహకాచి
రోధితా || }

౨౬|| కిందరాజ్ఞోహరిణాదిరోధాపినయోగ్యశ్చత్యాహ || జితేతి | మహాధి
యః. సుధియోజితః. రోషరయోయై సైతథోక్తాః. లఘురల్పజనస్తసపదిక్రో
ధానజితః. ఏవంఏజితేనజితస్యమహాత్మభిః. విజితేనక్రోధేనజితస్యైత్యథః. మర

తేనూఖాభ్యగుతిహద్భిః-పండితైఃసహావిరోధితాన్పథాకా-మూఖావం
డితయోమైత్రవత్ స్పృహపినసంగతైత్యథః- మూఖాశ్చయంచైత్యతి
అప్రస్తుతాత్ సామాన్యాత్ ప్రస్తుతవిశేషప్రతితేరప్రస్తుతప్రశంసాభేదః॥

మూ, ౨౭ { వచనైరసతాన్మహీయసోన ఖలువ్యేతిగురుత్వము
చైతైః కిమపైతరజౌభిరౌర్వరైరవకీర్ణస్య నాతే
మూహామూతా ॥ }

౨౭॥ నాపిచైత్యస్రూపైఃకృష్ణస్యకీచిల్లాఘవమిత్యాశయేనాహ॥ వచనై
రితి॥ ఉద్భవైర్నిష్ఠురైఃసతాంచుజనానాంచవచనైర్మహీయసోనమహత్తర
స్యగురుత్వంగౌరవంచవ్యేతినాపైతిఖలు-బేర్వరైర్భామైః . ఉగ్రరాస
ర్వసస్యాధ్యాభూమాస్యాగ్భూమిమాత్రకథివిశిష్టః-రజోభిరవకీర్ణస్యచ్చ
న్నస్యమణేనుహామూతానుహామూల్యత్వం-మూల్యేప్రాజాః-ధావను
కత్వమరః-అపైతికిన్నాపైత్యథః-అగ్రమణిమహీయసోవాక్యభేదేన
ప్రతిబింబకరణాత్ దృష్టాంతాలంకారః-మహీయసత్వసామాన్యాద్ధైర్యపివి
శేషప్రతితేరప్రస్తుతప్రశంసాచేతసంకరః-హరిమణ్యగుపమాధ్వనిశ్చేతి
భావః॥

మూ, ౨౮ { పరితోషయితానకశ్చనస్వగతోయస్యగుణోన్మితై
హీనఃపరదోషకథాభిరల్పకఃస్వజనలతోషయితుల
కిలేచ్ఛతి॥ }

౨౮॥ యుక్తంచైతత్పేరనింజాపారుష్యంచరాన్మనామిత్యాహ ॥ పరే॥
యస్యచేహిమోజంతోః- పరితోషయితాపరమోమానందియశా-స్వగతోగు
ణఃకశ్చనకశ్చిదపినాస్తి-అల్పకఃఅతితుచ్ఛఃసత్తతిశేషః యత్రదోనిశ్యసం
బంధాత్-పరదోషకథాభిరస్వజనదోషాక్తిభిః- స్వజనవనతునుక్యస్థమితిభా
వః-తోషయితుమిచ్ఛతికల-ఈహలెఖలు-తతోవశ్యంకతావ్యమేతస్యైత్య
థః- చైత్యస్యాపినిగుణత్వాద్విరదూషణంయుక్తమితసపవాప్రస్తుత
ప్రశంసాభేదః॥

మూ, ౨౯ { సహజాంధృశస్సద్విదునాయెపరదోషతఃనివృ
చక్షుషఃస్వగుణోచ్చగిరోమునివ్రతాగ్రపరవర్ణర
హణిష్వసాధవః॥ }

౨౯॥ సన్వాన్మనోనిదోషత్వాభిమానానిధ్యంవిజృంభణమిత్యాశంక్యా

౧౦౬ (మాఘకావ్యే- సన్యాత్యానే- యోజనస్సగః)

మా-సహజేతి॥ అపాధవఃఖిలాఃస్వమనఃయెస్వదోషేనుమాత్యపీతిభావఃస
హజాస్యాభావకీలంథాలవశ్యంగీదృగ్యహంలేజాత్యంథాభిత్వభావః - పర
దోషాణాంనూత్నైశాణుపీతిభావః-ఈత్యనైదర్శనైదివ్యచతురుఃఅప్రకీహ
తద్బుద్ధయఃకించస్వగుణైషూచ్ఛగిరః- అగ్నేప్రశంసాయానుతిప్రగల్భనాచ
భిత్వభావఃపరవణగ్రహణైషుపరస్తుతివచ నేషుఃస్తుతౌవణాంతువాతురభి
త్వమరిః-మునిప్రతామానప్రతినఃకృతాశలనిభ్యోచ్-చైద్యశైచవందితభి
ప్రతీతేరప్రస్తుతప్రశంసాభివః.....

మూ- ౩౦ { ప్రకటాన్యపి నై పుణన్తు హత్సర వాచ్యానిదిరాయ
సోపితుమ్॥ ఏవరీశునుభాత్త నోగుణాభ్యశమా }
కాశలమార్కచైతసామ్॥

౩౦॥ సాధవస్తునైవమిత్యాహ॥ ప్రకటానీతి॥ అర్కచైతసాంసుకునసాంప్ర
కటాన్యపిప్రకౌశానిపరవాచ్యానిపరమాషణానిదిరాయగోపితుం-గోపాయ
శుం-నఃపరీశుమిశ్యభావః॥ అయాదయఅర్థధాతుకేవేతిపకల్పాదాయప్ర
త్యయాభావః నహనైపుణ్యంకాశలం-అథేతివాక్యారంభేఅథాగ్నేనో
గుణాభివచరీశుప్రకటయశు-అగ్నేప్రశంసాంకతుమిత్యభావః భృశమా
కాశలమన్యంతకుకాశలం-సాధవోనపరాన్నిందంతి-నచాన్తానంప్రశంసంతి
అగ్నేప్రశంసాంపరగిహామి-చవణయేదిత్యావస్తంబీయః-పెదన్తరణాది
తిభావః-నభిశ్చవీశ్వరైశ్చశ్రుతశలనిపుణానామితిపకల్పాన్నాహోపూర్వ
పదస్యాపివృద్ధిఃకృష్ణశైచవంభూత ఇతిపితేషప్రతీతేరప్రస్తుతప్రశంసైవ॥

మూ- ౩౧ { కిమివాఖిలలోక కీర్తితం కథయత్యాత్మగుణం
మా-నాః॥ వదితానలఘీయ సోపరః స్వగుణతే }
(నవదత్తసాన్వయమ్॥

౩౧॥ కిమి॥ కించనమానునాఃనమాత్మా అఖిలలోకకీర్తితంస్వత ఎవసర్వ
లొకవిఖ్యాతం అత్త గుణంకిమివకీన్దుర్తంకథయతినకథయత్యేవస్వత ఎవస
ర్వైవకీర్త్యమానత్వాదితిభావః॥ ఘోషయ సస్తుచ్చస్యగుణస్వగుణంవదితావత్తా
వదెస్త్రాప్రగ్యయః॥ అతఎవ-నలొకేత్వాదివాపక్ష్టిప్రతిషేధః॥ అపరోమ్యో
వాస్తీతేనకారిణేన అసౌలమీయా-స్వయమేవవదతినకేవలంనిషేధాన్తిం
త్వప్రయోజకత్వాదపి నహా అగ్నేప్రశంసాంనకరీతితుచ్ఛస్తువక్త్రం
తరాసంభవాదతిక్రాంతిషేధః॥ స్వయమేవప్రలపగీత్యర్థఃపూర్వాభ్యైవ

దార హేతుకం కావ్యలింగం ఉక్త రాధావాక్యార్థ హేతుకం వా నై యంక్య
స్థైర్యైవైవం విధావిధి శేష ప్రగీతేర ప్రస్తుత ప్రశంసా భేదానంకరః.....

మూ- ౩౨ { విస్మయశక్తికథనానామరేవిషమాశీవిషవన్న రాగ
క్షుధమ్ దక్షతంతర సారూపతాంధ్యనిసారాగ }
— పటహాభివేతరే!

౩౨|| కించమహాత్మా నఃకాలేపరాక్రమంమగ్వంతి నురాత్మా నస్తుకేవలం
ప్రలపంతీత్యాహవిస్మయంతీతి || పరేనరాస్మత్పునుసాఃవిషమాశీవిషవ స్త్రా
రసపావదిత్యుపమా అవికల్పనా తీనాత్మ న్లాపి నపవ క్షుధంక్ర ధంఽస్మ జంతి
వనుంతి పరాక్రమం తీగ్యర్థః అం తరభ్యంతరే అసారూపతాంగి సార్వస్వ
రూపతాందధతోదధావాః నాభ్యస్తాచ్యతురితినుమభావః ఇతరేజనాః మద్ద
నాఃపటహాభివేద్యనిరేవ సారూపలంఘ్యమాం తేధ్వనిసారావాక్త్రా రానతు
బాహుశాలినభిభావః- అత్ర సీద్ధశౌళ్యస్తైర్యైవైవ్యవస్థప్రస్తుత ప్రశంసా
సామాన్య ప్రస్తుతపశేష ప్రగీతేర ప్రస్తుత ప్రశంసా భేదః||

మూ, ౩౩ { నరకచ్చిరమిచ్చసీతీతుం ఓధినాయెనస చెదిభూవ
ః|| ప్రతమేతునహాపయిష్యతే సద్వశంతస్యవిధా }
తుము త్తరమ్ ||

౩౩|| అభిధాయిత దాతదప్రియమిత్యాది నాయగ్ధాతేనప్రియాప్రియే అభి
హితేత త్రో త్తరమాహానరకేతి||స మెదినీపతి శ్చేదిభూవతియెనఽధినాయెన
ప్రకారేణసంధినావిగ్రహణ వానరకచ్చిరంనరకాంతకంకిను న్యేహంభుశ
కానామితిభావఃఈతితుమిచ్చతి-తస్యవిధేస్సకృశము త్తరం ప్రతిక్రియా న్నై
— యోపిరోధో వావిధాతుంనహాపయిష్యతేనయాపయిష్యతేఅఽళంబెన వి
ధాస్యతఇగ్గర్థఃజహాతేర్ల్యోతాత్తర్మణిబ్బావిధానక్రియయాఅనభిధా నే
ప్రియధానభూయోహాపనక్రియయాఅభిహిత త్వాదు త్తరమితిసకర్మణిద్వి
తీక్షామ్రతంశీ ఘ్రమేతుఅగచ్ఛతుఅనాగమ నేస్వయ మేవహాపయిష్యతఇతి
భావః||

మూ ౩౪ { సమనర్థకినుంగ భూపతిర్వది సంధిత్పురసాసహము
నా|| హరిరాక్రమశ్చేనసన్న తింకిలవిశ్రీతభియేత్య }
సంభవః ||

౩౪|| నన్వభిధాయెత్వదౌమయాపిసాంతస్వమేవవివక్షితంనవిగ్రహస్తత్త్వి

ముభయాభ్యనుజ్ఞయాత్తత్యశంక్యాహ॥ సహనధైరి॥ అంగేత్యానుంక్రణైః
సౌఖ్యవతశ్చైద్యః అమునాహరితాసహసంధిత్సుర్వదిసంధాతుమిచ్ఛత్యైత్
దధాతెస్సం తాదుప్రశ్నయః కింసమనఃకకినర్థంసన్న ధవాతతోనా
యంసంధిస్సురిశ్యగ్గఃసహ్యతెస్వరితేహ్యత్యర్థరియజ్జేతజ్జే & దుర్యోధురీతి
సలూపఃభీషణాప్తోయంసన్నా హత్యత్రాహ హరిఃకృష్ణఃసంహతృ ఆక్ర
మణైఃఅభిభవేనయాభీస్తయాసన్న తంసన్నతా బిభ్రీతవిభృయాదిత్యసం
భవఃకిలసంభవోనాస్తిభిశ్చిత్త్యగ్గఃతతస్సన్నా హహాప్రదేత్యర్థః॥

మూ-౩౫ { మాహత స్థరసాపిలంఘయన్ నిజదోషేణకుఢీర్నిన
శ్చైవ॥ కురుతేనశ్చిలుష్యయేచ్ఛయాశలభానింధనమి
ద్ధిదీర్ఘః॥ }

వి॥ అథాప్యార్జునశైవస్తమాచ్యై॥ మహతభితి॥ కుఢీరా సన్నవినా
శత్యాస్తిపరితబుద్ధివాన్మాహతోమహానుభావాన్తరసాబలెన* తిరసీభి
రంహాపిలపిశ్వఃపిలఘయన్వాత్త్రమన్నిజదోషేణైవస్వాపరాధేనైవఉల్లంఘ
నన్మాహేషిసత్యవితథాహిచ్ఛదీర్ఘీర్నిష్టార్జునక్షిప్తయేచ్ఛయాశలభాన్వ
రింపగతా*సహాపిరింపలభాపిశ్వహరిఃకృష్ణసంహాహంస కురుతేభిలుకి
రినవివరితార్జున్యాన్ని పశ్యతిహ్యంశత్యగ్గఃతతఃపరంసతుశ్చత ఇతీభావః
విష్టానాంలంకరితః॥

మూ-౩౬ { యశ్శూరి పురానుహీపతి నాముఖసప్తయమా
గసాంశిరమోఅనంప్రసవర్యశూలరత్నరసాగూ
తముఖసవాజ్ఞీకరితః॥ }

౩౬॥ నన్నసహనైవాజ్ఞానశ్చనాపరాధసహనప్రతిజ్ఞాభంగస్యాస్తిశ్య
త్రాహ॥యిది॥ భాగవంపురానుహీపతీశ్చైన్యోముఖసప్తనాచాయదాసా
హపరాధానాశశం* ఆనోపరాధోనుతుశ్చైశ్యచరః శాజ్ఞీకరిఃకృష్ణస్య
స్వయంనాపూరినాపూర్తిప్తనాపూరయనిశ్యగ్గఃపూరయతేకర్తరియజ్జే దీ
పఃనెన్యాదివాపకల్పవిష్ట్రాశ్యయేవిజోయిత*ఆకస్మప్రూపానంతరంసం
ప్రదానీనుజౌప్రైశ్యగ్గఃసమ తునూతవాచాతదాగత్యతంవశ్యపూర్తిరత్
పూర్తిరయోవాసనూతముఖత్యాప్తజ్ఞాంతేనకృష్ణక్రధాగ్నైరవసరితా
నైవ మాహుషప్రసూయిష్టతేతీభావః పూరయతేశోదచ్యుప్రధానా
హస్తకృత్యాపినుకర్తృ॥

మూ, ౩౭ { యదవగళగోపురావనత్వమితోవత్సవీచిద
 ప్రియమ్ | వివరిష్యతి తత్త్వస్య వస్త్రమయోగీష్వత్ }
 ఇరక్షితాంశ్రుధమ్ ||

౩౭|| నిగమయ్య ఫలితమాహాయనితి || అనగళగమవిష్కంభంవివృతమితి
 యావత్ తద్విష్కంభగళంస నెత్యమరః తద్గోపురంపురద్వారంతనివా
 ననంయస్య సవాచ్యావాచ్యవివేకశూన్యత్యర్థస్య క్షతః క్షతః పరంయక్తిం
 చిదప్రియంవత్సవీచదప్రియంచితస్య చిరాత్ప్రభృతిచిరాయచిరరాత్రాయ
 చిరస్యాద్యాభిరార్థకాశ్చత్యవ్యయేష్యమరః సమయోద్విక్షణేనసంవిక్త సీ
 తక్షేవరక్షితాంసీనుద్ధామిత్యధః* సమయాశ్చపథాచారకాలసిద్ధాంతసం
 విదత్యమరః శ్రుధంక్రంధంవివరిష్యతి వ్యాతోవేదీర్ఘవికల్పః క్షతః పరం
 త్వమపిదండ్యతవేతిభావః ||

మూ, ౩౮ { నిశమయ్య తమాజితంశి నెర్వచనంనపురనాపురై
 నిసామ్ | పునరుజ్జ్యోతసాధ్వసంద్విషామభిధతైస్తవ
 చోవచోహరః ||

౩౮|| నిశమయ్యతి || ఎనసామనాపురస్పృష్టాః సత్యవాదిన ఇత్యధః అపో
 తైః శృచ్-శి నెర్నామ్నః కస్యచిద్వాదవస్యచ ప్తః సాత్రస్య సాశ్యకైరిత్యధః
 తమాజితం అథకాయుక్తం వచనన్ని శమయ్య శ్రుతావ్యక్తిపిలఘుపూర్వా
 దిక్షణేరయాదేశః పునః శూయోపి ఉజ్జితసాధ్వసంత్యక్తభయం యథాత
 థాన్విషాంవచోహరతీతవచాహరోమాత్యః హరతేరసువ్యమనెచ్-వచోభి
 ధతైస్త అభిహితవాః ||

మూ, ౩౯ { వివినక్తీనబుద్ధిమర్షిధస్వయమేవాన్తహితంస్పృతగ్గ
 నః | యదుదీరితమప్యన్యవరై న౯జానాతీతదమ్భ
 తంశూహత్ ||

౩౯|| వివినక్తీ-బుద్ధ్యాదుః ఫోదరిద్రః బుద్ధిశూన్యత్యధః* నిస్వస్తదు
 విఘోదీమోదరిద్రోదుగళతశ్చ సత్యమరః పృథక్ జనః- పామరజనః- స్వ
 యమేవవరోపదేశం చినైవాన్తహితం నవివినక్తీతద్యుక్తమేవేతిభావః కింతు
 పరై నుదీరితం ఉపదిష్టమవ్యవహితం నవిజానాతీతియత్ తత్ శూహదమ్భ
 తం-యతః స్వీక్తం న గృహ్యతీతిభావః ||

మూ. ౪౦ { విచురైష్యదపాయమాత్మనాపరతత్త్వగ్ధతేభవా
బుధాః | నపగోపహితంసచస్వతగ్ధప్రమిమీతేనుభ
వాద్యతేల్పదీః || }

౪౦|| అథకినుద్భుతంమూఘైష్యిత్యాశయేనాహ|| యదురితి|| బుధాఃబుద్ధినుం
తఃపష్యంతమాగామినంతపాయనునభామాత్మనాస్వయమేవప్రకృత్యా
దిభ్యఉపసంఖ్యానాత్తతీయా-విచువీందంతి-విదొలటోవేణవికల్పజ్ఞానా
దేశః-అథవాపరతోన్యస్తానాప్రాత్ - శ్రద్ధతేజస్వసంతిఅస్తోక్తంగృహ్లాతీ
త్యథః|| శ్రదంతరోరుపసంఖ్యానమీడపనగసంజ్ఞాపసంఖ్యానాథాతోః
సాక్ప్రయోగః-అల్పగీర్ణుః-అనుభవాద్యతేన్వానుభవవివాదీ అ
న్యారాదిగణాభ్యోపంచమీ-నప్రమిమీతేనజానాతి- స్వగఃప్రమాతాడత
నాపరగః ప్రమాతానుభవగః-అథమస్తుస్వానుభవైకప్రమాణభ్యేభ్యః-
అగనుస్తస్వమితిభావః-అతపవాస్త్రస్తుతాత్సామాన్యస్త్వస్తుతవిశేషప్ర
తీతతప్రస్తుతప్రశంసాభేదః|| }

మూ. ౪౧ { సశలంక యతుభ్యమేవశద్వచనంకృష్ణయనభ్యధా
నుహమో ఉపదేశపర్యుపరైష్యవిస్వపినాశాభిము
ఖిషుసాధవః || }

౪౧|| అస్తుప్రస్తుతేకిమాయాంత్రాహ|| సశలమితి|| హేకృష్ణలహంయ
ద్వచననుభ్యధాఅభిధాయేత్యాదినారాజ్ఞానసంసర్గశాయవిగ్రహాన్య
సగ్ధాయేత్యేవనవోచమిశ్యభ్యః-తద్వచనంతుభ్యమేవకుశలంహిత్యచ
సగ్ధాచాపీష్యాయుష్యనుద్రభక్రకుశలనుభావహితైరితిచతుర్థీ-నన్వహి
తేషుహితోపదేశతాత్పర్యాంతేకిభమిశ్యాశంకానుభావంతరన్యాసేనప
రిహరణి-సాదవఃసుజనాః స్వపినాశాభిముఖిషుప్రబలవిరోధానాన్వవినాశ
హేతుభూతకమప్రవృత్తేష్యత్యథః- పరేషుశత్రుప్రవృత్తిపదేశపరాః
హితోపదేశతీర్షరాణిపాలుతయతిభావః|| }

మూ. ౪౨ { ఉభయింయగపత్తయోదిశంశ్వరయాసాంత్యను
భేతరచ్చతే | ప్రవిభజ్యప్రకర్తునీపయామగుణం
యన్మిలతత్కరిష్యసి || }

౪౨|| తథాపిఅథాద్వయైస్వద్వాత్మైకింక్రమ్యంశత్రాహ|| ఉభయమితి||
మయాసాంశ్వంసామలభేతిపత్నాంతరైత్తరదసాంశ్వంవిగ్రహశ్చైకగ్ధః

యంతర్వరయారాజకార్యవెగెన అపశంబమిత్యర్థః తేతుభ్యంయుగపమది
 ండదీరితం- త్వంతువ నీపయాబుధ్యాప్తువగ్నే దెనప్రవిభజ్యవివిచ్యయిత్సు
 ంణంతగ్రద్వయెపియచ్చుభోవకకంతత్రుమిసికిలఖలు - హంసఃక్షీరమి
 నాంభసీతిభావః॥.....

మూ-౪౩ { అథనాభినిష్టబుద్ధిఘనజతివ్యర్థకతానుభాషి }
 { తమ్మిరవిరాగిఘశీతరోచిష్కకరజాలంకమలాకిరే }
 ప్సీవ॥.....

౪౩॥ అథవాసుజనస్వాభావ్యాత్ కృతోపహితోపదేశోమూఖాఘనిష్ఫల
 త్యోహ॥ అథవే॥ అథనాఅభినిష్టబుద్ధిఘనరాగ్రహగ్రస్తవిశ్లేషవిష
 యేనుభాషితంహితోపదేశవచనం-రివిరాగిఘతపనాసురతైషుకమలాకిరే
 ఘశీతరోచిష్క-శీతభా న్మోకరజాలమివవర్ధిక శానిరభకతాన్త్ర జతి-త
 స్మాదలమై త్వయిహితోపదేశంతయతిభావః॥.....

మూ-౪౪ { అనవేత్య గుణాగుణౌజనః స్వగుదినోద్భయతో }
 { సుధావరిః । అ-హాయుసహాశ నావిచశ్చరసి }
 త్వంసనుభిమగూర్వః॥.....

౪౪॥ నన్యభినిష్టపినుజనైజలాపిహితేప్రవణాయనవ్యత్యాశంక్య
 నశక్యతత్యోహ॥ అనవేత్యే॥ జనస్వాప్యశేషృధృజనః గుణాగుణౌజన
 దోమ్య విప్రసీధంచా సధికరణనాదీర్వందై స్కవద్భావః- అన వేత్య
 విమృశ్యనిశ్చయతఃస్వనిశ్చయా దెచస్వగుదినోద్భయాయుసహాశ
 తనునుసరిత్యభావః తస్మిన్పాపవప్రమాణమిత్యాహ-భీమపూర్వజభీమా
 గ్రజోఘుధిష్ఠిరః ముఖాగ్రణీరితిభావః- హహీశంచెవిపంఅపహాయసదసి
 త్వామావిచవతోఅథతవాభిలు-అథాయతైశౌచజిక్ష్ అజాదెద్విభ
 యస్య-న-ప్రా స్సంయోగాదయభిరేఫవిజితస్యైకాచోద్విభావఃవిశే
 షేనసామాన్యపరమ-నరూపోధాంతరన్యాసః॥.....

మూ-౪౫ { క్షయభక్తిమతానస్కృతంకుగురాజాగురుదేవ }
 { ఛేదిపః । ప్రియమాంసపుగాదిసోఽఙ్గిష్ఠంకువద్యం }
 కరికుః భవోమణి॥.....

౪౫॥ ననుపాధానాదరాదేవరాజ్జ్లామవంఽజ్ఞేయమిత్యాశంక్యపరిహర
 తిత్వయాతి॥ హేకృష్ణత్వయిభక్తిమతాప్రేమవతా-కుమారాంతోక్త స

౧౯౨ (మాఘకౌశ్యే- సవ్యాఖ్యానే- యోగశస్త్రగణః.)

త్సాద్విషేత్యాదివాక్సిప్ తేనకురురాజాకురురాజ్జాపారైఃససత్త్వతోనా
 చితశ్చైదిపోగురురేవపూజ్యపవ-తథాహిప్రియంమాంసంయస్య తేనమాం
 సగృహ్నునాన్యగాధిపేనపింహేనోజ్ఞితస్త్యక్తః- కరికుంభజోనుశీముత్రా
 ముశీరవద్యోగవ్యూహింకీలనవద్య పవేత్యక్షణః- మూఖానాదరాన్న మహా
 తాంకిందిల్లాఘవమిత్యర్థః* కుపూయకుస్పితవద్యభేదగమ్యోణకాఃసమా
 ఇత్యమరఃపవద్యపశ్యేత్యాదివానిపాతఃదృష్టాంతాలంకారః॥

మూ, ౮౬ { క్రియతేధవలగ్నఖిలూచ్చతైర్ధవలైరేవసితేతదై
 రధః । శిరసాఘమధత్రశంకరఃసురసింధోమధుశ }
 శురంప్రిణా॥

౮౬॥ కింమంతుపూజ్యపవచైద్యిత్యాశయేనాహ॥ క్రియతేఇతి॥ ధవలోని
 ములోధవలైర్నిమలైరేవఉచ్చకైరున్న తఃక్రియతేఖిలు-సితేతరైః
 లినైరధఃక్రియతే-తథాహిశంకరః- శివఃసురసింధోహంమందాకినీపూరం
 శిరసాలద త్తడభయోనైఃమల్యాదితిభావః- మధుశ త్రువిష్ణుస్తుతదో
 ఘంఅంప్రిణాలద త్తస్సయంమలినత్వాదితిభావః- అతోవిశేషమిదుమాంరా
 జాపూజ్యపవేతిభావః- విశేషేణసామాన్యసమర్థనరూపోఽథాంతరన్యాసః॥

మూ, ౮౭ { అబుధైర్గక్తు మానసంఽదస్తవపాశ్చైర్గక్తుపవ
 యోగ్యతాసహసిప్లవగైరుపాసితన్నహిగుంజా }
 ఫలమెఘోష్టశామ్॥

౮౭॥ కించయథాపాగానాదగాత్రాజ్ఞోనకించిల్లానువంతథాతేతదాదరా
 చ్చనకించిధోరవమిత్యాహ॥ అబుధైరితి॥ అబుధైర్జ్ఞఃపాశ్చైఃకృతామాన
 సంవిత్ పూజాతోషణంయస్యశస్య*సంభాషణతోషణేచ సంవిదర్థేషుఇతివి
 శ్వః-తవయోగ్యతాపాశ్రతామతపవనకుతోపీత్యర్థః- తథాహిసహసిమా
 గశీషేః*మాగశీషేఃసహమాగఇత్యమరః- ప్లవగైరుపాసితం సేతం
 గుంజాఫలం కాకఫలానిజాతావేకవచనం* కాకచిచ్ఛిగుంజాతుకృష్టలెత్యమ
 రః-సాష్టతా మ్మృతాంతాంనైఃపిపూపుసాంమూఢ పరిగ్రహపరిగ్రహశౌరవలా
 ఘవయోరప్రయోగకావిత్యర్థః- అత్రకృష్టగుంజాఫలయోవిశేషయో
 రేవవాక్యభేదేనవింబప్రఃవింబకరణాత్ దృష్టాంతాలంకారః॥

మూ, ౮౮ { అవరాధశతక్షుగున్నపఃక్షుమయా త్యేతిభవంత
 మేకయా । హృతవత్యపిభీత్సకాన్తజాంత్యయిచ }
 త్తామసమధాపవయత్ ।

౪౮॥ యదఘారిపురే త్యాగినాయ త్యాగ్యకివాళ తాపరాధక్షణశ్చముక్తం
 తత్త్వోత్తరమాహ॥ అపరాధతిన్వవశైస్త్వ్యః అపరాధశతక్షణం రాజ్ఞాన
 తాపరాధసహిష్టుంభవంతం ఏకయాక్షణయా ఏకాపరాధసహ నే నెత్యగః
 అత్యైతి అతిక్రామతి అపరాధశతకౌటివాన పిన బలైశేనాపి సామ్యాసంభవా
 దితి భావః తా మేవక్షణాందశకాయతి త్వయిభీష్టకాన్తజ్ఞాం రుక్మీణీం హృణవ
 త్యపినహర్థః ప్రతీకారక్షమపవసన్న పిచ త్యోమత్యోమ్యుతేన్ద్రైయిత్ తయా
 క్షమయైత్యధికాః.....

మూ, ౮౯ { సుబ్బిప్రతిపాదితావధూమపహ్మత్యస్వజనస్య
భూవతేజనకోసిజనాదానస్ఫుటంహతధర్మాక్షత
యామనోభువః ||

౪॥ రాక్షసంక్షుత్రియస్యైకమిన్ద్రణాత్ రాక్షసోద్వాహస్యక్షుద్ర
 ముత్వాచుక్తిణీహరణైకోస్త్వికమపగాధః రాక్షోవాకాత్రక్షమేశా
 కాంతోయామాహ॥ సురుభిరితి॥ హేజనానానసుగుభిఃపిత్రాదిభిఃప్రశంపా
 దితాంరాజైవత్తాం - అతఏవస్వజనస్వబంధూభూపతేర్మహామోరాజస్యవ
 ధూంజాయామపహ్యస్య-చాతాధర్మాధోయనశస్త్రయాహేతునాహత
 ధర్మాధతాయాస్వబంధూభువః-కానస్వజనలోసిధర్మాధతబాధేన
 కామమాత్రగిష్టోసీత్యధాః-నాయంరాక్షసోవివాహః॥ హస్తాచ్ఛిన్నావచభి
 త్వాచక్రోశంశీరుదశీంశధా॥ ప్రసహ్యకన్యాహరణంరాక్షసోఽధిగుచ్ఛతే
 క్షతికన్యాహరణస్యరాక్షసశస్త్రరణాత్-అయింతుపరదారాపహారః బం
 ధుద్రోహూరాజద్రోహశ్చైన్యవేదాపాపిష్టస్యకామాంధస్యతేపరమ
 సాహసకత్తమితిభావః॥

మూ, ౫౦ { అది యాపిగ కూపసంపదస్తనోవావ్య భృతచ్యుర
చ్యవేః | రవసవ- గతస్య సంప్రదిక్షిటపక్షిన్నగర్భేషు
మృనిష్ట.

౫౦॥ సన్యమీద్యగైవాహంతతఃకిమిశ్యాశంక్యకినున్యవృథానిశ్యాహ-అ
నిశ్యాపితే॥ అనిరూపితరూపసంపదఃశ్చైలూపవర్పహురూపధారిశ్చైవజ్ఞా
తరూపవిశేషస్యావాద్ధి నసగూచరరూపచైభవస్యేతిగమ్యతే-అన్యత్రకృ
ష్ణరూపమారోపితంతమఃఅథావస్తమశ్చకంచుతేవ్యయేపీప్రమాణావవధృత
రూపసంపదభిర్వర్జ్యః - సన్వగతస్యసర్వసంకీర్ణాస్యఅతిక్రాంతవిషేధస్యేగ్య

ధాః-అన్యత్ర సర్వవ్యాపిత ఇత్యర్థః- అన్యభృతచ్ఛదచ్ఛఃకోకిలపక్షికాం
 తే సవతసుసోవానిమితస్యేవ- వాచికల్యోపమానమోరితివిశ్వః- క్షీపశ్చే
 దిపోభిభూమానంశుమానివ-సంప్రతీదానీమవక్షిపుష్యైస్తాహంతేత్యర్థః-శా
 స్తారాజాదురాశ్చ నామితభావః- స్రసిశృశ్చిత్పక్షిక్షీపెక్కుర్నిక్షిక్కుప్రశ్యయః
 ౬ నలోకేత్యాది నాకృద్యోగ పస్థానిపేధాన్త వేతశ్చేష పక్షీ పర్యవసానా
 త్తుకర్తృస్వలాభః- అభీశుగ్రప్రగ్రహేరశ్చావ్యయనరః- విశ్వప్రకాశాదయః
 సర్వేషుభిధానికా మూర్ధన్యాంతేషుపేతుః- లోకవేదయోస్తాలవ్యాంతే
 ముదృశ్యతే- అభీశూనాంశుహిమానమిత్యాది||.....

ముగ, ౫౧ { యుభిశస్య హీభృత స్త్వయిప్రశమోపన్యసనంవృ }
 { ధానుమాప్రళయోల్లలితస్య వారిధేగపరివాహనా }
 { జగత్స కిరోతీమ్ || }

౫౦|| తహ్యోన్మత్తధాన్వయా రాజాసాన్వయితవ్య ఇత్యా శంక్యనశ
 క్యుభిశ్చాహ|| యుభిశస్యే|| స్త్వయివిషయేయుభిశస్యాహిమధస్య హీభృ
 తోగాఙ్గోమహప్రశమోపన్యసనంసాంశ్వేపదైశ్చేవధానిష్ఠలః- తథాహి
 ప్రలయోల్లలితస్యకల్పాంతే యుభిశస్య వారిధేః- జగతఃపరివాహనాజగ
 త్సృజోజలనిగమమాగ్గః కింకరోతీనకి-చిదిశ్యకళః-హహతాంతోభోనా
 నునన్త్యల్యవిపక్షంనివతేతత్త్యకళః-శృష్టాంతాలంకారః||

{ ప్రహీగర్హప్రతనాయమాధవానహమాకారయతు }
 { మూ, ౫౨ { యుహీభృతా- సవరేషుమహా-జసశ్చలాదపపర్వం }
 { తమలిన్లుచాశ్రవ || }

౫౧|| తహ్యోన్మత్తస్యనారాజా కిమధాన్వయానిహప్రహితస్తత్రాహ||
 ప్రహీగర్హ|| ప్రతనాయమాధవానహమాకారయతుమా
 హ్వయితుః- యుద్ధమామోధనంజన్యంప్రళంప్రవిధారణం- హహతిరా
 కారణాహ్వనమితచానరః- యుహీభృతాగాఙ్గాహంప్రహీగః- ప్రేరితఃనను
 రంధ్రైహృతవ్యాః- సేత్ర- సూనాహ్వయితవ్యాఇత్యత్రాహసే|| హహహాజ
 సోహహావీర్యాః- పరేష్వరిషుమలిన్లుచాః-పాటచ్చరాశ్రవః- పాటచ్చరమలిన్లు
 చాశ్రవమరః- చ్చూతోకపటోతోనాపపర్వం- సేతస్తాదాహ్వనంకతేవ్యమి
 తివాక్యధాహేతుకం కావ్యనింగముపమాలంకారసక్తీణమ్||.....

మూ, ౫౩ { తదయంసముపై నిభూతస్థిలవయ పాంపుర ఇవాని
 వారిణః । అవిలంబిత మేని వెతస స్తరువ న్నాధవమా }
 స్తభ జ్యథాః ॥

౫౩॥ తదేవమాగమనప్రయోజనముక్తాహితముపదిశః॥ తనయమితి॥ తన్వ
 స్సాన్యధాథాత్వానయంభూపతిత్వైర్ద్యః పయసాంపురః ప్రవాహాభవా
 నివారిణః సముపైతిహి- హేమాధవఅవిలంబితంశీఘ్రం వెతసః పదిభవశవ్వ
 న్న మనెనాత్మానంరత్నైత్యథః - అనెల్లాట్ సేసి & హుగూల్ భ్యితి
 హేధిః & స్మసారేధావభ్యాసలూపత్వేతిపత్వంకధిచేసెన కాల్లాపః శను
 పతేన మావృక్షవతేమాస్తభజ్యథాః మాభజ్యస్వాసమనెనాత్మానంవివా
 శయైత్యథః స్తాత్తరైలజీతిభంజేకేమణ్యాశీమిలజ్జేనమాజ్యైగైశ్య
 డభావః- ఉపమాలంకారః॥

మూ, ౫౪ { పరిపాశన దేవలంశీశూనిగెన్నా మనిమాస్తవిశ్వ
 సః । తనూనాపి రత్న తుమీసశరణ్య శ్వరణా
 తాద్విపః ॥

౫౪॥ ననురాజ్జీశుపాలెయూనా నమనెః ఫలమిన్యాశంకాహ॥ పరిపా
 శః॥ పరిశుపాలః దేవలమిన్యవధాగైక్రియావితేషణం శీశూనాపి పాతేని
 శూనెవ పాలయతేనిగన్నామనితస్యశీశుపాలసంజ్ఞాయామాస్త్యైశ్వరీమా
 శ్రద్ధాంకుర్విశ్యథః శ్వసః & స్తాత్తరైలజ్యేమిల్ & గురత్పపంచభ్యితి
 తిదాగవః చ కాగ్లుగ్వా & అస్తసంప్రక్తిశ్శరణామః & మ్మ్యంతతు
 ల్లశ్వసజాగృణీశ్వేత్రిణం ముసృద్ధిప్రసమేధః & నమాజ్యైగైశ్యడభావః-
 కింశుతుమీతుమావాః ప్రీహ్యదిన్వదిః శరణేతుడెసాధుః శరణ్యః తు
 ణతునః & శత్రసాధురియప్రశ్నియః సశీశుపాలః శరణంరక్షితారమాగ
 తా- ప్రాప్తా • శరణంబహరక్షిత్రోశరణంతుడెన్వపాత్యభయ
 త్రాపిశ్వః ద్విపః శత్రుకానిరతానాయామోపిరత్నకలితోనిః శంకలశర
 ణమాగచ్ఛేత్యథః॥

మూ, ౫౫ { నవిదధ్యురశంక మప్రియంచుహత స్సాస్త్వకపరా
 పరకథమ్ । భజతేపపితోమృదారధీరమగీశ్చిన్ద్ర
 మాత్రకేణసః ॥

౫౫॥ ననువయంద్రాధారః కిలసోప్యుక్షుభితః కిలకథనః పాలయతిత్వా

౧౬౬ (మాఘ శాస్త్రే- సవ్యాఖ్యానే- పోతకాశ్వుకాః.)

శంక్యాహ॥ నేతి॥ స్వాధికారాః స్వాధికారిస్తాపరైః శ్రవోమహతోధికస్య కథం- అశంకం నిశ్చంక్షం అప్రియం అపకాశం విదధ్యుః శకుర్యుః శుర్యురేవ కా ర్యవశాన్తహంతోమహతామిత్యధః-కింతు ఉదారధీమహామహః • ఉదా రోదాతృణహతోరిత్యమరః • సరాజాకుపితోపినతి మాత్రశైణ ప్రణతి మాత్రశైణ అనునీతిం అనునయం భజతే అసుగృహీష్యతీత్యధః-ప్రణీపాత ప్ర తీకారః సంగంభోహిమహాత్మనామితి భావః॥.....

మూ, ౫౬ { హితమప్రియమిచ్చసి శ్రుతం యది సంధిస్స వైపు
మూ, ౫౬ { రావినస్యసి! అన్యతైరథకుష్యసి ప్రియైర్జాయతా
జ్జీవభవావనీశ్వరః॥.....

౫౬॥ కింబహునాత వాయం హితోపదేశసంగ్రహాత్ శంక్యాహ॥ హిత మితి॥ అప్రియం శ్రుతం హితమిచ్చసి యది అప్రియం శ్రుతమాప్తాదాకణీ తంగృహీతుమిచ్చసి చెదిత్యధః సంధిస్స వైరాజ్ఞానం ధేహిపురావినశ్యసి అ న్యథావినంక్ష్యసి త్యధః యావత్పురానిపాతయోలఽడితి భవిష్యదభేల ట్- అభేదపక్షైః త రేడిత్యేత్యధః అన్యతైరసత్త్వైః ప్రియైః శ్రుత్యుష్యసి యది జయ తాన్ జయ్యశుః-పూర్వాస్తాశ్చ జాశిష్యశ్చ తరస్యామితి హస్తాతజాదేశః జీవ అవనీశ్వరః సాగ్యభౌమోభవ-తతః కిమేభిః ప్రియా లాప్తైః అప్రియమపి ప్రి యమేవ గృహణేతి భావః॥.....

మూ, ౫౭ { ప్రతిపక్షజిరవ్యసంశయం యుధిచైద్యేన విజేష్యతే
మూ, ౫౭ { భవాన్ గ్రసతే హితమోపహమ్నుహునన్
రావోహ్మహుహవతంతమః॥.....

౫౭॥ ననుకంసాద్య నేకివీర విజయాశ్చక్తుః కథం విజేష్యతే రాజ్ఞే శ్వాశం క్యాహ॥ ప్రతిపక్షైః ప్రతిపక్షజిర నేకారిహంతాపి భవాన్ యుధియైర్దైత్యే ద్యేన శిశుపాలేన విజేష్యతే హనిష్యత ఇత్యధః జయతేః కమణిల్బుట్కశే పెప్రశనుః-అసంశయం సంశయో నాస్తి అర్థాభావే వ్యయభావః • నన్వంగ తహంస్యపహం గీత మోపహం సర్వత మోపహారిణమ్ అపి క్షేత్రమపారీ తిహంతే దిగ్రవ్రత్యయిః-అహ్నం పతిం అహవతంతసూర్యం అహరాదీనాం పత్యాదిమూపసంఖ్యానమితి వైకల్పికోరేఖాదేశః-రావోహ్మహుహవతంతమః తమః అభ్యావ్యో అభిభావంత్యేత్యమరః-గ్రసతే గీతం హితం-అత హరిసూర్య యోః రామచైద్యయోశ్చ కాక్యభేదేన విజయప్రతిబింబకణాత్ కృష్టంతా

౧౯౮ (మాఘకావ్యే- సవ్యాఖ్యానే- పోడశస్సగః.)

౬౦॥ హరేరపిచభేతీత్సుక్తంతదేవసంభావయితుంతస్యపరాక్రమానాన
గణసమాప్తైర్వణాయితీ॥ నైతి॥ యుధిశత్రుహృభియాన్యముఖంనవశ్యంతి
యస్తన్నాద్భుతం-శుతఃసోపిక్రవతాంభయాత్పలాయమానానాంవిద్విషాం
పుష్కంకాయవశ్చాద్భాగం-ఈక్షతే- జాతుకదాచిదపివదనం నైతు తెఖిలు-న
నుద్వియోరన్యతరవైముఖ్యేవ్యన్యోన్య ముఖిలోకనా సంభవాన్స్వయం
విద్విషాంఽభియుఖిస్యప్యస్యముఖాదశనన్నాద్భుతమిత్యర్థః- అత ఏ
వవాక్యర్థః హేతుకంకావ్యలింగమ్॥.....

మూ, ౬౦ { ప్రతనూల్లసితాచిరమృతః శరదం ప్రాప్యవిఖండి
తాయుధాః॥ దధతేరిభిరస్మతుల్యతాయుదినాసార
భృతగ్రసయోభృతః॥.....

౬౧॥ ప్రైతి॥ శరదంశరవృతుం ప్రాప్యవిఖండితాయుధాః- ఖండితేంద్రచా
పాః॥ అన్యత్ర శరణాదదాతీతశరదస్తంశరదంశరపర్వణం ప్రాప్యవిఖండిత
శస్త్రాః॥ ప్రతనూల్లసితాచిరమృతః॥ త్యల్పస్ఫురితః॥ మృతః॥ అన్యత్ర ప్రతనూ
ల్లసితాః॥ స్వల్పల్పస్థి తాదైచ తెలిచిరమృతాస్థిరమృతః॥ పయోభృతోమేమాత
సారభృతః॥ తీవ్రవృష్టిగుంతః॥ నయదిఅరీణాం శరవృష్టిశూన్యత్వాదితీభావః॥
న్యత్ర సుహృద్వలశూన్యాఇత్యర్థః॥ ఆసారః॥ ప్రహరేషేవృష్టేసుహృద్వల
ఇతి వైజయంతీ- అస్సారిభిస్తుల్యతాం దధతే- అత్ర పయోభృతాండవమానా
నాముపమయభావోక్తేః॥ ప్రసోపాలంకారః॥ లెహమాసారసంబంధేపిసంభావ
నయాతదసంబంధోక్తైరతిశయోక్తిభేదశ్చైతీసంకరః॥.....

మూ, ౬౧ { మలినం రణరేణుభిర్ముహుర్ద్విషతాం ట్రొలిత
ముగనా శ్రుభిః॥ నృపహాలిమరీచివణకైర్గఖలు
యస్యాంఘ్రియుగంపిలిప్యతే॥.....

౬౨॥ శ్రీభిఃపలకమాహ॥ మలినమిత్యాది॥ ముహురసక్యత్ర-రణరేణుభిర్శ్రు
లినం-అత ఏవద్విషతామంగనా శ్రుభిః॥ ట్రొలితం-నాహత్సర్గ రణాన్నివ
తతతఇతిభావః॥ యస్యాంఘ్రియుగంచరణయుగలం- అథరేణుట్రొలనానం
తరంస్పృహణం ప్రణనుతాం రాజ్ఞా మాలిమరీచయోమగుటచణిరత్నయః
తైరైవవణకైర్కైతెననైః * విలెపనంచందనైవవణకైర్కైశ్చ- విలిప్య
తే విశిష్యతే॥ అత్రాంఘ్రియుగస్య విశేషణనుహిమ్నాస్సాతాసులిప్తపు
షసామ్యప్రతీతేసమాసోక్తిః॥.....

మూ, ౬౩ { సమరాయని కామకర్కశం తుణమాకృష్టముపైతి
యస్యచ | ధనుషాసమమాశువిద్విషాంకులమాశంకి
తభంగమానఃమ్ || }

౬౩|| సమరాయెతి|| కింశైలిచాదః-నికామకర్కశమణికతినందుధాపణ
మిత్యక్షః- సమరాయసంప్రహారాయాకృష్టమాహూతమావజితంచన
త్క్షణంతశంకితభంగమననో తై కీతస్పపరాజయంఅన్యత్రాతికర్షణా
స్సంభావితదలనంయస్యవిద్విషాంకులంధనుషాసమమాశుఅనతిన మ్రతాము
పైతిఅస్రవనునమనకార్యస్యద్విషన్న మనస్యతత్సహభావోక్త్యాకార్య
కాగణయోః పౌవాపర్యనియమవిపర్యయ రూపాతి శయోక్తి మూలాన
హ్యూక్తిరలంకారః||

మూ, ౬౪ { యహినాంశునుముం సుహృజ్జనాగ్గలయంత్యుష్ణ
కరంవిరోధిఃకృత్భిగ్గృతదృష్టివిభ్రమాఃసజ
మేకభజగంయథాపరే || }

౬౪|| యహినేతి|| అముమేవంధిధంచైద్యంసుహృజ్జనాః-యహినాంశుంకల
యంతిఅహ్లాదకత్వాచ్చంద్రంమన్యంతే-విరోధిఃఉష్ణకరంతాపకరత్వాత్తప
నంకలయంతి-ఏకస్యా నేకత్వేచప్రతీతిముషమిమీతే-కృత్భిఃకుశలేనైరైరజా
లికాదిభిః కృతదృష్టివిభ్రమాః- జనితదృష్టివిపర్యయా ఎదెనరాయథాస్ర
జంచూలాలంకలయంతి-యథాఅపరేభజగంకలయంతి - ఏకమేవరజ్జ్యానికమి
తశేషఃఉపచూలంకాగఃసచైకస్యనిమిత్తవశాద్గృహీతృభేదేనఅనేకభౌలైఖ
నాస్తకేమోలైఖైరసంకీర్యతే||

మూ, ౬౫ { దధతోసులభక్షయాగమాస్తసుమేకాంతరతామ
నానుషీమ్ | భవివక్వచనప్రతిష్ఠితాఃసదృశాయ
స్యసురైరరాతయః|| }

౬౫|| దధతేతి|| అసులభక్షయాగమాస్తసుమేకాంతరతామ
నానుషాత్తులభనాశయోగాః * నిలయాపచయాక్షయావిశ్వను
రః-ఏకాంతరతాంభయాద్విజనస్థానైరతాం - అమానుషీంకాశ్యమాని
న్యానివాపేశచాదివస్త్రతీయమానాం- అన్యత్రై కాంతరతానియతిసు
రశాంనిశ్యభోగానుమానుషీందివ్యాంతమందధతోదధానాః-భవివక్వచనన
ప్రతిష్ఠితాః-రాజ్యభ్రంశాత్- క్వాపిస్థితిమప్రాప్తాః - అన్యత్రచభవము

౨౦౦ (మాఘ కావ్యే - సవ్యాఖ్యానే - పోడతస్సగః.)

స్మృతంతత్తత్తత్తః యస్యా రాతయః సురైః సదృశః తా వ్యముమితీ పూర్వేణ సంబంధః శ్లిష్టవి శేషశ్చైవమువమాశ్లేపపవేశ్య న్యై॥

మూ, ౬౬ { అతివిస్తయనీయకర్మాణో నృపత్యైవశ్యః ఓరోధి కీ }
 { దృశమ్ యదముక్తనయోనయత్యసావహితానాం }
 కులమక్షయంక్షయమ్॥.....

౬౬॥ అతీతి॥ అతివిస్తయనీయకర్మాణో అత్యంతవిస్తృతవగపాగుషస్య-స్తయతే తనీయో ప్రత్యయః-నృపత్యైవశ్యః విరుణధీతి ఓరోధి ద్వైషిస్త్యరూపకీ దృశంనకించితస్తీశ్యభః-కుతఃయస్మాదముక్తనయోత్యక్తనీతిమాగో సౌఅక్షయనువినాశి పూర్వంకేనాపిక్షయంననీతమిత్యర్థః-అహితానాంశస్త్రాణాంకులంశస్త్రజాతంక్షయం నాశంనయతి - నీతి పాగుషాఖ్యాంస్విషాన్ని మూలయి కురస్య కావిరోధి నాతేణిభావః- అక్షయనుపిక్షయంన యతీతి ఓరోధస్య నైత్యభేదేనపరిహారాద్విరోధాభాసోలంకారః॥

మూ-౬౭ { చలితోధ్వంకబంధ సంపదో మకరవ్యూహనిగుర్ధవ }
 { శ్మఃసః॥ అతరస్త్విభుజౌజసాముహుమహతస్స }
 గరసాగరావసా॥

౬౭॥ చలితేతి ॥ అసౌచైర్దృశ్యనితాః ప్రస్యశ్శాఢ్ధాన్వః షాఢ్ధాన్వః పథితా శ్చకబంధసంపదః శిరోహీనకలెబర సంపదస్తా ఏవకబంధసంపదః ఉదకసన్యధయోయేమతా శ్లిష్టరూపకం * కబంధంసలితే స్పాక్తనపమూధకలెబరమితివై జయంతీ-మకరవ్యూహః-మకరాకారనైవ్యవిన్యాసాః తపవమకరవ్యూహాయానస్సమూహోద్దిశిష్టరూపకం * న్యూహాసమూహవిన్యాసావితివై జయంతీత్రైనిగుర్ధవత్త్వసానిగుర్ధప్రవేశమార్గా-అథపవమహతోదుస్తరా-సంగరసాగరా-సమరసముద్రా-స్త్విభుజౌజసానిజభుజబలైవముహురసకృత్-అతరత్ భుజేనాధితరణమన్యప్తచరమిత్యన్యుతమితిభావః- అగ్రకబంధాపవకబంధాః మకరవ్యూహోపవమకరవ్యూహోద్దిశిష్టరూపకస్యసంగరేషు సాగరారోపణ హేతుత్వాత్కైవలశ్లిష్టపరంపరితరూపకమ్॥

మూ, ౬౮ { నచీకమాతి యస్మయోద్ధానో నృపతిస్తద్భరణో }
 { వగంశిరః॥ చరణంకురుతేగతస్తయఃస్వమసావేవ }
 { రదీయమాధాని॥

౬౮॥ నెతి॥స్తయోద్ధతో గవః దుష్కీనీతోయో నృపతిః శిరోనిజో త్తమాం
గం-తస్యశిశుపాలస్య చరణముపగచ్ఛతీతితచ్చరణోపగంత త్పాదగతంశ్చల
న్యత్రాపి నృశ్యత ఇతిక్షప్తత్యయిః-న వికీర్షతికర్తున్నై చ్ఛతి-తనీయేతస్య
నృపతేఃసంబంధినిమూఢనిగతస్తయోనిగవో సౌశిశుపాలపవన్వంతరణం
కురుతేనిధ త్త ఇత్యర్థః-అన న్మానస్యోనమయతినవో స్నేచతీతితాత్పర్యమ్॥

మూ, ౬౯ { స్వభుజద్వయం కెవలాయుధశ్చతురంగానుపహా
యవాహినీమ్|బహుశస్సహశక్రదంతినానచక్షుః }
దంతనగచ్ఛదాహవమ్॥

౬౯॥ స్పృశి॥సచైక్యశ్చ త్పార్థ్యంగానిహస్త్యాదీనియస్యాస్తాంవతురంగాం
వాహినీం సేనానుపహాయ-స్వభుజద్వయం- కెవలమేకమాయుధంయస్యసః
శక్రదంతినానిరావణేనసహ-చ శ్వారోదంతాయస్త్రి తంచతురదంతం-ఆ
హవంరణంబహుశోగచ్ఛత్-చతురదంతేనశక్రదంతినానోర్ద్వయేనయో
ద్ధుంచైక్యవి నాకోన్యఃశక్ర ఇతిభావః-దంతిమోరాహవశ్చతురదంతంఇత్యు
క్తందన్త్యదంతిమోరపిచతురదంత ఇతివిరోధః-సచశక్రదంతి నేతి పరి హృ
తఃతస్యచతురదంతత్వాదివిరోధాభాసః॥.....

మూ, ౭౦ { అవిచారిత చాగు చక్రయోరసురాగాదుపగూఢ
యో శ్చి యా| యవయోరిదమేవభిద్యతేయదు }
పేంద్రస్తస్వినుశీం ద్రవవనః॥.....

౭౦॥ అవిచారితేతి॥ అవిచారితంపరైరపగ్యానీతంఅతపచాగుశోభనంచ
క్రంసుదశ్శనంరాస్త్రంచయయోస్తయోః*చక్రంరాస్త్రరథాంగయోరి
తివిశ్లేషః-శ్రియాకమలయానంపదాచాగురాగాదుపగూఢయోరాస్త్రయో
ర్యువయోస్తవతస్యచ్యుత్యదాదీనిసరైస్సనిశ్చయిత్వైకశ్చేషః-ఇదమేవభిద్య
తేఃశిష్యతైకమేకతఃరిలట్-కింతనిత్యాహ-తప్తముపగతఇంద్రం ఉపేం
ద్రఇంద్రానుజః-ఇదనుచరఇతియావత్-సశుఅతిక్రాంతఇంద్రంతీంద్రఇం
ద్రవిజయాయత్-ఇదమేవభిద్యతేఇతిసంబంధః-ఇక్రకైకరేంద్రజయినోకా
సామ్యకథేతిభావః-అతోపమానాత్ కృష్ణాదుపమేయస్యచైక్యస్యాధిక్యా
ద్భేదప్రాధాన్యసాధమ్యోక్తైవ్యతీరేకాలంకారః॥

మూ, ౭౧ { భృతభూతగహీనభోగ భాగ్విజతానైక పురోపవి
ద్విషామ్|రుదిమిందుదలైకరోత్యజగపరిపూణేం }
దురుదిమూహీవతిః॥

౧౦౨ (మాఘకావ్యే-సవ్యాఖ్యానే- పోడశస్కంః.)

౧౦॥ కించత్సతోపృథికోరాజేత్యనాచ్యోయమథః- యదీశ్వరానవృథిక
 ఇత్యాహ॥భృతే॥భృతాభూతిభాస్త్యసంపద్యయేనసఃభృతభూతిః * భూతి
 భాస్త్యనిసంపదీశ్వరః - అహీనాంభోగీనామీనోఅహీనఃశైషఃతస్యభోగం
 కాయంభజశీత్యహీనభోగభాక్-శైషభూషణభృత్యథః-అన్యత్రనహీనమ
 హీనమన్యూనంభోగంసుఖానుభవంభజతీఅహీనభోగభాక్ * భోగఃసుఖే
 స్త్రాద్యదిభృతావహేత్స్వఫణికాయయోరిత్యమరః- విద్విషాంవిజితానైకపు
 రఃవిజితానైకవిద్వికపురకశ్యథః-ఏకత్రత్రిపురవిజయఃఅన్యత్రశత్రునగ
 రవిజయశ్చైతిభావః-సాక్షేతుత్పేగశకత్వాశ్చమానః-ఎవంభూతోపృథో
 హరః*అజాఽస్యహరచ్ఛాగాభృత్యమరః- ఇందువలెచంద్రఖండేవిషయేరువి
 షభిలాషంకిరోశిఇందువలెయూగుచిః శోభాశాంకరోతిదధాతీతిచార్థః సా
 మాన్యశబ్దేఽపిశైవలక్షణాత్సహీపతిస్తుపరిపూణేందోరుచిరివరుచిః శో
 భాయస్త్యసఃశస్త్రీకరుచిరిభిలాషాయస్యేతిచ పూణేందురుచిః - రుచిమ
 యుభోశోభానూనుభవంగాభిలాషయోరితిశివః- అత్రహరఃఖండేందురు
 చిఃగాజాపూణేందురుచిరితివ్యతిరేకః సచరుచ్యోరభేదాధ్యవసాయానితి
 శైషమూలాభేదాశియోక్తిసంకరః!

మూ, ౧౨ { నయశీదుతమృత్యుశ్రిత్యప్రసభంభంగమభంగు
 రోదయః! గమయత్యవనీతలస్పరద్భుజశాఖంభృ }
 శమన్యమున్నః మ॥

౧౨॥ అక్షచగుభిఃకులకనూహ॥ నయతీత్యాది॥ యఃతటప్రప్తైఃసరితాం
 ఘోరైఃసభాభృతాంగైఃక్రీడతీచతుర్థేవత్కృతితత్క్రీడాప్రకారంతి
 భివణణయః॥అభంగురోదయఃస్థిరవృద్ధిఃకుండధతిశ్రితదేద్యభాజఃఅన
 మానితియావత్-శ్రయతైక్విచ-నృపాన్ప్రమాంశ్చైశ్యధః-దుతంశీమ్రం
 వ్రసభంవ్రసహ్యభంగంనయశీ-అవనీతలెస్పరంత్యాభుజౌశాఖేఇవభుజశా
 ఖేయస్యసంభూతససార్విభువిప్రణీపశితమిత్యథః- అన్యంనృపంప్రమాం
 వేతసాదికంభృతమున్నః తిలగమయః॥

మూ, ౧౩ { అధిగన్యచరంద్రమంతరాజనయన్తండలభేదనం
 శః! ఖనతిక్షతసంహతిక్షణానపిమూలానిమహం }
 తికస్యైత్ ॥

౧౩॥ అధిగమ్యఃకించేతిచాథః- అంతరామండలమధ్యేఅలవాలమధ్యే

చరంధ్రగువకాశంసుషిరంచాధిగమ్య అంతతః సమంతతః మండలస్యామా
త్యాదిచక్రస్యభేదముపజాపంజనయన్.. అన్యత్రమండలస్యాధారదేశస్య
భేదంఽదారణంతువత్స్నిత్యథః- తుతాసంహతిరైకగుణ్యంమూలానాం
సంశ్లేషశ్చయస్త్వికాకమాణితత్తథాత్మణాత్ స్యచిద్రాజ్యమహస్యచమ
హోతిమూలానిమిఖ్యాజనానపిఅన్యత్రాంమీనపిఖనత్యవదారయతి...

మూ, ౭౦ { మనపత్రభృతోనుగామినస్తరసాకృత్యకరోతికాం
శ్చనన్దృథగుప్యపరంప్రక్షిప్తంప్రక్షూలన్నితరా
న్దిరస్యతి.. }

౭౦॥ ఘనశీః ఘనానిసాం గ్రాణిపత్రాణివాహనానిపక్షానిచవిభ్రతీతి
ఘనపత్రభృతః-కాంశ్చనన్దృథాద్మమాంశ్చ-తరసాబలెనవేగెనచ* తరసీ
బలరంహసీభ్రతివిశ్వః- ఆకృష్టానుగామినోనువరాకరోతి-దృఢంయథాత్
థాప్రతిష్ఠితంప్రశిష్టాంగతపః- ప్రక్షూలం ప్రాక్షూల్యభాజం-అపరంన్య
పం- మ్రుణంచనితరాంనిరస్యతిఉత్పాట్యాన్యతః క్షిప్తిమహవత్ప్రక్షూ
లంకూలెక్షివసీతిచాక్షః॥

మూ, ౭౧ { ఇతిస్కారభవోదకస్యయస్సరితాంప్రావృషజస్త్రు
దుమైః క్వచనాపినుహానఖండితప్రసర్గక్రీడసి
భూభృతాంగశ్చైః॥ }

౭౧॥ ఇతిశీః॥ ఇతీత్యంకవచనావృఖండితప్రసరః సర్వప్రాఖండితప్రవృత్తి
త్యథః-నుహానయంతీశుచాలః- ప్రావృషజాతః-ప్రావృషజఃసప్తమ్యాం
జనైర్జగత్సృజ్యయః- ప్రావృశరక్షాలపివాంజిత్యలుక్- ప్రావృషి
కఇతిపాఠేతత్రజాతఇత్యభేదః- ప్రావృషస్థగితకోప్రత్యయః-తస్యైకఃస
రితాముదకస్యయః-పూరస్త్రుమైరివభూభృతాంరాజ్ఞాంగశ్చైఃసాధనైః
క్రీడతిమహత ఇత్యాగామిశ్లోకేనహహీపతిరిత్యనెనాస్యసంబంధః॥

మూ, ౭౨ { అలఘూపలపక్షక్తిశాలిన్గపరితోరుద్ధనిరంతరాంబ
రాః॥ అధిగూఢనితంబభూమయోసవిముంచంతివి
రాయమేఖలాః॥ }

౭౨॥ అధస్త్రిభిఃకులకమాహ ॥ అలఘ్విత్వాదిసాయస్యారిస్త్రియఃసంప
ద్యను భూతమాపద్యప్యనుభవంతీతివత్సృతితత్ప్రకారమేవాహ॥ అధిగూ
ఢనితంబభూమయః- ఉన్నతశ్రోణిభాగః-అలఘుభిః ఉపలానాంమణీనాం

పాపానానాంచపక్షేత్తిభిః శాలంతభితితచ్ఛాలినీః*ఉపతామణిపాపానానితి
 విశ్వఃపరితోరుద్ధమావృతంనిగంతరంసాంద్రంసన్నిహితంచఅంబరంవస్త్ర
 మాకాశంచయాభిస్తాఃఅధిరూఢనితంబభూమిరాక్రాంతశ్రోణిభాగాఃప్రా
 ప్తకటకాశ్చైతవిభక్తివిపరిణామఃమేఖలారశనాఃపర్వతశుభ్యభూమిశ్చని
 రాయనవిముంచంతిఅత్ర సంపదాపద్విషయత్వేనోభయీనామపిమేఖలా
 నాంవణ్యత్వేనప్రకృతత్వాత్ కేవలప్రకృతగోచరఃశ్లేషః॥.....

మూ, ౭౭ { కటకానిభజంతి చారుభిన్వముక్తాఫలభూషణై
 భుజజైః | నియతందధతేచచిత్రకైరభియోగంపు
 ఘండుశైలతః॥.....

౭౭॥ కటకానితి॥కించ॥నవముక్తాఫలానినూతనమాక్తికానిభూషణానిచయై
 పాంత్రైశ్చారుభిఃభుజైః-కటకానివలయానిభజంతి - అన్యత్రనవముక్తాన్య
 చిరత్వక్తానికుతః అఫలానివైధవ్యాన్ని ప్ఫలాని అభరణానియైస్తైభుజై
 రుపలక్ష్మితానికటకానితటానిభజంతి-కించేతచాధః-పుఘండుశైలతః-వృధు
 ఘండుశైలెఘండుస్థలెఘచిత్రకైః-వత్రరచవాభినియితకభియోగంసం
 పకంధధతే- అన్యత్రస్థాలోపలెఘచిత్రకైఃస్మగవిశేషైఃసహవాసందధ
 తే-అత్రాపికేవలప్రకృతగోచరఃశ్లేషః॥.....

మూ, ౭౮ { ఇతియస్యసంపదగ్గురాయదవాపుస్తవనైష్వరి
 స్త్రీయః | స్ఫటమేవసనుస్తమాపదాతదిదానీమవ
 నీధ్రమూర్ధను॥.....

౭౮॥ ఇతి॥యస్యాస్తిస్త్రీయః॥రాశూర్వంసంపదఃసగ్రీకాసదనైషుస్త
 భవనైషుయదవాపుమేఖలాదికమనుబధూవుః- సనుస్తమశేషంతదిదానీ
 మాపదాఅవనీస్త్రమూర్ధనుశైలశ్చ-గైషుఇతిత్థంస్ఫటమేవావుః-సవ్యాస్య
 వైరిణాఽజీవితాశేతిభావః- అస్యాప్యత్రశ్లోకానాన్వయః॥.....

మూ, ౭౯ { మహతగ్గుకుకురాంధకదుమానతిమాత్రందవదన్త
 హన్నపి | అతిదిత్రమిదంమహీపతిర్యదకృష్ణాంపుభి
 వీంకరివ్యతి॥.....

౭౯॥ మహతగ్గు॥యత్తవోనిత్యసంబంధాత్ సమహీపతిమాత్రహతోధి
 కౌ-కుకురాశ్చాంధకాశ్చయాదవభేదాస్తానైవదుమానఃమాత్రందవ
 తేదవాగ్నివత్*దవదానానారణ్యవహ్ని ఇత్యమరఃదహన్నపి- అవనీ

మకృష్ణామశ్యామాంకరిష్యశీతియత్. ఇదమతివిశ్రంభిరుద్ధమిత్యర్థః. కృష్ణ
రహితామిత్యవిరోధః. అశేషవపిరోధా భాసోలంకారః. మమరాంధకైః సహ
కృష్ణంహనిష్యతీతిశ్లోకార్థః.

మూ. ౮౦ { పరితల్లప్రమితాక్షరాపిసవం పిషయంప్రాప్తవ
తీగతాప్రతిష్ఠామ్ । నఖిలుప్రతిహన్యతేమతశ్చిత్పరి }
భాషవగరియసీయదాజ్ఞా ॥

౮౦॥ అథయుక్తైవాహ॥ పరితల్లః॥ ప్రకషేణమితాక్షరాప్రమితాక్షరా
పిషకశ్రమితభాషితత్వాదన్యశ్రమసూత్రత్వాచ్ఛాల్పాక్షరాపి. సర్వంవి
షయంరాష్ట్రంకార్యప్రదేశచపరితోవాస్తవతీ సర్వశ్రవప్రత్యైత్యర్థః
ప్రసిష్ఠాంప్రామాణ్యంస్థిలింగతాగరియసీభూయిష్టార్థా. యదాజ్ఞాయ
స్యరాజ్ఞానసంపరిభాషాచరియమనివారకోన్యాయపిశేషః. సేవకుత
శ్చిత్. మత్రాపిసప్రతిహన్యతేఖిలునబాధ్యతేహి. పరిభాషాప్యేకదేశేభ్యతా
సర్వంశాస్త్రమభిజ్వలయతి ప్రసీపవత్ ఇతిభాష్యకారః. ఇహోగుణవృద్ధీత్యా
దికాపరిభాషాసేవివృద్ధిరిత్యాదివిషయః. ఉపమాలంకారిః. ఔపచ్ఛంకసికం
వృత్తమ్.

మూ. ౮౧ { యామూఢవానూఢవరాహమూర్తికముహూ
తకమాదౌపుగుష్మపురాణః । తేహోహ్యతేసాంప్ర }
తమక్షతైవక్షతారిణాసమ్యగసౌపుసభూతః ॥ ...

౮౧॥ యామి॥ యాంభువమాదౌ పూర్వంపురాణపుగుష్మం. ఉభవ
రాహమూర్తికః. ధృవరాహశరీరస్పృశనశుస్వరూపేణైతిభావః. ముహూ
తకంక్షుణమాగ్రంఉభవాదృగవార్తాక్షతారిణాసంహృతసకలవిషయైశ్చ
ఆతవేవతేనపునస్సైవరాజ్ఞాఆఽకృతేనైతిభావః. అక్షతైవపిషతైరనుపమైశ్చ
వసతివరాహబాధ్యరణేమహిరణ్యామౌదిభిఃకంప్రయాక్షతైతిభావః. ఆసౌ
భూః. సాంప్రతమద్యాపిసతుముహూతకమితిభావః. సమ్యక్యథాశాస్త్ర
మూహ్యతేధార్యతేవహోకముణిలక్ష్మవదిన్నవీత్యాదిసాంప్రసారణం
అత్రరాజ్ఞోఽష్టోరాధిక్యకథనాన్వయితైకే. అత్రధ్వనిపురాణపుషకశ్చి
ద్వృత్తః. సహోధవరాహమూర్తికః. వరాహవికృతాకృతిరిత్యర్థః. యామదౌ
ప్రథమంముహూతకమూఢవార్తాపరిణేతవానెవనశుజీవితవానితిభావః.
ఆతవఅక్షతాపూర్వైశ్చభక్తాఅక్షతయోనికా. ఆతవసాపూర్వోధా

క్షతారణాశౌర్యాదిగుణాధ్యై నైశ్యతః-తేన కేన చిన్మయ నాసాం ప్రశంభున
నూహ్యతే ప్రపరిణీయతే సాచేన క్షతయోనిస్సృజ్యున స్ఫుంధైరనుహా
తీతస్తరణాదితీభావః సాపునభూమిచ్యతే త్యత్యపియోజ్యతే పునభూమి
ధిమూయాధాద్విస్తస్యాదిధిమగ్నపరిశ్చయః. అ త్రాభిధాయాః ప్రకృతా
భావవనియంత్రితానప్రకృతాథావ్రతీతేః క్షనికేవ||

మూ, ౮౨ { భూయాంస్సక్వచివపి కావగు స్థలంతస్తుంగశ్చౌ }
{ చనతీచయస్య పిన్నయోపి కల్లలాన్మలిలసి ధైరజా }
{ పృపారలీర్యం తేన గుణగు హూర్మయ్యుగీయాః }

౮౨|| భూయాంసశ్శః|| క్షనియోపిసముద్రో నాకయోగుణోనాకయశ్చైర్దిశ
యా పూర్వాకయభ్యంతః ద్వై నయవ-తస్య క్షిప్రభ్యామిత్యనైత
యజాదేశః క్షిప్రకనుచరమేత్వాదివాససి విభాషాసర్వవాసన జ్ఞా - భూ
యా సోబహుత గాః-క్వచిరవ్యస్థలంతో ప్రతిహత ప్రసగాత్కర్షణః కాకుం
తుంగశ్చంచా నశియన్మపివ నత్యైవ-యన్మపీత్యనధారణైర్గతైవః శక్వాపీ
తీశేవః సలిలసి ధైర సముద్రస్య కల్లలాను హూర్మయః-అథోమోమూను
హుస్థుల్లాలకల్లలోభ్యశ్యమరిః పారలీర్యమవాప్యతీర్యం తైలమితే - శీ
ర్యతేదైవాదికాత త్కరిలరీ - చనీయాగుణగు హూర్మయస్స పారమ
వాప్యపిసతీర్యం తైలస్త్రి గుణగు హూర్మయోజ్యుగీయాదిసాదమేవ
స్య భింసు రత్వైసముద్రో మ్యాధిక్యవ్యవ్రితైకః. అనైరాజ్ఞోపిసము
ద్రా దాధిక్యంవ్యస్థతే ప్రవాహణంప్రతిమ్||

మూ, ౮౩ { లోకాలోక వ్యాహని ఘనుకర త్యైవ్యాలీనంవాధా }
{ మనాలం ప్రపశుమలోక స్వాగై పశ్యతోధృప్తమా }
{ శుక్రానుశ్చుచ్చైర్భూభ్యతోయస్య తేజః|| }

౮౩|| అథయన్మై నాహ|| లోకాలోకేత్యాది || లోకీయతేనలోక్యతేచ పా
ర్థ్యాంతరైశ్చలోకాలోకేత్యాదిలోకాలోకస్వక్రవాలభ్యమరిః క్షితేవచనమా
సః తేన వ్యాహతంబుధ్విప్రసారి-లోక స్వాగతేన చయః ప్రకాశేన వ్యా
హతమిత్యపిహృతి - అనివశాలీనమధ్యం నాలజ్ఞయభాగ్నంధాప్తకా
మిత్యైకః-వాగీనకాపీనైతగన్ధాకార్యయోగినిసాహః- తనాదేనాక
బ్ధితవ్యమై యోయా. ఘనుకరత్యైవోమతేజః-పశ్యతోలోక స్వాగై-
ఉచ్చైర్భూభ్యతోపర్వతా - రాజ్ఞశ్చప్రసతుకం వ్యాగ్రంనాలంసమ

ధం-లోకాలోక వ్యాహతస్య లోకాగ్రే చుస్సంచరత్వాదిత్యధంః-యస్య
రాజ్యమతేజః-పశ్యతోలోకస్యాగ్రతపవధృష్టం- కేనాప్యవ్యాహతత్వాత్
స్రగల్భం సత్ ఉచ్యతే-సూర్యతోరాజ్యః-పర్వతాంశ్చాశుక్రాహతివ్యాప్నోతి
అత్రాప్రసోహశ ప్రతాపత్వేన రాజ్యసూర్యదాధిక్యాద్వ్యతిరేకః-సచన్వ
యోలోకాలోకయోర్ద్వయానాంభూభృతాం అభేదాధ్యవసాయాత్
శ్లేషమూలాత్తతాత్మ్యస్థాపితయాశానీరత్వో-త్ప్రేక్షయానుకీర్యతే-శా
లినీవృక్షమేతత్ || ,

మూ, ౨౪ { విద్ధి త్థిన్-వచంద నేవపుషాభిన్నో-ధరోలక్ష్మణే }
{ రచ్చాచ్యైవతతాజ్ఞా నేచన య నైశ్శ్రోత్యోలసన్దై }
{ ఖలాః! ప్రాప్తాస్మాక్తకహారమున్న తమచాభోగ }
{ స్తదీయన్విషామిన్ధి త్యధిభూషణా యవతయ }
{ స్సంపద్యదావత్సవే || }

౨౪|| విద్ధి త్థిరితి|| వపుషానవచందనే విద్ధి త్థిన్వియోగతపరిఅన్యత్రచందనా
లేపనమితి గావత్- అధరః పృథ్విః అలక్ష్మణైః లాక్ష్యో రాగైభిః సోఽపి యుక్తః-
అన్యత్ర యుక్తః- నయి నేచ పరితాంజ నేగలితకజ్జలే- అతేవ వాచ్యాచ్యైః చ
ప్రకారైః ప్రకారేగుణవచనస్యేదిద్విభావః-కర్మధారయవత్కావాత్
సుసూయి- అన్యత్ర అచ్చాచ్యైః నయి నేపరితాంజ నే ప్రాప్తాంజ నే- శ్రోత్యోని
తః- బాః- లసన్దై ఖలానభవంతీశ్యలసన్దై ఖలాః- నిదై ఖలా ఇత్యంకః- అన్యత్ర
లసన్దై ఖలా- ఇ- పదచ్యైః- ఉన్నత కుచాభోగః- కుచవిస్తారోహాక్తికానాం
హార హరణం- ప్రాప్తః- అన్యత్ర ముక్తాకలాపం- ప్రాప్తః- ఇత్యముక్తీశ్యా
ద్విషాంయువతయః- సంపద్యత్- నిత్యం- గతభూషణాః- అన్యత్ర శ్లిష్టభూ
షణాః- స పదీవాపశ్యపినిత్య' భూషణాః- అత్రావస్థావహోప్రకృతావ
కృతయోః- యవతి గావీరకౌవిశేషణశ్లేషః- శౌరూ-లవిక్రీడితవృక్షం-ల
క్షణముక్తమ్ || ,

౧౦౮ (మాఘకావ్యే- నవ్యాఖ్యానే. పోడశస్సగణః.)

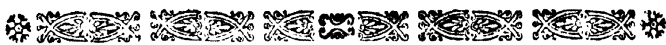
మూ. ౮౫ { వినిహత్యభవంతమూర్జిత శ్రీర్యుధిసద్యశ్చ
శుపాలతాయథాథామ్ । రుదతాంభవదం
గనాగణానాంకరుణాంతర్క కరణం కరిష్యతే
సా॥

ఇతి శ్రీమాఘకృతాశిశుపాలవధేమహాకావ్యే
పోడశస్సగణః.

౮౫॥ సత్యమీశ్వరస్తైరాజాతతః కిమిత్యాశంక్యతహితత్వమాకణ
యెత్యాహ- వినిహత్యేతి॥ ఊర్జితశ్రీరధికైశ్వర్యోసారాజా- యుధిభవం
తం- సద్యోఽని హత్య హత్వరుదతాంక్రందతాంభవదంగనాగణానాంక
రుణాంతకరణః కృపావిష్టచిత్తస్సృశిశుపాలతాయథాథాంకరిష్యతే
అంగనాగణానాం ప్రతి తచ్ఛిశుపాలెననిజాంశిశుపాలసంజ్ఞామన్వథాం
కరిష్యతీత్యర్థః- అశ్రురోదనకరుణాపదార్థయోర్విశేషణ గత్కృ
మాతే కరుణాశిశుపాలనహతుకత్వాన్తావ్యలింగయో స్సంకరః-బోపచ్ఛం
దసికంవృత్తిమ్॥

ఇతి శ్రీపదవాక్యప్రమాణపాగావరపారీణశ్రీమహాపా
థాయకొలచల మల్లినాథసూరివిరచితమాఘకావ్య
వ్యాఖ్యానైసర్వకామాఖ్యానైపోడశస్సగణః.

మాఘకావ్యే సవ్యాఖ్యానైః సప్తదశసర్గాప్రాకరంభః.

మూ, ౧ { ఇగీరితేవ చ సేవచస్వినామనా యుగక్షయ యుభి
త మగుర్వరీయసి | ప్రచుక్షుభేన పదితదంబురాశి
నానమంకుహాప్రలయసముద్యతంసదః ||

౧|| ఇగీరితి|| ఇగీర్థంవచస్వినావాస్తి నాలిమునానూతేనయుగక్షయకల్పాంతే
యుభితడద్వృత్తోమరుత్తద్వర్గరీయసిమహాన్తరేవచసి ఈరితేష్టకైసని-సపదిత
దంబురాశినా యుగక్షయవాధినా సమంతభ్యుగ్రయథాతథా సహాహరే
రాస్థానం - మహాప్రళయేసర్వసహారేసముద్యతముగ్ధ్యుత్తంసత్ ప్రచు
క్షుభేప్రచుకోప-కల్పాంతోద్వృత్తగుహామాగుతేనమహాణవభవతద్వచ
నేనతస్సనియుభితమాసీదత్యక్షణః- ఉపమాలంకారఃగుదిరావృత్తః* చరు
గ్రహైరిహరుదిరాజభౌసజగాభిలక్షణాత్ ||

మూ, ౨ { సరాగయాస్ర తఘరఘమతో యయాక రాహ
తిధ్వనితవృధూరుపీతయాముహుర్నుహుర్దశనః
దంశితోస్థయారుషాన్యపాన్గస్త్రియతమయేవభేజిరే }

౨|| అథాష్టాదశభిఃసభాలోభంవణయః|| సరాగయేత్యాది-న్యపాఃరాజా
నః-సహరాగేణపాటలిమానా అనురాగేణచసరాగయాతేనసహేణిగుహు
ప్రీహిః-స్రతంఘనంసాంద్రంఘనతోయం స్వేయోదకయస్సాంసాతయా
క రాహత్యాపాణితలాస్ఫుల నేనధ్వనితంప్రభుగుహగూగుః పీతమివ ఉగు
పీతం యస్యాంతయా- ముహుర్ముహుర్దశనవిదంశితోస్థయారూతః ప్త
ధరయారుషాప్రియతమయేవభేజిరే అవిష్టాన్తిష్టాన్తి-రౌద్రస్థాయీక్రో
ధః ప్రాదుర్భూతకృత్యధః-ఉపమాలంకారః||

మూ, ౩ { అలక్ష్మ్యతక్షణదలితాంగదెగదెకరోదరప్రహతని
జాంసథానుని సముచ్చలచ్చ కలితపాటలోపలైః
సుఫ్ఫలింగవాస్సుభమివకోపపావకః ||

౩|| అథసప్తదశభిఃరాజ్ఞాంక్రోధానుభావానాహ|| అలక్ష్మ్యతేత్యాది|| కరో
దరప్రహతంపాణితలాస్ఫులితంజమంసథానుఅంసప్రదేశోయేనతస్మిన్ అ
తఏవక్షణాత్ దలితాంగదేభిగ్ను-కేయూరేగదెగదాభ్యేకృష్ణానుజే-సముచ్చ

౧౦౦ (మాఘ కావ్యే - సహ్యాఖ్యానే - సప్తదశ స్కంధః)

లద్భిగుత్పశ్చిఃశక్తితైః శక్తీకృతైర్జలదంగలితైఃపాటలోపతైః పద్మ
రాగైఃకావపావకఃక్రొధాగ్నిఃస్ఫులింగవాని వస్ఫుటమలత్యతైశ్చ త్రై
త్యోమ్రమస్ఫలి. గోగ్న కణిత్యమరః॥

మూ, ౪ { ^{ఆవజ్ఞయాయదహ సదుచ్చతై బలస్సములసద్దశ}
^{నిచాయాభినుండలః! రుమానుజీకృతహపితేనతత్}
^{క్షుణన్నిజ-వపుగ్గుపునతయన్ని జాంరుచిమ్!} }

౪॥ ఆవజ్ఞయైః॥బలబలభక్తైః సములసత్ సమంతతః ప్రసరద్దశనమయూ
భినుండలం తరశ్చివబలయస్యసః-ఆవజ్ఞయాఅనాదరేణక్షయైఃఆహసది
తియత్-తేనహ సేనగుమానుజీకృతహపితేనతత్-వపుఃక్షుణంతస్సై నైవక్షణే ఆ
త్యంతసంయోగేస్వీయా-పునర్నిజాంరుచిం-ధావల్యమేవానయత్-అశ్ర
వపుః స్వధావల్యత్యాగైరప్రాప్తవోమానుజ్యస్యపునస్తత్యాగైరనిరంధ
వల్యస్వీకారోతమకాలంకారః తద్గుణస్వగుణత్యాగాదన్యోశ్చప్రప్తిగు
ణాహృతైరివలక్షణాత్ ॥

మూ, ౫ { ^{యమశ్చ తస్మిన్ సుతరహార మండలం వ్యవర్ణత}
^{మ సహభిహతముయ్యకి! బృహద్బిలాతలకరినాం}
^{సఘట్టగంతతోభవద్భి మితమివాభిలంజగత్ ॥ ...} }

౫॥ యదితి ॥ ఉల్కునామరాజాఉత్పతములత-పుగుతరంహారమండ
లముక్తాకిలాపోయస్మిన్ కిమణితత్త్విధాభిగతంయాతాభిముఖంప్రతం
వ్యవర్ణతఃపుస్తభిఃయత్-తతోఽవర్తనాదభిలంజగత్-బృహత్-బిలాతలక
రినాంసేనసంధేనఘట్టగంతోభవద్భి మితమివాభివత్-వివర్ణనవేగవశో
త్థాదంసఘట్టనాద్భి మితమివాభిహతత్యై త్యో॥.....

మూ, ౬ { ^{ప్రకుప్యతశ్చ సనసమీరణాహాస్సుటోష్టభిస్తను}
^{వసనా శనూరుశ్చైః యుధాజిగ్గకృతపరితూర్ణవీజ}
^{సంపునస్త గాంవచిససోజనుస్వీత్ ॥} }

౬॥ ప్రకుప్యతశ్చ॥ ప్రకుప్యతోష్టకృత్యోయుధాజితోనామ రాజ్ఞోవనన
సరోజంశ్చసనసమీరణస్య నిశ్చాసేయూతస్య హతీభిః స్ఫుటః ప్రకటః ఉ
ష్ణః బేష్ట్యం యేషా తైః శమవసనాంతఘాతుతైఃసూక్ష్మవస్రంచలవా
తైఃకృతంపరియోజావీజనంః మ విహారనయస్యతత్-అశీఘ్రంవీజ్య
మానమవీత్యథఃపునస్తరాంపునరశ్చంత-అవ్యయఘాదామప్రత్యయః॥

అస్మిన్ తే - సిద్ధవ్యస్తే - సిద్ధిదేబుః క్షేపమాత్మానజ్ఞే ప్రవృత్తయః - అత్తోక్తా నోవి
శేషణగత్యా సైవ హేతుత్వాత్తావ్యలింగవీజనైపిన్ - దత్తః రోగః నశుత
చ్యుతాః విశేషాక్తిశ్చైతీయం రః వీజనమిత్యజ్ఞేయాయాస్య రూపమితి కేవల-
తదానీ - వాయుమితి స్వాత్ తస్మాద్విజగన్య ఏ వాయంచురాదిషు అన్వేష
ణీయః॥

మూ- ౭ { ప్రజాపతి క్రతునిధనాథకమన్ధితంవృతకాయజ్వ
రంవివరౌద్రముద్గతమ్ | సముద్వృతంసపదివధాయః
ద్విపానతీశు ధన్విషధమనౌషధంజనః॥

౭॥ ప్రజేతః॥ జనఃసపదివిద్విహంవధాయసముద్వృతముమ్యక్తంఅశపవతి
క్రుధనాతిక్రోధమనౌషధమస్త్రీకారమిత్యక్షణఃనివధంపధాభ్యంతృపం
ప్రజాపతి క్రతునిధనాథంధౌతౌద్వరధ్వంసౌదాథకమన్ధితంఆభూతంఉద్ధ
తంప్రవమనౌషధంఅవికేసేయద్రస్యేమంరౌద్రంరౌద్రసంబంధినంజ్వరమి
వవీరభద్రరూపిణమిత్యక్షణఃవృతకాయత్ - అస్త్రరాజ్ఞోపిప్రజాపతిత్వా
త్పునఃప్రజాపతి క్రతునిధనాథకమన్ధితః - సాత్తావ్యత్వాత్సరవిధ్వంసీవీర
భద్రవేవాయుమితిత్వైక్షితవానిత్యక్షణఃఉత్పైత్తౌ॥

మూ- ౮ { పరస్పరంపరిసపితస్యపేషతః తుతోమికాకానకవ
రాగపంకిలమ్|కరద్వయంసపదిసధన్వనస్పజైర
నారతస్రభిరధావృతాంబుభిః॥

౮॥ పరస్పరమితి॥పరిసపితస్యాతిక్రుధస్యఅతపవపరస్పరంపేషతఃపేషయ
తఃకరద్వయమిత్యథాత్సేధంసుధన్వనౌరాజ్ఞఃక్షతానాపిష్టానామూర్ఖ
కాణాసుంసులీయకానాంకనకవరాగేణసుపణకమాణేనపంకిలంపంకవత్
పిచ్ఛాదిత్వాన్వత్సర్వీకాయథలచ్ ప్రత్యయః॥ అంగులీయకమూర్ఖైత్యమ
రఃకరద్వయంపాణీయస్థంసపదిస్పజైఃకరద్వయజన్వైరేతవానారతస్ర
భిరఃకరతస్రావైరంబుభిఃస్వేదోదకైరధావృతాత్తౌల్యత - ధావుగతిశు
ద్ధ్యోరీధాత్తఃకమాణిబజ్జే అత్తోమికాకాణాంకరద్వయస్యవపరాగన్వ
పంకిలత్వాసంబంధేపిపంబుధోక్తగతిశయోక్తిఃతయోఃసంకరః॥

మూ- ౯ { విరాయతామనలోభోజ్యలాంజ్వలంశిప్రభాక్య
తపిరవేషసంపదమ్|అబిభ్రమన్యమననలోబ్ధ
కాక్యలింప్రదేశినీంజగదివదన్ధమాహుకిః॥

౧౦౨ (మాఘకావ్యే - సవ్యాఖ్యానే - సప్తదశస్కంధః)

౯॥ నిరితి॥ అహుకి నామ రాజాని రాయ తాం ప్ర సారి తాం అనలశీఖా-ఆగ్ని జ్వాలాతద్వితీ ఉజ్వలాంజ్వలంశీభిర్వౌ ఖ ప్ర భాభిః కృతాపరి కేష సంపత్ - ప రిధిశో భాయస్యాస్తాం - అత ఏవ భ్ర మత అనలోల్లు క స్సాలాత స్యై వాకృతిః సంస్థానం యస్యాస్తాం • అంగారోలాత ముల్కు క మిత్యే మరః - ప్ర దేశీనింజగ ద్గఢమివేత్సు త్వై త్మై-అభిభ్ర మత్ - భ్ర మయతీస్త - భ్ర మేశో చక్ష - గూ త సంశ జా నాయ భ్రా మ్యమాణానఖ ప్ర భాపలలజటిలాతజానీ జగ ద్దాహే య భ్రా మ్యమాణాలాత చ క్రవదలత్సు తేత్యథః॥.....

మూ. ౧౦ { మరీక్ష తానుభజతనుస్తథస్తథాయథా ప్ర రావరిది
 ధాహాధాప్యోయా | ధ్రువంపునస్సశరమముం
 తృణీయయాహరోపి నవ్యషహత వీక్షితుం దృశా॥ }

౧౦॥ మరీక్ష తామితి॥ నున్మదః స్తద్యున్నావతారః కాను స్తథామరీక్ష తాం మ దేశతత్వం - ఈక్ష తెః సన్నంతా త్తీ ప్ర త్యయః - అభ జతయథాహరోపిపు రాపూర్వజన్మ నివరి విశమభ్యస్తం ధాహాధాప్యోందహనసాహసం యస్యా స్తయాతృణీయయాన్మౌశా - సశర ముంహన్తథంపునవీక్షితుం ధ్రువం నవ్య షహత నాశకోల్ త్ పరిగవిభ్యః సేవసితసయినిపునహనుత్ పుస్త్వంజాం క్షసివాదీనాం వాదస్త్వ వాయోపిక్వతివికల్పాత్ పత్యం అనయోత్ప్రేక్ష యా రుప్రస్థాపిభిషణః కిముతా స్యేహమితవ స్తువ్యజ్య తె॥.....

మూ. ౧౦ { విచిత్రయన్నుషనతమాహవంరసామకఃస్ఫురత్తను
 రుహన్గ్రహణీనా | పరామృశత్కఠిన కఠోరకా
 మినీకుచస్థలప్రముషితచందనింవృథుః॥ }

౧౧॥ విచిత్రయన్ని తి॥ పృథు నామ రాజా ఉపనతం ప్రాప్తం ఆహవం యు క్థం - ర సాన్త్రణ రాగాత్ - విచిత్రయ - క దేతిధ్యాయ - కఠి నేనకక శేనక ఠోరేణ ప్రవృద్ధే కామిన్యాః - కుచస్థలేన ప్ర ముషిత మప హృతంచందనం య స్ఫురత్ పతేనాస్యసారత సహరయోసమరసత్వంవృజ్య తె - అత ఏవస్ఫుర త్రనుగుహ ముదం చ స్ఫులకమురః - అగ్రం చాసాహణీశ్చైతి సమానాధికరణసమానుః - అత ఏవ హస్తాగ్రా గ్రహస్తాకయో గుం గుణిసో తేదా భేదా దితివామనః - తేనాగ్ర హణీనా హణిత లేనపరామృశత్ పరామృష్టవా - రణకంఠూలహణీత్వాదితి భావః - అత ఏవ యద స్యేహం గోషజనకం యాత వా క్యంతదా గామిరణ కారణతయాస్యహషణ హేతురీ శ్లో కాథః॥

మూ, ౧౨ { విలంఘితస్థితినుభి వీక్ష్యరూక్షయా రిపోగిరాగు
 రుమపి గాందినీ సుతమ్ | జనై స్తదాయుగపరివృత్తి
 వాయుభివితాతాగిరిపతయన్ ప్రతీయిరే || ... }

౧౨|| విలంఘితేతి || గురుంస్వభావతోధీరమపినంతంరూక్షయాపరుషయా
 రిపోగిరాగూతవాచా విలంఘితస్థితిముల్లంఘితమర్యాదంఽకుర్వాణమిత్య
 థాః - గాందినీ సుతమ్ క్రూరమభివీక్ష్యజనై స్తదాలక్రూరవిక్రియా లోక
 నసమయోయుగ పరివృత్తివాయుభిః కల్పాంత వాలైవితాతాఃస్థానాదు
 చ్చాలితాగిరిపతయోమహాద్రయఃప్రతీయిరెవిశ్వసీరె - అక్రూరవిక్రియాద
 ర్శనాదచలచలనమపీయుగాంతసంభావితమేవేజనైవైశ్వస్తమిత్యథాః*
 ప్రత్యయోధీర శపథజ్ఞానవిశ్వాసహేతుష్విత్యమరః - ప్రతిఘోరాపదిణఃక
 మ్మాణిలిత - అశ్రుకల్పాంతాచలపక్రియాకల్పేయమ్ క్రూరవిక్రియేతివా
 క్యభేదేనసాదృశ్యాక్షేపాన్నిదశనాలంకారః - తేనాక్రూరస్యలోకోత్త
 రంధైర్యంనై సర్గికమితవస్తువ్యజ్యతే ||

మూ, ౧౩ { వివర్తయన్తద కలుషీకృతే దృశౌ కరాహత క్షీ
 ణకృతభైరవారవః | క్రుధాదధత్తమమతీలాహి
 నీమభూత్ప్రసేనజిద్దజితవగైరికారుణః || ... }

౧౩|| వివర్తయన్తితి || మనోమద్యవికారోదానంచ*మనోమద్యభదాన
 యోగితివశ్చః || తేనకలుషీకృతే ఆకుచీకృతేదృశౌవివర్తయన్ - ఘూర్ణ
 యన్ - కరేణపాణినాశుండానంజనచాహతాయాంక్షీతభూమాకృతోభై
 రవారవోభయంకరధ్వనిర్యేనసః - క్రుధాత్పధ్వానంకరేణక్షీతమాఘ్నున్వి
 త్యథాః - క్రుధాక్రోధేన ఆతీలాహినీమతిలోహితాంశ్వణాదనుదాత్తా
 త్తోపధాత్తోనభివీకల్పాత్ జీవతకారస్యచనకారః - తనుంవపుర్వధత్ ప్ర
 సేనజిన్నా మరాజాగైరికారుణోధాతురక్రౌగజితవాభూత్ తద్వనలత్య
 తేత్యథాః ||

మూ, ౧౪ { సకుంకుమైరవిరలమంబుబిందుభిర్గవేషణపరిణత
 దాడిమారుణైః | సమత్సరస్ఫుటితపపువీణిస్తుతై
 బాభౌ చిరన్నిచితృవాస్సజాలపైః || ... }

౧౪|| సకుంకుమైరితి||సప్రసిద్ధోగవేషణోనామరాజాసకుంకుమైఃపర్వాంగీ
 ణకాన్తీరలైపైరిత్యథాః - అథపవపరిణతదాడిమారుణైః పరివక్వదాడిమ

౧౦౮ (మాఘకావ్యేసవ్యాఖ్యానే - సప్తదశస్కంధః.)

జరక్తై రంబుబిందుభిః క్రోధసాక్షిత్వైః స్వేదబిందుభిరిత్యథః మన్యరేణాం
తఃసంభృతేనాత్యుత్కటవై రేణస్ఫుటితాన్నిభిఃన్నాత్వపుష్పానహాన్వి
నిస్సుతైః నిగదచ్ఛద్భిరస్పృజాంలవై రస్పృగ్బిందుభిరపిరలన్ని రంతరంనిచితో
వ్యాప్తభవచిరంబభావిత్యుత్పై యో॥

మూ, ౧౫ { ససంభ్రమంచరణతలాభితాడనస్ఫుటన్తహీవివర }
{ విఠీణవత్క్షణభిః । రవేకరైరనుచితతాపితోరగం }
{ ప్రకాశతాంశీనిరనయద్రసాతలమ్ ॥

౧౫॥ ససంభ్రమమితి॥ శినిసాత్యకేపితామహాససంభ్రమంసత్పరంచర
ణతలాభితాడననపాదతలాభిమాతేనస్ఫుటంత్యాదలంత్యానుహ్యేపివరైః
చ్ఛిద్రైః విఠీణవత్క్షణభిరక్షమాగ్నైఃలబ్ధప్రసరైరిత్యథః - రవేకరైః
కిరణైఃఅనుచితనుచరిచితమిదంపూర్వంయథాతథాతాపితాః సంతాపగ
మితాః ఉరగామృతత్ - రసాతలంపాతాలంప్రకాశతాంప్రకటత్వమ
నయత్ - అత్రమహిరవికరోరగరసాతలానాంక్రమేణస్ఫుటనాంతఃప్రవేశ
తాపప్రకాశత్వైర్ సంబంధేపిసంబంధోక్తైరతీతయోక్తిః పాదాహతరమా
నుషంతీత్రతాంవ్యంజయతి॥

మూ, ౧౬ { ప్రతిక్షణంవిధువతిసారణైరశ్శిఖిద్యుత్యగ్నకనకకీరీబ }
{ రత్నయః । అశంకితంయుధమధునాపితత్వమీక్షమా }
{ పతీనితీనిరరాజయన్ని వ ॥

౧౬॥ ప్రతీతి॥ సారణేనామరాజ్ఞిప్రతిక్షణం శిరోవిధువతిక్రూధాత్కంప
యలినతి ధువతేస్తాదాగికాల్పటశత్రదేశ్యః అచిన్నధాత్విశ్వాదినాడవ
శాదేశ్యః - శిఖివత్ ద్యోతంతత్వశిఖిద్యుతోగ్నిప్రభాః - క్షిప్ - కనకకీరీరత్న
యానిరాజనకర్తారః - అమీధుపాః - యధునాఅశంకితంనిశ్చంకంయుధమాజిం
సమిత్యాజిసమిద్యుత్యత్యమరిః - విశంత్విత్క్షమాపక్షభూపాగ్నిరరాజయ
న్నివనిరాజయంతీస్తేత్యుత్పై యోనీరాజనానుస్తానాత్ విజయిత్యాగమః॥

మూ, ౧౭ { దధౌచలశ్చేభురసనంవివక్షయాపిదారితంపితత్ }
{ బృహద్భుజాలతః । వినూరగ్గప్రతీభయమాన్య }
{ కందరంలసత్పణాధరమివకౌటగంతయః ॥

౧౭॥ దధాపితి॥ వితతేవిస్తారితేబృహత్త్యభుజైలతేభవభుజాలతేయన్యసవినూ
రగ్గోనామరాజా - వివక్షయాకిమపివక్షమిచ్ఛయావిదారితంవ్యాతం-

అతపవచలం గీపుభుమా హాసనా జిహ్వయస్త్రితం * రసజ్ఞారసనాజి
హ్వాత్యమరః - ప్రతీభయంభయంకరమాస్యంకందగ్రవాస్యకందరస్తంకద
రీతుకందరోవా స్త్రీత్యమరఃతరులస్థానాధరఃఫణీయస్త్రితం కౌటర
మివ * నిష్ఠుహః కౌటరంవా నెత్యమరః దధౌ శ్రౌతీస్థూనోపమా||.....

మూ, ౧౮ { సమాకులెనదసితథాపివిక్రియాన్మనోగమన్నము
రిభిర్లవరోదితైః | ఘనాంబుభిబాహులితనిన్నగా
జలైజలన్నహివ్రజతీవికారమంబుధైః||.....

౧౮ సమాకులెనదసితథాపివిక్రియాన్మనోగమన్నము
రిభిర్లవరోదితైః | ఘనాంబుభిబాహులితనిన్నగా
జలైజలన్నహివ్రజతీవికారమంబుధైః ||
మేఘానైరరంబుధైజలంవికారంనవ్రజతి - యథావర్షోద్వక్తృణ్యః క్షు
భ్యంతినసముద్రస్తవ్యదితభావః - దృష్టాంతాలంకారః ||
పరానిమీయదవవంతఅన్యన్యస్తువంశిచస్థితిగతతా

మూ, ౧౯ { మసావితీ | ని నాయనోవికృణీహఃస్త్రితస్త్రితంముఖం
శరచ్చశధరముగ్ధముగ్ధవః ||
౧౯ || పరానితి | అమీఖలాః - పరానన్యానపవదంతేనిదంత్యితిపాన్వదభి
ఆన్మనెవదం - ఆన్మనఃస్వానిస్తవంతచేతియత్ - అసావనతాంఖలానాస్థితిః -
ప్రకృతిరిమిత్వైశ్యథఃగమ్యమానాదత్వానప్రయోగః - అన్యథాపాన
రుక్త్యమిత్యాలంకారికాః - స్త్రితోనభవనీతివిస్త్రితోదూతప్రలాపైర్విశ్మ
యేనగతః ఉద్ధవిస్త్రితంస్తైరం - ఉభయత్రకతారికః - అతపవశరచ్చశధర
ముగ్ధంశరదించునుండరమిశ్మపమా - ముఖంవికృణీనని నాయన స్రావయా
మాస - నహిమహతాంనిదాన్తుశిఃవికారకారణమితిభావః||
నిరాకృతేయమభిరతిప్రకౌషిభిఃస్పృశైశ్చనైగత

మూ, ౨౦ { నతిత్రప్రవిద్విషామ్ | మురద్విషస్సనితభయానకా
నకంబలంక్షణాకథనమనహ్యతాజయే|| ...
౨౦ || నిరాకృతభి || ఇతీతంప్రకోపభిరతిక్రద్ధైర్యమభిఃతత్రగన్తివిద్వి
షాంస్పృశైచరే * అపసవశ్చరః స్పృశిత్యమరః నిరాకృతభిక్రతేనై
గతవతిగచ్ఛతిసతి - సాగసోపిమాతస్యావధ్యత్వాదితిభావః - అథగూతగమ
నానంతరం - స్వనితేనధ్వనినాభయానకాభయంకరాః - అనకాఃపటహాయ

౨౧౬ (మామకావ్యేనవ్యాఖ్యానే - సప్తదశస్కంధః)

స్త్రీ తత్ ముర నిష్పోబలం తుణా దాజయో యుద్ధాయచ సమనవ్యతస
స్స క్షమ్!

మూ, ౨౧ { ముహుర్గప్రతిస్థితపరాయథాయధిస్థీయసీరచల
మూ, ౨౧ { నితంబనిభారాః | అదంశయన్న రహితశౌర్యదం }
శనాస్తనూరయన్న యథావివృష్టిభూభుజః ||

౨౧|| ముహురితి || వృష్టిభూభుజోయమనరేం గ్రాః - ముహురసకృత్యుని
ప్రతిస్థితపరాయథాః భగ్న ప్రతివత్యాయథాః స్థవీయసీః స్థూలతరాః ప
రాక్రమానుకూప ప్రకషణవతీరిత్యథాః స్థూలదూరేత్యాదిసామూర్వగు
ణవరలోపా - అచలనితంబనిభారాః అన్రికటకనిబిడాః అంతస్సారవతీరిత్య
థాః - అరహితమత్యక్తంశౌర్యమేవదంశనంవమయాసాంతాస్తనూరై
హాః - అయంనయథావివమధారణం నీతిరితి హేతోనకతుభయాదితిభావః
అదంశయోఅవమయో - దంశేరనుగాత్రత్వాత్పరస్మైపదంచిత్యమి
త్యాహుః అవఎవభట్టమల్లిః - సంవమయతిసన్న హ్యత్యాన్తేనసజ్జతీత్యమి
సంయతతేదంశయతేనన్నా హేపదపంచకమి || కేచిత్తుచురాదిభూభయప
దిష్టుపరంతి - అత్ర సాభిప్రాయవిశేషణత్వాత్ పరికరాలంకారః ||

మూ, ౨౨ { దురుద్వహాః క్షణమపరైస్తంతరైరణ శ్రవామప
మూ, ౨౨ { చయమాశుభిభ్రతాః హిభృతాం హిభృతాం
నసన్నముర్ముహంతరావపుషిబహిశ్చ కంచుకాః ||

౨౨|| దురుద్వహాః || తనంతరైరస్మిన్న వసరైమహిమభృతామైశ్వర్యవ
తాం - హిభృతాం రాజ్ఞాం సంబంధినిరణ శ్రవణాత్ - యుద్ధశ్రవణా
త్ - ఆశుశీఘ్రం ఉపదయంవృద్ధిం బిభ్రతాభిభ్రాణైవపుషిలపరైరన్యైః క్ష
ణంక్షణమపిదురుద్వహామభారాముదః సంతోహాః అంతరానసన్నముః
బహిః కంచుకాశ్చ నసన్నముః నమాంతిస్తనావతం తెత్యథాః పూర్వత్ర
అధేయాధిక్యాదుత్తరప్రాధారాధిక్యాదితివివేకః - అత్ర ముహంకంచుకానాం
భ్రశ్రకృతానామేవవిశేషణసామ్యాదౌపన్యగవ్యతాయాం కేవలప్రకృతా
స్పదాతుల్యయోగితా || ...

మూ, ౨౩ { సకల్పనం ద్విరదగణం వహాశిన స్తురంగిణోజయన
మూ, ౨౩ { యుజశ్చ వాజినః త్వరాయజస్వయమపికుర్వతో
నృపాగపునగపునస్తదధికృతానతత్పరః ||

౨౩॥ సకల్పనమితి॥ ద్విరదగణం-సహకల్పనయాసకల్పనం- కుఘాదినన్నా
హసహితం*కల్పనాసజ్జనాసమేత్యమరః - వసూధారక్షగుప్తికేమామస్తీవ
రూధినోరథా*రక్షగుప్తివరూధో నేత్యమరః-తురంగిణోశ్వయ్యుక్తాః-వా
జీ సోశ్వా-జయనయుజఃపల్వయనాదినన్నా హయ్యుక్తా-సంపదాదిభ్యః
క్వీప్*జయనంస్యాతురంగాదినన్నా హేజయేపిచేతీశ్వః-స్వయంత్యరా
యజః-త్వరాయ్యుక్తా-స్వతఃకువతోపిస్వతపవత్వరయాకువాణానపీ
త్యర్థః-తదధికృతాతేషుహస్త్యాదిషునియ్యక్తపునుషా-స్థపాఃపునఃపునర
తత్స్వర-త్వరయంతిప్త తేషాంతధారణోఽన్యైకాదితీభావః శ్వరేశోచజ్య
అత్స్త్వదృత్వరప్రకవృత్తస్తస్వశామిత్యభ్యాసస్యాకారః॥

మూ, ౨౨ { యుధైసరైస్సహృథబద్ధకత్యయాకలక్వణన్తధువ
కులావగీతయా|అదీయతద్విషణుటయానవారిభిర్ }
కరోదరైస్సన్వయనుభదాననుక్షయమ్!

౨౪॥ యుధఇతి॥ అవపరైసహయుధేయద్ధాయశ్శుభబద్ధకత్యోనుధ్యబం
ధనంయస్యాస్తయా*కత్యోబృహతికాయాంస్యాత్ కాంచ్యాంసుధ్యేభబం
ధనైశ్శివిశ్శః-అన్యస్త్రదృఢోద్యోగయోగ్యగణః-కలంక్వణతామదువకులెనా
ళిగణనోవగీతయా వంశిమాగధస్తుతయోచగవ్యతే-ద్విషణుటయాక
త్యోస్వయంసవారిభిః-సోదరైఃకరోదరైఃపుష్కరాగ్రైఃపాణిశలా
గ్రైశ్చాక్షయమపరిమితందానంపదఃసీయతేఇతిగానంప్రవ్యం చాదీయ
తదత్తం - అత్రప్రస్తుతగజఘటావిశేషణసామ్యేనాప్రస్తుతరణదానక
త్యోప్రతీలేసమాసోక్తిరలంకారః॥.....

మూ, ౨౫ { సుమేఖలాస్థితతరదంతచారవః సముల్లసత్తమపరి
ధానసంపదః| రణైషిణాంపులకభృతోధికంధరం }
లలంబిరెసదసీలతాప్రియాఇవ॥

౨౫॥ సుమేఖలాఇతి ॥ శోభనామేఖలాబంధనసూత్రాణికాంచ్యశ్చయా
సాంతాః-సుమేఖలాః*మేఖలాఖడ్గబంధేస్యాత్ కాంచీశైలనితంబయోరిఃవి
శ్వః సితతరైదంతైదంతమయస్సగుభిదశనైశ్చచారవః-సముల్లసంత్య!
తనవఃశ్లఙ్ఘాః-పరిధానసంపదః-కోశసంపదోవస్త్రసంపదశ్చయాసాంతాః
పులకభృతః-చ్ఛాయాభృతఃరోమాంచధారిణ్యశ్చసదసీలతాః-చారుఖడ్గజ
ల్యఃప్రియా ఇవరణైషిణాం-రణకాంక్షిణాం కంధరాస్వసికంధరం అధిక!

అధ్యాయము (మాఘశుక్లపక్షాంత్యాయానంతరము - పంచమశతాబ్దము)

తం-విభక్త్యర్థేవ్యయ్యాభావః - అలంబితైరేవా ఇత్యర్థః - శ్లేషఃశిష్టానాం మావామతభేదాత్. || ||

మూ, ౨- { మానోరమైస్సప్రకృతిమనోరమాకృతిభావాయనై
దైవ్యమితిమభీనుదశానఃసదైవతేస్సతతనాథాః
పాయభినిజాంగనన్దురజిదసేవ్యతాయుధైః ||

౨౬|| మనోరమైరితి || అథప్రకృతిమనోరమాకృతిఃస్వభావమందరమూ
తిఃసమీపముద్దేశుభీనుదశానయస్యసభీనుదశానోమురజిన్మధ్వరి
మనోరమైస్సప్రకృతిమనోహరైఃసమితిమభయప్రదైఃసతతసదైవతైఃఅ
ధిదేవతాయుధైఃఅనపాయభిఃఆయుధైఃశాస్త్రాదిభినిజాంగవత్స్వాంగ
వత్పుత్రగవస్థితైఃస్వశరీరైరైవేత్యత్రైత్య-అసేవ్యతసేవితః || ||

మూ, ౨౭ { అచారితంగతముభయేషుభూరిశఃక్షమాభృతానా
ధకటకాంతరైఃపిమహుర్యుధిక్షతసురశత్రుశో
ణితపుత్రప్రధిరథనాధిరోహతిస్తసః || ||

౨౮|| అచారితమితి||అథఆయుధసన్నిధానానంగంసహరిరుభయేషు
యేషువిధేష్యైర్ధృతక్షమాభృతాంగరాజ్ఞాంగిణాచకటకాంతరైఃపి
శిబిరాభ్యంతరేషుతంబావకాశేషుద-భూరిశఃబహుశఃఅచారితమప్రతి
హతయథాతథాగతంప్రస్థితం- మహురసకృత్- యుధిక్షతానాంసురశ
శ్రుతానాంసురాణాంశోణితేఃపుత్రాఃసిత్రాఃప్రధయోనెనుయోయస్యతం
చక్రధారాప్రధినైమిరితహలాయుధఃరథనాధిరోహతిస్తసః||....

మూ, ౨౮ { ఉపేక్ష్యచస్వనగుసపక్షమాగునదివస్త్విహకపిశి
తనూరదిక్కుఃప్రకంపితసీతతరయస్త్రితత్క్షణ
పతిష్ఠ్యోగపదనాధికతనందధౌ || ||

౨౯|| ఉపేక్ష్యః||కించేతిచాక్షఃపత్యక్షః- అండజనండలేశ్వరః*పత్యక్ష
శ్రుతాండజాఇత్యనుగఃశ్విసాకాంత్యాకపిశితానికపిశీకృతానిదూరాణిని
జ్ఞుభానియేనసః - స్వనెనగురునామాపక్షమారుతోయస్త్రితక్షణాభిత
త్రథాదివఃస్వగాదుపేక్ష్యాగత్యగత్క్షణాతస్త్రిన్నైవక్షణప్రకంపితాస్థి
రతరానిశ్చలాయస్త్రిరావాసస్తంభోయస్త్రి-తత్రథాలధికతనంకతనైవి
భక్త్యర్థేవ్యయ్యాభావఃపదండధౌనితవా||..... ||

మూ, ౨౯ { గభీర తాఽజితమృగం గనాదయాస్వనశ్రీ యాహత
 రిపుహంస హషణః | ప్ర మోద యన్న తముఖ
 రాకలాపి నగ్రప్రతిష్ఠ తేన వ ఘనవద్రథ స్స సః ||

౨౯ || గభీర తెతి || అభగరు డాగమ నానంతరం సరభో నవఘనవత్ నవాంబు
 దెనతుల్యంః తేనతుల్యమితివతి ప్రత్యయః - గభీరతయాగాంభీర్యేణః జితో
 మృగం గనాదో యయాత యాహతో రిపుహంసా నాం హంసా నామివరిఘా
 తాం హషణయయాత యాస్వనశ్రీయాధ్వనిసంపదాముఖరాక కూజః - క
 లాపి నోమయా రాక - ప్రమోదయ - ప్రతిష్ఠ తేస్త ప్రత్యేః సహవప్రవి
 భ్యస్త ఇత్యాత్మ సేవద్యం లక్ సైభ్యభూతేలక్ - తద్ధితగతా శ్రోతీపూజా
 పమా ||

మూ, ౩౦ { నిరంతరస్గిత దిగంతరంత తస్మద్దుచ్చ లక్ష్మలనవ
 లోకయజనః | వికృతుక్లప్తకృతన హస్తవేభః
 ద్విశ్శృంగులంస్తచలితసే ధువారిణః ||

౩౦ || నిరంతరెతి || తతోరథస్తప్తానానంతరం నిరంతరం నీరంధ్ర స్థగితాని ఆ
 చ్ఛాదితాని దిగంత గాణియేన తత్ - ఉచ్చలతే ప్రతిష్ఠమానంతద్బలం సైన్యం అ
 వలోకయజనోలోకః - ప్రకృతః ప్రకాంతో మహస్తస్మాను మహాపూరోజగ
 త్సంప్లనదూపోయేన తస్మిన్ - శిశ్యంఖలను ప్రతిమాతం ప్రచలితం ప్రతిఘభితం
 యత్ సుధారభ్యర్వారితస్మిన్ వికృతుకోనివృత్తకౌతూహలోభవత్ - కల్పాం
 తముభిత వార్ధివారివతచ్చలంసకలజగత్సంహార శంకావహానులక్ష్యతే
 త్యభః - అత్ర అన్యదశనాదన్యదివృత్తౌఽవృత్తైర్బలవధి వారిణోరే
 క గ్వాత్మైపే బాధాత్ సాదృశ్యైర్మపాత్ వాక్యభేదేన ప్రతిబింబకరిణా
 త్ నిదశకాలంకారః ||

మూ, ౩౧ { బబృంహిరేగజపతయోమహారధాగ్రప్రదధ్వనుజ
 యతుర గాజిహేషిరే | అసంభవద్ధిరివ రగహ్నైరై
 భూతైరదారవైదళితఇవస్పృశ్యైః ||

౩౧ || బబృంహిరైః || గజపతయః బబృంహ రే బబృంహుః - బృహిణంచక్రగిత్వ
 ర్గః బృహివృద్ధాశ బైవ అన్య సేవసందిత్యం - అతఏవ భట్టనుః హేష తెహైష
 తెశ్వానాం హస్తినాం బృహతీతచేతి - మహారథాగ్రప్రదధ్వనుః జయశీలస్త్రుర
 గాజయతుర గాజిహేషిరే హేషాంచక్రగిత్వర్గః - హేషు హేషు అన్యవైశ్చ
 జై

౨౨౦ (మాఘకౌష్యేనవ్యాఖ్యానే - సప్తదశస్సగః.)

తదాత్మస్థికాతేఅసంభవంత్యంతస్థాతుమపర్యాపున వంతిరివరగహ్వరా
 నియమాంతైఃగిరివర గహ్వరేషు అమాద్భిరవతామానైరిత్యక్షః - రవై
 బృహంహణాదిఘోషైఃస్పృశ్యయఃస్వసమవాయికారణమాకాశోదలితఃవి
 గారితఇవలభూదిక్కుత్పేతౌతయాతేషామతితీవ్రత్వంవృజ్యతే ||

మూ, ౩౨ { అనారతంతరసతిజటా యదుంచుభౌ మధుద్విషగ్గఘ
 లదలఘు ప్రతిస్పన్దైః | పినిష్పతన్తృగవళిభిరు
 హముఖై గతాగపరామ్నదమహాసన్నివాద్రయః || }

౩౨|| అనారతమితీ|| మధుద్విషాహరేః-చుంచుభౌరణభర్యాం- జయాయా
 నారతమ శ్రాంతంతరసతిధ్వనతీసతాఫలంతఃసంక్రామంతః అలఘు ప్రామహం
 తః స్రుతీస్పనాః స్రుతీధ్వనయోయేషు తైః-పినిష్పతంతః-తోభాన్విగ్గచ్యం
 తఃమృగ పతి యః సహాయ భ్యస్తైః గుహాభిరేవముఖైరద్రయః-పరాంము
 దంగతాస్సంత్య అహాసన్నిపసంహానాంధావల్యాత్ ధ్వనియోగాచ్చ హాస
 తోష్పేతౌ ||

మూ, ౩౩ { జడీకృతశ్రవణపథేనివాకసాంచ మూరివేదితీసు
 రాద్రిక్రిందరాః| అనథాకైరజనిపదగ్ధకామినీరతాం
 తగక్ష్వణితవిలాసకాశలైః || }

౩౩|| జడీకృతేత || దివమోకోయేషాంతేషాం దినాకసాం దేవానాంకంద
 రాంతగతానామిత్యక్షః-జడీకృతశ్రవణపథేనివాకసాం దేవానాంకంద
 సాపేక్షత్వేపిగమకత్వాత్సమాసః- చమూరివేదినాఘోషేసురాద్రిక్రింద
 రాఃమేరుగహ్వరాణి పితృ సతీవిదగ్ధకామినీనాం ప్రాధాంగనానార
 తాంతరేసురతమధ్యేక్షణితవిలాసాః కూజితసంపదస్తాసుయానికాశలా
 నితైరనితాకైరజనిజాతం-ప్రేయసాంబాధిర్యాదితిభావః-అత్ర శ్రోత్రజా
 ద్యస్సృవేశేషంగత్యా క్షణితానథాక్యహేతుత్వాత్ కావ్యలింగతదుజ్జీ
 వితేరక్ష్వణితానామానిథాక్యా సంబంధేపిసంబంధోక్తైరతిశయోక్త్యుత్తా
 నాదినయోరంగంగిభావేసంకరః||

మూ, ౩౪ { అరాణిభిర్ముగి సహాయధ్వనో హతాజిఘ్ముక్షవ
 శ్చ తరణమూర్వనిస్వనాః| అమర్వత ప్రథమసమా
 గమోవితంబిరోజ్ఞితంసురగణికాగ్రప్రసాధనమ్ || }

౩౪|| అరాణిభిరితి|| సహాయధ్వంతిగతీసహాయధ్వనః-సహచేతిక్ష్వనిష్-అ

తపవారాతిభిన్యధిహతాః-జిమ్ముక్షివోగృహీతుమిచ్ఛంతః స్వయంవరణకా
 మాః-గృహేసన్నంతాదుప్రత్యయః-సురగణికాః-అప్సరసః-శ్రుతరణతూ
 ర్యనిస్సవనాస్తత్యభిరోజ్యంతాః-యేణప్రవీరసంవాదాభావాదిభావః-
 ప్రథమసమాగమోదితంత్రమోహనమిత్యర్థః-ప్రథమ్యంవపుంసామి
 దంప్రథమత్వాదితిభావః-ప్రసాధనంతకుర్వతపరిష్కృతవశ్య ఇత్యర్థః*
 ప్రణీకమప్రసాధనమిత్యనురః-అన్తస్వయంవరచ్ఛాశూర్యశ్రవణయో
 విశేషణగత్యాప్రసాధనమేనుత్వావ్యవృత్తిమ్ ||

మూ, ౩౫ { ప్రచోదితాల్లవరిచితయంతృకర్మభినిషాదిభిని
 గతయతాంకుశక్రియైః | గజాస్సకృత్కరతలల్
 లలాలికాహతాసకృత్ప్రణదితఃఘంటమాయ
 యః ||

౩౫|| ప్రచోదితాల్ల||వరిచితయంతృకమసాదికృత్యంతయైస్తైఃస్వభ్యస్త
 గజశాస్తైరిత్యర్థః-అతపవపిదితయతాంకుశక్రియైతయాతాఖ్యపా
 దాంకుశకమణీయైస్తైః* పాదకమయంతస్తోక్తంయతమంకుశవారణ
 మితిహలాయుధః-నిషాదిభిర్వంతృభిఃప్రచోదితాః-ప్రేరితాః-గజాః-సకృదేక
 వారమేవకరతలల్లాలాభిః-పాణీతలచలితాభిలాళికాభిరంతనాడికా
 భిఃపరాస్తాడితాస్తథాప్యసకృత్ప్రణదితాముహుర్ధ్వనంత్యోఘంటాయ
 స్త్రికమణితతథాతయయః-ప్రస్థాశుమాగతాః-స్వభావౌక్తిః||.....

మూ, ౩౬ { సవిక్రమక్రమణచలైరితస్తగ్లప్రకీర్ణకైఃకు
 సతిభవక్షితేరజః| వ్యరంసింహురబుజసస్యకృష్ట
 యస్తరంగమాదభినవభాండధారిణః ||

౩౬|| సవిక్రమేతి||సవిక్రమేణసాంప్రీవిన్యాసవిశేషేణక్రమణేన-గను
 నేనచలైఃప్రకీర్ణకైశ్చనులైః-చానుగంతుప్రకీర్ణకవిశ్యమగః-క్షితేర
 జః-స్వఖురోద్ధతమితస్తతః-క్షిపతోనిరస్యతఇనస్థిగానిశ్చుప్తైయ-అభినవ
 భాండధారిణః-ప్రత్యగ్రాభరణధారిణః* స్యాద్భాండమశ్వాభరణమిత్య
 మరః-శురంగమాశురంగమేభ్యః-జాతావేకవచనం & జుగుప్సావిరామప్ర
 మాదాధానామపసంఖ్యానమిత్యపాదానత్వం||జనస్యదృష్టయోనవ్యరం
 సింహురవిరతాః-ఖలుగమెరుజైః-వ్యాక్పరిభ్రష్టరమభివరస్తైః-సదం & య
 మరచనమాతాంపక్షేపింకసేదఃఇతి నేటికేవృద్ధిప్రతీషేధః ||

౨౨౨ (మాఘకౌమ్యేసవ్యాఖ్యానై - సప్తదశస్కంధః.)

మూ, ౩౭ { చలాంగులీకిసలయముగ్ధతైర్లకైరన్యత్యతస్సుట
కృణకణతాలయానునౌదకస్తవకటభిత్తిసంగి
భిగ్గకలస్వరంహఘవగణైరగీయత॥ }

౩౭॥ అథత్రిభిశ్లోకైర్లకులకిమాహ॥చలేత్యాదిస్సుటంకృతఃకణతాలః
కణతాడనంయయాతయాన్విపఘటయాకత్రాన్య - చలాన్యంగుల్యప
వకిసలయానియస్త్రికన్వణితృథాడగ్ధతైఃకరహాన్తైఃకరణైరన్యత్యత
అనతినభావెలజ్ - నాదోదకేనద్రవాస్వాద్రాసుకటభిత్తిమగండస్థలమ
సంగిభిరాస్తక్తైఃమధువగణైఃభ్రమరగణైః - కలస్వరంహఘరస్వనమగీయ
తగీతంభావెలజ్ ॥

మూ, ౩౮ { అసిచ్యతప్రశమితపాంసుభిన్వహీనుదాంబుభి
ధృతైనవపూర్ణకుంభయాఅన్యాయశ్రవణ
సుఖఃసమున్నవత్పయోధరధ్వనిగురుయోగ్య
మానైః॥ }

౩౮॥ అసిచ్యతే॥ దృతౌనవపూర్ణకుంభాశిరఃపీడాకలశౌచయయాత
యాన్విపఘటయాకత్రాన్య*కుంభాఘటేభిమూర్ధానావిత్తమరః - ప్రశమ
ితపాంసుభిన్వహీదాంబుభిన్వహీఅసిచ్యతసితా-అసినైర్ముఖైఃకరణైఃశ్ర
వణయోఃసుఖయతీతిసుఖంసుఖకరం*సుఖహేతౌసుఖేసుఖమితశ్చబ్దాణావే
సమున్నవత్పయోధరధ్వనిగురుడద్యన్తైఃసుగజితగంభీరం - తూర్యంతవా
ద్యతవాదితం-స్వముఖబృంహణైరైవతూర్యంసంపాదితమిత్యర్థః॥

మూ, ౩౯ { ఉదాసిరైవననీధూతవాససస్తతస్తతోగగనలిహ
శ్చకేతవః । యతగ్గురగ్గువతీరుపుశాజ్జీణస్స
యంవ్యధీయతద్విపఘటయేతిమంగలమ్ । }

౩౯॥ ఉదాసిరభి॥పవనైసనీధూతవాససఃకంపితపటాః - గగనలిహా
భ్రంకమాకేతవౌధావృజాశ్చతతస్తతిఃతత్రతత్రఉదాసిరైత్తీప్తాఃఇతి
త్తంద్విపఘటయావ్రతీరుపుశావ్రతీఅభిముఖ్యవ్యయాభావః - యతోగ
చ్ఛతః - ఇనాలటశత్రాదేశఃశాజ్జీణః పురోగైస్వయంమంగళంవ్యధీ
యతవిహితం - అత్రశ్లోకత్రయేప్రస్తతద్విపఘటాఃశేషణసామ్యాదప్ర
స్తుతమంగళాచరణతద్విరపురంధ్రీప్రతీతేగమాసోక్షిరలకారః॥

మూ, ౪౦ { నమూన్య తామగమ దసాని వెశభూమ్ ప్రభూతతాం
దధతి బలవలత్వపి ఫయన్యభిద్రవతీ భువంయుగావ
ధౌ స రి త్పతి న సా సము ఘైరిక్త తామ్ || }

౪౦ || నేతి || ప్ర భూత తాం భూమానం దధతి దధా నెవలె సైన్యై చలతి ప్ర
త్యమా నేపి అసాని వేశభూః సేనాని వెశభూమిః - నూన్య శాంరిక్త శాంనాగ
మత్ - తథాహియుగావధౌయుగాంతే పయసి భువనభిద్రవన్యభిద్రవమానే
సతి-సరిత్పతిః సముద్రోక్త శాంసము ఘైరి-దృష్టా తాలంకారః ||

మూ, ౪౧ { యియాసి తామభ సభుభిద్వివస్య శాజనోజరన్తహి
వవిహణధూసరామ్ పుర్రిసతత్పరబలైః బమాచి
నీమల క్షయన్తి శ సభిధూమి తామివ || }

౪౧ || యియాసి తామితి || అథమభుభిద్రవ రేవ వివస్వాః - తెనయియాసి తా
యాశుమిష్టాయా తే సన్నం తాన్తి మణిక్యః - సశతోభి ధావతః - పరబలస్య
శక్తు సైన్యస్య కేయాన్తలతేధార యితీత చ్చాలిని - మల తెనో నివ్రత్య
యః - అత ఏవ జుతో వృద్ధ స్య నహిష స్యః హిష వ భూసరాధూమాం
పురోగై రిశ సభితో ధూమోస్యాః స జూశ సావభిధూమి తామి వజనో
లక్షయత్ - మభుభిదివివస్వ తెతిరూప క్షాన్తాపితా అగ్రదిగిధూమితోష్టై
తైతి సంకరః - అత్రాహుః అంగారిణీ రిగ్రవిష సయు క్రాయస్యాంగరవిష్టివృత్తిసా
ప్రదిష్టా - ప్రధూమి తాయాస్య కియాంధి నెతః - తేహః ప్రశస్తాః - శుభదా
శ్చ తాస్మ్యురితి ||

మూ, ౪౨ { మనస్వి నామునిశ గురు ప్రశి శ్రుతి శ్శుత స్తథానని
జన్మరంగనిస్వనః | యథాపురస్సగు రసముద్యత
ద్విషద్బలానకధ్వనిరుదక షణ్డయన్తనః || }

౪౨ || మనస్వి నామితి || ఉదితా ఉత్పన్నా గురుకుః హాతీశ్రుతిశ్రుతిః - ప్రతి
ధ్వనిర్యస్వనః - నిజమృదంగనిస్వనః - స్వసేనాతూర్య ఘోషః - శ్రుతస్స - త
థామనస్వి నాం మనోహరక షణ్డయత్ - నచక షణ్ - కృషిరయం స్వాక్షా
న్యంతః - యథాపురః అగ్రై సమర సముద్యతే సమరోద్యు కైద్విషద్బలేశక్తు
సైన్యై యెతన కాః తేహంధ్వనిగుదక షణ్డయత్ - ఏతే నేహం వీరస్థా యీగు
హవాత్సహః ఉక్తః - అత్ర భయంకరస్యాపిపర సైన్య ఘోష స్తో శాపదా
జనక త్వం మహావీరే మనవిరుధ్యత ఇతి విరోధా భాసోలంకారః - భయాన్య

౨౨౪ (మాఘకౌశ్యేనవ్యాఖ్యానే - సప్తదశస్కంధః.)

త్వత్తైవిశేషాక్షిః విరుద్ధకార్యోత్పత్తైర్విషమప్రభేదశ్చైతి సంకరః ॥ ...

మూ, ౪౩ { యథాయథాపటహరవస్సమీపతాముపాగమశ్చ }
 { హరివరాగ్రతస్సరః । తథాతథాహృషితవపుర్ను }
 { దాకులాద్విషాంపమూరజనిజనీవచేతసా ॥ }

౪౩॥ యథేతి ॥ హరిర్వరోజా మాతే వెతిహరి వరః*వరో జా మాతృషి
 క్షయో రితి విశ్వః - తస్మాగ్రతః సరతీత్యగ్రతస్సరః అ గ్రసరః ః పురో
 గ్రతోగ్రేషుసతే రితిటప్రశ్నయః- సపూర్వోక్తఃపటహర మ్రాయథాయ
 థాయావద్యవత్సమీపతామాసన్న తామిపాగమత్ - తథాతథాతావ
 త్తావత్ ద్విషాంచమూర్జనీవవధూరివ * జనీసీనుంఃనీవధూరితీశ్వః-చేతసా
 ముదాకులాఅన-దాకులాహృషితవపురోమాంచితాంగాహృషేర్లోమస్వి
 తీడాగమః- అజనిజాతా - జనైకతేరిలుజ్ఞః నీవజ నేత్వాదినాదీన్ ప్రత్య
 యః- పథావరసమాగమవత్ ప్రతిద్వంద్వసమాగమో మహిమాత్సహ
 వధానోపీరిసేనాయాశ్చత్యుపమాధా- తేన సైన్యయోరన్యోన్యశబ్దశ్రవణ
 కారిణీ ప్రత్యాసత్తిరాసీదితీవృజ్యతే ॥ ॥

మూ, ౪౪ { ప్రసారిణీతతఃశబ్దశ్రవణానంతరంసపద్యలంబననభాస్థలే ప్రసా }
 { రాగరూపిణా వృథావృతప్రలయజ కాలికాకృ }
 { ర్విగూరతగ్గప్రతిబలకైతనావలిః ॥ ॥ }

౪౪॥ ప్రసారిణీ తతఃశబ్దశ్రవణానంతరంసపద్యలంబననభాస్థలే ప్రసా
 రిణీవ్యాప్తా సమీరిణేనవాయునా భ్రమితేన పరాగణ రూపితా రుక్షీ
 కృతా । తతఃపప్రలయ జాయాః కల్పంతే సా దుర్భూతా యాః కాలి
 కాయామహాకాల్యాఅకృతీరివాశృతిర్యస్యాః సాప్రతిబల ప్రతిపక్ష సైన్య
 కైతనావలిధ్వజపంక్తివిగూరతో గూరా దలత్యుత తావతీ ప్రత్యా
 సత్తిరాసీదిత్యధాః ఉపమా లంకారః ॥ ॥

మూ, ౪౫ { తుణేనచ ప్రతిముఖస్యాదీధితి ప్రతిప్రభా స్ఫురదసి }
 { మృగఖదశనాభయంక రాభృశమపిదశనీయ }
 { తాంయయావసావసురచమూశ్చమూభృతమ్ ॥ }

౪౫॥ తుణేనెతి ॥ ప్రతిముఖస్యాభిముఖస్యోగ్దీధితే ఉష్ణాంశోః ప్రతి
 ప్రభాభిః ప్రతి ఫలితదీపిభిః స్ఫురద్భిదోదీప్యమానైరసిభిఃఖడ్గైరుః

ఖండుగ్గుఖకరందశనంయస్యాః సాదుర్దశై త్యథః అసావసురచమూ
శ్చైచ్చద్యసేనా తుణేనచ మూభృతాం హరిసై నికానాం భయం కరోగీతి
భయంక రాపిన్య మెఘునిభయేమకృత్తోతి ఖచ్ ప్రశ్యయః దశనీయ
తాంసు మోహరతామిడి రోధః | దృష్టివిషయతాంయయా విత్యవిరోధః |
అతపవిరోధా భా సోలంకారః ||

మూ, ౮౬ { పయోముచానభిపతతాం దివి ద్రుతంః పర్యయగ్ }
{ పరిత ఇవాతవస్యసః | సమక్రియస్సమవిషమేషన్ }
{ క్షణాత్ క్షమాతలంబలజల రాశిరానశే ||

౮౬ || పయోముచామితి || అథాసురసేనా దశనా నలతరం సమవిషమే
ఘనిమోన్నతేఘసక్రియస్తుల్య సంచారః బలజల రాశిః సైన్య సాగ
రః | దివి పూర్ణిన్ద్రుతమభిపతతామభిధావతాంపయోముచాం సంబంధీ
ఆశవస్యవిపర్యయః చ్ఛాయేవ పరితః క్షణాత్ క్షమాతలం భూతలంత
నశేవ్యాపకతతలదెరిత్యభ్యాసదీఘః | అశ్నోతే శ్వేనుడాగమః ఉపమా
లంకారః ||

మూ, ౮౭ { నమాపురః క్షణమి వపశ్యతోమహాశ్చనూదరస్థిత
{ భువనత్రయస్యతత్ | పిశాలతాం దధతిని తాంత
{ మా యి తేబలంద్విషామ్మధుమధనస్యచక్షుషి || ... }

౮౭ || మమావితేపురోక్తే క్షణమి వపశ్యతః క్షణమాత్రం విలోకయతః ఇ
వశబ్దోవాక్యాలంకారేణ నోక్తోదీయస్యదరేమతోస్థితం భువనత్రయం
యస్యతస్యహరేసంబంధినిపిశాలతాం వైపుల్యందధతిదధానె నితాంత
మాయతేదీఘేన్ద్రాఘీయసిచక్షుషిమహత్తత్ ద్విషాంబలంమమావప్య
తేక్షణవీక్షణాదేన పరబలై యత్తాంపరిచిచ్ఛేదెత్యథః క్షోదీయస్య
పిశతోభువనత్రయంపరిచ్ఛిరతః హరేరతిసుహతిచక్షుషిలబ్ధబలపరిచ్ఛే
దః కియానితిభావః | త్రయభువనత్రయాపేక్షయాఆధారస్యకుక్షేరల్పత్వా
చ్చక్షురపేక్షయాధేయస్యబలస్యల్పత్వాచ్చాధికాలంకారః సంకీర్త్యతే || ..

మూ, ౮౮ { భృశస్వదగ్ధపులకవికాసి మూతయోరసాధికేషు
{ ససినివిష్టసాహసాః ముఖేయధస్సవదిరతేరివాభ
{ వనసంభ్రమాః క్షితివచమూవధూగణాః ||

౮౮ || భృశేతి || క్షితివచ మోవధస్సవదిరతేరివాభావః రతేరివేలింగా

౧౧౬ (మూఘకావ్యే సవ్యాఖ్యానే - సప్తదశ స్కంధః.)

౧౯ - తాసాం గణాః యుధోముఖే యుద్ధరంభే రత్నభేరత్యారంభ ఇవ సపది
భృశంస్వివ్యం తీర్థభృశస్విదః క్షిప్ - పులకవికాసి మూర్తయో రోమాంశోదం
చితగాత్రాః రసః వీరః శృంగారశ్చ తేనాధికే నిభౌరే ఘనసినివిష్టసాహ
సాః ప్రవిష్టధాస్తాః క్యంసం భ్రమాః సత్వరాశ్చభవన్ - గూర్భశీవధూ
నాంసురతకనుజ్యుత్తంత తాతాదృశీచ మూనాం సమగకమణీశ్చుపమా
భవాపతే నైతేహం సమరసురతయోః సమరసస్వం వ్యజ్యతే ||

మూ, ౧౯ { ధ్వజాంశుకైః క్రుణవనుకులమారుతప్రసారితైర్
ప్రసభకృతోపహూతయః | యమానభిద్రుతతర
ముద్యతాయుధాక్రమభావరం రయ మరయ్యప్ర }
పెదిరె ||

౨౦ || ధ్వజాంశుకై రితి || ఆరయః నైవ్యవత్కృః ఆనుకులమారుతేన ప్రసా
రితైః ధ్వజాంశుకైః ప్రసభంబలాత్కారైః కృతోపహూతయః
కృతాహ్వనా ఇవేవ్యతః | యమానభిగూదవాక్ ప్రతిక్రుతత
రముద్యతాయుధాః | ఉత్క్షిప్తశస్త్రాస్తం తః క్రుధాక్రోధేన పరంబధి
కంరయః - త్వరాం ప్రపెదిరె - ధ్వజాంశుకదళానోన్మత్తైః ధహేకుకస్య
శీమ్రాభిపాతస్య ధ్వజాహ్వన హేతుకత్వము త్వే శ్యతే ప్రవమితి ||

మూ, ౨౦ { హరెగపప్రతిపరకీయనాహినీమధిస్యగుప్రవవృతి
రెవమూచరాః | విలంబికున్న ఖలు సహానునస్విన్తో }
విధిత్సత్కలహనువెక్కువిద్విషః ||

౨౧ || హరె రితి || హరెరపిచ మూఘచరంతీతిచ మూచరాః సైనికాః కచరై
ష్టః - పరేషామిమాః - పరకీయాః పరిశబ్దాదజంతాత్ ఫసత్వయః తావహి
నీః సేనాప్రతిపదిస్యదంబధికరయం యథాతథా తరసితురయస్యదత్తయమ
రః - ప్రవవృతిరైప్రవృత్తాః తథాహిమనస్విన్తోధిరాః కలహం యుద్ధం - విధిస్య
తః విధాతుమిచ్ఛతః - దధాతేః సన్నంతాల్లటః శతరీయావం - తాద్విషః శ
త్రానవెక్కువిలంబితుం శకధృషెత్పాదినాతుముప్రత్యయః సహం తే ఇతి స
హాః కమాః - పచాద్యత్ - నఖలుసామాన్యేన విశేషసమర్థనరూపోధాంత
రన్యాసః ||

మూ, ౨౧ { ఉపాహితైర్వపుషినివాతవమణిస్ఫురన్తణిప్ర
సృతమరీచిసూచిభిః - నిరంతరం నరవతయోరణాజి
రెరరాజిరేశరనికరాచితా ఇవ ||

౫౦॥ ఉపాహితైరితి॥ రణాజిరెరణాం గణేనరపతయో రాజానోవపుషి ఉపాహితైరాముక్తైః స్ఫురన్త్యో మణిప్రస్ఫుతా రత్నైరితామరీచయ ఏవసూచయోయేషాః శైః నివాలవనూభిః అచ్ఛిద్రకంచక్తైః తనుక్రవమణకంచుకమిన్ద్రిమః॥ నిరతర నీరంధ్రంశరనికరైరాచితాః ప్రతాభవరరాజైర్వైభవాంచనప్రానామిన్ద్రవికల్పాదైత్యాభ్యాసలోపాభావః - మణిమరీచి మసాదృశ్యాచ్ఛరనికరంత్వత్ప్రేతౌ॥

అథోచ్చకైః జ్వలంతకపోతకంధ రాతనూరుహ ప్రక
 మూ, ౫౨ { రవిపాండురద్యుః | బలైశ్చలచ్చరణవిధూతముచ్చ
 లద నావలీరుచచరతక్షమూరజః॥

౫౦॥ అథేతి॥ అథానంతరం ఉచ్చకైరున్నతంజరతక పోతకంధ రాతనూరుహ ప్రకరవిపాండురద్యుః జీవాపారావతకంధ గారోమనికరధూసరచ్ఛాయమిత్యవమాః పారావతకలరవఃకసాతభగ్నమరః - బలైః సైన్యైశ్చలచ్ఛరణైర్విధూతం చైరతంఉచ్చలమత్పతత్ - త్నమూరజోగూరణుకత్పాఘనావలీమేఘపంక్తిరుచచరతసంచక్రామైత్యర్థః ఉచచ్ఛరః సకమణాదిత్యాత్మనైవదం - అస్య ప్రత్యుదాహరణముచ్చరనితి - అత్ర గూరణోమేఘమండలాసంబంధేపి సంబంధోక్తైరితి శయోక్తిరుపమాసంకీర్ణాః॥

విషంగిభిః క్వచభితోనిరంతరం తురంగమైరుప
 మూ, ౫౩ { రినిరుద్ధః గణాః | చలాచలైరనుపదమా హతాః
 ఖురైర్విబభ్రముశ్చైరమధవపథాలయః॥

౫౩॥ విషంగిభిరితి॥ చలాచలైశ్చటులైః ఖురైరనుపదంత్రతిపదంత్రహతాః ఉద్ధతాః తథావృభితోనిరంతరం - నీరంధ్రం విషంగిభిర్విధిః శైః తురంగమైరుపరినిరుద్ధోనిగణమోయాసాంతాః - గూలయః క్వచిత్ - చిరమధవపవవిభ్రమునానూత్నైః తురితభావః - అత్రోద్ధూతానాం అథోభ్రమణవిరోధస్య పరినిగణమనవిరోధేన పితృషణగత్యా పరిపోరాత్నావ్యలంకసంకీర్ణావిరోధాభాసంకారః॥

గరీయస్సప్రమరముఖస్య రాగిణోరజోభవద్వ్య
 మూ, ౫౪ { వహితసత్వముత్తటమ్ | సిస్పతతస్సరసిజజన్తనోజ
 గద్దలస్యతుక్షయముపనెతుమిచ్ఛతి॥

౫౪॥ గరీయసశ్చితి॥ గరీయః సర్వలూకపితామహత్వాత్సా జ్యతరస్యత

౨౨ (మాఘకావ్యేసవ్యాఖ్యానే - సప్తవశస్సగణః.)

వ్యత్రమహత్తరస్య-ప్రచురముఖస్యబహుముఖస్యచతుర్ముఖస్యైత్యర్థః-
అన్యత్ర బహుప్రవాహస్య-రాగిణోరక్తవణస్యఅన్యత్రరణేరాగిణోను
రాగవతఃపవంభూతస్యసరసిజజన్తనోబ్రహ్మణోజగస్సీసృక్షతః-జగత్ ప్ర
క్షుమిచ్ఛతః - సృజేసన్నంతాల్లటఃశత్రాదేశః వ్యవహితసత్వం-తీరస్త
తీసత్వగుణకం-అన్యత్రఃరోహితజంతుకం-రజోరజోగుణోరేణుశ్చేత్కట
ముద్రిక్తగుభవత్ - బలస్య సైన్యస్యశుజగత్క్షయముపనేతుమిచ్ఛతస్స
తోభవత్-అత్రబ్రహ్మబలయోగోగ్రియస్తాపిదిసాధమ్యేపి రజశ్శబ్దేనప
కస్యసిస్యతోరన్యస్యసంజిహీయోరితివ్యతిరేకః శ్లేషాథ్యాపితశ్చతీసంకరః॥...

మూ, ౫౫ { పురాశరక్షతిజనితాః సంయుగేన యంతిన్గప్రసభ
మస్సృజ్యపంకతామ్ | ఇతి ధ్రువంవ్యలగిమరాత్తభీ
తయగ్గఖముచ్చక్తైరనలసఖస్యకైతవః॥

౫౫॥ పురైతి॥ సంయుగే యుద్ధసంశరక్షతిజనితానిఅస్సృజ్యక్షతజానినో
స్తాకప్రసభంప్రసహ్యపంకతాంపురానయంతిసేవ్యంతి * యావత్పురాని
పాతయోలఁడితీభవిష్యదథేలట్ ఇనీశ్శమాలోచ్యధ్రువమాత్తభీతయఃప్రా
ప్తభయాస్సంతో నలసఖస్యాగ్నిమిత్రస్యవాయోః కైతవోరైణవః- తల్లిం
గత్వాత్తస్యేతిభావః ఉచ్చక్తైగున్నతంఖమాకాశంవ్యలగిమః విలగ్నాః
ఆరూఢాశ్శత్యథాః- ధ్రువమిత్యత్రైత్యోయామ్॥

మూ, ౫౬ { క్వచిల్లస్త్వననికురుంబకబురగ్గక్వచిద్ధిరణ్డయకణ
పుంజపింజరః | క్వచిచ్ఛరజ్జలధరఖండపాండవగ్గఖు
రక్షతక్షీతితలరైఋదువ్యయా॥

౫౬॥ క్వచిరితి॥ క్వచిల్లసత్ ఘననికురుంబవన్న వాఙ్రపటలవత్కబురః
శబలః-క్వచిద్ధిరణ్డయకణపుంజపింజరః-కనకచూణా రాశికపిశః - క్వచిత్
శరజ్జలధరఖండపాండవఃశరన్యైఋఖండశుభ్రః-ఖురక్షతస్యక్షీతితలస్య
రైఋదువ్యయాఉజ్జగామ-అత్రాపమాత్రయస్యసంస్పృష్టిః॥

మూ, ౫౭ { మహీయసామృహతిదిగంతదంతి నామనీకజైరజసి
ముఖానుషంగిణి | విసారితా మజిపాత కౌకిలావలీ
మనీమసాజలదమదాంబురాజయః॥

౫౭॥ మహీయసామితి॥ మహతిఅనీకజేసేనాసముత్తేరజసిమహీయసాం-ది
గంతాపవంతినః-తేషాముఖానిప్రరోభాగాపవముఖాన్యాననానీతిశ్లిష

(మాఘ శావ్యేన వ్యాఖ్యానే - సప్తకశస్సగః.) ౧౬౨౯

రూపకం-తేషు అనుషంగిణిల గ్నైసతికోకిలావలీవన్తలీమసాఃమలిసాఃజలతాది
 జ్ఞుఖసంగినపవయమేఘాస్తపవమదాంబురాజయోనుదరభావిసారితాం
 విస్తమరత్వమజహతలగచ్ఛప్రాప్తాఇత్యథః-పాంసుపాతస్యదంతినాం
 మదహేతుత్వాదితిభావః-తదుక్తంమహాభారతే. స్త్రీయోజారేణకుప్యం
 లిగావస్త్వచ్ఛందచారతఃకుంజరాఃపాంసువషేణబ్రాహ్మణాఃపరనింజ
 యేతి-దిగంతలంబి నోమేఘాః సేనారజోమేల నాన్యహుబీభభూవురిత్యర్థః-
 అత్రదిగంతేషుతస్యేఘేషుచదంతిత్వతన్తదత్వరూపణాత్-సమస్తవస్తువర్తి
 సావయవరూపకంతద్దేశుకంచముఖమేవముఖమితిశిష్టవరంపరితమితిసంక
 రః-అజహతేతిఽహంజోలజీతజీశ్చ శ్చాభ్యస్తయోరాత ఇత్యాకాంఠోపశ్చ
 అదభ్యస్తాదిత్యదాదేశః ॥.....

మూ, ౫౮ { శిరోరుహైరలికులకోమలైరమీముఖామృధేన్ముఖ
 యువానపవమాబలోద్ధతంధవలితమూర్ధజా }
 నిత్యధ్రువంజనాజరతఇవాకిరోద్రజః ॥.....

౫౮॥ శిరోరుహైరితి॥ అలికులకౌమలైరలికదంబమేచకైరిత్యథః- శిరో
 రుహైః కేశైసుపలక్ష్మితాః అత ఏవామీజనాయువాన పవసంతఃముఖావ్య
 థామేవ * వ్యథాకేతువృథాముధేత్యమరఃమృధే యుద్ధే* మృధమాన్మం
 దనంసంఖ్యమితి యుద్ధపర్యామెష్వమరః-మామృషతనమ్రయంతాం-
 మ్రయితే మాణిలుజీశ్చ సమాజ్యోగ ఇత్యదభావః శ్చ శ్చైతిసిచాకి
 త్వాన్నగుణః- ఇశీత్యమాలోచ్యేత్యథః- బలోద్ధతంధజకత్పుధవలిత
 మూర్ధజా-ధవలీకృతకేశా-జరతఇవాకిరోత్-వృద్ధానేవాకిరోది
 త్యథః-ధ్రువమిత్యుత్యైత్యాయాం అత్రేవశబ్దస్యావధారణార్థత్వా
 న్నపానగుక్త్యం- ఇకాపమ్యేవధారణేఇతివిశ్వః-ప్రవయాఃస్థవిరోవృద్ధోజీ
 నోజీకో-జరన్నపీత్యమరః జీర్యతేరత్యన్నితిఅత్యప్రత్యయః॥.....

మూ, ౫౯ { సుసంహతైదదపిధామసీయతేతిరస్తృతింబ
 హుభిరసంశయంపరః। యతఃక్షితేరవయవసంప }
 దోణవస్త్విహాన్నిధేరపివపురావరీశత ॥.....

౫౯॥ సుసంహతైరితి॥ ధామతేజోదధపిదధానోపి-తేజస్వ్యపీత్యర్థః-పరో
 న్యఃసుసంహతైఃసుసంగతైఃప్రరైరైక్యంగతైశ్చబహుభిస్తీరస్తృతింసీయతే
 అసంశయంనిశ్చితం-అథాభావేవ్యయాభావః-సతఃయతః అణవఃసూక్ష్మా

౧౩౦ (మామకావ్యేసవ్యాఖ్యానే - సప్తశస్త్రగణః)

క్షితేరవయవసంపదోఽణుసమృద్ధయః-త్విహంనిధేః సూర్యస్యాపివపురావ
రీషణితచ్చాదితవత్సః-వృజోలుశీశక్ష్-వృతోవేణ్యటానీఘణవిశేషేణసా
మాన్యసమర్థశ్చయాసోధాంతరన్యాసః॥

మూ, ౬౦ { మృగద్రవక్రచరణతుతక్షమాణలోల్లసస్పహు }
{ లరజోవకురిణిమోయుగతుయతుణిరవగ్రహేజ }
{ గత్పయోనిధేజలభవమగ్నమాబజౌ॥ }

౬౦॥ మృతే॥ మృతంశీఘ్రవతాంధావతారధానాంచరజ్జేష్వక్రైః
క్షణాత్-ఘృణ్ణాత్-క్షమాణలామల్లసతా ఉత్పాతాబహులినసాం-ద్రేణర
జసావకురిణిమాచ్ఛాదితం- జగత్-యుగతుయతుణేకల్పాంతకాలేనిరవగ్ర
హేని-ప్రతిబుధపయోనిధేజలమగ్నమివాబభాఃత్వై త్వేక్షా॥

మూ, ౬౧ { అనుస్టుపది నకరవక్త్ర కాంతయోరజస్వలాంపరి }
{ నుగితాంబరశ్రియఃఃదిగంగనాఃక్షణంఃఃలోకనక్ష }
{ మాశ్శరీరిణాంపరిహరణీయత్రాయయాః॥ .. }

౬౧॥ అనుస్టుపది॥ అనుస్పండితనకరస్త్వేవవక్త్రస్యకాంతిర్యాసాంతాః-ర
జోఽణురైవరజలగణః-మాసామస్తీరిరజస్వలాః-రజగ్నకృష్ణానుజీవరిషదో
వలజిణ్యనైవమాశ్చధీయోవలచ్ఛత్యయః-ధూనిధూసరాః-ఉదక్యాశ్చ-ప
రినులితాపరిణః-సంజాతమలా అంబరస్యాకాశస్యేవాంబరస్యవస్త్రస్య
శ్రీర్యాసాంతాః - అణపవాఃలోకనక్షమాఃలోకనానహాః-ఃఃఃపాం
నాఃఃఃదిగంగనాఃశరీరిణాంప్రాణీనాంక్షణమూషాశ్చాలంపరిహరణీయత్రామగ
మృతాయయాః-తస్మాన్మలవద్వాససానసంపదేతేత్వాదివిషేధాదితిభా
వః-శిష్టపరంపరితిరూపకమ్॥

మూ, ౬ { నిరీక్షితుంవియతిసమేశ్యకౌతుకాత్పరాక్రమంస }
{ సరముఖేనహీభృతామరజస్తతావనిమిషలోచ }
{ సోత్పలవృధాకృతిత్రిదశగణ్యపలాయత॥ }

౬౨॥ నిరీక్షితుమితి॥ త్రిదశగణోదేవగణః-సమగముఖేరణారంభేనహీ
భృతాంగాజ్ఞాంపరాక్రమంనిరీక్షితుంవియతి-కౌతుకాన్యమేశ్య-రజస్తతార
జస్తామే-నిమిషంఃఃత్వగమిషోణిపక్షపాతరహితానినిమిషేపచాద్యచ్-
కుటాదిశ్వాన్నగుణః-తేహంలోచమోగ్ధలానాంవృధాకృతిదుఃఖకారి
శ్వాంసత్యాం-కృత్తోక్సిప్-పలాయతఅధావత-పరాసూర్యాదయత్యై

౨౩౨ 4 (మాఘకౌశ్యేనవ్యాఖ్యానే - సప్తదశస్కంధః)

చనం-ఏకతాంభూలోకతామేవాగమత్-స్ఫుటమిశ్య తై యోగ్యామ్ || ...

మూ, ౬౬ { సమస్థలీకృతవివరణపూరితా మహీభృతాంబలరజ
సామఘాగుహః | రహస్య పావిధురవధూర తాథి
నాంనభస్పదాముపకరణీయతాంయయుః || }

౬౬ || సమేతి || సమస్థలీకృతానివివరాణినిమ్ననియేనతేన-బలరజసాపూరితాః సమహీభృతాంభూధరాణాం మహాగుహః-రహారహసి-ఆత్యంతశంయోగైద్విశీయా-శ్రవయావిధురాణాం విలక్షణానాం వధూనాంతం సురతమథా-యత ఇతితదిథి నాంనభస్పదాంసురాణాం ఉపకరణీయతాముపకారకత్వంయయుః-తాసాంరజఃపూరణాత్పుంసామంధంకరణత్వానితిభావః కృత్యల్యుటాబహులమిత్యనీయరః కర్తృధృతాఅశ్రరజఃపూరణస్యవిశేషగత్యోపకారకత్వాత్ కావ్యలింగభేదః-తథోపకారకత్వాసంబంధేపినంబంధోక్తైరతితయోక్తిశ్చనంకరః || ||

మూ, ౬౭ { గతేముఖచ్ఛదపటసాదృశీంస్పృశ్యపదస్తిరోదధిఘ
నైరజస్యపి | మదానిలైరధిమధుమాత గంధిభిద్వి
పాద్విపానభియయురైవరంహసా || }

౬౭ || గతఇతి || చ్ఛాద్యతేనైవైతిచ్ఛదఃముఖస్యచ్ఛదోముఖచ్ఛదః పుంసంజ్ఞాయాంఘః ప్రాయశేతిఘప్రత్యయః చ్ఛాదే ఘోద్వ్యవసగ్-స్యో-పూస్యః-సచాసాపటశ్చతత్సాదృశీంసాదృశ్యం-బ్రాహ్మణాదిత్వాత్ పృథ్విషిద్గారాదిభ్యశ్చైతిజీవనచపిత్తరణాదీకారోబహులమితివామనవచనాద్వైకత్వికః-గతేప్రాప్తేగజానాంయుద్ధపూర్వకాలేముఖావరణకారణాత్-తత్సన్యతేఘనైసాంరైరజసిన్యశోద్వప్తైః-పథోమార్గా-తిరోదధతి-చ్ఛాదయతీసత్యపి-అధిమథో-అధికమకరందస్యమాతస్యేవగంధోయేషాంతేషు ఉపమానాచ్చైతిగంధస్యేత్వేతదేకాంతగ్రహణంతువ్యభిచారి-మదానిలైరధిజ్ఞానైద్విపాఃద్విపా-గజాప్రతిగంహసావేగేనాభియయురైవ-అత్రతిరోహితదృష్టైరభియానవిరోధస్యమదానిలైఃపరిహారాద్విరోధాభాసోలంకారః ||

మూ, ౬౮ { మదాంభసా వరిగతితేన సప్తధాగజాజనశ్శమి
తరజశ్చయానధః | ఉపర్యవస్థితఘనపాంసుమండ
లానలోకయత్తతపటమండపానివ || }

౬౮ || మదాంభసేతి || కరాత్కృతిభ్యాంమేధ్రాచ్చనైత్రాభ్యాంబమద

ప్రతిరితిబాలకాప్యైకైఃసప్తథా సప్తభిః స్రోతోభిఃపరిగలితేన స్రుతేనమ
దాంభసా అధశ్శమితారజశ్చయామైస్తా - ఉపర్యవస్థితానితథైవస్థితా
నిఘనానిసాం ద్రాణిపాంసుమండలానిపూర్వోద్ధరజః పుంజాపమాంతా-
గజాజహోలోకస్తతా ఉపరివితతాః ఫలమండపాః ఏషాంతానివెత్సు
త్వై ట్టాఅలోకయత్ ||

అన్యూనోన్నతయోతిమాత్రపుకవగ్గపృథ్వీధరశ్రీ
భృతస్తస్వంతగ్గకనకావలీభిరుపమాం సాదామినీ
మూ, ౬౯ { దామభిఃపషాంతశ్శనుమానయన్ను పలనచ్చు
గారలేఖా యుధాగ్గకాలెకాలియ కాయకాలవపు
షగ్గపాంసూగజాంభోముచః ||

ఇతిశ్రీశిశుపాలవధేయదువంశయై భగవో

నామసప్తదశఃసర్గాః.

౬౯|| అన్యూనైతి||అన్యూనోన్నతయోను హేమాచ్ఛా యాః-అతిమాత్రపు
కవోత్యంతవిపులాః-అగపవపృథ్వీధరశ్రీభృతః-శైలశోభాధారిణఇంద్రశ-
నాలంకారః - కనకావలీభిగాభరణగత హేమగాజీభిః కరణైః-సుదామ్నా
వగ్నతేనైకనిశః-సాదామిన్యోవిద్యుతః- తెనైకదిగ్విశ్వప్రశ్నయోజీవ-
తాభిదానుభివసేదామినీదామభివిద్యుల్లతాభిఃఉపమాంసాదృశ్యంత
నస్వంతః-తటిశ్చైదామినీఽమృదిత్యమరః- అతులోపమాభ్యామితిసర్వశవచ
నస్యైవనిషేధాదిహసాదృశ్యవాచిత్యాత్మనీయా-ఉపలసంతఃశృంగారాః
సింహురాదిమండవాన్యేవలేఖాయుధానిసురధనూంషియేషాంతేతథోక్తాః
శృంగారస్సరతేమేఘరసేచగజమండనే- లెఖోలెఖ్యేసురఇతిచవిశ్వః- కా
లియస్యకాలియనాగస్యకాయవశ్చాలవపుషఃకృష్ణదేహః-గజాపవఅంభోము
చోమేమాఃకాలెయోగ్యకాలెవషాంతోమదాంబుముంచంతః పాంసూ-
శమంశాంతింతనయ-ప్రాసయ-రూపకాలంకారః-శామూలవిక్రీడితం
వృత్తమ్||

ఇతిశ్రీపదవాక్య ప్రమాణపారావారపారీణశ్రీమహేమాపాభ్యాయ
కౌలాచలమల్లినాథసూరివిరచితేమాఘకావ్యవ్యాఖ్యానే
సర్వంకషాఖ్యానైసప్తదశఃసర్గాః.

రః - అంగంపశ్చాదికంకరచరణాదికంచ భేదే - యథాకాంతాకాంగస్యోరు
మూగుణాకర - క రేణముఖంముఖంభజితథానై న్యస్యపత్రివస్త్రినాత్య
మశ్వే నెత్యాదిక్రమేణభేదేనతుప్యక్త మేతేత్యర్థః - వల్లభస్యేత్యుప
మయాసేనాయాఃసమరమరతయోః-సమరసత్వంవ్యజ్యతే||.....

మూ. ౩ { రథ్యాఘోషైర్బ్రహ్మణై వారణానామైశ్చ |
చృన్వాజినాం హేషయాచ | వ్రౌణమవ్యాపీత |
తంచుందుభీనామవృక్తగూడిశితప్రణాదః||..... }

౩ || రథ్యైః||సంఃతంవ్రౌణమవ్యాపీగగనస్పృక్-అన్యత్రసర్వగతశ్శత్రు
దుందుభీనాంరణభేగీణాంప్రణావోమహాఘోషః & ఉపసగాదసమాసేపి
ణోపదేశస్యోఃసత్వం - రథానాం సమూహూరథ్యాః త్రిషుద్వైపాద
యోరథ్యారథకట్యారథప్రజక్తశ్శత్రుః. ఖలగూరథాదితీయత్ ప్రశ్నయః
సమూహార్థే-తాసాంఘోషైవారణానాంబ్రహ్మణైఃకంతఘోషైః*బ్రం
హణంజగజ్జీవమితీవైజయంతీ-వాజినామశ్వానాంహేషయాఘోషేణ
చ*హేషాప్రేషాదనిస్సనశ్శత్రుః. గురోశ్చహలశ్శత్రుప్రత్యయటాప్.
విక్యః మేలనం- గచ్ఛ- అన్యత్రపదార్థశోధనాదద్వితీయతాంగచ్ఛ-
ఈశితా ఈశ్వరత్వోపాధిమా - పరమాత్మేన - ఈశేస్త్యచ్ - అ
వ్యక్తాభూత్-అయంచుదుభీఘోషశ్శత్రుభేదోభూత్-అన్యత్రజీవేశ్వరో
పాధివిలయాదయమీశ్వరోయంబీవశ్శత్రుభేదరహితోభూదిత్యర్థః. అత్రై
క్యగగనస్యపితేషణగత్యా అవృక్తహేతుత్వాత్తావ్యలింగముపమాంగమితి
సంకరః||.....

మూ. ౪ { రోషావేశాన్గచ్ఛశ్శత్రుప్రత్యమిత్రహభిశత్రు అభిముఖ్యేవ్య
యాభావః - గచ్ఛతాంధావతాంచూరాదుత్క్షిప్తాఃఉద్భృతాఃస్థూలాఃపీఠ
యాః-బాహుగ్వజాః-స్తంభాశ్చవబాహుప్రాయైస్తేషాంపాదాతానాంపదాతి
ముహూనాం*పాదాతంప్రప్తినహరిత్యమరః & భిక్షానిభ్యోన్తిర్గ్యగ్ని
స్తీర్యగాయతాశ్శత్రుః-లెభాశ్చవఖడ్గాః-ఖడ్గలెభాఃవైజయంతీసదృశ్యాః
కాశాసదృశ్యశ్శత్రుః*పరాకావైజయంతీస్యాదిత్యమరః & దృశ్యేక్ష్యశ్శేతి

౪ || రోషావేశానితి|| రోషావేశాత్ ప్రత్యమిత్రహభిశత్రు అభిముఖ్యేవ్య
యాభావః - గచ్ఛతాంధావతాంచూరాదుత్క్షిప్తాఃఉద్భృతాఃస్థూలాఃపీఠ
యాః-బాహుగ్వజాః-స్తంభాశ్చవబాహుప్రాయైస్తేషాంపాదాతానాంపదాతి
ముహూనాం*పాదాతంప్రప్తినహరిత్యమరః & భిక్షానిభ్యోన్తిర్గ్యగ్ని
స్తీర్యగాయతాశ్శత్రుః-లెభాశ్చవఖడ్గాః-ఖడ్గలెభాఃవైజయంతీసదృశ్యాః
కాశాసదృశ్యశ్శత్రుః*పరాకావైజయంతీస్యాదిత్యమరః & దృశ్యేక్ష్యశ్శేతి

వక్తవ్యమితివార్తికాత్ సమానశబ్దోపపదాత్ దృశైః క్షప్రత్యయః; దృశ్యైః చైతి
 వక్తవ్యమితివార్తికాత్ సమానస్యసభావః; భ్రేజరైః జైరైః - భ్రాజ్యదీప్తావితి
 ధాతోః - కఠారిలిట్ః - ఫణాంచసప్తానామితివికల్పాదేత్వాభ్యాసలోపా ఆ
 ధీయముపమా॥

మూ, ౫ { వక్త్రాబద్ధా కౌరి తేన ప్రయాతా మశ్వీయానాం
 ముచ్చక్రైరుచ్చలంతః | రోక్తా రేజఃస్థానకామూర్తిః }
 భాజోదపః స్యేచ్ఛవ్యాప్తదేహస్యశేషాః ॥

౫॥ వక్త్రాబద్ధాః కౌరి తేన కౌరితాభ్యేన గతివిశేషేణ ప్రయాతాంధావణాం-
 యా తేల్లబః శత్రావశః - అశ్వీయానామశ్వసముహానాం - కేశాశ్వాభ్యాం
 యథాచ్ఛావస్యతరస్యమితిఛ ప్రత్యయః - ఉచ్చక్రైరుచ్చలంతోగతివిశేషా
 దూర్ధ్వముత్పతంతః - వర్ధంతే ఇతివక్త్రాణాం పల్కాణబంధనవరత్రాః - వ
 క్త్రాంత్రపువరత్రయోరితివిశ్వః - వృధివపిభ్యాం రన్నిరక్తప్రత్యయః - ల
 ఘూపథగుణారపరః - తేషాం బద్ధాః స్థాపితారోక్తాః - స్థానకాః - స్థానకాః
 బుద్బుదాకారమండలాని వ్యాప్తదేహస్యసవాణాం గీణస్యమూర్తిః భాజౌ
 మూర్తీభూతస్య దపఃస్య అంతస్థతేజసః - శేషాః అంతరమానాద్భహినిర్గ
 తాలితరేకాశ్చనరేజురిన్య త్వేత్తా॥

మూ, ౬ { సాంద్రస్వక్లాతల్పలాశ్లిష్టకత్యై అంగీ శోభా
 మాపు వంతశ్చతుర్థీమ్ | కల్పస్యాంతేమారుతే
 నోపనున్నా శ్చేలుశ్చండంగండజైలాశ్వదేభాః ॥ ... }

౬॥ సాంద్రస్వక్లాః సాంద్రచమాణః - శైషికః కప్రత్యయః - తల్పలాః - పుష్ప
 వంశాః - తేషు శ్లిష్టాః - కత్యైః - నుధ్యబంధనవరత్రాయేషాం తే - చూష్యాకత్యై
 వరత్రాస్యాదిత్యమరః - గజానాం వింశత్యుత్తరశతాయుషాం ద్వాదశదశా
 భవంతితత్రచతుర్థదశాయాధాః ప్రాథమో భాస్తదేవాహ - అథచతుర్థీమాం
 గీంశారీరీం శోభామాపువంతః - చ త్వారింశద్వపః దేశ్యాశ్చ శ్చండః - ఇభాః
 గజాః - కల్పస్యాంతేమారుతేనోపనున్నాః - ప్రలయమారుత ప్రైరితాః - గండ
 జైలాః స్థూలపలాశ్చనచండంతీవ్రంశేలుః ప్రతస్థితైశ్చ త్యుపమా॥

మూ, ౭ { సంక్రీడుతీతేజితాశ్వస్యరాగాదున్యమ్యరామ
 గ్రకాయోత్థితస్య | రంభూ భాజా మత్సరూ
 స్స్యందనానాం హాహా కారం ప్రాజిత్కప్రత్య
 సంవత్ ॥

౭॥ సంక్రీడంతీతి॥ సంక్రీడంతీసంఘమాత్ కూజంతీః సమోకూజనఇతివ
క్రవ్యమితివనాత్ - కూజనే క్రీడోనుసంపరిభృశ్చైతి నాత్మనేవనం-రం
మయాభాజాం వెగభాజాం స్వంవి నానాంరథానామతుస్యచ క్రాధారికా
ష్టస్యధూర్గ్రనుక్షుః*ఆక్షుంరథాంగఆధారఇతివైజయంతీ- అనక్ష ఇతిని
పైధాత్ యుక్తః*పూరిత్యాది నానసమాసాంతః- గాగాత్ ఆరాంప్రతోద
ముర్యన్యతేజాతాపిత్యాహితాఅశ్వాయెనశస్య- అగ్రంచాసౌకాయశ్చసఉ
ద్ధితోయస్యశస్యోత్తస్థూర్వకాయస్యేత్యక్షణః అహితాగ్న్యదిత్యాస్మా
ధుః- ప్రాజితుఃసంరథేః*నియంతాప్రాజితాయంతాసూతః*క్షుగ్రావసారథి
రిత్యమరః- హాహాకారముగ్నాహవధానాక్షణ- హాహాకారశబ్ద- ఏవకారఇ
త్యత్రైవగ్రహణస్యోపలక్షణత్వాత్- అన్యత్రాపియధావశానంశబ్దై
శ్చేకారప్రత్యయః - అథవాహాహాకారంహాహాకరణం- భావేఘ్నప్రత్య
యః- ప్రత్యనందత్ - సాధుసాధిస్యస్వమోరతకి మిత్తు త్వే యే॥....

మూ, ౮ { కుర్వాణానాసాపగాయంతరాయంభూరేణా
నాన్యత్కృత్యనామాగ్నవాయుసంమార్జన్యోనూనము
ధూయమానాభాంఽప్రోచ్ఛైర్గతేతనానాంపతాకాః॥ }

౮॥ కుర్వాణానామితి॥ ఉచ్ఛైరున్నతాః-కేతనానాంధ్వజస్తంభానాంప
తాకావైజయంత్యః - సాంపగాయంతరాయం యుద్ధక్షిప్తుః కుర్వాణా
నాం * అరీకంసాంపరాయకమిశ్యమరః- భూరేణానాంమాజానాయప్ర
మాజానాక్షణ- వృష్ట్యనాంతకేనోద్ధూయమానాః - ప్రకంప్యమానాః-
స-మాజాన్యశోధివృత్తినిభాంత్య* స-మాజానీశోధినీస్యాదిత్యమరః-నూ
నమిత్తు త్వే యే॥

మూ, ౯ { ఉద్యన్నాదంధన్విభినిఘ్న రాణిఘ్నాలాన్యచ్ఛై
నుండలత్వందధంతి॥ ఆస్ఫాల్వంతేకాముకాణి
ప్రకామంహస్తానోహైగ్గుకుంజరాణాంఽగిరాంసి॥ }

౯॥ ఉద్యన్నాదమితి॥ ధన్విభిక్షణసుష్పద్భిః- వ్రీహ్యేదిత్వాదినిప్రత్యయః-ని
ఘ్నరాణికకకశానిఘ్నాలాఽపీవరాణిఉచ్ఛైరున్నతానిమండలత్వందధంతివ
తులతత్వందధానాని - ఏకప్రాకషణశాదన్యత్రస్వభావాచ్ఛైతిభావః-క
మణేప్రభవంతీతికాముకాణిధనూంషిక్షికమణిఉకభోఉద్యన్నానము
జ్జలంభమాణఘోషంయథాతథాకామనాస్ఫాల్వంతేస్త-పాటవపరీక్షార్థం

౨౩౪ (మాఘకావ్యేనవ్యాఖ్యానే - అష్టాదశ స్కంధః.)

పాణిభిగాస్పానితాని - హస్తినం ఆరోహంతీహస్త్యానో హైః పాదిభిః క
మణ్యణ్ - కుంజరాణాం శిగాంసీసాస్పల్యం తేన ఉత్సాహం ధామితి భావః -
అత్ర కామూకాణాం కుంజరశిరసాంచ ప్రకృతానామేవ నిష్ఠురత్వాదివిశేష
ణసామ్యేనాపచ్యమావగమాత్ కేవలప్రకృతాన్వదాతుల్యయోగితా ॥

మూ, ౧౦ { ముటానాదోనిస్సవోడిండిమస్య కైవేయాణా
నూక పూబృంహితాని ఆమేతీవ ప్రత్యసౌచక
గజానాముత్సాహం వాచమాధిరణస్య ॥

౧౦॥ ముటానాద ఇతి ॥ ముటానాకః - కింకెణ్యాది ఘోషః-డిండిమానాం
వాద్యః శేషాణాం నిస్సవః-గ్రీవాసుభవానాం కైవేయాణాం కంఠశృంఖ
లానాం గ్రీవాభ్యోన్మేచేధిభ్యో ప్రత్యయః-ఆరవః బృంహితాని బృంహణా
ని గజానాముత్సాహం మాధోరణ్యహస్తీపకస్య. ఆనూకాణాం హస్తీనకా
త్యనురః-వాచం హంహంకారాదిశబ్దః ఆమే ప్రత్య పూచన్నివసవమేవెత్యను
కుల మూచురివేత్యుత్ప్రేక్ష్య ఆమానుసత్యేస్తరణి ఇత్యుచురః ॥

మూ, ౧౧ { యాతైశ్చాతుర్విధ్యను స్తాదిభేదాదవ్యాసంగై
స్సాన్త్యనాల్లాసువాచ్చ శిక్షాశక్తి ప్రాహరక
శయంతోముక్తానుక్తైరాయుధైరాయధీయాః ॥

౧౧॥ యాతైరితి॥ ఆయుధేన జీవంతీత్యాయుధీయాః-ఆయుధజీవినః-శస్త్రా
జీవీకాంశపుష్టాయుధీయాముధికాస్సమా ఇత్యనురః ఆయుధాచ్చచేద
ప్రత్యయః-శిక్షాశక్తినుభ్యాసపాటవం దశయంతః-అస్తాదిభేదాదస్త్ర
ముహస్తాదికాత్ భేదాచ్చాతుర్విధ్యం యాతైః ప్రాప్తైః - సుష్టాభావః
సావ్యవ-లోహశుక్లనైశిత్యాదిగుణవత్సంతస్తాత్-ఉద్ధాత్రాదిశ్వాదభ్యప్ర
త్యయః-లాఘవాద్వేగవత్వాచ్చ ఇగస్తాచ్చలఘుపూర్వాదిత్యోన్ ప్రత్య
యః-అవ్యాసంగై రప్రతిబంధైః-మువ్యంత ఇతి మూక్తాని శరాదీనినమువ్యం
త ఇత్యముక్తాని ఖడ్గాదీనివత్రైముక్తాముక్తైరితి ద్వంద్వః - ఆయుధైః ప్రా
హరక-స్వభావానుప్రాసయోః సంసృష్టిః ॥

మూ, ౧౨ { రోహవేశాదాభిముఖ్యేన కాచిత్పాణి గ్రాహం
హస్తే పూవయాతౌ హిత్వా హేతికల్లవన్మష్టి
ఘాతంఘ్నుంతౌ బాహూబాహవివ్యాసృజేతమ్ ॥

౧౨॥ రోహవేశాదితి ॥ కాచిద్యోనోరోహవేశాన్ ప్రపారవశ్యాదాభిము

భ్యవరంహసా వెగెనై సౌపయాతామిథః ప్రత్యాసన్నా అనవపాణిగ్రా
హమన్యోన్యపాణిగృహీత్వాః ద్వీయాయాంచేతి ఇముల్ వ్రత్యయః.
హేతేశ స్తే హివాన్యగృహీతైః ఫల్యాదితిభావః. హేతేశ్చ స్తే శుశ్రుస్త్రీ
యోరితకేశవః మల్లనన్తల్లాభ్యాంశుల్యం. తేనతుభ్యమితివతి ప్రశ్నయః-ము
ష్టిభిహాన్వా-ముష్టిమాతంశ్చ కరణేహనఇతి ఇముల్ వ్రత్యయః- ఘ్నంతౌ
ప్రహరంతౌ-హంతెలబిత్తిత్రాదేశః-కషాదిత్వాదనుప్రయోగః. మిష్టి
భిఃఘ్నంతావితృథః-బాహుభ్యాంబాహుభ్యాంప్రహృత్యప్రవిత్తిమితి
యుద్ధంబాహూబాహువిభాహుయుద్ధంశ్చ తత్ర తేనైమితి సమాపేతి. బ
హువీర్యాభిచ్ఛేదకమూర్త్యుః పరభిచ్ఛేదకప్రత్యయః సమాపాంతః. అన్యేషా
వపివృత్తేతభిదీపకః. ప్రియప్రభృతిమహాతానవ్యయీభావశ్చాదవ్య
యత్వం. తత్ర వ్యాసప్రజ్ఞాంవ్యాసక్తవంతౌ. కతరీకమూర్త్యుః పరభి
త్వాత్ సేవదం-మల్లనదిత్యధికతాశ్రోత్రపూర్వోపమా.

మూ, ౧౩ { శుద్ధాస్పంగన్నకృదిత్వా, శ్చవంతోదూరాన్సుతా }
{ శ్చేషు, తాందశ్చయంశః । అంతస్సినంవిద్విషా }
{ మాపేశంతోయుక్తంచకుస్సాయకావజితాయాః॥ }

౧౩॥ శుద్ధాభిః శుద్ధానిరూపాః-నకర్ణిభిన్నానిరూపినినైవాగ్ని జ్వలితలేజనై
రితివిష్టేధాదితిభావః. అప్యత్రజాత్యాభ్యగళః-కృదిత్వా త్రాపిసంగంప్ర
తిబంధంప్రాశ్చవంశః-ప్రాప్తాః మర్వారాభ్యగళః-దూరాన్సుతాః
దూరగోపవసేషస్తాః. స్తోకాంతికమారాధకృత్ప్రాణీకై నేతిసమాశ్చిపంచ
మ్యుక్తాకాదిభ్యభ్యలుశ్చేమృతాంజవనవృందశ్చయంశః. విద్విషాంసే
వాం అంగస్సేచం-విభక్త్యథేవ్యయీభావః. అవిశేషః సేవాభ్యంప్రావి
శంతభ్యగళః-సాయకాః బాణాః-వాజితాయాః పక్షవత్తాగాః- అశ్వవ
త్త్వస్యచ-వాజోనిస్సేనపక్షయోరితిశ్చ. యుక్తవనురువంకమూచక్రుః
ఏవంవిదసేనాప్రవేశస్యతివాజినామసంభవాదితిభావః. అగ్రాభిధాయాః
ప్రకృతపక్షవత్తామాత్రం పక్షిణత్వాత్-వాజితైవ అప్రకృతాశ్వప్రతి
రోద్వని రేవనశ్చేషావకాశః. కింశుశ్చాదిపదార్థపంచకస్యవిశేషణగ
త్వాసాయకానాంయుక్తకారితాహేతుత్వాత్ పదార్థహేతుకం కావ్య
దింగమలంకారః.

౨౪౦ (మాఘకావ్యే సవ్యాఖ్యానే - ఆష్టాదశ స్సర్గః)

మూ, ౧౪ { ఆక్రమ్యా జేరగ్రిహస్కంధ ముచ్చై రాస్థాయా
 ఖోవీతశంకంశిరశ్చ | హేలాలోలావత్క్షగత్వా }
 తిమత్యకంద్యామారోహంతానభాజస్సఖైః || }

౧౪ || ఆక్రమ్యైః మాఘభాజః అభిమానవంతః ఉచ్చైరున్నతం - ఆజేయ్యథ
 స్థాగ్రిహస్కంధమగ్రభాగమంసప్రదేశంచాక్రమ్యైరుహ్యతథానంతరంశి
 రఃశిరస్థానీయంమధ్యభాగః (మూర్ధానంచ - వీచితంకందిశ్యంతః మాస్థాయా
 రుహ్య - హేలాసుయుద్ధలీలాసుచలోలా ఉత్సృజాస్సంతః అతిమత్యకంవ
 త్క్షగత్వా అమానుష యుద్ధంకృత్యైశ్యజః - అమానుషగమ్యమారో
 హణ మార్గం గత్వాసుఖేనానాయాసేనద్యాంస్వర్గమభ్రంకషం-గి
 రిభిఖరాదిక్రీడాస్థానంచ*త్యైస్స్వర్గసుగవత్క్షనోరిఃశిశ్వః ఆరోహంతా
 న్మాధాః*యుద్ధమానాఃపరశశక్త్యైస్సర్వయాంత్యవరాణ్నుబాధితమనుస్త
 రణాదితిభావః - యథాకశ్చిత్కస్యన్తీస-ధమూర్ధాభిరోహణక్రమే
 ణకించిద్దామారోహనుక్రితటానిక మారోహతి తద్వదితిప్రకృపవశేషణ
 మహిమానమానోక్తిరలంకారః ||

మూ, ౧౫ { రోదోరంధ్రంవశ్శుభానానిలోలైరంశస్యాంశ
 మాఘపిత్తైస్థావరాణి కేదిన్దుర్వైరేత్యసంయన్తి }
 పద్యాగ్గక్రీణంతస్తప్రాణమూల్యైర్యశాంసి || ... }

౧౫ || రోదోరంధ్రమితి || కేదిన్దురాఃగుర్నఃకుహరీఃసంయతోయుధపవని
 షీదంత్యాసుఖతినీషద్యాఃఅపరాణా* అపణస్తునిషద్యాయామిత్యమర్యఃసం
 జ్ఞాయాంసమజనిషదేత్యాదినాక్యప్ - ఏత్యప్రాప్యజీహ్వారాద్విణః కో
 ల్యప్ - దేహస్యాంతరభ్యంతరైమాపితైః - పరిచ్ఛిన్నైః - మాలేమాణోవా
 ణ్యంతాత్మహాణిక్త్యైఃఅక్షైఃత్యాదినాపుగాగమః*లోలైరంశిజైః ప్రాజై
 రైవమూల్యైః ప్రాణమూల్యైఃరోదస్యాద్యావవాప్తవివోరంధ్రమంతరా
 లం-వశ్శుభానానివాప్యప్సవంశి-అశ్నోతేలటః శానజాదేశః స్థావరాణి-
 స్థిరాణియశాంసిక్రీణంతస్తస్వీచప్రతిత్యజః - అక్రమ్యానైః ప్రాజైః త
 త్తోధికయశఃపరివర్తనాత్ న్యూనపరివృత్తిరలంకారః * సమన్యనాది
 కానాచయదావినిషయోభవేత్ - సాకంసమాధికన్యూనైఃపరివృత్తిరసా-
 చుతేతిలక్షణాత్ ||

మూ, ౧౬ { వీర్యే త్యైక స్తోమి కృత్యాప దానం సం గ్రాహా }
 { శ్రేమానినాం లజ్జితానామ్ | అజ్ఞాతానాం శత్రుభి }
 { ర్యుక్తముచ్చైః శ్రీమన్నామ శ్రావయంతి నిగ్నాః || }

౧౬ || వీర్యే త్యైకేతి || సం గ్రాహ శ్రేయోగం సేవీర్యే త్యైకాభ్యాం స్తామత ఇతి వీర్యే త్యైక స్తోమి విక్రమాహంకారోభి - అపదానముచ్చైశంక మాకృత్యా అపదానంక మావృత్తిమ్యుచితః - అజ్ఞితానాం మానిత్యాత్ స్వనామాభ్యా నేసం కూచవతామిన్యథః శత్రుభిరజ్ఞాతానాం అజ్ఞాత నామకానాం మానినాం మానశాలినాం బూరాణాం సంబుధిశ్రీమత్ శౌర్య శ్రీయుక్తం నామ నామధేయం నగ్నాః - వందినః * వందినీషివ శబ్దం ఇతి శబ్దః - ఉచ్చైస్తారం శ్రావయంతి - అయమసాక్షితి కథయామాసురిత్యర్థః - యుక్తం సర్వమేత దుచితమిత్యర్థః - అత్ర లజ్జామానయోః విశేషణకత్యావంది శ్రావణ హేతు త్వత్వావ్యుత్పత్తిభేదః ||

మూ, ౧౭ { అథావంతస్సమ్ముఖం ధారిణానామ స్వైరన్యోక్ష }
 { కాత్యాయ కాణామ్ వత్సవీరై రాస్సరోగాన్మనై }
 { దక్రాధేనాంధాగ్రాప్రావిశ్కపుష్కరాణి ||

౧౭ || అథావంతస్సమ్ముఖం ధారిణానామ స్వైరన్యోక్ష - అథావంతో భిముఖమావతంతస్సంతః అన్యైః - ప్రత్యక్షం ద్విభిస్సమ్ముఖం ధారిణానాం ధృతానాం - న్యోక్ష కాత్యాయ కాణాం శిగాసిలతానాం సులహశ్శ్రీ గ్రీవాభ్యశ్వాస్య లంకా గంధర్వైర్భక్తా ప్రత్యయః - పుష్కరాణి ఫలాని ఖడ్గముఖాన్యథః * పుష్కరం సూర్యవక్త్ర చ కాండేభ్యః ఫలపిచేదివత్సవః - వత్సాం సీపీతానీవవత్సః పీతైవత్సవైః ఆస్సరోః అముష్టైః * స్సరుః బద్ధాదిముష్టాస్యాదిత్యమరః * అజ్ఞాత్యాదాభివిధ్యోగితి కల్పాదసమాసః - అన్యసాస్వయమేవ పరప్రయత్నం వి నెత్యర్థః ప్రావిశ్క పుష్కరాః - అత్ర గ్రాంధాంధతాయా విశేషణకత్యాపుష్కరప్రవేశ హేతుత్వాత్ కావ్యుత్పత్తిభేదః ||

మూ, ౧౮ { మిశ్రీభూతేతత్ర సైన్యద్వయేపి పాయోణాయంస్య }
 { క్త ఆసేద్విశేషః - అత్తీయా సైన్యే పరాంచల పురస్తా }
 { దభ్యావతీనముఖోయగ్గపరోస్తా ||

౧౮ || మిశ్రీభూతేతి || సత్రయుద్ధే సైన్యద్వయేపి మిశ్రీభూతే మిలితే సత్తి పాయోణాయం విశేషః సాధారణధర్మో వ్యక్త ఆసీత్ - పురస్తాదగ్రయో

౧౪౨ (మాఘకావ్యేనవ్యాఖ్యానే. అష్టదశ స్కంధః.)

వరాంచః పరామృతాః పరేనీతి బావః. తెలస్త్రియాః అవధ్యాత్మనృతః. నభీ
తం నవరాః. మింద్రేషు శ్రవణేత్. యః పురస్తాన వ్యావృత్తః. కింతు సము
ఖోభిముఖః స్వకీయాపీభావః. అసావరః. శత్రువశాధ్యత్మనృతః. ప్రా
లుభ్యత్యతస్య న్వామి ద్రోహిత్యాదిత్యతః॥.....

మూ, ౧౯ { సర్వశత్రావనగనం సం గిరీశ్వరీన్ శ్చా కామంశౌ
రవేణావబధా । నీతాహస్తం వచయిత్వా పరేణ
ద్రోహంచ క్రైకస్య చిత్సాన్వకృపాణీ॥.....

౧౯॥ సదితి సర్వశత్రావచ్చుద్ధాకారశ్చాస్తు నీచశ్చాచ్ఛాంగ సంసంగిరీశ్వ
రంగ సంబంధిత్వం నీత్యాదిగుణగ్నవివక్షాయాశ్చ త్వశలోగుణవచనస్యై
తినపుంవద్భావః. కామంశౌరవేణానరేణావబధా సంయతాచక్రస్య చిత్సాన్వ
స్వకీయాశ్చ పాణీ అసిలతా. పరేణా న్యై నవంచయిత్వాన్వ త్తార్యహస్తం నీతా
స్వాన్వీకృతాననీద్రోహం హింసాన్వభివారంచ క్రైకృతవణి. అశ్రప్రకృత
కృపాణీపశ్యేషణసామ్యానప్రకృతజారిణీప్రణీతైః సమాస్తోక్తైః॥.....

మూ, ౨౦ { నీతేభేవంశౌతథా గాతినాశాశంభోదాభేశాన్తవే
ణాపకస్య । సాస్పృశజిన్గీష్ణమార్గస్య మూశౌక
విద్యుదీప్తకంకటేలత్యుతేన్న॥.....

౨౦॥ నీతాన్త్రాశ్రవేణశత్రుశా. ప్రజ్ఞానిశ్వాత్ స్వాభేన్ ప్రవ్యయః.
భౌతాయా ఉదైజితాయాః స్వశిష్టధారాయాః. అశిపాతాత్ అభిఘాతా
త్. భేదనీతేవిదారితే అంభోదాభేమేమశ్యామైవరస్యభటస్యకంకటేక
వచే. ఉదచ్చుతః కంకటకైజగరః కవణోన్యమిశ్యచురః సహస్రస్పృ
శ్యాసాస్పృశజిపరశ్శరైః శిష్టమార్గస్య శిష్టస్య మార్గః ప్రహరః వి
ద్యుదీప్తః శటిమజ్వలః లత్యుతేన్న ఉపమాంకారః॥.....

మూ, ౨౧ { ఆమూలాంశాన్వయకేనాయతేనస్యూతేబాహా
మంకుశ్శివ్రముప్తైః । ప్రాప్త్యానవ్యూహేదనాను
ప్రభైర్యాదప్యభ్రశ్యచ్యుతానన్యస్యపాణైః ।.....

౨౧॥ ఆమూలాంశాది॥ అన్యస్యభటస్య బాహూ అయతేన నీఘోణసాయ
కేన ఆమూలాంతాత్. మూలప్రదేశవర్తనం ఆకమిశ్యతః. వికల్పాదన
మాసః. స్యూతే ప్రాప్తేన అపహ్నం వెదనాన్వహా. ప్రాప్త్యానవ్యూహే
ప్రభైర్యాత్ త్యక్తైర్యాదపిభారయితుమక్షమాదపిమండుకేసంగ్రహణీయ

సందప్తాముష్టిర్యస్యశస్తా త్వాణైశ్చమూలకం సలకో సీ ఫలంచమూసం
గ్రాహణాముష్టిర్యస్యయిత్యశ్చమరః-నా భ్రాతృన్నావతత్ - అత్ర సాయకశీ
వన ముష్టిశ్చైవ యావత్ శేషణగత్యాద్యే ర్యత్యాగచమూ భ్రంశో ప్రతిహా
తుత్వా-త్రాప్యచింతితంః ||

మూ, ౨౨ { భిత్వా ఘోణామాయ సేనాధిపక్ష స్థాగిష్టస్థా
గాధాపయేణవిధః శిక్షాపేతా గాధుజ్ఞే
విభక్తిహతుంవక్తన్నాశక్తిస్థముఖోపి..... }

౨౨|| భిత్తితి || ఆయసేనాయోమయసేనా గాధో గృధ్రసంబంధీపక్షః
త్రయస్య తేన గాధ్రాపయేణ బాణవిశేషేణ - ఘోణానానాభిత్వా
ఘోణానానాచనానా కేర్యసరః అధిపత్యోవతుసి - విభక్త్యధావ్యయీభా
వః-విధః ప్రహతః-వ్యధేః క్షిమణిక్షిః క్షగ్రహిజ్ఞే శ్వాదివాసుప్రసారణం-
స్థూరిష్టస్థానవాహుశ్చైవ-శిక్ష్యే హేతుః-తస్య శిక్షాపేతా-శిక్షానిమిత్తే
నశిక్షాక్షణమితయావత్ క్షపష్టిహేతుప్రయోగిత్యపష్టి - గాధరజ్ఞానగాధ
పాశేనబద్ధితవేత్స్య త్వా-మూలముఖోవ్యశిక్షితముఖోపివక్త్రం-హస్త
హస్తాస్థునాశక్తీనశక్తః - శశిలుక్షే పుషాదిత్వాత్ జైరశానశశిక్షి
తోహిశిక్షావశాదబద్ధోపి-బద్ధనదానై అశిక్షిస్తస్యిబంధాహనయన్ముఖ
తముఖమపహరతీతిభావః-అపి-కరోగేతనవంవిరోధాభాసాలంకారః||.....

మూ, ౨౩ { కుంతేనైతిస్సాగినాహస్తమిష్టాన్వాజానయో
నంతినస్త్రస్యవిష్ట్రకమోదారంకీకణుకన్తు
కామాకీకవాజాత్యాస్సవిమోహేనయంతి }

౨౩|| కుంతేనైతి-అజానయః-కునీనాశ్చ-అజానయః-కునీనాస్త్వగ్రిత్య
మరః-శుభ్రాదిభ్యశ్చైవ-ధకప్రశ్యయః-సాదినాలశ్వారోహేణకత్తా-
ఉచ్చైగున్నతేనకుంతేన ప్రాసేనకరణేచహంతుంప్రహతుంవిష్టాదిభిప్రే
తాత్-నంతినస్త్రస్యవిష్ట్రవస్త్రస్త్రకవాభ్రాశేత్యాగినాశ్యన్ ప్రశ్యయః
తథాహిజాత్యా-కునీనాభివాశేయస్త్వశ్యయః - కీకణయేఉదారంక
మూమహాసారుపల-కతుంకామోయేహంతాకమూకామా-కుంకా
మనునసారపీతపకారలోపః-స్వమేషామస్త్రీసానిమిభశ్యా-సానిమి
న్నైశ్చర్యతనిపాతః-ప్రాపయంతిలజ్జయంతికిన్నప్రాపయంతిత్యక్షణః-అర్చి
ప్రాత్యాదివాపుగాగమః - సామాన్యేనవిశేషసమర్థనరూపాథాంత

రన్యాసః.....

మూ, ౨౪ { జేతుంజై త్రాశ్శేకిరెనారి సైన్యైః పశ్యంతో ధాలోక
 చుస్తేషుజాలాః । నా గారూఢాః పాస్వి తానిత్ర }
 యంతోదు గాణీవ త్రాసహీనా స్త సాని.....

౨౪॥ జేతుమిత॥ జేతారపవజై త్రాః-జయశీలాః-జైశ్చన్నంతాత్ ప్రజ్ఞా
 దిత్యాత్స్వైథేణ్ ప్రత్యయః-లోకంజనమధఃపశ్యంతఃస్వయముపర్వవస్తా
 నాత్ లోకమథ'నైశేషశ్చ తః-అధఃకృతమ్మన్యమానాశ్చ-అస్తేషుజా
 లాః-క్షీప్తశరనికరాః-త్రాసహీనాః-దుర్గాస్తత్వాన్నిభీకాః-నాగారూఢా
 గజారోహాః-త్రస్యంతీచ్చంతీత్ర సానిజంగమానః-చరిషుజంగమచరంత్ర
 సమింగంచ రాచరమిత్యనుః-పార్వతానిపర్వతసంబంధీనిదు గాణీగిరిదు
 గాణీత్యథః-శ్రయంతోధిత్వంతత్తవేత్సుప్రేతౌ-తేష్యేవంభూతాప
 వెతిభావః-అరిసైన్యైశ్చ త్రాభిఃజేతుంనశేకీరెచశక్తాబధూపురిత్యథః॥శ
 కైకమణిరీ-అత్ర హనుః-ధన్వదుర్గమ్మహీదుర్గానుబుర్గంవాత్సమేవ
 చ-నృదుర్గాగిరిదుర్గాంచానమాశ్రేణ్యవసేన్నృప-సర్వైశ్చైవప్రకారేణగి
 రిదుర్గాంగమాశ్రయేత్-తేషాహిబహుగుణ్యైః గిరిదుర్గాం పశిష్యత ఇతి॥

మూ, ౨౫ { విష్వస్త్రీ చీపేక్షిపా సైన్యవీచీరాజావంతగ్నా
 పూరుప్రయాతమ్ । బభ్రుమై కౌబంధుమిష్టాది }
 కృత్యుస్సింహోవాద్యో మండలం గౌరవరాహాః..

౨౫॥ విష్వగిత॥ పకః పకాకీచీరి-విష్వగంచతీవిష్వస్త్రీ చీసర్వవ్యాపినీః
 కవిష్వస్తైవయోశ్చతేరక్రమంచ తావప్రత్యయేతతేరద్రావ్యకేశః-భా
 తోరప్యంచ తెరుపసంఖ్యాంత్రక్షిగితచ్యేతజీవ్యఅవశ్యకారలోపేక్ష్యా
 వితిదీర్ఘః-సైన్యానివీచిరివ సైన్యవిచీరిత్యుపమితసమాసః-సింహో వెతిలింగాత్
 విక్షిపన్నపాకుర్వ-అంతరాజి మధ్యే క్వాపూరుప్రయాతం ప్రణవంత
 వ్రం-బుధుదిగృత్యుర్కప్తమిచ్చుస్క-కృశేసన్నంతాదుస్త్యయః-క్వాపి
 దూరంప్రయాతంసుగ్నంగోమణిడలంభూగోశందికృత్యురాద్యోవరాహాః
 సింహోవాసముద్రైశ్చ* ఉపమాయాంవికల్పై వెత్యనురః-అజిబ భ్రామప
 కవీరస్యకుతోభయమితిభావః॥.....

మూ, ౨౬ { యావచ్చక్రేనాంజరంబోధ నాయవ్య సారజ్ఞోహ
 స్థిచారిచదస్య । సేనాస్వానాద్వంశానామాశ్చనై }
 వహూలాస్తావ స్మరహాదానకుల్యాః॥

౨౬॥ యావదితి॥ వ్యస్తారంగజోత్థావనం జానాతీతివ్యస్తారజ్ఞః-హస్తీనిచర
తీతిహస్తీచారీయంతా-మదస్యబోధనాయోత్థావనాయాంజనముద్దీపనకర్తృ
యావన్నచ క్రతావత్తతఃప్రాగేవ*యావత్ప్రావచ్చసాకల్యేవధావిశ్యమ
రః-సేనాస్వానాత్సేనాకలకలశ్రవణాదిత్యర్థః-దంతినామాత్మనాస్వముమే
వస్థూలామహతోదానశుల్యామదసరితఃప్రావహాఃఇతిదంతినాముత్సాహ
తిరెకోక్తిః-అంజనాత్ప్రాక్దానాసంబంధేపితస్సంబంధోక్తైరతితయోక్తిః॥...

మూ, ౨౬ { శ్రుధ్యగంధాదన్యనాగాయమారాదారోదారం
ధూతముధావావమత్యః ఘోరారావధానితాశే }
షదిక్తైవిక్తేనాగగవర్యణంసీత్స్వపవ॥

౨౭॥ శ్రుధ్యన్నితి॥ మారాత్మారతపవగంధాత్-మవగంధామూ
వెత్యథః అన్యనాగాయప్రతిగజాయశ్రుధ్యగ-తంజిహ్వాసురిత్యథః
శ్రుధ(మ)హిత్యానినాసంప్రదానత్వం-నాగోధూతముధావిధూతమ
స్తకస్థ-ఆరోధారం-యంతారం-అవమత్యఅవధూయ-ఘోరారావై
దా-దుగుక్రందనేః-ధానితాఃఅశేషదిశోయతస్త్రితథాఉచ్చైరాక్ర
శతీత్యథః-శైషికఃకప్రత్యయః-స్వేస్వకీయపవస్వయాధ్యపవెత్యథః
పూర్వాదిభ్యోనవభ్యోవెతివికల్పాన్నస్త్రిన్నాదేశః-అతపవస్వేస్వపుత్రేవి
క్రత్తిశ్చైవ్యక్త్యావ్యాఖ్యానపుత్రస్యాపిజ్ఞాతీస్యాన్ననర్వనామసంజ్ఞేతవల్ల
భోక్తిః-ప్రామాదికీ-విక్తే-వింశతివర్షేషింధే*విక్తే-వింశతివర్షేషింధే-వైజ
యంతీ-పర్యణంసీత్-తిర్యక్ప్రజహార్యథః*తిర్యగ్గతప్రహరస్సగజః
పరిణతోమత్యిహాలాయుధః*యమరమనమాతాంసక్పేతిగమేలుఃజీసగి
దాగమ్యానేటితివృద్ధిప్రతిషేధః॥

మూ, ౨౭ { ప్రత్యాసన్నేదంతినిప్రాతిపయేయంత్రానాగం
ప్రాస్తవక్త్రచ్చదోపిక్రొధాక్రాంతంకూరనిగ్ధారి }
తాక్షుగప్రేత్యంచక్రేనైవకింబిత్తదాంధః॥

౨౮॥ ప్రత్యాసన్న ఇతి॥ ప్రాతిపయేప్రతిపక్షసంబంధిన్యతస్యేదమిత్యే-
సంతినిగజేప్రత్యాసన్నేసతియంత్రాసాదినాప్రాస్తవక్త్రచ్చదోపి-నిరస్త
ముఖపటోపిక్రొధాక్రాంతఃఅతపవకూరంఘోరనిదాారితాక్షుఃవిదారిత
నేత్రతథాపీమదాంధోనాగోగజోనకింబిత్ప్రేత్యంచక్ర-కిముపిపురో
త్రంస్త, తిపక్షమన్నదానదవశేత్వథః-అవరణం తరాభావే॥ సుదా

౨౪౬ (మాఘకౌవ్యేనవ్యాఖ్యానే - ఆష్టాదశ స్కంధః.)

వరణస్యానపాయాదితిభావః; ఇజాదెచ్చగురుమతోన్మచ్చిత్యామృతశ్య
యః .. అత్ర నావృతోస్తీతి తాక్షస్యాప్యదశనవిరోధస్యమదాంధేననిరా
సాద్విరోధాభాసోలంకారః||.....

మూ, ౨౯ { తూణం యావన్నా పని న్యేనీషా దీవా సశ్చయు }
{ వారణం వారణస్య | తావత్పూర్వైరన్యనాగాధిరూ }
{ ధగ్గకాదంబానా మేక పాత్రైరసీవ్యత్ || }

౨౯|| తూణమితి||నిషాదీయంతాచాగణస్యగజస్యచయువారణంనెత్రా
వరణం వాసోముఖపటం యావత్తూణంనాపని న్యేనాపచకార- తావదన్య
నాగాధిరూఢఃప్ర తిగజాధిరోహః - ఏకఃఏక కాలీనఃపాతోయేషాంతై రైక
పాత్రైర్ముగపత్వాభిరితీశీఘ్రత్వోక్తిః- కాదంబానాంశరాణాం*కాదంబమా
ర్గణశరాభిగ్రహరః-పూర్వైః ప్రాత్రైరసీవ్యత్-చయుషాసహతద్వాసఃసూత
వానిత్యర్థః- సీవ్యతేలజ్జ్అత్ర చయుషఃసీవనాసంబంధేపిసంబంధోక్తైరి
శయోక్తిః||

మూ, ౩౦ { ఆస్థ్యపై గాచ్చదంచాస్త్రసత్తోయంతాయాతుర్గ }
{ ప్రత్యరీభంగజస్య | మగ్నస్తోచైచ్చబహుభారై }
{ ణశంకోరావ వ్రాతేవీక్షణేదక్షణైః || }

౩౦|| ఆస్థనితి||యంతాఅప్రమత్తప్రహితస్థప్రత్యరీభమరిగజంప్రణి-ఆ
భిముఖ్యేవ్యయాభావః- యాతుగ్ంతః- యాతేస్త్రైచ్-ద్విసస్యదృష్టైరా
చ్చదమావరణంపుః సిసంజ్ఞాయాంసుః-ఆస్థత్నిరస్తవాత్సతస్యతివక్తిఖ్యా
తిభ్యోజితఃసైకాదేశః; అస్యతేష్ఠగితిఃకుగ్గహః-మగ్నస్యముఖనిమగ్నస్య
శంకౌః-శల్కాయుధస్య*వాపుంశిశల్యంశంకురైత్యమరః-ఉచ్చైర్బహుభా
భారైఃపించ్చపటైః వీక్షణైఃచయుషీక్షణైఃనావ వ్రాతేఆవృతేచ-వృణో
తేః కనుజానిత్ - అన్యోన్యసముచ్చాయకాభ్యాంచకారాభ్యాంఆవరణ
నిరాసపునరావరణయోరైకకాలేసంబంధోక్తైరిత్యయోక్తిః||

మూ, ౩౧ { యత్నా ద్రక్ష్యమస్థితత్వాదనాశన్నిశ్చిత్వాన్య }
{ శ్చైతసాభావితేన | అంత్యావస్థా కాలయోగ్యో }
{ పయోగంద్రేభీప్రన్నా గమాపద్ధనంచా||

౩౧ యత్నాదితి|| అన్యఃగజారోహః భావితేనాలోచితేనచైతసాస్థిత
త్వాదనపాయదేశస్థత్వాదనాశమనపాయం-నిశ్చిన్యంతాద్రక్ష్య-వం
చకేభ్యస్త్రాయమాస్థిత- అంత్యావస్థాకాలే సాధనాంతరనాశకాతే

యోగ్యోపయోగంయ క్తవినియోగం అతపవాభీష్టం - నాగం గజ మాసఢ
నంవా ఆపథనమివద శ్రే అన్యతోపసార్య ధారయా మాస - ధరతేఃస్వరితే
త్వైర్కతఃరిలిత్ తక్ ||

మూ, ౩౨ { అన్యోన్యేహంపుష్కరైరామృతంతోదానోద్భేదా
సుచ్యతైర్భుగ్నవాలాః | ఉన్నాధాన సన్నిషద్యా
పరాంతైర్గస్త్రాయుధ్యంతస్పష్టదంతధ్వనీభాః || ... }

౩౨|| అన్యోన్యేహమితి|| ఇభాగజాః అన్యోన్యేహంపరస్పరేహంకర్మవ్య
తీహరైసర్వనామ్నోద్భేదవతభివక్తవ్యాత్ ద్విశ్వం సమానవచ్చబహు
లమివికల్పాద సమానపత్యే సూర్వపదస్యప్రభమైకవచనంవక్తవ్యం - ఉ
ద్భిద్యంతేయేష్విఉద్భేద్యాః అకతఃరివకారతేనంజ్ఞాయామిత్యధికరణా
భేదుః ప్రత్యయః - గానోద్భేదా కరాదిషుద్ధసానాని పుష్కరై హా
స్తానైః * పుష్కరంకరిహస్తాన్త్రైభ్యమరః అమృతంతః ఆఘ్నంతః ఉచ్చతై
రున్నతాః భుగ్నవాలాః స్రస్త్వికృతపుచ్చాఉన్నాధానః - ఉన్నమితమస్త
కాస్తం తః అతపవ అపరాంతైః పశ్చాద్భానైః * అపరంతస్థునా భేదాన్య
త్పశ్చాద్భానైః పరిపరంతినామితివిశ్వః - సన్నిషద్యుడవవిశ్య సదః క్షౌప్యల్ప-
స్పష్టః సువ్యక్తిః కంతధ్వః యస్మిన్కర్తృణితద్యధాతథా ప్రాయుధ్య తయు
ద్ధంవక్త్రురిత్యక్షణః - యథేదైవాదికా త్కతఃరిలిత్ స్వభావోక్తిః.....

మూ, ౩౩ { ద్రాగ్నీయాం సస్యం హతాఢ్ధైనుభాజశ్చేయాద
గ్రాగ్నీక్షతామత్యజంతః | దంతాదంతై రాహతా
స్సానుజానాంభంగంజన్తుగ్నస్వయంసానుజాతాః || }

౩౩|| ద్రాగ్నీయాంసభి|| ద్రాగ్నీయాంసోదీఘతర్యాప్రియస్థిరేత్యాది
నాదీఘస్యఈయసుని ద్రాహ్యదేశః | సంహతాః సఘట్టితాః - అతపవశ్చే
మభాజః స్థైర్యభాజః ప్రియస్థిరేత్యాది నాస్థిరశబ్దస్యనువిదిష్ఠాదేశః - చా
రమౌరమ్యాః ఉదగ్రాఉన్నతాః తేచాయాదగ్రాః విశేషణ సమాసః - తీ
క్ష్ణతాః నైశిశ్యంత్యజంతః - సానుజానాంగజానాందంతాః కంతైః ప్రతి
గజపిషాణైరాహతాస్తంశః భంగం భేదం జన్తుః - సానుజాతాః దంతినస్తు
స్వయంభంగంపరాజయంనజన్తుః - దంతభంగేపిస్వయం నవరావతంతే
త్యక్షణః - అత్ర పరావర్తితైవనవిద్యుతయాప్రకృతశ్చాదుపమేయా
సాందంతినాముపమానదంతాపేక్షయాఅభగ్నత్యేనాధికౌత్సవ్యతరే

అక్షర (మాఘకావ్యేనవ్యాఖ్యానే అష్టాదశస్సగః.)

కస్త్యుల్యయోగితాయాబాధకభిగమయితవ్యమ్॥

మూ, ౩౪ { మాతంగానాం దంతసంఘట్టజన్మాహేమచ్యేదచ్ఛా
యచంచచ్ఛిఖాగ్రిః|లగ్నోవ్యగ్ని శ్చానురేషుప్ర }
కామమ్మాంజిప్తేషువ్యజ్యతేనస్తనైవైవైః॥

౩౪॥ మాతంగానామితి॥ మాతంగానాందంతినాందంత సంఘట్టజన్మాదంత
తసంఘటోత్థః-హేమచ్యేదచ్ఛాయానికనకభంగసవణానిచంచంచలం
తశిఖా గ్రాణిజ్వాలా గ్రాణియస్పసోగ్నిః - మంజిప్తయాఽపధిపశేషేణర
క్తైషుమాంజిప్తేషు తేనరక్తంరాగాదిత్యన్ ప్రశయః*మంజిప్తాఽపిసాజిం
గీత్యమరః-చామరేషులగ్నోపైవైవైః-ప్రకామంనవ్యజ్యతేన్ననవిచిత్యతే
న్నసావణ్యాదితిభావః-అతఏవసామాన్యాలంకారః * సామాన్యగుణసా
మ్యేనయత్రవస్తస్వంతరైకతేతిలక్షణాత్ - సచమాంజిప్తపశేషణైకావ్య
లింశ్చాన్త్యభిసంకరః॥

మూ, ౩౫ { ఓషమాసెషురోత్పాశవాతాన్లిప్యద్దంతత్తైరు
హంఘుషణోత్థేః|యాగాంతైవావహ్నిభిర్వా }
రణానాముచ్చైషూర్ధ్వస్యామి నక్షత్రమాలా॥

౩౫॥ ఓషమాసెఇతి॥ మన్మరోత్పాశవైవాత్సాతవాతాన్లిప్యద్దంతత్తైరు
నాన్లిప్యతాం సంయజ్యమానానాందంతానామేవత్తైరుహంఘుషణోత్థాం
ఘుషణోత్థః-జ్వయేషాంతైవావహ్నిభియాగాంతైవా యుగాంతభ
వైర్వహ్నిభిరివవారణానాముచ్చైరున్నతః-మూర్ధ్వస్యామేవతస్త్రిన్మా
ధావోమి నక్షత్రమాలాహారపశేషః*సైవనక్షత్రమాలాస్యాత్ సప్త
వింశోనూక్తిరేత్యమరః - జ్యోతిషుండలంచఓషమాసేషప్రాపనశ్శ్య
ధః-ఉపదాహేత్తాధాతోకనుకణిలిక్ష్మణవిదజాగృభ్యోన్యతరస్యామి
త్యాన్నప్రశయః-లఘుపథగుణఃకృత్తానుప్రయుజ్యతేలిటిత్యస్తేశ్చా
నుప్రయోగః-అత్రనక్షత్రమాలయోరభేదాధ్యవసాయేననిరదేశాత్-యా
వకశ్లేషసంకీర్ణేయముపమా ॥

మూ, ౩౬ { సాంద్రాంభోదశ్యానులేసామజానాంబృందేతా
శ్శోణితైశ్శోణిమాసమ్ | దంతాశ్శోభామాపురం }
భోగీధీనాంకందోద్భేదావైప్రమావారిణీవ॥ ...

౩౬॥ సాంద్రాంభోదేతి॥సాంద్రంచతదంభోదశ్యామలం చతస్త్రి-సా

మజానాంగజానాంబృందేశోణితైఃశోణిమానమారుణ్యంనీతాఃదంతాః-అం
భోఃధీనాంవారిధీనాం వారిణీవవిమ్ర మాణాంప్ర వాళానాంశిమైవై న్ను
మాః * మక్తాథవిదు, మఃపుంసిప్ర వాళంపుంసపుంసకమిత్యమరః - కందో
మూలపిండఃతస్యోద్భవః ప్రరోహాత్తవశోభామాపురిత్యుపమా||.....

మూ, ౩౭ { ఆకంప్రాప్తై గ కేతుభిస్సన్ని పాతంతారోవీణ
గై వనాదంప్రజంతః | మగ్నానం గై గాడమన్య }
ద్విపానాదంతా దుగ్ధాదుశ్చనంతిస్త నాగాః||

౩౭|| ఆకంప్రేతి || ఆకంప్రాణిదంతోత్ ఖననసంభావ్యశంకం
పితాన్యగ్రాణిమహంతైఃకేతుభిర్వజ్రైఃసన్ని పాతంసంయోగం ప్రజం
తత్తతిమఃఖ హేతూక్తిః-నాగాఃగజాస్తారముచ్చైరునీణః-ఉత్పన్నః ప్రైవా
ణాంగ్రీవాశూన్యన్నానాం శృంఖలభూషణాదీనానాదోయస్థికమణ
ణితత్తథా అన్య ద్విపానాం ప్రణిగజానాం అంగైగధంమగ్నాం అం
తఃప్రవిర్భూదంతా దుఃఖాదుశ్చనంతిస్త తేహంగధమగ్న స్వాస్త్వీయం
కేతుభాగాక్రాంత తావచ్చక్ర చ్ఛాదుశ్చహరిత్యథః-అత్రోక్తభారహజ్జన
యోవిశేషణగత్యాదుఃఖోభనన హేతుత్వాత్తవ్యలింగమ్ ||

మూ, ౩౮ { ఉత్క్షిప్యేత్ప్రస్ఫురంతంరదాభ్యామీషాదం
శక్లకుంజరంశాశ్రవీయమ్|శృంగైస్తోతప్రావృషే }
త్యాంబుదస్యస్పష్టంప్రాపన్నామ్యముర్వీధరస్య||

౩౮|| ఉత్క్షిప్యేతి||ఈషేలాంగలదండావివదంతాయస్యసకుషాదంతోమ
హానంతోదంతః * ఈషేలాంగల దండస్సృద్విశ్యమరః-ప్రస్ఫురంతం ప్రా
ణోశ్చక్ర మణమఃఖాదుశ్చలంతం - శాశ్రవస్యేషంశాశ్రవీయంకుంజరం-ర
దాభ్యాందంతాభ్యాం ఉచ్చైరుత్క్షిప్యధ్వమద్భవ్యశృంగైశిఖరైస్తోతః
స్యాణఃప్రావృషేణ్యఃప్రావృషిభవోంబుదోయస్యతస్య క్షప్రావృష ఎణ్యై
త్యేణ్యప్రశ్యయః - ఉర్వీధరస్యగిరైః సామ్యం సాదృశ్యంస్పష్టంప్రాపత్
ఆస్నోతేర్లుఃజీవుషానిగ్వాత్ చ్చైరజాదేశఃఉపమా||

మూ, ౩౯ { భగ్నై పీథేనైవరావన్య దేహంయోధ్ధాసా
క్షణవ్రీడయాముంచ తేషాం సాకంయంతుస్స }
న్తు దేవాసుబధీకానోబీక్షంవారణ్యుచస్యరీధి||

౩౯|| భగ్నై పీథి || స్వస్వకీయేపీథేగజేభగ్నై పి - దేహంస్వాంగంపరావ

అక్షం (మాఘ కావ్యే సవ్యాఖ్యానే - అష్టాదశ స్కంధః)

శ్యావప్రతివతౌభిముఖమావత్య - వృత్యేణ్యంతాల్లప్ - అణ్యంతస్త్వపహ
 తః అకమకస్యకమానస్వయాత్ - వ్రీడయాసాధమిమామంబతా-
 ఇముమోక్షణైస్సగజభంగవ్రీడాన్నిరస్యతేత్యథః - యోధాభగైభ
 స్థైరభావైకతా అభిక్షుందూనః ఇముభిస్తప్తః క్షల్పానిభ్యగ్తనిస్థానత్వం
 అనుబధ్నాతీత్యనుబంధీ అనుధావీవారణాయంతుః ప్రతిగజారోహస్యసమ్మ
 దేనసాకంస్వైభజయజస్వేనహాషేణసహ్యప్రమదసమ్మదోహవణిని
 పాతః - ప్రత్యరోధిస్తతిమధః తత్ప్రత్యరోధేన తత్సమ్మదస్యాపిప్రతిరోధ
 వ్యాప్తైరితిభావః * సాకంసశ్రాసమంసహేత్యమరః - అత్రవ్రీడేషు మోక్ష
 యోసమ్మదయంత్యప్రరోధయోశ్చ కార్యకారణయోస్తత్సేవాపర్య
 నూపాతితయోక్త్యాసహభాషాక్షైః సహజాక్షిః సంతీర్యతే ||

మూ, ౪౦ { వ్యాప్తం లోకై స్సంఖలభ్యావసారం సంరంభిత్వా
 దేవ్యధీరోమహియః! సేనామధ్యం గాహతేవార
 ణస్త్వబ్రహ్మైవప్రాగానిదేవౌదరాంతః ||

౪౦|| వ్యాప్తమితి || వారణకశ్చిద్దంతీసంరంభిత్వాత్ - క్రోధిత్వాత్ * సంరం
 భస్సగభ్రమేకాపెత్తివిశ్వః - ధీరోనిభీకస్సౌపత్యాగత్యవిపులంతథాపి
 యతోలోకైః జనైః అన్యత్రభువనైశ్చ వ్యాప్తం * లోకస్తుభువనైజనైశ్చ
 రః అతోమఃఖలభ్యోవసారోపసరణంయత్ర - తత్సేనామధ్యం ప్రాక్ పురా
 ఆదిదేవస్య ఉదరాంతః ఉదరాభ్యంతరం బ్రహ్మస్రష్టేవగాహతేస్తప్రవివే
 శ - పురాకీలయథాపూర్వంబాహ్యంసిస్పృతుః బ్రహ్మపూర్వస్పృష్టిదిగృక్ష
 యాతగ్గభంవిస్థాః సుక్తిం ప్రావిశదితిపారాణికీకథా - కేచిత్ - బ్రహ్మబ్ర
 హ్మణో మాకం డేయి ఇతివ్యాచక్షుతేసోపిభగవంత హిమావలంకనకాతు
 కీత దనుజాయామహా ప్రలయేతమదరంప్రవిశ్యబభ్రామేత్యాగమః * బ్ర
 హ్మవిప్రః ప్రజాపతిత్యమరః ఉపచూలంకారః ||

మూ, ౪౧ { భృంగశ్రేణీశ్చ మభాసాం సమూహై నానారాచా
 నాం విధ్వంసీరంధ్రదేహః! నిభీకత్వా దాహవేనా
 హంతే చ్ఛ్వాప్య హస్తీహృద్వరోమేవరేజే || ...

౪౧|| భృంగితి || భృంగశ్రేణీశ్చ మభాసాం కృష్ణవర్ణానానారాచా
 నామయోమయేషు - శేషాణాం సమూహైః విధ్వంసీరంతపవనీరంభా నివివ
 రోదేహియస్యః - తథాపినిభీకత్వాదాహవేయధైలినాహతేచ్ఛా

వ్యాహతోత్సాహః-అతఏవ హృద్య - మోదనానోహస్తీహృద్యరోమేవ
హామోత్పులకితభవేత్పు త్రై యో హృద్యోమోదనసృజితః కల్పాదిదభావః-
రేజేశుశుభ్యేఫణాంచనస్తానామితివికల్పాదేత్వాభ్యాసలోపా॥

మూ, ౪౨ { ఆతామ్రాభారోషభాజ్జ కటాం తాదాశూణాతే
మూర్త్యేధూగ్తేన | నిశ్చ్యోతంతీనాగరాజస్య జ
జ్ఞేదానస్యోహూలోహితస్యేవధారా॥

౪౨॥ ఆతామ్రేతి॥ రోషభాజః - క్రోధనస్య నాగరాజస్య మహాభస్య
కటాంతాత్-గండస్థాన్ని శిష్యోతంతీ ప్రాగైవస్తవంతీ - దానస్యమదస్య
ధారాఆతామ్రాభాక్రోధాదరుణవర్ణాజ్జ్ఞేజాతాఆహూడితధూగ్
తేనపురోగతేనయం ప్రామాగ్తేశ రైశూణ్ణాతేలోహితస్యక్షుతజస్యేవ
ధారాజ్జ్ఞేజనైకతేరియః-కిమియంక్రోధారుణామదధారాశరోధరణజ
న్మారక్షధారావేత్పుభయకారణసంభవాత్ - సాన్యశ్యాచ్యసంశయఃసవచి
కవ్చితసాదృశ్యమూలభ్యంత్యలంకాః॥

మూ, ౪౩ { క్రామగ్దంతోదంతినస్సహసిక్యానీమాండ్రావ్య
శ్యుశయ్యాతలస్య | సైవైరన్యస్తక్షణాదాశ
శంకేస్వగ్తేస్యోద్వైరధమాగ్ధిరూఢః॥

౪౩॥ క్రామన్మితి॥మృత్యుశయ్యాతలస్యాంతకవర్యంకరూపస్య * అభస్య
రూపయోరస్తీతలమిత్యమరః - ఈషాదండావాయుతావయవదారువిశే
షాశస్సన్మృశావిత్కథాః-దంతినోదంతో - సహసావతంతితసాహసికః, ఓ
జస్యహూంభాసావతంతితకప్రత్యయః - తస్యభావాత్సహసిక్యా
త్-క్రామగ్దసహసాఅరోహన్మిత్యం- అన్యస్తక్షణాదుచ్చైరూర్ధ్వస్యస్వ
గ్తేస్యఅథాశ్చసామాగ్తేహితమథమాగ్ధిరూఢ ఇతిసైవైరరా
శశంకేడై షీతండ్రై యోలంకారః॥

మూ, ౪౪ { సుర్వజ్యోత్స్నాన్మిప్రమాంతుల్యరూపసారస్తా
రాజాలశాగామివద్యామ్ | ఖడ్గాఘాతైర్దారిత
న్సంతకుంభాదాభాతీస్తప్రచ్ఛలన్మోక్తికాఘః॥ ..

౪౪॥ కువన్మితి॥ జ్యోత్స్నాన్మిప్రమాంతుల్యరూపఃచంద్రకాచిందుసరూ
పఃతారఃశుద్ధఃతారోముక్తానంశుద్ధావితతిశ్వః-ఖడ్గాఘాతైర్దారిరాగ్ధం
తీకుంభాత్ప్రచ్ఛలన్మ త్వతమాక్తికాఘోముక్తాపుంజః ద్యామాకాశం.

వ్యధజహిరసుపనగళిత్యప్రత్యయః-అవ్యధేనస్వయమవిధ్ధత్వాన్నిరవ్యధే
నసతా అన్యేనకేనచిన్మతేన దంతయో రంతరాలె కించిత్-లబ్ధిస్పశ్యోయ
స్త్రికమణితత్ దంతాభ్యాంకుషత్ స్పృష్టంయథాతథాస్థితాఽర్థై
మోర్ధ్వ ప్రసారితేనాధానినా ఖడ్గే కదేశేన చ్చిన్నః పూర్ణితోదం
త ప్రవెష్టః దంత వెష్టనంయస్యతంనాగంజీత్యాసద్యపవడ త్తస్థేఽఘ్రితం - భా
వేలిట్-అ త్రాపిజయోత్థానాద్యసంబంధేపిసంబంధాక్షరతిశయోక్తిః॥

మూ. ౮౮ { హస్తేనాగ్రేపీతభీతిం గృహీత్వా కంచి ద్వాపరిఃక్షి
త్తవామూర్ధ్వముచ్చైః । ఆసీనానామ్యోమిత్త
స్త్వైవహేతోస్త్వైవస్త్రిణామర్పయామాసనూనమ్ }

౮౮ హస్తేనైత॥ వ్యాఖ్యోద్యుప్తదంతీః వ్యాఖ్యోద్యుప్తగజేనపళితవిశ్వః-
అగ్రేపీతభీతిం-నిభీకంభీరోః స్వర్గాభావాదితిభావః-కంచిద్విరంహస్తే
నగృహీత్వా-ఉద్ధృష్టముపయ్యుచ్చైఃక్షిత్తవా-అత్రోత్పైశ్చ్యతేతస్త్వైవ
హేతోస్తేనైవహేతు నాతద్వరణార్థమేవేత్యర్థః సర్వనామ్నస్తృతీ
యాచేతచకారాత్ పక్షీ-స్యాన్ని ఆసీనానామపస్థితానాం-ఈదానభి
శానచఈకారిః-స్వర్గాస్త్రీణామర్పరసామపయామాసనూనమ్॥.....

మూ. ౮౯ { కంచి ద్దురాదాయితేన ద్రక్షీయసాప్రాసప్రాశ
స్తోతసాంతఃక్షతేన । హస్తాగ్రేణ ప్రాప్తమేవా
గ్రతోభూదానైశ్చర్యం వారణస్యగ్రహీతుమ్ ॥ ... }

౮౯॥ కంచిదితి॥ దూరాదాయితేన ప్రసారితేనాంతఃక్షతేన ప్రహతేన
తపవద్రక్షీయసాప్రాసేన ప్రాతంస్తోతనాలంకార్యతేన-హస్తాగ్రేణక
రణేన అగ్రతఃప్రాప్తమపికంచిద్భటంగ్రహీతుం-అదాతుంవారణస్య-అనీ
శ్వరస్యభావః-అనైశ్చర్యం-అసామర్థ్యమభూత్-సభాశ్శుచీశ్వరేశ్యాది
నభాపూర్వపదోభయపదవృద్ధిః-అప్రాపితనైశ్చర్యసంబంధాక్షరతిశయోక్తిః॥

మూ. ౯౦ { తన్వ్యాపింసోనందగౌపాత్తజాయాగ్గకంసేనై
వస్సోటితాయాగజేనదివ్యామూర్తిః పూర్వముగై
రుత్పతంతీతితామాసేవిస్త్రితైశ్చండికేవ॥ }

౯౦॥ తన్వ్యాపితి॥ గజేనస్సోటితాయాః-పిదారితాయాః-పుంసః-కస్యచిద్విర
స్యతన్వ్యాః-శరీరాత్-కంసేనస్సోటితాయాః-సందాఖ్యస్యగౌపస్యక
న్వాయాభివోత్పతంతీదివ్యామూర్తిః-చండికేవనందకన్యాశరీరాదాది

౨౫౪ (మాఘ కామ్యే సవ్యాఖ్యానే - అష్టాదశ స్కంధః)

భావంతీ కాళికేవదిన్తి తైర్వ్యోమనైఃఖదగైఃపితౄమా సేవీషీతా-ఈతః
కర్మణీలిట్ ఇజాదేశ్వ గునుమతో నృచ్ఛత్వామ్ ప్రశ్యయిః-మనుష్య
భావమున్నృజ్యదేవభూయః-ఇత్యథాః-ఉపమావృత్తిపురాకలదురాత్మ
నః కంసస్య ప్రతారణాయ భగవదాజ్ఞయాతన్తా యాశక్తిరణందగౌపా
న్మజాజాతాకంసేనిహింసితేతిహారాణీకీకథా॥

మూ, ౫౦ { అక్రమ్యే కామగ్ర పాదేన జంభూను న్యాముచైచ్చ
రాదదాన్యకరేణ । సాసిస్వానందారువద్దారుణా }
{ ఇకం దిన్త ధ్యాత్వాటయామాసదంతీ ॥

౫౦॥ అక్రమ్యేశి॥ దారుణాన్తా క్రూరచిత్తోదంతీవ కాంజంభూనుగ్ర పాదే
నాక్రమ్యా న్యాంజంభూముచ్చైరున్నతేనకరేణాదదానః-అకర్మణ-సాస్థి
స్వానంభజ్యమానకీకసచటాన్తాయుక్తంయథాతథా-కందిన్సిరందారువ
ద్దాన్తవత్-నుధ్యాత్వాటయామాసమధ్యః-భగ్యపాటయామాసేత్యర్థః-
శ్రీష్టోపేపంచమీ-ఉపమా॥

మూ, ౫౧ { శోచిత్వాగ్రభృశ్యయో వృక్ష్యభాజో రర్హ్య
ప్రేక్షానోతథావల్లభస్య । పూర్వంకృత్వా నేతర }
{ స్యప్రసాదంపశ్యన్తాపాదాపదాహంయథాంతః॥

౫౧॥ శోచిత్వేతి॥ ఋచ్ఛనీత్యర్థః స్వామీక అర్హ్యస్వామివైశ్యయోరి
నియస్రశ్యయాంతోనిపాణిఃఅగ్రతఃసమక్షమేవవృక్ష్యభాజోవర్
ణంగతయోభృశ్యయోః-శోచిత్వా రుదిత్వా వల్లభస్య తయోఃప్రియ
భృత్యస్య సంబంధినా ప్రేక్షాతగత ప్రేక్షేత్యర్థః-తథాలేన ప్రకారే
ణాంతదాహంసంతాపసన్నా ఆప-యథాయేన ప్రకారేణ ఇతరస్య వల్ల
భస్యపూర్వజీవనకాలే ప్రసాదంప్రీతిదానాద్యనుగ్రహంనకృత్వాపశ్యన్
త్రాపాద్ధతోయమస్తాభిరస్మీగీత ఏవ ప్రాణాప్రాదానిత్యనుశయాత్
దాహమాప-ప్రియభృత్యమరణాదప్య సమ్మానితమరణమేవ స్వామినోదు
స్సహదుఃఖిహేతురానీదిత్యర్థః-స్వభావోక్తిరలంకారః॥

మూ, ౫౩ { ఉత్పత్యా రాదిభావం ద్రేణలూ నేవ క్రైన్యస్య
క్రొధదష్టాస్తదంతే । నైన్యైగ్గకంతచ్చేదనీ నేకబం }
{ ధాత్ భూయోబిభ్యేవల్లతస్సాసిపాణిః॥

౫౩॥ ఉత్పత్యేతి॥ అర్థావంద్రేణబాణపిశేషేణలూనేచ్ఛిన్నేతథాపిక్రూ

ధనస్తప్తః సోమై నైవంతాయస్య తస్మై అన్యస్య యోధస్య వశై ఆరాదయా
రము శ్చుత్యః ఆరాధూర సగూఢయోరిత్యనురః - భూయః పునరపి కంఠస్యచ్చై
దః చ్చిన్న దేశః తత్ర నీ నైవ తేన వలతో పృశ్యతః - సాసిః పాణిర్యస్య తస్మా
త్కబంధానవమూర్తాకతేబరాత్ కీ భీ ప్రాధానాంభయ హేతురితి పంచ
మీనై నై వ్యవిభ్యే భీతః - భాషేత్ - లూనస్యాపి తనస్య పునః స్థానపాతి
త్వాత్ వల్లససి ధారణాద్య కబంధానవ్య కబంధ భ్రాంత్యా సర్వై విభ్యరిత్య
థః - ఆతపవ భ్రాంతిమనలంకారః॥.....

మూ, ౫౪ { తూర్యా గానై గాహితోత్తాలగాతై గాయంతీభిః
కాహలంకాహలాభిః । నృతైః చ ముశ్కాన్యహస్తః }
ప్రయోగం కామోహజ్ఞాకంబురుచ్చై జహాన॥

౫౪॥ తూర్యా గానై గాహితాః సుపారి తాః ఉత్తాలాః ప్రస్తుతాః తా
లాః కరపుటాదికాల క్రియామానానియేషు కైః తాలైః తాల క్రియామానమి
త్యనురః. తూర్యా గానై మృదంగం గాది వాన్య హస్తైః స్తభా కాహలంభృశం
గాయంతీభిః గానమాద్యంతీభిః కాహలాభిః సుషిర వాన్యైః శైవైః పృశ్యతైః
* కాహలంభృశ శుక్లయోః - న్యాభా ద్విధేషీ శుక్ల హారః హారిః ౫౪
తే విశ్వః - కాయే అపమూర్తాక తేబరాత్ ఇత్యథా - ఆతపవ చరణాన్యోన్యైః పృ
రహితః హస్త ప్రయోగో యస్మై కమణాశిత తథా వైవృత్య సేవ - కిన్త
రిక్తః హజ్జ - ధ్వనకంబుః శంఖ స్తబ్ధశబ్దభావః ఉచ్చైః స్తారింసహస చ్చ
ష్టిశూన్యాభినయస్య నాట్య భాస్ర విరోధాత్ అట్టహాసముకరోదివేత్యగః -
వ్యంజకా ప్రయోగాత్ గమ్యా త్ప్రేయ - అంగై రాలంబయేద్దీతం హస్తై
నాథాం ప్రదర్శయేత్ - దృష్టి భ్యాం భావయేద్భావం పాదాభ్యాం తాలనిర్ణ
యకృతినాట్యనిః ॥ ...

మూ, ౫౫ { ప్రత్యావృత్తంభంగ భాజిస్య నై నైశుల్యం ముక్తై
రాకిరంతిస్తకంబిత । పకాఘనస్సర్థ పుంఖైర్ద్వి }
పంతస్సిద్ధామాలై స్సాఘవా జైర్ద్వయేపి॥.....

౫౫ ప్రత్యావృత్తమితి॥ స్వనై న్యేభంగ భాజిసతి - ప్రత్యావృత్తమభ్యమి
స్త్రీణాం కంబిద్విరంతుల్యమేక కాలం ముక్తైః స్వరః పుంఖైః శరవ శేషైః పకా
ఘనపక ప్రవాహేనాది పంతః ఆకిరంతిస్త ఆక్షిపంతిస్త సిద్ధాః ఖదగాః - మా
లై వ్యవిభ్యమానాభిః - పాదవర్ణాద్విదిత్వాత్ పృశ్యతైః ప్రత్యయః - ఆకిరంతిస్త

౨౫౬ (మాఘకావ్యే సవ్యాఖ్య నే. అష్టాదశ స్కంధః.)

ద్యయేపిద్విషంతః సిద్ధాశ్చ సాధువాదైఃసాధుసాద్వితివాక్తైర్వాకిరంతిన్త-
 పశత్ శ్రితయఃపియుగపత్ ప్రవృత్తమిత్యర్థః - అత్ర స్పృణఃపుంశిసుర
 మాల్యసాధువాదానాం ప్రకృతానామేవతుల్యకాలైకవృత్తిసామ్యాదౌప
 మ్యావగమాత్కేవలప్రకృతాస్పదాతుల్యయోగితా॥

మూ, ౫౬ { బాణాక్షిప్తారోహశూన్యాసనానాం ప్రక్రాంతానా
 మున్యసైన్యైర్గ్రహీతుమ్ సంరభానాం భ్రావ్య }
 తామాజిభూమావారివాచైస్సన్తరేవారణానామ్॥

౫౬॥ బాణతి॥ బాణై రాక్షిప్తాఃపాతితాఅరోహః సాదివోయేభ్యస్తానిఅత
 ఏవశూన్యానిరిక్తాన్యాసనాని ఆస్తరణానియేషాం తెషాం అత ఏవాన్యసై
 న్యైఃపరసైనికైః గ్రహీతుం ప్రక్రాంతానామారభానాంసమంతాదవరు
 ధ్యమానానామిత్యర్థః-అతఏవసంరభానాంతుభితానాం-అతఏవఅజిభూ
 మాబాణాంకణైర్భ్రావ్యతాఅనవతిస్తమానానాంవారణానాంగజానాంవా
 రైఃబృహదైఃవారిబంధనస్థానం * వారఃసూర్యాదిదివసేవారోవసరబృంద
 యోః-వారిఘటిభబంధేస్వాదిలివిశ్వఃసన్తరైస్సృతా-తద్ధర్మయోగాదితి
 భావః- కర్మణిలిత్ - అత్ర శూన్యాసనత్వాదీనాంవారిసహచరితాదివిశే
 షణగత్యావారిన్తరణహేతుత్వాత్ప్రావ్యలింగభేదః॥.....

మూ, ౫౭ { పాన్సపున్యాదాస్రగంధేనమత్తోవృన్నకౌపా
 మ్నోకమాయోధనోవ్యామ్ పాదెలగ్నమాంత్ర }
 మాలామిభేంద్రగపాశీకల్పాయతామాచక్రన్॥

౫౭॥ పాన్సపున్యాదితి॥ ఆయోధనోవ్యాంయుద్ధభూమా*యుద్ధమాయో
 ధనంజన్యమిశ్యమరఃసానఃపున్యాత్ పునఃపునరావృత్తైరిత్యర్థః బ్రాహ్మణా
 దిత్వాత్ వ్యక్తోప్రత్యయః అవ్యయానాంభూమాత్రేటిలోపఃసాయం ప్రా
 తిపదికాద్యర్థఃఉపసంఖ్యానమితిటిలోపః-ఆస్రగంధేనరక్తగంధాఘ్రాణేనై
 త్యర్థః-మత్తగ్రథేన్ద్రోమహాగజఃకోపాల్లోకంజనంవృన్నకాయుధ-పా
 దెలగ్నంఈషదసమాప్తాంపాశీంపాశీకల్పాయపాశబంధనసదృశీం* పాశః
 పశ్వాదిబంధనమితివిశ్వః బహ్వదిభ్యశ్చైతిపికల్పాదీకారః - అభాషితపుం
 స్కత్వాత్ యః ఘరూపేత్యాదినాప్రాసోపనభవతి-ఆయతాందీర్ఘాంఅం
 త్రమాలామూచకష-పాశీకల్పేత్యాదీతద్ధితగరాపూర్ణోపమా॥.....

మూ, ౫౮ { కశ్చిన్నచ్చాప్తమేత్యగాథప్రహరస్సీక్తశ్చేత్యేత్యే
కరైవారణస్య | ఉచ్చశ్వాసప్రస్థితాతంజిఘ్న
క్షువ్యథాకూతానాకనారీముముఢా || }

౫౮ || కశ్చిదితి || గాథః ప్రహరీయస్యసః - కశ్చిన్నీరో మూచ్చాప్తమేత్య
ప్రాప్యవారణస్యశీతైః శీకరైః పుష్కరతుషారైః - సీక్తస్థా ఉచ్చశ్వా
సఉజ్జీజీవ కింతుతం మూచ్చాప్తగతం జిఘ్నుక్షుగ్రహీతుమిచ్ఛుః - గ్రహేః
సన్నంతాదుప్రశ్యయః - ప్రస్థితాతం వరీతు మాగతేత్యర్థః - నాకనారీవ్య
థాకూతాతదజ్జీవనాన్విఫలమసౌరధానలముముచ్ఛాఅత్రాకూతవై
యథ్యస్యవిశేషణగత్యా నాకనారీ మూచ్చాప్తహేతుత్వావ్యవహిం-
మూచ్చాప్తసంబంధాతీతయోక్త్యాంగనసంకీర్త్యతే ||

మూ, ౫౯ { లూనగ్రివాల్సయకేనాపరస్యద్యాంప్రశ్నయ్యై
రాననాదుశ్చఃప్రోః | త్రైసేముద్ధైస్సేహ్నికై
యానుకారాదాకాశస్థైరప్సరోవిక్రచంద్రైః || }

౫౯ || లూనెతి || సాయకేనలూనగ్రివాత్చిన్నకంతాత్ - అతపవద్యా
మాకాశంప్రతి - ఉచ్చైరుశ్చ తిష్ఠోరుశ్చ తనశీలాత్ ౩ అలంకృతాద్య
నాశిష్టుప్రశ్యయః - సేహ్నికాయా అపత్యంపుమాన్ సేహ్నికేయోరా
హుః*తమస్తురాహుస్వభావసః సేహ్నికేయోవిధుంతుదశిత్యమరః* స్త్రీ
భ్యోఽక-తమనుకరోతీతితదనుకారాశ్చన్నదృశాదిత్యర్థః* కర్తవ్యణ్ ప్రత్య
యః* అతపవరౌద్రాకారాత్ భీషణాకృతేరపరస్యవీరస్యఆననాత్ ముఖాత్
ముద్ధైః* సుందరైః - అప్సరసాంవత్రై రేవచంద్రైస్త్రై సేత్రసితంభావేలి
ట్ - అత్రరాహుహేతుకప్రసస్యచంద్రపవసంభవాద్విక్రచంద్రై రితి
రూపకం సిద్ధం-తస్య సేహ్నికేయానుకారాదితిస్పష్టౌపమాసాపేక్షత్వాత్
సంకరః ||

మూ, ౬౦ { వృత్తంయుధైశూరమాశ్లిష్యకాచిద్రంతుంతుర్ణం
మేరుకుంజంజగామ | త్యక్తాన్వాగ్నై దేహమేతి
స్తయావత్పన్నీసద్యస్తద్వియోగాసమథా || ... }

౬౦ || వృత్తిమితి || కాచిదప్సరాః - యుద్ధేష్యధేవృత్తంమృతంశివృత్తోతేద్య
ధేఖ్యాతేవతులపిక్యతేష్యతథ్యపిశ్యః - శూరమాశ్లిష్యరంతుంతుర్ణంమే

అంశం (మాఘకావ్యే సవ్యాఖ్యానే - అష్టాదశస్కంః.)

రుసుంజం మెరుగహ్వరంజ గామ-యావత్తద్వియోగాసనుథాశద్విరహాస
హాసస్సినద్యోగోద్దేహంత్యక్వానైతిస్త-నాజ గామ-అత్ర మెరుసుంజాసం
బంధేపసంబంధో కైరతశయోక్తిః॥

ము, ౬౦ { శ్యక్తప్రాణంసంయుగేహస్థినీస్థాపీత్యప్రెన్యూత
తీక్షణామగ్రరానుః | ప్రాప్యనిండందేవభూయం
సతీర్వాదాశ్చిక్షేషస్వైవకంబిత్పురంధ్రీ॥

౬౦॥ శ్యక్తే॥ సంయుగేయాద్యశ్యక్తప్రాణంకంఠద్విరం-హస్థిన్యాంతివ
తీక్షణస్థినీస్థాకరిణీ నూనాదానతి - ఓత్త్యప్రెన్యూతతీక్షణామగ్రరానుః
తప్రాణా-స్వేవపురంధ్రీస్వభాస్వేవపురంధ్రీస్వభాస్వేవపురంధ్రీస్వభాస్వేవ
యందేవభూయందేవభూయం నూనాదానతి - ప్రాప్యనిండందేవభూయం
పాతి ప్రత్యమేవపతిసాంకార్యోదానంనాగ్ని ప్రవేశాదికమితిభావః-అత్ర
సోశ్యస్వపిశేషణత్యాదేవభూయ హేతుత్వేక్తేకావ్యలింగం అతీతయో
క్త్యాదికంతుయథాసంభవమూహ్యమ్॥

ము, ౬౧ { స్వగోవాసంకారయంత్యాదిరాయస్వగ్రస్వం
ప్రశ్యహంధారయంత్యా | కశ్చిద్భేజేదివ్యనా
ర్యాపరస్మిన్లోకేభాకస్త్రిణయంత్యేహకీత్యా॥

౬౧॥ స్వగోవాసమితికశ్చిద్విరశ్చిరాయదిరకాలంస్వగోవాసంస్వగోవా
సంకారయవాసవాసివ్యకాలానితీకల్పాల్ప-కారయంత్యానుభావయం
త్యాఅహన్యహనిప్రత్యహంనమంసకావన్యసగస్యామిశ్యవ్యయీభావః
మాసాశ్చప్రత్యయః క్షిప్రయానాంభమాత్రేటిలోపభ్యక్తం-ప్ర
త్యక్తస్వంనూతనిత్వంధారయంత్యాపరమప్రెన్యాస్వగ్రస్వాదిభావః-
లోకంప్రణయంత్యాఅత్యన్యుతత్వాదానందయంత్యా-ప్రేక్షాణ్యంతాల్లటః
శశరిచీపకథాశ్చోప్రేక్షాణ్యంత్యావ్యక్తవ్యక్తానుగాగమః-దివ్యనార్యాపరస్మిన్లో
కేభాకలోకేత్యా-నభేదేప్రాప్త్యభేదకమణిత్ - రణవరణాల్లోక
ద్వయమపిజిగాయోశ్యభాః- అత్రనివ్యాంగనాకీర్త్యోః ప్రకృతయోరేవ
తుల్యధర్మసంబంధాత్ కైవలప్రకృతాస్పదాతుల్యయోగినా॥

ము, ౬౨ { గత్వానూనంవైబుధంసత్తరమ్యమ్నూచ్ఛాభాజా
మాజగామాంతరాత్మాభూయోద్యప్తప్రత్యయా
ప్రాప్తసంజ్ఞాసాధీయస్తేయప్రణాయానియంతే॥

౬౨॥ గత్వేతి॥ నూచ్ఛాభాజామంతరాత్మాభూయోద్యప్తప్రత్యయానైబుధంస

త్వదివ్యభవనంగత్వాతజగామ - మూర్చ్ఛాసమయోపరలోకరావణీయకం
 దృష్త్వాతః - నూనమిత్త్యుత్ప్రేక్షా - కుతః - యద్యస్తాత్ప్రాప్తస్వజ్ఞాఃలభ
 బోధాస్సంతః - శృష్టప్రత్యయాఃకృతవిశ్వాసాః - భూయఃపునరపిసాధీయో
 బాధాశరం - బాధశబ్దాదీయసున్నితంతికబాధయోనేనసాధావితసాధాదే
 శః - రణాయరణం కర్తుమాప్రియంతేడత్యేహిరెకశ్యతః - కితారిల
 త్తశ్యే ప్రత్యయః - కథందిదుజ్జీరితానాఃపునర్మోక్ష్యంతా కథనాతదధిక
 శ్రేయోహేతుకేతిభావః॥

మూ, ౬౪ { కచ్చిచ్ఛస్తాఘాత మూఢోపమోఘగ్నభ్యాంభూయ
 శ్చైవనామాహవాయుప్రాప్తస్త్రిష్టక్రోశతస్సఖ్య
 రుచ్చైప్ర్యక్తశ్చిత్తాకాచలోకానువృత్తిః .. }

౬౪ కచ్చిరితి॥ శస్తాఘాతమూఢః - ప్రహరమూర్చ్ఛితః - కచ్చిన్దీరశ్చై
 తనాంసంజ్ఞాంలక్ష్యాంలపప్రాఘఃమూర్చ్ఛాసమయోపరలోకరావణీయకం
 సఖ్యమితి శస్త్రిచ్చైఃక్రోశతఃసూచ్యైత్వాక్రోశతస్సఖ్యః - వస్త్రీచానాద
 రైశ్చోపస్త్రీ - క్రొశంతమానాకృత్యేన్యతః - భూయఃపునరపిఅహనాయర
 ణాయప్రావర్తకస్య - అగ్నాదేహస్త్రిక్తశ్చ - తథాహిలోకానువృత్తిశ్చకే
 త్యతః - సుహృద్భవానురోధస్త్రుహిగాఢానఃపరిచ్చేక్షుఃవృధేశ్యతః - సా
 మాన్యేనపిశేషసమర్థనరూపాధాంతరన్యాసః॥

మూ, ౬౫ { భిన్నోరస్కాపితి॥ శశ్రుణాయారాదాకృష్యాసన్నత్వా
 క్షోదదేహేషజైవభిన్నోన్యాయవృత్తంభసాహజ్య
 యోగాయాధ్వావేవస్వగతావప్యభూతామ్॥ }

౬౫ భిన్నోరస్కాపితి॥ శశ్రుణాయారాదాకృష్యాసన్నత్వాత్తయోర్ని
 క్షోదసన్నికృష్టత్వాదేహేషజైవభిన్నోన్యాయవృత్తంభసాహజ్యసా - క్షోదన్య
 రావన్యోన్యాయవృత్తంభవసాహజ్యతః తస్య యోగాత్సభావాయ
 ధ్వావేవస్థితంతావేవస్వగతావప్యభూతాంలబ్ధుతాచాధూరాంలపిశచ్చ
 క్షోదకోభేదేస్వగతాంసముచ్చిరోతి - అశ్ర ఆశ్రుతయోగాధ్వావసా
 నా సంబంధేషిసంబంధాత్కరతీతయోక్తిః॥

మూ, ౬౬ { భిన్నానస్త్రైర్లోహభాజోభిజాతా హంతుం లో
 లంవారయంతస్సవర్గమ్ । జీవగ్రాహంగ్రహయా
 మాసురస్యేయోగ్యేనాథకగ్గకస్యనస్యజ్జనెన్॥ .. }

౧౬౦ (మాఘకౌవ్యేనవ్యాఖ్యానే - అష్టాదశస్కంః.)

౬౬॥ భిన్నానితి॥ అన్యేవీరాః॥ అస్తే భిన్నాన్విదారితాః - అతపవమో
హభాజోమూర్ఖాః॥ గతాః - అభిజాతాః కులీనాః * అభిజాతస్మిరన్యా
యోకులీనప్రాప్తరూపయోరితివిశ్వాః - హంతుంలూలం ఉత్సుకంస్వప్నేన్యంస్వ
వగ్గంవారయంతః - జీవాజీవతోగృహీత్వాజీవ గ్రాహం గ్రాహయామా
సుః - జీవతపవ గ్రాహయామాసురిత్యర్థః ॥ ౩ సమూలాకృతజీవేషుహా
కృత్ గ్రహితీణముత్ ప్రత్యయః - కషాదిత్వాదను ప్రయోగః - జీవ గ్రహణ
ప్రయోజనమథాంతరన్యాసేనాహతథాహి-యోగ్యేనాహతా-జనేన
హేతునాకస్యపుంసోఽర్థః - కీర్త్యాదిప్రయోజనం - నన్యోత్ - నన్యదేవసర్వ
స్యాపీత్యర్థః - అతోవీరాణాం రణేష్వపిపరిక్షతరక్షణమేవ శ్రేయః నాతం
నాతిపరిక్షతమితిహనననిషేధాదితిభావః॥

మూ, ౬౭ { భగ్నై ద్దంధై రాతప త్రాణిభూమావర్యస్తాని }
{ స్థా ధవం ద్రద్యుతీని॥ ఆహారాయ ప్రేతరాజస్య }
{ రాప్యస్థానీనవస్థాపితానిస్త భాంతః॥

౬౭॥ భగ్నై రితి॥ భగ్నై ద్దంధై హేతునాభగ్నదండత్వాదితిభావః - భూ
మావర్యస్తాని ఉత్తానపాతితాని స్థా ధవం ద్రద్యుతీనిపూర్ణేందుప్రభాణితి
తపత్రాణిశ్వేతచ్ఛత్రాణీత్యర్థః - ప్రేతరాజస్యాంతకస్య ఆహారాయభో
జనాయస్థాపితానిహితానిరాప్యస్థానీనిరాజతభాజనానీవ భాంతిస్తైత్యు
త్యైత్యై॥

మూ, ౬౮ { రెజుభ్రాష్టావక్షుస్సకుంకుమాంకాముక్తాహారాః }
{ పౌఢివానాంవ్యసూనామ్ । హాసాల్లఘ్యైర్లూ }
{ ర్లకామస్యనుస్యే మృత్యోర్దంతాపీతరక్తాపవస్య॥ }

౬౮॥ రెజురితి॥ వ్యసూనాంమృతానాంపౌఢివానాంవక్షుసోభ్రష్టాః - ప
తితాః - కుంకుమాంకాః - కుంకుమారుణితాగ్రత్యర్థః - ముక్తాహారాః - పూర్ణకా
మస్యసకలరాజసంహారాత్పుఫలమనోరథస్య - అతపవపీతః - రక్తమేవాసహో
యేనతస్యమృత్యోః - హాసాదట్టహాసాత్ లఘ్యైర్లూకామస్యదంతాః - నూనం రెజు
రిత్యుత్యైత్యై॥

మూ, ౬౯ { నిమ్నైర్షోషీ భూతమస్త్రక్షతానామాస్త్రం }
{ భూమాయచ్చకాసాంచకార । రాగాధంతత్త్రి }
{ స్నుకాసుంభమంభః సంవ్యానానామంతకాం }
{ తగ్గపుంస్య॥

౬౯॥ నిమైషివృత్తిభూమానిమైషునిమైషుస్థలైషుఓషీభూతం ప్రత్యక్షతానాం సంబంధియదాస్త్రం రక్షంచ కాసాంచ కారదీపః - చ కాస్య దీప్తావృత్తిధాతోలికాట్ ౩ కాస్య నైకాచ ఇతి వక్తవ్యమిత్యాప్త్యయోమృత్యోనుప్రయోగః - తదపి తత కాంతఃపురస్య కృతాంతావరోధస్య సంవ్యానానామున్మరీయాణాం రాగాధానం రంజనాధానం కుసుంభస్యేదంకాసుంభం అంభః కిన్ను కుసుంభ ద్రవంకింస్విదిత్యుక్తే యా॥

మూ, ౭౦ { రామేణ శ్రీస్సప్తకృత్వోపహ దానాం చిత్రంచ
కై సంచకంక్షు శ్రియాస్తైః | రక్షాంభోభిస్తత్
క్షుణా దైవతస్త్రిక సంఖ్యే సంఖ్యాగ్ర ప్రావహా
ద్వీపవత్యః॥

౭౦॥ రామేణైతి॥ రామేణ బాగవతేణ సామధ్యాయత్ - శ్రీకవారాత్మిః క్షిప్రచతుర్భుజస్సుజితిసుచ ప్రశ్నయః - శ్రిరామస్థాః సప్త సుపుష్పేతి న మాసః శ్రీస్సప్తకృత్వః - ఏకవింశతి వారాని త్యక్తాః సంఖ్యాయాః క్రియాభ్యావృత్తిగణనైకృత్వ సుజితికృత్వసుచ ప్రశ్నయః - క్షుశ్రియాస్తై రాజన్యరక్షైః చిత్రమద్భుతం - హదానాం పంచ పరిమాణమస్య సంచకం సంఖ్యాయా స్సంజ్ఞా సంఘసూత్రాధ్యయినోష్వికీనంఘాధేకక ప్రశ్నయః - చ కైకృత్వ తస్త్రిక సంఖ్యే యుద్ధే నృపమాస్మిం రసం సంఖ్యమిష్యున రః - తత్ క్షుణా దైవ రక్షై రైవాంభోభిః - అసంఖ్యాద్విసవత్సేనద్యః ప్రావహా ప్రాసరణ - రామేణ బహు కాలేన స్య మంతవంచ కాభ్యం హరసుచక మేవ కథంచిత్రకృతం - అత్ర తుక్షణమాత్రేణ సంఖ్యానద్యః ప్రవృత్తా ఇత్యుపమానా మపమేయ స్యాధికోవ్యక్తవ్యతరైకాలంకారః॥

మూ, ౭౧ { సంధానంతాదస్తిభిశ్శీతాస్తై రావిశ్యాధశ్శా
త శ స్తావలూనాః కూర్తావన్యం వ్యక్తమంతర్న
దీనామైభాగ ప్రావన్న యోమృజ్జయీనామ్॥

౭౧॥ సంధానైతి॥ శీతాస్తై రభ్యస్త శస్తాస్తై రస్త్రిభిరాయుధీమైః - అథః ఇథానామథస్తాదావిశ్య ప్రవిశ్య సంధానంతాత్ - బాధనస్తదేశాత్ గుల్ఫదేశమధికృత్యైత్యథః - శాతంశితం శావ్ధీరన్యతరస్యామితి వికల్పాదిత్వాభావః - తేన శస్తై ర్ణావలూనాః చ్చిన్నాః - ఇథానామిమేవిభాః

అంశు యశ్చరణాః-ఆస్పృజ్యునాంర క్తవికారాణాం-దీనామంతరభ్యం
తరైవ్య క్తంకూర్మావమ్యంకమతోపమాం స్వాభేద్యభో ప్రత్యయః. అత
ఏవదే వన్యాదయశ్చశువణ్యణవదితివామసిః-ప్రాపక ప్రాప్తాః-అపృ
తేఃబిజేభుషానిత్వాత్ ధైర్యా దేశః-ఉపమా||.....

మూ, ౨౨ { వద్వాకారైర్యోధవ కై రిభానాంకర్ణభ్రష్టైశ్చ
మురైరైవహంనైః । సోపస్తారాఃప్రావహన్నా
స్రతోయాసో తస్వినోవీచిమాత్ప్రైస్తరస్థిః..... }

౨౨|| వద్వాకారై రితి||ఉత్ప్రై వీచిమృతరద్ధిఃస్థవమానైఃవద్వాకారైఃకమ
లకత్ప్రై ర్యోధవ కై భణఃముఖై రిభానాంకర్ణభ్రష్టైశ్చమురైరైవ
హంనైఃసోపస్తారాఃసవరికరాః సంపర్యుపేభ్యఃకరోతా భూషణేభిరు
దాగమః - ఆస్రతోయాఃరక్తసలిలాః సో తస్వినోనద్యః ప్రావహా-అ
స్రయాపకో పమయో. సుకరిః||

మూ, ౨౩ { ఉత్ప్రాంతా నామామిషాయోసరిష్టాదధ్యాకా
శంబభ్రముగపశ్రవాహోఃసూతాన్ల ప్రాణ
మానమద్యాప్యవేత్తో మాసుగకాయంత్యాజిత
దారుణాస్తైః||

౨౩|| ఉత్ప్రాంతానామితి||సప్రాణేవహంతీతిపశ్రవాహోపక్షిణః-అమిషా
యతిమిషమస్తుం క్రియార్థోప పదస్యచకమణి స్థానినభితిచతుర్థి-ఉ
త్ప్రాంతానాంమృతానాం ఉపరిష్టాదధ్యాకాశమాకాశే-విభక్త్యభేద్య
యాభావఃబభ్రముఃభైముఃక వాజృభృముత్ర సామితివికల్పాదేత్వాభ్యా
సలోపాభావః-అత్రోత్ప్రైత్యతే-దారుణాస్తైః-ఘోరతస్తైః-కాయం
త్యాజితావిసర్జితాః-శ్యజేణ్యంతాత్ ద్వికర్తృకాదణికర్తృణీక్తః-జ్యంతేకస్తు
శ్చకమణి భితివచనాత్ - మూతాఃమూతామంతః- ప్రాణాఃఅద్యేదానీ
మపికాయమవేత్తోమానుః పూర్వాభిమానాత్పునః కాయప్రవేశాపక్షిణో
మూతాఃప్రాణాపవనూనమారాధ్య మంతీత్యుత్ప్రైత్యార్థః-ఇహాదేవగు
రుమతోనృచ్ఛగిత్యామ్ ప్రత్యయః-కృష్ణచానుస్తయ్యుజ్యతేబిటీత్యనైరగుప్ర
యోగః-అమ్ప్రత్యయవదిత్యత్రకృత్వవేతినియమాదస్తేనాత్మ నేపదమ్

ప్రసిద్ధిః-ఆనీప్యప్రజ్ఞాల్పబాణదాహాయమాంసపాకాయచెతిభావః-ఆత
 పవపాకౌనాఘాగ్రోద్వభినవఃస్వాదోరుచిర్యస్యత త్రథాశివాభిర్గోమాయుభిః
 స్త్రియాంశివాభూరిమాయుగౌమాయున్ముగధూర్జకాత్రశ్యమరః-ఆదే
 జఘసేభక్షితమిత్యథః-కలిబ్యన్యతరస్యామితివికల్పాదత్రైఘ్నస్ఆదేశః
 వాశితోద్ధయాస్వజిహ్వజ్వాలయాదగ్ధేషుఆప్రతిబంధంపాకరుచిరమాం
 సంజఘసేత్యథః-ఆత్రపాకాపూర్వస్వాదాద్యసంబంధేపిసంబంధితైర
 తిశయోక్తిః||

మూ, ౭౭ { గ్లానిచ్చేదిత్యుష్మబోధాయసీతావరకారిష్టంతో
 పీతజీర్ణశేషమ్|స్వాదుంకారంకాలఖండోపదం }
 శంక్రోష్టడింభవ్యప్వణన్వృన్వనచ్చ||

౭౭|| గ్లానీ||క్రోష్టజంబకః-యేషుష్మబోధాయతుమత్పదాయగ్లాని
 చెప్పిభావహరిశోషితోజరిశఃఆజీర్ణశేషాయెనతద్రక్తమేవారిష్టంపానవి
 శేషభిరూహకం-సస్మిన్నాస్వాదుంకారంస్వాదుంకృత్యఃస్వాదమణముల్-
 కాలఖండేనయ్యకాడనదంశ్యకాలఖండోపదంశంకాలఖండముపదంశంకృ
 త్వేన్యస్థాస్థాయస్త్రియాంకాలఖండయ్యకృతీతుసహకృత్యమరః-ఉపదంశ
 స్త్రోయాయామిణముల్-కాలఖండస్యనంతక్రియాకర్మాత్వేసిభజి
 క్రియాకరణత్వాత్-తృతీయోపపదత్వం-తృతీయాప్రభృతీన్యన్యతరస్యా
 మితివికల్పమోపపదనమాసః-డింభంక-తైలరంవృష్ణణత్-భుక్తవానిత్యర్థః
 కివేత్సస్సమోభోజనశ్శిషత్వం-వ్యస్వనదధ్వనచ్చేతనముచ్చయః-అభోజ
 నార్థత్వాత్షత్వంస||

మూ, ౭౮ { క్రవ్యామ్నైగైర్గుప్తుష్కరాణ్యానకావాంప్రత్యా
 శాభిమేదసోదారితాని|ఆభిలానిప్రాణనిగ్రహ
 త్యవస్యకాలోమానంవ్యాదదావాననాని||

౭౮|| క్రవ్యాది||క్రవ్యమదంతీతిక్రవ్యాదోమాంసభక్షకాఃకంకగృధ్రా
 దయః-క్రవ్యేచేటికప్రశ్యయః-తేషాంనూగైఃకర్మభిః-మెదసోపసా
 యాః*హృన్తేమెదస్తవపావసేత్యమరః-ప్రత్యాశాభిస్తృష్ణాభిదారితా
 నిమెదస్మిత్వభ్రాంత్యాపాటితాన్యానకావాంతూర్యాణాంపుష్కరాణి
 ముఖాని-పుష్కరంకరిహస్తాగ్రేవాద్యభాండముఖైశ్చలెత్తిత్యమరః-ప్రాణ
 నికరితురగాదీ-ప్రత్యవస్య-అభ్యవహర-వలనమభ్యవహరః-ప్రత్య

(మాఘకౌశ్యేన వ్యాఖ్యానే - ఆష్టదశస్కంః.) ౨౬౫

వసానం జేసునం జగ్గిరితి హలాయుధః - కాఠాంతకః - ఆభీలానిభయంకరాణి - ఆ
భీలంభీమకృచ్చయోరితి విశ్వః - ఆననాని వ్యాదదౌ వ్యాజహ్వా అజోదో నాస్య
విహరణ ఇత్యస్య ప్రత్యుదాహరణ మేతత్ - యాని విదారి తాని పుష్కరాణి
తాన్యే వాననాని మృత్యు వ్యాదదౌ నూన మిత్యు త్యై త్తాయామ్ ||

మూ, ౧౯ { కీర్తానై జేసా జిఘామి స్వమంతాద ప్రాణస్థిగ్రహా
ణభాజాం ప్రతీక్షైః | బహ్వరంభై రర్థసంయోజితై
వారూషై స్సప్తై స్సప్తికమాంతశాలా || ... }

౧౯ || కీర్తేతి || ఆ ప్రాణస్థి రజీవస్థిః చ్ఛిన్న త్వాన్ని ప్రాణైరిత్యర్థః - అన
ప్రాణ నైతి ధాతో లటః శ గ్రాదేశః - ప్రాణభాజాం ప్రాణినాం ప్రతీక్షై
రవయవైః - అంగం ప్రతీక్షో వయవ ఇత్యముః - సమంతాత్కీర్తానా జిఘా
మిక్యీ ఈషదసనూర్త మారభైః బహ్వరంభైః - కించిత్ న్యూనం సృష్టైరిత్యర్థః
ఓవిభాషా సుసోబహుచ పురస్తాదితీ బహుచ ప్రత్యయః - తథార్థ సంయోజి
తై రథక సృష్టైశ్చ గూఢైః - ఆకాదైః * రూపం స్వరూపే సాందర్యే ఆకార
శ్లేషయోరపీతి విశ్వః - కీర్తానైః - భాతుః సృష్టికమాంతశాలా వా - సృ
ష్టికమాంతానియతా గారమివ రే జిత్యై త్యై త్తాయామ్ ||

మూ, ౨౦ { ఆయానో నామ విరతరయం రాజకానీకినీ నామిత్థం
నైన్యై స్సమలఘుభి శ్చీవతే రూమిన్యామిన్యాః | ఆసీ
దో ఘైర్న హురివమహద్వారి థే రాప గానాండ్
లాయుధ కృతగురుతరధ్వనమాధత్యభాజామ్ || }

ఇతి శిశుపాలవధే మహాకావ్యే సంకులయదో
నామాష్టదశః స్కంః.

౧౬౬ (మాఘకావ్యే సవ్యాఖ్యానే - అష్టాదశస్సర్గాః)

హం॥ ఆయాంతీనామితి॥ ఇత్యము క్తరీత్యాఅపిరతరయనువిచ్చిన్న వెగంయ
 థాతథా - ఆయాంతీనామభిధావంతీనావృత్తత్య థాజాంప్రాగల్భ్యభా
 జాం - రాజ్ఞాంసమూహారాజకాని § గోత్రో యైత్యాదినావుత్తోప్రత్య
 యః - తెషామనీకిన్యః - సేనాఃతాసాంరాజకానీకినీనాం - అలఘుభిర్ముహ
 ద్భిరూర్మి మద్భిః తరంగ వద్భిః శ్రీవతేశ్రీకృష్ణస్య సైన్యై స్సనుం సే
 నాభిస్సహ - అపాంస మూహా ఆపం § భిత్వా దిభ్యోత్ - ఆపే నగ
 వృంశీతి ఆపగానాముక్తపిశేషణః శిష్టానాం వారిధ్యోఽఘైః - ప్రవాహైశ్చ
 కృతోగురుతరధ్వానఃసుహాఽప్స నిర్వస్త్రిత్ తన్త హత్తోడోలా యుద్ధం అనియ
 తజయవరాజయ యుద్ధం ముహు రాసీత్ - ఉపమా మండా క్రాంతా వృ
 త్తమేమత్ ॥

ఇతి శ్రీవరవాక్య ప్రమాణపారావారపారీణధురీణశ్రీమహా

పాధ్యాయ కౌలాచలమల్లినాథసూరివిరచితమాఘకావ్య

వ్యాఖ్యానే సర్వంశాఖ్యానెష్టాదశఃసర్గాః.

మాఘ కావ్యే స వ్యాఖ్యానే - ప కౌనవింశత్యం ప్రారంభః.

మూ, ౧ { అభీష్టస్థైరణాట వ్యామసుహృద్వేణుదారిణాన్ }
 { పాంఘిస్థానంఘమాదగ్నివద్వేణుదారిణాన్ }

౧॥ తదేవమస్తాదశసంకేతుములం యుద్ధమభిధాయేదా నీమేకోన వింశేస
 గౌర్వద్వంద్యయుద్ధమానుష్టుభైరచ్చందసాచిత్ర బ. దేన వణయతు మారభ
 తె॥ అభిష్టాది॥ అపైవంతుములయుద్ధానంతరం - రణోటపీ వెత్తువమిశనమా
 సః అగ్నివనితతద్దితగతోపమాల్నిగత్ - ఏవము స్థైరత్రాపేద్రప్రస్థం గస్త్యం
 రణాట వ్యాం. - సుహృదః - శత్రవః వెణవోవంశాదనః వెణుచ స్కరి తెజనాభి
 టవంశపర్యాయస్థిగురః - లాదారయి యై నానుహృద్వేణుగారిణావే
 ణుదారిణాబాణా జేన-నృపాః అంఘ్రి సాః - పాదపాదవ లేషామోమాః
 సంమా సైహంసంఘమాత్ - మగ్నిరాత్సంశ్లేషాచ్చ - అగ్నివదగ్ని తుల్యంః తే
 నతుల్యమితి తుల్యభేదవతి ప్రత్యయః - ఉత్తస్థైర్యతం - భావేన - అతాగ్ని
 వదితి తుల్యభేదవతినాథమివవధా నేనసాదృశ్యప్రతిపాద నాత్ ఉప
 మానోపమేయసమానధర్మ సాదృశ్యప్రతిపాద కానాంచతుణాం చోపా
 దానాచ్చైయమాధీ - సద్ధితగతాపూర్ణోపమా - సాచరణాట వ్యాదినమాస
 గతోపమా సాపెయైతినంఘరః - అస్త్రి సంగేష్లో కాఖ్యమానుష్టుభంవృత్తం
 పంచమంఘసంఘసంఘస ప్రమంద్విచతుర్థయోః - గురుపట్నంచసంఘ
 మేతచ్ఛక్త్య లక్షణమితిలక్షణాత్ - అత్రై కాంతరక్రమేణయమకాద్య
 న్యతమశబ్దాలంకారనియమః - సర్వత్రయథాసంభవమథాలంకారశ్చత్ర
 యనుకలక్షణము క్తందండినా * ఆవ్యపేతవ్యపేతాత్తాయావృత్తివర్ణనం
 హతేయనకంతచ్చపాదానా మాదిమధ్యంత గోవరం - ఏకద్విత్రిచతు
 ష్పదయ మకానాంఘకల్పనా - ఆదిమధ్యంతమధ్యంతమధ్యద్వంద్యంత
 గౌరవ శితిఅత్రై దంసమపాదాంతయనుకంద్విపాదయనుక భేదః॥

మూ, ౨ { ఆవతంతమముందూరాదూరీకృతపరాక్రమః । బ }
 { లోవలోకయామాసమాతంగమివశేసరి॥

౨॥ ఆవతంతమితి॥ ఆవతంతమాధావంతఅముం నేణుదారిణం - దూరాత్ డి

౧౨౮ (మాఘకామ్యేసవ్యాఖ్యానే - ఏకావింశస్సర్గాః)

రీకృతపరాక్రమోంగీకృతపౌరుషస్తేనసహానుమతసంప్రహరణ్యభావః - బ
లోబలభద్రః కేశరీ సింహమాతంగం గజమివాచలోకయామాస అన
యోరియదంతరమితిభావః-అతోలంకారణంప్రధ్వనిః||

మూ, ౩ { జజౌజోజాజిజ్జాజీతంతతోతితతాతతుత్ | భాభో }
భిభాభిభూభాభూరారారిరరరః||

౩|| జజావతి|| తతోవలోకనానంతరం- జజంఘీతిజజాఃయోధాః-జజయుద్ధే
పచాన్యత్ - జజానామోజసాజాతాజజౌజౌజౌ - తామాజింజయతీతిజజౌ
జోజాజిత్ - జయతే క్షిప్ - జజఘీతిజాజీయోధీ - తాద్భిల్వేణినిః - అతి
తతానన్యధతా అతితునతీతి అతివృధయతీతి అతితాతతుత్ - తుదతేక్షి
ప్ - భస్య ఆభేవాభాయస్యసభాభోనక్షత్రకాంతిః - శుభ్రసణ-ఇత్యర్థః*
నక్షత్రమృతంభంతారమిత్యుచరః- నాస్తీభీల్వేనాంతేఅభియఃనిర్భికాతా
నిభాన్ గజాన్ అభిభవతీతి అభిభాభిభూః క్షిప్ - తస్యాఃభాససేజసోఘాః
స్థానంఅభిభాభిభూభాభూః - అరాఃసంత్యేషామిన్యరిణశ్చక్రాణీతైరిణ తీగ
చ్ఛంతీతిఅరిరయోరథాః రీగఃశ్లేషణయోరిథితోః క్షిప్ - తేనా-రిరంప్రెర
ణంరాతిదదాతీతిఅరిరరరరరః ౩ ఆతోనూసనగఃకః-అరిఃశత్రుబలభ
ద్రః తంవేణుదారిణంఆరయోద్ధుమాససాదేన్యభావః- ఋగతాఃతిథాతోః
లిప్ ద్విభావేణివృద్ధిః- అభ్యాసస్యోరదత్వే అతఆనెరితీదీరేపుంస్సవర్ణ
దీఘఃభినై ౨ కాక్షరపాదాభ్యోనుప్రాసభేదఃభాభత్యుపమానుప్రాస
యోరెకవాచకానుప్రవేశలక్షణస్సంకరః||

మూ, ౪ { భవభయామలోకానా మాకంపితమహీతలః | }
నిఘాతతవనిఘోషభీనుస్తస్యాపతన్రథః|| ...

౪|| భవన్నితి|| లోకానాంజనానాంఅన్యత్రజగతాంచ* లోకస్తుభువనైజ
నైత్యుచరః - భయామభవన్ సంపద్యమానః భయంజనయన్నిత్యభావః
౩ క్షోపఃసంపద్యమానెచతుర్థీవక్తవ్యేక్ష్యపెరథానిదేశాచ్చతుర్థీ - ఆ
కంపితమహీతలోభూకంపంకువన్నిత్యభావః- నిఘోషేణభీమోభయం
కరః తస్యబలభద్రస్యరథానిఘాతఃనిఘాతాఖ్యః ఉత్పాతతథావతత్ అ
ధావత్ శ్రౌతిపూర్వోపమా||

మూ, ౫ { రామెరిపుశ్చరానాజినుహేష్వసవిచక్షణే | కొ }
పాదధైర్యంతియమాహేష్వసవిచక్షణే||

గ్రహము కావ్యేన వ్యాఖ్యానేపకౌనవిశస్యగః.)

౫॥ రామభితిఃపువేణుదారీతజిమహేషుగనోత్సవేష్యపిరూపకం॥ సు
హృద్ధవఉత్సవభిర్యమరః - విచిత్తభితి విచక్షణే ప్రగల్భ - కథారిల్లుడితి
భ్యాసకారః॥ అసవయోశ్చప్రత్యేహోపక్తవ్యభివక్షిణః బ్యాఖ్యాదేశభా
వః - రామేబలభ ద్రేక రాకాసవియోప-అస్య తెలివీట్య అతతదెరివ్యభ్యాసనీ
ఘోఃసవణాదీఘోః - అథ కౌపాశ్చరావపనం వెణుదారిణాశితయాశత
యాశాచోరస్యతరస్యామితీత్వం - సుహేష్యును హేషుణా - సక్రీరోపభను
ద్వయోరిత్యమరః - విచక్షణేః సహనక్షణుసంసాయామితిధాతోః కథారి
లిక్ - అభిన్న సమపాదోనామపాదాభ్యాసయమక భేదః - ఏవము ద్విర ప్రాపి
త్రప్తవ్యమ్॥

మూ, ౬ { దిశముకమి నా వాచీముచ్చాఘాంగతనుపాహర }
{ తానుందప్రతావంతంసూతశ్చేమనూజివిహాయసః }
౬॥ దిశమితి॥ మూచ్చాఘాంగతం రామేషుపాతాత్ నోహముపగతం - అతఏ
వమందప్రతావనుబ్రుత కాంతం వెణుదారిణం - అనాచీక్షణాం దిశంగ
తం • ప్రాచ్యవాచీ ప్రతీచ్యస్తాః సూతాక్షణపశ్చిమభిర్యమరః - అతఏవ
మందప్రకాశముకమివసూతః - సారథిరనురూప్య అజీవిహాయసః ఆకాశాది
పాజివిహాయసభిర్యమితిసమాసః - శీఘ్ర మపాహరత్ - అపసారిణ వా -
ఉపమాలంకారః॥

మూ, ౭ { కృత్యాశి నేస్సల్పచమూంసప్ర భావాచమూజి }
{ తామోససర్జవక్త్రేఘ్నాబ్జసప్రభావాచమూజితామ్ }
౭॥ కృత్యైతి॥ ప్రభావేనసహంతతభిసప్రభావానహానుభావా - శినే
నామయాదవ రాజ్యచమూః సేనా - సాల్పనామచైవ్యపక్ష్యరాజాత
స్యచమూం సేనాంజితాంకృత్యాజిత్యైత్యథః - అతఏవవక్త్రే మూఘైః క్షయే
నాంగవికారభిర్యతీయా - వికాసస్యాపివికారత్వాత్ - ఘ్నాబ్జసప్రభాపు
ల్లారవిందసమానప్రభాహవకాసితవక్త్రా సత్యైత్యథః - ఉజితాముదా
రాంవాచంససర్జకై యగాయనుత్తరగ్రభిర్యమ్యచైజగజగదెత్య
థః - ఉపమాయమకయోః సంస్థాః॥

మూ, ౮ { ఉల్లుకై నమ్రగుం ప్రాప్యసంకుచత్పత్రసంపదమ్ }
{ తెజ్గప్రకిరతానియు సప్రతాపకుదీప్యత॥..... }
౮॥ ఉల్లుకై నేతి॥ నియు తెజః ప్రభావం ప్రకాశం వప్రకిరతావిక్షిప్తతాఉల్లు

౨౭౦ (మాఘకావ్యేనవ్యాఖ్యానే - ఏకౌనవిశస్సగః.)

కేనభాగవతేనరౌజ్ఞాలలాతేనచ-సంకుచంతీపత్రసంపద్వాహనసంపత్తేశ
ణానసృద్ధిశ్చయస్యతం- సప్రతాపంసపరాక్రమంప్రకటతాపసహితంచ-
ద్రుమంద్రుమాఖ్యంరాజానంవృక్షంచప్రాప్యానీశ్వరప్రాజ్వలత్భా
వెలక్-అత్రాభిధాయాః-ప్రకృతార్థనియంత్రణాదప్రకృతార్థప్రసృతే
ధ్వనిఁవనశ్లేషః॥

మూ, ౯ { పృథోరధ్యక్షీపద్రుక్షీయయాచాపముదాయుధః |
తయైవవాచాపగమంయయాచాపముదాయుధః॥ }

౯॥ పృథోరితి॥దుక్షీభీష్మకాత్మజఃరుక్మణీభ్రాతా-ఉదాయుధఃఉద్యతాయు
ధస్త్వ-యయాచాచాపృథోరాజ్ఞశ్చపమధ్యక్షీపత్-ధిగిదంవుధాకాప్తమితి
నినింద-అపగతాముద్యస్యాస్తయాఅపముదానిరుత్సాహయాతయైవవాచా
యుధోయుద్ధాదపగమమపసరణంయయాచ-మాంత్రాహిపలాయమానశ
రణాగతోస్త్రీప్రార్థయామాసత్సర్వధాః-యాచిఉభయవదీ॥

మూ, ౧౦ { సమం సమంతతో రాజ్ఞా మాపతంతీరనీకినీః | కా
ష్ఠ్యైర్గ్రహైర్గ్రహీదేకస్సరస్వానివనిమ్నగాః॥ }

౧౦॥ సమమితి॥ సమంయుగపశ్యసుంతతలవతంతీరాగచ్ఛంతః రాజ్ఞాంచై
ద్యపత్యైశ్చానునీకినీః-సేవాఃకృష్ణస్యాపత్యంపుమా-కాష్ఠ్యైఃప్రద్యుమ్నః
శ్చలతఇత్థానిమ్నగాఃనదీః-సరస్వాసముద్రభవంకౌసహాయః-ప్రత్యగ్ర
హీత్ ప్రత్యవరురోధ॥

మూ, ౧౧ { దధానైర్మునసాదృశ్యంలనగాయసదంశనైఃత
త్రకాంచనసచ్చాయాససృజేతైశ్శరాశః॥

౧౧॥ దధానైరితి॥లనంతిఆయసానిఅయోమయానిదంశనానిపమాణియే
షాంతైఃతనుత్రంవమాదంశనమిత్యమరఃఅతపవఘనసాదృశ్యంకాష్టాన్య
నైర్మునసాదృశ్యందధానైస్తైస్సైనికైఃతత్రకాష్టాకాంచనసచ్చాయాసువర్ణ
వణా-శగాపవాశనిఃవిద్యుత్ ససృజేసృష్టా-ఉపమాదూపకయోఃసంసృ
ష్టిః-ఓత్సవణావిరహాన్నిరోష్ట్యశ్చిత్రబంధభేదశబ్దాలంకారః॥

మూ, ౧౨ { నబాంశుమంజరీకీణామసౌతరురివోచ్చతైః | బ
భావిభ్రద్ధనుశ్శాఖామధిరూఢశీలీముఖామ్॥

౧౨॥ నభేతి॥నబాంశపూమంజయభవతాభిఃకీణాంవ్యాప్తాంఅధిరూ
ఢాఃశీలీముఖావాణాఅలయశ్చయస్యాంతాం-అభిబాణాశీలీముఖావిత్వను

(మాఘకావ్యేనవ్యాఖ్యానే పశ్చిమానవింశస్సర్గః.) ౨౭౧

రః-ధనుఃశాఖేవతాంధనుశ్శాఖాంబి భ్రదపౌకాష్టిః-రుచ్చకైరున్నతస్తరు
రివబభౌ-తరురివెలిలింగాశ్చర్వతోపమితనమాసః-శీలిముఖాశ్శిష్ట విశేష
ణేయముపమా||.....

మూ, ౧౩ {ప్రాప్యభీమమసౌజన్యంసౌజన్యందధదానతే | వి
ధ్యస్తుమోచనరిపూనరిపూగాంతకశ్మరైః ||}

౧౩|| ప్రాప్యతి||అరిపూగానాంశ త్రు సుఘానామంతకః- అరిపూగారి
తకోసౌకాష్టిః-భీనుంభయంకరంజన్యంయుద్ధం-ప్రాప్యంయుద్ధమాయోధ
నంజన్యమిన్యమరః- ఆనతేనమై సౌజన్యంసౌహృదాందధత్-నతువిధ్య-
నక్షీబంనకృతాంజలిమితినిషేధాదితిభావః-రిపూప్రతిపత్నా- శరైర్వి
ధ్య-ప్రహర-నముమోచనగరయైత్యధః- సందప్తమయకభేదః||....

మూ, ౧౪ {కృతస్యసర్వక్షితిపైవిజయాశంసయాపురః | అ
నైకస్యచకారాసౌభాగైర్బాణస్యఖండసమ్ || ...}

౧౪|| కృతస్యతి||అసౌకాష్టిః- సర్వక్షితిపైః విజయాశంసయావిజయా
శంకయా-పురోగైకృతస్యనియుక్తస్యప్రయుక్తస్యవా- అనైకస్యానైకాకి
నః-ససహాయస్యైత్యధః-అన్యత్రానైకస్యబహుసంఖ్యస్య- బాణస్యబా
ణాసురస్య-శరజాతస్యచబాణైః- ఖండసంఛేదనంచకార- అత్రబాణయో
ర్వయోరపిప్రకృతత్వాత్తేవలప్రకృత్యైవ||

మూ, ౧౫ {యాబభారకృతానైకమాయాసేనాససారతామ్ |
ధనుస్సకషణస్సహితమాయాసేనాససారతామ్}

౧౫|| యేతి || యాసేనా- కృతానైకమాయాకృతబహుకపటాససే-ససార
తాంసారవత్తాంబభార-తాంసేనాంసకాష్టిః-ధనుఃకర్షణ-ధనుషావిధ్యన్తి
త్యధః- ఆయాసేనరహితమనాయాసంయథాతథా ఆససారఅభియుక్త
వానిత్యధః-బాణంభంక్త్యాతత్రేనాంబభంజేత్యధః||

మూ, ౧౬ {ఓజోమహాబాహుశ్చాస్త్వాధస్తోక్షణాదుత్తమాజ
సఃకువణ్నాజావముఖ్యత్వమనయన్నామము
ఖ్యతామ్ ||}

౧౬|| ఓజశ్చి||మహాబాహుహంబలః-ప్రద్యున్నః-ఉత్తమాజసోనామరాజ్ఞ
ఓజస్తోక్షణాదేవాధఃకృత్యాభిఘాయ- ఆజౌయుద్ధేఅముఖ్యత్వమప్రధా
నత్వంకుర్వణ-అథనాఅముఖ్యత్వంఅముఖ్యాధఃత్వంతన్నామః- కుర్వణ

అలి ౩ (మామకాశ్యేనవ్యాఖ్యనే. ఏకానవింశస్సర్గాః)

మామనిజంప్రద్యన్న నామధేయంముఖ్యతాంత్రధానతాం. ప్రసిద్ధాథా
తామనయత్. ప్రకృష్టంద్యన్నంబలంయస్యేతి ప్రద్యన్న ఇతిస్వామీ॥..

మూ, ౧౭ { మూరా దేవచ మూర్ఖాన్లై క్కమూరోహంతిసన్ }
{ యాఃనపునస్సాంయుగీంతాస్త్వ కుమారోహంః }
సన్తయాః॥.....

౧౭॥ మూరాదితి॥సకుమారః-ప్రద్యన్నః-సన్తయాఃసగ వాఃయాశ్చమూ
మూరాదేవభల్లై బాణవిశేషైహాంతస్తజ్ఘాన- తాశ్చమ్యఃపునభూ
యః-సంయుగ స్యేమాంపాంయుగీంకుంప్రకృష్టింరణభువమిత్యథాః# గోత్ర
కుః పృథివీపృథ్వీత్యమరః- నారోహంతిస్త నాయాథాః॥.....

మూ, ౧౮ { సిపీడ్యతరసాతేనముక్తాగ్గకామ మనాన్తయా । ఉ }
{ పాయునుర్పిలక్షత్వంవిద్విషోనశీలీముఖాః ॥ }

౧౮॥ సిపీడ్యేతి॥ తేనప్రద్యమై నతర సాబలే నకామంది పీడ్య । అనాన
యాఅనాన రణముక్తాః । నాతాన్నా నిపరిక్షతమితినిషేధవావధ్యాఇతి
జీవంతోముక్తాఇత్యథాః । విద్విషోపిలక్షత్వంస గ్రపత్వ మాయ యః, విల
క్షస్త్రుత్ర పాన్వితఇత్యమరః- శీలీముఖాబాణాస్త్రపిలక్షత్వం లక్ష్యవిభ్రష్ట
త్వో నాయయః- అత్ర ద్వయోరపిలక్షత్వయోరభేదాధ్య వసా,యాద
యంవ్యతిరేకఃవిద్విషా శీలీముఖానాంచప్రకృత త్వాత్తుల్యయోగితాయాం
వైషక్యకాపిన్యూ శ్రీతఇతి సంకరః ॥

మూ, ౧౯ { సస్యాపదానైస్సచరేనహసారోమహాహిఃభిఃసు }
{ ధైరశఃసివ్యోమ ధైఃసహసారో మహాహిఃభిః॥ }

౧౯॥ తస్యేతి॥ సమ రతస్యప్రద్యన్నస్యాపదానైరత్కుగ్రకన్యాభిఃకర
ధైఃసహసాసద్యఃరోమహాహిః-రోమాంచవిద్భిః-ప్ర్యామధైఃసురైఃమ
హాహిఃసహఋషిభిస్సాధంసారోస్యబలమశంసిప్రశంసితే॥

మూ, ౨౦ { సుగంధయద్ధిశ్శుభ్ర మక్షానికుసుమదేవః । భూతి }
{ త త్రాపత తస్మాదుత్పపాతదివంయశః ॥ }

౨౦॥ సుగంధయదితి॥ దిశఃసుగంధయత్సుగంధాఃకుర్వత్-సుగంధాత్కృత
తక్రరోశీతిన్యంతాః- శ త్రాదేశఃశుభ్రంధవలంఽక్షానిక్షానిరిహితం-
భూతిప్రభూతంకుసుమందివోగరితౌత్తత్ర ప్రద్యమై అపతత్-తస్మాత్
ప్రద్యన్నాద్యశః పూర్వోక్తగుణయ్యుక్తందివమంతరిక్షంప్రత్యుత్పతసా-

(మాఘకౌమ్యేషవ్యాఖ్యానై-ఫ కౌనవిశస్సగః.) ౨౭౩

అత్రద్యుప్రద్యున్నయోః కుసుమయశోభ్యాం అన్యోన్యోపస్తారజననాదన్యోన్యాలంకారః-పరస్పరలక్రియాజనవేలన్యోన్యాలంకృతీరితిత్వణాత్ ||

మూ, ౨౦ { సోఘంశస్యద్విషానాలమపయోధరవారణమ్ | డ్రి }
 { ణునావయశశ్చద్యామపయోధరవారణమ్ || . }

౨౦|| సోఘమితి || అపగతాభయాన్నివృత్తాఃయోధానారవాఃసిహ్ననాదాయేహంతేలపయోధరవాఃస్విషః శత్రుః - తస్యకాష్టేఃరణంసోఘంనాలమశక్తాఃఅతపవయశశ్చఅవిద్యమానపయోధరాణాంవారణంమెఘప్రఘాతోయస్యతే - అపయోధరవారణంసతేద్యామూణునావ-మెఘమండలంవిలంఘ్య స్వగమాచ్ఛాదయామాసెత్యర్థః- డ్రిణా తేలి-
 త్కాఃఅజాదెద్వితీయస్యేతిద్వితీయస్యైకాదోద్విభావః-సువద్భావాదామ్ప్రతిషేధః-యమక వాక్యార్థహేతుక కావ్యలింగయోగంసృష్టిః||

మూ, ౨౧ { కేశప్రచురలోకస్య పర్యస్తారివికాసినా శైరైశ్చ }
 { వయస్థస్యగిరర్గమనుమలత్వణా || }

౨౧|| కేశైః||వికాసినావివిధమార్గచారిణాఃకస్పరైశ్చ - కుసుమలత్వణాభువ్వకేతునాప్రద్యున్నైవ-అన్యత్రకుసుమవిహ్నానగన్మయేనెస్సగః-కేశవత్ప్రచురః - ప్రభూతాఃలోకాజనాయస్త్రిశస్యయ్యస్థగిరోగ్రభూమిః-అన్యత్రకేశైఃప్రచురస్యకేశాఢ్యస్థలోకస్థజనస్థగిరః - శైరైశ్చపీడనైవశీఖానూత్యైవెవ్యర్థః*శీఖాస్నాపీడశైఖాగవశ్యమరః పర్యస్తారితరిష్టతంభూషితమిన్యర్థః-పరిపూర్వాత్కరోతేకమణిలుక్ సంవర్త్యపెభ్యః-కరోతాభూషణైశ్చినుడాగమః & అడభ్యాసవ్యవాయేపీనియమాత్ & పరినివిభ్య ఇత్యాదినాపత్వై & సీవాదీనాంవాడ్వ్యవాయేపీతి-వికల్పః ఉపమాలంకారః|| }

మూ, ౨౨ { సాదరంయుధ్యమానాపితేనాన్యవరసాదరిమ్|సాద }
 { రంప్రతనానిన్యేహీయమానారసాదరిమ్ || }

౨౨|| సాదరమితి|| సాదరంసాదరివేశంయుధ్యమానాపిసంప్రహరంత్యపి-అరంధ్రతంహతాదియావత్సారసాత్-రణరాగాత్ - హీయమానాఅపకృష్యమాణాప్రద్యున్నాహిమైతిభావః-అతపవాక్యఃరోధాభాసేలంకారః-జహతేఃకర్తృకతేరితిఃశానజాదేశః-సాప్రతనానైస్యసేనాతేనప్రద్యున్నైవ-అన్యేహంతటసానామసినరాణాం సాదరిశ్చైష్టతంరాతందదా

౨౭౪ (మాఘకౌశ్యే సవ్యాఖ్యానే-ఏకైకానవీంశస్సగణః)

క్షిప్రమననరసాదరంఃఆతోసుపసగౌక ఇతిక ప్రత్యయః*దరో స్త్రియాంభృ
యస్య భృశశ్యమరః-నిస్యేనీశా నయతేఃప్రధానైకమణిలిప్- ప్రధానక
మణిశ్యాభ్యయేలాదీనాహుద్వికమణిమితివచనాత్- విరోధయమక
యోస సృష్టిః॥

మూ, ౨౪ { ఇత్యాదిగితమాలాక్యజయలత్ప్యైర్ముషధ్వజమ్ | }
{ క్రుద్ధయేవ క్రుధాసద్వ్యప్రపేదేచేదిభూపతిః॥ ... }

౨౪॥ ఇతీతి॥ ఇతీశం-జయలత్ప్యై ఆలింగితంముషధ్వజంమత్స్యకేశుంప్ర
మ్యన్నం-ప్రసూరోమార్ముషోమత్స్య ఇత్యమరః-ఆలోక్యసద్యః క్రుద్ధయాస
వత్స్యాగమాశ్చ పితయేవేత్యు త్ప్రేతౌ - క్రుధాప్రమ్యమ్నా శ్రితయా
కుషాక గ్రావ్య చేదిభూపతిః - ప్రపేదే ప్రాప్తఃతంవిహాయేతి శేషః- కామి
న్యః ప్రాయోణసాహసిక్యః సపన్నీ గంధమసహమానాః సద్యఃపురుషాంతర
మాశ్రయంతఇతిభావః-పిజయినంప్రమ్యమ్నం దృష్ట్వాసద్యశ్చైద్యశ్చకోప
త్యథః॥

మూ, ౨౫ { అహితానభివాహిన్యాసమానీచతురంగయా | చ }
{ చాలవల్గల్కలభసమానీచతురంగయా॥

౨౫॥ అహితానితి॥ మానీఅభిమానవా-సక్రుద్ధశ్చైర్యః - వల్గంతఃస్థనమా
వా-కలభసమా-కలభ ప్రమాణాః-అతపవానీచాడీచ్చాస్మరంగాయస్యాం
తయావల్గల్కలభసమానీచతురంగయా - చత్వార్యంగానిహస్త్యాదీనియ
శ్చోస్తయాచతురంగయావాహిన్యాకరణేన- అహితానభిశ త్ప్రాసతి
చచాల-కలభసమేత్యుపమాయనుకేనసంస్పృశ్యతే॥

మూ, ౨౬ { తతస్తతథనుమావీణవిష్ఫూరస్ఫూరనిస్సవైఃతూ }
{ ద్యైస్యగతుయముభ్యదకూపారానుకారిణీ॥

౨౬॥ అథనతుభిః కులకేనసేనాంవణయతి-తతఇత్యాది- తతశ్చైద్య
చానానంతరం-శతానామాకృష్టానాంధనుమావీణాంవిష్ఫూరైఃతూంకా
రైఃస్ఫూరగాప్రభూతాః నిస్సవైఃనాఃయేషాంతైస్తూర్యైఃయుగతయేకల్పంతే
తేనుభ్యంశముద్వేలంనుకూపారంసముద్రమనుకరోతీతి తదమకారిణీపాస
వేత్సుశ్చరేణాన్వయః-ఉపమా॥

— సర్వతోభద్రః —

మూ, ౨౭ { స కా ర వా వా ర కా స
కా య సా ద ద సా య కా
ర సా హ వా వా హ సా ర
నా ద వా ద ద వా ద నా }

౨౭॥ సకారేతి॥ పునఃకీర్త్యశీకారోపధేనశ్చయేచకలాయత్నైయతాః పీఠి
విశ్వః సకారాః సయత్నాః సోత్సహః - నానానానాః ఫాశ్చయే - ఆకాలరీ
ణాం సమూహః ఖిత్తానిభ్యోన్ - తేషాంకాసాగతిభేదాః కాయావిగ్రహ
శ్చతేషాం సాదందతీతిసాదదాఃవాశకాః తేసాయకాయస్యాంసానభ్యో
క్తౌరసేనరాగేణాహవోయస్యాఃసారసాహవారణరాగిణీశ్చర్థః - వాహ
సారాణాంహయశ్రేష్ఠానాయనాదాః ప్రాసానిఘోషాస్తేషాంవాదంకల
హందదతీతివాదదాని - తైస్సహకలహయమానానివాదనానివాగ్ధానియ
స్యాంసావాహసారనాదవాదదవాదనా - తుల్యశూర్యవాహనఘోషేత్య
ర్థః అతపనతేషాంతుల్యతాసంబంధేపితస్సంబంధోక్తైరశయోక్తిః సర్వతోభద్ర
మణాత్సర్వతోభద్రాఖ్యశ్చైత్రబంధః అతపవదండితదీప్తంసర్వతోభద్రం
భ్రమణయదినర్వతకతి

స	కా	ర	వా	వా	ర	కా	స
కా	య	సా	ద	ద	సా	య	కా
ర	సా	హ	వా	వా	హ	సా	ర
వా	ద	వా	ద	ద	వా	ద	వా
నా	ద	వా	ద	ద	వా	ద	వా
ర	సా	హ	వా	వా	హ	సా	ర
కా	య	సా	ద	ద	సా	య	కా
స	కా	ర	వా	వా	ర	కా	స

ఉద్ధారస్త-చతుష్టప్తికౌశ్ఠే-చతురంగబంధస్త్ర మేణాద్యపంక్తిచతుష్టయేషా

౬౨౬ (మాఘకావ్యేసవ్యాఖ్యానే - పతానవింశస్సర్గః.)

దచతుష్కంబిలిఖ్యా నంతరపంక్తిచతుష్టయైశ్చ మేఘపాదచతుష్టయై
 లేఖనైశ్చ దమానుచతస్యనుప్రథమపాదఃసర్వతోవాచ్యతే-వవంస్వితీయా
 సుస్వితీయైశ్చాది॥

మూ, ౨౦ { లోలాసి కాళీయమలాయను స్వేవస్వసాస్వయమ్ }
 { చిక్రీషుర్ముసల్లహవర్షశ్యామాసహాయతామ్॥ }

౨౦॥ లోలేతి॥ లోలాన్యసీనా మేవకాళీయానాంకృష్ణసహవిశేషాణాంకు
 లానియస్యాంసా-ఉల్లసన్విలోహవర్షభిఃఅయిఃకంచుక్తైశ్చామా-అతపి
 వయమస్యాంతకస్యసహాయతాం భ్రాతృస్నేహకస్తి సేనాసంహారేసా
 హాయ్యం చిక్రీషుః - స్వయంసాత్మాత్మసాతస్యై వభగినీయము నేవస్థితే
 త్యుత్తేత్యై॥

— శ్రిమురజబంధః శ్రి —

మూ, ౨౧ { సా సే నా గ మ నా రం భే }
 { ర సే నా సీ ద నా ర తా }
 { తా ర నా ద జ నా మ త్త }
 { ధీ ర నా గ మ నా మ యా }

౨౧॥ సేతి॥ తారోఽమృతృచోనాదఃసిహ్నా నాదోయేషాం లేజనాయస్యాంసా
 తారనాదజనా - అనాయయా అవృథాసాసూర్యోక్తప్రకారాసేనామ
 త్రాఃధీరాధృష్టాశ్చనాగాగజాయస్త్వికకర్మాణితత్తథాగమనారంభయ
 ద్ధయాన్తారంభేనసేనరణరాగేణఅనారతాఅవిరతాఆసీత్అవిచ్ఛిన్నరణ
 రాగాభూచిత్యర్థః- మురజబంధః-)

సా	సే	నా	గ	మ	నా	రం	భే
ర	సే	నా	సీ	ద	నా	ర	తా
తా	ర	నా	ద	జ	నా	మ	త్త
ధీ	ర	నా	గ	మ	నా	మ	యా

ఉద్ధారస్తు శ్లో॥ తిర్యగై భాగిత్యంవనమౌహాన్వస్త్రవంక్తయః
 అప్యణ్డాగ్రకప్రయస్థాపశ్లోకంలిఖేత్ క్రమాత్ ॥ ౧ ॥ తత్రాద్యన్వి
 త్రిగుర్యాప తుర్యద్విద్యాయ పంక్తిషు । ఆద్యద్విచతుర్గుళాన్

౩౨౦ (మాఘకావ్యేనవ్యాఖ్యానే-పశ్చిమవిశేషాః.)

విశేషణగత్యానిశ్చలకప్రవృత్తిహేతుత్వాత్ వ్యతిరేకం సంభవం కేవలం
సృజ్యతే॥.....

మూ. ౩౨ { కృతోరువేగంయుగపద్వ్యజిగీషంశసైనికాఃవిశ }
{ త్సంబాహుపరిఘైజ్ఞాంమాభిరితైశరమ్ ॥ }

౩౨॥ కృతేతి॥ సేనాయాంసనువేశాః-సైనికాః సేన్యాః 5 సేనాయావేది
పాక్షికప్రక-బాహుభిఃపరిఘైరివబాహుపరిఘైః బాహువంద్యైః - విపత్తుంశ
త్సంజమాభిః ప్రవృత్తాభిః జంబూశుప్రవృత్తైశ్చ నరైః ఇతి తైశరమ్ మ్యో
న్యంస్వయాధ్వంస- కృశడగుణాహా డ్విర్యోత్పవేనోయస్త్రికనా
ణిశ త్తథా యుగపద్వ్యజిగీష-నిజేతుమైచ్చ-అహనహమికయాయో
ద్ధునాధావన్నిశ్చరణ-విపరాధ్యజ్ఞులైః సన్నంగాత్ లక్ష్మీపూర్వవశ్యన
తివ్యావ, నెహం. అశ విపక్షసంయుగవ్యయోబాహుజాఘృహ్యవప్రకృ
తత్వాత్ కేవలప్రకృగాస్పదాశ్చయోగితా॥.....

మూ. ౩౩ { నాహనాజీమానాసేసారాజావనమాతతఃప }
{ త్తసారగరాజేభేభారీహవజ్జనధ్వని ॥ }

౩౩॥ నాహనైః॥ తతో నంతరం - మానషభిమానం అస్యోక్తి విశేషిత
స్త్రిక మానాసేసగపాక్షికాహాణి 5 కనాణ్యత్ - నుతైః సారగాః
బలభాజశ్చ గాజేభా నృపగజాయస్త్రిక నుత్తసారగరాజేభే సారాజౌ శ్రే
ష్ఠయైః - ఆజేఃపుష్పింతామిత్యా - భారీభారనా ఫూణః ఈహవ
తామున్నాహవతాంజనానాధ్వనిర్యస్త్రిక తత్ భారీహవజ్జనధ్వనియథా
తథా - ననమతీశ్వరమాభిభంగురా - వచ్యాజంతే ననభో సమానః - వా
హనానివాహయితృశ్చ 5 త్యాసశ్రమ్యాయుచ్ - అజనిజాతా-సైనికా
నామిశ్యథా సిద్ధం జనేకతరలుక్ 5 దీపజనెత్యాదినాదీన్ ॥.....

మూ. ౩౪ { నిధ్వనజ్జనహరీభాభేజేరాగరసాత్తమః । తతమా }
{ నవజారాసాసేనామానిజనాహవా ॥ }

౩౪॥ ఏత త్ప్రాతిలోమ్యేనశ్లోకాంతరమాహ॥ నిధ్వననిధ్వనంతోబృం
హంతఃజవాజవనాః హరిహోహనోహరాశ్చే భాయస్యాం సానిధ్వనజ్జవ
హరీభా-తతోవి శ్చతోమానవజోహనుష్యజాణః ఆరాసః కలకలాయస్యాం
సాతతమానవజారాసా-మానినాంమానవతాంజనానామాహవాయస్యాం
సామానిజనాహవా సేనారజ్యతేనే నేతి రాగః క్రోధఃసంవరసస్తస్తాత్.

(మాఘకావ్యేనవ్యాఖ్యానే పర్యావర్తనవిశేషాః.) ౨౬౯

రాగరసాత్ తమోమోహంభజే బ్రాహ్మధాజని-భూవర్ణోకావృత్తైః
కప్రతిఃసంయుక్తం తద్వక్తవంఽనా • అవృత్తైః ప్రాతిఃసంయోగేనవాగా
ధాన్యోక సోదరా-యనుకం ప్రతిలామత్వాత్ప్రతిలామమిత్తప్రతిమితి

మూ, ౩౫ { అభగ్నవృత్తాన్త్రసభాదాకృష్టాయావనోదతైః | చ }
{ క్రిందురుచ్చకైః ముష్టిగ్రహానుభూతసుగ్ధైః | }

౩౫॥ అభగ్నైః తి॥ అభగ్నైః అభంసరావృత్తాః పశులామూసాః అభగ్న
గ్నవృత్తాః పశేషణసమాసః అన్యత్రాప్తైః చరిత్రాః బహువ్రీహిః ము
ష్టిగ్రహానుభూతిధార్యాః సుధ్యా లస్తకాగూసాం తాః అన్యత్రా ముష్టిమే
యావలగ్నాః ధను లతాః యావ నెనోదతైర్దృష్టైః పృష్టైః శ్చత్రస
భావృత్తా రాత్ అకృష్టాస్సత్యం పకశ్రగుణావృత్తకైః చెనుచేలభావంఽ
చ్చకైస్తారం చక్రం ముగ్ధవృత్తసుశ్రుతశ్చ-అన్యత్రా ముగ్ధవృత్తసంఘాతేషు
ణసానుగృహ్య సుగ్రహాతాన్ సందీపతీ వ్రతాప్రతీతే సమాసోక్తిః అక
షణస్య విశేషణకన్యా క్రందనహేతుత్వాత్కావృత్తిం గుచాం గాంగీ భా
వేనసంకీర్త్యతే॥

మూ, ౩౬ { క రైః మగ్ధప్రస్థితో నైవ రైః ముఖం తాస్యహస్తశః | }
{ క రైః మగ్ధైః కరోజజ్జై రైః మస్తైః శశనం యయా ॥ }

౩౬॥ క రైః మగ్ధైః॥ అ నై కైః బహుః క రైః మగ్ధైః ప్ర స్థితః జాగాదేకవచనం
అసంఖ్యాః క రిణో యోధూయయిరిశ్యక్షణః • క రైః మగ్ధైః ప్ర స్థితో నైభే
త్త్యనుకః- సహస్రశోఘటాః క రికంతస్థా, రైః మగ్ధైః ముఖం అనపకహల్మ
ధ్వనాదేకాదేకీత్యైశ్చాన్యభ్యాసభోప-క రైః మగ్ధైః అమిగల్పశీకరైః
బుకణోజజ్జై జా తా వేకవచనం క రైః మగ్ధైః శీకరాజాతాత్త్యక్షణః- గ నైః
క తరీని- తె నా-మగ్ధైః క రైః మగ్ధైః రజః శశనం యయా ఏ తేనకరిణాం
బాహుల్యవ్యభి తే॥

మూ, ౩౭ { ధృతప్రశస్యగ్రశృంగారరసరాగైరపిర్విహైః సరో }
{ షసం భ్రమైబాభైరౌద్రవరణైరసః ॥ }

౩౭॥ ధృతేతి॥ ధృతః ప్రశస్యగ్రశృంగారరసవివరాగ్మై స్తై రపీఽవి
రోధః-రాగ్రశృంగారయోవిరోధిత్యాత్-ధృతసింహురద వరంజనైరిత్య

౧౦౦ (మాఘకావ్యేనవ్యాఖ్యానేపకౌనవింశస్సర్గః.)

విరోధః-అతపవవిరోధాభాసోలంకారఃశృంగారస్సురతే నాట్యేరసేవగజమండనేశృంగారంచూర్ణసిందూరే లవంగకుసుమేపితేవిశ్వః- సరోషసంభ్రమైః ద్విపైః రణైరౌన్మవరసఃకృధరసపవబభ్రేభృతఃకమణిలిఖి||...

మూ, ౩౦ { నతస్థాభర్తృతస్సప్రాప్తమానసంప్రతిపత్తిః |
రణైకసగౌఘభయంమానసంప్రతిపత్తిః ||..... }

౩౦|| నెతి|| భర్తృతఃస్వామిభ్యఃప్రాప్తమానసంప్రతిపత్తిః పూజాసామనస్యేయైః సైఘప్రాప్తమానసంప్రతిపత్తిః పురణైకసగౌఘనియతోత్సాహేషునియతనిశ్చయపువా*సగౌఘస్తనజనాధ్యాయస్వభావోత్సాహనిశ్చయాభివైజయంతీ-ప్రతిఘపదాతిఘ-మానసంప్రతి-పత్తీనాంమానసైశ్చభక్తికమప్రవచనీయయైక్తేన్వితీయా-భయంతిస్థా-పూర్వోపకారస్సారితోరణాయనిభీకాః ప్రాప్తిస్థంతేత్యర్థః-అన్యథా*యస్తుభీతఃపరావృత్తస్సంగ్రామేహన్యతేపరైఃభర్తృర్వద్వస్తృతంకించితత్సర్వంప్రతిపద్యతే|| యచ్చాస్యసుకృతంకించదముత్రాథకముపార్జితమ్-భగ్నాతత్సర్వమాదత్తేపరావృత్తహతస్యతుభినిషేధస్తరణాదితిభావః-అత్రమానసంప్రతిపత్త్యోవిశేషణగత్యాభయానవస్థానహేతుత్వాత్పరాధానహేతుకంకావ్యలింగంయమకేనసంస్పృశ్యతే||

మూ, ౩౧ { బాణాహిప్రాణతూణీరకొటరైధాన్విశాఖిభిః |
సూధాశ్లిష్టభుజాశాఖైరభూద్భిమాబలాబవీ | }

౩౧|| బాణే || బలమెవాబవీ బలాబవీ బాణైరేవాహిభిః పూణాః తూణీరానిషంగావవకొటరాకుహరాణియేషాంతైః సూధాస్తలానినిహాకాశ్చుగోధాతలెనిహాకాయామితివిశ్వః*తలంజ్యాఘాతవారణం-తతోగోధావవగోధాశ్లిష్టరూపకంతాభిరాశ్లిష్టాః భుజావవశాఖాయేషాంతైధాన్విభిర్ధానుష్ఠైరెవశాఖిభిర్వృష్టైః భీమాభయంకరాలభూత్సమస్తవస్తువతిసాఫయేవరూపకమ్||

మూ, ౪౦ { నానాజావవజానానాసాజనౌఘఘనౌజసావరా |
నిహాహనిరాపతాన్వియాతతయాన్వితా ||..... }

౪౦|| నానెతి|| ఇహాస్యాంనానావిధాయాంఅజౌనానాజౌచిత్రయుద్ధేభజసాలెజసా-అవజానానాపరానవధీరయంతీ అకమకాచ్యేత్యాత్మనోపదం-జ

(మాఘకౌష్యే సవ్యాఖ్యానై. ఏ ఘోషవింశస్సగణః.) ౨౮౧

నామైఘ్నానాసాం ద్రాజనౌఘ్ననాబహుజనేత్యథఃఅహానిరసపాయనీ
వియాతతయావైయాత్యేనధాప్యేనాన్విత్వౌపృష్ఠేత్యథః * ధృష్టే
ధృష్టువియాతత్యేత్యుపరః - సాచైవ్యసేనాతావరాకలరీకలపప్రావ
అత్రప్రతిపాదంపాదార్థస్యైవావృత్తైర్ధృష్టపాదవత్ప్రణామయమనః॥.....

మూ, ౪౦ { విషమంసర్పతోభద్రచక్రగోమూత్రికాదిభిః శ్లోకైరి }
 { వషహా కావ్యంవ్యాహ్నైస్తదభవస్థలమ్ || ... }

రం॥ విషమమితి॥ తద్వలంబైవ్యసేనాసర్వతోభద్రచక్రగోమూర్తికాది
భిః ఆదిగ్రహణాత్ మురజబంధాదిసంగ్రహః శ్లోకైః మహాకావ్యంశిశుపా
లవధాదికమివచ్యుపైః సర్వతోభద్రాదిభిరెవబలవిన్యాసైః * పూహ
స్తుబలవిన్యాసశ్చత్యమరః విషమం మరవగామహభవత్ * నగరాణావశైల
తులచంద్రాకోడయవణానైరిత్యాద్యుక్తలక్షణం మహాకావ్యమ్.....

మూ, ౪౨ { సంహత్యా సాత్వతాంవై ద్యం ప్రతిభాస్పరసేన
 { యగా! వవతేయోద్ధ ముత్పన్న ప్రతిభాస్పరసే
 { వయా॥ }

౪౨॥ సంహత్యైతి ॥ భాస్వరాతేజస్థానా యస్యాన్యభాస్వరసేన
యా- సాత్వతాంయదూనాంసంహత్యాసంఘేనచైస్యప్రతివలప్రచేత-
వలచలనైతిథాతోభావేలిట్వినశసదదవాదిగుణానామితవకారాదిత్వా-
దేత్వాభ్యాసలోపయోః ప్రతిషేధః- యాయదుసంహతిఃస్వరసేనస్వభా-
వేనయోద్ధుముత్పన్న ప్రతిభాసంజాతమతఃయాస్వయంరణకంధూలాసా-
పరాపూతాకథంనివర్తే తెతిభావః ॥

మూ, ౪౩ { వి స్తీర్ణమాయా మవలీలోలలోకనిరంతరా । న
 { యోగమార్గం శ్చైవ పపాత ద్విష తాంబలమ్ ... }

౪౩॥ అథయదు సెనాయాః ప్రజీబలాభియోగంయ్యై నాహ॥విస్తీర్ణవి
త్యాది ॥ ఆయావవతీ ద్రాస్తీయసీలోలభాకనిరంత రాచలజననంకులాసా
సెనెత్తు త్తరల్లోకనాన్వయః-సాయదు సెనావస్తీర్ణాంద్విషతాంబలంనరే
ద్రమాగం రాజపథంరథ్యాపిభివపపాతసంజగామ-ఉపమానెపిశితే
ణంయోజ్యమ్॥.....

మూ, ౪౪ { వారణాశ్రమీ రాసాసారాశ్రమీ వారణాశ్రమీ కారితా
 { రిషభాసేనానాసేధావరితారికా ||

౨౨౨ (మాఘకావ్యే సవ్యాఖ్యానే పతానవీంశస్సర్గః.)

౪౪॥ వారణాశిక్ష్మీనేనావారణైరెవారైరచలైర్జాభీరాచరవగాహానా
 రణాగ్గభీరాసారఃశ్రేష్ఠఃసభియంగచ్ఛంతీత్యభీగానాంఽభీకాణాంశా
 నాంజంతుసంఘానామారఃసాయస్యాంసాసారాభీగ్గణైరవాకారితారివ
 ధాశ్మతశశ్రువధా-రామోరాజ్యమకారయదితివదత్రస్వాథేణిచ్ఛనా
 స్త్యాసేనఃప్రతీషేనాయస్యాఃసానాసేథాతనాసేథావాదువాణై
 త్యథాఃసజిహ్వసృశస్త్వసృశజ్ఞోవాబహువ్రీహిః-వరితారికాలనేనాహం
 యోత్యైర్థోస్వయంప్రతప్రతీభతుశ్యథాఃశైషిఃకప్రశ్యయిఃసాసేనా
 వపాతేఃపూర్వేణాస్వయిఃఅత్రప్రాతిలామ్యేనపాదాధావృణేఃపా
 దాధావృణోనయనుకిమేతత్-లక్షణంశూక్తంనిద్రనదిత్యాదిశ్లోకప్ర
 తిలోమయిమకే॥

మూ, ౪౪ { అధినాగంప్రజవినోపకసస్త్రిచ్చచారవఃపైతుబణ్ }
 { హిణదే. చూశ్మంకవగ్గప్రాణహరిణః॥..... }

౪౫॥ అధీ॥ ప్రజవంతీతిప్రజవినోపకవనాః ప్రజోనిరిత్థిప్రశ్యయిఃవిక
 సస్త్రిఃపింఛ్యేకలాపైశ్చరసిఃఅశవచూచఃసమాశాబహిణోబహిణ
 దేహియాచయూరకల్పాః-ఈషదసమాస్తాపిశ్యాదినాధేతయిర్ప్రశ్యయిః
 ప్రాణహరిణఃశంకవఃశల్యాముధాని*వాపుసీశల్యంశంకురేణ్యయరః
 వాగేషుఅసినాగంభక్త్యధేవ్యయాభావఃగజేషుసపేషుచనిపేతుఃస
 పేషుబహిణాశ్చనవిపేషురిశ్యథాః-అశవస్రాపచాలంకారః* గ్రహే
 గ్రహాజేనాగృణవెజయంతీ॥

—* గోమూత్రికాబంధః. *

మూ, { ప్రప్రత్యేవికసద్ధానంసాధనైశ్యవిషాదిభిః }
 { వప్యపేవికసద్ధానంయుగమాప్యవిషాదిభిః॥ } ౪౬

౪౬॥ ప్రప్రత్యే॥ వికసన్నజ్వలంభమానోధ్వానోధ్వనిశ్యస్త్రితత్రధా
 సాధనైఃప్రహరైఃప్రప్రత్యేసిఅవిషాదిభిఃవిషాదరహితైఃవిషాదిభిః
 యుగంఆప్యప్రాప్యవికసద్ధానందానన్మనోవప్యపేయధ్ధాగంభేద
 నదానంచప్రప్రత్యేసన్నసంపన్నశ్వాత్సాధనైఃఅవిషాదస్యావిరోధాన్వి
 రోధాభాసఃగోమూత్రికాబంధియమ్.

ప్ర	వృ	తై	ః	క	స	న్య	న	సా	ధ	నే	ప్య	వి	హ	ని	భిః
వ	వృ	షే	వి	క	స	న్య	న	య	ధ	మా	ప్య	ః	హ	ని	భిః

ఉద్ధారిస్తు.

వశానామేకయాపత్వంయద్యైకైతరీ వర్ణయోః | గోమూత్ర కేళితం
ప్రామల్యస్యకరంశద్విదోషిదఃకృషిలక్షణాత్ - యోజకకోపృన్యయవశ్చి ద్వ
యైద్వయింక్రమేణవిభిక్యంకాంతరవినియోగవాచనైర్జ్ఞానీనిష్పత్తిః||.....

మూ, ౪౭ { పురస్కప్తయైశ్చైస్యధంత చ్చన్దీశైలకల్పశుభిః | అ
గ్రాసైరివగాంధవణహనీప్యగపనాభిః || }

౪౭|| పురశ్శి || తద్యుక్తపురిఃప్రయైశ్చైశ్చాన్వేదిభ్యఃపాకప్రవణశై
అన్యత్రగానాచ్యుర్వమిచ్చారి శ్చైవిలీలైఃకుండలవారిభిఃఅన్యత్ర ముహు
రావణశ్చైర్నకళఃకల్పశుభిః కాశర్యకపటానిదోపరిహారైర్నికళః-అ
న్యతాఃకృతైరాగానిగుణైర్నికళః - పదాభిఃపత్తిభిః గాంధర్వంగాన
మాలాసైరాలప్తిభిరివతితురపిశేషైరివారీప్యనాశోభనః || }

మూ, ౪౮ { కైవదిత్వాన్వసినాన్వేషాంమండలాగ్రానవద్యతా |
ప్రాపేకీర్ణపునహీనుండలాగ్రానవద్యతా || }

౪౮|| కైవదిత్ || స్వాసినాన్వఖదైవ అన్వేషాంమండలాగ్రా అవద్యతా
కింజయశ్చైవ్యతైలకలశ్చ త్రాదేశకైవదిత్వైకీర్ణపుతయశోవాప్తం
హహీనుండలాగ్రంభూపుష్పయయాసా కీర్ణపుతహహీనుండలాగ్రా అన
వద్యతాఅనిన్యతా ప్రాపే ప్రాప్తా || }

మూ, ౪౯ { కైహంతుంపిద్విపత్తిక్షస్సమమెవసుసంహతైః | పరి
వారాశ్చృధక్చక్రైశ్చిత్తశ్చాచితకెనచిత్ || }

౪౯|| కైహంతుమితి || కైవదిత్వైకైవిద్వియోహంతులీక్షోనిశితఃపరిచ్ఛేత్తా
చశ్చిత్తశ్చసంహతైః సుఖస్తితాత్ సుష్టుపంఘూలాచ్చ పరివారాల్లో
శాత్పరిజనాచ్యపరివారఃపరిజనైశ్చిత్త కూశేపరిచ్ఛదైతఃశ్వఃసమమెవ
పుక్షిచక్రై ఉచ్ఛతఃఅత్వాస్వాత్తాచపుక్షక్చక్రైవిభక్తిఃశిష్టముగ్ధౌష్య
స్ససైవ్యాన్నిగతౌరిమశ్చైవపాలైన్యకళః - అత్రశిష్టాన్వోఃప్రకృత
యోఃసమానక్రియాయోగాత్కైవలప్రకృతాస్పదాతుల్యయోగితా||...

౧౪౪ (మాఘకావ్యే సవ్యాఖ్యానే - ఏకానవింశస్సర్గః)

మూ, ౫౦ { అన్యై నవిదధేగీణామతిమాత్రా విలాసి నా | ఉర్హుః
 శౌణవచమూస్తాణామతిమాత్రా విలాసి నా || ... }

౫౦॥ అన్యై నేతి॥ అన్యై నవీరేణవిలాసి నావిలసనశీలేనఉర్హుశౌణవఉద్య
 నఅసి నాఖడ్గై నమాత్రామతి క్రాంతాతిమాత్రా అపరిమితాతిరాంచమూ
 సేనాతూణాంశీఘ్రంతిమాత్రమత్యంత మావిలాకలుమాతిమాత్రా
 లాతత్యాకులాపిదధేకృతా॥.....

మూ, ౫౧ { సహస్రపూరణగ్గకశ్చిల్లూనమూర్ధానానాద్విషః |
 స్థితోఽపవకాబంధీసుభజన్నతానక్రియామ్ || ... }

౫౧॥ సహస్రైతి॥ పృణాతీతిపూరణః పూపాలనపూరణయోః కతా
 ల్యుట్ సహస్రాణాంపూరణః పాలయితా సహస్రపూరణఃసహస్ర
 రక్షీసహస్రహతావాకశ్చిద్భటః - కబంధస్తుసహస్రపూరణఃసహస్ర
 పంఖ్యాపూరకఃసహస్రతమః సహస్రాదెకకబంధోన్యత్యసీతిప్రసిద్ధిః అ
 నాస్వాసినాద్విషోలూనమూర్ధా లూనశత్రుమూర్ధానన్నిత్యథాఃసా
 వెక్షుత్వేపిగమకతావృమాసః- కబంధస్తుద్విషోసినా లూనమూర్ధాకబ
 ధవదగ్రైస్థితివచన్విష్టన్నైవకబంధస్యేమాంకాబంధీనతానక్రియామభ
 త్ - విజయహర్యాశ్వప్రియమపికబంధవన్ననతేత్యథాః- అతపవసాద్భ
 శ్యాక్షైపాదసంభవద్వస్తుసంబంధాభ్యోనిదశానాభేదః# కబంధోస్త్రీక్రీ
 యాయుక్తమపమూర్ధాకలెబరమిత్యమరః॥

మూ, ౫౨ { శస్త్రప్రణమయస్త్రీమదలంకరణభూషితః | దదృ
 శేన్యోరావణవదలంకరణభూషితః ||

౫౨॥ శస్త్రేణి॥ శస్త్రప్రణమయానితస్త్రాపాణి-స్వాభేమయట్-తైరే
 వస్త్రీమద్భిఃశోభావద్భిరలంకరణైరలంకారైర్భూషితోలంకృతఃశస్త్రప్ర
 ణాలంకృతృత్యథాఃఅన్యకశ్చిత్అవిద్యమానాలంకాయస్యాంసాలంకేతి
 బహువ్రీహిః అతపవక్త్రస్త్రియాగ్గపుంవదిత్యాది నాపుంవద్భావఃసాచసా
 రణభూశ్చతస్యాముషితఃస్థితః అలంకరణభూషితఃవసేనివాసాధాత్
 తారిక్తః ౩ వదిన్వపీత్యాది నాసంప్రసారణమ్-రావణవత్దదృశేదృష్టః-స
 వాణీణప్రణభూషణత్వేనరావణపవాయంలంకాసంబంధవిరహాత్తువ్య
 తిరైకృత్యథాఃఉమావ్యతిరేకయమకానాంసంకరః॥

(మాఘకామ్యేనవ్యాఖ్యానే. ప కౌశలవింశస్సర్గాః.) ౨౦౫

మూ, ౫౩ { ద్విషద్విషసనచ్చేదనిరస్తోరుయుగోపరః | స్తికశ్చ }
 { సై రుభయథాబభూవారుణవిగ్రహః || }

౫౩ || ద్విషదితి || ద్విషద్విషసనచ్చేదనఆరితస్తప్రహరేణనిరస్తమూరు
 యుగంయస్యసః ఆతపవాస్తేరస్పృశ్యశ్చసిక్తోఽరోఽః ఉభయథా ఉభా
 భ్యాంప్రకారాభ్యాంప్రకారేగుణవచనస్యేతిథాల్ ఆరుణస్యామారోరివ
 తిథాఅరుణోరుణవణశ్చవిగ్రహేమూయస్యసోరుణవిగ్రహేమూబభూవ.
 అరుణోకాకాకసారస్యేరుణంఘోహిత్యేవదితపిత్వః - అత్తోరుచ్చే
 దాస్తసేకయోఽపైతేపణగత్యా ఉభయథారుణవిగ్రహిభావహేతుత్వా
 త్ కావ్యలింగముపమాశ్లేషాభ్యాంసంకర్యతే ||

మూ, ౫౪ { భీమతామహరోభోధిసమేధితమహాహవే | దామై }
 { కౌపశ్శివస్యేవసమేధితమహాహవే || }

౫౪ || భీమేతి || అంభోధిసమేసాగరసప్తశేమహాఆహవస్తస్త్రిన్తమహావే
 మహారణసమేధితమహాసంవధితతేజాః ఆహరోమీఃఽక్షస్యప్రజాపతేర
 యదాక్షస్తస్త్రిదామైహవేయజ్ఞే హపూయజ్ఞేతథాహ్వసేఇతిఽశ్వః
 సమేధితమహాసంవదితతేజాఃశివస్యకోపఇవవీరభద్రఇవేత్యర్థఃభీమతాం
 భయింకరతాంఆధితధృతవాః-విభృత్యస్తాదిఃభీమః, భియష్టుగ్నేత్యేణా
 దికేమప్రత్యయేభీమోభిష్టశ్చ, భీమాదయోపాదానఇతినిపాతినాదపాదా
 నాక్షతాః ఉపమాయమకయోస్సంస్పృష్టిః ||

మూ, ౫౫ { దంతైశ్చిద్భిదిరేకౌపాత్ప్రతిపక్షంగజాశ్చపఃపరః }
 { స్త్రీంశనిలూనకరవాలాగ్గపదాతయః || }

౫౫ || దంతైరితి || పరేషాంస్త్రింశైఃఖడ్గైఃనిలూనకరవాలాఃచిన్నఖడ్గాః
 పాదాభ్యామతంతీతపదాతయఃపత్తయః, అజ్యతిభ్యాంపాదేచేత్యేణాదిక
 ఇక్షప్రత్యయః పాదస్యపదజ్యతిగౌపహతేష్వితిపదాదేశఃకౌపాత్
 గజాశ్చపప్రతిపక్షంగశ్చుందంతైఃపశవైఃవిమాశ్చైశ్చిద్భిదిరేదిచ్ఛిదుఃసతుప
 రావృత్తాఇతిభావః ||

మూ, ౫౬ { రణేరభసనిభిన్నద్విపపాటవికాసిని | నతత్రగత }
 { భీంకశ్చిద్విపపాటవికాసిని || }

౫౬ || రణఇతి * రభసోవెగహమయోరితిఽశ్వః రభసేనవేగేననిభిన్న
 ద్విపాఃపాటితగజాఃపాటవికానాంపాటవవతాంఅసయోస్త్రికౌపాటక

౧౦౮ (మామకావ్యే సన్యాభ్యాసేపకూనవింశస్సర్గః)

శబ్దాన్తస్థర్థీయత్ప్రత్యయఃవికాసినిప్రవృద్ధైతస్మిన్రణగతభీకభీక
అతపవకశ్చిత్తోపిసపపాటనపలాయామాస-అత్రగతభీకత్వస్యవిశేషణః
త్యాజపలాయనహేతుత్వాత్కావ్యలింగం-ద్విపదలనైపిరణైకభీకఇతివిరోధ
శ్చయమకేనసంస్పృశ్యతే||.....

మూ, ౫౭ { యావన్నసత్ప్రత్యేభాతఃస్నేహస్యానృణ్యమి
చ్చుభిః|అమద్వాదితరైస్తావత్తత్వజేయుధిజీవితిమ్||

౫౭|| యావదితిసత్ప్రత్యేపూర్వాంస్వామి నాసమ్మానిత్యైఃఅతపవభర్తుః
స్నేహస్యానృమిప్రేక్షుఃఅనృణ్యమనృణ్యమిచ్చుభిఃయోదైరితశేషః-య
ధిజీవితంయావన్నతత్యజేనత్యక్తం-తావదితరైరసత్ప్రత్యైఃఅనుమాదన
శ్చారక్రధాత్జీవితంతత్యజే-అద్యవాస్తాపశ్యేతిస్వామిసముపాలభ్యస్వ
యమేవప్రాక్ప్రాణాప్రాచురిశ్యథః-సత్తారాదిపిశేషణోద్ధంకావ్య
లింగంసుగమమ్||.....

మూ, ౫౮ { అయశోభిమరాలోకకొపధామరణాద్యతే|అయ
శోభిమరాలోకకొపధామరణాద్యతే||.....

౫౮|| అదైవంవిధానాంమరణస్వైవకర్తవ్యతాముపపాదయతి|అయఇతి||
అయఃశుభావహువాఽధిఃతేనశోభతఇతిఅయశోభీభాగ్యవానచాసౌదు
రాలోకఃతేజస్విత్యాద్దుదార్గశ్చైతివిశేషణస్వయంసమాసఃతస్మిన్అయశో
భిమరాలోకకొపధామాకొపాశ్రయఃకపితఇత్యర్థః-అద్యప్యకొపేభిరు
త్వాపాతాత్-అతేవరణమాదృతఃరణాదృతఃరణాధీత్యర్థః-కతారి
క్తఃకొపధామాచాసౌరణాదృతశ్చతస్మిన్కొపధామరణాద్యతేలోకేపవంవి
ధపీరలోకేఅయశోభిమరా-స్వామ్యనాదరనిమిత్తావకీర్తిణివర్తక్యావిదిభిని
చ్చిదైగ్గమరన్-ఉపధాఉపాయోనురణాద్యతేప్రాణత్యాగంపినైశ్యర్థః-
కానకాపీత్యర్థః ౩ అన్యారాదితరతాఇతివంచమ-అత్రాయశోభిత్వాదీ
నాంలోకవిశేషణద్వారాదద్వితినామనుజీవినామవసరజీవత్యాగహేతు
త్వాత్కావ్యలింగం-యమకేనైకవాచకప్రవేశనసంకీర్యతే-సముద్గయనుక
భేదోయం*అథాభ్యాసస్సముద్గస్సృదస్యభేదాస్త్రయోమతాఇతిలక్ష
ణాత్-తత్రాయమేకాభేదఃభేదాంతరంవత్స్యతి||.....

మూ, ౫౯ { స్థలంతీనకవ్విత్తైర్జ్ఞానభ్యగ్రఫలశాలినీ|అమో
విశక్తిశ్చక్తికైలోహజానశరీరజా||.....

(మామకావ్యేనవ్యాఖ్యానే. ఏకాదశాంశస్సగణః.) ౨౫౭

౫౯॥ స్థలంతీతిశక్తిః ప్రహరణంయహంతైశాక్తికైః శాక్తికశ్చక్తిహృతిక
 ఇత్యచరఃశక్తియస్థౌరీకగతిప్రహరణాథేఈక్ ప్రత్యయఃత్రైత్వ్యాత్
 నైశిత్యాత్ కన్దదీపనస్థలంతీప్రహరింన ప్రాపువంతీఅభ్యగ్రేఅగ్రేయ
 త్ఫలంశల్యంతేనశాలతేఅన్యగ్రఅభ్యగ్రేణానన్నేనఫలెనత్రేయసాశా
 లతఇతిఅభ్యగ్రఫలశాలినీ-లోహజాలమోమయీశక్తిరాయుధ ఏశేషఃఅ
 మోవిశత్తుమ్ముక్తా-శగీరజాశక్తిఃసామధ్యభ్యాశునామోదిఅతివ్యా
 యామెవ్యక్తిణశక్తికా ఏనాయుధ్యంతేత్యథః-అత్రదన్యమోరపిప్రకృత
 త్వాత్రైవలప్రకృత్యైవః॥

మూ, ౬౦ { అపదివ్యాపృతనయాస్తథాయుయుధిరే నృపాః॥ }
 { అపదివ్యాపృతనయా యథాశ్చయంజనావలిః॥ }

౬౦॥ అపదీతి॥ నృపాః రాజానఃఅపదివ్యస సేవివ్యాపృతనయాః ప్రవృత్తనీ
 తికాపవసంతః నశుశ్వాపదవృత్తేతిభావః-పుతనయా సేనయాపాద నేన
 వాక్యాంతరస్యాపి పుతనాశబ్దస్యాగ్ర సంబంధశ్చిత్రే సోధవ్యః- తథాలేన
 ప్రకారేణయుయుధిరేపంప్రజస్సు-యథాదివ్యాజనావలిః అంతరిక్షవర్తి
 సిద్ధవిద్యాధరాదిజవసంఘఃఆశ్చయంవిస్తయమాప-అమానుషంయుద్ధంచ
 క్రిరిత్యథః-అయంచపాదాభ్యాసయమకభేదః॥.....

మూ, ౬౧ { స్వగుణైరాఫలప్రాప్తైరాకృష్టగణికాభవకాము }
 { కానివనాలీకాం స్త్రిణతాస్సహసాముచక॥ ... }

౬౧॥ స్వగుణైరితి॥ బ్రహ్మస్థానేషుమధ్యేకాట్యోశ్చనతాఃస్త్రిణతాఃశాస్త్రా
 ణీ, పూర్వపదాగ్నింజ్ఞాయామితిణత్వం-గణికావేశ్యాభవతాలపీతిణతాఃమ
 ధ్యేభుప్రాశ్చనతత్వాత్ నాలీకాభిషువిశేషా-నాలీకశ్చరశల్యయోరి
 తివిశ్వః-కాముకానివస్వగుణైర్ద్యాభిరూపలావణ్యాదిభిశ్చ-గుణస్తాన్వివృత్త
 జ్ఞాదిజ్యేంద్రియాముఖ్యతాకుష్పితివైజయంతీ-అఫలప్రాప్తైరాశల్యస్పర్శా
 త్ అధనలూభాద్యచక్రవ్యకణాంతికంనీత్యావశీకృత్యదనహసాలముచక
 అత్యాముః-ముఘ్నెఘ్న-శేషుసాదిత్వాత్ ఛైరజాదేశః-అనేకవోపమా॥

మూ, ౬౨ { వాజినశ్శత్రునైన్యస్యసమారభనవాజినః॥ వాజిన }
 { శ్చశరామధ్యమవిశత్రుతవాజినః॥..... }

౬౨॥ వాజినః॥ శ్రుతంవజంతీప్రజంగీతి శ్రుతవాజినఃశీఘ్రగామినఃవ
 జగతాపితిధాతోణిణః వాజినోశ్వాః వాజినఃపక్షివంతః శరాశ్చ * వ

మూ. (మాఘకావ్యేనవ్యాఖ్యానే ఏకైకానవిశస్సగః.)

తోవాజస్త్రినూత్తరఇత్యమరః సమారభానవాఅపూర్వాఅజియుద్ధంయో
నతస, సమారభనవాజినః శత్రు సైన్యస్యమధ్యమవిశ్ - అత్ర వాజినాం
శరాణా. చ ప్రవేశాఖ్యతుల్యధర్మయోగాత్తుల్యయోగితాభేదః యమకే
తేననుస్మృతే ||

మూ. ౬౩ { పురస్కృత్యఫలం ప్రాప్తైస్సత్తాశ్రయశాలిభిః }
కృతపుంఖతయాలేభేతుమప్యాశుమాగణైః ||

౬౩ || పురస్కృత్యేతి || ఫలంశల్యం పురస్కృత్య పురోధాయ అ
న్యత్ర ఫలం లాభం పురస్కృత్య సంభావ్యేత్యర్థః - ప్రాప్తైరాగ
తైః సత్తాశ్రయేణసాధుకంకాదిపత్రగ్రథనేన అన్యత్ర సత్త హయా
వలంబెనశాలంతెఇతితథోక్తైః మాగణైః సాయకై రధిభిశ్చ * మాగణౌ
సాయకాధినావిత్యమరః కృతపుంఖతయాయుబద్ధక తారిక తయా * మూ
లేన్యకణరీపుంఖతయాయుదవః అన్యత్ర కుశలతయేత్యర్థః - లక్షంశరవ్యమ
ప్యాశులె బెతుస్వరూపశోభయైవేతిభావః - అన్యత్ర లక్షంలక్షసంఖ్యాకమపి
ధనంలెభే శతాధికంకిమువక్తవ్యమిత్యర్థః * లక్షంశర వ్యేసంఖ్యాయామితివి
శ్వః అత్రాభిధానాః ప్రకృతార్థనియంత్రణారథాంతరప్రతీతేఽన్వపిరేవ || ..

మూ. ౬౪ { రక్తస్రూతింజపాసూనసమరాగామిషువృధాత్ }
కశ్చిత్పురస్సపత్నేషుసమరాగామిషువృధాత్ ||

౬౪ || రక్తేతి || కశ్చిద్విరఃపురోగై సమరాగామిషుసమరమాగతేషుసప
త్నేషువృషువృధాత్ బాణప్రహారాత్ క్షవ్యధజపోరనుపసంభవ్యప్రత్య
యః - జపాసూనసమరాగాంజపాసుసమసమరాగాం రక్తస్రూతింరుధిర
స్రావంవృధాత్ విహితవాదధాతేలుజ్యే గాతిస్థేత్యాది నాసిచోలు -
ఉపమాయమకయోస్సంస్మృతిః ||

మూ. ౬౫ { రయేణరణకామ్యంతో దూరాదుపగతావిభౌగతా }
సురంతరాదంతీ వరండుకకృవాభవత్ ||

౬౫ || రయేణ రణమాత్మన ఇచ్చతొరణకామ్యంతో క్ష కామ్యప్యేరణశ
బ్దాక్షామ్యచ్ ప్రత్యయేనాద్యంతధాతుత్వాల్లబ్ధశ్రాదేశః అతఏవరయేణ
దూరాదుపగతావిభౌగతా విభవయోర్ధ్వై అంతరాంతరేణయైకై ఇతిన్వి
సీయా - గణానుష్ఠాతోదంతీదైనాన్తద్యవర్తే హస్తీకుణపఇత్యర్థః - వరండు
కొంతరావెదిరివాభవత్ - వరండుకొంతరావెది సందోహముభరాగయోరి

(మాఘకావ్యేన వ్యాఖ్యానైః ప కౌశలవింశస్సర్గాః.) ౨౦౯

తిశస్యః అవ్యాసకాలే కాంచన వేదిమంతథాఽయదంతనాయోధయంతీతి ప్రసిద్ధమ్ ఉపమా.....

మూ, ౬౬ { భూరిభి భూరిభిర్భీరైః భూభా రైరభిరేభి రై భేరి }
 { రేభిభిర భ్రా భై రిభీసుభిరి భైరిభాః || }

౬౬ || భూరిభిరితి || భూరిభిః భూయోభిః భారిభిః పతాకాస్తరణాదిభారవ
 ద్భిః మత్స్యగీయశనిప్రత్యయః భియం రాంః ఓభీరైః భయద్భైః రాదానై ఆత్మ
 నుపసర్గైః భూభా రైః సహ కాయత్వాద్భు వూభా రాయనా శ్చైభేరివ రే
 భంతేత్వనంతరభేరిరేభిభిః రేభ్యశ బైతావీర్యైః లబ్రాభై ర్భైః మేవతై
 రితి హాపమాద్వయం ఆభీసుభిరభీరైః కైః కైః జైః కైః ప్రక్షిజః తాదృశప
 వలభిరేభి రేభియుక్తైః ఉపమాను ప్రాసయోస్సంకరః ద్వియక్ష రాసుప్రాసః

మూ, ౬౭ { నిశితాసిలతాలూ నైస్తథాహస్తైః హస్తైః హస్తైః హస్తైః }
 { కృమానాయథాదంతైర్భగ్నై రాపుర్విహస్తతామ్ }

౬౭ || నిశితేతి || యుక్తమానాః సంప్రహరంతః హస్తాయేమాంసంతీహస్తి
 నః హస్తాజ్ఞాతాః నిప్రత్యయః యథాభిగ్నై ర్దంతైః హస్తైః హస్తతాం
 హస్తహినైర్వమితీతవృత్తామూఢస్వమాంః విహస్తనామహాసమావి
 త్యమరః తథానిశితాభిః ఆంతీతాభిః అసిలతాభిర్జ్ఞానైః ద్విస్తై హస్తైః శుం
 డాదంతైః హస్తతాం నాంః - హస్తైర్భ్యోపిదంతానామేవ ప్రహరసాధన
 త్వనితీభావః అత్ర హస్తచ్యేదనై హస్త్యం న హస్తచ్యేత్కపిరోధః ప్ర
 తీపత్రముఢాయాసనాహితకపిరోధాభాసోలంకారః ||

మూ, ౬౮ { నిపీడనాదివమిహోదానతోయమనారతమ్ | వపుషా }
 { ముదయాపాతాదిభానామభితోగలత్ || }

౬౮ || నిపీడనాదితి | భానాం వపుషాం లదయాపాతాత్ నిర్జయాభియోగా
 ద్భేతోమిహోనిపీడనాదివస్త్రాదినిపీడనాదివేష్యుప్రైతా అనారతమ
 శ్రాంతం దానతోయమభిరంతాగలత్ అప్రవత్ - నిర్జయాపాతేపన దాతి
 రేకత్తిగజానాముత్సహాంతీయోక్తిః అప్రసంయోగాభానాదసంయోగ
 శ్చీత్ర భేద్యహలోంత రాస్సంయోగః ||

మూ, ౬౯ { రణాంగణం సరత్తవస్థావితం మదవారిభిః | గజగర్భ }
 { కుకరాకృష్టతవ శ్రామలోడయత్ || }

౬౯ || రణేతి || గజ మదవారిణాస్తావితముక్షితం రణాంగణం సరత్తవవృక్ష

అం (మామకావ్యేసహ్యాభ్యానే - ఏకౌనవింశస్సగః.)

వాకరణాకృష్టానిశతంతసంఖ్యాకానివక్రాణివాహనానిఅన్యత్రశతవక్రాణిమశ్చైశ్చయానిచయస్త్రికమణితత్తథారణాంగణమలోడయత్అత్థయత్స్లిప్తపశ్చెషణైయుముపమా॥.....

మూ, 20 { శరతుతేగజేభృంశైపుషిషాదినిషాదిని । రుతవ్యాజే
నరుదితంత్రాసీదతీదతి॥..... }

20॥ శరే॥త్రరణగజేశరణతుతేప్రహృతే-అతపవవిషాదినావిషాదవతానిషాదినాయంత్రాసహవతతేయస్తస్త్రికసవిషాదినిషాదినిఃపణ్ణయోశృకౌతీసీకతిఅతపన్నేసతమ్మతేసతీత్యథః - సదెలఃటఃశత్రాదేశఃభృంశైకత్వభిఃసలోకేత్యాదినావష్ఠీప్రతిషేధః- రుతవ్యాజేనరుతచ్ఛలెనరుదితంరోదనమాసీత్ - స్వాశ్రయనాశమఃఖాద్రోదనంకృతమివేశ్యుత్ప్రేక్ష్యవ్యంజకప్రమోగాద్దమ్యా-సాచరుతవ్యాజేనేత్యపహ్నవపూర్వతాప్తాపహ్నవేతసర్వస్వకారః॥.....

మూ, 20 { అంతఃస్యవృథౌతత్రశయనీయకవాహవేదశనవ్య
సనాద్వియుమశ్శుణత్వమ్మతంగజాః॥..... }

20॥ అంతకస్యేతి॥అంతకస్యమృత్యోఃసంబంధిని- శేతేస్తిన్నితీశయనీయేతల్పితవస్థితత్యథఃకృశ్యల్పటోబహులమిత్యధికరణేనీయిత్ - పృశ్నాఽశాలెతగ్రాహవేమతంగజాఃగజాః-దశనవ్యసనాద్విషాణభంగాద్ధేతోః-వశ్శుణత్వమీయుః మశ్శుణాత్వదృష్టాత్మశృద్ధిః-సుప్తరక్తపాయినఃఖిటాస్పశ్రయాఃకీచిశేషమశ్శుణాః-తస్మాదృశ్యాద్దంతమతథాత్వేనరూపకం- అంతకస్యశయనీయకవేత్స్యప్రేక్ష్యసాపేక్షమితసంకరః॥.....

—వివేచనాభ్రమకబంధః—

మూ, 21 { అ భీ క మ తి క నె డై
భీ తా నం ద స్య నా శ నే
క న శ్చ కా మ సె నా క
మం ద కా మ క మ స్య తి }

21॥ అథయుక్తేనాహ॥అభీకేత్యాది॥అభీకానిభీకామతిర్యస్యతేనాభీకమతికేననిభావయితైన-వైషికఃకప్రత్యయః-ఇద్దేదీషైభీతానామానందస్యనాశనేనాశకే-నశేణ్యంతాత్కర్తరిల్ప్యం-కనంకీదృప్యమానాసకామావిజయిత్వాత్పుణికామాదసేనాయగ్రతస్త్రిక-కనత్సకామసేనాకే-పూ

(మానుకావ్యేనవ్యాఖ్యానే పక్షానవింశస్సగణః) ౨౯౧

రస్వత్యః-నుంద కామకంఠునోత్సాహం-పూర్వదేవకః-ఆస్యహి రాకుగ్ధా
 శైరణ్యశ్చుక్తైఃసంబంధః-అగ్రసర్వతోభక్తవత్సర్వపాదభ్రమణాభా
 వాత్పదాధానామేవభ్రమణాదధభ్రమకమ్-ఉద్ధారస్తోసర్వతోభ
 క్తవదేవ॥

మూ, ౭౩ { గదతోపరశేభీమమభీష్టుభావమాసుగమ్ | హతాఽ }
 { ఏదైరభిమఃఖాస్సరభూయః పాయయః॥

౭౩॥ దధత్యశ్చ॥ రశేపూర్వోక్తప్రకాయైఃపైభిష్టుమత్వంతం- కీనుంభ
 యంకరం-ఆసురనుసురసంబంధినం భావంక్రియాంబ్రగుళకార లక్షణం-భా
 వోబీలాక్రియాచేష్టాభూత్యభిప్రాయజుతుష్టిశ్చైజయంతి- ఆసురత్వంచ
 ప్రతీయతేదధతః-నధానాలపి పరైశత్రుభిః-ఆభిమభాఆభిమభావస్థితాప
 వహతాఃపీరాశ్చశైవః- అతిపవనురాణాంభావస్తస్మిరభూయఃసురత్వం
 దేవత్వమాయయః- స్వగణాయాన్యవరాజ్యభావశ్చైరణాదీభావః-క
 భుపూభావైశ్చకృత్- అశ్రాసురభావేపసురభూయత్వంయియిరి-రొధ
 స్యభావశబ్దస్యాథాంతరత్వేనపరిహారాద్విరోధాభావః॥.....

మూ, ౭౪ { యోనాంగమూహేవ్రణవత్సరుచాపరతోమరైః | స }
 { సుత్వంసయయాభిడ్వగ్నరుచాపరతోమరైః॥.....

౭౪॥ యేనెతి॥ రుచాసహవతః-తేయస్తైఃసరుచాతేదస్వనా- యేనవీరైఃవ
 రతోమరైఃశత్రుశస్త్రైః-వ్రణవత్సరుచాపరతోమరైః-ఉద్ధం-వహాక్ష
 ణిలిక్ సంప్రసారణం-భిడ్వగ్నరౌభిడ్వముష్టౌచాపేచరణిభిడ్వగ్నరుచాపరతః-
 అతిప్రహరేపియుద్ధంకువన్నిత్యతః- శ్చైరుఃఖద్గాదిముష్టాప్యాదివృన్
 రః-సవీరోమరైఃసమత్వంయయాపారుషేతేభిభావః-ఉపమాయనకయోః
 సంస్పృష్టిః॥

మూ, ౭౫ { నిపాతితసుహృత్సామిపిశృవ్యభ్రాతృమాతులమ్ | }
 { పాణినీయమివాణోక్తిరైస్తగ్నమరాజిరమ్ ॥

౭౫॥ నిపాతితేతి॥ నిపాతితాఃపీగతయాంగమితాఃసుహృదాదయోగ్ర
 తత్తతోక్తం-అభిముఖస్యబంధోరపిగతైవధ్యత్వాదితభావః- అన్యత్రనిపాతి
 తాఃలక్షణాభావేశబ్దసాధుత్వాయసూత్రకృతాస్వరూపేణోచ్చారితాఃసు
 హృదాదిశబ్దాయగ్రతదిత్యక్షః- అతిపవతగ్నమరాజిరంరణాంగణం-పా
 ణినీనాప్రోక్తంపాణినీయంఅష్టధ్యాయావ్యాకరణమివ-కైతనప్రోక్తమితి

౨౯౨ (మాఘకావ్యేనవ్యాఖ్యానే- ఏకౌనవిశస్సగః.)

శ్రుత్యయః- ధీరైర్భూమైరైవతన్యత్ర ప్రాజ్ఞైరైవతలౌకికృష్టం - ఉభయ
త్రావృధీరైదురవగాహత్వాదితభావః - శోభనంహృదయగయస్యససు
హృత్-నుహృస్తుహృదౌమిత్రామిత్రయోరితీహృదయశబ్దస్యహృద్భావ
విపాతః స్వమస్యాస్తీతస్వామీఈశ్వరః, స్వామినైశ్వర్యభక్తిమత్స్వరీయని
పాతః-ఏతుభ్రాతాపితృవ్యఃమాతుభ్రాతామాతులఃపితృవ్యమాతుల
మాతామహుపతామహాభతన్యజ్జలజంతనిపాతౌ-విభతీతత్రాతానస్తప్త
వేష్టానిసూత్రాదాణాదీనిపాతః॥

మూ, ౭౬ { అభాపిసంధ్యాపసంధ్యాభ్రసన్మగ్రుధిరతోయయాహృ }
తేయోద్మంజుసంసౌసన్మగ్రుధిరతోయయా॥

౭౬ అభావీతి॥ సంధ్యాభ్రసన్మగ్రుధిరతోయయాహృశంకుధిరమేవతోయం
యస్యాస్తయా - సంధ్యాపరక్తసద్యా - అభాపిభూతం - భావెలుజీవీ - య
యాసంధ్యాదృశోదుణ్ధీతీదృగ్రుధిసృష్టినిరోధకైరుధఃక్సివ్ - పాంసారజసి
హృతేపతి - సజసోపీరలోకిః యోద్ధురతఃఉత్సుకఃఃఃభూనితశేషః - ఉప
మాయుకుకయోఃసంసృష్టిః॥

మూ, ౭౭ { ఏదలత్పుష్కరాకీర్ణాగ్రపతచ్ఛంఖకులాపలాఃతర }
త్పత్రరథానద్యుస్తాసరవ్రక్తవారిజాః॥

౭౭ ॥ ఏదలదిత్॥ ఏదలద్వికీర్ణదీర్ఘమాణైఃపుష్కరైఃకరిహస్తాః - అ
న్యత్రపికిసద్భిఃపద్మైగాకీర్ణాఃవ్యాప్తాః - పతద్భిఃభ్రశ్యద్భిఃశంఖకులైః
లంబాస్థాసంఘైః కంబుసంఘైశ్చ అపలాః - తరంఃప్లవమానానిపత్రా
ణివాహనానిరథాశ్చ - అన్యత్రపత్రరథాఅండజాఃయానుతాః - రక్తవారి
జారుధిరతోయజన్యాః - అన్యత్రరక్తానివారిజానియానుతాః - నద్యః ప్రా
సర్కప్రావహా - అత్రనదీవారక్తనదీనాంచశ్లేషః॥

మూ, ౭౮ { అన్యగ్దనోస్తక్షుతమానవమజ్జవసాదసమ్తక్షుగపి }
శాచమ్ముముదెనవమజ్జవసాదసమ్॥

౭౮॥ అన్యగితి॥ అస్తక్షుతీమా అస్తప్రహరవా-జనోవీరజనఃఅ
స్యగ్రక్ల- జవసాదచంజవస్యచెష్టావెగస్యసాదనసాదకంనాశకంయథా
తథాఅవహత్ - నవయోగుజ్జనసయోమేదోవసయోరదనంభక్షకం-క
తాదిల్పుత్-రత్రాంసేదపిశౌచాశ్చరక్షుపిశాచం - సనాహారేద్వంద్యేకవ
ద్భావః-ముముదెజహషణ- అత్రమోదస్యవసునవాకృత్ హేతుకత్వా

(మామకావ్యేపవ్యాఖ్యానే పక్షానమితస్సగణః) ౨౩

దావ్యకార్యహేతుకంకావ్యలింగితవృత్తయముకేనసంస్పృశ్యతే :

మూ, ౧౯ { చిత్తంచాపైతపైతజ్యేష్ఠస్ఫురద్రుత్తశతప్రాదమ్ }
 { పయోదజాలమివతద్వీరాశంసనమాబభౌ || }

౧౯|| చిత్తమితి|అపైతజ్యేరపగతనూఁకైః * మావీణ్యాశిఃజిసీగుణభి
 త్యనురః-చాపైశ్చిత్తంవిచిత్తంస్ఫురంతరత్నాన్యవశత ప్రదాశంపాయ
 స్త్రీతతో.శంపాశత ప్రదా హోదిసిత్యమరః - తత్ప్రకృతం-వీణాఃఆశం
 స్యంతేత్రైవీరాశంసనం-భయంకరాయుద్ధభూమిః* సావీరాశంసనంయుద్ధ
 భూమియాఁభిభయ ప్రదేత్యమరః-పయోదజాలమివాబభౌ ||

మూ, ౨౦ { బంధోవిపన్నేనేకేననరేణహతదంతకే| ఆశోచిస్తే }
 { న్యేఘంటాభిరణరేణహతదంతకే || }

౨౦|| బంధాచితి||ఇహసైన్యబంధోఽపన్నేన్యతేనతి-అనెకేననరేణఅనైకై
 నరైరేత్యథః-జాతావేకవచనం-తదంతకేతస్యమృతస్యబంధోరంతకేఅ
 శోచి-కించ-హతాదంతిసోయత్రతస్త్రి-హతదంతకేసైన్యేఘంటాభిన
 రేణోదధన్వనై-రణతేభావేలిక్-అత్రదంతహతేఃవిశేషణగత్యాఘంటా
 రణనాభావహేతుత్వాత్ప్రదార్థహేతుకంకావ్యలింగయముకేనసంస్పృశ్యతే

మూ, ౨౧ { కృత్తైక్కిణామహీరేజేదంతైగాత్రైశ్చదం }
 { తిసామఃకుణ్డాఃకాసుభిన్మృత్యోముసలోలూ }
 { ఖలైరివ || }

౨౧|| కృత్తైరితి||కృత్తైఃచిన్నైఃదంతినాందంతైగాత్రైశ్చకీణామహీ
 రణభూమిః-కుణ్డాఃపిష్టాఃలోకాసవోజరప్రాణానైః - మృత్యోముస
 లోలూఖలైః-కీణేవరేజే* ఆయోగ్రాముసలోస్త్రీసౌదుమాఖలములూ
 ఖలమిత్యనురః - అత్రఉలూఖలముసలైరితిరాజదంతాదిపాతేపిసముద్రా
 ప్రాప్త్యుత్పాదసాత్రాదెవవ్యభిచారాద్దాపకాత్పరనిపాతవ్యత్యయః...

మూ, ౨౨ { యుద్ధమిత్థంవిధూతాన్యమానవానభియోగతః || ఐ }
 { ద్యుపరావరాజిగ్యమానవానభియోగతః || ... }

౨౨|| యుద్ధమితి||మానవానభిమానవా-చైవ్యోయుద్ధంగతః ప్రాప్తస్స
 ఇత్థంవిధూతాఅభిమానాఃఅన్యేచైద్యుతిరిక్తమానవానైస్తావిధూతాన్య
 మానవా-అభియోగభీకావరానరీ-అభియోగతోభియోగాదభ్యవ
 ద్ధోభాతో-పరాజిగ్యతిగాయేత్యథఃవిపరాభ్యాంజేరిత్యాశ్చ నేపదంకనన్ది

అంశ . (మాఘకావ్యే పంచాఖ్య నేప కౌనవింశస్సర్గాః .)

అక్షరజ్ఞానరీతికుత్సమ్

మూ, ౧౩ { అభవత్ మణిచ్ఛాయాచ్ఛురితాపీతవాససాన్సు }
 { రదింద్రధనుభిన్నతతితేవతతిత్వతా

౧౩|| అభగవదభియోగంపంచభిఃకులకేనాహ|| అథశ్వాది || అథదైవ్య
జయానంతరం-వపుషా రాజఃవరఃపుమాఽదృశ్యతేతసంబంధః- తదస్స
ప్రావత్త్రిభివశిస్తప్తి|| వత్సోమణేకాస్తభస్యచ్ఛాయాయాచ్ఛురితానివ్యా
ప్తానిపీతవాసాంసీపీతాంబరాణియస్యతేన- అతపవస్సురతాన్ద్రధనుషా
భిన్నాఃసంగతాఃతతితోయస్యతేనతతిత్వతామేఘనైవతాదృశ్యేఘవత్స్థి
తేనైత్యర్థః||

మూ, ౧౪ { నీలెనానాలననిచినినీనోల్లలనాలినా | లలనాలాల }
 { నెనాలలీలాలానెనలాలినా

౧౪|| నీలెనో|| పునఃకీదృశేనవపుషానీలెనశ్యామతేన- తథానాలంనాలర
హితంయన్నభినియుఖాఖ్యంత త్రనీలీనాఃఅనన్నాఽడల్లలంశీక్తుల్లనాశ్చం
చలాశ్చాశయోయస్యతేన అనాశనభినినీనోల్లలనాలినా - ముఖసారభ
లోభభ్రమద్భ్రమరేణైత్యర్థః - లలనానాం నీలంలాంనెనఉవలా
లనెనవశిఃరణేనైత్యర్థః అలమత్యంతలీలాహాలెనక్రీడాలోలుపెనలీలా
నాం పిలాసానామాలానెనాలయేనైత్యర్థః - లాలయితభక్తానిలాలినా
భక్తానుకంపినైత్యర్థః-ద్యక్షరానుప్రాసోలంకారః||

మూ, ౧౫ { అపూర్వయేవతశ్శాలనమాగమసకామయా| దృష్టే }
 { నరాజస్వపుషాకటాత్తైవిజయశ్రియా

౧౫|| అపూర్వయేతి|| కించ|| అపూర్వయేవాభూతపూర్వసమాగమయేవ
తశ్శాలనమాగమసకామయాసాభిలాషయా - విజయశ్రియాచైద్యభిరక్త
యేతిభావః-కటాత్తైరపాంగైర్దృష్టేనాలోకితేనవపుషారాజః-దీప్యమా
నః-అగ్రప్రస్తుతజయశ్రీవిశేషణసామ్యాదప్రస్తుతాసురక్తకామినీవ్రతీతః
సమాసోక్తిః-వ్రతీయనూనాభేదాధ్యవసాయాదపాంగదర్శనోపపత్తిః|| ...

మూ, ౧౬ { విభావీవిభవీభాభావిభాభావీవివోవిభిః| భవాభిభ }
 { వీభావాపూభవాభాపూభాపూవిభుః

౧౬|| విభావీతి|| విభాపూస్యాస్త్రీతివిభావీప్రభావనంపన్న-విభవోస్యాస్త్రీ
తివిభవీవిశ్వవ్యాభాస్యాభేవాభాయస్యసభాభానత్యక్తనదుజ్వలశ్శక్తి

(మాఘ శాశ్వత వ్యాఖ్యానై-పక్షానవినశస్యగః.) ౨౯౫

[illegible]

మూ, ౮౭ { ఉపైను కామైస్తాన్ని జీవితైర్మోగి భిష్టవడై! దెహ!
 { త్యాగకృతీవోన్యై రద్భక్త్యవతర్యపుమాన్ || }

రా ౭॥ ఉపైత్వితి॥ ఏవంభూతః పరః పుమాన్ - పరమపురుషోహరిః - తస్మాదం
తస్య హరిః పారం - అంతముపై శుకామైః ప్రాప్తుకామైః తంజిగీమభిః - అన్య
త్రదిశ్చక్షుభిరిత్యర్థః - శుంకామనునసాంప్రీతుకారణోపః - నిశ్చితైర్వ్య
ధుంకృతనిశ్చయైరిత్యర్థః - అన్యత్ర నిశ్చితతత్త్వైః సకమకానవ్యవిపక్షితేక
మణిక ర్తరిక్తః - యద్వాపీతాగావః విభక్తా భ్రాతర ఇత్యాదివగూహనీ
యం - స్ఫుటికృతం చైతన్యైర్కనుంటాపథేన విణా లింగీవిదిత ఇత్యత్ర - దేహ
త్యాగకృతోద్యోగైశ్చాదిద్యోగైః - అన్యత్ర ముక్తుభిరిత్యర్థః - యోగి
భిః సన్నాహవద్భిరుపాయవద్భివా అన్యత్ర ధ్యానవద్భిః - యోగస్సన్నహ
మోపాయధ్యానసంగతీయకీష్యిత్యనరః - పరైశ్చ తుభిః - అన్యత్ర పరైర్వ్య
గిభిః పరమయోగిభిః - ఆదృత్యత - పరభ్యాం నిష్ఠతేత్యర్థః - అన్యత్ర సామోక్తౌ
తః - తమేవం విదితాద్విగ్నగుమేటితి శుతేః - అథాంతరప్రశ్నతేధ్వణిరే
వవశైః - అభిధాయాః సకృత్తాదాని యంత్రణాత్ ॥.....

మూ, ౧౮ { తంశ్రి యాఘనయాన స్తగుచాసారతయాతయా |
 { యాతయాతరసాచారు స్తనయానఘయా శ్రి తమ్ | }

౧౨౧. అథ యుగై నాహితమిహి ఘనయా అనందసాంద్రయా-అనస్తరుచాల
క్షీణకాంత్యా-సారతయా సారవ త్వేన సర్వోత్కృతా గుణై నయా గయా వ్యా
ప్తయా-చారు స్తనయారన్యకుచయాః స్వాంగాచ్ఛోపసజ్జవాదసంయో
గోపధాదివికల్పాదగ్నికారః-అనఘయా నిహోషయా-శయా-ప్రసిద్ధయా-
శ్రియారఘయా-తరసాత్వరయా-శ్రితమాలింగితం హరిముద్గీయైశ్శుభ్ర

౨౯౬ (మాఘ శావ్యసప్తమ్యాభ్యానే- ప కౌనవినశ స్సగణః.)

రేణసంబంధః-అ త్రాపి ప్రాతిలోమ్యేనాధావృత్తైర్ధావృత్తిలోమయసు
కమెతత్ లక్షణంతు ప్రాగైవాక్తమ్||

మూ, ౨౯ { విద్విషాద్విషురుద్విత్వతథాప్యానన్నిరైనసః| అరు
చ్యమపరోగఘ్నున్నిసగాఢాదేవభేషజమ్||

౨౯|| విద్విషఇతి|| తంపూర్వోక్తంహరింఉద్విత్వ - విద్విషఃశ్రవః-ఉద్వి
షుఃవిష్వపంతిస్తలజ్జ్విష్వశ్చైవీకత్వేనఋజుఃసాదేశః-తథాపిద్విషంబోపి
నిరైనసోనిష్పాపాఃఅప - ద్వైషవీక్షణస్యాప్యేనోనివతకత్వందృష్టాంతే
నాహ-రోచతత్తతిరుచ్యం రాజసూయోత్యాదినాక్యబంతోనిపాతః-అరుచ్య
మరోచమానమపి-భేషజనూషధం* భేషజౌషధభైషజ్యానీత్యమరః-నిసర్గా
త్స్వభావశక్తైరేవ-రోగంహంతీరోగఘ్నుఃఅరోగ్యకారి* హరిహారతపా
పానిచుష్టచిత్రైరపిస్తృతః- అనిచ్చయాపిసంస్పృష్టదహత్యైవహిపావకత్వ
తివచనాదితిభావః| అమనుష్యకత్వకేచేతిబప్రత్యయః||

మూ, ౯౦ { వినితంసివికేనీకేతంయాతంనిజితాజిని | విగదంXవి
రోధారోయోధాయోనతిమేతిన||.... ..

౯౦|| వినితమితి || నితరాజితా అజయోయేనతస్మిన్ - నిజితాజిని- జి
తయుద్ధే అనీకేనైస్య * వరూధినీ బలంపైర్యంచక్రంచానీకమస్త్రీయా
మిత్యమరః - యాతంయోధుమాగతం- దిఃస్వగేపిపిదితంప్రఖ్యాతం- విగ
దంనిరామయ-తంహరిం| విభువి-రోధారోజేతారః- కేనకేపీత్యర్థః- యో
యోధానతింనైఃసప్రాప్నోతిసరోపీత్యతః - ప్రాతిలోమ్యేప్యేత ప
వపదార్థవాక్యాథాః-పతదపీష్టోకప్రతిలోమయసుకమెవ-వనపదార్థాది
సంవాదస్యవైచిత్రీశేషః-లక్షణంతునిద్యనజ్జవహారీభిర్యత్యైవోక్తమను
సంధేయమ్|

మూ, ౯౧ { నియోక్త్యమాణేనపురర్కకమణ్యుతిగరియసి| అరో
ప్రమాణోగుగుణంభక్త్యాకాముకమానమత్||

౯౧|| నియోక్త్యమాణేన|| పురోగై అతిగరియసకమణిరణకర్తృణి- అన్య
శ్రాతిదుష్కరైకృద్విగ్నేశ్యవసునియోక్త్యమాణేనవ్యాపారయ్యతా
భక్త్యాసామివా-అరోప్రమాణోధిక్రియనూణఃఉగుణాహాగుణోహ్య
యస్మిన్తత్- అన్యగవర్ణ్యమానశౌర్యాదికం - కర్తృశైప్రభవతీతికాముక
కంధనుఃకమణుడకథ - అనమత్ - గుణాకమణాదామలతకాటికమ

(మాఘకామ్యేనవ్యాఖ్యానైః ప వివాహవిశేషాః) ౧౯౭

భూత్-అన్యత్ర ప్రణతత్వభావః - అత్ర ప్రకృతకాత్మకవిశేషణసామ్యాన
ప్రస్తుతనియోజ్యపురుషవ్రతతేజసమాసోక్తిః ॥

మూ, ౯౨ { తత్ర బాణాన్సువరుషస్సమధీయంతచారవిఃత్విషా
మభూత్సువరుషస్తస్యాకృష్టస్యచారవః ॥

౯౨॥ తత్రేతి॥ తత్ర కాముకైశ్శోభనానివహంషియేషాంతేసువరుషః-సు
వవాణః-అతేవచారప్రౌఠిరమ్యాబాణాః- సమధీయంతసంహితాః-అకృ
ష్టస్యతస్యకాముకస్య ఆరవశ్చత్విషాంసుప్తుపగుషఃసువగుషః-అతికకశ్శో
భూత్ యనుకవిశేషాలంకారః ॥

మూ, ౯౩ { పశ్చాత్తత్రానామప్యన్యనరాణామివప్రశామ్
మోయోగుణైవసంయుక్తిస్తసకర్ణాంతమాగమత్ }

౯౩॥ పశ్చాదితి॥ నరాణాంపుంసామివ - పశ్చాత్తత్రానాంనివంగసంగీత
యాపుష్టస్థాపితానామపి-అన్యత్రావిధీతానామపి పత్రిణామిషూణా-మ
ధ్యేత్యన్యత్రః-యోయఃపత్రీనరశ్చగుణైవజ్యయావిజయదాక్షిణ్యాదినాచసం
యుక్తఃసంబంధః - ససవశ్రీవరశ్చాప్య హరైఃకణాంతంకణానమీవనూగ
మత్-అంతః - గుణయోగాదాకణమాకృష్టః- అన్యత్రాప్తశాంతభగ్య
భావః-శ్లేషసంకీర్ణాయముమా ॥

మూ, ౯౪ { ప్రాపెరుపీపురానెపాగ్గవరీపురీవరగ్గవరైరో
పైరపానైరుపరిపురారెపిపురోపరైః ॥

౯౪॥ ప్రాప ఇతి॥ పురానైర్వంహపీమగ్న్వకూర్మాశ్యనేకరూపనా
అనెపాగ్గిహ్మపః-పరిపురాయతికామైభాక్తానితిపరిపురీభ క్వరగః- పూ
రయతేణి-విరగఃపరమపురుషోహరిః-పరైశశ్రుభిః ప్రాపె ప్రాప్తః-అవ
రుద్ధభగ్యభావః-అవరైరన్యైశశ్రుభిః-కర్తృభిఃఅపారైరనంకైరోపైరిషు
భిః-పత్రిరోవభిషుద్వయోరిత్యనురిః-పురోగైడిపరివపురారెపురితః-
పుణాతేకమణిలిప్త-దవ్యక్షగామప్రాసోలంకారః ॥

మూ, ౯౫ { దిక్కుఖివ్యాపిస్త్రైర్హాదినోమనాభేదినః
తుల్యమేవవివిక్షేపసాయకానహితాశ్చసః ॥ ..

౯౫॥ దిగితి ॥ సహరిసిద్ధిక్కుఖివ్యాపిమోగింతవ్యాపకా - (త్త్రైర్హాది
భావ-కూరాంశ్చ- హృదంతేభిః హాదినఃపక్షనాదవతఃసహనాదవతః
మర్త్యభేదినోన్యస్తానవిదారకా-సాయకానిమూ - అహితానరీంశ్చతు

౨౮ (మామూలమైనవ్యాఖ్యానేప మోనవింశస్సగః.)

ల్యమెవపకక్షణేనైవ-విభక్తేపనిరాస-అత్రసాయ కాసామహితానాంచప్ర
కృతానామేవతుల్యధర్మయోగాదౌపమ్యావగమాత్తుల్యయోగితాభేదః॥

మూ, ౯౬ { శరవర్షేనుహానాఃస్ఫురత్కాముకకేతనఃసీ
లచ్చపిరసారేజే కేశవచ్చలనీరదః॥ }

౯౬॥ శరేతి॥ శరవర్షేబాణవర్షేనీరవర్షేచశరంసీరేశరౌబాణఇతివి
శ్వః-నుహానాదః సిహ్నానాదోగజితంచయస్యసమహానాదః-స్ఫురతీకా
ముకకేతనేధనుర్వజౌయస్యః అవ్యత్రై ద్రచాపవిహ్న ఇత్యర్థః-
నీలచ్చవిః-శ్యామకాంతః-అసౌకేశేవస్యచ్చలంకపటంయస్యః-నీరదః-కేశ
వచ్చలనీరదోహరిమేఘైరేజే రణరంగెసర్వేశ్శర్పేణానీదీపేత్యర్థః-
అత్రచలశబ్దేనహరిత్వాపహ్నవేనమేఘత్వారోపాత్-ఛూడితశబ్దేనసత్య
త్యస్తదిపాదనరూపోపహ్నవాలంకారః-త్రిపాశ్యంతగతచతుర్థపాదా
త్తరత్యాద్ధూధచతుర్థాఖ్యశ్చిత్త్రవిశేషశబ్దాలంకారశ్చైతిసంకరః॥

మూ, ౯౭ { నకేవలంజనైస్తస్యలఘుసంధాయినోధనుఃమండ
లీకృతమేకాంతాద్భలమైక్కిన్విహమపి॥..... }

౯౭॥ నేతి॥లఘుశీఘ్రసంధత్రైయస్తస్యలఘుసంధాయినస్తస్యహరేకేవ
లంధనురైవ-ఏకాంతాత్మమండలీకృతం-శీఘ్రాకర్షణాన్నియమేనవల
యీకృతం-జనైస్తైక్షి-నేక్షితం-కమాణీలుక్-కింతున్విహంబలమపిమండలీ
కృతం-త్రాపాదేశక్రపుంజీకృతమైక్కి-అత్రధనుర్బలయోఃప్రకృతయో
రైవతుల్యధర్మయోగాత్ కేవలప్రకృతాస్పదాతుల్యయోగితా॥

మూ, ౯౮ { లోకాలోకీకలోకల్పకలిలోలిమలాలకఃకాలోక
లోకలిప్తకాలైకౌలకేలీకలికలి॥ }

౯౮॥ అథయ్యగ్నేనాహ॥లోకేత్యాది॥లోకానాలోకతత్ఫలిలోకాలోక్తి-త్రైలో
క్యదర్శి-కలోమధురభాషీ-కలైనపాపేనదంభేనవాకలిలోనభవతీతిఅకల్ప
కలింశకల్పఃపాపాశయోపాపేదంభేతితిత్వః-అలిమలాలకః-అలిమలనీల
మూర్ధజిత్యర్థః-కాలోనీలవణః-కాలార్తకోవా-నాస్తికలాయస్యసో
కలఃనిష్కళఃనిరంశిత్యర్థః-అకలిరకలహః-మృదుమకలహశీలిత్యర్థః-కాలై
ప్రశయ్యకాలై-కోలకెల్వావరాహనీలయాకిలశ్చి-దతీతికోలకలికలి-కిలశబ్ద
ప్రఖిప్తభేదవివ్యాభేత్యుత్తరేణసంబంధః-ద్వ్యక్షరానుప్రాసః॥

మూ, ౯౯ { అక్షితా రాసు వివ్యాధ విద్విషస్సతప్త త్రిణి దా నెమ్మ }
 { స్థూలలక్ష్యం నహి గన్య శగాస నే }

౯౯॥ అక్షితానఘారోస్త్వగుణవిశిష్టోహరిః తనుః ప్రాణియమాంసం గీరితను
 త్రిణోపమిణః తనుః ప్రపంచదంశనమిన్యమరః తాన్విషతః శత్రూ
 అక్షితా రాసు నేత్రకనీప కాసు వివ్యాధ ప్రజహరః తథాహి తస్య హరైః దా
 నెమ్మ వితరణేష్వేప స్థూలలక్ష్యం పులః పయస్వం - శరాస నైరత్మపే
 తున - కింతు సూక్ష్మలక్ష్యత్వమేవ - అతోక్షితాః వేధిత్య మస్య యుక్త మేవ
 త్యర్థః అతోవాక్యార్థ హేతుకం కావ్యలింగం * న్యుర్పదాన్యస్థూలలక్ష్యదాన
 శౌండాబహు ప్రదిశ్యత్యనరః॥

మూ, ౧౦౦ { వరరోపి వరో వైరి విచారి వారి రారవః వివ వారవ }
 { రోవైరం వీరో రవిరివావరః॥

౧౦౦॥ వరరతిలివ రా రాశీతి వరరోవర ప్రదః రాదాన్తిః ఆతోమపనశ్చీ
 కః అవివరో నిర్వివరో నీరంధ్రః వైరిణః శత్రూ విచారియతి తి వైరి విచారి వా
 రీణి రాశీతి చారిరః వారిడః స్ఫూర్వం తః తస్మై వారవో యస్య న వారి రారవః
 మేఘగంభీరధ్వనిః - వరః శ్రేష్ఠః ఉర్వరా యాభవః దేర్విరః భూమిన్యః రవి
 రివస్థిత ఇత్యుప్రేక్షా ఉర్వరా సర్వసస్యాభ్యాభూమాప్యన్భూమిమాత్ర
 క ఇతి విశ్వః వీరః సూరః కృష్ణః - వైరం వివ వారవిన్యోగతస్త - వైరాదురూపం
 జఘానేత్యర్థః స్వీక్ష రాసు ప్రాసౌలంకారః॥

మూ, ౧౦౧ { ముక్తా నేక శరం ప్రాణాన హరన్భూయ సాం ద్విషా }
 { మోతదీయంధ నురన్యస్య నహి సే హసజీవ తామ్॥ }

౧౦౧॥ ముక్తేతి॥ ముక్తా నేక శరంక్షిప్త బహు బాణం తస్య హరేరిదంతదీయం
 ధనుః భూయ సాం ద్విషాం శత్రూణాం ప్రాణాన హరత్ తథాహి అన్యస్య
 వరస్య పరధనుషశ్చ సజీవ తాంస ప్రాణ తాంస మార్పి కత్వంచ న సేహా . జీ
 వః ప్రాణైర్యూవాతు జంతా వాత్సవిగీష్వతా త్రిషుజీవతి మార్ప్యాంస్త్రీ
 త్వైజయంతి - వాక్యార్థ హేతుకం కావ్యలింగమలంకారః॥

మూ, ౧౦౨ { రాజరాజేరుహా జేరజి రెజోజరారజాః రెజా }
 { రిజారజోజాజేర రాజజారజజరః॥

౧౦౨॥ రాజేతి॥ నజాయిత ఇత్యతోనాదిః ౩ అన్యైష్యపిశ్యత్య త ఇతి నేడణ
 ప్రత్యయః సజీర్యత ఇత్యజరః అవంతః సచాద్యచ్ - నాస్తిరజోస్యైత్యరజాః ర

౩౦౦ (మాఘశుక్లపక్షాంత్యాయామి - ఏకాదశిసంవత్సరః)

జోగుణరహితః శేషంతీతిరేజాః తెజస్వాః రేజ్యదీప్తావచాద్యచ్ఛతేదతేతరయ
శ్చతేహంజారోహింసనంతేనజాతం రేజారిజారజంతదూర్ణంబలం అర్జయతీ
తిరేజారిజారజోగ్ధార్జీ-అర్జైరినిః. ఋజుర్జావగుణవా-జర్జరొనభవతీతి
అజర్జరొదృఢఃసహరిః. ఆజేరజరైరణాంగై-రాజరాజీః రాజశ్రేణీఃరురొజబ
భంజ-రుజౌభంగైలిత్తతపవరరాజదీపిపే- ద్వ్యక్షరానుప్రాసోలంకారః॥

మూ, ౧౦౩ { ఉద్ధతాన్నిముతస్తస్య ద్విషతోద్విషయం పపుః |
పానాథేగుధిరంధాతౌరత్యైభవనంశరాః ॥ }

౧౦౩॥ ఉద్ధతానితి॥ ఉద్ధతాదృష్టా-ద్విషతఃశత్రూ-నిముతోహింస
తః. జాసినిప్రహణాదిసూత్రైనిప్రహణేతసంఘాతవిగ్రహీతవివర్జ్యస్తగ్రహ
ణేపశేషస్తగ్రహణానువృత్తైరశేషైకమణిద్విషయైవ-తస్యహరేశరాః-పా
నాథైభాతౌ-పాపానై ఇతిధాతౌసతిరుధిరం-రత్యైభాతౌపారక్షణిభి
ధాతౌసతిభవనంజగచ్ఛేదిద్విషయంపపుః-రుధిరమపిబ-భవనమరతుంశ్చై
త్యైషాథా-అత్రపానయోరభేదాధ్యవసాయనరుధిభవనయోస్తుభ
మయోగిత్యాస్తుభయోగితాలంకారః - అత్రపానాథైభాతౌపారక్షణి
స్యశత్రువధైభవనమరతున్నిహింసాయైభాతౌపారక్షణిత్వాత్సాక్ష్యంనామ
గుణః-అంతస్సంజల్పగూఢత్వంశబ్దానాంసాక్ష్యముద్యతైభిలక్షణాత్ ॥ ...

మూ, ౧౦౪ { పూరారికారికారకకగారికారకఃకారకా
కారకరకగరీరగరకకరొకరొక ॥ }

౧౦౪॥ అక్షయై నాహ॥ పూరైతి॥ పూరాఅరీకీరతివిక్షిపతీకపూరా
రికాగీ-కీరతేణినిప్రత్యయిః-కొభూమేరైకకారకః ఏకకతా-కరొతే
గ్జ్యైత్-కారికాయాతనాఃకరొతిమహానామినికారికారకః* కారికాయాత
నాకృత్యోరిత్యనురః* కృష్ణోహేష్వత్యాదినాతాచ్ఛిల్యేటప్రత్యయిః-కారి
కాక్రియా-ధాత్వభావనిదేశేష్వత్తత్కర ఇతికేవత్-కారకాకారక
రొయస్యసకారకారకరకః కమలముకులరమణీమపాణిరిత్యభా-శైషి
కఃకస్త్రత్యయిః-కరిణొగజా-ఈరయతిక్షిపతీకరీరః* కమణ్యోన్ కర్త
రఃరణకకశిత్యభా-అకశ్యేవరుక్తేజోయస్యసోకరుక్త్యత్యవమా
ద్వ్యక్షరానుప్రాసశ్చ॥ ॥

మూ, ౧౦౫ { విధాతుమవతీగోపిలఘిమానమసౌభవః|అనై
కమరిసంఘాతమకరొద్భూనివధానమ్ ॥ }

౧౦౫॥ విధాతుమితి॥ ఘృషాభూమేలఘాసీమానంఽఘుశ్చైవ భారావతరణం-
విధాతుమత్రావతీర్ణాపిభువిజాతోవ్యసా పూర్వోక్తగుణవాహరిః॥ అనేకం
బహుకురిసంపూశంభూమివధానం - భూ పూర్వక మకరోడితివిధానః - వృ
తమకరోదిశ్యపిరోధః-అత ఏవఽరోధాభాసోలంకారః॥

మూ, ౧౦౬ { దారీదరదరి ద్రోరీదాదూదారోద్రిగూరదః । దూ
రాదరొద్రోదర ద్రోదోరుద్రాగురాదరీ ॥

౧౦౬॥ దారీతి॥ దారీబహుదారవాహ-భూమార్ధమత్పరీయః॥ దరణభయేన ద
రిద్రోదరదరిద్రః॥ గ్రీకత్తత్వతః॥ దరోస్త్రియాంభయైశ్చభ్రత్తస్యమరః॥
ఉదారోదాతామహావా॥ ఉదారోదాతమహాశోరిశ్యమరః॥ అగ్రివత్
దూరదోదుభేదః॥ అద్రిగూరదః॥ రదవితేభ నెచురిశ్చుపసగాత్ శ్రోరీతి
లోపః॥ ధ్రోవత్తస్యశోనీమః॥ ఖల్ ప్రశ్యయః॥ ఆరోద్రః॥ సాధూనాంసౌ
మ్యః॥ రోదసీగుణధీతీరోదీయత్ పిశ్యచ్యోపీగుణైశ్చైవదదాత్ తదానుః॥ దాతా
దదాతేరాణాదిగుప్రశ్యయః॥ ఆరోస్యాస్త్రిః॥ ఆదరీసన్తారాచరవాహస
హరిః॥ అరితేవదారుకామమరిదారుదూరాదేవఅదదత్ దాగయిస్త్య-దా
రయతేశేచజీ శ్రీ అత్స్త్యనృత్పరప్రథమృతస్తృప్తశామిశ్యభ్యాసస్యా
త్వం॥ అరిదార్పితీరూపకమర్థాలంకారోద్వ్యక్తరానుప్రాసశ్చ॥

మూ, ౧౦౭ { ఏకేషుణాసంఘతిథాద్విషోభిదస్త్రమానివ ।
సజన్తానైరరామస్యచక్రే సదృశమాత్మనః॥...

౧౦౭॥ ఏకేషుణేతి॥ సహారేకేషుణా ఏకేనైవశరణ - సంఘానాంపూర
ణాసంఘతిథాసంఘశఃస్థితానిత్యర్థః॥ బహుపూగగణసంఘస్యోభ్యుగి
తితిథుగాగమాదేవజ్ఞాపకాదస-భ్యాత్వేపిడప్రత్యయః॥ ద్విషఃశత్రూ-ప్ర
మానివైత్యపమాభిందావిదారయ- జన్తాంతరేరామస్యహాశరభేరాత్మ
నఃసదృశంచక్రే-ఏకశరణానైకద్రుమభేదనమస్యజన్తాంతరవాసనాయా
తమితిభావః॥ బిభేదచపునస్సంస్థానపైకేనమహేషుణేతిరామాయణే॥...

మూ, ౧౦౮ { శూరశ్శౌరీరశిశిరైరాశాశైరాశురాశిశఃశరారు
శ్శీ శరీరైశ్శుశూరైరశిరశ్శరైః॥

౧౦౮॥ శూరశ్శౌరీశృణోతి శరారుః॥ దుష్టమాతుకః॥ శరారుమాతుకో
హింస్రత్తమరః॥ శ్రావణ్యోరారుత్యారుప్రత్యయః॥ శ్రీశరీరస్యోశఃశ్రీ

౩౦౨ (మాఘకావ్యేసవ్యభ్యానే - ఏకైకవింశస్సర్గః.)

శరీరశ్శఃలక్ష్మీ సా ణనాథః-శూరొపీరః-శౌరిఃకృష్ణః-అశిశిరై స్త్రీత్యైః ఆశా
 దిశోశ్శువతఇత్యాశా తైఃదిగంత వ్యాపకైః-అశోత్తైః కర్మణ్యైః - శరై
 బాణైః-చరిశిరః-శ శ్రు శీరాంసి-జాతా వెకవచనం-రాశిశఃసంఘశః-ఆశుశి
 ఘ్రం-శుశూరెజఘన-శృహింసా స్తంభనయోరితిధాతోలిఖిత్-ద్వ్యత్
 రాసు ప్రాసః॥

మూ,౧౦౯ { వ్యక్తాసీదరితారీణాం య త్తదీయా స్తదాముహుః॥
 మునోహృతోపిహృదయైలెగురైషాన్న పత్రిణః॥ }

౧౦౯॥ వ్యక్తైః॥ తదాతస్మిన్ సమయే - అరీణానురితాశ శ్రు తా - ము
 హువ్యాక్తాసీత్ - యద్య స్తా త్తన్యహరైరిమెతదీయాః - పత్రిణోబాణాః -
 మనోహరంతికాయాచుద్ధరంతీతిమ మోహృతోమార కాక్షాన్యకః - మార తే
 క్షిప్ - మునోజ్ఞాఇతిచ ప్ర తీయంతే - అతపవనసోహృతోపియేషాంహృదయై
 మసిన లెగుంల గ్నః-వక్త్రోనిభిః-ద్యనిజః-స్మరిత్యధః-హృదయంవ త్తుసి
 స్వాంత్యతివీశ్వః-పిరిధాభాసోలంకారః॥

మూ,౧౧౦ { నామాక్ష రాణాన్మలతామాభూద్భర్తరిఃస్ఫుటమ్ }
 { అగృహ్లాతపరాంగానానుసూనాస్త స్సమార్గణాః॥ }

౧౧౦॥ నామెతి॥ భితుః-స్వామినోనామాక్ష రాణా ఫలేషులిఖితానాంనా
 మవణానాంమలతామాలిన్యం- తిరీధానంనూభుదిః-బుద్ధ్యైశ్యకః-మా
 గణాః-హరిశరాః - పరాంగానాంఅరిశరీరాణా -అపూః- ప్రాణాః-
 అగృహ్లాతడిపాదదత - ఆస్త్రంరక్తన్నాగృహ్లాత- గ్ర హేగ్లజీతిజ్ - ఆశుభా
 పనిమిత్తస్యానస్త్రలెపస్య స్వామినామాక్షరమాలిన్య పరిహారాధాత్వము
 త్రైష్యతెస్ఫుటమితి॥ అత్ర తాలవ్యవణాభావాదతాలవ్యఇతిచిత్ర భేదః
 ఇమయశానాంతాల్పిత్యవణస్యాపి తాలవ్యత్వేపి వ్యంజనా పెతుపవా
 యనియమితిచిదోషః॥ ...

మూ,౧౧౧ { ఆచ్ఛిద్యయోధసార్థస్యప్రాణసర్వస్వమాశుగాః॥
 ఏకాగారికవద్యామాదూరాజ్ఞగ్నురదశానమ్॥ .. }

౧౧౧॥ ఆచ్ఛిద్యైః॥ ఆశుగచ్ఛంతీతి ఆశుగాః-బాణాః-యోధసార్థస్య వీర
 వర్ణస్య ప్రాణాః-సర్వస్వమివేశ్యపమితసమాసః-ఏకాగారికవదితిస్పష్టావ
 మాలింగాత్-తత్ ప్రాణసర్వస్వం-ఆచ్ఛిద్యఅపహృత్య-ఏకాగారైప్రయోజ
 నమేషాంఏకాగారికాశ్చోరాః-చోరైకాగారికస్తేనాశిత్యమరః-ప్రయోజ

సమీపింకొక ఐకాగారికటాచ్చిరత్నస్వకణనియమోనిపాత్యతత్వత్వైక-త్వప్ర
త్యయోవృద్ధిచ్చనిపాత్యతత్వత్వవరై-తైస్తుల్యమైకాగారికవత్చారవత్తు
ల్యాధైవఃకీమూరాద్భుతావదతకానిమృతస్వతాంజన్మఃకీవమాలరికారః...

మూ, ౧౧౨ { భీమా స్త రాజినై స్తస్య బలస్య ధ్వజ రాజినః కృత
 ఘోరాజినశ్చై థువస్త్వనశ్చి రాజినః ॥ }

౧౧౨॥ భీమేః॥ జిహ్వాః అవతారాంశరవామ్నాయం వ్యవదేశః భీమా అస్త్రరాజయోయస్య తస్య భీమాస్త్రరాజినః శ్రీ ఇతి విభక్తా విధినుమాగవాః ధ్వజైః రాజతేయైః తస్య వజ్రరాజినః తాచ్ఛి శ్శేణినిః శ్శత్రుఘోరా ఆజిః యుద్ధం యేవ తస్య కృతఘోరాజినః గూర్వనమ్నమాగవాః - తస్య బలస్య సైతస్య సుబంధినీ భువస్త్రగ్రణామీః సుధిగాః సాప్రాశ్చక్రైః - చతుష్పదాంతయచక్రమ్॥

మూ, ౧౦౩ { నూంసవ్యధో విత మఃతై శ్చూన్య నాం న ఛ క్రి య }
మౌ శ తుంఞిభిశ్చ శ్రుభులం వ్యాపిశ స్సైష భిన్న బః॥

౧౦౩॥ మాంసే॥మాంసవ్యధానా॥సఖింజనం॥ వ్యధజపోరసుపసర్గేతి
త్యసృత్యయి॥త త్రో విశానిపరివిశాని ముఖానిచంచపశల్పానియేహం॥
శకుంభిభిః పక్షిభిఃకన్యభిః . సూన్యతానుచేతనత్వంతస్యత్రశుచ్ఛవ్యమ
మూర్ఖత్యంవదధత్ ఆశపవశక్రియానస్పంకం॥ శస్త్రబలంవ్యాపివ్యా
ప్తం॥అప్నోతేకమణిలుక్॥సస్యహరేషుభిః॥నభోవ్యాపివ్యాప్తం॥ అత్రే
షుపక్షిణాం నభోబలయో వ్యాకస్త్యాసుల్యధమయోగితాస్త్రల్యయోగి
తాభేదః॥

మూ, ౧౦౪ { వాదదోషుక్తుమద్దానీదాదాదోషాదవీచనోః । మ
ద్దాకందదనెమద్దేవదాదవదదోదకః॥

౧౦౮॥ దానవత్తి॥ దన్యత ఇతి దానః దానం-దనదానైకమణిమృత-దా
దందదాతీతిదానదోదానప్రదః॥ తోమవసరైః-మద్దమద్దాదీ-మదీఉపతా
పః-టుమఉపతాపైక్విప్-మదతీఉపతాపందవతిసాధూనామితిమగ్నః॥
పూర్వవత్కః-తేషాండుదండపతాపంగగతిమద్దమద్దాదీ-దనదానైతి
ధాతోణిణి-దాదాదః-దాఃశుద్ధిః-దైవశోదనైక్విప్-తాందవత్తిదాదాద
శుద్ధిప్రదః-దనదానైకమగ్నః-మూరదీదదో-మూపరితాపః-మూపరితాపై
క్విప్-తాందవత్తికూదాఃమద్దః-దీక్షయః-దీక్షయైక్విప్-తాందవత్తికూ

౬౦౪ (మాఘ కావ్యే సవ్యాఖ్యానై-ప కౌనవింశస్సర్గాః.)

దానాశదా-ఉభయత్రాతీసుపసర్గైః-నూదానాచీదానూదదీదామృష్టమర్ద
కాతాదోపాభుజోయస్యసః-నూదదీదవోః-మృష్టభంజకభుజిత్యర్థః-దదా
దదదదః-దదంతిఇతిదదాః-దాతారః-నదదంతిఇతిదదాలదాతారః-తేషాం
ద్వయానామపిదనోదాతాదదాదదదదః-సర్వత్రదదదానైపచాద్యచ్-
అదంతీత్యదాఃఘృష్టరాఃబకాసురపూశనాప్రభృతయః-అత్రైవచాద్యచ్-
తాకాద్యతిఖండయతీతిఅదదః-దోఅవఖండనైతతోసుపసర్గైః-ఏవంభూ
తోహరిః-మదంపిదాతీతిమద్దః-మఃఖదఃతస్మిన్-మద్దైశత్రో-మదంమఃఖంద
దతిఇతిమదాదంతస్త్రం-దదదానైకమణ్యైశ్-దదదేదదా-ప్రయిక్త
వానిత్యర్థః-దదదానైకతరినిచ్-ఏకాక్షరానుప్రాసోలంకారః||

మూ, ౧౦౫ { పుత్రభవంభోరసిజైహ్వాదయతుఃశిషన్తభిః పా
వరకాయన్నదీరనైర్వికపాంతద్యోషితాంచనః॥ }

౧౧౩॥ పుత్రేతి॥సహరిః-పుతాఃఉత్ క్షితాః-ఇభకుంభాః ఉరసీజాతవ- ఇభకుంభాత్ర పూరసీజాశ్చయ్యస్తైః-హృదయక్షతి భివక్షుః ప్రహరైఃసుమోభం
గైశ్చవిషాదాపరాధ్యైఃశ్చయేషాం శైః*హృదయంవక్షుసీస్వాంతఇతివిశ్వః
ద్విషాంతద్యోషితాంచాస్తైః*శోణితైర శ్రుభిశ్చ* అస్రమశ్రుణశోణితఇ
తివిశ్వః నదీఃప్రావతాయత్ ప్రావాహయత్- అరివధేనతన్నారీరరోద
యదిత్యర్థః-అస్రద్వయా నామప్య స్రాణాం ప్రకృతత్వాత్ ప్రకృతశ్లేషః-
తైరేవద్విషాంతద్యోషితాంచ యథా సంఖ్యసంబంధాద్భృథాసంఖ్యాలంకారః
తమవజీవ నేనద్విషాంతద్యోషితాంచ శ్లేషమూలాభేదాతితద్యాక్తినుహిమ్నా
అస్రరూపకుల్యధర్తయోగి శ్వాత్తుల్యయోగితేష్యం*గాంగీభావేన సంకరః

మూ, ౧౧౬ { సదామదబలప్రాయస్సమ్మథృతరసోబభౌ 'ప్ర'
తీతవిక్రమస్త్రిమాణా హరిహారీరివాపరః॥ ... }

౧౧౬॥ సదేతిసదామదోయస్యససదామదఃసిత్యమత్యత్తత్సర్థః-తంబలంబల
భద్రంప్రీతాతీతీసదామదబలప్రాయః-పరత్వాత్-ర్థణ్యత్-వత్సయః-సముద్భవ
తాపన్యూక్తృతారసావిశ్వంభరామెనససముద్భవతంసః-ప్రతీతాః-ప్రసిద్ధాః
విక్రమాఃపాదన్యాసాయస్యసః-త్రివిక్రమశ్చిత్రభాః-శ్రీమా-రమాపతిః
హరిఃకృష్ణఃఅపరోన్యోహరిఃకర్ణశ్రవణభా-సోపిసతామామదోదుఃఖదోయో
బలోవలాసురస్తస్యప్రామోనాశస్తంకరోతీతీసదామదబలప్రాయః-త్వగో
తీతిణ్యంతాత్మచాన్యచ్-సముద్భవతంసఃఅమృతపానెనసమృగవహృతవిమః

*శృంగారాదౌపిషేవీద్యగుణైరాగైశ్చ వెరసభిర్యమరః-ప్రతీతవిక్రమః ప్రసి
ద్ధపరాక్రమః-శ్రీనూనాస్వరాజ్యలక్ష్మీయై-తః-తథా-పరోహరిఃసూర్యభవ
బభౌ-సోపితమంరోగంద్యతిఖండయితీ-అనుదః-బలంవృణాతీతిబలప్రః-మూల
విభుజాదిత్యాశ్శఃసతాంభక్తానామామదోబలప్రశ్చలయఉదయోయస్యసో
సదామదీబలప్రాయః-సో-నయెనసతామారోగ్యబలకారీశ్యధః-ఉచ్యన్న
ద్యౌత్యాదిశు-తేరితిభావః- సముద్భృతరసః-ఘర్మకాలసంశోషితసలిః-
ప్రతీతవిక్రమః-ప్రసిద్ధాశ్వః- * యమానిలెన్ద్రచంద్రా-విష్ణుసహస్రం
శువాజిషు-శుకాహికపి-బెకెషుహరినా-పి-లెన్ద్రపిష్యహరః-తదేవముప
మానయోరుపమేయేచాక్షర-ముపచనా-క్షర-యనాచకశ్చిత్తభే-ప
తావదేవకవెర్విసక్షిణంతతోన్య-శ్శువచన-పుష్పేత్యమేవ-అత్రాపరోహరిరి
వెత్యసరశబ్దప్రయోగాదు-ప్రేక్షేయిన్న-పమా-అపరస్యేన్ద్రస్యాక్షాన్య
చాప్రసిద్ధః-ప్రసిద్ధసామ్యశ్యవణనముపమా-ప్రసిద్ధతా-ప్రప్యరో-పేమా
పకం-ప్రసిద్ధతా-ప్రప్య-భావనము-ప్రేక్షే-అతపవలక్ష్యయంతి-అప్రకృత
గుణక్రియాభిసంబంధాదప్రకృతశ్చైవప్రకృతస్యసంభావనము-ప్రేక్షే-తి-
తస్మాదపరశబ్ద-ప్రకృతస్యా-ప్రకృతత్వాద్యవసాయప్రతీతేరివశబ్దేన
స్యసాధ్యస్వప్రతీతే-ఉ-ప్రేక్షే-వేతిసర్వస్వకారః-తస్మాదివశబ్దమాత్ర-ప్ర
యోగ-పరో-పమా-అపరశబ్దమాత్ర-ప్రయోగ-అతిశయోక్తిః-ఉభయో-ప్రయో
గేషు-ప్రేక్షే-వేతివివేకః-అతపవాత్రా-నైకాక్షరవణనవ్యసగభిరపరశబ్ద
స్యాన్యాక్షర-వ్యతిరేకేణాదాంతర-కల్పనాయా-సోపినా-లంకారి-కా
ణాంసంధాః-శైష-శ్చ-ప్రేక్షే-బీజభూతసాధర్మ్యనిర్వాహమాత్ర-ప్రక్షీ
తయాతదం-మేరిసంకరిభ్యోలంప్రస-త్తానుప్రస-క్త్యా॥

మూ, ౧౧౭ { ద్విధాత్రిధాచతుర్థాచ త మేకమపిత్రవఃపశ్యం }
{ తస్యద్ధయానద్యస్యస్వయంపంచత్వమాయయుః॥ }

౧౧౭॥ ద్విధేతి-త్రవఃపకమపితంహరింద్విధాద్వితేన-త్రిధాత్రిత్యేవచ
తుథా-చతుష్ట్యేవచపశ్యంతః-భయాన్తథా-త్రాన్యంగభ్యధః-స్పధ-
యానుప్ర-రణనద్యః-స్వయంపంచత్వంపంచధాభావంకురణమాయయుః-
తస్య-గుణ-ప్రతోధికమాచరంతీతిభావః- స్యాన్నంచతాకాలధర్మోదిష్టాం
తః-ప్రలయోత్యయః- అంతో-నాశో-ద్వయో-మృత్యు-మరణనిధనో-స్తి

౩౦౬ (మాఘకాశ్యే స.వ్యాఖ్యానే-ప.కొనవింశస్సర్గః.)

యామిత్సనురః-పాంచభౌతికస్యశరీరస్యవంచధాభావః- పంచతా- అత్ర
స్పర్థా యోగి హేతోనై ప్రేక్షణాత్ హేతు త్వే త్తాసాచవ్యంజకాప్ర
యోగాద్ధమ్యా-స్పర్థాయోవేత్యర్థః॥.....

మూ,౧౦౮ { సదైవసంపన్నవపూరితైషుసదైవసంపన్నవపూరి
రణైషు । మహేంద్రధేస్తారినుహానితాంతమ్ }
హేంద్రధేస్తారినుహానితాంతమ్॥

౧౦౮॥ సదైవ॥ సదైవసర్వదైవ-సంపన్నసర్వలక్షణసమగ్రంవపుర్యస్యసః
సంపన్నవపురిత్యపరిపూర్ణమూర్తిః- సంహితాయాం ౩ శ్రులోపేపూర్వ
స్యదీర్ఘాణః - అస్తంగిరస్తనురీణాంనుహస్తైజ్యోయనసఃఅస్తారినుహాః-మ
హాధికః-సహరిః దైవసంపత్ - భాగ్యసంపత్ - సైవనవపూరిణంప్రత్యగ్ర
సాధనం-యేషాంతేషుదైవసంపన్న వపూరితైషుదైవసహాయేషుకైషుయు
ద్ధేషును మహేంద్రధేనుహానితాంతం ప్రాప్తపారం సముద్ర పార
గామినితాంతం-స్తారిఃస్తారినుహస్తైజ్యోగధేరారయానూస - అధాభ్యా
సలక్షణసముద్దయముక భేదః • అధాభ్యాసస్సముద్ధస్సాన్విదస్యభేదాస్త
యోమతాత్మశ్చక్రం-ఉపేంద్రవజ్రావృత్తిమ్॥.....

మూ,౧౦౯ { ఇష్టకృత్సాక్షాంపత్రిణశ్శాజ్జపాణై రేత్యా
ధోముఖ్యం ప్రావిశభూమిమాశుశుద్ధాయు
క్తానాంవైరివర్జస్యనుధ్యేభత్రాక్షిప్తానా
మేతదేవానురూపమ్!

౧౦౯॥ ఇష్టమి॥ శాజ్జాంపాణౌయస్యశస్యశాజ్జపాణైః-కృష్ణస్యప్రహ
రణాథేభ్యః పరేస్థితప్రన్యాభవతే॥ పాణైః పరనిపాతః- పత్రిణాబా
ణాః-ఇష్టనుశాంప్రయోజనంశత్రువధాత్మకంకృత్వా - అధోముఖ్యంఅధో
ముఖ్యమేత్యప్రాప్తౌప్రతిశుభూమిమావిశ - శుద్ధ్యాంహశుద్ధ్యావిత్రశు
ద్ధ్యాచయుక్తానాంతథాపిభత్రాస్సామినావైరివర్జస్యనుధ్యేక్షిప్తానాం
పాతితానాంపశచేనఅధోయభ్యేరకవదన్నిలయనమేవానురూపముచితం-
సామాన్యేనశశేవసమర్థనరూపోధాంతరన్యాసః-జాగతంవైశ్వదేవీవృ
త్తంపంచాశ్వేశ్చిన్నావైశ్వదేవీమూయావితిలక్షణాత్॥

మూ, ౧౨౦ { సత్సంమానః శిష్టమాజిరభసాదాలంబ్య భవ్యం
పురోలబ్ధాఘ్నయశుద్ధిగుర్ధరత్రేవస్సఘామి
మూదా । ముక్తాకాన మపాస్తభీపరవ్యగ
వ్యాధస్సనాదంహరైకాఘ్నేస్సమకాలమభ్ర
ముదయారోపైస్తదాతస్తరై ॥

— శ్రీశిష్యిణిశిష్యిణి —

శ్రీమాఘకృతా - శిశుపాలవదే - మహాకావ్యే -
పకౌననిశస్సర్గః.

— శిష్యి —

౧౨౦॥ సత్సమిభవ్యకల్యాణముః - లబ్ధాఘ్నయశుద్ధిచయెనస
లబ్ధాఘ్నయశుద్ధిః - శ్రీవస్సఘామి - లాంఛనః శేషస్సఘామి - పాదధురగ
రాడన్నతతగాయస్ససడధురగర శ్రీసస్సఘామిః - కామనసాస్తభీ - నిభీ
కః - పరైశ్రవ - సపవస్సగానేహం - వ్యాగఃవ్యగ్నియిరిశ్యజ్జప్తవరఃపరిగ
రూపకం * వ్యాధోన్మగనధాజీవ్రామ్యయలుభ్యసోపాస్తభీపరవ్యగః - డ
దయూనిత్యాభ్యుదయవార్ - నిస్యయోగెనాన్మగ్నియః - సహరిఃపురఃపూ
ర్వంఆజిరభసాత్ - రణరాగాత్ - మానఃశిష్టమాహంకారోద్ధురఃసత్సంబం
ఆలంబ్యఆస్థాయ - ముదాడత్సాహేనహరై - సహస్యనాదంముక్తాసహ
నాదంత్వైత్యధః - సమకాలమకకాలంః ఆత్మంతసంయోగెన్విహాయ - ప
కటామోసాంత్వైపకాఘ్నేః - పకప్రవాహైహోమైరిషభిరభ్రమాకాశం
తదాతస్త్రికాలై - తస్తరైతద్భావయామాస - ఋచ్చవ్యాతామిగు
ణః - చక్రబంధాభ్యస్త్రవిశేషాలకారః పూర్వోక్తగుపకేణసంస్పృశ్యతే
బంధోద్ధారస్తుదశమండలరేఖాన్మకేనవమండలాంతకాలవశేచక్రవాభిస్థా
నేన సహైకోననిశతికొత్తం ప్రత్యేకంద్వయరం పక్షిశ్రయింసమరేఖ
యా విభిత్వాతత్రైకస్యాంపక్షైవానుపాశ్వప్రక్రమేణఆవృపాదమా
లిఖ్యతథాప్రాదక్షిణ్యేన ద్వితీయత్రితీయయోద్వితీయత్యేయావిభిత్వా
నెమిస్థానెబాహ్యవలయసాక్షరకోష్ఠవత్తై న సహస్థాదశకోష్ఠవతిత్వతీయ
పాదాంతకోష్ఠవణామారభ్యప్రాదక్షిణ్యేన చతుర్థపాదం విభిత్వాత
త్రైవసమావయేత్ - శక్రవాభిస్థానెతద్యపాదత్రయదశమాక్షరసంవా
దః - తదాద్యంతవక్షేస్సహబాహ్యవలయచతుర్థపాదోద్ధారః - తృతీయ

208 (మాఘకావ్యేసవ్యాఖ్యానే- పకానవింశస్సర్గః.)

పాదాంతకౌష్ఠేశద్వైతానచతుర్థాద్యంతవణయోఃసంవాదః- తృతీయ
వలయమాఘకావ్యమిదం-షష్ఠేశశుపాలవధఇత్యేకవికావ్యనామోద్ధారః-శౌ
రూలవిక్రీడితంవృత్తమ్మృతమ్.....

ఇతిశ్రీపదవాక్యప్రమాణపారావారపారీణశ్రీమహాపా
ధ్యాయకౌలాచలహల్లినాథసూరివిరచితేమాఘవ్యాఖ్యానే
సర్వంకషాఖ్యానేపకానవింశస్సర్గః.

మాఘకావ్యే- సవ్యాఖ్యానే- వింశతీతమసగః ప్రారంభః

మూ, ౧ { ముఖముల్లసితశ్చై రేఖ ముచ్చై భిః దుర భూయుగ
భీషణందధానః సమితావితపక్ర మానమృష్యన్ గ
తభీరాహ్వాతచేదిరాఘరాగిమ్ || }

౧|| అథహరిశిశుపాలయోర్యుద్ధంవణయితముపోద్ఘాతంకరోతి|| ముఖమి
తి|| ఇతీతంసమితావాజౌ*సమిత్యాజిసమిద్యధఇత్యనురః*విక్రమామురా
దైపరాక్రమా-అమృష్య-అసహమానః - అతపవతిస్తోరేఖాస్త్రిరే
ఖాః*దిక్సంఖ్యసంజాయామితసమానః-తాడల్లసితాఃక్రూధాదున్మాతాయ
స్త్రి - తముల్లసితశ్చైరేఖంతధాభిరురేణగ్రంథితేన భూయుగేనభీషణంభ
యంకరంఉచ్చైరున్నతంముఖందధానః-చేదిమురాజతేచేదిరాఘః సంపదా
దినాక్ష్విప్-యద్వా-చేది నారాట్ చేదిరాట్* అన్యేభ్యోపేన్మశ్యతఇ*క్ష్విప్
*రాజారాట్ పాథివత్కౌభృదిత్యనురః- గతభీఃనిభీకస్స - మురారిం
హరింతహ్వత - అయమహంక్వీయాసిమామభ్యేహి ఇతీసస్పదః మాకర
యామాసేత్యథః-వినాశకాలేవివరీతబుద్ధైర్ముగైర్ త్వాదితీభావః*స్వ
ధాః*యామాజితహ్వయతేర్లుజితజ్జ్ ఆత్మనేపదెవ్వస్వతరిస్వామిః జై
రజాదేశః- అత్రామర్షస్యశేషణగత్యా అహ్వనహేతుత్వాత్సదాశా
హేతుకంకావ్యలింగం - సగేన్తినోపచ్యందసికంపుత్రంపైతాలీయాద్ధీ
ర్వాధిక్యాత్ ||

మూ, ౨ { శితచక్రనిపాతసంప్రతీక్షంవహతస్సంధగతంచ
తస్యమృత్యుమ్ | అభిశౌరిరథోభాగితాశ్వసంప్ర
యయాసారధిహవయానియత్యా || }

౨|| శితేతి|| అథఅహ్వనానంతరం- శితచక్రనిపాతసంప్రతీక్షంమృత్యోరపి
నిమిత్తసవ్యపేక్షత్వాదితిభావః*ఈక్షతేకమణ్యో* స్కంధగతమంసస్థం
మృత్యుంవహతః-అసన్నమృత్యోరిత్యథః-తస్యచైవస్వరథశ్చసారధిహవ
యానియత్యాపిధి నేతిహవకం*భాగ్యం స్త్రీనియతి విధిరిత్యనురః- చోది
తాశ్వః- ప్రేరితాశ్వస్స-అభిశౌరి-శౌరిమభి- అభిముఖ్యేఅవ్యయాభావః
అవ్యయాదాపుప ఇతిసుపోలుక్- ప్రయయాప్రతస్థే ||

౩౦౦ (మాఘ కావ్యే శవ్యాఖ్యానే-వింశతీతమస్సగః.)

మూ, ౩ { అభిచైత్యనుగా ద్రు ధోపిశౌరైరవనిజాంగలకుంకు
వాభితా మైః | గురు నెమినిపీడనావదీణవృన్ }
"దేహస్మృతి శోణితైవిలింపణ ||"

౩|| అభీతి|| అథశౌరైః-కృష్ణస్వరథోపి-జాంగలోదేశవిశేషః-తత్ర యత్కుం
కుమంతద్వదభితా మై రరుణైరిత్యుపమా - గురూణాం నెమినాంచక్ర ధా
రాణాంపీడనెననోదనెనావదీణభ్యః వ్యసూనాంవిగతప్రాణానాందేహ
భ్యః-స్మృతైఃశోణితైరస్పస్థిఃఅవనింఃలింపణ-ఉపదిహానస్స-అభిచైత్యంచై
ద్యమభి-సమాసోవ్యాసోవాపికల్పాత్-అగాత్ః ఇహోగాలుజీతిగాదేశః||

మూ. ౪ { సనిరాయత కైత నాంశు కాంతకలనిక్వాణకరాల
కింకిణీకః | విర రాజరిపుత్రయత్ర త్తిజ్ఞాముఖరోము }
క్రశిఖస్స వ్యయన్నున్నుత్తుః ||"

౪|| సత్తి|| నిరాయతోఽదీఘః-కైత నాంశు కాంతః- ధ్వజవటాంచలోయ
స్యసఃకలై నిక్వాణైః-నాధుగస్వరైః-కరాలాః స్రగల్కాః-కింకిణ్యః-ముద్ర
ఘుటికాయస్యశ్శోణీ క్లః & నద్యత శ్చైతికి ప్*కింకిణీయుద్రఘుటికైత్యను
రః-సకృష్ణస్వరథః- రిపుత్రయస్యశిశుపాలవధస్యత్ర తిజ్ఞయాముఖరోవాచా
లః- అతపవముక్తశీఖోముక్తకేశఃనాహమెనమహత్వాశీఖాబంధంకరిష్యా
మిశ్యున్మోషయన్నిత్యథః- స్వయంసామౌన్నత్యుర్ను -అంతకఃకిమిత్సు
త్రై త్రైవిరరాజ ||"

మూ, ౫ { సజలాం బుధరా రవానుకారీ ధ్వనిరాపూరితది
ఘ్నుభోరథస్య | ప్ర గుణీకృతకైకమూర్వకంతైశ్చి
తకంతైరుపకణాయాంబభూవే ||"

౫|| సజలేతి|| సజలోయోంబుధరః తస్యారవంగజైతమనుకరోతీతితథా
క్లః తద్వద్గంభీరభిష్యథః-ఉపమాంబంకారః-అపూరితదిఘ్నుభోవ్యాప్తదిగం
తఃరథస్యకృష్ణరథస్యధ్వనిః-ఉద్ధావః కంతాః యేషాంతైషాధ్వకంతైఃఆక
స్తిక శ్రేయోలాభాద్విస్తయహమోన్నమితకంధరైరిత్యథః- శితికంతైర్నీ
లకంతైః ప్ర గుణీకృతాః అతితారీకృతాః కైకాయస్త్రి కషణశతద్యథాత
థా*కైకావాణీమయూరస్యైత్యమరః- ఉపకణాయాంబభూవే- మేఘరవ
భ్రాంత్యాదక్షకక్షైర శ్రావీత్యథః- ఏతేనభ్రాంతిమదలంకారోవ్యభ్య
తత్తివస్తునాలంకారధ్వనిః||"

మూ, ౬ { అభివీత్యః దభరాజపుత్రీ కుచకాశ్చీరజచిహ్నా
మచ్యుతోరః | చిర సేవితయాపిచేది రాజస్సహ
సావాపరుషాత దైవయోగమ్ || }

౬|| అభీః|| చెదిరాజః శిశుపాలః|| రాజాహస్యభిభృష్టః-చిరభరాజపు
త్రా|| యోగ్యైశ్చా|| కుచయోర్యతాశ్చీరజంకుంకుమంతచ్చిహ్నంయస్యతన
చ్యుతోరః-కృష్ణవక్షఃఅభివీత్య-చిర సేవితయాచిరీపభుక్తయాపిగుడ్డిణీహ
రణాత్ప్రభృతినంభృతయాపీశ్యథః-రుషారోషేణతదైవతదాసీమశత్య
త్రైత్య-సహసాయోగంసంబంధమనాప-యథాకామీకావ్యంతరభోగది
హ్ననశానోద్దీపితః కాంతయాసంయుజ్యతేతద్వదితిభావః- పరమాక్షస్తు
పూర్వోక్తవచోహోవైదభీకుచకుంకుమదశానాదపూర్వవచుద్దీపితశ్య
థః- ఆత్రప్రకృతరుద్ధితేషణసామ్యాదప్రకృతకాంతాప్రతీతేఃసమాసో
క్తిఃఉక్తోత్ప్రైత్యత్వంగమస్య ||

మూ, ౭ { జనితా శనిశబ్ద శంకముచ్చేధాసురాస్ఫులితమ
ధ్వనన్నపెణచపలానిలచోద్యమానకల్పతయ
కాలాగ్నిశిఖానిభస్ఫురజ్యమ్||..... }

౭|| జనితే|| నృపెణచేదిపెనఆస్ఫులితంఆఘటితం- అతపవచపలానిలెనీ
నానిలెనచోద్యమానస్యసమేద్యమానస్య కల్పతయకాలాగ్నేర్యాశిఖా
జ్వాలాణయాసమాసన్నిభేతినిత్యసమాసః- సాస్ఫురణీచోద్యమనానా
జ్యానూరీయస్యతత్తేనోక్తంధనుఃజనితాఉద్వాదితాశనిశబ్దశంకావప్ర
ఘోషశంకాయస్త్విన్దర్శణితత్తథాఉచ్చేస్తారమధ్వనత్-ఆత్మాగ్నిఖారి
భేష్యసమాయాశనిశబ్దశంకేతిభ్రాంతిమణః ఆస్ఫులితమధ్వనదిఃపదార్థ
హేతుక కావ్యలింగస్యచసాపేక్షత్వాత్సంకరః||

మూ, ౮ { సహకాలమివాభిలక్షణీయగ్రహ సంధాన వికషణ
ణాపవగైః| అథసాభిచరంశరైస్తరస్వీసఃరస్త
తుమ్ముపేన్ద్రచుభ్యవక్షాత్ ||

౮|| సమే|| అథగమరాస్ఫులనానంతరంతరస్వీబలవాసజైష్యః-సచుకా
లంపకకాలమివేత్యత్రైత్య-ఆత్యంతసంయోగేద్దితీయా-అభిలక్షణీయాః
సందృశ్యాగ్రహఃబాణసంగ్రహణం-సంధానంమాన్యాయోజనంవికర్షణ
మాకషణమపవగౌమోక్షశ్చయేషాంతైఃశరైఃసాభిచరంసాసుచరం-

౩౧౨ (మాఘశుక్ల నవమి నవమి నవమి నవమి)

ఉపేంద్రంహరింఃరస్క-తుమాచానయతుమభ్యవవత్ ||

మూ, ౯ { ఋజుతాపలయోగ శుద్ధిభాజామరుపతౌ శ్రయ
 ణాంశీలీముఖానామ్ | గుణినానతిమాగతేనసంధిస్స }
 హచాపేనసమంజసోబభూవ ||

౯ || ఋజుతేతి || ఋజుతానువక్రత్వం-అకుటిలబుద్ధిత్వంచ-ఫలంశల్వం శ్రయ
 యశ్చ తేనయోగఃతంశుద్ధిలోహశుద్ధినిఃపిషత్వంచ-అన్యత్రబాహ్య
 భ్యంతరశుద్ధిఃతాంభజంతీతద్భాజాం-ఉరోమహతః-పక్షస్యకంకాదిప
 త్రస్యసహాయస్యచాశ్రయః సంశ్రయణమేషామస్తీతి ఉరుపతౌ శ్రయ
 ణాంశీలీముఖానాంశరాణాం-గుణినాజ్యవతాశోయాదిగుణవతావనతి
 మాగతేనఅకర్షణాకుంచితకోటిత్వం-ఓధేయత్వంచప్రాప్తేనచాపేనస
 హసంధిః-సంబంధఃసమంజసః-సాధీయూబభూవ-బలవతాంబలినాసహ
 నమ్రేణసంధిరేపూదితత్ఫలిభావః-అత్రప్రస్తుతచాపశీలీముఖవిశేషణసా
 మ్యాదప్రస్తుతారిజీగీషప్రసీతేఃసమాసోక్తిః-తచ్చసామ్యంవాచ్యప్రతీయ
 మానయోరభేదాధ్యవసాయాస్సద్ధం-నచాత్రసమాలంకారశంకాకార్యా
 సాసమాలంకృతిర్యోగేవస్మనోరనుకూపయోరిత్యనుకూపవస్తుయోగేతస్యో
 పాదానాత్సంధేయారిజీగీషగుణయోగినోరిహయోగిత్యభేదాత్ || ...

మూ, ౧౦ { అవిషహ్యతమెకృతాధికారం వశినా కర్మణిచేది
 పాధివేన | అరసద్ధనుగుచ్ఛతైర్దృఢాఢిప్రస }
 భాకర్షణవేపమానజీవమ్ ||

౧౦ || అవిషహ్యేతి || వశినాస్వతంత్రేణచేదిపార్థివేనచేదిరాజేన-అవిష
 హ్యతమెదుష్కరే-కర్మణ్యరిజయవ్యాపారైకృతాధికారంకృతనియో
 గం-నియుజ్యమానమిత్యర్థః-అతపవన్మధయోరాత్యోగః-కోట్యోక్తప్రస
 భాకర్షణవేపమానాదోధూయమానాజీవాజ్యాయస్యతత్-అన్యత్రదృ
 ఢాత్యాతాడనాదిపీడనైవప్రసభాకర్షణేనబలాత్తైశాకర్షణేనచవే
 పమానః-కంపమానోజీవఃప్రాణోయస్యేత్యర్థః* అతిఃపీడాధనుష్ఠా
 ట్యరిత్యమరఃజీవఃప్రాణైత్రయీనాతుజంతావాత్సనిగీష్పతా-త్రిమజీ
 వతినూర్వ్యాంస్తీతివైజయంతి-ధనుగుచ్ఛతైరరసత్-అధ్వనదక్రోశచ్చ-య
 థారాజ్ఞానియుక్తైరపరాధీబలాదాకృష్యమాణఃక్రోశతీతన్వదితిభావః-అ
 త్రాపిప్రకృతవిశేషణసామ్యాదప్రకృతాపరాధ్యధిక్రృతపురుషప్రతీతేన

మూసోక్తిః.....

మూ, ౧౧ { అనుసంతతిపాతినగ్నవటుత్పదధ శశ్చుద్ధిభృతోగృ
హీతపత్యాః | వదనాదివ వాది నూతన బ్లాః క్షితిభ ర్తు }
ధానుషశ్చర్కాప్రసస్రుః ||

౧౧|| అన్వితి|| అథాకవణానంతరం-క్షితిభ ర్తుః శ్చైద్యస్యధనుషః చాపా
త్-అనుసంత శ్చావణః తీతిఅనుసంతతిపాతినః అవిచ్ఛేద ప్రసంగః-పటుగ్నం
లఘ్యభేద పాటవం వాచక త్వశక్తించదధతః-శ్చుద్ధిభృతః-లోహశ్చుద్ధిభృతః-నిర్వి
షావా-అన్యత్ర సాధవత్సత్వధాః-గృహీతపత్యాః-స్వీకృతకంకాదివ త్తాః-అ
న్యత్ర గృహీతనిత్య త్వాదిసాధ్యాధాః * పత్యః-పాశ్వతగరు శ్చాధ్యసహ
యబలభిప్రీష్యతివైజయంతీ-శ రాః వాదినః క థకస్యవదనాచ్చబ్లాః-ప్రజ్ఞా
హేత్వానయభవ ప్రసస్రునిజాగ్రుః - శ్చైవవిశేషణయముపమేతికేచిత్-
శ్చైవపవప్రకృతాప్రకృతవిషయత్వస్యై ||

మూ, ౧౨ { కవలాసిత కాంతితస్య మధ్య సిత ఘోరాయగ బా
హుగంఢనాసమ్ | వద్య శేకుపి శాంతకోన్నత భూ }
యుగభీమాకృత్తికాముకంజ నేన ||

౧౨|| గవ లెతి|| గవలంమహిషశృంగం*గవలంమాహిషంశృంగమిత్యుక్తాః-గ
ద్వరసిత కాంతితస్త్వనణం-మ ధ్యేస్థితాఘోరాభీమా ఆయితాచ బాహుగం
ఢోనాసానాసి కేవయస్త్వి-త-తథోక్తం - కుపితస్యాంశకస్యమృత్యోగున్మ
తం-య గ్రాహ యుగంతద్వద్భీమాకృతీర్యస్యత త్తస్యచైర్యస్య కాముకంజ
నేనదద్య శ్చైవ్యప్ర-సభయవిన్తయమితిభావః-ఉపమాలంకారః ||

మూ, ౧౩ { తటిమజ్వలజాతరూపపు. ఖైర్గళిమయశ్శ్చైర్యమము
ఖైరభివృన్ద్యః | జలతైరివరంహసాపతన్ద్విగపిదధ }
సంహతిశాలిభిశ్శరౌఘైః ||

౧౩|| తటిదితి|| తటిద్వమజ్వలాః దీప్తాః జాతరూపస్య హేముః పు బాః కర్త
యోయోహంతైః- ఆయసాలయోవచ్చశ్చామము ఖైః- శ్చామా గైః శ్చా
మాం గైశ్చ అభివృన్ద్యః-స్వనత్పత్నైర్జజ్జాన్ద్విశ్చ- రంహసావేగేన పతన్ద్వి
ధావన్ద్విః-సంహతిశాలిభిః-సంఘనాహిభిః- శరౌఘైర్జలదైః మేఘైరివభి
మాకాశంపిరధేపిహితం-క మణిలిట్- వష్టివాసురీర్ణోపమ వాప్యారుపన
ర్గయోరిత్యపిర కారలోపః-ఉపమాలంకారః ||

108 (మానుకావ్యేన వ్యాఖ్యానే-వింశతితమస్కంఘః.)

మూ, ౧౮ { శితశల్మముఖావదీణమేఘతురదంభస్ఫుటతీవ్రవే
దనానామ్|స్తవదస్త్రతతీవచక్రవాలంకకుభాంప్రౌ
ణవిముస్సవణపుంభాః|| }

౧౮|| శితేః|| సువణపుంభాః|| సువణకతః|| శరాః|| శితైః|| శితైః|| శల్మముఖైః|| ఫలాగైః|| అవదీణాః|| విభిన్నా|| యే|| మే|| సూ|| సై|| భ్యః|| తురతా|| స్త్రవతా|| అంభసా|| స్ఫుటా|| వ్యక్తా|| సుభో|| న్నే|| యా|| తీ|| వ్రా|| వెదనా|| యా|| సాం|| తా|| సాం|| క|| కు|| భాం|| ది|| శా|| స|| బం|| ధి|| నీ|| స్ర|| వం|| తీ|| త|| స్ర|| త|| తి|| ర|| శ్రు|| సంత|| తి|| ర్య|| స్య|| త|| ది|| వ|| శర|| స్ర|| హార|| వేదన|| యా|| రు|| ద|| వి|| వ|| సే|| శ|| మి|| త్యు|| త్మై|| త్మౌ|| - చక్ర|| వాలం|| మండలం|| ప్రౌ|| ణ|| వి|| ముః|| ఆ|| చ్చా|| ద|| యా|| మా|| సుః|| ఊ|| ణో|| తే|| లుః|| జీ|| త్త|| డా|| గ|| మే|| శ|| స్య|| క్ష|| వి|| భా|| యో|| ణో|| ర|| తి|| తి|| అ|| జీ|| త్వ|| ప|| త్మై|| ఊ|| ణ్ణో|| తే|| డి|| భా|| షే|| తి|| వృ|| ధి|| కి|| ల్పా|| త్ప|| త్మై|| గు|| ణః|| అ|| జా|| ది|| త్వా|| దా|| త్|| వృ|| ధిః||

మూ, ౧౯ { అమమో రమతాం యతీజనస్యక్షణమాలోకపథా
న్నభస్సదాంచ | రుగుధేపిహితాహిమద్యుతిద్యౌః
ఊశ్చైభై రంతరితాచ్యుతాధరిత్రీ|| }

౧౯|| అమనశ్చి|| ఊశ్చైభై|| శ్చైభ్య|| బా|| ణైః|| క|| త్వ|| భిః|| - పి|| హి|| తా|| హి|| మ|| ద్యు|| తి|| స్తి|| రో|| హి|| తా|| క్షౌ|| య|| స్సా|| స్సా|| అ|| త|| ప|| వా|| మ|| నో|| ర|| మ|| తాం|| య|| తీ|| ప్రా|| ప్న|| వ|| తీ|| ఇ|| ణః|| శ|| త|| ర్వి|| డి|| గి|| శ|| శ్చై|| బి|| తీ|| ప|| ద్యౌ|| రా|| కా|| శం|| జ|| న|| స్య|| భా|| మ|| ణో|| క|| స్య|| ఆ|| లో|| క|| ప|| థా|| త్|| ద్యు|| ష్టి|| మా|| గా|| త్|| క్ష|| ణం|| రు|| రు|| ధే|| రు|| ధ్ధా|| రు|| ధే|| క|| మ|| ణి|| లి|| త్|| ఆ|| శ్ర|| రో|| ధ|| స్సా|| పా|| య|| రు|| వ|| త్వా|| త్|| క్ష|| ధ్రు|| వ|| మ|| పా|| యే|| ఇ|| తి|| పంచ|| మి|| త|| థా|| అంతరితాచ్యుతాతిరో|| హి|| త|| కృ|| స్థా|| అ|| త|| ప|| వా|| మ|| నో|| ర|| మ|| తాం|| య|| తీ|| ధరి|| త్రీ|| న|| భ|| స్స|| దాంచ|| చా|| లో|| క|| ప|| థా|| త్|| రు|| గు|| ధే|| చ|| కారో|| జ|| న|| స|| ము|| చ్చ|| యా|| థః|| ఆ|| శ్ర|| ద్యు|| ధరి|| త్రో|| వ్యః|| ప్ర|| కృ|| త|| యో|| రై|| వ|| రో|| ధా|| క్ష్య|| తు|| ల్య|| ధ|| ము|| యో|| గా|| త్తు|| ల్య|| యో|| గి|| తా|| భేః|| - తా|| భ్యా|| మే|| వ|| జ|| న|| స్య|| న|| భ|| స్స|| దాంచ|| య|| థా|| స|| ఖ్య|| మ|| న్వ|| యా|| త్|| య|| థా|| సం|| భ్యా|| లం|| కారః|| అంగతయా|| సా|| పె|| త్త|| నూ|| సం|| కీ|| ర్య|| తే|| || }

మూ, ౧౬ { వినివారిత భానుతాప మేకం సకలస్యాపిమరద్వి
మోబలస్య| శరజాలనుయంసమంసమంతాచురుస
ద్వేవనరాధిపేవతేనె|| }

౧౬|| వినివారి|| తే|| నరాధిపే|| వత్తై|| ద్వే|| వ|| స|| క|| ల|| స్యా|| పి|| ము|| ర|| ద్వి|| మో|| హ|| రే|| బ|| ల|| స్వ|| సై|| ర్య|| స్వ|| విని|| వారి|| తో|| భా|| ను|| తా|| పః|| ఆ|| త|| పో|| యే|| న|| త|| దే|| క|| మ|| ద్వి|| తీ|| యం|| - శర|| జాల|| ము|| యం|| బా|| ణ|| బృం|| దా|| శ్చ|| కం|| డే|| రు|| మ|| హ|| త్య|| ద్వే|| వ|| స|| ద|| న|| మి|| వే|| త్యు|| త్మై|| త్మౌ|| న|| ము|| ర||

యగవత్సమంతాతేనేకృతమిన్యథః-త సో లేకమణిలిట్.

మూ, ౧౭ { ఇతిచేదిమహీభృతాతదానీం తదనీకం దనుసూను
సూదనస్య | వయసామివచక్రమక్రియాకంపరితో }
రోధివిపాటపజ్ఞురైణ||.....

౧౭|| ఇతీతి|| ఇతీత్యం-చేదిమహీభృతాచైద్యేన-తదానీంత త్తాలే దనుసూను
సూదనస్యదానవాంతకస్యహారైస్తదనీకంబలం*వరూధినిబలం సైన్యంచక్రిం
చానీకమస్త్రియామిత్యమరః-వయసాంచక్రంపక్షీసంఘభవలక్రియాకం
నిశ్చైష్టంయథాతథా విపాటయంతీతివిపాటాః-శరాపచాగ్ధృచ్-తైరైవపం
జరైఃపరితఃసర్వతః-అరోధిగుర్ధం-రుధైకమణిలుక్ ఉపమాలంకారః|| ...

మూ, ౧౮ { ఇషువర్ష మనెక మేకవీరస్తదరిప్రచ్యుతనచ్యుతగ్
ప్రపత్యైః | అథవాదికృతంప్రమాణమన్యైగప్రః }
వాదీవనిరాకరో స్మమాణైః||

౧౮|| ఇష్టితి|| అథానీకరోధానంతరం - ఏకవీరః అసహాయశూరః అచ్యుతో
హరిః-రిప్రచ్యుతం- శత్రువిగలితంతద నేకమపరిమితమిషువర్షంప్రపత్యై
జ్ఞాణైః-వాదికృతంవాదినాప్రయక్తం ప్రమాణమనుమానం-అన్యైః-ప్ర
మాణైః-ప్రత్యనుమానైః-ప్రతి వాదీవనిరాకరోత్ ఇవేనసమాసోపేభ క్త్య
లోపశ్చైః సమాసాత్ సమాసగతాశ్రేణీపూర్ణావమా||

మూ, ౧౯ { ప్రతికుంచిత కూపరైణ తేనశ్రవణోపాంతికనీ
యమానగవ్యమ్ | ధ్వనతిస్తథనుస్థు నాంతమత్త }
ప్రచురక్రాంచరవానుకారముచ్చైః||.....

౧౯|| ప్రతీతి|| ప్రతికుంచితకూపరైణతికుంచితకోణినా-స్వార్థ పోషిస్తు
కూపరణిత్యమరః-తేనహరిణా-శ్రవణోపాంతికంకణాంతికంనీయమా
నాఅకృత్యమాణాగవ్యాజ్యా యస్యతత్ - గవ్యంగవాంహితేగవ్యాజ్యా
యాంక్షీరాదికైగవామితివశ్విః-ధనుశ్శృంగంఘనాంతేశరదయెమత్తైః-ప్ర
చురభూయాంసః-క్రాంచరవానుకారముచ్చైః-ఉచ్చైస్తారంధ్వనతిస్తథా
జితసద్భవంయథాతథైత్యథఃకమణ్యుచ్-ఉచ్చైస్తారంధ్వనతిస్తథా
నశ్శలిట్-స్తైఇతిథూతేలిట్-స్వభావోక్త్యపమయోఃసంకరః||

మూ, ౨౦ { ఉర సావిత తేన పాతితాంసస్సమయగారాంచితమస్త
కస్తదానీమ్ ! క్షణమాలిఖతోను సౌప్తవేన స్థిరపూ
ర్వాపరముష్టిరాబభాసే || }

౨౦|| ఉర సేతి||త దానీంధనురాకషణసమయో- విత తేనవిస్తూరితేనోరసా
ఉపలక్తితః-పాతితాంసోనమితస్కంధః-మయగారవదంచితంమనోహరం-మ
స్తకంయస్యసః-ఉన్నమితమూర్ధేత్యర్థః- స్థిరౌదృఢౌపూర్వాపరా అగ్రి
మచరమాముష్టిగృహీతల స్తక మావీకౌపాణీయస్యసహరిః - సుష్టుభావః
సౌప్తవం తేనసౌప్త వేన స్థానక పాలువెన హేతునా-క్షణమాలిఖతోనులిఖితఇ
నాబభాసేబభా-నుశబ్దోఽత కే-నుఃపృచ్ఛాహంఽత కే-చైత్యమరః- ఇవ
శబ్దోపి తాచ్ఛశబ్దత్యుత్ప్రేక్షాలంకారోయమ్ ||

మూ, ౨౧ { ధ్వనతోనిత రాంరయెణగువ్యస్తటిదాకార చలదు
ణాదసంఖ్యాః - ఇష ప్రాధనుస స్తశబ్దమాశువ్యవ
తన్నంబుధ రాదివాంబుధారాః || }

౨౧|| ధ్వనతఇతి||నిత రాంధ్వనతోగర్జతః-తటితఇ వాకారోయస్యసఃతటిదా
కారః చలనా త్రైజోమయత్వాచ్చాచిరప్రభాకారశ్చల్లగుణోమావీయా
స్యతస్మాత్ * మావీజ్యాశింజినీగుణా ఇత్యమరః - ధనుషఃశక్త్యాత్ గు
ర్వోఽమహత్యః-అసంఖ్యాః-అపరిమితాః-ఇవవఃఅంబుధ రాన్మేహూత్ - అంబు
ధారాఇవాశుసశబ్దంరయెణవ్యవత - అ త్రో పమానోపమేయయోరెకలిం
గతానియమానిషుశబ్దోద్విలింగోపి స్త్రీలింగ ఏవప్రయుక్తఇజ్జాపనాయ
గువ్యవఇతివిశేషణం*పత్రీరోపఇషుర్ద్వయోరిత్యమరః||.....

మూ, ౨౨ { శిఖరోన్నతనిష్ఠురాంసపీతస్సగయ నైకదిగంతమా
యతాంతః | నిరవణింసకృష్ణ సారితోస్యక్షితిభ
రైవచమూభిరైక బాహుః || }

౨౨|| శిఖరేః||శిఖరంశృంగమిహైన్నతనిష్ఠురంకనినంచాంసపీతంయస్య
సః-ఏకదిగంతంనిగ్ధాగంస్థగయ-భావయ-అయతాంతో ద్రాఘివ్యస్వరూ
పః * అంతోవ్యవసితేమృత్యాస్వరూపెనిశ్చయంతికఇతివైజయంతీ - సకృ
ష్ణ సారితః-నతుపునఃపునరితిస్థైర్యాతశయోక్తిః- అన్యహ రైకైక బాహు
శ్చాపధరః-వాసుబాహురిత్యర్థః - చమూభిః సనాభిఃక్షితిభ తైవభూధర
ఇవనిరవర్ణిసాధునిరీక్షిత ఇత్యర్థః * నివణణనంతునిధ్యానందశవాభో

క నేక్షణమిత్యమరః॥.....

మూ, ౨౩ { తమకుంత ముఖాస్సపణకై తోరివవఃక్షీ స్తమిషు
న జంప లైః । విభిదానునయంతకృత్యవక్షంస్వప
తే నేనేతురినాయథార్థవణాః॥.....

౨౩॥ తమితి॥ అకు. తముఖానిశితా గ్రాః ప్రగల్భగిరశ్చ-సుపణకైతోర్గను
డధ్వజస్యహారైషవః పరేణారీణాక్షీ వృమ్ము క్తంతంశుమన్రజం-అయథార్థ
వణాః-అస త్యాక్షరాః-కపటవచనాః-ఉభయవేతనాభియోనత్ - నేను
నాయకస్యజిగీషాః- స్వపతేఃకృత్యవక్షంఅమాత్వాదిభేద్యవగమివ* కృ
త్యాక్రియాదేవతయోస్త్రీ-ముభేద్యేధనాదిభిరిత్యమరః- విభిదాంభేదం
పిన్చిదాదిభ్యోజ్-అనయంతః స్వరితభేతశ్శాన్తి నేవదమ్॥.....

మూ, ౨౪ { దయితై రివఖండితామురారెవిశీభై స్సమ్ముఖము
జ్వలాంగలెభైః॥లమీమానముపెయ్యపీపృథివ్యాం
ఘలాశశ్రుశరావలింపపాత॥.....

౨౪॥ దయితై రితి ॥ ఉజ్వలాఃస్ఫుటాః అంగెషులెభాస్త్రితలెభావఖలైభా
శ్చమోహంతైః- మురారెవిశీభైః దయితైఃప్రియైరివ-సమ్ముఖంసమక్షమేవ
ఖండితాలానా-అన్యత్రావమానితా- అతపవఘ్నలాఃకల్పాలభిభామా
చ-అతపవలమీమానమగురుత్వం-అల్పతాంఛోపేయ్యపీశశ్రుశరావలిః-పు
థివ్యాంపపాత - అగ్రప్రకృతశరావలిపిశేషణసామ్యాదప్రకృత ఖండిత
నాయకాప్రణీతైః సమాసోక్తైః-దయితైరివఖండితేత్యుపమాపిశేషణాంతఃపా
తిత్వాంగమేవ-అతపవతవ్యవిశేషణసామ్యాంగ్లిష్టతయాసాధారణ్యనావ
న్యగభాత్వేనచభవతీశ్చక్రం సర్వస్వకారైః- జ్ఞాతేన్యాసంగఃకృతేఖండి
తేన్యాక హయితేతి - సాప్యేవంభూతావృథివ్యాంపతతితద్వనితిభావః॥...

మూ, ౨౫ { ప్రముఖేభి హతాశ్చపగ్రవాహంగప్రసభమ్మదవ
ముక్తవత్సదంతైఃపరిపూర్ణతరంభువోగతాయాః
పరతర్లకాతరవగ్రవ్రతీపమాయః॥.....

౨౫॥ ప్రముఖిభిఃపరాశీవహంతీతివత్రవాహః- పరిపూర్ణైద్యశరాః
కమణ్యైః- మాధవముక్తవత్సదంతైఃశౌరిక్షీప్తశరైః-ప్రసభంబలాత్-
ప్రముఖేల్యగ్రేవదనేచాభిహతాః తాడితాస్సంతః అతపవకాతరైఃప్ర
స్తైస్తుల్యంకాతరవత్-శుల్యాభేదవధిప్రత్యయః- పరిపూర్ణతరంగతాయాః

౩౧౮ (మాఘకావ్యేనవ్యాఖ్యానే-విలసితమస్తుగళః.)

యావత్ గంతవ్యంగతాయా ఇత్యర్థః - భువూర్మృతాలభామైః-వరతః.
ప్రతీవం ప్రతిహాలమీయశ్చ - మాధవాంతికాశ్చ త్యావృత్యజన్మశ్చే
త్యర్థః-చ కారః పూర్వశ్చోక్తా కృతసనముచ్చయార్థః- కేడిత్ ఖండితాస్త
త్రై వపెతుః- కేచిన్ముఖేషు ప్రతిహతాః ప్రతివృత్తాశ్చేత్యర్థః. కారతవ
దితరద్ధితకతా శ్రోతీపూణా-పమా|| ||

మూ, ౨- { ఇత రేతరసన్ని కర్షణన్తా ఫలసంఘట్టవికీర్ణావిష్కృ
లింగః | పటలానిలిహన్వలాహ కానాం సమ రేషుకు }
{ ఇనుజ్వలశ్శృశ నుః || || }

౨౬|| ఇత రేత రేతి|| ఇత రేతరసన్ని కర్షణన్తా- శ రాణాం మిథునం శ్లేషోత్తః
జన్మోత్తరపదత్వాద్వృద్ధిక రణాపి బహుప్రీహిరివ్యతే-ఫలసంఘట్ట నేనశ
ల్యసంఘట్ట నేనపి కీర్ణావిష్కృలింగాయస్య సః-కృశానురగ్నిః-వలాహ కానాం ప
టలాని మేఘబృందానిలిహా-ఆస్పాదయ- దహన్నిత్యర్థః- సమ రేషుకు
ఇనుజ్వలత్-అదీప్యత-అగ్ర సమరవలాహ కానాం అగ్నిదాహాభ్యానుసంబం
ధేపిసంబంధోక్తైరతిశయోక్తిః- వారివహంతీతివలాహకాః-వృషాదరాదిశ్వా
త్సఘః || ||

మూ, ౨౭ { శరదేవశరశ్రియాః విభిన్నైః విభునాశ శ్రుశీలముఖా
భ్రజాలైః పికిసన్తుఖచారిజాల్గప్ర కామంబభురా }
{ శాభవయాదివధ్వజిన్యః || || }

౨౭|| శరదేతి|| విభునాదేవేనక త్రాశరశ్రియాశరసంపదాకరణేన-శ
రదేవశరదృశు నేవ-శ త్రు శీలముఖాః-అభ్రాణేవ తేషాం జాలైవిభిన్నైనిరస్తేస
తి- వికసంతిముఖాని వారిజానీవ యాసాంతాః-యాదవధ్వజిన్యః-యదు సేనాః
ఆశాదిశభవప్ర కామంబభుః-అనైకే వేయముపమా|| ||

మూ, ౨౮ { సనివంసమచిచ్ఛదచ్ఛరాఘైకృతతిగ్నద్యుతిమం
డలాపలా ప్రేషిదద్వితేకదతస్య చాపయస్త్రామిషు }
{ రేకేవజనేస్సకృద్విపుష్టాః || || }

౨౮|| సత్తితి|| సహరిఃకృతః-తిగ్నద్యుతిమండలాపలాపోపహృతా-పూయై స్సై-
అచ్ఛాదితాకామండలైరిత్యర్థః- శరౌఘైః-దివమా కాశంసమచిచ్ఛదత్
చ్ఛాదమిన్ద్ర-చ్ఛాదేః కౌవజ్యుతభాయా వ్రాన్వయః-సన్వద్భావతోః స
న్వత ఇత్యభ్యాసస్య ఇత్వం - యుక్తంచైతత్ లఘుహస్తత్వాదస్యేత్యర్థః

యేనో త్రై కుతే-అథాస్తిన్న వనరేతస్యహరేశ్చాపయష్ట్యాంభిమునకృ
దేకదావిసృష్టాముక్తాపకేవజనైదాదృశేదృష్టాచ-భిన్నాణాంపుంభానుపుంభ
తయాసంధానమోక్షయోదుర్లభ్యతయాచ ద్రాగ్నీయానైకవివేషురైక
దైవముక్తైగచ్ఛతీత్యు త్రై య-ఈదృశోలఘుహస్తస్యమృతసంధానంయు
క్తమితిభావః॥.....

మూ, ౨౯ { భవతిస్సుట మాగతోవి వత్సోన్న సవత్సోపిహిని }
{ వృత్తేవిధాతా । శిశుపాలబలూని కృష్ణముక్త }

౨౯॥ భవతితి॥ వివత్సోన్న తు కులాదాగతః-సవత్సఃకంకాదిపత్రవాగసు
హృచ్చతయోరభేదాధ్యవసాయేనాహ-సవత్సోపినివృత్తేవిధాతాసుఖక
రోనభవఃహిస్సుటం-యేనకారణైకకృష్ణముక్తస్తోమరౌఘఃశరసంమాగః-శి
శుపాలబలూనిసుతరాంతతాపదదాహ-అతఃశత్రు కులాదాగతఃస్వజనో
పివవిశ్వసనీయైశ్వర్యభావః-సవత్సోప్యనివృత్తికరభినిరోధేపిశబ్దః - వివత్సో
దాగతైత్యవిరోధఃఅతోవిరోధాభావః॥.....

మూ, ౩౦ { గురువెగవిరావిభిగవత తైరిషవగ్లకాంచనపింగలాం }

౩౦॥ గువితి॥ గురువెగవిరావిభిఃగురుణావెగెన హేతునాపిరువంశిభ్యనం
తీతీతథోక్తైః-రాతేణిః పతత్రైఃపత్రైగుపలక్షితాః-కాంచనపుంభలిప్త
నపింగలాంభావః-అన్యేగ్రకాంచనవదితివిగ్రహః - ఇషవఃశౌరిశరాః విన
తాసుతవ ద్వేనతేయైస్త్రై-వ్యధితాభీషితాః అతపవత్రాంతామూఢాభు
జంగమాయస్తైతత్రధా-భువస్తలంపాతాశంకశంకస్త - తద్దితగతాశ్రోతీ
పూర్వావమా-పాతాలప్రవేశాపంఠాతిశయోక్త్యానంకీర్యతే॥

మూ, ౩౧ { శతశగ్గవసుషాపురోవి శంకం శిశుపాలేన శిలీము }

౩౧॥ శతశగ్గవ॥ శిశుపాలేనపురఃప్రవేశంకంశిశుపాలేనశిలీముఖాః-శరాః అపరా
ధాఃపంచదశసగోక్తా అభిశాపాభవదానవారేహరైఃవ్యధాంతుః॥.....

3-20 (మామకా వ్యేన వ్యాఖ్యానే వింతితకుస్సగః.)

విశేషః ఖలాపకారాః మహతాః కిం చిత్త రాత్రిభావః సమాసగతోపమాః॥

మూ, 3-20 { విహితామ్భుగలోకస్సప్తిమాయోజయమిచ్ఛన్తిలమా
యయామురాఠౌ । భువనక్షయకాలయోగ్యనిద్రై }
స్వపతిస్సాన్వపనమస్త్రమాజహర ॥

3-20॥ విహితేతి॥ స్వపతిశ్చైన్యః విహితా అమ్భుతాలోకస్సప్తిరైవమాయా
యోనతస్త్రిక-భువనక్షయకాలే ప్రలయకాలయోగ్యనిద్రై ఉచితయోగనిద్రై
నత్త్విదానీమితి భావః- మురాఠౌ మాయయా జయమిచ్ఛన్తి కిల- నతు జేష్యతీతి
భావః- స్వాపయతీతి స్వాపనం అస్త్రం అజహర-ప్రయుక్తవానిత్యర్థః- అ
నానిమాయాధారే సకలభువనస్సప్తిసంహర వహానాటక సూత్ర భారేన
ర్వామ్భుతవిదానై పురాణైంద్రజాలికై భగవతిహరావపి మాయయా జగీ
షేత్యేషామాహవానస్య వ్యామోహాత్రిభావః- అత్ర హరివిశేషణైస్తస్యదు
జయత్వసీద్ధేః కావ్యలింగమ్॥

మూ, 3-23 { సలిలాద్రవరాహదేహా నీలోవిదధద్భాస్కరః
క్షమాన్యసంజ్ఞమ్ । ప్రచలాయతలోచవారవిందంబి }
దధేతద్బలమంధమంధకారః॥

3-23॥ సలిలేతి॥ సలిలేనా ద్రోయోవరాహదేహస్తద్వన్నీలః- భాసంప్రకా
శంకరోతీతి భాస్కరః, దివావిభేత్వానినాటప్రత్యయః- తిమథక్షమాన్యభా
స్కరత్వయావప్రవృత్తీనిమిత్తక్షమాన్యా సంజ్ఞాభాస్కరాఖ్యాస్యతంబిద
ధత్- సారాలోకమవ్యభిభవన్నిత్యర్థః- అంధంకరోతీతి అంధకారః- స్వాప
నాస్త్రప్రభవంతముః కమణ్యుః- ప్రచలానిద్రాఘోషాణాని అ
యతలోచనాన్యేవారవిందానియన్త్రికమణితత్తథ- సూర్యతిరో
ధానైరవిందముకుతీ భావస్యావశ్యం భావానితి భావః- తద్బలంహరిసైన్యం
అంధమవశ్యంబిదధేనిద్రాప్రావిశదిశ్యర్థః- అస్త్రాంధమంధేతి సకృద్వ్యతి
జనసౌనరుక్త్యావృత్త్యనుప్రాసభేదః- తస్యవరాహదేహానీలోచనార
విందేత్వపమాయాపకయోశ్చ సంస్పృష్టిః॥

మూ, 3-24 { గురవోపినిషద్వయన్ని దద్రుర్ధమపిత్వై పతయో
నవాచ్యమేతత్ । తపితాపదిజాగ్రతోపినిత్యన్న }
నుగతైవహితేభవన్నిషణ్ణాః॥

3-24॥ గురవ ఇతి॥ గురవౌఘోరీరాః పైపతయోపిధనుషికాన్తుకేనిషద్వ్యతయ

త్వానిత ద్రుఃసుముత్తరితియత్ - ఏకత్వదుషినిద్రాణశయనంనాచ్యుఁగిం
ద్యంనభవతితుతః - హియస్తాత్ - తేషామేతయోజాగ్రతోపిప్రబుద్ధాఅపి - జా
గలేణశతరితస్యజ్ఞిత్యానయిస్తుడిత్యభ్యస్తసంజ్ఞాయాంఽనాభ్యస్తాచ్చ
కురితినుమ్ప్రతిషేధః - తుపితావదినర్వాపన్ని వారకభ్యర్థణః - తత్రధను
ప్రేవనిత్యంనిపణ్ణాఃసంశ్రితా అభవన్నను - జాగరేపిధనురేశరణానాం
స్వాపేతదాశ్రయణన్నదోషభ్యర్థణః అగ్రసదాధనురాశ్రయణైవ వా
క్యార్థస్యానావృతాహేతుత్వాద్వాక్యార్థహేతుకంకావ్యుచిః ॥ ౧౧ ॥

శ్లథతాంప్రజతస్థాపరేషానుగలగ్ధారణశక్తిమ్
మూ, ౩౫ { య్యతస్సాప్సమ్ సుగృహీతమపిప్రమాదభాజాన్ము }
ససత్సప్రమివాస్త్రమగ్రపాణేః ॥

౩౫॥ శ్లథతామితి॥ తథేషాంశ్చక్తదనుగాశ్రయణసముచ్చయేయధాకే
షాంచిత్రమరాశ్రయణం - తథాన్యేషాంధనుగలనచాభానిత్యర్థణః - శ్లథ
తాంప్రయత్నశ్చైభ్యంప్రజతఃభజతః - స్యాదనిజాంధారణశక్తింవహునసా
నుభ్యంమేథాంచక్షుఃశక్యజతః - పరేషాంగాఙ్గాం - అగ్రంచాసాపాణి
శ్చైతినమానాధికరణసమాసః - హస్తాగ్రహస్తాదయోగుణగుణివార్థే
దాభేదాదితివానునవచనాత్ - తస్మాదగ్రపాణేఃసుగృహీతం - సుష్టుష్టుశనుపి
అన్యశ్చస్త్రభ్యస్తమపితస్త్రంఆయుధం - ప్రమాదభాజాంగుణనికాన్యవధా
నరహితానాం - మనసశ్చిత్తాత్ - శాస్త్రంవిద్యేవలగలత్అభ్యర్థత్ -
నిద్రాపారవశ్యానితిభావః - ఇవేనసహనిత్యసమాసాన్నమాసగతాశ్రోత్రపూ
ణోపమా ॥

మూ, ౩౬ { ఉచితస్వప్నోపనీరరాశౌబలయాదోనిధిమధ్యగస్త్ర }
దానీమభివనశ్రయకార్యజాగరూకస్వపరంతత్ర
వరగ్రపుమానజాగః ॥

౩౬॥ ఉచితేతి॥ నీరరాశౌనముద్రే - ఉచితస్వప్నోపనీపరిచితనిద్రోపి - తదానీం
సర్వనిద్రావసరేబలయాదోనిధిమధ్యగః - స్వసేనాసాగరమధ్యస్థః - స్వబలాం
భోనిధిరిత్యపిపాతః భువనశ్రయకార్యేత్రైలోక్యరిత్యోఽథోజాగరూకః -
ప్రబుద్ధః జాగరణకృత్యోక్తప్రత్యయః - పరగ్రపుమావగమపురుషః - సహరి
పరంకేవలంహరిరేవేత్యర్థః - పరమవ్యయమిచ్చంతి కేవలభ్రువిశ్వః - గత్ర
నిద్రాబలతోకేజాగః - జాగతిస్త్రసర్వాంధకారహరిణోనిత్యప్రకాశది

3-22 (మామకావ్యేన వ్యాఖ్యానైవింశతితమస్సగః.)

దాత్తనః-తత్రాపి కార్యగ్రస్తస్య తస్య కుతోని దైతి భావః-జాగ్రత్తజీతస్య త
దాదిత్యాచ్చపాలుకిసార్వధాతుకగుణేరపరైతి కారలోప్య హల్ జ్యాదిలో
పేవ రెఫస్య విసజానీయః- అత్ర సముద్ర నిద్రాలోస్తత్రైవ జాగరేవిరో
ధపరిహారము ఖనె కార్యజాగరూకత్వపరమపుగుషయోవిశేషణగత్యాతా
దాత్విక జాగరూక హేతు త్యాద్విరోధా భాససంకీర్ణం కావ్యలింగమ్ || ...

మూ, 32 { అథ సూర్యగుచీవతస్య నృష్టాపున భూతౌ స్తుభదవః
ణంగతాయామ్ | పటుధామతతోన చాద్భుతంతద్వి
భురకౌస్త్వి లోచనగతిలాసా || }

32|| అథేతి| అథాంధకారవ్యాప్త్యనంతరం-తస్య హరైస్త్వప్టేచాక్షుషే
తేజసీత్యర్థః- సూర్యగుచీవసూర్యతేజసీవ-కాస్తుభదవః-ణగి వెత్యుసమిత
సమాసః సూర్యగుచీవేతిలింగాత్ - తంకాస్తుభదవః-ణంగతాయాం ప్రక్షిప్తా
యాంసత్యాంతతః-కాస్తుభాత్ - పటుసర్వాంధకారనిరాససమర్థంధామ
తేజఉదభూత్ - ఉదగాత్ - తద్ధామోద్భవనంచాద్భుతం - కుతః-అసౌవిభు
భాగవా-అకేం-నూషవవిలోకనైయస్య సకీలఖలు - అతస్తచ్చక్షుషోపి
సూర్యాత్తకత్వాత్తదభివతాత్ కాస్తుభాత్ దవః-ణాదేరివతేజః-ప్రాచు
భావో-యుజ్యత్యత్యర్థః - అతఏవ వాక్యార్థహేతుకం కావ్యలింగముప
మాసంకీర్ణమ్ || ..

మూ, 33 { మహతగ్గప్రణతేషివ ప్రసాదన్యమణేరంశుచయగ్గ
కకుచ్చుభేషు | వ్యకసద్వికసద్విలోచనైభ్యోదదదా
లోకమనావిలంబలెభ్యః || }

33|| మహతేతి| సఃపూర్వోక్తః-ణః-కాస్తుభస్యాంశుచయ-వికసంతిఉ
స్కీలయంతివిలోచనానియేషాం తేభ్యోబలెభ్యస్సై న్యైభ్యః-అనావిలం ప్రసన్న
మాహోకం-దశానంతద్వత్ జ్ఞానంచదదస్మయ్యర్థః- మహతోమహత్త్వ
నః-ప్రసాదోనుగ్రహః-ప్రణతేషుభక్తైష్వివకకుచ్చుభేషుకకుభాం ప్రాంగ
ణైషువ్యకసత్ - అమూర్ధాత్ - సూర్యోపమా ||

మూ, 34 { ప్రకృతిం ప్రతిపాదుకైర్గప్రసతుణంచక్షౌపేభాను
మహతగ్గపునశ్చపాదైః| తమసోభిభవాదపాస్యమూ
చ్ఛాముదజీవత్సహనైవజీవలోకః || }

34|| ప్రకృతిమితి| ప్రకృతింస్వభావం - ప్రతిపాదుకైః ప్రతిపద్యమాన్వైకల

జవతపదేత్యాదినాఉకభోవ్రత్యయః శ్రవలోకత్యాదినావష్టీప్రతిషేధః.
భానుమతోంశుమతః-పాదైఃరశ్మిభిశ్చ-పునభూయఃప్రసతుంవక్షామేతే
కై-కృపూసామభ్యేభావేలిఖ శ్రీకృపారోలఖతిము కారస్థస్యాపిరేఫస్యల
కారిః-జీవలోకః ప్రాణీవగణశ్చ-తమసోంథ కారస్థఅభిభవాదిభూతత్వా
దిత్యథాఽంకత్యైకర్షణోఽకృతీకమణిషష్ఠీ-సహనైవమూర్ఖామపా
స్యఉదజీవత్-ఉదశ్చసత్-అశ్రోజీవనస్యాకకరప్రసారవాక్యథాహే
తుకంకావ్యలింగమ్||.....

మూ, ౪౦ { గతసంతమసైజావేనభూయోయదుయోధైర్యు
ధిరేధిరేద్విషంతః|ననువారిధరౌఘరోధముక్తిస్స
తరాముత్తవతేవవిద్యుతీనామ్||

౪౦|| గతేతి|| సంతమసంవిష్యక్తమఃసాం ద్రాంధకారంవిష్యక్సంతమన
మిశ్యమరః శ్రవసమంధేభ్యస్తమసఖి-సమాసాంతోచ ప్రశ్నయః-గతగ
తంయేషాం తైః-యదుయోధైర్యోదవభక్షైఃభూయఃపునరపి- జవేనయ
ధిద్విషంతోరేధిరేజీహింసిరే-హతావిత్యథాః- రాధ్యతైఃకమణిలిఖరా
ధోహింసాయామిత్యేత్వాభ్యాసలోపా-తథాహివారిధరౌఘరోధాత్-మే
ఘసమూహోవరణాత్-ముక్తైరద్యుతీనాంపతిరకః- సుతరాముత్తవతేనను
ప్రకాశతపవఖయః ఉద్విభ్యాంతవత్తత్వనైవదం - అత్రయదుయోధా
నాంద్యుతిపతేశ్చవాక్యభేదేనవింబప్రతిబింబకరణాత్దృష్టాంతాలంకరః
నచోపమానోపమేయయోభిన్నవచనత్వాద్దోషః|లోకచంద్రాకాదీనా
మైకత్వాదుపమేయబహుత్వేపిచంద్రాననాభివత్ప్రత్యేకమాపవ్యా
దితి||

మూ, ౪౧ { వ్యవహారకవాన్మతాభియోగంతమిరన్నిజితవశ్య
భప్రకాశే | రిపురుల్బణభీమభోగభాజం భుజగా
నాంజననీంజజాపవిద్యామ్||

౪౧|| వ్యవహారక|| వ్యవహారేన్యాయవాదే- అన్మతాభియోగంతమిరన్నిజితవశ్య
శంసనమివ-ప్రకాశేకాస్తభతేజసి-మిరంస్తస్వావనాంధకారన్నిజితవతి
నిరస్తవతినతి-అథైతన్నిరాసానంతరం-రిపుశ్చైఃఉల్బణా- మహతోభి
మాంశ్చభోగా-భణాఃకాయాంశ్చభజంతీతితద్భజఃభోగస్సభస్త్రి
దిభృతావహేశ్చఫణకాయయోరిత్యమరః-భుజగానాంజననీముక్తాదికాం

౩౨౪ (మాఘకావ్యేనవ్యాఖ్యానే-వింశతితమస్సర్గః.)

విద్యాంసుంత్రంజజాపజవతిస్త-భుజగాస్త్రమాజహారేత్యథః || ఉపమా
లంకారః ||

మూ, ౨౨ { పృథుదర్శితౌత్రతగ్గఘణీంద్రావిషమాశీభిర
నారతంవనంతః|అభవన్యగపద్మిలోలజీహ్వయు
గలీఢోభయస్మక్వభాగమాః||

౨౨|| పృథ్విః||తతోభుజగాస్త్రప్రయోగానంతరం - పృథుదర్శితౌత్రతః
హాఘణధారిణిత్యథః - అతఃపవ్యదవీకరోదీర్ఘపృథ్వ్యత్యగ్రదవీరూ
పఃఘణపవకరోహస్తోయస్యప్రసారాదావితస్వామినావ్యాఖ్యాతం-అశీభిః
దంష్ట్రాభిః* అశీగురగదంష్ట్రాయామితివైజయంతి|అనారతమశ్రాంతం
విషంచవనంతఃఉద్గిరఃతఃఘణీంద్రాఃఋహాసపాః. విలోలైశ్చంచలైఃజి
హ్వయుగైర్లీలావాస్వాదితాఉభాస్మక్వభాగావోష్ఠప్రాంతగెశేయ
స్త్రికర్మణీతత్తథా* ప్రాంతావౌష్ఠస్యస్మక్వణీత్యమరః-యుగపతీఆవి
రభవత్-అత్రోభాదుదాత్రోనిత్యమితిత్యగ్రహణాత్-వృత్తివిషయేఉభవ
జ్జస్యస్థానైపుభయశబ్దస్యైవప్రయోగః-ఉభయపుత్రిత్యైదిప్రయోగసి
ద్ధిరితి కైయటోక్తమస్తాభిః ప్రకిరీతం బహుధాసంజీవన్యాఃఘంటాపథే
సర్వంకషాయాంచతత్రతస్త్ర-స్వభావౌక్తిరలంకారః ||

మూ, ౨౩ { కృతకేశవిడంబనైర్విహాయోవిజయంతీక్షణ
మిచ్ఛుభిశ్చలెన|అన్యతాగ్రభువగ్గురైఃపుచ్చం
బడబాభతురవారికాగ్రవైయోః||

౨౩|| కృతే||కృతకేశఃడంబనైః-కాష్ట్యాద్విహితకేశానుకరణైః ఛలెన
కపటేనవిజయమిచ్ఛుభిరభిలాషుకైః,విచరిచ్ఛురీఉప్రత్యయాంతోనిపా
తఃసంహారేణ్యాదివాచక్ష్మీప్రతిషేధః-కాగ్రవైయోఃకదుపుత్రైఃఘణీంద్రైః
కస్త్రీభ్యోధగోధక్- పురాపూర్వంఅన్యతాగ్రభువఃఅన్యతాగ్రజస్యబడ
బాభతురఃఅశ్వానాంపతేరుచ్చైశ్శ్రవసఃపుచ్చమివవిహాయఃఅంతరిక్షంత
తీక్షణమేవ. అత్యంతసంయోగేద్విగీయా-కాక్షణ్యం - అవారిఆవృతం-వృ
జఃకర్తృణిలుక్-పురాకిలకద్రూవినతయోఃకశ్యపభార్యయోరుచ్చైశ్శ్రవసః
పుచ్చకాక్షణ్యేత్వైత్యవివాదేదాస్యపణెకాగ్రవైయోఃస్వమాతురజయాయ
గృహీతవాలాకారైరుచ్చైశ్శ్రవసఃపుచ్చాచ్చాదనంకృతమితీకథాపురా
ణాదనుసంధేయాఉపమా ||

మూ, రర { దధత స్తఃమాన మాసుపూవ్యాకాన్త్య భురక్షి శ్రవ
సోముఖే విశాలాః । భరతజ్ఞకపిప్రణీత కావ్యగ్రన్థి
తాంకాత్మననాటకప్రపంచాః ॥

రర|| దధతత్త్వః || ముఖైముఖభాగైముఖసంభౌత- విశాలాఃస్వతఃస్వ
పూర్వాదనుక్రమేణ తనిమానంతనుత్పం-ముఖాదన్యగ్రశరీరేగోపుచ్ఛ
పత్ ఉత్తరోత్తరమణత్వందధతః- అన్యత్రప్రతిముఖాదిసంధిషుసంక్షిప్త
త్వందధానాః-అక్షిప్తవసః-సపాః-భరతజ్ఞోనాట్యశాస్త్రజ్ఞః* భరతో
నాట్యశాస్త్రైశ్చైతిశిష్టః-తేనకపినా ప్రణీతం ప్రకల్పితంయత్తావ్యంకవి
కరుణలక్షణయోగాకావ్యాధాః-కథావస్తుబ్రాహ్మణాదితాత్పర్యోప్ర
త్యయః-తేనగ్రథితాగుభిరాఃఅంకాఃపరిచ్ఛేదయాపాః-అవాతరిసందర్భ
విశేషాయేషుతేతిభోక్తాః-నాటకప్రపంచానాటకప్రసాదాభివర్ణనాభివర్ణన
మా-ప్రత్యక్షనైత్యచరితోబిందువ్యక్తిపురస్తవ్రతః-అంకోనానాప్రకారా
ధానంవిధానరసాశ్రయభితిఅకలక్షణం-ముఖంవ్రతముఖంగభాసానా
మతోఽప సప్రసాదపంచసంధయః||

మూ, ర౪ { సవిషశ్చ సనోద్ధతో గుఢానవ్యవధిక్షానసరీవివ
 స్నగానామోఽపరాగవతేవేక్షితానావపురౌదుః
 బరమండలాభము హే॥ }

రజః సత్తతి || తిన్న భాసాసూర్యుని ఉపరాగవతారాహుగ్రాసవతేవరా
హుగ్రస్తైనేవేష్యచః* ఉపరాగోగ్రహారాహుగ్రస్తైస్త్వేదోదపూష్టిః
త్యమరవచనంరాహుగ్రాసస్యాప్యపలక్షణం-పన్నగానాసపిప్లేశ్వసస్తైః-
పూజానైఃఉద్ధతేవోష్ఠితే ఉపనూమేనమోవ్యవధిస్థిరోధానంతేనన్దానాః
నిష్ప్రభాఃమరీచయోయస్యతత్-అతపసౌమంబరవంశలాభంతామ్రపీ
డసచ్చాయం* అథతామ్రకంశుబ్ధంక్షైవ్యముఖందృష్టవశిష్టోమంబరాణి
చైత్యమరః-వపురూహేఉడఘంవహేకమణిలిక్ - యజాదిత్వాస్సంప్ర
సారణమ్|.....

మూ, రఁ { శిఖిపించ్చకృశధ్వజావచూడక్షణ సాశంకవివరణ
చూనకాయాః । యమపాశవదాశుబంధనాయస్య }
పరస్యప్రిగణేషు తిలిహానాః ॥

రచన శిఖరిపునఃపునర్వైలిహానాః శహనశీలాఃసపాః-లిహేర్యజ్ఞగంఠా

౩౨౬ (మాఘ కావ్యే న వ్యాఖ్యానే-పంచతతమస్సగణః.)

తావీప్యేచానశ్ ప్రత్యయైః గుణాయజ్ఞుకోరిత్యభ్యాసస్యగుణః లిప్తాది
టః కానిజీవల్లభః-తదాసీమభ్యాసగుణానుపపత్తిః- భూతార్థానంగత్య-
శిఖింఛ్యేనుయూరబహైః కృతేభ్యోధ్వజానామవచూడేభ్యః ప్రకీర్ణ
కేభ్యః క్షణంసాశంకాజీవన్మయూరభ్రాంత్యాసభయాః ఆతపవపితక
మూనకాయాః వ్యావృత్తదేహస్సంతః- ఆశువృష్టిగణేషుయాదవసంఘేషు
బంధనాయ-యమసాశైస్తుల్యంయమపాశవత్- కాలపాశవదిత్యవమా-
న్యవతక-నివశ్యబంధురిత్యథః॥

మూ, ౪౭ { పృథువారిధివీది మండలాంత విలసత్సేనవిపాం }
{ డరహ్యతీని । దధతిన్మభుజంగమాంగమధ్యేనవని }
{ మోకరుదింధ్వజాంశుకాని ॥

౪౭॥ పృథ్విః॥భుజంగమాంగమధ్యేకృష్ణసర్పశరీరమధ్యే-వృథో నారోధివీ
చిమండలస్యాంతమధ్యేవిలసంతః- ఘనాశవవిపాండరద్యుతీనిశుభ్రవణ్ణా
నీత్యుపమా-ధ్వజాంశుకానినవనిమోకరుదింసవకంచుకశోభాందధత్రిన్మ*
సమాకంచుకనిమోకావిశ్యమరః- నిమోకరుదిమిత్యత్రాన్యధర్మపాప్య
న్యత్రాసంబంధననిర్దేశస్యవేతిసాదృశ్యామైపాద సంభవద్వస్తుసంబం
ధాన్నిదేశకా-ఘనవిపాండరేత్యుపమయాంగైససంకీర్త్యతే ॥

మూ, ౪౮ { కృతమండలబంధముల్లసద్భిశ్చిరసి ప్రత్యురసంపిలం }
{ బమానైః వృగుచజ్జనతాభుజంగభోగైర్నలితేంద్రి }
{ వరదామధారిణీవ ॥

౪౮॥ కృతేతి॥జనతాజనసమూహః క్షిగ్రామజనైత్యాదిసామామికస్త
త్ ప్రత్యయః- శిగసికృతోమండలబంధోవలయీభావోయస్త్వికమణిత
త్తథా-ఉల్లసద్భిః-ప్రత్యురసంఉరస్యి-ప్రతేగురసస్తప్తమీసాదితి సమాసాం
తోచ్ ప్రత్యయః-విలంబమానైవిశేషేణలంబమానైః-భుజంగభోగైరహికా
న్యైః-దలితేంద్రివరదామధారిణీ వికసితనీలోత్పలమాలాభారిణీవేత్యుత్ప్రే
తా-వృగుచత్-వృరోదిప్త్యద్యుద్భౌయజీతివికల్పాత్పరస్యైవదమ్ ॥

మూ, ౪౯ { పరివేష్టితమూతయశ్చమూలాదురగైరాశిరస }
{ స్సరత్న పుష్పైః । దధురాయితవల్లివేష్టితానాము }
{ పమానన్మనుజామహీరుహాణామ్ ॥

౪౯॥ పరివేష్టితేతి॥కించెతిచార్థః- మాలాత్పాదమారభ్యేత్యరః క్షిల్యజ్ఞో

పేపంచమీ-అశిరసఃశిరోఽంతం-అభిఃధావాత్-వికల్పాదనమానః-రత్నైరెవ
పుష్పైస్సహవతః-తేనైతీనరత్నపుష్పైః-తేనసహేతితుల్యయోగైశ్శివహు
ప్రీహిఃఉరగైఃసరి వేష్టితమూర్తయోవెల్లితాంఁగాః-నుసుజాఃఅయతాభిః
నీభిర్లాతాభిఃవెల్లితానాంవెష్టితానాం మహీనిహాణాం ఉపమానసాం
శ్యేంద్రధురివెత్సుపమా॥

మూ, ౫౦ { బహులాంజనపః పృథ్వీలమృతయోదేహమిన్ద్రశ
శ్చ యంతః | దత్తరెఫణిన్ద్రురంగమేషుస్ఫుటాని
ణనిబద్ధవద్ర, కాలీలామ్॥

౫౦॥ బహులైతి || బహులాంజనస్యసాంద్ర కజ్జలస్యపరికల్పః పరికమనస్త
ద్వన్నీలమృతయః-స్వాహభాసః - దేహంశరీరమిత్యశ్చ-పుష్పపాచ్ఛాద
స్థానైషుశ్రయంతోభజంతః-ఫణినఃశురంగమేషుస్ఫుటాని ఉజ్వలానియాని
పల్కానైషుపల్కయ నైషునిబద్ధానివ ద్రాణివరత్రాణివద్రాణ్యైవరత్ర
యోగినిశ్చ-తేషాంనీలాశోభాన్దత్తరెఫణు- వద్రకాలీలామిన్ద్రశ్రుతనం
భవన్ద్రుసంబంధాన్నిదేశనోక్తలక్షణాత్॥

మూ, ౫౧ { ప్రస్ఫుతంరభః సాదయోనీలాప్రశిపాదంసరితో
భివెష్టయంతీ | తనురాయతశాలినీమహాహేగఃజ
నుంచూరివనిశ్చలంచ కార॥

౫౧॥ ప్రస్ఫుతమితి॥ అయోవత్అయసాచనీలా-పాదేషుప్రతిపాదం-విభ
క్త్యర్థేనవ్యయాభాసః అభివెష్టయంతీ- అయతేనఅయస్మాదైఘ్రిణశా
లతేయాసాఅయతశాలినీ-మహాహేర్మహూరగస్య-తనురప్రశిపాదంఁగాః-
శృంఖలేవ*అంచూస్తుశృంఖలాయామితివైజయంతీ-రభఃప్రస్ఫుతంప్రచ
రంతంగజనిశ్చలంచ కార-ఉపమా॥

మూ, ౫౨ { అథనస్త్రిగమిక్షిణాదవజ్ఞాచలితైకొన్న మిగభ్ర
మాధవేన | నిజకెతుశిరశ్చ తస్సుపశామకపస్త
న్నయుతానిపక్షిరాజామ్॥

౫౨॥ అథేతి || అథనాగపాశబంధానంతరం - మాధవేనకృష్ణేన-అవజ్ఞ
యాఅకింవిత్కరత్వాదనానరెణ-చలితా ప్రేరితాపకాడన్నమితాడత్క్షి
ప్రాచభూర్యస్త్రిక కర్మాణిత్యథా శ్చ గౌస్త్రియోరుప సజనస్యైతి
ప్రాస్త్యత్వం- నస్త్రితంచైవ్యచాపలదేశనాత్సమందహసంకుక్షితత్-నిజ

మూ, ౫౫ { పతతాంపరిశ్చపరిస్పరద్భిష్పరిపింగీకృతదిక్షుభైః
 సూయాభైః సుతగానభవద్దురీక్ష వింబస్తపనః }
 స్తత్క్రిరైరైవాత్తరశః॥

౫౫॥ పతతామి॥ పరిశఃపరిస్పరద్భిః-స్పవించసంక్రమాత్సమంతామల్లస
 ద్భిః-ఆతఏవపరిపింగీకృతాని-సౌవర్ణాత్వాత్పిశంగీకృతానిదిక్షుభానియైస్తైః-
 పతతాంపక్షితాంహయూభైః-తపనఃసూర్యఃతద్గ్రిరైస్తపనఃకీరైః-సం
 క్రాంతైరితిభావః-ఆత్మాస్వరూపందృశ్యతేస్త్విన్దిత్యాశ్చరశోకావళాభవ-
 సుతరాంచరీక్షవింబఃఆభవత్-స్వతపనమదశశక్తదానీనుఃకుశలశోక
 భూనిత్యర్థః-ఆశ్రతపనస్యదురీక్షతరత్వాసంబంధేపిసంబంధోక్తైరతి
 శయోక్తిః॥

మూ, ౫౬ { కథారంబుది మంథనాగ్రిమంథజ్రమతాయ స్వ
 న్గోర్కపిస్తజానామ్ గుచముసమానవైనతేన }
 మ్యుభిన్నాంఫణభారిణామణీనామ్॥

౫౬॥ దదురితి॥ ఉల్లసమానాభిగ్రీవస్యమానాభివైవతేయానాసువర్ణానా
 నాంచ్యుభిభిన్నాంసూవలితాఃఫణభారిణఃఫణాశ్చనః-అంబుభిన్నంధన
 ముక్రమంతనే-అద్రేమణానరాద్రేవమండస్యనుభవదృశ్యభ్రమ
 తేనాయస్తస్యగిష్ఠీషిషిస్తస్యనామకః-పిత్తాత్పిశ్శభానఃజాగా
 స్తజ్జాః* వైశాఖమంథమంధారమంధానోమంథకరకతకైశ్చనరః-
 మథేభావాదికస్యేదిత్వాశ్చస్వరస్రమమానినుః-తేహమణీనామరిక
 తానాంరుచంకథుః-వైనతేయపీఠమసంభేదాత్కృష్టోగమరికతద్వా
 యామభజన్నిత్యర్థః-అశ్రాన్యస్యజన్యధమామోగేనరుచమివరుచ
 మితసాదృశ్యతైపాదసంభవద్వస్తుసంబంధాన్నిరశణనాలంకారః॥

మూ, ౫౭ { అభితఃక్షుభితాంబురాశిధీగద్వనిరాకృష్టసమూ
 లపాదపౌఘః జనయన్నభవమ్యగాంతశంకాహ }
 నిలోనాగవిపక్షపక్షజన్తా॥

౫౭॥ అభితఇతి॥ అభితఃఉభయతిః-క్షుభిశఃఉద్వేలోయోంబురాశిఃతద్వధీర
 భ్వనిగంధీరఘోషఇత్యుపమా-అకృష్టాఃపాటితాఃసమూలాఃపాదపౌఘ
 స్తదుసమూహోనసః-ఆశ్రపాదపౌన్ద్రాలనాసంబంధేపిసంబంధోక్తైరతిశ
 యోక్తిః-యుగాంతశంకాజనయ-కల్పక్షయోప్రేయోజనయన్నిత్య

330 (మానుకావ్యేనవ్యాఖ్యానైవింశతితమస్సగః.)

పసేవాతశయోక్తిః-నాగపిపతుపతుజన్తాగరుడపక్షోద్భవఃఽనిలోభవత్ ఉద
భవదిత్యర్థః-అత్రానిలస్యఋభితాంభోధిధ్వనితపాదపోన్మలనాపేతుయా
యుగాంతశంకాజనకత్వానుమానాతశయోక్త్యైరితరాలంకారసంకరః॥

మూ, ౫౮ { ప్రచలశ్చతశైం ద్రపక్షవాతప్రసభోన్మలలితశైల
దత్తమాగైఃభయవిహ్వలమాశుదస్తశూకైర్వి
వశైరాపిపశేస్సమేవధాను॥..... }

౫౮॥ ప్రచలదితి॥ ప్రచలతాండోధూయమానానాంపతశైంద్రపక్షాణాం
గరుడపక్షాణాంవాతైఃప్రసభేనబలాత్తారోఽఉన్మూలితైగుత్పాటితైశ్చైతైః
దత్తామాగాఃఽర్థాణియోభ్యస్తైఃవివశైఃపరవశైర్విప్రైర్విత్పథః-
భావగహీతందంశంతభృశమిదిదందశూకైఃసప్తైః*దందశూకోవిలెశయ
ఇత్యనురక్త్యుపసగచరైత్యాసినాదంశైభావగహీతాయాంయక్షజపజభ
దహనశభంజపసాంచెతి అభ్యాసస్యనుగాగమః*యజజపదశాంయజఇతి
దంశైర్యజంతాదాకప్రశ్యయః-భయేనవిహ్వలంబిక్షిప్తంబిత్తంయథాతథా
అశుష్పమేవధానుపాతాలమేవఅపిశే - తాత్పర్యపక్షవాతోన్మలలితశైల
రూద్రవర్షనైవపాతాలంప్రవిష్టమిత్పథః-విశేషమణిబిత్-అశ్రగంద
శూకానాం పిష్టశైలరంధ్రప్రవేశాసంబంధపిసంబంధోక్తైరితశయోక్తిః॥

మూ, ౫౯ { ఖచరైఃక్షయమక్షయహిసైన్యైసుకృతైర్దుష్కృతైః
తవద్రోహనీతే అయుగాదిరవజ్వలన్నహసా
రిపురౌదదిషమాజుహోవమంశ్రమ్॥..... }

౫౯॥ ఖచరైః॥ ఖచరంశీతిఖచరైఃవైనతేయైః*చరైః*చరత్పురుషేకృతిబ
హులమితిఅలుగ్నికల్పఃఅక్షయేఅసంతేఅహిసైన్యైసంఘైసుకృతైఃహ
రిస్తరణాదిపుణ్యైఃదుష్కృతవత్ బ్రహ్మహత్యాద్యైవోవత్*తత్రతస్య
వైతత్రాథేవతిప్రశ్యయః-క్షయముపనీతేనాశంగమితేసతి-తదాతత్తాలే
రుషాస్సపారుషవైభవరోషేణ-అయుగాదిః-సప్తాదిరవజ్వలదీప్య
మానఃఽసౌరిపుష్పైర్యః-ఉదదిషఇదంబౌదదిషమాగ్నయంనుత్రంత
జుహోవఅహూతవా-జజాపేశ్యథః-హ్వయతేలిట్*అభ్యస్తస్యచెతి
ద్వివచనవాత్ప్రగేవసంప్రసారణం - దుష్కృతవదితధితగతాశ్రేతి
సూచోపమా॥.....

మూ, ౬౦ { సహసాదధమధతాట్టహాసశ్రియము త్వా సిఠజం
తునారవేణః పితతాయత హేచిబాహురుచ్చైరక
భేతాశ్చ పౌతృపాతపహ్నిః॥

౬౦॥ సహసేతి॥ అథాగ్నేయాస్త్రాహ్వనాంతరం-ఉత్తాసిఠజంతునా
భీషితస్త్రాణికేనతరవేణధ్వనినా- ఉద్ధతాట్టహాసశ్రియంహహట్టహాససంప
దందధత్ - తేనైవాట్టహాసవాతత్తుల్యహహానాదవాత్పరః - పితతాఃప్ర
సారితాః-ఆయుతాదీఘాః హేతయోజ్వాలాఃబాహువగ్రహహేతిబాహవో
యస్యసవహ్నిఃభేతాళోభూతవిశేషః- సగ్రహసహసార్పూటితఉచ్చైరూర్షవ
ముత్పపాతఉత్తస్తా-ఉపమాలంకారః॥.....

మూ, ౬౧ { చలితోఽచ్చి శిధూమకేత మోసారభ సాదంబరరో
హిరోహి దిశ్శ్చ॥ ద్రుతమారుత సారధిశ్శిఖావా
న్మనకస్యందనసుందరశ్చచాల॥

౬౧॥ చలితేతి॥ చలితశ్చలకాఉచ్చి శ్చుండన్న శ్చహూమపవతేతనంక
తుర్యస్యసరిభసాద్వేగాత్ అంబరంహుతీతి అంబరహిణః రోహిత
శ్వాఃఅశ్వాగ్రవరోహితోవాహనమృగాయస్యసః * రోహితో వ హనమృ
గాగ్రవిశ్చః-ద్రుతమారుతఃశీఘ్ర వాతపవసాగ్నిధిర్యస్యసః కనకస్యందనసుం
దరక-కనకరథరమృగత్తుల్యపనా-అసాశిఖాఃజ్వాలాఅస్యస-తీర్థశిఖా వా-అ
శుశుక్షుణిః*శిఖా వానాశుశుక్షుణిరీత్యనురఃచచాల॥.....

మూ, ౬౨ { జ్వలదంబర కౌటరాంతరాలం బహుబాద్రాంబు
దీపత్ర బద్ధధూమమ్|పరిదీపితదీర్ఘకాస్తముచ్చైశ్చ
రువద్విశ్వమివోషజాతవేదాః॥.....

౬౨॥ జ్వలదితి॥ జాతంవేదోధనమస్తాదితిజాత వేదాస్తనూనపాత-అంబ
రంకౌటరమివతిస్యాంతరాలమభ్యంతరం జ్వలద్యస్యతే - బహుబాఃసాం
ద్రాః-ఆద్రాంబుదాః-పత్రాణీవ తేషుబద్ధధూమం-పరిదీపితాఃప్రజ్వలితాః దీ
ర్ఘాఃకాస్తాదిశః కాస్తానీవయస్యతే-ఉచ్చైరున్నతంశిశ్వంబుగత్ - తనుణా
తుల్యంతరువత్ తరుమివేశ్యధాః-తుల్యాభేదవతిప్రత్యయః- ఉవోషదదా
హ-ఉషదా హేలిక్-లఘూవధగుణేపశ్చత్ ద్విభావాః; అభ్యాసస్యాసవ
ణే-ఇత్తువశాదేశః-అనాదిష్టాదచితగుణస్యస్థానివర్నాత్ - తరువదితస్సు
ష్టోపమాలింగాత్ సర్వతోపమితసమాసః॥

౩౩౨ (మాఘకామ్యేనవ్యాఖ్యానే-వింశతితమస్సగణః.)

మూ, ౬౩ { గురుతాపవిశువ్యదంబుశుభ్రాఃక్షణమాలగ్నకృ
శానుతామ్రభాసః | స్వమసారతయానుషేభవం }
తగ్గపునరాకారమవాపురంబువాహః ||

౬౩ || గుర్వితి || గురుతాపేనాతీదాహేనవిశువ్యరంబవః క్షీయమాణాద
కాః అతపవశుభ్రాశ్చైః శేషణసమాసః తతఃక్షణమాలగ్నకృశానునా
తామ్రభాసోలోహితవణాః అథానారతయాజలశోషణాన్ని సారతయా
నుషేభవంతః అంబువాహః పునఃస్వమాకారన్నీలరూపమవాపుః అత్రమే
ఘానాంమషీభావానుబధేపిసంబంధో కైరతీశయోక్తిః ||

మూ, ౬౪ { జ్వలితానలలోలవల్లవాంతాస్సస్ఫురదస్తాపదపత్రపీ
తభాసఃక్షణమాత్రభవామభావకాలేసుతరా }
మాపురివాయతి-పతాకాః ||

౬౪ || జ్వలితేతి || జ్వలితేనప్రజ్వలతాఅనలేనఅనలమాతేనలోలాః వల్లవాం
తాః అంచలాగ్రాణీయాసాంతాః స్ఫురద్భిరీవప్యమానైరస్తాపదపత్రైః క
నకరచనాభిః పీతభాసః పింగలవణాః పతాకావైజయంత్యైః అభావకాలే
వినాశకాలేక్షణమాత్రభవాక్షణమాత్రభాపినిక్షణమాత్రావస్థాయినీ
మిత్యర్థః అయతిందైః సుతరామాపురివైశ్యుత్ప్రేక్షా-ప్రదీపవదితి
భావః అప్తసులోహేషుపదంప్రేక్షాఅన్యైశ్యస్తాపదం అప్తనసంజ్ఞాయా
మితీధిః రుక్మంకర్తాస్వరంజాలూనదహస్తాపదోస్త్రియామిత్యమరః ||

మూ, ౬౫ { నిఖిలామితికుర్వశశ్చిరాయన్ప్రతచామీకరశారితా
మివద్యామ్ | ప్రతిఘాతసనుభావం ప్రమగ్నైరథ
మెఘంకరమస్తరస్తురారిః ||

౬౫ || నిఖిలామితి || అథానంతరం మరారిః ఇతీతం నిఖిలాం ద్యామా కాశం ద్దు
చామీకరశారిణాం ప్రతప్తహేరుకబుర్రామివైశ్యుత్ప్రేక్షా చిరాయత
ర్పతోగ్నేః ప్రతిఘాతసనుభావం ప్రశమంత్యుం- మెఘాకరోతీతమెఘం
కరం మెఘజరం మెఘుర్భయేషుకృత్తిశ్చైవైత్యయైః అరుద్భిః పదజం
తస్యముమితిముమాగమః అస్త్రం వారుణాస్త్రం అస్తరత్ అధ్యాయత్ || ..

మూ, ౬౬ { దతురంబుధిగభాధీరకుక్షేనాపుషస్సంధిమనీనస
ర్వసింధోః | ఉదగుప్సగిలాగ్ననస్త్రిభామోజల
వాహవలయగ్నిరోరుహేభ్యః ||

౬౬॥ చతురితి॥ చక్రావళిం బుగ్గయపవగభాదైకధీరోగభీరః కుక్షిస్య
తస్య న ప్రపః సుధిమతీ నాః - సర్వాః సింహ పూనాచ్యాయస్య తస్య - సలిలాన్త న
స్తోయాత్క కస్య - శ్రీ నిధామానిస్తానాని భూరా దీని సత్వాదిని వాయస్య తస్య
శ్రీ ధామ్నో హ రేః శీరోరు హేభ్యః పల వాహో వలయః - మేఘ సరం ప గాః ఉ
దగుః ఉచ్ఛిగ్ధాః పుః క్షణో గ లుజ్జ గాః సైన్యాది నాని నోయి న్నయస్య క శే
మజీమూ గాన ద్మ స్మ గాన్ గాన ధిమ - క్షయే స ము ద్రా శ్చ త్సార స్తస్మై తో
యాత్ నైవ మభి శ్యాగ మో శ్ర ప్ర మాణమిత భావః॥

మూ, ౬౬ { కకుభక్త కృత వాకమా స్తృణం త స్తీరయం శ్లోకం
గాని భాను భాసామ్ : ఉచనం సేషుర్భ భుమ్యుతం }
(మాస్మ సర క్యా మనిహన మానియ తేః॥)

౬౭॥ కకుభక్తః॥ కృత వాకః కృత గజాన్ ౭ వం యథా తథా కి క్షణః - అ స్తృ
ణంతః అచ్ఛానయంతః - స్తృతా తే లబ్య తా దెవ్య త్నా భిస్త్వయోరి
త్యా కార లోపః - భాను భాసా మకాన్ భూనాం పలు గాని రయం శ స్తీర
వం తః - ఓరశ్చ భా త్తత్క రోతరణ్య గాల్లబశ్చ గ్రా దెవ్య తావత్వ
వాప్తి లోపః - అ భ్ర మా కాశం చ్యాన విమాన మానియంతి శ్యాన లత్వే ప్రా
పయంతః అ భ్ర సంతూః - మేఘాఘ్నః - సపక సక్యః ఉచనం సేషుర్భ త్వేకుః - ఉ
ర్పూర్వాన్మ ను తెలుజీ, మునుర మనమా తం స పైర సగి డాగమ్యా నేతితి
వృద్ధి ప్ర తాపే ధః - స్వభా పూర్వే లం కా రిః॥

మూ, ౬౭ { కపనీయరి కాష గావిగౌరస్ఫురమ త్తాలతః కిచ్చ తాబ్ధి
మానమ్ అనుభవ్య సమృద్ధతాం బు వాపూర్వ నిగూఢ బ }
(రిగుః బర బభాసే॥)

౬౮॥ తపనీయో॥ కపనీయస్య హేమోని రాష రాజయః - కషణ లెఖాశ్ర
గౌర్యపీ థాః గౌరోరుడై స తేష తెక్తశ్యమరః - స్ఫురన్య ఉత్తాలాః ఉద్ధతా స్త
టిచ్చతూప మృల్ల తాప వా హ సాయ స్తతః తథో క్షి - అనుభవ్య సమృద్ధతాం
ముగ్ధత స్తారః అబు వాహా నా ద్మని తాడంబరోగి జిహాటా హోయస్యోదం
బరంబభాసే - విచ్చప్ర భాభిర్నిరతాడంబరై శ్చా బరమాన్వే యప గాజ
యవిడంబరయా అబ్జహాసం పవరివ భబౌ కశ్యకః - వ్యంజనా ప్రయోగా
ద్గమ్యోత్ప్రేతా॥

సవిశుద్ధపరి భావుకైః సుకరీవీర విరాభ్యక్తసుతంగ
 మూ, ౨౯ { జాంగ భాభిః జలదైరభితస్సు ధిరస్థిను ధైవికదధే }
 కేతన తెవధూమకేతోః||.....

౨౯|| సవిశుద్ధిః||సవిశుః సురీవీరీనుయాభాః - పరిభావుకై స్తిగస్తాగక్ష్యైల
 పపతే త్యాది నాడుక ఇప్రత్యయోనలోకత్యాది నాపక్షీస్త్రా మెవ-అచిరా
 భ్యక్తస్య సద్యఃకృతాభ్యంగస్య సుతంగజాంగస్య గజదేహస్య భానభవభా
 సోయోషాంతై స్తథాక్షైః భోభగోఽత్యాది నాహార్యకారకస్య హవినస్వేనా
 మితిలోపః- అభితఃస్ఫురద్ధివిజృంభమాజై గుఢైగున్స తైజలదైధూమ
 కేతోః సూనుద్యజస్య అగ్నేః కేతన గాకేతుత్పంవిదధత్వః హితేవ - సూను
 సాధర్మ్యాత్ సూనుకేతోకేతుత్పంప్రా ప్రమిత్యర్థః- ఉప్రేక్ష్యం కాంః||

మూ, ౩౦ { జ్వలతశ్శనునాయ చిత్రభానోఽప్రలయాస్థావమి }
 వాభిదశాయతః|| వన్యమువృక్షనాదిసోపదీనాం }
 ప్రతలస్థాపిత వారివారి వానోః||.....

౩౦|| జ్వలతశ్శనుః|| జ్వలతశ్చిత్రభానోఽప్రలయాస్థావమి||
 ఉపలప్తః సుహృద్రాః-తమభిరశయంతి ఇవేత్యుత్ప్రేక్ష్య-వృషవద్వృష
 భవత్ నదంతి గజకంఠీతి వృషనాదినః క్షతర్యసమాన ఇశోనిః- అత ఏవోప
 మాంకారః-వారివ హంతీతి వారి వాహో మేఘాక్షక సుఖ్యాణో-నదీనాం ప్రత
 లును ప్రలేపస్వసిస్థావిరానిప్రవాహితాని వారీణియస్త్రైకర్తృణి తత్తథా
 వన్యః-ప్రళయకాలమేనుపదవషణ్నిత్యర్థః||.....

మూ, ౩౧ { సుధురైరపి సూయసాస మేఘైర్గస్తాభమంప్రత్యు }
 న వారిభిర్నిదీపైః పవనానసఖై స్తతగక్రమేనప్ర }
 ణయ క్రొధభవాశమద్వివాదైః||.....

౩౧|| సుధురైరితి || ఇశోనః సోపవత ఇవేవమానో వాయుః సూర్యబోశ్చ
 నై-తి స్యసభావనానసఖిః అగ్నిః రాజాహస్యభిద్యుప్తచ్ - మైత్రీమాత్ర
 విపక్షయాలయన్ని దేశః- స్యసహకారిణీ మైత్రీణియిమాత్ - సహకారి
 శ్వవివక్షాయాం కై పరిత్యాత్ బహువ్రీహౌతునసమాసాంతః - స్వాగీతు
 గోహి శాశ్వ వాయుసఖిః అసమాసాంత పాతేన బహువ్రీహిమాహ-అత్ర
 పి పాతేన కర్షిమపర్రవః-సోగ్నిమధుకైః ప్రియైరపి వివాదైర్నివాదవాక్యైః-

ప్రణయకౌఠం ప్రణయప్రయుక్తః కౌఠవభవ- వాఘవైస్సాదుభిః- అనుష్టుప్
వై రిశ్యథః- మేఘ్య మేఘభవైః-దిగాభ్యయత్- వాఙ్భిః- ప్రతిమంప్ర
త్యుతవైసరిత్యేన-వశ్యతైతవైసరిత్యభిః గణవ్యాఖ్యానై-భూయసైశ్యన్యయం
భృశమిశ్యథః-దిదీపే-ప్రజజ్జ్వల-తతః-క్రమేణాశవత్- శాంతోభూత్-
శామ్యతేలు-క్షేపుసాదిత్వాత్-స్థైర్యాదేశః- జలాహతోస్సిద్ధునివాసా
మృతి- ప్రణయకౌఠోపిప్రమైఃభృశాయితాప్రశామ్యతైతవప్రస్థి-ఉపమా
లంకారః॥

మూ, ౨౨ { పరితగ్గప్రసభేన నీయమాన శ్శరవఃప్క్షేరవసాన
మా, ౨౨ { మాశ్రయాశః॥ ప్రబలైషుకృతచ కారవిద్యుద్వన్ }
{ పదశైవఘనైష్వనుప్రవేశమ్ ॥

౨౨॥ పరితగ్గః॥ పరితః ప్రసభేన బలాత్తారేణ - శరవఃప్క్షేరవః ౨౨॥ శ
రంసీరేశరో బాణఇతివిశ్వః- అవసానమవసాననీయమానః - కృశీపశలః ఆ
శ్రయమశ్నాతీతిఆశ్రయాశోగ్నిః కర్మణ్యశ్- ప్రబలైషుఘనైష్వను
మృద్యుద్వప్రపదేశైవతటిచ్చలెనలనుప్రవేశంచకార - అస్త్యగ్నిః కర్మ
గ్రాహేన మేమానెన ప్రవిప్రుః - బలవరాభిభూతస్యపిదేశగణనంతర
నుప్రవేశోవేతనీరితిభావః- అత్రప్రకృతాగ్నిపిశేవణసామ్యానప్రకృతమ
బలంప్రపవప్రసీతః సమాసోక్తిః॥

మూ, ౨౩ { ప్రయతగ్గప్రశమంహుతాశనస్యకన్విగాలక్ష్యత
మూ, ౨౩ { ముక్తమూలముదిః॥ బలిభిః త్రహితాయుధాభిః॥ }
{ తత్రుత్తితంప్రప్రతేరివైకపత్రమ్ ॥

౨౩॥ ప్రయతగ్గః॥ ప్రశమంప్రయతః- ప్రాపునవతః- ఇణ-శశనీయతాదేశః
హుతాశనస్యాగ్నేః సంబంధః- ముక్తమూలంత్వత్ప్రయమ-దిజ్జ్వాలా-
జ్వాలాభాసోనాపుంస్యదిశ్యమరః- బలిభిరాశ్రాణప్రహితస్యప్రయ
క్తస్యాయుధస్యవజ్రస్యాభిఘాతాత్ ప్రహాతాత్-త్రుతికంబున్నం-ప్రప్ర
తేఃపక్షిరాజస్యగమ్యతః - ఏకపత్ర-ఏకపక్షఇవకన్విగాలక్ష్యత- అశ్వశ్య
తేష్యపమా-పురామాశ్యగాన్యపిమోక్షాయా-మృగమాహరణాగరుదేన
ఇంద్రప్రయుక్తవజ్రగౌరవాదేకంపత్రంత్వక్తమిత్యాగహః॥

మూ, ౨౪ { వ్యగహన్మహసాది శాన్యుభ్యోశ్యమయ్యాభి
మూ, ౨౪ { నఘనాఘనాఘాః॥ ఉపకృత్యనిసఃకతగ్గపత్రేహ }
{ ముపరోధన్మహిఃపర్వతేనుహంతః ॥

336 (మాఘ కామ్యేన వ్యాఖ్యానే వింశతితమస్సగణః)

2౪॥ వ్యగమన్నితః॥ ఘనాఘనాఘాః-వర్షా కాబ్దాః-శక్ర మాకుకమైభవ
 ముకాబ్దాఘనాఘనాభివృద్ధిః- తెహమోహాః-సమూహాః శిఖినమన్నిత
 మయిత్వాసహసాదిశాముఖైః-వ్యగమగణాపసః- గమైలుజీవుషా
 దిత్వాత్-చైరణాదేశః-తథాహి- మహంతః-నిసగణాః- స్వభావాదేవ- పరే
 సాండువక్తృశృంగపకారం-కృత్వా ఉపరోధం-నమర్వతేహి- మహతాం-స్ఫులా
 వస్థానం-పరోపరోధాద్ధౌ-వేలిభావః - సామాన్యేన విశేషసహజ-నయాపో
 థాంతరన్యాసః॥.....

మూ, 2౪ { కృతదాహముదచివశిఖానిగపరిషిక్తమును గు
 భసానవేన । విగతాంబుధగ్రణం ప్రపేదేగగనం }
 తాపితపాయితాసి లక్ష్మీమ్॥

2౫॥ కృతేతి॥ ఉదర్చిమగ్నేః శిఖాభిః-జ్వాలాభిః-కృతదాహాః-హి శతావంత
 తః-నవేనాం-భసామ-హుః-పరిషిక్తం-విగతాంబుధగావన-వ్రణాదో-హయస్య
 తత్-గగనం-తాపిత-స్తాపం-ప్రాప్తః-సచాసాపాయశః-పాసం-కారితః-పిబతే
 ణ్యం-తాన్-మణికః-శాచ్యాసాహ్వవ్యావేపాం-యగి-యుగా-గహః-త
 స్య-గాపిత-పాయిత-స్య-తప్త-సిక్త-స్యా-నె-శ్రస్య-లక్ష్మీం-ప్రపేదే-ప్రా-పేద-నిద
 శ-నాలం-కారః-అంబుధగ్ర-ణైః-రూపక-సంకీర్ణః॥

మూ, 2౫ { ఇహీనరవశే-స్త్రి-యస్య-దాహ-కార-ప్రకుపిశిత్త
 వరోగః-క్షీప్ర-కారీ-కారిమౌ-భిషగివ-గురు-ప-చై-
 నివో-ప-క్ర-మే-కృ-మ-పి-ద-ధ-ము-రారి-గ-ప్ర-శ్య-హ-
 న-స్త-దా-శు॥

2౬॥ భృతేతి॥ ఇతి-ఇథ॥ క్షీప్రం-కరో-క్షీప్ర-కారీ-శ్రు-ప్ర-యో-తా-అన్య
 త్రా-శువి-కార-కారీ-నర-పతి-శ్రు-సాలః-ప్ర-కుపి-శ్ర-య-భి-తః-రోగ-పి-కార-ము
 ప-ద్ర-చాంత-ర-మి-వ-య-స్య-ద-స్త్రి-ం-సూ-ర్వో-క్త-మ-స్య-చ-ప-తి-శ్ర-కార-అ-థ-అ-స్తా-
 షి-స్తా-రా-న-త-ర-ం-క్ర-మః-త్-అ-స్యా-య-ప్ర-తీ-కార-ఇ-హ-పరి-పా-టీ-వే-దీ-ము-గా-ని-భి-
 ష-క్-వై-శ్శ-ఇ-వ-గు-రో-దో-ప-చై-ని-నా-మ-హ-న-ధ-ప్ర-తి-మా-త-కే-న-మ-హ-న-ప-
 ద్ర-వ-ని-వ-త-కే-న-చ-ఉ-క్ర-మే-ని-ఉ-పా-య-న-ప్ర-త్య-స్త్రి-ప్ర-యో-గ-ణ-య-క-
 అ-న్య-క్ర-మ-హ-ప-ధ-ప్ర-యో-గ-ణ-చ-త-త్త-ద-స్త్రి-ం-త-ం-త-ం-వి-కార-మి-వే-లి-భా-వః-
 ఆ-శు-శ్ర-స్త్రి-ం-ప్ర-త్య-హ-ప్ర-తి-జ-హ-న-హ-ం-త-ల-జ్-అ-దా-ది-త్వా-చ-సో-ల-క్-ఇ-
 కార-హ-త్-జ్వా-ని-లో-పా-ఉ-ప-మా॥ మాలినీ-వృ-శ్శ-మ-న-మ-య-య-య-య-తే-య-న్తా

විචිත්තානිකාදිවිමලාදිය ॥

మూ, 22 { శుక్తిం తై రపివ రావృ జుభివి నిత్యా బాణై ర్జ
య్యు హి శుక్తిత మ్మూ భి సైమి మ్మూ తై రిన్ద
జుభి త రావ శుద్ధై ర్వా క్షయై ర్భుతై ర్జ
దాప మక్షః ||

౧౭॥ శుద్ధిమితిత దాతస్మిన్ సమయోఽపహరేత్సైన్యః పరామర్శాన్ సహా శు
ద్ధిం లోహశుద్ధిగతైః - ఋజుభిరప్యవిసుప్తిశవర్తభిరస్పృశ్యవర్తస్థానైః బా
హైః తంహరినుజయ్యంజేతునుశక్యం తయ్యజయాశక్యా ద్భ్రాసేనానానానా
త్వాఅథాస్మిన్నవసరేనుమాణితతిచ్చలీతేనుమాణితైః నన్నభేద్యైః త
న్యజుభిరవక్త్రైః నితరావశుద్ధైరవచిత్రైః - వాచవససాయకాః నాకసా
యకాః తైరితిసూపకంతుతోదవ్యభయానూస చక్రప్రయోగస్యాయుషో
ద్ధౌతజిహ్వాపః ఆశ్రవాకసాయకానామప్రసిద్ధసాయకస్యాః రేకాదైన్యత
రేకసూపకయోస్సంకరః వసంతతిలకావృత్తమ్ * ఉక్తావసంతతిలకాగభజా
జగౌగతిలక్షణాత్ ॥

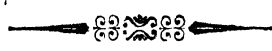
మూ, ౭౮ { రాముని ప్రసయోరకారి సహసాయేనాష్టధా
నిగనవ్యాపారైకవిరోధములశివయోగకర్త
శ్వలక్ష్మీపుంధా । తేనాకోశశవపహస్యపుంజి
శ్చాలలోలానలజ్వాలాపల్లవీతేన మూర్ధాపికలించ
(కై, ౧౦౪ కై, ౧౦౫)

౧౨॥ రాహ్నిశ్చి॥ యేవచ క్రైణసహసాయుజిః-అగ్నేనామిగవవ్యాపా-
 ధామిగవక్రియైవవికోముఖ్యోపిమోవస్తత్రమర్లుః-లితయోగ్లోయపయోః-
 రాహుస్త్రీస్తనయోః-రాహురమణీపదయోః-కార్తశ్యస్యలక్ష్మీకారిశ్యస్య
 శోభావృథావృథా-అకారికృతాశిరోమూత్రావశేషేనస్యరాహూరా
 మిగనాసంభవాదితిభావః-మురిజిర్దిఃశక్తాలెనస్త్రిసమత్వేనాభి-
 యంశీభిః-అరలజ్వాలాభిః-వల్లవితేనసంజాతవల్లవేన-శారకాదిర్వాదిశచ్చ
 త్యయః-తేనచ క్రైణకణణేన-ఆగ్రోశశవీవశవమానస్యైవశస్యశిశుపః-లస్య-
 వపుర్ముగ్ధః-కలంశిరోహీనంచక్రచకార-శిరశ్చిచ్ఛేదేశ్వరకః-కర్తరిగ్
 తక్ష-రాహూశ్శిరోవపువికలమకారి-అస్యశుచపుష్కరోపకలంకృతమిగి
 తాత్పర్యం-అత్రచక్రవణనేత్రప్రతాద్రాహురమణీపదకాకాశ్యవి

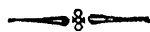
౨౩౮ (మాఘకావ్యే సవ్యాఖ్యానే వింశతితమస్తకః.)

ఫలీకరణ లక్షణాశ్చార్యాత్ ప్రస్తుత మేవ తత్తారణభూతం రాహుశ్శిరో
మాశ్రావణేషిక రణంగమ్యత ఇతి వర్ణయోక్తం నామాలంకారః-తమక్తం
*కిరణ గమ్యతేయ శ్రీ ప్రస్తుతాశ్చార్యవర్ణనాత్- ప్రస్తుత త్వేన సంబంధః త
త్వర్ణయోక్తము వ్యత ఇతి లక్షణాత్- శాదూలవి క్రీడితం వృత్తం *సూర్యా
శ్వేర్న సజస్త తాస్య గురవ శ్శూరూలవి క్రీడితమితి లక్షణాత్ ||

మూ, ౭౯ { శ్రీయాజుష్టస్త్వైస్సపట హర వైరన్వితంపుష్ప }
{ వక్షేవళుష్ట శ్వేస్యస్య తుణస్య పిగజైస్తూయ }
{ మానన్ని రీయ ప్రకాశేనాకాశే దినకరక రాన్వి }
{ క్షిపద్విస్త్రితాత్మై నరేంద్రై రౌపేంద్రం వపు }
{ రథశిశ్లామః పీఠాంబభూవే || }

భాగ్యశ్రీశిశుపాలవధేన హాకావ్యే సివ్యాస్త్రప్రయోగానంతరం
శిశుపాలవధో నామ వింశతితమస్తకః.

శ్రీ

౭౯|| శ్రియేతి|| అకశిరచ్చేదానంతరం శ్రియాదేవ్యాజుష్టం సేవితం సపట
హర వైరన్వితం పుష్ప వక్షేవళుష్ట వక్షేరన్వితం - తుణస్య పిగజైస్తూయ
సూనంత దాచైవ్యస్య వపుష్టః వపుష్టః శరీరాత్ పంచమ్యాస్తసిః శరీ
యన్విరస్య-ఇహో గతాపి తథాతోః సమాసేన ఖ్యాప్యైర్వైర్వైర్వై-ప్రకాశేన
స్వభాసా దినకరక రానకరశ్రీకాక్షిపదభిభవత్-ఉపేంద్రస్యేదనూపేం
ద్రం వపుః హరేంద్రహంశిత ప్రపిశ్లామ తేజః విన్దితాత్మైర్వికసితలోచ
నైః సరేంద్రైః రాజస్యైః పీఠాంబభూవే క్షీతం-ఈత తేకర్తృణిలీకృత ఇజా
దైశ్చగురుమతోన్మచ్చ ఇత్యాన్మన్మయః కృత్వానుప్రయుజ్యతే లిటిభిః
తేభువోనుప్రయోగః ౩ భావకర్తృణామిత్యాన్మనేవదం-అత్ర హభగవా
న్వ్యసః తతశ్చేరివ తేదేహాత్ తెజోగ్ర్యందద్భుతేనృపైః ఉత్పపాత
యథారాజగగనా దివభాస్కరః || తతః కమలవస్త్రాక్షంకృష్ణం లోకనమ
స్కృతమివ వస్త్రే తత్తదా తెజోవివేశ చ నరోత్తమమ్ || దివి సూర్యసహస్రస్య

(మాఘకావ్యేన వ్యాఖ్యానే వింశతితమస్సగళః.) 338

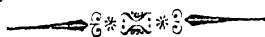
భవేద్యగవదుద్ధితాయది బాన్ససృశీసాన్యధాన్యస్తస్యనుహత్క-ఇతి॥ ఏతే
సభగవద్వైష్ణవేతదానక్తచేతసాంతారక ఇన్యసుచండైమంతదాహభగ
వ్వాన్నారదః॥ కామాక్షోప్యభయాత్కంసోన్వేషాచ్చైద్యావయోన్యపాః
సంబంధాద్వలస్థయస్సేహిహూయంభక్త్యావయంస్యపేతి-ఆరసూన్య
సహస్రాభిభావినః శిశుపాలతేజసః హరిశరీరప్రవేశవృత్తాంతస్యలోకక
స్యాన్యద్భుతస్య అతీతస్యప్రస్యక్షవల్లక్ష్యమాణత్వద్భావికాలంకారః-త
దుక్తంపిద్యానాధేన* అతీతానాగతంయస్రప్రస్యక్షమివలక్ష్మతే! అన్య
ద్భుతాథకకథనాద్భావికంతదుదాహృతమితి - మేఘఃసూర్జితావృత్త
మ్*రసర్వస్వైయాన్సోరరగురుయుతామేఘఃసూర్జితాస్యోర్॥ ...

ఇతి శ్రీపదవాక్యప్రమాణపారావారపారిణిశ్రీమహామహిమా

పాధ్యాయకొలచలమల్లినాథసూరి పరచితమాఘకావ్య

వ్యాఖ్యానేనర్పితసాఖ్యానే వింశతితమస్సగళః॥

ఉత్తరభాగసమాప్తమిదం శిశుపాలవధా

భిధానమత్మాఘకావ్యమస్సమాప్తః.

— * అథ కవివంశవర్ణనం. * —

శ్లో, సర్వాధికారీ సుకృతాధికారః శ్రీధర్మనాభస్యబభూవరాజ్ఞః! సర్వో
క్షత్వప్తిర్విరజాః సదైవ దేవో వరస్సు ప్రభదేవనామా॥ ౧

శ్లో, కాలేమితంతశ్యముదకపశ్యంతథాగతస్యేవజనస్సచేతాః! వినాను
రోహస్సస్వహితేచ్ఛయైవమహీపతిర్యస్యవచశ్చకార॥ ౨

శ్లో, తస్యాభవ్యత్తకథస్యదారః క్షమీమృదుధర్మమపరస్తమాజః! యథా
వీక్ష్యవై నూసనుజాతశ త్రోవచోగుణగ్రాహిజన్తేప్రసీయే॥ ౩

శ్లో, సర్వైశ్చగ్నాశ్రయితృమందమానందభాజాజనితంజనైః! యశ్చద్వి
తీయంస్వయమద్విసీయోముఖ్యస్స తాంగౌణమవాపనామ॥ ౪

శ్లో, శ్రీశబ్దరహ్యకృతసర్గసమాప్తిలక్ష్మీవతేత్పరితకీర్తనచారుణా
ముః! తస్మాత్తజస్సుకవికీర్తిదురాశయాదః కాన్యంవృథస్తశిశుపాలవా
ధాభిధానమ్॥ ౫

శ్లో, జగహిబిలిపిన్ద్యాసింధుముష్టింధయానాం పరిఫణితిపరీక్షాయజ్యతేః
జ్ఞనానామ్ । తదిహనునునిబద్ధైరూషణంఘూషణంచా యదిభవతిచిద్ధైః
స్తహ్యావశ్యంవివృత్యమ్॥ ౬

